ਵਾਰਾਂ
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ
ਸਟੀਕ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ

—ਅਰਥਾਤ—

ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਟੀਕ

ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨੀ ਟੀਕਾ ਸਮੇਤ ਮੁਕੰਮਲ

—ਜਿਸ ਦਾ ਟੀਕਾ—

ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਡਿਤ

ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਡਾਕਟਰ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਨੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ। [redacted]

VARAN BHAI GURDAS STEEK
Bhai Vir Singh

ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ - **ਮਾਰਚ 2002**

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ,
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਪ੍ਰਿੰਟਰ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੈਸ,
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ,
ਗੋਲ ਮਾਰਕਿਟ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਭੇਟਾ : [redacted]

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਬੇਨਤੀ!

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸੇ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਟੀਣ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਦੂਸਰੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਓਹ ਭੇਤ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮ ਵਿਦਯਾ ਦਾ ਭਾਰੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੇਤਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਠ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਖੋਹਲ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਪਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਗਯਾਤ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਯਾਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ, ਜੋ ਬੜੇ ਲਾਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੁੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਸੇਵਾ ਵਜੋਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਕੁਝ ਪੜਤਾਲ ਦਾਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਛਪਣੇ ਨਮਿੱਤ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਛ ਫਰਮੇ ਛਪੇ ਆਪ ਨੇ ਵੇਖੇ ਸਨ, ਪਰ ਸ਼ੋਕ! ਕਿ ਸਾਰੀ ਛਪੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
1 ਅਗਸਤ 1911

ਆਪਦੀ ਇਹ ਆਖ਼ਰੀ ਯਾਦਗਾਰ ਅਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸ਼ੈ ਨਗਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਵੇਰ ਅਗੇ ਛਪ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਮੁਕੰਮਲ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ (ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਇਕ ਅਤੀ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਨਾਲ ਸੋਧਕੇ ਛਾਪੇ ਗਏ ਹਨ।

ਦਸੰਬਰ 1951ਈ.

ਅਗਲੀਆਂ ਛਾਪਾਂ ਛੇਵੀਂ ਛਾਪ ਦੀ ਹੀ ਨਕਲ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ,
13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1997

ਸੂਚੀ ਪੱਤ੍ਰ

੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ

[ਸਟੀਕ]

ਵਾਰ ੧.

ਦੋਹਾ–ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਦ ਬੰਦਿ ਜੁਗ, ਪੰਥ ਹੇਤ ਨਿਰਧਾਰ।
ਵਾਰਨ ਕੀ ਟੀਕਾ ਕਰੋਂ ਖ਼ਗ ਨਭ ਗਤਿ ਅਨੁਹਾਰ ॥੧॥
ਕਹਾਂ ਗਿਰਾ ਗੁਰਦਾਸ ਕੀ ਕਹਿ ਸਠ 'ਹਰੀ, ਹਜ਼ੂਰ*'।
ਤ੍ਰਿਸ ਨਾਵ ਪਰ ਚਢਿ ਚਹਤਿ ਤਰਣਿ ਜਲਧਿ ਭਰਪੂਰ ॥੨॥
ਕਰ ਪਸਾਰ ਬਾਮਨ ਲਹਤਿ ਹਾਸ ਊਚ ਫਲ ਹੇਤ।
ਹਸਿ ਹੈਂ ਤਿਮ ਕਵਿ ਜਨ ਸਕਲ ਲਖਿ ਮਮ ਬੁੱਧਿ ਅਚੇਤ ॥੩॥

੧. ਪਉੜੀ [ਮੂਲ ਮੰਗਲਾਚਰਨ]

ਆਰੰਭੇ ਹੋਏ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਲਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ਪਹਿਲੇ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕੁ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੁੱਢ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੋਤ ਜਾਣਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਕਹਿਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

[੧]ਨਮਸਕਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਕੋ ਸਤਿਨਾਮ ਜਿਸ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ।
[੨]ਭਵਜਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਕੇ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ।
[੩]ਜਨਮ ਮਰਣ ਭਉ ਕਟਿਆ ਸੰਸਾ ਰੋਗ ਵਿਜੋਗ ਮਿਟਾਇਆ।
[੪]ਸੰਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਜਨਮ ਮਰਣ ਵਿਚਿ ਦੁਖ ਸਬਾਇਆ।
[੫]ਜਮਦੰਡ ਸਿਰੋਂ ਨਾ ਉਤਰੈ ਸਾਕਤ ਦੁਰਜਨ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ।
[੬]ਚਰਨ ਗਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਸਤਿ ਸਬਦ ਦੇ ਮੁਕਤ ਕਰਾਇਆ।
[੭]ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਿ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ।
[੮]ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥ ੧ ॥

{ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ = ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ। ਸਬਾਇਆ = ਸਾਰੇ।
ਭਾਉ ਭਗਤਿ = ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ। ਗੁਰਦੇਵ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ।}

ਅਰਥ–੧. ਗੁਰਦੇਵ–ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ–ਨੂੰ (ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ੨. (ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਕਿ ਮੰਨਣ ਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ (ਵਿਖੇ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾਣ) ਥੋਂ ਕੱਢਕੇ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ (ਕਹੀਏ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਦਿੱਤਾ।

*ਹਰੀ ਹਜ਼ੂਰ–ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਦੀ ਛਾਪ ਸੀ।

੩. ਜਨਮ ਮਰਣ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਰੋਗ ਤੇ ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਸੰਸਾ ਬੀ ਪੱਤ੍ਰਾ ਹੋਇਆ। ੪. ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸੰਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਨਮ ਮਰਣ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ (ਇਸੇ) ਵਿਚ ਹਨ। ੫. ਜਮ ਦਾ ਡੰਡ ਸਿਰੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਕਤਾਂ ਤੇ ਦੁਰਜਨਾਂ ਨੇ (ਐਵੇਂ) ਜਨਮ (ਪਦਾਰਥ) ਗਵਾ ਲੀਤਾ ਹੈ। ੬. (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸਰਣ ਲੀਤੀ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ (ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦੇਕੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੭. (ਓਹ ਲੋਕ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਗੁਰਪੁਰਬ, ਨਾਮ, ਦਾਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਆਪ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੮. ਜਿਹਾ ਬੀਜ (ਕੋਈ ਬੀਜੇ) ਤਿਹਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ–ਜੇਹੜੇ ਉਕਤ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਨਾਮ, ਦਾਨਾਦਿ ਅਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫਲ ਭੀ ਸ਼ੁਭ ਹੀ ਲੈਣਗੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਉਮਰ ਦੀ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਊ। ਜਿਹਾ ਕਿ–

ਸੰਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਸੁਤਿਆ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩—੫੮

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਉੱਜਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਦੁਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸੁਰਖਰੂ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਿਹਾ :–

ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਮੁਖੁ ਊਜਲਾ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫-੮੧

ਦੋਹਾ ਨਵੀਨ–ਲਗਤ ਛੁਹਾਰਾ ਕਹੋ ਕਥ, ਲਕਰੀ ਸੰਗ ਕਨੇਰ।
ਰਖ ਮਨ ਆਸ 'ਹਜ਼ੂਰ ਹਰਿ' ਦੈਹੈਂ ਬੀਜ ਜੁ ਕੇਰ ॥੧॥

ਅਰਥ–ਕਨੇਰ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨਾਲ ਕਦੀ ਛੁਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੂ, ਜੋ ਬੀਜ ਕੇਰੇਂਗਾ (ਬੀਜੇਂਗਾ) ਉਸੇ ਦੀ ਆਸਾ ਰੱਖ।

ਨੋਟ–ਚਾਰ ਅਨੁਬੰਧ :–

੧. ਸਤਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਅਦੁਤੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਗਯਾਨ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਹੈ।

੨. ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ।

੩. ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਾਲਾ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਸੰਪੰਨ ਸੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ।

੪. ਵਿਖਯ ਅਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜੋ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਯ ਅਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਭਾਵ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੂਚਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਹ ਚਾਰ ਅਨੁਬੰਧ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੂਚਨ ਕਰਾਏ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਨੁਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਵਿਵੇਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਪਰਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਕਤ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਅਰ ਚਾਰ ਅਨੁਬੰਧ ਸੂਚਨ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹੋਏ 'ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

੨. ਪਉੜੀ [ਜਗਦੁਤਪਤੀ]।

੧ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਸਾਸ ਨ ਮਾਸ ਸਨ ਅੰਧ ਧੁੰਧ ਕਛੁ ਖਬਰ ਨਾ ਪਾਈ।
੨ਰਕਤਬਿੰਦ ਕੀ ਦੇਹ ਰਚਿ, ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੀ ਜੜਤ ਜੜਾਈ।

ਸਾਸ = ਸਾਹ। ਮਾਸ = ਸਰੀਰ। ਜੜਤ = ਜੜਾਉ।

ਅਰਥ–੧. ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ (ਜਦੋਂ) ਸਾਹ ਤੇ ਮਾਸ (ਕੁਝ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਤਦੋਂ) ਅੰਧ ਧੁੰਦ (ਹਨੇਰ ਘੁੱਪ ਘੇਰ ਸੀ) ਕੁਝ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ੨. (ਮਾਤਾ ਦੇ) ਲਹੂ ਤੇ (ਪਿਤਾ ਦੇ) ਬੀਰਜ ਦੀ ਦੇਹ ਬਣਾਕੇ (ਉਸ ਨੇ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੜਾਉ ਜੜ ਦਿੱਤਾ। (ਅਗੇ ਤਤਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:–)

੩ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਜਉਰੀ ਧਰਤੀ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਈ।
ਪੰਚਮਿ ਵਿਚਿ ਆਕਾਸ ਕਰਿ ਕਰਤਾ ਛਟਮੁ ਅਦਿਸਟੁ ਸਮਾਈ।

[ਬੈਸੰਤਰੋ = ਅਗਨੀ]

੩. ਵਾਯੂ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਤੇ ਚੌਥੀ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ੪. ਪੰਜਵਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਛੀਵਾਂ (ਆਪ) ਕਰਤਾ ਗੁਪਤ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ) ਬੈਠ ਗਿਆ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਦੇਕੇ ਚਲਾਵੇ)।

੫ਪੰਚ ਤਤ ਪੰਚੀਸਿ ਗੁਣਿ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਮਿਲਿ ਦੇਹ ਬਣਾਈ।
੬ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਲਿਤੁ ਕਰਿ ਆਵਾਗਉਣੁ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਦਿਖਾਈ*।
੭ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਉਪਾਈ ॥ ੨ ॥

੫. ਪੰਚ ਤੱਤ ਤੇ ਪੰਜੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਾਂ (ਜਿਹੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚ) ਸ਼ਤ੍ਰ (ਸਨ), ਮੇਲ਼ ਕੇ ਮਿਤ ਬਣਾਕੇ ਦੇਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ। (ਭਾਵ ਅੱਗ, ਪਾਣੀ, ਮਿਟੀ, ਜਿਹੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸ਼ੀਂਹ ਬਕਰੀ ਵਾਂਙੂ ਸਨ ਕੱਠੇ ਕਰ ਦਿਤੇ)। ੬. (ਚਾਰ) ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ, ਤੇ ਚਾਰ) ਬਾਣੀਆਂ (ਪਰਾ, ਪਸੰਤੀ, ਮੱਧਮਾ, ਬੈਖਰੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਚਲਾਉ ਕਰਕੇ ਆਵਾਗੋਣ ਦਾ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਦਿਖਾਇਆ। ੭ ਐਉਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਾਂ ਰਚ ਦਿਤੀਆਂ।

ਭਾਵਾਰਥ–ਇਹ ਅਨਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬੋੜ੍ਹ ਦੇ ਬੀਉ ਵਾਂਙੂ ਪਹਿਲੇ ਕਰਮ ਕਿ ਸਰੀਰ, ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ "ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ॥ ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥" ਨੈਯਾਯਕ ਪਰਮਾਣੂਆਂ ਥੋਂ, ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਰਥਾਤ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਵੇਦਾਂਤੀ ਮਾਯਾ ਥੋਂ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਵਯੰਭੂਮਨ ਤੇ ਸਤਰੂਪ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਕਤ ਬਿੰਦ ਥੋਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਘੋੜਾ ਘੋੜੀ ਆਦਿ ਸਾਰੀ ਚੌਰਾਸੀ ਦਾ ਨਰ ਮਾਦਾ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਆਦ ਕਾਰਣ ਸਭ ਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੀ ਹੈ। ਕਰਮ ਚੇਤਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੂਨਵਾਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜਗਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੂਨ ਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ "ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ" ਅਰਥਾਤ ਅਨਗਿਣਤ ਸ਼ੂਨ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਸੀ ਤਾਂਤੇ ਸ਼ੂਨ ਹੀ ਆਤਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਣੇ ? ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੂਨ ਦਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਕੌਣ ਹੋਉ? ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਸ਼ੂਨ ਦਾ ਸਾਖੀ ਸਤਿ ਰੂਪ ਆਤਮਾ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ ਬਸ ਓਹੀ ਸ਼ੂਨ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੀ ਨਿਆਰਾ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਰਚਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਸਾਰੇ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਚੇਤਨ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹੁਣ ਸ਼ੂਨ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਮਤ ਖੰਡਨ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਮ ਜੋਨੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

੩. ਪਉੜੀ (ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ)।

੧ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮੁ ਜਨਮੁ ਸੁ ਮਾਣਸਿ ਦੇਹੀ।
੨ਅਖੀ ਵੇਖਣੁ ਕਰਨਿ ਸੁਣਿ ਮੁਖਿ ਸੁਭ ਬੋਲਣੁ ਬਚਨ ਸਨੇਹੀ।

ਅਰਥ–੧. ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਉੱਤਮ ਜਨਮ ਹੈ; ੨. (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਅੱਖਾਂ (ਸ਼ੁਭ) ਵੇਖਦੀਆਂ, ਕਰਣ (ਸ਼ੁਭ ਬਚਨ) ਸੁਣਦੇ, ਮੁਖ (ਅਰਥਾਤ ਜੀਭਾ) ਸ਼ੁਭ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਾਕ

*ਇਸ ਤੁਕ ਤੋਂ ਅਗੇ ਇਕ ਪੁਰਤਨ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਇਕ ਇਹ ਤੁਕ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈ:–
'ਜਨਮੁ ਮਰਨੁ ਦੁਹਿ ਸਾਹਿਆ ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਆਵੈ ਸਭ ਲੁਕਾਈ।'

ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਭੀ ਵੇਖਣ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਸੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ "ਕਬੀਰ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ"। ਅੱਗੇ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:–)

੩ਹਥੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣੀ ਪੈਰੀ ਚਲਿ ਸਤਿਸੰਗਿ ਮਿਲੇਹੀ।
੪ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮ ਦੀ ਖਟਿ ਖਵਾਲਣੁ ਭਾਇ ਕਰੇਹੀ।

੩. ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰ ਕਰੇ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ੪. ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਰਤੀ (ਉਪਜੀਵਕਾ) ਦੀ ਕਿਰਤ (ਕਾਰ) ਕਰਕੇ ਖੱਟਕੇ ਖਾਵੇ ਤੇ ਖਵਾਲੇ। (ਭਾਵ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਨਾ ਬਣਾਵੇ)। ਯਥਾ : ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ। (ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧-੨੨

੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜਿ ਸਮਝਿ ਸੁਣੇਹੀ।
੬ਗੁਰ ਭਾਈ ਸੰਤੁਸਟਿ ਕਰਿ ਚਰਣਾਮਿਤੁ ਲੈ ਮੁਖ ਪਿਵੇਹੀ।

੫. (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ। (ਜੋ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਆਪ) ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੇ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ; (ਭਾਵ ਦੀਵਾ ਬਾਲਕੇ ਪੜੋਪੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬. ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੇ, (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਧੋਕੇ) ਚਰਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਅੰਗੂਠਾ ਧੋਕੇ ਕਿੰਚਤ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:– 'ਚਰਨ ਸਾਧਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ ॥ ਅਰਪਿ ਸਾਧ ਕਉ ਅਪਨਾ ਜੀਉ ॥' ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਸਤਿ-ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਇਸ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਚਰੁਣਾਮ੍ਰਿਤੁ ਦਾ ਭਾਵ ਅਤੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਕਠੋਰ ਚਿਤ ਦਾ ਚਰਨਾਂਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣਾ ਮਖ਼ੌਲ ਹੈ)।

੭ਪੈਰੀ ਪਵਣੁ ਨ ਛੋਡੀਐ ਕਲੀ ਕਾਲਿ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰੇਹੀ।
੮ਆਪਿ ਤਰੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਤਰੇਹੀ ॥ ੩ ॥

੭. (ਇਸ ਉਕਤ ਪੌੜੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ–ਕਿ) ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ ਨਾ ਛੱਡੀਏ, ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਰਾਹ ਹੈ। ੮. (ਕਿ ਓਹ) ਗੁਰਸਿਖ (ਜੋ ਇਸ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣਗੇ) ਆਪ ਤਰਨਗੇ (ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਤਾਰਨਗੇ। (ਯਥਾ:–'ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਤਾਰੇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ॥ ਮੰਨੈ ਨਾਨਕ ਭਵਹਿ ਨ ਭਿਖ ॥' ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬੰਨ੍ਹੀ)।

੪. ਪਉੜੀ (ਜਗਤ ਕਾਰਣ)।

੧ਓਅੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਏਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਪਸਾਰਾ।
੨ਪੰਜ ਤਤ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਦਰਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਰਾ।
[ਕਵਾਉ = ਵਾਕ। ਪਰਵਾਣੁ = ਵਜ਼ਨ, ਅੰਦਾਜ਼ਾ।]

ਅਰਥ–੧. (ਓਅੰਕਾਰ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਚਨ ਥੋਂ ਆਕਾਰ* ਰਚਕੇ (ਸਾਰਾ) ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਬਚਨ ਨਾਲ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ)। ੨. (ਫੇਰ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਥੋਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਰਚਕੇ ਆਪ (ਘਟ ਘਟ ਕਹੀਏ) ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ (ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪ, ਜੋ) ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਰੂਪ (ਹੈ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ)। (ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਣ = ਤੋਲ, ਯਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਤੱਤ ਕਿਸੇ ਤੇ ਬਲੀ ਨਾ ਪਵੇ, ਇਕ ਸਾਰਖੇ ਰਹਿਣ। ਪਰਵਾਣ ਦਾ ਅਰਥ 'ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਕੇ' ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

*ਰੂਪ ਯਾ ਸੂਰਤ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ।

[੩]ਕਾਦਰ ਕਿਨੇ ਨਾ ਲਖਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ।
[੪]ਇਕ ਦੂ ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਕਰਿ ਲਖ ਬਿਅੰਤ ਅਸੰਖ ਅਪਾਰਾ।

੩. (ਕਾਦਰ) ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, (ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ) ਮਾਯਾ ਬਣਾਕੇ ਅਵਤਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ) ਕੀਤੇ ਹਨ। ੪. ਇਕ ਮਾਯਾ ਥੋਂ ਲੱਖਾਂ (ਬ੍ਰਹਿਮਾਂਡ) ਰਚਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਲੱਖਾਂ ਬਿਅੰਤ ਅਸੰਖ ਅਪਾਰ (ਰਚਨਾਂ ਸਾਜਦਾ) ਹੈ। (ਇਥੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਅਸੰਖ ਤੇ ਅਪਾਰ ਰਚਨਾ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਹੈ)।

[੫]ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨਿ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡਿ ਕਰੋੜਿ ਸੁਮਾਰਾ।
[੬]ਇਕਸ ਇਕਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡਿ ਵਿਚਿ ਦਸ ਦਸ ਕਰਿ ਅਵਤਾਰ ਉਤਾਰਾ।

੫. ਆਪਣੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ (ਉਸ ਨੇ) ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੬. ਹਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਵਿਖੇ ਦਸ ਦਸ ਔਤਾਰ ਕਰਕੇ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਹਨ)।

[੭]ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਕਰਿ ਕਈ ਕਤੇਬ ਮੁਹੰਮਦ ਯਾਰਾ।
[੮]ਕੁਦਰਤਿ ਇਕੁ ਏਤਾ ਪਸਾਰਾ ॥ ੪ ॥

੭. ਕਈ ਬੇਦਾਂ (ਦੇ ਵਕਤਾ) ਬਿਆਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ (ਕਈ) ਮੁਹੰਮਦ (ਅਰ ਕਈ ਉਸ ਦੇ) ਯਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ। ੮. (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਕੁਦਰਤ ਇਕ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦਾ) ਇੰਨਾਂ ਪਸਾਰਾ (ਪਸਰਿਆ) ਹੈ।

੫. ਪਉੜੀ [ਜੁੱਗ ਆਦਿਕ]।

[੧]ਚਾਰਿ ਜੁਗਿ ਕਰਿ ਥਾਪਨਾ ਸਤਿਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤਾ ਦੁਆਪਰੁ ਸਾਜੇ।
[੨]ਚਉਥਾ ਕਲਿਜੁਗੁ ਥਾਪਿਆ ਚਾਰਿ ਵਰਨਿ ਚਾਰੋ ਕੇ ਰਾਜੇ।

ਅਰਥ–੧. ਚਾਰ ਜੁੱਗਾਂ ਦੀ ਥਾਪਨਾ ਥਾਪ ਕੇ ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦ੍ਵਾਪਰ ਰਚੇ। ੨. ਚੌਥਾ ਕਲਿਜੁਗ ਬਣਾਇਆ, ਚਾਰ ਵਰਣ ਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਣਾਏ। (ਅੱਗੇ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:–)

[੩]ਬ੍ਰਹਮਣ, ਛਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ, ਸੂਦ੍ਰ, ਜੁਗ ਜੁਗ ਏਕੋ ਵਰਨ ਬਿਰਾਜੇ।
[੪]ਸਤਿਜੁਗਿ ਹੰਸ ਅਉਤਾਰੁ ਧਰਿ ਸੋਹੰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਦੂਜਾ ਪਾਜੇ।

੩. ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਛੱਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦ੍ਰ (ਚਾਰ ਵਰਣ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ) ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪. ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਹੰਸ ਅਉਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਸੋਹੰ ਬ੍ਰਹਮ (ਦਾ ਪਤਾ ਦੱਸਿਆ) ਦੂਜਾ ਪਖੰਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

[੫]ਏਕੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਵਖਾਣੀਐ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਤੇ ਬੇਮੁਹਤਾਜੇ।
[੬]ਕਰਨਿ ਤਪਸਿਆ ਬਨਿ ਵਿਖੈ ਵਖਤ ਗੁਜਾਰਨਿ ਪਿੰਨੀ ਸਾਗੇ।

੫. (ਲੋਕ) ਇਕੋ (ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ) ਬ੍ਰਹਮ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਮੋਹ ਤੇ ਮਾਯਾ ਥੋਂ ਬੇਖਾਹਸ਼ (ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ੬. ਬਨ ਵਿਖੇ ਤਪ ਕਰਦੇ ਸਾਗ ਦੀ ਪਿੰਨੀ* (ਭਾਵ ਕੰਦ ਮੂਲ) ਖਾ ਕੇ ਸਮਾਂ ਟਪਾਉਂਦੇ ਸਨ।

[੭]ਲਖ ਵਰ੍ਹਿਆ ਦੀ ਆਰਜਾ ਕੋਠੇ ਕੋਟਿ ਨ ਮੰਦਿਰ ਸਾਜੇ।
[੮]ਇਕ ਬਿਨਸੈ ਇਕ ਅਸਥਿਰੁ ਗਾਜੇ ॥ ੫ ॥

੭ ਲੱਖ ਵਰ੍ਹੇ (ਅਰਥਾਤ ਸੌ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ) ਦੀ (ਆਰਜਾ =)ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ (ਫੇਰ ਬੀ)

*ਬਣ ਦੇ ਸਾਗ ਪੱਤ੍ਰ ਉਬਾਲ ਕੇ ਪਿੰਨੀ ਕਰਕੇ ਖਾਣੇ। ਪਰ ਭਾਵ ਵਿਚ ਬਣ ਦੇ ਕੰਦ ਮੂਲ ਸਾਗ ਪੱਤ੍ਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ।

ਕੋਠੇ ਕੋਟ ਤੇ ਮੰਦਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ੮. ਇਕ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦੂਜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਚੱਲ (ਮੰਨਕੇ) ਗਜਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ:-ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਜੋ ਉਪਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਛੱਡਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਵਡਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਟੱਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ:- "ਇਕਿ ਬਿਨਸੈ ਇਕ ਅਸਥਿਰੁ ਮਾਨੈ ਅਚਰਜੁ ਲਖਿਓ ਨ ਜਾਈ ॥" ਤਥਾ-"ਮਾਰਕੰਡੇ ਤੇ ਕੋ ਅਧਿਕਾਈ ਜਿਨਿ ਤ੍ਰਿਣ ਧਰਿ ਮੂੰਡ ਬਲਾਏ" ॥ ਅਰਥਾਤ-ਮਾਰਕੰਡੇ ਨੇ ਜਿਸ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵਡੀ ਉਮਰ ਸੀ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਮੰਨਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਕੋਟ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ।

ਇਥੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਮਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮਤਾਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹਾਲ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਿਤੇ ਹੋਰਥੇ ਦੱਸਣਗੇ।

੬. [ਤਥਾਚ]।

[1]ਤ੍ਰੇਤੇ ਛਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਧਰਿ ਸੂਰਜ ਬੰਸੀ ਵਡਿ ਅਵਤਾਰਾ।
[2]ਨਉ ਹਿਸੇ ਗਈ ਆਰਜਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਪਸਾਰਾ।

ਅਰਥ-੧. ਤ੍ਰੇਤਾ (ਜੁੱਗ ਵਿਖੇ) ਛੱਤ੍ਰੀ (ਵਰਨ ਵਿਚ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ) ਦਾ ਰੂਪ ਧਰਕੇ ਸੂਰਜ ਵੰਸੀ ਵਡਾ ਅਵਤਾਰ (ਰਾਜਾ) ਹੋਇਆ। ੨. ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਉਮਰ (ਘਟ) ਗਈ (ਭਾਵ ਲੱਖ ਵਿਚੋਂ ੯੦ ਹਜ਼ਾਰ ਘਟਕੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਈ) ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)।

[3]ਦੁਆਪਰ ਜਾਦਵ ਵੇਸ ਕਰਿ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਅਉਧ ਘਟੈ ਆਚਾਰਾ।
[4]ਰਿਗ ਬੇਦ ਮਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਕ੍ਰਿਤਿ ਪੂਰਬ ਮੁਖਿ ਸੁਭ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰਾ।

੩. ਦ੍ਵਾਪਰ ਵਿਖੇ ਯਦੂ (ਨਾਮ ਰਾਜਾ ਦੇ ਘਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨੇ) ਵੇਸ ਧਾਰਿਆ, ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਉਮਰ ਤੇ ਆਚਾਰ (=ਕਰਤੱਬਜ) ਘਟਦੇ ਗਏ (ਗਲ ਕੀ ਹੁਣ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਉਮਰਾ ਰਹੀ, ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ ਹੋਰ ਘਟ ਗਈ)। ੪. ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿੱਚੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰਮ ਕਰਾਉਂਦੇ ਤੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਸੁਭ ਕਰਮ (ਯੱਗ) ਕਰਦੇ ਸਨ (ਓਹ ਪੂਰਬ ਵਲ ਹਰੀ ਦਾ ਵਾਸਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। [ਏਹ ਇਤਰ ਮਤਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੱਸੇ ਹਨ।]

[5]ਖਤ੍ਰੀ ਥਾਪੇ ਜੁਜਰੁ ਵੇਦਿ ਦਖਣ ਮੁਖਿ ਬਹੁ ਦਾਨ ਦਾਤਾਰਾ।
[6]ਵੈਸੋਂ ਥਾਪਿਆ ਸਿਆਮ ਵੇਦੁ ਪਛਮ ਮੁਖਿ ਕਰਿ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਰਾ।

੫. (ਫੇਰ) ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਜੁਜਰ ਲੈ ਲੀਤਾ (ਦ੍ਵਾਪਰ ਵਿਖੇ) ਦੱਖਣ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਦਾਤੇ ਬਣਕੇ ਬਹੁਤੇ ਦਾਨ (ਆਦਿਕ ਕਰਮ) ਕਰਨ ਲਗੇ, (ਗਲ ਕੀ ਓਹ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਜਾਣਨ ਲੱਗੇ) ੬. ਵੈਸ਼ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਫੜਕੇ ਪੱਛੋਂ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮਾਂ ਕਰਨ ਲਗੇ। (ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਪੱਛੋਂ ਵਲ ਹੀ ਸਮਝ ਲੀਤਾ। ਯਥਾ-ਗੁਰਵਾਕ:-'ਕੋਊ ਪਛਾਹ ਕੋ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਓ)। [ਏਹ ਇਤਰ ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨਉਤਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।]

[7]ਰਿਗਿ ਨੀਲੰਬਰਿ ਜੁਜਰ ਪੀਤ ਸੁੇਤੰਬਰਿ ਕਰਿ ਸਿਆਮ ਸੁਧਾਰਾ।
[8]ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗੀ ਤ੍ਰੈ ਧਰਮ ਉਚਾਰਾ ॥੬॥

੭. ਰਿਗ ਵੇਦ ਨੀਲੇ ਕਪੜੇ, ਜੁਜਰ ਬੇਦ ਪੀਲੇ, (ਅਰ) ਸਾਮ ਬੇਦ (ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ) ਚਿਟੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰਕੇ (ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਸਨ)। (ਭਾਵ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਹੰਸਾਵਤਾਰ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ)। ੮. ਤਿੰਨਾਂ ਯੁੱਗਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੈ ਧਰਮ (ਵੱਖੋ ਵੱਖ) ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਵ–ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇਸ਼, ਕਾਲ, ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਥੋਂ ਰਹਤ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਅਕਾਸ਼ਵਤ ਪੂਰਣ ਹੈ। ਕੋਈ ਪੱਛਮ ਕੋਈ ਦੱਖਣ ਆਦਿ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਲ ਹਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ ਪ੍ਰਣਾਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪ੍ਰਿਥਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ ਖੋਹਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੁ "ਸਾਮ ਕਹੈ ਸੇਤੰਬਰ ਸੁਆਮੀ ਸਚ ਮਹਿ ਆਛੈ ਸਾਚਿ ਰਹੇ" । ਪੁਨਾ:–"ਰਿਗ ਕਹੈ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇਵਾ ਮਹਿ ਸੂਰੁ"। ਅਰਥਾਤ–ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਾਮ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਹੰਸਾਵਤਾਰ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਰਿਗ ਵੇਦ ਸੀ ਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਭਰਪੂਰ ਮੰਨਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਅਰਥਾਤ ਐਸੇ ਐਸੇ ਮਤ ਪਸਰ ਰਹੇ ਹਨ।

੭. [ਤਥਾਚ]।

[੧]ਕਲਿਜੁਗੁ ਚਉਥਾ ਥਾਪਿਆ ਸੂਦ੍ਰ ਬਿਰਤਿ ਜਗ ਮਹਿ ਵਰਤਾਈ।
[੨]ਕਰਮ ਸੁ ਰਿਗਿ ਜੁਜਰ ਸਿਆਮ ਕੇ ਕਰੇ ਜਗਤੁ ਰਿਦਿ ਬਹੁ ਸੁਕਚਾਈ।

ਅਰਥ–੧. ਕਲਿਜੁਗ ਚੌਥਾ ਜੁਗ ਬਣਾਇਆ, ਸੂਦ੍ਰਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਗਈ (ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੂਦਰਾਂ ਵਰਗੇ ਸੁਭਾ ਹੋ ਗਏ)। ੨. ਰਿਗ ਜੁਜਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਦੇ (ਕਹੇ ਹੋਏ) ਕਰਮ ਜਗਤ (ਦੇ ਲੋਕ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਬਹੁਤ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਗੇ, (ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹਟਣ ਲਗੇ)।

[੩]ਮਾਇਆ ਮੋਹੀ ਮੇਦਨੀ ਕਲਿ ਕਲਿ ਵਾਲੀ ਸਭ ਭਰਮਾਈ।
[੪]ਉਠੀ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਜਲੈ ਲੁਕਾਈ।

੩. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਾਯਾ ਨੇ (ਮੋਹੀ) ਠੱਗ ਲੀਤੀ, ਕਲਜੁਗ ਕਲਹ ਵਾਲੀ (ਕ੍ਰਿਯਾ) ਨੇ ਸਾਰੀ ਭਰਮਾ ਦਿਤੀ। ੪. ਜਗਤ ਵਿਚ ਗਿਲਾਨ ਉਠ ਖਲੋਤੀ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸੜਨ ਲਗੇ।

ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਚਉਥੇ ਜੁਗ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

[੫]ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਪੂਜਦਾ ਊਚ ਨੀਚ ਸਭਿ ਗਤਿ ਬਿਸਰਾਈ।
[੬]ਭਏ ਬਿਅਦਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਉਮਰਾਇ ਕਸਾਈ।
[੭]ਰਹਿਆ ਤਪਾਵਸੁ ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗੀ ਚਉਥੇ ਜੁਗਿ ਜੋ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਈ।
[੮]ਕਰਮ ਭ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭਿ ਭਈ ਲੋਕਾਈ ॥੭॥

੫. ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ, ਉੱਚੇ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਭ ਭੁੱਲ ਗਈ (ਜਿਹਾ ਕੁ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਘਰ ਘਰ ਹੋਇ ਬਹੈਂਗੇ ਰਾਮਾ") ੬. ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅੰਨਿਆਈ ਹੋ ਗਏ, ਕਲਜੁਗ ਕੈਂਚੀ ਤੇ ਮੁਸਾਹਬ ਕਸਾਈ ਹੋ ਗਏ (ਭਾਵ ਪਰਜਾ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਕੋਹਣ ਲੱਗ ਪਏ) ੭. ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਚੌਥੇ ਜੁਗ (ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ) ਜਿਹੜਾ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਦੇਵੇ ਸੋ ਲਵੇ (ਭਾਵ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਨਾ ਰਿਹਾ)। ੮. ਕਰਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੋ ਗਈ। (ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਥੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਗਏ)।

੮. [ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ]।

[੧]ਚਹੁ ਬੇਦਾ ਕੇ ਧਰਮ ਮਥਿ ਖਟਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮਥਿ ਰਿਖਿ ਸੁਣਾਵੈ।
[੨]ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿਕਾ ਜਿਉ ਤਿਹਿ ਕਹਾ ਤਿਵੈ ਜਗੁ ਗਾਵੈ।
[੩]ਗਾਵਨਿ ਪੜਨਿ ਬਿਚਾਰਿ ਬਹੁ ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਵਿਰਲਾ ਗਤਿ ਪਾਵੈ।
[੪]ਇਹਿ ਅਚਰਜੁ ਮਨ ਆਵਦੀ ਪੜਤਿ ਗੁਣਤਿ ਕਛੁ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਵੈ।

ਅਰਥ–੧. ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਕੇ ਤੇ ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ (ਮਥਿ =) ਸੋਧਕੇ (ਬਿਆਸ ਆਦਿ ਛੇ) ਰਿਖੀ ਸੁਣਾਂਵਦੇ ਹਨ। ੨. ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ, ਸਨਕ, ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸਨਤ

ਕੁਮਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ) ਜਿੱਕੁਰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸੇ ਭਾਂਤ ਜਗਤ ਬੀ ਪਿਆ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩. ਗਾਂਵਦੇ, ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਬਾਹਲੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਈਸ਼੍ਵਰੀ) ਗਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਕੋਟਾਂ ਮੱਧੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪. ਇਹ ਮਨ (ਵਿਖੇ ਬੜੀ) ਅਚਰਜ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਭਈ) ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਇੱਥੇ ਹੁਣ 'ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਭਰੋਸੇ ਕਿੱਕੁਰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ' ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਮਤਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

[5]ਜੁਗ ਜੁਗ ਇਕੋ ਵਰਨ ਹੈ ਕਲਿਜੁਗਿ ਕਿਉ ਬਹੁਤੇ ਦਿਖਲਾਵੈ॥
[6]ਜੰਦ੍ਰੇ ਵਜੇ ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗੀ ਕਥਿ ਪੜਿ ਰਹੈ ਭਰਮ ਨਹਿ ਜਾਵੈ॥
[7]**ਜਿਉ ਕਰਿ ਕਥਿਆ ਚਾਰਿ ਬੇਦਿ ਖਟਿ ਸਾਸਤ੍ਰਿ** ਸੰਗਿ ਸਾਖ ਸੁਣਾਵੈ॥
[8]ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤ ਸਭਿ ਗਾਵੈ॥੮॥

੫. ਜੁਗਾਂ, (ਚਹੁੰ) ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੈ, (ਪਰ) ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਬਾਹਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ? ੬. ਤਿੰਨ ਜੁੱਗਾਂ ਵਿਖੇ ਜੰਦਰੇ ਹੀ ਵਜੇ ਰਹੇ, (ਕਥਿ =) ਵਖਜਾਨ (ਕਰਕੇ) ਤੇ ਪੜ੍ਹਕੇ (ਲੋਕ) ਥੱਕ ਗਏ ਪਰ ਭਰਮ ਨਾਂ ਹਟਿਆ। ੭. ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ, ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਖ ਵਾਲੇ ਸੁਨਾਂਵਦੇ ਹਨ, ੮. ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਏ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰੌਲੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਜੰਦਰੇ ਹੀ ਤਿੰਨਾਂ ਜੁੱਗਾਂ ਵਿਖੇ ਵੱਜੇ ਰਹੇ, ਭੇਦ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਬੰਦ ਰਿਹਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਖ਼ੀਰਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਟੂਕ* ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਨਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੇ ਮਨੌਤਾਂ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ. ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਪੱਖ ਰਹਿਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਟੂਕ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ।

੯. [ਨਜਾਯ]।

ਹੇਠਲੀ ਨੌਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਨਜਾਇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਤ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮੰਨਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਇਤਰ ਮਤ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

[1]ਗੋਤਮ ਤਪੇ ਬਿਚਾਰਿਕੇ ਰਿਗਿ ਵੇਦ ਕੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ।
[2]ਨਿਆਇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੋ ਮਥਿ ਕਰਿ ਸਭਿ ਬਿਧਿ ਕਰਤੇ ਹਥਿ ਜਣਾਈ।
[3]ਸਭ ਕਛੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਹੋਰ ਬਾਤ ਵਿਚਿ ਚਲੇ ਨ ਕਾਈ।
[4]ਦੂਹੀ ਸਿਰੀ ਕਰਤਾਰ ਹੈ ਆਪਿ ਨਿਆਰਾ ਕਰਿ ਦਿਖਲਾਈ।
[5]ਕਰਤਾ ਕਿਨੈ ਨ ਦੇਖਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ।
[6]ਸੋਹੰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਛਪਾਇਕੇ ਪੜਦਾ ਭਰਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ਸੁਣਾਈ।
[7]ਰਿਗ ਕਹੈ ਸੁਣਿ ਗੁਰਮੁਖਹੁ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਦੂਜੀ ਰਾਈ।
[8]ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨਾ ਨ ਸੋਝੀ ਪਾਈ॥ ੯॥

ਅਰਥ–[1]ਗੋਤਮ (ਨਾਮੇਂ) ਤਪੇ (ਰਿਖੀ) ਨੇ ਰਿਗ ਵੇਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਕੇ (ਉਸ) ਦੀ ਕਥਾ (= ਸਾਰ ਭੂਤ ਗੱਲ) ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। [2]ਨਜਾਯ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਟ ਕੇ ਸਾਰੀ ਬਿਧੀ ਕਰਤੇ (= ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੇ ਹੱਥ ਦੱਸੀ (ਭਾਵ ਜੀਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ)। [3] ਸਭ ਗਲਾਂ (ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨ

*ਹਾਸ਼ੀਆ, ਨੋਟ।

ਦੀਆਂ) ਉਸੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਹਨ, ਹੋਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ, ਤੇ [੪]ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਥੋਂ ਆਪ ਕਰਤਾਰ ਅਲੱਗ ਰਹਿਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, [੫](ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਜੀਵ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ) ਉਹ ਕਰਤਾ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਸਤੂ ਹੈ (ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਮਾਯਾ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਛੱਡੀ ਹੈਸੁ। [੬]ਸੋਹੰ ਬ੍ਰਹਮ (ਮਹਾਂਵਾਕ) ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਕੇ ਭਰਮ ਦੇ ਪੜਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਰਤਾ (= ਗੋਤਮ) ਨੇ ਸੁਣਾਈ। [੭](ਰਿਗ ਵੇਦ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਗੁਰਮੁਖੋ ਸੁਣੋ ! (ਉਹ ਤਾਂ) ਆਪੇ ਹੀ ਆਪ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਦ੍ਵੈਤ ਤਾਂ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। [ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਨੋਟ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ:–] [੮]ਸੂਝ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ।

ਭਾਵ–ਰਿਗ ਵੇਦ ਬਾਬਤ ਜੋ ਕੁਝ ਨਜਾਯ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੱਸ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ ਵਾਲੇ ਉਸ ਰਿਗ ਵੇਦ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਸਾਖੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਨੇ ਉਲਟਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਕੇ ਦੋ ਭੇਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਭਈ ਜੀਵ ਭਿੰਨ ਤੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਭਿੰਨ, 'ਸੋਹੰ' ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਪਰਮਾਣੂਆਂ ਥੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਮੰਨਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਰੋਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧੦. [ਮੀਮਾਂਸਾ]।

[੧]ਫਿਰਿ ਜੈਮਨਿ ਰਿਖੁ ਬੋਲਿਆ ਜੁਜਰ ਵੇਦਿ ਮਥਿ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵੈ।
[੨]ਕਰਮਾ ਉਤੇ ਨਿਬੜੈ ਦੇਹੀ ਮਧਿ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਵੈ।
[੩]ਥਾਪਸਿ ਕਰਮ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਕਰਮ ਵਾਸ ਕਰਿ ਆਵੈ ਜਾਵੈ।
[੪]ਸਹਸਾ ਮਨਹੁ ਨ ਚੁਕਈ ਕਰਮਾ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ।
[੫]ਭਰਮਿ ਵਰਤਣਿ ਜਗਤਿ ਕੀ ਇਕੋ ਮਾਇਆ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਾਵੈ।
[੬]ਜੁਜਰ ਵੇਦ ਕੋ ਮਥਨਿ ਕਰਿ ਤਤ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਿ ਭਰਮਿ ਮਿਲਾਵੈ।
[੭]ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਕਰਮਿ ਬੰਧਿ ਕਰਿ ਆਵੈ ਜਾਵੈ।
[੮]ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨਾ ਨ ਸਹਸਾ ਜਾਵੈ ॥੧੦॥

ਅਰਥ–[੧]ਫਿਰ (ਦੂਜਾ) ਜੈਮਨਿ ਰਿਖੀ (ਮੀਮਾਂਸਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਰਚਕੇ ਉਸ ਵਿਖੇ) ਜੁਜਰ ਵੇਦ ਦੀ ਸਾਰਭੂਤ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। [੨]'ਕਰਮਾਂ ਉਤੇ ਨਿਬੜੇਗੀ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਜੋ (ਕਰਮ) ਕਰੂ ਸੋ (ਫਲ) ਪਾਊ'। [੩]ਉਸ ਨੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ (ਭਈ) ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੪]ਸੰਸਾ ਮਨ ਥੋਂ ਨਾ ਗਿਆ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਅੰਦਰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ। [੫]ਭਰਮ ਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਵਰਤਣ ਵਿਹਾਰ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਇਕੋ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਨਿਆਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ)। [੬]ਜੁਜਰ ਵੇਦ ਨੂੰ ਘੋਟਕੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ (ਧਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਭਰਮ) ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। [੭]ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੮]ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਸੰਸਾ ਨਾ ਗਿਆ।

ਭਾਵ–ਮੀਮਾਂਸਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਆਚਾਰਯ ਜੈਮਨਿ ਨਾਮੇ ਮੁਨੀ ਹੈ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਿਖੇ ਉਸ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਛਡਿਆ, ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਯੱਗ ਕਰੇ' ਛੇਕੜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੀ ਤੁਕ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸੰਸੇ ਬੁੱਧੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

੧੧. [ਵੇਦਾਂਤ]।

[੧]ਸਿਆਮ ਵੇਦ ਕਉ ਸੋਧਿ ਕਰਿ ਮਥਿ ਵੇਦਾਂਤੁ ਬਿਆਸਿ ਸੁਣਾਇਆ।

[੨]ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਬਾਹਰਾ ਆਪੇ ਅਪਣਾ ਬ੍ਰਹਮੁ ਜਣਾਇਆ।
[੩]ਨਦਰੀ ਕਿਸੈ ਨ ਲਿਆਵਈ ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ।
[੪]ਆਪੁ ਪੁਜਾਇ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਦਾ ਮਰਮੁ ਨ ਪਾਇਆ।
[੫]ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੀ ਵੇਦਿ ਮਥਿ ਅਗਨੀ ਅੰਦਰਿ ਤਪਤਿ ਤਪਾਇਆ।
[੬]ਮਾਇਆ ਡੰਡ ਨ ਉਤਰੇ ਜਮਡੰਡੇ ਬਹੁ ਦੁਖਿ ਰੁਆਇਆ।
[੭]ਨਾਰਦਿ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਮਥਿ ਭਾਗਵਤ ਗੁਨਿ ਗੀਤ ਕਰਾਇਆ।
[੮]ਬਿਨੁ ਸਰਨੀ ਨਹਿ ਕੋਇ ਤਰਾਇਆ ॥੧੧॥

[੧]ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵੇਦਾਂਤ (ਵੇਦ ਦਾ ਸਾਰ) ਕੱਢਿਆ (ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਮਥਿ (ਰਿੜਕਕੇ) ਬਜਾਸ ਨੇ (ਸੁਖਨ) ਸੁਣਾਇਆ। [੨]ਕਥਨੀ (ਕਥਾ) ਤੇ ਬਦਨੀ (ਕਵੀਸ਼ਰੀਆਂ) ਥੋਂ (ਆਤਮਾ) ਬਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਜਣਾ ਦਿਤਾ। [੩]ਨਜ਼ਰ (ਤਾਂ) ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਂਵਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਗਤ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। [੪]ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੁਜਾਵਣ ਲਗ ਪਏ, ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਨ ਪਾਇਆ। [੫](ਨਾਲ਼ ਕੀ ਬਜਾਸ ਨੂੰ ਭੀ) ਸਾਰਾ ਵੇਦ ਘੋਟ ਘੋਟ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਆਈ, (ਭਰਮ ਦੀ) ਅੱਗ ਦੀ ਤਪਤ ਵਿਖੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤਪਣ ਲੱਗਾ। [੬]ਮਾਯਾ ਦਾ ਦੰਡ (ਉਸ ਦੇ ਸਿਰੋਂ) ਨਾ ਉਤਰਿਆ, ਜਮ ਦੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੁਖ (ਨਾਰਦ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਦੁਖ) ਰੋਇਆ (ਭਾਵ ਮਨ ਦੀ ਹਵਾੜ ਕੱਢੀ)। [੭]ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ (ਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ) ਭਾਗਵਤ ਸੰਬੰਧੀ (ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜਸ) ਮਥਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗੀਤ ਕਰਵਾਇਆ। [੮]ਬਿਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਥੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤਰਦਾ।

ਭਾਵਾਰਥ–ਬਜਾਸਦੇਵ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਵੇਦ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਘੋਟੇ, ਪਰੰਤੂ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਆਈ, ਨਾਰਦ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਭੈੜਾ ਹਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਚਤਰ ਸ਼ਲੋਕੀ ਭਾਗਵਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਏਵੇਂ ਕੀਤਾ ਤਦ ਮਨੋਰਥ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵੇਦਾਂਤ ਮਤ ਦੀ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਿਸ਼ਚਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਟੂਕ ਇਹ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਏ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਤਰਿਆ ਨਹੀਂ।

੧੨. [ਸਾਂਖ]।

[੧]ਦੁਆਪਰਿ ਜਗ ਬੀਤਤ ਭਏ ਕਲਜੁਗਿ ਕੇ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਈ।
[੨]ਵੇਦ ਅਥਰਬਣਿ ਥਾਪਿਆ ਉਤਰਿ ਮੁਖਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਨ ਗਾਈ।
[੩]ਕਪਲ ਰਿਖੀਸੁਰਿ ਸਾਂਖ ਮਥਿ ਅਥਰਬਨਿ ਵੇਦ ਕੀ ਰਿਚਾ ਸੁਣਾਈ।
[੪]ਗਿਆਨ ਮਹਾ ਰਸ ਪੀਅਕੈ ਸਿਮਰੇ ਨਿਤ ਅਨਿਤ ਨਿਆਈ।
[੫]ਗਿਆਨ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਪਾਈਐ ਜੇ ਕੋਟੀ ਕੋਟਿ ਜਤਨ ਕਰਿ ਧਾਈ।
[੬]ਕਰਮ ਜੋਗ ਦੇਹੀ ਕਰੇ ਸੋ ਅਨਿਤ ਖਿਨ ਟਿਕੇ ਨ ਰਾਈ।
[੭]ਗਿਆਨ ਮਤੇ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਈ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੀ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ ॥੧੨॥

[੧]ਦ੍ਵਾਪੁਰ ਜੁਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਛੱਤ੍ਰ ਦੀ ਫਿਰਾਈ ਆਈ (ਭਾਵ ਸਮਾਂ ਆਇਆ)। [੨]ਅਥਰਬਨ ਬੇਦ ਦਾ ਭੋਰਾ ਤੁਰਿਆ, ਉੱਤਰ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਭਜਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। [੩]ਕਪਲ (ਨਾਮ ਦਾ) ਵੱਡਾ ਰਿਖੀ ਹੋਇਆ, ਅਥਰਬਨ ਬੇਦ ਨੂੰ ਘੋਟ ਕੇ (ਉਸ ਦੀ) ਰਿਚਾ (ਸ਼ਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਾਂਖ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਸੁਣਾਇਆ (ਜਿਸ ਦਾ ਮਤ ਹੇਠਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਵਿਦਮਾਨ

ਹੈ) । [੪]ਗਿਆਨ (ਰੂਪੀ) ਮਹਾਂ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰੇ ਤੇ ਨਿਤ ਅਨਿੱਤ ਦਾ (ਨਿਆਈ) ਨਿਰਣਯ ਕਰੇ (ਭਾਵ ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰੇ) । [੫]ਗਿਆਨ ਬਾਝ (ਮੁਕਤੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਦੌੜੇ । [੬](ਜਿਹੜਾ) ਜੀਵ ਕਰਮ ਯੋਗ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਝੂਠ ਹੋਊ, ਇਕ ਰਾਈ (ਸਾਰਖਾ) ਛਿਨ (ਭਰ) ਭੀ ਨਾ ਟਿਕੇਗਾ । [੭]ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੁਖ ਉਤਪਤ ਹੋਊ ਤੇ ਆਵਾਗੌਣ ਦਾ ਭਰਮ ਮਿਟ ਜਾਊ । [੮]ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਗਿਆਨੀ 'ਸਹਿਜ' ਪਦ(ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ)ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਊ ।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਾਂਖ ਬਾਬਤ ਇਤਰ ਮਤਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸਾਂਖ ਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਿਰਕਾ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸਤਿ ਅਸੱਤਿ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਜੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਂਖ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ*, ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਕੇ ਆਪਣੀ ਟੂਕ ਇਹ ਲਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਠੀਕ ਕੰਮ ਹੈ; ਗੁਰ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੇ । ਸਹਜ ਪਦ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੧੩. [ਵੈਸ਼ੇਖਕ] ।

[੧]ਬੇਦ ਅਥਰਬਨ ਮਥਨ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਸੇਖਕ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ।
[੨]ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਸਮੇ ਬਿਨਾ ਫਲੁ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ।
[੩]ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਮੰਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੁ ਸਹਿਜ ਸਮਾਵੈ ।
[੪]ਆਪੋ ਕਛੂ ਨ ਹੋਵਈ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਨਹਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਵੈ ।
[੫]ਜੈਸਾ ਕਰਿ ਤੈਸਾ ਲਹੈ ਰਿਖਿ ਕਨਾਦਿਕ ਭਾਖਿ ਸੁਣਾਵੈ ।
[੬]ਸਤਿਜੁਗਿ ਕਾ ਅਨਿਆਇ ਸੁਣਿ ਇਕ ਫੇੜੇ ਸਭੁ ਜਗਤ ਮਰਾਵੈ ।
[੭]ਤ੍ਰੇਤੇ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਐ, ਦੁਆਪਰਿ ਵੰਸੁ ਕੁਵੰਸ ਕੁਹਾਵੈ ।
[੮]ਕਲਿਜੁਗ ਜੋ ਫੇੜੇ ਸੋ ਪਾਵੈ ॥੧੩॥

[੧]ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ 'ਗੁਰਮੁਖ' (ਕਣਾਦ ਨਾਮੇ ਆਚਾਰਯ) ਨੇ ਬਾਸੇਖਕ (ਨਾਮੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ । [੨]ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜੇਗਾ ਤੇਹਾ ਕੱਟੇਗਾ, ਸਮੇਂ ਬਿਨਾਂ ਫ਼ਲ ਹੱਥ ਨਾ ਆਊ । [੩]ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਹੈ, (ਜੋ) ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਊ । [੪]ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਾ ਵਸਾਵੇ (ਭਈ ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ) । [੫]ਜੇਹਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇਹਾ (ਫਲ ਉਹੋ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਲਵੇਗਾ ਇਹ ਕਣਾਦ ਰਿਖੀ ਕਹਿਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । [੬]ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਹਨੇਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ਇਕ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਮਰਦਾ ਸੀ । [੭]ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਵੰਸ (ਕੁਵੰਸ =) ਖੋਟੀ ਵੰਸ ਕੋਹੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । [੮]ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰੂ ਸੋਈ ਪਾਊ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਚ ਵੈਸੇਖਕ ਮਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਮਾਂ ਉਪਰ ਨਿਬੇੜੀ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਬਾਬਤ ਲੋਕੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਸਜ਼ਾ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਕਣਾਦ ਨੇ ਕਰਮਾਂ ਸਿਰ ਰੱਖਕੇ ਛੁਟੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੋ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਵੇਗਾ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਣਾਦ ਦੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਟਿ ਯੁਕਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਫੇੜੇ ਸੋ ਪਾਵੇ । ਪਰ ਕਣਾਦ ਦੇ ਮਤ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸੰਮਤੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ।

---

*ਓਹ ਕੇਵਲ ਸਾਂਖ-ਗਯਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਆਹ ਪੁਰਖ ਹੈ । ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਗਯਾਨ ਹੈ । ਓਹ ਯੋਗ ਵਾਂਙੂ ਪੁਰਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿ ਈਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ।

੧੪. [ਨਾਗ-ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ, ਪਾਤੰਜਲ]।

੧ਸ਼ੇਖਨਾਗ ਪਾਤੰਜਲ ਮਥਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨਾਗਿ ਸੁਣਾਈ।
੨ਵੇਦ ਅਥਰਬਣ ਬੋਲਿਆ ਜੋਗ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਈ।
੩ਜਿਉ ਕਰਿ ਮੈਲੀ ਆਰਸੀ ਸਿਕਲ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਮੁਖਿ ਦਿਖਾਈ।
੪ਜੋਗੁ ਪਦਾਰਥ ਨਿਰਮਲਾ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਅੰਦਰਿ ਲਿਵਲਾਈ।
੫ਅਸਟਦਸਾ ਸਿਧਿ ਨਉ ਨਿਧੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋਗੀ ਚਰਨ ਲਗਾਈ।
੬ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗਾ ਕੀ ਬਾਸਨਾ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚਿ ਪਾਤੰਜਲਿ ਪਾਈ।
੭ਹਥੋ ਹਥੀ ਪਾਈਐ ਭਗਤਿ ਜੋਗ ਕੀ ਪੂਰ ਕਮਾਈ।
੮ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨੁ ਸੁਭਾਈ ॥੧੪॥

੧(ਨਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਗੁਰਮੁਖ (= ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਹੈ (ਉਸ) ਨਾਗ ਨੇ ਮਥਕੇ (ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ) ਪਾਤੰਜਲ (ਰਿਖੀ ਦਾ ਅੰਤਾਰ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਪਾਤੰਜਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਸੁਣਾਇਆ, ਇੱਤਜਨ੍ਯ। ੨(ਉਸ ਵਿਖੇ) ਵੇਦ ਅਥਰਬਣ ਦੇ ਵਾਕ ਬੋਲੇ, (ਭਈ) ਜੋਗ ਥੋਂ ਬਾਝ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ; (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਜੋਗ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)। ੩ਜਿੱਕੂਰ ਮੈਲੀ ਆਰਸੀ ਵਿਖੇ ਸਿਕਲ* ਕੀਤੇ ਬਾਝ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। ੪ਜੋਗ ਪਦਾਰਥ ਵਡੀ ਸ਼ੁੱਧ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ) ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੫(ਫਲ ਇਹ ਕਿ)† ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਨੌ ਨਿੱਧਾਂ ਜੋਗੀ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਲਗਦੀਆ ਹਨ। ੬ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਪਾਤੰਜਲੀ ਨੇ ਪਾ ਲਈਆਂ ਹਨ; (ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਪਾਤੰਜਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)। ੭(ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣਾ ਮਤ ਸੱਤਵੀਂ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:–) ਪਰ ਭਗਤੀ ਜੋਗ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਮਾਈ ਹੈ, (ਇਸ ਦਾ ਫਲ) ਹਥੋ ਹਥੀ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ੮(ਇਸ ਭਗਤਿ ਯੋਗ ਦਾ ਰੂਪ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੋਕੇ‡ (ਕਰੇ)।

ਹੁਣ ੧੫ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਮਾਂ ਗਿਆ ਹੋਯਾ ਫੇਰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਰ ਜੁਗ ਦਾ ਜੀਵ ਕਰਮ ਕਰਦਾ 'ਵਾਸ਼ਨਾ' ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਓਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਭੀ ਓਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬੱਧੇ ਤੇ ਕਰਮ ਬੱਧੇ ਜਨਮਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਫੇਰ ਕਰਮ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਐਉਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੀਵ ਉਕਦਾ ਚੁਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਵਾਗਵਨ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ।

੧੫. [ਜੁਗਾਂ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਖ਼ਯਾਲ]।

੧ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ ਬਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਵੈ।
੨ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫੇਰਿ ਵਟਾਈਐ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ਮਰਮੁ ਕਉ ਪਾਵੈ।

*ਪਹਿਲੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਸਿਕਲ ਕਰ ਕਰਕੇ ਇਤਨਾ ਚਮਕਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਜ ਕਲ ਵਾਂਙੂ ਤਦੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਆਰਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਦ ਸਿਕਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

†ਯੋਗ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਧਿਆ ਵਿਚ ਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

‡ਸੁਭਾਈ = ਸੁ + ਭਾਵ + ਈ = ਚੰਗੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਾਵ ਕਾਮਨਾ ਰਹਤ ਹੋਕੇ, ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਭਗਤੀ ਕਰੇ।

[੩]ਸਤਿਜੁਗਿ ਦੂਜਾ ਭਰਮੁ ਕਰਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਜੋਨੀ ਫਿਰਿ ਆਵੈ।
[੪]ਤ੍ਰੇਤੇ ਕਰਮਾ ਬਾਧਤੇ ਦੁਆਪਰਿ ਫਿਰਿ ਅਵਤਾਰ ਕਰਾਵੈ।
[੫]ਦੁਆਪਰਿ ਮਮਤਾ ਅਹੰਕਾਰ ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਗਰਬਿ ਗਲਾਵੈ।
[੬]ਤ੍ਰਿਹੁ ਜੁਗਾਂ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਸਾ ਨ ਚੁਕਾਵੈ।
[੭]ਫਿਰਿ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਦੇਹਿ ਧਰਿ ਕਰਮਾਂ ਅੰਦਰਿ ਫੇਰ ਫਸਾਵੈ।
[੮]ਅਉਸਰੁ ਚੁਕਾ ਹਥ ਨ ਆਵੈ ॥੧੫॥

[ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ = ਸਰੀਰ ਦਾ ਸ਼ਰੋਮਣੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਾਤਮਾ। ਮਰਮੁ = ਭੇਦ।]

[੧]ਹਰ ਇਕ ਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੇਰੁ (ਅਰਥਾਤ ਜੀਵ ਆਤਮਾ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ (ਚੌਰਾਸੀ ਵਿਚ) ਭਟਕਦਾ ਹੈ। [੨]ਵਾਰ ਵਾਰ (ਦੇਹ) ਵਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ) ਭੇਦ (ਕੋਈ) ਗਿਆਨੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੩]ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦਾ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਫੇਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। [੪]ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨਾਲ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। [੫]ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਮਮਤਾ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ, ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹੀ ਗਰਬ ਵਿਖੇ ਗਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [੬]ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਚੁਕਾਉਂਦਾ। [੭](ਦੁਆਪਰ ਦਾ ਬੱਧਾ) ਕਲਜੁਗ ਅੰਦਰ ਦੇਹ ਧਾਰਕੇ ਫੇਰ (ਆਪ ਨੂੰ) ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੮]ਸਮਾਂ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਭਾਵ–ਜੀਵ ਦਾ ਕਰਮ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਭਟਕਣਾ ਅਰ ਜੁਗ ਦੇ ਪਲਟਿਆਂ ਭੀ ਦੂਜੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਨੇ ਆਵਾਗੌਣ ਦਾ ਚਕ੍ਰ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਦੇਣਾ ਇਹ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀਆਂ।

੧੬. [ਕਲਿਜੁਗ ਤੇ ਨਾਮ]।

[੧]ਕਲਿਜੁਗਿ ਕੀ ਸੁਣ ਸਾਧਨਾ ਕਰਮ ਕਿਰਤ ਕੀ ਚਲੈ ਨ ਕਾਈ।
[੨]ਬਿਨਾ ਭਜਨ ਭਗਵਾਨ ਕੇ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਬਿਨ ਠੌਰ ਨ ਥਾਈ।
[੩]ਲਹੇ ਕਮਾਣਾ ਏਤ ਜੁਗਿ ਪਿਛਲੀ ਜੁੱਗੀਂ ਕਰੀ ਕਮਾਈ।
[੪]ਪਾਇਆ ਮਾਨਸ ਦੇਹਿ ਕਉ ਐਥੋਂ ਚੁਕਿਆ ਠੌਰ ਨ ਠਾਈ।
[੫]ਕਲਿਜੁਗ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਸੁਣਿ ਜੈਸੇ ਬੇਦ ਅਥਰਬਣ ਗਾਈ।
[੬]ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਪਰਵਾਣ ਹੈ ਜਗ ਹੋਮ ਤੇ ਪੁਰਬ ਕਮਾਈ।
[੭]ਕਰਿਕੇ ਨੀਚ ਸਦਾਵਣਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੁ ਲੇਖੈ ਅੰਦਰਿ ਪਾਈ।
[੮]ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਵੈ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧੬॥

[੧]ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ 'ਸਾਧਨਾ' ਸੁਣੋ, ਕਰਮ ਕਿਰਤ ਦੀ (ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ) ਕੋਈ (ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਦੱਲ ਸਕਦੀ। [੨]ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਭਜਨ ਬਾਝ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਬਾਝ ਨਾਂ (ਏਥੇ) ਠੌਰ ਨਾ (ਅੱਗੇ) ਥਾਂ (ਮਿਲੇਗੀ)। [੩]ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਮਾਣਾ (= ਫਲ) ਇਥ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਅਵਸਰ) ਹੈ। [੪](ਤੂੰ) ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜੇ ਏਥੋਂ ਚੁੱਕ ਗਿਆ (ਤਾਂ ਦੁਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ) ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ। [੫]ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਸੁਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਥਰਬਣ ਬੇਦ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਨੋਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:–) [੬]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੀ ਪਰਵਾਣ ਹੈ, (ਇਹੋ ਹੀ) ਜੱਗ ਹੋਮ ਤੇ ਪੁਰਬਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੈ। [੭](ਕਰਮਾਂ) ਕਰਕੇ

ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਦਾਵੇ ਤਦ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਲੇਖੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੮ਕਲਜੁਗ (ਵਿਖੇ ਇਕ) ਨਾਮ ਦੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ-"ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਨੀਚੁ ਸਦਾਏ ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਮੋਖੰਤਰ ਪਾਏ ।" ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ* ਰਾਈ ਸਾਰਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ । ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਰਮ ਹੀ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, "ਬੀਉ ਬੀਜ ਪਤਿ ਲੈ ਗਏ ਅਬ ਕਿਉ ਉਗਵੈ ਦਾਲਿ ॥" ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸ੍ਰਯ ਨਾ ਛੱਡੋ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੰਵ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਂਹਦੀ ਹੈ, ਤਥਾ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, "ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਹਕਰਮ ॥ ਤਿਸੁ ਬੈਸਨੋ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ ॥" ਅਗਲੀਆਂ ੬ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੧੭. [ਜੁੱਗ ਗਰਦੀ]।

੧ਜੁਗ ਗਰਦੀ ਜਬ ਹੋਵਹੇ ਉਲਟੇ ਜੁਗੁ ਕਿਆ ਹੋਇ ਵਰਤਾਰਾ।
੨ਉਠੇ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਵਰਤੇ ਪਾਪ ਭ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਸਾਰਾ।
੩ਵਰਨਾਵਰਨ ਨ ਭਾਵਨੀ ਖਹਿ ਖਹਿ ਜਲਨ ਬਾਂਸ ਅੰਗਿਆਰਾ।
੪ਨਿੰਦਿਆ ਚਲ ਵੇਦ ਕੀ ਸਮਝਨਿ ਨਹਿ ਅਗਿਆਨਿ ਗੁਬਾਰਾ।
੫ਬੇਦ ਗਿਰੰਥ ਗੁਰ ਹਟਿ ਹੈ ਜਿਸੁ ਲਗਿ ਭਵਜਲ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ।
੬ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝੁ ਨ ਬੁਝੀਐ ਜਿਚਰੁ ਧਰੇ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਤਾਰਾ।
੭ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਇਕੁ ਹੈ ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਜਗਤੁ ਵਣਜਾਰਾ।
੮ਚੜੇ ਸੂਰ ਮਿਟਿ ਜਾਇ ਅੰਧਾਰਾ ॥੧੭॥

[ਗਰਦੀ = ਬਦਲੀ]

੧ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਜਦੋਂ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ, (ਤਦ) ਜੁਗ ਪਲਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਵਰਤਾਰਾ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? (ਉੱਤਰ ਅੱਗੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:-) ੨ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਗਿਲਾਨੀ=) ਵੈਰ ਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ਇਕ ਵਰਣ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਵਰਣ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਬਾਂਸਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਙੂ (ਲੋਕ) ਖਹਿ ਖਹਿ ਸੜ ਮਰਦੇ ਹਨ । ੪ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਗਜਾਨ ਦੀ ਲੋਕ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਗਜਾਨ ਦੇ 'ਗੁਬਾਰ' (ਹਨੇਰੇ) ਵਿਖੇ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ੫ਵੇਦ (ਕੀ ਹੈ?) ਗੁਰੂ ਹੱਟੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਉਹੀ ਵੇਦ† ਹੈ), ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਭਵਜਲ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ੬ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ) ਜਦ ਤਕ (ਕਿ ਆਪ) ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਨਾ ਧਾਰੇ । ੭ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਇਕ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ ਤੇ ਜਗਤ ਵਣਜਾਰਾ ਹੈ । ੮(ਜਿੱਕੁਰ) ਸੂਰਜ ਉਦਯ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਿਆਂ ਅਗਜਾਨ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

---

*ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਯੱਗ ਆਦੀ ਕਰਮ।

†ਸ਼ਿਵ ਸੰਹਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜਨ ਵੇਦ ਨੂੰ ਵੇਦ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਪਰ ਵੇਦ ਹੈ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਪੂਰ੍ਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ ਉਹੋ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵੇਦ ਕਿਹਾ ਹੈ।

੧੮. [ਬੋਧ ਮਤ]।

[1]ਕਲਿਜੁਗ ਬੋਧੁ ਅਉਤਾਰ ਹੈ ਬੋਧ ਅਬੋਧੁ ਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਵੈ।
[2]ਕੋਇ ਨ ਕਿਸੈ ਵਰਜਈ ਸੋਈ ਕਰੇ ਜੋਈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ।
[3]ਕਿਸੇ ਪੁਜਾਈ ਸਿਲਾ ਸੁੰਨਿ ਕੋਈ ਗੋਰੀ ਮੜੀ ਪੁਜਾਵੈ।
[4]ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਖੰਡ ਕਰਿ ਕਲਹਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਬਹੁ ਵਾਦਿ ਵਧਾਵੈ।
[5]ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੋਇਕੈ ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਧਰਮ ਚਲਾਵੈ।
[6]ਕੋਈ ਪੂਜੈ ਚੰਦੁ ਸੂਰੁ ਕੋਈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਮਨਾਵੈ।
[7]ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਮਰਾਜ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ।
[8]ਫੋਕਟਿ ਧਰਮੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ ॥੧੮॥

[1]ਕਲਿਜੁਗ (ਵਿਖੇ) ਬੋਧ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਪਰ ਗਿਆਨ ਅਗਜਾਨ (ਤੋਂ ਨਿਰਨੇ ਹੋਇਆ ਕਿਤੇ) ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। [2]ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ) ਉਹੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗੇ, (ਭਾਵ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤਾਂ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਹ ਲੋਕ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਦੇ ਮਗਰ ਤੁਰਦੇ ਹਨ)। [3]ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੜ੍ਹ ਸ਼ਿਲਾ ਪੁਜਾਈ, ਕਿਸੀ ਨੇ ਕਬਰ ਤੇ ਮੜ੍ਹੀ (ਆਪਣੀ) ਪੁਜਾਈ। (ਬੁੱਧ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ, ਦੰਦ, ਮਠ ਆਦਿ ਪੂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [4](ਕਈ) ਮੰਤ੍ਰ ਤਵੀਤ ਤੇ ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਝਗੜਾ, ਗੁੱਸਾ, ਤੇ ਵਿਤੰਡਾਵਾਦ ਵਧ ਗਿਆ (ਬੋਧੀ ਲੋਗ ਐਸੇ ਵਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹਨ)। [5]ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੋਕੇ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਧਰਮ ਤੋਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ (ਬੋਧ ਤੋਂ ਛੁਟ ਅਨੇਕਾਂ ਮਤ ਜਾਰੀ ਹਨ)। [6]ਕੋਈ ਚੰਦਰਮਾਂ ਕੋਈ ਸੂਰਜ ਹੀ ਪੂਜਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ (ਸੰਬੰਧੀ ਦੇਵਤੇ) ਮਨਾਉਣ ਲਗੇ (ਦਿੱਤ ਨਾਥ, ਅਦਿੱਤ ਨਾਥ, ਸੰਭਵ ਨਾਥ, ਪਾਰਸ ਤੇ ਅਰਹੰਤ ਆਦਿ ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰ ਹੋਰ ਮੰਨੇ ਗਏ)। [7]ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਨੂੰ ਤੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। [8]ਫੋਕੇ ਧਰਮੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਭਾਵ–ਬੋਧ ਤੇ ਬੁਧਪ੍ਰਸਤ ਮਨਮਤੀ ਮਤਾਂ ਬਾਬਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੋਧ ਕਾਹਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਬੋਧ ਹੋਯਾ। ਫੇਰ ਜੋ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਦੇ ਐਬ ਹਨ ਸਾਰੇ ਬੋਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਤਰ ਮਤ ਜੋ ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਏਹ ਸਭ ਫੋਕਟ ਧਰਮੀ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗਿਲਾਨਿ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਓਹ ਮਤ ਦੱਸੇ ਹਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਾਸਤਕ ਯਾ ਜੜ੍ਹ ਪੂਜਕ ਹਨ, ਹੁਣ ਅਗੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

੧੯. [ਭਿਖੁ ਨਿਰਣਯ]।

[1]ਭਈ ਗਿਲਾਨਿ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਆਸ੍ਰਮ ਉਪਾਏ।
[2]ਦਸ ਨਾਮਿ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥਿ ਚਲਾਏ।
[3]ਜੰਗਮ ਅਤੇ ਸਰੇਵੜੇ ਦਗੇ ਦਿਗੰਬਰ ਵਾਦਿ ਕਰਾਏ।
[4]ਬ੍ਰਾਮਣਿ ਬਹੁ ਪਰਕ ਰਿ ਕਰਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਿ ਲੜਾਏ।
[5]ਖਟਿ ਦਰਸਨ ਬਹੁ ਵੈਰਿ ਕਰਿ ਨਾਲਿ ਛਤੀਸਿ ਪਖੰਡ ਰਲਾਏ।
[6]ਤੰਤ ਮੰਤ ਰਾਸਾਇਣਾ ਕਰਾਮਾਤਿ ਕਾਲਖਿ ਲਪਟਾਏ।
[7]ਇਕਸਿ ਤੇ ਬਹੁ ਰੂਪਿ ਕਰਿ ਰੂਪ ਕਰੂਪੀ ਘਣੇ ਦਿਖਾਏ।
[8]ਕਲਿਜੁਗਿ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ ॥੧੯॥

੧ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਵਡੀ) ਗਿਲਾਨੀ ਉੱਠੀ, (ਇਕ ਦੂਜੇ ਥੋਂ ਨੱਕ ਵੱਟਣ ਲੱਗੇ) ਚਾਰ ਵਰਣ (ਛੱਤਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦਰ, ਤੇ ਚਾਰ) ਆਸ਼੍ਰਮ (ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ) ਉਤਪਤ ਹੋ ਗਏ। ੨ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਮ (ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਭਾਰਤੀ, ਸੁਰੱਸ੍ਵਤੀ, ਡੰਡੀ, ਆਰਣਯ, ਆਦਿ) ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਚਲਾ ਦਿਤੇ। ੩ਜੰਗਮ ਸਰੇਵੜੇ, ਤੇ ਦਿਗੰਬਰ (ਜੈਨੀਆਂ) ਨੇ (ਦਗੇ=) ਦੰਗੇ ਤੇ ਵਾਦ ਰਚਾ ਦਿਤੇ। ੪ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ (ਆਪੋ ਵਿੱਚ) ਲੜਾਏ (ਭਾਵ ਚਰਚਾਵਾਦ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ, ਸਾਰਗ੍ਰਾਹੀ ਨਾ ਰਹੇ)। ੫ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਨਯਾਇ ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ) ਦਾ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਵਿਵਾਦ ਛਿੜਿਆ ਤੇ ਨਾਲ (ਛਤੀ=) ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਖੰਡ ਰਲਾ ਦਿੱਤੇ। ੬ਤਵੀਤ ਧਾਗੇ, ਮੰਤ੍ਰ ਰਸੈਣਾਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ 'ਕਾਲਖ' ਨਾਲ ਲਿਬੜ ਗਏ। ੭ਇਕ (ਰੂਪ ਥੋਂ) ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਰੂਪ ਦੱਸੇ (ਭਾਵ ਰਾਸਾਂ ਆਦਿ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ)। ੮(ਗੱਲ ਕੀ) ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਲੋਕ) ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਭਾਵਾਰਥ–ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਮਤਿ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਬਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗਿਲਾਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਸਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਨ, ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾਭਗਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਮਤ ਭੇਦ ਤੇ ਕਲ੍ਹਾਵਾਦਾਂ ਨੇਂ ਮੱਲ ਲਈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਗਿਲਾਨੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੦. ਮੁਸਲਮਾਨੀ [ਮਤ]।

੧ਬਹੁ ਵਾਟੀ ਜਗਿ ਚਲੀਆ ਤਬ ਹੀ ਭਏ ਮੁਹੰਮਦਿ ਯਾਰਾ।
੨ਕਉਮਿ ਬਹਤਰਿ ਸੰਗਿ ਕਰਿ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਵੈਰੁ ਵਿਰੋਧੁ ਪਸਾਰਾ।
੩ਰੋਜੇ, ਈਦ, ਨਿਮਾਜਿ ਕਰਿ ਕਰਮੀ ਬੰਦਿ ਕੀਆ ਸੰਸਾਰਾ।
੪ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਅਉਲੀਏ ਗਉਸ ਕੁਤਬ ਬਹੁ ਭੇਖ ਸਵਾਰਾ।
੫ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰੇ ਢਾਹਿਕੈ ਤਿਹਿ ਠਉੜੀ ਮਾਸੀਤ ਉਸਾਰਾ।
੬ਮਾਰਨਿ ਗਊ ਗਰੀਬ ਨੋ ਧਰਤੀ ਉਪਰਿ ਪਾਪੁ ਬਿਸਥਾਰਾ।
੭ਕਾਫਰ ਮੁਲਹਿਦ ਇਰਮਨੀ ਰੂਮੀ ਜੰਗੀ ਦੁਸਮਣਿ ਦਾਰਾ।
੮ਪਾਪੇ ਦਾ ਵਰਤਿਆ ਵਰਤਾਰਾ ॥੨੦॥

੧(ਜਦ) ਮੁਹੰਮਦ (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ) ਯਾਰ (ਅਬੂਬਕਰ ਸਦੀਕ, ਉਮਰਫਾਰੂਕ, ਉਸਮਾਨ ਗਨੀ, ਹਜਰਤ ਅਲੀ) ਹੋਏ ਤਦੋਂ (ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹਜਬ ਦੀਆਂ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਈ (ਵਾਟਾਂ) ਸੜਕਾਂ ਚਲੀਆਂ*। ੨ਬਹੱਤਰ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ੩(ਤੀਹ) ਰੋਜੇ (ਦੋ) ਈਦਾਂ, (ਪੰਜ) ਨਿਮਾਜਾਂ ਬਨਾਕੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਫੋਕੇ ਕਰਮ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ)। ੪ਪੀਰ, ਪਿਕੰਬਰ, ਔਲੀਏ, ਗਉਂਸ ਤੇ ਕੁਤਬ ਆਦਿਕ ਸਹੁਤੇ ਭੇਖ (ਅਥਵਾ ਦਰਜੇ) ਬਨਾ ਦਿੱਤੇ (ਅਰਥਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਵਧ ਗਿਆ)। ੫ਠਾਕੁਰ ਦੁਆਰੇ ਗਿਰਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹੀ ਥਾਂਈਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਜ਼ਾਲਮ) ਹੋ ਗਏ। ੬ਗਊ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਕੋਹਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਪਾਪ ਫੈਲ ਗਿਆ। (ਅਰਥਾਤ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੋ ਗਏ, ਉਪਕਾਰੀ ਤੇ ਗਰੀਬ ਜੰਤੂ ਦੇ ਘਾਤਕ ਹੋ ਗਏ)। ੭ਕਾਫਰ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨ (ਦੇ ਵੈਰ ਭਾਵ ਦੇ ਭੇਦ ਦੀ) ਤੇ ਰੂਮੀ ਆਰਮੀਨੀ (ਆਦਿ ਦੇਸ਼ ਭੇਦ ਕਰਕੇ) ਜੰਗ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਰਕੇ ਵੈਰ ਕਰਨਾ (ਏਹ ਕੁਕਰਮ ਪਸਰ ਗਏ)। ੮(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਪਾਪ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਗਿਆ।

*ਸ਼ਾਖਾਂ ਟੁਰ ਪਈਆਂ।

ਭਾਵ–ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਗਿਰਾਉ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦਿਖਾਲਕੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਬੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਗਿਲਾਨੀ ਹੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਅੱਗੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਟਾਕਰਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

੨੧. [ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ]।

[੧]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜਹਬਾਂ ਜਗ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੇ।
[੨]ਖੁਦੀ ਬਖੀਲਿ ਤਕਬਰੀ ਖਿੰਚੋਤਾਣ ਕਰਨਿ ਧਿਙਾਣੇ।
[੩]ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਮਕਾ ਕਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਣੇ।
[੪]ਸੁੰਨਤਿ ਮੁਸਲਮਾਣ ਦੀ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਣੇ।
[੫]ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕਹਾਇਦੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਇ ਰਾਹ ਭੁਲਾਣੇ।
[੬]ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਭੁਲਾਇਕੈ ਮੋਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸੈਤਾਣੇ।
[੭]ਸਚ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਇਆ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਉਲਾਣੇ।
[੮]ਸਿਰੋ ਨ ਮਿਟੇ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥ ੨੧॥

[ਖਿੰਚੋਤਾਣ = ਆਪਣੀ ਵਲ ਖੈਂਚਾ ਖੈਂਚੀ]

[੧]ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬ। [੨](ਏਹ ਸਭੇ) ਖੁਦੀ, ਬਖੀਲੀ, ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਖਿੱਚਾ ਖਿੱਚੀ ਅਰ ਧੱਕੇ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। [੩]ਹਿੰਦੂਆਂ, ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਸ਼ੀ (ਮਿਥ ਲਈ) ਤੇ ਮੱਕਾ ਕਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ (ਪੂਜਾ ਦਾ ਥਾਂ ਮੰਨ ਲੀਤਾ)। [੪]ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁੰਨਤ (ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਠਹਿਰੀ) ਤੇ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਵਿਖੇ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਲਗੇ। [੫](ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ) ਰਾਮ (ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ) ਰਹੀਮ (ਏਹ) ਨਾਮ (ਜੋ) ਇਕੋ ਦਾ ਹੈ (ਦੋ ਹੋਕੇ ਵੱਖਰੇ) ਸਦੀਣ ਲਗੇ (ਤੇ) ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਦੋ (ਅੱਡ ਅੱਡ) ਰਸਤੇ ਬਣਾ ਲਏ। [੬](ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ) ਬੇਦਾਂ ਤੇ ਕਤੇਬਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਖੇ ਫਸ ਗਏ। [੭]ਸੱਚ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਆਪੋ ਵਿਚੀ (ਕੁੱਕੜਾਂ ਵਾਂਙ) ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਣ ਲਗ ਪਏ। [੮]ਇਕੁਰ (ਚਉਰਾਸੀ ਦਾ) ਆਵਾਗਉਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਨਾ ਮਿਟਿਆ।

ਭਾਵ–"ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ॥" ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਫਰੂਆਤ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਹਥੋਂ ਗੁਆ ਬੈਠਣਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕੇਵਲ ਵਾਦ ਤੇ ਪਖੰਡ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸਲੂਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਤੰਡਾਵਾਦੀ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈਆਂ ਹਨ।

੨੨. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਆਉਂ]।

[੧]ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਪੰਚਾਇਣੁ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਹੋਆ।
[੨]ਆਪੇ ਪਟੀ ਕਲਮਿ ਆਪਿ ਆਪੇ ਲਿਖਣਿਹਾਰਾ ਹੋਆ।
[੩]ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਅੰਧੇਰੁ ਹੈ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਲੋਆ।
[੪]ਵਰਤਿਆ ਪਾਪੁ ਜਗਤੁ ਤੇ ਧਉਲ ਉਡੀਣਾ ਨਿਸਦਿਨ ਰੋਆ।
[੫]ਬਾਝੁ ਦਇਆ ਬਲਹੀਣ ਹੋਇ ਨਿਘਰ ਚਲੋ ਰਸਾਤਲਿ ਟੋਆ।
[੬]ਖੜਾ ਇਕਤੇ ਪੈਰ ਤੇ ਪਾਪ ਸੰਗਿ ਬਹੁ ਭਾਰਾ ਹੋਆ।
[੭]ਥੰਮੇ ਕੋਇ ਨ ਸਾਧੁ ਬਿਨੁ ਸਾਧੁ ਨ ਦਿਸੈ ਜਗਿ ਵਿਚਿ ਕੋਆ।

[੯]ਧਰਮ ਧਉਲ ਪੁਕਾਰੇ ਤਲੈ ਖੜਿਆ ॥੨੨॥

[੧]ਚਹੁੰ ਜੁੱਗਾਂ ਵਿਖੇ ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ, ਪਰਮੇਸੁਰ ਆਪ ਨਿਆਉਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ। [੨]ਪੱਟੀ, ਲਿਖਣ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਰੂਪ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਬਣਿਆ। [੩](ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਹਨੇਰਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਜਿਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੜ ਲੜਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੪](ਅਤੇ) ਜਗਤ ਪੁਰ ਪਾਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ (ਧਰਮ ਰੂਪੀ) ਧਵਲ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੫](ਅਤੇ) ਦਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਕੇ ਪਾਤਾਲ ਦੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿਖੇ ਨਿੱਘਰਣ ਲਗਾ ਹੈ। [੬]ਇਕ ਪੈਰ ਤੇ ਖੜੋਤਾ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। [੭]ਸਾਧੂ ਥੋਂ ਬਾਝ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਤੇ ਸਾਧ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। [੮](ਇਸ ਲਈ) ਧਰਮ (ਰੂਪੀ) ਬੈਲ (ਧਰਤੀ) ਹੇਠ (ਤਲੇ) ਖੜੋ ਕੇ ਹਾਲ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗਿਲਾਨੀ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬੁਰੀ ਦੱਸਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜੇ ਈਰਖਾ ਦੇ ਹਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਪੰਚਾਯਣ (ਪੰਜਵਾਂ ਯਾ ਪੇਂਚ ਭਾਵ) ਨਬੇੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਆਪੇ ਪੱਟੀ, ਕਲਮ, ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਖਯਾ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਪ ਪ੍ਰਬਲ ਸੀ ਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਾਪ ਨੂੰ ਖੈ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਵੇ, ਤੇ ਸਾਧ ਬਣਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਨਿਆਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕੀ ਸੀ, ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ। ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਉਸ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

੨੩. [ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ]।

[੧]ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ।
[੨]ਚਰਨ ਧੋਇ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿਖਾਂ ਪੀਲਾਇਆ।
[੩]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਇਕ ਦਿਖਾਇਆ।
[੪]ਚਾਰੇ ਪੈਰ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨੁ ਕਰਾਇਆ।
[੫]ਰਾਣਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰੀ ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਜਗਿ ਵਰਤਾਇਆ।
[੬]ਉਲਟਾ ਖੇਲੁ ਪਿਰੰਮ ਦਾ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰਿ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ।
[੭]ਕਲਿਜੁਗੁ ਬਾਬੇ ਤਾਰਿਆ ਸਤਿਨਾਮੁ ਪੜਿ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ।
[੮]ਕਲਿ ਤਾਰਣਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਇਆ ॥੨੩॥

[ਪੁਕਾਰ=ਬੇਨਤੀ। ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ=ਚਰਣ ਪਾਹੁਲ।]
[ਰੰਕ=ਕੰਗਾਲ। ਪਿਰੰਮ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।]

[੧]ਦਾਤਾਰ ਈਸੁਰ ਨੇ (ਧਰਮ ਦੀ) ਪੁਕਾਰ ਸੁਣੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਭੇਜਿਆ। [੨](ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਚਰਨ ਧੋਣ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਕਰਕੇ ਚਰਣੋਦਕ* ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਯਾ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਸਿਖਲਾਈ)। [੩]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ 'ਇੱਕ' ਦਿਖਲਾਯਾ (ਭਾਵ ਅਨੇਕ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਕੱਢਕੇ ਏਕਤਾ ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ)। [੪]ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪੈਰ (ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ) ਤੇ ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਸਿਖਾਏ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ

*ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ।

ਸਹੋਦਰਤਾ ਸਿਖਾਈ)। ⁵ਰਾਣਾ ਤੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾਂ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ) ਜੱਗ ਵਿਖੇ ਚਲਾਇਆ (ਭਾਵ ਧਰਮ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਵਿੱਥ ਮੇਟਕੇ ਸਹੋਦਰਤਾ ਭਾਵ ਸਿਖਾਯਾ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਿਖਾਈ)। ⁶ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਉਲਟਾ ਕੌਤਕ ਦੇਖੋ : ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੀਉਂਣ ਦੀ ਮੱਤ ਸਿਖਾਈ, ਜਿਕੁਰ ਉੱਚਾ ਸਿਰ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ)। ⁷ਕਲਿਜੁਗ ਬਾਬੇ ਨੇ ਤਾਰ ਦਿਤਾ, ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ (ਪੜ੍ਹ ਕੇ) ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ⁸ਸੋ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਏ।

ਭਾਵ-ਗਿਲਾਨੀ ਦੇ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਉਡਾਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹੋਦਰਤਾ, ਪਰਸਪਰ ਪਯਾਰ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਉਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖੀ ਦਾ ਦਾਰੂ ਕੀਤਾ।

ਹੁਣ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਤਪੱਸਯਾ ਦੀ ਘਾਲ ਥਾਂ ਪਈ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਸੋ ਭਾਵ ਤਪਸਯਾ ਦਾ ਜੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੋ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਕੂੰ ਘਾਲ ਲੇਖੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਾਰਾ ਮਤਲਬ ਸਫੁੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

੨੪. [ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ]।

¹ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬੇਪਾਯਾ ਬਖਸੁ ਦਰਿ,ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਫਿਰਿ ਘਾਲ ਕਮਾਈ।
²ਰੇਤੁ ਅਕੁ ਆਹਾਰੁ ਕਰਿ, ਰੋੜਾਂ ਕੀ ਗੁਰ ਕਰੀ ਵਿਛਾਈ।
³ਭਾਰੀ ਕਰੀ ਤਪਸਿਆ, ਵਡੇ ਭਾਗੁ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਣਿ ਆਈ।
⁴ਬਾਬਾ ਪੈਧਾ ਸਚ-ਖੰਡਿ, ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ।
⁵ਬਾਬਾ ਦੇਖੇ ਧਿਆਨ ਧਰਿ, ਜਲਤੀ ਸਭਿ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਿਸਿ ਆਈ।
⁶ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੂ ਗੁਬਾਰ ਹੈ, ਹੈ ਹੈ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਲੁਕਾਈ।
⁷ਬਾਬੇ ਭੇਖ ਬਣਾਇਆ ਉਦਾਸੀ ਕੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾਈ।
⁸ਚੜਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ ॥੨੪॥

[ਬਖਸੁ ਦਰਿ=ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ।
[ਘਾਲ=ਮਿਹਨਤ।ਪੈਧਾ=ਪਹਿਨਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਮਿਲੀ।

¹ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪਾਈ, ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਘਾਲ ਘਾਲੀ (ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨਿਵਾਜਕੇ ਥਾਪਿਆ, ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ)। ²ਰੇਤ ਤੇ ਅੱਕ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ, ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਿਆ)। ³ਵਡੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ, ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬਣ ਆਈ (ਭਾਵ ਉਸ ਘਾਲ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ)। ⁴ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚੋਂ (ਪਤਿ ਦੀ) ਪੁਸ਼ਾਕ ਮਿਲੀ, ਨਵੇਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਨਾਮ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ) ਪਾਈ (ਭਾਵ ਨਾਮ, ਗ਼ਰੀਬੀ ਪਤਿ ਤੇ ਨਉਧਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਤੇ ਨਿਧੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ)। ⁵(ਹੁਣ ਆਪ) ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸੜਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ (ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਦੇਖੀ ਕਿ) ⁶ਗੁਰ ਥੋਂ ਬਾਝ ਵੱਡਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਲੁਕਾਈ ਹਾਇ ਹਾਇ ਕਰਦੀ ਸੁਣੀ ਗਈ। ⁷ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰਿਆ ਤੇ (ਮਾਯਾ ਤੋਂ) ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਦੀ ਰੀਤਿ ਤੋਰੀ*। ⁸(ਹੁਣ) ਧਰਤੀ

*ਅਥਵਾ ਬਾਬੇ ਨੇ ਭੇਖ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਰੀਤਿ ਤੋਰੀ। ਭਾਵ ਫਕੀਰੀ ਤਰੀਕਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ।

ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਭਾਵ–ਪਹਿਲਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਜਾਰੇ ਸੇ। ਸਾਧਨਾ ਸਾਧ ਕੇ ਜੀਵ ਵਾਂਙੂ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ; ਪਰ ਰਾਜਾ ਦੇ ਯੁਵਰਾਜ ਵਾਂਙੂ ਪਹਿਲੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਦ ਉੱਤੇ ਸੇ, ਪਿਛੋਂ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਣਾ ਸੀ, ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕੀਤਾ । ਜਿਕੂੰ ਯੁਵਰਾਜ ਪਜਾਰਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰ ਭੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਪਿਤਾ ਪਜਾਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰੇਤ ਤੇ ਅੱਕ ਦੇ ਅਹਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਸ ਕਸ ਦੇ ਤਜਾਗ ਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮ ਕਰ ਜਾਤੇ। ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਬੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਤਜਾਗ ਹੈ। ਤਪੱਸਜਾ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਤੇ ਕਠਨ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਉੱਗਰ ਰੁਕਾਵਟਾਂ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਹੋ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬਣ ਆਵੇ, ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ । ਇਉਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪ ਪਜਾਰੇ ਸੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਪਜਾਰੇ ਬਣੇ। ਨਾਮ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪਜਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਚਖੰਡ ਦੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਪਰ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

੨੫. [ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸੁੰਧ]।

[੧]ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਤੀਰਥੈ ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਸਭੇ ਫਿਰਿ ਦੇਖੈ।
[੨]ਪੁਰਬ ਧਰਮ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਰਿ ਭਾਉ ਭਗਤ ਬਿਨੁ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੈ।
[੩]ਭਾਉ ਨ ਬ੍ਰਹਮੈ ਲਿਖਿਆ ਚਾਰਿ ਬੇਦਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੜਿ ਪੇਖੈ।
[੪]ਢੂੰਡੀ ਸਗਲੀ ਪਿਰਥਵੀ ਸਤਿਜੁਗਿ ਆਦਿ ਦੁਆਪਰਿ ਤ੍ਰੇਤੈ।
[੫]ਕਲਿਜੁਗਿ ਧੁੰਧੂਕਾਰ ਹੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭੇਖੈ।
[੬]ਭੇਖੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਪਾਈਐ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨੁ ਅਵਰਨ ਹੋਇ ਨਿਵ ਚਲਣਾ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਵਿਸੇਖੈ।
[੮]ਤਾ ਕਛੁ ਘਾਲਿ ਪਵੈ ਦਰਿ ਲੇਖੈ ॥੨੫॥

[ਭਾਉ=ਪ੍ਰੇਮ। ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ=ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ।]
[ਭੇਖੈ=ਚਿੰਨ੍ਹ, ਬਨਾਉਟ। ਵਿਸੇਖੈ=ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਡਿਆਈ।]

[੧]ਬਾਬਾ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ (ਜਦ) ਆਯਾ, (ਓਥੇ) 'ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ' (=ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਦਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਕੁੰਭ ਗ੍ਰਹਣ ਆਦਿ ਮੇਲੇ) ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਖੇ। [੨]'ਪੂਰਬ ਧਰਮ' (=ਪਿਛਲੇ ਧਰਮ) ਤੇ ਕਰਮ ਬਹੁਤ (ਲੋਕ) ਕਰਦੇ ਸਨ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਬਾਝ ਕਿਸੇ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । [੩]ਭਾਉ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ (ਮਾਨੋ) ਲਿਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਚਾਰ ਵੇਦ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ (ਬਥੇਰੇ) ਦੇਖੇ (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਪੰਡਤ ਲੋਕ ਵੇਦ ਤਾਂ ਬਾਹਲਾ ਫਰੋਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਭਾਉ–ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ–ਥੋਂ ਸੁੱਕੇ ਹਨ) [੪]ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਢੂੰਡੀ ਅਤੇ ਸਤਿਜੁਗ, ਦੁਆਪਰ, ਤ੍ਰੇਤੇ (ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਜੁਗਾਂ) ਵਿਖੇ (ਲਿਖੇ ਹਾਲਾਤ ਪੜਤਾਲੇ)। [੫](ਤੇ) ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਬੀ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਕਿ) ਧੁੰਦੂਕਾਰ ਹੈ, (ਸਗੋਂ) ਭੇਖਾਂ ਨੇ (ਹੋਰ) ਭਰਮ ਵਿਚ (ਦੁਨੀਆਂ) ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲਾ ਛੱਡੀ ਹੈ । [੬]ਭੇਖਾਂ ਨਾਲ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਪਾ ਗਵਾਏ* (ਤਾਂ ਫੇਰ) (ਕੋਈ) ਰੂਪ ਰੇਖ (ਚਿਹਨ ਚੱਕ੍ਰ) ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਭੇਖ

*ਹਉਮੈਂ ਦੂਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਭੇਖ ਚਿਹਨ ਚਕ੍ਰ ਰੂਪ ਰੇਖ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹਨ। ਭੇਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਭੀ ਹਉਮੈ ਹੀ ਹੈ)। [੭] ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਣ (ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇ ਉਚ ਜਾਤੀ ਹੋਵੇ) ਨਿਵਕੇ ਚੱਲੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਉਂਕੇ ਚਲਣਾ) ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। [੮] ਤਦ ਹੀ ਕਮਾਈ ਕੂੜ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਦਰ ਪੁਰ ਲੇਖੇ ਪਵੇਗੀ।

ਭਾਵਾਰਥ–ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਜਾਕੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੋਕੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੁੰਞ ਪਾਈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਜਿਸ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਲੋਕ ਕੀ ਕਰਦੇ, ਉਤੋਂ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਭੇਖ ਰਲ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉਮੈ ਤਜਾਗੇ ਬਿਨਾ ਘਾਲ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

੨੬. [ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ]।

[੧] ਜਤੀ ਸਤੀ ਚਿਰੁਜੀਵਣੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿਧ ਨਾਥ ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ।
[੨] ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਰਿਖੀਸੁਰਾ ਭੈਰਉ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲਿ ਬਹੁ ਮੇਲੇ।
[੩] ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਅਪਸਰਾਂ ਕਿੰਨਰ ਜਖ ਚਲਿਤਿ ਬਹੁ ਖੇਲੇ।
[੪] ਰਾਕਸਿ ਦਾਨੋ ਦੈਤ ਲਖ ਅੰਦਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਹੇਲੇ।
[੫] ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭਿ ਕੋ ਡੁਬੇ ਗੁਰੂ ਸਣੇ ਬਹੁ ਚੇਲੇ।
[੬] ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸਈ ਢੂੰਡੇ ਤੀਰਥਿ ਜਾਤ੍ਰੀ ਮੇਲੇ।
[੭] ਡਿਠੇ ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕਿ ਸਭਿ ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰਿ ਕਉਮਿ ਕਤੇਲੇ।
[੮] ਅੰਧੀ ਅੰਧੇ ਖੂਹੇ ਠੇਲੇ ॥੨੬॥

[ਜਤੀ=ਜਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਇੰਦਰੇ ਜਿੱਤ। ਸਤੀ=ਸਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ]
[ਸਤਿਵਾਦੀ। ਗਣ=ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਦਲ। (ਅ) ਸਮੂਹ।]

[੧] ਜਤੀ ਸਤੀ, ਚਿਰੰਜੀਵੀ, ਸਾਧਨਾ ਕਰਨਹਾਰੇ, ਸਿੱਧ* (=ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਸਣ ਵਾਲੇ) ਨਾਥ (=ਕਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ) ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ। [੨] ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ, ਰਿਖੀਸੁਰ, ਖੇਤਰਪਾਲ (ਨਾਮਾ, ਭੈਰਵ ਆਦਿ) ਬਾਹਲੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੂਜਜ ਜਾਣਕੇ) ਕੱਠੇ ਕਰ (ਰੱਖੇ ਹਨ)। [੩] ਗਣ (ਨੰਦੀ ਗਣ, ਆਦਿ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਗਣ), ਗੰਧਰਬ, ਅਪੱਸਰਾਂ (=ਪਰੀਆਂ, ਕਿੰਨਰ, ਯੱਖ ਬਾਹਲੇ ਚਲਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਖੇਲਣ ਹਾਰੇ) (ਭਾਵ ਜਾਦੂਗਰ ਆਦਿ)। [੪] ਰਾਖਸ਼, ਦਾਨਵ (=ਦਨੂ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ), ਦੈਂਤ (=ਦਿਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ), ਲੱਖਾਂ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹਨ ਯਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭੁੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਉ ਰੱਖ ਰੱਖਕੇ ਦੁਖੀ ਹਨ)। [੫] ਸਾਰੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਬਹੁਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਸਣੇ (ਆਪ ਵੀ) ਡੁਬ ਗਏ ਹਨ। [੬] ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਈ ਦਿੱਸਦਾ ਨਹੀਂ, (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਪਰ ਜਾਤ੍ਰੀ ਖੋਜ ਦੇਖੇ। [੭] ਹਿੰਦੂ ਢੂੰਡੇ, ਤੁਰਕ (ਦੇਖੇ), ਸਾਰੇ ਪੀਰੀ, ਪੈਕੰਬਰ (ਆਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਕੌਮ ਕਤੇਲ (ਕਈ ਕੌਮਾਂ ਡਿੱਠੀਆਂ)†. [੮] (ਪਰ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ? ਕਿ) ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਠੇਲ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਫਿਰ ਫਿਰ ਕੇ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਆਗੂ ਭੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਹਨ

---

*ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵਡੇ ਬੀ 'ਸਿੱਧ' ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।

†ਕੌਮ ਕਤੇਲ ਦਾ ਭਾਵ ਕਾਤਲ ਕੌਮਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮਤ ਤੋਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੇ ਚੇਲੇ ਭੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹਨ, ਪਰਮਾਰਥ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਸਭ ਥਾਂ ਧੋਖਾ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਯਾ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤੋਰਾ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

'ਕਬੀਰ ਅਵਰਹ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ ਮੁਖ ਮੈ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥ ਰਾਸਿ ਬਿਰਾਨੀ ਰਾਖਤੇ ਖਾਯਾ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ' ॥ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਆਪ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹੇ ਹਨ :–

"ਤੀਰਥ ਜਾਉ ਤ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ॥ ਪੰਡਿਤ ਪੂਛਉ ਤ ਮਾਇਆ ਰਾਤੇ ॥ ੧ ॥
ਸੋ ਅਸਥਾਨੁ ਬਤਾਵਹੁ ਮੀਤਾ ॥ ਜਾ ਕੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਨੀਤਾ ॥" [ਆਸਾ ਮ: ੫

ਅਗੇ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਰ ਪਾਇਆ। ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ, ਸੱਤਿ ਮਾਰਗ ਪਸਰ ਗਿਆ ਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਉਡ ਗਿਆ। ਯਥਾ :–

੨੭. [ਗੁਰੂ ਸੂਰਜੋਦਯ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਮਿਟੀ ਧੁੰਧ ਜਗ ਚਾਨਣੁ ਹੋਆ ।
[੨]ਜਿਉ ਕਰਿ ਸੂਰਜੁ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਰੇ ਛਪਿ ਅੰਧੇਰ ਪਲੋਆ* ।
[੩]ਸਿੰਘ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭੰਨੀ ਜਾਇ ਨ ਧੀਰਿ ਧਰੋਆ।
[੪]ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਪੈਰ ਧਰਿ ਪੂਜਾ ਆਸਣੁ ਥਾਪਣਿ ਸੋਆ।
[੫]ਸਿਧ ਆਸਣਿ ਸਭਿ ਜਗਤ ਦੇ, ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਮਤੇ ਜੇ ਕੋਆ।
[੬]ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ।
[੭]ਬਾਬੇ ਤਾਰੇ ਚਾਰਿ ਚਕਿ ਨਉਖੰਡਿ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਚਾ ਢੋਆ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਲਿ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟ ਹੋਆ ॥੨੭॥

[ਧੁੰਧ=ਗੁਬਾਰ । ਪਲੋਆ=ਨੱਸਿਆ । ਬੁਕੇ=ਭਬਕੇ ।]
[ਮਿਰਗਾਵਲੀ=ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ । ਥਾਪਣਿ=ਗੱਦੀ । ਵਿਸੋਆ=ਵਿਸਾਖੀ ।]
[ਢੋਆ=ਮੇਲ । ਗੁਰਮੁਖ=ਮੁੱਖ ਗੁਰੂ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ।]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਜਦ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਗੁਬਾਰ (ਅਗਜਾਨ ਦਾ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ (ਗਿਆਨ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ । [੨]ਜਿੱਕੁਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਤਾਰੇ ਛੁਪਦੇ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਨੱਸਦਾ ਹੈ। [੩]ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਭਬਕਿਆਂ ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਭੱਜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀ (ਇਉਂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ) । [੪]ਜਿਥੇ ਬਾਬਾ ਚਰਨ ਰਖਦਾ ਸੀ ਓਥੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਆਸਣ ਦੀ (ਥਾਪਨਾ=) ਗੱਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । [੫]ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਸਣ (=ਅਸਥਾਨ) ਜੇਹੜੇ ਕੋਈ ਸਨ, ਸਭ ਨਾਨਕ ਮਤੇ (=ਗੁਰੂ ਆਸਣ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ । (ਭਾਵ ਜਿੱਕੁਰ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਨਾਨਕ ਮਤਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਥਾਂ ਬਣ ਗਿਆ, ਇੱਕੁਰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ) । [੬]ਘਰ ਘਰ ਵਿਖੇ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਰ ਕੀਰਤਨ ਹੋਣ ਲੱਗਾ (ਮਾਨੋ) ਸਦਾ ਵਿਸਾਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । [੭]ਬਾਬੇ ਨੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਨੌਖੰਡਾਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਖੇ ਸੱਚ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ । [੮]ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਪਿਆ ।

ਭਾਵ–ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਅਤਿ ਭਯਾਨਕ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੱਸਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਉਧਾਰ ਨਮਿੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ, ਅਰ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ,

*ਪਾ:–ਪਰੋਆ।

ਤੇ ਸਾਰੇ ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ।

੨੮. [ਸੁਮੇਰ ਜਾਣਾ]।

੧ਬਾਬੇ ਡਿਠੀ ਪਿਰਥਮੀ ਨਵੈ ਖੰਡਿ ਜਿਥੈ ਤਕਿ ਆਹੀ।
੨ਫਿਰਿ ਜਾਇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੁਮੇਰ ਪਰ, ਸਿਧ ਮੰਡਲੀ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਆਈ।
੩ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ਗੋਰਖਾਦਿ, ਮਨਿ ਅੰਦਰਿ ਗਣਤੀ ਵਰਤਾਈ।
੪ਸਿਧ ਪੁਛਣਿ ਸੁਣਿ ਬਾਲਿਆ! ਕਉਣੁ ਸਕਤਿ ਤੁਹਿ ਏਥੈ ਲਿਆਈ।
੫ਹਉ ਜਪਿਆ ਪਰਮੇਸਰੋ, ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਸੰਗਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈ।
੬ਆਖਣਿ ਸਿਧ ਸੁਣਿ ਬਾਲਿਆ! ਅਪਣਾ ਨਾਉ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਬਤਾਈ?
੭ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਨਾਥ ਜੀ ! ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਜਪੇ ਗਤਿ ਪਾਈ।
੮ਨੀਚੁ ਕਹਾਇ ਊਚ ਘਰਿ ਆਈ ॥੨੮॥
[ਗਣਤੀ=ਸੋਚ, ਫਿਕਰ। ਬਾਲਿਆ=ਹੇ ਬਾਲਕੇ ਚੇਲੇ!]

੧ਬਾਬੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਨੇ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਸੀ ਦੇਖੀ। ੨ਫਿਰ ਸੁਮੇਰ (ਨਾਮੇ ਪਹਾੜ) ਪਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ, (ਉਥੇ) ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ (ਮੰਡਲੀ=) ਸਭਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਈ। ੩(ਉਥੇ) ਗੋਰਖ ਆਦਿ ਚੌਰਾਸੀ ਸਿੱਧ (ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਸੋਚ ਵਰਤ ਗਈ। ੪ਸਿੱਧ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, "ਸੁਣ ਹੇ ਬਾਲੇ! ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਕਿਹੜੀ ਤਾਕਤ ਲਿਆਈ ਹੈ?" ੫(ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ) "ਮੈਂ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਦਾ ਨਾਮ) ਜਪਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਸਮਾਧਿ ਲਾਈ ਹੈ।" ੬ਸਿੱਧ ਬੋਲੇ, "ਸੁਣ ਬਾਲੇ! ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ (ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ) ਦੱਸ ਦੇਹ"। ੭ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "(ਸੁਣੋ ਹੇ) ਨਾਥ ਜੀ! ਨਾਨਕ (ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।" ੮ਨੀਚ ਕਹਾ ਕੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਆਈਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਆਪ ਸੁਮੇਰੂ ਪਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਏਥੇ ਸੁਮੇਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕੈਲਾਸ਼ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿੱਥੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਝੀਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵੇਖਕੇ ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਸਕਤੀ ਪੁੱਛੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਖੋਇਆ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਬੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਨਾਮ ਜਪੇ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਿਆਂ ਉੱਚ ਪਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, "ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ॥ ਸੋਊ ਗਨੀਐ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ॥" [ਗਉ: ਸੁਖ:

੨੯. [ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤ੍ਰ]।

੧ਫਿਰਿ ਪੁਛਣਿ ਸਿਧ ਨਾਨਕਾ! ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਕਿਆ ਵਰਤਾਰਾ?
੨ਸਭ ਸਿਧੀ ਇਹ ਬੁਝਿਆ ਕਲਿ ਤਾਰਣਿ ਨਾਨਕ ਅਵਤਾਰਾ।
੩ਬਾਬੇ ਆਖਿਆ ਨਾਥ ਜੀ ! ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕੂੜੁ ਅਧਾਰਾ।
੪ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸਿ ਵਰਤਿਆ ਹਉ ਭਾਲਣਿ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੰਸਾਰਾ।
੫ਪਾਪ ਗਿਰਾਸੀ ਪਿਰਥਮੀ ਧਉਲੁ ਖੜਾ ਧਰਿ ਹੇਠ ਪੁਕਾਰਾ।
੬ਸਿਧ ਛਪਿ ਬੈਠੇ ਪਰਬਤੀ ਕਉਣੁ ਜਗਤ੍ਰਿ ਕਉ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ।

੭ਜੋਗੀ ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣਿਆ ਨਿਸਦਿਨਿ ਅੰਗਿ ਲਗਾਇਨਿ ਛਾਰਾ।
੮ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਡੁਬਾ ਜਗ ਸਾਰਾ ॥੨੯॥

[ਨਿਸਦਿਨ=ਰਾਤ ਦਿਨ।]

੧(ਤਦ) ਫੇਰ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਹੇ ਨਾਨਕਾ! ਭਾਰਥ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਕੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ?" ੨ਸਾਰੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਰ ਤੇਜ ਤੋਂ) ਇਹ ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਤਾਰਣ ਨੂੰ (ਆਇਆ ਇਹ) ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ) ਅਵਤਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ੩ਬਾਬੇ ਨੇ ਕਿਹਾ : "ਹੇ ਨਾਥ ਜੀ! ਸੱਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਹੈ ਤੇ ਝੂਠ ਅਨ੍ਹੇਰਾ ਹੈ। ੪ਕੂੜ ਅਮਾਵਸ (ਦੀ ਰਾਤ ਵਾਂਙ) ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਸੱਚ ਨੂੰ) ਲੱਭਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹਾਂ। ੫ਪਾਪ ਨੇ ਧਰਤੀ ਗ੍ਰਸ ਲੀਤੀ ਹੈ (ਧਰਮ) ਧਵਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠ ਖੜੋਤਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੬ਸਿੱਧ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਲੁਕ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਜਗਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕੌਣ ਕਰੇ? ੭ਜੋਗੀ* ਲੋਕ ਗਿਆਨ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਸਵਾਹ ਮਲ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ੮ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹੈ।"

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵਡੇ ਸਿਧ ਹੋ ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਜੋਗੀ ਲੋਕ, ਜੋ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹ ਸੁਆਹਾਂ ਮਲ ਕੇ ਮਸਤ ਹਨ, ਪਾਪ ਸਾਰੇ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਭ ਮਾਰਗ ਲਾਉਣ ਦਾ ਭੁਲਾ ਬੈਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ।

ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸੁਮੇਰ ਤੋਂ ਉਹ ਪਰਬਤ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਿਧ ਸਨਗੇ, ਅਰ ਮਾਤ ਲੋਕ ਉਹ ਮੈਦਾਨੀ ਥਾਂ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਰ ਪਰਬਤ ਹਨ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਧ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੁਮੇਰ ਤੋਂ ਸੁਰਗ ਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਮੁਰਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁਮੇਰ ਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕ ਛੋਟੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਉੱਚ ਸਥਲ, ਤੇ ਕਈ ਹਿਮਾਲੇ ਦਾ ਜੋਗੀ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ†।

ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਧਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ:-

੩੦. [ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ]।

੧ਕਲਿ ਆਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜੁ ਹੋਇਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ।
੨ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ।
੩ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਿਆਨ ਬਿਨੁ ਕੂੜ ਕੁਸਤਿ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਈ।
੪ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇਦੇ ਨਚਨਿ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤੁ ਬਿਧਿ ਭਾਈ।
੫ਸੇਵਕ ਬੈਠਨਿ ਘਰਾਂ ਵਿਚਿ ਗੁਰ ਉਠਿ ਘਰੀ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ।
੬ਕਾਜੀ ਹੋਏ ਰਿਸਵਤੀ ਵਢੀ ਲੈਕੇ ਹਕ ਗਵਾਈ।

*ਭਾਵ-ਉਹ ਜੋਗੀ ਜੋ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ।

†ਹਿਮਾਲੇ ਦਾ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ, ਇਸ ਥਾਂਵੇਂ ਸੁਮੇਰ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਸੁਮੇਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸਵਾ ਲਾਖ ਪਰਬਤ ਲੰਘਿਆ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਰਥਾਤ 'ਸਿਵਾਲਕ ਪਹਾੜ' ਲੰਘਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਲੰਘਕੇ ਹਿਮਾਲਾ ਉੱਤੇ ਹੀ ਚੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ।

੭ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖੈ ਦਾਮ ਹਿਤ ਭਾਵੈ ਆਇ ਕਿਥਾਊ ਜਾਈ।
੮ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਸਭਸ ਜਗ ਮਾਂਹੀ ॥੩੦॥

[ਕਲਿ ਆਈ=ਕਲਜੁਗ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਕੂੜੁ=ਝੂਠ, ਅਸੱਤਿ।]
[ਕਾਜੀ–ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਜਾਇ ਕਰਤਾ। ਦਾਮਹਿਤੁ=ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਜਾਰ।]

੧ਹੇ ਗੁਸਾਈਂ ! ਕਲਜੁਗ (ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਕੁੱਤੇ ਮੂੰਹੀਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਹੱਕ ਬੇਹੱਕ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੀ) ਤੇ ਖਾਣਾ (ਇਸਦਾ) ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਮਾਸ (=ਅਣਹੱਕ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ੨ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਾੜ (ਜਿਹੜੀ ਖੇਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸੀ) ਉਲਟਾ ਖੇਤ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ੩ਪਰਜਾ ਗਿਆਨ ਬਾਝ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਕੁਧਰਮ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ ਹੈ। ੪ਚੇਲੇ (ਛੋਣੇ ਆਦਿ) ਸਾਜ਼ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੱਚਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਭਾਈ ! ੫ਸੇਵਕ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਉੱਠਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ਕਾਜ਼ੀ ਵੱਢੀ ਖੋਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਵੱਢੀ ਲੈ ਕੇ (ਪਰਾਇਆ) ਹੱਕ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਭਰਤੇ ਨਾਲ ਦਾਮ ਹਿਤ (=ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਜਾਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ; (ਥਾਂ ਕੁਥਾਂ) ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਜਾਵੇ ਆਵੇ। ੮ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :– ੧ਹੱਕ ਨਾਹੱਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ੨ਰਾਜੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ੩ਪਰਜਾ ਵਿਚ ਅੱਗਜਾਨ ਹੈ, ਤੇ ਝੂਠੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ੪ਧਰਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਰਾਸ ਮੰਡਲਾਂ ਤੇ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਰਹੇ ਹਨ। ੫ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਉਲਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾਕੇ ਜਾਲ ਵਿਛਾਕੇ ਚਿੜੀਆਂ ਫਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ੬ਨਿਆਉਂ ਕਰਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ, ਉਹ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ੭ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਧਰਮ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਰਤੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਿਆਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਸਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ, ਦੋਵੇਂ ਉਡ ਗਏ ਹਨ। ੮ਗੱਲ ਕੀ ਪਾਪ ਸਾਰੇ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੩੧. [ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ]।

੧ਸਿਧੀ ਮਨੇ ਬੀਚਾਰਿਆ ਕਿਵੈ ਦਰਸਨ ਏ ਲੇਵੈ ਬਾਲਾ।
੨ਐਸਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਮਹਿ ਹਮਰੇ ਪੰਥ ਕਰੇ ਉਜਿਆਲਾ।
੩ਖਪਰ ਦਿਤਾ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਭਰਿ ਲੈਵਣਿ ਉਠਿ ਚਾਲਾ।
੪ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਪਾਣੀਐ ਡਿਠੇ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲਾ।
੫ਸਤਿਗੁਰ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਪੁਰਖੁ ਕੇਹੜਾ ਝਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਝਾਲਾ।
੬ਫਿਰਿ ਆਇਆ ਗੁਰ ਨਾਥ ਜੀ ਪਾਣੀ ਠਉੜ ਨਹੀਂ ਉਸਿ ਤਾਲਾ।
੭ਸਬਦਿ ਜਿਤੀ ਸਿਧਿ ਮੰਡਲੀ ਕੀਤੋਸੁ ਅਪਣਾ ਪੰਥੁ ਨਿਰਾਲਾ।
੮ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸੁਖਾਲਾ ॥ ੩੧ ॥

[ਦਰਸਨ=ਭੇਖ। ਉਜਿਆਲਾ=ਰੋਸ਼ਨ। ਖੱਪਰ=ਚਿੱਪੀ।]

੧ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਸੋਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਾਲਕਾ (ਜੋਗੀ) ਭੇਖ ਲਵੇ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਅਜਿਹਾ ਜੋਗੀ ਕਲੀ ਵਿਖੇ ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੩(ਤਦ) ਨਾਥ ਨੇ ਚਿੱਪੀ ਦਿੱਤੀ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਲਈ (ਬਾਬਾ) ਉੱਠ ਤੁਰਿਆ। ੪(ਜਦ) ਬਾਬਾ ਪਾਣੀ ਕੋਲ ਆਇਆ (ਅੱਗੋਂ) ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਤੇ ਮਾਣਕ ਡਿੱਠੇ। ੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਡੇ ਅਗਮ ਤੇ ਪੂਰਣ ਪੁਰਖ (ਸਨ, ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਝਾਲ ਕੌਣ ਝੱਲੇ ? ੬ਗੁਰੂ (ਬਾਬਾ) ਮੁੜ ਆਇਆ (ਤੇ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਕਿਹਾ –) ਨਾਥ ਜੀ ! ਉਸ ਥਾਵੇਂ ਤਾਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਨਾਥ ਦਾ ਛਲ ਨਾਥ ਪਰ ਵਿਦਤ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ*)। ⁷(ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀ ਜਿੱਤ ਲੀਤੀ, ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ। ⁸ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ) ਨਾਮ ਹੀ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮਤ ਵਿਖੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਰਤਨ ਤੇ ਮਾਣਿਕ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਭਰਮ ਜਾਣਗੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਝਾਲ ਕੌਣ ਝੱਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਭੀ ਚਾਹ ਨ ਫੁਰੀ । ਜਦ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਰਤਾਈ ਮਾਯਾ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਗੁੰਮ ਸੀ। ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਰਾਲਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਚਰਚਾ "ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਟ" ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ 'ਨਾਮ' ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਅਰ ਬਹੁਤ ਸਿੱਧਾ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਯਤਨ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਤ ਹੈ।

੩੨. [ਮੱਕੇ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ]।

¹ਬਾਬਾ ਫਿਰਿ ਮਕੇ ਗਇਆ ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ਬਨਵਾਰੀ।
²ਆਸਾ ਹਥਿ ਕਿਤਾਬ ਕਛਿ ਕੂਜਾ ਬਾਂਗ ਮੁਸਲਾ ਧਾਰੀ।
³ਬੈਠਾ ਜਾਇ ਮਸੀਤ ਵਿਚਿ ਜਿਥੈ ਹਾਜੀ ਹਜਿ ਗੁਜਾਰੀ।
⁴ਜਾ ਬਾਬਾ ਸੁਤਾ ਰਾਤਿ ਨੋ ਵਲਿ ਮਹਿਰਾਬੇ ਪਾਇ ਪਸਾਰੀ।
⁵ਜੀਵਣਿ ਮਾਰੀ ਲਤਿ ਦੀ ਕੇਹੜਾ ਸੁਤਾ ਕੁਫਰ ਕੁਫਾਰੀ?
⁶ਲਤਾਂ ਵਲਿ ਖੁਦਾਇਦੇ ਕਿਉ ਕਰਿ ਪਇਆ ਹੋਇ ਬਜਿਗਾਰੀ।
⁷ਟੰਗੋ ਪਕੜਿ ਘਸੀਟਿਆ ਫਿਰਿਆ ਮਕਾ ਕਲਾ ਦਿਖਾਰੀ।
⁸ਹੋਇ ਹੈਰਾਨੁ ਕਰੇਨਿ ਜੁਹਾਰੀ ॥੩੨॥

[ਬਨਵਾਰੀ=ਹਰੀ ਕੂਜਾ=ਅਸਤਾਵਾ, ਲੋਟਾ। ਮਹਿਰਾਬ=ਡਾਟ]
[ਖਾਸ ਥਾਉਂ ਮੱਕੇ ਦੀ। ਜੀਵਣ=ਨਾਮ। (ਅ) ਜੀ ਵੱਟਕੇ, ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ।]
[ਕੁਫਰ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣਾ। ਕੁਫਾਰੀ=ਨਾਸ਼ੁਕਰਾ।]
[ਬਜਿਗਾਰੀ=[ਫਾ: ਬ-ਜ਼ਹਕਾਰ] ਪਾਪੀ। ਜੁਹਾਰੀ=ਨਮਸਕਾਰ।]

¹ਬਾਬਾ ਫੇਰ ਮੱਕੇ ਨੂੰ ਗਿਆ, ਨੀਲੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਕੇ (ਮਾਨੋ) 'ਬਨਵਾਰੀ' ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ। ²ਆਸਾ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਕਿਤਾਬ ਕੱਛ ਵਿਚ ਅਸਤਾਵਾ ਤੇ ਬਾਂਗ (ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਸੱਲਾ–) ਆਸਣ ਬੀ ਹੈਸੀ। ³ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਹਾਜੀਆਂ (=ਮੱਕੇ ਦੇ ਯਾਤ੍ਰੀਆਂ) ਨੇ ਹੱਜ ਕੀਤਾ। ⁴ਜਦ ਰਾਤ ਪਈ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਮੱਕੇ ਦੀ ਵਲ ਲੱਤਾਂ ਪਸਾਰ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ। ⁵ਜੀਵਣ† (ਨਾਮੇ ਮੁੱਲਾਂ

*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰ: ਧਿਆ ੬੩ ਅੰਕ ੩੯, ੪੦, ੪੧ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :–ਖੱਪਰ ਦਿਤਾ ਨਾਥ ਨੇ, ਬਾਲੇ ਤਾਲ ਬਿਲੋਕ । ਪਾਨੀ ਆਨਹੁ ਤਹਾਂ ਤੇ ਹੁਜੇ ਸਦਾ ਅਸ਼ੋਕ । ਲੇਕਰ ਗਮਨੇ ਤਾਲ ਢਿਗ ਮਾਣਿਕ ਲਾਲ ਬਿਸਾਲ। ਪੂਰਨ ਸਰ ਅਵਲੋਕ ਕੈ ਠਾਂਢੇ ਰਹ ਕ੍ਰਿਪਾਲ। ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ ਕਰਤ ਹੈਂ ਤਹਾਂ ਜਵਾਹਰ ਭੂਰ। ਗੋਰਖ ਕੋ ਛਲ ਜਾਨ ਕੈ ਹਟਿ ਆਏ ਜਗ ਮੂਰ। ਕਹਯੋ ਆਨ :–ਤਹਿ ਨੀਰ ਨਹਿੰ, ਖੱਪਰ ਲਹੁ ਸੰਭਾਲ । ਬੈਠੇ ਬਹੁਰ ਸਮੀਪ ਹ੍ਵੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ।

†ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਜਾ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵੈਰਾਗੀ ਜਾ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ 'ਜੀਵਣ' ਨਾਮ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ 'ਜੀਵਣ' ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਹਿੰਦ ਤੋਂ ਗਏ ਸੇਵਕ ਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਨੇ ਵੱਟਕੇ) ਲੱਤ ਦੀ (ਚੋਟ) ਮਾਰੀ (ਤੇ ਕਿਹਾ) 'ਕਿਹੜਾ ਨਾਸ਼ੁਕਰਾ ਕਾਫਰ ਇਥੇ ਸੁੱਤਾ ਹੈ। ੬ਲੱਤਾਂ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਵੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਪਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਲੰਮਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ'। ੭(ਜਦ ਉਸ ਨੇ) ਟੰਗੋਂ ਫੜਕੇ ਘਸੀਟਿਆ (ਅਜਿਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਈ ਕਿ ਮੱਕਾ ਬੀ ਫਿਰ ਗਿਆ*। ੮ਸਾਰੇ ਅਸਚਰਜ ਹੋਕੇ (ਫਿਰ) ਲੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨ।

ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਕੇ ਦੇ ਮੌਲਵੀਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਭੇਖ ਧਾਰਕੇ ਮੱਕੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਬਨਵਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫਤੇ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੈਜਯੰਤੀ ਮਾਲਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮਾਨੋ ਗਲ ਵਿਖੇ ਪਹਿਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜਿਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਕਰਨ, ਉਧਰ ਹੀ ਮੱਕੇ ਹੁਰੀਂ ਪਏ ਫਿਰਨ। ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਈਸ਼੍ਵਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ "ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤ ਛੁਡਾਵੈ ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ ॥ ਏਕ ਸਮੈ ਮੋ ਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ" ॥ ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਮਲਾਣੇ ਸ਼ਰਣੀ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਲੂਹੀਅਤ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਏ।

੩੩. [ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ]।

੧ਪੁਛਨਿ ਗਲ ਈਮਾਨ ਦੀ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਇਕਠੇ ਹੋਈ।
੨ਵਡਾ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਇਆ ਲਖਿ ਨ ਸਕੈ ਕੁਦਰਤਿ ਕੋਈ।
੩ਪੁਛਨਿ ਫੋਲਿ ਕਿਤਾਬ ਨੋ ਹਿੰਦੂ ਵਡਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੋਈ?
੪ਬਾਬਾ ਆਖੇ ਹਾਜੀਆਂ, ਸੁਭਿ ਅਮਲਾ ਬਾਝਹੁ ਦੋਨੋ ਰੋਈ।
੫ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਇ ਦਰਗਹ ਅੰਦਰਿ ਲਹਨਿ ਨ ਢੋਈ।
੬ਕਚਾ ਰੰਗੁ ਕਸੁੰਭ ਦਾ ਪਾਣੀ ਧੋਤੈ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੋਈ।
੭ਕਰਨਿ ਬਖੀਲੀ ਆਪਿ ਵਿਚਿ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਇਕ ਥਾਇ ਖਲੋਈ।
੮ਰਾਹਿ ਸੈਤਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਗੋਈ ॥੩੩॥

[ਈਮਾਨ=ਮਜ਼ਹਬ। ਅਮਲਾਂ=ਕਰਣੀ। ਢੋਈ=ਆਸਰਾ।]

੧ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ। ੨(ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਵੱਡਾ (ਸਾਂਗ=) ਪਸਾਰਾ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਯਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ। ੩ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਫੋਲ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ "ਹਿੰਦੂ (ਮਜ਼੍ਹਬ) ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੀ"? ੪ਬਾਬੇ ਨੇ ਹਾਜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: "ਨੇਕ ਅਮਲਾਂ (=ਕਰਣੀ) ਥੋਂ ਬਾਝ ਦੋਵੇਂ ਪਏ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ੫ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ (ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂ ਯਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ (ਕਚਹਿਰੀ) ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ। ੬ਕੁਸੁੰਭੇ ਦਾ ਕੱਚਾ ਰੰਗ ਹੈ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋਤਿਆਂ ਥਿਰਤਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ (ਭਾਵ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੭ਆਪੋ ਵਿਖੇ (ਲੋਕ) ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰਾਮ ਤੇ ਰਹੀਮ ਇਕੋ ਥਾਂ ਖਲੋਤੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਦਰਜਾ ਬਰਾਬਰ ਹੈ)। ੮ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਰਾਹ (=ਬਦੀ ਦੇ ਰਸਤਿਆਂ) ਵਿਖੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭੁੱਲੀ ਪਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ॥"

ਭਾਵ–ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਵਾਕ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੁਭ ਅਮਲ ਚਾਹੀਏ। ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਵਕਤ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਾਹਰੀ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਛੁਪਾ ਕੇ ਧਰਮੀ ਬਣਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਇਹ

---

*ਮੱਕੇ ਦਾ ਜਗਾ ਛੱਡਕੇ ਫੇਰ ਆ ਟਿਕਣਾ ਅਰਥਾਤ 'ਨਕਲ ਮਕਾਨੀ' ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੇਖਕ ਕਈ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਸੰਪਾਦਿਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਫਾ ੬੨੮।

ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ ਰਾਮ ਤੇ ਰਹੀਮ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਕਰਨੀ ਕਰੋ' ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਖੀਲੀ, ਕਪਟ, ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਪਰ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ।

੩੪. [ਮੱਕੇ ਦੀ ਦਿਗ ਬਿਜਯ]।

[1]ਧਰੀ ਨੀਸਾਣੀ ਕਉਸ ਦੀ ਮਕੇ ਅੰਦਰਿ ਪੂਜ ਕਰਾਈ।
[2]ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਜਗਤਿ ਵਿਚਿ ਬਾਬੇ ਬਾਝੁ ਨ ਖਾਲੀ ਜਾਈ।
[3]ਘਰਿ ਘਰਿ ਬਾਬਾ ਪੂਜੀਐ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਆਈ।
[4]ਛਪੇ ਨਹਿ ਛਪਾਇਆ ਚੜਿਆ ਸੂਰਜੁ ਜਗੁ ਰੁਸਨਾਈ।
[5]ਬੁਕਿਆ ਸਿੰਘ ਉਜਾੜ ਵਿਚਿ ਸਭਿ ਮਿਰਗਾਵਲਿ ਭੰਨੀ ਜਾਈ।
[6]ਚੜਿਆ ਚੰਦੁ ਨ ਲੁਕਈ ਕਢਿ ਕੁਨਾਲੀ ਜੋਤਿ ਛਪਾਈ।
[7]ਉਗਵਿਣ ਤੇ ਆਥਵਣੋ ਨਉਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਭਾ ਝੁਕਾਈ।
[8]ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਕੁਦਰਤ ਵਰਤਾਈ ॥੩੪॥

[ਕੌਂਸ=ਖਉਂਸ, ਖੂਟੀ ਬਿਨਾ ਖੜਾਂਵ। ਗੁਆਈ=ਗੁਆ ਕੇ।]
[ਕੁਨਾਲੀ=ਸਾਣ੍ਹਕ। ਉਗਵਣ ਤੇ ਆਥਵਣੋ=ਉਦਯ ਅਸਤ ਤੀਕ। ਪੂਰਬ ਪਛਮ।]

[1]ਮੱਕੇ ਵਿਚ (ਆਪਣੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਕੌਂਸ* ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਧਰੀ (ਅਥਵਾ ਦਿੱਤੀ)। [2]ਜਿੱਥੇ ਜਾਏ ਬਾਬਾ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ) ਫਿਰੇ, ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਥਾਉਂ ਨਾ ਰਹੀ (ਜਿੱਥੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਰਖਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ)। [3]ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ (ਲੋਕ) ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਦਾ ਫਿਰਕੂਪੁਣਾ) ਗੁਆਕੇ†। [4]ਜਦ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੋ ਗਈ, ਹੁਣ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਛਪਾਇਆ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛਪਦਾ। [5]ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਜਦ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਭਬਕ ਮਾਰੀ, ਸਾਰੀ ਹਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਨੂੰ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ। [6]ਚੜ੍ਹਿਆ ਚੰਦ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ) ਕੁਨਾਲੀ ਕੱਢਕੇ (ਉਸਦੀ) ਜੋਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ। [7]ਉਦਯ ਅਸਤ ਤੀਕ ਨੌਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਾਰੀ (ਆਪਣੇ ਵੱਲ) ਝੁਕਾ ਲਈ। [8]ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਅਜੇਹੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ।

---

*ਇਸ ਕੌਂਸ ਬਾਬਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਫੇ ੬੩੬ ਤੇ ਇਕ ਟੂਕ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੌਂਸ (=ਖੜਾਵਾਂ) ਅਜੇ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਅਲੀਨਕੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਸੱਯਦ ਰੁਕਨਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਮੱਕੇ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਕੇ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਹਿੰਦੀ ਭੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਨਾਲ ਕਾਬਾ ਫਿਰਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਰੁਕਨਦੀਨ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸੱਲੀ ਮਿਲੀ; ਅੱਖੀਂ ਬਰਕਤ ਵੇਖੀ ਤੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਦਕ ਬਨ ਗਏ। ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਕੌਂਸ (=ਖੂਟੀ ਬਿਨਾ ਖੜਾਂਵ) ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਮੱਕੇ ਵਿਚ ਪਾਸ ਰਖ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਆਏ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਏ। ਇਹ ਖੜਾਵਾਂ ਉਚ ਸ਼ਰੀਫ ਜੀ ਦੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

†ਪਾਠ 'ਗੁਆਈ' ਦੀ ਥਾਂ ਕਈ ਥਾਂ 'ਜੁਆਈ' ਬੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਾਧ' ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੁਰਾਤਨ ਪਾਠ 'ਗੁਆਈ' ਤੇ 'ਗੁਆਹੀ' ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਗੁਆਈ' ਵਧੀਕ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ 'ਗੁਆਹੀ' ਪਾਠ ਸਹੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ:- ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਉਗਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ।

੩੫. [ਬਗ਼ਦਾਦ ਗਮਨ]।

¹ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਗਇਆ ਬਗਦਾਦ ਨੋ ਬਾਹਰ ਜਾਇ ਕੀਆ ਅਸਥਾਨਾ।
²ਇਕ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਰੂਪੁ ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ।
³ਦਿਤੀ ਬਾਂਗਿ ਨਿਵਾਜਿ ਕਰਿ ਸੁੰਨ ਸਮਾਨਿ ਹੋਆ ਜਹਾਨਾ।
⁴ਸੁੰਨ ਮੁੰਨਿ ਨਗਰੀ ਭਈ ਦੇਖਿ ਪੀਰ ਭਇਆ ਹੈਰਾਨਾ।
⁵ਵੇਖੈ ਧਿਆਨੁ ਲਗਾਇ ਕਰਿ ਇਕੁ ਫਕੀਰੁ ਵਡਾ ਮਸਤਾਨਾ।
⁶ਪੁਛਿਆ ਫਿਰਕੈ ਦਸਤਗੀਰ ਕਉਣ ਫਕੀਰੁ ਕਿਸਕਾ ਘਰਿਹਾਨਾ?
⁷ਨਾਨਕ ਕਲਿ ਵਿਚਿ ਆਇਆ ਰਬੁ ਫਕੀਰੁ ਇਕੋ ਪਹਿਚਾਨਾ।
⁸ਧਰਤਿ ਆਕਾਸ ਚਹੂਦਿਸ ਜਾਨਾ ॥੩੫॥

[ਅਸਥਾਨ=ਡੇਰਾ। ਘਰਿਹਾਨਾ=ਘਰਾਣਾ,ਭੇਖ।]

¹ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਗਦਾਦ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾਯਾ। ²ਇਕ ਬਾਬਾ ਅਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ, ਦੂਜਾ ਰਬਾਬੀ ਮਰਦਾਨਾ (ਨਾਲ ਹੈਸੀ)। ³(ਜਦ ਬਾਬੇ ਨੇ) ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਕੇ (ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ) ਬਾਂਗ ਦਿੱਤੀ ਤਦੋਂ ਜਹਾਨ (ਸੁੰਨ ਸਮਾਨ=) ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੋ ਗਿਆ (ਸਭ ਦੀ ਅਕਾਲ ਵਲ ਤਾੜੀ ਲੱਗ ਗਈ)। ⁴(ਬਗਦਾਦ) ਨਗਰੀ ਬੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਹੋ ਗਈ, ਪੀਰ ਵੇਖਕੇ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ⁵(ਜਦ) ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਡਿੱਠਾ (ਤਾਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ) ਕਿ ਇਕ ਫਕੀਰ ਵਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ (ਖ਼ੁਦਾ ਬਾਝ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖ਼ਾਹਸ਼ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ)। ⁶ਫੇਰ ਦਸਤਗੀਰ (ਪੀਰ) ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਤੂੰ ਕੌਣ ਫਕੀਰ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਹੈਂ?" (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕੇਹੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਭੇਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?)।⁷(ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ) "(ਇਹੀ) ਨਾਨਕ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਆਇਆ ਹੈ, (ਇਹ) ਰੱਬ (ਦੇ ਭੇਖ ਦਾ) ਫਕੀਰ ਹੈ* (ਇਸਨੇ) ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ। ⁸ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਚਾਰੋਂ ਦਿਸ਼ਾ (ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ ਸਾਰੇ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ 'ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਬਾਂਗ ਦਿੱਤੀ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁੱਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਵਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ, ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਗਈ, ਗਜਾਤਾ ਗਜਾਨ ਗਜੇਯ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਨਿਵਾਤਦੀਪ ਵਤ ਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੀਰ ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਾਲ ਦੇਖ ਬੋਲਿਆ : "ਅਹੋ! ਇਹ ਬਾਂਗ ਕਿਧਰੋਂ ਆਈ ਹੈ? ਮੇਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਸਰ ਨਹੀਂ, ਇਸਦੀ ਬਾਂਗ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸਾਰੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ"। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਬੇ ਅਮਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਮਾਇਆ ਉਹ ਦੂਜੇ ਦਾ ਕੀ ਉਧਾਰ ਕਰੇਗਾ! ਜਪ ਤੇ ਜਲਪ ਦੋ ਧਾਤੂ ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਆਦ ਥੋਂ ਜਪ ਤੋੜੀ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤਦੋਂ ਬਾਂਗ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬਾਜੇ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੀ ਬਾਂਗ ਗਜਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩੬. [ਜ਼ਾਹਰੀ ਕਲਾ]।

¹ਪੁਛੇ ਪੀਰ ਤਕਰਾਰ ਕਰਿ ਏਹ ਫਕੀਰ ਵਡਾ ਅਤਾਈ।

*ਪਾਠ ਹੈ 'ਰਬੁ ਫਕੀਰੁ' ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਇਕ ਪਾਠ ਲਭਾ ਹੈ 'ਰਬੁ ਫਕੀਰ'। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਬਣੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਫਕੀਰ ਹੈ, ਕੇਹੜੀ ਟੋਪੀ ਹੈ, ਕੇਹੜਾ ਭੇਖ ਹੈ, ਐਸੇ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਸ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਵਯਾਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਕ ਹੈ, ਇਹ ਪਛਾਣ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਰੱਖੀ ਹੈ।

[੨]ਏਥੇ ਵਿਚਿ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਵਡੀ ਕਰਾਮਾਤਿ ਦਿਖਲਾਈ।
[੩]ਪਾਤਾਲਾ ਆਕਾਸ ਲਖ ਓੜਕਿ ਭਾਲੀ ਖਬਰੁ ਸੁਣਾਈ।
[੪]ਫੇਰਿ ਦੁਰਾਇਣ ਦਸਤਗੀਰ ਅਸੀ ਭਿ ਵੇਖਾ ਜੋ ਤੁਹਿ ਪਾਈ।
[੫]ਨਾਲਿ ਲੀਤਾ ਬੇਟਾ ਪੀਰ ਦਾ ਅਖੀ ਮੀਟਿ ਗਇਆ ਹਾਵਾਈ।
[੬]ਲਖ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਲਖ ਅਖਿ ਫੁਰੱਕ ਵਿਚਿ ਸਭਿ ਦਿਖਲਾਈ।
[੭]ਭਰਿ ਕਚਕੌਲ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਧੁਰੋ ਪਤਾਲੋ ਲਈ ਕੜਾਹੀ।
[੮]ਜਾਹਰ ਕਲਾ ਨ ਛਪੈ ਛਪਾਈ ॥੩੬॥

[ਅਤਾਈ=ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ। ਓੜਕ ਭਾਲੀ=ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ।]
[ਹਾਵਾਈ=ਅਸਮਾਨ । ਕਚਕੌਲ=ਚਿੱਪੀ ।]

[੧]ਤਕਰਾਰ (=ਝਗੜਾ) ਕਰਕੇ (ਦਸਤਗੀਰ) ਪੀਰ ਨੇ (ਕਈ ਸੁਆਲ) ਪੁੱਛੇ, (ਜਦ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਾਤਾ ਕਿ) ਇਹ ਫਕੀਰ ਵੱਡਾ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਹੈ । [੨]ਇਥੇ ਬਗਦਾਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਵਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। [੩](ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਪਤਾਲ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਹਨ; (ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ) ਵੱਡੀ ਅਸਚਰਜ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਹੈ । [੪]ਫੇਰ ਦਸਤਗੀਰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ (ਬੋਲਿਆ) "ਜੇਹੜੀ (ਸ਼ਕਤੀ) ਤੂੰ ਪਾਈ ਹੈ (ਸਾਨੂੰ) ਭੀ (ਦਸੇਂ ਤਾਂ) ਅਸੀਂ ਦੇਖੀਏ" [੫]ਤਦ ਪੀਰ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਲ ਲੈ ਲੀਤਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਵਾਈ=) ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । [੬]ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੁਰਕਣ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ ਸਾਰੇ ਦਿਖਾ ਦਿਤੇ । [੭]ਇਕ ਕਚਕੌਲ ਭਰਕੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਧਰੋਂ ਪਤਾਲੋਂ ਲੀਤਾ। [੮]ਜ਼ਾਹਰੀ ਕਲਾ ਛਪਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਛਪਦੀ।

ਭਾਵ–ਪੀਰ ਨੇ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਲੋਕ : ਅਕਾਸ਼, ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਤਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਰ ਕਈ ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪ ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਆਪ ਬੋਲੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਯਾ ਸੱਤ ਦੇਖੇ ਉਸ ਤਿੰਨ ਯਾ ਸੱਤ ਹੀ ਕਹਿਣੇ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਵੇਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਦੱਸਣੇ ਹੋਏ । ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਹਨ। ਫੇਰ ਪੀਰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਪੇ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੀਰ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਧੁਰ ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲ ਵਿਚੋਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੀ ਚਿੱਪੀ ਲਿਆਕੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬਾਲਕ ਵਾਂਙੂ ਨਿਮ੍ਰੀਭੂਤ ਤੇ ਨਿਰ ਅਭਿਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਈ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੈ ਤੇ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗਾ।

੩੭. [ਸੱਤਿਨਾਮ ਚੱਕਰ]।

[੧]ਗੜ ਬਗਦਾਦੁ ਨਿਵਾਇਕੇ ਮਕਾ ਮਦੀਨਾ ਸਭੇ ਨਿਵਾਇਆ।
[੨]ਸਿਧ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੰਡਲੀ ਖਟਿ ਦਰਸਨਿ ਪਾਖੰਡਿ ਜਿਣਾਇਆ।
[੩]ਪਾਤਾਲਾ ਆਕਾਸ ਲਖ ਜੀਤੀ ਧਰਤੀ ਜਗਤੁ ਸਬਾਇਆ।
[੪]ਜੀਤੀ ਨਉਖੰਡ ਮੇਦਨੀ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚਕ੍ਰ ਫਿਰਾਇਆ।
[੫]ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਰਾਕਸਿ ਦੈਤ ਸਭ ਚਿਤਿ ਗੁਪਤਿ ਸਭ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ।
[੬]ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਅਪਛਰਾ ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਮੰਗਲੁ ਗਾਇਆ।
[੭]ਭਇਆ ਅਨੰਦ ਜਗਤੁ ਵਿਚਿ ਕਲਿਤਾਰਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਆਇਆ।

ੰਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਿ ਨਿਵਾਇਆ ॥੩੭॥*
[ਜਿਣਾਇਆ=ਜਿਣ+ਆਇਆ=ਜਿਤ ਆਇਆ । ਚੱਕ੍ਰ=ਡੰਕਾ ।]
[ਆਸਣ=ਤਖਤ ।

੧ਗੁਰੂ ਬਗਦਾਦ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਸਾਰਾ (ਪਹਿਲੋਂ) ਨਿੰਮਰੀ ਭੂਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । (ਭਾਵ ਉਥੋਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਇਆ ਸੀ) । ੨ਸਿੱਧਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌਰਾਸੀ ਮੰਡਲੀਆਂ, ਖਟ ਦਰਸਨਾਂ ਦੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਜਿੱਤ ਆਇਆ। ੩ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ। (ਸਬਦ ਦਾ ਚੇਲਾ ਕੀਤਾ) । ੪ਨੌਂ ਖੰਡ ਧਰਤੀ ਜਿੱਤ ਲਈ (ਭਾਵ ਨੌਂ ਖੰਡ ਵਿਖੇ) ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ । ੫ਦੇਵ, ਦਾਨਵ, ਰਾਖਸ਼, ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ, ਚਿੱਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਰਨੀਂ ਲਾਏ । ੬ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ (ਆਸਣ=) ਤਖਤ (ਦੇ ਅੱਗੇ) ਅਪੱਸਰਾ ਰੂਪ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ) ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਕੀਤੀ । ੭ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਹੋ ਗਿਆ (ਤੇ ਇਹ ਧੁਨਿ ਸਾਰੇ ਪੂਰਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਹੁਣ) 'ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਤਾਰਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।' ੮ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਮਸਤਕ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਬਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਬਗਦਾਦ ਆਦਿ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਦੇ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਿੱਧ ਮੰਡਲੀਆਂ ਦੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਨੌਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਕੇ ਸਰਣੀ ਆ ਪਏ, ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ 'ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ' ਮੰਤਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗਾ । ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਪੱਸਰਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿਤੀ ਕਿ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਓਥੇ ਦਿਵਯ ਸਰੂਪ ਰਾਗ ਤੇ ਰਾਗਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਚਕ੍ਰ ਸਾਰੇ ਝੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਤੁਕ ਛੇ ਤੇ ਸਤ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ।

੩੮. [ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆਗਮਨ]।

੧ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰਿ ਭੇਖੁ ਉਦਾਸੀ ਸਗਲ ਉਤਾਰਾ।
੨ਪਹਿਰਿ ਸੰਸਾਰੀ ਕਪੜੇ ਮੰਜੀ ਬੈਠਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ।
੩ਉਲਟੀ ਗੰਗ ਵਹਾਈਓਨਿ ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਸਿਰਿ ਉਪਰਿ ਧਾਰਾ।
੪ਪੁਤਰੀ ਕਉਲੁ ਨ ਪਾਲਿਆ ਮਨਿ ਖੋਟੇ ਆਕੀ ਨਸਿਆਰਾ ।
੫ਬਾਣੀ ਮੁਖਹੁ ਉਚਾਰੀਐ ਹੁਇ ਰੁਸਨਾਈ ਮਿਟੈ ਅੰਧਿਆਰਾ ।
੬ਗਿਆਨ ਗੋਸਟਿ ਚਰਚਾ ਸਦਾ ਅਨਹਦਿ ਸਬਦਿ ਉਠੇ ਧੁਨਕਾਰਾ।

*ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ੩੫,੩੬ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਪਹਿਲੋਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਤੇ ੩੨, ੩੩, ੩੪ਵੀਂ ਪਿਛੋਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਬਗਦਾਦ ਦੀ ਦਿਗਬਿਜੈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਸਫਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਮੂਜਬ ਜੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਦ ਪਹਿਲੇ ਬਗਦਾਦ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਕਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਮੱਕਾ ਫੇਰ ਮਦੀਨਾ ਤੇ ਬਗਦਾਦ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਬਣੇਗਾ ਕਿ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਵਾ ਚੁਕੇ ਸਨ । 'ਨਿਵਾਇਆ' ਦਾ ਅਰਥ ਬਣੇਗਾ-ਪਹਿਲੇ ਨਿਵਾ ਲਿਆ ਸੀ।

[੭]ਸੋਦਰੁ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਪੁ ਉਚਾਰਾ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਰ ਅਥਰਬਣਿ ਤਾਰਾ ॥ ੩੮॥
[ਉਤਾਰਾ=ਲਾਹਿਆ। ਕਉਲ=ਬਚਨ। ਨਸਿਆਰਾ=ਨੱਸਣ ਵਾਲੇ।]
[ਧੁਨਕਾਰਾ=ਧੁਨੀ। ਅਥਰਬਣਿ=ਚੋਥਾ ਵੇਦ। (ਅ) ਵਡਾ।]

[੧]ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਚਰਣ ਪਾਏ ਤੇ ਸਾਰਾ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ (ਸਰੀਰੋਂ) ਲਾਹ ਦਿਤਾ। [੨]ਸੰਸਾਰੀ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰ ਲੀਤੇ, ਮੰਜੀ (=ਗੱਦੀ) ਉਪਰ ਬੈਠਕੇ ਅਵਤਾਰ (ਭਾਵ ਬਿਰਾਜਨਾ) ਕੀਤਾ। (ਅ) ਇਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਗਦਾ ਹੈ:-(ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ। [੩]ਗੰਗਾ ਉਲਟੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪੁਰ (ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ) ਧਾਰਿਆ (ਭਾਵ ਥਾਪਿਆ*)। [੪](ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਿਆਂ, ਖੋਟੇ ਮਨ ਆਕੀ ਤੇ ਨੱਸਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ। [੫](ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਆਪ ਨੇ) ਮੁਖੋਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ (ਕਿ ਇਸ ਦਾ) ਚਾਨਣ ਹੋਵੇ (ਤੇ ਅਵਿੱਦਜਾ ਦਾ) ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਵੇ। [੬]ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟ ਤੇ (ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ) ਚਰਚਾ ਸਦਾ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ, ਇਕ ਰਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। [੭](ਸੰਧਜਾ ਨੂੰ) ਸੋਦਰ ਤੇ ਆਰਤੀ ਗਾਵੀ ਜਾਏ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਜਪੁਜੀ (ਦੇ ਪਾਠ) ਦਾ ਉਚਾਰ (ਸਿਖ) ਕਰਨ। [੮]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਅਥਰਬਣ ਵੇਦ ਦਾ ਭਾਰ ਸਿੱਟ ਦਿਤਾ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ)।

ਭਾਵ-ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਫਿਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ, ਫੇਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਟੋਰਿਆ, ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਹਟ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਆਦਿ ਪਰੀਖਜਾ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰੇ ਨਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿੱਤੀ।

੩੯. [ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ]।

[੧]ਮੇਲਾ ਸੁਣਿ ਸਿਵਰਾਤਿ ਦਾ ਬਾਬਾ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਆਈ।
[੨]ਦਰਸਨੁ ਵੇਖਣਿ ਕਾਰਨੇ ਸਗਲੀ ਉਲਟ ਪਈ ਲੋਕਾਈ।
[੩]ਲਗੀ ਬਰਸਣਿ ਲਛਮੀ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਸਵਾਈ।
[੪]ਜੋਗੀ ਦੇਖਿ ਚਲਿਤ੍ਰ ਨੋ ਮਨ ਵਿਚਿ ਰਿਸਕਿ ਘਨੇਰੀ ਖਾਈ।
[੫]ਭਗਤੀਆ ਪਾਈ ਭਗਤਿ ਆਣਿ ਲੋਟਾ ਜੋਗੀ ਲਇਆ ਛਪਾਈ।
[੬]ਭਗਤੀਆਂ ਗਈ ਭਗਤਿ ਭੁਲਿ ਲੋਟੇ ਅੰਦਰਿ ਸੁਰਤਿ ਭੁਲਾਈ।
[੭]ਬਾਬਾ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਪੁਰਖ ਕਢਿਆ ਲੋਟਾ ਜਹਾ ਲੁਕਾਈ।
[੮]ਵੇਖਿ ਚਲਿਤ੍ਰਿ ਜੋਗੀ ਖੁਣਿਸਾਈ ॥੩੯॥
[ਆਈ=ਆਇਆ। ਰਿਸਕਿ=ਈਰਖਾ।]
[ਭਗਤੀਆ-ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ। ਖੁਣਿਸਾਈ=ਵੈਰੀ ਹੋ ਗਏ।]

[੧]ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੁਣਕੇ ਬਾਬਾ ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਆਇਆ। [੨]ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਉਲਟ ਪਈ। [੩]ਮਾਜਾ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਲਗੀ, ਰਿਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਵੇਂ ਨਿਧਾਂ (ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ) ਵਧੀਕ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ। [੪]ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ (ਇਸ) ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਘਣੀ ਈਰਖਾ ਖਾਧੀ। [੫]ਰਾਸਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਕੇ ਰਾਸ ਪਾਈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਲੋਟਾ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਛਿਪਾ ਲੀਤਾ

*ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸਿਖ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਥਾਪਿਆ ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਝੁਕੇ ਕੇ ਸੰਗਤ ਬੀ ਝੁਕਾਈ।

(ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ?) ⁶ਭਗਤੀਆਂ ਨੂੰ (ਰੜੀ) ਰਾਸ ਭੁੱਲ ਗਈ, ਲੋਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਰਤ ਜਾ ਲੱਗੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸੇ ਵਿਚ ਉਗਰਾਹੀ ਦਾ ਰੁਪੱਯਾ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ)। ⁷ਬਾਬਾ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪੁਰਖ ਸੀ ਜਿੱਥੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਲੋਟਾ ਲੁਕਾਇਆ ਸੀ (ਆਪ ਨੇ) ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ⁸ਜੋਗੀ ਕੌਤਕ ਦੇਖ ਕੇ (ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ) ਖੁਣਸਨ ਲਗ ਪਏ।

ਭਾਵ–ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਭਗਤੀਆਂ ਦਾ ਲੋਟਾ ਮਾਯਾ ਦਾ ਜੋ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਲੁਕਾਇਆ ਸੀ, ਅੰਤਰਜਾਮਤਾਂ ਨਾਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ, ਤਦੋਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਵੈਰੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਣ ਲਗੇ। 'ਭਗਤ ਪੈਣੀ' ਰਾਸ ਪਾਉਣੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਹੁਣ 'ਭਗਤ ਪੈਣੀ' ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਹੈ। ਸਿੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਇਸ ਅਰਥ ਪਰ ਬੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ।

੪੦. [ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ]।

¹ਖਾਧੀ ਖੁਣਸਿ ਜੁਗੀਸਰਾਂ ਗੋਸਟਿ ਕਰਨਿ ਸਭੇ ਉਠਿ ਆਈ।
²ਪੁਛੇ ਜੋਗੀ ਭੰਗਰ ਨਾਥੁ ਤੁਹਿ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਕਿਉਂ ਕਾਂਜੀ ਪਾਈ।
³ਫਿਟਿਆ ਚਾਟਾ ਦੁਧ ਦਾ ਰਿੜਕਿਆਂ ਮਖਣੁ ਹਥਿ ਨ ਆਈ।
⁴ਭੇਖੁ ਉਤਾਰਿ ਉਦਾਸਿ ਦਾ ਵਤਿ ਕਿਉਂ ਸੰਸਾਰੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾਈ।
⁵ਨਾਨਕ ਆਖੇ ਭੰਗਰਨਾਥ ਤੇਰੀ ਮਾਉ ਕੁਚਜੀ ਆਹੀ।
⁶ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਨ ਜਾਤਿਓਨਿ ਭਾਇ ਕੁਚਜੇ ਫੁਲੁ ਸੜਾਈ।
⁷ਹੋਇ ਅਤੀਤੁ ਗ੍ਰਿਹਸਤਿ ਤਜਿ ਫਿਰ ਉਨਕੇ ਘਰਿ ਮੰਗਣਿ ਜਾਈ।
⁸ਬਿਨ ਦਿਤੇ ਕਛੁ ਹਥਿ ਨ ਆਈ ॥੪੦।

[ਖੁਣਸ=ਈਰਖਾ। ਗੋਸਟਿ=ਚਰਚਾ। ਵਤ=ਫਿਰ।]

¹ਜੋਗੀ ਈਰਖਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਠ ਆਏ। ²ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ "ਤੂੰ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਕਾਂਜੀ ਕਿਉਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ³(ਹੁਣ ਤਾਂ) ਦੁੱਧ ਦਾ ਮਟਕਾ ਫਿੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ ਮੱਖਣ ਕੀ ਨਿਕਲਣਾ ਹੈ ? (ਭਾਵ ਸੰਨਿਆਸ ਦੇ ਚਾਟੇ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰੀ ਰੀਤ ਦੀ ਕਾਂਜੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਕ੍ਤਿ ਹੋਵੇਗੀ)। ⁴ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਲਾਹਕੇ (ਤੂੰ) ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰੀਤਿ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ?" ⁵(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ "ਹੇ ਭੰਗਰ ! ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਕੁਚੱਜੀ ਸੀ (ਅਥਵਾ ਤੇਰੀ ਬੁੱਧਿ ਖਰਾਬ ਹੈ)। ⁶(ਉਸਨੇ ਰਿਦੇ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਧੋ) ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ (ਭੇਖ ਰੂਪੀ) ਕੁਚੱਜੇ ਭਾਉ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸਾੜ ਬੈਠੀ ਹੈ*। ⁷ਵਿਰਕਤ ਹੋ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸੰਸਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਘਰ ਮੰਗਣ ਚੜ੍ਹ ਪੈਂਦੇ ਹੋ (ਤੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋ) ⁸(ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਦਿਤੇ ਬਿਨਾਂ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।"

ਭਾਵ–ਦਿਤੇ ਬਾਝ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। "ਇਸੁ ਭੇਖੈ ਥਾਵਹੁ ਗਿਰਹੁ ਭਲਾ ਜਿਥਹੁ ਕੋ ਵਰਸਾਇ॥" ਤੁਸਾਂ ਪਿਛੇ ਕੁਛ ਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਘਰ ਘਰ ਹੱਥ ਟਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ "ਦਿਤਾ ਲਈਐ ਆਪਣਾ ਅਣਦਿਤਾ ਕੁਝ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ॥"

---

*ਸਤਰ ੭ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁਚੱਜਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ–ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਖਾਣਾ।

੪੧. [ਸਿੱਧ ਕਰਾਮਾਤ]।

[੧]ਇਹ ਸੁਣਿ ਬਚਨ ਜੋਗੀਸਰਾ ਮਾਰਿ ਕਿਲਕ ਬਹੁ ਰੂਇ ਉਠਾਈ।
[੨]ਖਟ ਦਰਸਨ ਕਉ ਖੇਦਿਆ ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਬੇਦੀ ਆਈ।
[੩]ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸਭਿ ਅਵਖਧੀਆਂ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਧੁਨੋ ਚੜ੍ਹਾਈ।
[੪]ਰੂਪ ਵਟਾਏ ਜੋਗੀਆਂ ਸਿੰਘ ਬਾਘਿ ਬਹੁ ਚਲਿਤ ਦਿਖਾਈ।
[੫]ਇਕਿ ਪਰਿ ਕਰਿਕੈ ਉਡਰਨਿ ਪੰਖੀ ਜਿਵੈ ਰਹੇ ਲੀਲਾਈ।
[੬]ਇਕਨਾ ਨਾਗ ਹੋਇ ਪਉਣ ਛੋੜਿਆ ਇਕਨਾ ਵਰਖਾ ਅਗਨਿ ਵਸਾਈ।
[੭]ਤਾਰੇ ਤੋੜੇ ਭੰਗਰਿ ਨਾਥ, ਇਕ ਚੜਿ ਮਿਰਗਾਨੀ ਜਲੁ ਤਰਿ ਜਾਈ।
[੮]ਸਿਧਾਂ ਅਗਨਿ ਨ ਬੁਝੈ ਬੁਝਾਈ ॥੪੧॥

[ਕਿਲਕ=ਭਬਕ ਮਾਰਨੀ। ਰੂਇ=ਰੂਹ। (ਅ)ਲੂੰਇ, ਵਾਲ। (ੲ) ਰੋਹ।]
[ਖੇਦਿਆ=ਨਿਖੇਧਿਆ। ਧੁਨੋਂ=ਆਵਾਜ਼ਾਂ। ਲੀਲਾਈ=ਤਾਹੀ ਲਾਉਣੀ।]

[੧](ਬਾਬੇ ਦਾ) ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਭਬਕ ਮਾਰਕੇ ਬਹੁਤ ਰੂਹਾਂ ਉਠਾਈਆਂ (ਭਾਵ ਕਈ ਰੂਪ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਾਦਿਕ ਧਾਰ ਲੀਤੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ) [੨]ਖਟ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਨਕ ਬੇਦੀ ਨੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਨਿਖੇਧ ਦਿਤਾ ਹੈ। [੩]ਸਿਧ ਲੋਕ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ (ਧੁਨੀਆਂ=) ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਲਾਕੇ ਸਭ ਔਖਧੀਆਂ ਦੱਸਣ। [੪]ਸ਼ੇਰ ਬਘਿਆੜ (ਆਦਿ ਬਣਕੇ) ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕਈ ਕੌਤਕ ਦੱਸੇ। [੫]ਇਕ (ਜੋਗੀ) ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡਨ ਲਗ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ (ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ) ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਇਕ ਸਪ ਹੋਕੇ ਫੂੰਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲਗੇ, ਇਕਨਾ ਨੇ ਅੱਗ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੀ ਕਰਨੀ (ਆਰੰਭ ਦਿਤੀ)। [੭]ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਤਾਰੇ ਤੋੜਨ ਲੱਗਾ, ਇਕ ਮਿਰਗਾਣੀਆਂ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪਾਣੀ (ਉਪਰ) ਤਰਨ ਲੱਗੇ। [੮]ਸਿਧਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਹੋਈ ਬੁਝਦੀ ਨਹੀਂ (ਸੀ)।

ਭਾਵ—'ਧੁਨੋ ਚੜ੍ਹਾਈ' ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਧਨੁਖ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਕਈ ਔਖਧੀਆ ਅਰਥਾਤ ਬੂਟੀਆਂ ਦੇ ਤੀਰ ਵਸਾਉਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਬੂਟੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਹੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਰੂਇ ਦਾ ਲੂੰਇ ਅਰਥ ਬੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਰੋਮਾਂਚ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ। ਕਈ ਈਰਖਾ ਦਾ ਭਾਵ ਭੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕਰਕੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣਾ ਜਾਂ ਡਰਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸੇ ਸਿਧਾਂ ਦੀ ਕੁਛ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ। ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿਖਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਕਰਾਮਾਤ ਮੰਗਣ ਲੱਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਯਥਾ :—

੪੨. ਸਿੱਧ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ]।

[੧]ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸੁਣਿ ਨਾਨਕਾ ਤੁਹਿ ਜਗ ਨੋ ਕਿਆ ਕਰਾਮਾਤਿ ਦਿਖਾਈ।
[੨]ਕੁਝ ਵਿਖਾਲੇਂ ਅਸਾਂ ਨੋ, ਤੁਹਿ ਕਿਉ ਢਿਲ ਅਵੇਹੀ ਲਾਈ।
[੩]ਬਾਬਾ ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ ! ਅਸਾਂ ਤੇ ਵੇਖਣਿ* ਜੋਗੀ ਵਸਤੁ ਨ ਕਾਈ।

*ਤਾ:—ਅਸਾਂ ਵੇਖੇ।

੪ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾ ਦੂਜੀ ਓਟ ਨਹੀ ਹਹਿ ਰਾਈ।
੫ਸਿਵ ਰੂਪੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ, ਚਲੇ ਨਾਹੀ ਧਰਤਿ ਚਲਾਈ।
੬ਸਿਧ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰਿ ਕਰਿ ਝੜਿ ਪਏ ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਲਾ ਛਪਾਈ।
੭ਦਦੇ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਕਕੇ ਕੀਮਤ ਕਿਨੇ ਨ ਪਾਈ।
੮ਸੋ ਦੀਨ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੪੨॥

੧(ਹੁਣ ਸਿਧ) ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ "ਹੇ ਨਾਨਕ ਸੁਣ ! ਤੂੰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੱਸੀ ਹੈ। ੨ਕੁਝ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਇਡੀ ਢਿੱਲ ਕਾਸ ਨੂੰ ਲਾ ਛੱਡੀ ਹਈ"। ੩ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਹੇ ਨਾਥ ਜੀ ! ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਕੋਈ ਵਸਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੪ਗੁਰ ਸੰਗਤ ਬਾਣੀ (ਅਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਬਿਨਾਂ ਦੂਸਰੀ ਓਟ ਹੋਰ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੫ਕਲਜਾਣ ਰੂਪ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੈ" । (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਾ ਹੋਏ (ਜਿੱਕੁਰ) ਧਰਤੀ ਹਿਲਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦੀ । ੬ਸਿਧ ਤੰਤਰ ਮੰਤਰ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਨੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਕਲਾ ਛਿਪਾ ਦਿੱਤੀ । ੭ਦੱਦੇ (ਅੱਖਰ ਦਾ ਅਰਥ) ਦਾਤਾ (ਰੂਪ ਆਪ ਹੀ) ਗੁਰੂ ਹੈ, ਕੱਕੇ (ਦਾ ਅਰਥ) ਕੀਮਤ (ਉਸ ਦੀ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ੮(ਫੇਰ) ਓਹ ਦੀਨ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਪੈ ਗਏ (ਅਥਵਾ ਦੱਦੇ ਕੱਕੇ ਭਾਵ ਦਿੱਕ ਹੋ ਕੇ ਸਰਣੀ ਪੈ ਗਏ, ਇਹ ਭੀ ਗਜਾਨੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜੋ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਤਮਾਸ਼ੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕੀਤਾ, ਅਰ ਖੇਡਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਯਾ । ਦ, ਕ, ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਭੇਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧਾਂ ਪਾਸ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ : ਇਕ ਦੀਨ ਅਰਥਾਤ ਮਤ ਜੋਗ ਦਾ ਤੇ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤ । ਸੋ ਦੀਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਰ ਉਹ ਸਾਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਭਿਖਾਰੀ ਦਾਤਾ ਦੇ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਇਹ ਤਾਂ ਦੀਨ ਹੈ, ਕਰਾਮਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਜਾਣੋ, ਉਸ ਦੀ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਨਮ, ਅਯੋਨੀ, ਬੇਹੱਦ, ਅਜਰ ਅਮਰ, ਸਮਝੋ । ਅਪਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਅਸਲ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ।

੪੩. [ਸੱਤਿਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ]।

੧ਬਾਬਾ ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ ! ਸਬਦੁ ਸੁਨਹੁ ਸਚੁ ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਈ।
੨ਬਾਝੋ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਾਮਾਤਿ ਅਸਾਂ ਤੇ ਨਾਹੀ।
੩ਬਸਤਰਿ ਪਹਿਰੇ ਅਗਨਿ ਕੈ ਬਰਫ ਹਿਮਾਲੇ ਮੰਦਰੁ ਛਾਈ।
੪ਕਰੇ ਰਸੋਈ ਸਾਰ ਦੀ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਨਥਿ ਚਲਾਈ।
੫ਏਵਡੁ ਕਰੀ ਵਿਥਾਰ ਕਉ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਹਕੀ ਜਾਈ।
੬ਤੋਲੀ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸਿ ਦੁਇ ਪਿਛੈ ਛਾਬੇ ਟੰਕੁ ਚੜਾਈ।
੭ਇਹ ਬਲੁ ਰਖਾ ਆਪਿ ਵਿਚਿ ਜਿਸੁ ਆਖਾ ਤਿਸੁ ਪਾਸਿ ਕਰਾਈ।
੮ਸਤਿਨਾਮ ਬਿਨੁ ਬਾਦਰਿ ਛਾਈ ॥੪੩॥

੧(ਆਪ ਗੁਰੂ) ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲੇ : "ਹੇ ਨਾਥ ਜੀ ! (ਮੈਂ) ਮੂੰਹੋਂ ਸਚ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ (ਆਪ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੋ। ੨(ਇਕ ਭਗਵੰਤ ਦੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ (ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਨਾਸ਼ੀ) ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੩ਕਪੜੇ ਅੱਗ ਦੇ ਪਹਿਨਾਂ, ਹਿਮਾਲੇ ਵਿਚ ਬਰਫ ਦੇ ਮੰਦਰ ਛਾਕੇ (ਜਾ ਰਹਾਂ)। ੪ਰਸੋਈ (ਸਾਰ=) ਲੋਹੇ ਦੀ ਕਰਾਂ ਤੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਨੱਥ ਕੇ ਚਲਾਵਾਂ ।

[੫]ਐਨਾ ਵਿਸਥਾਰ (=ਪਸਾਰਾ) ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹਿੱਕੀ ਹੋਈ ਤੁਰੀ ਚਲੇ । [੬](ਤੱਕੜ ਵਿਚ) ਧਰਤ ਅਕਾਸ਼ ਦੋਵੇਂ (ਧਰਤੇ) ਪਿਛਲੇ ਛਾਬੇ ਵਿਚ (ਟੰਕ=) ਵੱਟਾ ਪਾ ਕੇ ਤੋਲ ਲਵਾਂ । [੭]ਇੰਨਾ ਬਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਰੱਖਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬੀ (ਜੋ ਚਾਹਾਂ) ਕਰਵਾ ਲਵਾਂ। [੮](ਫੇਰ ਬੀ) ਸਤਿਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ) ਬੱਦਲ ਦੀ ਛਾਂ ਹੈ।"

ਭਾਵ–"ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥ ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ" ॥ ਪੁਨਾ: "ਸਿਧੁ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ ਰਿਧਿ ਆਖਾਂ ਆਉ ॥ ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ਬੈਸਾ ਲੋਕੁ ਰਾਖੈ ਭਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥" ਗੱਲ ਕੀ "ਸੁਲਤਾਨ ਹੋਵਾ ਮੇਲਿ ਲਸਕਰ" ਵਾਲਾ ਸਬਦ ਸਮੱਗ੍ਰ ਇਸੇ ਪਰਥਾਇ ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਬਲ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੋੜ ਕੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ ਵਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਹਉਮੈਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

੪੪. [ਸਿੱਧ ਗੋਸ਼ਟ । ਮੁਲਤਾਨ] ।

[੧]ਬਾਬੇ ਕੀਤੀ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਸਬਦ ਸਾਂਤਿ ਸਿਧੀ ਵਿਚ ਆਈ।
[੨]ਜਿਣਿ ਮੇਲਾ ਸਿਵਰਾਤਿ ਦਾ ਖਟ ਦਰਸਨ ਆਦੇਸਿ ਕਰਾਈ।
[੩]ਸਿਧਿ ਬੋਲਨਿ ਸੁਭ ਬਚਨ ਧਨੁ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਵਡੀ ਕਮਾਈ।
[੪]ਵਡਾ ਪੁਰਖੁ ਪਰਗਟਿਆ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ।
[੫]ਮੇਲਿਓ ਬਾਬਾ ਉਠਿਆ ਮੁਲਤਾਨੇ ਦੀ ਜਾਰਤਿ ਜਾਈ।
[੬]ਅਗੋਂ ਪੀਰ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਦੁਧਿ ਕਟੋਰਾ ਭਰਿ ਲੈ ਆਈ।
[੭]ਬਾਬੇ ਕਢਿ ਕਰਿ ਬਗਲ ਤੇ ਚੰਬੇਲੀ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਮਿਲਾਈ।
[੮]ਜਿਉ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੰਗ ਸਮਾਈ ॥੪੪॥

[ਜਿਣਿ=ਜਿੱਤਕੇ। ਆਦੇਸਿ=ਨਮਸਕਾਰ। ਜਾਰਤਿ=ਜ਼ਿਆਰਤ, ਯਾਤ੍ਰਾ।]

[੧](ਜਦ) ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਿਧਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ, (ਬਾਬੇ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਿਧਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਵਰਤ ਗਈ । [੨]ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਦਾ (ਸਾਰਾ) ਮੇਲਾ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ, ਖਟ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। [੩](ਅਤੇ ਸਾਰੇ) ਸਿੱਧ (ਏਹ) ਸ਼ੁਭ ਬਚਨ ਆਖਣ ਲਗੇ "ਧੰਨ ਹੋ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪ ਦੀ (ਕਮਾਈ=) ਮਿਹਨਤ ਵਡੀ ਹੈ । [੪](ਤੂੰ) ਵਡਾ ਪੁਰਖ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਇਆ ਹੈਂ (ਸਾਰੇ ਸੱਤਿਨਾਮ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ।" ([੫]ਅਚਲ ਦੇ) ਮੇਲੇ (ਦੀ ਦਿਗ ਵਿਜਯ ਕਰਕੇ ਹੁਣ) ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਠ ਕੇ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਚਲੇ। [੬]ਅਗੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪੀਰ ਇਕ ਦੁੱਧ ਦਾ ਛੰਨਾ (ਨਕਾ ਨਕ) ਭਰਕੇ ਲੈ ਆਏ । [੭]ਬਾਬੇ ਨੇ ਬਗਲੋਂ ਕੱਢਕੇ ਇਕ ਚੰਬੇਲੀ (ਦਾ ਫੁੱਲ) ਦੁੱਧ ਪੁਰ ਰੱਖ ਦਿਤਾ। [੮]ਜਿਕੁਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਖੇ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਵੱਡਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਥੋਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਖੇ ਰੌਣਕ ਬਖਸ਼ੀ। ਹੁਣ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਫਲਾ ਤਫਲੀ ਪਈ; ਉਹ ਦੁੱਧ ਦਾ ਭਰਕੇ ਛੰਨਾ ਲੈ ਆਏ ਕਿ ਮੁਲਤਾਨ ਤਾਂ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਅਗੇ ਹੀ ਲਬਾਲਬ ਹੈ ਤੂੰ ਇਥੇ ਕਿੱਕੁਰ ਰਹੇਂਗਾ ? ਆਪ ਨੇ ਫੁੱਲ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਇਹ ਧੁਨੀ ਦੱਸੀ ਕਿ ਫੁੱਲ ਵਾਂਙੂ ਟਿਕਾਂਗੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਨਾਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਲਾਉਣ ਆਏ ਹਾਂ। ਯਾ ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਅਗਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।

੪੫. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ] ।

[1]ਜ਼ਾਰਤਿ ਕਰਿ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਫਿਰਿ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੇ ਨੋ ਆਇਆ ।
[2]ਚੜ੍ਹੇ ਸਵਾਈ ਦਿਹਿ ਦਿਹੀ ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ।
[3]ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਹੋਰੁ ਮੰਗਣਾ ਸਿਰਿ ਦੁਖਾ ਦੇ ਦੁਖ ਸਬਾਇਆ ।
[4]ਮਾਰਿਆ ਸਿਕਾ ਜਗਤ੍ਰਿ ਵਿਚਿ ਨਾਨਕ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ।
[5]ਥਾਪਿਆ ਲਹਿਣਾ ਜੀਵਦੇ ਗੁਰਿਆਈ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਇਆ ।
[6]ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇਕੈ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ ।
[7]ਲਖਿ ਨ ਕੋਈ ਸਕਈ ਆਚਰਜੇ ਆਚਰਜ ਦਿਖਾਇਆ ।
[8]ਕਾਇਆ ਪਲਟਿ ਸਰੂਪ ਬਣਾਇਆ ॥੪੫॥

[ਦਿਹ ਦਿਹੀ=ਦਿਨੋ ਦਿਨ । ਮਾਰਿਆ ਸਿਕਾ=ਸਿਕਾ ਤੋਰਿਆ, ਭਾਵ ਹੁਕਮ ਤੋਰਿਆ ।]

[1]ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ (ਵਿਚ ਦਿਗ ਬਿਜਯ) ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ (ਬਾਬਾ) ਆਇਆ । [2]ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਕਲਾ ਸਵਾਈ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ਕਲਿਜੁਗ (ਵਿਚ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਥੋਂ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਾਯਾ । [3](ਇਸ ਲਈ ਕਿ) ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਾਝ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਦੇ ਮੰਗਣ ਵਿਖੇ ਭਾਰੀ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਵਿਪਦਾ ਹਨ । [4](ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਹੁਕਮ ਦਾ) ਸਿੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ (ਬਾਬੇ) ਨਾਨਕ ਨੇ (ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ) ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੰਥ ਤੋਰਿਆ । [5]ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਪੁਰ ਬੈਠਾਕੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਛੱਤ੍ਰ ਸਿਰ ਪੁਰ ਫਿਰਾਇਆ । [6](ਆਪਣੀ) ਜੋਤਿ (ਉਸਦੀ) ਜੋਤਿ ਵਿਖੇ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ (ਮਾਨੋਂ ਦੂਜਾ) ਰੂਪ ਬਦਲ ਦਿਤਾ । [7](ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਚਰਜ ਵਿਚ ਅਚਰਜ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ । [8]ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਲਟ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦਾ) ਸਰੂਪ (ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ) ਬਨਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਲਹਿਣੇ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਅੰਗਦ ਨਾਮ ਦੀ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਥੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਥੋਂ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਕਿ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਜਾਨਣ । ਇਕ ਸਰੂਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਾਨੋ ਕਾਇਆ ਹੀ ਉਹੋ ਢਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ "ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ ॥"

੪੬. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ] ।

[1]ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਛਤ੍ਰ ਸਿਰਿ ਸੋਈ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਟਿਕਾਈ ।
[2]ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੰਦੀ ਮੁਹਰ ਹਥਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰਾਈ ।
[3]ਦਿਤਾ ਛੋੜਿ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੁ ਬੈਠਿ ਖਡੂਰੇ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈ ।
[4]ਜੰਮੇ ਪੂਰਬਿ ਬੀਜਿਆ ਵਿਚਿ ਵਿਚਿ ਹੋਰੁ ਕੂੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ।
[5]ਲਹਣੇ ਪਾਈ ਨਾਨਕੋ ਦੇਣੀ ਅਮਰਦਾਸਿ ਘਰਿ ਆਈ ।
[6]ਗੁਰੁ ਬੈਠਾ ਅਮਰੁ ਸਰੂਪ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈ ਦਾਤਿ ਇਲਾਹੀ ।
[7]ਫੇਰ ਵਸਾਇਆ ਗੋਇੰਦਵਾਲੁ ਅਚਰਜੁ ਖੇਲੁ*ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਈ ।
[8]ਦਾਤਿ ਜੋਤਿ ਖਸਮੈ ਵਡਿਆਈ ॥੪੬॥

*ਪਾ:-ਲੇਖੁ ।

[ਟਿਕਾ = ਤਿਲਕ। ਟਿਕਾਈ = ਬਿਰਾਜਮਾਨੀ। ਹੰਦੀ = ਦੀ।]
[ਮੁਹਰਿ = ਛਾਪ। ਇਲਾਹੀ = ਈਸ੍ਵਰੀ।]

੧ਉਹੋ ਤਿਲਕ, ਉਹੋ ਛਤ੍ਰ ਜਿਰਿ ਪੁਰ, ਉਹੋ ਸੱਚੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੁਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨੀ, ੨(ਉਹੋ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਛਾਪ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲੀ ਅਰ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰ ਗਈ (ਕਿ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਹੋਏ)। ੩(ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਖਡੂਰ (ਨਾਮੇ ਗ੍ਰਾਮ ਵਿਖੇ) ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੀਤੀ। ੪ਪੂਰਬ ਦਾ (ਜੋ ਬੀਜ) ਬੀਜਿਆ ਹੈ, (ਉਹੋ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਵਿਚ ਵਿਚ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਦਾਸੂ ਤੇ ਦਾਤੂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਟਹਿਲੋਂ ਮਹਿਲ ਪਾ ਲੀਤਾ)। ੫ਲਹਿਣੇ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ (ਗੱਦੀ) ਪਾਈ, (ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੇਣੀ ਆਈ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਓਹੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ)। ੬ਅਮਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੱਦੀ ਪਰ) ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ) ਦਵਾਰਾ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਦਾਤ ਮਿਲੀ। ੭(ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੋਂਦਵਾਲ ਫੇਰ (ਆ ਕਰ) ਵਸਾਇਆ, ਵਡਾ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ੮ਦਾਤ ਤੇ ਜੋਤਿ ਸਭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਉਹੋ ਸਰੂਪ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ। ਉਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਗੱਦੀ ਪੁਰ ਬੈਠੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਤ ਮਿਲਨੀ ਹੀ ਸੀ, ਪੂਰਬ ਬੀਜਿਆ ਜੰਮਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਦਾਸੂ ਦਾਤੂ ਜੀ ਵਿਚ ਕੂੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ਸੀ ਕਿ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੈ ਜਾਈਏ। ਲਿਜਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਸੀ, ਸੋ ਲੈ ਗਏ ਅਰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਦਾਤ ਜੋਤ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ :-ਦਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਜੋਤਿ ਉਹ ਦਾਤ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ, ਉਸ ਦਾਤ ਦਾ ਜੋ ਚਾਨਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਜੋਤ ਹੈ, ਸੋ ਦੋਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

੪੭. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ]।

੧ਦਿਚੈ ਪੂਰਬਿ ਦੇਵਣਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੈ ਘਰਿ ਆਵੈ।
੨ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ।
੩ਪੂਰਨ ਤਾਲ ਖਟਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚਿ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵੈ*।
੪ਉਲਟਾ ਖੇਲ ਖਸੰਮ ਦਾ ਉਲਟੀ ਗੰਗ ਸਮੁੰਦ੍ਰਿ ਸਮਾਵੈ।
੫ਦਿਤਾ ਲਈਐ ਆਪਣਾ ਅਣਿਦਿਤਾ ਕਛੂ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ।
੬ਫਿਰਿ ਆਈ ਘਰਿ ਅਰਜਣੇ ਪੁਤ ਸੰਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ।
੭ਜਾਣਿ ਨ ਦੇਸਾਂ ਸੋਢੀਓਂ ਹੋਰਸਿ ਅਜਰ ਨ ਜਰਿਆ ਜਾਵੈ।
੮ਘਰ ਹੀ ਕੀ ਵਥੁ ਘਰੇ ਰਹਾਵੈ ॥੪੭॥

*ਇਸ ਤੁਕ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਖੁਣਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਬੈਠੇ ਜੋਤਾਂ ਜਗਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼, ਨਾਮ ਦਾਨ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ, ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ. ਸਭੋ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਤਾਲ ਅਜੇ ਕੱਚਾ ਸੀ ਪਰ ਜਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਯਾ ਮੰਡਪ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਆਪ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਲਾਉਂਦੇ ਸ।

[ਜੋਤਿ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਭਾਵ ਹੈ ਆਪਣੇ ਨੂਰਾਨੀ ਅਸਰ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਖੇਲ = ਕੌਤਕ। ਪੁਤੁ ਸੰਸਾਰੀ = ਬਿੰਦੀ ਬੇਟਾ।

੧(ਜਿਸ ਦਾ) ਦੇਣਾ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ੨(ਹੁਣ) ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਕੇ (ਗੱਦੀ ਪਰ) ਬੈਠੇ ਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਕਹਾਏ। ੩ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ (ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਨਾਮੇ) ਤਲਾਉ ਖਟਾ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਅਰ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ੪ਖਸਮ ਦਾ ਕੌਤਕ ਉਲਟਾ ਹੈ (ਹੋਰ ਨਦੀਆਂ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਵਿਖੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) ਪਰ ਗੰਗਾ (ਨਦੀ ਉਤਰੋਂ ਹੋਕੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਉਲਟੀ ਜਾਕੇ (ਬੰਗਾਲੇ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ੫ਆਪਣਾ ਦਿੱਤਾ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੬ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੇ ਘਰ (ਗੁਰਿਆਈ) ਆਈ, ਸੰਸਾਰੀ ਪੁੱਤਰ (= ਬਿੰਦੀ ਬੇਟਾ) ਗੁਰੂ ਕਹਾਇਆ। ੭(ਮਾਤਾ ਭਾਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੇ ਪੁਤ੍ਰ! ਹੁਣ) ਸੋਢੀਓਂ ਗੱਦੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਇਹ ਵੱਡੀ ਅਜਰ, (ਚੀਜ਼ ਹੈ ਇਸ ਦਾ) ਜਰਨਾ, ਹੋਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਊ। ੮ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਘਰੇ ਹੀ ਰਹੂ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮੋਹਨ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਗੁਰਿਆਈ ਰੂਪ ਗੰਗਾ ਉਲਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। 'ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੈ ਘਰਿ ਆਵੈ' ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗੇ ਗੱਦੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਗਈ, ਪਰ ਜੇ ਘਰ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਹੀ ਗੱਦੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਜੋ ਫੇਰ ਸੋਢੀਆਂ ਵਿਚ ਘਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲਾਇਕਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਲੋਂ ਆਗਿਆ ਹੋ ਗਈ, ਹਕਦਾਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੀ ਹੋਕੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ, ਫੇਰ ਉਹੀ ਘਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੱਕ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

੪੮. [ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ]।

੧ਪੰਜਿ ਪਿਆਲੇ ਪੰਜ ਪੀਰ ਛਠਮੁ ਪੀਰੁ ਬੈਠਾ ਗੁਰੁ ਭਾਰੀ।
੨ਅਰਜਨ ਕਾਇਆ ਪਲਟਿਕੈ ਮੂਰਤਿ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਵਾਰੀ।
੩ਚਲੀ ਪੀੜੀ ਸੋਢੀਆ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਵਣਿ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ।
੪ਦਲਭੰਜਨ ਗੁਰੁ ਸੂਰਮਾ ਬਡ ਜੋਧਾ ਬਹੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
੫ਪੁਛਨਿ ਸਿਖ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਿ ਛਿਅ ਮਹਿਲਾ ਤਕਿ ਦਰਸੁ ਨਿਹਾਰੀ।
੬ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੋਲੇ ਮੁਖ ਤੇ ਸੁਣਹੁ ਸੰਸਾਰੀ।
੭ਕਲਿਜੁਗਿ ਪੀੜੀ ਸੋਢੀਆਂ ਨਿਹਚਲ ਨੀਵ ਉਸਾਰਿ ਖਲਾਰੀ।
੮ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਤਿਗੁਰ ਧਰੇ ਅਵਤਾਰੀ ॥੪੮॥

[ਪੀੜੀ = ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਦਲਭੰਜਨ = (ਮਲੇਛਾਂ ਦੇ) ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ।)
[ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ = ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਨਿਹਚਲ = ਅਟੱਲ, ਨਾ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲਾ।)

੧ਪੰਜ ਪੀਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਤਾਂ) ਪੰਜ ਪਿਆਲੇ (ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਯਾ, ਧਰਮ, ਧੀਰਜ ਦੇ ਪੀਤੇ, ਭਾਵ ਸਤਗੁਣ ਦਾ ਬੜਾ ਅਭਯਾਸ ਕੀਤਾ) ਛੇਵਾਂ ਪੀਰ (ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ) ਭਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ (ਗੱਦੀ ਤੇ) ਬੈਠਾ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਦੇਗ ਤੇਗ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪਹਿਰੀਆਂ । ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀਰ ਰਸ ਦੇ ਪਜਾਲੇ ਪੀਤੇ)। ²ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਾਯਾਂ ਪਲਟਕੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾਈ। ³(ਹੁਣ) ਸੋਢੀਆਂ ਦੀ ਪੀਹੜੀ (ਅਗੋਂ) ਤੁਰ ਪਈ, ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ (ਗੁਰੂ) ਰੂਪ ਦੱਸਣਗੇ । ⁴ਇਹ ਬੀਰ ਗੁਰੂ (ਮਲੇਛਾਂ ਦੇ) ਦਲਾਂ ਦਾ ਤੋੜਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਜੋਧਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਉਠਿਆ । ⁵(ਹੁਣ) ਸਿਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲਗੇ (ਹੇ ਦੀਨ ਦਿਆਲ !) ਛੀ ਮਹਿਲਾਂ ਤੀਕ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਹਨ (ਅੱਗੋਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹੋਣਗੇ ?) ⁶ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ (ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ) ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ (ਅਗੰਮ ਵਾਕ) ਮੁਖ ਤੋਂ ਬੋਲੇ "ਸੁਣੋ ਹੇ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕੋ ! ⁷ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਨੀਵ ਅਟੱਲ ਉਸਾਰ ਕੇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ⁸ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਅਵਤਾਰ 'ਜੁਗ ਜੁਗ' (ਦੋ ਦੂਣੀ ਚਾਰ ਯਾ ੨+੨=੪) ਸਤਿਗੁਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ।"

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਵਿੱਖਤ ਵਾਕ ਕੀਤਾ :–ਹੇ ਸੰਸਾਰੀਓ ! ਸੁਣੋ, ਅਗੇ ਚਾਰ ਅਵਤਾਰ : ਗੁਰੂ ਹਰੀਰਾਇ, ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੀਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ, ਪਰੰਤੂ ਸੋਢੀਆਂ ਦੀ ਨੀਵ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਪੰਥ ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਹੋਕੇ ਗੁਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਤਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ–ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਰੂਪ ਆਪ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਨ "ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ"। ਪੁਨਾ:–"ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਬਸੈ ਸਾਧ ਕੀ ਰਸਨਾ"। ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੇਵਾਂ ਗੁਰੂ ਜੋਧਾ ਦੁਲ-ਭੰਜਨ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਕਹਿਕੇ ਜਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਲਾਲਚ ਪਿੱਛੇ।

੪੯. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ]।

¹ਸਤਿਜੁਗਿ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਸਦੇਵ ਵਵਾ ਵਿਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ।
²ਦੁਆਪਰਿਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀਕ੍ਰਿਸਨ ਹਾਹਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ।
³ਤ੍ਰੇਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਜੀ ਰਾਰਾ ਰਾਮ ਜਪੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ।
⁴ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦ ਗਗਾ ਗੋਵਿੰਦ ਨਾਮੁ ਅਲਾਵੈ*।
⁵ਚਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਹੁ ਜੁਗੀ ਪੰਚਾਇਣ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਸਮਾਵੈ।
⁶ਚਾਰੇ ਅਛਰ ਇਕ ਕਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪੁ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਾਵੈ†।
⁷ਜਹਾਂ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਫਿਰਿ ਤਹਾਂ ਸਮਾਵੈ ॥੪੯॥੧॥
(ਪੰਚਾਇਣ = ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ।)

¹(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅੰਨ੍ਵਯ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:–) ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਵਾਸਦੇਵ (ਦਾ ਅਵਤਾਰ) ਹੋਏ, (ਉਥੋਂ) ਵਵਾ (ਲੀਤਾ), ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਨਾਮ (ਲੋਕ) ਜਪਣ ਲੱਗੇ। ²(ਫੇਰ) ਦੁਆਪਰ (ਵਿਖੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਹਰੀ (ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋਏ, ਹਾਹਾ (ਅੱਖਰ ਲੀਤਾ) ਹਰਿ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗੇ । ³ਤ੍ਰੇਤੇ (ਯੁਗ ਵਿਖੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਰਾਮ ਜੀ (ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਉਥੋਂ) ਰਾਰਾ (ਲੀਤਾ) ਰਾਮ ਰਾਮ

---

*ਪਾ:–ਜਪਾਵੈ।

†ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਨੁਸਖੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਸਤਰ ਬੀ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਓਥੇ ਅੰਤਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਉਂ ਹੈ :–
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ ਸੋ ਨਰੁ ਬਹੁੜ ਜੂਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ।

(ਲੋਕੀਂ) ਉਚਾਰਕੇ ਸੁਖ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ। ੪ਕਲਿਯੁਗ (ਵਿਖੇ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੋਵਿੰਦ (ਰੂਪ ਹੋਏ, ਲੋਕ) ਗੋਬਿੰਦ (ਗੋਬਿੰਦ) ਜਪਣ ਲੱਗੇ (ਉਥੋਂ) ਗਗਾ (ਲੀਤਾ) ਹੈ। ੫ਚਹੁੰ ਜੁੱਗਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ (ਉਪਰ ਕਥੇ ਜਾਗੇ=) ਅਵਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਗਲ ਕੀ) ਚਾਰੇ ਅੱਖਰ ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਪੰਜਵਾਂ) ਜਪ ਮੰਤ੍ਰ (ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਜਪਾਇਆ। ੭(ਮੰਤ੍ਰ ਈਸ੍ਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਥੋਂ) ਜਿਥੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ*। ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ†)।

ਭਾਵ–ਇਹ ਪਉੜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਰ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਸ਼ੰਕੇ ਹਨ :–

੧. ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ, ਕਲਜੁਗ, ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਵਾਸਦੇਵ, ਰਾਮ, ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਬਿੰਦ ਤੋਂ 'ਵਾ, ਰਾ, ਹ, ਗੋ' ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਲੀਤੇ ਤਾਂ 'ਵਾਰਾਹਗੋ' ਬਣਿਆ, 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾ ਬਣਿਆ ਜੇ ਦੁਆਪਰ ਤ੍ਰੇਤੇ ਤੇ ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਬਦਲੋ ਦਾ 'ਵਾਹਗੋਰਾ' ਬਣਦਾ ਹੈ।

੨. ਜੇ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਲਓ ਤਾਂ 'ਵਹਗਰ' ਬਣੇਗਾ। ਵਾਸਦੇਵ ਵਿਚੋਂ 'ਵਾ' ਕੰਨੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚੋਂ 'ਹ' ਮੁਕਤਾ ਤੇ 'ਰਾਮ' ਵਿਚੋਂ 'ਰ' ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ' ਵਿਚੋਂ 'ਗੁ' ਲੀਤੇ। 'ਵਾ' ਤਾਂ ਕੰਨੇ ਸਮੇਤ ਲਿਆ, 'ਰਾ' ਦਾ ਕੰਨਾ ਉਡਾ ਦਿਤਾ, ਤੇ 'ਗੁ' ਦਾ ਹੋੜਾ ਔਂਕੜ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਏਹ ਭਿੰਨਤਾ ਕਿਉਂ ?

੩. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ 'ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ' ਜੀ ਸਨਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਖਰ 'ਹ' ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, 'ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ' ਵਿਚੋਂ ਗਗਾ ਕਿਕੂੰ ਲੀਤਾ ਤੇ ਉਂਞ ਵਡਿਆਈ ਨਮਿੱਤ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ 'ਨਾ' ਅਖਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। 'ਗੋਬਿੰਦ' ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ 'ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਵਲ ਹੈ, ਅਜੇ ਪ੍ਰਗਟੇ ਨਹੀਂ ਸੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਛਟਵਾਂ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਭਾਰੀ ਜੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੇ, ਛੱਡਕੇ ਤੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਛੱਡਕੇ ਦਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅੱਖਰ 'ਗ' ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈ ਲਿਆ ?

੪. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਰਾਮ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਾਕੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਬੀ ੧੬ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਮਨੀਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਏਹ ਆਪ 'ਘੋਰ ਅੰਘਰਾ' ਤੇ 'ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ' ਆਦਿ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿੱਕੂੰ ਆਖਿਆ ? ਏਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਸੇ। (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ੰਕਰ ਦਯਾਲ ਜੀ ਦੇ

---

*ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਚਾਰ ਅਖਰ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਚਾਰੇ ਨਾਮ ਜੋ ਚਉਹਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਲਤਿ ਸੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਏ।

†ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ : ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸਦੇਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਸੇ (ਸੋ) 'ਵਵਾ' ਲਿਆ। ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਸੋ 'ਹਾਹਾ' ਲਿਆ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਜੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੇ ਤੇ) ਰਾਮ ਜਪ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਸੋ 'ਰਾਰਾ' ਲਿਆ। ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ (ਸਤਿਗੁਰ ਸੇ ਤੇ) ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਉਚਾਰਦੇ ਸੇ, ਸੋ 'ਗੋ' ਲਿਆ। (ਅ) ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸਦੇਵ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਵਵਾ ਅਖਰ ਉਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾ ਨੇ ਲੈ ਲਿਆ ਆਦਿ।

ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦਾ ਦੀਬਾਚਾ)।

ਮਗਰਲੀ ਵਿਚਾਰ—ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਿ ਇਹ ਪਉੜੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਂ ਜੇ ਅਸਲੀ ਪੋਥੀ ਯਾ ਕੋਈ ਅਤਿ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਵੇਂ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਮਿਲ ਪਵੇ, ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਜੋ ਕੁਛ ਸ਼ੰਕੇ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਆਖੇਪ ਹੋਣ ਦੇ ਫੁਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਉਪਰ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਏਹ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਬੀ ਹੈਨ :—ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸੁਦੇਵ ਯਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਵਾਸੁਦੇਵ ਨਾਮ ਹੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਾਸੁਦੇਵ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਵਾਸੁਦੇਵ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਯਾਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ। [ਦੇਖੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ] ਫਿਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਧਯਾਨ ਧਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੇਹਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਕ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਵਯਕਤੀ ਵਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਦੇਵਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰੇ। ਵੇਦ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅੱਠ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ਜੋ ਵਸੂ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੇਣਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੇਣਤੀ ਵਿਚ 'ਵਿਸ਼ਨੂੰ' ਦਾ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਏਹ ਅੱਠੇ ਭੀ ਦੇਵਤੇ ਹੀ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ 'ਵਯਾਪਕ' ਬੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਕਿ 'ਵਾਸਦੇਵ' ਜੀ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਾਸੁਦੇਵ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਨ, ਇਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸੁਦੇਵ ਦੇ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਣ ਦਾ ਲੇਖ ਵੇਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। 'ਸਤਿਗੁਰ' ਪਦ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਤੇ ਦ੍ਵਾਪੁਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ 'ਰਾਮ' ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ' ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਯਾ ਗਿਆ, ਓਹ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿਲਾਏ ਤੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ। ਸੋ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ 'ਵਾਸੁਦੇਵ' ਸਤਿਗੁਰ ਸੀ। ਨਾ ਇਹ ਢੁੱਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਾਸੁਦੇਵ ਵਿਚੋਂ ਵਵਾ ਲੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਆ ਪਦ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਜੋ 'ਲੀਤਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਵੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚੋਂ ਸੰਭਾਵਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ 'ਰ' ਮੁਕਤਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ 'ਜਪਾਵੈ' ਪ੍ਰੇਰਣਾਰਥਿਕ ਹੈ ਤੇ ਜਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਯਾ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ ਯਾ ਵਾਸੁਦੇਵ ਹੈ ਯਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਯਾ ਵਵਾ ਹੈ; ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਸੀ, ਪਰ ਤੀਸਰੀ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਆ ਪਦ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ—ਸੁਖ ਪਾਵੈ। ਇਹ ਕ੍ਰਿਆ ਪਦ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਕ਼ਰਨ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ : ਸੋ ਜੇ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਕਿਵੇਂ ਢੁੱਕੇ? ਗਯਾਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਮਧਾਣ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਚਾਰ ਨਾਮ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਬੋਧਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :—

ਵਾਸਦੇਵ—'ਵਾਸੁਦੇਵ ਜਲ ਥਲ ਮਹਿ ਰਵਿਆ' ॥ [ਗਉ: ਬਾ: ਅ: ਮ: ੫

ਹਰਿ—'ਹਰਿ ਆਪੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ' ॥ [ਗਉ: ਗੁਆ: ਮ: ੪

ਗੋਬਿੰਦ—'ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਟੰਬ ਸਿਉ ਗੁਣ ਗੁਬਿੰਦ ਪ੍ਰਭ ਰਵਨ' ॥ [ਥਿਤੀ: ਗਉ: ਮ: ੫

ਰਾਮ—'ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਦਹ ਭਵਨ ਸਗਲ ਬਿਆਪਤ ਰਾਮ' ॥ [ਥਿਤੀ: ਗਉ: ਮ: ੫

ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋਹਾਂ ਪਖਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ

ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ'। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਲਖਾਯਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਛੁਟ ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਬੀ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਹਨ, ਸਿਫਾਤੀ ਨਾਮ। ਇਹ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਨਾਮ ਕਹੀਦੇ ਹੈਨ। ਐਉਂ ਕਿ ਵਾਸਦੇਵ–ਉਹ ਵਯਾਪਕ ਹੈ। ਹਰਿ–ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗੋਬਿੰਦ–ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਰਾਮ–ਉਹ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਗਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਗਾਸ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਣ ਸਮੂਹ ਦੇ ਭਾਵ ਭਰ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਸਰਗੁਣ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

[ਦੇਖੋ ਸੰਪਾਦਿਤ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਿਲਦ ੨ ਸਫਾ ੯੨

ਗਯਾਨ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਤਾਂ ਚਾਰ ਅਖਰ ਅਵਤਾਰੀ ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਥਾਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨੌ ਨੌ ਜੁਗ ਵਾਸੁਦੇਵ, ਹਰੇ, ਗੋਬਿੰਦ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਾਰ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਚੌਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਦਾ ਸਮੁ–ਦਾਇ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਛੱਤੀ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਤਪ ਦਾ ਫਲ ਇਸ ਇਕ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਪਦ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਚਾਰ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹਨ।

ਪੰਡਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਰੋਤਮ ਨੇ ਬੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੀਤੀ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ "ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ–ਵਾਸਦੇਵ, ਹਰਿ, ਗੋਬਿੰਦ, ਰਾਮ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰੋਂ ਨਾਮੋਂ ਕੇ ਆਦਿ ਕੇ ਅੱਖਰ ਲੇ ਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤ ਯਹ ਨਾਮ ਚਾਰੋਂ ਨਾਮੋਂ ਕੇ ਜਪਨੇ ਕਾ ਜੋ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਬੜੇ ਮਹਾਤਮ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ ਪਰਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।" ਸ੍ਰੀ ਨਰੋਤਮ ਜੀ ਨੇ ਚੌਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਰਥ 'ਵਾਸੁਦੇਵ=ਵਯਾਪਕ, ਹਰਿ=ਪਾਪ ਹਰਤਾ, ਗੋਬਿੰਦ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਸੱਤ, ਰਾਮ–ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਜਨ ਰਮਣ ਕਰਨ' ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਯਾ ਕ੍ਰਿਤਮ ਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਦੋਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਤ ਜੀ ਬੀ ਐਉਂ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ–ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਵਾਸਦੇਵ, ਹਰਿ, ਗੋਬਿੰਦ, ਰਾਮ, ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਹੈਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਅਖਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਦ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਖਾ ਇਸ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਪਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਨਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਬੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਤੁੱਲ ਯੋਗਤਾ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਉਂ ਲਾ ਲਓ ਕਿ ਚੌਹਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਜਾਪਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਤੋਂ ਇਹ ਪਦ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਬਾਬਤ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕ ਬੀ ਕਹੇ ਹਨ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਯੋਗ ਹਨ:

(੧) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਤਾ ॥ [ਵਾਰ ੨੪—੨੦
(੨) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ੧੨—੧੭
(੩) ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ੧੯—੧੪
(੪) ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹਜੂਰਾ ॥ [ਵਾਰ ੧੩—੨੧
(੫) ਵੇਦੁ ਨ ਜਾਣੈ ਭੇਦੁ ਕਿਹੁ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗੁ ਨ ਪਾਏ ॥
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਲਾਹਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਅਲਾਏ ॥ [ਵਾਰ ੯—੧੩
(੬) ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਈ ॥ [ਵਾਰ ੧੯—੨

(੭) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥ [ਵਾਰ ੨੪—੧
(੮) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ ॥]ਵਾਰ ੧—੧੭
(੯) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ [ਵਾਰ ੧੧—੮
(੧੦) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ ॥ [ਵਾਰ ੧੩-੨

ਵਿਦਤ ਰਹੇ ਕਿ

ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਅਗੇ ਟੂਕਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣਾ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਯਾ ਇਹ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਆਖ ਰਹੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਵਜਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਨਜਾਯ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਸਫੁਟ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ' ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਸ ਯਾਰਾਂ ਤੁਕਾਂ ਜੋ ਉਪਰਲੀ ਟੂਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਛੁਟ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਤਕੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੋਸਤਾਂ ਦਾ ਦੇਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਛੰਦਾਂ ਬੰਦੀ ਤਰਜੁਮਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਦੀ ਚੰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਪੰਡਤ ਸਨ। ਚੰਦ੍ਰਿਕਾ ਤੇ ਕੌਮੁਦੀ ਸੰਥਾ ਦੇਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪੰਚਦਸ਼ੀ, ਗੀਤਾ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪੰਡਤ ਸਨ ਤੇ ਅੰਤ ਵੇਦ ਮੁਤਾਲਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਤਨੀ ਵਿਦਜਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਤੇ ਰਹਤ ਬਹਤ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਿੰਘ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਸਮੇਂ ਮਿਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਸੇ।

ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਮਾ-ਹੱਕਾ ਨਿਰਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੌੜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਇਹ ਪਉੜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ"। ਜਾਪਦੀ ਪਦ ਨਿਸਚੇ ਬੋਧਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫੇਰ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪਰ "ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਸ਼ੰਕਾ ਹੈਨ"। ਬਹੈਸੀਅਤ ਖੋਜੀ ਟੀਕਾਕਾਰ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸ਼ਜਾਤਮਿਕ ਵਾਕਫੀ ਉਪਰ ਬਹਮ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਚੇ-ਆਤਮਿਕ ਨਿਰਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਟੂਕ ਵਿਚ ਗੁਣੀ ਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਸ਼ੰਕੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਦੂਏ ਤ੍ਰੀਏ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਅੰਤਲੇ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਨਿਸਚਾ ਤੇ ਸ਼੍ਰਧਾ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਪੰਡਤ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੋਵੇਂ, ਉਪਰ ਦਿਤੀ ਨਿਜੀ ਵਾਕਫੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਅਪਣੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਸ਼ੁਭੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੇ। [ਐਡੀਟਰ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ

—o—

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾਚਰਨ]

[੧]ਆਪਨੜੈ ਹਥਿ ਆਰਸੀ ਆਪੇ ਹੀ ਦੇਖੈ ।
[੨]ਆਪੇ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਇਦਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਭੇਖੈ ।
[੩]ਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਕਰਿ ਭਾਲਿਦਾ ਤੇਵੇਹੈ ਲੇਖੈ ।
[੪]ਹਸਦੇ ਹਸਦਾ ਦੇਖੀਐ ਸੋ ਰੂਪ ਸਰੇਖੈ ।
[੫]ਰੋਂਦੇ ਦਿਸੈ ਰੋਵਦਾ ਹੋਇ ਨਿਮਖ ਨਿਮੇਖੈ ।
[੬]ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਸੇਖੈ ॥੧॥

[ਆਰਸੀ=ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੰਦ, ਸ਼ੀਸ਼ਾ। ਸਰੇਖੈ–ਸਾਰਖਾ। ਵਰਗਾ। ਨਿਮਖ=ਪਲਕਾਂ।]

[੧](ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ) ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੀ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਦੇਖਦਾ ਹੈ। [੨]ਆਪ ਦੇਖਕੇ (ਭਾਵ ਰਚ ਕੇ ਫੇਰ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਖਾਂ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੩](ਅੱਗੋਂ) ਜੇਹਾ (ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ) ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤੇਹਾ ਹੀ ਲੇਖੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। [੪]ਹੱਸਦੇ ਨੂੰ ਹੱਸਦਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਰੂਪ ਸਾਰਖਾ (ਪ੍ਰਤਿਬੰਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [੫]ਰੋਂਦੇ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਪਲਕਾਂ ਮਾਰਕੇ ਦੇਖੈ (ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਬੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਟੱਕੇ ਵੱਜਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ । [੬]ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਸਾਰੇ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਸਤਿਸੰਗ (ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ*)।

੨. [ਵਜੰਤ੍ਰੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]

[੧]ਜਿਉ ਜੰਤ੍ਰੀ ਹਥਿ ਜੰਤ੍ਰ ਲੈ ਸਭਿ ਰਾਗ ਵਜਾਏ ।
[੨]ਆਪੇ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਗਨੁ ਹੋਇ ਆਪੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ।
[੩]ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਆਪਿ ਰੀਝਿ ਰੀਝਾਏ ।
[੪]ਕਥਤਾ ਬਕਤਾ ਆਪਿ ਹੈ ਸੁਰਤਾ ਲਿਵ ਲਾਏ ।
[੫]ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਸਰਬੰਗ ਸਮਾਏ ।
[੬]ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਤੀਆਏ ॥ ੨ ॥

[ਜੰਤ੍ਰੀ=ਵਾਜੇ ਵਾਲਾ। ਜੰਤ੍ਰ=ਵਾਜਾ। ਮਗਨ=ਪ੍ਰਸੰਨ।]
[ਲਿਵ=ਤਾਰ, ਨ੍ਰਿਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ। ਸੁਰਤਾ=ਗਜਾਨੀ।]

[੧]ਜਿੱਕੁਰ ਵਾਜੇ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵਾਜਾ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੨]ਆਪ ਹੀ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । (ਫੇਰ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ

---

*ਸਮਾਨ ਸਤਾ ਕਰਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਾਰੇ ਪਰੀਪੂਰਣ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਵਿਚ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਪਕਤਾ ਯਾ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਸਾਰੇ ਹੈ, ਪਰ ਖੂਹ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਆਪ ਹੀ ਰੀਝਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੀਝਾਉਂਦਾ ਅਰਥਾਤ) ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪ਆਪ ਹੀ ਕਥਤਾ (ਹੋਕੇ ਕਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਬਕਤਾ* (ਗਜਾਨ ਗੋਦੜੀ ਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸੁਰਤਾ†=) ਗਜਾਨੀ ਹੋਕੇ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੫(ਗੱਲ ਕੀ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ‡ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਬਣਕੇ ਸਰਬ (ਅੰਗਾਂ=) ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੬ਹਾਂ, ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਪੁਰ) ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ**।

੩. [ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪ ਰਸ]।

੧ਆਪੇ ਭੁਖਾ ਹੋਇਕੈ ਆਪਿ ਜਾਇ ਰਸੋਈ।
੨ਭੋਜਨ ਆਪਿ ਬਣਾਇਦਾ ਰਸ ਵਿਚਿ ਰਸ ਗੋਈ।
੩ਆਪੇ ਖਾਇ ਸਲਾਹਿਕੈ ਹੋਇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸਮੋਈ।
੪ਆਪੇ ਰਸੀਆ, ਆਪਿ ਰਸ, ਰਸੁ ਰਸਨਾ ਭੋਈ।
੫ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਆਪ ਹੈ, ਸਰਬੰਗ ਸਮੋਈ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥੩॥

[ਸਮੋਈ=ਅਨੰਦਿਤ। ਰਸਨਾ=ਜੀਭ। ਭੋਈ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭੁਗਤਾ=ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ। ਸਮੋਈ=ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।]

੧ਆਪ ਹੀ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਕੇ ਆਪੂੰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਪ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਵਾਦਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਦ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩(ਫੇਰ) ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਕੇ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਆਨੰਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪ਆਪ ਹੀ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ 'ਰਸ' ਰੂਪ ਹੈ, ਰਸਾਂ (ਵਿਖੇ) ਜੀਭ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਬੀ ਆਪ ਹੀ) ਮਿਲਦਾ (ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੫ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਸਰਬ ਅੰਗਾਂ ਵਿਖੇ (ਸਤਿ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਹੋ ਕੇ) ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੬ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦਾ) ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਰਸੋਈ ਪਕਾ ਕੇ ਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦੇਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਯਾਪਕਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਾਂਙੂ ਨਿਰਇੱਛਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇੱਛਾ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਦਾ ਤੇ ਰਚਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। "ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ।"

੪. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਆਪੇ ਪਲੰਘੁ ਵਿਛਾਇਕੈ ਆਪਿ ਅੰਦਰਿ ਸਉਂਦਾ।
੨ਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ ਜਾਇਕੈ ਦੇਸੰਤਰ ਭਉਂਦਾ।
੩ਰੰਕੁ ਰਾਉ ਰਾਉ ਰੰਕੁ ਹੋਇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚਿ ਪਉਂਦਾ।

*ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ। †ਅਥਵਾ, ਸ੍ਰੋਤਾ=ਸੁਣਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ।
‡'ਆਪੇ ਆਪ' ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਹੈ 'ਆਪੇ ਹੀ'।
**ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਤਸੱਲੀ ਜੋ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਜੋ ਬੱਝਦੀ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਯਾ ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਬੱਝਦੀ ਹੈ : ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਚ ਜੋ ਉਸਦੀ ਵਯਾਪਕਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ।

੪ਤਤਾ ਸੀਅਰਾ ਹੋਇ ਜਲੁ ਆਵਟਣੁ ਖਉਦਾ।
੫ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਚਿ ਧਾਵਦਾ ਚਾਵਾਏ ਚਉਦਾ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਰਉਦਾ॥੪॥

[ਪਲੰਘੁ=ਮੰਜਾ, ਭਾਵ ਦੇਹ। ਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ।]
[ਰੰਕ=ਕੰਗਾਲ। ਸੀਅਰਾ=ਠੰਢਾ। ਆਵਟਣੁ=ਕੜ੍ਹਨੀ।]
[ਖਉਦਾ=ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਬਦਾ ਹੈ। ਚਉਦਾ=ਬੋਲਦਾ ਹੈ।]

੧(ਜਿੱਕੁਰ ਕੋਈ) ਆਪ ਹੀ ਮੰਜਾ ਵਿਛਾਏ ਆਪ ਹੀ (ਉਸ) ਵਿਚ ਸਉਂਦਾ ਹੈ। ੨(ਫੇਰ) ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ (ਕਈ) ਦੇਸਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ੩ਰੰਕੋਂ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਥੋਂ ਕੰਗਾਲ ਹੋਕੇ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੪ਕਦੀ ਤੱਤਾ ਤੇ ਕਦੀ ਠੰਢਾ ਹੋਕੇ, ਜਲ (ਵਾਂਗ) ਕੜ੍ਹਨੀ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ੫ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਚ ਦੌੜਦਾ ਹੈ (ਚਾਵਾਏ ਚਉਂਦਾ=ਜਦ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਭਈ ਰਾਤ ਤੂੰ ਕਿਹੀ ਕੱਟੀ ਤਾਂ) ਬੁਲਾਯਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ (ਕਿ 'ਸੁਪਨੇ' ਵਿਖੇ ਮੈਂ ਦੁਖੀ ਰਿਹਾ, ਜਦ ਮੈਂ ਸੁਖੋਪਤੀ ਵਿਚ ਗਿਆ ਵਡੇ 'ਹਰਖ' ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਸੁੱਤਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਖਬਰ ਨ ਰਹੀ)। ੬ਆਪੇ ਆਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ) ਗੁਰਮੁਖ (ਸਮਝਕੇ) ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹੁਦਾ, ਆਪ ਸੌਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪ ਸੁਪਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਆਪੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਮਝਕੇ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ*।

੫. [ਸਭ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ]।

੧ਸਮਸਰਿ ਵਰਸੈ ਸ੍ਵਾਂਤ ਬੂੰਦ ਜਿਉ ਸਭਨੀ ਥਾਈ।
੨ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਜਲ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਧਰਤੀ ਬਹੁ ਭਾਈ।
੩ਕਿਰਖ ਬਿਰਖ ਰਸ ਕਸ ਘਣੇ, ਫਲੁ ਫੁਲੁ ਸੁਹਾਈ।
੪ਕੇਲੇ ਵਿਚਿ ਕਪੂਰ ਹੋਇ, ਸੀਤਲੁ ਸੁਖਦਾਈ।
੫ਮੋਤੀ ਹੋਵੈ ਸਿਪ ਮੁਹਿ, ਬਹੁ ਮੋਲ ਮੁਲਾਈ।
੬ਬਿਸੀਅਰ ਦੇ ਮੁਹਿ ਕਾਲਕੂਟ, ਚਿਤਵੈ ਬੁਰਿਆਈ।
੭ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ, ਸਤਿਸੰਗ ਸੁਭਾਈ॥੫॥

[ਸਮਸਰਿ=ਇਕੋ ਜਿਹਾ। ਕਿਰਖ=ਖੇਤੀ। ਬਿਸੀਅਰ=ਸਰਪ। ਕਾਲਕੂਟ=ਵਿਖ। ਸੁਭਾਈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਸ੍ਵਾਂਤਿ (ਨਛੱਤ੍ਰ ਦੀ) ਬੂੰਦ ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਵਰ੍ਹਦੀ ਹੈ। ੨ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕਈ ਭਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੩(ਕਿਧਰੇ) ਖੇਤੀ ਬ੍ਰਿਛ, ਕਈ ਰਸ ਕਸੈਲੇ (ਆਦਿ) ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ) ਸੋਭਦੀ ਹੈ। ੪ਕੇਲੇ ਵਿਖੇ (ਪਵੇ ਤਾਂ) ਕਪੂਰ ਹੋਕੇ ਸੀਤਲ ਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੫ਸਿੱਪ ਵਿਚ ਮੋਤੀ ਬਣਕੇ ਵਡਾ ਮੁੱਲ ਪੁਆਉਂਦੀ ਹੈ। ੬ਸੱਪ ਦੇ

*ਪਾਣੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਹਿੰਦਾ ਦੱਸਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋ ਹੈ ਉਹੀ ਸਮਝਕੇ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਇਹ ਸਮਝ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਫੇਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।

ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ (ਪਵੇ ਤਾਂ) ਵਿਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਸਦਾ) ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਦੀ ਹੈ। ੭ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ (ਸਾਰੇ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ (ਸੁਭਾਈ) ਵਿਸ਼ੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਸੂਰਜ ਘਟ ਮਟ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਰ ਚਮਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅਤੇ ਜਲ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਪਰ ਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਨਣਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਕੇ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਚੋਰ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗਹਿਣੇ ਭਾਲਦਾ ਹੈ, ਖੂਨੀ ਚਾਨਣ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੂਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਵਾਨ ਚਾਨਣ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਮਹਾਤਮਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚਾਨਣੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ*।

੬. [ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਸਰ–ਨਾਨੱਤ੍ਵ]।

੧ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਰੰਗ ਸੰਗਿ ਜਿਉ ਕੈਹਾ ਹੋਈ।
੨ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਜਸਤ ਮਿਲਿ ਪਿਤਲ ਅਵਲੋਈ।
੩ਸੋਈ ਸੀਸੇ ਸੰਗਤੀ ਭੰਗਾਰ ਭਲੋਈ।
੪ਤਾਂਬਾ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿਆ ਹੋਇ ਕੰਚਨ ਸੋਈ।
੫ਸੋਈ ਤਾਂਬਾ ਭਸਮ ਹੋਇ ਅਉਖਧ ਕਰ ਭੋਈ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣਿ ਗੋਈ ॥੬॥

[ਰੰਗ=ਕਲੀ। ਅਵਲੋਈ=ਦੇਖੀਦਾ। ਸੀਸਾ=ਸਿੱਕਾ। ਭੰਗਾਰ=ਭਰਤ।]

੧ਉਹੋ ਤਾਂਬਾ ਕਲੀ ਨਾਲ (ਮਿਲਕੇ) ਜਿਵੇਂ ਕੈਹਾਂ (ਧਾਤੂ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨ਉਹੋ ਤਾਂਬ ਜਿਸਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਿੱਤਲ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਓਹੀ (ਤਾਂਬਾ) ਸਿੱਕੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਭਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ†। ੪(ਓਹੀ) ਤਾਂਬਾ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੁਹਕੇ ਸੋਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ਉਹੋ ਤਾਂਬਾ (ਜੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ) ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਔਖਧੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ‡ (ਅਰਥਾਤ ਤਮੇਸਰ)। ੬(ਤਿਵੇਂ ਸਭ ਘਟਾਂ ਵਿਖੇ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਸੰਗਤ ਦਾ ਗੁਣ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਕ ਤਾਂਬੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੇ ਭੇਤ ਕਰਕੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕੋ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਰੰਗਾ ਰੰਗੀ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਿਆਂ ਅਨੇਕ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਕੇ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਿਆਂ ਬੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ, ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ**।

---

*ਮੁਰਾਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਹੈ, ਫਿਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਪਰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ ਸਫਲਤਾ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ।

†ਭਰਤ ਇਕ ਮਿਲਵੀਂ ਧਾਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

‡ਭੋਈ=ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਰਤੀ ਦਾ ਹੈ।

**ਉਹੋ ਤਾਂਬਾ, ਕੈਹਾਂ, ਪਿੱਤਲ, ਭਰਤ, ਸੋਨਾ, ਤਮੇਸਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਬਾ ਤਾਂਬਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਗ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦਾ ਤੇ ਨਾਨਾ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਗਤ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕੇ ਬੀ ਉਸੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

੭. [ਜਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਪਾਣੀ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਜਿਉ ਕਾਲਾ ਦਿਸੈ।
[੨]ਰਤਾ ਰਤੇ ਰੰਗ ਵਿਚਿ ਮਿਲਿ ਮੇਲਿ ਸਲਿਸੈ।
[੩]ਪੀਲੈ ਪੀਲਾ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਹਿਤੁ ਜੇਹੀ ਵਿਸੈ।
[੪]ਸਾਵਾ ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਮਿਲਿ ਸਭਿ ਰੰਗ ਸਰਿਸੈ।
[੫]ਤਤਾ ਠੰਢਾ ਹੋਇਕੈ ਹਿਤ ਜਿਸੈ ਤਿਸੈ।
[੬]ਆਪੈ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਜਿਸੈ ॥੭॥

[ਸਲਿਸੈ=ਸਮਾਨ। ਵਿਸੈ=ਵੈਸਾ। ਸਰਿਸੈ=ਸਾਰਖਾ, ਵਰਗਾ।]
[ਹਿਤ ਜਿਸੈ ਤਿਸੈ=ਜਿਹਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ ਤਿਹਾ ਮਿਲਕੇ ਉਸੇ ਮੇਲ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਜਿਕੂੰ ਪਾਣੀ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕਾਲਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। [੨](ਤੇ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ (ਆਪਣੇ) ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ (ਦੇ ਰੰਗ) ਸਮਾਨ ਲਾਲ। [੩]ਪੀਲੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਪੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਹਿਤ (=ਕਾਰਣ ਦੇਖਦਾ ਹੈ) ਵੈਸਾ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [੪]ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਸਾਵਾ (ਹੋਰ) ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ (ਹੋਰਨਾਂ) ਸਾਰਖਾ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।। [੫](ਨਿੱਘ ਠੰਢ, ਵਿਚ) ਤੱਤਾ ਠੰਢਾ, ਜੈਸਾ ਕਾਰਣ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਓਹੀ (ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [੬](ਤਿਹਾ ਹੀ ਉਹ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਹੈ ਓਹੀ ਸੁਖੀ ਹੈ।

੮. [ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਬੈਸੰਤਰਹੁ ਚਾਨਣ ਆਨ੍ਹੇਰੇ।
[੨]ਦੀਪਕ ਵਿਚਹੁ ਮਸੁ ਹੋਇ ਕੰਮਿ ਆਇ ਲਿਖੇਰੇ।
[੩]ਕਜਲੁ ਹੋਵੈ ਕਾਮਣੀ ਸੰਗਿ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ।
[੪]ਮਸਵਾਣੀ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖੈ ਦਫਤਰ ਅਗਲੇਰੇ।
[੫]ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਉਫੇਰੇ ॥੮॥

[ਮਸੁ=ਸ਼ਾਹੀ। ਲਿਖੇਰੇ=ਲਿਖਾਰੀ। ਕਾਮਨੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਅਗਲੇਰੇ=ਬਾਹਲੇ]
ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰਮੁਖ (ਅ) ਈਸ਼੍ਵਰ।]

[੧]ਅੱਗ ਥੋਂ ਦੀਵਾ ਬਲਕੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ (ਕਰਦਾ) ਹੈ। [੨](ਉਸ) ਦੀਵੇ ਥੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਹੋਕੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। [੩](ਓਸੇ ਤੋਂ) ਤੀਵੀਂ ਕੱਜਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਭਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿੱਚ ਭਲਾ ਹੋਈਦਾ ਹੈ (ਬੁਰੇ ਵਿਚ ਬੁਰਾ)। [੪](ਉਸੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ) ਦਵਾਤ ਥੋਂ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਲਿਖੀਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਲੋਕ) ਦਫਤਰ ਬਾਹਲੇ (ਲਿਖਦੇ) ਹਨ। [੫]ਆਪ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ (ਹੈ ਪਰ) ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ (ਊਚ ਨੀਚ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰ) ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਵ=ਉਹੋ ਪਿਛਲਾ ਜਿੱਕੁਰ ਚਾਨਣੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਉਠਾਵੇ ਚਾਨਣਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਥੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੈਸੰਤਰ ਤੋਂ ਦੀਵਾ, ਕੱਜਲ ਸ਼ਾਹੀ ਬਣ ਗਏ, ਪਰ ਬੈਸੰਤਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ।

੯. [ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ]।

[੧]ਬਿਰਖੁ ਹੋਵੈ ਬੀਉ ਬੀਜੀਐ ਕਰਦਾ ਪਾਸਾਰਾ।

²ਜੜ ਅੰਦਰਿ ਪੇਡ ਬਾਹਰਾ ਬਹੁ ਡਾਲ ਬਿਸਥਾਰਾ।
³ਪਤ ਫੁਲ ਫਲ ਫਲੀ ਦਾ ਰਸ ਰੰਗ ਸਵਾਰਾ।
⁴ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਉਲਾਸੁ ਕਰਿ ਹੋਇ ਵਡ ਪਰਵਾਰਾ।
⁵ਫਲ ਵਿਚ ਬੀਉ ਸੰਜੀਉ ਹੋਇ ਫਲ ਫਲੇ ਹਜਾਰਾ।
⁶ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੯॥

[ਪਾਸਾਰਾ=ਫੈਲਾਉ । ਪੇਡ=ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਤਣਾਂ। ਡਾਲ=ਟਾਹਣੀ । ਉਲਾਸ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ । ਸੰਜੀਉ=ਪੱਕਣਾ ।]

¹(ਇਕ) ਬੀਉ ਬੀਜਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਫੈਲਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ । ²ਜੜ੍ਹ (ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ) ਅੰਦਰ, ਪੇੜ ਬਾਹਰ, ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਟਾਹਣਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ³(ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ) ਪੱਤ੍ਰ, ਫਲ ਫੁਲ ਲਗਦੇ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ) ਰਸ ਤੇ ਰੰਗ ਸਵਾਰੀਦੇ ਹਨ । ⁴(ਫੁਲ ਤੇ ਫਲਾਂ ਵਿਖੇ ਕਈ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵੱਡਾ ਪਰਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ⁵ਫਲ ਵਿਚ ਬੀਉ ਪੱਕਦੇ ਹਨ, (ਫਿਰ) ਇਕ ਫਲ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਫਲ ਜੰਮਦੇ ਹਨ । ⁶(ਤਿਵੇਂ–ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੀ) ਆਪੇ ਆਪ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਹਾਰੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ* ।

੧੦. [ਸੂਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

¹ਹੋਵੈ ਸੂਤ ਕਪਾਹ ਦਾ ਕਰਿ ਤਾਣਾ ਵਾਣਾ।
²ਸੂਤਹੁ ਕਪੜੁ ਜਾਣੀਐ ਅਖਾਣ ਵਖਾਣਾ।
³ਚਉਸੀ ਤੇ ਚਉਤਾਰ ਹੋਇ ਗੰਗਾ ਜਲੁ ਜਾਣਾ।
⁴ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਸਿਰੀਸਾਫੁ ਤਨਸੁਖ ਮਨਿ ਭਾਣਾ।
⁵ਪਗ ਦੁਪਟਾ ਚੋਲਣਾ ਪਟਕਾ ਪਰਵਾਣਾ।
⁶ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੰਗ ਮਾਣਾ ॥੧੦॥

[ਵਾਣਾ=ਪੇਟਾ । ਅਖਾਣ=ਨਾਉਂ। ਗੰਗਾ ਜਲ=ਕੱਪੜਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ।]
[ਸਿਰੀ ਸਾਫ=ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੱਗ ਬਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।]

¹ਕਪਾਹ ਦਾ ਸੂਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਥੋਂ) ਤਾਣਾ ਤੇ ਪੇਟਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ । ²ਸੂਤੋਂ ਹੀ ਕੱਪੜਾ ਉਨੀਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਕਈ) ਨਾਉਂ ਰਖੀਦੇ ਹਨ । ³ਚਾਰ ਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਚਉਸੀ (ਕਹਾਉਂਦੀ) ਹੈ, (ਤੇ ਹੋਰ) ਗੰਗਾ ਜਲੀ ਬੀ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ। ⁴ਖਾਸਾ, ਮਲਮਲ, ਸਿਰੀਸਾਫ, ਤਨਸੁਖ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਣ ਵਾਲੇ। ⁵ਪੱਗ ਦੁਪੱਟਾ, ਕੁੜਤਾ, ਕਮਰ ਬੰਦ (ਆਦ ਕਈ ਨਾਉਂ) ਪ੍ਰਮਾਣ (ਕਰੀਦੇ ਹਨ) । ⁶ਤਿੱਕੁਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ)ਰੰਗ (=ਪ੍ਰੇਮ) ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਜਿਹਾ ਕੁ ਚਿੱਤ੍ਰੇ ਹੋਏ ਪੱਟ ਵਿਖੇ, ਧੌਤ, ਘਟਿਤ, ਲਾਂਛਤ ਅਤੇ ਰੰਜਿਤ, ਇਹ ਚਾਰ ਕੁ ਅਵਸਥਾ ਦੇਖੀ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੈਸੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਖੇ ਚਾਰ ਅਵਸਥਾ ਹਨ । ਓਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ? ਉੱਤਰ :–ਚਿਤ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ, ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾ ਤੇ ਵਿਰਾਟ ਏਹ ਚਾਰ ਹਨ । ਜੋ ਕਪੜਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਬ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਧੌਤ ਹੈ । ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਘਟਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਮੱਖੀਆਂ ਜਿਹੇ ਆਕਾਰ ਪਏ ਹੋਣ ਉਹ ਲਾਂਛਤ ਹੈ । ਜੋ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਕਰ

*ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ' ਤਾਂ ਐਉਂ ਸਮਝ ਲਈਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜਾਣਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਪੂਰਣ ਹੋਵੇ ਉਹ ਰੰਜਿਤ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਉਹ ਚਿੱਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ; ਜਦ ਮਾਯਾ ਦਾ ਜੋਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੈ। ਅਪੰਚੀ ਕ੍ਰਿਤ ਸਮਸ਼ਟੀ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜੋਗ ਨਾਲ ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਚੀ ਕ੍ਰਿਤ ਭੂਤ ਕਾਰਜ ਸਮਸ਼ਟੀ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਛੇਦ ਕਰ ਵਿਰਾਟ ਹੈ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇਵਲ ਸ਼ੁੱਧ ਏਕ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ* ।

੧੧. [ਸੋਨੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਸੁਨਿਆਰਾ ਸੁਇਨਾ ਘੜੈ ਗਹਣੇ ਸਾਵਾਰੇ।
੨ਪਿਪਲ ਵਤਰੇ ਵਾਲੀਆ ਤਾਨਉੜੇ ਤਾਰੇ।
੩ਵੇਸਰਿ ਨਥਿ ਵਖਾਣੀਐ ਕੰਠ ਮਾਲਾ ਧਾਰੇ।
੪ਟੀਕਤਿ ਮਣੀਆ ਮੋਤਿਸਰ ਗਜਰੇ ਪਾਸਾਰੇ।
੫ਦੁਰਾ ਬਹੁਟਾ ਗੋਲ ਛਾਪ ਕਰਿ ਬਹੁ ਪਰਕਾਰੇ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੀਚਾਰੇ ॥੧੧॥

[ਤਾਰੇ=ਸਤਾਰੇ। ਵੇਸਰਿ=ਨੱਥ। ਕੰਠਮਾਲਾ=ਕੈਂਠਾ। ਮੋਤਿਸਰ=ਲੰਬੀ ਮਾਲਾ।]
[ਦੁਰਾ=ਮੋਤੀ, ਕੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਰਬਲੀਆਂ। ਗਜਰੇ=ਗਜਰਾ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਗੋਖੜੂ।]

੧ਸੁਨਿਆਰਾ (ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਗਹਿਣੇ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਘੜਕੇ ਸੁਆਰਦਾ ਹੈ। ੨ਪਿੱਪਲ ਵਤਰੇ, ਵਾਲੀਆਂ; ਤਨੌੜੇ; (ਕੰਨਾਂ ਦੇ) ਸਤਾਰੇ। ੩ਬੇਸਰ ਨੱਥ ਬੀ (ਇਸ ਸੋਨੇ ਦੀ) ਕਹੀਦੀ ਹੈ (ਤੇ) ਕੰਠਾ (ਗਲ ਵਿਚ) ਪਹਿਰਨ ਵਾਲਾ। ੪ਟਿੱਕਾ ਮਣੀਆਂ ਦਾ ਜੜਾਊ, ਲੰਮੀ ਮਾਲਾ ਗੋਖਰੂ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫ਬੀਰਬਲੀਆਂ (ਜਾਂ ਬੁੰਦੇ), ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਬੁਹੱਟੇ, ਗੋਲ ਮੁੰਦ੍ਰੀ (ਛੱਲਾ) ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਤਿਵੇਂ ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ† ।

੧੨. [ਗੰਨੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਗੰਨਾ ਕੋਲੂ ਪੀੜੀਐ ਰਸੁ ਦੇ ਦਰਹਾਲਾ।
੨ਕੋਈ ਕਰੇ ਗੁੜੁ ਭੇਲੀਆਂ ਕੋ ਸਕਰ ਵਾਲਾ।
੩ਕੋਈ ਖੰਡੂ ਸਵਾਰਦਾ ਮਖਣੁ ਮਾਸਾਲਾ।
੪ਹੋਵੈ ਮਿਸਰੀ ਕਲੀਕੰਦ ਮਿਠਿਆਈ ਢਾਲਾ।
੫ਖਾਵੈ ਰਾਜਾ ਰੰਕੁ ਕਰਿ ਰਸ ਭੋਗ ਸੁਖਾਲਾ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਾਲਾ ।੧੨॥

[ਰਸ=ਰਹੁ। ਦਰਹਾਲਾ=ਛੇਤੀ। ਗੁੜ ਭੇਲੀਆਂ=ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਰੋੜੀਆਂ।]
[ਸਕਰ ਵਾਲਾ=ਮਹੀਨ ਸ਼ੱਕਰ। ਮੱਖਣ ਮਸਾਲਾ=ਮਖਾਣੇ ਲਾਚੀਆਂ ਵਾਲੇ। ਕਲੀਕੰਦ=ਬਰਫੀ।]

੧ਗੰਨਾ ਜਦ ਕੋਹਲੂ (ਵਿਖੇ) ਪੀੜੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੀਘਰ ਰਹੁ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨(ਉਸ ਥੋਂ) ਕੋਈ ਰੋੜੀਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਮਹੀਨ ਸ਼ੱਕਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩ਕੋਈ ਖੰਡ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਕੋਈ ਮਸਾਲੇਦਾਰ ਮਖਾਣੇ। ੪ਮਿਸਰੀ, ਕਲਾਕੰਦ ਤੇ ਢਾਲਵੀਂ ਮਠਿਆਈ (ਪੇਠਾ ਆਦਿ) ਬਣਦੀ ਹੈ। ੫ਰਾਜੇ

*ਉਸਨੂੰ ਵਜਾਪਕ ਪਰ ਨਿਰਲੇਪ ਜਾਣਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ।
†ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਸੋਨਾ ਹੀ ਹੈ ਮੂਲ ਵਸਤੂ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਮਠਿਆਈ ਤੇ) ਰੰਕ ਲੋਕ (ਗੁੜ ਸ਼ੱਕਰ) ਖਾਕੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਨਾਲ ਭੋਗਦੇ ਹਨ । ੬(ਤਿਵੇਂ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕੇਵਲ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੋਖਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ)।

੧੩. [ਗਾਂ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਗਾਈਂ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਬਹੁ ਦੁਧੁ ਉਜਲੁ ਵਰਣਾ!
੨ਦੁਧਹੁ ਦਹੀ ਜਮਾਈਐ ਕਰਿ ਨਿਹਚਲੁ ਧਰਣਾ।
੩ਦਹੀ ਵਿਲੋਇ ਅਲੋਈਐ ਛਾਹਿ ਮਖਣੁ ਤਰਣਾ।
੪ਮਖਣੁ ਤਾਇ ਅਉਟਾਇਕੈ ਘਿਉ ਨਿਰਮਲ ਕਰਣਾ।
੫ਹੋਮ ਜਗ ਨਈਵੇਦ ਕਰਿ ਸਭਿ ਕਾਰਜ ਸਰਣਾ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਜਰਣਾ।
[ਵਿਲੋਇ=ਰਿੜਕਣਾ। ਅਲੋਈਐ=ਦੇਖਣਾ।]
[ਅਉਟਾਇ=ਕਾਹੜਨਾ। ਨਈਵੇਦ=ਪੂਜਾ ਭੇਟ।]

੧ਗਊਆਂ (ਭਾਵੇਂ) ਬਹੁਤੀਆਂ ਰੰਗੋਂ ਬਿਰੰਗ (ਕਾਲੀ ਆਦਿ) ਹੋਵਨ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨ਦੁੱਧ ਤੋਂ (ਜਦ) ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਡੋਲ ਰੱਖ ਦੇਈਦਾ ਹੈ। ੩ਦਹੀ (ਜਦ) ਰਿੜਕਕੇ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੱਸੀ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਨਿਤਾਰ ਲਈਦਾ ਹੈ। ੪(ਫੇਰ) ਮੱਖਣ ਨੂੰ ਤਪਾਕੇ, ਕਾਹੜਕੇ ਘਿਉ ਨਿਰਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ਹੋਮ, ਯੱਗ; ਪੂਜਾ ਭੇਟ (ਦੇ ਕੰਮ ਆਦਿ) ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਉਸ ਥੋਂ ਸਰਦੇ ਹਨ। ੬(ਤਿਵੇਂ ਸਾਰੇ) ਆਪੇ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਤੇ) ਜਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਾਧਨ ਵੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੱਗਜਾਸੂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਜਿੱਕੁਰ ਗਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ ਲੱਸੀ, ਮੱਖਣ ਅੰਤ ਨਿਰੋਲ ਘਿਉ ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਯਾ; ਉਂਞ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਘਿਉ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਜੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੧੪. [ਸੂਰਜ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਪਲ ਘੜੀਆ ਮੂਰਤ ਪਹਰ ਥਿਤਿ ਵਾਰ ਗਣਾਏ।
੨ਦੁਇ ਪਖ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਏ।
੩ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਵਰਤਾਈਆ, ਬਹੁ ਚਲਤ ਬਣਾਏ।
੪ਸੂਰਜੁ ਇਕੁ ਵਰਤਦਾ ਲੋਕੁ ਵੇਦ ਅਲਾਏ।
੫ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਬਹੁ ਪੰਥ ਚਲਾਏ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਮਝਾਏ ॥੧੪॥
[ਮੂਰਤਿ=ਮਹੂਰਤ, ਦੁਘਟਕਾ। ਅਲਾਏ=ਕਹਿਣਾ।]

੧ਪਲਾਂ, ਘੜੀਆਂ, ਮਹੂਰਤ, ਪਹਿਰ, ਥਿੱਤਾਂ ਤੇ ਵਾਰ ਗਿਣੀਂਦੇ ਹਨ। ੨ਦੋ ਪਖ, ੧੨ ਮਹੀਨੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਬਨਾਏ ਹਨ। ੩ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਵਰਤਾਈਆਂ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਏ ਹਨ। ੪ਸੂਰਜ ਇਕ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਆਮ) ਲੋਕੀਂ ਤੇ ਗਜਾਨੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ੫ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਚਾਰ ਵਰਨ (ਆਦਿ) ਬਹੁਤੇ ਰਸਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਤੋਰੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ (ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ) ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ

(ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪੇ ਆਪ (ਸਭ ਵਿਚ) ਵਜਾਪਕ ਹੈ (ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜੋ ਨਾ, ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝੋ।)

ਭਾਵ–ਤਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਮ: ੧ ॥ "ਘੜੀਆ ਪਹਰਾ ਥਿਤੀਵਾਰੀ ਮਾਹੁ ਹੋਆ ॥ ਸੂਰਜ ਏਕੋ ਰੁਤਿ ਅਨੇਕ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੇ ਕੇਤੇ ਵੇਸ ॥"

੧੫. [ਉਹੋ ਭਾਵ। ਬੈਸੰਤਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਇਕੁ ਪਾਣੀ ਇਕ ਧਰਤਿ ਹੈ ਬਹੁ ਬਿਰਖ ਉਪਾਏ*।
[੨]ਅਫਲ ਸਫਲ ਪਰਕਾਰ ਬਹੁ ਫਲ ਫੁਲ ਸੁਹਾਏ।
[੩]ਬਹੁ ਰਸ ਰੰਗ ਸੁਵਾਸਨਾ ਪਰਕਿਰਤਿ ਸੁਭਾਏ।
[੪]ਬੈਸੰਤਰੁ ਇਕੁ ਵਰਨ ਹੋਇ ਸਭ ਤਰਵਰ ਛਾਏ।
[੫]ਗੁਪਤਹੁ† ਪਰਗਟ ਹੋਇਕੈ ਭਸਮੰਤ ਕਰਾਏ।
[੬]ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥੧੫॥

[ਅਫਲ=ਫਲਾਂ ਬਾਝ। ਸਫਲ=ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ।]
[ਪਰਕਿਰਤ=ਅਸਲੀਯਤ। ਭਸਮੰਤ=ਸੁਆਹ।]

[੧]ਇਕੋ ਪਾਣੀ ਤੇ ਇਕੋ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਛ ਬਹੁਤ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। [੨]ਫਲ ਹੀਨ ਫਲਦਾਰ, ਫਲ ਫੁਲ (ਕਰਕੇ) ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫਬਾਏ ਹਨ। [੩]ਬ੍ਰਹੁਤੇ ਰਸ ਰੰਗ, ਸੁਹਣੀਆ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੇ। [੪](ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਇਕੋ ਰੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ। [੫]ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। [੬](ਤਿਵੇਂ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ) ਸੁਖ ਗੁਰਮੁਖ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਵ--ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਜਾਪਕਤਾ ਅਰ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਲੈ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਤਪਤ, ਪਾਲਨ, ਪ੍ਰਲੈ ਸਭ ਓਹੋ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੧੬. [ਬਿਰਦ ਪਾਲਨ]।

[੧]ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਸਭ ਚੰਦਨ ਹੋਵੈ।
[੨]ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਸੰਗਿ ਪਾਰਸਿ ਢੋਵੈ।
[੩]ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਵਾਹੜੇ ਮਿਲਿ ਗੰਗ ਗੰਗੋਵੈ।
[੪]ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਸਾਧੁ ਸੰਗ ਪਾਪਾ ਮਲੁ ਧੋਵੈ।
[੫]ਨਰਕ ਨਿਵਾਰ ਅਸੰਖ ਹੋਇ ਲਖ ਪਤਿਤ ਸੰਗੋਵੈ।
[੬]ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲੋਵੈ ॥੧੬॥

[ਢੋਵੈ=ਮਿਲ ਕੇ। ਵਾਹੜੇ=ਨਿੱਕੇ ਨਾਲੇ। ਗੰਗੋਵੈ=ਵੈ (=ਉਹ) ਭੀ]
[ਗੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਗੋਵੈ=ਸੰਗ। ਅਲੋਵੈ=ਦੇਖਣਾ।]

[੧]ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਨਾਲ) ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੨]ਪਾਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ (ਸੋਨਾ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੩]ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੪]ਸ਼ਾਧ ਸੰਗਤ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ

*ਪਾ:–ਉਪਜਾਏ। †ਪਾ:–ਆਪੇ।

ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੫(ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਖ=) ਦੇਖਣ ਨਾਲ (ਅਥਵਾ ਸੰਗੋਵੈ=) ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅਸੰਖ ਪਤਿਤਾਂ ਦੇ ਨਰਕ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਸੋ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਮਹਿਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਪਰ ਟੇਕ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਉਸਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖ ਵੇਖਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੭. [ਪ੍ਰੇਮ]।

੧ਦੀਪਕ ਹੇਤੁ ਪਤੰਗ ਦਾ, ਜਲ ਮੀਨ ਤਰੰਦਾ।
੨ਮਿਰਗੁ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ, ਭਵਰ ਕਵਲਿ ਵਸੰਦਾ।
੩ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤਿ ਹੈ ਦੇਖਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦਾ।
੪ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤੁ ਹੈ, ਸੰਜੋਗੁ ਬਣੰਦਾ।
੫ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰੁ ਹੈ, ਮਾਂ ਪੁਤੁ ਮਿਲੰਦਾ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚੰਦਾ ॥੧੭॥

[ਮੀਨ=ਮੱਛੀ। ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ। ਨਾਰਿ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਭਤਾਰ=ਭਰਤਾ।]

੧ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਹਿਤ ਭੰਬਟ ਦਾ ਹੈ, ਮੱਛੀ (ਹਿਤ ਨਾਲ) ਜਲ ਤਰਦੀ ਹੈ। ੨ਹਰਨ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਸਤ ਹੈ), ਭੌਰਾ ਕੌਲ (ਫੁਲ) ਤੇ ਵਸਦਾ ਹੈ। ੩ਚੰਦ ਨਾਲ ਚਕੋਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਦੇਖ ਕੇ (ਉਸੇ ਦਾ) ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ। ੪ਚਕਵੀ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ) ਸੰਜੋਗ ਬਣਦਾ ਹੈ। ੫ਨਾਰ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਲਨ ਦਾ (ਹਿਤ ਹੈ)। ੬(ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ (ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਪਰਚਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ--ਜਿੱਕੁਰ ਏਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਤ ਹਨ, ਉੱਕਰ ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੋ।

੧੮. [ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਦੇਖਦਾ ਸਭ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ।
੨ਕੰਨੀ ਸੁਣਦਾ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਆਖਾਣਿ ਵਖਾਣਾ।
੩ਜੀਭੈ ਅੰਦਰਿ ਬੋਲਦਾ ਬਹੁ ਸਾਦ ਲੁਭਾਣਾ।
੪ਹਥੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਂਵਦਾ ਪਗ ਚਲੈ ਸੁਜਾਣਾ।
੫ਦੇਹੀ ਅੰਦਰਿ ਇਕੁ ਮਨੁ ਇੰਦ੍ਰੀ ਪਰਵਾਣਾ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਮਾਣਾ॥੧੮॥

[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਕਤਕ। ਆਖਾਣ = ਬਚਨ, ਪ੍ਰਸੰਗ।]
[ਲੁਭਾਣਾ = ਲੋਭਾਣਾ, ਮੋਹਿਤ ਹੋਣਾ। ਸੁਜਾਣਾ = ਚਤੁਰ।]

੧ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ੨ਸੁਰਤ (ਧਯਾਨ) ਕਰਕੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਕਹੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ੩ਜੀਭ ਅੰਦਰ (ਹੋਕੇ) ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚ ਲੁਭਿਤ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ। ੪ਹੱਥਾਂ (ਅੰਦਰ ਹੋ ਕੇ) ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ੫(ਏਹ) ਇਕ 'ਮਨ' ਦੇਹ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨੂੰ) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਜਿੱਕੁਰ ਦੇਹੀ ਅੰਦਰ ਮਨ ਸਭ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਾਨਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੇ ਜਗਤਾਸੂਓ! ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸੁਖ ਪਾਓ। ਜਿਤ੍ਰੂੰ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਖੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ, ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਆਓ ਤੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਪਾਓ।

੧੯. [ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ]।

੧ਪਵਣ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਹੈ ਰਾਗ ਨਾਦ ਵੀਚਾਰਾ।
੨ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਜਲੁ ਧਰਤਿ ਹੈ, ਉਤਪਤਿ ਸੰਸਾਰਾ!
੩ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ।
੪ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਦਾ ਖੇਲੁ ਮੇਲੁ ਪਰਕਿਰਤਿ ਪਸਾਰਾ।
੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਘਟਿ ਚੰਦੁ ਅਕਾਰਾ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਰਧਾਰਾ॥੧੯॥

[ਗੁਰ ਸਬਦੁ=ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕ। ਸਿਵ=ਉਹ ਤਾਕਤ ਜੋ ਸੋਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ ਚੇਤਨਤਾ।]
[ਸਕਤੀ=ਉਹ ਤਾਕਤ ਜੋ ਕੇਵਲ ਬਲ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਬਿਜਲੀ, ਵੇਗ ਆਦਿ।]

੧ਪੌਣ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਤੇ) ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਹੈ (ਇਸ ਥੋਂ) ਰਾਗ ਨਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਜਲ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ (ਤੱਤਾਂ ਥੋਂ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੈ। ੩ਰਾਤ (ਸੁਵਾਉਣ ਵਾਲੀ) ਦਾਈ ਤੇ ਦਿਨ (ਖੇਡਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਦਾਇਆ ਹੈ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਵਰਤਾਰੇ (ਵਿਖੇ ਜਗਤ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ੪ਸ਼ਿਵ (ਚੇਤਨ ਸ਼ਕਤੀ), ਸ਼ਕਤੀ (ਜੜ੍ਹ ਸ਼ਕਤੀ) ਦਾ ਮੇਲ ਮੇਲਕੇ (ਸੰਸਾਰ) ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੈ। ੫(ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਆਪ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਐਉਂ) ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਕੂੰ ਜਲ ਭਰੇ) ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਬਿੰਬ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ*।

੨੦. [ਆਪ ਹੀ ਆਪ]।

੧ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ਹੈ, ਹੋਇ ਭਵਰੁ ਲੁਭਾਣਾ।
੨ਅੰਬਾਂ ਅੰਦਰਿ ਰਸ ਧਰੇ†, ਕੋਇਲ ਰਸ ਮਾਣਾ।
੩ਮੋਰ ਬੰਬੀਹਾ ਹੋਇਕੈ ਘਣ ਵਰਸ ਸਿਞਾਣਾ।
੪ਖੀਰ ਨੀਰ ਸੰਜੋਗ ਹੋਇ ਕਲੀਕੰਦ ਵਖਾਣਾ।
੫ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ, ਹੋਇ ਪਿੰਡ ਪਰਾਣਾ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਵਾਣਾ॥੨੦॥੨॥

*ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਗਯਾਨ ਵਿਚ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਆਸ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

†ਪਾ:-ਵਾਸੁ ਧਰਿ।

[ਰਸ ਧਰੇ=ਮਿਠਾਸ ਪਾ ਕੇ। ਖੀਰ=ਦੁੱਧ।]
[ਕਲੀਕੰਦ=ਮਿਠਾਈ, ਬਰਫੀ, ਅਥਵਾ ਕਲੀ ਤੇ ਫਲ।]

[1]ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਆ ਪਈ) ਹੈ (ਜਿਸ ਪਰ) ਭੌਰਾ ਲੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ। [2]ਅੰਬਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਠਾਸ ਭਰੀ ਹੈ, ਕੋਇਲ (ਇਸ ਦੇ) ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦੀ ਹੈ। [3]ਮੋਰ ਤੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਬੱਦਲ ਵਰ੍ਹਦਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। [4]ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ (ਜਿਕੂੰ) ਸੰਜੋਗ (ਮੇਲ ਯਾ ਪਿਆਰ) ਹੈ, (ਯਾ ਖੰਡ ਤੇ ਖੋਏ ਦਾ ਜਿੱਕੂੰ ਸੰਜੋਗ) ਕਲਾਕੰਦ* ਵਿਚ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। [5]ਤਿਕੂੰ ਉਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਰਚਕੇ ਦੇਹ ਤੇ ਜਿੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [6]ਆਪੇ ਆਪ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ) ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਫੁੱਲ, ਫਲ, ਪਤ੍ਰ ਬਨਸਪਤ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਚਮਤਕਾਰੇ ਮਾਰਕੇ ਆਨੰਦ ਲੱਭਣ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

–o–

ਵਾਰ ੩.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਨਮਸਕਾਰਾਤਮਕ ਮੰਗਲਾਚਰਣ]।

[1]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ਼, ਆਦਿ ਵਖਾਣਿਆ।
[2]ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਵੇਸੁ ਸਬਦਿ ਸਿਞਾਣਿਆ।
[3]ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਉਪਦੇਸੁ ਸਚਿ ਸਮਾਣਿਆ।
[4]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚੁ ਦੇਸੁ, ਘਰੁ ਪਰਵਾਣਿਆ।
[5]ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਆਵੇਸੁ, ਸਹਜਿ ਸਮਾਣਿਆ।
[6]ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਪਰਵੇਸੁ, ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਿਆ।
[7]ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ, ਅੰਤ ਨ ਜਾਣਿਆ।
[8]ਸਿਮਰਿ ਸਹਸਿ ਫਣ ਸੇਸੁ, ਤਿਲੁ ਨ ਪਛਾਣਿਆ।
[9]ਗੁਰਮੁਖ ਦਰ ਦਰਵੇਸੁ ਸਚੁ ਸੁਹਾਣਿਆ ॥੧॥

[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ। ਸੁਖਾਣਿਆ=ਸੁਖ+ਆਣਿਆ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਖ।]
[ਦਰ=ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਬੂਹਾ।]

[1]'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਯਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਜੋ (ਸਰਬ ੮) ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਵਖਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। [2]ਓਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ) ਸਬਦ (ਦੁਆਰਾ) ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ। [3](ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ (ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ) ਸਚ ਸਮਾਇਆ ਹੈ। [4]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, (ਓਹੀ) ਘਰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ, [5](ਜਿਥੇ)

*ਕਲੀਕੰਦ ਦਾ ਅਰਥ :–'ਕਲੀ=ਫੁਲ+ਕੰਦ=ਫਲ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫੁਲ ਆਪ ਨੂੰ ਫਲ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੋ ਪਜਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਅਉਧੀ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ। ਕਟਾਖਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾ ਜਾਣਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ, ਅਰ ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ । ੬ਭਗਤ ਵਛਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਪਰਵੇਸ਼ (=ਧਾਰਨਾ) ਹੈ (ਓਹ) ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ)। ੭ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸਨੁ, ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ੮ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਹਜ਼ਾਰ ਫਨਾਂ ਵਾਲਾ (ਰੋਜ਼) ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ (ਅੰਤ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ੯(ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ 'ਦਰ' (ਸਤਿਸੰਗ) ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ) ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਆਦਿਕ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਗਜ਼ਾਨੀ ਲੋਕ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਹ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਦੀ ਪਉੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਸੱਜਣ, ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਲ । ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਅਭੇਦ ਪੱਖ ਵਿਖੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। :-

੨. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ]।

੧ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਰਹਰਾਸਿ ਅਲਖੁ ਅਭੇਉ ਹੈ।
੨ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ ਸਾਬਾਸ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਹੈ।
੩ਗੁਰਮਤਿ ਸਹਜਿ ਨਿਵਾਸੁ ਸਿਫਤਿ ਸਮੇਉ ਹੈ।
੪ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਪਰਗਾਸ ਅਛਲ ਅਛੇਉ ਹੈ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਮਤਿ ਅਰਖੇਉ ਹੈ।
੬ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਵਿਣਾਸੁ ਸਿਫਤਿ ਸਮੇਉ ਹੈ।
੭ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਉਲਾਸ ਸਕਤਿ ਨ ਸੇਉ ਹੈ।
੮ਘਰ ਹੀ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਸਚੁ ਸੁਚੇਉ ਹੈ।
੯ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਅਭਿਆਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇਉ ਹੈ ॥੨॥

[ਰਹਰਾਸਿ=ਰਹੁਰੀਤ, ਏਕਤਾ। ਅਲਖੁ=ਜੋ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ।]
[ਅਭੇਉ=ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨਾ ਲੱਭੇ, ਜਾਣਿਆ ਨਾ ਜ ਏ । ਸਮ=ਸਮਾਉ।]
[ਅਰਖੇਉ=ਉੱਚੀ, ਸੂਖਮ । ਉਲਾਸ=ਆਨੰਦ । ਸੇਉ=ਸਿਵ ।]

੧ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ ਦੀ (ਏਕਤਾ ਅਥਵਾ) ਰਹੁਰੀਤੀ ਅਲਖ ਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ । ੨ਗੁਰੂ ਤ ਚੇਲਾ ਧੰਨ ਹਨ (ਜੋ ਇਕੋ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਦਾ ਹੀ (ਰੂਪ) ਹਨ । (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ ਪਰ ਰੂਪ ਇਕ ਹੈ)। ੩(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਵਾਸ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਹੈ, (ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ੪ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਛਲ ਅਛੇਦ (ਹੋ ਗਏ) ਹਨ। ੫ਆਸ਼ਾ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ ਉਚੀ ਮਤ (ਵਾਲੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ (ਭਾਵ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ (ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ (ਓਥੇ) ਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਨਾ ਸ਼ਿਵ ਹੈ । ੮ਘਰ ਹੀ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ) ਉਦਾਸ ਤੇ (ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ) ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਹਨ । ੯ਗੁਰਦੇਉ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋਕੇ) ਇਕ ਈਸ਼ੁਰ ਵਿਖੇ ਅਭਿਆਸ ਹੈ । (ਅਥਵਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੀਸ ਤਕ ਹਿਸਾਬ ਤੇ ਅੱਗੇ ਇਕੀਹ ਹਿਸਾਬੋਂ ਪਾਰ । ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਇਸੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ

ਅੱਭਯਾਸ ਕਰਕੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ–ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ–ਰਹਿਕੇ ਅਲੇਖ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਹੋਯਾ ਸਹਿਜ ਪਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ)।

੩. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ]।

[1]ਚਾਰ ਚੇਲਾ ਪਰਵਾਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ।
[2]ਗੁਰਮੁਖਿ ਚੋਜਿ ਵਿਡਾਣੁ ਅਕਥ ਕਥਾਣੀਐ।
[3]ਕੁਦਰਤਿ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕਾਦਰ ਜਾਣੀਐ।
[4]ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗਿ ਮਿਹਮਾਣੁ ਜਗੁ ਮਿਹਮਾਣੀਐ।
[5]ਸਤਿਗੁਰ ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ।
[6]ਦਰ ਢਾਢੀ ਦਰਵਾਣੁ ਚਵੈ ਗੁਰਬਾਣੀਐ।
[7]ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਣੁ ਹੇਤੁ ਪਛਾਣੀਐ।
[8]ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣੁ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਣੀਐ।
[9]ਇਕੋ ਦਰਿ ਦੀਬਾਣੁ ਸਬਦਿ ਸਿਞਾਣੀਐ॥

[ਚੋਜਿ=ਕੰਮ । ਵਿਡਾਣ=ਅਚਰਜ ਰੂਪ । ਕਾਦਰ=ਕਰਤਾ ।]
[ਮਿਹਮਾਣੁ=ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ। ਮਿਹਮਾਣੀਐ=ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵਾਙੂ (ਸਤਿਕਾਰੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।]
[ਚਵੈ–ਬੋਲਦਾ। ਦੀਬਾਣੁ=ਆਸਰਾ । ਸਬਦਿ=ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ।]

[1]ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ । [2](ਉਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ 'ਚੋਜ' (=ਕੰਮ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ, (ਉਸ ਦੀ) ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। [3]'ਕੁਦਰਤ' (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਰਚਨਾ) ਥੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਈਏ, (ਉਸੇ ਥੋਂ ਕਾਦਰ) ਕਰਤਾ (ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦ੍ਵਾਰੇ) ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ । [4]ਗੁਰਮੁਖ (ਆਪ ਨੂੰ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ (ਸਮਝਦੇ) ਹਨ, (ਓਹ) ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੂਜਨੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । [5]ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ) ਕਹਿੰਦੇ ਤੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ! [6](ਗੁਰਮੁਖ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਢਾਡੀ ਹੋ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । [7](ਗੁਰਮੁਖ) ਅੰਤਰਯਾਮੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ (ਉਸ ਦੇ) ਹਿਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। [8]ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨੀਸ਼ਾਨ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ਸੁਰਤ (ਭਗਵੰਤ ਪ੍ਰੀਤ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [9]ਇੱਕੋ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ (ਦੀ ਬਾਣੀ) ਦਾ ਆਸਰਾ (ਰੱਖਕੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ (ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ) ਸਿਆਣਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ–'ਗੁਰ ਚੇਲਾ' ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਚੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਅਚਰਜ ਤੇ ਅਕੱਥ ਰੂਪ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਬੀ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

੪. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ] ।

[1]ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਵਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ।
[2]ਚੇਲਾ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਹੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[3]ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਵੀਵਾਹੁ ਤੁਰੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।
[4]ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹੁ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ।
[5]ਸਚਾ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ।
[6]ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ।
[7]ਲਾਉਬਾਲੀ ਦਰਗਹ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ।

[੮]ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਆਇਆ।
[੯]ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਅਸਗਾਹ ਅਘੜ ਘੜਾਇਆ ॥੪॥

[ਵੀਵਾਹੁ=ਮੇਲ। ਤੁਰੀ=ਘੋੜੀ। ਤੁਰੀਆ=ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ। ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ।]
[ਅਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ। ਅਸਗਾਹ=ਬਾਹਲਾ, ਬੇਹੱਦ ਅਥਾਹ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਅਤੇ) ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ (ਜਿਸਨੇ ਉਹ ਗੁਰੂ) ਪਾਇਆ ਹੈ। [੨]ਚੇਲੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ) ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ (ਆਪ) ਸਮਾਇਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਖ (ਪਰਮੇਸਰ) ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ। [੩](ਜਦ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨਾਲ ਚੇਲੇ ਦਾ 'ਵੀਵਾਹ' (=ਮੇਲ) ਹੋਇਆ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਤੁਰੀਆ ਪਦ (ਦੀ ਘੋੜੀ ਪੁਰ) ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। [੪](ਫਲ-) ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹ ਹੋਕੇ ਅਜਰ (ਨਾ ਜਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ) ਜਰ ਲੀਤੇ। [੫]ਸੱਚਾ ਬੇਪਰਵਾਹ (ਹੋਕੇ) ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਗਏ। [੬]ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ (ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਪਰ) ਹੁਕਮ ਚੱਲਣ ਲਗ ਪਿਆ। [੭]'ਬੇਪਰਵਾਹ' (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ। [੮]ਸੱਚੀ ਸਿਫਤ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਆਪ ਪੀਤਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਿਆਇਆ। [੯]ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ (ਅਸਗਾਹ=) ਬਾਹਲੀ ਦੇ ਕੇ (ਕਈ ਅਘੜਾਂ) ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ (ਘੜਾਇਆ=) ਸੁੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੫. [ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੀ]।

[੧]ਮੁਲਿ ਨ ਮਿਲੈ ਅਮੋਲੁ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈਐ।
[੨]ਪਾਇ ਤਰਾਜੂ ਤੋਲੁ ਨ ਅਤੁਲੁ ਤੁਲਾਈਐ।
[੩]ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਖਤਿ ਅਡੋਲੁ ਨ ਡੋਲੁ ਡੁਲਾਈਐ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲੁ ਨ ਰਲੈ ਰਲਾਈਐ।
[੫]ਕਥਾ ਅਕਥ ਅਬੋਲ ਨ ਬੋਲ ਬੁਲਾਈਐ।
[੬]ਸਦਾ ਅਭੁਲੁ ਅਭੋਲੁ ਨ ਭੋਲਿ ਭੁਲਾਈਐ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੁ ਅਲੋਲੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ।
[੮]ਅਮਿਉ ਸਰੋਵਰ ਝੋਲਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ।
[੯]ਲਖ ਟੋਲੀ ਇਕੁ ਟੋਲੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈਐ ॥੫॥

[ਤਰਾਜੂ=ਤੱਕੜੀ। ਤੋਲੁ-ਵੱਟਾ। ਨਿਰੋਲੁ-ਸੁਧ। ਅਭੋਲੁ=ਗਲਤੀ ਰਹਿਤ, ਦਾਨਾ।]
[ਅਲੋਲ-ਸਥਿਰ। ਝੋਲੁ=ਨਿਤਾਰਨਾ। ਟੋਲ=ਪਦਾਰਥ, ਗੱਲ।]

[੧](ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ) ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਨਾ (ਇਸ ਦੀ) ਕੀਮਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। [੨]ਤੱਕੜੀ ਵਿਚ ਵੱਟੇ ਪਾਕੇ ਨਾ ਤੋਲੀ ਜਾਨ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। [੩]ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਤਖਤ ਪਰ ਅਡੋਲ ਰਹਿਕੇ ਡੋਲਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ। [੪]ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਨਿਰਮਲ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਨਾਲ) ਰਲਾਓ ਤਾਂ ਰਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। [੫]ਇਸ ਦੀ 'ਕਥਾ 'ਕਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਨਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਇਸਦਾ ਬੋਲ ਬੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਏ। [੬](ਇਹ) ਸਦਾ ਭੁਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਦਾਨਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ। [੭](ਏਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਸਥਿਰ ਹੈ, (ਇਸਦੀ ਸੱਤਾ) ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਚ ਹੈ। [੮]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਝੋਲਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਇਹ ਸਹਿਜ ਦੀ ਦਾਤ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੯](ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ) ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਦਾਰਥ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ।

੬. [ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸੌਦਾ ਤੇ ਖੇਤੀ]।

[੧]ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟ ਸਬਦਿ ਵਿਸਾਹੀਐ।

[੨]ਪੂਰਾ ਪੂਰੇ ਵਟਿ ਕ੍ਰਿ ਆਖਿ ਸਲਾਹੀਐ ॥
[੩]ਕਦੇ ਨ ਹੋਵੈ ਘਟਿ ਸਚੀ ਪਤਿਸਾਹੀਐ ।
[੪]ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਖਟਿ ਅਖੁਟੁ ਸਮਾਹੀਐ ।
[੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟਿ ਸਦਾ ਨਿਬਾਹੀਐ ।
[੬]ਚਾਵਲ ਇਕਤੈ ਸਟਿ ਨ ਦੂਜੀ ਵਾਹੀਐ ।
[੭]ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕਟਿ ਦਾਦਿ ਇਲਾਹੀਐ ।
[੮]ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਸੰਘਟਿ ਢੇਰੀ ਢਾਹੀਐ ।
[੯]ਪਾਣੀ ਜਿਉ ਹਰਿਹਟਿ ਸੁ ਖੇਤ ਉਮਾਹੀਐ ॥੬॥

[ਹਟਿ = ਦੁਕਾਨ, ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ । ਅਖੁਟੁ = ਇਕ ਰਸ । ਸਟ = ਵੱਜਣਾਂ, ਭਾਵ ਵਾਰੀ ।]
[ਦਾਦ ਇਲਾਹੀ = ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਤ । ਹਰਿਹਟਿ = ਹਰਟ ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਲਾ ।]

[੧]ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ (ਨਾਮ ਦਾ) ਮਉਦਾ ਇਕ (ਸਾਤਸੰਗ ਦੀ) ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । [੨]ਪੂਰੇ (ਸੰਤਾਂ) ਦਾ (ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ) ਵੱਟ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਕੀ ਕਹਿਕੇ ਸਲਾਹੀਏ । [੩]ਕਦੇ ਬੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਊ (ਕਿਉਂਕਿ) ਸੱਚੇ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਹੈ । [੪]ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਲ ਜੋ ਮਿਲਕੇ) ਖੱਟਦੇ ਹਨ ਓਹ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੇ (ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । [੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ (ਇਸ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰੀਏ । [੬]ਇੱਕੋ ਸੱਟ ਨਾਲ ਹੀ (ਕੋਰੇ) ਚਾਵਲ (ਚਿੱਟੇ ਕਰੋ) ਦੂਜੀ ਸੱਟ ਨਾ ਵੱਜੇ । (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਸੇ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਲਓ ਦੂਜਾ ਜਨਮ ਨਾ ਹੋਵੇ) । [੭]ਰੱਬ ਦੀ ਦਾਤ ਪਾਕੇ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਨੂੰ ਕੱਟ ਸਿੱਟੀਏ । [੮]ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਦੇਈਏ । [੯]ਹਰਟ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਙ (ਸੁਰਤ ਦੇ) ਖੇਤ ਨੂੰ ਹਰਾ ਰਖੀਏ (ਭਾਵ ਸੁਖ ਵਿਚ ਚਾਉ ਭਰੇ ਰਹੀਏ) ।

ਭਾਵ–ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹਰਟ ਹੈ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਜਲ ਨਾਲ ਜਗਜਾਸੂ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪ ਖੇਤ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੀ ਪੈਲੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਰੱਖੋ ।

੭. [ਸਤਿਗੁਰੂ] ।

[੧]ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਿ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਵਾਈ ।
[੨]ਦੇਖੈ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ਜਿਉ ਤਿਸੁ ਭਾਵਈ ।
[੩]ਲੇਪੁ ਨ ਪੁੰਨਿ ਨ ਪਾਪ ਉਪਾਇ ਸਮਾਵਈ ।
[੪]ਲਾਗੂ ਵਰ ਨ ਸਰਾਪ ਨ ਆਪ ਜਣਾਵਈ ।
[੫]ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਲਾਪਿ ਅਕਥੁ ਸੁਣਾਵਈ ।
[੬]ਅਕਥ ਕਥਾ ਜਪਿ ਜਾਪੁ ਨ ਜਗਤੁ ਕਮਾਵਈ ।
[੭]ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਪਰਤਾਪਿ ਆਪੁ ਗਵਾਵਈ ।
[੮]ਲਾਹੇ ਤਿੰਨੇ ਤਾਪ ਸੰਤਾਪ ਘਟਾਵਈ ।
[੯]ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨ ਧ੍ਰਾਪਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਵਈ ॥੭॥

[ਉਥਾਪਿ = ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ । ਲਾਗੂ = ਅਭਿਮਾਨੀ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ । ਧ੍ਰਾਪ = ਤ੍ਰਿਪਤ ।]

[੧]ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਆਪ ਹੈ (ਪਰ ਓਹ) ਅਲਖ ਹੈ (ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਲਖਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । [੨](ਜਗਤ ਨੂੰ) ਉਤਪਤ ਕਰਦਾ ਤੇ ਲੈ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । [੩]ਉਪਾਉਣ ਤੇ ਸਮਾਉਣ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਹੈ । [੪]ਨਾ ਆਪ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਵਰ ਨਾ ਸਰਾਪ ਦਾ ਲਾਗ ਬਣਦਾ ਹੈ । [੫]ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਲਾਪ ਗਾਉਂਦਾ

ਹੈ, ਅਕੱਥ ਕਥਨੀਆਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੁਹਝ ਗੱਲਾਂ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । [੬]ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਰਦਾ (ਆਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ), ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹੋਏ ਜਗਤ (ਦੀ ਕਾਰ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਦੀ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । [੭](ਐਸੇ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ (ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਦਾ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆਚਦਾ ਹੈ । [੮](ਇਹ ਪ੍ਰਤਾਪ) ਤਿੰਨੇ ਤਾਪ ਉਤਾਰਦਾ ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । [੯](ਐਸੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਤੇ (ਜਗਜਾਸੂ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੮. [ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਲਈ ਸਾਧਨ, ਦਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਰਤਨ] ।

[੧]ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਲੀਐ ।
[੨]ਪੂਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਸਬਦ ਸਮੑਾਲੀਐ ।
[੩]ਦਰਗਹ ਧੋਈਐ ਪਤਿ ਹਉਮੈ ਜਾਲੀਐ ।
[੪]ਘਰ ਹੀ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਬੈਸਣੁ ਧ੍ਰਮਸਾਲੀਐ ।
[੫]ਪਾਵਨ ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਪਾਲੀਐ ॥
[੬]ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ।
[੭]ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਇਕ ਛਤਿ ਖਰੀ ਸੁਖਾਲੀਐ ।
[੮]ਪਾਣੀ ਪੀਹਣ ਘਤਿ ਸੇਵਾ ਘਾਲੀਐ ।
[੯]ਮਸਕੀਨੀ ਵਿਚ ਵਤਿ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀਐ ॥੮॥

[ਬੈਠਣਿ = ਬੈਠਣਾ । ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ = ਕੇਵਲ ਮੋਖ । ਪੂਰੀ ਮੁਕਤੀ । ਇਕ ਛੱਤ = ਉਹ]
[ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਜਿਸਦਾ ਇਕੋ (ਛਤਰ) ਰਾਜਾ ਹੈ । ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੱਲਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ]
[ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਐਸਾ ਰਾਜ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

[੧]ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿ (ਸਰੂਪ) ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੀ) ਭਾਲ ਕਰੀਏ । [੨](ਉਸ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਤਿ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੀਏ । [੩](ਅਤੇ) ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਾੜਕੇ ਦਰਗਾਹ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਤ ਧੋ ਲਵੀਏ (ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ?)। [੪]ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਜੁੜ ਜਾਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਧਰਮਸਾਲ (ਸਤਿਸੰਗ) ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਿੱਖ ਲਵੀਏ । [੫]ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਐਉਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । [੬](ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਮੇਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ । [੭]ਇਕ ਛਤ (= ਇਕ ਛੱਤ੍ਰ ਵਾਲੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਖਰੀ ਸੁਖੱਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਯਥਾ–ਰਾਜਾ ਸਗਲੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਭਿੰਨਾ)। [੮](ਪਾਤਸਾਹ ਹੋਕੇ ਫੇਰ) ਪਾਣੀ (ਢੋਣ, ਚੱਕੀ ਦਾ) ਪੀਹਣਾ ਪਾਉਂਦੇ ਤੇ (ਹੋਰ) ਸੇਵਾ ਘਾਲਦੇ ਹਨ । [੯]ਨਿਰਾਲੀ ਚਾਲ (ਇਹ ਹੈ) ਕਿ ਗਰੀਬੀ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ–ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅੰਦਰ ਖੋਜਣੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਮਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਹਰ ਸੇਵਾ ਕਰੀਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਗਰੀਬ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਅਮੀਰ ।

੯. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ] ।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਖੇਲੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸਿਆ ।
[੨]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਮੇਲ ਸਬਦਿ ਅਵੇਸਿਆ ।
[੩]ਫੁਲੀਂ ਤਿਲੀਂ ਫੁਲੇਲ ਸੰਗਿ ਸਲੇਸਿਆ ।
[੪]ਗੁਟ ਸਿਖ ਨਕਿ ਨਕੇਲ ਮਿਟੇ ਅੰਦੇਸਿਆ ।

੫ਨ੍ਹਾਵਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲ ਵਸਨ ਸੁਦੇਸਿਆ।
੬ਗੁਰ ਜਪ ਰਿਦੈ ਸੁਹੇਲ ਗੁਰ ਪਰਵੇਸਿਆ।
੭ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਉ ਭੇਲ ਸਾਧ ਸਰੇਸਿਆ।
੮ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਵਲ ਨਵੇਲ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੇਸਿਆ।
੯ਖੈਰ ਦਲਾਲ ਦਲੇਲ ਸੇਵ ਸਹੇਸਿਆ ॥੯॥

[ਅਵੇਸਿਆ=ਘਰ ਕੀਤਾ। ਸਰੇਸਿਆ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।]
[ਸੁਦੇਸਿਆ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੇਸ਼। ਖੈਰ=ਭਿਖਯਾ। ਦਲੇਲ=ਦਲੇਰ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਸਚਾ ਖੇਲ (ਇਹ ਹੈ) ੨ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਮੇਲ (ਕੀਤਾ ਤੇ) ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਘਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੩ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਤਿਲ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫੁਲੇਲ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ) ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ। ੪ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਖੇ (ਭਾਣੇ ਦੀ) ਨਕੇਲ (ਪਈ ਹੋਈ) ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦੇਸੇ ਮਿਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੫ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ, (ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਅਥਵਾ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ੬ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਜਪਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ (ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ' ੭ਭੈ, ਭਉ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਾਧੂ ਹਨ। ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਭੇਸ਼ (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੯(ਗੁਰਮੁਖ) ਖ਼ੈਰ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਭਿੱਖਯਾ ਦੇ ਜੋ ਖ਼ੈਰ ਦਾਤੀ ਹੈ, ਸੌਦਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਦਲੇਰ ਦਲਾਲ ਹਨ, (ਸੇਵ=ਪੂਜਨੀਕ) ਤੇ (ਸਹੇਸਿਆ=ਸਹਈਸ) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਸਾਥ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੧੦. [ਚਰਨ ਧੂੜ]।

੧ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਕਰਿ ਧਿਆਨ ਸਦਾ ਹਜੂਰ ਹੈ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਗਿਆਨ ਨੇੜ ਨ ਦੂਰ ਹੈ।
੩ਪੂਰਬ ਲਿਖਤ ਨੀਸਾਣੁ ਕਰਮ ਅੰਕੂਰ ਹੈ।
੪ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਪਰਧਾਨ ਸੇਵਕ ਸੂਰ ਹੈ।
੫ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ ਸਦ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਸਥਾਨ ਜਗਮਗ ਨੂਰ ਹੈ।
੭ਲਖ ਲਖ ਸਸੀਅਰ ਭਾਨੁ ਕਿਰਣਿ ਠਰੂਰ ਹੈ।
੮ਲਖ ਲਖ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣਿ ਕੀਰਤਨ ਚੂਰ ਹੈ।
੯ਭਗਤ ਵਛਲ ਪਰਵਾਣੁ ਚਰਣਾ ਧੂਰ ਹੈ ॥੧੦॥

[ਨਿਸਾਨ=ਪ੍ਰਗਟ। ਅੰਕੂਰ=ਅੰਗੂਰ। ਸੂਰ=ਸੂਰਮੇ।]
[ਨੂਰ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ। ਠਰੂਰ = ਸੀਤਲ। ਚੂਰ = ਮਾਤ।]

੧ਗੁਰ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰ (ਗੁਰੂ) ਸਦਾ ਹਜੂਰ ਹੈ। ੨ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗਯਾਨ (ਹੋਯਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ) ਨੇੜੇ (ਭਾਸਦਾ) ਹੈ, ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੩(ਪ੍ਰਾਰੂ) ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਪੂਰਬ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੪ਸੂਰਮਾ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਰਧਾਨ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ। ੫ਪੂਰਨ ਵਡਾ ਭੰਡਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਦਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ (ਕਦੇ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ)। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ (ਉਸ ਦਾ) ਨੂਰ ਜਗਮਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੭(ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਨੂਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਲੱਖਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਠੰਢੀਆਂ (ਮਾਤ) ਹਨ। ੮ਲੱਖਾਂ ਬੇਦ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪੁਰਾਨ (ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ) ਕੀਰਤਨ ਅੱਗੇ ਮਾਤ ਹਨ। ੯(ਐਸੇ ਦੀ) ਚਰਨ ਧੂੜ ਭਗਤਾਂ

ਦੇ ਪਜਾਰੇ (ਪਰਮੇਸੁਰ) ਵਲੋਂ ਪਰਵਾਨ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਿਆਂ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ 'ਧੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧਖੇ ਸਾਈ ਥੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ।'

੧੧. [ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਅਭੇਦ]।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਹੋਇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
੨ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਲੈ ਸਿਖਿ ਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ।
੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਇਕੋ ਹੋਇ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਇਆ।
੪ਹੀਰਾ ਕਣੀ ਪਰੋਇ ਹੀਰੁ ਬਿਧਾਇਆ।
੫ਜਲ ਤਰੰਗੁ ਅਵਲੋਇ ਸਲਿਲ ਸਮਾਇਆ।
੬ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ਦੀਪੁ ਦੀਪਾਇਆ।
੭ਅਚਰਜ ਅਚਰਜੁ ਢੋਇ ਚਲਿਤੁ ਬਣਾਇਆ।
੮ਦੁਧਹੁ ਦਹੀ ਵਿਲੋਇ ਘਿਉ ਕਢਾਇਆ।
੯ਇਕ ਚਾਨਣ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਇ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਇਆ ॥੧੧॥

[ਅਵਲੋਇ=ਦੇਖੇ। ਸਲਿਲ=ਜਲ। ਢੋਇ=ਕਾਰਨ।]

੧ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਅਲਖ (ਪਰਮੇਸਰ) ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ੨(ਕਿੱਕੁਰ? ਉੱਤਰ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹ (ਅੰਗਦ ਪਹਿਲੇ) ਸਿੱਖ ਸਦਾਇਆ। ੩(ਜਦ ਦੀਖਯਾ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋ ਗਈ ਅਰ) ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾ ਗਿਆ (ਤਦ) ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ (ਰੂਪ) ਹੋ ਗਿਆ। ੪(ਮਾਨੋ) ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਨੇ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ ਪ੍ਰੋ ਦਿੱਤਾ। ੫(ਜਿਵੇਂ) ਜਲ ਦੇ ਤਰੰਗਾਂ (=ਲਹਿਰਾਂ) ਨੂੰ ਦੇਖੋ, ਜਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ੬(ਜਿੱਕੁਰ) ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਦੀਵਾ ਜਗਕੇ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭ਅਸਚਰਜ (ਤੋਂ) ਅਸਚਰਜ ਕਾਰਨਾਂ (ਨਾਲ) ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਰਚ ਦਿੱਤਾ। ੮ਜਿੱਕਰ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਦਹੀਂ (ਤੇ ਦਹੀਂ ਰਿੜਕ ਕੇ) ਘਿਉ ਕੱਢ ਲਿਆ। ੯ਇਕੋ ਚਾਨਣਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਦਾ) ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ (ਐਉਂ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਵ–ਇਹ (ਅਸੂਲ) ਨਿਯਮ ਜੋ ਏਥੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸਬੰਧ ਪਰ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਬਾਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਉਪਰਲੇ ਭਾਵ ਪਰ ਹੈ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਹੋਇਆ।
੨ਅੰਗਦ ਅਲਖੁ ਅਭੇਉ ਸਹਜਿ ਸਮੋਇਆ।
੩ਅਮਰਹੁ ਅਮਰ ਸਮੇਉ ਅਲਖੁ ਅਲੋਇਆ।
੪ਰਾਮ ਨਾਮ ਅਰਿਖੇਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਚੋਇਆ।
੫ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਕਰਿ ਸੇਓ ਢੋਐ ਢੋਇਆ।
੬ਗੁਰ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦੁ ਅਮੇਉ ਅਮਿਉ ਵਿਲੋਇਆ।
੭ਸਚਾ ਸਚਿ ਸੁਚੇਉ ਸਚਿ ਖਲੋਇਆ।
੮ਆਤਮ ਅਗਹ ਅਗਹੇਉ ਸਬਦ ਪਰੋਇਆ।
੯ਗੁਰਮੁਖ ਅਭਰ ਭਰੇਉ ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਇਆ ॥੧੨॥

[ਸਮੇਉ ਸਮਾਉਣਾ । ਰਾਮ ਨਾਮ=ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ । ਅਰਖੇਉ=ਪ੍ਰੇਮ ।]
[ਦਾਂਐ ਦਾਂਇਆ=ਦਾਤ ਨਾਲ ਵਡਜਾਏ ਗਏ । ਅਗਹੇਉ=ਅਗਹ । ਅਭਰ=ਖਾਲੀ।]

¹ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਏ । ²(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਅਲਖ ਤੇ ਅਭੇਦ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ) ਸਹਿਜ (ਪਦਦੇ ਕੇ) ਸਮਾ ਦਿੱਤਾ । ³(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ) ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ 'ਅਮਰ' (ਈਸ਼੍ਰ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਕੇ ਅਲੱਖ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ । ⁴(ਗੁਰੂ) ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੇ) ਪ੍ਰੇਮ (ਦੇ ਪਜਾਲੇ) ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੋਇਆ । ⁵ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਵਲੋਂ) ਦਾਤ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜੇ ਗਏ। ⁶ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ (ਸ਼ਬਦ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਅਮੇਉ (=ਅਗਾਧ) ਹੋ ਗਏ (ਅਥਵਾ) ⁷ਸਚ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਸੱਚ (ਏਨ੍ਹਾਂ ਸੁੱਚਿਆਂ) (ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ) ਸਚਮੁੱਚ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਖਲੋ ਗਿਆ। ⁸(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਆਤਮ (=ਮਨ) ਨੂੰ ਅਗਾਧ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ (ਗੁਰਾਂ ਨੇ) ਪੂਰੇ ਦਿੱਤਾ । ⁹(ਏਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨਾ ਭਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ (ਹਿਰਦਿਆਂ) ਨੂੰ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ) ਭਰਪੂਰ ਕਰਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖ]।

¹ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਉ ਭਾਉ ਸਹਜੁ ਬੈਰਾਗ ਹੈ।
²ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਉ ਸੁਰਤਿ ਸੁ ਜਾਗੁ ਹੈ।
³ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਅਲਾਉ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗੁ ਹੈ।
⁴ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਪਰਥਾਉ ਸਦਾ ਅਨੁਰਾਗੁ ਹੈ।
⁵ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਸਾਉ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗ ਹੈ।
⁶ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਬ੍ਰਹਮਾਉ ਗਿਆਨੁ ਚਰਾਗੁ ਹੈ।
⁷ਅੰਤਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਚਾਉ ਅਲਿਪਤੁ ਅਦਾਗੁ ਹੈ।
⁸ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਸਦਾ ਸੁਹਾਗੁ ਹੈ।

[ਅਲਾਉ=ਬੋਲਣਾ। ਪਰਥਾਉ=ਅਨੁਸਾਰ, ਆਸਰੇ । ਸਾਉ=ਸੁਆਦ ।]

¹ਸਾਧਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਭਉ (ਡਰ) ਤੇ ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ) ਰਖਦੇ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੈਰਾਗੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ²ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । ³ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਹਉਮੈ ਦਾ (ਸਦਾ) ਤਿਆਗ (ਰਖਦੇ ਹਨ)। ⁴ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਦਾ ਅਨੁਰਾਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਰਖਦੇ ਹਨ । ⁵ਪਿਰੀ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਸਾਉ (=ਸੁਆਦ) ਆਇਆ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਪੂਰ ਭਾਗ ਹੈ । ⁶ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਆਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਗਜਾਨ ਦੇ ਚਰਾਗ (ਦੀਵੇ) ਦੇਣ ਹਾਰੇ (ਹੋ ਗਏ) ਹਨ। ⁷ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਕਰਕੇ (ਵੱਡਾ) ਚਾਉ (ਆਨੰਦ) ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਾਯਾ ਤੇ) ਅਲੇਪ (ਤੇ ਵਿਸ਼ਜਾਂ ਥੋਂ) ਬੇਦਾਗ ਹਨ । ⁸ਸੰਸਾਰ (ਵੀਹ ਵਿਸ਼ਜਾਂ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਗੁਰਮੁਖ (ਇਕੀਸ=ਇਕ ਈਸ਼੍ਰ ਵਿਖੇ) ਚੜ੍ਹਾਉ (=ਉੱਨਤੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਦਾ ਸੁਹਾਗ (ਸਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈ ਰਹੇ) ਹਨ ।

੧੪. [ਉਪਰਲੇ ਭਾਵ] ।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਸਮਾਲ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਲੀਐ।
²ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ਨੇਹ ਨਿਹਾਲੀਐ।

³ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਾ ਘਾਲਿ ਵਿਰਲੇ ਘਾਲੀਐ।
⁴ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਹੇਤੁ ਹਿਆਲੀਐ।
⁵ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਾਲੀਐ।
⁶ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਲਾਲ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਲੀਐ।
⁷ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਕਲ ਅਕਾਲ ਭਗਤਿ ਸੁਖਾਲੀਐ।
⁸ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੰਸਾ ਢਾਲਿ ਰਸਿਕ ਰਸਾਲੀਐ ॥ ੧੪ ॥

[ਨਿਹਾਲੀਐ=ਦੇਖਦੇ। (ਅ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ। ਹੇਤੁ ਹਿਆਲੀਐ=ਰਿਦੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ।]
[ਹੰਸਾ ਢਾਲਿ=ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਙੂ। ਰਸਿਕ ਰਸਾਲੀਐ=ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ। ਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ।]

¹ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ (ਸੰਮ੍ਹਾਲ=) ਯਾਦ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਓਹ ਸੁਰਤ=) ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਦੇ ਹਨ। (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਸਿੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਸੰਮ੍ਹਾਲਕੇ ਰੱਖੀਏ; ਭਾਵ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ)। ²ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਨਦਰ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋਈਦਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਹ=) ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ। ³ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ (ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ)। ⁴ਗੁਰਮੁਖ ਦੀਨ ਦਿਆਲੂ ਹਨ (ਹੇਤ ਹਿਆਲੀਐ=) ਦਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਰਖਦੇ ਹਨ। ⁵ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅੰਤ ਤਕ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂਤੇ) ਗੁਰ ਸਿੱਖਜਾ ਨੂੰ ਪਾਲੀਏ। ⁶(ਰਤਨ) ਵੈਰਾਗ (ਲਾਲ=) ਪ੍ਰੇਮ (ਆਦਿ) ਪਦਾਰਥ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਟੋਲੀਏ। ⁷(ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰਮੁਖ (ਅਕਲ=) ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ, (ਅਕਾਲ=) ਅਮਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਭਗਤੀ) ਸੇਵਾ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ* ਹੈ। ⁸ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਙ (ਤੱਤ ਮਿੱਥਜਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ) ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੫. [ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਗੁਹਝ ਭੇਦ]।

¹ਏਕਾ ਏਕੰਕਾਰੁ ਲਿਖਿ ਦੇਖਾਲਿਆ।
²ਊੜਾ ਓਅੰਕਾਰੁ ਪਾਸਿ ਬਹਾਲਿਆ।
³ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰ ਨਿਰਭਉ ਭਾਲਿਆ।
⁴ਨਿਰਵੈਰਹੁ ਜੈਕਾਰੁ ਅਜੂਨਿ ਅਕਾਲਿਆ।
⁵ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ਅਪਾਰੁ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲਿਆ।
⁶ਪੰਜ ਅਖਰ ਉਪਕਾਰ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿਆ।
⁷ਪਰਮੇਸੁਰ ਸੁਖੁ ਸਾਰੁ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ।
⁸ਨਉ ਅੰਗਿ ਸੁੰਨ ਸੁਮਾਰੁ ਸੰਗਿ ਨਿਰਾਲਿਆ।
⁹ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਵੀਚਾਰਿ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਿਆ ॥੧੫॥

[ਏਕੰਕਾਰ=ਇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ। ਭਾਲਿਆ=ਟੋਲਿਆ, ਜਾਣਿਆ]
[ਉਪਕਾਰ–ਕਿਰਪਾ। ਅੰਗ=ਅੰਕ।]

¹ਏਕੇ ਦੁਆਰਾ 'ਇਕ' ਦਾ ਸਰੂਪ ਲਿਖਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ²ਊੜੇ ਥੋਂ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਓ ਪਾਸ ਬਹਾਇਆ ਹੈ। ³ਸਤਿਨਾਮ (=ਸੱਚਾ ਨਾਮ) ਤੇ ਕਰਤਾਰ (=ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ), ਭਉ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (=ਨਿਰਭਉ) ਜਾਣਕੇ (ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਬਹਾਲੇ ਹਨ)। ⁴ਨਿਰਵੈਰ

*ਅਥਵਾ ਸੁਖਾਲੀ ਹੈ।

ਹੈ, (ਜੈਕਾਰ=)ਜਜ ਮੂਤਤਿ (ਮੂਰਤ) ਹੈ, ਅਜੋਨੀ (ਸੈਭੰ) ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਹੈਂ । ੫(ਉਸ ਦਾ) ਨੀਸਾਣ (ਪਰਵਾਨ) ਅਪਾਰ ਤੇ ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੀ) ਜੋਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ । ੬ਪੰਜ ਅੱਖਰ (੧ ਓਅੰਕਾਰ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸ ਪਰ) ਉਪਕਾਰ(=ਕਿਰਪਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਉਸ ਦੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੭(ਫੇਰ ਉਹ ਪੁਰਸ਼) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸੁਖ ਸਾਰ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ (ਨਿਹਾਲ=) ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੮(ਨਉਂ ਅੰਗ ਸੁੰਨ ਸੁਮਾਰ ਅਰਥਾਤ=) ੧ ਥੋਂ ਲੈਕੇ ੯ ਅੰਗ ਸੁੰਨ (=ਬਿੰਦੀ) ਦੇ ਸੁਮਾਰ (=ਗਿਣਤੀ) ਨਾਲ ਨਿਹਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੯ਅਤੇ (ਨੀਲ ਅਨੀਲ =) ਨੀਲ ਦਸ ਨੀਲ (ਤੋੜੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ) ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਜਾਲੇ (ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ । ('ਨੀਲ' ਦਾ ਭਾਵ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਸੰਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹੈ ਤੇ ਅਨੀਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬੇਗਿਣਤ ਹੈ) ।

ਭਾਵ–ਗਣਿਤ ਵਿਦਜਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨੌਂ ਅੰਗ ਹਨ, ੧. ੨. ੩. ੪. ੫. ੬. ੭. ੮, ੯, ਏਹ ਅਪਣੀ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਿੰਦੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਦ ਕੀਮਤ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਿੰਦੀ ਲਾਓ ਦਸ ਗੁਣਾ ਕੀਮਤ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਂਞ ਬਿੰਦੀ (ਸੁੰਨ) ਇਕੱਲੀ ਗਣਿਤ ਵਿਦਜਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ । ਜਦ ਨਵਾਂ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਸ ਗੁਣੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਏਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਅਖਰਾਂ (ਏਕਓਂਕਾਰ) ਨੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਮ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਾਂ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਕੀਤੀ । ਹੁਣ ਨਾਮ ਤਾਂ ਨੌਂ ਅੰਗ ਦੀ ਨਜਾਈਂ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਓਹ ਨੌਂ ਅੰਗ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇਹੜੇ ਹਨ ? ਜੋ ਏਥੇ ਕਹੇ ਹਨ :– ੧, ਓ, ਸਤਿਨਾਮੁ, ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ, ਨਿਰਭਉ

੧ ੨ ੩ ੪ ੫

ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲਮੂਰਤਿ, ਅਜੂਨੀ, ਸੈਭੰ । ਏਹ ਨੌਂ ਅੰਗ, ਯਾ ਕਹੋ ਕਿ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ

੬ ੭ ੮ ੯

ਬਖਸ਼ਿਆ, ਇਹ ਤਾਂ ਅਸਲ ਕੀਮਤ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਤੇ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਯਾਦ ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਸੋ ਸੁੰਨ (ਬਿੰਦੀ) ਹੈ, ਜਦ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਮਿਲੇਗਾ ਕੀਮਤ ਦਸ ਗੁਣੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਵਧੀਕ ਸਿਮਰੋ ਨਾਮ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਦੀ ਜਾਏਗੀ । ਜੇ ਨਾਮ ਛੱਡਕੇ ਸਿਮਰੋ ਤਾਂ ਕੁਝ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਨ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿਖਤ ਹੈ । 'ਬਰਨ ਸਹਿਤ ਜੋ ਜਾਪੇ ਨਾਮੁ ॥ ਸੋ ਜੋਗੀ ਕੇਵਲ ਨਿਹਕਾਮੁ' ॥ ਏਹ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਜੋ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਨੌਂ ਅੰਗਾਂ ਵਾਂਙ ਆਪਣੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਸ਼ੈ ਹੈ । "ਜਪੁ" ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਸੋ ਬਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਬਿੰਦੀਆਂ ਲਾਓ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਸੁਖ ਪਾਓਗੇ । ਇਹੋ ਜਪ ਦੀ ਬਿੰਦੀ, ਜਿਹਵਾ, ਅਜਪਾ; ਰੋਮ ਰੋਮ, ਵਰਣਿਤ੍ਰਣ, ਆਦਿ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੇ ਪੁਚਾਂਵਦੀ ਹੈ ਅੰਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ, ਜੋ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਯਥਾਰਥ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੧੬. [ਚਾਰ ਵਰਣ ਦੇ ਏਕੋ ਭਾਈ*] ।

੧ਚਾਰ ਵਰਨ ਸਤਿਸੰਗੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਿਆ ।
੨ਜਾਣ ਤੰਬੋਲਹੁ ਰੰਗੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚੇਲਿਆ ।
੩ਪੰਜੇ ਸਬਦ ਅਭੰਗ ਅਨਹਦ ਕੇਲਿਆ ।
੪ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਤਰੰਗ ਸਦਾ ਸੁਹੇਲਿਆ ।
੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਪਰਸੰਗ ਗਿਆਨ ਸੰਗਿ ਮੇਲਿਆ ।

*ਭਾਵ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਜਾਤ ਭੇਤ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

[੬]ਰਾਗ ਨਾਦ ਸਰਬੰਗ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭੇਲਿਆ ।
[੭]ਸਬਦ ਅਨਾਹਦੁ ਰੰਗ ਸੁਤ ਇਕੇਲਿਆ ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਨਿਪੰਗੁ ਬਾਰਹ ਖੇਲਿਆ ॥੧੬॥

[ਤੰਬੋਲ=ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ । ਚੇਲਿਆ=ਚਾਲਾ । ਭੇਲਿਆ=ਮਿਲੇ ਹੋਏ ।]
[ਪੰਥੁ=ਰਸਤਾ, ਭਾਵ ਟੋਲਾ, ਜੱਥਾ । ਨਿਪੰਗੁ=ਸ਼ੁੱਧ ।]

[੧]ਚਾਰੇ ਵਰਨਾਂ ਦੇ (ਲੋਕ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ ਖੇਡਦੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ)। [੨](ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਙੂ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਚਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੱਥ ਸੁਪਾਰੀ ਚੂਨਾਂ ਪਾਨ ਮਿਲਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਇਕੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ ਖੱਤਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ, ਵੈਸ਼ ਚਾਰੇ ਰੰਗ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ*) । [੩](ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ) ਪੰਜ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਰਸ ਖਿਡਾਉਂਦੇ (=ਆਨੰਦਿਤ ਰਖਦੇ) ਹਨ । [੪]ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਦੀ (ਤਰੰਗ=) ਲਹਿਰ ਨਾਲ (ਸਦਾ ਸੁਹੇਲਿਆ=) ਸਦਾ ਸੁਖੀ (ਗੁਰਮੁਖ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । [੫]ਸਬਦ ਗਜਾਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਰਕੇ ਗਜਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । [੬](ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ) ਰਾਗ ਨਾਦ ਨਾਲ (ਸਰਬੰਗ=) ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ । [੭]ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਅਨਾਹਦ =) ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਕ (ਆਤਮਾ) ਹੀ (ਸਾਰੇ) ਸੁੱਝਦਾ ਹੈ। [੮]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ (ਨਿਪੰਗ =) ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਭਾਵ ਨਿਰਮਲ) ਹੈ, ਬਾਰਾਂ (ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੇ, ਪੰਜ ਗਜਾਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਮਨ ਬੁਧ) ਥੋਂ ਖੇਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਅਥਵਾ ਬਾਰਹ = ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਗੁਣ, ਧੀਰਜ ਛੇਵਾਂ, ਸੰਤੋਖ ਸੱਤਵਾਂ, ਦਯਾ ਅੱਠਵਾਂ ਧਰਮ ਨੌਵਾਂ, ਸਤ ਦਸਵਾਂ, ਗਿਆਨ ਯਾਰਵਾਂ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਖੇਲਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਙ ਇਕ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਥ, ਟੋਲਾ, ਵਿਖਜਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ 'ਨਿਪੰਗ' ਨਿਰਮਲ ਹੋਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿਖੇ ਖੇਡਦਾ, ਸਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਕੇ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਜਨ] ।

[੧]ਹੋਈ ਆਗਿਆ ਆਦਿ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੋ ।
[੨]ਨਾਦੋ ਮਿਲਿਆ ਨਾਦੁ ਹਉਮੈ ਭੰਜਨੋ ।
[੩]ਬਿਸਮਾਦੋ ਬਿਸਮਾਦੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਜਨੋ ।
[੪]ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਭਰਮ ਨਿਖੰਜਨੋ ।
[੫]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਦਿ ਅਕਾਲ ਅਗੰਜਨੋ ।
[੬]ਸੇਵਕ ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੰਜਨੋ ।
[੭]ਜਪੀਐ ਜੁਗਹ ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੰਜਨੋ ।
[੮]ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਸਾਦੁ ਪਰਮ ਪੁਰੰਜਨੋ ।
[੯]ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦਿ ਸਰਬ ਸੁਰੰਜਨੋ ॥੧੭॥

[ਨਿਰੰਜਨੋ = ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਰਹਤ। ਨਾਦੁ = ਸਬਦੁ । ਨਿਖੰਜਨੋ = ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।]
[ਕਰੰਜਨੋ = ਕਰਨਹਾਰ। ਮੰਜਨੋ = ਸ਼ਨਾਨ, (ਅ) ਉੱਜਲ। ਪੁਰੰਜਨੋ = ਜੋ (ਪੂਰਾ)।]
[ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੇਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਸੁਰੰਜਨੋ = ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ।]

[੧]ਪਹਿਲੇ (ਜਦ) ਨਿਰੰਜਨ ਦੀ, (ਜੋ ਸਰਬ ਦੀ) ਆਦਿ ਹੈ, ਆਗਿਆ ਹੋਈ । [੨](ਤਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ) ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ (ਜਿਸ ਦੇ, ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਨਾਲ

*ਭਾਵ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਜਾਤ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹਉਮੈਂ ਟੁੱਟ ਗਈ, ਉਸ) ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਵ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ³(ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਅੰਜਨ (ਗਜਾਨ ਸੁਰਮਾਂ) ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ। ⁴ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਤ (ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਤੇ ਸਭ) ਭਰਮ (ਦੇ ਪੜਦੇ) ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ⁵ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ ਅਕਾਲ ਤੇ (ਅਗੰਜ) ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ⁶(ਇਹ) ਸੇਵਕਾਂ ਪਰ ਕਲਯਾਨ ਸਰੂਪ ਤੇ ਸਨਕਾਦਾਂ ਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ⁷ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਪੂਜੇਤ ਹੇ ਉੱਜਲ ਗੁਰ ਸਿੱਖੋ! ਜਪੀ ਚਲੋ। (ਅ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਨਾਨ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਸਦਾ ਈਸ਼੍ਰਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ। ⁸ਪਿਰੀ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਸ੍ਵਾਦ (ਜਦ ਆਇਆ ਤਦ) ਸਾਰੇ (ਪਰਮ ਪੁਰੰਜਨ) ਈਸ਼੍ਰਰ ਨੂੰ (ਦੇਖਦੇ ਹਨ)। ⁹(ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦਿ ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ (ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਹੈ।

ਇਹ ਜੋ ਪਰਮ ਉੱਚੀਆਂ ਸੁਖਦਾਇਕ ਅਵਸਥਾ ਕਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਹੁਣ ਜੱਗਜਾਸੂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੱਸਣਗੇ :--

੧੮. [ਮੁਰੀਦ]।

¹ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਨ ਗਲੀ ਹੋਵਣਾ।
²ਸਾਬਰੁ ਸਿਦਕਿ ਸਹੀਦੁ ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਵਣਾ।
³ਗੋਲਾ ਮੁਲਿ ਖਰੀਦੁ ਕਾਰੇ ਜੋਵਣਾ।
⁴ਨਾ ਤਿਸੁ ਭੁਖ ਨ ਨੀਦ ਨ ਖਾਣਾ ਸੋਵਣਾ।
⁵ਪੀਹਣਿ ਹੋਇ ਜਦੀਦ* ਪਾਣੀ ਢੋਵਣਾ।
⁶ਪਖੇ ਦੀ ਤਾਗੀਦ ਪਗ ਮਲਿ ਧੋਵਣਾ।
⁷ਸੇਵਕ ਹੋਇ ਸੰਜੀਦੁ ਨ ਹਸਣ ਰੋਵਣਾ।
⁸ਦਰ ਦਰਵੇਸ ਰਸੀਦ ਪਿਰਮ ਰਸ ਭੋਵਣਾ।
⁹ਚੰਦ ਮੁਮਾਰਖ ਈਦ ਪੁਗ ਖਲੋਵਣਾ ॥੧੮॥

[ਮੁਰੀਦ = ਚੇਲਾ। ਸਾਬਰੁ = ਸੰਤੋਖੀ, ਸਹਾਰੇ ਵਾਲਾ। ਸ਼ਹੀਦੁ = ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਕੇ ਮਰੇ।]
[ਕਾਰੇ ਜੋਵਣਾ = ਹਰ ਸਮੇਂ ਟਹਿਲ ਕਰੇ। ਜਦੀਦ = ਨਵਾਂ, ਤਾਜਾ।]
[ਸੰਜੀਦ = ਵਜ਼ਨਦਾਰ, ਭਾਵ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ। ਰਸੀਦ = ਪਹੁੰਚਣਾ।]
[ਮੁਮਾਰਖ = ਵਧਾਈਆਂ। ਮੁਬਾਰਕਾਂ। ਪੁੱਗ = ਪੂਰਨ (ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ) ਹੋ ਜਾਣਾ।]

¹ਚੇਲਾ (ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ) ਮਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ²ਸੰਤੋਖੀ, ਸੱਚ ਪੁਰ ਸ਼ਹੀਦ, ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ³ਮੁੱਲ ਖਰੀਦੀ ਗੁਲਾਮ ਹੋਵੇ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਟਹਿਲ ਵਿਖੇ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ। ⁴(ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ) ਉਹ ਨਾਂ ਭੁੱਖ ਤੇ ਨਾਂ ਨੀਂਦ ਦੀ (ਪਰਵਾਹ ਕਰੇ) ਤੇ ਨਾਂ ਸੌਣ ਤੇ ਖਾਣ ਦੀ। ⁵ਤਾਜ਼ਾ ਆਟਾ ਪੀਹੇ, ਪਾਣੀ ਢੋਵੇ। ⁶(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਤਾਕੀਦ ਨਾਲ ਚਰਨ ਮਲਕੇ ਧੋਵੇ ਤੇ ਪੱਖਾ ਝੱਲੇ। ⁷ਸੇਵਕ ਗੰਭੀਰ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਹੱਸੇ ਨਾ ਰੋਵੇ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ—ਜੇ ਗੁਰੁ ਝਿੜਕ ਤ ਮੀਠਾ ਲਾਗੇ ਜੇ ਬਖਸੇ ਤ ਗੁਰ ਵਡਿਆਈ)। ⁸(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਜੋ ਦਰ ਦਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਕੇ ਪਹੁੰਚੇ (ਉਹ) ਪਿਰੀ ਦੇ (ਰਸ =) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਭਿੱਜੇਗਾ। ⁹ਈਦ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਙੂ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲਨਗੀਆਂ ਕੇ (ਪੂੰਨਿਆ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਙੂ) ਪੁੱਗ ਖਲੋਊ (ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਊ)।

*ਪਾ:--ਜਹਾਦੁ।

ਭਾਵ-ਮੁਰੀਦ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਮੁਰਦਾ ਰਹੇ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਨ ਜਣਾਵੇ । "ਮੁਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲ ਗੋਲਾ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਸਭਾਗਾ ।" ਪੁਨਾ :-"ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ।"
ਤਥਾ:-"ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥"

ਜਦ ਚੰਦ ਈਦ ਦਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਖੇ ਵਡੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਚੜ੍ਹਦੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਫੇਰ ਪੂਰਨ ਚੰਦ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪੁੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਹੀ ਕਹਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਵਜਾਪਕ ਜਾਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਦ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੀਦਾ ਹੈ।

੧੯. [ਮੁਰੀਦ ਕੀ ਕਰੇ ?]।

੧ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਮੁਰੀਦੈ ਥੀਵਣਾ ।
੨ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਮੁਸਤਾਕੁ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵਣਾ ।
੩ਪਰਹਰਿ ਸਭੇ ਸਾਕ ਸੁਰੰਗ ਰੰਗੀਵਣਾ ।
੪ਹੋਰ ਨ ਝਖਣੁ ਝਾਕ ਸਰਣਿ ਮਨੁ ਸੀਵਣਾ ।
੫ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪਾਕ ਅਮਿਅ ਰਸੁ ਪੀਵਣਾ ।
੬ਮਸਕੀਨੀ ਅਉਤਾਕੁ ਅਸਥਿਰੁ ਥੀਵਣਾ ।
੭ਦਸ ਅਉਰਾਤਿ ਤਲਾਕ ਸਹਿਜ ਅਲੀਵਣਾ ।
੮ਸਾਵਧਾਨ ਗੁਰ ਵਾਕ ਨ ਮਨ ਭਰਮੀਵਣਾ ।
੯ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਹੁਸਨਾਕ ਪਾਰਿ ਪਰੀਵਣਾ ॥ ੧੯ ॥

[ਪਾਖਾਕੁ=ਚਰਨ ਧੂੜ । ਮੁਸਤਾਕੁ=ਪ੍ਰੇਮੀ । ਝਾਕ=ਪਰਾਈ ਆਸ।]
[ਅਉਤਾਕੁ=ਰਿਹਾਇਸ਼ । ਦਸ ਅਉਰਾਤ=ਦਸ ਔਰਤਾਂ, ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ।]
[ਅਲੀਵਣਾ = ਸਮਾਉਣਾ। ਹੁਸ਼ਨਾਕ = ਫਾ: ਹੋਸ਼ਨਾਕ। ਪੰਜਾਬੀ ਹੁਸ਼ਨਾਕ = ਹੁਸ਼ਿਆਰ।]

੧ਮੁਰੀਦ (ਨੂੰ ਚਾਹੀਏ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ, ਚਰਨ ਧੂੜ ਬਣੇ । ੨ਗੁਰੂ ਮੂਰਤ ਦਾ ਮੁਸ਼ਤਾਕ (=ਆਸ਼ਿਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਰਹੇ, (ਰੱਬ ਪਾਸਿਓਂ) ਮੋਇਆ (ਹੋਇਆ) ਜੀਵੇ (ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਮਰੇ। ੩ਸਾਰੇ ਸਾਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ (ਇਕ ਭਗਤੀ ਦੇ) ਸੁਹਣੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਰੰਗਿਆ ਰਹੇ । ੪ਹੋਰ ਝਾਕਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਝਖਾਂ ਮਾਰੇ, (ਇਕ ਹਰੀ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ (ਵਿਖੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਸੀਉਂ ਛੱਡੇ । ੫ਪਿਰੀ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰੇ। ੬ਗਰੀਬੀ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਰਖੇ (ਤਾਂ) ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੋ ਜਾਉ । ੭ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇ (ਤਾਂ) ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇਗਾ । ੮ਗੁਰੂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੇ, ਮਨ ਵਿਚ ਭਰਮ ਨਾ ਜਾਵੇ। ੯ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਜਾਤ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ (ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ) ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਮੁਰੀਦ ਗੁਰੂ ਪਰਾਇਣ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਵਲ ਮਨ ਨਾ ਭਰਮਾਵੇ, ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਰਹੇ । ਹੁਸ਼ਨਾਕ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹਨ । ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜੋ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਲਸ, ਨੀਂਦ ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਦਬਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੨੦. [ਸਫਲ ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਹੈ ?]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ਜਾਇ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ।
੨ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤ ਲਾਇ ਮਥਾ ਲਾਇਆ।
੩ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਵਸਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ।
੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਇ ਹੁਕਮੁ ਕਮਾਇਆ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਪਾਇਆ।
੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਪਤੀਆਇ ਭਵਰੁ ਲੁਭਾਇਆ।
੮ਸੁਖ ਸੰਪਟਿ ਪਰਚਾਇ ਅਪਿਉ ਪੀਆਇਆ।
੯ਧੰਨ ਜਣੇਦੀ ਮਾਇ ਸਹਿਲਾ ਆਇਆ ॥ ੨੦ ॥ ੩ ॥

[ਨਿਜ ਘਰ=ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ। ਪਰਚਾਇ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ। ਸਹਿਲਾ=ਸਫਲਾ।]

੧(ਜਿਸ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨੀ ਜਾਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਇਆ। ੨ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਲਾਕੇ ਮੱਥਾ ਲਾਇਆ। (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮੱਥਾ, ਦੇਖਾ ਦੇਖੀਦਾ ਨਹੀਂ)। ੩ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਕੇ ਆਪਾ (ਮਨਮਤਿ ਨੂੰ) ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ੪ਗੁਰੂ ਵਲ ਮੁਖ ਰਖਿਆ (ਸਨਮੁਖ ਰਿਹਾ) ਸਹਿਜ ਦਾ ਸੁਭਾਵ (ਕੀਤਾ), ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਜਾਤਾ। ੫ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਲਾ ਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਮਾਇਆ। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਕੇ ਆਪਣਾ ਘਰ (ਸਰੂਪ) ਲੱਭ ਲੀਤਾ। ੭(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਕਵਲਾਂ ਤੇ ਪਤੀਜਕੇ ਭਵਰੇ ਵਾਂਙ ਲੁਭਾ ਹੋ ਗਿਆ। ੮ਸੁਖ ਦੇ (ਸੰਪਟ) ਡੱਬੇ ਵਿਚੋਂ (ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ) ਪਰਚਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ। ੯(ਉਸ ਸਿਖ ਦੀ) ਜਣਨ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਧੰਨ ਹੈ (ਉਸਦਾ) ਆਉਣਾ ਸਫਲ ਹੈ।

–੦–

ਵਾਰ ੪.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਵਸਤੂ ਨਿ੍ਦੇਸ਼ ਮੰਗਲ। ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਸਫਲ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?]

੧ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਧਾਰੇ।
੨ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ ਵਿਛੋੜਿਅਨੁ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਜੋਤਿ ਸਵਾਰੇ।
੩ਖਾਣੀ ਚਾਰਿ ਬੰਧਾਨ ਕਰਿ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਦੁਆਰੇ।
੪ਇਕਸ ਇਕਸ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਅਣਗਣਤ ਅਪਾਰੇ।
੫ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਗੁਰ ਸਰਣਿ ਉਧਾਰੇ।

੬ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦਿ ਲਿਵ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰੇ ।
੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ॥੧॥

[ਵਿਛੋੜਿਓਨੁ = ਵਿਚ ਛੱਡਿਓ ਨੇ । ਦੁਆਰੇ = ਸਰੀਰ । ਦੁਲੰਭ = ਦੁਰਲਭ ।]

੧(ਵਾਹਗੁਰੂ ਨੇ) ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਕਾਰ ਬਣਾਕੇ ਪੌਣ, ਪਾਣੀ; ਬੈਸੰਤਰ (ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਪੰਜ ਮੂਲ ਪਦਾਰਥ) ਬਨਾਏ । (ਫੇਰ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਛੋੜਿਆ, ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ (ਇਸ ਲਈ) ਦੋ ਜੋਤਾਂ ਸਵਾਰ (ਕੇ ਧਰੀਆਂ) । ੩(ਫੇਰ) ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਦਾ ਬੰਧਾਨ ਕਰਕੇ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਬਨਾਏ । ੪ਇਕ ਇਕ ਜੂਨ ਵਿਚ ਅਨਗਿਣਤ ਤੇ ਅਪਾਰ ਜੀਵ ਜੰਤ ਹੀ ਬਨਾ ਦਿੱਤੇ । ੫(ਸਭਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਇਹ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ (ਜੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਕੇ (ਇਸ ਦਾ) ਉਧਾਰ ਕਰੇ । ੬ਸਤਿਸੰਗ (ਕਰੇ), ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲਿਵ (ਜੋੜੇ), ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ (ਕਮਾਵੇ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਸਿਆ ਗਯਾਨ ਵੀਚਾਰੇ । ੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਯਾਰ ਕਰੇ ।

੨. [ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ] ।

੧ਸਭਦੂੰ ਨੀਵੀ ਧਰਤਿ ਹੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਹੋਈ ਓਡੀਣੀ ।
੨ਧੀਰਜ ਧਰਮੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਿ ਰਹੈ ਲਿਵਲੀਣੀ ।
੩ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਛੁਹਿ ਆਢੀਣੀ ਹੋਈ ਲਾਖੀਣੀ ।
੪ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ਛਹਬਰ ਛਲਕ ਰੇਣ ਹੋਇ ਰੀਣੀ ।
੫ਮਿਲਿਆ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੀਐ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਹੋਇ ਪਤੀਣੀ ।
੬ਜੋ ਬੀਜੈ ਸੋਈ ਲੁਣੈ ਸਭ ਰਸ ਕਸ ਬਹੁ ਰੰਗ ਰੰਗੀਣੀ ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਹੈ ਮਸਕੀਣੀ ॥੨॥

[ਓਡੀਣੀ = ਨਿਮਾਣੀ । ਲਿਵਲੀਣੀ = ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ।]
[ਆਢੀਣੀ = ਅੱਧੇ ਦਾਮ ਦੀ, ਭਾਵ ਧੇਲੇ ਦੀ । ਲਾਖੀਣੀ = ਲੱਖਾਂ ਦੀ ।]
[ਛਹਬਰ ਛਲਕ = ਇਕ ਰਸ ਝੜੀ, ਪ੍ਰਵਾਹ । ਰੇਣ = ਧਰਤੀ ।]
[ਰੀਣੀ = ਰਜਦੀ ਹੈ । ਪਤੀਣੀ = ਪਤੀਜਨਾ । ਮਸਕੀਣੀ = ਗਰੀਬੀ ।]

੧ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀ ਧਰਤੀ ਹੈ; ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਨਿਮਾਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੨ਧੀਰਜ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਧਰਮ ਪੱਕਾ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰਖਦੀ ਹੈ । ੩ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਕ ਧੇਲੇ ਦੀ ਹੋਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੪ਨਿਰਮਲ ਬੂੰਦਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਇਕ ਰਸ (ਛਲਕ=) ਝੜੀ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਰਜਦੀ ਹੈ । ੫ਨਿਮਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਣ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਿਰਮ=) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ (ਭੇਜਿਆ) ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਪਤੀਜਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । ੬ਜੋ (ਕੋਈ ਉਸ ਵਿਖੇ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਵਡੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਹੋਈ (ਜੋ ਇਹ ਧਰਤੀ ਹੈ) । ੭ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸੁਖ ਫਲ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵਿਖੇ (ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ–ਧਰਤੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਨਿਮਾਣੀ ਹੈ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਰਖਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਪਰ ਸੰਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਧਰਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅੰਨਯੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਹੈ ।

ਅੱਗੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਣਗੇ :–

੩. [ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਸੁ ਖੇਹ ਹੈ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਜੀਭੈ ਲਈ ਨਕੀਬੀ।
[੨]ਅਖੀ ਦੇਖਨਿ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰਾਗ ਨਾਦ ਕੰਨ ਕਰਨਿ ਰਕੀਬੀ।
[੩]ਨਕਿ ਸੁਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਬੁਰੀ ਤਰਤੀਬੀ।
[੪]ਸਭਦੂੰ ਨੀਵੇ ਚਰਨ ਹੋਇ ਆਪ ਗਵਾਇ ਨਸੀਬੁ ਨਸੀਬੀ।
[੫]ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਮਿਟਾਇਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ ਤਬੀਬੀ।
[੬]ਪੈਰੀ ਪੈ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਮਨੀਬੀ।
[੭]ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦੁ ਗਰੀਬੀ ॥ ੩ ॥

[ਨਕੀਬੀ=ਉਹ ਨੌਕਰ ਜੋ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਹਰ ਦੱਸੇ। (ਅ) ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ]
[ਨੌਕਰ। (ੲ) ਸਰਦਾਰੀ ਰਕੀਬੀ=ਨਿਗਹਬਾਨੀ, ਰਾਖੀ। ਤਰਤੀਬੀ=ਕ੍ਰਮ।
[(ਅ) ਸਲਾਹ ਵਾਲੇ। ਨਸੀਬੁ ਨਸੀਬੀ=ਉਚੇ ਲੇਖਾਂ ਵਾਲੇ। ਤਬੀਬੀ=ਹਕੀਮੀ।]
[ਮਨੀਬੀ=ਮਨਨ ਕਰਨਾ।

[੧]ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਮਿੱਟੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਖੇ ਜੀਭ ਨੇ ਨਕੀਬਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ। [੨]ਅੱਖਾਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਾਗ ਨਾਦ ਦੀ ਕੰਨ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਗੁਆਚਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ)। [੩]ਨੱਕ ਦਾ ਚੰਗੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਹੈ, ਪੰਜੇ ਦੂਤ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ) ਭੈੜੀ ਤਰਤੀਬ (ਸਲਾਹ ਯਾ ਕ੍ਰਮ) ਵਾਲੇ। (ਭਾਵ ਕੰਨ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ, ਤੁਚਾ ਸਪਰਸ਼ ਨੂੰ, ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰ ਨੂੰ, ਜੀਭ ਰਸ ਨੂੰ ਨਕ ਗੰਧ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ)। [੪]ਸਾਰੀਆਂ (ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ) ਨਾਲੋਂ ਚਰਨ ਨੀਵੇਂ ਹੋਏ (ਇਹ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ (ਉਚੇ) ਨਸੀਬਾਂ ਨਾਲ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੫]ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰਨ ਹਕੀਮੀ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। [੬]ਪੈਰੀਂ ਪੈਣ ਦੀ ਰਾਹ ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਜਾ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਮਨਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)! [੭]ਜੋ ਗ਼ਰੀਬ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮੁਰੀਦੀ (ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਜੀਭ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ ਆਦਿ ਉਚੇ ਥਾਉਂ ਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਹ ਪੰਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪੈਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ, ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਆਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਸੰਗ ਪਾਸ ਤੁਰਕੇ ਜਾਂਦੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਕਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੀਦਾ ਹੈ ਐਉਂ ਮੁਰਦਾ ਹੋਕੇ ਮੁਰੀਦ ਗ਼ਰੀਬ ਬਣੇ।

੪. [ਚੀਚੀ ਅੰਗੁਲੀ ਆਦਿ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਲਹੁੜੀ ਹੋਇ ਚੀਚੁੰਗਲੀ ਪੈਧੀ ਛਾਪਿ ਮਿਲੀ ਵਡਿਆਈ।
[੨]ਲਹੁੜੀ ਘਨਹਰ ਬੂੰਦ ਹੁਇ ਪਰਗਟੁ ਮੋਤੀ ਸਿਪਿ ਸਮਾਈ।
[੩]ਲਹੁੜੀ ਬੂਟੀ ਕੇਸਰੈ ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਸੋਭਾ ਪਾਈ।
[੪]ਲਹੁੜੀ ਪਾਰਸ ਪਥਰੀ ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਕੰਚਨ ਕਰਵਾਈ।
[੫]ਜਿਉ ਮਣਿ ਲਹੁੜੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਦੇਖੈ ਲੁਕਿ ਲੁਕਿ ਲੋਕ ਲੁਕਾਈ।
[੬]ਜਾਣਿ ਰਸਾਇਣ ਪਰਿਅਹੁ ਰਤੀ ਮੁਲਿ ਨ ਜਾਇ ਮੁਲਾਈ।
[੭]ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈ ॥ ੪ ॥

[ਲਹੁੜੀ=ਨਿੱਕੀ। ਸੋਭਾ=ਵਡਜਾਈ। ਪੱਥਰੀ=ਗੀਟੀ। ਲੁਕਾਈ = ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।]

[੧](ਜਿਵੇਂ) ਨਿੱਕੀ ਚੀਚੀ ਅੰਗੁਲੀ ਨੂੰ ਛਾਪਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। [੨]ਨਿੱਕੀ

ਬੱਦਲ ਦੀ ਬੂੰਦ ਹੋਕੇ ਸਿਪ ਵਿਚ (ਜਦ) ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਗਟ ਮੋਤੀ ਹੋਕੇ (ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ)। ੩ਕੇਸਰ ਦੀ ਬੂਟੀ ਨਿੱਕੀ ਹੋਈ (ਤਾਂ) ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਟਿੱਕਾ ਹੋਕੇ ਵਡਿਆਈ ਪਾਈ। ੪ਨਿੱਕੀ ਪਾਰਸ ਦੀ ਗੀਟੀ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੫ਜਿੱਕੂੰ ਮਣੀ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਨਿੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ੬ਪਾਰੇ ਦੀ ਰਸਾਇਣ ਥੋਂ ਜੋ ਰੱਤੀ ਬਣਦੀ ਹੈ (ਕਿਸੇ) ਮੁੱਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਦੀ (ਭਾਵ ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੭ਜੋ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਉਹ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਿਣਾਉਂਦੇ।

ਭਾਵ–ਚੀਚੀ, ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ, ਕੇਸਰ, ਪਾਰਸ, ਮਣੀ, ਰਸਾਇਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੋਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਐਉਂ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ, ਦਿਲੋਂ ਨਿਮਾਣਾ ਬਣੇ।

੫. ਅੱਗ ਅਤੇ ਜਲ ਤੋਂ ਨਿਮ੍ਰਤਾ]।

੧ਅਗ ਤਤੀ ਜਲੁ ਸੀਅਲਾ ਕਿਤੁ ਅਵਗੁਣਿ ਕਿਤੁ ਗੁਣ ਵੀਚਾਰਾ।
੨ਅਗੀ ਧੂਆਂ ਧਉਲਹਰ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਸੁਚਾਰਾ।
੩ਕੁਲ ਦੀਪਕੁ ਬੈਸੰਤਰਹੁ, ਜਲ ਕੁਲ ਕਵਲ ਵਡੇ ਪਰਵਾਰਾ।
੪ਦੀਪਕ ਹੇਤ ਪਤੰਗ ਦਾ ਕਵਲ ਭਵਰ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ।
੫ਅਗੀ ਲਾਟ ਉਚਾਟ ਹੈ ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਕਰਿ ਕਰੈ ਕੁਚਾਰਾ।
੬ਸਿਰੁ ਨੀਵਾ ਨੀਵਾਣ ਵਾਸੁ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਪਰਉਪਕਾਰਾ।
੭ਨਿਵ ਚਲੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ ॥ ੫ ॥

[ਤੱਤੀ=ਗਰਮ। ਸੀਅਰਾ=ਠੰਢਾ। ਧਉਲਹਰ=ਮੰਦਰ।]
[ਕੁਲ=ਸਮੂਹ। ਪਹਾਰਾ = ਸੰਸਾਰ। ਉਚਾਟ = ਘਬਰਾਹਟ।]

੧ਅੱਗ ਕਿਸ ਅਵਗਣ ਕਰਕੇ ਤੱਤੀ (ਭਾਵ ਤਮੋਗੁਣੀ ਹੈ ਅਤੇ) ਜਲ ਕਿਸ ਗੁਣ (ਕਰਕੇ) ਸੀਤਲ (ਭਾਵ ਸਤੋਗੁਣੀ) ਹੈ। ੨ਅੱਗ ਮੰਦਰ ਨੂੰ (ਕਿਉਂ) ਧੂੰਆਂ ਕਰਦੀ (ਭਾਵ ਮੈਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) ਤੇ ਪਾਣੀ (ਕਿਉਂ) ਨਿਰਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ (ਏਸਦਾ) ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ। ੩ਅੱਗ ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ (ਬਲਿਆ ਹੋਇਆ) ਦੀਵਾ (ਛੋਟਾ ਤੇ ਬੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਵਡਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਜਲ ਦੀ ਕੁਲ ਕਵਲ ਫੁਲ (ਦੋਹਾਂ ਦੇ) ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ। ੪ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਪਤੰਗ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤੇ ਕਵਲਾਂ ਵਿਖੇ ਭੌਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ; (ਪਰ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ (ਕਿ ਪਤੰਗ ਦੀਵੇ ਤੇ ਸੜ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਭੌਰਾ ਮਸਤ ਹੋਕੇ ਗੁੰਜਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੫ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਿਖੇ ਘਬਰਾਹਟ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਗੇ, ਸਾੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ)। ੬ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਉਂ ਪਰ ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਇਉਂ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ। ੭ਜੋ ਨਿਵਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਜਲ ਤੇ ਅੱਗ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ 'ਨਜਾਯ ਦੀ ਯੁਕਤੀ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਇਹ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਕਈ ਵੇਰ ਅੰਨਯੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਕਈ ਵੇਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਕਈ ਵੇਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਵੀ ਜਨ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੁੰਦੇ ਏਹ ਸੱਚ ਹਨ, ਪਰ 'ਕਾਵ੍ਯ ਦੀ ਯੁਕਤੀ' ਅਰ 'ਅਲੰਕਾਰ' ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਨਾ ਜਾਣਕੇ, ਸਭਾ ਵਿਚ ਮਾਨ ਭੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਤੇ ਬਾਰੀਕਬੀਨੀ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਹੈ। ਹੰਕਾਰੀ ਆਦਮੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਸਾੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਠੰਢਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਈ ਅੱਗ ਤੇ ਪਾਣੀ ਲੱਭਾ ਹੈ। ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਦਾ ਉਚਿਆਂ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦੀ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਤੇ ਜਲ ਦਾ ਨਿਵਾਣ ਵੱਲ ਰੁਖ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਲੈ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

੬. [ਮਜੀਠ–ਕਸੁੰਭੇ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਰੰਗੁ ਮਜੀਠ ਕਸੁੰਭ ਦਾ ਕਚਾ ਪਕਾ ਕਿਤੁ ਵੀਚਾਰੇ।
੨ਧਰਤੀ ਉਖਣਿ ਕਢੀਐ ਮੂਲ ਮਜੀਠ ਜੜੀ ਜੜਤਾਰੇ।
੩ਉਖਲ ਮੁਹਲੇ ਕੁਟੀਐ ਪੀਹਣਿ ਪੀਸੈ ਚਕੀ ਭਾਰੇ।
੪ਸਹੈ ਅਵਟਣੁ ਅਗ ਦਾ ਹੋਇ ਪਿਆਰੀ ਮਿਲੈ ਪਿਆਰੇ।
੫ਪੋਹਲੀਅਹੁ ਸਿਰੁ ਕਢਿਕੈ ਫੁਲ ਕਸੁੰਭ ਚਲੰਭ ਖਿਲਾਰੇ।
੬ਖਟ ਤੁਰਸੀ ਦੇ ਰੰਗੀਐ ਕਪਟ ਸਨੇਹੁ ਰਹੈ ਦਿਹ ਚਾਰੇ।
੭ਨੀਵਾ ਜਿਣੈ ਉਚੇਰਾ ਹਾਰੇ ॥੬॥

[ਉਖਣਿ=ਪੁੱਟਣਾ। ਜੜਤਾਰੇ=ਜੜਤੀ। ਉਖਲ=ਚੱਟੂ। ਪੀਹਣਿ=ਚੱਕੀ ਵਾਲਾ।]
[ਅਵਟਣੁ=ਉਬਾਲੇ। ਪੋਹਲੀਅਹੁ=ਡੋਡੀਆਂ ਥੋਂ। ਚਲੰਭ=ਗਾੜ੍ਹਾ ਰੰਗ।]

੧ਮਜੀਠ ਤੇ ਕਸੁੰਭੇ ਦਾ ਰੰਗ ਕਿਸ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਪੱਕਾ ਤੇ ਕੱਚਾ ਹੈ। ? ੨(ਮਜੀਠੀ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਕੱਢੀਦੀ ਹੈ, ਮਜੀਠ ਦਾ ਮੁੱਢ ਜੜਤੀ ਨਾਲ ਜੜਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩ ਚੱਟੂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੂਹਲੇ ਨਾਲ ਕੁਟੀਦੀ ਹੈ (ਫੇਰ) ਪੀਹਣ ਵਾਲਾ ਚੱਕੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਪੀਸਦਾ ਹੈ। ੪ਅੱਗ ਦੇ ਉਬਾਲੇ ਸਹਾਰਦੀ ਹੈ (ਫੇਰ) ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ੫ਡੰਡੀਆਂ ਥੋਂ ਸਿਰ ਕੱਢਕੇ ਕਸੁੰਭੇ ਦਾ ਫੁੱਲ ਗਾੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ੬ਖੱਟਿਆਂ ਦੀ ਖਟਿਆਈ ਪਾ ਕੇ ਰੰਗੀ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰੇਮ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਰੰਗ ਕੱਚਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ)। ੭ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚਾ (ਹੋਣ ਵਾਲਾ) ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਜੀਠ ਤੇ ਕਸੁੰਭੇ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਜੀਠ ਜੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਰੂਪਕ ਹੈ, ਤੇ ਕਸੁੰਭੇ ਦੀਆਂ ਤਰੀਆਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਆਕੜ ਦਾ ਰੂਪਕ ਹਨ। ਇਕ ਦਾ ਰੰਗ ਪੱਕਾ ਤੇ ਇਕ ਦਾ ਕੱਚਾ ਹੈ।

੭. [ਕੀੜੀ–ਮਕੜੀ ਆਦਿ]।

੧ਕੀੜੀ ਨਿਕੜੀ ਚਲਤ ਕਰ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਨੋ ਮਿਲਿ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਹੋਵੈ।
੨ਨਿਕੜੀ ਦਿਸੈ ਮਕੜੀ ਸੂਤੁ ਮੁਹਹੁ ਕਢਿ ਫਿਰਿ ਸੰਗੋਵੈ।
੩ਨਿਕੜੀ ਮਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਾਖਿਓ ਮਿਠਾ ਭਾਗਠੁ ਹੋਵੈ।
੪ਨਿਕੜਾ ਕੀੜਾ ਆਖੀਐ ਪਟ ਪਟੋਲੇ ਕਰਿ ਢੰਗ ਢੋਵੈ।
੫ਗੁਟਕਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਇਕੈ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰਿ ਜਾਇ ਖੜੋਵੈ।
੬ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਹੀਰਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਲੈ ਹਾਰੁ ਪਰੋਵੈ।
੭ਪਾਇ ਸਮਾਇਣੁ ਦਹੀ ਬਿਲੋਵੈ ॥

[ਮਕੜੀ=ਕਹਿਣਾ। ਸੰਗੋਵੈ=ਨਿਗਲਨਾ। ਭਾਗਠੁ=ਧਨ ਪਾਤ੍ਰ।]
[ਢੰਗ ਢੋਵੈ=ਵਿਆਹ ਵਿਖੇ ਢੋਵਣਾ। ਸਮਾਇਣ=ਜਾਗ। ਬਿਲੋਵੈ=ਰਿੜਕੇ।]

[1]ਨਿੱਕੀ ਕੀੜੀ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਕੀੜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਕੌਤਕ ਨਾਲ (ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [2]ਕਹਿਣਾ ਨਿੱਕਾ ਕੀੜਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਸੈਂਕੜੇ ਗਜ) ਸੂਤ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਕੇ ਫੇਰ ਨਿਗਲਦਾ ਹੈ। [3]ਸ਼ਹਤ ਦੀ ਮੱਖੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਮਿੱਠਾ ਸ਼ਹਤ ਧਨ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ (ਘਰੀਂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [4]ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੀੜਾ ਨਿੱਕਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ) ਪੱਟ ਦੇ ਬਸਤਰ (ਲੋਕ) ਵਿਆਹਾਂ ਵਿਖੇ ਵਰੀਆਂ (ਵਿਚ) ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [5](ਸਪੇਰਾ) ਗੁਟਕਾ (=ਨਿੱਕਾ ਮਣਕਾ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਖੜੇਂਦਾ ਹੈ। [6]ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰੁਰਵਾਕੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਰਦੇ ਹਨ। [7](ਨਿੱਕੀ) ਜਾਗ ਲਾਕੇ ਲੋਕ ਦਹੀਂ ਰਿੜਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫਲ ਦੱਸਕੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗੀ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੀ ਸਿੱਧੀ ਨਾਲ ਗੁਟਕਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਧਰਕੇ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ।

ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਆਦਿ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ "ਕਵਿ ਸੰਕੇਤਕ ਸੱਚ" ਹੈ। **ਕਾਵ੍ਯ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ** ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਮਾਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੰਕੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਾਵਾਕਫ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਾਕਫ ਹੋਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਕਾਵ੍ਯ ਵਿਦਿਆ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਅਰ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਸਭ ਸ਼ੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਐਸਾ ਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਨੁਕਤਾਚੀਨ ਆਪਣੀ ਨਾਵਾਕਫੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਕੇ ਹਾਸੋ ਹੀਣਾ ਹੋਵੇ।

੯. [ਘਾਹ]।

[1]ਲਤਾ ਹੇਠਿ ਲਤਾੜੀਐ ਘਾਹੁ ਨ ਕਢੈ ਸਾਹੁ ਵਿਚਾਰਾ।
[2]ਗੋਰਸੁ ਦੇ ਖੜੁ ਖਾਇਕੈ ਗਾਇ ਗਰੀਬੀ ਪਰਉਪਕਾਰ:।
[3]ਦੁਧਹੁ ਦਹੀ ਜਮਾਈਐ ਦਹੀਅਹੁ ਮਖਣੁ ਛਾਹਿ ਪਿਆਰਾ।
[4]ਘਿਅ ਤੇ ਹੋਵਨਿ ਹੋਮ ਜਗ ਢੰਗ ਸੁਆਰਥ ਚਜ ਅਚਾਰਾ।
[5]ਧਰਮ ਧਉਲੁ ਪਰਗਟ ਹੋਇ ਧੀਰਜਿ ਵਹੈ ਸਹੈ ਸਿਰਿ ਭਾਰਾ।
[6]ਇਕੁ ਇਕੁ ਜਾਉ ਜਣੇਦਿਆਂ ਚਹੁਚਕਾਂ ਵਿਚਿ ਵਗ ਹਜਾਰਾ।
[7]ਤ੍ਰਿਣ ਅੰਦਰਿ ਵਡਾ ਪਾਸਾਰਾ ॥੯॥

[ਗੋਰਸੁ=ਦੁੱਧ=ਮੱਖਣ। ਖੜੁ=ਘਾਹ। ਢੰਗ ਸੁਆਰਥ=ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ]
[ਕੰਮ। ਚਜ ਅਚਾਰਾ=ਭਲੇ ਕਰਤੱਬ। ਧਰਮੁ=ਜੋ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।]
[ਜਾਉ=ਬੱਚਾ, ਵੱਛਾ। ਪਸਾਰਾ=ਫੈਲਾਉ।]

[1]ਘਾਹ ਲੱਤਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਤਾੜੀਦਾ ਹੈ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਮਿਲਦਾ। [2]ਗਊ ਵਿਚਾਰੀ ਗਰੀਬ (ਉਸ) ਘਾਹ ਨੂੰ ਖਾਕੇ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰਉਕਾਰ ਲਈ। [3]ਦੁੱਹ ਥੋਂ ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਦਾ ਹੈ, ਦਹੀਂ ਥੋਂ ਮੱਖਣ ਤੇ ਲੱਸੀ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। [4]ਘਿਉ ਤੋਂ ਹੋਮ ਤੇ ਜੱਗ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਭਲੇ ਕਰਤੱਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [5](ਗਾਂ ਤੋਂ) ਬਲਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਧੀਰਜ (ਧਾਰਕੇ ਹਲਾਂ ਗਡਾਂ ਹੇਠ) ਵਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਭਾਰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ) ਧਰਮ (ਯਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੀ ਇਹੋ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)। [6]ਇਕ ਇਕ ਇਕ ਵੱਛੇ ਦੇ ਜਣਨ ਥੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਗ ਚਾਰ ਚਕਾਂ ਵਿਖੇ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)! [7]ਘਾਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਡਾ ਫੈਲਾਉ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਘਾਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਕਿ ਨਿਮਾਣਾ ਘਾਸ ਕਿੱਡੇ ਭਾਰੇ ਕੰਮ ਅਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

੯. [ਤਿਲ]।

੧ਲਹੁੜਾ ਤਿਲੁ ਹੋਇ ਜੰਮਿਆ ਨੀਚਹੁ ਨੀਚੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ।
੨ਫੁਲਾਂ ਸੰਗਤਿ ਵਸਿਆ ਹੋਇ ਨਿਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਸੁਹਾਇਆ।
੩ਕੋਲੂ ਪਾਇ ਪੀੜਾਇਆ ਹੋਇ ਫੁਲੇਲੁ ਖੇਲੁ ਵਰਤਾਇਆ।
੪ਪਤਿਤੁ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚਲਿਤ੍ਰ ਕਰਿ ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਸਿਰਿ ਧਰਿਸੁਖੁ ਪਾਇਆ।
੫ਦੀਵੈ ਪਾਇ ਜਲਾਇਆ ਕੁਲ ਦੀਪਕੁ ਜਗਿ ਬਿਰਦੁ ਸਦਾਇਆ।
੬ਕਜਲੁ ਹੋਆ ਦੀਵਿਅਹੁ ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਜਾਇ ਸਮਾਇਆ।
੭ਬਾਲਾ ਹੋਇ ਨ ਵਡਾ ਕਹਾਇਆ ॥੯॥

[ਲਹੁੜਾ=ਨਿੱਕਾ। ਨਿਰਗੰਧੁ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਰਹਤ=ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਾ ਹੋਵੇ।]
[ਸੁਗੰਧੁ=ਚੰਗੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲਾ। ਖੇਲ=ਕੌਤਕ।]
[ਬਾਲਾ=ਵਡਾ। [ਫਾਰਸੀ, ਬਾਲਾ=ਉੱਚਾ। ਹਿੰਦੀ, ਬਾਲਾ=ਛੋਟਾ]।]

੧ਨਿੱਕਾ ਤਿਲ ਹੋ ਕੇ ਉਤਪਤ ਹੋਇਆ, ਨੀਵੇਂ ਥੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਗਣਾਇਆ। ੨ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਜਦ, ਇਸ) ਨਿਰਵਾਸ਼ ਨੇ ਵਾਸ ਕੀਤਾ, ਚੰਗੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੋਭਿਆ। ੩ਜਦ (ਇਹ) ਕੋਹਲੂ ਵਿਖੇ ਪੀੜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੁਲੇਲ (ਬਣਕੇ) ਚੰਗਾ ਕੌਤਕ ਦੱਸਿਆ। ੪ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਣਹਾਰ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਅਜਿਹਾ) ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ (ਉਸ ਫੁਲੇਲ ਨੂੰ) ਸਿਰ ਪਰ ਮਲਕੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ, (ਭਾਵ ਨਿੰਮਤਾ ਨੇ ਪਾਪੀ ਕਾਲੇ ਤਿਲ ਨੂੰ ਫੁਲੇਲ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਪੁਚਾਇਆ)। ੫ਦੀਵੇ ਪਾਕੇ ਜਦ ਸਾੜਿਆ (ਤਦ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਕੁਲ ਦੀਪਕ ਭਾਵ (ਕੁਲ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ) ਨਾਮ ਰਖਿਆ। ੬ਦੀਵੇ ਥੋਂ ਕੱਜਲ ਬਣਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਿਆ। ੭ਵੱਡਾ ਹੋਕੇ (ਬੀ) ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਨ ਕਹਾਇਆ।

ਭਾਵ-ਗਾਂਧੀ ਲੋਕ ਤਿਲ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਰੱਖਕੇ ਫੇਰ ਪੀੜਕੇ ਫੁਲੇਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਬਾਹਲੇ ਲੋਕ ਦੀਵੇ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਕੱਜਲ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਥੋਂ ਸਿਰਾਂ ਅਰ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਕੇ ਬੀ ਓੜਕ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਤਿਲ ਹੀ ਕਹਾਇਆ। ਤਿਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੧੦. [ਵੜੇਵਾਂ]

ਹੋਇ ਵੜੇਵਾਂ ਜਗ ਵਿਚਿ ਬੀਜੇ ਤਨੁ ਖੇਹ ਨਾਲਿ ਰਲਾਇਆ।
੨ਬੂਟੀ ਹੋਇ ਕਪਾਹ ਦੀ ਟੀਂਡੇ ਹਸਿ ਹਸਿ ਆਪ ਖਿੜਾਇਆ।
੩ਦੁਹੁ ਮਿਲਿ ਵੇਲਣੁ ਵੇਲਿਆਲੂੰ ਲੂੰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਤੁੰਬੁ ਤੁੰਬਾਇਆ।
੪ਪਿੰਞਣਿ ਪਿੰਞ ਉਡਾਇਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਗੋੜ੍ਹੀਂ ਸੂਤ ਕਤਾਇਆ।
੫ਤਣਿ ਵੁਣਿ ਖੁੰਬਿ ਚੜਾਇਕੈ ਦੇ ਦੇ ਦੁਖ ਧੁਆਇ ਰੰਗਾਇਆ।
੬ਕੈਚੀ ਕਟਣਿ ਕਟਿਆ ਸੂਈ ਧਾਗੇ ਜੋੜਿ ਸੀਵਾਇਆ।
੭ਲਜਣੁ ਕਜਣੁ ਹੋਇ ਕਜਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਵੜੇਵਾਂ=ਕਪਾਹ ਦਾ ਬੀਜ। ਲੂੰ ਲੂੰ=ਵਾਲ ਵਾਲ। ਗੋੜ੍ਹੀਂ=ਗੋਹੜੇ।]
[ਪਿੰਞਣ=ਪੇਂਜਾ। ਕੱਟਣ=ਕਾਤ੍ਰਾਂ। ਲਜਣੁ=ਵਸਤ੍ਰ। ਕਜਣੁ=ਪੜਦੇ ਕੱਜ।]

[੧]ਜੱਗ ਵਿਚ ਵਡੇਰੇ ਨੇ ਹੋ ਕੇ, (ਬੀਜਿਆ) ਜਾ ਕੇ ਖੇਹ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ। [੨](ਇਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰਕੇ) ਕਪਾਹ ਦੀ ਬੂਟੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਟੀਂਡੇ ਨੇ ਲਗਕੇ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਕੀਤਾ। [੩](ਇਸ ਕਰਕੇ) ਦੋਹਾਂ ਵੇਲਣਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਵੇਲਿਆ, ਵਾਲ ਵਾਲ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤੁੰਬਿਆ। [੪]ਫੇਰ ਪੇਂਜੇ ਨੇ ਪਿੰਜ ਪਿੰਜ ਕੇ ਉਡਾਇਆ, (ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੇ ਫੇਰ) ਗੋਹੜੇ ਕਰ ਕਰਕੇ ਸੂਤ ਕੱਤਿਆ। [੫]ਤਣਕੇ ਫੇਰ ਉਣਕੇ ਖੁੰਬ ਚੜ੍ਹਾਇਕੇ ਵੱਡੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਦੇ ਧੁਆ ਕੇ ਰੰਗਾਇਆ। [੬]ਕੈਂਚੀ ਨੇ ਕਾਟ ਕੱਟੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੂਈ ਧਾਗੇ ਨੇ ਉਹ ਕਾਤਰਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਸੀਤੀਆਂ। [੭](ਇਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ) ਕਪੜੇ ਨੇ ਕੱਜਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲੇ ਤੋਂ) ਕੱਜ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਵ–ਸੰਤ ਲੋਕ ਵਡੇਰੇ ਵਾਂਙੂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰ ਕੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਪਦਾ ਸਹਾਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੜਦੇ ਕੱਜਦੇ ਹਨ : ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਦੁਖੀ ਹੀ ਰਹਿਣ।

੧੧. [ਅਨਾਰਦਾਣਾ]।

[੧]ਦਾਣਾ ਹੋਇ ਅਨਾਰ ਦਾ ਧੂੜਿ ਧੂੜੀ ਵਿਚਿ ਧਸੈ।
[੨]ਹੋਇ ਬਿਰਖੁ ਹਰੀਆਵਲਾ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲਾ ਫੁਲ ਵਿਗਸੈ।
[੩]ਇਕਤੁ ਬਿਰਖ ਸਹਸ ਫੁਲ, ਫੁਲ ਫਲ ਇਕਦੂ ਇਕ ਸਰਸੈ।
[੪]ਇਕਦੂ ਦਾਣੇ ਲਖ ਹੋਇ ਫਲ ਫਲ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਸੈ।
[੫]ਤਿਸੁ ਫਲ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਗੁਰਮਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੈ।
[੬]ਜਿਉ ਜਿਉ ਲਯਨਿ ਤੋੜਿ ਫਲਿ ਤਿਉ ਤਿਉ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫਲੀਐ ਹਸੈ।
[੭]ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਗੁਰ ਮਾਰਗੁ ਦਸੈ ॥੧੧॥

[ਧਸੈ=ਖੁਭਦਾ ਹੈ। ਗੁਲਾਲ=ਪੋਸਤ ਦਾ ਲਾਲ ਫੁਲ, ਲਾਲ।]
[ਵਿਗਸੈ=ਖਿੜਦਾ। ਫਲ=ਫਲਣਾ। ਸਰਸੈ=ਵਧੀਕ। ਹਸੈ=ਖਿੜਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਅਨਾਰ ਦਾ ਦਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਮਿੱਟੀ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਖੁਭਦਾ ਹੈ। [੨](ਪਹਿਲੇ) ਹਰੀਆਵਲਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੁੱਲ ਪੋਸਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਙੂ (ਲਾਲ) ਹੋਕੇ ਖਿੜਦਾ ਹੈ। [੩]ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਤੋਂ ਹਜਾਰਾਂ ਫੁਲ ਤੇ ਫਲ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਵਧੀਕ ਹੋ ਕੇ ਫਲਦੇ ਹਨ। [੪]ਇਕ ਦਾਣੇ ਥੋਂ ਲਖ (=ਬਾਹਲੇ ਦਾਣੇ) ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਫਲ ਦੇ ਢਿਡ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ। [੫]ਉਸ (ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ) ਫਲਾਂ ਦੀ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦੀ (ਜਿਕੁਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਰਸ (ਆਨੰਦ ਦੀ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। [੬]ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਫਲ ਤੋੜੀਦੇ ਹਨ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਫੇਰ ਫਲਦੇ ਤੇ (ਖਿੜ ਖਿੜ) ਹਸਦੇ ਹਨ। [੭]ਨਿਵਕੇ ਚਲਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਦਾ ਅਨਾਰ ਦਾ ਦਾਣਾ ਹੋ ਕੇ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਪਕੜੀ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਇਕ ਦਾਣਿਓਂ ਲੱਖਾਂ ਦਾਣੇ ਹੋਏ, ਵੱਡਾ ਭਾਗ ਲੱਗਾ। ਬਾਹਲੀ ਬਿਪਤਾ ਝੱਲ ਕੇ ਬੀ ਫੇਰ ਹੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਉਪਕਾਰ ਲਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਤਾਂਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਏ।

੧੨. [ਸ਼ੁੱਧ ਮੋਹਰ]।

[੧]ਰੇਣਿ ਰਸਾਇਣ ਸਿਝੀਐ ਰੇਤੁ ਹੇਤਿ ਕਰਿ ਕੰਚਨੁ ਵਸੈ।
[੨]ਧੋਇ ਧੋਇ ਕਣੁ ਕਢੀਐ ਰਤੀ, ਮਾਸਾ ਤੋਲਾ ਹਸੈ।
[੩]ਪਾਇ ਕੁਠਾਲੀ ਗਾਲੀਐ ਰੈਣੀ ਕਰਿ ਸੁਨਿਆਰਿ ਵਿਗਸੈ।

੪ਘੜਿ ਘੜਿ ਪਤ੍ਰ ਪਖਾਲੀਅਨਿ ਲੂਣੀ ਲਾਇ ਜਲਾਇ ਰਹਸੈ ।
੫ਬਾਰਹ ਵੰਨੀ ਹੋਇਕੈ ਲਗੈ ਲਵੈ ਕਸਉਟੀ ਕਸੈ ।
੬ਟਕਸਾਲੈ ਸਿਕਾ ਪਵੈ ਘਣ ਅਹਰਣਿ ਵਿਚਿ ਅਚਲੁ ਸਰਸੈ ।
੭ਸਾਲੁ ਸੁਨਈਐ ਪੋਤੈ ਪਸੈ ॥੧੨॥

[ਰੇਣਿ=ਕਿਣਕਾ। ਸਿਝੀਐ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੱਸੈ=ਚਮਕਣਾ। ਰੈਣੀ=ਭੇਲੀ।]
[ਡਲੀ। ਪਖਾਲੀਅਨਿ=ਧੋਂਦੇ ਹਨ। ਲੂਣੀ=ਮਸਾਲੇ ਰਹੱਸੈ=ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ।]
[ਕੱਸੈ=ਚਸ ਲਾਉਣੀ। ਲਗੈ ਲਵੈ=ਲਾਗਾਂ ਲਾ ਕੇ, ਜਾਂ ਨਰਮੀ ਲਗਣੀ।]
[ਸਾਲੁ ਸੁਨਈਆ=ਸ਼ੁਧ ਮੋਹਰ। ਪੋਤੈ=ਖਜ਼ਾਨਾ। ਪਸੈ=ਪੈਂਦੀ ਹੈ।]

੧ਰੇਣਿ (=ਕਿਣਕੇ) ਥੋਂ ਰਸਾਇਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਕਿਵੇਂ? ਐਦਾਂ ਕਿ) ਸੋਨਾ ਰੇਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ (ਪਹਿਲੇ) ਵਸਦਾ ਹੈ। ੨ਧੋ ਧੋ ਕੇ ਕਿਣਕੇ ਕੱਢੀਦੇ ਹਨ ਰਤੀ ਮਾਸਾ ਜਾਂ ਤੋਲੇ ਦਾ (ਵਜ਼ਨ) ਹੋ ਕੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ੩ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਗਾਲੀ ਦਾ ਹੈ ਉਸਦੀ (ਰੈਣੀ=) ਭੇਲੀ ਕਰਕੇ ਸੁਨਿਆਰਾ ਰਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪ਪਤਰੇ ਘੜ ਘੜਕੇ ਧੋਂਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਮਸਾਲੇ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗ ਦੇਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੫ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦਾ ਹੋ ਕੇ (ਲਗੈ ਲਵੈ=) ਨਰਮ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਕਸੌਟੀ ਪਰ (ਉਸਦੀ) ਚਸ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਲਾਗਾਂ ਲਾਕੇ ਕਸੌਟੀ ਪਰ ਕੱਸਦਾ ਹੈ)। ੬ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ 'ਸਿੱਕਾ' (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਿੱਕਾ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ, 'ਘਣ' ਵਦਾਣ ਤੇ ਅਹਿਰਣ ਵਿਚ ਅਟਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ (ਚਮਕਦਾਰ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੭ਸ਼ੁਧ ਮੋਹਰ (ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ) ਖਜ਼ਾਨੇਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਖਰੇ ਖਜਾਨੈ ਪਾਈਅਹਿ ਖੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ ਬਾਹਰ ਵਾਰਿ ।" ਸੋਨਾ ਜੋ ਰੇਤ ਵਿਚ ਨਿੰਮ੍ਰਤ ਹੋਯਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰੇ ਸੋ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ।

੧੩. [ਖ਼ਸ਼ਖ਼ਾਸ਼ ਦਾਣਾ]।

੧ਖਸਖਸ ਦਾਣਾ ਹੋਇਕੈ ਖਾਕ ਅੰਦਰਿ ਹੋਇ ਖਾਕ ਸਮਾਵੈ ।
੨ਦੋਸਤੁ ਪੋਸਤ ਬੂਟ ਹੋਇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਫੁਲ ਖਿੜਾਵੈ ।
੩ਹੋਡਾ ਹੋਡੀ ਡਡੀਆ ਇਕਦੂੰ ਇਕ ਚੜਾਉ ਚੜਾਵੈ ।
੪ਸੂਲੀ ਉਪਰਿ ਖੇਲਣਾ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰ ਧਰਾਵੈ ।
੫ਚੁਖੁ ਚੁਖੁ ਹੋਇ ਮਲਾਇਕੈ ਲੋਹੂ ਪਾਣੀ ਰੰਗਿ ਰੰਗਾਵੈ ।
੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਮਜਲਸੀ ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਵੈ ।
੭ਅਮਲੀ ਹੋਇ ਸੁ ਮਜਲਸਿ ਆਵੈ ॥੧੩॥

[ਦਾਣਾ=ਬੀਜ। ਦੋਸਤ=ਪਿਆਰਾ, ਅਥਵਾ ਦੋ ਸੋ।]
[ਹੋਡਾ ਹੋਡੀ=ਜਿਦੋ ਜਿਦੀ। ਸੂਲੀ=ਡੰਡੀ।]

੧ਖਸ਼ਖਾਸ ਦਾ ਦਾਣਾ ਬੀਜ ਹੋਇਕੇ ਮਿਟੀ ਵਿਖੇ ਮਿਟੀ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਂਵਦਾ ਹੈ। ੨ਪਿਆਰੇ ਪੋਸਤ ਦਾ ਬੂਟਾ ਬਣਕੇ ਨਾਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਖਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩ਜਿਦੋ ਜਿਦੀ ਡੋਡੀਆਂ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਵਧੀਕ ਹੋਕੇ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ। ੪'ਸੂਲੀ' ਡੰਡੀ ਉਪਰ ਪੋਸਤ ਖੇਲਦਾ ਹੈ, ਪਿਛੋਂ ਸਿਰ ਪੁਰ ਛਤਰ ਧਾਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਛਤ੍ਰਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੫ਮਲਨ ਨਾਲ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਲਹੂ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਮਜਲਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੋਕੇ ਜੋਗ ਅਤੇ ਭੋਗ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਛਕ ਕੇ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚ ਤੇ ਵਿਖਈ ਭੋਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੭(ਜਿਸ ਅਮਲ ਦਾ) ਅਮਲੀ ਹੋਵੇ ਉਸੇ ਹੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇੱਥੇ ਖਸ਼ਖਾਸ਼ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਫੁਲ ਫਲ ਤੇ ਫਲ ਦੀ ਪੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਰੋਗਾਂ ਲਈ ਬੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਪੋਸਤ ਪੀਣ ਜਾ ਨਾ ਪੀਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੪. [ਕਮਾਦ]।

੧ਰਸ ਭਰਿਆ ਰਸੁ ਰਖਦਾ ਬੋਲਣ ਅਣਬੋਲਣ ਅਭਿਰਿਠਾ।
੨ਸੁਣਿਆ ਅਣਸੁਣਿਆ ਕਰੈ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰਿ ਡਿਠਾ ਅਣਡਿਠਾ।
੩ਅਖੀ ਧੂੜਿ ਅਟਾਈਆ ਅਖੀ ਵਿਚਿ ਅੰਗੂਰ ਬਹਿਠਾ।
੪ਇਕਦੂ ਬਾਹਲੇ ਬੂਟ ਹੋਇ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਇਠਹੁ ਇਠਾ।
੫ਦੁਹੁ ਖੁੰਢਾ ਵਿਚਿ ਪੀੜੀਐ ਟੋਟੇ ਲਾਹੇ ਇਤੁ ਗੁਣਿ ਮਿਠਾ।
੬ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਵਰਤਦਾ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਪਾਪ ਪਣਿਠਾ।
੭ਮੰਨੈ ਗੰਨੈ ਵਾਂਗੁ ਸੁਧਿਠਾ ॥੧੪॥

[ਅਭਰਿੱਠਾ=ਪਜਾਰਾ, ਨਿਮਾਣਾ। ਅਖੀਂ=ਗੰਢਾਂ। ਅਟਾਈਆਂ=ਗੱਡੀਆਂ।]
[ਇੱਠਹੁ ਇੱਠਾ=ਪਜਾਰੇ ਥੋਂ ਪ੍ਰੇਯ। ਖੁੰਢਾਂ=ਵੇਲਣੇ। ਵੀਹ=ਜਗਤ।]
[ਇਕੀਹ=ਸਤਿਸੰਗ। ਪਣਿੱਠਾ=ਨਾਸ਼। ਸੁਧਿੱਠਾ=ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ।]

੧(ਕਮਾਦ) ਰਸ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਵਾਦ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਬੋਲਣ ਤੇ ਨਾ ਬੋਲਣ (ਦੁਹਾਂ ਦਸ਼ਾਂ ਵਿਚ) ਮਿੱਠਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਐਵੇਂ ਚੂਪੋ, ਚਾਹੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਾਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਟਾਕਾ ਚਲਾਕੇ ਚੂਪੋ ਮਿੱਠਾ ਹੈ। ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਨਾਲੋਂ ਅਣਬੋਲਣਾ ਮਿੱਠਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਾ ਵਗੇ ਤਦ ਕਮਾਦ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ)। ੨ਸੁਣੀ ਗਲ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਡਿੱਠੇ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਨਾ ਲੁਕਿਆ ਆਦਮੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ)। ੩ਜਦ ਅਖਾਂ 'ਧੂੜ' ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਗੱਡੀਆਂ (ਭਾਵ ਜਦ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਬੀਜਦੇ ਹਨ ਤਦ) ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗੂਰ ਫੁਟਦੇ ਹਨ। ੪ਇਕ ਬੂਟੇ ਥੋਂ ਕਈ ਬੂਟੇ ਸਿਰ ਹੇਠ ਪੈਰ ਉਤੇ ਹੋਕੇ (ਉਗਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਨੂੰ) ਵਡਾ ਪ੍ਰੇਯ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਯ ਲਗਦਾ ਹੈ (ਸੋਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ)। ੫ਦੋ ਵੇਲਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪੀੜੀਦਾ ਹੈ, ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ ਰਹੁ ਦਿੰਦਾ ਹੈ), ਇਸ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੬'ਵੀਹ' ਜਗਤ 'ਇਕੀਹ' ਸਤਿਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿਖੇ ਗੁੜ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਜੋੜ ਮੇਲ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਖੇ, ਪਰ) ਪਾਪੀ (ਜੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ) ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਰਤਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਦਾ ਆਪ ਫਲ ਭੋਗਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ)। ੭(ਜੋ ਲੋਕ) ਗੰਨੇ ਵਾਂਗੂ ਮੰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜਿਕੂੰ ਉਹ ਕਈ ਵਿਪਦਾ ਵਿਚ ਬੀ ਆਪਣਾ ਮਿਠਾਸ ਨਹੀਂ, ਛਡਦੇ ਓਹ ਸਦਾ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

੧੫. [ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਤੇ ਸਿੱਪ]।

੧ਘਣਹਰ ਬੂੰਦ ਸੁਹਾਵਣੀ ਨੀਵੀ ਹੋਇ ਅਗਾਸਹੁ ਆਵੈ।
੨ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਮੁੰਦੁ ਵੇਖਿ ਸਿਪੈ ਦੇ ਮੁਹ ਵਿਚਿ ਸਮਾਵੈ।
੩ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਮੁਹਿ ਬੂੰਦ ਸਿਪੁ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰਿ ਪਤਾਲਿ ਲੁਕਾਵੈ।
੪ਫੜਿ ਕਢੈ ਮਰੁਜੀਵੜਾ ਪਰ ਕਾਰਜੁ ਨੋ ਆਪੁ ਫੜਾਵੈ।
੫ਪਰਵਸਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਪਰ ਹਥਿ ਪਥਰਿ ਦੰਦ ਭਨਾਵੈ।

੬ਭੁਲਿ ਅਭੁਲੁ ਅਮੁਲੁ ਦੇ ਮੋਤੀ ਦਾਨ ਨ ਪਛੋਤਾਵੈ ।
੭ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਕੋਈ ਵਰੁਸਾਵੈ ॥੧੫॥

[ਚੁੰਭੀ=ਟੁੱਭੀ । ਮਰਜੀਵੜਾ=ਜੋ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਟੁੱਭੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।]
[ਅਮੁੱਲ ਦੇ=ਐਵੇਂ ਦੇਕੇ, ਦਾਨ ਕਰਕੇ । ਵਰੁਸਾਵੇ=ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ।]

੧ਬੱਦਲ ਦੀ ਸੁਹਣੀ ਬੂੰਦ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਨੀਵੀਂ ਹੋਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ੨(ਅੱਗੋਂ) ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ (ਅਥਾਹ) ਵੇਖਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਕੇ ਸਿੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਵੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩ਸਿੱਪ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਲੈਂਦਾ ਹੀ ਪਤਾਲ ਵਿਖੇ ਟੁੱਭੀ ਮ ਰਕੇ (ਕਿਸੇ ਚਿਟਾਨ ਆਦਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ) ਜਾ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੪ਮਰਜੀਉੜਾ ਫੜ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, (ਮਾਨੋ) ਸਿੱਪ ਪਰਸੁਆਰਥ ਨੂੰ ਆਪ ਫੜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੇ ਲਈ ਪਰਾਏ ਵੱਸ ਪੈਕੇ, ਪਰਾਏ ਹੱਥੀਂ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਦੰਦ ਭਨਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੬ਭੁਲਕੇ ਜਾਂ ਨਾਂ ਭੁਲ ਕੇ ਮੋਤੀ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਕੇ (ਸਿੱਪੀ) ਕਦੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪੱਛੋਤਾਉਂਦੀ । ੭(ਉਸ ਦਾ) ਸਫਲ ਜਨਮ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕੋਈ ਵਰੋਸਾਵੇ ।

ਭਾਵ–ਬੂੰਦ ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਤਰੀ, ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਚੀਜ ਨਹੀਂ ਹਾਂ", ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿੱਪ ਨੇ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਪਾਲਿਆ । ਜਦ ਮਰਜੀਵੜੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਭੰਨ ਕੇ ਮੋਤੀ ਕੱਢੇ ਤਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਮੁਕਟ ਦਾ ਗਹਿਨਾ ਬਣੀ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਫੜੀ ਤਾਂ ਇਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪੁਜੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਮੋਤੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ 'ਕ੍ਵਿ ਸੰਕੇਤ ਸੱਤਜ' ਹੈ ।

੧੬. [ਹੀਰਾ ਕਣੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰ ਦਾ ਮੇਲ] ।

੧ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧੀਐ ਬਰਮੇ ਕਣੀ ਅਣੀ ਹੋਇ ਨੀਰੈ ।
੨ਧਾਗਾ ਹੋਇ ਪਰੋਈਐ ਹੀਰੇ ਮਾਲ ਰਸਾਲ ਗਹੀਰੈ ।
੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਲਿਵ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਰੈ ਮਨੁ ਧੀਰੈ ।
੪ਮਨ ਜਿਣਿ ਮਨੁ ਦੇ ਲਇ ਮਨੁ ਗੁਣਿ ਵਿਚਿ ਗੁਣ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਰੀਰੈ ।
੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਕਾਮਧੇਨੁ ਸੰਤਰੇਣੁ ਨ ਨੀਰੈ ।
੬ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤਰਸਨ ਸੀਰੈ ।
੭ਵਿਰਲਾ ਸਿਖ ਸੁਣੇ ਗੁਰ ਪੀਰੈ ॥੧੬॥

[ਅਣੀ=ਨੋਕ । ਰਸਾਲ ਗਹੀਰੈ=ਵਡੀ ਸੁੰਦਰ । ਮਨ=ਆਤਮਾ, ਅੰਤਰ ।]
[ਨ ਨੀਰੈ=ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੀ । ਸੀਰੈ–ਮਿਠਾਸ ।]

੧ਵਰਮੇ ਦੀ ਅਣੀ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਲਗਾ ਕਰਕੇ, ਹੀਰਾ ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ ਵੇਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਨਾਲ ਮਨ ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ) । ੨ਧਾਗਾ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਡੋਰੀ ਹੋਵੇ) ਤਾਂ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਡੀ ਸੁੰਦਰ ਪਰੋਈਦੀ ਹੈ । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਮਮਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਮਨ ਅਚੱਲ ਕਰੇ । ੪ਮਨ (ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ) ਦੇਕੇ, ਮਨ ਅਰਥਾਤ ਮੰਤ੍ਰ (ਯਾ ਗੁਰਮਤ) ਲਵੇ ਤਾਂ ਮਨ ਜਿੱਤੀ ਦਾ ਹੈ, (ਇਹ) ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਣ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ (ਵਿਖੇ) ਹੈ, (ਉਹ ਗੁਣ ਕੀ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਕੇ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ) ਚਰਣੀਂ ਪਏ, (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ (ਰੇਣ) ਧੂੜੀ ਦੀ (ਨੀਰੈ =) ਬਰਬਾਰੀ ਕਾਮਧੇਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ੬(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ) ਅਲੂਣੀ ਸ਼ਿਲਾ ਦੇ ਚੱਟਣ ਦੀ (ਸੀਰੈ =) ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤਰਸਦੇ ਹਨ । ੭(ਪਰ) ਗੁਰਾਂ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-'ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥' ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚੱਟਣੀ, ਪਿਛੋਂ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਪਰਮ ਲਾਭ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

੧੭. [ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਕਰਨੀ]।

[੧]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣ ਅੰਦਰਿ ਸਿਆਣਾ ਬਾਹਰਿ ਭੋਲਾ।
[੨]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਇ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਸੁਣਾਈ ਬੋਲਾ।
[੩]ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣੁ ਅੰਨ੍ਹਾ ਖੋਲਾ।
[੪]ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ।
[੫]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਚਰਣ ਧੋਇ ਚਰਣੋਦਕ ਝੋਲਾ।
[੬]ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਿਤੁ ਭਵਰੁ ਕਰਿ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਰਹੈ ਨਿਰੋਲਾ।
[੭]ਜੀਵਣਿ ਮੁਕਤਿ ਸਚਾਵਾ ਚੋਲਾ ॥੧੭॥

[ਭੋਲਾ=ਸਿੱਧਾ ਸਾਦਾ। ਅੰਨ੍ਹਾ ਖੋਲਾ=ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਾਣਾ। ਚਬੋਲਾ = ਪੀਂਦਾ ਹੈ।]
[ਝੋਲਾ = ਲੀਤਾ। ਚੋਲਾ = ਜਾਮਾ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ, ਅੰਦਰੋਂ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸਿੱਧ ਪੱਧਰਾ (ਲਗਦਾ ਹੈ)। [੨]ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬਾਝ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ (ਮਾਨੋਂ ਬੋਲਾ ਹੈ)। [੩]ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਾਝ (ਮਾਨੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨਾ ਹੈ। [੪]ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰਾਂ ਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪ ਚਾਪ ਹੋਕੇ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਚਰਨ ਬੰਦਨਾ (ਕਰਦਾ ਹੈ), ਚਰਨ ਧੋਕੇ ਚਰਨਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। [੬]ਭੌਰੇ ਸਮਾਨ ਚਿਤ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਵਿਖੇ ਕਰਕੇ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੭]ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸੱਚਾ ਜਾਮਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸਫਲ ਜਨਮ ਹੈ)।

੧੮. [ਵਾਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]

[੧]ਸਿਰਿ ਵਿਚਿ ਨਿਕੇ ਵਾਲ ਹੋਇ ਸਾਧ ਚਰਣ ਚਵਰ ਕਰਿ ਢਾਲੇ।
[੨]ਗੁਰਸਰ ਤੀਰਥ ਨਾਇਕੈ ਅੰਝੂ ਭਰਿ ਭਰਿ ਪੈਰ ਪਖਾਲੇ।
[੩]ਕਾਲੀ ਹੂੰ ਧਉਲੇ ਕਰੇ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਨੀਸਾਣੁ ਸਮ੍ਹਾਲੇ।
[੪]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੇ।
[੫]ਕਾਗ ਕੁਮੰਤਹੁ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਉਜਲ ਮੋਤੀ ਖਾਇ ਖਵਾਲੇ।
[੬]ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਆਖੀਐ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਾਲੇ।
[੭]ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੰਘੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ॥੧੮॥

[ਨਿਕੇ = ਪਤਲੇ, ਬਰੀਕ। ਪਖਾਲੇ=ਧੋਵੇ।]

[੧]ਕੇਸ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਪਤਲੀ (ਸ਼ੈ ਹਨ ਸੋ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਪੁਰ ਚਵਰ ਕਰਾਕੇ (ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ) ਝਾੜੇ, (ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿੱਖੇ)। [੨](ਜਦ ਜੁਬਾ ਹੋਵੇ ਆਪ) ਗੁਰਸਰ ਤੀਰਥ ਵਿਖੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ (ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਧੋਵੇ। (ਭਾਵ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਕੇ ਅਤਯੰਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੇ)। [੩]ਜਦ ਕਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ (ਕੁਦਰਤ) ਚਿੱਟੇ ਕਰੇ (ਤਦ) ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝੇ। [੪]ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣੇ (ਤਦੋਂ) ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਦਰ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰੇਗਾ। [੫]ਕੁਮੰਤ੍ਰੀ ਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਹੰਸ ਕਰੇ

(ਭਾਵ ਮੈਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉੱਜਲ ਕਰੇ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਉੱਜਲ ਮੋਤੀ (ਆਪ) ਖਾਵੇ (ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ) ਖੁਵਾਏ। ੬ਵਾਲ ਥੋਂ ਸੂਖਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੀ ਪਾਲੇ। ੭ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨਾਲ ਪਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਉੱਜਲ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰੇਮ, ਏ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਰਸਤੇ ਹਨ।

੧੯. [ਗੁੱਲਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਗੁਲਰ ਅੰਦਰਿ ਭੁਣਹਣਾ ਗੁਲਰ ਨੋਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਖਾਣੈ।
੨ਗੁਲਰ ਲਗਣਿ ਲਖ ਫਲ ਇਕਦੂ ਲਖ ਅਲਖ ਨ ਜਾਣੈ।
੩ਲਖ ਲਖ ਬਿਰਖ ਬਗੀਚਿਅਹੁ ਲਖ ਬਗੀਚੇ ਬਾਗ ਵਖਾਣੈ।
੪ਲਖ ਬਾਗ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚਿ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਲੂੰਅ ਵਿਚਿ ਆਣੈ।
੫ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਜੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਗੁਰ ਮੁਖਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ।
੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਸਾਹਿਬੁ ਦੇ ਚਲੈ ਓਹੁ ਭਾਣੈ।
੭ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਤ ਜਾਇ ਸਿਞਾਣੈ ॥੧੯॥

[ਭੁਣਹਣਾ=ਮੱਛਰ, ਕੀੜਾ। ਲੂੰਅ=ਰੋਮ। ਜਾਇ=ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ।]

੧ਗੁੱਲਰ (ਨਾਮੇ ਬ੍ਰਿਛ) ਵਿਖੇ (ਜੋ) ਮੱਛਰ ਜਾਂ ਕੀੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਗੁੱਲਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ੨(ਪਰੰਤੂ ਉਸ) ਗੁੱਲਰ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਫਲ ਲਗਦੇ (ਫੇਰ) ਇਕ ਫਲ ਤੋਂ ਕਈ ਲੱਖ ਹੋ ਕੇ ਅਲੱਖ ਹੀ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, ਗਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ੩(ਇਕ) ਬਗੀਚੇ ਥੋਂ ਕਈ ਲੱਖ ਬ੍ਰਿਛ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ੪ਇਕ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਬਾਗ ਹਨ, (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਇਕ) ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ (ਯਥਾ :-"ਕਿਤੀ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਪਿਰੀਏ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨਿ ਤੇਰਿਆ") ੫ਜਿਸ ਪੁਰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ (ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤਾਂ ਵਿਖੇ (ਮਿਲਕੇ) ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ੬ਅਤੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਉਹ ਚਲਦਾ ਹੈ। ੭(ਜਦ) ਹਉਮੈ ਜਾਵੇ ਤਦ (ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ) ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ

ਭਾਵ-ਇਹ ਅਨਯੋਕਤੀ ਹੈ। ਦੇਹ ਵਿਚ ਜੀਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਫਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਕ ਇਕ੍ਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਕਈ ਏਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਵਡੇਰੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸੂਰਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਬਤੇਰੇ। ਗੱਲ ਕੀ ਅਥਾਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਥਾਹ ਰਚਨਾਂ ਹੈ, ਅਰ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਗੁੱਲਰ ਦੇ ਮੱਛਰ ਗਿਣਤੀ ਅਰ ਤੋਲ ਵਿਚ ਹੱਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ। ਏਹ ਸਮਝਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਜਾਣੇ, ਤੁੱਛ ਜਾਣਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਤੁਰੇ, ਤਦ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋਊ। ਜਦ ਇਹ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਤਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਕੇ ਤੱਤ ਗਯਾਨ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

੨੦. [ਦੂਜ ਦੇ ਚੰਦ ਥੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਦੁਇ ਦਿਹਿ ਚੰਦੁ ਅਲੋਪੁ ਹੋਇ ਤੀਐ ਦਿਹ ਚੜਦਾ ਹੋਇ ਨਿਕਾ।
੨ਉਠਿ ਉਠਿ ਜਗਤੁ ਜੁਹਾਰਦਾ ਗਗਨ ਮਹੇਸੁਰ ਮਸਤਕ ਟਿਕਾ।
੩ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸੰਘਾਰੀਐ ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਸੋਹੈ ਕਲ ਇਕਾ।

[੪]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਰਣਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਨਿਝਰੁ ਝਰੈ ਸਿੰਜੇ ਸਹ ਸਿਕਾ।
[੫]ਸੀਤਲ ਸਾਂਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦੇਇ ਸਹਜ ਸੰਜੋਗੀ ਰਤਨ ਅਮਿਕਾ।
[੬]ਕਰੇ ਅਨ੍ਹੇਰਹੁ ਚਾਨਣਾ ਡੋਰ ਚਕੋਰ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਛਿਕਾ।
[੭]ਆਪ ਗਵਾਇ ਅਮੋਲ ਮਣਿਕਾ ॥੨੦॥

[ਜੁਹਾਰਦਾ=ਮੱਥੇ ਟੇਕਦਾ । ਗਗਨ=ਅਕਾਸ । ਮਹੇਸੁਰ=ਸ਼ਿਵ ।]
[ਸੰਘਾਰੀਐ=ਗ੍ਰਹਣੇ, ਘਟੇ । ਕਲਇਕਾ=ਏਕਮ ਦਾ ।]
[ਸਹਸਿਕਾ=ਸਿਕਦੀ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ । ਛਿਕਾ=ਖਿੱਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਦੋ ਦਿਨ (ਅਮਾਵਸ ਤੇ ਏਕਮ ਨੂੰ) ਚੰਦ ਲੋਪ ਰਹਿਕੇ, ਤੀਜੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨਿੱਕਾ ਹੋਕੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। [੨](ਸਾਰਾ) ਜਹਾਨ ਉਠ ਉਠ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦਾ ਹੈ (ਮਾਨੋਂ) ਅਕਾਸ ਰੂਪ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਤਿਲਕ ਹੈ। [੩]ਜਦ ਸੋਲ਼ਾਂ ਕਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਫੇਰ ਸੰਘਾਰੀਐ=) ਘਟਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਕਲਾ (ਏਕਮ ਨੂੰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਸਫਲ ਜਨਮ (ਹੋਕੇ) ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ । [੪](ਚੰਦਰਮਣੀ) ਸਿਕਦੀ ਸ਼ਹੁ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰਵਦੀ (ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਪਰ ਮਾਨੋਂ) ਸੋਭਦੀ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਸੋਂਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜਦੀ ਹੈ) । [੫]ਸੀਤਲਤਾ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਹਿਜ ਦਾ ਸੰਜੋਗੀ ਅਮੋਲ ਰਤਨ ਹੈ । [੬]ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚਕੋਰ ਧਿਆਨ ਦੀ ਡੋਰ ਨਾਲ (ਉੱਚਾ ਚੰਦ ਵਲ) ਖਿੱਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । [੭]ਆਪਾ ਗਵਾਉਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਮੋਲਕ ਮਾਣਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨੧. [ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਹੋਇ ਨਿਮਾਨਾ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧ੍ਰੂ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ।
[੨]ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਭੇਟਿਆ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ਆਪੁ ਦਿਵਾਇਆ।
[੩]ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਮੁਕਤਿ ਕਰਿ ਨਿਹਚਲੁ ਵਾਸੁ ਅਗਾਸਿ ਚੜਾਇਆ।
[੪]ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜਿ ਪਰਦਖਣਾ ਚਉਫੇਰਿ ਫਿਰਾਇਆ।
[੫]ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਵਖਾਣਦੇ ਪਰਗਟ ਕਰਿ ਪਰਤਾਪੁ ਜਣਾਇਆ।
[੬]ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਗਮ ਹੈ ਅਕਥ ਕਥਾ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਆਇਆ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੨੧॥੪॥

[੧]ਧ੍ਰੂ ਨੇ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋਕੇ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਣ ਪਾਇਆ । [੨](ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਨੇ ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਆਪ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਲ ਲਿਆ । [੩]ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ, ਨਿਹਚਲ ਵਾਸ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ । [੪]ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤੇ ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ (ਤਾਰੇ) ਸਭ ਤੋਂ (ਉਸ ਦੀ) ਪ੍ਰਦੱਖਣਾ ਕਰਾਈ । [੫]ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ (ਇਹ ਕਥਾ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਏਹ) ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ । [੬](ਪਰ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਰਤੱਵ) ਗਤੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਗਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਹੈ, ਕਥਨ ਤੋਂ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈ । [੭](ਪਰ ਉਸ ਨੇ)ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲਖਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੁਖ ਫਲ ਲਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਧ ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਔਰ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲੀ । ਪੌਰਾਣਕ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਇਹ ਵਧੀ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਐਸਾ ਅਚੱਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਗਿਰਦ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਓਹ ਅਟੱਲ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ

ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਗਤੀ ਅਲਖ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਾਂ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ।

–o–

ਵਾਰ ੫.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਹੋਰਤੁ ਸੰਗਿ ਕੁਸੰਗਿ ਨ ਰਚੈ।
[2]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲੜਾ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਨ ਖੇਚਲ ਖਚੈ।
[3]ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਹੋਇ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗੁ ਤੰਬੋਲ ਪਰਚੈ।
[4]ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਪਰਸਣ ਨ ਸਰਚੈ।
[5]ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਹਚਲ ਮਤਿ ਹੈ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਲੁਭਾਇ ਨ ਪਚੈ।
[6]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਵਣਾ ਪੈਰੀ ਪੈ ਰੰਹਰਾਸਿ ਨ ਹਚੈ।
[7]ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਚਹਮਚੈ ॥੧॥

[ਰਚੈ = ਲਗਦਾ। ਸੁਹੇਲੜਾ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ। ਖਚੈ = ਖੱਚਿਤ ਹੁੰਦਾ।]
[ਪਰਚੈ = ਅਭੇਦਹੋਣਾ। ਸਰਚੈ = ਫਸਣਾਂ। ਚਹਮਚੈ = ਖੁਸ਼ੀਵਿਚ ਮਸਤ।]

[1](ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਹੋਰ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। [2]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੈ (ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਚਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖਚਿਤ ਹੁੰਦਾ। [3]ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ (ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ (ਅਵਰਣ =) ਨੀਚ ਜਾਤ ਹੋਵੇ (ਉਹ ਤੰਬੋਲ =)ਪਾਨ ਦੇ ਬੀੜੇ ਦੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਿਚ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ=) ਪਰੁੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [4]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਦੇਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪਰਸਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਟੱਲ ਬੁੱਧੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੜਦੇ। [6]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਕਮਾਇਆ ਹੈ (ਓਹ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਹ ਰਸਮਾਂ ਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿਚਕਦੇ (ਤਿਲਕਦੇ)। [7]ਪ੍ਰੇਮਾਂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਅਨਿੰਨਤਾ, ਸਤਿਸੰਗ, ਅਭੇਦ ਕਰਨਾ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਮਤਿ ਉੱਚੀ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਾਰ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਏਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਇਕੁ ਮਨ ਹੋਇ ਨ ਹੋਇ ਦੁਚਿਤਾ।
[2]ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਤਾਮਸ ਪਿਤਾ।
[3]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸ ਕਰਿ ਸਣੁ ਦੂਤਾਂ ਵਿਖੜਾ ਗੜ੍ਹ ਜਿਤਾ।

[੪]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਪਾਹੁਨੜਾ ਜਗਿ ਹੋਇ ਅਥਿਤਾ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਾ ਪਿਉ ਭਾਈ ਮਿਤਾ।
[੬]ਦੁਰਮਤਿ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਮਨ ਸਿਤਾ।
[੭]ਛਡਿ ਕੁਫਕੜੁ ਕੂੜੁ ਕੁਧਿਤਾ ॥੨॥

[ਪਿੱਤਾ=ਦਿਲ । ਅਵੇਸ=ਪ੍ਰਵੇਸ਼ । ਅਥਿਤਾ=ਪੂਜਨੀਕ ।]
[ਕੁਫਕੜੁ=ਘੱਟਾ। ਕੁਧਿਤਾ=ਕੁਬੁੱਧੀ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ ਈਸ੍ਵਰ ਅਰਾਧਦੇ ਹਨ, ਦੋ ਦਿਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । [੨]ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪਿੱਤਾ (ਦਿਲ) ਤਮੋਂ ਗੁਣੀ ਨਹੀਂ। [੩]ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਣੇ (ਪੰਜ) ਦੂਤਾਂ ਦੇ ਕਠਨ ਗੜ੍ਹ (ਦੇਹਾਭਿਮਾਨ) ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ। [੪]ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਜਗ ਦੇ (ਅਥਿੱਤਾ=) ਪੂਜਨੀਕ ਹਨ । [੫]ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ, ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ (ਮੰਨਦੇ) ਹਨ । [੬]ਦੁਰਮਤ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਲੈਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਜਾਤ ਵਿਖੇ ਮਨ ਸੀਤੁੈਂ ਛਡਿਆ ਹੈ। [੭]ਘੱਟਾ ਕੰਮ ਅਰ ਕੂੜੀਆਂ ਹੁਜਤਾਂ ਜਾਂ ਕੁਬੁਧੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਆਪਣੇ ਹਠ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਈਸ੍ਵਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਪੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਦੇ ਹਨ "ਦੂਜੀ ਛੋਡਿ ਕਵਾਟੜੀ ਇਕਸ ਸਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ।" ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਿਤ, ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ, ਸ਼ਬਦ ਅਭਜਾਸੀ, ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਉੱਜਲ ਮਤ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੩. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਵਰਨ ਵਿਚ ਚਾਰਿ ਚਰਨ ਕੁਲ ਧਰਨ ਧਰੰਦੇ।
[੨]ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਗੁਰ ਗੁਰਮਤਿ ਖਟੁ ਕਰਮ ਕਰੰਦੇ।
[੩]ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਸਾਹਿਬੈ ਚਾਕਰ ਜਾਇ ਜੁਹਾਰ ਜੁੜੰਦੇ।
[੪]ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਵਣਜ ਵਿਚਿ ਵਾਪਾਰੀ ਵਾਪਾਰ ਰਚੰਦੇ।
[੫]ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਬੀਉ ਸਭੇ ਕਿਰਸਾਣਿ ਬੀਜੰਦੇ।
[੬]ਕਾਰੀਗਰਿ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਕਾਰਿਖਾਨੇ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਮਿਲੰਦੇ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੁਜੰਦੇ ॥੩॥

[ਸਾਹਿਬ=ਮਾਲਕ, ਰਾਜੇ। ਜੁਹਾਰ=ਬੰਦਗੀ, ਸੇਵਾ।]
[ਕਿਰਸਾਣ—ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ। ਪੁਜੰਦੇ=ਪਹੁੰਚੇ।]

[੧]ਚਾਰ ਵਰਣ ਦੇ ਲੋਕ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਵਰਣ (ਖਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ੍ਰ, ਵੈਸ,) ਵਿਚ ਕੁਲਾ ਚਾਰੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਦੇ ਹਨ। [੨]ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ; ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਮਤ ਲੈਕੇ ਖਟ ਕਰਮ (ਜਪ ੧, ਹੋਮ ੨, ਸੰਧਜਾ ੩, ਸ਼ਨਾਨ ੪, ਅਤਿਥਿ ਪੂਜਾ ੫, ਦੇਵ ਅਰਚਾ ੬ ਨੂੰ) ਕਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਅੱਗੇ ਚਾਕਰ ਜਾਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ । [੪]ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਰਚ ਰਹੇ ਹਨ। [੫]ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨ ਬੀ ਬੀਜਦੇ ਹਨ । [੬]ਕਾਰੀਗਰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । [੭]ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਾਧ-

ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਸਹਿਚਾਰੀ ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗੀ ਆਪਣੇ ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

੪. [ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[1]ਅਮਲੀ ਰਚਨਿ ਅਮਲੀਆ ਸੋਫੀ ਸੋਫੀ ਮੇਲੁ ਕਰੰਦੇ।
[2]ਜੂਆਰੀ ਜੂਆਰੀਆਂ ਵੇਕਰਮੀ ਵੇਕਰਮ ਰਚੰਦੇ।
[3]ਚੋਰਾ ਚੋਰਾ ਪਿਰਹੜੀ ਠਗ ਠਗ ਮਿਲਿ ਦੇਸ ਠਗੰਦੇ।
[4]ਮਸਕਰਿਆ ਮਿਲਿ ਮਸਕਰੇ ਚੁਗਲਾ ਚੁਗਲ ਉਮਾਹਿ ਮਿਲੰਦੇ।
[5]ਮਨਤਾਰੂ ਮਨਤਾਰੂਆਂ ਤਾਰੂ ਤਾਰੂ ਤਾਰ ਤਰੰਦੇ।
[6]ਦੁਖਿਆਰੇ ਦੁਖਿਆਰਿਆਂ ਮਿਲਿ ਮਿਲ ਅਪਣੇ ਦੁਖ ਰੁਵੰਦੇ।
[7]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਸੰਦੇ ॥੪॥

[ਸੋਫੀ=ਬੇਅਮਲੀ ਜੋ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਬੁੱਧੀਮਾਨ)।]
[ਵੇਕਰਮੀ=ਦੁਰਾਚਾਰੀ। ਮਸਕਰੇ=ਟੋਕ ਬਾਜ। ਉਮਾਹ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ।]
[ਮਨਤਾਰੂ=ਅਨਤਾਰੂ। ਪਿਰਹੜੀ=ਪ੍ਰੀਤਿ।]

[1]ਨਸ਼ਈ ਨਸ਼ਈਆਂ ਨਾਲ ਰਚਦੇ ਹਨ, ਸੂਫੀ ਸੂਫੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। [2]ਜੁਆਰੀਏ ਜੁਆਰੀਆਂ ਨਾਲ (ਹੋਰ) ਖੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [3]ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਚੋਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਠੱਗ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਦੇਸ਼ ਠਗਦੇ ਹਨ। [4]ਮਜਖਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸਖਰੇ ਮਿਲਦੇ (ਤੇ) ਚੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਚੁਗਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। [5]ਅਨਤਾਰੂ ਅਨਤਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਤਾਰੂ ਤਾਰੂ (ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਤਰਦੇ ਤਾਰਦੇ ਹਨ। [6]ਦੁਖੀਏ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਿਲਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਰੋਂਵਦੇ ਹਨ। [7](ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਵਸਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਸਹਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਭੈ ਤੇ ਲਾਲਚ ਇਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸਹਿਚਾਰ ਹੁਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸਹਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਦੱਸਣਗੇ।

੫. [ਹੋਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਫਰਕ]।

[1]ਕੋਈ ਪੰਡਿਤੁ ਜਤਿਕੀ ਕੋ ਪਾਂਧਾ ਕੋ ਵੈਦੁ ਸਦਾਏ।
[2]ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਰਾਉ ਕੋ ਕੋ ਮਹਿਤਾ ਚਉਧਰੀ ਅਖਾਏ।
[3]ਕੋਈ ਬਜਾਜੁ ਸਰਾਫੁ ਕੋ ਕੋ ਜਉਹਰੀ ਜੜਾਉ ਜੜਾਏ।
[4]ਪਾਸਾਰੀ ਪਰਚੂਨੀਆਂ ਕੋਈ ਦਲਾਲੀ ਕਿਰਸਿ ਕਮਾਂਏ।
[5]ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਸਹੰਸ ਲਖ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਨਾਉ ਗਣਾਏ।
[6]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਮਿਲਿ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਵਲਾਏ।
[7]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ॥੫॥

[ਮਹਿਤਾ=ਪਟਵਾਰੀ ਯਾ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ। ਜੜਾਉ ਜੜਾਏ=ਜੜੀਆ, ਜੋ ਜੜਤ]
[ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਪਰਚੂਨੀਆਂ=ਛੋਟੇ ਸੌਦੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ।]
[ਵਿਰਤ=ਉਪਜੀਵਕਾ। ਵਲਾਏ=ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਨਾ।]

[1]ਕੋਈ ਪੰਡਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੋਤਸ਼ੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਾਂਧਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੈਦ ਸੁਦਾਉਂਦਾ ਹੈ। [2]ਕੋਈ

ਰਾਜਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਉ (ਛੋਟਾ ਰਾਜਾ) ਹੈ, ਕੋਈ ਮਹਿਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਚੌਧਰੀ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ। [੩]ਕੋਈ ਬਜਾਜ, ਕੋਈ ਸਰਾਫ, ਕੋਈ ਜੌਹਰੀ ਕੋਈ ਜੜਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੪]ਕੋਈ ਪਸਾਰੀ, ਕੋਈ ਪਰਚੂਨੀਆਂ, ਕੋਈ ਦਲਾਲ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੫]ਜਾਤ ਤੋਂ ਕੁਜਾਤ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਕਿਰਤਾਂ ਤੇ ਕੰਮ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਅੱਡ ਅੱਡ) ਨਾਮ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਕੇ (ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ) ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੭]ਅਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ) ਲਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਹੋਰ ਲੋਕ ਜੋ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹਨ ਸਭ ਸਾਂਝੀ ਆਸ, ਕਿਰਤ ਯਾ ਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸਹਿਚਾਰੀ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਂਝੀ ਆਸ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਰਾਸ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੬. [ਹੋਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਫਰਕ]

[੧]ਜਤੀ ਸਤੀ ਚਿਰੁਜੀਵਣੇ ਸਾਧਿਕ, ਸਿਧ ਨਾਥ ਗੁਰ ਚੇਲੇ।
[੨]ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਰਿਖੀਸੁਰਾ ਭੈਰਉ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਬਹੁ ਮੇਲੇ।
[੩]ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਅਪਛਰਾ ਕਿੰਨਰ ਜਛ ਚਲਿਤ ਬਹੁ ਖੇਲੇ।
[੪]ਰਾਖਸ ਦਾਨੋਂ ਦੈਤ ਲਖ ਅੰਦਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਹੇਲੇ।
[੫]ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਸ ਕੇਲੇ।
[੬]ਇਕ ਮਨ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਆਪ ਗਵਾਇ ਸੁਹੇਲੇ।
[੭]ਚਲਣੁ ਜਾਣ ਪਏ ਸਿਰਿ ਤੇਲੇ ॥੬॥

[ਸਾਧਿਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਨੇ ਹਾਰੇ। ਚਿਰਜੀਵਣੇ=ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ।]
[ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ=ਭੂਤ ਜਾਤੀ। ਦੁਹੇਲੇ=ਦੁਖੀ। ਸਿਰਿਤੇਲੇ=ਮਾਈਏਂ ਪੈਣਾ।]

[੧]ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਚਿਰਜੀਵਣੇ, ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ- ਸਿੱਧ ਨਾਥ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ। [੨]ਦੇਵੀ, ਦੇਵ, ਰਿਖੀ, ਭੈਰਉਂ, ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ (ਸਮੂਹ)। [੩]ਗੰਧਰਬ (ਸਵਰਗ ਰਾਗੀਆਂ) ਦੇ ਸਮੂਹ, ਅਪੱਛਰਾਂ, ਕਿੰਨਰ, ਜੱਛ (ਦੇਵਤੇ) ਬਹੁਤ ਚਲਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਖੇਲਣ ਵਾਲੇ। [੪]ਰਾਖਸ, ਦਾਨਵ, ਲੱਖਾਂ ਦੈਂਤ, ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿਖੇ (ਸਭ) ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਦਰੋਂ। [੫]ਸਭ ਕੋਈ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। [੬](ਕਿਉਂ ਜੋ) ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮਤ ਨਾਲ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੭]ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਚਲਣਾ=) ਮਰਨਾ ਜਾਣ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਇਹੋ ਤੇਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿੱਕੁਰ ਮਾਈਏਂ ਪਈ ਤੇਲ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਕੁੜੀ ਇਹੋ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣੇ ਪੇਕੇ ਘਰੋਂ ਚਲਿਆਂ ਜਾਣਾ ਹੈ)।

੭. [ਜਗਤ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਤੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ]।

[੧]ਜਤ ਸਤ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਜਪੁ ਤਪੁ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਬਹੁਤੇਰੇ।
[੨]ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧ ਪਾਖੰਡ ਬਹੁ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਗਲੇਰੇ।
[੩]ਵੀਰਾਰਾਧਣ ਜੋਗਣੀ ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣ ਵਿਡਾਣ ਘਨੇਰੇ।
[੪]ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚਕਾ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਇਅੰਗਮ ਘੇਰੇ।
[੫]ਸਿਧਾਸਨ ਪਰਚੇ ਘਣੇ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਕਉਤਕ ਲਖ ਹੇਰੇ।
[੬]ਪਾਰਸ ਮਣੀ ਰਸਾਇਣਾ ਕਰਾਮਾਤ ਕਾਲਖ ਆਨ੍ਹੇਰੇ।

[੭]ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਉਪਾਰਣੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਲਵੇਰੇ।
[੮]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਥਾਉ ਨ ਪਾਇਨਿ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ।
[੯]ਕੂੜ ਇਕ ਗੰਢੀ ਸਉ ਫੇਰੇ ॥੭॥

[ਅਗਲੇਰੇ=ਬਹੁਤੇ। ਵਿਡਾਣ=ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ, ਅਸਚਰਜ।]
[ਭੁਇਅੰਗਮ=ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ, ਅਥਵਾ ਕੰਗਰੋੜ ਨਾੜੀ ਦੁਆਰੇ ਸੁਆਸ ਨੂੰ ਉਤਾਹਾਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਚੇ=ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਏ। ਲਵੇਰੇ=ਲਗੇ ਹੋਏ।]

[੧]ਜਤ, ਸਤ, ਸੰਜਮ, ਹੋਮ, ਜੱਗ, ਜਪ, ਤਪ, ਪੁੰਨ, ਦਾਨ (ਆਦਿ ਸਾਧਨ) ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨]ਕਈ ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ, ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਦੇ ਪਖੰਡ (ਤੰਤ੍ਰ=) ਤਵੀਤ ਮੰਤ੍ਰ ਆਦਿ (ਮਦਾਰੀਆਂ ਦੇ) ਤਮਾਸ਼ੇ ਬਾਹਲੇ (ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੩]ਕਈ (ਬਵੰਜਾਂ) ਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਧਦੇ, ਕਈ ਜੋਗਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੜ੍ਹੀ, ਪੂਜਾ, ਮਸਾਣ ਜਗਾਉਣ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਬਹੁਤੇ (ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।) [੪](ਜੋਗੀ) ਪੂਰਕ, ਕੁੰਭਕ, ਰੇਚਕ (ਸੁਆਸ ਚਾੜ੍ਹਨਾ, ਰੋਕਣਾ, ਉਤਾਰਨਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ), ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ (ਨਾਤੀ ਧੋਤੀ ਆਦ ਕਰਮ ਤੇ) (ਭੁਯੰਗਮ) 'ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ' ਵਿਚ ਘੇਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਯਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਲਾਉਣ ਦੇ ਕੁਫੇਰ ਵਿਚ ਹਨ)। [੫]ਸਿਧ (ਲੋਕ ਚੁਰਾਸੀ) ਆਸਣਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਲੇ ਪਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ (ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਰੋਕਣ ਆਦਿ) ਕੌਤਕ ਲੱਖਾਂ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ। [੬](ਕੋਈ) ਪਾਰਸ ਮਣੀ (ਕੋਈ) ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। [੭]ਕੋਈ (ਠਾਕਰ) ਪੂਜਾ ਕੋਈ (ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਆਦਿ) ਵਰਤ ਉਪਾਰਣ ਵਿਖੇ, (ਕੋਈ) ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਸਤੋ ਤਮੋ ਗੁਣਾ ਵਿਖੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। [੮](ਪਰੰਤੂ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਾਝ ਕੋਈ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਗੇ (ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਡੇ) ਭਲਿਆਂ ਥੋਂ ਭਲੇ (ਦਿਖਾਈ ਪਏ ਦੇਣ)। [੯]ਇਕ ਝੂਠ ਨੂੰ (ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ) ਸੌ ਗੰਢ ਦਾ ਫੇਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਝੂਠ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਨਿਤਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਜਿਤਨੇ ਉਪਰ ਕਰਮ ਗਿਣੇ ਹਨ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਅਭਿਆਸ ਬਿਨਾਂ ਕੁਛ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਿਨਾ ਸਭ ਕੂੜ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਨੂੰ ਸੌ ਗੰਢ ਦਾ ਫੇਰ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਝੂਠ ਲਈ ਸੌ ਹੋਰ ਝੂਠ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

੮. [ਸਉਣ ਸ਼ਗਨ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਤਾ]।

[੧]ਸਉਣ ਸਗੁਨ ਵੀਚਾਰਣੇ ਨਉ ਗ੍ਰਿਹ ਬਾਰਹ ਰਾਸਿ ਵੀਚਾਰਾ।
[੨]ਕਾਮਣ ਟੂਣੇ ਅਉਸੀਆ ਕਣਸੋਈ ਪਸਾਰ ਪਸਾਰਾ।
[੩]ਗਦਹੁ ਕੁਤੇ ਬਿਲੀਆ ਇਲ ਮਲਾਲੀ ਗਿਦੜ ਛਾਰਾ।
[੪]ਨਾਰਿ ਪੁਰਖੁ ਪਾਣੀ ਅਗਨਿ ਛਿਕ ਪਦ ਹਿਡਕੀ ਵਰਤਾਰਾ।
[੫]ਥਿਤਿ ਵਾਰ ਭਦ੍ਰਾਂ ਭਰਮ ਦਿਸ਼ਾਸੂਲ ਸਹਸਾ ਸੈਸਾਰਾ।
[੬]ਵਲ ਛਲ ਕਰਿ ਵਿਸਵਾਸ ਲਖ ਬਹੁ ਚੁਖੀ ਕਿਉ ਰਵੈ ਭਤਾਰਾ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥੩॥

[ਸਉਣ=ਜੋਤਸ਼। ਇੱਲ=ਇੱਲਾਂ, ਚੀਲਾਂ। ਕਈ ਇਲਮਲਾਲੀ ਕਰਕੇ ਇਲ ਤੇ ਗੁਟਾਰ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਲ ਮਾੜੀ ਹੈ, ਗੁਟਾਰ ਵੀ ਮਾੜੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮਲਾਲੀ=ਮੈਨਾਂ। ਛਾਰਾ=ਵਾ ਵਰੋਲੇ।]

[੧](ਕੋਈ ਸਉਣ) ਜੋਤਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਥੋਂ ਸ਼ਗਨ, ਨੌਂ ਗ੍ਰਿਹ, (ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਛਨਿਛਰ ਸ਼ੁਕਰ,

ਬ੍ਰਹਸਪਤ, ਮੰਗਲ, ਬੁਧ, ਰਾਹੂ, ਕੇਤੂ,) ਅਰ ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ (੧-ਮੇਖ, ੨-ਬ੍ਰਿਖ, ੩-ਮਿਥਨ, ੪-ਕਰਕ, ੫-ਸਿੰਘ, ੬-ਕੰਨਿਆ, ੭-ਤੁੱਲਾ, ੮-ਬ੍ਰਿਸਚਕ, ੯-ਧਨ, ੧੦-ਮਕਰ, ੧੧-ਕੁੰਭ, ੧੨-ਮੀਨ,) ਦੁਆਰਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ²(ਕਾਮਣਾ=) ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਟੂਣੇ ਔਸੀਆਂ (ਬਾਹਲੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਖਿੱਚਕੇ ਗਿਣੇ ਥੋਂ ਪਿੱਛੇ ਜੇ ਟਾਂਕ ਵਧੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਔਂਸੀ ਜੇ ਜਿਸਤ ਵਧੇ ਤਾਂ ਮੰਦੀ) ਕਣਸੋਈ (=ਸੂੰਧਕਾਂ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਕਈ) ਪਸਾਰੇ ਪਸਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ³ਕੋਈ ਖੋਤਿਆਂ, ਕੁੱਤੇ, ਬਿੱਲੀਆਂ ਇੱਲ, (ਮਲਾਲੀ=) ਮੈਨਾਂ, ਗਿੱਦੜਾਂ, (ਛਾਰਾ=) ਵਾ ਵਰੋਲਿਆਂ (ਦੇ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਅਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਖਬੇ ਪਾਸੇ ਖੋਤਾ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਅਰ ਗਿਦੜ ਦਿਨੇ ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਭੈੜਾ ਸ਼ਗਨ ਹੈ ਆਦਿ) । ⁴ਨਾਰਿ, ਪੁਰਖ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨਿ (ਅਰਥਾਤ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਜੇ ਤ੍ਰੀਮਤ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੋਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਫਤੇ, ਜੇ ਪੁਰਖ ਅੱਗੋਂ ਲੈਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਅਮੰਗਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਗ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮਾੜੀ), ਕੋਈ ਨਿੱਛ, ਵਾਯੂ ਜਾ ਹਿਡਕੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਨਿੱਛ ਪਵੇ ਤਾਂ ਬੁਰੀ ਦੋ ਆਉਣ ਤਾਂ ਸ਼ਗਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) । ⁵ਥਿਤ ਤੇ ਵਾਰ ਭੱਦ੍ਰਾਂ ਦਾ ਭਰਮ, (ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਭੱਦ੍ਰਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਸੂਲ ਦਾ ਸੰਸਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ⁶ਵਲ ਛਲ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਨਾਲ (ਬਹੁਚੁਖੀ) ਵਡੇ ਸਵਾਦਾਂ-ਵਾਲੀ (ਵੇਸਵਾ) ਕਿਕੁਰ ਭਰਤਾ ਨੂੰ ਰਵੇਗੀ । ⁷ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ (ਪਾਉਂਦੇ ਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਭਰੋਸਾ ਛਡਕੇ ਬਾਹਲੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਤੇ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਓਹ ਲੋਕ, ਬਹੁਚੁੱਖੀ ਜਿਹੜੀ ਲਖਾਂ ਪੁਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੀ ਹੈ ਵੇਸਵਾ, ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਭਰਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੰਦ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । "ਛਰੀਂ ਭਰਮੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ" ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪੰਛੀ ਛੇਕਾਂ ਵਿਖੇ ਭਟਕੇਗਾ ਖਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋਊ । ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰੂ ਜੀ "ਸੋਈ ਸਾਸਤੁ ਸਉਣੁ ਸੋਇ ਜਿਤੁ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਨਾਉ" [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫] । ਪੁਨਾ :-"ਸਗੁਨ ਅਪਸਗੁਨ ਤਿਸ ਕਉ ਲਗੈ ਜਿਸ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵੈ" । [ਆਸਾ ਮ: ੫] ਇਥੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਲੱਛਣ ਅਨਿੰਨਤਾਈ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ

੯. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦੀ ਪਾਵਨਤਾ] ।

¹ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਵਾਹੜੇ ਸੰਗਿ ਸੰਗਿ ਗੰਗੋਦਕ ਹੋਈ ।
²ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤ ਹੋਇ ਪਾਰਸ ਪਰਸੈ ਕੰਚਨੁ ਸੋਈ ।
³ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਕਰ ਚੰਦਨੁ ਗੋਈ ।
⁴ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸੁਝੈ ਸੁਝ ਨ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ।
⁵ਚਾਰਿ ਵਰਨਿ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਭਵੈ ਸਭੁ ਲੋਈ ।
⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਈ ।
⁷ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਅਰਾਧਨਿ ਹੋਈ ॥੯॥

[ਵਾਹੜੇ=ਬਰਸਾਤੀ ਨਾਲੇ । ਗੰਗੋਦਕ=ਗੰਗਾ ਜਲ । ਸੁੱਝ=ਸੂਰਜ ।]
[ਸਭ ਲੋਈ=ਸਾਰੇ ਲੋਕ । ਦਰਸ਼ਨ=ਦਰਸ਼ਨ=ਮਤ, ਮਾਰਗ ।]

¹ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਤੇ ਵਾਹੜੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੰਗੋਦਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ²ਪਾਰਸ ਦੇ ਪਰਸਿਆਂ ਅੱਠੇ ਧਾਤਾਂ (ਉਹੋ ਸੋਨਾ=) ਇਕ ਧਾਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ³ਚੰਦਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ (ਭਾਵੇਂ) ਅਫਲ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਫਲਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਚੰਦਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ⁴ਛੀ ਰੁਤਾਂ

ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ (ਵਿਖੇ ਸੂਝ=) ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ ਦੂਜਾ ਸੂਰਜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ੫ਚਾਰ ਵਰਨ ਤੇ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਬਾਰਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭੌਂਦੀ ਹੈ । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਾਰਗ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਹੈ, (ਇਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ (ਨੇ) ਦੁਬਿਧਾ ਗੁਆ ਦਿਤੀ ਹੈ । ੭ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ) ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਓਹ ਅਰਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਹੋਰ ਸ਼ਗਨਾਂ ਆਦਿ ਝੂਠੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ) ।

ਭਾਵ=ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨਿੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਡਾਕੇ ਓਰ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਇਕ ਮਨ ਨਾਲ ਇਕ ਦੀ ਅਰਾਧਣਾ ਦਾ ਰਸ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੦. [ਕੁਲਾਧਰਮ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ] ।

੧ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਸਾਹੁਰੇ ਵਿਰਤੀਸੁਰ ਲਾਗਾਇਤ ਹੋਏ ।
੨ਜੰਮਣਿ ਭਦਣਿ ਮੰਗਣੈ ਮਰਣੈ ਪਰਣੈ ਕਰਦੇ ਢੋਏ ।
੩ਰੀਤੀ ਰੂੜ੍ਹੀ ਕੁਲ ਧਰਮ ਚਜ ਅਚਾਰ ਵੀਚਾਰ ਵਿਖੋਏ ।
੪ਕਰਿ ਕਰਤੂਤਿ ਕਸੂਤ ਵਿਚਿ ਪਾਇ ਦੁਲੀਚੇ ਗੈਣ ਚੰਦੋਏ ।
੫ਜੋਧ ਜਠੇਰੇ ਮੰਨੀਅਨਿ ਸਤੀਆ ਸਉਤ ਟੋਭੜੀ ਟੋਏ ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮਨਿ ਦਈ ਵਿਗੋਏ ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੀਰੇ ਹਾਰਿ ਪਰੋਏ ॥੧੦॥

[ਵਿਰਤੀਸੁਰ=ਪ੍ਰੋਹਤ । ਲਾਗਾਇਤ=ਲਾਗੀ, ਕਮੀਨ ਲੋਕ । ਭਦਨਿ=ਸਿਰ ਮੁੰਡਨ ।]
[ਵਿਖੋਏ=ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ । ਕਸੂਤ=ਜਨੇਊ । ਗੈਣ ਚੰਦੋਏ=ਅਕਾਸ਼ੀ ਚੰਦੋਏ ਭਾਵ]
[ਵੱਡੇ ਚੰਦੋਏ । ਟੋਭੜੀ=ਛੋਟਾ ਟੋਭਾ, ਛੱਪੜ ।]

੧ਨਾਨਕੇ, ਦਾਦਕੇ ਸਾਹੁਰ (ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰੋਹਤ (ਤੇ) ਲਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੨ਜੰਮਣ, ਸਿਰ ਮੁੰਡਨ, ਸਗਾਈ, ਮਰਣੇ, ਪਰਣਿਆਂ ਵਿਖੇ (ਸਮੱਗਰੀਆਂ) ਕਠੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਰੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਤੇ ਕੁਲ ਧਰਮ ਦੇ ਚੱਜ ਅਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭੁੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪(ਕੁਸੂਤ) ਜਨੇਊ ਪਾਵਣ ਵਿਚ ਭੈੜੇ ਉਪਾਉ ਕਰਦੇ ਦੁਲੀਚੇ (ਹੇਠ) ਪਾਕੇ ਅਕਾਸ਼ੀ ਚੰਦੋਏ (ਉਪਰ ਤਾਣਦੇ ਹਨ) । ੫'ਜੋਧਿਆਂ' ਤੇ ਕੁਲ ਦੇ 'ਜਠੇਰਿਆਂ' (ਵਡਕਿਆਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਤੀਆਂ ਤੇ ਸਉਕਣਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਸਉਕਣ ਦੀ ਮੂਰਤ ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਗਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਪਹਿਲਾ ਫਲ ਸੌਂਕਣਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰੇ), ਕਈ ਟੋਭੜੀਆਂ ਤੇ ਟੋਇਆਂ (ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤਾਤਪਰਜ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨੁਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿਣ ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਟੱਲੇ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) । ੬ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਾਝ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ (ਵਿਗੋਏ) ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ (ਐਸੇ ਲੋਕ) । ੭ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀਰੇ ਹਾਰ ਵਿਖੇ ਪੁਰੋਏ ਹਨ ।

ਭਾਵ=ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਓਹ ਬਾਹਲੇ ਭੈੜੇ ਅਚਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ । ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਓਹ ਗੁਰਮੁਖ ਧਰਮ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੧. [ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਰਾਜ ਕੰਵਰ]।

੧ਲਸ਼ਕਰ ਅੰਦਰਿ ਲਾਡੁਲੇ ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਜਾਏ ਸਾਹਜਾਦੇ।
੨ਪਾਤਸਾਹ ਅਗੈ ਚੜ੍ਹਨਿ ਪਿਛੈ ਸਭ ਉਮਰਾਉ ਪਿਆਦੇ।
੩ਬਣਿ ਬਣਿ ਆਵਨਿ ਤਾਇਫੇ ਓਇ ਸਾਹਜਾਦੇ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ।
੪ਖਿਜਮਤਿਗਾਰ ਵਡੀਰੀਅਨਿ ਦਰਗਹ ਹੋਨਿ ਖੁਆਰ ਕੁਵਾਦੇ।
੫ਅੱਗੇ ਢੋਈ ਸੇ ਲਹਨਿ ਸੇਵਾ ਅੰਦਰਿ ਕਾਰ ਕੁਸਾਦੇ।
੬ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਤੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੇ।
੭ਸਾਹ ਸੁਹੇਲੇ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੇ ॥ ੧੧ ॥

[ਲਾਡਲੇ=ਪਜਾਰੇ। ਤਾਇਫੇ=ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਟੋਲੇ। ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ=ਸਿਧੇ ਸਾਦੇ।]
[ਦਰਗਹਿ=ਕਚਹਿਰੀ। ਕੁਵਾਦੇ=ਉੱਤਰ ਦੇਣਹਾਰੇ। ਢੋਈ=ਆਸਰਾ।]

੧ਫੌਜ ਵਿਖੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਜਾਏ ਲਾਡਲੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ (ਬੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਮਰਾਉ ਅਤੇ ਪਿਆਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ੩ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਟੋਲੇ ਕਈ ਬਣ ਫਬ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਉਹ ਰਾਜ ਕੰਵਰ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੪ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖਿਦਮਤਗਾਰ ਵਡਿਆਈਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣਹਾਰੇ) ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਖੁਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਯਾ-ਇਥੇ ਵਡਿਆਈ ਪਾਉਂਦੇ ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਅਗੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਉਹੋ ਲੈਣਗੇ, ਜੋ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ (ਕੁਸ਼ਾਦੀ=) ਖੁੱਲ੍ਹੀ (ਚੰਗੀ) ਕਾਰ ਕਰਨਗੇ। ੬ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਓਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ। ੭(ਓਹ) 'ਸ਼ਾਹ' ਸਦਾ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿਣਗੇ।

ਭਾਵ-'ਅਬੇ ਤਬੇ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਕਿਉ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ।' 'ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੈ ਮੁਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ'। ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ, ਰਾਜ ਕੰਵਰ ਹਨ। 'ਜਿਨ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਗੁਦੜੁ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ'। ਕਾਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਆਸਣਾਦਿ ਭੇਖ ਰਖੇ ਬਾਝ ਸਿੱਧ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯ ਹਨ। ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੱਗਜਾਸੂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨਗੇ ਗੁਸਤਾਖ ਖੁਆਰ ਹੋਣਗੇ।

੧੨. [ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਤਾਰੇ ਲਖ ਅਨ੍ਹੇਰ ਵਿਚਿ ਚੜ੍ਹਿਐ ਸੁਝਿ ਨ ਸੁਝੈ ਕੋਈ।
੨ਸੀਹਿ ਬੁਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭੰਨੀ ਜਾਇ ਨ ਆਇ ਖੜੋਈ।
੩ਬਿਸੀਅਰ ਗਰੜੈ ਡਿਠਿਆ ਖੁਡੀ ਵੜਿਦੇ ਲਖ ਪਲੋਈ।
੪ਪੰਖੇਰੂ ਸਾਹਬਾਜ ਦੇਖਿ ਢੁਕਿ ਨ ਹੰਘਨਿ ਮਿਲੈ ਨ ਢੋਈ।
੫ਚਾਰ ਵੀਚਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਈ।
੬ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰਿ ਮਵਾਸਾ ਗੋਈ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਤ ਜਣੈ ਜਣੋਈ ॥ ੧੨ ॥

[ਸੁਝਿ=ਸੂਰਜ ਦੇ। ਸੁਝੈ=ਦਿਸਦਾ। ਬਿਸੀਅਰ=ਸੱਪ। ਪਲੋਈ=ਨੱਸਕੇ।]
[ਮਵਾਸਾ=ਆਕੀ, ਭਾਵ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ। ਗੋਈ=ਲੁਕਦੇ ਹਨ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ (ਚਮਕਦੇ ਹਨ) ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ੨ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਗਰਜਨ ਨਾਲ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਭੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਖੜੋਂਦੀ। ੩ਗਰੜ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਲੱਖ

ਸੱਪ ਖੁਡਾਂ ਵਿਖੇ ਨੱਸ ਕੇ ਵੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ਪੰਛੀ ਬਾਜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੇ (ਐਨਾ ਨੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੁਕਣ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ) ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ੫ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਉੱਤਮ ਵੀਚਾਰ (ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਧਸੰਗ ਨੂੰ ਮਿਲੇ (ਉਥੇ) ਦੁਰਮਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। (ਤਦ) ਆਕੀ (ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਆਪੇ) ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੭ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਓਹ ਆਪ) ਜਾਣਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਤਾਤਪਰਜ :–ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦਯ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆਂ ਤਾਰੇ, ਸ਼ੇਰ ਆਇਆਂ ਮਿਰਗ, ਗਰੁੜ ਅੱਗੇ ਸੱਪ, ਬਾਜ ਅੱਗੇ ਪੰਛੀ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਅੱਗੇ ਭੇਖੀ ਪਖੰਡੀ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰ ਸਕਦੇ।

੧੩. [ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ।
੨ਪੰਜਿ ਦੂਤ ਕਰਿ ਭੂਤ ਵਸਿ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।
੩ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਚਲਣਾ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਨੇੜਿ ਨ ਆਇਆ।
੪ਬੇਮੁਖ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ।
੫ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਉ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ।
੬ਜਿਉ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਕਮਲ ਹੈ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ।
੭ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ॥ ੧੩ ॥

[ਗਾਡੀ ਰਾਹ=ਗੱਜੀ ਦਾ ਰਾਹ, ਭਾਵ ਸੌਖਾ ਰਸਤਾ। ਜਾਗਾਤੀ=ਮਸੂਲੀਆ।]
[ਬਾਰਹ ਵਾਟ=ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ। (ਅ) ਬਿਰਥਾ ਭਟਕਣ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੌਖਾ ਰਸਤਾ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ੨(ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪੰਜ ਦੂਤ (ਕਾਮਾਦਿਕ) ਭੂਤ ਵਾਂਙੂ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ੩(ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਜਮ ਮਹਸੂਲੀਆ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੪ਬੇਮੁਖ ਲੋਗ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਵਿਖੇ (ਕੰਨ ਪੜਾਈ ਫਿਰਦੇ ਤੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, (ਉਹ ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ) ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੫(ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ) ਭਉ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੰਤਰ ਦੇਕੇ (ਉਸਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ੬(ਓਹ) ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਐਉਂ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਕੂੰ ਜਲ ਵਿਚ ਕੰਵਲ ਹੈ। ੭(ਅਤੇ) ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਕੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਗਿਣਾਇਆ (ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਛੱਡੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀਹ ਕਰਤੱਵ ਹੈ। 'ਸਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ, ਪੰਜ ਦੂਤ ਵੱਸ, ਪ੍ਰੇਮ, ਭਗਤੀ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਹਉਂ ਤਯਾਗ', ਏਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਹੈ।

੧੪. [ਸਚਾ ਸੋਹਿਲਾ]।

੧ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਇਕੈ ਚਾਕਰ ਕੂਕਰ ਦੇਸਿ ਦੁਹਾਈ।
੨ਜੰਮਦਿਆ ਰਣਿਝੁੰਝਣਾ ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਹੋਇ ਵਧਾਈ।

³ਵੀਵਾਹਾਂ ਨੋ ਸਿਠਣੀਆਂ ਦੁਹੀ ਵਲੀ ਦੁਇ ਤੂਰ ਵਜਾਈ।
⁴ਰੋਵਣੁ ਪਿਟਣੁ ਮੁਇਆ ਨੋ ਵੈਣੁ ਅਲਾਹਣਿ ਧੁਮ ਧੁਮਾਈ।
⁵ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਸੋਹਿਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਲਿਵ ਲਾਈ।
⁶ਬੇਦ ਕਤੇਬਹ ਬਾਹਰਾ ਜੰਮਣਿ ਮਰਣਿ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਾਈ।
⁷ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਵਲਾਈ ॥੧੪॥

[ਕੂਕਰ=ਕੁੱਤਾ, ਭਾਵ ਕੁਟਵਾਲ। ਰਣਿਝੁੰਝਣਾ=ਅਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ।]
[ਤੂਰ=ਵਾਜੇ। ਅਲਾਹਣਿ=ਮੌਤ ਦੇ ਗੀਤ।]

¹(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਕੇ (ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਦੇ) ਨੌਕਰ ਕੁਟਵਾਲ (ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰਦੇ ਹਨ। ²(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ) ਜੰਮਣੇ ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਤੇ ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ ਵਧਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ³ਵਿਵਾਹਾਂ ਪਰ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਤੇ ਦੁਵੱਲੀ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ⁴ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਰੋਣਾ ਪਿੱਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵੈਣਾਂ ਤੇ ਅਲਾਹਣੀਆਂ ਦੀ ਧੁੰਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ⁵(ਪਰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਸਦਾ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਆਨੰਦ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ⁶(ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ) ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ; ਅਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਅ) (ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਵੇਲੇ (ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ) ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ⁷(ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ) ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਖੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ 'ਸਚਾ ਸੋਹਿਲਾ' ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕੁ "ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਸਹਰ ਕੋ ਨਾਉ ॥ ਦੂਖੁ ਅੰਦੋਹ ਨਹੀ ਤਿਹ ਠਾਉ ॥ ਨਾਂ ਤਸਵੀਸ ਖਿਰਾਜੁ ਨ ਮਾਲੁ ॥ ਖਉਫੁ ਨ ਖਤਾ ਨ ਤਰਸੁ ਜਵਾਲੁ" ਆਦਿ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਕਿ ਬੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਆਤਮਾ ਉਥੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਬੀ 'ਨਿਰਾਸ' ਨਿਰਮਾਇਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਦੇ ਸਚੇ ਸੋਹਲੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੧੫. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ]।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲੜਾ ਮਨਮੁਖ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਫਿਰੰਦੇ।
²ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਇਦਾ ਮਨਮੁਖ ਭਵਜਲ ਵਿਚਿ ਡੁਬੰਦੇ।
³ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਰਿ ਮਨਮੁਖ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮ ਮਰੰਦੇ।
⁴ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਦੇ ਮਨਮੁਖਿ ਦੁਖ ਫਲੁ ਦੁਖ ਲਹੰਦੇ।
⁵ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਗਹ ਸੁਰਖਰੂ ਮਨਮੁਖਿ ਜਮਪੁਰਿ ਡੰਡੁ ਸਹੰਦੇ।
⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਮਨਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਅਗਨਿ ਜਲੰਦੇ।
⁷ਬੰਦੀ ਅੰਦਰਿ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥੧੫॥

[ਸੁਹੇਲੜਾ=ਸੌਖਾ। ਬਾਰਹਵਾਟ=ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ ਯਾ ਬਹੁਤ]
[ਮਤ ਮਤਾਂਤਰ। ਸੁਰਖਰੂ=ਲਾਲ ਚਿਹਰਾ। ਭਾਵ ਖੁਸ਼ੀ, ਜ਼ਿੰਮੇਂ ਤੋਂ ਬਰੀ।]

¹ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦਾ ਵਾਸ ਅਪਣੇ) ਸੁਹੇਲੜੇ ਪੰਥ (ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਪਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਰ) ਮਨਮੁਖ ਬਹੁਤ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ। ²ਗੁਰਮੁਖ (ਜੱਗਜਾਸੂ ਨੂੰ) ਪਾਰ ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਭਉਜਲ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚ ਡੁਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ³ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਫੇਰ ਫੇਰ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ⁴ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ (ਰੂਪ) ਫਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ (ਅਪਣੀ) ਦੁਖ

(ਰੂਪ ਕਰਨੀ ਦਾ) ਫਲ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ ਜਮਪੁਰ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਕਜੋਂਕਿ) ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪਾ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ (ਇਸਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਹੈ), ਮਨਮੁਖ ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ)। ੭ਬੰਦੀ (ਮਾਯਾ) ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ: "ਹੋਂਦਾ ਫੜੀਅਗੁ ਨਾਨਕ ਜਾਣੁ ॥ ਨਾ ਹਉ ਨਾ ਮੈ ਜੂਨੀ ਪਾਣੁ" । ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਹੈ : "ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਗੇ ਹਮ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ।" ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਸੁਰਖਰੂ ਹਨ, ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਜ਼ਰਦਰੂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ਬੀ ਅਲੇਪ ਹਨ ਪਰ ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਵਿਰਲੇ ਹਨ।

੧੬. [ਸੁਹਾਗਣ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖ]।

੧ਪੇਵਕੜੇ ਘਰਿ ਲਾਡੁਲੀ ਮਾਊ ਪੀਊ ਖਰੀ ਪਿਆਰੀ।
੨ਵਿਚਿ ਭਿਰਾਵਾਂ ਭੈਣੜੀ ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਸਪਰਵਾਰੀ।
੩ਲਖ ਖਰਚ ਵੀਵਾਹੀਐ ਗਹਣੇ ਦਾਜੁ ਸਾਜੁ ਅਤਿ ਭਾਰੀ।
੪ਸਾਹੁਰੜੈ ਘਰਿ ਮੰਨੀਐ ਸਣਖਤੀ ਪਰਵਾਰ ਸਧਾਰੀ।
੫ਸੁਖ ਮਾਣੈ ਪਿਰੁ ਸੇਜੜੀ ਛਤੀਹ ਭੋਜਨ ਸਦਾ ਸੀਗਾਰੀ।
੬ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣੁ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਮੋਖ ਦੁਆਰੀ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਨਿਹਚਉ ਨਾਰੀ ॥੧੬॥

[ਲਾਡੁਲੀ ਮਾਊ=ਮਾਂ ਦੀ ਪਿਆਰੀ। ਭੈਣੜੀ=ਭੈਣ। ਸਣਖੱਤੀ=ਸੁਹਾਗਣ, ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੀ। ਨਿਹਚਉ ਨਾਰੀ=ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ।]

੧ਪੇਕੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਮਾਂ ਦੀ (ਲਾਡੁਲੀ=) ਪਿਆਰੀ (ਅਰ) ਪਿਤਾ ਦੀ ਬੀ ਖਰੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਪ ਸੁਹਾਗਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਭੀ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ)। ੨(ਗ੍ਯਾਨ ਵੈਰਾਗ ਰੂਪ) ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਭੈਣ, ਨਾਨਕੇ (ਸ਼ਰਧਾ) ਦਾਦਕੇ (ਅੱਭ੍ਯਾਸ) ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਥ। ੩ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚਕੇ ਗਹਿਣੇ ਅਰ ਦਾਜ ਦੇ ਭਾਰੀ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪ਸਾਹੁਰੜੇ ਘਰ (ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ) ਵਿਖੇ ਮੰਨੀਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੱਸ ਸੌਹਰਾ ਵੱਡਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਵਡੇ ਕੁਲ ਘਰ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਹੈ)। ੫(ਪਿਰ=) ਭਰਤਾ ਦੀ ਸੇਜਾ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਦੀ ਹੈ, ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ (ਅਰ ਗਹਿਣੇ ਕਪੜਿਆਂ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੬ਲੋਕਾਂ ਦੇ (ਗੁਣ) ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਅਰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ, ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ (=ਇਸਤ੍ਰੀ) ਮੁਕਤ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਹੈ। (ਅ) ਲੋਕ, ਵੇਦ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ (ਇਸਤ੍ਰੀ) ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਹੈ, ਅਰ ਮੁਕਤ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖ (ਹੀ) ਨਿਹਚਉ ਨਾਰੀ (ਅਰਥਾਤ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਹੈ, (ਓਹੀ) (ਸੁਖ ਫਲ) ਆਤਮ ਫਲ (ਦਾ ਆਨੰਦ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸੇਜਾ ਪੁਰ ਮਾਣਦੀ ਹੈ)।

੧੭. [ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਰੂਪਕ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖ]।

੧ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਵੇਸਿਆ ਸਭਿ ਕੁਲਖਣ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ।
੨ਲੋਕਹੁ ਦੇਸਹੁ ਬਾਹਰੀ ਤਿਹੁ ਪਖਾਂ ਕਾਲੰਕ ਲਗਾਵੈ।
੩ਡੁਬੀ ਡੋਬੈ ਹੋਰਨਾ ਮਹੁਰਾ ਮਿਠਾ ਹੋਇ ਪਚਾਵੈ।

[੪]ਘੰਡਾ ਹੇੜਾ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਦੀਪਕ ਹੋਇ ਪਤੰਗ ਜਲਾਵੈ।
[੫]ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦਰੂ ਪਥਰ ਬੇੜੀ ਪੂਰ ਡੁਬਾਵੈ।
[੬]ਮਨਮੁਖ ਮਨੁ ਅਠ ਖੰਡ ਹੋਇ ਦੁਸਟਾ ਸੰਗਤਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਵੈ।
[੭]ਵੇਸਆ ਪੁਤੁ ਨਿਨਾਉ ਸਦਾਵੈ ॥ ੧੭ ॥

[ਬਹੁ ਮਿਤੀ=ਬਾਹਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ (=ਯਾਰਾਂ) ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ। ਕਾਲੰਕ=ਕਾਲਖ।]
[ਪੂਰ=ਸਾਥ। ਅੱਠ ਖੰਡ=ਅੱਠ ਅੰਗ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ :-ਨੱਕ, ਅੱਖ, ਮੁਖ,]
[ਠੋਡੀ, ਕੁਚ, ਦੰਦ, ਗੁਤ, ਭੌਹਾਂ। (ਅ) ਅੱਠ ਟੋਟੇ।

[੧]ਜਿਵੇਂ ਬਾਹਲੇ ਯਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ ਸਾਰੇ ਖੋਟੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ। [੨]ਲੋਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੀਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਖਾਂ (ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ ਅਤੇ ਸਾਹੁਰਿਆਂ) ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। [੩](ਆਪ ਤਾਂ) ਡੁੱਬੀ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਬੀ ਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮਹੁਰਾ (ਭਾਵ, ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪ ਵਿਹੁ) ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਕੇ ਪਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। [੪]ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ ਮ੍ਰਿਗ ਵਾਂਙ (ਅਰ) ਦੀਵੇ ਦੇ ਭੰਬਟ ਵਾਂਙੂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਤੇ ਫਾਹੁੰਦੀ ਤੇ) ਸਾੜਦੀ ਹੈ। [੫](ਫਲ) ਦੁਹਾਂ ਸਰਾਵਾਂ (=ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ) ਵਿਖੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਰ ਆਪ) ਪੱਥਰ ਦੀ ਬੇੜੀ (ਬਣਕੇ) ਸਾਰੇ ਸਾਥ ਨੂੰ ਡੋਬਦੀ ਹੈ। [੬]ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅੱਠ ਟੁਕੜੇ ਹੋਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੋਤੇ ਵਾਂਙੂ ਨੱਕ, ਅੱਖਾਂ, ਕਮਲ ਵਾਂਙੂ, ਮੁਖ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਾਂਙੂ, ਠੋਡੀ ਬਿੰਬ ਫਲ ਵਾਂਙੂ, ਕੁਚ ਸ੍ਰੀ ਫਲ ਵਾਂਙੂ, ਦੰਦ ਅਨਾਰ ਵਾਂਙੂ ਗੁਤ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਵਾਂਙੂ, ਭੌਹਾਂ ਭੌਰੇ ਵਾਂਙੂ, ਹਨ)। ਅੱਠ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਅੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਮਨ ਅੱਠ ਉਪਮਾਂ ਵਿਚਾਰਦਾ ਅੱਠ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਫਲ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। [੭]ਵੇਸ਼ਵਾ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨਿਨਾਵਾਂ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਅਜਿਹੇ ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ ਜੋ ਇਕ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਇਤਰ ਪੂਜਾ ਹੋਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਤੁਲ ਹਨ "ਭੈਰਉ ਭੂਤ ਸੀਤਲਾ ਧਾਵੈ ॥ ਖਰਬਾਹਨ ਉਹ ਛਾਰ ਉਡਾਵੈ ॥" ਓਹ ਆਪ ਡੁਬਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਡੋਬਦੇ ਹਨ।

੧੮. [ਬਾਲਕ, ਜੁਬਾ, ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ]।

[੧]ਸੁਧਿ ਨ ਹੋਵੈ ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਬਾਲਕ ਲੀਲਾ ਵਿਚਿ ਵਿਹਾਵੈ।
[੨]ਭਰ ਜੋਬਨ ਭਰਮਾਈਐ ਪਰ ਤਨ ਧਨ ਪਰ ਨਿੰਦ ਲੁਭਾਵੈ।
[੩]ਬਿਰਧਿ ਹੋਆ ਜੰਜਾਲ ਵਿਚਿ ਮਹਾ ਜਾਲੁ ਪਰਵਾਰੁ ਫਹਾਵੈ।
[੪]ਬਲ ਹੀਣਾ ਮਤਿ ਹੀਣੁ ਹੋਇ ਨਾਉ ਬਹਤਰਿਆ ਬਰੜਾਵੈ।
[੫]ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾ ਪਿੰਗਲਾ ਤਨ ਥਕਾ ਮਨ ਦਹਦਿਸੁ ਧਾਵੈ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਭਵਾਵੈ।
[੭]ਅਉਸਰ ਚੁਕਾ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ੧੮ ॥

[ਸੁਧਿ=ਗਿਆਨ। ਬਰੜਾਵੈ=ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਬਕਣਾ। ਅਉਸਰ=ਸਮਾਂ, ਮਨੁਖ ਦੇਹ।]

[੧]ਬਾਲਕ ਬੁਧੀ (ਬਾਲਪਨੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ) ਵਿਚ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਬਾਲਕਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ (ਉਮਰ) ਬੀਤਦੀ ਹੈ। [੨]ਜਦ ਜੋਬਨ ਭਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਭਰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਰਾਏ ਸਰੀਰ, ਪਰਾਏ ਧਨ ਤੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਵਿਚ ਲੋਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੩]ਬਿਰਧ ਹੋ ਕੇ ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੪]ਬਲ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਬੁਧ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਰੜਾ ਬਰੜਾ

(ਉਠਦਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਸੰਤਾਰਿਆ) ਬਹੱਤ੍ਰਿਆ ਨਾਉਂ (ਧਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) । ੫(ਅੱਖੋਂ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ, (ਕੰਨੋਂ) ਬੋਲਾ, (ਪੈਰੋਂ) ਪਿੰਗਲਾ, ਸ਼ਰੀਰ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਪਰੰਤੂ) ਮਨ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬਾਝ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਭਟਕਦਾ ਹੈ । ੭(ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ਦਾ) ਸਮਾਂ ਚੁਕ ਗਿਆ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਊ ।

ਭਾਵ-''ਕਬੀਰ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਹੋਇ ਨ ਬਾਰੈ ਬਾਰ ॥ ਜਿਉ ਬਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਭੁਇ ਗਿਰਹਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਲਾਗਹਿ ਡਾਰ ॥'' ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦੁਆਰਾ ਭੈਜਲ ਤਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । 'ਕੱਲ ਕਰਾਂਗੇ ਕੱਲ ਕਰਾਂਗੇ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਕਾਰਥ ਗੁਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਹੰਸ, ਬਗੁਲਾ, ਗੁਰਮੁਖ, ਮਨਮੁਖ]।

੧ਹੰਸੁ ਨ ਛਡੈ ਮਾਨਸਰ ਬਗੁਲਾ ਬਹੁ ਛਪੜ ਫਿਰਿ ਆਵੈ।
੨ਕੋਇਲ ਬੋਲੈ ਅੰਬ ਵਣਿ ਵਣ ਵਣਿ ਕਾਂਉ ਕੁਥਾਉ ਸੁਖਾਵੈ।
੩ਵਗ ਨ ਹੋਵਨਿ ਕੁਤੀਆਂ ਗਾਈ ਗੋਰਸੁ ਵੰਸੁ ਵਧਾਵੈ।
੪ਸਫਲ ਬਿਰਖ ਨਿਹਚਲ ਮਤੀ ਨਿਹਫਲ ਮਾਣਸ ਦਹਦਿਸ ਧਾਵੈ।
੫ਅਗ ਤਤੀ ਜਲੁ ਸੀਅਲਾ ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਲਾਵੈ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਮਨਮੁਖਿ ਮੂਰਖਿ ਆਪੁ ਗਣਾਵੈ।
੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਵੈ ॥੧੯॥

[ਵਣਿ=ਬ੍ਰਿਛ । ਵਗ=ਗਊਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ । ਗੋਰਸ=ਦੁੱਧ, ਮੱਖਣ, ਘਿਉ ।]
[ਸਫਲ ਬਿਰਖ ਨਿਹਚਲ ਮਤੀ=ਭਟਕਣੋਂ ਬਾਝ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਬ੍ਰਿਛ ।]

੧ਹੰਸ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਛੱਡਦਾ ਨਹੀਂ ਬਗਲਾ ਬਾਹਲੇ ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ, ਦੰਭੀ ਲੋਕ ਕਈ ਕੁਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ)। ੨ਕੋਇਲ (ਨਿਰੇ) ਅੰਬਾਂ (ਦੇ ਬ੍ਰਿਖਾਂ) ਵਿਖੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਕਾਂ ਨੂੰ ਵਣ ਵਣ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ੩ਕੁਤੀਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਗਊਆਂ ਹੀ ਘਿਉ ਅਤੇ ਵੰਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ) । ੪(ਉਹਨਾਂ) ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜੋ (ਇਧਰ ਉਧਰ) ਭਟਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਾਂਵਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਹਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੫ਅਗਨੀ ਗਰਮ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਠੰਢਾ ਹੈ, (ਕਾਰਣ) ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਉੱਚੀ ਤੇ (ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ) ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਸ਼ੁਭ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਣਾਉਂਦਾ (ਜਤਾਉਂਦਾ) ਹੈ। ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਭਾਉ ਹੈ (ਇਸ ਨਾਲ) ਹਾਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਬਾਹਲੀ ਥਾਂਵੀਂ ਭਟਕਣ ਨਾਲ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਕੇ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਕੇ ਚੱਲਣਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ।

੨੦. [ਪੰਜ ਜੰਤੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਮੁਖ]।

੧ਗਜ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪਤੰਗ ਅਲਿ ਇਕਤੁ ਇਕਤੁ ਰੋਗਿ ਪਚੰਦੇ।
੨ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪੰਜਿ ਰੋਗ ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਕਸੂਤੁ ਕਰੰਦੇ।
੩ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਡਾਇਣੀ ਹਰਖ ਸੋਗ ਬਹੁ ਰੋਗ ਵਧੰਦੇ।
੪ਮਨਮੁਖ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਲਗਿ ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਖਾਇ ਭਵੰਦੇ।

੫ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲੰਦੇ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਚਲਣਾ ਭਜਿ ਗਏ ਠਗ ਚੋਰ ਡਰੰਦੇ।
੭ਲੈ ਲਾਹਾ ਨਿਜਿ ਘਰਿ ਨਿਬਹੰਦੇ ॥੨੦॥

[ਅਲਿ=ਭੌਰਾ। ਪਚੰਦੇ=ਮਰਦੇ। ਕੁਸੂਤ=ਉਪੱਦ੍ਰਵ।]
[ਭੰਭਲਭੂਸੇ=ਭਟਕਣਾ, ਅਵਾਰਾ ਫਿਰਨਾ।]

੧ਹਾਥੀ, ਮ੍ਰਿਗ, ਮੱਛੀ, ਭੰਭਟ, ਭੌਰਾ ਇਕ ਇਕ ਰੋਗ ਨਾਲ ਮਰਦੇ ਹਨ। (ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਦਾ, ਮ੍ਰਿਗ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ, ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਰਸ ਦਾ, ਭੰਭਟ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦਾ, ਭੌਰੇ ਨੂੰ ਗੰਧ ਦਾ ਰੋਗ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)। ੨ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਹਨ, ਪੰਜੇ ਦੂਤ ਉਪੱਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩(ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ) ਆਸਾ, ਮਨਸਾ, ਡੈਣਾਂ, ਹਰਖ ਤੇ ਸੋਗ (ਕੁਪੱਥ) ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੪ਮਨਮੁਖ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲੱਗਕੇ ਭਟਕਾਂ ਖਾਂਦੇ ਭੌਂਦੇ ਹਨ। ੫ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਪਰ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ੬(ਓਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਆਦਿ) ਚੋਰ ਠੱਗਣ ਹਾਰੇ ਡਰਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੭(ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਮ ਦਾ) ਲਾਭ ਲੈਕੇ ਸ੍ਵੈਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਪ੍ਰਮਾਣ "ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਪਤੰਗ ਕੁੰਚਰ ਏਕ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸ ॥ ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਸਾਧ ਜਾ ਮਹਿ ਤਾਕੀ ਕੇਤਕ ਆਸ ॥" ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਭੀ ਏਹੀ ਹੈ "ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਿ ਫਿਟਕੇ ਸੇ ਸਭ ਜਗਤਿ ਫਿਟਕੇ ਨਿਤ ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਖਾਹੀ ॥"

੨੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ]।

੧ਬੇੜੀ ਚਾੜਿ ਲੰਘਾਇਦਾ ਬਾਹਲੇ ਪੂਰ ਮਾਣਸ ਮੋਹਾਣਾ।
੨ਆਗੂ ਇਕ ਨਿਬਾਹਿਦਾ ਲਸਕਰ ਸੰਗ ਸਾਹ ਸੁਲਤਾਣਾ।
੩ਫਿਰੈ ਮਹਲੈ ਪਾਹਰੂ ਹੋਇ ਨਿਚਿੰਦ ਸਵਨਿ ਪਰਧਾਣਾ।
੪ਲਾੜਾ ਇਕੁ ਵੀਵਾਹੀਐ ਬਾਹਲੇ ਜਾਂਞੀ ਕਰਿ ਮਿਹਮਾਣਾ।
੫ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਇਕੁ ਮੁਲਕ ਵਿਚਿ ਹੋਰ ਪ੍ਰਜਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਾਂ।
੬ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣਾ।
੭ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਣੈ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥੨੧॥੫॥

[ਪੂਰ=ਸਾਥ। ਮੋਹਾਣਾ=ਮਲਾਹ। ਨਿਬਾਹਿੰਦਾ=ਪੁਜਾਂਵਦਾ ਹੈ।]
[ਪਰਧਾਣਾ=ਸਰਪੰਚ, ਅਮੀਰ।

੧ਬੇੜੀ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਇਕ (ਮੁਹਾਣਾ) ਮਲਾਹ ਬਾਹਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਨੂੰ (ਨਦੀ ਥੋਂ) ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਕ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਪੂਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨਦੀ ਥੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੨ਇਕੋ ਆਗੂ ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੩ਇਕ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਸਾਰੇ) ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ (ਰਾਤ) ਚੌਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਮੀਰ ਲੋਕ (ਚੋਰਾਂ ਥੋਂ) ਨਿਚਿੰਤ ਹੋਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ਲਾੜਾ ਇਕ ਵਿਆਹੀਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਉਸ ਇਕ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਬਹੁਤੇ ਜਾਂਞੀਂ ਪਰਾਹੁਣੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ) ਪਰਜਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਅਨੇਕ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੬ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਸਭਾ ਹੈ) ਗੁਰੂ. ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ (ਦਾ) ਪਰਵਾਨਾ (ਦੇਕੇ ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ-

ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭(ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਹਾਂ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਆਗੂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਮ੍ਹਾਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਗੂ ਤਾਂ ਕੱਚੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਜੋ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੬.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼]।

੧ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਾਣੀਐ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ।
੨ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਸਾਧਸੰਗੁ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ।
੩ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਪੂਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ।
੪ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਦਰਸਣੋ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
੫ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਬੈਹਿਣਾ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡੁ ਹੈ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੁਇ ਵਸਗਤਿ ਆਇਆ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਨਾਉ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਖਾਂ ਸਮਝਾਇਆ।
੮ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ॥੧॥

[ਥਾਟੁ=ਬਣਾਉ। ਪਿਰਮ ਰਸੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ। ਬੈਹਿਣਾ=ਸਿੰਘਾਸਣ।]
[ਵਸਗਤਿ=ਵਸੀਕਾਰ। ਪਰਚਾ=ਪ੍ਰੇਮ। ਪਰਚਾਇਆ=ਲਗਾਇਆ।]

੧ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ) ਜਾਣੀਏ, (ਉਸ) ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਪੂਰਾ ਬਣਾਉ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੨ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਪੂਰਾ ਸਾਧ ਸੰਗ (ਬਨਾਯਾ), (ਉਸੇ) ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਮੰਤ੍ਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ੩ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ, ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ। ੪ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦਰਸ਼ਨ (=ਮਤ ਹੈ, ਤੇ) ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ੫ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਸਿੰਘਾਸਣ ਰਚਿਆ ਤੇ ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਤਖਤ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ੬(ਉਸ ਪੂਰੇ ਦਾ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਖੰਡ ਹੈ, (ਉਹ) (ਪੂਰਾ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਭਗਤਾਂ ਦੇ) ਵੱਸ ਆਇਆ ਹੈ। ੭(ਇਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਨਾਮ, ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ, (ਸੱਚਾ) ਧਿਆਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ੮ਗੁਰੂ ਨੇ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ, ਦਾਤ, ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਰ ਦਾ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੨. [ਉਹੋ ਹੀ]।

[੧]ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਕਰੈ ਕਰਾਇਆ।
[੨]ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾਤਾਰੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਦੇਇ ਦਿਵਾਇਆ।
[੩]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਆ।
[੪]ਜਗੁ ਭੋਗ ਜਗੁ ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਪੂਜਾ ਪਰੈ ਨ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ।
[੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਦਿਤਾ ਖਾਇ ਪੈਨੈ ਪੈਨ੍ਹਾਇਆ।
[੬]ਘਰਬਾਰੀ ਹੋਇ ਵਰਤਿਆ ਘਰਬਾਰੀ ਸਿਖ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।
[੭]ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਖਾਇਆ ॥ ੨ ॥

[੧](ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਾਇਆ (ਚਾਹੇ ਸੋ) ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨](ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ) ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਤੇ ਆਪ ਬੜੇ) ਦਾਤਾਰ ਹਨ ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਵਾਇਆ ਚਾਹੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ)। [੩]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ ਦੁਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਦੱਸਦੇ ਸਨ)। [੪]ਜੋਗ ਭੋਗ (ਜੋਗ=) ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਧਿਆਨ ਪੂਜਾ (ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ) ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ! [੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਲੋਕ) ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਕੇ ਦਿੱਤਾ ਖਾਂਦੇ ਤੇ (ਕੱਪੜੇ) ਪਹਿਨਾਏ ਹੋਏ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ। (ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਦਸਦੇ ਹਨ) :- [੬](ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਘਰਬਾਰੀ) ਘਰ ਵਿਖੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਦੋਂ ਘਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਪੈਰੀਂ ਲਾਇਆ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਥਾਪਿਆ)। [੭]ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਬੀ ਉਦਾਸੀਨ ਅਵਸਥਾ ਰਖੀ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕ੍ਰਿਯਾ]।

[੧]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਿਕੈ ਜਾਇ ਅੰਦਰਿ ਦਰੀਆਇ ਨ੍ਹਵੰਦੇ।
[੨]ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਵਿਚਿ ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਗੁਰ ਜਾਪੁ ਜਪੰਦੇ।
[੩]ਮਥੈ ਟਿਕੇ ਲਾਲ ਲਾਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ।
[੪]ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਣੀ ਗਾਇ ਸੁਣੰਦੇ।
[੫]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਵਰਤਮਾਨ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰੰਦੇ।
[੬]ਸੰਝੈ ਸੋਦਰੁ ਗਾਵਣਾ ਮਨ ਮੇਲੀ ਕਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦੇ।
[੭]ਰਾਤੀ ਕੀਰਤਿ ਸੋਹਿਲਾ ਕਰਿ ਆਰਤੀ ਪਰਸਾਦੁ ਵੰਡੰਦੇ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖੰਦੇ ॥ ੩ ॥

[ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ=ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੂਪ ਸ਼ਮਾਧੀ। ਲਾਲ=ਰੱਤਾ, ਸੁਰਖਰੋਈ,।]
[ਨਿਰਵਿਕਾਰਤਾ। ਸੰਝੈ=ਸੰਧਯਾ ਕਾਲ।]

[੧]ਝਾਲਾਂਘੇ ਉਠਕੇ ਨਦੀ (ਜਾਂ ਸਰੋਵਰ ਜਾਂ ਖੂਹ ਆਦਿਕ ਦੇ ਜਲ) ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨]ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਦੇ ਹਨ। [੩]ਸੁਰਖਰੋਈ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਮੱਥੇ ਲਾ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। [੪]ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਜਾਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ ਅਰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। [੫]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਰ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਭੈ

ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਗੁਤਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ । [੬]ਸੰਧਜਾ ਵੇਲੇ ਸੋਦਰ (ਦਾ ਪਾਠ) ਗਾਉਂਦੇ, ਮਨਮੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਮਨਮਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ) । [੭]ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਰ ਆਰਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੰਡਦੇ ਹਨ । [੮]ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ (ਇਸ ਸੁਭ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤੋਂ) ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਫਲ ਚੱਖਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਦਰੀਆਇ ਸ਼ਲੇਖ ਪਦ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾ 'ਗੁਰ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲੁ ਮਿਲਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲ ਹਰੈ' ॥ ਤਥਾ 'ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਵੈ ॥' ਇਸਨਾਨ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਵੇਂ ਭਾਵ ਹਨ । ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਲਿਵ ਜੋੜਨੀ ਨਿਰਾਸਾ ਨਿਰਵਾਸ ਹੋ ਕੇ ਸਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਜਾਸ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਨਿੱਤਨੇਮ ਆਦਿ ਸਾਧਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੪. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ-ਸਚਖੰਡ] ।

[੧]ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਪਸਾਰਾ ।
[੨]ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸੁ ਧਰੇ ਨਿਰਧਾਰਾ ।
[੩]ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੰਡ ਕਰੋੜਿ ਅਕਾਰਾ ।
[੪]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ।
[੫]ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਵਸਿ ਹੋਇ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ।
[੬]ਬੀਉ ਬੀਜਿ ਅਤਿ ਸੂਖਮੋ ਤਿਦੂ ਹੋਇ ਵਡ ਬਿਰਖ ਵਿਥਾਰਾ ।
[੭]ਫਲ ਵਿਚਿ ਬੀਉ ਸਮਾਇਕੈ ਇਕਦੂ ਬੀਅਹੁ ਲਖ ਹਜਾਰਾ ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ ।
[੯]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚੁਖੰਡ ਵਿਚਿ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ।
[੧੦]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੪॥

[ਓਅੰਕਾਰ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ । ਵਰਭੰਡ=ਬ੍ਰਹਮੰਡ । ਵਡ=ਬੜ=ਬੋਹੜ ।]

[੧]ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਸਰੂਪ ਬਣਾਕੇ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਿਆ ਹੈ। [੨]ਪੌਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਰਾਧਾਰ (ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਵਿਚ) ਰੱਖਿਆ । [੩]ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਮੰਡ ਸਰੂਪ ਰੱਖੇ ਹਨ । [੪]ਆਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਅਗੰਮ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਆਦਿ) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਲੱਖ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । [੫](ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ (ਪੀਤਾ ਹੈ) ਭਗਤ ਵਛਲ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ) ਰਚਣਹਾਰਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । [੬](ਜਦ) ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਬੀਉ ਨੂੰ (ਲੋਕ) ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਥੋਂ ਕਈ ਬੋਹੜ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । [੭]ਫਲ ਵਿਖੇ ਬੀਉ ਸਮਾਕੇ ਇਕ ਬੀਓਂ ਲੱਖਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਬ੍ਰਿਛ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । (ਭਾਵ, ਜਗਤ ਦਾ ਆਦਿ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :-''ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ'' ॥ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਸੋ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੮]ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ (ਜਾਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ। [੯](ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ) ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਵਸਦੇ ਹਨ। [੧੦] ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਦੱਸਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ

ਹਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

੫. [ਜਪੁਜੀ ਅੰਤਲੇ ਸਲੋਕ 'ਪਵਣ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਅਰਥ]।

੧ਪਉਣੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
੨ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਵਾਣ ਚਲਾਇਆ।
੩ਧਰਤੀ ਮਾਤ ਮਹਤ ਕਰਿ ਓਤਿਪੋਤਿ ਸੰਜੋਗੁ ਬਣਾਇਆ।
੪ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਜਗਤ੍ਰ ਖਿਲਾਇਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਸਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੬ਜੰਮਣ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਵਰਤਾਇਆ।
੭ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਤਾ ਮਤਿ ਹੈ ਪਿਤਾ ਸੰਤੋਖ ਮੋਖ ਪਦੁ ਪਾਇਆ।
੮ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਭਿਰਾਵ ਦੁਇ ਜਪੁ ਤਪੁ ਜਤੁ ਸਤੁ ਪੁਤ ਜਣਾਇਆ।
੯ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖਹੁ ਪੁਰਖ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ।
੧੦ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥੫॥
[ਮਹਤ ਕਰ=ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ। ਓਤਿਪੋਤਿ=ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ।]

੧(ਜੇਹੜਾ) 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰ ਸਬਦ ਦਾ ਪੌਣ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪੌਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ) ੨(ਜਿਕੁਰ) ਪਾਣੀ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪ) ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੰਥ (ਤੋਰਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿ) ਪਾਣੀ (ਸਭ ਦਾ) ਪਿਤਾ ਹੈ। ੩ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿੱਕੁਰ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ ਤਿੱਕੁਰ ਹੀ ਮਾਤਾ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਲਿਖੀ ਹੈ)। ੪ਰਾਤ ਦਾਈ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਦਾਇਆ ਹੈ, ਜਗਤ ਨੂੰ (ਜਿਸ ਦਾ) ਸੁਭਾਉ ਬਾਲਕਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਖਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਰਾਤ ਸੁਆਂਦੀ ਤੇ ਦਿਨ ਸੰਸਾਰਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਹਨ)। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਦੇਹਾਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੬ਤਦ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ੭(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਮਾਤਾ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ੍ਯਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਤਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਸੰਤੋਖ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ) ਮੋਖ ਪਦਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੮ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੋਵੇਂ ਭ੍ਰਾਤਾ ਹਨ, ਜਪ ਤਪ ਜਤ ਸਤ (ਆਦੀ ਗੁਣ) ਪੁਤ੍ਰ ਦੱਸ ਹਨ। ੯ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰਣ ਥੋਂ ਪੂਰਣ ਪੁਰਖ ਦਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਵਰਤਾਇਆ। ੧੦ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਅਲਖ ਸੁਖ ਫਲ ਲਖਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਲਖਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ, ਨਾਵੀਂ ਸਤਰ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ।

੬. [ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ]।

੧ਪਰ ਘਰ ਜਾਇ ਪਤਾਹੁਣਾ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ।
੨ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਕਵਲ ਜਿਉ ਸੂਰਜ ਧਿਆਨ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਾਏ।
੩ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਸੰਗ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੀ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਏ।

[੪]ਚਾਰ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਏ।
[੫]ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਖਾਇ ਚਬਾਇ ਸੁ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਏ।
[੬]ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਤਰਸਨ ਖੜੇ ਬਾਰਹ ਪੰਥਿ ਗਿਰੰਥ ਸੁਨਾਏ।
[੭]ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਸ ਕਰਿ ਇਕੁ ਇਕੁ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦਿਖਾਏ।
[੮]ਬਾਰਹ ਸੋਲਹ ਮੇਲਿਕੇ ਸਸੀਅਰ ਅੰਦਰਿ ਸੂਰ ਸਮਾਏ।
[੯]ਜਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲੰਘਿ ਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਏ।
[੧੦]ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗ ਪੈਰੀ ਪਾਏ ॥੬॥
[ਵਲਾਏ=ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਧਿ=ਮਿਲੌਨੀ।]

[੧]ਓਪਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਰਾਹੁਣਾ (ਜਿਕੁਰ) ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ (ਸਮਾਂ) ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੨]ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਵਲ ਰਹਿਕੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਰਖਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਜਲ ਥੋਂ) ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੩](ਤਿਕੁਰ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ 'ਗੁਰੂ' ਚੇਲੇ ਦੀ (ਸੰਧ=ਮਿਲੌਨੀ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ ਕਵਲ ਸੂਰਜ ਵਾਂਙ) । [੪](ਚਾਰ ਵਰਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। [੫](ਕੱਥ, ਸੁਪਾਰੀ, ਚੂਨਾ, ਪਾਨ ਦੇ ਤੰਬੋਲ=) ਬੀੜ ਨੂੰ (ਜਿਵੇਂ) ਜਦ (ਲੋਕ) ਚੱਬਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਲਾਲ ਰੰਗ) ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ ਚਾਰੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਕੇਵਲ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ)। [੬]ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਅਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤਾਂ ਦੇ) ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਤਰਸਦੇ ਖੜੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ)। [੭]ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ (ਬਸੰਤ, ਗ੍ਰੀਖਮ, ਪਾਵਸ, ਸਰਦ, ਹੇਮੰਤ, ਸਿਸਰ) ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਸੂਰਜ ਤੇ ਇਕ ਚੰਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸੂਰਜ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਰੁਤਾਂ ਵਿਖੇ ਭੇਦ ਹੈ)। [੮](ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਬਾਰਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਲਾਂ (ਕਲਾਂ) ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮੇਲਕੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਮਲਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤੋ ਵਿਚ ਤਮੋ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-) [੯](ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਸਤੋਗੁਣ ਤੇ ਤਮੋਗੁਣ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ) ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੧੦](ਆਪ ਸਭ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪਏ (ਕਰਦੇ) ਹਨ, ਜਗਤ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਹਿਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੁਆਰਾ ਡੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਉਮਰ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦਾ ਹੀ ਚਾਨਣਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਸਤੋ ਤਮੋ ਵੱਲ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਹਿਣੀ]।

[੧]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸੁ* ਕਰਿ ਪੈਰੀ ਪੈ ਰਹਿਰਾਸ ਕਰੰਦੇ।
[੨]ਚਰਨ ਸਰਣ ਮਸਤਕੁ ਧਰਨਿ ਚਰਨ† ਰੇਣ ਮੁਖਿ ਤਿਲਕ ਸੁਹੰਦੇ।
[੩]ਭਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਲੇਖੁ ਮੇਟਿ ਲੇਖੁ ਅਲੇਖ ਵਿਸੇਖ ਬਣੰਦੇ।
[੪]ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤ ਕਰਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਨ ਲਖ ਪੁਜੰਦੇ।
[੫]ਹਉਮੈ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿਕੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦੇ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਚਰਣ ਕਵਲ ਪੂਜਾ ਪਰਚੰਦੇ।
[੭]ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਹੋਇ ਭਵਰ ਵਸੰਦੇ ॥੭॥

*ਪਾ:-ਅਦੇਸੁ। †ਪਾ:-ਸਰਨ

[ਅਵੇਸ਼=ਘਰ। ਲੇਖ ਅਲੇਖ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਰਚੰਤੇ=ਪਰਚਦੇ ਹਨ।]

[੧](ਗੁਰ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰਕੇ ਪੈਤੀਂ ਪੈਣ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨]ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਮੱਥੇ ਪੁਰ ਰਖਦੇ ਤੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦਾ ਮੁਖ ਪੁਟ ਤਿਲਕ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਮੇਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਲੇਖ ਤੋਂ ਅਲੇਖ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਪ੍ਰੀਤਿ) ਕਰਦੇ ਹਨ। [੪]ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਗਮਗ ਕਰਕੇ ਉਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਭੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ। [੫]ਹਊਮੈਂ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਾਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਚੇ ਮੇਲ਼ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। [੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਪਰਚਦੇ ਹਨ। [੭]ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸੰਪਟ (ਡੱਬਾ) ਬਣਾਕੇ (ਆਪ) ਭਵਰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ (ਪਰਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ) ਵੱਸਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਇਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹ ਭਵਸਾਗਰ ਤਰਦੇ ਤੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਕੇ, ਨਿਰਾਸਾ ਵਿਚ ਟਿਕਕੇ, ਆਤਮ ਜੋਤ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਲਿਵ ਵਿਚ ਮਗਨ ਵਕਤ ਕੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੮. [ਗਿਆਨੀ ਲੱਛਣ]।

[੧]ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਪਰਸਣ ਸਫਲ ਛਿਅ ਦਰਸਨੁ ਇਕ ਦਰਸਨੁ ਜਾਣੈ।
[੨]ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰਿ ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਪਛਾਣੈ।
[੩]ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ ਪਰਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ।
[੪]ਪਰ ਧਨੁ ਸੂਅਰ ਗਾਇ ਜਿਉਂ ਮਕਰੂਹ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੈ।
[੫]ਘਰ ਬਾਰੀ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਸਿਖਾ ਸੂਤ੍ਰ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਵਿਡਾਣੈ।
[੬]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਞਾਣੈ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੈ ॥੮॥

[ਪਰਸਣ=ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨਾ, ਛੁਹਣਾ (ਚਰਨ ਫੜਕੇ)। ਦਿਬਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ=ਗਯਾਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ।]
[ਮਕਰੂਹ=ਨਿੰਦਤ, ਅਖਾਜ। ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸੰਗ। ਦੂਰ ਕਰਦੇ=ਤਿਆਗਦੇ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪਰਸਨ ਸਫਲ ਹੈ ਜੋ ਛੀ ਮਤਾਂ ਦੀ (ਥਾਂ ਮੁੱਢ ਦਰਸ਼ਨ=ਮੱਤ) ਇਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। [੨]ਗਿਆਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਭੀ ਅਰ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਵਿਖੇ ਭੀ ਇਕੋ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਯਾਨ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ (ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਭ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।) (ਅ) ਲੋਕ ਵੇਦ (ਲੋਕੋਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਕੇ) ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰੂ (ਮਤ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੩]ਇਕੋ ਨਾਰੀ ਦਾ ਜਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਧੀ ਭੈਣ ਆਖਦਾ ਹੈ। [੪]ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਗਊ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸੂਰ ਵਾਂਗੂੰ ਅਖਾਜ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ-"ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸ ਸੂਅਰ ਉਸ ਗਾਇ" [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧।] "ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਘਾਲੈ॥" [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧] 'ਖੁਸਿ ਖੁਸਿ ਲੈਂਦਾ ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ॥ ਵੇਖੈ ਸੁਣੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲਿ ਖੁਦਾਈ॥" [ਮਾਰੂ ਮ: ੫]। [੫]ਜੋ 'ਘਰਬਾਰੀ=) ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਓਹ (ਸਿਖਾ=) ਬੋਦੀ (ਸੂਤ=ਜਨੇਊ) ਨੂੰ ਮਲ (ਮੂਤ੍ਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਕੇ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਮਨ ਕਰਕੇ ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗਯਾਨ ਥੋਂ ਮੁਕਤੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। [੬]ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰਣ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। [੭](ਅਜਿਹੇ ਗਯਾਨੀਆਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਕੋਈ ਪਾਪੀ ਭੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ

ਭੀ ਮਿਲਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪਤ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੯. [ਈਸ਼੍ਵਰੀਜ ਸ਼ਕਤੀ]।

[1]ਗਾਈ ਬਾਹਲੇ ਰੰਗ ਜਿਉ ਖੜੁ ਚਰਿ ਦੁਧੁ ਦੇਨਿ ਇਕ ਰੰਗੀ।
[2]ਬਾਹਲੇ ਬਿਰਖ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਗਨੀ ਅੰਦਰਿ ਹੈ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ?
[3]ਰਤਨਾ ਵੇਖੈ ਸਭੁ ਕੋ ਰਤਨ ਪਾਰਖੂ ਵਿਰਲਾ ਸੰਗੀ।
[4]ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਰਤਨ ਮਾਲ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਚੰਗੀ।
[5]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਓਨੁ ਹੋਇ ਨਿਹਾਲੁ ਨ ਹੋਰ ਸੁਮੰਗੀ।
[6]ਦਿਬ ਦੇਹ ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ ਹੋਇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਅੰਗ ਅੰਗੀ।
[7]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਹਲੰਗੀ ॥੯॥

[ਖੜ=ਦੱਭ, ਘਾਹ ਚਾਰਾ। ਪਾਰਖੂ=ਪ੍ਰੀਖਜਕ, ਪਰਖਣ ਵਾਲਾ। ਸਹਲੰਗੀ=ਸਨਬੰਧੀ।]

[1]ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ (ਕਾਲੀਆਂ, ਪੀਲੀਆਂ, ਧੌਲੀਆਂ ਆਦਿ) ਗਊਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੱਭ ਜਾਂ ਘਾਹ ਖਾਕੇ ਦੁੱਧ ਇਕੋ ਰੰਗ ਦਾ (ਚਿੱਟਾ) ਹੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। [2]ਬਨਾਸਪਤੀ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ (ਭਾਤਾਂ ਦੇ) ਬਿਰਖ ਹਨ, (ਪਰ ਕਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਭੀ ਬਹੁਤੇ ਰੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ)। [3]ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰੀਖਜਕ ਕੋਈ ਇਕ ਵਿਰਲਾ ਹੈ। [4](ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ) ਹੀਰਾ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਵੇਧਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਚੰਗੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਿਖੇ (ਪ੍ਰੋਤੇ ਗਏ ਹਨ)। [5](ਉਹ ਗਜਾਨਵਾਨ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਦਰ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਨਿਹਾਲ ਹੋਕੇ ਓਹ ਹੋਰ (ਕੁਝ ਪਦਾਰਥ) ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। [6](ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਦੇਹ ਅਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਿੱਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਥੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਪੂਰਣ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। [7]ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ (ਸੱਚਾ) ਸਨਬੰਧੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਸੰਸਾਰਕ ਸਾਕ ਝੂਠੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹਨ।

੧੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਧਾਰਨਾ]।

[1]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪੰਚਸ਼ਬਦ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਏ।
[2]ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ* ਲਖਿ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਸੁਭਾਉ ਅਲਾਏ।
[3]ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੁ ਧੁਨਿ ਜਾਣੈ ਜੰਤ੍ਰੀ ਜੰਤ੍ਰ† ਵਜਾਏ।
[4]ਅਕਥ ਕਥਾ ਵੀਚਾਰਕੈ ਉਸਤੁਤਿ ਨਿੰਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਏ।
[5]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਮਨ ਪਰਚਾਏ।
[6]ਜਾਇ ਮਿਲਨਿ ਗੁੜ ਕੀੜਿਆਂ ਰਖੈ ਰਖਣਹਾਰੁ ਲੁਕਾਏ।
[7]ਗੰਨਾ ਹੋਇ ਕੋਲੂ ਪੀੜਾਏ ॥੧੦॥

[ਅਲਾਏ=ਅਲਾਪ। ਧੁਨਿ=ਤਾਰ।]

[1]ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਲਿਵ (ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ) ਪੰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਤੱਤ, ਬਿੱਤ, ਘਨ, ਨਾਦ, ਸੁਖਰ ਦੀ ਥਾਂ) ਇਕੋ ਸ਼ਬਦ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਹੀ) ਮੇਲਦ

*ਪਾ:-ਰਾਗ ਨਾਦ ਲਖ ਸ਼ਬਦ। †ਪਾ:-ਤੰਤ੍ਰ।

ਹਨ। ੨(ਹੋਰ) ਰਾਗਾਂ ਅਤੇ ਨਾਦਾਂ ਦੇ (ਸੰਬਾਦ=) ਝਗੜੇ ਸਮਝਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਖਿਆ (ਗਯਾਨ ਚਰਚਾ) ਕਰਦੇ ਅਰ ਅਲਾਪ (ਰਾਗ ਦਾ ਬੀ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਮੁਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਧਯਾਨ ਦੀ ਧੁਨਿ ਤਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੂਰ ਵਜੰਤ੍ਰੀ ਵਾਜੇ ਦੀ ਧੁਨਿ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੪ਉਹੋ ਹੀ ਉਸਤਤ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਅਕਥ ਕਥਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਓਹ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਕੇ (ਹਰੇਕ ਦਾ) ਮਨ ਪਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਕੀੜੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕਾਵੇ ਲੋਕ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੭(ਉਹ ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਚ) ਗੰਨੇ ਵਾਂਙ (ਨਿਜ ਨੂੰ) ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲਿਵ ਪੱਕ ਕੇ ਜੋ 'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ' ਨਾਮ ਦੇ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਵਿਚੋਂ ਰੋਮ ਰੋਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਲੰਘ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਇਕ ਤਾਰ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਛ ਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਕਹੀਂਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਇਕ ਵਿਚ ਜਾਣੋ। ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੂੰ ਘੂੰ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਾਗ ਨਾਦ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਾਕ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਤ੍ਰ ਦੀ ਥਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਕਥਾ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤ ਦਾ ਵਰਜਣਾ ਹੈ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਗੰਨੇ ਵਾਂਙ ਕਲੇਸ਼ ਸਹਿ ਕੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਧਾਰਨਾ]।

੧ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸਿ ਹੋਇ ਭਵਰ ਲੈਵਾਸੁ ਲੁਭਾਵੈ।
੨ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾਂ ਸੁਖਮਨਾ ਲੰਘਿ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਵੈ।
੩ਸਾਹਿ ਸਾਹਿ ਮਨ ਪਵਣ ਲਿਵ ਸੋਹੰ ਹੰਸਾ ਜਪੈ ਜਪਾਵੈ।
੪ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਲਿਵ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਅਵੇਸ ਮਚਾਵੈ।
੫ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਦੇਹ ਬਿਦੇਹ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਵੈ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਵੈ ॥੧੧॥

[ਸੋਹੰ=ਉਹ ਮੈਂ। ਹੰਸਾ=ਮੈਂ ਉਹ।]

੧(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਦੇ ਰਸ ਪੁਰ ਭਵਰ ਹੋਕੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿਖੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨ਇੜਾ ਆਦਿ ਤਿੰਨ ਨਾੜੀਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ (ਤਿਆਗ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਸ੍ਵਾਸ ਸ੍ਵਾਸ ਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਲਾਕੇ ਸੋਹੰ ਅਤੇ ਹੰਸਾ ਦਾ ਜਾਪੁ ਜਪਦੇ ਹਨ। (ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਇਸ ਜਾਪ ਨਾਲ ਡੁੱਬ ਚੱਲਿਆ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਏਹ ਮੰਤ੍ਰ ਸੌਂਜਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਜਾਪ ਵੇਲੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪਰਖ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਸੋਹੰ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਪਦ ਵਾਂਙ 'ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ' ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਪਦਾਂ ਵਾਂਙ ਨਾਮ ਹੈ)। ੪ਲਿਵ ਦਾ ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦੇ ਸਮਾਉਣ ਵਾਂਙ ਸੁਗੰਧ ਮਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੫ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਚਰਣ ਕਮਲ ਰੂਪੀ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਖੇ ਸਹਜ ਨਾਲ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਜਦ) ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਦੇਹ ਥੋਂ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਦ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੭(ਅਜਿਹੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਿਲਨ ਵਿਖੇ ਅਲਖ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਵਾਰ ੧੩ ਦੀ ਪੌੜੀ ੫ ਦੀ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਪੌੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਹੋਰ ਬਣਨਗੇ, ੧, ੪, ੫, ੬, ੭, ਤੁਕਾਂ ਤਾਂ ਵਿਧਿ ਰੂਪ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰ ਕਰੇ, ਤੇ

ਦੂਜੀ ਤੀਜੀ ਇਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਲੰਘਿ–ਤਜਾਗ ਕੇ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ; ਅਰਥਾਤ–ਸਹਿਜ ਯੋਗ ਵਿਚ ਆਵੇ, ਯਾ ਇਹ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਛੋਟੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਅਵਸਥਾ ਹਨ। ਪਿਰਮ ਰਸ ਯਥਾਰਥ ਹੈ।

੧੨, [ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਥਿ ਸਕਥ ਹਨਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ।
[2]ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਣਾ ਪੈਰ ਧੋਇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵੈ।
[3]ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖਿ ਪੋਥੀਆ ਤਾਣ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਰਬਾਬ ਵਜਾਵੈ।
[4]ਨਮਸਕਾਰ ਡੰਡਉਤ ਕਰਿ ਗੁਰ ਭਾਈ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਗਲਿ ਲਾਵੈ।
[5]ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮ ਦੀ ਹਥਹੁ ਦੇਕੈ ਭਲਾ ਮਨਾਵੈ।
[6]ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸ ਹੋਇ ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਹਥੁ ਨ ਲਾਵੈ।
[7]ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੂਜਕੇ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ।
[8]ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪ ਗਣਾਵੈ* ॥੧੨॥

[ਸਕਥ=ਸਫਲਾ। ਪੀਹਣਾ=ਚੱਕੀ ਪੀਹਣੀ। ਤਾਲ=ਕੈਂਸੀਆਂ।]
[ਵਿਰਤ=ਉਪਜੀਵਕਾ।

[1](ਜਿਹੜੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ (ਕਾਰ=) ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। [2]ਪੱਖਾ ਝਲਦੇ, (ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਚੱਕੀ) ਪੀਂਹਦੇ, ਪਾਣੀ ਢੋਂਦੇ, ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ (ਮੁਖ ਵਿਚ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। [3]ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਲਿਖਕੇ (ਵੰਡਦੇ,) ਕੈਂਸੀਆਂ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਆਦਿ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। [4]ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਪਉਂਦੇ। [5]ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੋਰਦੇ, ਹੱਥੋਂ (ਦਾਨ) ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। [6](ਚਰਣ ਰੂਪ) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਪਰਸਕੇ ਆਪ ਅਪਰਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਂ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ। [8]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਪੂਜ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਭੈ ਅਤੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। [7]ਆਪਾ ਭਾਉ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸਫਲ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਐਉਂ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :–ਹੱਥ ਤਾਂ ਸਫਲ ਹਨ ਜਾਂ ਐਹ ਐਹ ਕੁਝ ਕਰਨ; ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਕਾਰਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਮਾਣ="ਹਥ ਪਰ ਸਕਯਥ ਹਥ ਲਗਹਿ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਜ।"

੧੩. [ਚਰਣ ਸਫਲਤਾ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੈਰ ਸਕਾਰਥੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਾਲ ਚਲੰਦੇ।
[2]ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਜਾਨਿ ਚਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ।
[3]ਧਾਵਨ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਨੋ ਖੋਜਿ ਲਹੰਦੇ।
[4]ਦੁਬਿਧਾ ਪੰਥਿ ਨ ਧਾਵਨੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸ ਰਹੰਦੇ।
[5]ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ।
[6]ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਪਰਦਖਣਾ ਪੈਰੀ ਪੈ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰੰਦੇ।
[7]ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚੇ ਪਰਚੰਦੇ ॥੧੩॥

[ਸਕਾਰਥੇ=ਸਫਲ। ਦੁਬਿਧਾ=ਦੁਚਿਤੀ। ਖੋਜਿ–ਢੂੰਡਕੇ।]

*ਪਾ:–ਲਖਾਵੈ।

[੧](ਉਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਸਫਲ ਹਨ (ਜਿਹੜੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ (ਆਪ) ਚਲਦੇ (ਅਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । [੨]ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ (ਸਬਦ ਸੁਨਣ ਲਈ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । [੩]ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ (ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਡਾ ਕਿਉ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਦੋੜਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਕੇ ਲੱਭਦੇ ਹਨ । [੪]ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਪੰਥਾਂ (ਅਨਮਤਾਂ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਜਿਹਾ: "ਦੁਬਿਧਾ ਨ ਪੜਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਹੋਰ ਨ ਪੂਜਉ ਮੜੈ ਮਸਾਣਿ ਨ ਜਾਈ")। [੫]ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ 'ਬੰਦ' ਥੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਹੁਕਮ ਦੇ ਬੰਦੇ (=ਦਾਸ) ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਬੰਦੇ ਹਨ ("ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ")। [੬]ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ) ਰਹੁਰੀਤਿ (ਯਾ ਪ੍ਰੀਤ) ਕਰਦੇ ਹਨ। [੭]ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੇ ਪਰਚੇ (ਪ੍ਰੇਮ) ਵਿਖੇ ਪਰਚ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–"ਚਰਣ ਤੇ ਪਰ ਸਕਯਥ ਚਰਨ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਿਰਯ ।" । ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪੈਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਸਫਲ ਹਨ।

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਪਰੋਪਕਾਰੀ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ਹੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰੰਦੇ ।
[੨]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕੀ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦੇ।
[੩]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣੰਦੇ।
[੪]ਭੂਤ ਭਵਿਖਹੁੰ ਵਰਤਮਾਨ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਲਖ ਲਖੰਦੇ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲੁ ਅਛਲੁ ਛਲੁ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਕਰਿ ਅਛਲੁ ਛਲੰਦੇ।
[੬]ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਬੋਹਿਥੈ ਇਕਸ ਪਿਛੇ ਲਖ ਤਰੰਦੇ।
[੭]ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਮਿਲਨਿ ਹਸੰਦੇ ॥੧੪॥

[ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ। ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ=ਜਿਸ] [ਗਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਲਖੇ। ਬੋਹਿਥੈ=ਜਹਾਜ।]

[੧](ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਮਨ (ਗਿਆਨ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ (ਉਹ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ (ਜੋ) ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ; ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅੱਗੇ ਜਰਣ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੨]ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕੀ ਪੁਰਖ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਿਆਤ ਦੀ ਸਮਾਧਿ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ (ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅਕਥ ਕਥਾ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। [੪](ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਜੋ ਅਬਿਗਤ ਗਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੀ ਨਾ ਲਖ ਸਕੇ (ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕੀ) ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਯਥਾ:–"ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ" ਅਰਥਾਤ ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । [੫]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖ-ਫਲ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਆਪ) ਛਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਅਛਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਗਤ ਵਛਲ (ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਦਯਾ) ਨਾਲ ਅਛਲ (ਜੋ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਛਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਜਿਕੁਰ ਜਲ (ਸਾਗਰ) ਵਿਖੇ ਜਹਾਜ਼ ਤਿਵੇਂ (ਭਵ=) ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਐਸੇ) ਇਕ ਪਿਛੇ ਲੱਖਾਂ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੭]ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਲੋਕ ਸਦਾ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ,

੧੫. [ਘਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਹਿਣੀ]।

[੧]ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਆਖੀਐ ਬਾਹਲੇ ਬਿਸੀਅਰੁ ਤਿਸੁ ਲਪਟਾਹੀ।

²ਪਾਰਸੁ ਅੰਦਰਿ ਪਥਰਾਂ ਪਥਰੁ ਪਾਰਸ ਹੋਇ ਨ ਜਾਹੀ।
³ਮਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਪਾਂ ਸਿਰੀਂ ਓਇ ਭਿ ਸਪਾਂ ਵਿਚਿ ਫਿਰਾਹੀ।
⁴ਲਹਰੀ ਅੰਦਰਿ ਹੰਸੁਲੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਖਾਹੀ।
⁵ਜਿਉ ਜਲ ਕਵਲ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ ਘਰਿਬਾਰੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਤਿਵਾਹੀ।
⁶ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਹੋਇ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਜੀਵਾਹੀ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਿਤੁ ਮੁਖਿ ਸਾਲਾਹੀ ॥੧੫॥

[ਬਿਸੀਅਰ=ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਸਪ। ਲਪਟਾਰੀ=ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ।]

¹ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਜੋ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਬਾਹਲੇ ਸੱਪ ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਤਮੋਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ)। ²ਪਾਰਸ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਪਾਰਸ ਆਪ ਪੱਥਰ ਦਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ। ³ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਮਣੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਬੀ ਸੱਪਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਆਪਣਾ ਗੁਣ ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗੀ ਲੋਕ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ)। ⁴ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੰਸ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀ ਚੁਗ ਚੁਗ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ⁵ਜਿਕੁਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕਮਲ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਘਰਬਾਰੀ ਸਿੱਖ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ⁶ਆਸਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇਜੀਵਨ ਮੁਕਤਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੀ ਮਹਿਮਾ) ਕਿਸ ਮੁਖ ਨਾਲ ਸਲਾਹੀਏ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਜੈਸੇ ਕਿ-"ਕਬੀਰ ਸੰਤੁ ਨ ਛਾਡੈ ਸੰਤਈ ਜਉ ਕੋਟਿਕ ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ ॥ ਮਲਿਆਗਰੁ ਭੁਯੰਗਮ ਬੇਢਿਓ ਤ ਸੀਤਲਤਾ ਨ ਤਜੰਤ ॥" ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸਿੱਖ ਜਦਪਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਦਾ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ, ਅਰ ਸਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ।

੧੬. [ਸਤਿਗੁਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਉਸਤੁਤਿ]।

¹ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ।
²ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਚਰਣਿ ਸਰਣਿ ਗੁਰਸਿਖ ਜੁ ਆਇਆ।
³ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗੁ ਚਲਾਇਆ।
⁴ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਧੰਨੁ ਮਸਤਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਇਆ।
⁵ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰਸਿਖ ਪਰਸਣਿ ਆਇਆ।
⁶ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਸਿਖ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਗੁਰੂ ਮੁਹਿ ਲਾਇਆ।
⁷ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਆਕਾਰ=ਸਰੂਪ। ਪਰਸਣਿ=ਛੂਹਣਾਂ, ਭਾਵ ਦੇਖਣਾ। ਮਾਰਗ=ਰਸਤਾ।]

¹ਧੰਨ ਧੰਨ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ²ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਣਕੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ³ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਧੰਨ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਹ ਸੰਗ ਤੋਰਿਆ ਹੈ। ⁴ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਹਨ, ਧੰਨ ਉਹ ਮੱਥਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ⁵ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਧੰਨ ਹੈ, ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜੋ ਦੇਖਣ ਆਇਆ। ⁶(ਜਿਸ) ਸਿੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮੂੰਹ ਲਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਮੰਤ੍ਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ⁷ਉਸ ਦੀ

ਦੁਰਬੁਧੀ ਤੇ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਣ–"ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੋ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਕਹੀਐ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣੀ ਜਾਇ ਪਇਆ ॥ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੋ ਗੁਰਸਿਖੁ ਕਹੀਐ ਜਿਨਿ ਹਰਿਨਾਮਾ ਮੁਖਿ ਰਾਮੁ ਕਹਿਆ ॥" [ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮ: ੪

੧੭. [ਸਫਲ ਸਮੇਂ]।

੧ਧੰਨੁ ਪਲੁ ਚਸਾ ਘੜੀ ਪਹਰ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਥਿਤਿ ਸੁ ਵਾਰ ਸਭਾਗੇ।
੨ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਦਿਹੁ ਰਾਤਿ ਹੈ ਪਖੁ ਮਾਹ ਰੁਤਿ ਸੰਮਤਿ ਜਾਗੇ।
੩ਧੰਨੁ ਅਭੀਚ ਨਿਛਤ੍ਰੁ ਹੈ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਿਆਗੇ।
੪ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸੰਜੋਗੁ ਹੈ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਰਾਜ ਪਿਰਾਗੇ।
੫ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਆਇਕੈ ਚਰਣ ਕਵਲ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਗੇ।
੬ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਅਨਭੈ ਪਿਰਮ ਪਿਰੀ ਅਨੁਰਾਗੇ।
੭ਸਬਦਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧਸੰਗਿ ਅੰਗਿਅੰਗਿ ਇਕ ਰੰਗਿ ਸਮਾਗੇ।
੮ਰਤਨ ਮਾਲ ਕਰਿ ਕਚੇ ਧਾਗੇ॥੧੭॥

[ਪਲੁ=੬ ਸੁਆਸ ਦਾ ੧ ਪਲ। ਚਸਾ=ਛਿਨ ੬ ਸੁਆਸ ਦੀ। ੬੦ ਪਲ ਦੀ ੧ ਘੜੀ।]
੮ ਘੜੀ ਦਾ ਇਕ ਪਹਿਰ। ੧੫ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ੧ ਪੱਖ। ਅਭੀਚ=ਅਭਿਜਿਤੁ ਨਿਛੱਤ੍ਰ।]

੧ਧੰਨ ਉਹ ਪਲ, ਚਸਾ, ਘੜੀ, ਪਹਿਰ, ਤੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਓਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਥਿਤ, ਵਾਰ ਹਨ। ੨ਧੰਨ ਧੰਨ ਦਿਹੁ, ਰਾਤ, ਪੱਖ, ਮਾਂਹ ਰੁਤਿ, ਸੰਮਤ (ਜਾਗੇ=) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ। ੩ ਧੰਨ ਉਹ ਅਭਿਜਿਤ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਹਨ ਜਦ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ੪ਧੰਨ ਧੰਨ ਉਹ ਸੰਜੋਗ ਹੈ ਜਦ ੬੮ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਯਾਗ ਰੂਪ (ਗੁਰੂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਸੰਜੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਆ ਕੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਵਿਚ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ੬ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਨੁਭਵ (ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਨੁਰਾਗ (ਮਗਨਤਾ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧਿ ਲਾਕੇ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਈਸ੍ਵਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ (ਸਮਾਗੇ=) ਸਮਾ ਗਏ ਜੋ। ੮(ਉਹ ਕੱਚੇ ਧਾਗੇ=) ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ (ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਪ੍ਰਮਾਣ–"ਸਾ ਵੇਲਾ ਸੋ ਮੂਰਤੁ ਸਾ ਘੜੀ ਸੋ ਮੁਹਤੁ ਸਫਲੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਮੇਰਾ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਰਾਮ ॥" ਸਫਲ ਸਮਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਕਾਰ ਛੁਟੇ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਲੱਭੇ ਤੇ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ।

੧੮. [ਘਰਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣਾ ਜੋ ਬੋਲੈ ਸੋਈ ਜਪੁ ਜਾਪੈ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਖੀ ਦੇਖਣਾ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੁ ਧਰੈ ਆਪੁ ਆਪੈ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਣਨਾ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਪੰਚ ਸਬਦੁ ਗੁਰਸਬਦਿ ਅਲਾਪੈ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣੀ ਨਮਸਕਾਰੁ ਡੰਡਉਤਿ ਸਿਞਾਪੈ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਪਰਦਖਣਾ ਪੂਰਨ ਪਰਤਾਪੈ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਖਾਣਾ ਪੈਨਣਾ ਜੋਗ ਭੋਗ ਸੰਜੋਗ ਪਛਾਪੈ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਵਣੁ ਸਮਾਧਿ ਹੈ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੈ।
੮ਘਰਬਾਰੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਭਵ ਲੋਭ ਬਿਆਪੈ।

[੮]ਪਾਰਿ ਪਏ ਲੰਘਿ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ ॥੧੮॥

[ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ=ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ। ਪੂਰਨ ਪਰਤਾਪੈ=ਪੂਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿੱਠਾ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਸੋ (ਈਸ੍ਵਰ ਦਾ) ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਿਰਥਾ ਲਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। [੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧਿਆਨੁ ਧਾਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੀ) ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। [੪]ਗੁਰਮੁਖ (ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ) ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਅਰ ਸਿਰ ਕਰਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਤੇ ਡੰਡੌਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੫]ਗੁਰਮੁਖ (ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ) ਰਸਤਾ ਤੁਰਕੇ (ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਦੱਖਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੬]ਗੁਰਮੁਖ ਖਾਣ, ਪਹਿਨਣ, ਜੋਗ, ਭੋਗ ਅਰ (ਸੰਜੋਗ=) ਮੇਲ ਦੀ ਵਿਧਿ (ਪਛਾਪੈ=) ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸਭ ਮਰਿਯਾਦਾਂ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ)। [੭]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੌਣਾ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ (ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕੋਈ ਥਾਪ ਉਥਾਪ (ਭੰਨ ਘੜ, ਸੰਕਲਪ) ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ ਹੈ। [੮]ਘਰਬਾਰੀ (ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਖੇ ਹੀ) ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਭ ਦੀ ਲਹਿਰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ। [੯]ਵਰ ਅਰ ਸਰਾਪ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸਭ ਨਾਲ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ :–"ਅੰਜਲ ਗਤ ਕਰ ਸੁਮਨ ਜਿਮ ਸਮ ਸੁਗੰਧ ਕਰ ਦੋਇ" ਜਿਕੁਰ ਫੁੱਲ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧੀ ਬਰਾਬਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਅਰ ਔਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ)।

੧੯. [ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਧਾਰਨਾ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਧਿਆਨ ਮੂਲੁ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਜਾਣੈ।
[੨]ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਣ ਪਰਵਾਣੈ।
[੩]ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸੁ ਪੂਜਾ ਮੂਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਮਾਣੈ।
[੪]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਅੰਤਰਿ ਆਣੈ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਚਲਣੁ ਭਾਣੈ।
[੬]ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਉਣ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
[੭]ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਸਿਞਾਣੈ ॥੧੯॥

[ਵੀਹ ਇਕੀਹ=ਗਿਣਤੀਆਂ। ਜੀਵ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਵਾਚਕ ਭਾਵ।]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਧਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਇਸ) ਮੂਰਤ ਨੂੰ (ਗੁਰਮੁਖ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। [੨](ਅਰ) ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ, (ਇਹ) ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਸਿਮਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੩]ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਕਰੰਦ ਰਸ (ਵਿਚ) ਮਗਨ ਹੋਕੇ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੂਲ ਜਾਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। [੪]ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ (ਸੁਰਤ=) ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਲਿਵ ਨੂੰ (ਮਨ) ਅੰਦਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮਾਰਗ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ) ਅਗੰਮ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਰਕੇ ਅਚਲ ਹੋਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ। [੬]ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਇਸ) ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਨੂੰ ਕੌਣ ਆਖ ਸਕੇ। [੭]ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ–ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ-ਦੇ ਅਗੰਮ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ ਸੁਖਮਨੀ:– "ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਨੈ॥" ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਗਤੀ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)।

੨੦. [ਮਨਮੁਖ ਗਤੀ]।

[੧]ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਏ ਢੀਂਗੁਲੀ ਗੱਲ ਬੰਧੈ ਜਲੁ ਉਚਾ ਆਵੈ।

੨ਘੁਘੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਚਕਈ ਚੰਦੁ ਨ ਡਿਠਾ ਭਾਵੈ।
੩ਸਿੰਮਲ ਬਿਰਖੁ ਨ ਸਫਲੁ ਹੋਇ ਚੰਦਨਿ ਵਾਸੁ ਨ ਵਾਂਸਿ ਸਮਾਵੈ।
੪ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ ਤੁੰਮੇ ਦਾ ਕਉੜਤੁ ਨ ਜਾਵੈ।
੫ਜਿਉ ਥਣਿ ਚੰਬੜਿ ਚਿਚੜੀ ਲੋਹੂ ਪੀਐ ਦੁਧੁ ਨ ਖਾਵੈ।
੬ਸਭ ਅਵਗੁਣ ਮੈ ਤਨਿ ਵਸਨਿ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਵਗੁਣ ਨੋ ਧਾਵੈ।
੭ਥੋਮ ਨ ਵਾਸੁ ਕਥੂਰੀ ਆਵੈ ॥੨੦॥੬॥

[ਢੀਂਗੁਲੀ=ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੰਤ੍ਰ। ਘੁਘੂ=ਉੱਲੂ। ਸੁਝ=ਸੂਰਜ। ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ।]

੧(ਲੋਕ ਢੀਂਗੁਲੀ=) ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੰਤ੍ਰ ਦਾ ਗਲਾ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਉੱਚਾ ਆਵੇ, (ਭਾਵ ਆਪੇ ਨਹੀਂ ਨਿਉਂਦੀ, ਧੱਕੋ ਧੱਕੀ ਨਿਵਾਈਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਨਮੁਖ ਆਪ ਨਹੀਂ ਨੀਉਂਦਾ)। ੨ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ, ਚਕਵੀ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀ ਭਾਉਂਦਾ। ੩ਸਿੰਬਲ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ, ਵਾਂਸ ਵਿਖੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਹੀ ਸਮਾਉਂਦੀ। (ਜਥਾ:-"ਕਬੀਰ ਬਾਂਸੁ ਬਡਾਈ ਬੂਡਿਆ ਇਉ ਮਤ ਡੂਬਹੁ ਕੋਇ ॥ ਚੰਦਨ ਕੈ ਨਿਕਟੇ ਬਸੈ ਬਾਂਸੁ ਸੁਗੰਧ ਨ ਹੋਇ")। ੪ਸੱਪ ਅਤੇ ਤੁੰਮੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਦੁਧ ਨਾਲ ਪਾਲੀਏ (ਪਰੰਤੂ ਸੱਪ ਦੀ ਵਿਖ ਤੇ) ਤੁੰਮੇ ਦੀ ਕਉੜੱਤਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ੫(ਗਊ ਦੇ) ਥਣ ਕੋਲ ਚਮਚਿੱਚੜ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ, ਲਹੂ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ। ੬(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਵਗੁਣ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਹਨ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ) ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਸੀਂ ਅਵਗੁਣਾਂ ਵਲ ਦੌੜਦੇ ਹਾਂ। ੭ਜਿਕੁਰ ਥੋਮ ਵਿਖੇ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (ਤਿਹਾ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਮੋਮ ਨਹੀਂ ਹੈ)।

ਭਾਵ-"ਕਬੀਰ ਪਾਪੀ ਭਗਤਿ ਨ ਭਾਵਈ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਨ ਸੁਹਾਇ ॥ ਮਾਖੀ ਚੰਦਨੁ ਪਰਹਰੈ ਜਹ ਬਿਗੰਧ ਤਹ ਜਾਇ"। ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਨਾ ਸੌਰਨ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੭.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਨ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡ ਵਸਾਇਆ।
੨ਗੁਰਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁਗਣਾਇਆ।
੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਭੇ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਿ ਸਧਾਇ ਸਾਧੁ ਸਦਵਾਇਆ।
੪ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ।
੫ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭ ਕਿਹੁ ਸਚੁ ਨਾਉ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰੁ ਦਿੜਾਇਆ।
੬ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਮੰਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੁ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ।
੭ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥੧॥

[ਸਾਧਿ=ਸਿੱਧੀ। ਸਧਾਇ=ਸਾਧਕੇ।]
[ਸਾਧੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਾ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਓਰੈ=ਉਰੇ,। ਆਸਰੇ ਵਿਚ, ਅੰਦਰ।]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਸੱਚੇ ਪਾਤਸਾਹ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਵਸਾਇਆ ("ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਜਹ ਸਾਧ ਪਗ ਧਰਹਿ")। [੨](ਉਸ ਵਿਖੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈਕੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗਵਾ ਆਪਨਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦੇ। [੩]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ (ਸਾਧੂ=) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਦਵਾਇਆ। [੪]ਚਹੁੰ ਵਰਣਾਂ (ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ) ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਕੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਨ। [੫]ਸੱਚ ਤੋਂ ਸਭ ਕਿਛ ਉਰੇ ਹੈ (ਸੱਚ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕਿਛ ਹੈ) ਇਸ ਲਈ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ। [੬](ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸਭ ਕੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ ਸੋਈ ਸੱਚ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੭](ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸਬਦ ਦੀ ਗਜਾਤ ਦੀ (ਲਿਵ=) ਸਮਾਧੀ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।)

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਆਪ ਤਰਦਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਸੱਚ ਤੇ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਗਿਣਤੀ ਦੋ ਦੀ ਚੱਲਣੀ ਹੈ, ਇਥੇ ੧ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਜੋ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਭ ਕਿਛ ਨੀਵਾਂ ਹੈ।

੨ [ਦੋ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਮਹਿਮਾਂ]।

[੧]ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਨੋ ਸਾਧਿਕੈ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦਿਹੁੰ ਰਾਤਿ ਸਧਾਏ।
[੨]ਸੁਖ ਦੁਖ ਸਾਧੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਲੰਘਾਏ।
[੩]ਜਨਮ ਮਰਣ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤੁ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰ ਨਿਵਾਏ।
[੪]ਰਾਜ ਜੋਗ ਜਿਣਿ ਵਸਿ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਰਹਾਏ।
[੫]ਵਸਗਤਿ ਕੀਤੀ ਨੀਂਦ ਭੂਖ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਜਿਣਿ ਘਰਿ ਆਏ।
[੬]ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਸਾਧਿਕੈ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਸਬਾਏ।
[੭]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਸਦਾਏ ॥੨॥

[ਸਧਾਏ=ਸਾਧ ਲੀਤੇ। ਸਾਧਿ ਸੰਜੋਗ=ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ।]
[ਵਸਗਤਿ=ਵਸ ਕੀਤੀ। ਪੈਖਾਕ=ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ।]

[੧](ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਸਤੋ ਤਮੋਂ ਸਾਧ ਕਰਕੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਓਹ ਸਭ ਪਰ ਬਲੀ ਹਨ)। [੨]ਦੁਖ ਸੁਖ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ, ਹਰਖ ਸੋਗ, ਨਰਕ ਸੁਰਗ, ਪੁੰਨ ਪਾਪ (ਸਭ ਤੋਂ) ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ। [੩]ਜਨਮ ਮਰਣ ਥੋਂ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਸ਼ਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ, ਭਲੇ ਬੁਰੇ (ਸਭ) ਨਿਵਾ ਲੀਤੇ ਹਨ। [੪]ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਸਾਧ ਸੰਜੋਗ ਅਰਥਾਤ) ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਵਿਜੋਗ ਥੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। [੫]ਨੀਂਦ ਭੁਖ ਸਾਰੀ ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਜਿੱਤਕੇ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। [੬]ਉਸਤੁਤ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਭ ਦੇ ਸਾਝੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦ੍ਵੈਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। [੭](ਸਭ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ (ਆਪ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਯਥਾ:-"ਫਰੀਦਾ ਖਾਕੁ ਨ ਨਿੰਦੀਐ ਖਾਕੂ ਜੇਡੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਜੀਵਦਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਤਲੈ ਮੋਇਆ ਉਪਰਿ ਹੋਇ ॥" ਸਾਰੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਦ੍ਵੰਦਾਤੀਤ ਹਨ। ਦੁਖ, ਸੁਖ, ਹਰਖ ਸੋਗ, ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦ੍ਵੰਦ (ਜੋੜੇ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਹਨ।

੩. [ਤਿੰਨ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗੁਰਮੁਖ] ।

[੧]ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਲੰਘਾਏ ।
[੨]ਭੂਤ ਭਵਿਖਹੁ ਵਰਤਮਾਨੁ ਆਦਿ ਮਧਿ ਜਿਣਿ ਅੰਤਿ ਸਿਧਾਏ ।
[੩]ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਿ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਜਿਣਿਆਏ ।
[੪]ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਸਾਧਿ ਸੁਰਗ ਮਿਰਤ ਪਾਤਾਲ ਨਿਵਾਏ ।
[੫]ਉਤਮੁ ਮਧਮ ਨੀਚ ਸਾਧਿ ਬਾਲਕ ਜੋਬਨ ਬਿਰਧਿ ਜਿਣਾਏ ।
[੬]ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਲੰਘਿ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਨਾਏ ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੁ ਮਨਿ ਇਕ ਧਿਆਏ ॥੩॥

[ਲੋਕ ਵੇਦ=ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਵੇਦ ਯਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੇਦ, ਲੋਕੋਕਤੀ । ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ।]
[ਸਿਧਾਏ=ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ । ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ=ਪ੍ਰਯਾਗ, ਭਾਵ ਸਹਜ । ਸਰਬ]
[ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਸਰਬ ਸਾਧਨਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਯਥਾਰਥ ।

[੧](ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸ਼ਿਵ ਤਿੰਨ (ਦੇਵਤੇ) ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਗੁਣ, ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ (ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ) ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ । [੨]ਬੀਤ ਗਿਆ ਸਮਾਂ, ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ, ਹੁਣ ਦਾ ਸਮਾਂ (ਤਿੰਨੇ ਅਤੇ) ਆਦਿ, ਮੱਧ, ਅੰਤ (ਤਿੰਨਾਂ ਅਵਸਥਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਜਿੱਤਕੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਤੇ ਕਾਲ ਰਹਤ ਤੇ ਅਵਸਥਾ ਰਹਤ ਹੋ ਕੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ) । [੩]ਮਨ, ਬਚਨ, ਸਰੀਰ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ (ਤਿੰਨੇ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ) । ਜੰਮਣ, ਮਰਨ, ਜੀਉਣ, ਜਿੱਤਕੇ (ਤਿੰਨੇ ਦਸ਼ਾ ਲੰਘਕੇ ਯਥਾਰਥ) ਹੋ ਗਏ ਹਨ । [੪]ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ, ਉਪਾਧਿ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਸੁਰਗ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ, ਪਾਤਾਲ (ਤਿੰਨੇ) ਨਿਵਾ ਦਿਤੇ (ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ) ਹਨ । [੫]ਉਤਮ, ਮੱਧਮ, ਨੀਚ (ਤਿੰਨਾਂ ਦਰਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਸਾਧਕੇ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ) ਬਾਲਕ, ਜੋਬਨ, ਬਿਰਧ (ਤਿੰਨ ਉਮਰਾਂ) ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਆਏ ਹਨ (ਤਿਨਾਂ ਨੂੰ ਅਫਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਕ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹੇ ਹਨ) । [੬]ਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ, ਸੁਖਮਨਾ (ਪ੍ਰਣਾਯਾਮ ਦੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ) ਦੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਲੰਘਕੇ (ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ) ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । [੭]ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਤ੍ਰਿਕੁਟੀਆਂ ਜਿੱਤਕੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਵਸਥਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪਿਛੇ ਦ੍ਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ।

੪. [ਚੌਕੜੀ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਗੁਰਮੁਖ] ।

[੧]ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸਾਧਿਕੈ ਸੇਤਜ ਉਤਭੁਜ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ।
[੨]ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਚਾਰਿ ਜੁਗ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਵੇਦ ਵਖਾਣੀ ।
[੩]ਧਰਮ ਅਰਥੁ ਕਾਮੁ ਮੋਖੁ ਜਿਣਿ ਰਜ ਤਮ ਸਤ ਗੁਣ ਤੁਰੀਆ ਰਾਣੀ ।
[੪]ਸਨਕਾਦਿਕ ਆਸ੍ਰਮ ਉਲੰਘਿ ਚਾਰਿ ਵੀਰ ਵਸਗਤਿ ਕਰਿ ਆਣੀ ।
[੫]ਚਉਪੜਿ ਜਿਉ ਚਉਸਾਰ ਮਾਰਿ ਜੋੜਾ ਹੋਇ ਨ ਕੋਇ ਰਞਾਣੀ ।
[੬]ਰੰਗ ਫਿਰੰਗ ਤੰਬੋਲ ਰਸ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਇਕ ਰੰਗ ਨੀਸਾਣੀ ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੪॥

[ਬਾਣੀ=ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ । ਚਉਸਾਰ=ਬਾਜੀ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ । ਰਞਾਣੀ=ਮਾਰਨਾ ।]
[੧]ਅੰਡਜ; ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ (ਚਾਰੇ) ਖਾਣੀਆਂ, (ਪਰਾ, ਪਸੰਤੀ, ਮੱਧਮਾਂ, ਬੈਖਰੀ

ਚਾਰੇ) ਬਾਣੀਆਂ ਸਾਧ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਚਹੁੰ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਵਾਗਵਣ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਤੇ ਚਹੁੰ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਆਏ)। [2]ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ (ਦਿਸਾ), ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਜੋ ਕਹੀਦੇ ਹਨ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ)। [3]ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਮੁਕਤੀ (ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ) ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਰਜ, ਤਮ, ਸਤ (ਤਿੰਨੇ) ਗੁਣ (ਅਤੇ) ਤੁਰੀਆ ਰਾਣੀ (ਭੀ ਜਿੱਤੀ ਹੈ)। [4]ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ ਨੂੰ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਚਾਰ ਵੀਰ (ਹਨਵੰਤ, ਨਰਸਿੰਘ, ਭੈਰੋਂ ਬੀਰ, ਲੰਕੁੜਾ ਬੀਰ ਅਥਵਾ ਚਾਰ ਭਿਰਾਉ ਰਾਮ, ਲਛਮਨ, ਭਰਤ, ਸ਼ਤ੍ਰਘਨ ਨੂੰ) ਵੱਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। [5]ਚੌਪੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਜਿੱਤਕੇ ਜੋੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਞਾਣਦਾ (ਭਾਵ ਜੋੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਯੋਗੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਅਜਿੱਤ ਹਨ)। [6]ਤੰਬੋਲ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਰੰਗ ਹਨ, ਜਦ ਉਹ ਰਸ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ) ਰੂਪ ਹੋਏ ਤਦ ਬਹੁਰੰਗੀ ਥੋਂ ਇਕ ਰੰਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਗਏ; (ਗੱਲ ਕੀ ਕੱਥ, ਚੂਨਾ, ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਪਾਨ ਦਾ ਇਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ, ਚਾਰ ਜਾਤ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਰਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ)। [7]ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ (ਸਦਾ) ਨਿਰਬਾਣ (ਪਦ ਵਿਚ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਚੋਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਹਿਜ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਅੱਪੜੇ ਹਨ, ਗਿਣਤੀਓਂ ਪਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਵੀਹ ਇਕੀਹੋ ਲੰਘਣਾ, ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਹੋਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਾਰ ਮਾਨੋਂ ਟੀਕਾ ਹੈ।

੫. [ਪੰਚ ਘਰ ਸੰਖਜਾ ਗੁਰਮੁਖ]।

[1]ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸੁ ਉਲੰਘਿ ਪਇਆਣਾ।
[2]ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਲੰਘਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਹਾਣਾ।
[3]ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸੁਗ੍ਰੰਥਿ* ਪੰਚ ਪਰਵਾਣਾ।
[4]ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ ਚਾਚਰੀ ਉਨਮਨ ਲੰਘਿ ਅਗੋਚਰ ਬਾਣਾ।
[5]ਪੰਚਾਇਣ ਪਰਮੇਸਰੋ ਪੰਥ ਸਬਦ ਘਨਘੋਰ ਨੀਸਾਣਾ।
[6]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਚ ਭੂ ਆਤਮਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੁਹਾਣਾ।
[7]ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਨ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ॥੫॥

[ਪਇਆਣਾ=ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧੁ=ਵੈਰ। ਵਿਹਾਣਾ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।]
[ਅਰਥ ਸੁਗ੍ਰੰਥਿ=ਸੁੰਦਰ ਅਰਥ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਧੀਰਜ। ਘਨਘੋਰ-ਧੁਨਿ।]

[1]ਜਲ ਵਾਯੂ, ਅਗਨੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ ਅੱਗੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਪੰਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। [2]ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਭੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। [3]ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਯਾ, ਧਰਮ ਅਰ ਧੀਰਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੋਏ ਹਨ। [4](ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਮੁੱਦ੍ਰਾਂ ਹਨ, ਇਕ ਖੇਚਰ=)ਸ੍ਵਾਸ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ, (ਦੂਜੀ ਭੂਚਰ=) ਸ੍ਵਾਸ ਦਾ ਠਹਿਰਾਉ, (ਤੀਜੀ ਚਾਚਰੀ=) ਸ੍ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਉਤਾਰ, (ਚੌਥੀ ਉਨਮਨ=)ਅਰਥਾਤ ਤੁਰੀਆ ਪਦ, (ਪੰਜਵੀਂ ਅਗੋਚਰ=) ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ (ਬਾਣਾ=) ਇਸਥਿਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। [5](ਪੰਚ=) ਸੰਤਾਂ ਵਿਖੇ ਜਿਸ

*ਪਾ:-ਗਰਦ।

ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ (ਆਯਤਨ=) ਘਰ ਹੈ, ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ (ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ) ਦੀ ਘਨਘੋਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਪ ਦੀ ਪਰਾ ਪਸੰਤੀ ਮਧਮਾ ਬੈਖਰੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੰਜਵੀ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਘਨਘੋਰਤਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪੰਚ ਭੂਤਾਂ (ਦੀ ਸਤੋ ਅੰਸ਼ ਦਾ) (ਆਤਮ=) ਨਾਮ ਅੰਤਹਕਰਣ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਸਾਧ ਲੀਤਾ (ਭਾਵ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਏ ਹਨ। ੭ਸਹਿਜ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ (ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਕਰਕੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤੀ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬. [ਛੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾਂ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਸਾਧੈ ਗੁਰਮਤੀ।
੨ਛਿਅ ਰਸ ਰਸਨਾ ਸਾਧਿਕੈ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀ ਭਾਇ ਭਗਤੀ।
੩ਛਿਅ ਚਿਰਜੀਵੀ ਛਿਅ ਜਤੀ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤਿ ਛਿਅ ਸਾਥਿ ਜੁਗਤੀ।
੪ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰਛਿਅ ਕਰਮਜਿਣਿ ਛਿਆ ਗੁਰਾਂਗੁਰ ਸੁਰਤਿਨਿਰਤੀ।
੫ਛਿਅ ਵਰਤਾਰ ਸਾਧਿਕੈ ਛਿਅ ਛਕ ਛਤੀ ਪਵਣ ਪਰੱਤੀ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਰਤੀ ॥੬॥

[ਭਾਇ ਭਗਤੀ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ। ਸੁਰਤਿ ਨਿਰਤੀ=ਪ੍ਰੀਤ ਇਕ ਰਸ। ਵਰਤਾਰੇ=ਉਰਮੀਆਂ।]
[ਪਵਣ ਪਰਤੀ=ਮਨ ਦਾ ਉਲਟਣਾ, ਅਥਵਾ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਉਲਟਾਉਣਾ।

੧ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ (ਬਸੰਤ, ਗ੍ਰੀਖਮ ਪਾਵਸ, ਸਿਸਰ, ਸਰਦ, ਹੇਮੰਤ) ਵਿਖੇ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ (ਪ੍ਰਤਾਪ) ਨਾਲ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਸ਼ਾਂਖ, ਨਯਾਯ, ਯੋਗ, ਉਤਰ ਮੀਮਾਂਸਾ, ਪੂਰਵ ਮੀਮਾਂਸਾ, ਵੇਦਾਂਤ) ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੨ਜੀਭ ਦੇ ਛੇ ਰਸ (ਖੱਟਾ, ਮਿੱਠਾ, ਕਸੈਲਾ, ਕੌੜਾ, ਤਿੱਖਾ, ਸਲੂਣਾ) ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਛੇ ਰਾਗ (ਭੈਰੋਂ, ਮਾਲਕੌਸ, ਹਿੰਡੋਲ, ਦੀਪਕ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ, ਮੇਘ ਰਾਗ ਅਤੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਛਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਟਰਾਣੀਆਂ) ਰਾਗਣੀਆਂ (ਉਸ ਦੀ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਗ ਪਾਕੇ ਭਾਇ ਭਗਤੀ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩ਛੀ ਚਿਰਜੀਵੀ (ਜਾਂ ਕਾਕਭਸੁੰਡ ਤੇ ਲੋਮਸ ਆਦਿ ਰਿਖੀ), ਛੀ ਜਤੀ (ਹਨੂਮਾਨ, ਲਛਮਨ, ਗੋਰਖ, ਆਦਿ ਭੀ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਛੇ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤ ਭੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ)। ੪ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਛੀ ਕਰਮ (ਜਪ, ਹੋਮ, ਸੰਧਯਾ, ਸਨਾਨ, ਅਤਿਥਿ ਪੂਜਾ, ਦੇਵ ਅਰਚਾ) ਜਿੱਤਕੇ (ਛੀਆਂ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ=) ਅਰਥਾਤ ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰੀਤ ਇਕ ਰਸ ਲਗਾਈ ਹੈ। ੫ਛੀ ਵਰਤਾਰੇ ਯੱਗ ਦੇ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਛੀ ਛਕੇ ਛੱਤੀ (ਪਖੰਡਾਂ ਵਲੋਂ) ਪਵਨ ਪਰਤਾ ਲਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਛੀ ਛੀ ਪਖੰਡ ਹਨ ਉਧਰੋਂ ਮਨ ਪੌਣ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਉਰਮੀਆਂ=ਜਾਯਤੇ, ਸਥੀਯਤੇ, ਵਰਧਤੇ, ਪ੍ਰਣਮਤੇ, ਖੀਯਤੇ, ਵਿਨਸਤੇ ਸਾਧ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਛੇ ਚੱਕ੍ਰ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ 'ਚਕ੍ਰ' ਸਬਦ–ਮੂਲ, ਨਾਭੀ, ਰਿਦਾ ਕੰਠ, ਤਾਲੂ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ)। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਹ ਕਿ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛੀ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਣੀਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੭. [ਸਪਤ ਸੰਖਯਾ ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਸਤ ਸਮੁੰਦ ਉਲੰਘਿਆ ਦੀਪ ਸਤ ਇਕ ਦੀਪਕ ਬਲਿਆ।

[੨]ਸਤ ਸੂਤ ਇਕ ਸੂਤਿ ਕਰਿ ਸਤੇ ਪੁਰੀਆ ਲੰਘਿ ਉਛਲਿਆ।
[੩]ਸਤੀ ਸਤੀ ਜਿਣਿ ਸਪਤ ਰਿਖਿ ਸਤਿ ਸੁਰਾ ਜਿਣਿਅਟਲੁ ਨ ਟਲਿਆ।
[੪]ਸਤੇ ਸੀਵਾ ਸਾਧਿਕੈ ਸਤੀ ਸੀਵੀ ਸੁਫਲਿਓ ਫਲਿਆ।
[੫]ਸਤ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਸਤ ਵਸਿਗਤਿ ਕਰ ਉਪਰੇਰੈ ਚਲਿਆ।
[੬]ਸਤੇ ਧਾਰੀ ਲੰਘਿਕੈ ਭੈਰਉ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਦਲਮਲਿਆ।
[੭]ਸਤੇ ਰੋਹਣਿ ਸਤਿ ਵਾਰ ਸਤਿ ਸੁਹਾਗਣਿ ਸਾਧ ਨ ਛਲਿਆ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਖਲਿਆ ॥੭॥

[ਉਲੰਘਿਆ=ਟੱਪ ਗਿਆ। ਉਛਲਿਆ=ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ।]

[੧](ਗੁਰਮੁਖ) ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰਾਂ (ਖਾਰੀ ੧, ਖੀਰ ੨, ਦੁਧਿ ੩, ਮਧੁ ੪, ਇਖ ੫, ਰਸ ਜਲ ੬, ਘ੍ਰਿਤ ੭,) ਨੂੰ ਟੱਪ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਨਾਵਟੀ ਢਕੌਂਸਲਿਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ), ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਖੇ (ਉਸ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖ ਕਰਨੀ ਦਾ) ਇਕ (ਗਿਆਨ ਉਜਜਾਰੇ ਦਾ) ਦੀਵਾ ਬਲ ਪਿਆ ਹੈ। [੨](ਘਰ ਦੇ) ਸੱਤਾਂ ਸੂਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੂਤ੍ਰ ਕਰਕੇ (ਭਾਵ ਈਸ੍ਵਰ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ) ਸੱਤ ਪੁਰੀਆਂ (ਧ੍ਰੂ, ਸ਼ਿਵ, ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਆਦਿ) ਥੋਂ ਲੰਘ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। [੩]ਸਤ ਸਤੀ, (ਹਰੀ ਚੰਦ ੧, ਦਸ਼ਰਥ ੨, ਧਰਮ ਪੁਤ੍ਰ ੩, ਰਾਮ ੪, ਪਰਸਰਾਮ ੫. ਬਲਰਾਮ ੬, ਸ਼ੈਵੀ ੭,) ਜਿੱਤਕੇ ਸੱਤ ਸੁਰਾਂ (ਸਾ ੧, ਰੇ ੨, ਗਾ ੩, ਮਾ ੪, ਪਾ ੫, ਧਾ ੬ ਨੀ ੭) ਅਤੇ ਸਪਤ ਰਿਖੀ (ਅਤ੍ਰੀ, ਪੁਲਹ ਪੁਲਸਤ ਆਦਿ) ਜਿੱਤਕੇ ਅਟੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਰੇ) ਨਹੀਂ ਟਲਿਆ (ਹਾਰਿਆ)। (ਭਾਵ ਸਤੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ, ਸੱਤ ਰਿਖੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਚਾਹ ਹੈ, ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ)। [੪]ਸੱਤ ਭੂਮਕਾ (ਸੁਭ ਇੱਛਾ, ਸੁਵਿਚਰਨਾ ਆਦਿ) ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਸੱਤਾਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚ (ਗਜਾਨ, ਵੈਰਾਗ) ਫਲਾਂ ਕਰਕੇ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੫]ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ (ਭੂਰ ੧, ਭਵਰ ੨, ਸ੍ਵਰ ੩, ਅੰਤਰਿਖ ੪, ਜਨ ੫, ਤਪ ੬, ਸਤ ੭) ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੱਤ ਪਤਾਲ (ਅਤਲ, ਵਿਤਲ, ਸੁਤਲ, ਰਸਾਤਲ ਆਦਿਕ) ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਭੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਪਦਵੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਨਿਰਵਾਸ਼ ਹੋਕੇ ਇਕ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) [੬]ਸੱਤਾਂ ਧਾਰਾਂ (ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ) ਲੰਘਕੇ ਭੈਰਵ ਆਦ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਸਭ ਦਲ ਮਲ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ।ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। [੭]ਸੱਤ ਰੋਹਣੀਆਂ, ਸੱਤ ਵਾਰ (ਸੱਤ ਦਿਨ ਯਾ ਸੱਤ ਗਰੈਹ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਮੰਗਲ, ਬੁਧਿ ਸ਼ਨੀ ਆਦਿ) (ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੁਟੀਆਂ) ਸੱਤ ਸੁਹਾਗਣਾਂ (ਸੱਤ ਰਿਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ) ਆਦਿ (ਕਿਸੇ ਭੈ ਭਰਮ ਵਿਚ) ਸਾਧੂ (ਗੁਰਮੁਖ) ਨਹੀਂ ਹਾਰਦਾ। [੮]ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਸਭ ਪਰ ਫਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਸੱਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾ ਫਸਦਾ, ਨਾ ਡਰਦਾ; ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਖੜਾ ਅਚਾਹ ਹੋਇਆ ਇਕ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਟੁਰਦਾ ਹੈ।

੮. [ਅਸ਼ਟ ਸੰਖਜਾ ਗੁਰਮੁਖ]।

[੧]ਅਠੇ ਸਿਧੀ ਸਾਧਿਕੈ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਸਮਾਧਿ ਫਲਾਈ।
[੨]ਅਸਟ ਕੁਲੀ ਬਿਖੁ ਸਾਧਨਾ ਸਿਮਰਣਿ ਸ਼ੇਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।
[੩]ਮਣ ਹੁਇ ਅਠ ਪੈਮੇਰੀਆ ਪੰਜੂ ਅਠੇ ਚਾਲੀਹ ਭਾਈ।

[੪]ਜਿਉ ਚਰਖਾ ਅਠੁ ਖੁੰਡੀਆ ਇਕਤੁ ਸੂਤ ਰਹੇ ਲਿਵਲਾਈ।
[੫]ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਅਸਟਾਂਗੁ ਜੋਗੁ ਚਾਵਲ ਰਤੀ ਮਾਸਾ ਰਾਈ।
[੬]ਅਠ ਕਾਠਾ ਮਨੁ ਵਸ ਕਰਿ ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰਾਈ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੮ ॥

[ਸਾਧਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਣ ਹਾਰੇ, ਜਗਜਾਸੂ। ਬਿਖ=ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ, ਭਾਵ ਸਰਾਪ।]
[ਸ਼ੇਖ=ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ। ਅਠਕਾਠਾ=ਕਠੋਰ, ਚਰਖਾ।]

[੧]ਅੱਠ ਸਿੱਧੀਆਂ (ਅਣਮਾ ੧, ਮਹਿਮਾਂ ੨, ਗਰਿਮਤਾ ੩, ਲਘਿਮਾ ੪, ਪ੍ਰਾਪਤਿ ੫, ਪ੍ਰਾਕਾਮ ੬, ਵਸ਼ਿਤਾ ੭, ਈਸ਼ਤਾ ੮) ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਸਾਧਕਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਸਮਾਧਿ ਫੈਲਾਈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਇਆ)। [੨]ਅੱਠ ਕੁਲਾਂ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨੇ ਸਾਧ ਲੀਤੀਆਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕੀਮਤ (ਉਸ ਭੀ) ਨਾ ਪਾਈ। [੩]ਮਣ ਅੱਠਾਂ ਪੰਸੇਰੀਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਠ ਪਾਂਜੇ ਚਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਮਣ ਤੋਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਨ=ਹਿਰਦੇ ਵਲ ਹੈ, ਪੰਜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਤੇ ਉਪਰ ਮਨ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਤ ਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਪੰਜ ਸਤੋ ਅੰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਰਜ ਤਮ ਸਤ ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਸੋ ਪੰਜ ਦੇਹ ਤੇ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹੈ, ਉਧਰ ੮ × ੫=੪੦ ਸੇਰਾਂ ਦਾ ਮਣ ਹੈ)। [੪]ਜਿੱਕੁਰ ਚਰਖੇ ਵਿਚ ਅੱਠ ਫੱਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਚਾਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਚਾਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ) ਉਹ ਇਕ ਸੂਤ ਦੇ ਆਸਰੇ ਲਿਵ (ਅਰਥਾਤ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤਾਰ) ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਜਿੱਕੁਰ ਓਹ ਮਾਹਲ ਦੇ ਜੋਰ ਭੌਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਕਰ ਹੀ ਦੇਹ ਰੂਪ ਚਰਖਾ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਚਾਰ ਮਾਤਾ ਤੇ ਚਾਰ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ)। [੫]ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਦਾ (ਦਿਨ ਰਾਤ,) ਅੱਠਾਂ ਅੰਗਾਂ (ਯਮ, ਨਿਯਮ, ਆਸਣ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਪ੍ਰਤਯਾਹਾਰ, ਧਾਰਨਾ, ਧਯਾਨ, ਸਮਾਧੀ) ਦਾ ਯੋਗ, (ਅੱਠ) ਰਾਈ (ਦਾ ੧ ਚਾਉਲ, ਅੱਠ) ਚਾਉਲ ਦੀ (੧ ਰੱਤੀ, ਅਠ) ਰਤੀ (ਦਾ ੧) ਮਾਸ਼ਾ (ਤਥਾ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਣਦਾ ਹੈ)। [੬]ਕਠੋਰ ਮਨ (ਯਾ ਚਰਖੇ ਸਰੀਖੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਮਨ) ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। (ਮਨ ਭੀ ਅੱਠਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ੫ ਭੂਤਾਂ ਦੀ ਸਤੋ ਅੰਸ਼ ਤੇ ੩ ਰਜੋ ਤਮੋ ਸਤੋ ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਮਨ ਹੈ, ਐਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਤ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਇਕ ਲਿਵ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ)। [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਅਕੱਥ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕੈਸੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਸਲ ਪਾਸੇ ਜੋੜ ਲਿਆ ਹੈ।

੯. [ਨਵ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ]।

[੧]ਨਥਿ ਚਲਾਏ ਨਵੈ ਨਾਥਿ ਨਾਥਾਂ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਸਹਾਈ।
[੨]ਨਉਨਿਧਾਨੁ ਫੁਰਮਾਨਵਿਚਿਪਰਸ ਨਿਧਾਨ ਗਿਆਨ ਗੁਰ ਭਾਈ।
[੩]ਨਉਭਗਤੀ ਨਉਭਗਤਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿਲਿਵਲਾਈ।
[੪]ਨਉ ਗ੍ਰਿਹ ਸਾਧ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚਿ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ।
[੫]ਨਉਖੰਡਸਾਧ ਅਖੰਡਹੋਇਨਉ ਦੁਆਰਿਲੰਘਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਈ।
[੬]ਨਉ ਅੰਗ ਨੀਲ ਅਨੀਲਹੋਇ ਨਉਕੁਲ ਨਿਗ੍ਰਹ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ ॥ ੯ ॥

[ਅਨਾਥ=ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾਥ (ਮਾਲਕ) ਨਹੀਂ, ਨਿਮਾਣੇ ।]
[ਗੁਰਭਾਈ=ਸੰਗੀ। ਨੀਲ ਅਨੀਲ=ਗਿਣਤੀ ਥੋਂ ਅਨਗਿਣਤ।]

੧(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਨੌਂ ਨਾਥ (ਗੋਰਖ, ਝੰਗਰ, ਭੰਗਰ ਆਦਿਕ) ਨੱਥਕੇ (ਹੁਕਮ ਵਿਚ) ਤੋਰੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨਾਥ ਨਿਮਾਣੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਅਨਾਥਾ ਦਾ ਸਹਾਈ ਨਾਥਾ ਦਾ ਨਾਥ (ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਨ, ਪਰਮ ਨਿਧਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ (ਅਪਰੋਖ) ਗਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ੩ਨੌਧਾਂ ਭਗਤੀ (ਸ੍ਰਵਣ, ਕੀਰਤਨ ਆਦਕ ਤਾਂ) ਨੌਂ ਭਗਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕਾਂ (ਦਸਵੀਂ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਛੱਡੀ ਹੈ। ੪ਨੌਂ ਗ੍ਰੈਹ (ਅਥਵਾ ੯ ਗੋਲਕਾਂ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਮੂੰਹ ਆਦਿ) ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ (ਇਹ) ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ੫ਨਉ ਖੰਡਾਂ (ਧਰਤੀ) ਨੂੰ* ਜਿੱਤਕੇ ਆਪ ਅਖੰਡ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੬ਨੌਂ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਗਿਣਤ ਹੈ, (ਨਉ ਕੁਲ ਨਿਗ੍ਰਹ=) ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਕੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਅਲਖ ਫਲ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਨਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਨੌਂ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਤੁਕ ਛੇਵੀਂ ਵਿਚ ਕਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਨਵਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੌਂ ਅੰਗ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਣੋਂ ਤਦ ਘਟਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਦੂਣੀ ਅਠਾਰਾਂ, ਆਠਾ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਨੌਂ ਤੇਆਂ ਸਤਾਈ, ਸਾਤਾ ਆਇਆ ਅਖੀਰ ਨੌਂ ਦਾਹੇ ਨੱਬੇ ਅਖੀਰ ਸੁੰਨ ਆਯਾ, ਇਸੀ ਤਰਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਏਂ ਅੰਗ ਵਾਂਗੂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁੜਕੇ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਨਾਂਯਾਂ ਅਖੀਰ ਪਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਅੰਤ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਖੀਰ ਫੋਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਉਸ ਵਾਧੇ ਵਿਚ ਮੁੜਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲਕੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ।

੧੦. [ਦਸ ਸੰਖਯਾ ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਵ ਧਰਿ ਸਚ ਨਾਵ ਵਿਣੁ ਨਾਵ ਗਣਾਇਆ।
੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
੩ਤੀਰਥਪੁਰਬ ਸੰਜੋਗਵਿਚਿ ਦਸ ਪੁਰਬੀਂ ਗੁਰਪੁਰਬਿ ਨ ਪਾਇਆ।
੪ਇਕਮਨ ਇਕ ਨ ਚੇਤਿਓਸਾਧ ਸੰਗਤਿਵਿਣੁ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਇਆ।
੫ਦਸ ਦਰਿਆਂ ਦਸ ਅਸੁਮੇਧ ਖਾਇ ਅਮੇਧ ਨਖੇਧਿ ਕਰਾਇਆ।
੬ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਸ ਵਸਿ ਕਰਿ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ।
੭ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ॥ ੧੦ ॥

[ਪੁਰਬ=ਮਹਾਤਮ। ਅਸੁਮੇਧ=ਯੱਗ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।]

*ਮਨਿ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤ।

[ਅਮੇਧ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਭਾਵ ਗੋ ਮਾਸ।]

¹ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ (ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਭਾਰਤੀ, ਸੁਰਸ੍ਵਤੀ ਆਦਿ) ਦਸ ਨਾਉਂ ਰਖਾਕੇ ਸਚੇ ਨਾਮ ਥੋਂ ਬਾਝ (ਵਿਰਥਾ ਹੀ ਆਪਣਾ) ਨਾਮ ਗਿਣਾਇਆ (ਹੰਕਾਰ ਕੀਤਾ)। ²ਦਸ ਅਵਤਾਰ (ਮੱਛ, ਕੱਛ, ਵੈਰਾਹ ਆਦ ਦੇ) ਸਰੂਪ (ਬੀ ਬਣੇ ਪਰ) ਏਕੰਕਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਲਖ ਨੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਲਖਾਇਆ। ³ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬ (ਅਰਥਾਤ ਮਹਾਤਮ) ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚ ਦਸ ਪੁਰਬਾਂ (ਵਿਸਾਖੀ ੧, ਮਾਘੀ ੨, ਦਿਵਾਲੀ ੩, ਦੁਸਹਿਰਾ ੪, ਟੂਕੜੀ ੫, ਨਿਮਾਣੀ ੬, ਦੁਆਦਸੀ ੭, ਵਿਤੀਪਾਤ ੮, ਵੈਧ੍ਰਿਤ ੯, ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ ੧੦) ਨੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, (ਭਾਵ ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹ ਸੰਸਾਰਕ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ⁴ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਮਨ ਕਰਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਧਿਆਇਆ ਉਹ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ। ⁵ਦਸ ਦਹੇ* (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦਸ ਯੱਗ (ਅਸ੍ਵਮੇਧ ੧, ਗਜਮੇਧ ੨, ਗੋਮੇਧ ੩, ਅਜ ੪, ਨਰ ੫, ਰਾਜਸ ੬, ਬ੍ਰਹਮ ਯੱਗ ੭, ਅਨਜਗ ੮, ਹੇਤ੍ਰ ੯, ਚਾਤ੍ਰ ੧੦) ਅਮੇਧ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਕਰਨਹਾਰੇ ਨਿਖੇਧ ਕਰ ਦਿਤੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਹਿੰਸਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮ ਧਰਮ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਹੀ ਯੱਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਯੱਗ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪੇ ਨਖਿੱਧ ਹੋ ਗਏ। ⁶(ਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (੫ ਗਿਆਨ ਤੇ ੫ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ) ਵੱਸ ਕਰਕੇ (ਯਾਰ੍ਹਵਾਂ ਮਨ) ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਹਟਾਕੇ ਅੰਤਰ ਮੁਖੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ⁷ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਿਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

੧੧.[ਏਕਾਦਸ਼ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ]।

¹ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਇਕਾਦਸੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਤੁਪਤਿਬ੍ਰਤਿਭਾਇਆ।
²ਗਿਆਰਹ ਰੁਦ੍ਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਵਿਚਿ ਪਲ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
³ਗਿਆਰਹ ਕਸ ਗਿਆਰਹ ਕਸੇ ਕਸਿ ਕਸਵੱਟੀ ਕਸ ਕਸਾਇਆ।
⁴ਗਿਆਰਹ ਗੁਣ ਫੈਲਾਉ ਕਰਿ ਚਕ ਪਕਾਈ ਅਘੜਘੜਾਇਆ।
⁵ਗਿਆਰਹ ਦਾਉ ਚੜ੍ਹਾਉ ਕਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਇਆ।
⁶ਗਿਆਰਹਗੇੜਾ ਸਿਖੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਵਸਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ=ਪਤੀ ਵਿਚ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ, ਅਡੋਲ ਨਿਸ਼ਚਯ।]
[ਰੁਦ੍ਰ=ਸ਼ਿਵ। ਸਮੁਦ੍ਰ=ਸੰਸਾਰ। ਕਸਿ=ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ। ਕਸਾਇਆ=ਸ਼ੁੱਧ ਕੀਤਾ।]
[ਗੇੜਾ=ਗੇੜਕੇ, ਭਾਵ ਰੱਬ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ।]

¹ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਨਿਸ਼ਚਯ ਜੋ ਭਾਇਆ ਹੈ ਈਹੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਬ੍ਰਤ ਹੈ। (ਭਾਵ ਯਥਾ ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ-'ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਮਿਲਾਪ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਐਸੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਏਕ ਟੇਕ ਦੁਬਿਧਾ ਨਿਵਾਰੀ ਹੈ')। ²ਯਾਰਾਂ ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ (ਈਸ੍ਵਰ ਦੇ) ਇਕ ਪਲ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ³(ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਯਾਰ੍ਹਵਾਂ ਮਨ)

*ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਹਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋਸ਼ ਭਰੇ ਕਈ ਹਿੰਸਾ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਰੋਂਦੇ ਪਿੱਟਦੇ ਹਨ।

ਗਜਾਰਾਂ ਹੀ ਕਸ ਲੀਤੇ ਅਰ ੧੧ ਹੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ) ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ, (ਭਗਤੀ ਦੀ) ਕਸਵੱਟੀ ਪੁਰ ਕਸ ਲਾਕੇ (ਮਨ ਕੰਚਨ ਨੂੰ) ਸੁੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। [੪]ਯਾਰਾਂ ਗੁਣੇ ਫੈਲਾਕੇ ਕੱਚੇ ਅਘੜ ਮਨ ਨੂੰ ਘੜ ਘੜ ਕੇ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਗਿਣੀਏ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਅੰਗ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਏਕੇ ਤੇ ਯਾਰਾਂ ਦੂਣੇ ਬਾਈ ਦੇ ਦੋ ਦੂਏ, ਇੱਕਰ ਯਾਰਾਂ ਤੀਆ ਤੇਤੀ ਦੇ ਦੋ ਤੀਏ, ਯਾਰਾਂ ਚੋਕਾ ੪੪ ਦੇ ਦੋ ਚੌਕੇ, ਯਾਰਾਂ ਨਾਉਂ ੯੯ ਦੇ ਦੋ ਨਾਏਂ, ਫੇਰ ਅਖ਼ੀਰ ਸੂਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸੇ ਕੱਚੇ ਮਨ ਦੀ ਜੋ ਇਕ ਤੋਂ ਬਣਕੇ ਦੂਈ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਏਕੇ ਹੋਕੇ ਦੂਈ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਵਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਅਸਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਰੂਪੀ, ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਰੂਪੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਦਿਤਾ, ਤਦ ਇਸ ਦਾ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਵਾਧਾ ਹੋਕੇ ਘਾਟਾ ਕਿਤੇ ਨ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧ ਸਾਧ ਕੇ ਅਸਾਂ ਏਸ ਨੂੰ ਪਕਾ ਲਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਟਿਕਾਣੇ ਲੇ ਆਂਦਾ। ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਿਆਂ ਅੰਤਲਾ ਅੰਗ ਵਧਦਾ ਹੈ ਏਹ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਰੀਤਿ ਹੈ। ਦੁਰਜਨ ਦੀ ਰੀਤ ੯ ਅੰਗ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗੁਣੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅੰਗ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [੫]ਯਾਰਾਂ ਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਸਤਿ ੧, ਸੰਤੋਖ ੨, ਦਯਾ ੩, ਧਰਮ ੪, ਧੀਰਜ ੫, ਸਮ ੬, ਦਮ ੭, ਉਪਰਤਿ ੮, ਤਤਿੱਖਯਾ ੯, ਸ਼ਰਧਾ ੧੦, ਸਮਾਧਾਨਤਾ ੧੧) ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਕੇ ਦੂਜਾ ਭਾਉ, ਜੋ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਸੀ, ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [੬]ਗਜਾਰਾਂ ਵੇਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਸਦਵਾਇਆ। (ਅ) ਯਾਰਾਂ (ਅਰਥਾਤ ੧੦ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ੧ ਮਨ) ਨੂੰ ਗੇੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਦਵਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਗਜਾਰਾਂ ਗੁਣੇ ਦਾ ਵਾਧੇ ਵਾਲਾ ਗੇੜ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸਦਾ ਵਾਧੇ ਵਾਲੀ ਸਿਖਯਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋ ਗਿਆ)। [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

੧੨. [ਦ੍ਵਾਦਸ਼ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ]।

[੧]ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਸਧਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਚਲਾਇਆ।
[੨]ਸੂਰਜ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਵਿਚਿ ਸਸੀਅਰੁ ਇਕਤੁ ਮਾਹਿ ਫਿਰਾਇਆ।
[੩]ਬਾਰਹ ਸੋਲਹ ਮੇਲਿ ਕਰਿ ਸਸੀਅਰ ਅੰਦਰ ਸੂਰ ਸਮਾਇਆ।
[੪]ਬਾਰਹ ਤਿਲਕ ਮਿਟਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਿਲਕੁ ਨੀਸਾਣਿ ਚੜਾਇਆ।
[੫]ਬਾਰਹ ਰਾਸ਼ੀ ਸਾਧਿਕੈ ਸਚਿ ਰਾਸਿ ਰਹਰਾਸਿ ਲੁਭਾਇਆ।
[੬]ਬਾਰਹ ਵੰਨੀ ਹੋਇਕੈ ਬਾਰਹ ਮਾਸੇ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ।
[੭]ਪਾਰਸ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿ ਕਰਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਸਧਾਇਕੈ=ਜਿੱਤਕੇ। ਗਾਡੀ ਰਾਹ=ਸੌਖਾ ਰਾਹ। ਸਸੀਅਰੁ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ।]
[ਬਾਰਹ=੧੦ ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧਿ। ਸੋਲਹ=੧੦ ਪ੍ਰਾਣ, ੫ ਤੱਤ, ੧ ਮਨ।]

[੧](ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਜਿੱਤਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਤੋਰਿਆ ਹੈ। [੨]ਸੂਰਜ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ (ਧਰਤ ਦੇ ਗਿਰਦ ਫਿਰਦਾ ਹੈ), ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ (ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਕ੍ਰਮਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਤਮੋ ਰਜੋ ਗੁਣ ਹੈ, ਤਮੋ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਸਾਧਨਾਂ ੧੨ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਸਤੋ ੧ ਵਿਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਤੋਂ ਗੁਣ ਹੈ)। [੩]ਬਾਰਾਂ (੧੦ ਇੰਦ੍ਰੇ ਮਨ, ਬੁਧਿ) ਸੋਲਾਂ (ਪ੍ਰਾਣ ੧੦,

*ਪਾ:-ਬਾਰਹ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿ ਕਰਾਇਆ॥

ਤਤ ੫, ਤੇ ੧ ਮਨ-) ਮਿਲਕੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇਆ । (ਭਾਵ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਯਥਾ-"ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ")। ੪(ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਤਿਲਕ ਮਿਟਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਨੀਸਾਣ (=ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਥਵਾ ਉੱਜਲਤਾ) ਦਾ ਤਿਲਕ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। ੫ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ (ਮੇਖ, ਬ੍ਰਿਖ; ਮਿਥਨ ਆਦਿ) ਜਿੱਤਕੇ ਸੱਚੀ ਰਾਸ (ਹਰਿ ਧਨ) ਦੀ ਰਾਹ ਰਸਮ ਕੀਤੀ (ਅਥਵਾ ਰਹਿਰਾਸ ਦੀ ਸੱਚੀ ਰਾਸਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ) ੬ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦਾ ਸੋਨਾ ਹੋ ਕੇ (ਪੂਰੇ) ੧੨ ਮਾਸੇ ਦਾ ਤੋਲਾ ਤੁਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ੧੦ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਮਨ, ਬੁਧਿ) ਪੂਰੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ । ੭(ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਪਰਸ ਕੇ ਆਪ ਭੀ ਪਾਰਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੩. [ਤ੍ਰਯੋਦਸ਼ ਸੰਖਯਾ-ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਤੇਰਹ ਤਾਲ ਅਊਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਤਪ ਤਾਲ ਪੁਰਾਇਆ।
੨ਤੇਰਹ ਰਤਨ ਅਕਾਰਥੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਰਤਨੁ ਧਨੁ ਪਾਇਆ।
੩ਤੇਰਹਪਦਕਰਿ ਜਗ ਵਿਚਿਪਿਤਰ ਕਰਮਕਰਿ ਭਰਮਿਭੁਲਾਇਆ।
੪ਲਖ ਲਖ ਜਗ ਨ ਪੁਜਨੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਚਰਣੋਦਕ ਪੀਆਇਆ।
੫ਜਗ ਭੋਗ ਨਈਵੇਦ ਲਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਖਿ ਇਕੁ ਦਾਣਾ ਪਾਇਆ।
੬ਗੁਰ ਭਾਈ ਸੰਤੁਸਟੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ।
੭ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲ ਛਲਾਇਆ ॥੧੩॥

[ਅਊਰਿਆ=ਘੱਟ।]

੧(ਰਾਗ ਦੇ) ੧੩ ਤਾਲ ਘੱਟ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਰੂਪ ਦਾ ਤਾਲ ਪੂਰਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਹੀ ਜੋਗੀ ਹਨ) । ੨ਤੇਰਾਂ ਰਤਨ* ਬਿਅਰਥ ਹਨ, ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਤਨ (ਇਕ ਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ) ਧਨ ਪਾਇਆ ਹੈ । ੩ਜੱਗ ਵਿਚ ਪਿਤਰ ਕਰਮ (ਆਦਿ) ਤੇਰਾਂ ਪਦ (ਕਰਮਾਂ ਦੇ) ਕਰਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀਆਂ ਨੇ) ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜਲ ਪਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਜੱਗਜ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । (ਪ੍ਰਮਾਣ-ਗੁਰੂ ਜੀ, ਸੁਖਮਨੀ-"ਚਰਨ ਸਾਧਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ" ॥) ੫ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਾਣਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਜੱਗਾਂ, ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਠਾਕਰਾਂ ਦੇ ਨੈਵੇਦਾਂ (ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਫਲ ਹੈ)। ੬ਗੁਰ ਭਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਚੱਖਦੇ ਹਨ । ੭ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾਇਆ ਹੈ। (ਭਾਵ ਉਹ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਭੀ ਮੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ) ।

੧੪. [੧੪-੧੫-੧੬ ਦੀ ਗਿਣਤੀ-ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸਾਧਿਕੈ ਗੁਰਮਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ।
੨ਚਉਦਹ ਭਵਣ ਉਲੰਘਿਕੈ ਨਿਜ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨੇਹੁ ਨਿਰਬਾਣੀ।
੩ਪੰਦ੍ਰਹ ਥਿਤੀ ਪਖੁ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸਨ ਸੁਕਲ ਦੁਇ ਪੱਖ ਨੀਸਾਣੀ।
੪ਸੋਲਹ ਸਾਰ ਸੰਘਾਰੁ ਕਰਿ ਜੋੜਾ ਜੁੜਿਆ ਨਿਰਭਉ ਜਾਣੀ।

*ਲੱਛਮੀ ੧, ਰੰਭਾ ੨, ਵੇਦ ੩, ਵਿਖ ੪, ਸੁਰਾ ੫, ਸੁਧਾ ੬, ਦ੍ਰੂਮ ੭, ਬਾਜ ੮, ਸੰਖ ੯, ਧਨੁਖ ੧੦, ਗੋ ੧੧, ਗਜ ੧੨, ਮਣਿ ੧੩, ਦ੍ਵਿਜਰਾਜ ੧੪। ਇਨ੍ਹਾਂ ੧੪ ਰਤਨਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਵਿਖ' ਰਤਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ੧੩ ਰਤਨ ਕਹੇ ਹਨ।

[੫]ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਣੋ ਸਸਿ ਘਰਿ ਸੂਰਜੁ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ।
[੬]ਨਾਰਿ ਸੋਲਹ ਸੀਂਗਾਰ ਕਰਿ ਸੇਜ ਭਤਾਰ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਮਾਣੀ।
[੭]ਸਿਵ ਤੈ ਸਕਤਿ ਸਤਾਰਹ ਵਾਣੀ ॥੧੪॥

[ਨਿਰਬਾਣੀ=ਨਿਰਬੰਧਨ ਹੋਏ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ=ਕਾਲਾ । ਸੁਕਲ=ਚਿੱਟਾ । ਸਾਰ=ਨਰਦਾਂ ।]

[੧]ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਯਾ ਜਿੱਤਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪਏ ਹਨ। [੨]ਚੌਦਾਂ ਭਵਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਅਰ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। [੩]ਇਕ ਪੱਖ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਥਿਤਾਂ ਹਨ (ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ) ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ, (ਇਕ) ਸੁਕਲ (ਦੂਜਾ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। [੪]ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਜਦ ਜੋੜਾ ਹੋਇਆ (ਤਦ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੇ) ਭਉ ਥੋਂ ਰਹੇ। (ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤਦ ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਫੇਰੇ ਥੋਂ ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਏ) [੫]ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਂ ਸੰਪੂਰਣ ਜਦ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਦਿਨੇ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ) (ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ=) ਹਾਣਤਾ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਫਿੱਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਦੂਜੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤੇਜ ਦੱਸਣ ਨਾਲ ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ) । [੬](ਜਗਯਾਸੂ ਰੂਪ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਗੁਣਾਂ ਦੇ) ਸੋਲਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਰਕੇ (ਅੰਤ੍ਰਹਕਰਣ ਦੀ) ਸੇਜਾ ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । [੭]ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸ਼ਕਤਿ ਦੀਆਂ ਸਤਾਰਾਂ ਵਾਣੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਸ਼ਕਤੀ ਅਰਥਾਤ ਮਾਯਾ ਦੀਆਂ ੧੬ ਕਲਾਂ ਹਨ, ੧੦ ਪ੍ਰਾਣ, ੫ ਤੱਤ, ੧ ਮਨ=੧੬ । ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਇਕ ਕਲਾ ਜਿਥੇ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ੧੭ ਇਉਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ)

੧੫. [੧੮ ਤੋਂ ੩੪ ਤੱਕ ਸੰਖ੍ਯਾ]।

[੧]ਗੋਤ ਅਠਾਰਹ ਸੋਧਿਕੈ ਪੜੇ ਪੁਰਾਨ ਅਠਾਰਹ ਭਾਈ।
[੭]ਉਨੀ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਲੰਘਿ ਬਾਈ ਉਮਰੇ ਸਾਧਿ ਨਿਵਾਈ।
[੩]ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਲੁਟਾਇਕੈ ਤੇਈ ਚੌਵੀ ਪੰਜੀਹ ਪਾਈ।
[੪]ਛਬੀ ਜੋੜਿ ਸਤਾਈਹਾਂ ਆਇ ਅਠਾਈਹ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਈ।
[੫]ਉਲੰਘਿ ਉਣਤੀਹ ਤੀਹ ਸਾਧ ਲੰਘਿ ਇਕਤੀਹ ਵਜੀ ਵਧਾਈ।
[੬]ਸਾਧ ਸੁਲਖਣ ਬਤੀਹੇ ਤੇਤੀਹ ਧ੍ਰੂ ਚਉਫੇਰ ਫਿਰਾਹੀ।
[੨]ਚਉਤੀਹ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਲਖਾਈ ॥੧੫॥

[ਗੋਤ=ਵਰਣ । ਉੱਨੀ=੧੮ ਵਰਨ ਉਨੀਵਾਂ ਮਨਮੁਖ ।]
[ਵੀਹ–ਤਿਨਬੀਸੀਆਂ, ਅਥਵਾ ਵੀਹਵਿਸਵੇ ਪੂਰਾ। ਉਮਰੇ–ਸੂਬੇ ।]

[੧]ਅਠਾਰਾਂ ਵਰਣ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤ੍ਰੀ, ਸੂਦ੍ਰ, ਵੈਸ਼ ਤੇ ੬ ਅਨਲੋਮ, ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖੱਤ੍ਰੀਯ ੧, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੈਸ਼ੀਯ ੨, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ੍ਰੀਯ ੩, ਖੱਤ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ੀਯ ੪, ਖੱਤ੍ਰੀ ਸੂਦ੍ਰੀਯ ੫, ਵੈਸ਼ ਸੂਦ੍ਰੀਯ ੬, ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਲੋਮ ਅਰਥਾਤ ਉਲਟਾ ਵਰਣ ਜਿਹਾ ਸੂਦ੍ਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਯ ੧, ਸੂਦ੍ਰ ਖੱਤ੍ਰੀਯ ੨, ਸੂਦ੍ਰ ਵੈਸ਼ੀਯ ੩, ਵੈਸ਼ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਯ ੪, ਵੈਸ਼ ਖੱਤ੍ਰੀਯ ੫, ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਯ ੬, 'ਗੋਲ' ਕੁਆਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ''ਗੁੰਡ' ਵਿਧਵਾ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਸੋਧਕੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । [੨](ਪੁਨਃ) ਸਾਧ ਲੋਕ 'ਉਨੀ' (ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਨੌਂ ਖੰਡ, ਅਥਵਾ ੧੮ ਵਰਣ ਤੇ ਉਨੀਵਾਂ ਮਨਮੁਖ, ਅਥਵਾ ਏਕਮ ਦਹਮ ਆਦ ੧੯ ਸੰਖਯਾ ਤੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ) 'ਵੀਹ' (ਤਿੰਨ ਬੀਸੀਆਂ) 'ਇਕੀਹ' (ਇੱਕੀ ਪੁਰੀਆਂ) ਲੰਘਕੇ ਬਾਈ (ਧਾਰ ਪਹਾੜ ਦੇ) ਉਮਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ ਨਿਵਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਸਭ ਸੰਤਾਂ ਦੇ

ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ³ਗਿਣਤੀ ਥੋਂ ਅਨਗਿਣਤ ਲੁਟਾ ਕੇ (ਭਾਵ ਸਭ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ) ਤੇਈ ਚੌਵੀ ਅਤੇ ਪੰਝੀ (ਤੀਕ ਜਿਤਨੀਆਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀਆਂ ਹਨ ਸਾਰੀਆਂ) ਪਾ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਗਜਾਤਾ ਹੋ ਗਏ ਹੈਨ।) ⁴ਛੱਬੀ (ਅਠਾਰਾਂ ਪਰਬ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇ ੮ ਵਯਾਕਰਣ) ਜੋੜਕੇ 'ਸਤਾਈ' (ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਜਾਂ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ) ਅਠਾਈਵਾਂ (ਅਨੁਰਾਧਾ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਦਾ) ਮੇਲ ਮੇਲਕੇ (ਅਠਾਈ ਨਛੱਤ੍ਰ ਜਿੱਤਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਜੋਤਸ਼ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ⁵ਉਨੱਤੀਆਂ (ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਤੀਹਾਂ (ਦਿਨਾਂ ਜਾਂ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ) ਸਾਧਦੇ ਹਨ (ਫੇਰ) ਇਕੱਤੀਹ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਵਧਾਈਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ⁶ਬੱਤੀ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਤੇਤੀ (ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ) ਧ੍ਰੂ (ਸੰਤ ਦੀ) ਪਰਕ੍ਰਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ⁷(ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਚੌਤੀ (ਸੰਖਜਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਬੀ) ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹਨ, (ਧ੍ਰੂਵ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਟੱਲ ਹਨ। ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਹੋਰ ਸੰਖਜਾ ਦੇ ਤਾਂ ਇਕਾਈ ਦਹਾਈ ਤੋਂ ਸੰਖ ਤੱਕ ੧੯ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਸੰਤ ਚੌਤੀ ਦਰਜਿਆਂ ਥੋਂ ਬੀ ਅਲੇਖ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਏਸ ਸਾਰੀ ਗੇਣਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਅਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੇਣਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ ਗੁਰਮੁਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਇਕ ਨਿਰਗੁਣ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਕੇ ਅਲੇਖ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

੧੬. [ਈਸ਼੍ਵਰੋਪਮਾ]।

¹ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਈ।
²ਰੂਪ ਅਨੂਪੁ ਅਚਰਜੁ ਹੈ ਦਰਸਨ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਗੋਚਰ ਭਾਈ।
³ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਤੋਲਨ ਤੁਲਾਧਾਰ ਨ ਸਮਾਈ।
⁴ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਬਾਹਰਾ ਥਕੇ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਈ।
⁵ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਅਗੋਚਰਾ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸਾਧਿ ਸੋਝੀ ਥਕਿ ਪਾਈ।
⁶ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਹੈ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤਿ ਛਾਈ।
⁷ਵਡਾ ਆਪਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਤੋਲਨ=ਤੋਲਨਾ, ਪਸਾਰਾ। ਤੁਲਾਧਾਰ=ਤੱਕੜੀ।]
[ਕਥਨੀ=ਕਥਾ। ਬਦਨੀ=ਕਵੀਸ਼ਰੀ। ਛਾਈ=ਸਥਿਤੀ।]

¹(ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਲੇਖਾ (ਉਸ ਦਾ) ਅਲੇਖ ਹੈ, ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ²ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਨੂਪਮ (ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਤ) ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਅਰ ਜਗਯਾਸੂ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਗੋਚਰੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ³(ਉਸ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ (ਇੱਡਾ ਜਗਤ ਦਾ) ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੋਲਣਾ (ਬੁੱਧੀ ਦੀ) ਤੱਕੜੀ ਪੁਰ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ ("ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ")। ⁴ਕਥਨੀ (ਕਥਾ ਤੇ) ਬਦਨੀ (ਕਵੀਸ਼ਰੀਆਂ) ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਲੋਕ ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰ ਕਰਕੇ) ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ; (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾ ਰਖੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ–) ⁵ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਮ ਦੇ ਗੋਚਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਤ, ਬੁਧੀ, ਸਾਧਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸੋਝੀ (ਥਕ ਪਾਹੀ=) ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ⁶(ਨਾਲੇ ਉਹ) ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਹੈ ਪਰ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ) ਇਸਥਿਤੀ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਛੱਡਕੇ ਕੇਵਲ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ। ⁷ਆਪ ਭੀ ਵੱਡਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਦੀ) ਸੋਭਾ ਦਾ ਭੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ]।

੧ਵਣ ਵਣ ਵਿਚਿ ਵਣਾਸਪਤਿ ਰਹੈ ਉਜਾੜਿ ਅੰਦਰਿ ਅਵਸਾਰੀ।
੨ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਆਂਜਨਿ ਬੂਟੀਆ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਬਾਗ ਲਾਇ ਸਵਾਰੀ।
੩ਸਿੰਜਿ ਸਿੰਜਿ ਬਿਰਖ ਵਡੀਰੀਅਨਿ ਸਾਰਿ ਸਮ੍ਹਾਲਿ ਕਰਨ ਵੀਚਾਰੀ।
੪ਹੋਇ ਸਫਲ ਰੁਤਿ ਆਈਐ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਭਾਰੀ।
੫ਬਿਰਖਹੁ ਸਾਉ ਨ ਆਵਈ ਫਲ ਵਿਚਿ ਸਾਉ ਸੁਗੰਧਿ ਸੰਜਾਰੀ।
੬ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜਗਤੁ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਪਰ ਅਪਾਰੀ ॥੧੭॥

[ਅਵਸਾਰੀ=ਬੇ ਮਲੂਮ। ਆਂਜਨ=ਲਿਆਉਂਦ।]
[ਸਾਉ=ਸ੍ਵਾਦ। ਸੰਜਾਰੀ=ਮਿਲੀ ਹੋਈ।]

੧ਉਜਾੜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਣਾਂ ਵਣਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਬਹੁਤੇ ਦਰਖਤਾਂ) ਵਿਚ ਕਈ ਬੇਮਲੂਮ ਬਨਾਸਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨(ਮਾਲੀ ਲੋਕ) ਚੁਣ ਚੁਣਕੇ ਬੂਟੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਪਾਤਸਾਹੀ ਬਗੀਚਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾਕੇ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ। ੩ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੇਕੇ ਬਿਰਛ ਵੱਡੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਸਾਰ ਸਮ੍ਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪ਜਦ ਰੁਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਰੀ ਫਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੫ਬਿਰਖ ਤੋਂ ਸ੍ਵਾਦ (ਕੁਝ) ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ (ਪਰੰਤੂ) ਫਲਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਦ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਥੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਕੁਰ ਫਲਾ ਫੁਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਫਲ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮ ਸ੍ਵਾਦ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹਨ (ਆਤਮ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਨਿਰਗੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਗ੍ਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੮. [ਅੰਬਰ ਵਰਣਨ]।

੧ਅੰਬਰੁ ਨਦਰੀ ਆਂਵਦਾ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ।
੨ਉਚਾ ਕੇਵਡੁ ਆਖੀਐ ਸੁੰਨ ਸਰੂਪ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
੩ਲੰਮਿ ਉਡਾਰੀ ਪੰਖਣੂ ਅਨਲ ਮਨਲ ਉਡਿ ਖਬਰਿ ਨ ਆਣੈ।
੪ਓੜਕੁ ਮੂਲਿ ਨ ਲਭਈ ਸਭੇ ਹੋਇ ਫਿਰਨਿ ਹੈਰਾਣੈ।
੫ਲਖ ਅਗਾਸ ਨ ਅਪੜਨਿ ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੈ।
੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਾਸਾ ਨਿਰਬਾਣੈ।
੭ਮੁਰਦਾ ਹੁਇ ਮੁਰੀਦ ਸਿਞਾਣੈ ॥੧੮॥

[ਅੰਬਰ=ਆਕਾਸ। ਅਨਲ ਮਨਲ=ਕਲਪਿਤ ਪੰਛੀ।]
[ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ=ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ। ਨਿਰਬਾਣੈ=ਇਕ ਰਸ।]

੧ਅਕਾਸ ਨਦਰੀ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਹੈ (ਇਹ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ

-ਉੱਚਾ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਕਹੀਏ (ਉਹ ਤਾਂ) ਸੁੰਨ ਸਰੂਪ ਹੈ (ਨਿਰਾਵੈਰ ਦ੍ਰਬਜ ਹੈ) ਕੌਣ ਕਹਿ* ਸਕੇ। [3]ਪੰਛੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਨਲ ਮਨਲ (ਪੰਛੀ ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ) ਉਹ ਬੀ ਉਡਕੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਖਦਾ। [4]ਉਸ ਦਾ ਓੜਕ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਸਾਰੇ ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। [5]ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਥੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਲੱਖਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ। [6]ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਇਕ ਰਸ ਨਿਵਾਸ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਹੈ। [7]ਪਰੰਤੂ ਜੋ ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਰਹੇ (ਭਾਵ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਉਸ ਅਲਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਲਖੇਗਾ।

ਭਾਵ-ਆਕਾਸ਼ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਹੈ, ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਬੀ ਹੈ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਜਾਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਜਦ ਇਕ ਦ੍ਰਬਜ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਦਿਸਦਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਜਾਪਕ ਤੇ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਲੱਖਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਤੁੱਛ ਹਨ-ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਵੇ ? ਬੁਧਿ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਖਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਲੋ ਜਿਥੇ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੧੯. [ਗੁਰ ਮਹਿਮਾ]।

[1]ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਦਰਿ ਸੂਰਜ ਸੁਝੈ।
[2]ਸੂਰਜ ਕਵਲੁ ਪਰੀਤ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਬੁਝੈ।
[3]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨਿਝਰ ਧਾਰ ਵਰ੍ਹੈ ਗੁਣ ਗੁਝੈ।
[4]ਕਿਰਖਿ ਬਿਰਖੁ ਹੋਇ ਸਫਲੁ ਫਲ ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਨ ਖੁਝੈ।
[5]ਅਫਲ ਸਫਲ ਸਮਦਰਸ ਹੋਇ ਮੋਹੁ ਨ ਧੋਹ ਨ ਦੁਬਿਧਾ ਲੁਝੈ।
[6]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਭੁਗਤਿ ਕਰਿ ਦੁਝੈ।
[7]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਹਜਿ ਸਮੁਝੈ ॥੧੯॥

[ਸੁਝੈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਬੁਝੈ=ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਗੁਝੈ=ਗੂੜ੍ਹੇ।]

[1]ਗੁਰੂ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਇਕ) ਸੂਰਜ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ। [2](ਜਿੱਕੁਰ) ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਕਮਲ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। [3]ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ (ਯਥਾ:-'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ'), ਗੂੜ੍ਹੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰ (ਸਬਦ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ) ਵਰਸਦੀ ਹੈ। [4](ਕਿਰਖੀ) ਖੇਤੀਆਂ ਸਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ ਭੀ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਚੰਦਨ ਵਤ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਦ੍ਵੈਤ ਦਾ) ਖੋਜ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [5]ਕੀ ਅਫਲ ਕੀ ਸਫਲ (ਸਾਰੇ) ਸਮਦਰਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੋਹ ਦੀ ਧ੍ਰੂਹ ਨਹੀਂ (ਪੈਂਦੀ) ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਲੂੰਹਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਰਾਣਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰੀ ਹੈ ਕੋਈ ਸ਼ਰਣ ਆਵੇ ਸਮਦਰਸੀ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [6]ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸੁਖ ਦਾ ਫਲ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ (ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ) ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਚੋ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। [7]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ (ਸਮੁੱਝੇ=) ਸਮਾਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

---

*ਕਾਲੱਤਣ ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੁੰਨ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਆਕਾਸ਼ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਤੱਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ ਵਿੱਗਜਾਨ (ਸਾਇੰਸ) ਨੇ ਬੀ (Ether) ਆਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਪਰਮ ਸੂਖਮ ਵਸਤੂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

੨੦. [ਗੁਰ ਸਬਦ]।

੧ਸਬਦੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੇਲਾ।
੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪਰਚੇ ਹੋਇ ਮੇਲਾ।
੩ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਮਰਣ ਜਗਤਿ ਕੂੰਜ ਕੂਰਮ ਹੰਸ ਵੰਸੁ ਨਵੇਲਾ।
੪ਬਿਰਖਹੁ ਫਲ ਫਲਤੇ ਬਿਰਖੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਖ ਗੁਰ ਮੰਤ ਸੁਹੇਲਾ।
੫ਵੀਹਾ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਮਾਨ ਹੋਇ ਇਕੀਹ ਅਗੋਚਰੁ ਖੇਲਾ।
੬ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਵਹੇਲਾ।
੭ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਣੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲਾ ॥੨੦॥੭॥

[ਧੁਨਿ=ਤਾਰ। ਕੂਰਮ=ਕੱਛੂ। ਨਵੇਲਾ=ਨਵੀਨ ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਗਮ।]
[ਇਕੀਹ=ਈਸ਼੍ਵਰ। ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ। (ਅ) ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਦੇ ਭੇਤ ਤੋਂ ਰਹਤ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ (ਰੂਪ) ਜਾਣੇ, (ਜਿਹੜਾ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਉਸ ਦੀ) ਸੁਰਤ (ਵਿਖੇ) ਧੁਨਿ (ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ) ਚੇਲਾ ਹੈ। ੨(ਜਦ ਉਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪਰਚਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਭਗਵੰਤ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਕੂੰਜ, ਕੱਛੂ ਅਤੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਨਵੀਨ ਹੈ। (ਭਾਵ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਰੂਪ ਤੱਤ ਮਿੱਥਯਾ ਦੇ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ ਅਰ ਧਿਆਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਕੱਛੂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ। ਪੁਨਾ-ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਕੂੰਜ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਪਲਦੇ ਹਨ, ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਹਨ। ਨਾਮ ਵਿਖੇ ਕੂੰਜ ਤੇ ਕੂਰਮ ਵਾਂਗੂ ਧਿਆਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਹੰਸਾਂ ਵਾਂਗੂ ਝੂਠ ਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਿਤਾਰਦੇ ਹਨ)। ੪(ਜਿੱਕੁਰ) ਬਿਰਛ ਤੋਂ ਫਲ ਤੇ ਫਲ ਤੋਂ ਬਿਰਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤਥਾ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸੁਹੇਲੇ ਮੰਤ੍ (ਦੁਆਰਾ) ਹੋਇਆ। ੫ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਖੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਕੇ ਖੇਲਦਾ ਹੈ। ੬ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਅਦੇਸ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰਕੇ, ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਜੋ (ਅਦੇਸ਼ ਅਰਥਾਤ) ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਤਿਸ ਵਿਖੇ ਵਹੇਲਾ=) ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ੭ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜੋ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ (ਏਹ ਉਸ ਦੀ) ਸਿਫਤ (ਗੁਣ) ਹੈ।

ਯਥਾ :-"ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ।"

--o--

ਵਾਰ ੮.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾਚਰਣ]।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਕੀਆ ਪਸਾਰਾ।

[੨]ਪੰਜਿ ਤਤ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਚਹੁ ਖਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਵਰਤਾਰਾ।
[੩]ਕੇਵਡੁ ਧਰਤੀ ਆਖੀਐ ਕੇਵਡੁ ਤੋਲੁ ਅਗਾਸ ਅਕਾਰਾ।
[੪]ਕੇਵਡੁ ਪਵਣੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਪਾਣੀ ਤੋਲੁ ਵਿਥਾਰਾ।
[੫]ਕੇਵਡੁ ਅਗਨੀ ਭਾਰੁ ਹੈ ਤੁਲਿ ਨ ਤੋਲਿ ਅਤੋਲੁ ਭੰਡਾਰਾ।
[੬]ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕਜ। ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ। ਵਿਥਾਰਾ=ਵਿਸਥਾਰ।]

[੧](ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ (ਕੁਦਰਤ ਸਾਜੀ ਫੇਰ ਉਸ) ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ (ਸਾਰਾ) ਪਸਾਰਾ (ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਕਰ ਦਿਤਾ। (ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਨਾਲ ਸੂਖਮ ਅਕਾਰਤਾ ਰਚੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਏਹ ਸਾਰਾ ਸਥੂਲ ਪਸਾਰਾ ਪਸਰਿਆ)। [੨](ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ ਅਕਾਸ਼, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ) ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਬਣਾ ਕੇ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ) ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ (ਪ੍ਰਚਲਤ) ਕੀਤੇ। [੩]ਧਰਤੀ ਕਿੱਡੀ ਕੁ ਆਖੀਏ, ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਤੋਲ ਅਰ (ਅਕਾਰ=) ਸਰੂਪ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਦੱਸੀਏ? [੪]'ਪਵਣ' ਕਿੱਡੀ ਕੁ ਦੱਸੀਏ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨੂੰ ਤੋਲਕੇ (ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵਜ਼ਨ) ਆਖੀਏ? [੫](ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਅਗਨੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀ ਦੱਸੀਏ? (ਦਾਤੇ ਦੇ) ਭੰਡਾਰ ਅਤੋਲ ਹਨ ਤੋਲੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੬](ਜਦ ਦਾਤਾਂ ਅਤੋਲ ਹਨ ਮੈਂ) ਕਿੱਕੁਰ ਆਖ ਸਕਾਂ (ਕਿ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਦਾਤਾ ਆਪ) ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਆਪਣੀ ਮਿਤ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ "ਸੋ ਮਿਤਿ ਜਾਣੈ ਨਾਨਕਾ ਸਰਾਂ ਮੇਰਾਂ ਜੰਤਾਹ"। "ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ"। ਕੇਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਡਿੱਠਾ ਹੋਵੇ ਤਾ ਆਖੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਅਗੋਚਰ ਹੈ।

੨. [ਦੈਵੀ ਅਤੇ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ]।

[੧]ਕੇਵਡੁ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਹੈ ਦਇਆ ਧਰਮ ਤੇ ਅਰਥੁ ਵੀਚਾਰਾ।
[੨]ਕੇਵਡੁ ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਲਭ ਮੋਹੁ ਹੰਕਾਰਾ।
[੩]ਕੇਵਡੁ ਦਿਸਟਿ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਰੂਪ ਰੰਗੁ ਪਰਕਾਰਾ।
[੪]ਕੇਵਡੁ ਸੁਰਤਿ ਸਲਾਹੀਐ ਕੇਵਡੁ ਸਬਦੁ ਵਿਥਾਰੁ ਪਸਾਰਾ।
[੫]ਕੇਵਡੁ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਅਚਾਰਾ।
[੬]ਕੇਵਡੁ ਰਸ ਕਸ ਆਖੀਅਹਿ ਕੇਵਡੁ ਸਾਦ ਨਾਦ ਓਅੰਕਾਰਾ।
[੭]ਅੰਤੁ ਬਿਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰਾ* ॥੨॥

[ਦਿਸਟਿ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਸੁਰਤਿ=ਗਜਾਤ।]
[ਸਬਦੁ ਵਿਥਾਰੁ=ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ। ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ=ਗੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ।]

[੧](ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਗੁਣ) ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਯਾ, ਧਰਮ ਤੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਿੱਡਾਕੁ (ਕਹੀਏ, ਅਰਥਾਤ ਬਿਅੰਤ ਹੈ)। [੨]ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਕੇਡਾ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਤੇ ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਕੇਡਾਕੁ ਹੈ? [੩](ਉਸਦੀ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਿੱਡੀਕੁ ਕਹੀਏ, ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇ ਪਰਕਾਰ ਕਿਡੇਕੁ ਹਨ?

*ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਤੇ ਤੀਜੀ ਦਾ ਇਸ ਦੂਜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਬੀ ਪਾਠ ਕਈ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਬੀ ਏਥੋਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਤੀਜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੈ ਤੇ ਤੀਜੀ ਦੂਜੀ ਦੀ ਥਾਵੇਂ।

੪'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਿੱਡੀ ਕੁ, ਸਬਦ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਪਸਾਰਾ ਕੇਡਾ ਕੁ ਕਹੀਏ ? ੫ਵਾਸ਼ਨਾਂ (ਗੰਧੀਆਂ) ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਹੈ, (ਫੇਰ) ਗੰਧੀਆਂ ਅਰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਡਾ ਕੁ ਹੈ ? (ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ਬੋਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਫੁਲਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੀ ਕੀ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ) ? ੬ਰਸ ਕਸ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਹੀਏ, ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਦ ਵ (ਸ਼ਬਦ) ਦਾ ਸੁਾਦ ਕੇਡਾਕੁ (ਆਖੀਏ)। ੭ਅੰਤ ਥੋਂ ਬਿਅੰਤ ਹਨ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਭਾਵ-ਰਚੀ ਹੋਈ ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਗੁਣਾਂ ਸੁਭਾਵਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਯਾ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰਚੀ ਜੋ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਦ ਰਚਣਹਾਰ ਕੇਡਾ ਕੁ ਬੇਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ ?

੩. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਰਾ।
੨ਇਕਸਿ ਇਕਸਿ ਜੋਨਿ ਵਿਚ ਜੀਅ ਜੰਤ ਅਗਣਤ ਅਪਾਰਾ।
੩ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਸਮਾਲਦਾ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸੁਮਾਰਾ।
੪ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਰਖਿਓਨੁ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰੁ ਵਿਥਾਰਾ।
੫ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਲੇਖ ਅਲੇਖੁ ਦਾ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਉਪਾਵਣ ਹਾਰਾ।
੬ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣੁ ਕਰੈ ਵੀਚਾਰਾ ॥੩॥

੧ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤਿੰਨੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ। ੨ਇਕ ਇਕ ਜੂਨ ਵਿਚ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਬਣਾਏ । ੩(ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਚ) ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚੇ ਹਨ (ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸਮ੍ਹਾਲ ਸੁਾਸ ਸੁਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੪ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ੫ਸਿਰ ਸਿਰ (ਉਪਰ ਉਸ) ਅਲਖ ਦਾ ਲੇਖ (=ਹੁਕਮ) ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ। ੬(ਉਸਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕੌਣ ਕਰੇ ?

ਭਾਵ-"ਜਿਨਿ ਏਹਿ ਲਿਖੇ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਨਾਹਿ ॥ ਜਿਵ ਫੁਰਮਾਏ ਤਿਵ ਤਿਵ ਪਾਹਿ ॥" ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਸਕੇ । "ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰ ॥ ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥" ਐਤਨੀ ਬੇਅੰਤ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਜੀਅ ਦੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਆਕਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ ਵਯਾਪਕ ਰਖ੍ਯਿਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਰਚਨਾ ਪਰਬਾਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਈ, ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ।

੪, [ਤਥਾਚ]।

੧ਕੇਵਡ ਦੁਖ ਸੁਖ ਆਖੀਐ ਕੇਵਡ ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਸਥਾਰਾ।
੨ਕੇਵਡੁ ਸਚੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵਣ ਹਾਰਾ।
੩ਕੇਵਡੁ ਰੁਤੀ ਮਾਹ ਕਰਿ ਦਿਹ ਰਾਤੀ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵੀਚਾਰਾ।
੪ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਕੇਵਡੀ ਕੇਵਡ ਨੀਦ ਭੁਖ ਅਹਾਰਾ।
੫ਕੇਵਡੁ ਆਖਾਂ ਭਾਉ ਭਉ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜਿ ਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰਾ।
੬ਤੋਲ ਅਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਣ ਹਾਰਾ।

[ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ।]

੧ਕੇਡਾ ਕੁ ਦੁਖ, ਸੁਖ ਆਖੀਏ ਤੇ ਹਰਖ (ਅਰ) ਸੋਗ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਿੱਡਾ ਕੁ (ਕਹੀਏ)। ੨ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੇਡਾ ਕੁ ਕਹੀਏ, ਕੂੜ (ਝੂਠ) ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹਨ ? ੩ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ, ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ, ਅੰਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ (ਸਾਜ ਰਚਕੇ) ਅਚਰਜ (ਰੂਪ ਰਚਿਆ) ਹੈ ? ੪ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਕਿੱਡੀ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਨੀਂਦ ਭੁਖ ਅਹਾਰ (ਭੋਜਨ ਦਾ) ਕਿੰਨਾ ਕੁ (ਵੀਚਾਰ) ਹੈ। ੫(ਕਈ) ਭਾਉ ਭਉ (ਰੱਖਕੇ) ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਪਕਾਰ (ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ) ਵਿਕਾਰਾਂ (ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ ਐਸੇ) ਕਿੰਨੇ ਕੁ (ਆਖਾਂ) ? ੬(ਉਸ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਤੋਲਣ ਥੋਂ ਅਤੋਲ ਹੈ, ਕੋਈ (ਜੀਵ) ਤੋਲਣਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਭੀ ਉਹੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਕਹੀ ਹੈ।

੫. [ਤਥਾ:ਚ]।

੧ਕੇਵਡੁ ਤੋਲੁ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਕੇਵਡੁ ਤੋਲੁ ਵਿਜੋਗੁ ਵੀਚਾਰਾ।
੨ਕੇਵਡੁ ਹਸਣੁ ਆਖੀਐ ਕੇਵਡੁ ਰੋਵਣ ਦਾ ਬਿਸਥਾਰਾ।
੩ਕੇਵਡੁ ਹੈ ਨਿਰਵਿਰਤ ਪਖੁ ਕੇਵਡੁ ਹੈ ਪਰਵਿਰਤਿ ਪਸਾਰਾ।
੪ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਪੁੰਨ ਪਾਪੁ ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰਾ।
੫ਕੇਵਡੁ ਕੁਦਰਤਿ ਆਖੀਐ ਇਕਦੂ ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਅਪਾਰਾ।
੬ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਕੇਵਡੁ ਦਾਤਾ ਦੇਵਣਹਾਰਾ।
੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਬਿਗਤਿ ਨਿਰਧਾਰਾ ॥੫॥

[ਸੰਜੋਗ=ਮਿਲਾਪ। ਵਿਜੋਗ=ਵਿਛੋੜਾ। ਨਿਰਵਿਰਤ=ਵੈਰਾਗੀ ਪੱਖ। ਪਰਵਿਰਤ=ਗ੍ਰਿਹਸਤ।]
[ਦਾਨੈ=ਖਜਾਨਾ। ਅਬਿਗਤ=ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ।]
[ਨਿਰਧਾਰਾ=ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਆਪ ਹੋਵੇ।]

੧ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਤੋਲ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵੀਚਾਰ ਕਰੀਏ (ਭਾਵ ਖਿਨ ਖਿਨ ਵਿਚ ਜੀਵ ਮਿਲਦੇ ਤੇ ਵਿੱਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੨ਕਿੰਨਾਂ ਹੱਸਣ (ਸੰਜੋਗ ਵਿਚ) ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਰੋਣ (ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ) ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਆਖੀਏ। ੩ਨਿਰਵਿਰਤ ਪੱਖ (ਸੰਸਾਰ ਛੱਡ ਜਾਣਾ) ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਵਿਰਤ ਪੱਖ (ਗ੍ਰਿਹਸਤ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਪਸਾਰੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੪ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕੇਡਾ ਕੁ ਆਖਾਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਕੇਡਾ ਕੁ ਆਖਾਂ। ੫ਕੁਦਰਤ ਕਿੱਡੀ ਕੁ ਆਖੀਏ, ਇਕ ਤੋਂ ਲਖਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ (ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਪਸਾਰਾ ਚਲਦਾ) ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦਾ। ੬(ਪਾਲਣ ਪੋਖਣ ਦਾ ਜੋ) ਖਜਾਨਾ (ਖੋਹਲ ਦਿਤਾ ਹੈ) ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ) ਦਾਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕੇ ਕਿ) ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਹੈ ? ੭(ਉਸ ਦੀ) ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ ਅਬਿਗਤ ਤੇ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈ।

ਭਾਵ–"ਕਥਨਾ ਕਥੀ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ"। "ਤਥਾ:–ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ॥"

੬. [ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ]।

੧ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਉਪਾਇਆ।
੨ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜਹਬਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਦਾਇਆ।
੩ਕਿਤੜੇ ਪੁਰਖ ਵਖਾਣੀਅਨ ਨਾਰਿ ਸੁਮਾਰਿ ਅਗਣਤ ਗਣਾਇਆ।
੪ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮਾਇਆ ਚਲਤ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਰਚਾਇਆ।

੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਾ ਵਾਚਦੇ ਇਕੁ ਸਾਹਿਬੁ ਦੁਇ ਰਾਹ ਚਲਾਇਆ।
੬ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਵਿਚਿ ਖੇਲੁ ਕਰਿ ਜੋਗ ਭੋਗ ਬਹੁ ਚਲਤ ਬਣਾਇਆ।
੭ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥੬॥

[ਦੁਲੰਭ=ਦੁਰਲਭ। ਸਿਵ ਸਕਤੀ=ਸਤੋ ਤਮੋ ਗੁਣ। ਸਾਧ ਅਸਾਧ=ਭਲਾਬੁਰਾ।]

੧ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਜਨਮ (ਵੱਡਾ) ਦੁਰਲਭ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨(ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਵੈਸ, ਸੂਦ) ਚਾਰ ਵਰਣ ਕਰਕੇ (ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ) ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਦਾਏ । ੩ਕਈ ਪੁਰਖ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਗਿਣਤੀ ਅਗਿਣਤ ਰੱਖੀ। ੪(ਇਹ ਭੀ) ਤ੍ਰੈ ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਹੈ (ਕਿ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁੰ ਸਿਵ ਰਚ ਦਿੱਤੇ। ੫(ਹਿੰਦੂ) ਵੇਦ (ਤੇ) (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਚਦੇ ਹਨ, ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਹੈ, ਰਾਹ ਦੋ ਚਲਾ ਧਰੇ ਹਨ । ੬ਸਤੋ ਤਮੋ ਵਿਚ ਖੇਲ ਕਰਕੇ ਜੋਗ ਭੋਗ ਦਾ ਬੜਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਧਰਿਆ ਹੈ। (ਜੋ ਸਤੋਗੁਣੀ ਹਨ ਯੋਗਾਭਯਾਸ ਕਰਕੇ ਅਰ ਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਹਨ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਆਸ਼ਕਤ ਹਨ)। ੭ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਬਣਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵ–"ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਗੁਨੁ ਬਹੁਤੁ ਅਧਿਕਾਈ ਪੜਿ ਸੂਆ ਗਨਕ ਉਧਾਰੇ ॥" "ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਇਓ ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ । ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥" ਦੋਹਾ ਨਵੀਨ–ਏਕ ਸਕ ਇਕ ਸੁਕ ਸੁਕੀ ਸੁਤ ਸੰਤ ਅਸੰਤੇ ਕੇਲ । 'ਆਈਏ ਜੀ ਬੈਠੋ' 'ਫੜੋ ਮਾਰੋ' ਬੋਲਤਿ ਬੋਲ ॥੧॥ ਏਕ ਤਾਤ ਇਕ ਮਾਤ ਸੁਤ, ਨਿਜ ਸੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ । ਸੀਖਤ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਗੁਨ 'ਹਰਿ ਹਜੂਰ' ਨਿਰਾਧਾਰ ॥੨॥

੭. [ਹਿੰਦੂ ਮਤ]।

੧ਚਾਰ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣੁ ਸੁਣਾਇਆ।
੨ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵੜੇ ਦੇਵ ਸਥਲ ਤੀਰਥ ਭਰਮਾਇਆ।
੩ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਅਪਛਰਾ ਸੁਰਪਤਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਛਾਇਆ।
੪ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਗਣਾਇਆ।
੫ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਵਰਤ ਨੇਮ ਨਈਵੇਦ ਪੁਜਾਇਆ।
੬ਸਿਖਾ ਸੂਤ੍ਰ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕ ਪਿਤਰ ਕਰਮ ਦੇਵ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ।
੭ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਉਪਦੇਸੁ ਦਿੜਾਇਆ ॥੭॥

[ਸਰੇਵੜੇ=ਸੇਵਣੇ ਵਾਲੇ। ਦੇਵਸਥਲ=ਠਾਕਰ ਦੁਆਰੇ।]
[ਨਈਵੇਦ=ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਭੋਗ। ਸਿਖਾ=ਬੋਦੀ।]

੧ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਛੀ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ, (ਚਾਰ) ਵੇਦਾਂ, (ਅਠਾਰਾਂ) ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗੇ। ੨ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵਣ, ਠਾਕਰ ਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਵਲ ਭਰਮਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ੩(ਕਈ) ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਤੇ ਅਪੱਛਰਾ ਤੇ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਇੰਦ੍ਰ ਹੋਕੇ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਪਰ ਬੈਠਣ ਲੱਗੇ, (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਾਧਣਾ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ) । ੪ਕਈ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਹੀ ਰਹੇ, ਕਈ ਸਿੱਧ ਅਤੇ (ਨੌਂ) ਨਾਥ ਤੇ (ਚੌਵੀ) ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਨ ਲੱਗੇ, (ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਲੱਗੇ) । ੫ਕਈ ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ, ਹੋਮ, ਜੱਗ, ਬ੍ਰਤ, ਨੇਮ, ਨਈ ਵੇਦ ਰੱਖਕੇ (ਠਾਕੁਰ) ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਰਹੇ । ੬(ਕਈ) ਬੋਦੀ ਜਨੇਊ, ਮਾਲਾ, ਤਿਲਕ, ਪਿਤ੍ਰੀ ਤੇ ਵੇਦਕ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ੭ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼

ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਭਾਵ-ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਾਂ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਆਚਾਰਯਾਂ ਦੇ ਤੋਰੇ ਲੋਕ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਸੀ, ਰਸਤੇ ਦੋ ਬਣਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਫਿਰਕੇ ਬਣ ਗਏ।

੮. [ਮੁਹੰਮਦੀ ਮਤ]।

[1]ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਅਉਲੀਏ ਗਉਸ ਕੁਤਬ ਵਲੀਉਲਹ ਜਾਣੇ।
[2]ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਆਖੀਅਨਿ ਲਖ ਲਖ ਦਰਿ ਦਰਿਵੇਸ ਵਖਾਣੇ।
[3]ਸੁਹਦੇ ਲਖ ਸਹੀਦ ਹੋਇ ਲਖ ਅਬਦਾਲ ਮਲੰਗ ਮਿਲਾਣੇ।
[4]ਸਿੰਧੀ ਰੁਕਨ ਕਲੰਦਰਾ ਲਖ ਉਲਮਾਉ ਮੁਲਾ ਮਉਲਾਣੇ।
[5]ਸਰੈ ਸਰੀਅਤਿ ਆਖੀਐ ਤਰਕ ਤਰੀਕਤ ਰਾਹ ਸਿਞਾਣੇ।
[6]ਮਾਰਫਤੀ ਮਾਰੂਫ ਲਖ ਹਕ ਹਕੀਕਤਿ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਣੇ।
[7]ਬੁਜਰਕਵਾਰ ਹਜਾਰ ਮੁਹਾਣੇ ॥੮॥

[ਪੈਕੰਬਰ=ਸੁਨੇਹਾ ਲੈਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਭਗਤ। ਵਲੀਉਲਹ=ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਦੋਸਤ।]
[ਮਸਾਇਕ=ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਸੁਹਦੇ=ਗ਼ਰੀਬ। ਸਹੀਦ=ਸੂਰਮੇ।
[ਰੁਕਨ-ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਹੰਤ। ਉਲਮਾਉ=ਪੰਡਤ। ਮਾਰਫ=ਮਸ਼ਹੂਰ ਗਜਾਨੀ।]

[1]ਪੀਰ, ਪੈਕੰਬਰ, ਔਲੀਆ, ਗਉਸ ਕੁਤਬ, ਵਲੀਉੱਲਾ (ਆਦਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰਜੇ) ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [2]ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੇਖ, (ਲੱਖਾਂ) ਮਸ਼ਾਇਕ ਆਖੀਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ (ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। [3]ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੁਹਦੇ, ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਹੀਦ, ਲੱਖਾਂ ਅਬਦਾਲ (ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ) ਲੱਖਾਂ ਮਲੰਗ (ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਦਰਜੇ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ। [4](ਲੱਖਾਂ) ਸਿੰਧੀ (ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਹਨ) (ਲੱਖਾਂ) ਕਲੰਦਰਾਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਹੰਤ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਹਨ। [5](ਕਈ) ਸ਼ਰੀਅਤ (ਕਰਮ ਕਾਂਡ) ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਤ੍ਰੀਕਤ (ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਥੋਂ) ਤਰਕ ਦਾ (=ਵੈਰਾਗ ਦਾ) ਰਾਹ ਸਿਞਾਣਦੇ ਹਨ। [6]ਲੱਖਾਂ ਮਾਰਫਤ (ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਥੋਂ) ਗਜਾਨੀ, ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਸੱਚੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹਨ। [7]ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬਜ਼ੁਰਗਵਾਰ ਆਗੂ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬੱਜ੍ਰ ਵਾਂਗੂ ਕਰੜੇ ਤਖਤੇ ਅਰਥਾਤ ਸਖਤ ਕਾਇਦੇ ਹੈਨ ਪਰੰਤੂ ਸੁਤ, ਵਿਤ, ਲੋਕ, ਤਿੰਨਾਂ ਇੱਛਾਂ ਨੇ ਕਿਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਮੈਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ? 'ਬਜਰ ਕਿਵਾਰ ਹਜਾਰ ਮੁਹਾਣੇ' ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪੁਨਾ (ਬਜਰ=) ਬਜਰਾ, ਛੋਟੀ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਬਜਰੇ ਕੀ ਵਾਰ=) ਛੋਟੀ ਬੇੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਹਨ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਲਾਹ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋ ਦੋ ਰਸਤੇ ਸਨ ਅੱਗੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਗਏ, ਇਕ ਭੀ ਸਾਬਤ ਨਾ ਰਿਹਾ।

੯. [ਬ੍ਰਹਮਣ ਜਾਤਾਂ]।

[1]ਕਿਤੜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਰਸੁਤ ਵਿਰਤੀਸਰ ਲਾਗਾਇਤ ਲੋਏ।
[2]ਕਿਤੜੇ ਗਉੜ ਕਨਉਜੀਏ ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ ਕਰਦੇ ਢੋਏ।
[3]ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਸਨਉਢੀਏ ਪਾਂਧੇ ਪੰਡਿਤ ਵੈਦ ਖਲੋਏ।
[4]ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਜੋਤਕੀ ਵੇਦ ਵੇਦੁਏ ਲੱਖ ਪਲੋਏ।

[੫]ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਕਵੀਸਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਟ ਬ੍ਰਹਮਾਉ ਬਖੋਏ।
[੬]ਕੇਤੜਿਆਂ ਅਭਿਆਗਤਾ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮੰਗਦੇ ਲੈ ਕਨਸੋਏ।
[੭]ਕਿਤੜੇ ਸਉਣ ਸਵਾਣੀ ਹੋਏ ॥੯॥

[ਵਿਰਤੀਸਰ=ਪ੍ਰੋਹਤ। ਲਾਗਾਇਤ=ਵਿਆਹ ਦਾ ਲਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ।]
[ਕਨਉਜੀਏ=ਕਨੌਜ ਦੇ ਵਾਸੀ। (ਅ) ਇਕ ਗੋਤ। ਢੋਏ=ਮੇਲ।]
[ਸਨੌਢੀਏ=ਸਨੌਢ ਦੇ ਵਾਸੀ। (ਅ) ਇਕ ਗੋਤ। ਵੇਦ=ਜੋ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ।]
[ਭਾਵ ਬ੍ਰਾਹਮਣ । ਵੇਦੂਏ=ਵੇਦੀਏ=ਡਕੌਂਤ । ਪਲੋਏ=ਨਾਸ਼ੀ । ਬਖੋਏ=ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।]

[੧]ਕਈ ਸਾਰਸੁਤ (ਜਾਤ ਦੇ) ਬ੍ਰਹਮਣ, ਕਈ 'ਵਿਰਤੀਸੁਰ' ਪ੍ਰੋਹਤ, (ਕਈ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਾਗੀ ਹਨ। [੨]ਕਈ ਗਉੜ (ਕਈ) ਕਨੌਜੀਏ ਹਨ, (ਕਈ) ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ ਹਨ, (ਜਾਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ)। [੩]ਕਈ ਲੱਖਾਂ (ਆਪ ਨੂੰ) ਸੁਨੌਢੀਏ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ) (ਕਈ) ਪਾਂਧੇ (ਮੁੰਡੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ) (ਕਈ) ਪੰਡਤ (ਵਿਦਵਾਨ), (ਕਈ ਇਕ) ਵੈਦ ਖੜੇ ਹਨ । [੪](ਕਈ) ਬ੍ਰਹਮਣ ਡਕੌਂਤ (ਹਨ, ਓਹ ਨੌ ਗ੍ਰਹਾਂ, ਛਨਿਛਰ ਜਾਂ ਤੁਲਾ ਦਾ ਧਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਜੋਤਸ਼ੀ (ਉਹ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾ ਹੀ ਦੇਖ ਕੇ ਭਵਿੱਖਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । [੫]ਕਈ ਲਖ ਕਵੀਸ਼ਰ, ਕਈ ਭੱਟ (ਕਲਜਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਨ, ਕਈ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਅਉਲਾਦ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਕਈ ਅਭਯਾਗਤ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਜਮਾਨੀ ਪ੍ਰੋਹਤੀ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਘਰ ਘਰ ਕਨਸੋਈਆਂ ਲੈਂਦੇ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅਜ ਫਲਾਣੀ ਗਲੀ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਹਰੀ ਚੁਗ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀਏ) [੭]ਕਿਤਨੇ (ਸਉਣ ਸਵਾਣੀ=) ਸ਼ਗਨ ਹੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਯਾ ਸ਼ਗਨ ਦੱਸਕੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੋਰਦੇ ਹਨ)।

੧੦. [ਖਤ੍ਰੀ ਜਾਤਾਂ]।

[੧]ਕਿਤੜੇ ਖਤ੍ਰੀ ਬਾਰਹੀ ਕੇਤੜਿਆਂ ਹੀ ਬਾਵੰਜਾਹੀ।
[੨]ਪਾਵਾਧੇ ਪਾਚਾਧਿਆ ਫਲੀਆਂ ਖੋਖਰਾਇਣੁ ਅਵਗਾਹੀ।
[੩]ਕੇਤੜਿਆ ਚਉੜੋਤਰੀ ਕੇਤੜਿਆ ਸੇਰੀਨ ਵਿਲਾਹੀ।
[੪]ਕੇਤੜਿਆ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇ ਚਕ੍ਰਵਰਤਿ ਰਾਜੇ ਦਰਗਾਹੀ।
[੫]ਸੂਰਜਵੰਸੀ ਆਖੀਅਨਿ ਸੋਮਵੰਸ਼ ਸੂਰਵੀਰ ਸਿਪਾਹੀ।
[੬]ਧਰਮਰਾਇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀ।
[੭]ਦਾਨੁ ਖੜਗ ਮੰਤੁ ਭਗਤਿ ਸਲਾਹੀ ॥੧੦॥

[ਬਾਰਹੀ=ਜੋ ਬਾਰਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਕ ਕਰਨ।]
[ਬਾਵੰਜਾਹੀ=ਜੋ ਖੱਤ੍ਰੀ ਬਵੰਜਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਣ। ਪਵਾਧੇ=ਜਾਤ [ਖੱਤ੍ਰੀ ।]

[੨]ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ (ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ) ਕਿਤਨੇ ਬਾਰਹੀ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬਵੰਜਾਹੀ ਹਨ । [੨](ਕਈ) ਪਾਵਾਧੇ, (ਕਈ) ਪਚਾਧੇ, (ਕਈ) ਫਲੀਆਂ, ਖੋਖਰਾਇਣ, (ਗਲ ਕੀ) ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਹਨ। [੩]ਕਿਤਨੇ ਚੋੜੋਤਰੀ, ਕਿਤਨੇ ਸਰੀਣ, (ਕਿਤਨੇ) ਵਿਲਾਹੀ । [੪]ਕਈ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ) ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, (ਕਈ ਮਾਨਧਾਤਾ ਆਦਿ) ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਦਰਗਾਹੀ (ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ) ਹੋਏ (ਕਹੀਦੇ) ਹਨ । [੫]ਸੂਰਜ ਬੰਸੀ, ਚੰਦ੍ਰਬੰਸੀ (ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਕਈ ਸੂਰਬੀਰ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ (ਲੜਵੱਯੇ ਹੋਏ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ । [੬](ਪਰੰਤੂ) ਧਰਮਰਾਇ ਵੱਡਾ ਧਰਮਾਤਮਾਂ ਹੈ, ਉਹ

(ਧਰਮ) ਅਦਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਭਾਵ ਨਿਆਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਮੁਲਾਹਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ : "ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਸਮ ਕਰ ਮਾਰੇ ਐਸੋ ਕਾਲ ਬਡਾਨੀ ਰੇ"। ਕਈ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਖੱਤ੍ਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ੭(ਹੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰਵਾਣ ਖੱਤ੍ਰੀ ਕੌਣ ਹੈ) ਦਾਨ (ਦੇਣਾ) ਸ਼ਸਤ੍ਰ (ਪਹਿਨਕੇ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕਰਨਾ), ਮੰਤ੍ਰ (ਜਪਣਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ) ਭਗਤੀ (ਕਰਨੀ ਇਹ) ਸ਼ਲਾਘਾ ਜੋਗ (ਖੱਤ੍ਰਜਤ੍ਰ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਛਠਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਨ ਕਰੋ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰੋ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪੋ)।

੧੧. [ਵੈਸ਼ ਜਾਤੀ]।

੧ਕਿਤੜੇ ਵੈਸ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਵਤ ਵੀਚਾਰੀ।
੨ਤੂਅਰ ਗਉੜ ਪਵਾਰ ਲਖ ਮਲਣ ਹਾਸ ਚਉਹਾਣ ਚਿਤਾਰੀ।
੩ਕਛਵਾਹੇ ਰਾਠਉੜ ਲਖ ਰਾਣੇ ਰਾਇ ਭੂਮੀਏ ਭਾਰੀ।
੪ਬਾਘ ਬਘੇਲੇ ਕੇਤੜੇ ਬਲਵੰਡ ਲਖ ਬੁੰਦੇਲੇ ਕਾਰੀ।
੫ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਭੂਰਟੀਏ ਦਰਬਾਰਾਂ ਅੰਦਰਿ ਦਰਬਾਰੀ।
੬ਕਿਤੜੇ ਗੁਣੀ ਭਦਉੜੀਏ ਦੇਸਿ ਦੇਸਿ ਵਡੇ ਇਤਬਾਰੀ।
੭ਹਉਮੈ ਮੁਏ ਨ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥੧੧॥

੧ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਵੈਸ਼ (ਜਾਤੀ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਕਈ) ਰਾਜਪੂਤ, ਰੇਵਤ (ਕੌਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਵੀਚਾਰ (ਕਰੀਏ) । ੨(ਕਈ) ਤੂਅਰ (ਕੌਮ ਦੇ ਕਈ) ਗਉੜ, ਲੱਖਾਂ ਪਵਾਰ (ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ), ਮੱਲਣ, ਹਾਸ, ਚਉਹਾਣ (ਜਾਤ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ) ਕਹੀਏ । ੩ਲੱਖਾਂ ਕਛਵਾਹੇ, ਲੱਖਾਂ ਰਾਠੌਰ, ਲੱਖਾਂ ਰਾਣੇ, ਲੱਖਾਂ (ਭੂਮੀਏ=) ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਰਾਇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਨ । ੪ਲੱਖਾਂ ਬਾਘ, ਲੱਖਾਂ ਬਘੇਲੇ, ਲੱਖਾਂ ਬੁੰਦੇਲ (ਖੰਡ ਦੇ) ਬਲਵੰਡ (ਕਾਰੀ) ਸੂਰਮੇ ਹਨ । ੫ਕਿਤੜੇ ਭੁਟੀਟੇ ਕੌਮ ਦੇ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ 'ਦਰਬਾਰੀ' ਹਨ। ੬ਕਿਤੜੇ ਭਦੌੜ ਦੇ ਗੁਣੀ ਹਨ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਇਤਬਾਰੀ (ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਹੋਏ) ੭(ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ) ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ, ਹਉਮੈ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ) ਨਾ ਮਾਰਿਆ।

ਭਾਵ–"ਹਉਮੈ ਏਹਾ ਜਾਤਿ ਹੈ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥ ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ"॥ [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩] । "ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥" [ਵਡਹੰਸ ਮ: ੩] ॥ "ਬ੍ਰਹਮੈ ਗਰਬੁ ਕੀਆ ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਆ ॥ ਬੇਦ ਕੀ ਬਿਪਤਿ ਪੜੀ ਪਛੁਤਾਨਿਆ ॥" [ਗਉੜੀ ਮ: ੧]

੧੨. [ਗੋਤਾਂ ਤੇ ਕਿਰਤ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ]।

੧ਕਿਤੜੇ ਸੂਦ ਸਦਾਇਦੇ ਕਿਤੜੇ ਕਾਇਥ ਲਿਖਣ ਹਾਰੇ।
੨ਕੇਤੜਿਆਂ ਹੀ ਬਾਣੀਏ ਕਿਤੜੇ ਭਾਭੜਿਆ ਸੁਨਿਆਰੇ।
੩ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਜਾਟ ਹੋਇ ਕੇਤੜਿਆਂ ਛੀਂਬੇ ਸੈਸਾਰੇ।
੪ਕੇਤੜਿਆਂ ਠਾਠੇਰਿਆ ਕੇਤੜਿਆ ਲੋਹਾਰ ਵਿਚਾਰੇ।
੫ਕਿਤੜੇ ਤੇਲੀ ਆਖੀਅਨਿ ਕਿਤੜੇ ਹਲਵਾਈ ਬਾਜਾਰੇ।
੬ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਪੰਖੀਏ ਕਿਤੜੇ ਨਾਈ ਤੈ ਵਣਜਾਰੇ।
੭ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਦੇ ਗੋਤ ਅਪਾਰੇ ॥੧੨॥

[ਸੂਦ=ਬਾਣੀਏ। ਕਾਇਥ=ਮੁਨਸ਼ੀ। ਪੰਖੀ=ਭਾਵ ਹਲਕਾਰਾ, ਕਾਸਦ।]

[1]ਕਈ ਸੂਦ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਕਾਇਥ ਮੁਨਸ਼ੀ ਲੋਕ (ਜੋ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ)। [2]ਕਈ ਬਾਣੀਏਂ (ਓਹ ਲੂਣ ਤੇਲ ਆਦਿ ਦੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਹੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਭਾਬੜੇ (ਜੋ ਜੈਨ ਮਤ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਸੁਨਿਆਰੇ। [3]ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਜੱਟ ਹੋਏ, ਕਈ ਛੀਂਬੇ ਸੰਸਾਰ (ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ)। [4]ਕਈ ਠਠੇਰੇ, ਕਈ ਵਿਚਾਰੇ ਲੋਹਾਰ (ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ)। [5]ਕਈ ਤੇਲੀ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਹਲਵਾਈ (ਹੋਕੇ) ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ (ਮਿਠਾਈਆਂ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [6]ਕਈ ਹਲਕਾਰੇ ਹਨ, ਕਈ ਨਾਈ (ਨੌਂਹ ਕੰਡਾ ਲਾਹ ਕੇ ਉਦਰ ਪੂਰਣਾ ਕਰਦੇ), ਕਈ ਵਣਜਾਰੇ (ਸੂਈ ਸਲਾਈ ਵੇਚਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ)। [7]ਚਾਰ ਵਰਣਾ ਵਿਖੇ ਬੇਅੰਤ ਗੋਤ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਵਰਣ ਮਤ]।

[1]ਕਿਤੜੇ ਗਿਰਹੀ ਆਖੀਅਨਿ ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਫਿਰਨਿ ਉਦਾਸੀ।
[2]ਕੇਤੜਿਆ ਜੋਗੀਸੁਰਾ ਕੇਤੜਿਆ ਹੋਏ ਸੰਨਿਆਸੀ।
[3]ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਮ ਧਰਿ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਨਿਵਾਸੀ।
[4]ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਪਰਮ ਹੰਸ ਕਿਤੜੇ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤ ਬਨਵਾਸੀ।
[5]ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਡੰਡ ਧਾਰ ਕਿਤੜੇ ਜੈਨੀ ਜੀਅ ਦੇਆਸੀ।
[6]ਛਿਅ ਘਰਿ ਛਿਅ ਗੁਰ ਆਖੀਅਨਿ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ ਭੇਸ ਅਭਿਆਸੀ।
[7]ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਬਾਰਹ ਰਾਸੀ।
[8]ਗੁਰਾ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੩॥

[1]ਕਿਤਨੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਉਦਾਸੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। [2]ਕਈ ਯੋਗੀਸ੍ਵਰ, ਕਈ ਸੰਨਿਯਾਸੀ ਹਨ। [3]ਸੰਨਯਾਸੀਆਂ ਦੇ (ਭਾਰਥੀ, ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ ਆਦਿ) ਦਸ ਨਾਮ (ਕਈਆਂ ਨੇ ਧਰੇ ਹਨ), ਕਿਤਨੇ ਬਾਨ-ਪ੍ਰਸਤ ਹੋ ਕੇ ਬਨਾਂ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [5]ਕਈ ਡੰਡਾ (ਹੱਥ ਵਿਖੇ) ਰੱਖਕੇ (ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮਤ ਵਿਖੇ ਰਲਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਤ੍ਰਿਦੰਡੀ ਸੰਨਯਾਸੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਜੈਨੀ ਹੋਕੇ ਜੀਵਾਂ ਪਰ ਦਇਆ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਮੂੰਹ ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਵਾੜ ਨਾਲ ਜੀਵ ਘਾਤ ਨਾਂ ਹੋਣ)। [6]ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਛੇ ਅਚਾਰਜਾਂ ਨੇ ਛੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਭੇਸ਼ ਤੇ ਅਭ੍ਯਾਸ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਕੀਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ। [7]ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਛੀ ਰੁਤਾਂ ਹਨ। [8]ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਸਤਿਗੁਰ ਸਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ, (ਜਿਸਦੀ ਓਟ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਹੈ)।

੧੪. [ਸਾਧ]।

[1]ਕਿਤੜੇ ਸਾਧ ਵਖਾਣੀਅਨਿ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
[2]ਕੇਤੜਿਆ ਲਖ ਸੰਤ ਜਨ, ਕੇਤੜਿਆ ਨਿਜ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰੀ।
[3]ਕੇਤੜਿਆ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀਚਾਰੀ।
[4]ਕੇਤੜਿਆ ਸਮਦਰਸੀਆ, ਕੇਤੜਿਆ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
[5]ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਬਿਬੇਕੀਆ, ਕਿਤੜੇ ਦੇਹ ਬਿਦੇਹ ਅਕਾਰੀ।
[6]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਵਰਤਣਾ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਬੈਰਾਗ ਸਵਾਰੀ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੀ ॥੧੪॥

[ਨਿਜ ਭਗਤਿ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ।

੧ਕਿਤਨੇ ਸਾਧ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ। (ਭਾਵ ਪਰਾਏ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੨ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਸੰਤ ਜਨ (ਸ਼ਾਂਤ ਆਤਮਾਂ) ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ ਹਨ (ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੩ਕਿਤਨੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪ਕਿਤਨੇ ਸਮਦਰਸੀ ਹਨ (ਭਾਵ ਊਚ ਨੀਚ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਹਨ), ਕਿਤਨੇ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ (ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ) ਹਨ। ੫ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਬਿਬੇਕੀ (ਗਜਾਨੀ) ਹਨ, ਕਈ ਦੇਹ ਥੋਂ ਬਿਦੇਹ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪਰਾਏ ਹੱਥੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ੬(ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਭਯ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਸਵਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ੭(ਇਉਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ।

੧੫. [ਅਸਾਧ ਜਨ]।

੧ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਅਸਾਧ ਜਗ ਵਿਚਿ ਕਿਤੜੇ ਚੋਰ ਜਾਰ ਜੁਆਰੀ।
੨ਵਟਵਾੜ ਠਗਿ ਕੇਤੜੇ, ਕੇਤੜਿਆ ਨਿੰਦਕ ਅਵੀਚਾਰੀ।
੩ਕੇਤੜਿਆ ਅਕਿਰਤਘਣ ਕਿਤੜੇ ਬੇਮੁਖ ਤੇ ਅਣਚਾਰੀ।
੪ਸ੍ਵਾਮਿ ਧ੍ਰੋਹੀ ਵਿਸਵਾਸ ਘਾਤ, ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਮੂਰਖ ਭਾਰੀ।
੫ਬਿਖਲੀਪਤਿ ਵੇਸੁਆ ਰਵਤ ਮਦ ਮਤਵਾਲੇ ਵਡੇ ਵਿਕਾਰੀ।
੬ਵਿਸਟ ਵਿਰੋਧੀ ਕੇਤੜੇ ਕੇਤੜਿਆ ਕੂੜੇ ਕੂੜਿਆਰੀ।
੭ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਬਿਨ ਅੰਤਿ ਖੁਆਰੀ ॥੧੫॥

[ਅਸਾਧ=ਸ੍ਵੈ ਉਦਰ ਪੋਖੀ। ਵਟਵਾੜੇ=ਰਾਹ ਮਾਰ। ਅਵਿਚਾਰੀ=ਮੂਰਖ।]
[ਅਣਚਾਰੀ=ਖੋਟੇ ਆਚਾਰੀ। ਬਿਖਲੀਪਤਿ=ਵਿਖਜਾਂ ਕਰ ਲਿਪੇ ਹੋਏ,]
[ਅਥਵਾ ਡੁੰਮਣੀ ਦੇ ਪਤੀ।]

੧ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਸਾਧੂ (ਅਪਕਾਰੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ) ਵਿਚ ਕਈ ਚੋਰ ਤੇ ਯਾਰ ਜੂਆ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ੨ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਠੱਗ ਰਾਹ ਮਾਰ, ਕਿਤਨੇ ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਹਨ। ੩ਕਿਤਨੇ ਕ੍ਰਿਤਘਨ, (ਹਰੀ ਤੋਂ) ਬੇਮੁਖ ਤੇ ਦੁਰਾਚਾਰੀ (ਖੋਟੇ ਕਰਤੱਬਾਂ ਵਾਲੇ) ਹਨ। ੪ਕਈ ਸ੍ਵਾਮਿ ਧਰੋਹੀ (ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਾਲਕ ਦਾ ਬੁਰਾ ਤੱਕਣ ਵਾਲੇ) ਹਨ, (ਕਈ) ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਘਾਤਕ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਤੇ ਮਨਮਤੀਏ ਹਨ। (ਯਥਾ :–"ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਘੋਰ ॥ ਅਸੰਖ ਚੋਰ ਹਰਾਮ ਖੋਰ")। ੫(ਕਿਤਨੇ) ਬਿਖਲੀਪਤ ਹਨ, (ਕਈ) ਵੇਸਵਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਦੇ, (ਕਈ) ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਮਸਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਬੜੇ ਗ਼ਲਤਾਨ ਹਨ। ੬ਕਈ ਵਿਸ਼ਟ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, (ਭਾਵ ਵਿਚਲੇ ਹੋਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਕਾਨਾ ਫੂਸੀ ਕਰ ਵਿਰੋਧ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਈ ਝੂਠ ਦਾ ਹੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਮਿਲੇ ਬਾਝ ਅੰਤ ਨੂੰ ਖੁਆਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਜੋ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਖੁਆਰੀਓਂ ਬਚਦੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਮਤ ਨਾਲ ਮਾਯਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

੧੬. [ਯਵਨ ਮਤਾਂ ਦੇ ਭੇਦ]।

[1]ਕਿਤੜੇ ਸੁੰਨੀ ਆਖੀਅਨਿ, ਕਿਤੜੇ ਈਸਾਈ ਮੂਸਾਈ।
[2]ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਰਾਫਜੀ, ਕਿਤੜੇ ਮੁਲਹਿਦ ਗਣਤ ਨ ਆਈ।
[3]ਲਖ ਫਿਰੰਗੀ ਅਰਮਨੀ ਰੂਮੀ ਜੰਗੀ ਦੁਸਮਣ ਦਾਈ।
[4]ਕਿਤੜੇ ਸਈਜਦ ਆਖੀਅਨਿ ਕਿਤੜੇ ਤੁਰਕਮਾਨ ਦੁਨਿਆਈ।
[5]ਕਿਤੜੇ ਮੁਗਲ ਪਠਾਣ ਹਨਿ ਹਬਸੀ ਤੇ ਕਿਲਮਾਕ ਅਵਾਈ।
[6]ਕੇਤੜਿਆ ਈਮਾਨ ਵਿਚਿ ਕਿਤੜੇ ਬੇਈਮਾਣ ਬਲਾਈ।
[7]ਨੇਕੀ ਬਦੀ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਈ ॥੧੬॥

[ਸੁੰਨੀ=ਮੁਹੰਮਦ ਤੇ ਚਹੁੰ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ। ਈਸਾਈ=ਈਸਾ ਦੇ ਭਗਤ]
[ਮੁਸਾਈ=ਮੂਸਾ ਦੀ ਸਰੀਅਤ ਪੁਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਰਾਫਜੀ=ਸ਼ਈਆ।]
[ਅਰਮਨੀ=ਆਰਮੀਨੀਆਂ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ। ਰੂਮੀ=ਰੂਮਵਾਸੀ। ਜੰਗੀ=ਹਬਸੀ ਲੋਕ,]
[ਜ਼ੰਜਬਾਰ ਦੇ ਵਾਸੀ। ਕਿਲਮਾਕ=ਮੰਗੋਲ ਜਾਤੀ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖ।]

[1]ਕਿਤਨੇ ਸੁੰਨੀ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਈਸਾ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਮੂਸਾ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹਨ। [2]ਕਿਤਨੇ ਸ਼ਈਆ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਮੁਲਹਿਦ, (ਕਾਫਰ ਜੋ ਕਯਾਮਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। [3]ਲੱਖਾਂ ਫਿਰੰਗੀ (ਯੂਰਪ ਵਾਸੀ) ਹਨ. ਅਰਮਨੀ, ਰੂਮੀ, ਜੰਗੀ ਦੁਸਮਨਾਂ ਦੇ ਦਾਉ ਵਾਲੇ (ਭਾਵ ਜੋਧੇ ਲੱਖਾਂ) ਹਨ। [4]ਕਿਤਨੇ ਸੱਯਦ (ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਵੰਸ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਤੁਰਕਮਾਨ (ਤੁਰਕਸਿਤਾਨ ਦੇ ਵਾਸੀ) ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ। [5]ਕਿਤਨੇ ਮੁਗਲ (ਚੁਗੱਤੇ, ਕਿਤਨੇ) ਪਠਾਣ ਹਨ, ਕਈ ਹਬਸ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਕਈ ਕਿਲਮਾਖੀ ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। [6]ਕਿਤਨੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਬੇਈਮਾਨ ਬਲਾਵਾਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ)। [7]ਨੇਕੀ ਤੇ ਬਦੀ ਛਪਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਛਿਪਦੀ।

ਭਾਵ-ਜਾਤ, ਦੇਸ, ਮਤ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਜੋ ਫਰਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਓਹ ਨੇਕੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਤੇ ਏਹ ਭੇਦ ਭਰਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ।

੧੭. [ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਾਲਤਾਂ]।

[1]ਕਿਤੜੇ ਦਾਤੇ ਮੰਗਤੇ ਕਿਤੜੇ ਵੈਦ ਕੇਤੜੇ ਰੋਗੀ।
[2]ਕਿਤੜੇ ਸਹਿਜ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚਿ ਕਿਤੜੇ ਵਿਛੁੜਿ ਹੋਇ ਵਿਜੋਗੀ।
[3]ਕੇਤੜਿਆ ਭੁਖੇ ਮਰਨਿ ਕੇਤੜਿਆ ਰਾਜੇ ਰਸ ਭੋਗੀ।
[4]ਕੇਤੜਿਆ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਕੇਤੜਿਆ ਦੁਖੁ ਰੋਵਨਿ ਸੋਗੀ।
[5]ਦੁਨੀਆ ਆਵਣ ਜਾਵਣੀ ਕਿਤੜੀ ਹੋਈ ਕਿਤੜੀ ਹੋਗੀ।
[6]ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਸਚਿਆਰ ਕੇਤੜਿਆ ਦਗਬਾਜ ਦਰੋਗੀ।
[7]ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋ ਜੋਗੀਸਰੁ ਜੋਗੀ ॥੧੭॥

[ਸੋਹਲੇ=ਅਨੰਦ ਮੰਗਲ। ਦਗਬਾਜ=ਕਪਟੀ।]
[ਦਰੋਗੀ=ਝੂਠੇ। ਜੋਗੀਸਰੁ=ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ।]

[1]ਕਿਤਨੇ ਦਾਤੇ, (ਕਈ) ਮੰਗਤੇ ਕਈ ਹਕੀਮ, ਕਈ ਰੋਗੀ ਹਨ। [2]ਕਿਤਨੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੰਜੋਗ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵਿਛੁੜਕੇ ਵਿਜੋਗੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਮਰ ਭਰ ਸਨਬੰਧੀਆਂ

ਥੋਂ ਵਿਛੜਕੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [੩]ਕਈ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਰਾਜੇ (ਰਸਾਂ=) ਵਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। [੪]ਕਈਆਂ ਦੇ (ਘਰੀਂ) ਆਨੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ (ਘਰੀਂ) ਸਿਆਪੇ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਹਨ। [੫]ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਆਵਾਗਵਨ ਹੈ, ਕਿਤਨੀ (ਭੂਤਕਾਲ ਵਿਖੇ) ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀ (ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਖੇ) ਹੋਵੇਗੀ। [੬]ਕਈ (ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਨਾਲ) ਸੱਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਕਪਟ ਅਤੇ ਝੂਠ ਵਿਖੇ (ਉਮਰ ਕਟੀ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [੭]ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਰਲਾ ਯੋਗੀਸ਼ਰ (ਅਰਥਾਤ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ"। "ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਏਕੁ ਆਧੁ ਕੋਈ"। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਤਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੯. [ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਾਲਤਾਂ]।

[੧]ਕਿਤੜੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਖੀਅਨਿ ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਦਿਸਨਿ ਕਾਣੇ।
[੨]ਕੇਤੜਿਆਂ ਚੁੰਗੇ ਫਿਰਨਿ ਕਿਤੜੇ ਰਤੀਆਨ੍ਹੇ ਉਕਤਾਣੇ।
[੩]ਕਿਤੜੇ ਨਕਟੇ ਗੁਣਗੁਣੇ ਕਿਤੜੇ ਬੋਲੇ ਬੁਚੇ ਲਾਣੇ।
[੪]ਕੇਤੜਿਆ ਗਿਲ੍ਹੜ ਗੁਲੀਰ ਅੰਗਿ ਰਸਉਲੀ ਵੇਣਿ ਵਿਹਾਣੇ।
[੫]ਟੁੰਡੇ ਬਾਂਡੇ ਕੇਤੜੇ ਗੰਜੇ ਲੁੰਜੇ ਕੋੜ੍ਹੀ ਜਾਣੇ।
[੬]ਕਿਤੜੇ ਲੂਲੇ ਪਿੰਗੁਲੇ ਕਿਤੜੇ ਕੁੱਬੇ ਹੋਇ ਕੜਾਣੇ।
[੭]ਕਿਤੜੇ ਖੁਸਰੇ ਹੀਜੜੇ ਕੇਤੜਿਆ ਗੁੰਗੇ ਤਤਲਾਣੇ।
[੮]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥੧੯॥

[ਚੁੰਗੇ=ਟੀਰੇ, ਭੈਂਗੇ। ਰਤੀਆਨ੍ਹੇ=ਅੰਧਰਾਤੇ ਵਾਲੇ। ਉਕਤਾਣੇ=ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਜੋ ਵੇਖ ਸਕਣ, ਦੂਰੋਂ ਨਾ ਵੇਖ ਸਕਣ। ਗੁਣਗੁਣੇ=ਨੱਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਵਾਲੇ ਜੋ ਣੁਣ ਣੁਣ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਚੇ=ਕੰਨ ਕੱਟੇ। ਲਾਣੇ=ਬੁਲ੍ਹ ਕੱਟੇ, ਬੂੜੇ। ਰਸਾਉਲੀ=ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਗਿਲਟੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿੱਗਰ ਵਧਾ ਵਧ ਜਾਣਾ। ਵੇਣਿ ਵਿਹਾਣੇ=ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਟੋਆ ਪੈ ਜਾਣਾ, ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਬੈਠ ਜਾਣਾ। ਟੁੰਡੇ=ਹੱਥ ਹੀਨ। ਬਾਂਡੇ=ਜਿਸ ਦੇ ਜੋੜ ਅਰਕ ਜਾਂ ਮੌਚੇ ਤਣ ਜਾਣ। ਗੰਜੇ=ਸਿਰੋਂ ਵਾਲ ਹੀਨ। ਲੁੰਜੇ=ਜਿਸਦੀ ਬਾਂਹ ਸੁੱਕ ਜਾਏ। ਲੂਲੇ=ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਪੈਰ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ। ਪਿੰਗੁਲੇ=ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਦੋਏ ਮਾਰੇ ਹੋਣ। ਕੁੱਬਾ=ਜਿਸਦੀ ਪਿੱਠ ਰੋਗ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਪਏ। ਕੁੜਾਣੇ=ਜੋ ਉਮਰ ਵਡੇਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੱਕੋਂ ਦੂਹਰੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਖੁਸਰੇ=ਜੋ ਜਮਾਂਦਰੂ ਨਮਰਦ ਹੋਣ। ਹੀਜੜਾ=ਖ਼੍ਵਾਜਾ ਸਰਾ, ਜੋ ਜਾਣਕੇ ਖ਼ੁਸਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਗੁੰਗਾ=ਜੋ ਬੋਲ ਨਾ ਸੱਕੇ। ਤੁਤਲਾਣੇ=ਜੋ ਥਥਲਾਕੇ ਬੋਲਣ।]

ਅਰਥ=[੧]ਕਿੰਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਹੀਦੇ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਕਾਣੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਟੀਰੇ ਫਿਰਦੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਅੰਧਰਾਤੇ ਵਾਲੇ ਅਰ ਘੱਟ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੩]ਕਿੰਨੇ ਨੱਕ ਕਟੇ, ਗੁਣਗੁਣੇ, ਬੋਲੇ (ਡੋਰੇ), ਕੰਨ ਕੱਟੇ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਕੱਟੇ ਹਨ। [੪]ਕਈ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਗਿਲੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ, ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਸੌਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦਬੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੫]ਕਿੰਨੇ ਟੁੰਡੇ, ਬਾਂਡੇ, ਗੰਜੇ, ਕੋੜ੍ਹੀ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। [੬]ਕਿੰਨੇ ਲੂਲ੍ਹੇ, ਪਿੰਗੁਲੇ, ਕੁੱਬੇ ਤੇ ਲੱਕ ਦੂਹਰੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, [੭]ਕਿੰਨੇ ਖੁਸਰੇ, ਹੀਜੜੇ, ਗੁੰਗੇ ਥਥਲੇ ਹਨ। [੮]ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਐਸੇ) ਆਵਣ ਜਾਣੇ (ਬਣੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਏਹ ਸਰੀਰਕ ਬੱਜਾਂ ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਕਰਕੇ ਲਗੀਆਂ ਹਨ। **ਇਕ ਤਾਂ** ਆਵਾਗੌਣ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ, ਇਕ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਪਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਦੇ **ਸ਼ਬਦ** ਦਾ ਅੱਭ੍ਯਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਜ ਅਤ ਆਵਾਜਾਈ ਸਾਰੀ ਮਿਟ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਦੋ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਮਨਸਬਦਾਰਾਂ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਤਿੰਨਾਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵਪਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਮਾਮਦਾਰ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। **ਅਖੀਰ ੨੪** ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਗਿਣਤੀ ਹੈ॥

੧੯. ੨੦. ੨੧, ੨੨. ੨੩. [ਗਿਣਤੀ]।

[੧]ਕੇਤੜਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜਗਿ ਕਿਤੜੇ ਮਸਲਤਿ ਕਰਹਿ ਵਜ਼ੀਰਾ।
[੨]ਕੇਤੜਿਆ ਉਮਰਾਉ ਲਖ ਮਨਸਬਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਵਡੀਰਾ।
[੩]ਹਿਕਮਤ ਵਿਚਿ ਹਕੀਮ ਲਖ ਕਿਤੜੇ ਤਰਕਸ ਬੰਦ ਅਮੀਰਾ।
[੪]ਕਿਤੜੇ ਚਾਕਰ ਚਾਕਰੀ ਭੋਈ ਮੇਠ ਮਹਾਵਤ ਮੀਰਾ।
[੫]ਲਖ ਫਰਾਸ਼ ਲਖ ਸ਼ਾਰਵਾਨ ਮੀਰਾਂ ਖੋਰ ਸਾਈਸ ਵਹੀਰਾ।
[੬]ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਜਲੇਬਦਾਰ ਗਾਡੀਵਾਨ ਚਲਾਇ ਗਡੀਰਾ।
[੭]ਛੜੀਦਾਰ ਦਰਵਾਨ ਖਲੀਰਾ ॥੧੯॥

[੮]ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਨਗਾਰਚੀ ਕੇਤੜਿਆ ਢੋਲੀ ਸਹਨਾਈ।
[੯]ਕੇਤੜਿਆਂ ਹੀ ਤਾਇਫੇ ਢਾਢੀ ਕਚੇ ਕਲਾਵਤ ਗਾਈ।
[੧੦]ਕੇਤੜਿਆ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਬਾਜੀਗਰ ਲਖ ਭੰਡ ਅਤਾਈ।
[੧੧]ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਮਸਾਲਚੀ ਸ਼ਮਾ ਚਰਾਗ ਕਰਹਿ ਰੁਸ਼ਨਾਈ।
[੧੨]ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਕੋਰਚੀ ਅਮਲ ਪੋਸ਼* ਸਿਲਹ ਸੁਖਦਾਈ।
[੧੩]ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਆਬਦਾਰ ਕਿਤੜੇ ਬਾਵਰਚੀ ਨਾਨਵਾਈ।
[੧੪]ਤੰਬੋਲੀ ਤੋਸਕਚੀ ਸੁਹਾਈ ॥੨੦॥

[੧੫]ਕੇਤੜਿਆ ਖੁਸ਼ਬੋਇਦਾਰ ਕੇਤੜਿਆ ਰੰਗਰੇਜ਼ ਰੰਗੋਲੀ†।
[੧੬]ਕਿਤੜੇ ਮੇਵੇਦਾਰ ਹਨਿ ਹੁਡਕ ਹੁਡਕੀਏ ਲੋਲਣਿ ਲੋਲੀ।
[੧੭]ਖਿਜਮਤਿਗਾਰ ਖਵਾਸ ਲਖ ਗੋਲੰਦਾਜ਼ ਤੋਪਚੀ ਤੋਲੀ।
[੧੮]ਕੇਤੜਿਆ ਤਹਵੀਲਦਾਰ ਮੁਸ਼ਰਫਦਾਰ ਦਰੋਗੇ ਓਲੀ।
[੧੯]ਕੇਤੜਿਆ ਕਿਰਸਾਣ ਹੋਇ ਕਰਿ ਕਿਰਸਾਣੀ ਅਤੁਲੁ ਅਤੋਲੀ।
[੨੦]ਮੁਸਤੌਫੀ‡ ਖੁਬਾਤ ਲਖ ਮੀਰਸਾਮੇ ਬਖਸ਼ੀ ਕੋਲ ਕੋਲੀ।
[੨੧]ਕੇਤੜਿਆ ਦੀਵਾਨ ਹੋਇ ਕਰਨਿ ਕਰੋੜੀ ਮੁਲਕ ਢੰਢੋਲੀ।
[੨੨]ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਮੋਲ ਅਮੋਲੀ ॥੨੧॥

[੨੩]ਕੇਤੜਿਆ ਹੀ ਜਉਹਰੀ ਲਖ ਸਰਾਫ ਬਜਾਜ ਵਪਾਰੀ।
[੨੪]ਸਉਦਾਗਰ ਸਉਦਾਗਰੀ ਗਾਂਧੀ ਕਾਸੇਰੇ ਪਾਸਾਰੀ।
[੨੫]ਕੇਤੜਿਆ ਪਰਚੂਨੀਏ ਕੇਤੜਿਆ ਦਲਾਲ ਬਜਾਰੀ।

*ਪਾ :-ਆਲਮ ਤੇਗ। †ਪਾ:-ਤੰਬੋਲੀ। ‡ਪਾ :-ਮੁਸਤੌਸੀ।

੨੬ਕੇਤੜਿਆ ਸਿਕਲੀਗਰਾ ਕਿਤੜੇ ਲਖ ਕਮਗਰ ਕਾਰੀ।
੨੭ਕੇਤੜਿਆ ਕੁਮ੍ਹਿਆਰ ਲਖ ਕਾਗਦ ਕੁਟ ਘਣੇ ਲੂਣਾਰੀ।
੨੮ਕਿਤੜੇ ਦਰਜੀ ਧੋਬੀਆਂ ਕਿਤੜੇ ਜਰ ਲੋਹੇ* ਸਿਰ ਹਾਰੀ।
੨੯ਕਿਤੜੇ ਭੜਭੂੰਜੇ ਭਠਿਆਰੀ ।।੨੨।।
੩੦ਕੇਤੜਿਆ ਕਾਰੂੰਜੜੇ ਕੇਤੜਿਆ ਦਬਗਰ ਕਾਸਾਈ।
੩੧ਕੇਤੜਿਆ ਮੁਨਿਆਰ ਲਖ ਕੇਤੜਿਆ ਚਮਿਆਰ ਅਰਾਈ।
੩੨ਭੰਗ ਹੋਰੇ ਹੋਇ ਕੇਤੜੇ ਬਗਨੀਗਰਾ ਚਲਾਲ ਹਵਾਈ।
੩੩ਕਿਤੜੇ ਭੰਗੀ ਪੋਸਤੀ ਅਮਲੀ ਸੋਫੀ ਘਣੀ ਲੁਕਾਈ।
੩੪ਕੇਤੜਿਆ ਕਹਾਰ ਲਖ ਗੁਜਰ ਲਖ ਅਹੀਰ ਗਣਾਈ।
੩੫ਕਿਤੜੇ ਹੀ ਲਖ ਚੂਹੜੇ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਸਨਾਤ ਅਲਾਈ।
੩੬ਨਾਵ ਥਾਵ ਲਖ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ ।।੨੩।।

[ਮਸਲਤਿ=ਮਸਲਿਹਤੀ ਅਰਥਾਤ ਸਲਾਹੀ । ਉਮਰਾਉ=ਅਮੀਰ । ਤਰਕਸ਼ਬੰਦ=ਧਨੁਸ਼ਧਾਰੀ। ਭੋਈ=ਘਾਹੀ। ਮੇਠ=ਤਵੇਲੇ ਦਾ ਨੌਕਰ । ਮਹਾਵਤ-ਹਾਥੀਵਾਨ ।] [ਮੀਰਾ=ਸਰਦਾਰ, ਅਫਸਰ ਜਿਕੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦਾ ਅਫਸਰ 'ਮੀਰ ਸ਼ਿਕਾਰ' ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਅਫਸਰ ਮੀਰ ਇਮਾਰਤ। (ਮੀਰ 'ਸੱਯਦ' ਨੂੰ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ਸਾਰਵਾਨ=ਰੂੰਠ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ। ਮੀਰਾਂ ਖੋਰ=ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਅਫਸਰ। ਵਹੀਰ-ਬਹੁਤੇ।] [ਜਲੇਬਦਾਰ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਅਫਸਰ। ਖਲੀਰਾ=ਹਸਾਉਣ ਖਿਡਾਉਣ ਵਾਲੇ।] [(ਖਲੀਰ=ਮਾਸੀ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀ)। ਸਹਨਾਈ=ਤੂਤੀ। ਤਾਇਫੇ=ਗਾਉਣ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ। ਕਲਾਵਤ=ਗਾਉਣ ਨੱਚਣ ਤੇ ਬਤਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ। ਅਤਾਈ=ਓਹ ਆਦਮੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਸਬ ਨੂੰ ਰੁਜਗਾਰ ਵਾਸਤੇ ਨਾ ਕਰਨ ਪਰ ਸ਼ੌਕ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨ।] [ਕੋਰਚੀ=ਬਸੇਤਨੀਆ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ । ਆਮਿਲ=ਹਾਕਮ, ਤਸੀਲਦਾਰ। ਪੋਸ਼ਸਿਲਹ=ਸਿਲਹਪੋਸ਼, ਸੰਜੋਅਪੋਸ਼, ਸੰਜੋਅ ਧਹਿਨਣ ਵਾਲਾ ।] [ਆਬਦਾਰ=ਲੱਸੀ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ। ਤੋਸ਼ਕਚੀ=ਬਿਸਤਰਾਸੰਭਾਲਣ ਯਾ ਅਸਬਾਬ ਸਾਂਭਣ ਵਾਲੇ, ਖਜ਼ਾਨਚੀ। ਹੁਡਕ ਹੁਡਕੀਏ=ਸ਼ਰਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ । ਲੋਲਣਿ=ਚੰਚਲ, ਸੁੰਦਰ।] [ਲੋਲੀ=ਪਾਤਸਾਹੀ ਦਰਬਾਰੀ ਵੇਸਵਾ। ਖਵਾਸ=ਦਰਬਾਰੀ ਅਮੀਰ, ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਟਹਿਲਣ, ਰਾਖਵੀਂ ਗੋਲੀ। ਗੋਲੰਦਾਜ਼ ਤੋਪਚੀ=ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ।] [ਤੋਲੀ=ਤੋਲਣ ਵਾਲੇ, ਮੋਦੀ। ਤਹਵੀਲਦਾਰ=ਰੋਕੜ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ।] [ਮੁਸਰਫਦਾਰ=ਇਨਸਪੈਕਟਰ, ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦਾ ਅਫਸਰ। ਓਲੀ=ਅਲੂਫਾ ਅਰਥਾਤ ਰਸਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਮਸਤੋਫੀ=ਵਡਾ ਕਾਗਤੀ, ਲੇਖੇ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।] [ਬੁਤਾਤ=ਘਰੋਗੀ ਖਰਚਾਂ ਦਾ ਲੇਖੇਦਾਰ । ਮੀਰ ਸਾਮੇ=ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਅਤਰ ਆਦਿਕਾਂ) ਦਾ ਪਾਤਸਾਹੀ ਅਫਸਰ । ਬਖਸ਼ੀ=ਸੈਨਾਪਤ। ਕੋਲ=ਪਹਾੜੀ ਕੌਮ। ਕੋਲੀ=ਜੁਲਾਹੇ।] [ਦੀਵਾਨ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵਜ਼ੀਰ। ਪਰਚੂਨੀਏ=ਥੋਕ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾਲ ਕੱਠਾ ਲੈਕੇ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ। ਸਿਕਲੀਗਰ=ਹਥਿਆਰ ਘੜਨ, ਮੁਰੰਮਤ ਤੇ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਲੋਹੇ ਪਰ ਜਿਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਕਮੱਗਰ=ਕਮਾਨਾਂ ਘੜਨ ਵਾਲੇ।] [ਲੂਣਾਹਾਰੀ=ਲੂਣ ਮਸਾਲਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ। ਜ਼ਰ ਲੋਹੇ ਸਿਰ ਹਾਰੀ=ਮੁਲੱਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ,]

*ਪਾ:-ਜੋਲਾਹੇ।

[ਸੋਨਾ ਲੋਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਨ ਵਾਲੇ। ਕਰੂੰਜੜੇ=ਸਬਜੀ ਵੇਚੂ। ਦਬਗਰ=ਕੁੱਪੇ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ।]
[ਗੁੱਜਰ ਤੇ ਅਹੀਰ=ਦੋਵੇਂ ਦੁੱਧ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਅਕਸਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੂਸਰੇ]
[ਹਿੰਦੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

[੧]ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਅਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹਨ। [੨]ਕਿੰਨੇ ਉਮਰਾਉ, ਲੱਖਾਂ ਉਹਦੇਦਾਰ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੩]ਦਾਨਾਈ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਸਿਆਣੇ, ਕਿੰਨੇ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਅਮੀਰ ਹਨ। [੪]ਕਿਤਨੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੌਕਰ, ਘਾਹੀ, ਤਵੇਲੇਦਾਰ ਤੇ ਮਹਾਵਤ ਮੀਰ ਹਨ। [੫]ਲੱਖਾਂ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ) ਵਿਛਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਲੱਖਾਂ ਊਠਾਂ ਦੇ ਚਰਾਵਨ ਵਾਲੇ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਤੇ ਸਾਈਸ ਭੀ ਬਹੁਤ ਹਨ। [੬]ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਜਲੇਬਦਾਰ ਤੇ ਗੱਡੀਵਾਨ ਗੱਡੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੭]ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹਸਾਵਨ ਖਿਡਾਵਣ ਵਾਲੇ ਚੋਬਦਾਰ ਤੇ ਦਰਬਾਨ (ਕਈ ਹਨ)।

[੮]ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਨਗਾਰੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਢੋਲਾਂ ਤੂਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੯]ਕਈ ਤੋਫੇ, ਢਾਡੀ ਬਚੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲੋਂਤ। [੧੦]ਕਿਤਨੇ ਸੁਾਂਗ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਮਦਾਰੀ ਭੰਡ ਤੇ ਅਤਾਈ ਹਨ। [੧੧]ਕਿਤਨੇ ਲੱਖ ਮਸ਼ਾਲਚੀ ਹਨ ਜੋ (ਸ਼ਮਾ=) ਮੋਮ ਬੱਤੀਆਂ ਤੇ (ਚਰਾਗ਼=) ਦੀਵੇ ਬਾਲਕੇ ਚਾਨਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੧੨]ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬਸਤਨੀਏਂ ਹਾਕਮ ਤੇ ਮੰਜੋਅ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ (ਪਰਜਾ ਨੂੰ) ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੧੩]ਕਿਤਨੇ ਹੀ (ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ) ਲੱਸੀ ਵਾਲੇ, ਰਸੋਈਏ ਤੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੧੪] ਪਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਤੋਸ਼ਕਚੀ (ਕਤੀ) ਸੁਹਾਉਂਦੇ।

[੧੫]ਕਿਤਨੇ ਅੱਤਾਰ (=ਗਾਂਧੀ) (ਰੇਸ਼ਮ) ਰੰਗਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਲਿਲਾਰੀ ਹਨ। [੧੬]ਕਿੰਨੇ ਮੇਵਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ, ਜ਼ਿੱਦੀ (ਸ਼ਰਤਾਂ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਤੇ ਚੰਚਲ ਵੇਸ਼ਵਾ ਹਨ। [੧੭]ਨੀਵੇਂ ਚਾਕਰ, ਦਰਬਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰ, ਗੋਲਾ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਤੋਪ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੋਦੀ ਹਨ। [੧੮]ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਰੋਕੜੀਏ, ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦਰੋਗੇ ਤੇ ਰਸਦ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੧੯]ਕਿੰਨੇ ਰਾਹਕ ਹੋਕੇ ਤੋਲ ਤੋਂ ਅਤੋਲ (ਧਰਤੀ ਪਰ) ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨੦]ਪੜਤਾਲੀਏ, ਨਿਜ ਦੇ ਖਰਚ ਦੇ ਲੇਖੇਦਾਰ ਅਫਸਰ, ਅਫਸਰ ਖੁਸ਼ਬੋ, ਸੈਨਾਪਤ, ਕੋਲ ਤੇ ਜੁਲਾਹੇ। [੨੧]ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਹੋਕੇ ਮੁਲਕ (ਦੀ ਆਮਦਨ ਦੀ) ਢੂੰਡ ਕਰਕੇ ਕਰੋੜਾਂ (ਰੁਪੱਯਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਜਮਾਂ) ਕਰਦੇ, ਤੇ [੨੨]ਮੁਲ ਤੋਂ ਅਮੁਲ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਜਮਾਂ ਕਰਦੇ।

[੨੩]ਕਿੰਨੇ ਜਵਾਰੀ, ਲੱਖਾਂ ਸਰਾਫ ਤੇ ਬਜਾਜ ਵਪਾਰੀ ਹਨ। [੨੪]ਸੁਦਾਗਰ ਸੁਦਾਗਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਤਾਰ, ਭਾਂਡੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਾਗਾਰੀ ਹਨ। [੨੫]ਕਿੰਨੇ ਪਰਚੂਨੀਏ, ਕਿੰਨੇ ਬਜਾਰਾਂ ਦੇ ਦਲਾਲ ਹਨ। [੨੬]ਕਿੰਨੇ ਹਥਜਾਰਾਂ ਦੇ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਕਮਾਨਗਰ ਕਾਰੀ (ਸਿਆਣੇ) ਹਨ। [੨੭]ਕਿਤਨੇ ਕੁਮਿ੍ਆਰ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਕਾਗਤ ਕੁਟ, ਬਥੇਰੇ ਲੂਣਾਰੇ ਹਨ। [੨੮]ਕਿਤਨੇ ਦਰਜੀ ਛੀਂਬੇ ਤੇ ਲੋਹੇ ਉਤੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। [੨੯]ਕਿਤਨੇ ਭੜਭੂੰਜੇ (ਦਾਣੇ ਭੁੰਨਣ ਵਾਲੇ ਤੇ) ਤੰਦੂਰ ਵਾਲੇ ਹਨ।

[੩੦]ਕਿਤਨੇ ਕਰੂੰਜੜੇ, ਕਿਤਨੇ ਦਬਗਰ ਤੇ ਕਸਾਈ ਹਨ। [੩੧]ਕਿੰਨੇ ਮੁਨਿਆਰ ਕਿੰਨੇ ਲੱਖ ਚਮਿਆਰ ਤੇ ਅਰਾਈਂ ਹਨ। [੩੨]ਕਿੰਨੇ ਭੰਗ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੇ ਵੰਗਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹਲਵਾਈ। [੩੩]ਕਿੰਨੇ ਭੰਗੀ, ਪੋਸਤੀ, ਨਸ਼ਈ, ਤੇ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਬਹੁਤ ਲੁਕਾਈ ਹੈ। [੩੪]ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕਹਾਰ (ਮਹਿਰੇ), ਲੱਖਾਂ ਗੁੱਜਰ ਤੇ ਅਹੀਰ ਗਿਣੀਂਦੇ ਹਨ। [੩੫]ਕਿੰਨੇ ਲੱਖ ਚੂਹੜੇ, ਕਿਤਨੇ ਜਾਤ ਵਾਲੇ (ਚਾਰ ਵਰਨ ਦੇ) ਕਿਤਨੇ ਅਜਾਤ (ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ), ਕਿਤਨੇ ਚੰਡਾਲ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। [੩੬]ਨਾਉਂ ਤੇ ਥਾਉਂ ਲੱਖਾਂ ਹਨ, ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।

੨੪. [ਸਭ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣੋਂ]।

੧ਉਤਮ ਮਧਮ ਨੀਚ ਲਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨੀਚਹੁ ਨੀਚ ਸਦਾਏ।
੨ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰਸਿਖੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ।
੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਉ ਭਾਉ ਕਰਿ ਸੇਵਕ ਸੇਵਾ ਕਾਰ ਕਮਾਏ।
੪ਮਿਠਾ ਬੋਲਣ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਕੈ ਭਲਾ ਮਨਾਏ।
੫ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਦਰਗਹ ਮਾਣ ਨਿਮਾਣਾ ਪਾਏ।
੬ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਅਜਾਣੁ ਹੋਇ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਵਲਾਏ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ॥੨੪॥੮॥

੧(ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਉੱਤਮ, ਮੱਧਮ ਤੇ ਨੀਚ (ਤ੍ਰੈ ਭੇਦ) ਲੱਖਾਂ (ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਬਾਤ ਤੇ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ (ਆਪ ਨੂੰ) ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭੈ ਧਾਰਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸੇਵਕ ਹੋਕੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਉਂ ਕੇ ਚੱਲਣਾ (ਕਰਦਾ ਤੇ) ਹੱਥੋਂ ਦੇ ਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੫ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ, ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ (ਤੇ ਸਭ ਮਾਣਾਂ ਤੋਂ) ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੬(ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚੱਲਣ ਸੱਚ ਜਾਣਕੇ, (ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ ਤੋਂ) ਭੋਲਾ ਹੋਕੇ ਆਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਕੇ (ਝੱਟ) ਲੰਘਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਅਲਖ ਫਲ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪਿੱਛੇ ਕਹੇ ਜਾਤ, ਵਰਨ, ਦੱਸੇ ਕਮਾਮ, ਰੋਗ, ਮਨਸਬ, ਮਜ਼ਹਬ ਆਦਿ ਭੇਦਾਂ ਕਰਕੇ ਜ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉੱਤਮ, ਮੱਧਮ, ਨੀਚ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਵਿਚ ਆਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਠੀਕ ਹੈ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਫਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚੀਏ ਤਦ ਕਿਤੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਸੁਖ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਹੋਵੇ ਭਜਨ ਕਰੇ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਵੇ।

--o--

ਵਾਰ ੯.

੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਸਪਸ਼ਟ, ਕਿਤੇ ਅੰਨਯੋਕਤੀ, ਕਿਤੇ ਧੁਨੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ, ਗਰੀਬੀ, ਗੁਰਤਾ ਆਦਿ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਉੱਚਤਾ, ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ, ਗੁਰ ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ ਦਾ ਮਿਲ ਬੱਝਵਾਂ ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਗਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

੧. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ, ਸ਼ਬਦ, ਸਤਿਸੰਗ]।

੧ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਬਿਗਤਿ ਅਬਿਨਾਸੀ।
੨ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਤਸੰਗਿ ਨਿਵਾਸੀ।
੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁਖੰਡੁ ਹੈ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸੀ।

[੪]ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਪਰਗਾਸੀ।
[੫]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਰਾਸੀ।
[੬]ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਗਤਿ ਹੋਇ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ ॥੧॥

[ਅਬਿਗਤਿ=ਗਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ । ਰਹਿਰਾਸੀ=ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਤੁਰਾਊ ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਗਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਮੂਰਤ (ਵਾਂਗੂ ਹੈ) । [੨](ਉਸ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ (ਮਾਨੋਂ) ਮਿਲਾਪ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ । ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ? ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਸੰਗ ਨਿਵਾਸ ਵਿਖੇ ਅਰਥਾਤ ਧਯਾਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝੇ ਪਰ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਦੋਵੇਂ, ਤਦ ਕਲਿਆਨ ਹੈ) । [੩]ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਹੀ) ਸਚਖੰਡ ਹੈ (ਜਿੱਥੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । [੪](ਜਿੱਥੇ) ਚਹੁੰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ (ਜਾਤ ਭੇਦ ਛਡਕੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । [੫](ਜਿਸ ਟਕਸਾਲ ਵਿਖੇ ਜਗ੍ਯਾਸੂ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਤੁਰਾਊ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । [੬]ਆਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿਚੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਗਤੀ ਵਾਲੇ (ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਇਹ ਵਰਣਨ ਭੀ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਥਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਧਨ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੈ । ਸਾਧਸੰਗ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਇਕ ਸੱਚਖੰਡ ਹੈ, ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਧਨ ਪੱਖ ਦੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਧਯਾਨ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਸਬਦ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਏਸ ਧਯਾਨ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਇਥੇ ਅਭ੍ਯਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਲਿਹਾਜ਼ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ, ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨਾ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਅਲੇਪ ਹੋਕੇ ਖੇਡਦੇ ਹਨ (ਗੁਰਮੁਖ) ।

੨. [ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ]।

[੧]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਬਾਰੀਕ ਹੈ ਸਿਲ ਚਟਣ ਫਿਕੀ।
[੨]ਤਿਖੀ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਹੈ ਉਹੁ ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ।
[੩]ਭੂਹ ਭਵਿਖ ਨ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰਿ ਮਿਕ ਨ ਮਿਕੀ।
[੪]ਦੂਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਏਤੁ ਘਰਿ ਹੋਇ ਇਕਾ ਇਕੀ।
[੫]ਦੂਆ ਤੀਆ ਵੀਸਰੈ ਸਣ ਕਕਾ ਕਿਕੀ।
[੬]ਸਭੋ ਸਿਕਾਂ ਪਰਹਰੈ ਸੁਖੁ ਇਕਤੁ ਸਿਕੀ ॥੨॥

[ਭੂਹ=ਬੀਤ ਗਿਆ ਸਮਾਂ। ਭਵਿੱਖ=ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ। ਵਰਤਮਾਨ=ਹੁਣ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਸਰਿ=ਬਰਾਬਰ। ਮਿਕ=ਮੇਚੀਏ। ਨਮਿਕੀ=ਨਹੀਂ ਮਿਚਦਾ। ਦੂਆ=ਦ੍ਵੈਤ। ਤੀਆ=ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ। ਕਕਾ ਕਿਕੀ=ਕਦ, ਕਾਹਨੂੰ, ਕਿੱਥੇ ਕੀਹ। ਸਿਕਾਂ=ਲੋਚਨਾਂ ।]

[੧]ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ (ਬਹੁਤ) ਬ੍ਰੀਕ ਹੈ, (ਤੇ) ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਦੇ ਚੱਟਣ ਵਾਂਗ (ਪਹਿਲੇ) ਫਿੱਕੀ ਹੈ। [੨]ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਂਗੂ ਤਿੱਖੀ ਹੈ ਉਹ, ਤੇ ਵਾਲ ਨਾਲੋਂ ਬੀ ਨਿੱਕੀ ਹੈ । [੩]ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ ਵਰਤਮਾਨ (ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਸਿੱਖੀ ਦੇ) ਬਰਾਬਰ (ਜੇ ਕੁਛ) ਮੇਚੀਏ ਤਾਂ ਮਿਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

[੪]ਇਸ (ਸਿਖੀ) ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦ੍ਵੈਤ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕੋ ਇਕ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ (ਪਜਾਰੇ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ) [੫]ਦੂੰਦ, ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਤੇ (ਨੀਵੇਂ ਝੇੜੇ) ਕਦ, ਕਾਹਨੂੰ, ਕਿਥੇ, ਕੀਹ (ਸਾਰੇ) ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੬](ਸਿਖੀ ਦੀ) ਇਕੋ ਸਿੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਖ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ) ਸਭ ਸਿੱਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ।

ਭਾਵ–ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਠਨ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਦੇ ਝੇੜੇ ਜੋ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ। 'ਕਦ' ਜੋ ਕਾਲ ਦੇ ਫੇਰਾਂ ਵਿਚ ਫਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ਕਿਥੇ' ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਫਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, 'ਕੀਹ' ਜੋ ਵਸਤੂ ਦੇ ਫੇਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, 'ਕਾਹਨੂੰ' ਜੋ ਯੁਕਤੀ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਝੇੜੇ ਇਹਨਾਂ ਚਹੁੰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਸੋ ਏਥੇ ਮਿਟਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਮਾਤਰ ਕਦ, ਕਾਹਨੂੰ, ਕਿਥੇ, ਕੀਹ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਕ, ਕਾ, ਕਿ, ਕੀ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਦ੍ਵੈਤਾਂ ਵਿਚ ਫਸਕੇ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਣਾ ਏਥੇ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ, ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਛੱਡਕੇ ਪੂਰਨ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਇਸੇ ਇਕੋ ਦੀ ਲੋਚਨਾਂ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਛਡੋ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਆਖੀਐ ਗੁਰਮਤਿ ਹਿਤਕਾਰੀ।
[੨]ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੀ।
[੩]ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ ਖਸਮ ਕਾ ਨਿਹਚਉ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
[੪]ਇਸਕ ਮੁਸਕ ਮਹਕਾਰ ਹੈ ਹੁਇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
[੫]ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਸਾਬਤੇ ਮਸਤੀ ਹੁਸਿਆਰੀ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਜਿਣਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥੩॥

[ਮੁਸ਼ਕ=ਕਸਤੂਰੀ। ਸਾਬਤੀ=ਸਾਵਧਾਨਤਾ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ; [੨]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰੇ (ਤੇ ਉਸ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ਉਤੇ ਚਲੇ। [੩]ਉਸ ਨੂੰ ਖਸਮ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਭਾਣਾ ਪਜਾਰਾ ਲਗੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ (ਬੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ)। [੪]ਇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਮਹਿਕਾਰ (ਗੁੱਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ) ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਭਰੋਸਾ, ਸੰਤੋਖ, ਮਸਤੀ, ਹੁਸ਼ਜਾਰੀ (ਸਭ ਵਿਚ) ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। [੬]ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਇਸ ਜਿੱਤ ਨੂੰ) ਜਿੱਤ ਕੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰ ਲਈ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ, ਪਰ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ।

੪. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਕਰਨੀ]।

[੧]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲਣਾ ਹੋਇ ਪਾਹੁਣਿਚਾਰੀ।
[੨]ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਅਜਾਣ ਹੋਇ ਗਹੁ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰੀ।
[੩]ਗੁਰ ਸਿਖ ਨਿਤ ਪਰਾਹੁਣੇ ਇਹ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵ ਕਮਾਵਣੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ।
[੫]ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਪਰਵਾਰ ਸੁਧਾਰੀ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜਾਇ ਸਹਜ ਘਰਿ ਨਿਰਮਲਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥੪॥

[ਗਹੁ=ਗੌਰ ਪਕੜ। ਸਾਰੀ=ਚੰਗੀ।]

੧,੨ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਵਾਂਗੂ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚਲੇ ਜਾਣ (ਦੀ ਗੱਲ) ਜਾਣਕੇ, (ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ) ਅਞਾਣ ਬਣ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਪਕੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਭੈ ਵਿਚ ਤੁਰੇ । ੩ਇਹ ਕਰਨੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ (ਆਪ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੪(ਇਹ ਜਾਣਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ (ਇਹ ਕਾਰ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ੫ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਵੇ (ਪਰ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ, ਨਾਲ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਧਾਰ ਲਵੇ । ੬(ਕਿੱਕੂੰ ?) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜੋ ਸਹਜ ਦਾ ਪਦ ਹੈ (ਉਥੇ) ਜਾਕੇ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੋਕੇ ਇਕ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਹੋ ਰਹੇ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਮਿਹਨਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਦੀ ਆਗਤ ਭਾਗਤ ਜਾਣਕੇ ਫਸੇ ਨਾ। 'ਗਹੁ ਗਰਬ' ਡਾਢੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਪਣੇ ਮਾਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਟਹਿਲ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜੋ ਸੇਵਾ ਦੀ ਜਾਚ ਵਿਧੀ ਸਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਅਨੁਕੂਲ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

੫. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੀ ਆਤਮ ਖੇਡ]।

੧ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰਿ ਉਨਮਨਿ ਲਿਵਲਾਈ।
੨ਪਰਮ ਤਤੁ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਅਨਹਦਿ ਧੁਨਿ ਵਾਈ।
੩ਪਰਮਾਰਥ ਪਰਬੋਧ ਕਰਿ ਪਰਮਾਤਮ ਹਾਈ।
੪ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਅਨਭਉ ਪਦ ਪਾਈ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈ।
੬ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹ ਇਉਂ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਈ ॥੫॥
[ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ।]

੧(ਉਸ ਸੱਚੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਨੇ) ਪਰਮ ਜੋਤ ਦਾ (ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਾਈ। ੨ਪਰਮ ਤੱਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ) ਪਰਮਾਣ ਕਰਕੇ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਵੱਜੀ। ੩ਪਰਮਾਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ (ਹਾਈ=) 'ਹੈ ਜਾਣਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ । ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਪਾਇਆ । ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਇਹ) ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ। ੬ਵੀਹ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਇਕੀਹ (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਇਆ ਤੇ ਐਦਾਂ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਗਏ।

ਭਾਵ-'ਪਰਮਾਤਮ ਹਾਈ' ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦਿਆਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ' ਇਹ ਧਯਾਨ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ 'ਓਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ' ਦਾ ਧਯਾਨ ਬੱਝਦਾ ਤੇ ਉੱਨਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੈਸਾ ਅੱਗੇ ਕਹਿਣਗੇ।

੬. [ਨਿਜ ਸਰੂਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਯਾਪਕਤਾ ਦਾ ਅਨਭੌ]।

੧ਦਰਪਣਿ ਵਾਂਗਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਆਪੁ ਆਪ ਨਿਹਾਲੈ।
੨ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਚੰਦੁ ਜਲ ਵਿਚਿ ਭਾਲੈ।
੩ਗੋਰਸੁ ਗਾਈ ਵੇਖਦਾ ਘਿਉ ਦੁਧ ਵਿਚਾਲੈ।
੪ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ਲੈ ਫਲੁ ਸਾਉ ਸਮ੍ਹਾਲੈ।
੫ਕਾਸਟਿ ਅਗਨਿ ਚਲਿਤੁ ਵੇਖਿ ਜਲ ਧਰਤਿ ਹਿਆਲੈ।
੬ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਖਾਲੈ ॥੬॥

[ਦਰਪਣ=ਸ਼ੀਸ਼ਾ।]

੧(ਜੀਕੂੰ) ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਧਰ (ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਵੇਖੀਂਦਾ ਹੈ) ਤਿਕੂੰ ਆਪ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੇਖੇ। ੨ਘਟ ਘਟ (ਵਿਖੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਹੈ, (ਜਿਕੂੰ ਇਕ) ਚੰਦ ਨੂੰ (ਅਨੇਕ ਜਲਾਂ) ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ੩(ਜਿੱਕੂੰ ਹਰ ਰੰਗ ਦੀਆਂ) ਗਾਈਆਂ ਵਿਚ (ਇਕ ਚਿੱਟੇ) ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਘਿਉ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ੪(ਜਿਕੂੰ) ਫੁਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ (ਨੂੰ) ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਫਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਨੂੰ ਸੰਮ੍ਹਾਲਦਾ (ਚੱਖਦਾ ਹੈ)। ੫ਕਾਠ (ਵਿਚ) ਅੱਗ (ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਦਾ) ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰ ਜਲ ਨੂੰ (ਸਮਾਯਾ ਜਾਣਦਾ) ਹੈ। ੬(ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਏਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਯਾਪਕ ਹੈ ਅਰ ਕਿਕੂੰ ਵਯਾਪਕ ਹੈ, ਇਸ ਗਯਾਨ ਪਦ ਵਿਚ ਸਿਖ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ।

੭. [ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਹਿਣੀ]।

੧ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ ਗੁਰ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਸਿਖ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ।
੨ਰਤਨ ਪਾਰਖੂ ਹੋਇਕੈ ਰਤਨਾ ਅਵਲੋਈ।
੩ਮਨੁ ਮਾਣਕੁ ਨਿਰਮੋਲਕਾ ਸਤਿਸੰਗ ਪਰੋਈ।
੪ਰਤਨਮਾਲ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਗਿ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਣ ਗੋਈ।
੫ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਮਰਿ ਅਮਰੁ ਹੋਇ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਸਮੋਈ।
੬ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜਾਣੈ ਜਾਣੋਈ।

[ਦਿਬ ਦਿਸਟਿ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਨਜ਼ਰ, ਅਗੰਮ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਗਯਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।]
[ਗੁਣ=ਰੱਸੀ। ਗੋਈ=ਗੁੰਦੇ ਹੋਏ।]

੧ਗਯਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨(ਜੋ) ਰਤਨਾਂ (ਆਤਮ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਹੋਕੇ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ੩ਮਨ ਰੂਪੀ ਮਾਣਕ ਅਮੋਲਕ (ਰਤਨ ਹੈ ਜੋ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪ਜਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਾਂਗੂ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੀ ਰੱਸੀ ਵਿਚ ਗੁੰਦੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੫ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮਰਕੇ ਫੇਰ ਅਮਰ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬ਜੋਤ ਹੋਕੇ ਜੋਤ ਵਿਚ ਓਤ ਪੋਤ (ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ) ਵਾਂਗੂ ਮਿਲਕੇ (ਜਾਣੋਈ ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੮. [ਐਸਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ]।

੧ਰਾਗ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਗੁਣ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ।
੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਧੀਰਾ।
੩ਜੰਤ੍ਰੀ ਜੰਤ੍ਰ ਵਜਾਇਦਾ ਮਨਿ ਉਨਮਨਿ ਚੀਰਾ।
੪ਵਜਿ ਵਜਾਇ ਸਮਾਇ ਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਜੀਰਾ।
੫ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ ਜਾਣੀਐ ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ ਪੀਰਾ*।
੬ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਬੇਧਿ ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ॥੮॥

[ਧੀਰਾ=ਟਿਕ ਜਾਣਾ। ਵਜੀਰਾ=ਵਜੰਤ੍ਰੀ।]

੧ਰਾਗ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ (ਅਚਰਜ) ਹੋਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘਾਉ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

*ਹਮਰੀ ਬੇਦਨ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੀ ਪੀਰ ॥

ਹੈ। ²ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਕੇ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਮਨ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ³ਜੰਤ੍ਰੀ ਜੰਤ੍ਰ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਧਰ) ਮਨ ਵਿੱਡਕੇ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ (ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ) । ⁴ਵਾਜੇ (ਆਪੇ) ਵੱਜਣ (ਜਾ) ਵਜਾਏ ਜਾਣ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਜੰਤ੍ਰੀ* (ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ) ਸਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ⁵ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਾਣੀਐ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਅੰਤਰਗਤ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ⁶ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਹੈ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, (ਜਿਕੂੰ) ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਹੀਰਾ (ਤੇ ਵਿੱਝਣ ਵਾਲਾ ਭੀ) ਹੀਰਾ।

ਭਾਵ–ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਆਹਤ ਸਬਦ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਜੋ ਅਨੇਕ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਗਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਤੇ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵਿਚ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਡੋਲ ਇਸਥਿਤ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹੇ ਤਦ ਭੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਵਾਜਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਾਜਿਆਂ ਦਾ ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਤਦ ਭੀ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਵਜਿ ਵਜਾਇ' ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਆਪੇ ਵਜੇ ਤੇ ਚਾਹੇ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਅਨਾਹਤ ਤੇ ਆਹਤ ਦੋਨੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਵੱਜਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ) ਦਾ ਅਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਪਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਰੂੜ੍ਹ ਹੋਕੇ ਉਸ ਰੰਗ ਨੂੰ, ਜੋ ਨਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਮਾ ਲਵੇ, ਜਰ ਲਵੇ। ਅੰਦਰ ਸਮਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਪੀੜ ਹੈ, ਉਹ ਸਹਿਣੀ ਸਫਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪੀੜ ਦਾ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਚਾਹੇ ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੋਈ ਪੀੜ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਜਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਤੇ ਦੁਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਤੇ ਟਿਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੂਰ ਵਿੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵਿਝਣ ਵਾਲਾ ਹੀਰਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਵਜ਼ੀਰਾ ਦਾ ਅਰਥ ਲੋਕ 'ਵਜ਼ੀਰ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ ਅਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ ।

੯. [ਤਬਾਚ] ।

¹ਪਾਰਸੁ ਹੋਇਆ ਪਾਰਸਹੁੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਡਿਆਈ।
²ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਈ।
³ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੀਣੁ ਹੋਇ ਜੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰੀ ਵਾਈ।
⁴ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਈ।
⁵ਪੁਰਖਹੁੰ ਪੁਰਖੁ ਉਪਾਇਆ ਪੁਰਖੋਤਮ ਹਾਈ।
⁶ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿਕੈ ਹੋਇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ॥੯॥

[ਜੰਤ੍ਰ=ਵਾਜਾ । ਜੰਤ੍ਰੀ=ਵਾਜੇ ਵਾਲਾ । ਹਾਈ=ਹੋਏ । ਵੀਹ=ਜ਼ੀਵ । ਇਕੀਹ=ਈਸ੍ਵਰ।]

¹ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ (ਇਹ) ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਕਿ (ਮਾਨੋ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹਣ ਨਾਲ ਪਾਰਸ (ਹੋਈਦਾ ਹੈ ਇਉਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । ²(ਆਪਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਦਾ ਮਨ) ਹੀਰਾ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ ਜੋਤੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦੀ) ਜੋਤ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ³(ਫੇਰ ਉਹ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ (ਲਿਵ) ਤਾਰ (ਵਿਖੇ ਅਜਿਹਾ) ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਜਿੱਕੁਰ) ਜੰਤ੍ਰੀ ਜੰਤ੍ਰ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਸੁਰ, ਤਾਨ ਇਕ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ⁴ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ (ਪਰਚੈ=) ਪਰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ⁵ਪੁਰਖਹੁੰ (=ਗੁਰ ਚੇਲਾ, ਨਾਨਕ ਥੋਂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਭੀ) ਪੁਰਖ ਹੋਕੇ ਪੁਰਖੋਤਮ ਹੋਏ (ਸਰਬ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ)।

*ਨਾਮ ਅਭਜਾਸੀ ।

੬ਵੀਹ ਤੇ ਇੱਕੀ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਗਏ।

ਭਾਵ-ਓਹ ਜੋ ਅਸਾਂ ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤ੍ਰਿ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਧਯਾਨ ਚਿਤ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਉਸੇ ਉੱਚ ਭਾਵ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਧੁਨੀ' ਨਾਲ ਏਹ ਸਭ ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਵ੍ਯ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖੂਬੀ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ।

੧੦. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਦੋ ਪਰਮਾਤਮੁ ਦੇਖੈ।
੨ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ ਲੇਖੈ।
੩ਚਰਨ ਕਵਲ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਹੋਇ ਚੰਦਨੁ ਭੇਖੈ।
੪ਚਰਣੋਦਕ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਵਿਸਮਾਦੁ ਵਿਸੇਖੈ।
੫ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਵਿਚਿ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡਿ ਜਾਇ ਹੋਇ ਅਲਖ ਅਲੇਖੈ ॥੧੦॥

[ਦੇਖਦੋ=ਦੇਖਣੇ ਹਾਰਾ। ਚੰਦਨ ਭੇਖੈ=ਚੰਦਨ ਸਰੂਰ। ਚਰਣੋਦਕ=ਚਰਣ ਜਲ।]
[ਮਕਰੰਦ=ਸ੍ਵਾਦ, ਰਸ। ਅਲਖ ਅਲੇਖੈ=ਈਸ੍ਵਰ ਵਿਸ਼ੇਖਣ।]

੧(ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ) ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋਕੇ (ਅੰਤਰਗਤਿ=) ਰਿਦੇ ਅੰਦਰ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਰਮਆਤਮਾਂ) ਲਖਦਾ ਹੈ। ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਚੰਦਨ ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੪(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਜਲ ਦੇ ਸ੍ਵਾਦ ਦਾ ਰਸ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਰਸ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਅਚਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਰੂਪਰੇਖ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ (ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਅਲਖ ਤੇ ਅਲੇਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਤਿਨ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨਿਬੜਿਆ ॥

੧੧. [ਸਾਖੀ ਅਵਸਥਾ]।

੧ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਦੇਖਦਾ ਦਰਸਨ ਵਿਚਿ ਦਿਸੈ।
੨ਸਬਦੇ ਵਿਚਿ ਵਖਾਣੀਐ ਸੁਰਤੀ ਵਿਚਿ ਰਿਸੈ।
੩ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸਨਾ ਮਨੁ ਭਵਰੁ ਸਲਿਸੈ।
੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੰਜੋਗੁ ਮਿਲਿ ਵਿਜੋਗਿ ਨ ਕਿਸੈ।
੫ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਦਰਿ ਚਿਤੁ ਹੈ ਚਿਤੁ ਗੁਰਮਤਿ ਜਿਸੈ।
੬ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ ਤਿਸੈ॥੧੧॥

[ਦਰਸਨ=ਦੀਦਾਰ। ਰਿਸੈ=ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਸਲਿਸੈ=ਲੈਂਦਾ ਹੈ।]
[ਤਿਸੈ=ਉਸ ਦੇ ਹਨ।]

੧ਜੋ ਅੱਖੀਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਦੀਦਾਰ ਵਿਖੇ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ੨(ਜੋ)

ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਸੁਰਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਚ ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ) ਭਵਰ ਸਮਾਨ ਹੋਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ (ਫੇਰ) ਵਿਜੋਗ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੫ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿਤ ਗੁਰਮਤ ਜੈਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਤੱਤ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ' ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਏਹ ਤਿੰਨੇ) ਉਸ ਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਅੰਸ਼ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਰਸ ਰੂਪ ਵਸਤੂ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਫੇਰ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਸਿਖਾ ਕੇ ਫੇਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਗੁਣ]।

੧ਅਖੀ ਅੰਦਰਿ ਦਿਸਟਿ ਹੋਇ ਨਕਿ ਸਾਹੁ ਸੰਜੋਈ।
੨ਕੰਨਾਂ ਅੰਦਰਿ ਸੁਰਤਿ ਹੋਇ ਜੀਭ ਸਾਦੁ ਸਮੋਈ।
੩ਹਥੀ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣੀ ਪੈਰ ਪੰਥੁ ਸਥੋਈ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਮਤਿ ਸਬਦਿ ਵਿਲੋਈ।
੫ਪਰਕਿਰਤੀ ਹੂੰ ਬਾਹਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲੋਈ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚੰਨਣ ਬਿਰਖੁ ਮਿਲਿ ਚੰਨਣ ਹੋਈ ॥੧੨॥

[ਸੰਜੋਈ=ਪਾਈ । ਸਮੋਈ=ਪਾਈ ।]

੧(ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਅੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਦੀ ਸੁਰਤ), ਨੱਕ ਵਿਖੇ ਸ੍ਵਾਸ ਲੈਣ ਦੀ (ਸੁਰਤ) ਪਾਈ। ੨ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਦੀ, ਜੀਭ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪਾਈ। ੩ਹਥ ਵਿਚ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਦੀ, ਪੈਰੀਂ ਰਸਤਾ ਚੱਲ ਕੇ ਸਾਥੀ ਬਣਨ ਦੀ (ਸੁਰਤ ਪਾਈ)। ੪ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮਤ ਵਿਖੇ ਰਿੜਕ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ। ੫ਪਰਮਾਰਥ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ੬ਜੋ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਚੰਨਣ ਬੂਟੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਚੰਨਣ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਹਰ ਬਾਤ ਦੀ ਸੁਰਤ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਭੇਤ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਅਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਬੁਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ (ਸ਼ਬਦ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕੀਤਾ) ਅਰ ਮਾਯਾ ਲੱਸੀ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਵਾਂਗ ਸਾਖੀ ਹੋਕੇ ਬਾਹਰ ਹੋ ਪੂਰਨ ਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ।

੧੩. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ] ।

੧ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਦੀ ਕਿਉ ਅਲਖ ਲਖਾਏ।
੨ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਅਕਥ ਦੀ ਕਿਉ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ।
੩ਅਚਰਜ ਨੋ ਆਚਰਜ ਹੈ ਹੈਰਾਣ ਕਰਾਏ।
੪ਵਿਸਮਾਦੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਮਾਏ।
੫ਵੇਦ ਨ ਜਾਣੈ ਭੇਦੁ ਕਿਹੁ ਸੇਸਨਾਗੁ ਨ ਪਾਏ।
੬ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਲਾਹਣਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਅਲਾਏ ॥੧੩॥

[ਅਬਿਗਤਿ=ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ, ਈਸ਼੍ਵਰ।]
[ਅਕਥ=ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ। ਵਿਸਮਾਦ=ਅਚਰਜ ।]

੧(ਉਸ ਅਬਿਗਤਿ=) ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਗਤੀ ਅਬਗਤਿ ਹੈ, ਕਿੱਕੁਰ ਅਲਖ ਲਖਿਆ ਜਾਵੇ ? ੨ਅਕਥ (ਈਸ਼੍ਵਰ) ਦੀ ਕਥਾ ਭੀ ਅਕਥ ਹੈ, ਕਿੱਕੁਰ (ਕੋਈ) ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ। ੩ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਹੈਰਾਨ ਹਨ (ਕਿੱਕੁਰ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ?) । ੪ਜੋ ਵਿਸਮਾਦ ਥੋਂ ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ ਵਿਸਮਾਦ (ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਉਸ ਵਿਚ) ਸਮਾ ਗਏ (ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਥਹੁ ਕੌਣ ਦੱਸੇ ?) ੫ਵੇਦ (ਉਸ ਦਾ) ਕੁਝ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ (ਜੋ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਭੇਤ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । (ਕਿੱਕੂੰ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਵੇ ?) ੬(ਉੱਤਰ)=ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕਰੇ, (ਕਿੱਕੂੰ ?) ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦੁਆਰਾ) ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਕੇ (ਯਥਾ :-ਜਿਸਨੋ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ) ॥

ਭਾਵ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਹੈ । ਯਥਾ-ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈਸਾਣੇ ॥ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਰੀਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ ॥

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਣ] ।

੧ਲੀਹਾ ਅੰਦਰਿ ਚਲੀਐ ਜਿਉ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ।
੨ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਨਿਬਾਹੁ ।
੩ਜਿਉ ਧਨ ਸੋਘ ਰਖਦਾ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਸਾਹੁ ।
੪ਜਿਉ ਮਿਰਜਾਦ ਨ ਛਡਈ ਸਾਇਰੁ ਅਸਗਾਹੁ ।
੫ਲਤਾਂ ਹੇਠਿ ਲਤਾੜੀਐ ਅਜਰਾਵਰ ਘਾਹੁ ।
੬ਧਰਮਸਾਲ ਹੈ ਮਾਨਸਰ ਹੰਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਾਹੁ ।
੭ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਖਾਹੁ ॥੧੪॥

[ਲੀਹਾਂ=ਗੱਡੀ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ । ਸੋਘਾ ਰਖਦਾ=ਸਾਂਭ ਰੱਖਦਾ। ਸਾਇਰ=ਸਮੁੰਦਰ ।]
[ਅਜਰਾਵਰ=ਅਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਅਮਰ। (ਅ) ਜਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਮਾਣਾ।]

੧(ਜਿੱਕੁਰ) ਗੱਡੀ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ ਲੀਹਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀ ਹੈ । ੨(ਤਿਹਾ ਹੀ) 'ਰਜਾਈ' (=ਰਜ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਚਲਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਜਿੱਕੁਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਨ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ੪ਜਿੱਕੁਰ ਸਮੁੰਦਰ ਅਥਾਹ (ਆਪਣੀ) ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ, (ਭਾਵ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇਮ ਹਨ ਜਲ ਵਾਸਤੇ ਸੋ ਅਸਗਾਹ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਭੀ ਸਮੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਤ੍ਯਾਗਦਾ) । ੫ਜਿੱਕੁਰ ਜਰਨ ਵਾਲਾ ਘਾਹ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਿਤਾੜੀਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ) । ੬(ਧਰਮ ਸਾਲ=) ਸਤਿਸੰਗ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੰਸ ਹਨ। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, (ਏਹ ਹੰਸ) ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਖਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਤੁਰਦੇ, ਰਜ਼ਾ ਮੰਨਦੇ, ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਂਗ ਗੰਭੀਰ, ਘਾਹ ਵਾਂਗੂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਹੋਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਮਾਨਸਰ ਦੇ ਹੰਸ ਹੋਕੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧੫. [ਚੰਨਣਾਦਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਚੰਨਣ ਜਿਉ ਵਣਖੰਡ ਵਿਚਿ ਓਹੁ ਆਪੁ ਲੁਕਾਏ।

[੨]ਪਾਰਸੁ ਅੰਦਰਿ ਪਰਬਤਾਂ ਹੋਇ ਗੁਪਤ ਵਲਾਏ।
[੩]ਸਤ ਸਮੁੰਦੀ ਮਾਨਸਰੁ ਨਹਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ।
[੪]ਜਿਉ ਪਰਛਿੰਨਾ ਪਾਰਜਾਤ ਨਹਿ ਪਰਗਟੀ ਆਏ।
[੫]ਜਿਉ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਨਹਿ ਆਪ ਜਣਾਏ।
[੬]ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸੁ ਲੈ ਕਿਉ ਆਪੁ ਗਣਾਏ ॥੧੫॥
[ਵਣਖੰਡ=ਬਨ ਦਾ ਭਾਗ। ਪਰਛਿੰਨਾ=ਗੁਪਤ।]

[੧]ਜਿੱਕੁਰ ਚੰਨਣ (ਦਾ ਬੂਟਾ) ਬਨਾਂ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੨]ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਖੇ ਪਾਰਸ ਗੁਪਤ ਹੋਕੇ (ਸਮਾ ਵਿਲਾਉਂਦਾ=) ਬਿਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੩]ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਖੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਅਲਖ (ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ) ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦਾ ! [੪]ਜਿਉਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਗੁਪਤ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। [੫]ਜਿੱਕੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਾਮਧੇਨ ਹੈ ਪਰ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੀ। [੬]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਉਪਦੇਸ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਓਹ) ਕਿਉਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਤਲਾਉਣ (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ)।

ਭਾਵ-ਅਤਰ ਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਵਾਂਗੂ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਮਹਿਕ ਰਹੇ ਹਨ "ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਛੂਛਾ ਘਟੁ ਬੋਲੈ ॥ ਭਰਿਆ ਹੋਇ ਸੁ ਕਬਹੁ ਨ ਡੋਲੈ ॥"

੧੬. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ, ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ]।

[੧]ਦੁਇ ਦੁਇ ਅਖੀ ਆਖੀਅਨਿ ਇਕ ਦਰਸਨੁ ਦਿਸੈ।
[੨]ਦੁਇ ਦੁਇ ਕੰਨ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਇਕ ਸੁਰਤਿ ਸਲਿਸੈ।
[੩]ਦੁਇ ਦੁਇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਤਿਸੈ।
[੪]ਇਕ ਜੋਤਿ ਦੁਇ ਮੂਰਤੀ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸਰਿਸੈ।
[੫]ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਸਮਝਾਏ ਕਿਸੈ ॥੧੬॥
[ਸਲਿਸੈ=ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਿਸੈ=ਇਕ ਸਾਰਖਾ।]

[੧]ਅੱਖਾਂ ਦੋ ਦੋ (ਹਰ ਜੀਵ ਪਾਸ) ਕਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰ ਦੋਵੇਂ) ਇਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ। [੨]ਦੋ ਦੋ ਕੰਨ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਸੁਰਤ) ਖਬਰ ਇਕੋ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [੩]ਨਦੀ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਕਿਨਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਰਾਵਰ=) ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। [੪](ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਦੋ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੋਤ ਇਕ ਹੈ, ਸਬਦ ਇਕ ਸਾਰਖਾ ਹੈ। [੫]ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋਯਾ ਹੈ, (ਇਹ ਭੇਤ ਕੋਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵੇ।

ਭਾਵ-ਨਦੀ ਇਕ ਰੂਪ ਦੀ ਦੁਹਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਕਥਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ, ਨਦੀ ਨੂੰ ਦੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਨਦੀ ਇੱਕੋ ਹੈ।

੧੭. [ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦਾ ਕੰਮ]।

[੧]ਪਹਿਲੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਸਿਖ ਪੈਰੀ ਪਾਏ।
[੨]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਲਾਏ।
[੩]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਸੇਵਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਾਏ।
[੪]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਕੀਰਤਨੰ ਸਚਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਏ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਸਚ ਦਾ ਸਚੁ ਪਾਰ ਲੰਘਾਏ।

[੬]ਸਹਿ ਮਿਲੈ ਸਚਿਆਰ ਨੋ ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੧੭॥

[੧]ਪਹਿਲੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ) ਚੇਰਨੀਂ ਲਾ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । [੨]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਧਰਮ ਦੀ ਸਾਲਾ ਕਰਕੇ (ਦੱਸਦੇ ਉਸਦੀ) ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । [੩]ਸਿਖ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ । [੪]ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਸਿਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। [੫]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸੱਚ ਦਾ ਹੈ ਸੱਚ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। [੬](ਪਰ) ਸਚਿਆਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ) ਮਿਲਿਆਂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹ ਜਾਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਇਥੇ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੰਮ, ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

੧੮. [ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼]।

[੧]ਸਿਰ ਉਚਾ ਨੀਵੇ ਚਰਣ ਸਿਰਿ ਪੈਰੀ ਪਾਂਦੇ।
[੨]ਮੁਹੁ ਅਖੀ ਨਕ ਕੰਨ ਹਥ ਦੇਹ ਭਾਰ ਉਚਾਂਦੇ।
[੩]ਸਭ ਚਿਹਨ ਛਡਿ ਪੂਜੀਅਨਿ ਕੇਉਣੁ ਕਰਮ ਕਮਾਂਦੇ।
[੪]ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤੀ ਨਿਤ ਚਾਲ ਚਲਿ ਜਾਂਦੇ।
[੫]ਵੱਤਨਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਕਰਿ ਪਾਰਿ ਵਸਾਦੇ।
[੬]ਮੇਰੀ ਖਲਹੁ ਮੌਜੜੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੰਢਾਦੇ।
[੭]ਮਸਤਕ ਲਗੇ ਸਾਧ ਰੇਣੁ ਵਡਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾ ਦੇ ॥੧੮॥

[ਉਚਾਂਦੇ=ਚੁੱਕਦੇ। ਵੱਤਨਿ=ਪੈਂਡਾ ਕਰਦੇ। ਮੌਜੜੇ=ਜੁੱਤੀਆਂ।]
[ਸਾਧੁ ਰੇਣ=ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ।]

(ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨੁ ਹੈ, ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰ ਹੈ, ਅੰਤਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਕਹੀ ਹੈ।

[੧]ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਪੈਰ ਨੀਵੇਂ ਪਰ ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਪੁਰ ਡਿਗਦੇ ਹਨ । [੨]ਮੂੰਹ ਅੱਖ ਆਦਿਕ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਦਾ ਭਾਰ ਭੀ (ਪੈਰ) ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ । [੩]ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਕੀ ਕਰਮ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? [੪](ਉੱਤਰ—) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ (ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਸੰਗ) ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਚੱਲ ਚੱਲ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । [੫]ਫੇਰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪੈਂਡਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਜਿਨਾ ਕੁ) ਵੱਸ ਚਲੇ ਅੱਕਦੇ ਨਹੀਂ। [੬](ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਫਲਤਾ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਜੇ) ਮੇਰੀ (ਦੇਹ ਦੀ) ਖੱਲ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੁਰੁ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੰਢਾਉਣ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾ ਦੇ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਉਪਕਾਰੀ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਖੱਲ ਲੱਗ ਲੱਗ ਕੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵੇ) । [੭](ਪਰ ਮੈਂ ਕਰਮ ਹੀਨ ਹਾਂ ਤੇ ਏਹ) ਚਰਨ ਧੂੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹੋਣ।

੧੯. [ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

[੧]ਜਿਉਂ ਧਰਤੀ ਧੀਰਜ ਧਰਮਸਾਲ ਮਸਕੀਨੀ ਮੂੜੀ।
[੨]ਸਭਦੂੰ ਨੀਵੀਂ ਹੋਇ ਰਹੀ ਤਿਸ ਮਣੀ ਨ ਕੂੜੀ।
[੩]ਕੋਈ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਕਰੈ ਕੋ ਕਰੈ ਅਰੂੜੀ।
[੪]ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਫਲ ਅੰਬ ਲਸੂੜੀ।

੫ਜੀਵਦਿਆਂ ਮਰਿ ਜੀਵਣਾ ਜੁੜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੂੜੀ।
੬ਲਤਾਂ ਹੇਠਿ ਲਤਾੜੀਐ ਗਤਿ ਸਾਧਾਂ ਧੂੜੀ ॥ ੧੯ ॥

[ਮੂੜੀ=ਰਾਸ। ਮਣੀ=ਮਨੌਤ। ਨ ਕੂੜੀ=ਨਹੀਂ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸੱਚੀ ਹੈ।]
[ਜੂੜੀ=ਜੋੜ। ਧੂੜੀ=ਧਰਤੀ।

੧(ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਜਿੱਕੁਰ ਧਰਤੀ ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਦੀ (ਅਤੇ) ਗਰੀਬੀ ਦੀ (ਮੂੜੀ=) ਪੂੰਜੀ ਹੈ। ੨ਸਾਰਿਆਂ ਥੋਂ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸਦੀ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ) ਮਨੌਤ ਸੱਚੀ ਹੈ। ੩ਕੋਈ ਹਰਿਮੰਦਰ ਬਣਾਵੇ, ਕੋਈ ਅਰੂੜੀ (ਕੱਠੀ) ਕਰੇ। ੪ਜੇਹਾ (ਕੋਈ) ਅੰਬ ਜਾਂ ਲਸੂੜੀ ਬੀਜੇ (ਉਸ ਦਾ) ਫਲ ਉਹੋ (ਜਿਹਾ) ਲੁਣਦਾ ਹੈ। (ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਜਿਉ ਬਸੁਧਾ ਕੋਊ ਖੋਦੈ ਕੋਊ ਚੰਦਨ ਲੇਪ" ਕੋਈ ਪੁਟੇ ਤੇ ਕੋਈ ਚੰਦਨ ਛਿੜਕੇ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਰੂਪ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ) ੫ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਥੋਂ ਮਰਕੇ ਫੇਰ (ਸਤਿਸੰਗ ਭਾਵ ਵਿਚ) ਜੀਉ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ੬(ਧੂੜ ਵਾਂਗੂ) ਲੱਤਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜੀਦੇ ਹਨ. ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਧੂੜ (ਵਰਗੀ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਹੈ)।

੨੦: [ਜਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਜਿਉ ਪਾਣੀ ਨਿਵਿ ਚਲਦਾ ਨੀਵਾਣਿ ਚਲਾਇਆ।
੨ਸਭਨਾ ਰੰਗਾਂ ਨੋ ਮਿਲੈ ਰਲਿ ਜਾਇ ਰਲਾਇਆ।
੩ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਕਮਾਵਦਾ ਉਨਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੪ਕਾਠੁ ਨ ਡੋਬੈ ਪਾਲਿਕੈ ਸੰਗਿ ਲੋਹੁ ਤਰਾਇਆ।
੫ਵੁਠੇ ਮੀਹ ਸੁਕਾਲੁ ਹੋਇ ਰਸ ਕਸ ਉਪਜਾਇਆ।
੬ਜੀਵਦਿਆ ਮਰਿ ਸਾਧ ਹੋਇ ਸੁਫਲਿਓ ਜਗਿ ਆਇਆ ॥੨੦॥

[ਨੀਵਾਣਿ=ਨੀਵੀਂ ਥਾਉਂ। ਵੁੱਠੇ=ਵੱਸਨ ਨਾਲ।]

੧(ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਜਲ ਵਾਂਗੂ ਉਪਕਾਰੀ ਹਨ) ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ (ਆਪ ਨਿਵ ਕੇ) ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਚਲਦਾ (ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਹ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵਣ) ਨੀਵਾਣ ਵਿਚ ਚਲਾਂਵਦਾ ਹੈ। ੨ਸਾਰਿਆਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰਲਾਯਾ ਹੋਇਆ ਰਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। ੩ਉਹ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਕਾਠ ਨੂੰ ਪਾਲ ਕੇ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ (ਸਗਮਾਂ ਉਸ) ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੫ਮੀਂਹ ਰੂਪ (ਹੋਕੇ ਜਦ) ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਸੁਕਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਸ ਕਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੬(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਸਾਧ ਲੋਕ ਜੀਵੱਤ ਭਾਵ ਥੋਂ ਮਰਕੇ (ਪਰਉਪਕਾਰੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਆਗਮਨ ਸਫਲ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ॥ ਸੋਊ ਗਣੀਐ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ॥" ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਚਾਹੀਏ ਸਾਧੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਲ ਵਾਂਗੂ ਨੀਉਂ ਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਦ੍ਵੈਤ ਰਹਤ ਹੋਣਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਅੰਗ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੋਵੇ।

੨੧. [ਬ੍ਰਿਛ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇ ਅਚਲੁ ਨ ਚਲਿਆ।
੨ਪਾਣੀ ਪਾਲਾ ਧੁਪ ਸਹਿ ਉਹ ਤਪਹੁ ਨ ਟਲਿਆ।
੩ਸਫਲਿਓ ਬਿਰਖ ਸੁਹਾਵੜਾ ਫਲ ਸੁਫਲ਼ ਸੁਫਲਿਆ।

[੪]ਫਲੁ ਦੇਇ ਵੱਟ ਵਗਾਇਐ ਕਰਵਤਿ ਨ ਹਲਿਆ।
[੫]ਬੁਰੇ ਕਰਨਿ ਬੁਰਿਆਈਆ ਭਲਿਆਈ ਭਲਿਆ।
[੬]ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰਨਿ ਜਗਿ ਸਾਧ ਵਿਰਲਿਆ।
[੭]ਅਉਸਰਿ ਆਪ ਛਲਾਇੰਦੇ ਤਿਨਾ ਅਉਸਰੁ ਛਲਿਆ ॥੨੧॥

[ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਸਿਰ ਹੇਠ ਤੇ ਪੈਰ ਉਤੇ। ਪਾਣੀ=ਬਰਸਾਤ । ਪਾਲਾ=ਸੀਤ ਰੁੱਤ।]
[ਧੁਪ=ਗਰਮੀ, ਤਪਤ। ਸੁਹਾਵੜਾ=ਸੁੰਦਰ।ਕਰਵਤ=ਆਰਾ,ਵੱਡੀ ਆਰੀ। ਵਿਰਲਿਆ=ਵਿਰਲੇ ।]

[੧](ਬ੍ਰਿੱਛ) ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ (ਸਿਰ ਹੇਠ ਤੇ ਪੈਰ ਉਤੇ) ਹੋਕੇ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਅਚੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਚਲਦਾ ਨਹੀਂ। [੨]ਬਰਸਾਤ, ਸੀਤਕਾਲ, ਤਪਤ ਸਹਾਰਕੇ ਉਹ ਤਪੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ । [੩](ਜਦ) ਫਲ ਕੇ ਬ੍ਰਿਛ ਸੁੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਸੁਹਣੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਿਆ (ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਮੇਵੇ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਧਰਦਾ ਹੈ)। [੪]ਲੋਕ ਵੱਟੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਫਲ ਹੀ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕਰਵੱਤ=) ਆਰੇ ਹੇਠੋਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦਾ। [੫]ਬੁਰੇ ਬੁਰਿਆਈ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਲੇ ਭਲਿਆਈ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । [੬](ਜੋ ਲੋਕ) ਅਵਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਗੁਣ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਅਜਿਹੇ) ਸਾਧੂ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਵਿਰਲੇ ਹਨ। [੭]ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਬਿਰਥਾ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ) ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸਾਧੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਛਲ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–"ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਅਪਨਾ ਗੁਨੁ ਨ ਗਵਾਵੈ ॥" ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ ।

੨੨. [ਮੁਰੀਦ ਲੱਛਣ]।

[੧]ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੋ ਗੁਰ ਗੋਰਿ ਸਮਾਵੈ।
[੨]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੀਣੁ ਹੋਇ ਓਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ।
[੩]ਤਨ ਧਰਤੀ ਕਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਮਨੁ ਦਭੁ ਵਿਛਾਵੈ।
[੪]ਲਤਾ ਹੇਠਿ ਲਤਾੜੀਐ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਮਾਵੈ।
[੫]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਨੀਵਾਣੁ ਹੋਇ ਗੁਰਮਤਿ ਠਹਰਾਵੈ।
[੬]ਵਰਸੈ ਨਿਝਰ ਧਾਰ ਹੋਇ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਆਵੈ ॥੨੨॥੯॥

[ਮੁਰੀਦੁ=ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ । ਗੋਰ=ਕਬਰ। ਦੱਭ=ਫੂਹੜੀ।]
[ਵਰਸੈ ਨਿਝਰਧਾਰ=ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ।]

[੧](ਜਿਹੜਾ ਮੁਰੀਦ) ਸਿੱਖ ਮੁਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਭਾਵ ਸੰਕਲਪਾਂ ਤੇ ਖ਼ੁਦੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਊ) ਉਹ ਗੁਰੂ (ਰੂਪੀ) ਕਬਰ ਵਿਖੇ ਸਮਾਵੇਗਾ (ਭਾਵ ਮਿਲੇਗਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਗੋਰ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਭੀ ਨਿਰਲੋਭ ਤੇ ਸਮਦਰਸੀ ਹੋਵੇ, ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ)। [੨](ਗੁਰੂ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਜਾਤ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦੇਵੇ । [੩]ਤਨ ਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ ਬਣਾਵੇ, (ਉਸ ਉਤੇ) ਮਨ ਰੂਪੀ ਫੂਹੜੀ ਵਿਛਾਵੇ (ਭਾਵ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਹੋਕੇ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰੇ)। [੪]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਕਰੇ (ਜੋ ਕੋਈ ਉਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਲਤਾੜ ਖਾਕੇ (ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੇ)। [੫]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨੀਵਾਣ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕੇ। [੬]ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ ਵਾਂਗੂੰ ਵਸੇ।

ਭਾਵ–ਸਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰੇ । ਕੋਈ ਸਰੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸੁਣਾਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਸੁਣੇ, ਪਰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ, ਕਿਉਂ ? ਜੋ ਨੀਵੀਂ ਥਾਉਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਟਿਕਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਸਿੱਖ ਲਈ

ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਖਿਮਾ, ਧੀਰਜ, ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਰਹਿਣਾ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਆਦਿ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਹੀ ਸੁਗਮ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੧੦.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

[ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਭਗਤਾਂ* ਦੀ ਕਥਾ]

੧. [ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ]।

[੧]ਧ੍ਰੂ ਹਸਦਾ ਘਰਿ ਆਇਆ ਕਰਿ ਪਿਆਰੁ ਪਿਉ ਕੁਛੜਿ ਲੀਤਾ।
[੨]ਬਾਹਹੁ ਪਕੜਿ ਉਠਾਲਿਆ ਮਨ ਵਿਚਿ ਰੋਸੁ ਮਤ੍ਰੇਈ ਕੀਤਾ।
[੩]ਡੁਡਹੁਲਿਕਾ ਮਾਂ ਪੁਛੈ ਤੂੰ ਸਾਵਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰੀਤਾ।
[੪]ਸਾਵਾਣੀ ਹਾਂ ਜਨਮ ਦੀ ਨਾਮੁ ਨ ਭਗਤੀ ਕਰਮਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹੀਤਾ।
[੫]ਕਿਸੁ ਉਦਮ ਤੇ ਰਾਜੁ ਮਿਲੈ ਸਤ੍ਰੂ ਤੇ ਸਭ ਹੋਵਨਿ ਮੀਤਾ।
[੬]ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਰਾਧੀਐ ਜਿਦੂ ਹੋਈਐ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤਾ।
[੭]ਬਾਹਰਿ ਚਲਿਆ ਕਰਣਿ ਤਪੁ ਮਨ ਬੈਰਾਗੀ ਹੋਇ ਅਤੀਤਾ।
[੮]ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਨਾਮ ਨਿਧਾਂਨ ਅਮਿਓ ਰਸ ਪੀਤਾ।
[੯]ਪਿਛਹੁ ਰਾਜੇ ਸਦਿਆ ਅਬਿਚਲ ਰਾਜ ਕਰਹੁ ਨਿਤ ਨੀਤਾ।
[੧੦]ਹਾਰਿ ਚਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗ ਜੀਤਾ ॥੧॥

[ਰੋਸ=ਗੁੱਸਾ। ਡੁਡਹੁਲਿੱਕਾ=ਨਿਮਾਣਾ। ਸੁਰੀਤਾ=ਗੋਲੀ।]
[ਜਨਮ ਦੀ=ਜਨਮ ਕਰਕੇ। ਸਾਵਾਣੀ=ਰਾਣੀ।]

[੧]ਧ੍ਰੂਵ ਹਸਦਾ ਹਸਦਾ ਘਰ ਆਇਆ, ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਜਾਰ ਦੇ ਕੇ ਕੁਛੜ ਲੈ ਲੀਤਾ। [੨]ਮਤ੍ਰੇਈ,

---

*ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾਵਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਪਰ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਦੋ ਦੋ ਅੰਗ ਲਏ ਗਏ ਤਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਰ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਦੂਸ਼ਨ ਲਗੇਗਾ। ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ ਵਾਰ ੧੨ ਪੌੜੀ ੮, ਜਿਥੇ ਕਲੰਕੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਵਿਦਜਾ ਦਾ ਆਮ ਅਸੂਲ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਕਹਿਣਾ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਤਜਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਪੱਖ ਜੁਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੱਖ ਜੁਦਾ ਹੈ, ਪਾਠਕ ਜਨ ਰਲਾ ਮਿਲਾਕੇ ਰੋਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ।

ਮਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਖਾਕੇ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ (ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਢਿੱਡੋਂ ਜੰਮਦੋਂ ਤਾਂ ਗੋਦੀ ਲਾਇਕ ਹੁੰਦਾ)। ੩ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ (ਸੱਕੀ) ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ (ਹੇ ਮਾਂ!) ਤੂੰ ਸਵਾਣੀ ਹੈਂ ਕਿ ਗੋਲੀ ਹੈਂ ? ੪(ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਸਵਾਣੀ ਤਾਂ ਜਨਮ ਦੀ ਹਾਂ (ਭਾਵ ਗੋੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ) ਨਾਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ । (ਭਾਵ ਜੇ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ)। ੫(ਧ੍ਰੂਵ ਪੁਛਦਾ ਹੈ : ਮਾਂ ਜੀ !) ਕਿਸ ਜਤਨ ਨਾਲ ਰਾਜ ਮਿਲੇ ਸ਼ਤ੍ਰ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵਨ ? ੬(ਮਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੀ: ਬੱਚਾ !) ਈਸ੍ਵਰ (ਦਾ ਮਨ ਵਿਖੇ ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਕੇ ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕਰਕੇ) ਆਰਾਧਨ ਕਰੀਏ (ਜਦ ਓਹ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਕੁਛ ਬਖ-ਸ਼ਦਾ ਹੈ) ਤਦ ਪਤਿਤ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ੭(ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਧ੍ਰੂਵ) ਬਾਹਰ ਤਪ ਕਰਨ ਤੁਰ ਪਿਆ, ਮਨ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਤੇ ਅਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ । ੮ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ (ਧ੍ਰੂਵ ਨੂੰ) ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, (ਧ੍ਰੂਵ ਨੇ) ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪੀਤਾ । ੯(ਜਦ ਭਜਨ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਇਆ) ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ (ਕਿ ਆ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰ, ਪਰ ਧ੍ਰੂਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ) ਸਦਾ ਅਚੱਲ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ, (ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ)। ੧੦(ਸਿੱਟਾ)–ਗੁਰਮੁਖ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਹਾਰ ਤੁਰਦੇ ਹਨ (ਓਹੋ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਉਤਾਨਪਾਦ ਨਾਮ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਹੁਟੀਆਂ 'ਸੁਨੀਤਿ' ਤੇ 'ਸੁਰੁਚੀ' ਨਾਮੇ ਹੈਸਨ। ਸੁਰੁਚੀ ਭਰਤਾ ਦੀ ਡਾਢੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਪੁਤਰ 'ਉੱਤਮ' ਸੀ । ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਉ ਵੱਡਾ ਸਨੇਹ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। 'ਧ੍ਰੂਵ' ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਨੀਤਿ ਸੀ । ਇਕ ਦਿਨ 'ਉਤਮ' ਨਾਲ ਲਾਡ ਕਰਦੇ ਦੇਖ ਧ੍ਰੂਵ ਬੀ ਹੱਸਦਾ ਹਸਦਾ ਰੀਸ ਨਾਲ ਪਿਉ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਪਿਉ ਨੇ ਕੁੱਛੜ ਤਾਂ ਲੈ ਲੀਤਾ ਪਰ ਭਾਉਣੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਤ੍ਰੇਈ ਸੁਰੁਚੀ ਨੇ ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ :- ਤੂੰ ਗੋਦੀ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਧ੍ਰੂਵ ਨੇ ਮਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ, ਉਸਨੇ ਭਜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਗੱਲ ਕੀ ਧ੍ਰੂਵ ਮਾਂ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਤਪ ਕਰਨ ਮਾਧੋ ਬਨ ਨੂੰ ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ । ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਨਾਰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ : ਹੇ ਧ੍ਰੂਵ ! ਤੂੰ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ ਤੈਨੂੰ ਅਚੱਲ ਪਦਵੀ ਮਿਲ ਜਾਊ । ਫੇਰ ਮਾਧੋ ਬਨ ਵਿਖੇ ਧ੍ਰੂਵ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ। ਕੰਦ ਮੂਲ ਫਲ ਜਲ ਖਾਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰ ਛੱਡੇ । ਗੱਲ ਕੀ ਧ੍ਰੂਵ ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਤਮ ਰਾਜ ਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਧ੍ਰੂਵ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਰ ਆਪ ਬਨ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸੁਰ ਆਰਾਧਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਸਭ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵਾਰਨ ਹਾਰਾ ਉਹ ਨਾਮ ਹੈ ।

੨. [ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤ]।

੧ਘਰਿ ਹਰਣਾਖਸ ਦੈਤ ਦੇ ਕਲਰਿ ਕਵਲੁ ਭਗਤੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ।
੨ਪੜ੍ਹਨ ਪਠਾਇਆ ਚਾਟਸਾਲ ਪਾਂਧੇ ਚਿਤਿ ਹੋਆ ਅਹਿਲਾਦ।
੩ਸਿਮਰੈ ਮਨ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦ।
੪ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਸਭ ਚਾਟੜੇ ਪਾਂਧੇ ਹੋਇ ਰਹੇ ਵਿਸਮਾਦੁ।
੫ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਰੂਆਇਆ ਦੋਖੀ ਦੈਤਿ ਵਧਾਇਆ ਵਾਦੁ।
੬ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਘਤਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੁਬੈ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ।
੭ਕਢਿ ਖੜਗੁ ਸਦਿ ਪੁਛਿਆ ਕਉਣੁ ਸੁ ਤੇਰਾ ਹੈ ਉਸਤਾਦੁ।
੮ਥੰਮ੍ਹ ਪਾੜਿ ਪਰਗਟਿਆ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਨਾਦਿ।
੯ਬੇਮੁਖ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ।

¹⁰ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਕਰਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ॥੨॥

[ਅਹਿਲਾਦ=ਆਨੰਦ । ਵਿਸਮਾਦ=ਅਸਚਰਜ, ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ।]
[ਰੂਆਇਆ=ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ । ਅਨਾਦ=ਬੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ।]

¹ਹਰਣਾਖਸ਼ ਦੈਂਤ ਦੇ ਕੱਲਰ (ਰੂਪੀ) ਘਰ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਕਵਲ (ਉਤਪਤ ਹੋਇਆ) । ²(ਪਿਉ ਨੇ) ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ, ਪਾਂਧੇ ਦੇ ਮਨ ਆਨੰਦ ਹੋਇਆ, (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਚਾਟੜਾ ਬਣਿਆ) । ³(ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ) ਮਨ ਵਿਚ (ਭੀ) ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ ਤੇ (ਮੁਖੋਂ ਭੀ) ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਕਰਕੇ ਗਾਵੇ । ⁴ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਪਾਂਧੇ (ਦੇਖ ਕੇ) ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋ ਗਏ । ⁵ਰਾਜੇ ਪਾਸ (ਪਾਂਧੇ ਨੇ) ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ (ਕਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪਰਮੇਸਰ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੈ) ਦੋਖੀ ਦੈਂਤ ਨੇ ਵੱਡਾ ਝਗੜਾ ਵਧਾ ਲਿਆ । ⁶ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਿਟ ਦਿੱਤਾ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਅੱਗ ਨੇ ਨਾ) ਸਾੜਿਆ (ਤੇ ਨਾ ਪਾਣੀ ਨੇ) ਡੋਬਿਆ। ⁷ਤਲਵਾਰ ਕਢਕੇ ਬੁਲਾਕੇ (ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਿਉ) ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ (ਅਰੇ !) ਤੇਰਾ ਕੌਣ ਗੁਰੂ ਹੈ ? ⁸ਤੁਰਦੇ ਥੰਮ ਨੂੰ ਪਾੜਕੇ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪਮ ਬੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ । ⁹ਬੇਮੁਖ (ਹਰਣਾਖਸ਼) ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਪਟਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਆਈ ਹੈ । ¹⁰ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਭੀ (ਇਸ ਹਾਲ ਪਰ) ਜੈ ਜੈ ਕਰ ਉੱਠੇ ।

ਭਾਵ–ਮੁਲਤਾਨ ਦਾ ਨਾਸਤਕ ਰਾਜਾ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਤੇ ਉਸਦਾ ਭਿਰਾਉ ਹਿਰਨਕਸ਼ਯਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰਦੇ ਸਨ ਅਰ ਨਿਜ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਨਾਸਤਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੇ, ਪਰ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਗਤ ਨਿਕਲ ਆਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਯਾਨਕ ਕਸ਼ਟ ਦਿਤੇ ਗਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਟਲੇ, ਪਰ ਉਹ ਸਿੱਧ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਬਾਲਕ ਨਾ ਟਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਨ ਦੇਣੀ ਪਈ ਤੇ ਪਰਜਾ ਸੁਖੀ ਹੋਈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿੜ ਭਰੋਸਾ ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਨਣਾ, ਪੁਰਾਤਨ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਨਸੀਬ ਸੀ। ਇਹੋ ਹੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਐਸਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਸੰਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਨਾ ਰਹੇ ।

੩. [ਰਾਜਾ ਬਲਿ]।

¹ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਘਰਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਿ ਬੈਠਾ ਜਗੁ ਕਰਾਵੈ।
²ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਆਇਆ ਚਾਰਿ ਵੇਦ ਮੁਖ ਪਾਠ ਸੁਣਾਵੈ।
³ਰਾਜੇ ਅੰਦਰਿ ਸਦਿਆ ਮੰਗ ਸੁਆਮੀ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ।
⁴ਅਛਲੁ ਛਲਣਿ ਤੁਧੁ ਆਇਆ ਸੁਕ੍ਰ ਪਰੋਹਿਤੁ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵੈ।
⁵ਕਰਉ ਅਢਾਈ ਧਰਤਿ ਮੰਗਿ ਪਿਛਹੁ ਦੇ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਅ ਨ ਮਾਵੈ।
⁶ਦੁਇ ਕਰਵਾਂ ਕਰਿ ਤਿੰਨਿ ਲੋਅ ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਲੈ ਮਗਰੁ ਮਿਣਾਵੈ।
⁷ਬਲਿ ਛਲਿ ਆਪੁ ਛਲਾਇਨੁ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਮਿਲੈ ਗਲਿ ਲਾਵੈ।
⁸ਦਿਤਾ ਰਾਜੁ ਪਤਾਲ ਦਾ ਹੋਇ ਅਧੀਨੁ ਭਗਤਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ।
⁹ਹੋਇ ਦਰਵਾਨ ਮਹਾਂ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥੩॥

[ਮੁਖਿ ਪਾਠ=ਮੂੰਹ ਜ਼ਬਾਨੀ । ਅਛਲ=ਜੋ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਕਰਉ=ਉਲਾਂਘਾ ।]
[ਮਗਰ=ਪਿੱਠ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ । ਦਰਵਾਨ=ਡੇਉਢੀ ਬਰਦਾਰ ।]

[੧]ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਜੱਗ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। [੨](ਇਤ੍ਰ) ਬਾਉਣੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਆਜਾ, ਚਾਰ ਬੇਦ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਸੁਨਾਉਣ ਲੱਗਾ। [੩]ਰਾਜੇ ਨੇ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਕੇ ਕਿਹਾ, "ਮੰਗ ਲੈ ਹੇ ਸੁਆਮੀ ਜੀ! ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ"। [੪]ਸੁਕਰ ਪ੍ਰੋਹਤ ਕਹਿਕੇ ਸਮਝਾਵੇ: (ਭਈ ਹੇ ਰਾਜਾ! ਇਹ) ਤੈਨੂੰ ਛਲਣ ਨੂੰ ਆਇਆ ਹੈ (ਆਪ) ਨਹੀਂ (ਜੋ) ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। [੫](ਬਾਉਣੇ ਨੇ) ਅਢਾਈ ਉਲਾਂਘਾਂ ਧਰਤੀ ਮੰਗ ਲੀਤੀ, ਪਿਛੋਂ (ਇੱਡਾ ਰੂਪ ਕੀਤਾ) ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਸਮਾ ਸਕੇ। [੬]ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ (ਮਿਣ ਲੀਤੇ, ਅੱਧੇ ਕਦਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ) ਬਲ ਰਾਜਾ ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਸਰੀਰ ਮਿਣਾ ਦਿੱਤਾ; [੭](ਰਾਜਾ) ਬਲ ਨੇ (ਬਾਵਨ ਦੇ) ਛਲ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾ ਲੀਤਾ (ਇਸ ਗੱਲ ਪਰ) ਦਿਆਲ ਹੋਕੇ (ਉਸ ਨੇ) ਮਿਲਕੇ (ਬਲ ਨੂੰ) ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ। [੮](ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਪਤਾਲ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ (ਪਰ ਉਹ) ਭਗਤ ਫੇਰ ਭੀ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ (ਭਗਵੰਤ ਦਾ) ਜਸ ਗਾਉਨ ਲੱਗਾ। (ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਭਗਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਸੁਖ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ)। [੯]ਡਿਉਢੀ ਬਰਦਾਰ ਹੋਕੇ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੁਰਾਤਨ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਤਜਤਾ ਖੋਜਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਪੁਸਤਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨੇਕੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਅਗਲਾ ਦੁਖ ਦੇਵੇ ਅਤ ਪਹਿਲੇ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਮਿਲੇਗਾ, ਤਦ ਭੀ ਨੇਕੀ ਕਰੇ। ਦੂਸਰੇ ਇਹ ਕਿ ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹਉਮੈ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਇਲਾਜ ਹੋਯਾ। ਤੀਸਰਾ ਇਹ ਕਿ ਰਜ਼ਾ ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ, ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਡਿੱਗਕੇ ਭੀ ਬਲਿ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਿਹਾ, ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਖਸ਼ਾਤਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

[ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਥਾ]

੪. [ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ]।

[੧]ਅੰਬਰੀਕ ਮੁਹਿ ਵਰਤੁ ਹੈ ਰਾਤਿ ਪਈ ਦੁਰਬਾਸਾ ਆਇਆ।
[੨]ਭੀੜਾ ਓਸੁ ਉਪਾਰਣਾ ਓਹੁ ਉਠਿ ਨ੍ਹਾਵਣਿ ਨਦੀ ਸਿਧਾਇਆ।
[੩]ਚਰਣੋਦਕ ਲੈ ਪੋਖਿਆ ਓਹ ਸਰਾਪੁ ਦੇਵਣ ਨੋ ਧਾਇਆ।
[੪]ਚਕ੍ਰ ਸੁਦਰਸਨੁ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋਇ ਭੀਹਾਵਲੁ ਗਰਬੁ ਗਵਾਇਆ।
[੫]ਬਾਮ੍ਹਣੁ ਭੰਨਾ ਜੀਉ ਲੈ ਰਖਿ ਨ ਹੰਘਨਿ ਦੇਵ ਸਬਾਇਆ।
[੬]ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਕੁ ਸਿਵਲੋਕੁ ਤਜਿ ਬ੍ਰਹਮਲੋਕੁ ਬੈਕੁੰਠ ਤਜਾਇਆ।
[੭]ਦੇਵਤਿਆਂ ਭਗਵਾਨੁ ਸਣੁ ਸਿਖਿ ਦੇਇ ਸਭਨਾ ਸਮਝਾਇਆ।
[੮]ਆਇ ਪਇਆ ਸਰਣਾਗਤੀ ਮਾਰੀਦਾ ਅੰਬਰੀਕਿ ਛੁਡਾਇਆ।
[੯]ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਜਗਿ ਬਿਰਦ ਸਦਾਇਆ ॥੪॥

[ਰਾਤ ਪਈ=ਰਾਤ ਬੀਤੀ (ਇਕਾਦਸੀ ਦੀ)। ਭੀੜਾ=ਵਰਤ।]
[ਭੀਹਾਵਲੁ=ਭਿਆਨਕ। ਹੰਘਨਿ=ਸੱਕਣ।]

[੧](ਰਾਜਾ) ਅੰਬਰੀਕ ਦਾ ਮੂੰਹ (ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਦੇ) ਬਰਤ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਜਦ ਰਾਤ ਬੀਤੀ ਤਦ ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ (ਰਿਖੀ) ਆ ਗਿਆ। [੨](ਰਾਜੇ ਨੇ ਦਵਾਦਸ਼ੀ ਵਿੱਚ) ਉਹ ਵਰਤ ਉਪਾਰਣਾਂ ਸੀ, (ਰਿਖਿ

ਜੋ ਤ੍ਰਯੋਦਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਪਾਰਨ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਗਿਣੀਂਦਾ ਹੈ) ਉਹ (ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਰਿਖੀ) ਉੱਠਕੇ ਨਦੀ ਨੂੰ ਨ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । ³(ਰਾਜਾ ਨੇ ਆਤਮ ਪੂਜਾ) ਦਾ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੈ ਕੇ ਬਰਤ ਉਪਾਰ ਲੀਤਾ, ਉਹ (ਸੁਣਦਾ ਹੀ) ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਲਈ ਦੌੜਿਆ, (ਇਸ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕਿ ਮੂੰਹ ਜੂਠਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਲੀਤਾ) । ⁴ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਭਯਾਨਕ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਗਰਬ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। (ਤਾਤਪਰਯ ਇਹ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਰਿਖੀ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛੱਡੇ) । ⁵ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੀ ਭਜਾਣਾ (ਦੇਵ ਪੁਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਭੱਜਿਆ, ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕੇ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਪਰੇ ਪਰੇ ਕਰਨ)। ⁶ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ, ਸ਼ਿਵ ਪੁਰੀ ਛੱਡਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਛਡਿਆ। ⁷ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਸਾਥ (ਮਿਲ ਕੇ) ਸਿੱਖਯਾ ਦੇ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ (ਭਈ ਜਿਸ ਦੀ ਤੂੰ ਅਵੱਗਯਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸੇ ਭਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਪਉ) । ⁸(ਜਦ ਰਿਖੀ ਭਗਤ) ਅੰਬਰੀਕ ਦੀ ਆਕੇ ਸ਼ਰਨੀ ਪਿਆ, (ਤਦੋਂ ਭਗਤ ਨੇ ਉਸ) ਮਰੀਂਦੇ ਨੂੰ ਛੁੜਾ ਲੀਤਾ । ⁹ਭਗਤ ਵਛਲ ਬਿਰਦ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਸੱਚਾ) ਕਹਾਇਆ।

ਭਾਵ–ਇਹ ਭਗਤ ਮਾਲ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਪੁਰਸ਼ ਕ੍ਰੋਧੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਵਿਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਰਹੇ। ਦੂਜੇ ਜਦ ਆਦਮੀ ਭੁੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾਂ ਚਾਹੇ। ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ ਨਿਸਫਲ ਹਨ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਾ ਤਪਦਾ ਹੈ । ਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਕੁਰਾਂ ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਕਰਾਂ ਮਾਫ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਤਯਾਰ ਰਹੇ । ਚੌਥੇ ਜਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਯਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਤਾਵੇ ਤਦ ਉੱਠ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾ ਲੜਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਅਰ ਉਸ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾ ਕੱਢਣ।

੫. [ਰਾਜਾ ਜਨਕ]।

¹ਭਗਤੁ ਵਡਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੀ।
²ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੋ ਚਲਿਆ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਸਭਾ ਸੁਖਵਾਸੀ।
³ਜਮਪੁਰਿ ਗਇਆ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਿ ਵਿਲਲਾਵਨਿ ਜੀਅ ਨਰਕ ਨਿਵਾਸੀ।
⁴ਧਰਮਰਾਇ ਨੋ ਆਖਿਓਨੁ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਕਰਿ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ।
⁵ਕਰੇ ਬੇਨਤੀ ਧਰਮਰਾਇ ਹਉ ਸੇਵਕ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ।
⁶ਗਹਿਣੇ ਧਰਿਅਨੁ ਏਕ ਨਾਉ ਪਾਪਾ ਨਾਲਿ ਕਰੇ ਨਿਰਜਾਸੀ।
⁷ਪਾਸੰਗਿ ਪਾਪੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਅਤੁਲ ਨ ਤੁਲਾਸੀ।
⁸ਨਰਕਹੁ ਛੁਟੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕਟੀ ਗਲਹੁ ਸਿਲਕ ਜਮ ਫਾਸੀ।
⁹ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਨਾਵੈ ਦੀ ਦਾਸੀ ॥੫॥

[ਸੁਖਵਾਸੀ=ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ, ਭਲੇ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਵਿਲਲਾਵਨ=ਕੁਰਲਾਉਣ।]
[ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ=ਕੈਦੋਂ ਕੱਢਣਾ । ਨਿਰਜਾਸੀ=ਤੋਲ, ਨਿਰਣਾ। ਸਿਲਕ=ਕਰੜੀ ਫਾਹੀ।]

¹ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਵੱਡਾ ਭਗਤ ਸੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ²ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਸੀ (ਨਾਲ) ਗੰਧਰਬ (ਗਾਉਂਦੇ) ਤੇ ਹਰਿ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਟਹਿਲ ਕਰਦੀ ਸੀ । ³ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ (ਗਿਆ) (ਕੀ ਡਿੱਠਾ ? ਕਿ) ਨਰਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਡੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ⁴ਧਰਮਰਾਇ ਨੂੰ (ਆਪ ਨੇ) ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ (ਨਰਕ ਦੀ) ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਹ" । ⁵ਧਰਮ ਰਾਜਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹੇ (ਰਾਜਾ!) ਮੈਂ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿੱਕੁਰ ਮੋੜਾਂ ?) ⁶(ਜਨਕ ਨੇ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਾਮ (ਜਪਣ ਦਾ

ਆਪਣਾ ਮਹਾਤਮ) ਰੱਖ ਦਿਤਾ, ਭਈ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਜਾਵੇ । [7]ਨਾਮ ਵੱਟੇ ਦੀ ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਪਾਪ ਨਾ ਪੂਰੇ ਹੋਏ, ਗੁਰਮੁਖ (ਰਾਜਾ ਜਨਕ) ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਵੱਟਾ ਅਤੁੱਲ ਤੇ ਅਤੋਲ ਰਿਹਾ। [8]ਨਰਕ ਥੋਂ ਜੀਅ ਜੰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਥੋਂ ਕਰੜੀ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕੱਟੀ । [9]ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਜੁਗਤੀ (ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ) ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਕਸ ਮਾਤ੍ਰ ਪਾਪੀਆਂ ਦੀ ਕੁਰਲਾਉਣ ਦੀ ਧੁਨੀ ਕੰਨੀ ਪੈ ਗਈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ ॥ ਤਉ ਸਹ ਸੇਤੀ ਲਗੜੀ ਡੋਰੀ ਨਾਨਕ ਅਨਦ ਸੇਤੀ ਬਨੁਗਾਹੀ ॥" ਗੱਲ ਕੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੂਕਾਂ ਸੁਣਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਧਰਮਰਾਜ ! ਸਾਰੇ ਪਾਪੀ ਛੱਡ ਦੇਹ । ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਠਾਕੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪੁੰਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਛੱਡਾਂ ? ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਦੇਹ । ਜਨਕ ਜੈਸੇ ਭਜਨੀਕਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਨਾਮੀ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੋ ਨਾਮ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾਮੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਣਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਨੇ ਆਗਯਾ ਮੰਨ ਲਈ। ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੈਸਾ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਹੋਵੇ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸ ਲਵੇ । ਫੇਰ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ' ਐਸਾ ਨਰਮ ਚਿਤ ਤੇ ਉਪਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਰ ਪੀੜਾ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕੇ ਅਰ ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਵੇ। ਮੁਕਤ ਆਪਣੀ ਤੇ ਜੁਗਤ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਇਹ ਕਿ ਨਰਕ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਕ ਨੇ ਨਾਮ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਜੋ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲਣਾ ਹੈ ਸੋ ਇਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਛੱਟਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਮ (ਭਾਵੇਂ ਨਰਕ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਤਦ ਭੀ) ਫਲ ਪਿਆ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਨਰਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਤਾਂਤੇ ਆਪੇ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਹੋ ਗਏ । ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ 'ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਊਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ' ॥

੬. [ਹਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਤਾਰਾ ਰਾਣੀ]।

[1]ਸੁਖੁ ਰਾਜੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਘਰਿ ਨਾਰਿ ਸੁ ਤਾਰਾ ਲੋਚਨ ਰਾਣੀ।
[2]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਗਾਵਦੇ ਰਾਤੀ ਜਾਇ ਸੁਣੈ ਗੁਰਬਾਣੀ।
[3]ਪਿਛੈ ਰਾਜਾ ਜਾਗਿਆ ਅਧੀ ਰਾਤਿ ਨਿਖੰਡਿ ਵਿਹਾਣੀ।
[4]ਰਾਣੀ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵਈ ਮਨ ਵਿਚ ਵਰਤ ਗਈ ਹੈਰਾਣੀ।
[5]ਹੋਰਤੁ ਰਾਤੀ ਉਠਿਕੈ ਚਲਿਆ ਪਿਛੈਤਰਲ ਜੁਆਣੀ।
[6]ਰਾਣੀ ਪਹੁਤੀ ਸੰਗਤੀ ਰਾਜੇ ਖੜੀ ਖੜਾਉ ਨੀਸਾਣੀ।
[7]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਰਾਧਿਆ ਜੋੜੀ ਜੁੜੀ ਖੜਾਉ ਪੁਰਾਣੀ।
[8]ਰਾਜੇ ਡਿਠਾ ਚਲਿਤੁ ਇਹੁ ਏਹ ਖੜਾਵ ਹੈ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ।
[9]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੬॥

[ਸੁਖ=ਅਨੰਦ ਨਾਲ। ਸੁਲੋਚਨ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ(ਤਾਰਾ)। ਨਿਖੰਡ=ਬਰੋਬਰ।]
[ਹੈਰਾਣੀ=ਹੈਰਾਨਗੀ ਅਥਵਾ 'ਹੈ ਰਾਣੀ'=ਅਫਸੋਸ ਰਾਣੀ ਕਿੱਥੇ।]
[ਤਰਲ=ਚੰਚਲ। ਖੜੀ=ਲੈ ਲੀਤੀ। ਵਿਡਾਣੀ=ਅਚਰਜ।]

[1]ਰਾਜੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਘਰ (ਪੂਰਨ) ਸੁਖ (ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ

ਤਾਰਾਂ ਨਾਮੇਂ ਰਾਣੀ ਹੈਸੀ। ²(ਉਸੇ ਨਗਰੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, (ਉਹ ਰਾਣੀ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਉਥੇ ਜਾਕੇ) ਸੁਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ³(ਇਕ ਰਾਤ) ਪਿਛੋਂ ਰਾਜਾ ਜਾਗ ਪਿਆ (ਤਦੋਂ) ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਪੂਰੀ ਗੁਜਰ ਚੁਕੀ ਸੀ। ⁴ਰਾਣੀ ਨਜਰ ਨਾ ਆਈ, ਮਨ ਵਿਖੇ ਹੈਰਾਨੀ ਵਰਤੀ (ਅਥਵਾ ਮਨ ਵਿਖੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ 'ਹੈਂ! ਰਾਣੀ ਕਿਧਰ ਗਈ ?')। ⁵ਹੋਰ (ਦੂਜੀ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਠਕੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਤੁਰਿਆ (ਉਸ) ਚੰਚਲ ਜੁਆਨ ਰਾਣੀ ਦੇ। ⁶(ਰਾਣੀ ਤਾਂ) ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾ ਪੁੱਜੀ, ਰਾਜਾ (ਉਸ ਦੀਆਂ) ਖੜਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਇਕ ਖੜਾਉਂ) ਨੀਸਾਨੀ ਲੈ ਗਿਆ। ⁷(ਜਾਂ ਰਾਣੀ ਉੱਠੀ ਤੇ ਖੜਾਂ ਨਾ ਦੇਖੀ ਤਦ ਘਾਬਰੀ ਨਹੀਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੋ, (ਉਸ) ਪੁਰਾਣੀ ਖੜਾਉਂ ਨਾਲ (ਇਕ ਹੋਰ) ਪੁਰਾਣੀ (ਖੜਾਉਂ) ਮਿਲਕੇ ਜੋੜੀ ਬਣ ਗਈ। ⁸ਰਾਜੇ ਇਹ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਖੜਾਉਂ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ। ⁹ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਖੜਾਉਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ, ਰਾਜਾ ਅਚਰਜ ਮੰਨਕੇ ਉਹ ਭੀ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਏਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਜਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਅਰ ਨਿਰਸੰਸੇ ਹੋਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ। ਤਾਰਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਭੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਗੂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਸੰਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

[ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਥਾ]

੭. ਬਿਦਰ ਅਰ ਦੁਰਜੋਧਨ]।

¹ਆਇਆ ਸੁਣਿਆ ਬਿਦਰ ਦੇ ਬੋਲੈ ਦੁਰਜੋਧਨਿ ਹੋਇ ਰੁਖਾ।
²ਘਰਿ ਆਸਾਡੇ ਛਡਿਕੈ ਗੋਲੇ ਦੇ ਘਰਿ ਜਾਹਿ ਕਿ ਸੁਖਾ।
³ਭੀਖਮੁ ਦੋਣਾ ਕਰਣ ਤਜਿ ਸਭਾ ਸੀਗਾਰ ਵਡੇ ਮਾਨੁਖਾ।
⁴ਝੁੰਗੀ ਜਾਇ ਵਲਾਇਓਨੁ ਸਭਨਾ ਦੇ ਜੀਅ ਅੰਦਰ ਧੁਖਾ।
⁵ਹਸਿ ਬੋਲੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਸੁਣਿਹੋ ਰਾਜਾ ਹੋਇ ਸਨਮੁਖਾ।
⁶ਤੇਰੇ ਭਾਉ ਨ ਦਿਸਈ ਮੇਰੇ ਨਾਹੀ ਅਪਦਾ ਦੁਖਾ।
⁷ਭਾਉ ਜਿਵੇਹਾ ਬਿਦਰ ਦੇ ਹੋਰੀ ਦੇ ਚਿਤਿ ਚਾਉ ਨ ਚੁਖਾ।
⁸ਗੋਬਿੰਦ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਦਾ ਭੁਖਾ ॥੭॥

[ਰੁਖਾ=ਗੁੱਸੇ। ਕਿ ਸੁਖਾ=ਕੀ ਸੁਖ ?। ਸਭਾ ਸੀਗਾਰ=ਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀਏ।]
[ਝੁੰਗੀ=ਛੱਪਰੀ। ਧੁਖਾ=ਚਿੰਤਾ। ਚੁਖਾ=ਰੰਚਕ। ਭੁਖਾ=ਗਾਹਕ।]

¹ਬਿਦਰ ਦੇ ਘਰ ਆਇਆ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇਵ ਨੂੰ) ਸੁਣਕੇ ਦਰਯੋਧਨ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ। ²ਸਾਡੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕੀ ਸੁਖ ਹੈ ? ³ਭੀਖਮ ਦਰੋਣਾ, ਕਰਨ (ਆਦਿਕ) ਸਭਾ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਵਡੇ ਮਨੁਖ ਬੀ ਛੱਡ ਦਿਤੇ। ⁴(ਕੱਖਾਂ ਦੀ) ਛੱਪਰੀ ਵਿਚ ਰਾਤ ਕੱਟੀ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ⁵ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹੱਸਕੇ ਬੋਲੇ, ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਸੁਣ ਧਜਾਨ ਦੇ ਕੇ। ⁶ਤੇਰੇ (ਮਨ) ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਪਦਾ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ। ⁷ਬਿਦਰ ਦੇ ਮਨ ਅਜੇਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ (ਕਿਸੇ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਰੰਚਕ ਭੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ⁸ਪਰਮੇਸਰ (ਆਪ ਭੀ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਨਿਵਾਸ ਨਾ ਕਰਨ, ਪਰ ਆਪ ਪਜਾਰ ਤੋਂ ਅਚਾਹ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਸਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ: "ਮੇਰੇ ਨਾਹੀ ਅਪਦਾ ਦੁਖਾ" ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ

ਨਾਲ ਸਤਾਇਆ ਨਾ ਕਰਨ ਸਗੋਂ ਪਿਆਰ ਕਰਿਆ ਕਰਨ। ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਕੀ ਕਰਨ? ਭਗਤੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਉੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਭਾਉ ਭਗਤ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਅਸੀਂ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਂ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਰਾਧਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ; ਤਦ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਹੋਕੇ ਤਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

੮: [ਦ੍ਰੋਪਤੀ]।

[੧]ਅੰਦਰਿ ਸਭਾ ਦੁਸਾਸਣੈ ਮਥੇਵਾਲ ਦੋਰਪਤੀ ਆਂਦੀ।
[੨]ਦੂਤਾ ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਨੰਗੀ ਕਰਹੁ ਪੰਚਾਲੀ ਬਾਂਦੀ।
[੩]ਪੰਜੇ ਪਾਂਡੋ ਵੇਖਦੇ ਅਉਘਟਿ ਰੁਧੀ ਨਾਰਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ।
[੪]ਅਖੀ ਮੀਟਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਹਾਹਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਰੈ ਬਿਲਲਾਂਦੀ।
[੫]ਕਪੜ ਕੋਟੁ ਉਸਾਰਿਓਨੁ ਥਕੇ ਦੂਤ ਨ ਪਾਰਿ ਵਸਾਂਦੀ।
[੬]ਹਥ ਮਰੋੜਨਿ ਸਿਰੁ ਧੁਣਨਿ ਪਛੋਤਾਨਿ ਕਰਨਿ ਜਾਹਿ ਜਾਂਦੀ।
[੭]ਘਰਿ ਆਈ ਠਾਕੁਰ ਮਿਲੈ ਪੈਜ ਰਹੀ ਬੋਲੇ ਸਰਮਾਂਦੀ।
[੮]ਨਾਥ ਅਨਾਥਾਂ ਬਾਣਿ ਧੁਰਾਂਦੀ ॥੮॥

[ਮਥੇਵਾਲ=ਜੂੜੇ ਤੋਂ ਫੜਕੇ। ਪੰਚਾਲੀ=ਪੰਚਾਲ, ਯਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਈ।]
[ਦਰੋਪਤੀ ਪੰਜਾਬਣ ਸੀ। ਬਾਂਦੀ=ਦਾਸੀ। ਅਉਘਟ ਰੁੱਧੀ=ਔਕੁੜ ਵਿਚ ਫਸੀ।]

[੧]ਦੁਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਦਰੋਪਤੀ ਜੂੜੇ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਆਂਦੀ। [੨](ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੇ) ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਸ ਪੰਜਾਬਣ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਨੰਗੀ ਕਰੋ। [੩]ਓਹ ਪੰਜੇ ਪਾਂਡਵ (ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ, ਅਰਜਨ, ਭੀਮਸੈਨ, ਨਕਲ, ਸਹਦੇਵ) ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਔਕੜ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ ਹੈ। [੪]ਫੇਰ ਦਰੋਪਤੀ ਨੇ ਅਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ਤੇ ਵਿਲਲਾਕੇ 'ਹਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ !' ਹਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ !' ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਕੀਤੀ। [੫]ਦੂਤਾਂ ਨੇ (ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਲਾਹਕੇ) ਕੋਟ ਉਸਾਰਿਓਨ' (ਭਾਵ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿਤੇ, ਤੇ) ਲਾਹੁੰਦੇ ਲਾਹੁੰਦੇ ਥੱਕ ਗਏ, ਪਰ ਅੰਤ ਨਾ ਆਯਾ। [੬]ਹੱਥ ਮਰੋੜਦੇ ਹਨ, ਸਿਰ ਧੁਣਦੇ ਹਨ, ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :ਜਾਹ ਜਾਂਦੀ (ਕੁਝ ਨ ਬਣਿਆਂ ਮੁਕਾਲਾ ਭੀ ਕਰਾਯਾ ਤੇ ਕਾਰਜ ਭੀ ਨ ਹੋਯਾ, ਅੰਤ ਅੱਕਕੇ ਛੱਡ ਦਿਤਾ)। [੭]ਘਰ ਆਈ (ਅਗੋਂ) ਸੁਆਮੀ ਮਿਲੇ, (ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ :-ਦਰੋਪਤੀ !) ਪੈਜ ਰਹਿ ਗਈ? ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ (ਹਾਂ ਜੀ)। [੮]ਨਾਥ ਨੂੰ ਅਨਾਥਾਂ (ਦੇ ਬਿਰਦ ਸੰਭਾਲਣ) ਦੀ ਵਾਦੀ ਧੁਰ ਥੋਂ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਮਾਲਕ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਪੈਜ ਰੱਖਣ, ਇਹ ਅਸੂਲ ਧੁਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭੀ ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪੈਜ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਵਿਚ ਏਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ:-(੧) ਅਨੀਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। (੨) ਦੁੱਖ ਪਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। (੩) ਭਰੋਸਾ ਦ੍ਰਿੜ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪੇ ਆਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

੯. [ਸੁਦਾਮਾ ਭਗਤ]

[੧]ਬਿਪ ਸੁਦਾਮਾ ਦਾਲਿਦੀ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰ ਸਦਾਏ।
[੨]ਲਾਗੂ ਹੋਈ ਬਾਮ੍ਹਣੀ ਮਿਲਿ ਜਗਦੀਸ ਦਲਿਦ੍ਰ ਗਵਾਏ।
[੩]ਚਲਿਆ ਗਣਦਾ ਗਟੀਆ ਕਿਉ ਕਰਿ ਜਾਈਐ ਕਉਣੁ ਮਿਲਾਏ।

[੪]ਪਹੁਤਾ ਨਗਰਿ ਦੁਆਰਕਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਿ ਖਲੋਤਾ ਜਾਏ ।
[੫]ਦੂਰਹੁੰ ਦੇਖਿ ਡੰਡਉਤ ਕਰਿ ਛਡਿ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਹਰਿ ਜੀ ਆਏ ।
[੬]ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਪਰਦਖਣਾ ਪੈਰੀ ਪੈਕੇ ਲੈ ਗਲਿ ਲਾਏ ।
[੭]ਚਰਣੋਦਕੁ ਲੈ ਪੈਰ ਧੋਇ ਸਿੰਘਾਸਣੁ ਉਤੇ ਬੈਠਾਏ ।
[੮]ਪੁਛੇ ਕੁਸਲੁ ਪਿਆਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਏ ।
[੯]ਲੈਕੇ ਤੰਦੁਲ ਚਬਿਓਨੁ ਵਿਦਾ ਕਰੇ ਅਗੈ ਪਹੁੰਚਾਏ ।
[੧੦]ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਸਕੁਚਿ ਪਠਾਏ ॥੯॥

[ਬਿਪ=ਬ੍ਰਾਹਮਣ । ਦਾਲਿਦੀ=ਦਰਿੱਦ੍ਰੀ, ਗ਼ਰੀਬ । ਲਾਗੂ=ਪਿੱਛੇ ਪਣਾ ।]
[ਗੱਟੀਆਂ=ਗਿਣਤੀਆਂ । ਸਿੰਘ ਦੁਆਰ=ਰਾਜ ਦੁਆਰ । ਤੰਦੁਲ=ਚਾਵਲ ।)

[੧]ਸੁਦਾਮਾਂ (ਨਾਮੇਂ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਦਰਿੱਦ੍ਰੀ=) ਨਿਰਧਨ ਸੀ ਬਾਲਕ ਉਮਰਾ ਦਾ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ) ਯਾਰ ਹੈਸੀ । [੨]ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਹਮਣੀ (ਵਹੁਟੀ) ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਤੂੰ ਜਗਦੀਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ, (ਤੇਰਾ) ਦਰਿੱਦ੍ਰ ਗਵਾ ਦੇਵੇਗਾ । [੩](ਦਿਲ ਤਾਂ ਮੰਗਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਪਰ) ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਦਾ ਤੁਰ ਪਿਆ, (ਭਈ) ਕਿਕੁਰ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੌਣ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਾਵੇ । [੪]ਦੁਆਰਕਾ ਨਗਰੀ ਪਹੁੰਚਾ ਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰ ਤੇ ਜਾ ਖਲੋਤਾ । [੫]ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੂਰੋਂ ਦੇਖਕੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਛੱਡਕੇ ਆਏ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । [੬]ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਦੱਖਣਾ ਕੀਤੀ, ਪੈਰੀ ਪਏ ਫੇਰ ਗਲ ਲਾਯਾ । [੭]ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੁਰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਚਰਣ ਧੋਤੇ ਤੇ ਚਰਨਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੀਤਾ । [੮]ਪਿਆਰ ਨਾਲ (ਫੇਰ) ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ (ਤੇ) ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਥਾ ਕੀਤੀ (ਭਈ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ, ਇਕੇਰਾਂ ਚਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਸੇ, ਭਈ ਭੁੱਖ ਲੱਗੇਗੀ ਤਾਂ ਚੱਬਾਂਗੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੂੰ ਪਿੱਛੇ ਦਾਣੇ ਚਬ ਲੀਤੇ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਜੋਗੇ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਪਿਆ ਤੇ ਦਰਿੱਦ੍ਰੀ ਕਹਿ ਬੈਠਾ ਸਾਂ) । [੯]ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲਿਓਂ ਚਾਵਲ (ਜੇਹੜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਭੇਟਾ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸੀ) ਲੈਕੇ ਚੱਬੇ, ਫੇਰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ (ਤਾਂ ਆਪ) ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਗਏ । [੧੦](ਉਸ ਦੇ ਘਰ) ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਸਭ ਕਿਛ ਇਉਂ) ਸ਼ਰਮਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ (ਜਿੱਕੁਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਉਦਾਰ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਇਕ ਟਕਾ ਦੇਵੇ) ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਜੋ ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਆਲਿਆਂ ਦਾ ਪੁਤਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੁਆਰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ; ਨੇ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਗੁਰ ਭਾਈ ਕੰਗਾਲ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇੱਜ਼ਤ ਪਾ ਕੇ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤੇ ਗੁਰ ਭਾਈ ਦਾ ਮਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਗੁਰਭਾਈ ਕਰਮਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਗੁਰਭਾਈਆਂ ਪਾਸੋਂ ਧਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸੁਦਾਮਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਖਿਆਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਦੇ ਸਬੱਬ (ਜੇ ਉਹ ਪਰਮੇਸੁਰ ਭਗਤ ਹੋਣ) ਤਾਂ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮੇਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਏ ।

[ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਕਥਾ]

੧੦. [ਜੈਦੇਉ ਭਗਤ] ।

[੧]ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਜੈਦੇਉ ਕਰਿਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਗਾਵੈ ।

²ਲੀਲ੍ਹਾ ਚਲਿਤ ਵਖਾਣਦਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਠਾਕੁਰ ਭਾਵੈ ।
³ਅਖਰੁ ਇਕੁ ਨ ਆਵੜੈ ਪੁਸਤਕ ਬੰਨ੍ਹਿ ਸੰਧਿਆ ਕਰਿ ਆਵੈ ।
⁴ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਘਰਿ ਆਇਕੈ ਭਗਤ ਰੂਪਿ ਲਿਖਿ ਲੇਖੁ ਬਣਾਵੈ ।
⁵ਅਖਰ ਪੜ੍ਹਿ ਪਰਤੀਤਿ ਕਰਿ ਹੋਇ ਵਿਸਮਾਦੁ ਨ ਅੰਗਿ ਸਮਾਵੈ ।
⁶ਵੇਖੈ ਜਾਇ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਬਿਰਖੁ ਇਕ ਆਚਰਜ ਸੁਹਾਵੈ ।
⁷ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਪੂਰਣੋ ਪਤਿ ਪਤਿ ਲਿਖਿਆ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈ ।
⁸ਭਗਤਿ ਹੇਤਿ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰਿ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਮਿਲੈ ਗਲਿ ਲਾਵੈ ।
⁹ਸੰਤ ਅਨੰਤ ਨ ਭੇਦ ਗਣਾਵੈ ॥੧੦॥

¹ਜੈ ਦੇਵ (ਨਾਮੇ ਭਗਤ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਗੀਤ* ਸਹਜ ਧੁਨਿ (ਸੁਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲੈ) ਨਾਲ ਗਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ²(ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਕਰਤੱਵ ਤੇ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਵਖਯਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ, (ਓਹ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਸੀ । ³ਇਕ ਅੱਖਰ ਅਹੁੜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪੁਸਤਕ ਸਾਂਭ ਕੇ ਸੰਧਯਾ ਨੂੰ ਆਵੇ (ਜਾਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਜਾਵੇ) ।⁴ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੇ ਘਰ ਆਕੇ ਭਗਤ ਰੂਪ (ਧਰਕੇ) ਲੇਖ ਲਿਖ ਕੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ⁵ਜੈ ਦੇਵ (ਉਹ ਇਕ) ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਅੰਗ ਨਾ ਸਮਾਵੇ। ⁶ਫੇਰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਕੀ ਵੇਖੇ ਇਕ ਅਚਰਜ ਬ੍ਰਿਛ ਸੁਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ⁷ਉਸ ਦੇ ਪਤ ਪਤ ਪੁਰ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ⁸ਭਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਰਕੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਗਲ ਲਾ ਕੇ ਮਿਲ ਪਏ । ⁹ਪਰਮੇਸੁਰ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦਾ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਭਗਤ ਹਰਿ ਜਸ ਲਿਖਣ ਸੋ ਆਪ ਹਉਮੈਂ ਧਾਰਕੇ ਨਾ ਲਿਖਣ, ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਣ, ਹਉਮੈ ਛੱਡਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਗੁਵਾਨੀ ਮੰਗਣ, ਜੋ ਰਸਤਾ ਉਹ ਦੇਵੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਣ ।ਸੰਤ ਪਦ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮੇਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਆਪ ਲਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਰਤ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਵਾਲੇ ਹਨ ਸੋ ਹਰਿ ਜਸ ਕੀ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

੧੧. [ਨਾਮਦੇਵ]।

¹ਕੰਮ ਕਿਤੈ ਪਿਉ ਚਲਿਆ ਨਾਮਦੇਉ ਨੋ ਆਖਿ ਸਿਧਾਇਆ ।
²ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਦੁਧੁ ਪੀਆਵਣੁ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ ।
³ਨਾਮਦੇਉ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਿ ਕਪਲ ਗਾਇ ਦੁਹਿਕੈ ਲੈ ਆਇਆ ।
⁴ਠਾਕੁਰ ਨੋ ਨ੍ਹਾਵਾਲਿਕੈ ਚਰਣੋਦਕੁ ਲੈ ਤਿਲਕੁ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ।
⁵ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ਦੂਧੁ ਪੀਅਹੁ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇਆ ।
⁶ਨਿਹਚਉ ਕਰਿ ਆਰਾਧਿਆ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਦਰਸੁ ਦਿਖਲਾਇਆ ।
⁷ਭਰੀ ਕਟੋਰੀ ਨਾਮਦੇਵਿ ਲੈ ਠਾਕਰ ਨੋ ਦੂਧ ਪੀਆਇਆ ।
⁸ਗਾਇ ਮੁਈ ਜੀਵਾਲੀਓਨੁ ਨਾਮਦੇਉ ਦਾ ਛਪਰ ਛਾਇਆ ।
⁹ਫੇਰਿ ਦੇਹੁਰਾ ਰਖਿਓਨੁ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਲੈ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ।

*ਜੈ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਚਾਰ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਦਾ ਹਾਲ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸੈਟੀ ਦੇ ਰਚੇ ਜੈ ਦੇਵ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੋ ।

੧੦ਭਗਤ ਜਨਾ ਦਾ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ ॥੧੧॥

੧ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਿਆ:-੨ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਂ, ਦੁੱਧ ਪਿਆਵਣ (ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ) ਕਹਿਕੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ । ੩ਨਾਮਦੇਵ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਗੋਰੀ ਗਾਂ ਚੋ ਕੇ ਲੈ ਆਯਾ । ੪ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਨੁਹਾ ਕੇ ਚਰਣ ਜਲ ਲੈਕੇ ਤਿਲਕ ਲਾਯਾ । ੫ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਕਿ ਜੀ ਹੇ ਗੋਵਿੰਦ ਰਾਇ ਦੁਧ ਪੀਓ!' ੬ਨਿਹਚੇ ਕਰਕੇ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ, ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਖਲਾਯਾ । ੭ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕਟੋਰੀ ਭਰੀ ਲੈ ਕੇ ਠਾਕਰ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਯਾ । ੮ਮੋਈ ਗਾਂ ਜਿਵਾਲੀ, ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਛੱਪਰ ਛਤਾਇਆ । ੯ਦੇਹੁਰਾ ਫੇਰਕੇ ਰਖਿਆ, ਚਾਰ ਵਰਣ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੇ) ਪੈਰੀਂ ਲੈ ਪਾਇਆ । ੧੦ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਕਰਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਭਗਤਮਾਲ ਆਦੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਨ । ਦੁੱਧ, ਗਾਂ ਜਿਵਾਲਣੇ, ਛੱਪਰ ਛਾਉਣ ਤੇ ਦੇਹੁਰਾ ਫੇਰਨ ਦੀ । ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਾਕਯਾਤ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾਂਤ ਲੈ ਲੈਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੇਣਾ, ਨਵੇਂ ਵਾਕਯਾਤ ਘੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਉਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕਥਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਜੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਕ ਹੋਰ ਇਥੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਕਤ ਤਕ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਵਿਧਵਾ ਹੋਣਾ ਤੇ ਵਿਧਵਾ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਜੰਮਣਾ ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੰਮ ਕਿਤੇ 'ਪਿਉ' ਚੱਲਿਆ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਬਾਤ ਬੜੀ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗੀ । ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਮਾਚਾਰ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੁਸੈਟੀ ਦਾ ਨਾਮਦੇਵ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ।

੧੨. [ਨਾਮਦੇਵ ਅਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ] ।

੧ਦਰਸਨੁ ਵੇਖਣ ਨਾਮਦੇਵ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਆਵੈ ।
੨ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਮਿਲਿ ਦੁਇ ਜਣੇ ਨਾਮਦੇਉ ਹਰਿ ਚਲਿਤ ਸੁਣਾਵੈ ।
੩ਮੇਰੀ ਭੀ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਾ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ।
੪ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੋ ਪੁਛਿਓਸੁ ਦਰਸਨੁ ਕਿਵੈ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਪਾਵੈ ।
੫ਹਸਿਕੈ ਠਾਕੁਰ ਬੋਲਿਆ ਨਾਮਦੇਉ ਨੋ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵੈ ।
੬ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ਭੇਟੁ ਸੋ ਤੁਸਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਮੈ ਮੁਹਿ ਲਾਵੈ ।
੭ਹਉ ਅਧੀਨੁ ਹਾ ਭਗਤ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿ ਨ ਹੰਘਾਂ ਭਗਤੀ ਦਾਵੈ ।
੮ਹੋਇ ਵਿਚੋਲਾ ਆਣਿ ਮਿਲਾਵੈ ॥੧੨॥

[ਭਲਕੇ=ਸਵੇਰੇ । ਭੇਟ=ਚੜ੍ਹਾਵਾ । ਤੁਸਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ । ਹੰਘਾਂ=ਸਕਨਾ ।]

੧ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ (ਨਾਮੇ ਬਾਣੀਆਂ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਈ ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਭੀ ਸੀ) ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਸਵੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਮਿਲਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਹਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੩(ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖ ਸੱਕਾਂ ਮੇਰੀ ਭੀ ਤੂੰ ਮਿਨਤ ਕਰ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ (ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਵਾਂ) । ੪ਜਦੋਂ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਠਾਕਰ ਜੀ ਦੀ ਮਿੰਨਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਆਪ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ੫(ਤਾਂ ਆਪ) ਠਾਕੁਰ ਹੱਸਕੇ ਬੋਲੇ ਤੇ ਕਹਿਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ ! ੬(ਮੇਰਾ ਦੀਦਾਰ) ਭੇਟਾ ਨਾਲ ਹੱਥ ਨਹੀਂ (ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ) ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੂੰ ਪਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵਾਂਗਾ । ੭ਮੈਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ

ਹਾਂ, ਭਗਤੀ ਦੇ ਦਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਭਾਵ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ)। [੯](ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤ) 'ਵਿਚੋਲੇ (ਵਕੀਲ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਮੈਨੂੰ) ਮਿਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਏਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ :-(੧) ਕਿ ਭਗਤੀ ਮਿਲਕੇ ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। (੨) ਜੋ ਗੁਰਭਾਈ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਅਗੇਰੇ ਹੋਣ, ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ। (੩) ਵਿਚੋਲੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਏਥੇ ਉਸ ਵੱਡੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਗੁਰਭਾਈ ਸੰਤ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਵਾਂਙ ਨਹੀ ਕਿ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਦਰਗਾਹੇ ਝਗੜ ਖਲੋਵੇ, ਉਸ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। (੪) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਲੱਭਦਾ ਹੈ।

੧੩. [ਧੰਨਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਨ]।

[੧]ਬਾਮ੍ਹਣੁ ਪੂਜੇ ਦੇਵਤੇ ਧੰਨਾ ਗਊ ਚਰਾਵਣ ਆਵੈ।
[੨]ਧੰਨੈ ਡਿਠਾ ਚਲਿਤੁ ਏਹੁ ਪੁਛੈ ਬਾਮ੍ਹਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵੈ।
[੩]ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਪਾਵੈ।
[੪]ਧੰਨਾ ਕਰਦਾ ਜੋਦੜੀ ਮੈ ਭਿ ਦੇਹ ਇਕ ਜੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ।
[੫]ਪਥਰੁ ਇਕ ਲਪੇਟਿ ਕਰਿ ਦੇ ਧੰਨੈ ਨੋ ਗੈਲ ਛੁਡਾਵੈ।
[੬]ਠਾਕੁਰ ਨੋ ਨ੍ਹਾਵਾਲਿਕੈ ਛਾਹਿ ਰੋਟੀ ਲੈ ਭੋਗ ਚੜ੍ਹਾਵੈ।
[੭]ਹਥਿ ਜੋੜਿ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰੈ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪੈ ਬਹੁਤੁ ਮਨਾਵੈ।
[੮]ਹਉ ਭੀ ਮੁਹੁ ਨ ਜੁਠਾਲਸਾ ਤੂ ਰੁਠਾ ਮੈ ਕਿਹੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ।
[੯]ਗੋਸਾਈ ਪਰਤਖਿ ਹੋਇ ਰੋਟੀ ਖਾਇ ਛਾਹਿ ਮੁਹਿ ਲਾਵੈ।
[੧੦]ਭੋਲਾ ਭਾਉ ਗੋਬਿੰਦੁ ਮਿਲਾਵੈ ॥੧੩॥

[ਜੋਦੜੀ=ਮਿੰਨਤ। ਗੈਲ=ਖਹਿੜਾ।]

[੧]ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਬਾਹਲੇ) ਦੇਵਤੇ (ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ) ਪੂਜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਧੰਨਾ (ਉਸੇ ਖੂਹ ਪੁਰ) ਗਊਆਂ ਚਾਰਣ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। [੨]ਧੰਨਾ ਉਸਦਾ ਇਹ ਕਰਤੱਵ ਦੇਖਕੇ ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ, (ਦਾਦਾ ਜੀ! ਇਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ?) ਬ੍ਰਾਮਣ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ:- [੩]ਠਾਕੁਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਇੱਛਤ (ਕਾਮਨਾ) ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੪](ਹੁਣ) ਧੰਨਾ ਮਿੰਨਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕ (ਠਾਕੁਰ) ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਦੇਹ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ ਹੈ ਤਾਂ। [੫](ਬ੍ਰਹਮਣ) ਨੇ ਇਕ ਪੱਥਰ (ਟੱਲੀ ਵਿਚ) ਲਪੇਟਦੇ ਹੀ ਦੇ ਕੇ ਮਸੇਂ ਕਿਵੇਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਇਆ। ([੬]ਧੰਨੇ ਨੇ ਦਾਦੇ ਵਾਂਙ) ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਕੇ ਰੋਟੀ ਤੇ ਛਾਹ ਭੋਗ ਲਈ ਰੱਖੀ। [੭](ਜਦ ਠਾਕੁਰ ਨੇ ਰੋਟੀ ਨਾ ਖਾਧੀ) ਤਾਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਡੰਡੌਤਾਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਮਨਾਉਣ ਲੱਗਾ (ਮਾਨੋ ਉਹ ਰੁਸ ਗਿਆ ਹੈ)। [੮](ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ) ਮੈਂ ਭੀ ਮੂੰਹ ਜੂਠਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ (ਭੁੱਖਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਜਦ ਖਾਵੇਂਗਾ ਤਦ ਹੀ ਖਾਵਾਂਗਾ) ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਰੁੱਸਾ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਛ ਬੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। [੯]ਗੁਸਾਈਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋਕੇ ਹੀ ਖਾਕੇ ਛਾਹ ਪੀਣ ਲੱਗੇ। [੧੦]ਭੋਲਾ ਭਾ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਅਹ ਚਲਤਾਈ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਹਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭੋਲਾ ਭਾ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਛਲ ਤੇ ਧੰਨੇ ਦੀ ਨਾਦਾਨਗੀ ਨਾਲ ਜੋਜਨ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਉਸ ਸੂਖਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜੋ ਧੰਨੇ ਦੇ ਜੀਅ ਵਿਚ

ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਮਾ ਗਈ ।

੧੪. [ਬੇਣੀ ਭਗਤ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੇਣੀ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਜਾਇ ਇਕਾਂਤ ਬਹੈ ਲਿਵ ਲਾਵੈ।
੨ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਧਿਆਤਮੀ ਹੋਰਸੁ ਕਿਸੈ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਵੈ।
੩ਘਰਿ ਆਇਆ ਜਾ ਪੁਛੀਐ ਰਾਜੁ ਦੁਆਰਿ ਗਇਆ ਆਲਾਵੈ।
੪ਘਰਿ ਸਭ ਵਥੂ ਮੰਗੀਅਨਿ ਵਲਿ ਛਲੁ ਕਰਿਕੈ ਝਤੁ ਲੰਘਾਵੈ।
੫ਵਡਾ ਸਾਂਗ ਵਰੱਤਦਾ ਓਹ ਇਕ ਮਨਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਧਿਆਵੈ।
੬ਪੈਜ ਸਵਾਰੈ ਭਗਤ ਦੀ ਰਾਜਾ ਹੋਇਕੈ ਘਰਿ ਚਲਿ ਆਵੈ।
੭ਦੇਇ ਦਿਲਾਸਾ ਤੁਸਿਕੈ ਅਣਗਣਤੀ ਖਰਚੀ ਪਹੁਚਾਵੈ।
੮ਓਥਹੁ ਆਇਆ ਭਗਤ ਪਾਸਿ ਹੋਇ ਦਇਆਲੁ ਹੇਤੁ ਉਪਜਾਵੈ।
੯ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਾਵੈ ॥੧੪॥

[ਲਿਵ=ਸਮਾਧੀ ਅਧਿਆਤਮੀ–ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ । ਝਤ=ਵੇਲਾ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਬੇਣੀ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਏਕਾਂਤ ਜਗ੍ਹਾ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਲਖ ਕਰਮ ਲਖਾਂਵਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ "ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਆਪੇ ਆਪਿ"।) ੩ਜਦ ਘਰ ਆਇਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਲੋਕ) ਪੁੱਛਣ, ਤਦ ਆਖੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰੇ ਗਿਆ ਸਾਂ। (ਰਾਜ ਦੁਆਰ ਥੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ) । ੪(ਵਹੁਟੀ) ਘਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੰਗੇ ਤਦ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰ ਛੱਡੇ । ੫ਇਕ ਦਿਨ ਵੱਡਾ ਸਾਂਗ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭਗਤ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਧਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ । ੬ਭਗਤ ਦੀ ਪੈਜ (ਪਤ) ਸੁਆਰਨ ਲਈ (ਹਰੀ) ਰਾਜਾ ਹੋਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ੭ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ। ੮ਓਥੋਂ ਭਗਤ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਵੱਡੀ ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਪਜਾਰ ਕੀਤਾ । ੯ਭਗਤ ਜਨਾ ਦੀ ਜੈਕਾਰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਦੋ ਸਿੱਖਜਾ ਹਨ : (੧) ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਸੱਚੇ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । (੨) ਇਹ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਪਣੇ ਪਜਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

੧੫. [ਕਬੀਰ ਅਤੇ ਰਾਮਾਨੰਦ]।

੧ਹੋਇ ਬਿਰਕਤੁ ਬ੍ਰਨਾਰਸੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਾਮਾਨੰਦੁ ਗੁਸਾਈਂ।
੨ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲੇ ਉਠਿਕੈ ਜਾਂਦਾ ਗੰਗਾ ਨ੍ਹਾਵਣ ਤਾਈਂ।
੩ਅਗੋ ਹੀ ਦੇ ਜਾਇਕੈ ਲੰਮਾ ਪਿਆ ਕਬੀਰ ਤਿਥਾਈਂ।
੩ਪੈਰੀ ਟੁੰਬ ਉਠਾਲਿਆ 'ਬੋਲਹੁ ਰਾਮ' ਸਿਖ ਸਮਝਾਈ।
੫ਜਿਉ ਲੋਹਾ ਪਾਰਸੁ ਛੁਹੇ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿੰਮੁ ਮਹਿਕਾਈ।
੬ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰਿ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ।
੭ਅਚਰਜ ਨੋ ਅਚਰਜੁ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ਮਿਲਾਈ।

[੮]ਝਰਣਾ ਝਰਦਾ ਨਿਝਰਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਣੀ ਅਘੜ ਘੜਾਈ।
[੯]ਰਾਮ ਕਬੀਰੈ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ ॥੧੫॥

[ਟੁੰਬ=ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਛੁਹਕੇ । ਮਹਿਕਾਈ=ਖੁਸ਼ਬੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।]

[੧]ਰਾਮਾਨੰਦ ਗੁਸਾਈਂ ਵਿਰਕਤ ਹੋਕੇ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । [੨](ਅਰ) ਝਾਲਾਂਗੇ ਉੱਠਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । [੩]ਕਬੀਰ (ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਭਈ ਮਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਲੇਛ ਜਾਣਕੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲਾਉਣ) ਓਥੇ (ਉਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ) ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਲੰਮਾ ਜਾ ਪਿਆ। [੪](ਜਦ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਜੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗੇ ਤਦ ਠੁੱਡਾ ਵੱਜਾ ਤਬ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਟੁੰਬਕੇ ਉਠਾਕੇ ਕਿਹਾ 'ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ' (ਭਾਵ ਰਸਤਾ ਛਡ ਦੇਹ, 'ਰਾਮ ਬੋਲ' ਏਹ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਫਿਕਰਾ ਸੀ, ਪਰ) ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ (ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ)। [੫]ਜਿਕੁਰ ਲੋਹਾ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ (ਸੋਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ) ਨਿੰਮ ਚੰਨਣ ਨਾਲ ਰਹਿਕੇ (ਚੰਨਣ ਦੀ) ਖੁਸ਼ਬੋ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । [੬]ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਰ ਪਰੇਤਾਂ ਥੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ (ਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ) ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । [੭]ਅਚਰਜ (ਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਸਿੱਖ ਭੀ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦ (ਰੂਪ ਈਸ੍ਵਰ ਨਾਲ) ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । [੮]ਫਿਰ ਨਿੱਝਰਹੁ (ਆਤਮਾ ਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ) ਝਰਨਾ ਝਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪਰੋਪਕਾਰ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਸਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਹੈ), ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਘੜ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਘੜ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । [੯](ਅਜੇਹੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਹੋਏ) ਕਿ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕਬੀਰ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਭਾਵ-ਏਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ (ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਅਰ ਅਤਯੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਏ ।

੧੬. [ਸੈਣ ਨਾਈ]।

[੧]ਸੁਣਿ ਪਰਤਾਪੁ ਕਬੀਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਿਖ ਹੋਆ ਸੈਣੁ ਨਾਈ।
[੨]ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਰਾਤੀ ਕਰੈ ਭਲਕੈ ਰਾਜ ਦੁਆਰੈ ਜਾਈ।
[੩]ਆਏ ਸੰਤ ਪਰਾਹੁਣੇ ਕੀਰਤਨੁ ਹੋਆ ਰੈਣਿ ਸਬਾਈ।
[੪]ਛਡਿ ਨ ਸਕੈ ਸੰਤ ਜਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਿ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
[੫]ਸੈਣ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਜਾਇਕੈ ਆਇਆ ਰਾਣੈ ਨੋ ਰੀਝਾਈ।
[੬]ਸਾਧ ਜਨਾ ਨੋ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਿ ਗਇਆ ਸਰਮਾਈ।
[੭]ਰਾਣੈ ਦੂਰਹੁੰ ਸਦਿਕੈ ਗਲਹੁੰ ਕਵਾਇ ਖੋਲਿ੍ ਪੈਨ੍ਹਾਈ।
[੮]ਵਸਿ ਕੀਤਾ ਹਉਂ ਤੁਧੁ ਅਜੁ ਬੋਲੈ ਰਾਜਾ ਸੁਣੈ ਲੁਕਾਈ।
[੯]ਪਰਗਟੁ ਕਰੈ ਭਗਤਿ ਵਡਿਆਈ ॥੧੬॥

[ਭਲਕੇ=ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ । ਕਵਾਇ=ਪੁਸ਼ਾਕ। ਲੁਕਾਈ=ਮੁਸਾਹਿਬ ਲੋਕ।]

[੧]ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ (ਵੱਡਾ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁਣ ਕੇ ਦੂਜਾ ਸੈਣ ਨਾਈ ਭੀ ਸਿੱਖ ਜਾ ਬਣਿਆ । [੨]ਰਾਤ ਨੂੰ (ਇਹ ਸਦਾ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਰੋਜ ਸਵੇਰੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ (ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ) । [੩](ਇਕ ਰਾਤੀਂ) ਸੰਤ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਏ ਸਨ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। [੪]ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਨਾ ਸਕੇ (ਜਲ ਪੱਖਾ ਆਦਿਕ ਟਹਿਲ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਿਹਾ) ਰਾਜੇ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਮਾਈ । [੫]ਸੈਣ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਜਾਕੇ (ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ) ਵੱਡਾ

ਰਿਝਾਇਆ। ੬(ਸੈਣ) ਸਵੇਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਗਿਆ। ੭ਰਾਜੇ ਨੇ ਨੇੜੇ ਸੱਦ ਕੇ ਆਪਣੀ ਖ਼ਿਲਅਤ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਗਲੇ) ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤੀ। ੮ਰਾਜੇ ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਲੋਕ ਬੀ ਸੁਣਦੇ ਸੇ। ੯(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਭਗਤ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਹੋ ਕੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਭੀ ਜਦੋਂ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਉੱਕਣ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮਾਉਣ, ਭਾਵੇਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪੈਜ ਭੀ ਰੱਖ ਦੇਵੇ, ਤਦ ਭੀ ਉਹ ਦਲੇਰ ਹੋਕੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਘੁਸਾਈ ਨਾ ਮਾਰਨ।

੧੭. [ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ]।

੧ਭਗਤੁ ਭਗਤੁ ਜਗਿ ਵਜਿਆ ਚਹੁ ਚਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਿ ਚਮਿਰੇਟਾ।
੨ਪਾਣ੍ਹਾ ਗੰਢੇ ਰਾਹ ਵਿਚਿ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਢੋਇ ਢੋਰ ਸਮੇਟਾ।
੩ਜਿਉ ਕਰਿ ਮੈਲੇ ਚੀਥੜੇ ਹੀਰਾ ਲਾਲ ਅਮੋਲੁ ਪਲੇਟਾ।
੪ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸਦਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਭਗਤ ਸਹੇਟਾ।
੫ਨ੍ਹਾਵਣਿ ਆਇਆ ਸੰਗੁ ਮਿਲਿ ਬਾਨਾਰਸ ਕਰਿ ਗੰਗਾ ਥੇਟਾ।
੬ਕਢਿ ਕਸੀਰਾ ਸਉਪਿਆ ਰਵਿਦਾਸੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਭੇਟਾ।
੭ਲਗਾ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚ ਦਾ ਡਿਠਾ ਚਲਿਤੁ ਅਚਰਜ ਅਮੇਟਾ।
੮ਲਇਆ ਕਸੀਰਾ ਹਥਿ ਕਢਿ ਸੂਤੁ ਇਕੁ ਜਿਉ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ।
੯ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਹਰਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਬੇਟਾ ॥੧੭॥

[ਵਜਿਆ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਪਾਣ੍ਹਾ=ਜੁਤੀਆਂ।]
[ਸਹੇਟਾ=ਸਮੇਤ। ਥੇਟਾ=ਪੁਰਬੀ ਦਾ ਥਾਉਂ। ਕਸੀਰਾ=ਧੇਲਾ।]
[ਅਭੀਚ=ਅਭਿਜਿਤ ਨਿਛੱਤ੍ਰ।]

੧(ਰਵਿਦਾਸ) ਚਮਾਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਦਿਸਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ੨ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ ਜੁਤੀਆਂ ਗੰਢੇ ਅਰ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਸ਼ੂ ਢੋ ਕੇ ਸਮੇਟਜਾ ਕਰੇ। ੩(ਉੱਪਰੋਂ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਉਂ ਸੀ) ਜਿੱਕੁਰ ਮੈਲੇ ਚੀਥੜਿਆਂ (ਲੀਰਾਂ) ਵਿਖੇ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪ਚਾਰ ਵਰਣ (ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿਕਾਂ) ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਗਾ ਅਰ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ। ੫(ਇਕੇਰਾਂ) ਸੰਗ ਮਿਲਕੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਪੁਰ (ਪੁਰਬੀ) ਨ੍ਹਾਉਣ ਚਲਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ)। ੬ਰਵਿਦਾਸ (ਨੇ ਇਕ) ਧੇਲਾ ਕੱਢਕੇ (ਇਕ ਸੰਗੀ ਨੂੰ) ਗੰਗਾ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲਈ ਦਿੱਤਾ। ੭(ਉਥੇ) ਅਭਿਜਿਤ ਨਛੱਤਰ ਦੀ ਪੁਰਬੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਅਮੇਟਾ ਕਹੀਏ) ਅਮਿੱਤ ਚਰਿੱਤ੍ਰ (ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮਿਤ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ) ਡਿੱਠਾ। ੮ਹੱਥ ਕੱਢਕੇ (ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ) ਧੇਲਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਤ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ (ਦੋ ਨਾਮ ਹਨ)। ੯ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਹਰੀ ਹੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਅਤੇ ਪੁੱਤ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਪੁਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਪਰਵਾਰ ਸਭ ਹਰੀ ਹੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰ ਸਭ ਦੇਵਤਾ, ਤੀਰਥ ਆਦਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੁਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ॥ ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਧੂਰਿ ਗਵਾਈ॥" ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ

ਇਕ ਅੱਧੀ ਤੁਕ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ-ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਜੋ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਤ ਇਕ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ : ਤਾਣਾ ਤੇ ਪੇਟਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਸੱਤਾ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਲਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਤਦ ਭੀ ਸੂਤ ਤੇ ਜੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਤਦ ਭੀ ਸੂਤ ਰੂਪੀ ਓਹੋ ਖੇਡ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਜਾਨੀ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ। ਸਿੱਖਯਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜਨ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹਨ, ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਭਗਤੀ ਸਰਬ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਮਜਾਰ ਤਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਤੇ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਤੀਸਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਅਸਲੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਹਨ।

੧੮. [ਅਹਿੱਲਿਆ ਅਤੇ ਗੋਤਮ]।

੧ਗੋਤਮ ਨਾਰਿ ਅਹਿਲਿਆ ਤਿਸਨੋ ਦੇਖਿ ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਭਾਣਾ।
੨ਪਰ ਘਰਿ ਜਾਇ ਸਰਾਪੁ ਲੈ ਹੋਇ ਸਹਸ ਭਗ ਪਛੋਤਾਣਾ।
੩ਸੁੰਞਾ ਹੋਆ ਇੰਦ੍ਰਲੋਕ ਲੁਕਿਆ ਸਰਵਰ ਮਨਿ ਸਰਮਾਣਾ।
੪ਸਹਸ ਭਗਹੁ ਲੋਇਣ ਸਹਸ ਲੈਂਦੋਈ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਸਿਧਾਣਾ।
੫ਸਤੀ ਸਤਹੁ ਟਲਿ ਸਿਲਾ ਹੋਇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਝੁ ਪਰਾਣਾ।
੬ਰਘੁਪਤਿ ਚਰਣ ਛੁਹਿੰਦਿਆਂ ਚਲੀ ਸੁਰਗ ਪੁਰਿ ਬਣੇ ਬਿਬਾਣਾ।
੭ਭਗਤ ਵਛਲ ਭਲਿਆਈਅਹੁ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਪਾਪ ਕਮਾਣਾ।
੮ਗੁਣ ਨੋ ਗੁਣ ਸਭ ਕੋ ਕਰੈ ਅਉਗਣੁ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਤਿਸੁ ਜਾਣਾ।
੯ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਕਿਆ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ ॥੧੮॥

[ਗੋਤਮ=ਇਕ ਰਿਖੀ। ਸੁੰਞ=ਖਾਲੀ। ਸਰਵਰ=ਤਲਾਉ।]
[ਬਾਝੁ ਪਰਾਣਾ=ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪੱਥਰ। ਅਵਿਗਤ=ਅਲਖ ਗਤੀ।]

੧ਗੋਤਮ (ਨਾਮੇਂ ਰਿਖੀ) ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਅਹਿੱਲਯਾ (ਵੱਡੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ) ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਇੰਦਰ ਕਾਮਾਤੁਰ ਹੋ ਗਿਆ। ੨ਪਰਾਏ ਘਰ ਦਾ ਸਰਾਪ ਲੀਤਾ (ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਪੁਰ) ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਹੋ ਗਏ, (ਹੁਣ ਵੱਡਾ) ਪਛੋਤਾਉਨ ਲੱਗਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੋਤਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਇਕ ਭਗ ਪਿੱਛੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਹੋਊ)। ੩(ਹੁਣ ਇੰਦਰ) ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਲੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਇੰਦਰਾ ਪੁਰੀ ਸੁੰਞੀ ਹੋ ਗਈ। ੪ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਨੇਤਰ ਹੋ ਗਏ, ਤਦ ਇੰਦਰ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਜਦ ਸਰਾਪ ਹਟਿਆ)। ੫ਅਹਿੱਲਯਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਤੋਂ ਟਲ ਖਲੋਤੀ ਸੀ ਪੱਥਰ ਹੋ ਕੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਪੈ ਰਹੀ। ੬ਰਘੁਪਤ ਦੇ ਚਰਣ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬਿਬਾਣ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ। ੭ਭਲਿਆਈ ਕਰਨ ਤੋਂ (ਭਗਵੰਤ) ਭਗਤ ਵੱਛਲ (ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਕਮਾਏ ਪਾਪ (ਬਖਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ੮ਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਵਗੁਣਾਂ ਪੁਰ ਜੋ ਗੁਣ ਕਰੇ ਉਸ ਦਾ (ਉਪਕਾਰ) ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ। ੯ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਅਗਾਧ ਗਤੀ ਹੈ ਕੀ ਆਖ ਕੇ ਸੁਣਾਈਏ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਭਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਭੁਲ ਚੁਕ ਕੇ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਪਾਪ ਦੀ ਨੈਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਅਰ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਜਾਣਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,

ਅਰ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਮਾਲਕ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦਿਲ ਤੋਂ ਧੋਕੇ ਫੇਰ ਉੱਜਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

੧੯. [ਬਾਲਮੀਕ ਬਟਵਾੜਾ]।

੧ਵਾਟੈ ਮਾਣਸ ਮਾਰਦਾ ਬੈਠਾ ਬਾਲਮੀਕ ਵਟਵਾੜਾ।
੨ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟਿਆ ਮਨ ਵਿਚਿ ਹੋਆ ਖਿੰਜੋ ਤਾੜਾ।
੩ਮਾਰਨ ਨੋ ਲੋਚੈ ਘਣਾ ਕਢਿ ਨ ਹੰਘੈ ਹਥੁ ਉਘਾੜਾ।
੪ਸਤਿਗੁਰ ਮਨੂਆ ਰਾਖਿਆ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ ਉਛੋਹਾੜਾ।
੫ਅਉਗਣੁ ਸਭ ਪਰਗਾਸਿਅਨੁ ਰੋਜਗਾਰੁ ਹੈ ਏਹੁ ਅਸਾੜਾ।
੬ਘਰਿ ਵਿਚਿ ਪੁਛਣ ਘਲਿਆ ਅੰਤਕਾਲ ਹੈ ਕੋਈ ਅਸਾੜਾ।
੭ਕੋੜਮੜਾ ਚਉਖੰਨੀਐ ਕੋਇ ਨ ਬੇਲੀ ਕਰਦੇ ਝਾੜਾ।
੮ਸਚੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ਉਧਾਰਿਅਨੁ ਟਪਿ ਨਿਕਥਾ ਉਪਰ ਵਾੜਾ।
੯ਗੁਰਮੁਖਿ ਲੰਘੇ ਪਾਪ ਪਹਾੜਾ ॥੧੯॥

[ਬਟਵਾੜਾ=ਰਾਹ ਮਾਰਣ ਵਾਲਾ ਧਾੜਵੀ । ਖਿੰਜੋਤਾੜਾ=ਦੁਚਿੱਤਾ ,]
[ਚਉਖੰਨੀਐ=ਵਾਰਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ । ਉਛੋਹਾੜਾ=ਜੋਸ਼।]

੧ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਬਾਲਮੀਕ ਧਾੜਵੀ (ਆਏ ਗਏ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ (ਧਨ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ)। ੨(ਇਕੇਰਾਂ) ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ (ਹੁਣ) ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਚਿੱਤੀ ਹੋਈ। ੩ਮਾਰਨ ਨੂੰ (ਮਨ ਤਾਂ) ਬੜਾ ਲੋਚੇ, ਪਰ ਹੱਥ ਨਾ ਚੱਲਣ । ੪ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਨ ਦੀ ਭੀ ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ, (ਮਾਰਨ ਦਾ) ਜੋਸ਼ ਫੁਰਨਾ (ਭੀ) ਹਟ ਗਿਆ । ੫(ਹੁਣ) ਸਾਰਾ ਅਵਗੁਣ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ (ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ) ਸਾਡੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਹੀ ਇਹੋ ਹੈ। ੬(ਸੰਤਾਂ ਨੇ) ਭੇਜਿਆ ਭਈ ਘਰੋਂ ਤੂੰ ਪੁਛ ਆ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਕੋਈ (ਰੱਛਕ) ਭੀ ਹੋਊ ? ੭(ਜਦ ਘਰ ਪੁਛਣ ਆਇਆ) ਸਾਰਾ ਕੋੜਮਾਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੀ (ਪਰੰਤੂ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਬੇਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਝਾੜਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੀਤਾ, (ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤਰ ਮਾਤਾ ਆਦਿ ਨੇ ਸੁਕਾ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅੰਤਕਾਲ ਦਾ ਜੁੰਮਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੮(ਜਦ ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ (ਟੱਪ ਨਿਕੱਥਾ, ਉਪਰ ਵਾੜਾ ਕਹੀਏ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਫਾਹੀ ਥੋਂ ਟੱਪਕੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ੯(ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਥੋਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਏਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜੀ ਸਦਾ ਸੋਚੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੈਂ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅੰਤਕਾਲ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਨਹੀਂ । ਤਾਂਤੇ ਪਾਪ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਕਦੇ ਨਾ ਕਰਾਂ। ਦੂਜੇ ਸਤਿ ਮਾਰਗ ਤੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਸਿਖਾਲਣ, ਮੁਲਾਹਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਪਾਪ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਣ।

੨੦. [ਅਜਾਮਲ]।

੧ਪਤਿਤ ਅਜਾਮਲੁ ਪਾਪ ਕਰਿ ਜਾਇ ਕਲਾਵਤਣੀ ਦੇ ਰਹਿਆ।
੨ਗੁਰੂ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਇਕੈ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦਹਿਆ।
੩ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਅਨੁ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਦਾ ਵਹਿਆ।

[੪]ਛਿਅ ਪੁਤ ਜਾਏ ਵੇਸੁਆ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਇਛੇ ਲਹਿਆ।
[੫]ਪੁਤੁ ਉਪੰਨਾਂ ਸਤਵਾਂ ਨਾਉ ਧਰਮ ਨੋ ਚਿਤਿ ਉਮਹਿਆ।
[੬]ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਜਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਨਰਾਇਣੁ ਕਹਿਆ।
[੭]ਅੰਤਕਾਲ ਜਮਦੂਤ ਵੇਖਿ ਪੁਤ ਨਰਾਇਣੁ ਬੋਲੈ ਛਹਿਆ।
[੮]ਜਮਗਣ ਮਾਰੇ ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਗਇਆ ਸੁਰਗ ਜਮੁਡੰਡੁ ਨ ਸਹਿਆ।
[੯]ਨਾਇ ਲਏ ਦੁਖੁ ਡੇਰਾ ਢਹਿਆ ॥ ੨੦ ॥

[ਕਲਾਵਤਣੀ=ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰੀਮਤ, ਜੋ ਬਤਾਵਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਵੇ ।]
[ਦਹਿਆ=ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ । ਵਹਿਆ=ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਸੀ । ਉਮਹਿਆ=ਚਾਹ ਹੋਈ ।]

[੧](ਇਕ) ਅਜਾਮਲ ਨਾਮੇ ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਕਲੌਂਤਣੀ ਦੇ (ਘਰ) ਜਾ ਰਿਹਾ । [੨]ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ, ਵਡੇ ਪਾਪ ਕਮਾਵੇ ਤੇ ਖੋਟੀ ਮਤ ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ । [੩]ਬਿਰਥਾ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿਤਾ, ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । [੪]ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਘਰ ਛੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਏ ਮਾਨੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਚਾਹੇ ਹੋਏ ਲੀਤੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਭੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਤੇ ਧਾੜਵੀ ਹੋਏ)। [੫]ਜਦ ਸੱਤਵਾਂ ਪੁਤਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਚਿੱਤ ਉਮੰਗ ਨਾਲ ਭਰਿਆ । [੬]ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਵਾਰੇ ਪੁਰ ਜਾਕੇ (ਨਾਉਂ ਪੁੱਛਿਆ), ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਉਂ "ਨਰਾਇਨ" ਆਖਿਆ (ਕਿ ਰੱਖੋ)। [੭](ਜਦ ਅਜਾਮਲ ਦਾ) ਅੰਤਕਾਲ ਆਇਆ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਡਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲਵੇ (ਕਿ ਹੇ ਨਾਰਾਇਣ ! ਮੇਰੀ ਰੱਛਾ ਕਰ)। [੮]ਹਰਿ ਗਣਾਂ ਨੇ ਆਕੇ ਜਮ ਗਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ (ਹਟਾਯਾ) ਤੇ ਜਮਡੰਡਾ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ, ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ । [੯]ਨਾਮ ਲੈਣ ਨਾਲ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਢਹਿ ਪਿਆ ।

ਭਾਵ–ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਫਾਥਾ ਦੇਖਣ ਅਰ ਉਹ ਨਿਕਲ ਨਾ ਸਕੇ, ਤਦ ਕੋਈ ਐਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੇਖ ਗੱਡ ਜਾਣ ਜੋ ਕਦੇ ਨ ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਫੇਰ ਲਵੇ । ਭਾਈ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਾਮਲ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਪੁਰਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭੇਤ ਜਾਣਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਰੱਖ ਦਿਤਾ, ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਭੈ ਨਾਲ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਸੁਰਤ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਪਰਮੇਸੁਰ ਵਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਮਨ ਜੋ ਪਰਮਾਰਥ ਦਾ ਕਦੇ ਜਾਣੂੰ ਸੀ ਜੁੜਕੇ ਭਗਵੰਤ ਆਰਾਧਨ ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ, ਸੋ ਪਾਰ ਪੈ ਗਿਆ।

੨੧. [ਗਨਿਕਾ]।

[੧]ਗਨਿਕਾ ਪਾਪਣਿ ਹੋਇਕੈ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਗਲਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਤਾ।
[੨]ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਆਚਾਣਚਕ ਗਨਿਕਾ ਵਾੜੇ ਆਇ ਖਲੋਤਾ।
[੩]ਦੁਰਮਤਿ ਦੇਖਿ ਦਇਆਲ ਹੋਇ ਹਥਹੁ ਉਸਨੋ ਦਿਤੋਨੁ ਤੋਤਾ।
[੪]ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਖੇਲਿ ਗਇਆ ਦੇ ਵਣਜੁ ਸਓਤਾ।
[੫]ਲਿਵਲਾਗੀ ਤਿਸੁ ਤੋਤਿਅਹੁ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਾਏ ਕਰੈ ਅਸੋਤਾ।
[੬]ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੁਰਮਤਿ ਪਾਪ ਕਲੇਵਰੁ ਧੋਤਾ।
[੭]ਅੰਤਕਾਲੁ ਜਮ ਜਾਲੁ ਤੋੜਿ ਨਰਕੈ ਵਿਚਿ ਨ ਖਾਧੁਸੁ ਗੋਤਾ।
[੮]ਗਈ ਬੈਕੁੰਠ ਬਿਬਾਣਿ ਚੜ੍ਹਿ ਨਾਉ ਨਰਾਇਣੁ ਛੋਤਿ ਅਛੋਤਾ।

ਥਾਉ ਨਿਥਾਵੇਂ ਮਾਣੁ ਮਣੰਤਾ ॥ ੨੧ ॥

[ਗਣਿਕਾ=ਵੇਸਵਾ । ਵਾੜੈ=ਵੇਹੜੇ । ਖੇਲਿ ਗਇਆ=ਚਲਾ ਗਿਆ ।]
[ਸਉਤਾ=ਸੌਗੁਣਾ । ਅਸੋਤਾ=ਜਾਗਾ ਕਲੇਵਰ=ਸਰੀਰ ।]
[ਗੋਤਾ=ਟੁੱਬਾ ਛੋਤ ਅਛੋਤਾ=ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ।]
[ਮਾਣ ਮਣੰਤਾ=ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਨ ।]

੧(ਇਕ) ਵੇਸਵਾ ਪਾਪਣ ਹੋ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਦੇ ਹਾਰ (ਵਾਂਙੂ) ਰੱਖਦੀ ਸੀ । ੨ਇਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਗਨਕਾ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਆ ਖੜੋਤਾ । ੩ਉਸਦੀ ਦੁਰਮਤਿ ਦੇਖ ਕੇ (ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਹੱਥਹੁ' ਕਹੀਏ ਸਗਮਾਂ) ਅਥਵਾ ਹੱਥ ਦਾ ਤੋਤਾ ਦਯਾਲ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਤਾ । ੪ਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਕੇ ਸੌ ਗੁਣਾ (ਨਫੇ ਵਾਲਾ) ਵਣਜ ਦੇ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਖੇਲ ਗਇਆ) ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ੫(ਹੁਣ ਉਸ ਗਨਕਾ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ) ਲਿਵ ਲਗੀ ਰਾਤ ਬੀ ਜਾਗਾ ਕਰਦੀ ਰਹੇ ਤੇ ਨਿਤ ਉਸ ਤੋਤੇ ਨੂੰ (ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਨਾਮ) ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਰਹੇ । ੬ਉਸਦੇ (ਕਲੇਵਰ=) ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਖੋਟੀ ਮਤ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ (ਦੀ ਮੈਲ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਪਤਿਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੭ਅੰਤਕਾਲ (ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ) ਨਰਕ ਦੀ ਟੁੱਬੀ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਜਮ ਜਾਲ ਤੋੜ ਗਈ । ੮ਬਿਬਾਨ ਪਰ ਅਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਬੈਕੁੰਠ ਜਾ ਪੁੱਜੀ, (ਤਾਂ ਤੇ) ਈਸ੍ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ (ਛੋਤਾਂ ਤੋਂ ਅਛੋਤ=) ਭਾਵ ਨਿਰਦੂਖਨ ਹੈ (ਕੋਈ ਜਪੇ, ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾ 'ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਧਰੇ ਸਿਮਰ ਚੰਡਾਲ' ਨਾਮ ਐਸੀ ਰਸਾਇਣਾ ਵਸਤੂ ਹੈ) ੯(ਨਾਮ ਹੀ) ਨਿਥਾਵਿਆਂ ਦਾ ਥਾਉਂ ਤੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਭੀ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਭਗਵੰਤ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਦੂਜਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਹਾਤਮਾਂ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਗਨਕਾ ਘੋਰ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਫਾਥੀ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਾ ਨਿਕਲਦੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਇਕ ਐਸਾ ਆਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾ ਗਏ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤੁ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੋਇਆ । ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਪਾਪੀ ਤੋਂ ਭੀ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

੨੨. [ਪੂਤਨਾ]।

੧ਆਈ ਪਾਪਣਿ ਪੂਤਨਾ ਦੁਹੀ ਥਣੀ ਵਿਹੁ ਲਾਇ ਵਹੇਲੀ।
੨ਆਇ ਬੈਠੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚਿ ਨੇਹੁੰ ਲਾਇ ਨਵਹਾਣਿ ਨਵੇਲੀ।
੩ਕੁਛੜਿ ਲਏ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ ਕਰਿ ਚੇਟਕ ਚਤੁਰੰਗ ਮਹੇਲੀ।
੪ਮੋਹਣੁ ਮੰਮੇ ਪਾਇਓਨੁ ਬਾਹਰਿ ਆਈ ਗਰਬ ਗਹੇਲੀ।
੫ਦੇਹ ਵਧਾਇ ਉਚਾਇਅਨੁ ਤਿਹਚਰਿਆਰਿ ਨਾਰਿ ਅਠਖੇਲੀ।
੬ਤਿਹੁੰ ਲੋਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਦੇ ਚੰਬੜਿਆ ਗਲਿ ਹੋਇ ਦੁਹੇਲੀ।
੭ਖਾਇ ਪਛਾੜ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗਿ ਜਾਇ ਪਈ ਓਜਾੜਿ ਧਕੇਲੀ।
੮ਕੀਤੀ ਮਾਊ ਤੁਲਿ ਸੁਹੇਲੀ ॥ ੨੨ ॥

[ਵਹੇਲੀ=ਵਿਹੁ ਵਾਲੀ (ਅ) ਤਿੱਖੀ । ਨਵਹਾਣਿ ਨਵੇਲੀ=ਨਵੇਂ ਹਾਣ ਵਾਲੀ,]
[ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ । ਚੇਟਕ=ਪਿਆਰ । ਚਤੁਰੰਗ=ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਪਰਧਾਨ,]
[ਫਫੇ ਕੁੱਟਣ । ਮਹੇਲੀ=ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ਕ ਵਾਲੀ ਗਰਬ ਗਹੇਲੀ=ਗਰਬ ਵਿਚ ਮਸਤ ।]

[ਤਿਹਜਰਿਆਰਿ=ਤੇਰਾਂ ਤਾਲਣ । ਅਠਿਖੇਲੀ=ਚੰਚਲ । ਦੁਹੇਲੀ=ਦੁਖੀ ।]
[ਪਛਾੜ=ਭਵਾਟਣੀ ।]

¹ਪਾਪਣ ਪੂਤਨਾ (ਕੰਸ ਦੀ ਭੇਜੀ ਹੋਈ) ਦੋ ਥਣਾਂ ਪੁਰ ਵਿਹੁ ਲਾ ਕੇ ਆਈ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ (ਵਹੇਲੀ=) ਵਿਹੁ ਵਾਲੀ ਸੀ । ²ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ, ਨਵੇਂ ਹਾਣ ਵਾਲੀ ਨਵੀਂ ਵਹੁਟੀ (ਵਾਂਗੂ) ਨੇਂਹ ਲਾਵਣ ਲੱਗੀ। ³ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੁੱਛੜ ਵਿਖੇ ਲੈ ਲੀਤਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰਣ (ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਮਹਿਕਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗੀ । ⁴ਮੋਹਣ ਨੂੰ ਮੰਮੇ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮੱਤੀ। ⁵ਤੇਰਾਂ ਤਾਲਣ ਤੇ ਚੰਚਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਦੇਹ ਵਧਾਕੇ ਉੱਚੀ ਕਰ ਲੀਤੀ । ⁶(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਦੇ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ) ਗਲ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਗਿਆ (ਤੇ ਉਹ) ਦੁਖੀ ਹੋਈ । ⁷ਭਵਾਟਣੀ ਖਾ ਕੇ ਪਹਾੜ ਵਾਂਗੂ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਧੱਕੀ ਹੋਈ ਜਾ ਪਈ । ⁸(ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ) ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਤੁੱਲ (ਪੂਤਣਾ) ਕੀਤੀ (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਕੀਤੀ) ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਬੀ ਇਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਅਉਗਣਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬੀ ਗੁਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੨੩. [ਬੱਧਕ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ]।

¹ਜਾਇ ਸੁਤਾ ਪਰਭਾਸ ਵਿਚਿ, ਗੋਡੇ ਉਤੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰੇ।
²ਚਰਣ ਕਮਲ ਵਿਚਿ ਪਦਮੁ ਹੈ ਝਿਲਮਿਲ ਝਲਕੈ ਵਾਂਗੀ ਤਾਰੇ।
³ਬਧਿਕੁ ਆਇਆ ਭਾਲਦਾ ਮਿਰਗੈ ਜਾਣਿ ਬਾਣ ਲੈ ਮਾਰੇ।
⁴ਦਰਸਨ ਡਿਠੋਸੁ ਜਾਇਕੇ ਕਰਣ ਪਲਾਵ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰੇ।
⁵ਗਲਿ ਵਿਚਿ ਲੀਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਵਗੁਣੁ ਕੀਤਾ ਹਰਿ ਨ ਚਿਤਾਰੇ।
⁶ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਤੋਖਿਆ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਬੀਚਾਰੇ।
⁷ਭਲੇ ਭਲੇ ਕਰਿ ਮੰਨੀਅਨਿ ਬੁਰਿਆਂ ਦੇ ਹਰਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ।
⁸ਪਾਪ ਕਰੇਂਦੇ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੇ ॥੨੩॥੧੦॥

[ਪਰਭਾਸ=ਇਕ ਤੀਰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਪਦਮੁ-ਕਮਲ ।]
[ਝਿਲਮਿਲ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ । ਕਰਣ ਪਲਾਵ=ਕੀਰਣੇ ।]

¹ਪਰਭਾਸ (ਨਾਮੇ ਤੀਰਥ) ਵਿਖੇ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਆਪਣੇ ਗੋਡੇ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਕੇ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ²ਚਰਣ ਕਮਲ ਵਿਖੇ ਕਵਲ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਉਂ (ਝਿਲਮਿਲ=) ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਚਮਕਦਾ ਸੀ ਜਿੱਕੁਰ ਤਾਰਾ (ਝਿਲਮਿਲ) ਕਰਦਾ ਹੈ) । ³(ਇਕ) ਬੱਧਕ (ਜੋ ਮਿਰਗਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮਿਰਗ) ਭਾਲਦਾ ਆਯਾ, (ਉਸ ਨੇ) ਮਿਰਗ ਜਾਣਕੇ ਬਾਣ ਮਾਰਿਆ । ⁴(ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਨੇੜੇ) ਜਾਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਤਾਂ ਕੀਰਣੇ ਕਰਕੇ ਰੋਵੇ । ⁵ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲੀਤਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਭਗਤਾਂ ਦੇ) ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ⁶ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖਿਆ (ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ) ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ⁷ਭਲੇ ਤਾਂ ਭਲੇ ਕਰਕੇ ਮੰਨੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ⁸ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਭੀ ਅਉਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਗੁਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਣ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ, ਅਵਤਾਰ ਗੁਰਮੁਖ, ਸੰਤ ਤੇ ਹਰ ਮਹਾਤਮਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੧੧.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪਜਾਲਾ]।

[1]ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜੁਹਾਰੀ।
[2]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਿਖੰਡਿ ਹੈ ਆਇ ਝਰੋਖੈ ਖੋਲੈ ਬਾਰੀ।
[3]ਅਮਿਉ ਕਿਰਣਿ ਨਿਝਰ ਝਰੈ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਵਾਇਨ ਦਰਬਾਰੀ।
[4]ਪਾਤਿਸਾਹਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣ ਭਾਰੀ।
[5]ਸਾਕੀ ਹੋਇ ਪੀਲਾਵਣਾ ਉਲਸ ਪਿਆਲੇ ਖਰੀ ਖੁਮਾਰੀ।
[6]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲਣਾ ਮਸਤ ਅਲਮਸਤ ਸਦਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ।
[7]ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਇ ਭਗਤ ਭੰਡਾਰੀ ॥੧॥

[ਜੁਹਾਰੀ=ਨਮਸਕਾਰ। ਪਿਰਮ=ਪਿਰੀ ਦਾ।]
[ਭਾਰੀ=ਖਰਾ ਔਖਾ। ਉਲਸ ਪਿਆਲੇ=ਜੂਠਾ ਪਿਆਲਾ।]

[1]ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। [2](ਸਤਿਗੁਰੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਵਿਚ ਆ ਕੇ (ਆਪਣੇ) ਮੁਖ਼ ਰੂਪ ਝਰੋਖੇ ਦੀ (ਰਸਨਾ ਰੂਪ) ਤਾਕੀ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [3]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਕਿਰਨ ਇੱਕ ਰਸ ਝਰਦੀ ਹੈ, ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰੀ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਹਨ ਸੋ) ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। [3](ਹੋਰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਪਿਰੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਖਰਾ ਔਖਾ ਹੈ। [5](ਜਿਸਨੂੰ) ਗੁਰੂ (ਸਾਕੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਜੂਠ ਵਿਚ ਖਰੀ ਮਸਤੀ (ਚੜ੍ਹਦੀ) ਹੈ। [6]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੈ ਵਿਖੇ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਓਹ (ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਲੋਂ) ਮਸਤ ਅਲਮਸਤ ਹੋ ਕੇ (ਫੇਰ ਬੀ) ਹੁਸ਼ਯਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਾਵਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ)। [7]ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਉਸ) ਭਗਤ ਦਾ ਭੰਡਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਭ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਅਮਲ ਅਟੱਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਮਜਲਸਾਂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਟੋਟ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਖਰੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਸੱਚੀ ਹੈ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਸ਼੍ਰੁਤਿ ਦਾ ਭੇਦ ਜਰੇ]।

[1]ਇਕਤੁ ਨੁਕਤੇ ਹੋਇ ਜਾਇ ਮਹਰਮ ਮੁਜਰਮੁ ਖੈਰ ਖੁਆਰੀ।

[੨]ਮਸਤਾਨੀ ਵਿਚਿ ਮਸਲਤੀ ਗੈਰ ਮਹਲਿ ਜਾਣਾ ਮਨੁ ਮਾਰੀ।
[੩]ਗਲ ਨ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲੇ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਕਾਰ ਕਰਾਰੀ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਦੇਹਿ ਬਿਦੇਹ ਵਡੇ ਵੀਚਾਰੀ।
[੫]ਗੁਰੂ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਆਸਣੁ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
[੬]ਆਦਿ ਪੁਰਖਿ ਆਦੇਸ ਕਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲਾ ਸਬਦੁ ਆਹਾਰੀ।
[੭]ਅਵਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧ ਬੋਧਿ ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਸਗਾਹ ਅਪਾਰੀ।
[੮]ਸਹਨਿ ਅਵਟਣ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।

[ਨੁਕਤਾ=ਬਿੰਦੀ। ਮੁਜਰਮ=ਅਪ੍ਰਾਧੀ । ਮਸਲਤੀ=ਨੇਕ ਸਲਾਹ।]
[ਕਰਾਰੀ=ਤਕੜੀ। ਅਵਟਣ=ਉਬਾਲੇ, ਭਾਵ ਦੁੱਖ।]

[੧]ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਥੋਂ 'ਮਹਿਰਮ' ਤੇ 'ਮੁਜਰਮ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਮਹਰਮ ਵਾਲੀ 'ਹੇ' ਹੇਠ ਨੁਕਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਮ ਵਾਲਾ ਪਦ 'ਮੁਜਰਮ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਭਲਿਆਈ ਤੋਂ ਖੁਆਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜੋ ਮਹਰਮ=ਜਾਣੂੰ ਭੇਤ ਨਾ ਰੱਖੇ ਤਦ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਨੇਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸਦੀ ਖੁਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਉਹ ਮੁਜਰਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । [੨]ਮਸਤਾਨੀ ਵਿਚ ਮਸਲਤੀ ਹੋ ਗੈਰ ਮਹੱਲ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਲੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕੇ, (ਮਸਤਾਨੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਥਵਾ ਮਨ ਮਾਰ ਰਖੇ ਦੂਈ ਥਾਂ ਪਰ ਮਨ ਨਾ ਧਰੇ ਕੁਸੰਗ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਭੇਤ ਜਰਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਕਹੀ ਹੋਈ ਮਸਤੀ ਧਾਰ ਲਵੇ) । [੩]ਗੱਲ ਨਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ, ਹੁਕਮ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਕੜੀ ਕਰੇ । [੪](ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਆਇਆ ਹੈ, ਓਹ (ਸੁਖ ਫਲ=) ਆਤਮ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਦੇਹ ਦੇ ਰਸਾਂ ਥੋਂ ਬਿਦੇਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵੀਚਾਰਦੇ ਹਨ :-("ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇਕੇ ਠੰਢਾ ਪੀਉ ।" ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। [੫]ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ (ਸੱਚੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਆਸਣ (ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) । [੬]ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਕੇ ਪ੍ਰਾਤਹਕਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਬਾਝ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ)। [੭]ਅਬਿਗਤ (ਜਿਸਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਏ), ਡੂੰਘੇ ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ, ਕਥਨ ਤੋਂ ਅਕਥ, ਬੇਅੰਤ, ਪਾਰ ਥੋਂ ਰਹਿਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ) । [੮]ਆਪਣੇ ਉੱਪਰ ਦੁਖ ਝੱਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਜਾਪਕ ਸਮਝਕੇ ਸਭ ਨਾਲ ਜਲ ਦੁਧ ਵਾਂਗੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਰਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਤੇ ਹਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੩. [ਗੁਰਸਿਖ ਕਉਣ ਸਦਾਵੇ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਿਲਿ ਗੁਰਸਰਣੀ ਆਇਆ।
[੨]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ।
[੩]ਪਰਦਖਣਾ ਡੰਡਉਤ ਕਰਿ ਮਸਤਕੁ ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰ ਲਾਇਆ।
[੪]ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲ ਹੋਇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਚ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ।
[੫]ਸਚ ਰਾਸਿ ਰਹਰਾਸਿ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇਆ।
[੬]ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਹਰਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਤਜਾਇਆ।

੭ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ।
੮ਗੁਰਸਿਖਿ ਲੈ ਗੁਰਸਿਖੁ ਸਦਾਇਆ ॥੩॥

[ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ, (ਅ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ, (ੲ) ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ।]

੧(ਉਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ (ਜਿਹੜਾ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣੀ ਆ ਲੱਗਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪਕੜੇ ਹਨ)। ੨ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ) ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਸਫਲ ਮੂਰਤੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)। ੩ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਮਸਤਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਹੈ। ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮੰਤਰ (ਉਸ ਨੂੰ) ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ੫ਸੱਚੀ ਰਾਸ (ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ) ਸੱਚੀ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਆਪ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ ਸੀ, (ਹੁਣ) ਜਗਤ ਉਸਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੬(ਸਾਰੇ) ਵਿਰੋਧੀ (ਵਿਸ਼ੇ) ਕਾਮਾਦਿਕ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ੭ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦਯਾ ਧਰਮ (ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤੇ ਹਨ। ੮(ਜਿਸ ਨੇ ਅਜੇਹੀ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਜਾ (ਯਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖੀ) ਲੀਤੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ (ਉਸੇ) ਸਦਵਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਉਹੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਖ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, "ਕਰਿ ਡੰਡਉਤ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੇ"। ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ: "ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸੁਣਿ ਸਭਨਾ ਨੋ ਕਰਿ ਦਾਨੁ"॥

੪. [ਗੁਰਮੁਖ]।

੧ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਲੀਵਣੁ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
੨ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ।
੩ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਆਵੇਸੁ ਕਰਿ ਪਰਉਪਕਾਰਿ ਅਚਾਰਿ ਲੁਭਾਇਆ।
੪ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਪਿਉ ਪੀ ਸਹਜ ਸਮਾਈ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ।
੫ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਇਆ।
੬ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਨਿਜ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥ ੪ ॥

[ਲਿਵ=ਪ੍ਰੀਤੀ ਆਵੇਸੁ=ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅਚਾਰਿ=ਕੰਮ।]

੧ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ (ਪ੍ਰੀਤਿ) ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਮੇਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨(ਰਜਾਈ=) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ (ਭਾਵ ਅਪਣਾ ਆਪ ਸਵਾਰ ਲੀਤਾ ਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)। ੩ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੪ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਸਹਜ (ਪਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ) ਸਮਾਈ ਹੈ ਤੇ ਅਜਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗਿਆਨ) ਨੂੰ ਜਰ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇ ਦਮਨ ਕੀਤੇ ਹਨ)। ੫ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਕੇ, ਨਿਉਂ ਚੱਲਕੇ, ਹਥੋਂ ਦੇਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਭਲਾ ਮਨਾਇਆ ਹੈ। ੬ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਅਰਾਧਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਅਰ ਦੂਈ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਦ (ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ) ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜਿਹੜਾ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਨਿਵ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਧਰਮ ਦੀ

ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਵੰਡ ਖਾਂਦੇ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁਬਿਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਫਲ ਆਪਣੇ ਪਦ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਆਪਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ]।

੧ਗੁਰਸਿਖੀ ਬਾਰੀਕ ਹੈ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਗਲੀ ਅਤਿ ਭੀੜੀ।
੨ਓਥੈ ਟਿਕੈ ਨ ਭੁਣਹਣਾ ਚਲਿ ਨ ਸਕੈ ਉਪਰਿ ਕੀੜੀ।
੩ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਆਖੀਐ ਤੇਲੁ ਤਿਲਹੁ ਲੈ ਕੋਲੂ ਪੀੜੀ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮਹੰਸ ਖੀਰ ਨੀਰ ਨਿਰਭਉ ਚੁੰਜਿ ਵੀੜੀ*।
੫ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੋਗ ਨਿਵੀੜੀ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ ਝੀੜ ਉਝੀੜੀ।
੭ਸਹਜਿ ਸਰੋਵਰਿ ਸਚਖੰਡਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਤਖਤਿ ਸਰੀੜੀ।
੮ਚੜ੍ਹਿ ਇਕੀਹ ਪਤਿ ਪਉੜੀਆ ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸਹੀੜੀ।
੯ਗੁੰਗੈ ਦੀ ਮਠਿਆਈਐ ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਿਸਮਾਦੁ ਬਚੀੜੀ।
੧੦ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜਿ ਅਲੀੜੀ ॥੫॥

[ਭੀੜੀ=ਤੰਗ। ਭੁਣਹਣਾ=ਮੱਛਰ। ਵੀੜੀ=ਵੀਚਾਰ ਦੀ। ਨਿਵੀੜੀ=ਨਵੀਨ।]
[ਝੀੜ ਉਝੀੜੀ=ਸੂਖਮ ਤੇ ਸੂਖਮ। ਹਰੀੜੀ=ਹਰੀ ਦਾ। ਸਹੀੜੀ=ਸਹੇੜਿਆ ਵਾ ਸਹਿਆ।]
[ਬਚੀੜੀ=ਵਾਚਦੇ ਹਨ। ਅਲੀੜੀ=ਸ੍ਵਾਦਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।]

੧ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵੱਡੀ ਮਹੀਨ ਹੈ, ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਂਙੂ ਤਿੱਖੀ ਤੇ ਤੰਗ ਗਲੀ ਹੈ। ੨ਓਥੇ ਮੱਛਰ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਉਪਰ ਕੀੜੀ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ੩ਵਾਲ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, (ਜਿੱਕੁਰ) ਕੋਲੂ ਵਿਖੇ ਤੇਲ ਤਿਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਪੀੜੀਦਾ ਹੈ। ੪ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹਨ (ਓਹ) ਪਰਮਹੰਸ ਹਨ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪਾਣੀ ਨਿਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੫(ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚਟਣੀ ਹੈ, ਮਾਣਕ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਗ ਨਵੀਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੰਤ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚਲਣਾ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਸੂਖਮ ਤੇ ਸੂਖਮ ਬੀ ਆਸਾ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸੀ (ਬੁਧ) ਹੋ ਜਾਵੇ, (ਭਾਵ ਰੰਚਕ ਬੀ ਆਸ ਨਾ ਫੁਰੇ)। ੭ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਤਲਾਉ ਤੇ ਸੱਚਾ ਖੰਡ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹਰੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਤਖਤ ਹੈ। ੮(ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਇਕੀਵੀਂ ਪਤ ਦੀ ਪੌੜੀ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਹੇੜਦੇ (ਧਾਰਦੇ ਜਾਂ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ) ੯ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਮਿਠਾਈ (ਵਾਂਙੂ ਉਸ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਓਹੀ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਅਕਥ ਕਥਾ ਨੂੰ ਵਾਚਦੇ ਹਨ। ੧੦ਗੁਰਮੁਖ (ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ) ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ (ਅਲੀੜੀ=) ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸ੍ਵਾਦਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਂਙ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਤਿਲਾਂ ਵਾਂਙ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ, ਹੰਸ ਵਾਂਗੂ ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਕੇ ਅਲੂਣੀ ਸ਼ਿਲਾ ਦੀ ਚੱਟਣੀ ਕਰੇ। "ਕਕਰੁ ਚੁਗਨਿ ਥਲਿ ਵਸਨਿ ਰਬ ਨ ਛੋਡਨਿ ਪਾਸੁ ॥" ਇਕੀਵੀਂ ਪਉੜੀ ਪਤਿ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੂਪ ਆਤਮ ਰਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

*ਪਾ-ਜੁਨਿਵੀੜੀ।

੬. [ਗੁਰ ਚਰਨ ਕਮਲ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਨ ਰਸੁ ਚਰਣੋਦਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣ ਪਖਾਲੇ।
[੨]ਮੁਖ ਸੰਪੁਟ ਵਿਚਿ ਰਖਿਕੈ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਪਿਆਲੇ।
[੩]ਕਉਲਾਲੀ ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ ਲਖ ਕਵਲ ਖਿੜਦੇ ਰਲੀਆਲੇ।
[੪]ਚੰਦ੍ਰ ਮੁਖੀ ਹੁਇ ਕੁਮੁਦਨੀ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸੀਤਲ ਅਮੀਆਲੇ।
[੫]ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਲਖ ਸੂਰਜ ਹੋਵਨਿ ਅਲਿ ਕਾਲੇ।
[੬]ਲਖ ਤਾਰੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਜਿਉ ਛਪਿ ਜਾਨਿ ਨ ਆਪ ਸਮ੍ਹਾਲੇ।
[੭]ਚਰਣ ਕਵਲ ਦਲ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ ਲਖ ਸੂਰਜਿ ਲੁਕਿ ਜਾਨਿ ਰਵਾਲੇ।
[੮]ਗੁਰਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਖਾਲੇ ॥੬॥

[ਪਖਾਲੇ=ਧੋਕੇ। ਸੰਪੁਟ=ਡੱਬਾ। ਮਕਰੰਦ=ਰਸ ਜੋ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।]
[ਕਉਲਾਲੀ=ਕੌਲਾਂ ਦੀ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਪਿਰੀ ਦਾ ਰਸ (ਸਮਝ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਕੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ [੨]ਮੂੰਹ ਦੇ ਡਬੇ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਵਡੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। [੩]ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ, ਕੌਲਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ (ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਨੂੰ) ਦੇਖਕੇ ਖਿੜਦੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੪]ਚੰਦਰ ਮੁਖੀ ਕਵੀਆਂ (ਸਾਡੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਮਲ ਨੂੰ ਸੀਤਲ (ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਸਮਝਕੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ. (ਭਾਵ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਕੁਝ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਖ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪੁਰ ਮਗਨ ਹਨ)। [੫](ਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੁਰ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ ਕਾਲੇ ਭੌਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਤੇਜ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ ਅਥਵਾ ਭੌਰਿਆਂ ਵਾਂਙ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੬]ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਸਕਦੇ। [੭](ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਪੱਤ੍ਰ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ (ਰਵਾਲ=ਧੂੜ ਵਾਂਙ) ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੮]ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੋ ਗਏ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਅਤਯੰਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਛਿਪਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੇ ਇਕ ਪੱਤਰ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ ਲੁਕਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਕੌਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਰਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਸਿਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੭. [ਏਕਤਾ ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਕਰਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਤਮੋਲ ਗੁਲਾਲੇ।
[੨]ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਕਰਿ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਭੇਦੁ ਵਿਚਾਲੇ।
[੩]ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸੁਪਤਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ਬਹਾਲੇ।
[੪]ਲੋਹਾ ਸੋਇਨਾ ਹੋਇਕੈ ਸੁਇਨਾ ਹੋਇ ਸੁਗੰਧਿ ਵਿਖਾਲੇ।
[੫]ਸੋਇਨੇ ਅੰਦਰਿ ਰੰਗ ਰਸ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮਤਵਾਲੇ।
[੬]ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਸੁਇਨਿਅਹੁ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਹੀਰੇ ਪਰਵਾਲੇ।
[੭]ਦਿਬ ਦੇਹੀ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਹੋਇ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦਿਬ ਜੋਤਿ ਉਜਾਲੇ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਰਸਿਕ ਰਸਾਲੇ ॥੭॥

[ਤਮੋਲ=ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ। ਗੁਲਾਲ=ਪੋਸਤ ਦਾ ਫੁਲ। ਪਰਵਾਲੇ=ਮੂੰਗੇ। ਦਿਬ=ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ।]

[1]ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ (ਵਿਚੋਂ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਵਰਣ ਦੀ ਉਪਾਧਿ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਇਕ ਵਰਣ ਕੀਤਾ (ਜਿਕੁਰ) ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ (ਇਕ) ਗੁਲਾਲ (ਪੋਸਤ ਦੇ ਫੁਲ ਵਾਂਙ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। [2](ਪਾਰਸ) ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਧਾਤ ਇਕ (ਸੋਨਾ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਇਕੁਰ ਹੀ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ) ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, (ਭਾਵ ਲੱਖਜ ਵਲ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਰ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਭ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [3]ਚੰਦਨ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲਾ ਬਨ ਵਿਖੇ ਅਫਲ ਤੇ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ (ਬ੍ਰਿਛਾਂ) ਵਿਖੇ (ਆਪਣੀ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾੜਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਵਾਂਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੰਦਨ ਕਰ ਸਕਦਾ)। [4]ਲੋਹਾ (ਆਪ) ਸੋਨਾ ਬਣਕੇ ਫੇਰ ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਦਸਦਾ ਹੈ। (ਸੋਨਾ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਦੋ ਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਲੋਹਾ ਰੂਪ ਆਦਮੀ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਸੋਨੇ ਵਾਂਙ ਕੀਮਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਰੂਪ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਵਸਦੀ ਹੈ)। [5](ਫੇਰ ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ) ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਰੰਗ (ਨਾਮ ਦਾ) ਤੇ ਰਸ (ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਜਲ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ (ਪਾਨ ਕਰ ਜਗਤ ਵਲੋਂ) ਮਤਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [6](ਫੇਰ ਉਸ) ਸੋਨੇ ਵਿਚੋਂ ਮਾਣਕ ਆਦਿ ਹੀਰੇ ਤੇ ਮੂੰਗੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਲ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ (ਉਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਆਤਮ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। [7](ਫਲ) ਦਿੱਬ ਦੇਹ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੋਤੀ ਦਾ ਪਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [8](ਗੁਰਮੁਖ) (ਲੋਕ) ਆਤਮ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਚੂਨਾ; ਕੱਥਾ, ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਪਾਨ ਦਾ ਜਦ ਬੀੜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਦ ਪੋਸਤ ਦੇ ਗੂਹੜੇ ਲਾਲ ਫੁਲ ਵਾਂਗੂ ਰੰਗ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜਦ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਦੇਹ ਅਭਿਮਾਨ ਛੁਟਕੇ ਇਕ ਆਤਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ-ਪਾਰਸ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦਰ, ਵੈਸ਼, ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਬਾਨਪ੍ਰਸਤੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਸੋਨਾ ਹੋ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਸੋਨਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਖ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੋਹ ਜੋ ਸੋਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਦੂਜਾ ਇਸ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਮੋਤੀ ਤੇ ਮਾਣਕ ਆਦਿ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਚਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਸਿੱਪ ਜਦ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਪੀਂਦੀ ਹੈ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ਏਥੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ।

੮. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਰਣਨ]।

[1]ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਅਨਹਦ ਲਿਵ ਲਾਈ।
[2]ਧਿਆਨੀ ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਗਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਵਰਸਾਈ।
[3]ਘਨਹਰ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਮੋਰ ਜਿਉ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਸੁਣਿ ਪਾਇਲ ਪਾਈ।
[4]ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸਿ ਸੁਖ ਸੰਪਟੁ ਹੁਇ ਭਵਰੁ ਸਮਾਈ।
[5]ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਵਿਚਿ ਮੀਨ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲਿ ਨ ਖੋਜ ਖੁਜਾਈ।
[6]ਅਪਿਓ ਪੀਅਣੁ ਨਿਝਰ ਝਰਣ ਅਜਰੁ ਜਰਣ ਨਾ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ।
[7]ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿਕੈ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਿ ਫਲ ਪਾਈ।
[8]ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥੮॥

[1]ਪਿਰੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਪੀ ਕਰਕੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਲਿਵ ਲਾ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। [2]ਚੰਦ ਦੇ (ਧਿਆਨ ਵਿਚ) ਚਕੋਰ ਵਾਂਙ ਧਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ

ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਸਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਅੰਗਾਰਾ ਬੀ ਸੀਤਲ ਭਾਸਦਾ ਹੈ)। [3]ਚਾਤ੍ਰਿਕ (ਵਾਂਙੂ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਮੰਗਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਮੋਰ ਵਾਂਙੂ ਬੱਦਲ ਦੀ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਸੁਣਕੇ 'ਪਾਇਲਾਂ ਪਾਉਂਦੇ (ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ। [4]ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਦਾ (ਸਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ) ਭੌਰੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) [5]ਸੁਖਾਂ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਮੱਛੀ (ਵਾਂਙੂ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇ ਖੋਜ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬੀ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ)। [6]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਝਰਣੇ ਝਰਦੇ 'ਅਜਰ' ਜਰਦੇ (ਫੇਰ) ਅਲਖ ਹਨ, ਲਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ (ਇਹ ਕਿ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪ੍ਰਤ ਬੀ ਝਰਦੇ ਹਨ)। [7]('ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ) ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਤੇ (ਇਕੀਹ) ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਦਾ ਫਲ (ਅਰਥਾਤ ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਫਲ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। [8]ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸੇ ਦੀ ਵਡੀ ਸੋਭਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਚਕੋਰ, ਚਾਤ੍ਰਿਕ, ਮੋਰ, ਮੱਛੀ ਵਾਂਙੂ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੯. ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤੀ]।

[1]ਕਛੂ ਆਂਡਾ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਕਰਿ ਪਰਪਕੁ ਨਦੀ ਵਿਚਿ ਆਣੈ।
[2]ਕੂੰਜ ਰਿਦੈ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰੈ ਲੈ ਬਚਾ ਉਡਦੀ ਅਸਮਾਣੈ।
[3]ਬਤਕ ਬਚਾ ਤੁਰਿਤੁਰਾ ਜਲ ਥਲ ਵਰਤੈ ਸਹਜਿ ਵਿਡਾਣੈ।
[4]ਕੋਇਲ ਪਾਲੇ ਕਾਵਣੀ ਮਿਲਦਾ ਜਾਇ ਕੁਟੰਬ ਸਿਞਾਣੈ।
[5]ਹੰਸੁ ਵੰਸੁ ਵਸਿ ਮਾਨਸਰਿ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੋਗ ਚੁਗਾਣੈ।
[6]ਗਿਆਨ ਧਿਆਨਿ ਸਿਮਰਣਿ ਸਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖੁ ਰਖੈ ਨਿਰਬਾਣੈ।
[7]ਭੂਤ ਭਵਿਖਹੁ ਵਰਤਮਾਨ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ।
[8]ਜਾਤੀ ਸੁੰਦਰ ਲੋਕ ਨ ਜਾਣੈ।।੯।।

[ਵਿਡਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਹੰਸ ਵੰਸੁ=ਹੰਸ ਦੇ ਬੱਚੇ। ਨਿਰਬਾਣੈ=ਨਿਰਬੰਧ।]

[1]ਕੱਛੂਕੁੰਮਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਡੇ (ਰੇਤ ਵਿਚ ਦੱਬਕੇ) ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਲ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਖੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। [2]ਕੂੰਜ ਭੀ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਯਾਦਗੀਰੀ ਨਾਲ (ਪਾਲਕੇ) ਆਸਮਾਨ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਲੈ ਉਡਦੀ ਹੈ। [3]ਬੱਤਖ ਦਾ ਬੱਚਾ ਥਲ ਵਿਚ ਤੁਰਕੇ ਜਲ ਵਿਚ ਤਰਕੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਅਚਰਜ (ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ) ਹੈ। [4]ਕੋਇਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਾਂਵਣੀ ਪਾਲਦੀ ਹੈ (ਜਦ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ) ਸਿਞਾਣਕੇ ਕੁਟੰਬ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। [5]ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰ ਰਹਿਕੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਹਨ। [6]ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਦਾ ਸਦਾ ਸਿਮਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਫੱਸਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ)। [7]ਤਿੰਨਾ ਕਾਲਾਂ ਦੀ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ (ਹੋਕੇ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖ) ਮਾਣ ਥੋਂ ਨਿਰਮਾਣ (ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ। [8](ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਜਾਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ (ਪਰ) ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ 'ਜਾਤੀ' ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕੂੰਜ ਕੱਛੂ ਆਦਿਕ ਵਾਂਙੂ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਰਖਜਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਧਰੇ ਪਰਾਰਬਧ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਓਹ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਤੀ ਸੁਭਾਉ ਹੀ ਉੱਤਮ ਹੈ। ਕੁਕੜੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦ ਅਗੇ ਪਾਣੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੱਤਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਵਿਚ ਠਿੱਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਕੜੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ

ਕੇ ਅਰੂੜੀ ਪੁਰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੇ ਹਨ। ਕੋਇਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਫੇਰ ਮਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੁਣਕੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਫਸਕੇ ਬੀ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੧੦. [ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ]।

੧ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਿ ਚੰਦਨ ਹੋਈ।
੨ਫਲ ਵਿਣੁ ਚੰਦਨੁ ਬਾਵਨਾ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਬਿਅੰਤੁ ਸਦੋਈ।
੩ਚੰਦਨ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਹੁ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨ ਚੰਦਨੁ ਕੋਈ।
੪ਅਸਟੁਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਪਾਰਸ ਪਰਸੇ ਕੰਚਨ ਜੋਈ।
੫ਕੰਚਨ ਹੋਇ ਨ ਕੰਚਨਹੁ ਵਰਤਮਾਨ ਵਰਤੈ ਸਭ ਲੋਈ।
੬ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਗੰਗ ਸੰਗਿ ਸਾਗਰ ਸੰਜਮਿ ਖਾਰਾ ਸੋਈ।
੭ਬਗੁਲਾ ਹੰਸ ਨ ਹੋਵਈ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਜਾਇ ਖਲੋਈ।
੮ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਓਹੀ ॥੧੦॥

[ਵਣਾਸਪਤਿ=ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ। ਸਦੋਈ=ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੋਈ=ਜੇਹੜਾ।]

੧ਚਦਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਹੈ ਉਸ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ ਨਾਲ (ਸਾਰੀ) ਵਣਾਪਤੀ (ਚੰਦਨ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨(ਆਪ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਅਮੋਲਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੋਂ (ਜੋ) ਚੰਦਨ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਦਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਿਖ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)। ੪ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ (ਲੋਹਾ ਹੋ ਕੇ) ਜਿਹੜਾ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੁਹਕੇ ਸੋਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ (ਫਲ ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ)। ੫(ਉਸ) ਕੰਚਨ ਥੋਂ ਹੋਰ (ਲੋਹਾ) ਛੁਹਾਕੇ ਕੰਚਨ ਨਹੀਂ (ਬਣਦਾ ਇਹ) ਵਰਤਮਾਨ ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੀ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)। ੬ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਖਾਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੭ਬਗਲਾ ਭਾਵ (ਮਨਮੁਖ) ਹੰਸ ਨਹੀਂ ਬਣੂੰ (ਭਾਵੇਂ) ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰ ਜਾਂ ਖਲੋਵੇ। ੮(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਹ (ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ) ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਹਨ (ਭਾਵ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੇ ਪਾਰਸ ਇਹ ਬ੍ਰਿੱਛਾਂ ਤੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਤੇ ਸੋਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੧੧. [ਤਥਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੀਹ ਪੌੜੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਨਿਜ ਘਰਿ ਭੋਈ।
੨ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਹਜ ਘਰਿ ਸਿਮਰਣੁ ਦਰਸਿ ਪਰਸਿ ਗੁਣ ਗੋਈ।
੩ਲੋਹਾ ਸੁਇਨਾ ਹੋਇਕੈ ਸੁਇਨਿਅਹੁ ਸੁਇਨਾ ਜਿਉਂ ਅਵਿਲੋਈ।
੪ਚੰਦਨੁ ਥੋਹੇ ਨਿੰਮੁ ਵਣੁ ਨਿੰਮਹੁ ਚੰਦਨੁ ਬਿਰਖੁ ਪਲੋਈ।
੫ਗੰਗੋਦਕ ਚਰਣੋਦਕਹੁ ਗੰਗੋਦਕ ਮਿਲਿ ਗੰਗਾ ਹੋਈ।
੬ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਸੁਵੰਸੁ ਹੋਇ ਹੰਸਹੁ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਵਿਰਲੋਈ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮਹੰਸੁ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਨੀਰੁ ਖੀਰੁ ਵਿਲੋਈ।
੮ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਹੋਈ ॥੧੧॥

[ਭੋਈ=ਮਿਲਣਾ। ਗੋਈ=ਕਹਿਣਾ। ਵਣ=ਬੂਟਾ। ਪਲੋਈ=ਪਲਨਾ।]
[ਵਿਲੋਈ=ਰਿੜਕ ਕੇ ਵੱਖ ਕਰਨਾ। (ਅ) ਵਿਰਲਾ ਹੈ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਇੱਕੀ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਦੀਆਂ) ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਦਵਾਰੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ) ਸਿਮਰਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪਰਸਨ ਦੇ ਗੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਲੋਹਾ (ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹਕੇ) ਸੋਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ। ੪ਨਿੰਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਬਨ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਪਲਦਾ ਹੈ, (ਫੇਰ ਉਹ) ਨਿੰਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਚੰਦਨ ਹੀ ਹੋ ਮਹਿਕਦਾ ਹੈ। ੫ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤੋਂ ਗੰਗੋਦਕ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਫੇਰ) ਗੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੬ਕਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਵੰਸ ਵਾਲਾ ਹੰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੰਸ ਥੋਂ ਪਰਮਹੰਸ (ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪੀਹੜੀ ਵਿਚ ਪਰਮਹੰਸ ਹੋਕੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਰਿੜਕਦਾ ਹੈ (ਤਤ ਮਿੱਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੮ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੇਲਾ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ) ਚੇਲਿਓਂ ਗੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਾਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ 'ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ' (ਉਹੀ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਣ ਬਾਬਤ ਹਨ। ਇਹ ਉਹੀ ਸਰੂਪ ਹੋਣਾ ਕੇਵਲ ਸੰਸਾਰਕ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਤਮ ਆਨੰਦ ਤੇ ਰਸ ਦੇ ਉਤਪਤ ਹੋਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

੧੨. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਧੀ]।

ਕਛੂ ਬਚਾ ਨਦੀ ਵਿਚਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਲਹਰਿ ਨ ਭਵਜਲ ਬਿਆਪੈ।
੨ਕੂੰਜ ਬਚਾ ਲੈਇ ਉਡਰੇ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਨ ਜਾਪੈ।
੩ਹੰਸੁ ਵੰਸੁ ਹੈ ਮਾਨਸਰਿ ਸਹਜ ਸਰੋਵਰਿ ਵਡ ਪਰਤਾਪੈ।
੪ਬਤਕ ਬਚਾ ਕੋਇਲੈ ਨੰਦ ਨੰਦਨ ਵਾਸੁਦੇਵ ਮਿਲਾਪੈ।
੫ਰਵਿ ਸਸਿ ਚਕਵੀ ਤੈ ਚਕੋਰ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਲੰਘਿ ਵਰੇ ਸਰਾਪੈ।
੬ਅਨਲ ਪੰਖਿ ਬਚਾ ਮਿਲੈ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੋਇ ਸਮਝੈ ਆਪੈ।
੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਵਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾਇ ਪਛਾਪੈ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੈ ॥੧੨॥

[ਨੰਦ ਨੰਦਨ=ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਅਨਲ ਪੰਛੀ=ਅਕਾਸ਼ੀ ਪੰਛੀ।]
[ਮਿਲਾਵਣੀ=ਮੇਲਾਵੜੀ, ਹਿਤ ਵਾਲੀ। ਪਛਾਪੈ=ਪਛਾਣਨਾ।]

੧ਕਛੂ ਬੱਚੇ (ਵਾਂਙੂ) ਨਦੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੱਛੂ ਉਸ ਦੀ ਹਿਮਾਯਤ ਰਖਦਾ ਹੈ) ੨ਕੂੰਜ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ (ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ) ਡੂੰਘੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੇ-ਮਲੂਮ ਉਡਦੀ ਹੈ। ੩ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਪੁਰ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦਾ ਤਲਾਵ ਵਡੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਵਸਦੇ) ਹਨ। ੪ਕੋਇਲ ਬੱਚੇ (ਨੂੰ ਕਾਵਣੀ ਦੇ ਆਹਲਣਿਓਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅੰਬਾਂ ਪੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਤੇ ਬੱਤਕ (ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੁਰਗੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰਕੇ ਨਦੀ ਵਿਖੇ, ਜਿਵੇਂ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (ਗੋਪਾਂ ਵਿਚ ਪਲਕੇ) ਵਾਸਦੇਵ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, (ਤਿਵੇਂ ਸਿਖ ਵਿਸ਼ੇ ਕੁਸੰਗਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਾਲ ਚਕੋਰ (ਵਾਂਙੂ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤਪੀ

ਕਰਦੇ ਹਨ) ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਰ ਸਰਾਪਾਂ ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਦੇਵ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ)। ੬ਅਨਲ ਪੰਖੀ ਨੂੰ ਬੱਚਾ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਆਪਣੇ (ਪਿਤਾ ਨੂੰ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਮੇਲਾਵੜੀ) ਹਿਤ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ (ਸਿੱਖ) ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। ੮ਗੁਰਮੁਖ ਆਤਮ ਫਲ ਨੂੰ ਥਾਪਦੇ (ਤੇ ਅਨਾਤਮ ਫਲ ਨੂੰ) ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਕੱਛੂ, ਕੂੰਜ, ਹੰਸ, ਬੱਤਕ ਵਾਂਙੂ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਨਾਲ ਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕੋਰ ਵਾਂਙੂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੰਧੀ ਵਡੇ ਹਿਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਮਾਯਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ–ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਸਿਖਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ : ਮਹਾਰਾਜ ! ਜੇਹੜਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਆਪ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਓਹ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੋ ?

ਆਪ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :–ਭਾਈਓ ! **ਗੁਰ** ਨਾਨਕ **ਜੀ** ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਜਗਤ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿੰਨੇ ਕੁ ਰਿਖੀਸ੍ਵਰ ਸਿੱਖਾਂ ਪਜਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ "ਤਾਰੇ ਗਿਣੇ ਜਾਤ ਹੈ ਪੈ ਤਾਰੇ ਗਿਣੇ ਜਾਤ ਨਾ", ਪ੍ਰੰਤੂ ਖਲਵਾਰੇ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮੁਠੀ ਵਾਂਙੂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੋ :–

[ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੩. [ਸਿੱਖ ਨਾਮਾਵਲੀ] ।

੧ਤਾਰੂ ਪੋਪਟੁ ਤਾਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਉਦਾਸੀ।
੨ਮੂਲਾ ਕੀੜੁ ਵਖਾਣੀਐ ਚਲਿਤੁ ਅਚਰਜ ਲੁਭਤਿ ਗੁਰਦਾਸੀ।
੩ਪਿਰਥਾ ਖੇਡਾ **ਸੋਇਰੀ ਚਰਣ ਸਰਣ** ਸੁਖ **ਸ**ਹਜਿ ਨਿਵਾਸੀ।
੪ਭੂਲਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਇੰਦਾ ਮਜਲਸ ਮਰਦਾਨਾ ਮੀਰਾਸੀ।
੫ਪਿਰਥੀ ਮਲੁ ਸਹਗਲੁ ਭਲਾ ਰਾਮਾ ਡਿਡੀ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸੀ।
੬ਦਉਲਤ ਖਾਂ ਲੋਦੀ ਭਲਾ ਹੋਆ ਜਿੰਦ ਪੀਰੁ ਅਬਿਨਾਸੀ।
੭ਮਾਲੋ ਮਾਂਗਾ ਸਿਖ ਦੁਇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਸਿ ਰਸਿਕ ਬਿਲਾਸੀ।
੮ਸਨਮੁਖਿ ਕਾਲੂ ਆਸ ਧਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਰਗਹ ਸਾਬਾਸੀ।
੯ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ ॥ ੧੩ ॥

['ਪੋਪਟੁ' ਤੇ 'ਕੀੜ' ਜਾਤਾਂ ਹਨ। 'ਸਹਗਲ' 'ਡਿੱਡੀ'=ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ।]
[ਜਿੰਦ ਪੀਰ=ਵਰਣ ਦੇਵਤਾ।]

੧ਪੋਪਟ (ਜਾਤਿ ਵਾਲਾ) ਤਾਰੂ (ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੇ ਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ*। ੨ਕੀੜ (ਜਾਤੀ ਦਾ) ਮੂਲਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ (ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਭਾਵ ਵਡਾ) ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ੩ਸੋਇਰੀ (ਜਾਤਿ ਦਾ) ਪ੍ਰਿਥਾ ਤੇ ਖੇਡਾ (ਨਾਮੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦਾ

*ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਧੀ ਤੁਕ ਭਾਈ ਤਾਰੂ ਲਈ ਹੈ ਤੇ 'ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਉਦਾਸੀ' ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸੁਖ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋਏ ਹਨ । ੪ਮਜਲਸਾਂ (ਦੀਵਾਨਾਂ) ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾਂਦਾ ਸੀ ਮਰਦਾਨਾ ਮੀਰਾਸੀ । ੫ਸਹਗਲ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਪ੍ਰਿਥੀਮੱਲ ਚੰਗਾ ਭਗਤ ਸੀ, ਡਿਡੀ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਰਾਮਾ ਭਗਤ ਅਭਿਆਸੀ ਸਿਖ ਸੀ । ੬ਲੋਦੀ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਦੌਲਤ ਖਾਂ (ਪਠਾਣ) ਭਲਾ (ਮੁਰੀਦ ਸੀ, ਇਹ) ਜੀਉਂਦਾ ਪੀਰ ਹੋਯਾ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਹੋਯਾ (ਜਿੰਦ ਪੀਰ ਖਵਾਜੇ ਦਾ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਖ੍ਵਾਜੇ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੋਯਾ) । ੭ਮਾਲੋ ਤੇ ਮਾਂਗਾ ਨਾਮੇ ਦੋ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਸ ਦੇ (ਰਸਿਕ) ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ੮ਕਾਲੂ ਖੱਤ੍ਰੀ ਆਸ ਧਾਰਕੇ (ਗੁਰੂ ਸਨਮੁਖ ਹੋਯਾ) ਗੁਰਬਾਣੀ (ਕਰਕੇ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਲੀਤੀ । ੯ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖ੍ਯਾ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ।

ਭਾਵ–ਤਾਰੂ ਪੋਪਟ ਦਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ "ਮਹਾਰਾਜ ! ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਿ ਬਖਸ਼ੀਏ", ਬਚਨ ਹੋਇਆ "ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲਕ ਹੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਲੈ ।' ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਜੀ ਨਿੱਕੀ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਪਹਿਲੇ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਵਡੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਛੋਂ ।" ਤਦ ਬਚਨ ਹੋਯਾ "ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੁਲ ਤਾਰੂ ਹੋਊ, ਜਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰ ਤੇਰੀ ਕਲਯਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ" । ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਮੂਲਾ ਕੀੜ, ਤੀਜਾ ਪਿਰਥਾ ਤੇ ਚੌਥਾ ਖੇਡਾ ਸੋਇਰੀ ਖੱਤ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਏ । ਜਿਵੇਂ ਮਰਦਾਨੇ ਮੀਰਾਸੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਪਹਿਲੇ ਦਾਨਾ ਸੀ, ਆਪ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਪਾਸ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਮ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਕਥਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਛੀਵਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀਮੱਲ ਸਹਗਲ, ਸੱਤਵਾਂ ਰਾਮਡਿਡੀ, ਅਠਵਾਂ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ, ਨਾਵਾਂ ਮਾਲੋ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ ਮਾਂਗਾ, ਯਾਰਵ੍ਹਾਂ ਸਨਮੁਖ ਕਾਲੂ, ਏਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਧਨੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ ਸਿੱਖ ਉਹ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ।

੧੪. [ਸਿਖ ਨਾਮ ਮਾਲਾ] ।

੧ਭਗਤੁ ਜੋ ਭਗਤਾ ਓਹਰੀ ਜਾਪੂਵੰਸੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵੈ ।
੨ਸ਼ੀਹਾਂ ਉਪਲੁ ਜਾਣੀਐ ਗਜਣੁ ਉਪਲੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਵੈ ।
੩ਮੈਲਸੀਹਾਂ ਵਿਚਿ ਆਖੀਐ ਭਾਗੀਰਥੁ ਕਾਲੀ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ।
੪ਜਿਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਭਲਾ ਹੈ ਬੂੜਾ ਬੁਢਾ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਵੈ ।
੫ਫਿਰਣਾ ਖਹਿਰਾ ਜੋਧੁ ਸਿਖੁ ਜੀਵਾਈ ਗੁਰੁ ਸੇਖ ਸਮਾਵੈ ।
੬ਗੁਜਰੁ ਜਾਤਿ ਲੁਹਾਰੁ ਹੈ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਾਵੈ ।
੭ਨਾਈ ਧਿੰਙ ਵਖਾਣੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਿ ਕੁਟੰਬੁ ਤਰਾਵੈ ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖਾਵੈ ॥੧੪॥

੧ਓਹਰੀ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਭਗਤਾ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਤੇ ਜਾਪੂ ਵੰਸੀ (ਨਾਮੇ ਭਗਤ) ਸੇਵ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ੨ਸ਼ੀਹਾਂ ਉੱਪਲ ਤੇ ਗੱਜਣ ਉੱਪਲ (ਨਾਮੇ ਭਗਤ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਨ । ੩ਮੈਲਸੀਹਾਂ (ਨਾਮੇ ਨਗਰੀ ਦਾ ਚੌਧਰੀ) ਭਾਗੀਰਥ ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦਾ (ਪਹਿਲੇ) ਭਗਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, (ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ, ਦੇਵੀ ਝਾੜੂ ਦਿੰਦੀ ਦੇਖਕੇ ਭਗਤ ਬਣਿਆ) । ੪ਜਿੱਤਾ ਰੰਧਾਵਾ ਭਲਾ (ਜੱਟ ਸਿਖ ਤੇ) ਬੂੜਾ ਬੁੱਢਾ (ਨਾਮੇ ਜੱਟ ਭਗਤ) ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ (ਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਧਿਆਂਵਦੇ ਸਨ । ੫ਫਿਰਣ ਖਹਿਰਾ ਜਾਤ ਦਾ, ਜੋਧ ਸਿਖ, ਤੇ ਜੀਵਾਈ ਨਾਮੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ੬ਗੁਜਰ ਨਾਮੇ ਗੁਰੂ

(ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ) ਸਿਖ ਜਾਤ ਦਾ ਲੁਹਾਰ ਸੀ, ਇਹ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ । ੭ਪਿੰਡੂ ਨਾਮਾ ਨਾਈ (ਸਿਖ) ਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਕੁਟੰਬ ਤਾਰ ਗਿਆ । ੮ਗੁਰਮੁਖ ਆਤਮ ਫਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਖਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–'ਭਗਤਾ' ਥੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਜੋਧ' ਸਿਖ ਤੀਕ ਨੌਂ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਜਵਾਈ ਗਜਰ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਭਗਤ ਸਨ।

ਬੂੜਾ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਗਊਆਂ ਚਾਰਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੁਧ ਰੱਖਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ : ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੱਟੀਏ । ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਅਜੇ ਤੂੰ ਬਾਲਕ ਹੈਂ, ਇੱਡੀ ਬੁੱਧਿ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੀ ? ਉਸ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ 'ਹਰੀ ਨਾਹੀ ਨਹ ਡਡੁਰੀ ਪਕੀ ਵਢਣਹਾਰ' । ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਨਹੀਂ, ਵਡੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਬੁੱਢਾ ਹੋਊ ਅਤੇ ਉਮਰ ਬੀ ਵੱਡੀ ਭੋਗੇਂਗਾ, ਚੌਥਾ ਜਾਮਾ ਧਾਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ, ਤੇਰੀ ਪੀਹੜੀ ਵਿਖੇ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਬੁੱਢੇ ਦੀ ਛੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਤੀਕ ਦੇਹ ਰਹੀ।

[ਦੂਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੫. [ਸਿੱਖ ਨਾਮਾਵਲੀ]।

੧ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ।
੨ਮਾਲੂਸਾਹੀ ਸੂਰਮਾ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਭਾਈ ਕੇਦਾਰੀ।
੩ਦੀਪਾ ਦੇਊ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸੁ ਬੂਲੇ ਦੇ ਜਾਈਐ ਬਲਿਹਾਰੀ।
੪ਲਾਲ ਸੁ ਲਾਲੂ ਬੁਧਿਵਾਨ ਦੁਰਗਾ ਜੀਵੰਦੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
੫ਜਗਾ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਐ ਸੰਸਾਰੂ ਨਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
੬ਖਾਨੂ ਮਈਆ ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਹੈ ਗੁਣ ਗਾਹਕ ਗੋਵਿੰਦ ਭੰਡਾਰੀ।
੭ਜੋਧੁ ਰਸੋਈਆ ਦੇਵਤਾ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਦੁਤਰ ਤਾਰੀ।
੮ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ ॥੧੫॥

੧ਪਾਰੋ ਜੁਲਕਾ ਨਾਮੇ ਸਿਖ ਪਰਮ ਹੰਸ ਸੀ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੨ਮੱਲੂ ਸ਼ਾਹੀ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਭਾਈ ਕਿਦਾਰੀ ਵੱਡਾ ਭਗਤ ਹੋਇਆ । ੩ਦੇਉ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਦੀਪਾ ਭਗਤ, ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਤੇ ਬੂਲਾ (ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਪਰ ਅਸੀਂ) ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ; ੪ਲਾਲ ਰੂਪ ਲਾਲੂ ਬੁਧੀਮਾਨ ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਜਿਵੰਧਾ (ਏਹ ਤਿੰਨੇ ਵਡੇ) ਪਰੋਪਕਾਰੀ (ਭਗਤ ਸਨ) । ੫ਜੱਗਾ ਜਿਸਦੀ ਜਾਤ ਧਰਣੀ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਧਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ੀਲ ਸੀ) ਸੰਸਾਰੀ ਬੀ ਸੀ ਨਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਬੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਖੇ ਵਿਰਕਤ ਸੀ) । ੬ਖਾਨੂ ਤੇ ਮੱਯਾ ਦੋਵੇਂ ਪਿਉ ਪੁੱਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ) ਭੰਡਾਰੀ ਵੱਡਾ ਗੁਣਗਾਹਕ ਸੀ । ੭ਜੋਧ (ਨਾਮਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸੋਈਆ) ਲਾਂਗਰੀ ਦੇਵਤਾ ਸੁਭਾਉ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਕਠਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਰ ਗਿਆ। ੮ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ) ਪਤ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤੀ।

[ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੬. [ਡੱਲੇ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤ]।

੧ਪਿਰਥੀ ਮਲ ਤੁਲਸਾ ਭਲਾ ਮਲਣ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਹਿਤਕਾਰੀ।

[੨]ਰਾਮੂ ਦੀਪਾ ਉਗ੍ਰਸੈਣੁ ਨਾਗਉਰੀ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੀ।
[੩]ਮੋਹਣੁ ਰਾਮੂ ਮਹਤਿਆ ਅਮਰੂ ਗੋਪੀ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ।
[੪]ਸਾਹਾਰੂ ਗੰਗੂ ਭਲੇ ਭਾਗੂ ਭਗਤੁ ਭਗਤਿ ਹੈ ਪਿਆਰੀ।
[੫]ਖਾਨੂ ਛੁਰਾ ਤਾਰੂ ਤਰੇ ਵੇਗਾ ਪਾਸੀ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ।
[੬]ਉਗਰੂ ਨੰਦੂ ਸੂਦਨਾ ਪੂਰੋ ਝੰਟਾ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੀ।
[੭]ਮਲੀਆ ਸਹਾਰੂ ਭਲੇ ਛੀਂਬੇ ਗੁਰ ਦਰਗਹ ਦਰਬਾਰੀ।
[੮]ਪਾਂਧਾ ਬੂਲਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਣੁ ਲੇਖਾਰੀ।
[੯]ਡਲੇ ਵਾਸੀ ਸੰਗਤਿ ਭਾਰੀ ॥੧੬॥

[੧]ਪ੍ਰਿਥੀ ਮੱਲ, ਤੁਲਸਾ ਭੱਲਾ, ਮੱਲਣ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ। [੨]ਰਾਮੂ, ਦੀਪਾ ਉਗ੍ਰਸੈਨ, ਨਾਗਉਰੀ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। [੩]ਮੋਹਣ, ਰਾਮੂ, ਮਹਿਤਾ, ਅਮਰੂ ਤੇ ਗੋਪੀ ਨੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ। [੪]ਭੱਲੇ ਜਾਤ ਦੇ ਸਹਾਰੂ ਤੇ ਗੰਗੂ ਭਗਤ ਭਾਗੂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਪਜਾਰੀ ਲੱਗੀ। [੫]ਖਾਨੂ ਛੁਰਾ, ਤਾਰੂ ਤਰਨ ਵਾਲਾ ਵੇਗਾ ਪਾਸੀ ਦੀ ਕਰਨੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਈ। [੬]ਉਗਰੂ, ਨੰਦੂ ਸੂਦ, ਪੂਰੋ ਝੰਟਾ, ਪਾਰ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲ (ਗੁਰਮੁਖ) ਹੋਏ। [੭]ਮੱਲੀਆ ਸਹਾਰੂ ਭਲਾ ਤ੍ਰੈਏ ਛੀਂਬੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਹੋਏ। [੮]ਪਾਂਧਾ ਤੇ ਬੂਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਵੱਯੇ ਤੇ ਲੇਖਾਰੀ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। [੯]ਇਹ ਡੱਲੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸੀ।

[ਚਉਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੭. [ਸੱਭਰ ਵਾਲ ਦੇ ਸਿੱਖ]।

[੧]ਸਨਮੁਖ ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਸਭਰਵਾਲ ਸਭੇ ਸਿਰਦਾਰਾ।
[੨]ਪੂਰੋ ਮਾਣਕ ਚੰਦੂ ਹੈ ਬਿਸਨ ਦਾਸੁ ਪਰਵਾਰ ਸਧਾਰਾ।
[੩]ਪੁਰਖੁ ਪਦਾਰਥ ਜਾਣੀਐ ਤਾਰੂ ਭਾਰੂ ਦਾਸੁ ਦੁਆਰਾ।
[੪]ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਮਹਾਂ ਨੰਦੂ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਬੁਧਿ ਬਿਮਲ ਵੀਚਾਰਾ।
[੫]ਬਰ੍ਹਮ ਦਾਸੁ ਹੈ ਖੋਟੜਾ ਡੂੰਗਰੁ ਦਾਸੁ ਭਲੇ ਤਕਿਆਰਾ।
[੬]ਦੀਪਾ ਜੇਠਾ ਤੀਰਥਾ ਸੈਸਾਰ ਬੂਲਾ ਸਚਿਆਰਾ।
[੭]ਮਾਈਆ ਜਾਪਾ ਜਾਣੀਅਨਿ ਨਈਆ ਖੁਲਰੁ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਾ।
[੮]ਤੁਲਸਾ ਵਹੁਰਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸ ਅਚਾਰਾ।
[੯]ਸਤਿਗੁਰ ਸਚ ਸਵਾਰਣ ਹਾਰਾ ॥੧੭॥

[ਪਦਾਰਥ=ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ। ਸਚਿਆਰਾ=ਜੋ ;ਸੱਚਾ ਹੋਵੇ, ਸੱਚ ਬੋਲੇ ਤੇ ਸੱਚ ਸਹਾਰੇ।]

[੧]ਸੱਭਰਵਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਰਦਾਰ ਭਾਈ ਤੀਰਥੇ (ਦੇ ਸਮੇਤ) ਸਨਮੁਖ (ਸਿੱਖ) ਸੇ। [੨]ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਪਰਵਾਰ ਵਾਲਾ ਬਿਸ਼ਨਦਾਸਾ ਤੇ ਪੂਰੋ ਮਾਣਕ ਚੰਦ ਸਿੱਖ ਹਨ। [੩](ਗੁਰੂ ਦੇ) ਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਤਾਰੂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਪੁਰਖ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। [੪]ਮਹਾਂ ਨੰਦ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ (ਪੂਰਾ ਗੁਰਮੁਖ) ਹੈ, ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਉੱਜਲ ਹੈ। [੫]ਬਰ੍ਹਮ ਦਾਸ ਖੋਟੜਾ (ਜਾਤ ਦਾ) ਡੂੰਗਰ ਦਾਸ ਤੇ ਭਲੇ ਤਕਜਾਰ (ਜਾਤ ਦੇ) ਹਨ। [੬]ਦੀਪਾ, ਜੇਠਾ, ਤੀਰਥਾ, ਸੰਸਾਰੂ, ਬੂਲਾ, ਸਚਿਆਰ ਹੋਏ। [੭]ਮਾਈਆ, ਜਾਪਾ, ਨਈਆ, ਖੁੱਲਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। [੮]ਵਹੁਰਾ (ਜਾਤ ਦਾ) ਤੁਲਸਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ (ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ) ਆਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣੀਦਾ ਸੀ। [੯]ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚ (ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇ) ਸਵਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਪੁਰਖ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਕਿਤੀ ਨੂੰ । ਜੀਕੂੰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੀਕੂ ਤਾਰੂ ਭਾਰੂ ਦੋਵੇਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਇਕ ਰੂਪ ਸਨ । ਭਾਰੂ ਅਤੀ ਗਰੀਬ ਪਰ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਪੁੰਜ ਮਾਨੋਂ ਆਤਮਾ ਸੀ ਤੇ ਤਾਰੂ ਧਨ ਪਾਤ੍ਰ ਸੀ ਤੇ ਭਾਰੂ ਦੇ ਆਖੇ ਮੂਜਬ ਸਾਰੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

[ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਸਿੱਖ]

੧੮. [ਪਜਾਰੇ ਸਿੱਖ] ।

੧ਪੁਰੀਆ ਚੂਹੜੁ ਚਉਧਰੀ ਪੈੜਾ ਦਰਗਹ ਦਾਤਾ ਭਾਰਾ ।
੨ਬਾਲਾ ਕਿਸਨਾ ਝਿੰਗਰਣਿ ਪੰਡਿਤ ਰਾਇ ਸਭਾ ਸੀਗਾਰਾ ।
੩ਸੁਹੜੁ ਤਿਲੋਕਾ ਸੂਰਮਾ ਸਿਖੁ ਸਮੁੰਦਾ ਸਨਮੁਖ ਸਾਰਾ ।
੪ਕੁਲਾ ਭੁਲਾ ਝੰਝੀਆ ਭਾਗੀਰਥੁ ਸੁਇਨੀ ਸਚਿਆਰਾ ।
੫ਲਾਲੂ ਬਾਲੂ ਵਿਜ ਹਨਿ ਹਰਖਵੰਤੁ ਹਰਿਦਾਸ ਪਿਆਰਾ ।
੬ਧੀਰੂ ਨਿਹਾਲੂ ਤੁਲਸੀਆ ਬੂਲਾ ਚੰਡੀਆ ਬਹੁ ਗੁਣਿਆਰਾ ।
੭ਗੋਖੂ ਟੋਡਾ ਮਹਤਿਆ ਤੋਤਾ ਮਦੂ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਾ ।
੮ਝਾਂਝੂ ਅਤੇ ਮੁਕੰਦੂ ਹੈ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੇ ਹਜੂਰ ਕਿਦਾਰਾ ।
੯ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟੂ ਪਾਹਾਰਾ ॥ ੧੮ ॥

੧ਚੂਹੜ ਤੇ ਪੁਰੀਆ ਚਉਧਰੀ, ਤੇ ਪੈੜਾ ਦਰਗਾਹ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚ) ਭਾਰੇ ਦਾਤੇ (ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ) । ੨ਬਾਲਾ ਕਿਸ਼ਨਾ ਝਿੰਗਰ ਜਾਤ ਦੇ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਰਾਏ ਸਭਾ ਦੇ ਸ਼ਿਗਾਰ (ਸਿੱਖ ਸਨ)। ੩ਤ੍ਰਿਲੋਕਾ ਸੁਹੜ, ਸੂਰਮਾ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸਮੁੰਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਨਮੁਖ ਹੋਏ । ੪ਕੁੱਲਾ ਭੁੱਲਾ ਝੰਝੀ ਜਾਤ ਦੇ, ਸੁਇਨੀ ਭਾਗੀਰਥਾ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਹੋਏ । ੫ਲਾਲੂ ਬਾਲੂ ਵਿੱਜ (ਜਾਤ ਦੇ) ਹਰਦਾਸ ਤੇ ਪਿਆਰਾ (ਦੋਵੇਂ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ । ੬ਧੀਰੂ, ਨਿਹਾਲੂ, ਤੁਲਸੀਆ, ਬੂਲਾ ਚੰਡੀਆ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਘਰ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੭ਗੋਖੂ, ਟੋਡਾ, ਮਹਿਤੇ, ਤੋਤਾ ਮੱਦੂ ਸਬਦ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹਨ । ੮ਝਾਂਝੂ ਮੁਕੰਦਾ, ਕਿਦਾਰਾ ਹਜੂਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੯ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ।

ਭਾਵ–ਏਹ ੨੮ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਰ ਉਧਾਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਿਆ ? ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ, ਜੋ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਮਾਓ । ਪਾਠ ਕਰਣ ਤੋਂ ਅੰਤਹ-ਕਰਣ ਸੁਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਗਿਆਨ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੈਸੇ ਲੱਕੜੀ ਵਿਖੇ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਥਨ ਕੀਤੇ ਬਾਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ, ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਜਦ ਗਿਆਨ ਅਗਨੀ ਨਿਕਲੂ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨਕੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਸਿੱਖੀ ਵਿਖੇ ਤਤਪਰ ਹੋਏ ।

੧੯. [ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ] ।

੧ਗੰਗੂ ਨਾਊ ਸਹਗਲਾ ਰਾਮਾ ਧਰਮਾ ਊਦਾ ਭਾਈ ।
੨ਜਟੂ ਭਟੂ ਵੇਰਿਆ ਫਿਰਣਾ ਸੂਦ ਵਡਾ ਸਤ ਭਾਈ ।
੩ਭੋਲੂ ਭਟੂ ਜਾਣਅਨਿ ਸਨਮੁਖ ਤੇਵਾੜੀ ਸੁਖਦਾਈ ।
੪ਡਲਾ ਭਾਗੀ ਭਗਤੁ ਹੈ ਜਾਪੂ ਨਿਵਲਾ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ।

੫ਮੂਲਾ ਸੂਜਾ ਧਾਵਣੇ ਚੰਦੂ ਚਉਝੜ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
੬ਰਾਮਦਾਸੁ ਭੰਡਾਰੀਆ ਬਾਲਾ ਸਾਈਂਦਾਸੁ ਧਿਆਈ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਿਸਨੂ ਬੀਬੜਾ ਮਾਛੀ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ।
੮ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੧੯ ॥

[ਵੇਤਿਆ=ਤਤਵੇਤੇ, ਪੰਡਤ।]

੧ਗੰਗੂ ਨਾਉ, ਸਹਗਲ ਜਾਤ ਦਾ, ਰਾਮਾ ਧਰਮਾ ਤੇ ਊਦਾ (ਆਪੋ ਵਿੱਚ) ਭਿਰਾਉ ਸਨ। ੨ਜੱਟੂ ਭੱਟੂ ਤਤ ਵੇਤੇ ਫਿਰਣਾ ਸੂਦ ਜਾਤੀ ਸੱਚੇ ਭਾਉ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ। ੩ਭੋਲੂ ਅਤੇ ਭੱਟੂ ਨਾਮੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਤੇਵਾੜੀ (ਪੰਡਤ) ਸੁਖਦਾਈ ਸੀ। ੪ਡੱਲਾ ਭਾਗੀ ਜਾਪੂ ਤੇ ਨਿਵਲਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਭਗਤ ਹਨ। ੫ਮੂਲਾ ਤੇ ਸੂਜਾ ਧਾਵਣ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਚੰਦੂ ਚਉਝੜ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੬ਰਾਮ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸੋਈਆ ਸੀ ਬਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਈਂ ਦਾਸ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਧਿਆਨੀ ਸਨ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਬਿਸ਼ਨੂ ਬੀਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮਾਛੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੀਤੀ। ੮ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਮਾਛੀ ਬੀ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਉਰਧ ਲਿਖਤ ੨੧ ਭਗਤ ਬੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੁੰਦਰ ਮਾਛੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਟਹਿਲ ਨਾਲ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ। ਤਿਵਾੜੀ ਪੰਡਤ ਕਥਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ। ਗੱਲ ਕੀ "ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ"।

੨੦. [ਨਾਮਾਵਲੀ]।

੧ਜਟੂ ਭਾਨੂ ਤੀਰਥਾ ਚਾਇ ਚਈਲੇ ਚਢੇ ਚਾਰੇ।
੨ਸਣ ਨਿਹਾਲੇ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸਨਮੁਖ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।
੩ਸੇਖੜ ਸਾਧ ਵਖਾਣੀਅਹਿ ਨਾਊ ਭੁਲੂ ਸਿਖ ਸੁਚਾਰੇ।
੪ਜਟੂ ਭੀਵਾ ਜਾਣੀਅਨਿ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਮੂਲਾ ਪਰਵਾਰੇ।
੫ਚਤੁਰਦਾਸੁ ਮੂਲਾ ਕਪੂਰੁ ਹਾੜੂ ਗਾੜੂ ਵਿਜ ਵਿਚਾਰੇ।
੬ਫਿਰਣਾ ਬਹਿਲੂ ਵਖਾਣੀਐ ਜੇਠਾ ਚੰਗਾ ਕੁਲ ਨਿਸਤਾਰੇ।
੭ਵਿਸਾ ਗੋਪੀ ਤੁਲਸੀਆ ਭਾਰਦੁਆਜੀ ਸਨਮੁਖ ਸਾਰੇ।
੮ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ਭਾਈਅੜਾ ਗੋਇੰਦੁ ਘੇਈ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ।
੯ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ ॥ ੨੦ ॥

[ਚਾਇ ਚਈਲੇ=ਪ੍ਰੇਮੀ। ਸੁਚਾਰੇ=ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਲੇ]

੧, ੨ਜੱਟੂ, ਭਾਨੂ ਤੀਰਥਾ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲੇ ਸਣੇ ਚਾਰੇ ਜਾਤ ਦੇ ਚੱਢੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹੋਏ। ੩ਨਾਊ ਤੇ ਭੁੱਲੂ ਏਹ ਸੇਖੜ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਾਧੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਏ, ਚੰਗੇ ਆਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ। ੪ਜੱਟੂ ਜਾਤ ਦਾ ਭੀਵਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੂਲਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ (ਸਣੇ) ਪਰਵਾਰ ਸੀ। ੫ਚਤੁਰਦਾਸ ਤੇ ਮੂਲਾ ਜਾਤ ਦੇ ਕਪੂਰ ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਨ ਤੇ ਹਾੜੂ ਤੇ ਗਾੜੂ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਤ ਦੇ ਵਿਜ ਸਨ। ੬ਫਿਰਣਾ (ਸਿੱਖ ਦੀ ਅੱਲ) ਬਹਲ ਕਹੀਦੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਚੰਗਾ ਕੁਲਤਾਰੂ ਹੈਸੀ। ੭ਵਿੱਸਾ, ਗੋਪੀ ਤੇ ਤੁਲਸੀਆ, (ਏਹ) ਸਾਰੇ ਭਾਰਦੁਆਜੀ ਜਾਤ ਦੇ ਸਨਮੁਖ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ)। ੮ਭਾਈਆ ਤੇ ਗੋਇੰਦਾ ਘੇਈ ਜਾਤ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਵਡੇ ਭਗਤ ਸਨ। ੯ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਹੀ ਏਹ) ਪਾਰ ਉਤਾਰੇ।

੨੧. [ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰੀਏ ਸਿਖ]।

੧ਕਾਲੂ ਚਾਊ ਬੰਮੀਆ ਮੂਲੇ ਨੋ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਾ।
੨ਹੇਮਾ ਵਿਚਿ ਕਪਾਹੀਆ* ਗੋਇੰਦੁ ਘੇਈ† ਗੁਰ ਨਿਸਤਾਰਾ।
੩ਭਿਖਾ ਟੋਡਾ ਭਟ ਦੁਇ ਧਾਰੂ ਸੂਦ‡ ਮਹਲ ਤਿਸੁ ਭਾਰਾ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਮੂ ਕੋਹਲੀ ਨਾਲਿ ਨਿਹਾਲੂ ਸੇਵਕ ਸਾਰਾ।
੫ਛਜੂ ਭਲਾ ਜਾਣੀਐ ਮਾਈ ਦਿਤਾ ਸਾਧੁ ਵਿਚਾਰਾ।
੬ਤੁਲਸਾ ਵਹੁਰਾ ਭਗਤੁ ਹੈ ਦਾਮੋਦਰ ਆਕੁਲ ਬਲਿਹਾਰਾ।
੭ਭਾਨਾ ਆਵਲ ਵਿਗਹਮਲੁ ਬੁਧੂ ਛੀਂਬਾ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰਾ।
੮ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰਿ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰਾ ॥੨੧॥

[ਸਾਰਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਬਲਿਹਾਰਾ=ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।]

੧ਕਾਲੂ, ਚਾਊ, ਬੰਮੀਆਂ, ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ੨ਹੇਮਾ ਮੱਲ ਕਪਾਹੀਆ, ਗੋਇੰਦ ਘੇਈ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਿਸਤਾਰਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ੩ਭਿੱਖਾ ਟੋਡਾ ਨਾਮੇ ਦੋ ਭਟ, ਧਾਰੂ ਸੂਦ ਭਾਰੇ ਮਹਲ ਵਾਲੇ (ਤਰੇ) ੪ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਮੂ ਕੋਹਲੀ (ਜਾਤ ਵਾਲਾ) ਨਿਹਾਲੂ ਸੇਵਕ ਸਣੇ ਸਾਰੇ। ੫ਛੱਜੂ ਭੱਲਾ, ਮਾਈ ਦਿੱਤਾ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸਾਧ ਹਨ। ੬ਤੁਲਸਾ ਵਹੁਰਾ ਹਿਤ ਵਾਲਾ ਦਮੋਦਰ ਤੇ ਆਕੁਲ ਤੋਂ ਸਦਕੇ। ੭ਭਾਨਾ ਆਵਲ ਵਿਗਹਮਲ, ਬੁੱਧੂ ਨਾਮੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਧੋਬੀ। ੮(ਇਹ ਸਾਰਾ) ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ (ਨਾਮੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਭਗਤੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ।

੨੨. [ਮਸੰਦ ਸਿਖ]।

੧ਦੀਪਕੁ ਦੀਪਾ ਕਾਸਰਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ।
੨ਪਟੀ ਅੰਦਰਿ ਚਉਧਰੀ ਢਿਲੋਂ ਲਾਲੁ ਲੰਗਾਹੁ ਸੁਹੰਦਾ।
੩ਅਜਬੁ ਅਜਾਇਬੁ ਸੰਡਿਆ ਉਮਰਸਾਹੁ ਗੁਰ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ।
੪ਪੈੜਾ ਛਜਲੁ ਜਾਣੀਐ ਕੰਦੂ ਸੰਘਰੁ ਮਿਲੈ ਹਸੰਦਾ।
੫ਪੁਤੁ ਸਪੁਤੁ ਕਪੂਰਿ ਦੇਉ ਸਿਖੈ ਮਿਲਿਆ ਮਨਿ ਵਿਗਸੰਦਾ।
੬ਸੰਮਣੁ ਹੈ ਸਾਹਬਾਜ ਪੁਰਿ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲਹੰਦਾ।
੭ਜੋਧਾ ਜਲੋ ਤੁਸਲ ਪੁਰਿ ਮੋਹਣ ਆਲਮੁ ਗੰਜਿ ਰਹੰਦਾ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਡਿਆ ਵਡੇ ਮਹੰਦਾ ॥੨੨॥

[ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ=ਆਗਜਾਕਾਰੀ। ਸੰਡਿਆ=ਸੰਘੇ ਜਾਤ।
ਵਿਗਸੰਦਾ=ਖਿੜ ਜਾਣਾ।]

੧ਦੀਪਾ ਕਾਸਰਾ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਦਾ ਦੀਪਕ ਅਤੇ ਆਗਜਾਕਾਰੀ (ਮਸੰਦ) ਸੀ। ੨ਪੱਟੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਢਿੱਲੋਂ ਜਾਤ ਵਾਲੇ, ਭਾਈ ਲਾਲ ਤੇ ਭਾਈ ਲੰਗਾਹ ਚੋਧਰੀ ਸੋਭਦੇ ਸਨ। ੩ਅਜਬ ਤੇ ਅਜਾਇਬ ਅਤੇ ਉਮਰ ਸ਼ਾਹ, (ਇਹ ਤਿੰਨੇ) ਸੰਘੇ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

*ਕਪਾਹ ਵੇਚਣ ਕਰਕੇ ਅੱਲ ਕਪਾਹੀਆ ਹੋਈ। †ਘੇਈ ਘਿਉ ਵੇਚਦਾ ਸੀ।
‡ਪਾ:-ਧਾਰੋ ਸੂਰੂ।

[੪]ਪੇੜਾ ਛੱਜਲ ਜਾਤ ਜਾਣੋਂ, ਕੰਦੂ (ਮਸੰਦ) ਸੰਘਰ ਜਾਤ ਹੱਸ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। [੫]ਸਣੇ ਪੁਤ ਕਪੂਰ ਦੇਵ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਮਨ ਵਿਖੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। [੬]ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸੰਮਣ (ਮਸੰਦ) ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। [੭]ਜੋਧਾ ਤੇ ਜੱਲੋ ਤੁਲਸ ਪੁਰ ਵਿਖੇ, ਤੇ ਮੋਹਨ (ਮਸੰਦ) ਆਲਮ ਗੰਜ (ਨਗਰ) ਵਿਖੇ ਸੀ। [੮](ਏਹ) ਵਡੇ ਮਸੰਦ ਵਡੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਨ।

ਭਾਵ-ਉਰਧ ਲਿਖਤ ੧੩ ਮਸੰਦ ਵਡੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕੇਰਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕੌਡੀ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? ਉਹ ਬੋਲੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵਿਖ ਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

੨੩. [ਅਤਿ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ]।

[੧]ਢੇਸੀ ਜੋਸੁ ਹੁਸੰਗੁ ਹੈ ਗੋਇੰਦੁ ਗੋਲਾ ਹਸਿ ਮਿਲੰਦਾ।
[੨]ਮੋਹਣੁ ਕੁਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ਧੁਟੇ ਜੋਧੇ ਜਾਮੁ ਸੁਹੰਦਾ।
[੩]ਮੰਢੂ ਪੰਨੂ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਪੀਰਾਣਾ ਗੁਰ ਭਾਇ ਚਲੰਦਾ।
[੪]ਹਮਜਾ ਜਜਾ ਜਾਣੀਐ ਬਾਲਾ ਮਰਵਾਹਾ ਵਿਗਸੰਦਾ।
[੫]ਨਿਰਮਲੁ ਨਾਨੋ ਓਹਰੀ ਨਾਲਿ ਸੂਰੀ ਚਉਧਰੀ ਰਹੰਦਾ।
[੬]ਪਰਬਤਿ ਕਾਲਾ ਮੇਹਤਾ ਨਾਲਿ ਨਿਹਾਲੂ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ।
[੭]ਕਕਾ ਕਾਲਉ ਸੂਰਮਾ ਕਦੁ ਰਾਮਦਾਸ ਬਚਨ ਮਨੰਦਾ।
[੮]ਸੇਠ ਸੁਭਾਗਾ ਚੂਹਣੀਅਹੁ ਆਰੋੜੇ ਭਾਗ ਉਗਵੰਦਾ।
[੯]ਸਨਮੁਖ ਇਕਦੂ ਇਕ ਚੜੰਦਾ॥੨੩॥

[ਧੁਟੇ=ਬਲਦ। ਗੁਰਭਾਇ=ਗੁਰ ਅਨੁਸਾਰ। ਕੱਕਾ=ਭੂਸਲਾ।]
[ਸੂਰਮਾ ਕਦੁ=ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ।]

[੧]ਭਾਈ ਢੇਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਜੋਧਾ ਹੁਸੰਗੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਏ, ਗੋਇੰਦ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਦਾਸ ਹੱਸਕੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। [੨](ਭਾਈ) ਮੋਹਣ ਕੁੱਕ ਜਾਤ ਦਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋਧ ਅਤੇ ਜਾਮ ਧੁੱਟੇ ਸੰਗਜਾ ਵਾਲੇ (ਭਾਵ ਬੈਲਾਂ ਵਾਂਙੂ) ਮੋਟੇ ਤੇ ਬਲੀ ਸ਼ੋਭਦੇ ਸਨ। [੩]ਮੰਢ ਪੱਨੂ ਪਰਵਾਣ ਸਿੱਖ ਤੇ ਪੀਰਾਣਾ ਗੁਰੂ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ [੪]ਜੱਜਾ ਸੰਗਜਾ ਵਾਲਾ ਹਮਜਾ ਭਗਤ ਜਾਣੋਂ, ਬਾਲਾ ਮਰਾਵਾਹਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਚਨ ਸੀ। [੫]ਓਹਰੀ ਸੰਗਜਕ ਭਾਈ ਨਾਨੋ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੂਰੀ ਚੌਧਰੀ ਸੀ। [੬]ਕਾਲਾ ਤੇ ਮੇਹਰਾ ਪਹਾੜੀਏ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲੂ ਟਹਿਲੀਆ ਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। [੭]ਕਾਲਉ (ਨਾਮੇ ਸਿੱਖ) ਕੱਕੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ (ਸੂਰਮਾ ਕੱਦ=) ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਆਗਿਆ ਕਾਰੀ ਸੀ। [੮]ਸੁਭਾਗਾ ਸੇਠ ਭਾਰਾ ਮਲ ਤੇ ਉਗਵੰਦਾ (ਏਹ ਤਿੰਨੇ) ਚੂਹਣੀ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਅਰੋੜੇ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਹੋਏ। [੯]ਇਕ ਥੋਂ ਵਧੀਕ ਭਗਤ ਹੋਏ।

ਭਾਵ-ਏਹ ੨੦ ਸਿੱਖ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਥੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਧ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਕੋਈ ਕੋਈ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਮੰਢ ਪੁੱਨੂ ਤੇ ਪਿਰਾਣਾ ਪਹਿਲੇ ਸਰਵਰੀਏ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਅਜਿਹੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਤਰਕ ਫੁਰੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਤੁਰੰਤ ਸਰਵਰ ਦਾ ਮੱ[ੱ] ਢਾਹਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਕੇਰਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਬਾਰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਕੇ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਲੋਕ ਆਖਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਰ ਦਾ ਸਰਾਪ ਪਿਆ ਹੈ, ਤਦ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੁਫਨੇ ਵਾਂਙੂ ਮੰਨਕੇ ਸ਼ਕ ਰਤੀ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਮੰਞ ਲੱਕੜੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਖੂਹ ਵਿਖੇ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਜਦ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੱਭਣ ਲਈ ਚਲੇ, ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਭਾਈ ਮੰਞ ਸਿਰ ਤੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਭਿੱਜ ਨਾ ਜਾਣ, ਅਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਵਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ–'ਮੰਞ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਮੰਞ ਪਿਆਰਾ ॥ ਮੰਞ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ ਜਗ ਲੰਘਣਹਾਰਾ' ॥ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਭਾਈ ਪਿਰਾਣਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਪ ਬਾਹਰੋਂ ਛਕਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ।

੨੪. [ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਖ]।

[੧]ਪੈੜਾ ਜਾਤਿ ਚੰਡਾਲੀਆ ਜੇਠੇ ਸੇਠੀ ਕਾਰ ਕਮਾਈ।
[੨]ਲਟਕਣੁ ਘੂਰਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰਦਿਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰ ਭਾਈ।
[੩]ਕਾਟਾਰਾਉ ਸਰਾਫ ਹੈ ਭਗਤ ਵਡਾ ਭਗਵਾਨ ਸੁਭਾਈ।
[੪]ਸਿਖ ਭਲਾ ਰਵਿਤਾਸ ਵਿਚਿ ਧਉਣ ਮੁਰਾਰੀ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ।
[੫]ਆਡਿਤ ਸੁਇਨੀ ਸੂਰਮਾ ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਚੂਹੜੂ ਜੋ ਸਾਂਈ।
[੬]ਲਾਲਾ ਸੇਠੀ ਜਾਣੀਐ ਜਾਣੁ ਨਿਹਾਲੂ* ਸਬਦਿ ਲਿਵਲਾਈ।
[੭]ਰਾਮਾ ਝੰਝੀ ਆਖੀਐ ਹੇਮੂ ਸੋਈ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ।
[੮]ਜੱਟੂ ਭੰਡਾਰੀ ਭਲਾ ਸਾਹਦਰੈ ਸੰਗਤਿ ਸੁਖਦਾਈ।
[੯]ਪੰਜਾਬੈ ਗੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥੨੪॥

[ਰਵਤਾਸ=ਨਗਰ ਹੈ ਰੁਹਤਾਸ। ਸ਼ਾਹਦਰਾ=ਲਾਹੌਰ ਪਾਸ ਹੈ।]

[੧]ਪੈੜਾ ਜਾਤ ਚੰਡਾਲੀ ਸੀ, ਤੇ ਜੇਠਾ ਭਗਤ ਸੇਠ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। [੨]ਘੂਰਾ ਲਟਕਣ ਸੰਗਜਕ ਜਾਣੀਦਾ ਸੀ; ਗੁਰਦਿਤਾ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤ ਲੈਣ ਵਿਖੇ ਗੁਰਭਾਈ ਸੀ, (ਭਾਵ ਕੱਠੇ ਸਿਖ ਹੋਏ)। [੩]ਕਾਟਾਰਾ ਸਰਾਫ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਵਡੇ ਭਗਤ ਨੇਕ ਸੁਭਾ ਸਨ। [੪]ਰਵਤਾਸ (ਨਗਰ) ਵਿਚ ਧਉਣ ਮੁਰਾਰੀ ਭਲਾ, ਉੱਤਮ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਿਆ। [੫]ਆਡਿਤ ਭਗਤ ਸੁਇਨੀ ਜਾਤ ਦਾ ਜੋਧਾ ਸੀ, ਚੂਹੜ ਅਤੇ ਸਾਂਈ ਸਿੱਖ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। [੬]ਲਾਲਾ ਸੇਠੀ ਅਤੇ ਨਿਹਾਲੂ ਭਗਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਤਾਰ ਲਾ ਛੱਡਦੇ ਸਨ। [੭]ਝੰਝੀ ਜਾਤ ਦਾ ਰਾਮਾ ਭਗਤ ਕਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇਮੂ ਨੇ ਬੀ ਓਹੀ ਗੁਰਮਤ ਪਾਈ (ਭਗਤ ਬਰਾਬਰ ਭਗਤ ਸੀ)। [੮]ਜੱਟੂ ਭੰਡਾਰੀ ਆਦਿਕ ਭਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦਰੇ ਵਿਚ ਸੁਖਦਾਈ ਸੰਗਤ ਸੀ। [੯]ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ (ਪੰਚਮ ਦੀ) ਵਡੀ ਮਹਿਮਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕੋਲ ਸ਼ਾਹਦਰੇ ਵਿਖੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਜਦ ਰੌਣਕ ਬਖਸ਼ੀ, ਉਥੇ ਪੂਰਬੋਕਤ ਸਿੱਖ ਹੋਏ, ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

*ਪਾ:–ਰਿਹਾਣ।

੨੫. [ਲਾਹੌਰ ਮੁਜੰਗੀ ਸੰਗਤ]।

੧ਸਨਮੁਖਿ ਸਿਖ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚਿ ਸੋਢੀ ਆਇਣੁ ਤਾਇਆ ਸੰਹਾਰੀ।
੨ਸਾਈਂ ਦਿਤਾ ਝੰਝੀਆ ਸੈਦੋ ਜਟ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰੀ।
੩ਬੂਧੂ ਮਹਿਤਾ ਜਾਣੀਐ ਕੁਲ ਕੁਮ੍ਹਿਆਰ ਭਗਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
੪ਲਖੂ ਵਿਚਿ ਪਟੋਲੀਆ ਭਾਈ ਲਧਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
੫ਕਾਲੂ ਨਾਨੋ ਰਾਜ ਦੁਇ ਹਾੜੀ ਕੋਹਲੀਆਂ ਵਿਚਿ ਭਾਰੀ।
੬ਸੂਦੁ ਕਲਿਆਣਾ ਸੂਰਮਾ ਭਾਨੂ ਭਗਤੁ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੀ।
੭ਮੂਲਾ ਬੇਰੀ ਜਾਣੀਐ ਤੀਰਥੁ ਅਤੇ ਮੁਕੰਦੁ ਅਤਾਰੀ।
੮ਕਹੁ ਕਿਸਨਾ ਮੁਹਜੰਗੀਆ ਸੇਠ ਮੰਗੀਣੇ ਨੋ ਬਲਿਹਾਰੀ।
੯ਸਨਮੁਖ ਸੁਨਿਆਰਾ ਭਲਾ ਨਾਉ ਨਿਹਾਲੂ ਸਪਰਵਾਰੀ।
੧੦ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ॥੨੫॥

[ਆਇਣ=ਘਰਾਣਾ। ਪਟੋਲੀਆ=ਬਜ਼ਾਰ ਜਿਥੇ ਪਟੋਲੀ ਕੰਮ ਕਰਨ।]

੧ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਣਿਓਂ ਸੰਹਾਰੀ (ਜੋ ਸਾਕੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ) ਤਾਯਾ ਸੀ (ਵਡਾ) ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਸੀ। ੨ਝੰਝੀਆ ਸਾਈਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੈਦੋ ਜੱਟ ਨੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ। ੩ਕੁਮਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਬੁੱਧੂ ਮਹਿਤਾ ਨਾਉਂ ਸੀ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ, (ਇਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਥੋਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਬੱਧੂ ਦਾ ਆਵਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ)। ੪ਪਟੋਲੀਆ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰ ਭਾਈ ਲੱਖੂ ਤੇ ਭਾਈ ਲੱਧਾ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸਨ। ੫ਕਾਲੂ ਅਤੇ ਨਾਨੋ ਦੋ ਰਾਜ ਸਿੱਖ ਕੋਹਲੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜੰਮ ਵਡੇ ਸਿਖ ਸੇ। ੬ਕਲਿਆਣਾ ਸੂਦ ਸੂਰਮਾ ਅਤੇ ਭਾਨੂੰ ਭਗਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸੇ। ੭ਮੂਲਾ ਬੇਰੀ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਮੁਕੰਦਾ ਅਪਾਰ ਸਿੱਖ ਜਾਣਦੇ ਸੇ। ੮ਮੁਜੰਗ (ਗਾਉਂ) ਦਾ ਵਾਸੀ ਕਿਸ਼ਨਾ ਅਤੇ ਮੰਗੀਣੇ ਸੇਠ ਥੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ। ੯ਭਲਾ ਨਾਉ ਦਾ ਸੁਨਿਆਰਾ ਤੇ ਨਿਹਾਲੂ ਪਰਵਾਰ ਸਣੇ ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਸੇ। ੧੦ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਰੇ ਸਫਲ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸੰਹਾਰੀ ਸੋਢੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਤਾਇਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਅਕਰੂਰ ਵਾਂਙੂ ਭਗਤੀ ਬੀ ਵਡੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕੇਰਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਤਾਏ ਹੋ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਟਹਿਲ ਕਰਣੀ ਜੋਗ ਹੈ। ਸੰਹਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਅਵਤਾਰ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ ਹੀ ਬਖਸ਼ੀਏ। ਸਾਂਈ ਦਿੱਤਾ ਝੰਝੀਆਂ ਤੇ ਸੈਦੋ ਜੱਟ ਲਾਹੌਰੀਏ ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇ ਸਿੱਖੋ! ਜੋ ਇੱਛਾ ਹੈ ਸੋ ਮੰਗੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜੀ ਕਸਾਈ ਪੁਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ :-"ਮ: ੧ ॥ ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਜਹਰੁ ਸਵਾ ਪਹਰੁ" । ਆਪ ਹੁਣ ਇਸ ਸ੍ਰਾਪ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਬਚਨ ਹੋਇਆ :-"ਮ: ੩ ॥ ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਸਿਫਤੀ ਦਾ ਘਰੁ" ॥

੨੬. [ਦੇਸ਼ਾਂਤਰੀ ਸੰਗਤ]।

੧ਭਾਨਾ ਮਲਣੁ ਜਾਣੀਐ ਕਾਬਲਿ ਰੇਖਰਾਉ ਗੁਰਭਾਈ।
੨ਮਾਧੋ ਸੋਢੀ ਕਾਸਮੀਰ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਚਾਲ ਚਲਾਈ।
੩ਭਾਈ ਭੀਵਾ ਸੀਹਰੰਦਿ ਰੁਪਚੰਦੁ ਸਨਮੁਖੁ ਸਤ ਭਾਈ।

[੪]ਪਰਤਾਪੂ ਸਿਖੁ ਸੂਰਮਾ ਨੰਦੇ ਵਿਠੜਿ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
[੫]ਸਾਮੀਦਾਸ ਵਛੇਰੁ ਹੈ ਥਾਨੇਸੁਰ ਸੰਗਤਿ ਬਹਲਾਈ।
[੬]ਗੋਪੀ ਮਹਤਾ ਜਾਣੀਐ ਤੀਰਥੁ ਨਥਾ ਗੁਰ ਸਰਣਾਈ।
[੭]ਭਾਉ ਮੋਕਲੁ ਆਖੀਐ ਢਿਲੀ ਮੰਡਲਿ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ।
[੮]ਜੀਵੰਦੁ ਜਗਸੀ ਫਤੇ ਪੁਰਿ ਸੇਠਿ ਤਿਲੋਕੇ ਸੇਵ ਕਮਾਈ।
[੯]ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੨੬ ॥

[ਚਾਲ ਚਲਾਈ=ਰੀਤ ਤੋਰੀ । ਵਿੱਠੜ=ਜਾਤੀ । ਬਹਿਲਾਈ=ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰੀ ।]

[੧]ਭਾਨਾ ਮੱਲਣ ਤੇ ਰੇਖਰਾਉ ਦੋ ਕਾਬਲ ਦੇ ਗੁਰਭਾਈ ਜਾਣੀਦੇ ਸਨ । [੨]ਮਾਧੋ ਸੋਢੀ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਰੀ । [੩]ਭਾਈ ਭੀਵਾ ਤੇ ਰੂਪ ਚੰਦ (ਏਹ ਦੋ ਸਿੱਖ) ਸਿਰਹੰਦ ਵਿਖੇ ਸੱਚੇ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਨਮੁਖ (ਸਿਖ) ਹੋਏ । [੪]ਪਰਤਾਪੂ ਬਲੀ ਸਿੱਖ ਸੀ, ਵਿੱਠੜ ਜਾਤ ਦੇ ਨੰਦ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । [੫]ਸਾਮੀ ਦਾਸ ਵਛੇਰ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਥਾਨੇਸਰ (ਨੱਗਰ ਵਿਖੇ) ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਵਲ ਲਿਆਂਦੀ । [੬]ਮਹਿਤਾ ਗੋਪੀ (ਸਿੱਖ) ਜਾਣੋਂ ਤੇ ਨੱਥਾ ਤੇ ਤੀਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ । [੭]ਭਾਉ ਮੋਕਲੂ ਤੇ ਭਾਈ ਢਿੱਲੀ ਮੰਡਲ ਨੇ (ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ) ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ । [੮]ਜੀਵੰਦਾ ਤੇ ਜਗਸੀ ਨੇ ਫਤੇ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਤਿਲੋਕ ਸੇਠ ਨੇ (ਗੁਰੂ) ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । [੯]ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਡੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਭਾਨਾ ਮੱਲਣ ਤੇ ਰੇਖਰਾਉ ਕਾਬਲ ਵਿਖੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਖੱਟੀ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਿਲਾਵਣ । ਲੋਕਾਂ ਚੁਗਲੀ ਕੀਤੀ, ਜਦ ਲੇਖਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੈਜ ਰਖੀਏ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਚੜ੍ਹਾਏ । ਸਾਹਿਬ ਕਦੀ ਸੱਜੇ ਕਦੀ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ, ਸਿੱਖਾਂ ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ । ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਾਬਲ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵੱਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਚਿਆਰਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਸਾਫ ਨਿਕਲਿਆ ।

੨੭. [ਆਗਰੇ ਦੀ ਸੰਗਤ] ।

[੧]ਮਹਤਾ ਸਕਤੂ ਆਗਰੇ ਚਢਾ ਹੋਆ ਨਿਹਾਲੁ ਨਿਹਾਲਾ।
[੨]ਗੜ੍ਹੀਅਲੁ ਮਥਰਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਸਪਰਵਾਰਾ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲਾ।
[੩]ਗੰਗਾ ਸਹਗਲੁ ਸੂਰਮਾ ਹਰਵੰਸ ਤਪੈ ਟਹਲ ਧ੍ਰਮਸਾਲਾ।
[੪]ਅਨਦੁ ਮੁਰਾਰੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖੁ ਕਲਿਆਣਾ ਕੁਲਿ ਕਵਲਿ ਰਸਾਲਾ।
[੫]ਨਾਨੋ ਲਟਕਣੁ ਬਿੰਦਰਾਉ ਸੇਵਾ ਸੰਗਤਿ ਪੂਪਣੁ ਘਾਲਾ।
[੬]ਹਾਂਡਾ ਆਲਮਚੰਦੁ ਹੈ ਸੈਂਸਾਰਾ ਤਲਵਾੜੁ ਸੁਖਾਲਾ।
[੭]ਜਗਨਾ ਨੰਦਾ ਸਾਧ ਹੈ ਭਾਨੂ ਸੁਹੜੁ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਢਾਲਾ।
[੮]ਗੁਰ ਭਾਈ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ॥ ੨੭ ॥

[ਰਸਾਲਾ=ਰਸ ਦੇ ਘਰ । ਪੂਰ ਘਾਲਾ=ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ । ਢਾਲਾ=ਤਰ੍ਹਾਂ ।]

[੧]ਮਹਿਤਾ ਸ਼ਕਤੂ ਆਗਰੇ ਵਾਸੀ ਤੇ ਨਿਹਾਲਾ ਚੱਢਾ ਜ਼ਾਤਿ, ਨਿਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ । [੨]ਗੜ੍ਹੀਅਲ ਸੰਗਜਕਿ ਮਥਰਾ ਦਾਸ ਸਣੇ ਕੋੜਮੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਸੀ, (ਭਾਵ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਪ੍ਰੇਮੀ)। [੩]ਗੰਗਾ ਸਹਗਲ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਹਰਵੰਸ ਤਪੇ ਨੇ ਟਹਿਲ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਕੀਤੀ । [੪]ਅਣਦ ਮੁਰਾਰੀ

ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਤੇ ਕਲਿਆਣਾ ਦੋਵੇਂ ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਰਸ ਦੇ ਘਰ ਹੋਏ (ਭਾਵ ਦਿਨ ਰਾਤ ਖਿੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ)। [੫]ਨਾਨੋ ਲਟਕਣ ਸੰਗਜਕ ਨੇ ਤੇ ਕਿੰਦ ਰਾਏ ਨੇ (ਆਗਰੇ ਵਿਖੇ) ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ । [੬]ਹਾਂਡਾ ਸੰਗਜਕ ਆਲਮ ਚੰਦ, ਸੈਸਾਰਾ ਭਗਣ ਤਲਵਾੜ ਸੰਗਜਕ (ਰਾਜਪੂਤ) ਸੁਖ ਦਾ ਘਰ ਸੀ। [੭]ਜਗਨਾ ਤੇ ਨੰਦਾ ਦੋ ਸਾਧੂ ਤੇ ਭਾਨੂੰ ਸੁਹੜ ਤਿੰਨੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਭਾਵ ਤਤ ਮਿੱਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਸਨ)। [੮](ਏਹ) ਗੁਰ ਭਾਈ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ (ਵਾਂਙੂ ਪਰੋਤੇ ਹੁੰਦੇ) ਸਨ ।

ਭਾਵ–ਏਹ ਆਗਰੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗੁਰਭਾਈ ਪਰੰਤੂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਤ ਅਮੋਲਕ ਜਗਜਾਸੂ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਆਗਰੇ ਵਿਖੇ ਬਣਵਾਈ ਤੇ ਹਰਵੰਸ਼ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਟਹਲ ਸੌਂਪੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮਿਲੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

੨੮. [ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖ] ।

[੧]ਸੀਗਾਰੂ ਜੇਤ੍ਹਾ ਭਲਾ ਸੂਰਬੀਰ ਮਨਿ ਪਰਉਕਾਰਾ
[੨]ਜੈਤਾ ਨੰਦਾ ਜਾਣੀਐ ਪੁਰਖ ਪਿਰਾਗਾ ਸਬਦਿ ਅਧਾਰਾ।
[੩]ਤਿਲਕੁ ਤਿਲੋਕਾ ਪਾਲਕਾ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਸੇਵ ਹਿਤਕਾਰਾ।
[੪]ਤੋਤਾ ਮਹਤਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਾ।
[੫]ਜੜੀਆ ਸਾਈਂ ਦਾਸੁ ਹੈ ਸਭ ਕੁਲੁ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਅਪਾਰਾ।
[੬]ਮਲਕ ਪੈੜਾ ਹੈ ਕੋਹਲੀ ਦਰਗਹੁ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤਿ ਭਾਰਾ।
[੭]ਮੀਆਂ ਜਮਾਲੁ ਨਿਹਾਲੁ ਹੈ ਭਗਤੂ ਭਗਤ ਕਮਾਵੈ ਕਾਰਾ।
[੮]ਪੂਰਾ ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ॥ ੨੮ ॥

[ਤਿਲਕ=ਟਿੱਕਾ, ਭਾਵ ਸਿਰੋਮਣੀ]

[੧]ਜੈਤਾ ਭੱਲਾ ਤੇ ਸੀਗਾਰੂ ਸੂਰਬੀਰ ਤੇ ਬੜੇ ਮਨ ਦੇ ਉਪਕਾਰੀ (ਸਿੱਖ ਸੇ) । [੨]ਜੈਤਾ, ਨੰਦਾ, ਪਿਰਗਾ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਸਰੇ (ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਚੰਗੇ ਪੁਰਖ ਸੇ । [੩]ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਪਾਠਕ ਸੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ (ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਤੇ) ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। [੪]ਮਹਿਤਾ ਤੋਤਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋ ਗਿਆ (ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੀ। [੫]ਸਾਂਈਂ ਦਾਸ ਜੜੀਆ ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਅਪਾਰ ਹੀਰੇ ਲਾਲਾਂ (ਵਾਂਙੂ ਅਮੋਲਕ) ਸਨ । [੬]ਮਾਲਕ ਪੈੜਾ ਕੋਹਲੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਵਡਾ ਭਾਰੀ ਭੰਡਾਰੀ ਹੈ। [੭]ਮੀਆਂ ਜਮਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਗਤੂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਕਾਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਸੀ । [੮]ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਪੂਰਾ (ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ)।

ਭਾਵ–ਸੀਗਾਰੂ ਤੇ ਜੈਤਾ ਸੂਰਮੇ ਸਿੱਖ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ, ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਤੇ ਪਿਰਾਗਾ ਏਹ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ, ਭਾਈ ਤਿਲੋਕਾ ਤਿਲਕ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਤੋਤਾ, ਮਹਿਤਾ ਵਡਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਾਈਂ ਦਾਸ ਜੜੀਆ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੁਲ ਹੀਰੇ ਤੇ ਲਾਲਾਂ ਵਾਂਙੂ ਅਮੋਲਕ ਸੀ। ਮਲਕ ਪੈੜਾ ਕੋਹਲੀ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਭੰਡਾਰੀ ਅਤੇ ਮੀਆਂ ਜਮਾਲ ਤੇ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਿੱਖ ਖਾਸ ਹਨ।

੨੯. [ਛਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ]।

[੧]ਆਨੰਤਾ ਕੂਕੇ ਸਭ ਵਧਾਵਣ ਹਨਿ ਸਿਰਦਾਰਾ।

²ਇਟਾ ਰੋੜਾ ਜਾਣੀਐ ਨਵਲ ਨਿਹਾਲੁ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਾ।
³ਤਖਤੂ ਧੀਰੁ ਗੰਭੀਰੁ ਹੈ ਦਰਗਹੁ ਤੁਲੀ ਜਪੈ ਨਿਰੰਕਾਰਾ।
⁴ਮਨਸਾ ਧਾਰੁ ਅਥਾਹੁ ਹੈ ਤੀਰਥੁ ਉਪਲੁ ਸੇਵਕ ਸਾਰਾ।
⁵ਕਿਸਨਾ ਝੰਝੀ ਆਖੀਐ ਪੰਮੂ ਪੁਰੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਿਆਰਾ।
⁶ਧਿੰਗੜ ਮੱਦੂ ਜਾਣੀਅਨਿ ਵਡੇ ਸੁਜਾਨ ਤਖਾਣ ਅਪਾਰਾ।
⁷ਬਨਵਾਲੀ ਤੇ ਪਰਸਰਾਮ ਬਾਲ ਵੈਦ ਹਉ ਤਿਨ ਬਲਿਹਾਰਾ।
⁸ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਸਵਾਰਨ ਹਾਰਾ ॥੨੯॥

¹ਅਨੰਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਕੁੱਕੋ ਵਧਾਵਣ ਜਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਭੋਲੇ ਹਨ । ²ਇੱਟਾ, ਰੋੜਾ, ਨਵਲ, ਨਿਹਾਲੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੀਚਾਰਕ ਜਾਣੋ । ³ਤਖਤੂ ਧੀਰਜੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਤੁੱਲੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ । ⁴ਮਨਸਾ ਧਾਰ ਡੂੰਘਾ ਹੈ, ਤੀਰਥ, ਉਪਲ ਸਾਰਾ (ਪਰਵਾਰ) ਸੇਵਕ ਹੈ। ⁵ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਝੰਝੀ ਪੰਮੂ ਪੁਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ⁶ਧਿੰਗੜ ਮੱਦੂ ਵਡੇ ਸੁਜਾਣ ਤਿਖਾਣ ਸਿੱਖ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ⁷ਬਨਵਾਲੀ ਪਰਸਰਾਮ ਬਾਲ ਵੈਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹਾਂ । ⁸(ਸਾਰਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪੈਜ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਵਾਰਣਹਾਰ ਹਨ । (ਇਹ ਛੀਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ)।

੩੦. [ਛਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ]।

¹ਲਸ਼ਕਰ ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਗੁਆਲੀਏਰ ਸੁਇਨੀ ਹਰਿਦਾਸੁ।
²ਭਾਵਾ ਧੀਰੁ ਉਜੇਨ ਵਿਚਿ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤ ਗੁਰੁ ਸਬਦਿ ਨਿਵਾਸ।
³ਮੇਲ ਵਡਾ ਬੁਰਹਾਨ ਪੁਰਿ ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਸਹਜ ਪਰਗਾਸ।
⁴ਭਗਤ ਭਈਆ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਨਾਲਿ ਬੋਦਲਾ ਘਰੇ ਉਦਾਸ।
⁵ਮਲਕ ਕਟਾਰੁ ਜਾਣੀਐ ਪਿਰਥੀ ਮੱਲ ਜਰਾਹੀ ਖਾਸ।
⁶ਭਗਤੂ ਛੁਰਾ ਵਖਾਣੀਐ ਡੱਲੂ ਰੀਹਾਣੈ ਸਾਬਾਸ।
⁷ਸੁੰਦਰ ਸੁਆਮੀ ਦਾਸ ਦੁਇ ਵੰਸ ਵਧਾਵਣ ਕਵਲ ਵਿਗਾਸ।
⁸ਗੁਜਰਾਤੇ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਭਖਾਰੀ ਭਾਬੜਾ ਸੁਲਾਸ।
⁹ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਰਹਿਰਾਸੁ ॥੩੦॥

[ਜਰਾਹੀ=ਜੋ ਮਲ੍ਹਮ ਪੱਟੀ ਕਰੇ ।]

¹ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਲਸ਼ਕਰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਹਰਦਾਸ ਸੁਇਨੀ (ਗਵਾਲੀਅਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ) ਵਾਸੀ। ²ਭਾਵਾ ਧੀਰ ਉਜੈਨ ਵਾਸੀ ਸਤਿਸੰਗੀ ਤੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਪਿਆਰੇ ਹਨ । ³ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ ਵਿਚ ਵਡਾ ਮੇਲ ਹੈ, (ਜੱਥੇ) ਸਹਜ ਪਦ ਤੇ ਸਨਮੁਖ (ਸਿੱਖ (ਬਹੁਤ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ । ⁴ਭਈਆ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਭਗਤ ਨਾਲੇ ਬੋਦਲਾ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਉਦਾਸ (ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) । ⁵ਕਟਾਰੂ ਮਲਕ, ਪਿਰਥੀ ਮਲ ਜਰਾਹੀ ਖਾਸ ਖਾਸ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ । ⁶ਭਗਤੂ ਛੁਰਾ ਤੇ ਡੱਲੂ ਰੀਹਾਣੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ ਕਹੀਦੇ ਸਨ । ⁷ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਦਾਸ ਦੋਵੇਂ (ਸਿਖ ਦੀ) ਵੰਸ ਵਧਾਵਨ ਵਾਲੇ (ਪਰਚਾਰਕ), (ਕਵਲ ਵਿਗਾਸੀ=) ਚੜ੍ਹਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸਾਖੀ ਹੋਏ । ⁸ਭੇਖਾਰੀ ਭਾਬੜਾ ਸੁਲਾਸ ਗੁਜਰਾਤੀਏ ਸਿੱਖ ਹਨ । ⁹(ਇਹ ਸਿਖ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰਾਹ ਰਸਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

੩੧. [ਛਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ]।

¹ਸੁਹੰਡੋ ਮਾਈਆ ਲੰਬ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗਾਵੈ ਗੁਰਬਾਣੀ।

²ਚੂਹੜ ਚਉਝੜੁ ਲਖਨਊ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮ ਵਖਾਣੀ।
³ਸਨਮੁਖ ਸਿਖੁ ਪਿਰਾਗ ਵਿਚਿ ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ।
⁴ਜਟੂ ਤਪਾ ਸੁ ਜੌਨਪੁਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ।
⁵ਪਟਣੇ ਸਭਰਵਾਲ ਹੈ ਨਵਲੁ ਨਿਹਾਲਾ ਸੁਧ ਪਰਾਣੀ।
⁶ਜੈਤਾ ਸੇਠ ਵਖਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਹੋਰੁ ਨ ਜਾਣੀ।
⁷ਰਾਜ ਮਹਲ ਭਾਨੂ ਬਹਿਲੁ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨਿ ਭਾਣੀ।
⁸ਸਨਮੁਖੁ ਸੋਢੀ ਬਦਲੀ ਸੇਠਿ ਗੁਪਾਲੈ ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਣੀ।
⁹ਸੁੰਦਰ ਚਢਾ ਆਗਰੈ ਢਾਕੇ ਮੋਹਣਿ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ।
¹⁰ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੩੧॥੧੧॥

[ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ=ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਖਾਣ। ਅਨਦਿਨ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ।]

¹ਸੁਹੰਡੇ ਨਾਮੇ ਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ ਮਾਈਆ ਲੰਬ (ਖੱਤ੍ਰੀ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ) ਗਾਉਂਦਾ ਸੀ। ²ਭਾਈ ਚੂਹੜ, ਚੌਝੜ ਜਾਤੀ ਲਖਨਊ ਦਾ ਵਾਸੀ ਗੁਰਮੁਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਸੀ (ਭਾਵ ਤੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਹੋਠ ਫੁਰਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ)। ³ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੀਰਥ ਪੁਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਖਾਣ ਸੀ। ⁴ਭਾਈ ਜੱਟੂ ਤਪਾ ਜੋਨਪੁਰ ਦਾ ਵਾਸੀ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਸੀ। ⁵ਪਟਣੇ ਦੇ ਵਾਸੀ ਨਵਲ ਤੇ ਨਿਹਾਲਾ ਸਭਰਵਾਲ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਨ। ⁶ਜੈਤਾ ਸੇਠ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ⁷ਭਾਨੂ ਬਹਲ ਰਾਜ ਮਹਲ ਦਾ ਵਾਸੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖ ਗੁਰਮਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। ⁸ਸੋਢੀ ਬਦਲੀ ਅਤੇ ਸੇਠ ਗੁਪਾਲ ਸਨਮੁਖ ਸਿੱਖ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਜਾਣਨ ਹਾਰੇ ਸਨ। ⁹ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਚੱਢਾ ਆਗਰੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮੋਹਣ ਢਾਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰ ਸੇਵਕ (ਵਿਦਮਾਨ) ਸਨ। ¹⁰ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਭਾਵ–ਉਰਧ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵਡੇ ਸਿਦਕੀ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਜੇ ਹਰੇਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁਫੱਸਲ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਅਲੱਗ ਪੋਥੀ "ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ" ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਦਫਤਰੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੧੨.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ]।

¹ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਜਾਇ ਜਿਨਾ ਗੁਰੂ ਦਰਸਨੁ ਡਿਠਾ।
²ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਪੈਰੀ ਪੈ ਗੁਰ ਸਭਾ ਬਹਿਠਾ।

[੩]ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਮਿਠਾ।
[੪]ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਪੁਤੁ ਮਿਤੁ ਗੁਰਭਾਈ ਇਠਾ।
[੫]ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਜਾਣਨਿ ਅਭਿਰਿਠਾ।
[੬]ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਆਪਿ ਤਰੇ ਤਾਰੇਨਿ ਸਰਿਠਾ।
[੭]ਗੁਰਸਿਖ ਮਿਲਿਆ ਪਾਪ ਪਣਿਠਾ ॥੧॥

[ਬਹਿਠਾ=ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਠਾ=ਇਸ਼ਟ, ਵਾਂਛਤ ਪਦਾਰਥ।]
[ਅਭਿਰਿਠਾ=ਪਜਾਰੀ ਸਰਿਠਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਪਣਿਠਾ=ਦੂਰ ਹੋਣਾ।]

[੧]ਉਹਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। [੨]ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। [੩]ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਜਾ ਲੈ ਕੇ ਮਿਠਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। [੪]ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ (ਸਮਝਦੇ) ਹਨ। [੫]ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਿਆਰੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। [੬]ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪ ਤਰੇ ਹਨ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ। [੭]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕਰੇ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬਚਨ ਬੋਲੇ।

੨. [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿੱਤ ਨੇਮ]।

[੧]ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ ਉਠਿ ਬਹੰਦੇ।
[੨]ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਲੇ ਸਰਿ ਨਾਵੰਦੇ।
[੩]ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਹੁਇ ਇਕ ਮਨਿ ਗੁਰ ਜਾਪੁ ਜਪੰਦੇ।
[੪]ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਜੁੜੰਦੇ।
[੫]ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿਤ ਗਾਇ ਸੁਣੰਦੇ।
[੬]ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਮਨ ਮੇਲੀ ਕਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦੇ।
[੭]ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰੰਦੇ।
[੮]ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਸੁਫਲੁ ਫਲੰਦੇ ॥੨॥

[ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ। ਸਰ=ਤਲਾ, ਨਦੀ, ਛੰਭ, ਯਾ ਵੇਲੇ ਸਿਰ।]

[੧]ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀ ਉਠ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। [੨]ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਤੜਕੇ ਸਰ ਨ੍ਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [੩]ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੪]ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੫]ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਿੱਤ (ਗਾਉਂਦੇ ਯਾ) ਜਾ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। [੬]ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਮਨ ਮੇਲੀ (ਭਾਲਕੇ, ਉਸ) ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੭]ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੮]ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸੁਫਲ ਫਲਾਂ ਨਾਲ (ਉਹ) ਫਲਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਜੇਹੜੇ ਸਿੱਖ ਚਾਰ ਘੜੀ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਉਠ ਬੈਠਦੇ, ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਰਾਂ ਆਦਿ ਪੁਰ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਜਪੁ, ਜਾਪੁ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਈਰਖਾ ਮਤਸਰ ਨਹੀਂ

ਕਰਦੇ, ਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗਾਉਂਦੇ, ਸੁਣਦੇ, ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਸ੍ਰੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵਕਤਾ ਜਾਂ ਵਕਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਆਪ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਮਨ ਮੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਦੇ, ਭਾਵ ਨਾਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪੁਨ: ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨ (ਬਲਿਹਾਰ) ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਜਾਨ ਵਾਰ ਦੇਵਾਂ, ਫਿਰ ਭੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਵਾਰਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਗੁਰ ਵਾਕ–

'ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥ ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥ ਫਿਰਿ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥'

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਉਪਰਲੀ ਪੌੜੀ ਦੇ ਅੰਤਰਭੂਤ ਹੈ–ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਸੁਫਲ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਆਦ ਚੰਗੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੩. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ]।

[੧]ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਹੋਦੈ ਤਾਣਿ ਸੁ ਹੋਇ ਨਿਤਾਣਾ।
[੨]ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਹੋਦੈ ਮਾਣਿ ਜੁ ਰਹੈ ਨਿਮਾਣਾ।
[੩]ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਛੋਡਿ ਸਿਆਣਪ ਹੋਇ ਇਆਣਾ।
[੪]ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਵੈ ਜਿਸੁ ਭਾਣਾ।
[੫]ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦੇਖਿ ਲੁਭਾਣਾ।
[੬]ਹਉ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਵਾਰਿਆ ਚਲਣ ਜਾਣਿ ਜੁਗਤਿ ਮਿਹਮਾਣਾ।
[੭]ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣਾ ॥੩॥

[ਵਿਟਹੁ=ਉਪਰੋਂ। ਤਾਣ=ਬਲ।]

[੧]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਬਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਿਤਾਣਾ (ਨਿਰਬਲ) ਹੋ ਰਹੇ। [੨]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮਾਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨਿਮਾਣਾ (ਗਰੀਬ) ਹੋ ਰਹੇ। [੩]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਿਆਣਪਾਂ ਛਡਕੇ ਇਆਣਾ (ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ) ਬਣ ਰਹੇ। [੪]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਸਮ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। [੫]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪੁਰ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵੱਡਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ)। [੬]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ (ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ) ਕੂਚ ਕਰਣਾ ਜਾਣਕੇ ਪਰਾਹੁਣਾ ਬਣ ਰਹੇ। [੭](ਉਹ ਉਕਤ ਪੁਰਖ) ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ।

੪. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਪਰਸ ਹੈ]।

[੧]ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਗਰੀਬੀ ਆਵੈ।
[੨]ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਪਰ ਨਾਰੀ ਦੇ ਨੇੜਿ ਨ ਜਾਵੈ।
[੩]ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਪਰਦਰਬੈ ਨੋ ਹਥੁ ਨ ਲਾਵੈ।
[੪]ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਪਰਨਿੰਦਾ ਸੁਣਿ ਆਪੁ ਹਟਾਵੈ।
[੫]ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਵੈ।
[੬]ਹਉ ਤਿਸੁ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ਥੋੜਾ ਸਵੈ ਥੋੜਾ ਹੀ ਖਾਵੈ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਈ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥੪॥

[ਘੋਲ ਘੁਮਾਇਆ=ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ।]

[1]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈ ਕੇ ਰਿਦੇ ਗਰੀਬੀ ਧਾਰਨ ਕਰੇ। [2]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਜਾਵੇ, (ਭਾਵ ਜਤੀ ਹੋਵੇ)। [3]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਵੇ (ਭਾਵ ਲੋਭ ਨ ਕਰੇ, [4]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਨ ਥੋਂ (ਆਪਣਾ) ਆਪ ਹਟਾ ਲਵੇ। [5]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਮਾਵੇ (ਭਾਵ ਮੰਨਣ ਕਰੇ)। [6]ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਥੋੜਾ ਸਵੇਂ ਤੇ ਥੋੜਾ ਹੀ ਖਾਵੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਜਨ ਵਿਖੇ ਵਿਘਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। [7](ਓਹੀ) ਗੁਰਮੁਖ (ਜੋ ਉਕਤ ਸਿੱਖਯਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਗਜਾਨੀ ਹੈ]।

[1]ਹਉ ਤਿਸਦੇ ਚਉਖੰਨੀਐ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੋ ਜਾਣੈ।
[2]ਹਉ ਤਿਸਦੇ ਚਉਖੰਨੀਐ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਅੰਦਰਿ ਆਣੈ।
[3]ਹਉ ਤਿਸਦੇ ਚਉਖੰਨੀਐ ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਪਰਵਾਣੈ।
[4]ਹਉ ਤਿਸਦੇ ਚਉਖੰਨੀਐ ਮੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
[5]ਹਉ ਤਿਸਦੇ ਚਉਖੰਨੀਐ ਆਪੁ ਠਗਾਏ* ਲੋਕਾ ਭਾਣੈ।
[6]ਹਉ ਤਿਸਦੇ ਚਉਖੰਨੀਐ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੇ ਰੰਗ ਮਾਣੈ।
[7]ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ ਮਾਣ ਨਿਮਾਣੈ।
[8]ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਸਿਵਾਣੈ ॥੫॥

[ਚਉਖੰਨੀਐ=ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋਣਾ, ਭਾਵ ਵਾਰਨੇ ਜਾਣਾ।]
[ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ)।]

[1]ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਇਕ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। [2]ਉਸ ਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। [3]ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। [4]ਮੈਂ ਉਸਦੇ ਉਤੋਂ ਚਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋਕੇ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ (ਕੌੜਾ) ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। [5]ਮੈਂ ਉਸਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਠੱਗ ਲਿਆ ਹੈ; ਐਸਾ ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਰਹੇ)। [6]ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ 'ਰੰਗ' (=ਆਨੰਦ) ਮਾਣਦਾ ਹੈ। [7](ਲਉਬਾਲੀ=) ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ (ਕਚਹਿਰੀ) ਵਿਖੇ ਨਿਮਾਣੇ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਰ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਮਾਣੇ (ਕਹੀਦੇ) ਹਨ, (ਜਿਹਾ "ਭੇਖਾਰੀ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਾਵੈ ਰਾਜਾ ਤੇ ਭੇਖਾਰੀ")। [8]ਗੁਰੂ ਪੂਰਨ (ਹਨ, ਅਰ) ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਵਾਣਦਾ (=ਮੰਨਦਾ) ਹੈ (ਉਹ ਬੀ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਯਥਾ:-"ਜਿਨ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸਹੀ ਜੇਹਾ।")

੬. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਵਸਥਾ]।

[1]ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
[2]ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਕਰਨ ਉਦਾਸੀ ਅੰਦਰਿ ਮਾਇਆ।

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਗਵਾਏ-ਬੀ ਹੈ।

੩ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰਚਰਣੀ ਚਿਤ ਲਾਇਆ।
੪ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਿਲਾਇਆ।
੫ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ।
੬ਹਉ ਸਦਕੇ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਇਆ।
੭ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਦਿੜਾਇਆ ॥੬॥

੧ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ੨ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਉਦਾਸ (ਜਲ ਕਮਾਲ ਵਾਂਙੂ ਅਲੇਪ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੪ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੫ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਮਨ) ਸੰਸਾਰਾਕਾਰ ਥੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੬ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਹੋਕੇ ਨਿਰਾਸ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ)। ੭ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ (ਉਹਨਾਂ ਆਪ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਅਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ)।

੭. [ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਕਰਤੂਤ]।

ਸੂਚਨਾ–ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਬੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਾਤ੍ਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਆਪ ਏਥੇ ਬੀ ਬਰੀ ਹਨ।

੧ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਵਡਾ ਅਖਾਇਦਾ ਨਾਭਿ ਕਵਲ ਦੀ ਨਾਲਿ ਸਮਾਣਾ।
੨ਆਵਾ ਗਵਣੁ ਅਨੇਕ ਜੁਗ ਓੜਕ ਵਿਚਿ ਹੋਅ ਹੈਰਾਣਾ।
੩ਓੜਕੁ ਕੀਤੁਸੁ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਇਐ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਾ।
੪ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਵਖਾਣਦਾ ਚਤੁਰਮੁਖੀ ਹੋਇ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ।
੫ਲੋਕਾਂ ਨੋ ਸਮਝਾਇਦਾ ਦੇਖਿ ਸੁਰਸਤੀ ਰੂਪ ਲੋਭਾਣਾ।
੬ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਗਵਾਇਕੈ ਗਰਬੁ ਗਰੂਰੀ ਕਰਿ ਪਛੁਤਾਣਾ।
੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਨੇਤ ਨੇਤ ਵਖਾਣਾ ॥੭॥

[ਨਾਲਿ=ਕਮਲ ਦੀ ਡੰਡੀ। ਓੜਕ=ਅੰਤ ਨੂੰ। ਗਰੂਰੀ=ਹੰਕਾਰੀ।]

੧ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਓਹ ਨਾਭਿ ਕਮਲ ਦੀ ਡੰਡੀ ਵਿਖੇ (ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਅੰਤ ਲੈਣ ਨੂੰ) ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ੨ਅਨੇਕ ਜੁਗਾਂ ਤੋੜੀ ਆਵਾਗੌਣ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ ਕਦੀ ਹੇਠਾਂ ਕਦੀ ਉੱਤੇ ਭਟਕਦਾ ਰਿਹਾ), ਓੜਕ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਨਾਭ ਕਮਲ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਾ ਆਇਆ)। ੩(ਓੜਕ ਕੀਤੁਸੁ ਆਪਣਾ=) ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਸਾਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਥੱਕਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਕੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭੁੱਲਾ ਰਿਹਾ। ੪ਚਾਰੇ ਵੇਦ (ਅਰਥਾਤ ਸਾਮ, ਰਿਗ, ਯੁਜਰ, ਅਥਰਵਣ) ਪੜ੍ਹੇ, ਮਾਨੋਂ ਏਹ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁਖ ਸਨ, ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਸਿਆਣਾ (ਦਾਨਾਉ ਕਹਾਉਂਦਾ) ਸੀ। ੫ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਯਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ (ਕਿ ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਪਰ ਆਪ) ਸੁਰਸਤੀ (ਦਾ ਸੁੰਦਰ) ਰੂਪ ਦੇਖਕੇ ਲੋਭ ਗਿਆ। ੬ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਏਵੇਂ ਗਵਾ ਦਿੱਤੇ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਗਰੂਰੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, (ਪਿਛੋਂ) ਪਛੁਤਾਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ੭(ਗੱਲ ਕੀ ਈਸ਼ੂਰ ਦੀ) ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਹੈ, ਵੇਦ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਤਿ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਕਿਸੇ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਨਾਲਿ ਕੁਟੰਬ ਸਾਥਿ ਵਰ ਦਾਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਭਾਲਣ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਗਇਆ ॥ ਆਗੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਤਾ ਕਾ ਕੰਸੁ ਛੇਦਿ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ।'

੮. [ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵਜ]।

੧ਬਿਸਨ ਲਏ ਅਵਤਾਰ ਦਸ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਜੋਧ ਸਘਾਰੇ।
੨ਮਛ ਕਛ ਵੈਰਾਹ ਰੂਪ ਹੋਇ ਨਰਸਿੰਘ ਬਾਵਨ ਬਉਧਾਰੇ।
੩ਪਰਸਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਕਿਸਨੁ ਹੋਇ ਕਿਲਕਿ ਕਲੰਕੀ ਅਤਿ ਅਹੰਕਾਰੇ।
੪ਖਤ੍ਰੀ ਮਾਰਿ ਇਕੀਹ ਵਾਰ ਰਾਮਾਇਣ ਕਰਿ ਭਾਰਥ ਭਾਰੇ।
੫ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਨ ਸਾਧਿਓ ਲੋਭੁ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਮਾਰੇ।
੬ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਨ ਭੇਟਿਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਹਲੰਗ ਨ ਸਾਰੇ।
੭ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਕਾਰਿ ਵਿਕਾਰੇ ॥੮॥

[ਜੋਧ=ਬਲੀ, ਅਤਿਰਥੀ। ਸੰਘਾਰੇ=ਮਾਰੇ। ਵੈਰਾਹ=ਸੂਕਰ ਅਵਤਾਰ।]
[ਬਾਵਨ=ਬਵੰਜਾ ਉਂਗਲੀ ਪ੍ਰਮਾਨ। ਬਉਧਾਰੇ=ਬੁਧ ਅਵਤਾਰ।]
[ਕਿਲਕਿ ਕਲੰਕੀ=ਬਲੀ ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਜੋ ਗਰਜਕੇ ਹੋਣਾ ਹੈ।]
[ਸਹਲੰਗ=ਮੇਲ।]

੧ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਵੈਰ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਨਾਲ ਅਤਿਰਥੀ ਸੂਰਮੇ (ਜੇਹੜਾ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਲੜੇ) ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ੨ਮੱਛ, ਕੱਛ ਸੂਕਰ, ਨਰਸਿੰਘ, ਬਾਵਨ ਅਤੇ ਬੋਧ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ। ੩ਪਰਸਰਾਮ, ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਕਲਕੀ (ਅਵਤਾਰ) ਵਡੇ ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ (ਹੋਣ ਵਾਲੇ)। ੪(ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ) ਇੱਕੀ ਵਾਰ ਨਿਹਖੱਤ੍ਰਾਇਣ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, (ਫੇਰ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਨੇ) ਰਾਮਾਇਣ (ਵਿਚ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ) ਵਡੇ ਭਾਰਥ (ਕਹੀਏ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਰਾਵਣ ਨਾਲ) ਕੀਤੇ। ੫(ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ (ਕਿਸੇ ਬੀ) ਨਾ ਸਾਧਿਆ ਤੇ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ (ਬੀ ਕਿਸੇ) ਨਾ ਮਾਰਿਆ। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ (ਪੂਰਨ) ਪੁਰਖ (ਹਨ, ਨਾ) ਮਿਲੇ (ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ (ਸਹਲੰਗ) ਮੇਲ ਤੋਂ ਨੱਸੇ ਰਹੇ। (ਭਾਵ-'ਕਿਸੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਈਆ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸੁ)। ੭ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਖੋਟੇ ਹੀ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਹਉ ਹਉ ਮੈਂ ਮੈਂ ਵਿਚਹੁ ਖੋਵੈ। ਦੂਜਾ ਮੇਟੈ ਏਕੋ ਹੋਵੈ।' ਪੁਨਃ 'ਹਮ ਕੀਆ ਹਮ ਕਰਹਗੇ ਹਮ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ।' ਅਰਥਾਤ-ਜੋ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਓਹ ਹੰਕਾਰ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੂਰਖ ਤੇ ਗਵਾਰ ਹਨ।

ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ-ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਦੈਂਤਾ ਦੇ ਹੀ ਝਗੜੇ ਤੇ ਵਾਦ ਰਹੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਇਸ਼ੂਰ ਹੈ, ਯਥਾ :-"ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਰਾਮੁ ਰਾਜਾ ਆਇਆ ॥ ਦੈਤਾ ਮਾਰੇ ਧਾਇ ਹੁਕਮਿ ਸਬਾਇਆ" ॥ ਅਰਥ :-ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਰਾਮਰਾਜਾ ਆਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਰਾਵਣਾਦਿਕ ਦੈਂਤ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਿੱਕਾ ਤੋਰਿਆ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਹਉਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ।

੯. [ਮਹਾਂ ਦੇਵ, ਸ਼ਿਵ]।

¹ਮਹਾਂਦੇਉ ਅਉਧੂਤੁ ਹੋਇ ਤਾਮਸ ਅੰਦਰਿ ਜੋਗੁ ਨ ਜਾਣੈ।
²ਭੈਰੋ ਭੂਤ ਕੁਸੂਤ ਵਿਚਿ ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ ਬੈਤਾਲ ਧਿਙਾਣੈ।
³ਅਕ ਧਤੂਰਾ ਖਾਵਣਾ ਰਾਤੀ ਵਾਸਾ ਮੜੀ ਮਸਾਣੈ।
⁴ਪੈਨ੍ਹੈ ਹਾਥੀ ਸੀਹ ਖਲ ਡਉਰੂ ਵਾਇ ਕਰੈ ਹੈਰਾਣੈ।
⁵ਨਾਥਾ ਨਾਥ ਸਦਾਇਦਾ ਹੋਇ ਅਨਾਥੁ ਨ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ।
⁶ਸਿਰਠਿ ਸੰਘਾਰੈ ਤਾਮਸੀ ਜੋਗੁ ਨ ਭੋਗੁ ਨ ਜੁਗਤ ਪਛਾਣੈ।
⁷ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗਾਣੈ ॥੯॥

[ਅਉਧੂਤ=ਜੋਗੀ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮੀ। ਕੁਸੂਤ=ਭੈੜੇ ਕੰਮ। ਖੇਤ੍ਰਪਾਲ=ਭੂਤ ਜਾਤੀ।]
[ਸੀਹਖਲ=ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲੜੀ। ਸਿਰਠਿ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।]

¹ਮਹਾਂਦੇਉ ਜੋਗੀ ਹੋਕੇ ਤਮੋਗੁਣ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਹੀ ਰਿਹਾ), ਜੋਗ ਦੀ ਕੁਝ ਖਬਰ ਨਾ ਜਾਤੀ, (ਭਾਵ ਚਿੱਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੋਕਣ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋਗ ਸੀ ਸੋ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕਿਆ)। ²ਭੈਰਵ ਤੇ ਭੂਤਾਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤਰਪਾਲ ਨਾਮੇਂ ਬੈਤਾਲਾਂ ਪੁਰ (ਧਿਙਾਣਾ=) ਧੱਕੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ³ਅੱਕ ਤੇ ਧਤੂਰਾ ਭੋਜਨ ਸੀ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਖੇ ਰਾਤੀਂ ਵਾਸਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ⁴ਹਾਥੀ ਦੀ ਖੱਲੜੀ (ਦੇਹ ਉਤੇ) ਪਹਿਰਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲੜੀ (ਲੱਕ) ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸੀ, (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਡੌਰੂ ਵਜਾਕੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ⁵(ਆਪ ਨੂੰ) ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਸਦਾਇਆ, ਪਰ ਅਨਾਥ ਬਣਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਰੰਗ ਨਾ ਮਾਣਿਆਂ। ⁶(ਪ੍ਰਲੈ ਕਾਲ ਵਿਖੇ) ਤਮੋਗੁਣ (ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਸਾਰੀ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ (ਉਸ ਦਾ) ਕੰਮ ਰਿਹਾ, ਜੋਗ ਭੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਨ ਪਛਾਤੀ (ਭਾਵ, ਵਿਹਾਰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਤੀ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾ ਦਿੱਤਾ)। ⁷ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਪਦ ਰੂਪੀ) (ਸੁਖ ਫਲ=) ਆਤਮ ਲਾਭ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਪਾਂਡੇ ਤੁਮਰਾ ਮਹਾ ਦੇਉ ਧਉਲੇ ਬਲਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਵਤ ਦੇਖਿਆ ਥਾ ॥ ਮੋਦੀ ਕੇ ਘਰ ਖਾਣਾ ਪਾਕਾ ਵਾਕਾ ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ ਥਾ॥" ਅਰਥ:=ਇਕ ਮੋਦੀ (ਬਣੀਏ) ਦੇ ਘਰ ਰੋਟੀ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਜੂਠੀ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਾਲਾਤ ਜੋ ਸ਼ਿਵਾਂ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੱਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਨਿਖੇਧੀ ਪੱਖ ਦੱਸ ਕੇ ਵਿਧਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਵਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ, ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਵੱਸ ਕਰਨਾ, ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣੇ, ਮਸਾਣਾਂ ਦਾ ਵਾਸ, ਖੱਲ ਪਹਿਰਨਾ, ਤਮੋਗੁਣ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਰੋਗ ਜੁਗਤ ਨਾ ਜਾਣਨੀ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੱਖਣ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਤੋਗੁਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਦੱਸਕੇ ਉਧਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਦੱਸਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਐਨਾ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਜਦ ਸਤਿਸੰਗ ਬਿਨਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਹੋ।

੧੦. [ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ]।

¹ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਰਾਜੁ ਕਮਾਵੈ।
²ਚਉਦਹ ਇੰਦ੍ਰ ਵਿਣਾਸੁ ਕਾਲਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਾ ਇਕੁ ਦਿਵਸੁ ਵਿਹਾਵੈ।
³ਧੰਧੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮਰੈ ਲੋਮਸ ਦਾ ਇਕੁ ਰੋਮ ਛਿਜਾਵੈ।

੪ਸੇਸ ਮਹੇਸ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੋਇ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ।
੫ਜੋਗ ਭੋਗ ਜਪ ਤਪ ਘਣੇ ਲੋਕ ਵੇਦ ਸਿਮਰਣੁ ਨ ਸੁਹਾਵੈ।
੬ਆਪੁ ਜਣਾਇ ਨ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥੧੦॥

[ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ=ਸੁਰਗ। ਛਿਜਾਵੈ=ਟੁੱਟਣਾ। ਸੇਸ=ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ। ਲੋਮਸ=ਲੋਮਸ ਰਿਖੀ।]

੧ਇੰਦਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਰਗ ਵਿਖੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨ਜਦ ਚੌਦਾਂ ਇੰਦਰਾਂ ਦਾ (ਵਿਨਾਸ ਕਾਲ ਕਹੀਏ) ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਖੇ ਚੌਦਹ ਇੰਦਰ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ) ੩ਲੋਮਸ ਨਾਮੇ ਰਿਖੀ (ਦਾਹੜੀ ਦਾ) ਇਕ ਰੋਮ ਹੀ ਪੁੱਟ ਸਿਟਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਪਿਉ ਮੇਰਾ ਰੋਜ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਭੱਦਨ ਕੌਣ ਪਿਆ ਕਰਾਵੇ, ਇਉਂ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਗਤ ਦੇ ਰਚਣ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ। ੪ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੋ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨਾ ਆਈ। ੫ਜੋਗ, ਭੋਗ, ਜਪ, ਤਪ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਘਣੇ ਲੋਕ (ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ) ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ੬ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਜਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਸਹਿਜ ਪਦਵੀ ਵਿਖੇ ਨ ਸਮਾਏ।

ਭਾਵ=ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਤਰਾਂ ਦੀ, ਅਰ ਪਿਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ, ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲੋਮਸ ਦੀ ਵਡੀ ਉਮਰ ਹੋਈ, ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਕਿਸੇ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਨੂੰ ਨ ਆਈ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬੇ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਨੇ ਅਹੰਕਾਰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਉਮਰਾ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਨੰਦੁ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

੧੧. [ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਰਿਖੀ]।

੧ਨਾਰਦੁ ਮੁਨੀ ਅਖਾਇਦਾ ਆਗਮੁ ਜਾਣਿ ਨ ਧੀਰਜੁ ਆਣੈ।
੨ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਸਲਤਿ ਮਜਲਸੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਚੁਗਲੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
੩ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਸਨਦਾਇਕਾਂ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਨਵਿਰਤੀ ਹਾਣੈ।
੪ਜਾਇ ਬੈਕੁੰਠ ਕਰੋਧੁ ਕਰਿ ਦੇਇ ਸਰਾਪੁ ਜੈ ਬਿਜੈ ਧਿਙਾਣੈ।
੫ਅਹੰਮੇਉ ਸੁਕ੍ਰਦੇਉ ਕਰਿ ਗਰਭ ਵਾਸਿ ਹਉਮੈ ਹੈਰਾਣੈ।
੬ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਅਉਲੰਗ ਭਰੇ ਉਦੇ ਅਸਤ ਵਿਚਿ ਆਵਣ ਜਾਣੈ।
੭ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਵਿਚਿ ਗਰਬ ਗੁਮਾਣੈ ॥੧੧॥

[ਆਗਮ=ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। ਮਸਲਤਿ ਮਜਲਸੈ=ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ।]
[ਅਹੰਮੇਉ=ਅਹੰਕਾਰ। ਅਉਲੰਗ=ਦੋਸ਼। ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ=ਮਾਯਾ।]

੧ਨਾਰਦ ਨਾਮੇ ਮੁਨੀ ਕਹਾਉਂਦਾ (ਸੀ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਬੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਧੀਰਜ ਨ ਆਈ (ਭਾਈ ਕਿਧਰੇ ਟਿਕ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠਾ)। ੨ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ੩ਸਨਕਾਦਿਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬਾਲ ਬੁੱਧੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਬਾਲ ਸੁਭਾਵ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਨਵਿਰਤੀ ਹੀਣੈ) ਨਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀਣ ਹੀ ਰਹੇ (ਭਾਵ ਚੰਚਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਙ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਬੈਠੇ, ਸੋ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੪(ਇਕ ਵਾਰ) ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ (ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗਏ, ਅਗੋਂ) ਜਯ ਬਿਜਯ ਨਾਮੇ (ਪਾਰਖਦਾਂ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆ ਬਾਝ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਖਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ) ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਧਿਙਾਣੇ ਹੀ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ੫ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੁਖਦੇਵ ਨੇ ਬੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਖੇ (ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿਤੇ,

ਉਹ ਬੀ) ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਮਝ ਕੇ) ਹੰਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ੬ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਬੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ) ਉਦੇ ਅਸਤ ਵਿਚ ਆਵਣ ਜਾਣ ਵਿਖੇ ਹੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੭ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਮਾਇਆ) ਦੇ ਵਿਚ (ਫਸੇ) ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਗੁਮਾਨ (ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕੀਤੇ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਮੁਨੀਆਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸਕੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਨਾ ਵਸੋ, ਹਉਮੈ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦਿੱਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰੋ। ਐਡੇ ਉੱਚੇ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੁਖੀ ਨਾ ਹੋਏ, ਤਦ ਹੋਰ ਕਿਸ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਆਦਿ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਓਟ ਲਵੋ ਤੇ ਹਉਂ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੋ।

੧੨. [ਜਤੀ ਸਤੀ ਆਦਿਕ]।

੧ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਜਤ ਸਤ ਜੁਗਤਿ ਸੰਤੋਖ ਨ ਜਾਤੀ।
੨ਸਿਧ ਨਾਥੁ ਬਹੁ ਪੰਥ ਕਰਿ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਕਰਨਿ ਕਰਮਾਤੀ।
੩ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਭਰਮਿ ਭਰਾਤੀ।
੪ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਹੋਇ ਵਰਤਿਆ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਉਚਾਟ ਜਮਾਤੀ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਹੋਇ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਤੰਬੋਲ ਸੁਹਾਤੀ।
੬ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਸੁਝ ਸੁਝਾਤੀ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ ॥੧੨॥

[ਭਰਮਿ ਭਰਾਤੀ=ਭਰਮ ਦੀ ਭ੍ਰਾਂਤਿ (ਭੁਲਾਵਾ)। ਬਾਰਹ ਬਾਟ=ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ ਅਥਵਾ]
[ਪੰਥ। ਤੰਬੋਲ ਸੁਹਾਤੀ=ਪਾਨ ਸੁਭਾਇਮਾਨ। ਸੁਝ ਸੁਝਾਤੀ=ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼।]
[ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ=ਪਿਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ। (ਅ) ਪਿਰੀ ਵਿਖੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।]

੧(ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਜਤੀਆਂ ਸਤੀਆਂ ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਨੇ ਜਤ ਸਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਅਰਥਾਤ ਜਤੀਆਂ ਜਤ ਦੀ, ਸਤੀਆਂ ਸਤ ਦੀ, ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਰੀਤੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ੨ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ (ਨੇ ਬੀ) ਬਾਹਲੇ ਪੰਥ ਬਨਾ ਲੀਤੇ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੱਸਣ ਲਗ ਪਏ। ੩ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਚਾਰੇ ਵਰਣ (ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿਕ) ਭਰਮ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਹੋ ਪਏ (ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ 'ਬਾਰਹ ਬਾਟ') ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਬਣਾ ਲੀਤੇ,) (ਉਚਾਟ ਜਮਾਤੀ ਕਹੀਏ) ਜਮਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਬਨਾਉਣ (ਯਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸ ਭਟਕਾਉਣ ਲਗੇ)। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ ਹੋਵੇਂ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਣ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਵਾਂਡ (ਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਕਹੀਏ) ਰੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਸਭਾਇਮਾਨ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ (ਜਿੱਕੁਰ ਕੱਥ, ਸੁਪਾਰੀ ਚੂਨਾ, ਪਾਨ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਛੱਡਕੇ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਇਕ ਰੰਗ ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣ ਬਣ ਗਏ ਹਨ)। ੬ਜਿੱਕੁਰ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਰਸ ਸੁੱਝ ਸੁਝਾਤੀ) ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਗਯਾਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ)। ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਪਿਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਰੀ ਵਿਖੇ ਪਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)।

ਭਾਵ-"ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ।"

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵੀਹਵੀਂ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਤੀਜੇ ਬੈਂਤ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :=

ਦਿਲੇ ਆਸ਼ਕ ਬ ਅੰਦਕ ਫ਼ੁਰਸਤੇ ਮਾਸ਼ੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।
ਸਰਾ ਪਾ ਜਾਂ ਸ਼ਵੱਦ ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਬਾਜਾਨਾਂਨ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੩॥

ਅਰਥ–ਚਿੱਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ (ਮਾਸ਼ੂਕ=) ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਥੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੋੜੀ ਜਾਨ (ਇਕ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਥਾ–ਓਅੰਕਾਰ–ਪੌੜੀ ੧੦, ਮ: ੧ ॥

"ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸਹੀ ਜੇਹਾ ॥ ਅਤਿ ਨਿਰਮਾਇਲ ਸੀਝਸਿ ਦੇਹਾ ॥"

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਦੇਹ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਖੁਣੋ ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ, ਸਿੱਧ ਨਾਥ ਛੇ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਭ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ।

੧੩. [ਧਰਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਿਛ]।

[1]ਪੰਜ ਤਤ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਧਰਮਸਾਲ ਧਰਤੀ ਮਨਿ ਭਾਣੀ।
[2]ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਤਿ ਧਰਿ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਿਆ ਪਾਣੀ।
[3]ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ ਰੁਖ ਹੋਇ ਨਿਹਚਲੁ ਚਿਤ ਨਿਵਾਸੁ ਬਿਬਾਣੀ।
[4]ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੁਫਲ ਫਲਿ ਵਟ ਵਗਾਇ ਸਿਰਠਿ ਵਰੁਸਾਣੀ।
[5]ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਵਾਸੁ ਮਹਿਕਾਣੀ।
[6]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਵਾਣੀ।
[7]ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥੧੩॥

[ਪਰਵਾਨ=ਵਜ਼ਨ, ਪੰਚੀ ਕਰਨ* । ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ=ਉਲਟੇ।]
[ਬਿਬਾਣੀ=ਉਜਾੜ। ਵਟ ਵਗਾਇ=ਵੱਟਾ ਮਾਰਿਆਂ।]

[1]ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼) ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਕਰਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਾਉਂ) ਧਰਮਸਾਲ ਰਖਿਆ, (ਇਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਥੇ ਕਰਮ ਬੀਜਿਆ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਥਾ :–"ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਧਰਮਸਾਲ")। [2](ਪਰੰਤੂ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਧਰਿਆ ਹੈ†। [3](ਇਸ ਵਿਖੇ) ਬ੍ਰਿਛ ਉਲਟੇ (ਜੰਮ ਕੇ) ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਹਚਲ ਚਿਤ ਹੋ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਹ ਇਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ)। [4]ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲ ਕੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ, (ਜੇ

---

*ਪੰਚੀ ਕਰਨ ਦਾ ਬਿਰਤੰਤ ਮੋਖ ਪੰਥ ਇਉਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ–ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਤੱਤ ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ, ਫੇਰ ਤੱਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਚੁੱਕ ਬਣਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਫੜ ਲੀਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਕੀਤੇ। ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਓਹ ਸਾਰੇ ਛੱਡਦੇ ਗਏ। ਹੋਰ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਜਾ ਮਿਲੇ, ਇਕ ਵੱਡਾ ਤੇ ਚਾਰ ਛੋਟੇ ਮਿਲਕੇ ਪੰਜ ਪਾਂਜੇ ਪੰਝੀ ਭਾਗ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਝੀ ਕਰਣ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸਥੋਂ ਚੌਦਹ ਲੋਕ ਹੋਏ। ਅਕਾਸ਼ ਤੱਤ ਵਿਖੇ ਇਕੋ 'ਸ਼ਬਦ' ਗੁਣ ਹੈ। ਵਾਯੂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਪਰਸ ਗੁਣ ਹਨ। ਅਗਨਿ ਵਿਖੇ ਸਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ। ਜਲ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਤੇ ਰਸ, ਚਾਰ ਗੁਣ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸਬਦ, ਸਪਰਸ, ਰੂਪ, ਰਸ ਤੇ ਗੰਧ ਏਹ ਪੰਜੇ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ।

†ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ, ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ ਝੀਲਾਂ ਦਰਯਾ ਤੇ ਛੰਭ ਹਨ।

ਕੋਈ) ਵੱਟਾ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤੇ (ਸਗੋਂ ਫਲਾਂ ਦਾ ਵਰਸਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ) (ਗੱਲ ਕੀ, ਕੋਈ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਣਾ ਬੀ ਚਾਹੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬੀ ਛਾਉਂ ਕਰਣੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਣਗੇ) । ੫(ਉਹਨਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਚੰਦਨ (ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਵਣਾਸਪਤੀ ਹੀ ਚੰਦਨ ਹੋਕੇ ਮਹਿਕਦੀ (ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਚੰਦਨ ਕੌਣ ? ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਹੈ । ੬(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ (ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਜੋ) ਸੁਖ ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ (ਲਿਵ ਕਹੀਏ) ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੭(ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਅਬਿਗਤਿ ਕਹੀਏ) ਅਤਿਸ਼ੈ ਕਰਕੇ ਅਚਰਜ ਗਤੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਕਹਾਣੀ ਕਥਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ।

ਭਾਵ- ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-"ਕਾਗਦਿ ਕਲਮ ਨ ਲਿਖਣ ਹਾਰੁ ॥ ਮੰਨੇ ਕਾ ਬਹਿ ਕਰਨਿ ਵੀਚਾਰ"। ਨਾ ਕਾਗਦ ਹੀ ਹਨ, ਨਾ ਓਹ ਲਿਖਣਹਾਰੇ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਮੰਨਣ ਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬੈਠ ਕਰਕੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ, ਭਾਵ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕਣ । ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਲਾ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਦਨ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਰੀ ਵਣਾਸਪਤੀ ਨੂੰ, ਬਾਂਸ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਚੰਦਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸ਼ਰਣ ਆਵੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਧ੍ਰੂਵਾਦਿ ਸਕਾਮ ਭਗਤ]।

੧ਧ੍ਰੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਭਬੀਖਣੋ ਅੰਬਰੀਕੁ ਬਲਿ ਜਨਕ ਵਖਾਣਾ।
੨ਰਾਜ ਕੁਆਰ ਹੋਇ ਰਾਜਸੀ ਆਸਾ ਬੰਧੀ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ।
੩ਧ੍ਰੂ ਮਤਰੇਈ ਚੰਡਿਆ ਪੀਉ ਫੜਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਰਞਾਣਾ।
੪ਭੇਦੋਂ ਭਬੀਖਣੁ ਲੰਕ ਲੈ ਅੰਬਰੀਕੁ ਲੈ ਚਕ੍ਰ ਲੁਭਾਣਾ।
੫ਪੈਰ ਕੜਾਹੇ ਜਨਕ ਦਾ ਕਰਿ ਪਾਖੰਡ ਧਰਮ ਧਿਙਾਣਾ।
੬ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਵਿਗੁਚਣਾ ਦਰਗਹ ਪਾਏ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ ॥੧੪॥

[ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ=ਰਾਜ ਪੁੱਤ੍ਰ। ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਖੇਲ । ਚਡਿਆ=ਦੁਖਾਇਆ।]
[ਰਞਾਣਾ=ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ। ਲੁਭਾਣਾ-ਲੋਭ ਪਿਆ। ਧਿਙਾਣਾ=ਧੱਕੇ ਦਾ]
[ਧਰਮ, ਘੋਰ ਧਰਮ। ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ 'ਧਿਙਤਾਣਾ' ਬੀ ਹੈ । ਵਿਗੁਚਣਾ=ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣਾ।]

੧ਧ੍ਰੂਵ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਬਿਭੀਖਣ, ਅੰਬਰੀਕ, ਰਾਜਾ ਬਲਿ, ਜਨਕ, (ਕਥਾ ਵਿਚ) ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨(ਏਹ ਉਕਤ ਭਗਤ ਭੀ 'ਰਾਜ ਕੁਆਰ' ਕਹੀਏ) ਰਾਜਾ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਹੀ ਆਸਾ ਬੱਧੀ ਪਈ ਰਹੀ ਦਾ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਰਿਹਾ । ੩(ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਧ੍ਰੂ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦਾ (ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਪਿਛੇ ਕਹਿ ਆਏ ਹਾਂ) ਦੁਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ (ਹਿਰਨਕਸ਼ਪ ਨਾਮੇ) ਪਿਉ ਨੇ ਫੜਕੇ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਸੀ । ੪ਬਿਭੀਖਣ ਨੇ (ਘਰ ਦਾ) ਭੇਦ ਪਾੜਕੇ ਲੰਕਾ ਲੀਤੀ, ਅੰਬਰੀਕ ਚੱਕ੍ਰ ਪੁਰ ਹੀ ਲੋਭ ਪਿਆ । ੫ਜਨਕ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਤੱਤੇ ਤੇਲ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਉਸ ਨੇ ਭੀ) ਪਖੰਡ ਹੀ ਕਰਕੇ (ਧਰਮ ਧਿਙਾਣਾ=) ਘੋਰ ਧਰਮ ਕੀਤਾ, (ਭਾਵ ਆਸੁਰੀ ਧਰਮ ਕੀਤਾ) । ੬ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਇਕੇ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਈਦਾ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਨਿਮਾਣਾ ਹੀ ਮਾਣ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੭(ਏਹ) ਸੁਖ ਫਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ

ਨੇ ਪਾਜਾ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਪਤ ਪਰਵਾਣ ਹੋਈ ਹੈ (ਯਾ ਪਤ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਪੂਰੇ ਨਿਕਲੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰ ਦੇਵਤਾ, ਰਿਖੀ, ਤਪੀ, ਜਤੀ, ਹਠੀ, ਭਗਤਾਂ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੱਸਦੇ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਖੋਹਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਦ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਆਤਮ ਰਸ ਕਰ ਕੇ ਆਤਮ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਬਾਉ, ਖਿੱਚ ਤੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ। ਧ੍ਰੂਵ ਆਦਿਕ ਉਕਤ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਸਕਾਮ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਡਰ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਭ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਪਖੰਡ ਨਾਲ ਜਪ ਤਪ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ 'ਰਾਜ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ'। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਬੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ। 'ਮੁਕਤਿ ਬਪੁਰੀ ਬੀ ਗਿਆਨੀ ਤਿਆਗੇ'।

੧੫. [ਨੀਚ ਕੁਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤ]।

[੧]ਕਲਜੁਗ ਨਾਮਾ ਭਗਤੁ ਹੋਇ ਫੇਰਿ ਦੇਹੁਰਾ ਗਾਇ ਜਿਵਾਈ।
[੨]ਭਗਤੁ ਕਬੀਰ ਵਖਾਣੀਐ ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਤੇ ਉਠਿ ਜਾਈ।
[੩]ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਉਧਾਰਿਆ ਸਧਨਾ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਕਸਾਈ।
[੪]ਜਨੁ ਰਵਿਦਾਸੁ ਚੁਮਾਰੁ ਹੋਇ ਚਹੁ ਵਰਨਾਂ ਵਿਚਿ ਕਰਿ ਵਡਿਆਈ।
[੫]ਬੇਣਿ ਹੋਆ ਅਧਿਆਤਮੀ ਸੈਣੁ ਨੀਚ ਕੁਲੁ ਅੰਦਰਿ ਨਾਈ।
[੬]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚਿ ਵਡੀ ਸਮਾਈ।
[੭]ਅਲਖ ਲਖਾਇ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ ॥੧੫॥

[ਦੇਹੁਰਾ=ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਮੰਦਰ। ਬੰਦੀਖਾਨਾ=ਕੈਦਖਾਨਾ।]
[ਅਧਿਆਤਮੀ=ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤ। ਸਮਾਈ=ਸਹਿਨ ਸ਼ੀਲਤਾ।]

[੧]ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਨਾਮਾ ਭਗਤ (ਛੀਂਬਾ) ਸੀ, (ਇਸ ਨੇ) ਠਾਕੁਰ ਦਵਾਰਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗਊ ਜਿਵਾ ਦਿੱਤੀ। [੨]ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੈਦਖਾਨੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। [੩]ਧੰਨਾ ਜੱਟ ਉਧਰ ਗਿਆ, ਸਧਨਾ ਜੋ (ਜਾਤੋਂ 'ਅਜਾਤ=) ਨੀਚ ਕਸਾਈ ਸੀ (ਉਹ ਬੀ ਤਰ ਗਿਆ)। [੪]ਰਵਿਦਾਸ ਚਮਿਆਰ ਭਗਤ ਦੀ ਬੀ ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਵਡੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, [੫]ਬੇਣੀ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤ, ਨੀਚ ਨਾਈ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਸੈਣ ਨਾਮੇ ਭਗਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। [੬]ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ (ਸਭ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਏ, (ਇਹ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਡੀ ('ਸਮਾਈ' ਕਹੀਏ) ਸਹਨ ਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ। [੭](ਅਲਖ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਆ ਗਈ ਹੈ, (ਫੇਰ ਬੀ ਆਪ) ਅਲਖ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-

'ਕਾਂਇ ਰੇ ਬਕਬਾਦੁ ਲਾਇਓ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛਪਾਇਓ ॥'

ਭਾਵ-ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਨਿਰਿੱਛਤ, ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਤੇ ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਨਿਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਹੋਏ ਹੈਨ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਏਹ ਲੋਕ ਉਪਰੋਕਤ ਭਗਤਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।

੧੬. [ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾਈ]।

[੧]ਸਤਿਜੁਗੁ ਉਤਮੁ ਆਖੀਐ ਇਕੁ ਫੇੜੇ ਸਭ ਦੇਸੁ ਦੁਹੇਲਾ।
[੨]ਤ੍ਰੇਤੈ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਐ ਦੁਆਪੁਰਿ ਵੰਸੁ ਵਿਧੁੰਸ ਕੁਵੇਲਾ।
[੩]ਕਲਿਜੁਗਿ ਸਚੁ ਨਿਆਉ ਹੈ ਜੋ ਬੀਜੇ ਸੋ ਲੁਣੈ ਇਕੇਲਾ।

[੪]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰ ਚੇਲਾ।
[੫]ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ।
[੬]ਮਿਠਾ ਬੋਲਣ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਣਾ ਸਹਜ ਸੁਹੇਲਾ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ ॥੧੬॥

[ਫੇੜੇ=ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰੇ। ਦੁਹੇਲਾ=ਪੀੜਤ, ਦੁਖੀ। ਵਿਧੁੰਸੁ=ਨਾਸ਼।]
[ਲੁਣੈ=ਵੱਢੇ। ਗੁਰ ਚੇਲਾ=ਪੂਜਨੀਜ ਚੇਲਾ। ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਖੀ।]

[੧]ਸਤਿਜੁਗ (ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਇਕ ਜਣਾ ਖੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ (ਸਜ਼ਾ ਨਾਲ) ਪੀੜਤ (ਦੁਖੀ) ਹੁੰਦਾ ਸੀ। [੨](ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ) ਨਗਰੀ ਪੀੜੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੁਲ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਦੀ (ਕੁਵੱਲੀ) ਖੋਟੀ ਵਿਪਦਾ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। [੩]ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜਿਹੜਾ ਬੀਜੇ ਉਹੋ ਇਕੱਲਾ ਵੱਢੇ, (ਭਾਵ-ਪਾਪ ਤੇ ਭਲੇ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗੇ, ਇਸ ਪਰਥਾਇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ 'ਸਤਜੁਗੁ ਤ੍ਰੇਤਾ ਦੁਆਪਰ ਭਣੀਐ ਕਲਿਜੁਗ ਉਤਮੋ ਜੁਗਾ ਮਾਹਿ ॥ ਅਹਿਕਰੁ ਕਰੇ ਸੁ ਅਹਿਕਰੁ ਪਾਏ ਕੋਇ ਨ ਪਕੜੀਐ ਕਿਸੈ ਥਾਇ' ॥) [੪]ਸਤਿਗੁਰੂ 'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ' ਰੂਪ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਜੋ ਸੁਰਤਿ (ਜੋੜਦਾ) ਹੈ ਉਹ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਪੂਜਨੀਜ ਚੇਲਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੇਲਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਸਲ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਹੈ)। [੫]ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) [੬]ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦਾ, ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਹੋਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੱਥੋਂ ਦੇਕੇ ਸਹਜੇ ਹੀ (ਸੁਹੇਲਾ ਕਹੀਏ) ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ 'ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਟਹਿਲ ਭਾਉਣੀ ਸਿਖਾਂ ਦੀ'। [੭]ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ('ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ' ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜਪਦੇ ਜਾਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ।' ਅਥਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੇਹੁੰ ਕਹੀਏ ਪ੍ਰੇਮ ਸਦਾ ਹੀ ਨਵੀਨ ਹੈ, ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਰਸ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਅਜਿਹੇ ਉੱਤਮ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਓਹ ਲੋਕ ਭਰੇ ਸਰੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਕੇ ਅੱਤ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਹੀ ਕਰਨਗੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਜੀ! ਸਾਡਾ ਫਲਾਣੇ ਵੇਲੇ ਵੇਹਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ 'ਨੇਹੁੰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ' ਕਿਸੇ ਵੇਲੇਂ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰੋ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਕਬੀਰ ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘਰੀ ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਧ ॥ ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ' ॥

੧੭. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ]।

[੧]ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਇਆ।
[੨]ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
[੩]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰ ਮਜਹਬਾ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤਿ ਆਇਆ।
[੪]ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸ ਜਗਿ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਕਰਾਇਆ।
[੫]ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਨਿਵਾਇਕੈ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਅਸਾਧੁ ਮਿਟਾਇਆ।

੬ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ।
੭ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ* ।।੧੭।।

[ਨਿਰੰਕਾਰ=ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ। ਅਗੋਚਰ=ਜੋ ਇੰਦ੍ਰਯ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਨ ਹੋਵੇ। ਅਸਾਧ=ਜੋ ਸਾਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ। ਗਾਡੀ ਰਾਹ=ਸ਼ਾਹ ਰਾਹ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਾਹ। ਥਾਟ=ਬਣਾਉ।]

੧ਵੇਦਾਂ ਅਰ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ ਜੋ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ ਉਸ ਦਾ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਮੰਤਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ (ਜਾਂ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੋਂ ਅਗੋਚਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ) ੨(ਨਿਰੰਕਾਰ) ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ('ਅਕਾਰ' ਪੰਜ-ਭੌਤਕ) ਦੇਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੋਤਿਯਮ ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੩(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰਣ (ਅਰ ਮੁਹੰਮਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ) ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਆ ਪਏ। ੪ਪਾਰਸ(ਗੁਰੂ ਨੇ) ਪਰਸ ਕੇ (ਆਪਣਾ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ) ਅਪਰਸ (=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੋ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਧਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ)। ੫(ਆਪਣੇ) ਚਰਨੀ ਲਾ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਕਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਸਾਧ ਰੋਗ (ਕੁਸ਼ਟ) ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ੬('ਰਜਾਈ'=) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ('ਗਾਡੀ ਰਾਹ' ਖੁਲ੍ਹਾ ਜਾਂ) ਪੱਧਰਾ ਰਾਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਚਲਾਇਆ (ਯਥਾ-'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ')। ੭ਪੂਰੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟ (=ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਚੇ ਮਾਰਗ ਦਾ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਂਙੂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਣਨ]।

੧ਜੰਮਣ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗੁ ਵਿਚਿ ਆਏ।
੨ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਏ।
੩ਮਾਨ ਸਰੋਵਰਿ ਪਰਮਹੰਸ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਏ।
੪ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਚੰਦਨ ਮਹਿਕਾਏ।
੫ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਬੋਹਥੇ ਹੋਇ ਪਰਵਾਰ ਸੁ ਪਾਰ ਲੰਘਾਏ।
੬ਲਹਰਿ ਤਰੰਗੁ ਨ ਵਿਆਪਈ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਏ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ† ।।੧੮।।

[ਭਾਉ ਭਗਤਿ=ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ। ਬੋਹਥੇ=ਜਹਾਜ਼।]

੧ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਓਹ) ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਆਏ। ੨ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ (ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸਚਖੰਡ (ਧਰਤਿ ਪੁਰ ਹੀ) ਵਸਾ ਦਿਤੇ।

*ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਰਾਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਨੂਪ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਇਆ, ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਚਲਾਇਆ ਆਦਿ ਕੰਮ ਕੀਤੇ।

†ਪਉੜੀ ੧੭ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਣ ਦਾ ਅਰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ, ਇਸ ੧੮ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਪਰ ਧੁਨੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲ ਹੈ।

[੩](ਓਹ) ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਰੂਪੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ) ਪਰਮ ਹੰਸ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਰਤ ਦੀ (ਲਿਵ) ਤਾਰ ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। [੪]ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਦੇ ਸਮਾਨ) ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਫਲ ਭਾਵੇਂ ਸਫਲ ਹੋਵੇ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਮਹਿਕ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। [੫](ਓਹ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰੂਪ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ (ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ਼ ਥੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਕੇ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਤਰੰਗ (ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਜਿਲਾਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ, ਓਹ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਉਦਾਸੀਨ ਰਹੇ। (ਯਥਾ–''ਤੈਸਾ ਹਰਖੁ ਤੈਸਾ ਉਸੁ ਸੋਗੁ॥' ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਵਿਪਦਾ ਵਿਖੇ ਮਲੀਨ ਤੇ ਸੰਪਦਾ ਵਿਖੇ ਟਹਿਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਟਿਕ-ਤਸ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। [੭](ਇਸੇ ਕਾਰਨ) ਗੁਰਮੁਖ 'ਸੁਖ ਫਲ' ਰੂਪ ਸਹਜ ਪਦਵੀਂ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ। (ਭਾਵ–ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਕਰ ਕੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਓੜਕ ਦੀ ਦੇਹ ਜਾਣਕੇ ਭਲੇ ਪਾਸੇ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ੨੨ ਦੇ ਤੀਜੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ –

'ਈਂ ਉਮਰੇ ਗਿਰਾਂ ਮਾਯਹ ਗ਼ਨੀਮਤ ਸ਼ਮੁਰ ਆਖ਼ਰ।
ਮਾ ਸੁਬਹ ਨ ਦੀਦੇਮ ਕਿ ਓ ਸ਼ਾਮ ਨ ਦਾਰਦ'।

ਅਰਥ–ਇਸ ਉਮਰ ਦੇ ਭਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਓੜਕ ਦੀ ਲੁੱਟ ਸਮਝ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਹ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਰਾਤ ਨਾ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ? ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:–'ਦਿਨ ਤੇ ਸਰਪਰ ਪਉਸੀ ਰਾਤਿ॥ ਰੈਣਿ ਗਈ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਪਰਭਾਤਿ'॥

੧੯. [ਅਜਰ ਜਰਣਾ]।

[੧]ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਧੰਨ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ।
[੨]ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨ ਧੰਨੁ ਹੈ ਧੰਨ ਦਿਸਟਿ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ਧਰਾਇਆ।
[੩]ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਧੰਨੁ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸੁਣਾਇਆ।
[੪]ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਮਸਤਕੁ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਲਾਇਆ।
[੫]ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਹੈ ਧਨੁ ਰਿਦਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਵਸਾਇਆ।
[੬]ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਚਰਣਾਮਤੋ ਧੰਨੁ ਮੁਹਤੁ ਜਿਤੁ ਅਪਿਓ ਪੀਆਇਆ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ* ॥੧੯॥

[ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ। ਮੁਹਤ=ਅੱਧੀ ਘੜੀ। ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।]
[ਅਜਰ=ਜੋ ਜਰਿਆ ਨਾ ਜਾਏ।]

[੧]ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹਨ, (ਓਹ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬੀ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ (ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ। [੨]ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਧੰਨ ਹੈ, (ਅਰ ਓਹ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ' ਅਰਥਾਤ) ਨੇਤਰ ਧੰਨ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। [੩]ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ ਬੀ (ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਹੀਏ) ਅਤਿ ਧੰਨ ਹੈ, ਧੰਨ ਉਹ ਗਿਆਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ

*ਇਹ ਪਉੜੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਕਰੀਏ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਅਜਬ ਸ਼ੁਕਰ ਦੀਆਂ ...ਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। ⁴ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲ ਧੰਨ ਹਨ, ਧੰਨ ਉਹ ਮੱਥਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ⁵ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ, ਧੰਨ ਉਹ ਰਿਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਵਸਦਾ ਹੈ। ⁶ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ, ਧੰਨ ਉਹ ('ਮੁਹਤ') ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਹੈ (ਵੇਲਾ) ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ। ⁷(ਧੰਨ ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸੁਖ ਫਲ' (ਆਤਮ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੋ) ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜਰ ਲੀਤੀ ਹੈ।

੨੦. [ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਹਿਮਾ]।

¹ਸੁਖ* ਸਾਗਰੁ ਹੈ ਸਾਧਸੰਗੁ ਸੋਭਾ ਲਹਿਰੰ ਤਰੰਗ ਅਤੋਲੇ।
²ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀਰਿਆ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਅਮੋਲੇ।
³ਰਾਗ ਰਤਨ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਗਮ ਅਲੋਲੇ।
⁴ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਸਭ ਗੋਲੀਆਂ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਗੋਇਲ ਗੋਲੇ।
⁵ਲਖ ਲਖ ਚੰਦਿ ਚਰਾਗਚੀ ਲਖ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਚਹਿ ਝੋਲੇ।
⁶ਕਾਮਧੇਨੁ ਲਖ ਪਾਰਜਾਤ ਜੰਗਲ ਅੰਦਰਿ ਚਰਹਿ ਅਡੋਲੇ।
⁷ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਬੋਲ ਅਬੋਲੇ† ॥੨੦॥੧੨॥

[ਅਤੋਲੇ=ਅਣਗਿਣਤ । ਅਵੇਸ਼=ਪ੍ਰਕਾਸ । ਅਲੋਲੇ=ਅਚੰਚਲ ।]
[ਗੋਇਲ ਗੋਲੇ=ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ । ਚਰਾਗਚੀ=ਮਸ਼ਾਲਚੀ।]
[ਝੋਲੇ=ਨਿਰਣਯ। ਅਡੋਲੇ=ਸਥਿਤ। ਬੋਲ ਅਬੋਲੇ=ਅਕੱਥਨੀਯ।]

¹ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ (ਉਥੇ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਰੂਪੀ) ਲਹਿਰਾ (ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ) ਤਰੰਗ ਅਣਗਿਣਤ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ । ²(ਫੇਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ (ਰੂਪ) ਅਮੋਲਕ ਮਾਣਕ, ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਭਾਵ-ਮਨਨ, ਵੈਰਾਗ, ਪ੍ਰੇਮ ਆਦਿ ਸਭ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ)। ³ਰਾਗ ਰਤਨ ਉੱਤਮ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਖੇ ਲਿਵ (ਲਾਉਣਹਾਰੇ) ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਅਰ) ਅਡੋਲ ਹਨ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਚੰਚਲ ਹੋ ਸਬਦ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਕੱਢਣਹਾਰੇ ਮਰਜੀਵੜੇ ਹਨ) । ⁴ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ, ਅਤੇ ਨੌਨਿੱਧਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ,) ਤਾਂ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਅਤੇ ਉਕਤ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੋਇਲ ਦੇ ਗੋਲੇ ਭਾਵ 'ਚੰਦ ਰੋਜ਼ੀ' ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਬੰਧਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਥਵਾ ਗੋਇਲ ਗੋਲੇ ਕਹੀਏ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਦੇ ਗੋਲੇ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਗੁੱਜਰਾਂ ਵਾਂਡੂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, [ਗੋਇਲ ਦੇ ਅਰਥ ਲਈ ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼]) । ⁵ਲਖ ਲਖ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਸ਼ਾਲਚੀ ਹਨ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਝੋਲਕੇ (ਬੂਰ ਹਟਾ ਕੇ ਭਾਵ ਨਿਰਨਯ ਕਰ ਕੇ) ਨਾਮਾਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜਗਜਾਸੂ ਸਨ)। ⁶ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨੁ ਗਊਆਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਜਾਤ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਹਨ। ⁷ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਤੋਲ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਕਾਮਧੇਨੁ ਤੇ ਪਾਰਜਾਤ ਵਰਗੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਹਨ।ਹੈਨ ਸਹੀ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਖੜੋਤੇ ਹਨ । ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ

*ਪਾ:-ਸੁਖ ਫਲੁ। †ਇਹ ਪੌੜੀ ਬੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਰਜੇ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਫੇਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਫੇਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦੇ ਬਲ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆਂ ਬੀ ਸਤਿਸੰਗੀ ਜਨ ਅਸੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ 'ਸੁਖ ਫਲ' ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਬੋਲ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਥਨ ਲੱਗੀਏ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

--o--

ਵਾਰ ੧੩.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ]।

[1]ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਗਾਖੜੀ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਜਾਣੈ।
[2]ਪੀਰਾ ਪੀਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਗੁਰ ਗੁਰਾ ਵਖਾਣੈ।
[3]ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਕਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ।
[4]ਸੋ ਗੁਰੁ ਸੋਈ ਸਿਖੁ ਹੈ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੈ।
[5]ਇਕੁ ਗੁਰੂ ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਹੈ ਗੁਰੁ ਸਬਦਿ ਸਿਞਾਣੈ।
[6]ਮਿਹਰ ਮੁਹਬਤਿ ਮੇਲਿ ਕਰਿ ਭਉ ਭਾਉ ਸੁ ਭਾਣੈ ॥੧॥

[ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ=ਪੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ। ਗਾਖੜੀ=ਔਖੀ।]
[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ। ਮਿਹਰ=ਕ੍ਰਿਪਾ। ਮੁਹਬਤਿ=ਪ੍ਰੀਤਿ।]

[1]ਪੀਰ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ ਔਖੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ)। [2](ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪੀਰਾਂ ਦਾ (ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਪੀਰ ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ) ਗੁਰੂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। [3]ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨੇ ਹੀ (ਅੰਗਦ) ਚੇਲਾ ਹੋਕੇ ਚੇਲਿਓਂ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਗੁਰੂ ਬਨਣ ਦਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਕੀਤਾ। [4]ਉਹੋ ਗੁਰੂ ਉਹੋ ਸਿਖ ਹੈ, ਜੋਤ ਵਿਚ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਈ ਹੈ, (ਭਾਵ ਇਕ ਆਸ਼ਯ ਹੈ)। [5]ਇਕ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਤੇ) ਇਕ ਸਿਖ (ਅੰਗਦ) ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਹੋ ਕੇ) ਮੰਨ ਲੀਤਾ। [6]ਮਿਹਰ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ਮੁਹੱਬਤ (ਚੇਲੇ ਨੇ ਕਰਕੇ) ਮੇਲ ਕੀਤਾ, ਭਉ (ਅਤੇ) ਭਾਉ ਦੁਹਾਂ (ਨੇ 'ਸੁ ਭਾਣੇ') ਕੀਤਾ। (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਭਾਉ ਸਿੱਖ ਨੇ ਧਾਰਿਆ ਤੇ ਮਿਹਰ ਤੇ ਭਾਉ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕੀਤਾ)।

ਭਾਵ-ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦਾ ਹੀ ਕਥਨ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

੨. [ਪੀਰ ਥੋਂ ਪੀਰ ਹੋਣਾ]।

[1]ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੈ ਪੀਰ ਪੀਰਹੁ ਕੋਈ।
[2]ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੂ ਸੋਈ।
[3]ਦਰਸਨਿ ਦਿਸਟਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਹੋਈ।
[4]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਲੋਈ।
[5]ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜਪਿ ਹਉਮੈ ਖੋਈ।
[6]ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪਿ ਹੈ ਗੁਣ ਗੁਣੀ ਪਰੋਈ ॥੨॥

[ਦਿਸਟਿ=ਨੇਤ੍ਰ। ਵਿਲੋਈ=ਰਿੜਕਨਾ, ਭਾਵ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ। ਪਰੋਈ=ਮਿਲਣਾ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਥੋਂ (ਅਨੇਕ) ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਪੀਰਾ ਥੋਂ ਪੀਰ ਕੋਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨(ਚੇਲਾ ਸੋਈ=) ਚੇਲਾ ਓਹੋ ਹੈ ਜੋ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ (ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਤੇ) ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ) ('ਸਬਦ' ਗੁਰੂ 'ਸੁਰਤ' ਚੇਲਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਓਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ)। ੩(ਪੁਨਾ :-) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ) ਰਿੜਕੇ (ਓਹ ਕੇਹੜਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ?) ੫ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਸਬਦ' ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, (ਇਸਨੂੰ) ਜਪ ਕਰਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰੇ। ੬ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦੇਵੇ, (ਫਿਰ ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਹ ਸੁਧ) ਆਪਣਾ, ਆਪ ਹੈ, (ਤਦ) ਗੁਣੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲ (ਈਸ੍ਵਰੀ) ਗੁਣਾਂ (ਕਰਕੇ) ਪ੍ਰੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ :-ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ੧੯ :-

"ਬਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦ ਰੂਏ ਯਾਰ ਆਮਦ।"

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਮੁਖ ਹੀ ਡਿੱਠਾ।

ਤਥਾ ਗਜ਼ਲ ੨੨- ਹਰ ਜਾ ਕਿ ਬਿੰਗਰੰਦ ਜ਼ਮਾਲੇ ਤੋ ਬਿੰਗਰੰਦ।

ਅਰਥ-ਸੰਤ ਜਿਥੇ ਬੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

'ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ।'

ਅਰਥ-ਜੋ ਹਰਨ ਮੱਛੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਹਰੀ ਥੋਂ ਬਾਝ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ।

੩. ਸੰਜੋਗੀ ਆਦਿ ਵਰਣਨ।

੧ਦਰਸਨ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਜੋਗ ਹੈ ਭੈ ਭਾਇ ਸੰਜੋਗੀ।
੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਬੈਰਾਗ ਹੈ ਸੁਖ ਸਹਜ ਅਰੋਗੀ।
੩ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਨ ਭਰਮ ਹੈ ਜੋਗੀਸਰ ਜੋਗੀ।
੪ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਭੋਗੀ।
੫ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਮਰਣੁ ਮਿਲੈ ਪੀ ਅਪਿਓ ਅਸੋਗੀ।

[ਸੰਜੋਗੀ=ਮੇਲੀ। ਅਰੋਗੀ=ਰੋਗ ਰਹਿਤ। ਜੋਗੀ=ਜੁੜਿਆ।]
[ਭੋਗੀ=ਖਾਣੇ ਵਾਲਾ। ਅਸੋਗੀ=ਸੋਗ ਰਹਿਤ।]

੧ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ 'ਸੰਜੋਗ' (ਮੇਲ) ਹੈ (ਉਹ) ਭੈ ਅਤੇ ਭਾਇ ਦਾ ਮੇਲੀ ਹੈ, (ਭੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਹੈ)। ੨ਜਿਸ ਦਾ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਹੈ ਅਤੇ 'ਬੈਰਾਗ' (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਉਹ ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਹੈ (ਅਰ ਸਦਾ) ਅਰੋਗੀ ਹੈ। ੩ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਭਰਮ ਨਹੀਂ, (ਓਹੋ) ਜੋਗੀਸ਼ਰਾਂ (ਵਿਚੋਂ) ਜੋਗੀ (ਅਰਥਾਤ ਭਗਵੰਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)। ੪ਉਸਨੇ (ਕੇਵਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੀਣਾ ਹੈ, (ਤਾਂਤੇ ਸਦਾ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦਾ ਹੀ ਭੋਗੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੇ ਆਲੰਬਨ ਕਰਨੇਹਾਰਾ ਹੈ)। ੫(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਣ ਵਿਖੇ (ਉਸ ਸਿਖ) ਦਾ ਮਨ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ 'ਅਪਿਓ' (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਿਆਲੇ) ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ (ਅਸੋਗੀ=) ਸੰਸਾਰਕ ਸੋਗਾਂ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿੱਕੁਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਫਿਕਰ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਿਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਦੇ ਸੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਗਜ਼ਲ ੫੬ ਸ਼ਿਅਰ ੪ :-

"ਮਾ ਬਪਾਏ ਸ਼ਾਹਿ ਸਰ ਅਫਗੀਦਹ ਏਮ।

ਅਜ਼ ਦੂ-ਆਲਮ ਦਸਤ ਰਾ ਅਫ਼ਸ਼ਾਂਦਹ ਏਮ।"

ਅਰਥ–ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਪੁਰ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਥੋਂ ਅਸਾਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿਤੇ ਹਨ ਭਾਵ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਧਾਰਨ ਥੋਂ ਜੋ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਤਿਸਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅਗਲੀ ਸਾਰੀ ਚਉਥੀ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਖੋਹਲਦੇ ਹਨ।

੪. [ਪਿਰਮ ਰਸ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਕਿਉ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
੨ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ ਓਹੁ ਸਾਉ ਨ ਜਾਣੈ।
੩ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸੁ ਮਿਲਿ ਕਥਿ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣੈ।
੪ਚਾਰਿ ਕਤੇਬਾ ਆਖੀਅਨਿ ਦੀਨ ਮੁਸਲਮਾਣੈ।
੫ਸੇਖਨਾਗੁ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰੈ ਸਾਗੀਤ ਸੁਹਾਣੈ।
੬ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਅਸੰਖ ਸੁਣਿ ਹੋਏ ਹੈਰਾਣੈ।
੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਰਿ ਨੇਤ ਨੇਤ ਪੀਲਾਏ ਭਾਣੈ ॥੪॥

[ਪਿਰਮ ਰਸੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮਦ। ਆਖਣੁ ਆਖਣਾ=ਵਜਾਖਜਾ। ਸਾਉ=ਸੁਆਦ।]
[ਸਾਗੀਤ ਸੁਹਾਣੈ=ਸੁਹਣੇ ਛੰਦ ਬੰਦ। (ਸੁਹਾਣੈ=ਸੁਭਾਯਮਾਨ)।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ (ਪੀ ਕੇ ਜੋ 'ਸੁਖ ਫਲ') ਆਨੰਦ ਦੀ ਮਸਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿੱਕੁਰ ਆਖ ਕੇ ਵਜਾਖਜਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ੨ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਵਜਾਖਜਾਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਭਾ ਵਿਚ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਭਾਵ ਸੁੱਖੇ ਦੀਆਂ ਚੁੱਲੀਆਂ ਵੀਟੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਕ ਬੀ ਚੁਲੀ ਅੰਦਰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਤਦ ਮਸਤੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਆਵੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। ੩ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ ਮਿਲ ਕੇ (ਚਾਰ) ਵੇਦਾਂ ਤੇ (ਅਠਾਰਾਂ) ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ (ਪਏ) ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਓਹ ਬੀ ਉਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਭਲਾ, ਮੁਹੰਮਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਹੋਊ ? ਉੱਤਰ:)। ੪ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦੀਨ ਨੂੰ ਹੀ ਚਾਰ ਕਤੇਬਾਂ (ਸ਼ਰੀਅਤ, ਤਰੀਕਤ, ਹਕੀਕਤ ਅਤੇ ਮਾਅਰਫਤ) ਆਖੀਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਣਹਾਰੇ ਬੀ ਆਪਣੇ ਦੀਨ ਵਧਾਉਣ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਰਹੇ)। ੫ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਬੀ ਸੁਹਣੇ ਸੰਗੀਤਾਂ (ਛੰਦਾਂ) ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, (ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਜਾਤੀ)। ੬('ਅਸੰਖ'=) ਅਨਗਿਣਤ (ਯੋਗੀ ਲੋਗ) ਅਨਹਦ (ਵਾਜਿਆਂ) (ਦੇ) ਨਾਦ (ਨੂੰ) ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ (=ਅਸਚਰਜ) ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੭ਅਕਥ (ਕਥਾ ਨੂੰ) ਕਥਕੇ (ਪਿਛੋਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪਿਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਓਹ ਰਸ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–'ਅਲਉਤੀ ਕਾ ਜੈਸੇ ਭਇਆ ਬਰੇਡਾ ਜਿਨ ਪੀਆ ਤਿਨ ਜਾਨਿਆ'। ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਤਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਿਰਮ ਰਸ ਡਿੱਠਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਕਹਿਣ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੫. [ਤਥਾ ਪਿਰਮ ਰਸ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਛਿਅ ਰਸ ਹੈਰਾਣਾ।
੨ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਰਸਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਡਾਣਾ।

[੩]ਨਿਝਰ ਧਾਰ ਹਜਾਰ ਹੋਇ ਝੇ ਚਕਿਤ ਭੁਲਾਣਾ।
[੪]ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਸੋਹੰ ਨ ਸਮਾਣਾ,
[੫]ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜਾਉ ਚੜਿ ਪਰਚਾ ਪਰਵਾਣਾ।
[੬]ਪੀਤੈ ਬੋਲਿ ਨ ਹੰਘਣੀ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣਾ ॥੫॥

[ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ। ਚਕਿਤ=ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ, ਭੌਰ ਭੌਰ।]
[ਸਮਾਣਾ=ਬਰਾਬਰ। ਪਰਚਾ=ਸਮਾਧੀ ਹੰਘਣੀ=ਸੱਕਣਾ। ਆਖਾਣ=ਕਹਾਵਤ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਛੀ ਰਸ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ)। [੨]ਛੱਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ) ਤਰਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਈ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਾਸਕੂ ਬੀ ਨਹੀਂ)। [੩]ਇਕ ਰਸ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ) ਧਾਰਾ (ਜੋ ਦਸਮਦ੍ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਯੋਗੀ ਲੋਕ ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਲੋਭ ਰਹੀ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਭੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵਾਂ)। [੪]ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਤੇ ਸੁਖਮਨਾ ਤਿੰਨ ਨਾੜੀਆਂ ਵਿਖੇ ਜੋ 'ਸੋਹੰ' ਮੰਤਰ, ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੀ ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ–ਇੜਾ ਨਾਸਕਾ ਦੀ ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਅਰਥਾਤ ਨਾੜੀ ਅਰ ਪਿੰਗਲਾ ਸੱਜੀ ਨਾੜੀ ਹੈ, ਪਹਿਲੀ ਚੰਦਰ ਨਾੜੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸੂਰਜ ਨਾੜੀ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੁਖਮਨਾ ਨਾੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਭੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਠ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਚਦਰ ਨਾੜੀ 'ਇੜਾ' ਕਰਕੇ ਸੋਹੰ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣ ਉਤਾਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿਚਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਕ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਸੁਖਮਨਾ ਵਿਪੇ ਸੋਹੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਕੁੰਭਕ ਅਰਥਾਤ ਸਥਿਤ ਕਰਕੇ ਸੂਰਯ ਨਾੜੀ 'ਪਿੰਗਲਾ' ਦਵਾਰੇ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੇਚਕ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਿੰਗਲਾ ਦਵਾਰੇ ਪੌਣ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਖਿੱਚਕੇ ਕੁੰਭਕ ਕਰ ਇੜਾ ਤੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹੇਠਦੀ ਵੱਲ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰੰਵਾਰ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਉਤੇ ਸਰੀਰਕ ੭੨੦੦੦ ਨਾੜੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਥੋਂ ਆਪ 'ਸੁਖਮਨਾ' ਨਾੜੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ 'ਸੋਹੰ' ਮੰਤਰ ਦੇ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੇ ਦਵਾਰਾ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਉਲਟ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਝਲਕਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਹਠ ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਕਤ ਪੰਕਤੀ ਵਿਖੇ ਇਸ ਹਠ ਜੋਗ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਵਾਰ ੬, ਪੌੜੀ ੧੧ ਵਿਚ ਸੋਹੰ ਨੂੰ ਵਿਧਿ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲਿਖਯਾ ਸੀ, ਇਥੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਬੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਹੋਣਾ ਹੈ)। [੫]'ਵੀਹ' (ਅਰਥਾਤ ੫ ਕਰਮ ਤੇ ੫ ਗਯਾਨੇਂਦ੍ਰਯ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣ, ਮਨ, ਬੁੱਧਿ, ੩ ਅਵਸਥਾ, ਜਾਗ੍ਰਤ, ਸੁਪਨ, ਸੁਖੋਪਤੀ ਰੂਪੀ ਡੰਡੇ, ਅਤੇ) ਇਕੀਹਵੇਂ (ਤੁਰੀਆ ਰੂਪ ਡੰਡੇ ਦਾ) ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਕੇ (ਯਥਾਰਥ ਦੇ) ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਪਰਚੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਭ ਅਵਸਥਾ ਲੰਘਕੇ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਪਏ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਪਦ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਮਾਏ ਹਨ ਉਥੇ ਇੜਾ ਆਦਿਕ ਤ੍ਰੈ ਨਾੜੀਆਂ ਤੇ ਸੋਹੰ ਦਾ ਜਾਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ। ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰੰਗਣ ਥੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ, ਇਹੋ ਪਰਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਵਾਨ ਹੋਯਾ ਹੈ)। [੬]ਇਹ (ਅਖਾਣ) ਕਹਾਵਤ ਹੈ (ਕਿ ਪਾਣੀ) ਪੀਂਦਿਆਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ (ਇਹ ਅਖਾਣ ਸਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਭਲਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਮਦ ਨੂੰ ਪੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਕਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ? ਪਾ: 'ਪ੍ਰੀਤੈ' ਬੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

੬. [ਅਲਮਸਤ ਵਰਣਨ]।

¹ਗਲੀ ਸਾਦੁ ਨ ਆਵਈ ਜਿਚਰੁ ਮੁਹੁ ਖਾਲੀ।
²ਮੁਹੁ ਭਰਿਐ ਕਿਉਂ ਬੋਲੀਐ ਰਸ ਜੀਵ ਰਸਾਲੀ।
³ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਸਿਮਰਣ ਉਲੰਘਿ ਨਹਿਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀ।
⁴ਪੰਥੁ ਕੁਪੰਥੁ ਨ ਸੁਝਈ ਅਲਮਸਤ ਖਿਆਲੀ।
⁵ਡਗਮਗ ਚਾਲ ਸੁਢਾਲ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਾਲੀ।
⁶ਚੜ੍ਹਿਆ ਚੰਦੁ ਨ ਲੁਕਈ ਢਕਿ ਜੋਤਿ ਕੁਨਾਲੀ।੬।

[ਰਸਾਲੀ=ਰਸਾਂ ਦਾ ਘਰ। ਉਲੰਘਿ=ਲੰਘਕੇ। ਅਲਮਸਤ=ਪੂਰਨ ਮਸਤ।]
[ਸੁਢਾਲ=ਸੁਹਣੀ। ਕੁਨਾਲੀ=ਸਹਣਕ।]

¹ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ (ਆਪਣਾ ਮੁਖ) ਖਾਲੀ ਹੈ, (ਤਾਤ-ਪਰਜ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੈ, ਬਕਵਾਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ "ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ" ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹਟੂ)। ²ਜੇ ਮੂੰਹ (ਮਿਸਟਾਨ ਆਦਿ ਰਸਾਂ ਨਾਲ) ਭਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਬੋਲਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜੀਭ ਰਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਯਾ ਮਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ³ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਹੋਰ (ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ) ਨਜ਼ਰ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ। ⁴ਰਾਹ ਕੁਰਾਹ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ, ਪੂਰਣ ਮਸਤੀ ਦੇ ਖਿਆਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਅਖੰਡ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਕੁਪੰਥ ਦਾਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਪੰਥ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸਾਈਂ ਬਿਨ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦੀ, ਉਂਵ ਸੁਤੇ ਹੀ ਸੁਪੰਥ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ⁵(ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ) ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਚਾਲ ਚਲਦੇ ਹਨ (ਤਦੇ ਹੀ) ਸੁਹਣੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਾਰੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ)। ⁶ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੁਕਦਾ, (ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ) ਜੋਤ ਨੂੰ (ਕੁਨਾਲੀ=) ਸਹਣਕ (ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ) ਕੱਜ ਦੇਵੇ।

ਭਾਵ-"ਬਾਨੀ ਰੋਕਿਆ ਰਹੇ ਦੁਆਰ॥ ਤਉ ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੋ ਪੀਵਨਹਾਰ॥"

ਇਸ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੱਖਣੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੁਛ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਜੋ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਓਹ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਦੂੰਦਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

੭. [ਪਿਰਮ ਰਸ]।

¹ਲਖ ਲਖ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਾ ਲਖ ਅਗਰ ਮਿਲੰਦੇ।
²ਲਖ ਕਪੂਰ ਕਥੂਰੀਆ ਅੰਬਰ ਮਹਿਕੰਦੇ।
³ਲਖ ਲਖ ਗਉੜੇ ਮੇਦ ਮਿਲਿ ਕੇਸਰ ਚਮਕੰਦੇ।
³ਸਭ ਸੁਗੰਧ ਰਲਾਇਕੈ ਅਰਗਜਾ ਕਰੰਦੇ।
⁵ਲਖ ਅਰਗਜੇ ਫੁਲੇਲ ਫੁਲ ਫੁਲਵਾੜੀ ਸੰਦੇ।
⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮਰਸੁ ਵਾਸੁ ਨ ਲਹੰਦੇ॥੭॥

[ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ। ਅੰਬਰ=ਮੁਸ਼ਕੰਬਰ। ਮਹਿਕੰਦੇ=ਮਹਿਕਦੇ ਹਨ। ਗਉੜੇ=ਗੋਰੋਚਨ।]

[ਮੇਦ=ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ । ਅਰਗਜਾ=ਬਾਈ ਸੁਗੰਧਾਂ ਦਾ ਮੇਲ । ਵਾਸੂ=ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ।]

[੧]ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ, ਲੱਖਾਂ ਅਗਰ (ਨਾਲ) ਮੇਲ ਦੇਈਏ । [੨]ਲੱਖਾਂ ਕਪੂਰ, ਲੱਖਾਂ ਕਸਤੂਰੀਆਂ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਮੁਸ਼ਕਬਰ ਮਹਿਕ ਰਹੇ ਹੋਣ । [੩]ਲੱਖਾਂ ਗੋਰੋਚਨ (ਜੋ ਗਊ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ) ਲੱਖਾਂ ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਹੋਣ, ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਚਮਕੀਲੇ ਕੇਸਰ ਹੋਣ । [੪]ਸਾਰੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਅਰਗਜਾ ਜੋ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । [੫]ਸਾਰੇ ਅਰਗਜੇ, ਲੱਖਾਂ ਫੁਲੇਲ (ਅਰ) ਲੱਖਾਂ ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ (ਬੀ ਨਾਲ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ) । [੬]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ, (ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਭਾਵ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ)।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੂਰਬੋਕਤ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਕਾਮ ਦਾ ਉਦੀਪਨ ਕਰਕੇ ਬੁਰੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਉਤਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੰਸਾਰੀ ਆਵਾਗਵਣ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਰੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਤਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੮. [ਪਿਰਮ ਰਸ] ।

[੧]ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਅਨੂਪ ਲਖ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਵਸੰਦੇ।
[੨]ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਲਖ ਬੈਕੁੰਠ ਰਹੰਦੇ।
[੩]ਲਖ ਜੋਬਨ ਸੀਗਾਰ ਲਖ ਲਖ ਵੇਸ ਕਰੰਦੇ।
[੪]ਲਖ ਦੀਵੇ ਲਖ ਤਾਰਿਆਂ ਜੋਤਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦੇ।
[੫]ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਲਖਮਣੀ ਜਗ ਮਗ ਟਹਕੰਦੇ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸ ਜੋਤੀ ਨ ਪੁਜੰਦੇ ॥੮॥

[ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ=ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਪੁਰੀ, ਸ੍ਵਰਗ । ਬਿਰੰਗ=ਜਿਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ।]
[ਟਹਿਕੰਦੇ=ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ।]

[੧]ਲੱਖਾਂ ਸੁਹਣੇ ਰੂਪ (ਅਨੂਪ=) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਮਾਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸ੍ਵਰਗ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੨]ਲੱਖਾਂ ਰੰਗ ('ਸੁਰੰਗ' ਕਹੀਏ) ਚੰਗੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ('ਬਿਰੰਗ') ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਾ ਪੁਜੇ (ਪਾਰਖਦਾਦਿਕ) ਜੋ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੩]ਜੁਬਾ ਅਵਸਥਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵੇਸ ਕਰਣਹਾਰੇ। [੪]ਲੱਖਾਂ ਦੀਵੇ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ, ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਦੀ (ਜੋਤੀ ਕਹੀਏ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼। [੫]ਲੱਖਾਂ ਮਣੀਆਂ, ਰਤਨ, ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ 'ਜਗਮਗ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਖਿੜ ਰਹੇ ਹਨ। [੬]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਜੋ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਕਰਤੇ 'ਸੁਖ ਫਲ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ (ਉਸਦੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ (ਪੂਰਬੋਕਤ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ, (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ)।

ਭਾਵ-ਸ੍ਵਰਗ, ਬੈਕੁੰਠ ਅਰ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਲਖਾਂ ਯੋਬਨ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਕੈਦ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਦਾਤੇ ਹਨ। ਯਥਾ :-

"ਧਰਤਿ ਆਕਾਸੁ ਪਾਤਾਲੁ ਹੈ ਚੰਦ ਸੂਰ ਬਿਨਾਸੀ ॥ ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਵ ਖਾਨ ਢਹਿ ਡੇਰੇ ਜਾਸੀ ॥ ਰੰਗ ਤੁਰੰਗ ਗਰੀਬ ਮਸਤ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਸਿਧਾਸੀ ॥ ਕਾਜੀ ਸੇਖ ਮਸਾਇਕਾ ਸਭੇ ਉਠਿ ਜਾਸੀ ॥ ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ ਕੋ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਸੀ ॥ ਰੋਜਾ ਬਾਗ ਨਿਵਾਜ ਕਤੇਬ ਵਿਣੁ ਬੁਝੇ ਸਭ ਜਾਸੀ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਸਭ ਆਵੈ ਜਾਸੀ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ

ਖੁਦਾਇ ਏਕੁ ਖੁਦਾਇ ਬੰਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥'' [ਮਾਰੂ ਵਾ: ੩: ਮ: ੫

ਗਲ ਕੀ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਰ ਦੂਸਰੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਖਿਰ ਹਨ, ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ ਹੈ ਸੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਭ ਨਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ।

੯. [ਪਿਰਮ ਰਸ]।

੧ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਲਖ ਕਰੋੜੀ।
੨ਲਖ ਪਾਰਸ ਲਖ ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਲਖਮੀ ਜੋੜੀ।
੩ਲਖ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਕਾਮਧੇਨੁ ਚਤੁਰੰਗ ਚਮੋੜੀ।
੪ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀਰਿਆ ਨਿਰਮੋਲ ਮਹੋੜੀ।
੫ਲਖ ਕਵਿਲਾਸ ਸੁਮੇਰੁ ਲਖ ਲਖ ਰਾਜ ਬਹੋੜੀ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਮੁਲੁ ਅਮੁਲੁ ਸੁਥੋੜੀ ॥੯॥

[ਮਹੋੜੀ=ਮਹਾਂ ਵਡੀ। ਕਵਿਲਾਸ=ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ, ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਪਹਾੜ।]
[ਸੁਮੇਰੁ ਲਖ=ਲਖਾਂ ਸੁਮੇਰੁ ਪਰਬਤ। ਬਹੋੜੀ=ਬਹੁੜੇ, ਫੇਰ।]

੧(ਧਰਮਾਦਿਕ) ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਰਿੱਧਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ, ਨਿਧਾਂ ਲਖ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੋਣ, (ਅਰਥਾਤ ਦਸ ਖਰਬ ਹੋਣ)। ੨ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ, ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ (ਲਖਮੀਆਂ=) ਸੰਪਦਾ ਜੋੜੀਆਂ ਜਾਣ। ੩ਲੱਖਾਂ ਚਿੰਤਾਮਣੀਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊਆਂ, ਚਤਰੰਗ (ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੈਨਾ) ਬੀ (ਚਮੋੜੀ=) ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ੪ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ (ਨਿਰਮੋਲ ਮਹੋੜੀ=) ਮਹਾਂ ਨਿਰਮੋਲਕ। ੫ਲੱਖਾਂ (ਕਵਿਲਾਸ=ਚਾਂਦੀ) ਦੇ ਪਹਾੜ, ਲੱਖਾਂ ਸੁਮੇਰੁ (ਸੋਨੇ ਦੇ) ਪਰਬਤ, ਫੇਰ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਰਾਜੇ (ਨਾਲ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ)। ੬(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਜੋ) ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੁੱਲ ਹੈ।

ਭਾਵ-(ਦੀਵਾਨ ਗੋਯਾ ਗਜ਼ਲ ੩੦) ''ਕੀਮੀਆਗਰ ਗਰ ਜ਼ਿ ਮਿਸ ਸਾਜ਼ਦ ਤਿਲਾ ਈਂ ਦੂਰ ਨੇਸਤ। ਤਾਲਬੇ ਹਕ ਖ਼ਾਕ ਰਾ ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦੇ ਅਨਵਰ ਮੇ ਕੁਨਦ।''

ਅਰਥ-ਰਸ਼ਾਇਣੀ ਜੇਕਰ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਅਚਰਜ, ਸਤਿਗੁਰ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖਾਕ, ਖਾਕ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਕਹੀਏ।

੧੦. [ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਬੂੰਦ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਲਖ ਲਖ ਲਖ ਲਹਰਿ ਤਰੰਗਾ।
੨ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰਿ ਲਖ ਲਹਰੀ ਅੰਗਾ।
੩ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮੁੰਦ ਵਿਚਿ ਲਖ ਤੀਰਥ ਗੰਗਾ।
੪ਲਖ ਸਮੁੰਦ ਗੜਾੜ ਵਿਚਿ ਬਹੁ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗਾ।
੫ਲਖ ਗੜਾੜ ਤਰੰਗ ਵਿਚਿ ਲਖ ਅੱਝੁ ਕਿਣੰਗਾ।
੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਕੋ ਬੁਰਾ ਨ ਚੰਗਾ ॥੧੦॥

[ਗੜਾੜ=ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ। ਕਿਣੰਗਾ=ਕਣੇ ਦਾ ਅੰਗ, ਬੂੰਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਲੱਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਤਰੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਲੱਖਜ (ਲਖਾਉਣ ਵਾਲੇ

ਸਮੰਦ੍ਰ) ਦੀ ਲੱਖਤਾ (ਪਛਾਣ ਕਰਨ) ਨਾਲ ਭਾਵ ਆਤਮ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਨਾਲ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। [2]ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਦੇ ('ਅੰਗਾ' ਕਹੀਏ) ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਲਖਾ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ (ਸਮਾਉ ਕਹੀਏ) ਸਮਾਵਣਾ ਕੀਤਾ, (ਭਾਵ, ਲੱਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰ ਦਰਯਾਉ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਤ੍ਰੰਗ ਕੀਤੇ ਸੇ, ਲੱਖਾਂ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਦਰਯਾ ਪਛਾਣ ਲਿਆ)। [3]ਇਕ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ ਅਤੇ ਗੰਗਾ (ਵਰਗੇ) ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ (ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ)। [4]ਲੱਖਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ('ਗੜਾੜ' ਕਹੀਏ) ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿਖੇ (ਗਰਕ) ਹਨ, (ਅੱਡ ਅੱਡ) ਰੰਗਾਂ ਥੋਂ ਬਿਰੰਗ ਹੋਕੇ (ਇਕ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਹੀ ਕਹਾਉਣ ਲਗਦੇ ਹਨ)। [5](ਪਰੰਤੂ) ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ('ਤਰੰਗ'=ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ) ਲਹਿਰ ਵਿਖੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ (ਗਜਾਨ ਦੇ ਤਰੰਗ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ) ਹੰਝੂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਵਿਚ ਹਨ। [6](ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਣਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਨਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਨਾ ਬੁਰਾ।

ਭਾਵ (ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਵਿੱਦਤ ਹੈ (ਜਿਹਾ ਕੁ ਗ਼ਜ਼ਲ ੨੭ :-"ਈਂ ਦੀਦਹ ਨੇਸਤ ਆਂ ਕਿ ਅਜ਼ ਅਸ਼ਕ ਮੇ ਚਿਕੰਦ। ਜਾਮੇ ਮੁਹੱਬਤਸਤ ਕਿ ਸਰਸ਼ਾਰ ਮੇ ਰਵਦ।"

ਅਰਥ-ਏਹ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਡਿਗਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ (ਜੋ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਉਛਲਦਾ ਹੈ)। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਾ ਚੰਗਾ ਹੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ (ਇਕ ਲਖ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ), ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ, ਉਸ ਲੋਕ ਦੀ ਇਕ ਬੂਦ ਬਿਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਗਜਾਨ ਦੇ ਤ੍ਰੰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਰਸ਼ਤਾ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਆਪਣੇ ਸਾਗਰਾਂ ਨਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸਮੇਤ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਇਕ ਹੰਝੂ ਦੀ ਬੂੰਦ ਵਡੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ।

੧੧. [ਬੇਅੰਤਤਾ]।

[1]ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰੁ ਸੁਣਾਇਆ।
[2]ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬਣਾਇਆ।
[3]ਪੰਜ ਤਤ ਉਤਪਤਿ ਲਖ ਤ੍ਰੈ ਲੋਅ ਸੁਹਾਇਆ।
[4]ਜਲਿ ਥਲਿ ਗਿਰਿ ਤਰਵਰ ਸਫਲ ਦਰੀਆਵ ਚਲਾਇਆ।
[5]ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰਿ ਤਿਲ ਤੁਲ ਨ ਤੁਲਾਇਆ।
[6]ਕੁਦਰਤਿ ਇਕ ਅਤੋਲਵੀ ਲੇਖਾ ਨ ਲਿਖਾਇਆ।
[7]ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਕਾਦਰੁ ਕਿਨਿ ਪਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਪਸਾਉ=ਪਸਾਰਾ। ਅਕਾਰ=ਸਰੂਪ।]
[ਸਮਾਉ=ਪਰਿਮਾਣਿ, ਵਟਾ, ਤੋਲ। ਕੁਦਰੱਤ=ਰਚਨਾ। ਕਾਦਰ=ਕਰਨੇਹਾਰਾ।]

[1]ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' (ਸ਼ਬਦ) ਸੁਣਾਯਾ। [2](ਫੇਰ) ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਕਾਰ ਲੱਖਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸਜਾਇਆ। [3]ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਥੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀਤੀ, ਤਿੰਨ ਲੋਕ (ਅਕਾਸ਼ ਪਾਤਾਲਾਦਿ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ) ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਲੇਖੇ ਇਕ* ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ)। [4](ਹਰੇਕ ਲੋਕ ਵਿਚ) ਜਲ (ਸਮੁੰਦਰ), ਥਲ

*ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਉਸਦਾ ਮਾਤ ਲੋਕ, ਉਥੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਦੇਖੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਅਕਾਸ਼, ਓਥੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦੇਖੇ ਉਹ ਉਸਦੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ, ਹੋਰ ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਕੋਈ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

(ਧਰਤੀ) ਪਹਾੜ, ਨਦੀਆਂ, ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛ ਆਦਿ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ। (ਜੇਕਰ) ੪ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਤੋਲ ਕਰੀਏ ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਤਿਲ ਬੀ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਯਥਾ :-"ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥" ਇਥੇ 'ਦਰੀਆਉ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਦੇਵਤੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬(ਜਦ ਦਰਯਾ ਨਹੀਂ ਤੁਲ ਸਕਦੇ ਤਦ) ਉਸਦੀ (ਸਾਰੀ) ਰਚਨਾ (ਕਿੰਨੀ) ਅਤੋਲ ਹੈ, ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ੭ਜਦ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ (ਕਾਦਰ=) ਰਚਣਹਾਰੇ ਦਾ (ਅੰਤ) ਕੌਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਭਾਵ-'ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣੁ ਸुਮਾਰੁ ॥'

ਅਰਥ-ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਦਾਤੇ (ਭਾਵ ਤੇਰੀ) ਕੌਣ ਗਿਣਤੀ ਕਰੇ ? ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

੧੨. [ਪ੍ਰੇਮ ਪਯਾਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਭਾਈ।
੨ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਕੋ ਆਇ ਨ ਜਾਈ।
੩ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਪਰਜੰਤ ਨਾਹਿ ਪਰਮਾਦਿ ਵਡਾਈ।
੪ਹਾਥ ਨਾ ਪਾਇ ਅਥਾਹ ਦੀ ਅਸਗਾਹ ਸਮਾਈ।
੫ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਬੂੰਦ ਇਕ ਕਿਨਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।
੬ਅਗਮਹੁ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਗੁਰ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ ॥੧੨॥

[ਅਬਿਗਤਿ=ਜੋ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਥਾਹ=ਜਿਸ ਦਾ ਹਾਥ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਗਤੀ 'ਅਬਿਗਤ' ਹੈ, ਹੇ ਭਾਈਓ ! (ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ)। ੨ਇਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਅਪਾਰ ਹੈ, ਓਥੇ ਕੋਈ ਆ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੩(ਇਸ ਦਾ) ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅੰਤ ਅਰ ਪਰਯੰਤ (ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਤ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ ਪਰਮਾਦ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਦਿ ਅੰਤ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਅਰ ਸਦਾ ਪੂਰਨ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਦ ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਲੱਝੇ ਉਹ ਉਸਦਾ ਆਦਿ ਹੀ ਸਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੀ ਉਹ ਆਦਿ ਵੇਲੇ ਮਿੱਠੀ ਲੱਗੀ ਵੈਸੀ ਸਦਾ ਮਿੱਠੀ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਸਦਾ ਆਦਿ ਸਦਾ ਨਵੀਂ ਹੈ)। ੪ਉਸ ਅਥਾਹ (ਆਤਮ ਸਮੁੰਦਰ) ਦਾ ਕਿਸੇ ਹਾਥ ਨਹੀਂ ਲੀਤਾ। (ਅਸਗਾਹ=) ਵਡੇ ਅਗਾਧ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀ (ਉਸ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ੫(ਉਸਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਦੀ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੁਖਮਨੀ ਜੀ ਵਿਖੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-'ਸਰਬ ਬੈਕੁੰਠ ਮੁਕਤਿ ਮੋਖ ਪਾਏ ॥ ਏਕ ਨਿਮਖ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਏ ॥" ਅਰਥ-ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੁਰਕਣ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣਾਨਵਾਦ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਕਈ ਕੈਵਲਜ ਮੋਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬(ਅਗਮਹੁ ਅਗਮ ਕਹੀਏ) ਸੂਖਮ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਗੰਮ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਬੀ ਅਗਮ (ਹੈ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ), (ਉਸ ਦਾ) (ਬੋਧ ਗਿਆਨ) ਬੀ ਅਗਾਧ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਉਸ) 'ਅਲਖ' ਦੇ ਲਖਾਉਣ ਹਾਰੇ (ਇਕ) ਗੁਰੂ ਹਨ, (ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਯਥਾ ਦੀਵਾਨ ਗੋਯਾ ਗਜ਼ਲ ੭੫ :-

ਤਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦੇ ਕਾਮਿਲ ਨ ਦਿਹਦ ਦਸਤਿ ਬਹਮ। ਗੋਯਾ ਦਿਲੇ ਗ਼ਮਗੀਨ ਤੂ ਚੂੰ ਸ਼ਾਦ ਸ਼ਵਦ।

ਅਰਥ-ਹੇ ਕਵੀ ! ਤੇਰਾ ਗ਼ਮਗੀਨ ਦਿਲ ਕਿੱਕੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੋਂ ਤੋੜੀ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਨਾ ਫੜਾਵੇ, ਭਾਵ ਕੁਮਕ ਨਾ ਕਰੇ)।

੧੩. [ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਇਕ ਨਿਮਖ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਤਿਸੁ ਅਲਖੁ ਅਲੇਖੈ।
੨ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੰਤ ਵਿਸੇਖੈ।
੩ਸਭਨਾ ਦੀ ਰੋਮਾਵਲੀ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਹੁ ਭੇਖੈ।
੪ਰੋਮਿ ਰੋਮਿ ਲਖ ਲਖ ਸਿਰ ਮੁਹੁ ਲਖ ਸਰੇਖੈ।
੫ਲਖ ਲਖ ਮੁਹਿ ਮੁਹਿ ਜੀਭੁ ਕਰਿ ਸੁਣਿ ਬੋਲੈ ਦੇਖੈ।
੬ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਇਕੀਹ ਵੀਹ ਸਮਸਰ ਨ ਨਿਮੇਖੈ॥੧੩॥

[ਤਿਲ=ਰੰਚਕ। ਅਲੇਖ=ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਰੋਮਾਵਲੀ=ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ। ਸਰੇਖੈ=ਸਾਰੰਖੇ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਇਕ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਅਲਖ ਤੇ ਅਲੇਖ ਹੈ (ਅਗੇ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਚੌਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਜੰਤ ਵਿਸ਼ੇਖ (ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਗਿਣਤ ਹਨ)। ੩(ਇਨ੍ਹਾਂ) ਸਾਰਿਆਂ (ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ) ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਪਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ (ਅਣਗਿਣਤ) ਰੋਮਾਵਲੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਈ ਕਾਲੇ, ਪੀਲੇ, ਚਿੱਟੇ, ਕੱਕੇ ਲੂੰ ਗਿਣਤੀਓਂ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੪(ਜੇਕਰ ਉਸ ਇਕ) ਇਕ ਰੋਮ ਨਾਲ ਲੱਖ ਲੱਖ ਸਿਰ ਲਗ ਜਾਏ (ਤੇ ਫੇਰ ਅਗੋਂ ਹਰ ਇਕ ਸਿਰ ਨਾਲ ਲੱਖ) ਲੱਖ ਮੂੰਹ ਲੱਗ ਜਾਣ। ੫(ਫੇਰ ਉਸ) ਹਰੇਕ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੱਖ ਲੱਖ ਜੀਭ (ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਕੰਨ ਅੱਖਾਂ ਲੱਗ ਜਾਣ, ਜੋ) ਇਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲੇ ਸੁਣੇ ਤੇ ਦੇਖੇ। ੬ਜੇ ਗਿਣਤੀ ਸੰਖ ਤੋਂ ਟੱਪ ਕੇ ਵੀਹ ਤੋਂ ਇਕੀਹ (ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ) ਲੱਖਾਂ ਅਸੰਖ (ਅਣਗਿਣਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ) ਇਕ ਨਿਮਖ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਭਾਵ=ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਜੋ ਅਸਾਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਹੈ ਸੰਖਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਲੱਖ ਰੋਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਯੇਕ ਨਾਲ ਲੱਖ ਸਿਰ, ਫੇਰ ਪ੍ਰਤਯਤ੍ਰ ਸਿਰ ਨਾਲ ਲੱਖ ਜੀਭ। ਜੀਭ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ੧000000000000000 ਬਣਦੀ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਖ ਕਰ ਲਵੋ ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਬਿੰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਲਾਓ ਤਾਂ ਇਕ ਸੰਖ, ਜੇ ਤਿੰਨ ਲਾਓ ਤਾਂ ਦਸ ਸੰਖ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ, ਗਣਤ-ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਏਥੋਂ ਤਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਖੀਰ ਸੰਖ ਤਕ ਦੀ ਗਣਤ ਦੇ ੧੯ ਅੰਕ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਏਕਾ ਤੇ ੧੮ ਬਿੰਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਨੀਆਂ ਨੂੰ ੨੦ ਕਰੋ ਅਰਥਾਤ ੧੦ ਸੰਖ, ਅਗੇ ਇਕ ਬਿੰਦੀ ਹੋਰ ਲਾਓ, ਫੇਰ ਇਕੀ ਕਰੋ ਅਰਥਾਤ ਹੋਰ ਇਕ ਬਿੰਦੀ ਲਾਓ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੰਖ ਕਰੀ ਜਾਓ ਅਰ ਗਿਣਤੀਓਂ ਪਾਰ ਕਰੀ ਜਾਓ ਤਦ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਇਕੋ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸੁਖ ਦੀ ਨਿਮਖ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਅਸੰਖਤਾ ਖਿਆਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਿਛੇ ਗਿਣਤੀ ਜੀਆ ਜੰਤ ਦੀ ਦੱਸ ਆਏ ਹਨ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਰੋਮਾਵਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਲੱਖ ਰੋਮ ਲੈ ਕੇ ਗਿਣਿਆ ਸੀ, ਸੋ ਲੇਖੇ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਦੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਰੋਮਾਵਲੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਤਾਂਤੇ ਇਸ ਅਨਗਿਣਤ ਜੀਭਾ ਦੇ ਕਥਨ, ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵੇਖਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਨਿਮਖ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਕਥਨੀ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਓਹ ਬੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਦੇ ਅਗੇ ਕੁਝ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਯਥਾ ;–

"ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹਰਖ ਸੁਖ ਮਾਨ ਮਹਤ ਅਰੁ ਦਰਬ॥
ਮੂਸਨ ਨਿਮਖਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਿ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਦੇਉ ਸਰਬ॥"

੧੪. [ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਕਿਕੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ?]।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਹੁਇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਮੇਲਾ।
²ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾਇਕੈ ਨਿਤ ਨੇਹ ਨਵੇਲਾ।
³ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜਾਉ ਚੜਿ ਸਿਖ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ।
⁴ਅਪਿਉ ਪੀਐ ਅਜਰੁ ਜਰੈ ਗੁਰੁ ਸੇਵ ਸੁਹੇਲਾ।
⁵ਜੀਵਦਿਆ ਮਰਿ ਚਲਣਾ ਹਾਰਿ ਜਿਣੈ ਵਹੇਲਾ।
⁶ਸਿਲ ਆਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੇਲਾ।।੧੪।।

[ਨਵੇਲਾ=ਨਵੀਨ। ਵਹੇਲਾ=ਸੌਖਾ। (ਅ) ਓਹ ਸੰਸਾਰ।
[ਸਿਲ ਆਲੂਣੀ=ਭਾਵ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ। ਪੇਲਾ=ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਨਾ, ਪਰੇ ਸਿੱਟਣਾ।]

¹ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ (ਤੋਂ) ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ।²ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ) ਪਰਚਾਰਿਆ ਜਾਕੇ (ਸਿਖ ਦਾ) ਨੇਹੁ (ਪ੍ਰੇਮ) ਸਦਾ ਨਵਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ³ਵੀਹ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਤੇ) ਇਕੀਹ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ) ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਲੀਏਰ ਰੱਖਕੇ ਮਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ)। ⁴(ਇਸ ਪਦ ਰੂਪ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਕੇ ਬੀ ਸਿੱਖ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਏ (ਅਰ) ਨਾ ਜਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ (ਇਸ ਦਾਤ ਨੂੰ) ਜਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ (ਹੀ) ਆਨੰਦ ਮੰਨੇ। ⁵(ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਹ ਰਹੇ) ਕਿ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਮਰ ਕੇ ਚੱਲੇ (ਅਤੇ ਮਰ ਕੇ ਜੀਵੇ ਫੇਰ) ਹਾਰ (ਕੇ ਚੱਲੇ ਤੇ ਹਾਰਿਆ ਹੋਯਾ) ਜਿੱਤਕੇ (ਚੱਲੇ), (ਕਿਸ ਨੂੰ ?) ਵਹੇਲਾ (ਅਰਥਾਤ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹਾਰ ਕੇ ਆਤਮ ਲਾਭ ਵਿਚ ਜਿੱਤੇ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੀਵੇ, ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਬਾਤਾਂ ਮਨ ਦਾ ਮਾਰਨ-ਅਰ ਹਉਮੈਂ ਅਤੀਤ ਹੋਣ ਪਰਥਾਇ ਹਨ, ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਪਰਥਾਇ ਨਹੀਂ)। ⁶ਅਲੂਣੀ ਸਿਲ ਨੂੰ ਚੱਟੇ (ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰੇ)। (ਐਸੀ ਧਾਰਨਾ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸਿਖ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਬੇਹਯਾਤ, ਯਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਲੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ।

੧੫. [ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ]।

¹ਪਾਣੀ ਕਾਠ ਨ ਡੋਬਈ ਪਾਲੇ ਦੀ ਲਜੈ।
²ਸਿਰਿ ਕਲਵਤ੍ਰ ਧਰਾਇਕੈ ਸਿਰਿ ਚੜਿਆ ਭਜੈ।
³ਲੋਹੇ ਜੜੀਐ ਬੋਹਿਥਾ ਭਾਰਿ ਭਰੇ ਨ ਤਜੈ।
⁴ਪੇਟੈ ਅੰਦਰਿ ਅਗਿ ਰਖਿ ਤਿਸੁ ਪੜਦਾ ਕਜੈ।
⁵ਅਗਰੈ ਡੋਬੈ ਜਾਣਿਕੈ ਨਿਰਮੋਲਕ ਧਜੈ।
⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਛਡਿ ਖਬੈ ਸਜੈ।।੧੫।।

[ਲਜੈ=ਸ਼ਰਮ। ਕਲਵਤ੍ਰ=ਫਰਨਾਹੀ, ਆਰਾ। ਬੋਹਿਥਾ=ਜਹਾਜ਼।]
[ਧਜੈ=ਨਿਸ਼ਾਨ। ਖਬੇ ਸਜੇ=ਆਸ ਪਾਸ, ਪਗਡੰਡੀਆਂ।]

¹ਪਾਣੀ ਕਾਠ ਨੂੰ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਾਲਣ ਦੀ ਸ਼ਰਮ (ਪੈਂਦੀ ਹੈ)। ²ਜਦ ਕਾਠ

ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਫਰਨਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਚੀਰਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਦੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ) ਸਿਰ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਦੌੜਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਜਹਾਜ਼ ਜਦ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚੀਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਨੋਂ ਪਾਣੀ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ 'ਕਲਵਤ੍ਰ'=ਆਰਾ ਧਰਾਯਾ ਹੈ, ਜਹਾਜ਼ ਚੀਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ)। ³ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਜੜੀਦਾ ਹੈ, ਅਰ (ਮਾਲ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ, (ਤਦ ਬੀ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ) ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ⁴ਪੇਟ ਵਿਚ ਅੱਗ ਰੱਖਣੇ ਪਰ ਬੀ ਉਸ ਦਾ ਪੜਦਾ ਕੱਜਦਾ ਹੈ, (ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਜਾਓ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵੈਰ ਹੈ ਤਦ ਬੀ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ, ਜਾਂ ਲੱਕੜੀ ਵਿਚ ਬਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਪਾਣੀ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਬੀ ਪੜਦਾ ਕੱਜਦਾ ਹੈ)। ⁵(ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਅਗਰ ਲੱਕੜੀ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਅਗਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ ਡੋਬਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਡੁੱਬ ਜਾਣਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ) ਅਮੋਲਕ ਹੋਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ (ਬਣਦੀ ਹੈ) (ਅਗਰ ਜੇ ਤਰੇ ਤਾਂ ਮਾੜਾ, ਜੇ ਡੁਬੇ ਤਾਂ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਗ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਡੋਬਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵਧੀਕ ਪਵੇ ਅਰ ਕਦਰ ਹੋਵੇ, ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ)। ⁶(ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਭਾਈਓ!) ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚੱਲਣਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ (ਹੈ) ਅਰ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ (ਦੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਰਸਤੇ) ਛੱਡਣੇ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇਥੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪਕ ਬਣਾਕੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਅਨਯੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਦੀ ਅੰਗ ਪਾਲਣਾ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅੰਗ ਪਾਲਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਲਾਏ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੌਜਲ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਦੇਂਦੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਸਹਾਰਦੇ ਤੇ ਸੋਧਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਖੋਟਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੱਜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਲਾਭ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਜਗਯਾਸੂ ਅਗਰ ਦੀ ਨਯਾਈਂ ਨਿਰੇ ਪੁਰੇ ਨਿੱਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੋਬਦੇ ਭਾਵ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਉਧਾਰ ਨਮਿੱਤ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਐਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆ ਵਸੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਉਪਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਖੇੜਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣਾ ਉਪਕਾਰ ਨਮਿੱਤ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ। ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਤੇ ਤੁਰੋ, ਜੋ ਹੋਰ ਰਸਤੇ: ਦੇਵੀ ਦੇਵ, ਮਨੁੱਖ ਪੂਜਜ ਅਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪੂਜਜ ਸਥਾਪਨ ਕਰਕੇ ਬਣੇ ਪਏ ਹਨ ਪਰਮ ਪਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇਂਦੇ, ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਹੀ ਅਡੋਲ ਮਾਰਗ ਹੈ।

੧੬. [ਹੀਰਾ]।

¹ਖਾਨਿ ਉਖਣਿ ਕਢਿ ਆਣਦੇ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ।
²ਜਉਹਰੀਆ ਹਥਿ ਆਵਦਾ ਉਇ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ।
³ਮਜਲਸ ਅੰਦਰਿ ਦੇਖਦੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਵਜੀਰਾ।
⁴ਮੁਲੁ ਕਰਨਿ ਅਜਮਾਇਕੈ ਸਾਹਾ ਮਨ ਧੀਰਾ।
⁵ਅਹਰਣਿ ਉਤੇ ਰਖਿਕੈ ਘਣ ਘਾਉ ਸਰੀਰਾ।
⁶ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਠਹਿਰਾਵਦਾ ਦਰਗਹ ਗੁਰ ਪੀਰਾ ॥੧੬॥

[ਖਾਨਿ ਉਖਣਿ=ਖਾਣ ਤੋਂ ਉਖੇੜਕੇ, ਪੁੱਟ ਕੇ। ਜਾਂ ਖਾਣ ਤੋਂ ਖੱਣਕੇ, ਪੱਟਕੇ।]

¹ਖਾਣ ਨੂੰ ਪੁੱਟਕੇ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ ਕੱਢਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ²(ਫੇਰ) ਉਹ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ (ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੀਰਾ) ਜੌਹਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ³ਜੌਹਰੀ ਪਾਸੋਂ (ਵੇਚੇ ਜਾਣੇ ਨਮਿੱਤ

ਉਹ) ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਖੇ (ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਰ ਵਜ਼ੀਰ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ੪ਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਪਰੀਛਾ ਕਰਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਧੀਰਜ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਹੀਰੇ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਗਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੫(ਲੋਹਾਰ ਦੀ) ਅਹਿਰਣ ਉੱਤੇ ਹਥੌੜੇ ਦੀ ਘਾਉ (ਹੀਰੇ ਪੁਰ ਮਾਰਕੇ ਪ੍ਰੀਛਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੬ਗੁਰੂ ਤੇ ਪੀਰਾਂ ਦੀ (ਦਰਗਾਹ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਉਸ ਪ੍ਰੀਛਾ ਵਿਖੇ) ਨਿਤਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਕੋਈ ਹੀਰਾ ਸਾਬਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੱਚੇ ਤੇ ਖੋਟੇ ਹੀਰੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ੁੱਧ ਹੀਰੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਖਾਣ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਤਰੀਵ ਅਰਥ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਥੋਂ ਖਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ : ਖਾਣ ਖੋਦਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹਨ। ਜਗਿਆਸੂ ਹੀਰਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੌਹਰੀ। ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਅਡੋਲ ਰਹੇ, ਭਾਵ ਮਨ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਛਿੱਦ੍ਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਡੋਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਚਾਲ]।

੧ਤਰਿ ਡੁਬੈ ਡੁਬਾ ਤਰੈ ਪੀ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ।
੨ਜਿਣਿ ਹਾਰੈ ਹਾਰੈ ਜਿਣੈ ਏਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲਾ।
੩ਮਾਰਗੁ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਹੈ ਭਵਜਲੁ ਭਰ ਨਾਲਾ।
੪ਵਾਲਹੁ ਨਿਕਾ ਆਖੀਐ ਗੁਰੁ ਪੰਥੁ ਨਿਰਾਲਾ।
੫ਹਉਮੈ ਬਜਰੁ ਭਾਰ ਹੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦੁਰਾਲਾ।
੬ਗੁਰਮਤਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਕੈ ਸਿਖੁ ਜਾਇ ਸੁਖਾਲਾ ॥੧੭॥

੧ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਤਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਇਸ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ (ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸਿਓਂ) ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ (ਇਸ ਵਿਚ) ਤਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੨(ਜੋ ਹਉਮੈ ਆਸਰੇ ਸਭ ਨੂੰ) ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ (ਏਥੇ ਆਕੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਤਿਆਗ ਰੂਪ) ਹਾਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ; (ਸੋ ਮਾਇਆ ਸਮੁੱਚੀ ਨੂੰ) ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਚਾਲਾ ਹੈ। ੩(ਏਹ) ਰਸਤਾ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਦਾ ਹੈ (ਯਥਾ 'ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਗਲੀ ਅਤਿ ਭੀੜੀ') ਤੇ ਡਰ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ੪ਵਾਲ ਨਾਲੋਂ (ਨਿੱਕਾ) ਸੂਖਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਇਹ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੰਥ (ਨਿਰਾਲਾ) ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ੫(ਕਿਉਂਕਿ) ਹਉਮੈ ਬੱਜਰ (ਕਠੋਰ ਪੱਥਰ ਸਮਾਨ) ਭਾਰ (ਰੂਪ) ਹੈ, ਖੋਟੀ ਬੁੱਧਿ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ੬(ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਪਿੱਛੇ ਕਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਪਰ ਆ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਉਹ) ਗੁਰਮਤਿ (ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਉਂਦਾ (ਤੇ) ਸਿਖ (ਬਣਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ) ਸੌਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੮. [ਬੋਹੜ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਧਰਤੀ ਵੜੇ ਵੜਿ ਬੀਉ ਹੋਇ ਜੜ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮੈ।
੨ਹੋਇ ਬਰੂਟਾ ਚੁਹਚੁਹਾ ਮੂਲ ਡਾਲ ਧਰੰਮੈ।
੩ਬਿਰਖ ਅਕਾਰ ਬਿਥਾਰੁ ਕਰਿ ਬਹੁ ਜਟਾ ਪਲੰਮੈ।
੪ਜਟਾ ਲਟਾ ਮਿਲਿ ਧਰਤਿ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਮੂਲ ਅਗੰਮੈ।
੫ਛਾਂਵ ਘਣੀ ਪਤ ਸੋਹਣੇ ਫਲ ਲੱਖ ਲਖੰਮੈ।

੬ਫਲ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਬੀਅ ਬਹੁ ਗੁਰਸਿਖ ਮਰੰਮੇ ॥੧੮॥

[ਵੜਿ=ਬੋਹੜ। ਬਰੂਟਾ=ਪੌਦਾ, ਬੂਟਾ। ਚੁਹਚੁਹਾ=ਲਿਸ਼ਕੀਲਾ।]
[ਧਰੰਮੇ=ਧਰਦਾ ਹੈ। ਪਲੰਮੇ=ਲਮਕਣਾ। ਲਟਾ=ਲਤਾ, ਡਾਲੀਆਂ।]
[ਅਗੰਮੇ=ਉਠਦਾ ਹੈ। ਲਖੰਮੇ=ਲੱਖਾਂ, ਬਹੁਤ। ਮਰੰਮੇ=ਭੇਤ।]

੧(ਧਰਤੀ ਤੇ) ਬੋਹੜ ਬੀਜ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਵੜਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਅੰਦਰ ਜੰਮਦੀ ਹੈ। ੨ਬੂਟਾ ਹੋਕੇ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਹੈ, ਜੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ੩ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੀਆਂ 'ਜਟਾਂ' (ਜੜਾਵਾਂ ਹੇਠ ਨੂੰ) ਲਮਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਫੇਰ ਮੁੱਢ ਬਣਕੇ (ਮਾਨੋਂ) ਉਗਮ ਪਈਆਂ ਹਨ। ੫ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਛਾਂ ਸੰਘਣੀ, ਸੁੰਦਰ ਪੱਤ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਫਲ ਲਖੀਦੇ ਹਨ। ੬ਪ੍ਰਤਜੇਕ ਫਲ ਨਾਲ ਬੀਉ ਬਾਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦਾ ਭੇਤ ਹੈ।

ਭਾਵ=ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਸਿਖ ਦੇਹਾਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਛਡ ਬੋੜ੍ਹ ਦੇ ਬੀਜ ਵਾਂਙੂ ਵੱਡਾ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਫੇਰ ਬੀ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਬੋਹੜ ਦੇ ਕਈ ਬੋਹੜ ਹੋਕੇ ਫਲਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਨਾ ਜਗਿਆਸੂ ਸੁਖੀਏ ਹੋਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਾਇਆ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਹਰ ਜਗਿਆਸੂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੱਖਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਫੈਲਦਾ ਹੈ।

੧੯. [ਗੁਰ ਬ੍ਰਿੱਛ ਰੂਪ]।

੧ਇਕੁ ਸਿੱਖ ਦੁਇ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪੰਜੀਂ ਪਰਮੇਸਰੁ।
੨ਨਉ ਅੰਗ ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਸੁੰਨ ਅਵਤਾਰ ਮਹੇਸੁਰ।
੩ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਅਸੰਖ ਸੰਖ ਮੁਕਤੇ ਮੁਕਤੇਸਰੁ।
੪ਨਗਰਿ ਨਗਰਿ ਮੈ ਸਹੰਸ ਸਿਖ ਦੇਸ ਦੇਸ ਲਖੇਸਰੁ।
੫ਇਕਦੂੰ ਬਿਰਖਹੁ ਲਖ ਫਲ ਫਲ ਬੀਅ ਲੋਮੇਸਰੁ।
੬ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਰਾਜੇਸੁਰਾ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗੇਸਰੁ ॥੧੯॥

[ਨੀਲ ਅਨੀਲ=ਗਿਣਤੀਓਂ ਅਣਗਿਣਤ। ਮੁਕਤੇਸਰੁ=ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸੁਾਮੀ।]
[ਲਖੇਸਰੁ=ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖ। ਲੋਮੇਸਰੁ=ਮਿਲੇ ਹੋਏ। ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ=ਭੋਗਾਂ ਦੇ]
[ਭੋਗਣਹਾਰ। ਜੋਗੇਸਰੁ=ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਤਾਜੇ।]

੧ਇਕ (ਹੋਵੇ ਤਾਂ) ਸਿੱਖ, ਦੋ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ, ਪੰਜਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੈ। ੨(ਇਕ ਤੋਂ) ੯ ਅੰਗ 'ਸੁਨ' ਨਾਲ (ਜੋ ਅਫੁਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਹੈ) ਮਿਲਕੇ (ਨੀਲ ਅਨੀਲ) ਅਸਲੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਸੂਨ' ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਗ ਦੀ ਦਸ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਕੀਮਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੩ਵੀਹ ਤੇ ਇਕੀਹ (ਸੰਖਿਆ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ) ਲੋਕ ('ਮੁਕਤਿਆਂ') ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ('ਮੁਕਤੇਸਰੁ') ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੋਕੇ ਸੰਖਜਾ ਥੋਂ ਅਸੰਖ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜੋ ਮੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਆਦਿ ਟਹਿਲ ਭਾਵਣੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੰਨਾ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਅਨੰਤ ਜੀਵਣ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਮੁਕਤੇ ਸਿੱਖ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭਣ?) ੪ਨਗਰ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਕ ਹੀ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਫਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਥੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਸਫੁਟ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੫ਇਕ ਬ੍ਰਿਛ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਫਲ (ਲੱਝਦੇ) ਹਨ ਤੇ ਫਲ (ਫਲ ਵਿਖੇ

ਕਈ) ਬੀਜ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਿਛ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਫਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਲਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਬੀਜ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)। ੬ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ ਦੇ ਈਸ਼ਰ ਹਨ ਅਰ ਜੋਗ ਵਿਖੇ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ (ਜਨਕ ਵਾਂਗੂੰ) ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਬਾਜੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ 'ਨੌਂ ਅੰਗ' ਦਾ ਅਰਥ ਨੌਂ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੌਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਉਣ ਨਾਲ ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਅਰਥਾਤ ਅਣਗਿਣਤ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰ 'ਸੁੰਨ' (ਦਸ) ਥੋਂ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਅਰ ੧੧ ਸਿੱਖਾਂ ਥੋਂ ੧੧ ਸ਼ਿਵਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤੇਸਰ ਕਹੀਏ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਪਰੋਂ ਅੱਧਜਾਹਾਰ ਬਾਹਲਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਬ੍ਰਿਛ ਅਤੇ ਬੀਜ ਵਾਂਗੂੰ ਓਤ ਪੋਤ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੨੦. [ਨਾਮੀ ਸ਼ਾਹ]।

੧ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਵਣਜਾਰੇ ਸਾਹੈ।
੨ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟਿ ਹੈ ਸੰਸਾਰੁ ਵਿਸਾਹੈ।
੩ਕੋਈ ਵੇਚੈ ਕਉਡੀਆ ਕੋ ਦਮ ਉਗਾਹੈ।
੪ਕੋਈ ਰੁਪਯੇ ਵਿਕਣੈ ਸੁਨਈਏ ਕੋ ਡਾਹੈ।
੫ਕੋਈ ਰਤਨ ਵਣੰਜਦਾ ਕਰਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹੈ।
੬ਵਣਜਿ ਸੁਪਤਾ ਸਾਹ ਨਾਲਿ ਵੇਸਾਹੁ ਨਿਬਾਹੈ ॥੨੦॥

[ਪਿਰਹੜੀ=ਪ੍ਰੀਤ। ਵਣਜਾਰੇ=ਗਾਹਕ। ਵਿਸਾਹੈ=ਖਰੀਦਣਾ।]
[ਸੁਨਈਏ=ਮੋਹਰਾਂ, ਸੋਨਾ। ਡਾਹੈ=ਸੁਧ ਕਰਨਾ। ਸੁਪਤਾ=ਨਾਮੀ,]
[ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ। ਵੇਸਾਹੁ=ਭਰੋਸਾ। ਨਿਬਾਹੈ=ਨਿਬਾਹੁਣਾ, ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ।]

੧ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ) ਗਾਹਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ। ੨(ਨਾਮ ਦਾ) ਸੌਦਾ ਇਕੋ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਹੱਟੀ (ਸ਼ੁੱਧ) ਹੈ-ਸੰਸਾਰ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ। ੩ਕੋਈ ਕੌਡਾਂ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰੁਪਏ ਉਗਰਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੁਮਾਸ਼ਤਾ ਹੈ)। ਕੋਈ ਰੁਪਏ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ('ਡਾਹੈ'=) ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਾਕੇ (ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫ਕੋਈ ਰਤਨ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ, (ਉਸਦੀ) ਉਸਤਤ ਕਰਕੇ ਸਲਾਉਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਈ ਵੱਡਾ ਅਮੋਲ ਪਦਾਰਥ ਹੈ)। ੬ਵਣਜ ਵਪਾਰ (ਸੁਪੱਤੇ) ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਵੇਸਾਹੁ ਨੂੰ ਨਿਬਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਛਲ ਵਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਕਈ ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਕਈ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਨ, ਕਈ ਸੁਪੱਤੇ ਅਰ ਕਈ ਕੁਪੱਤੇ ਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਵਿਹਾਰ ਬੀ ਕਈ ਕੌਡਾਂ ਅਰ ਰਤਨਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਨਾਮ ਦਾ ਖਰਾ ਸੌਦਾ ਇਕ ਖਰੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਪੁਰ ਵਿਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲੋਕ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਪੂਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਚਲਕੇ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ।

੨੧. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਾਹ]।

੧ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟਿ ਹੈ ਸਾਹ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ।
੨ਅਉਗੁਣ ਲੈ ਗੁਣ ਵਿਕਣੈ ਵਚਨੈ ਦਾ ਸੂਰਾ।

³ਸਫਲੁ ਕਰੇ ਸਿਮਲੁ ਬਿਰਖੁ ਸੋਵਰਨੁ ਮਨੂਰਾ।
⁴ਵਾਸੁ ਸੁਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਕਰਿ ਕਾਉ ਹੰਸੁ ਨ ਊਰਾ।
⁵ਘੁਘੂ ਸੁਝ ਸੁਝਾਇਦਾ ਸੰਖ ਮੋਤੀ ਚੂਰਾ।
⁶ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹਜੂਰਾ ॥੨੧॥

[ਹਟਿ=ਭਾਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ। ਵਿਕਣੈ=ਵੇਚਣਾ। ਊਰਾ=ਘੱਟ। ਘੁਘੂ=ਉੱਲੂ।]
[ਸੁਝ=ਸੂਝ, ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਚੂਰਾ=ਧੂੜੀ ਜਾਂ 'ਮੋਤੀ ਚੂਰ' ਸਿਰੋਮਣੀ ਭੂਖਨ।]

¹ਇਕ (ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ) ਹੱਟ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਨਾਮ ਦਾ) ਸੌਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹਨ। ²(ਹੋਰ ਸ਼ਾਹ ਖੋਟਾ ਪੈਸਾ ਪਰੇ ਸਿੱਟਦੇ ਹਨ ਇਹ) ਸਿੱਖ ਦੇ ਅਉਗਣ ਲੈਕੇ ਗੁਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਬਚਨ ਦੇ 'ਸੂਰੇ' (ਭਾਵ ਸੱਚੇ) ਹਨ। ³ਸਿੰਮਲ ਬਿਰਖ (ਭਾਵ ਅਫਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਫਲ ਯੁਕਤ (ਸਫਲ) ਕਰਕੇ ਮਨੂਰ (ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਮਰ ਮੁਕੇ ਨੂੰ) ਸੋਨਾ (=ਗੁਰਮੁਖ) ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ⁴ਵਾਂਸ (ਸਾਕਤ ਯਾ ਕਠੋਰ ਪਾਪੀ) ਵਿਚ (ਸਵਾਸ=) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਨਾਮ) ਦਾ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਕੇ ਕਾਉਂ (ਕਾਲੇ ਮਨਾਂ) ਨੂੰ ਹੰਸੋਂ (ਗੁਰਮੁਖੋਂ) ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਦੇ ਖੋਖਲੇ ਤੇ ਗੰਢੀਲੇ ਅੰਤਹਕਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਗੰਦਗੀ ਥੋਂ ਹਟਾ ਸੁੱਚੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਗੱਫੇ ਲਵਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ⁵ਉੱਲੂ (ਅਗਯਾਨੀਆਂ) ਨੂੰ ਸੂਝ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਚੂਰਾ=) ਧੂੜ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੀਚ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਨੀਚ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਜ ਨੂੰ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਰੂਪ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਤਿ ਖਿੰਡਕੇ ਏਕਾਗ੍ਰ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਚੁਕੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਤੀ ਵਾਂਗ ਇਕ ਜਿੰਦ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ 'ਸੰਤ ਮੋਤੀ ਚੂਰਾ' ਕਹੀਏ ਸੰਤ ਨੂੰ ਸਿਰ ਦੀ ਮਣੀ ਕਰਕੇ ਅਮੋਲਕ ਗਹਿਣਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ⁶(ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਵੇਦਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਓਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਹਾਜ਼ਰ (ਭਾਸਦਾ) ਹੈ। (ਯਥਾ:-ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾਹੂੰ ਬਾਹਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ)।

ਭਾਵ=ਪੂਰਬੋਕਤ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਪੂਰੇ ਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਭਰੋਸਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਿੰਮਲੋਂ ਫਲੀ ਬੂਤ, ਮਨੂਰੋਂ ਕੰਚਨ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੨੨. [ਗੁਰੋਪਮਾ]।

¹ਲਖ ਉਪਮਾ ਉਪਮਾਂ ਕਰੈ ਉਪਮਾ ਨ ਵਖਾਣੈ।
²ਲਖ ਮਹਿਮਾ ਮਹਿਮਾ ਕਰੈ ਮਹਿਮਾ ਹੈਰਾਣੈ।
³ਲਖ ਮਹਾਤਮ ਮਹਾਤਮਾ ਨ ਮਹਾਤਮ ਜਾਣੈ।
⁴ਲਖ ਉਸਤਤਿ ਉਸਤਤਿ ਕਰੈ ਉਸਤਤਿ ਨ ਸਿਵਾਣੈ॥
⁵ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸ ਹੈ ਮੈਂ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ॥੨੨॥

[ਉਪਮਾ=ਉਪਮਾ ਕਰਣਹਾਰ। ਉਪਮਾਂ=ਮਹਿਮਾਂ।]
[ਮਹਿਮਾ ਹੈਰਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਮਹਿਮਾਂ ਹੈ। ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਸਤਿਗੁਰੂ।]

¹ਲਖਾਂ ਉਪਮਾਂ (ਕਰਣਹਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ) ਉਪਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਇਕ 'ਉਪਮਾਂ') ਮਹਿਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ²ਲੱਖਾਂ ਮਹਿਮਾਂ (ਕਰਣਹਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਮਹਿਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ (ਵਿਚ ਓਹ ਬੀ) ਹੈਰਾਨ ਹਨ। ³ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਲੋਕ

(ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਮਹਾਤਮ (ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ । ੪ਲਖਾਂ ਉਸਤਤਾਂ (ਕਰਣਹਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਉਸਤੁਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਉਸਤੁਤੀ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦੇ । ੫ਉਸ ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਯਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਓਹ ਮੈਂ ਨਿਮਾਣੇ ਦਾ ਮਾਣ ਹਨ ।

ਭਾਵ–'ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਯ ਹੈ', ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਹੀ ਖਲਵਾਰੇ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵਾਂਗੂ ਇੱਕੋ ਉਸਤੁਤਿ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਯਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਉਪਮਾਂ, ਮਹਿਮਾਂ, ਮਹਾਤਮਾਂ ਤੇ ਉਸਤੁਤਿ ਕਰਨਹਾਰੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਪਏ ਕਰਨ, ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਇਕ ਜੋਤਿ ਹੋਕੇ ਉਸਤੁਤਿ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।

੨੩. [ਤਥਾ'ਚ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ]।

੧ਲਖ ਮਤਿ ਲਖ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਲਖ ਲਖ ਚਤੁਰਾਈ।
੨ਲਖ ਲਖ ਉਕਤਿ ਸਿਆਣਪਾਂ ਲਖ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਈ।
੩ਲਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖ ਲਖ ਸਿਮਰਣਤਾਈ।
੪ਲਖ ਵਿਦਿਆ ਲਖ ਇਸ਼ਟ ਜਪ ਤੰਤ ਮੰਤ ਕਮਾਈ।
੫ਲਖ ਭੁਗਤਿ ਲਖ ਲਖ ਭਗਤਿ ਲਖੁ ਮੁਕਤਿ ਮਿਲਾਈ।
੬ਜਿਉ ਤਾਰੇ ਦਿਹ ਉੱਗਣੈ ਆਨ੍ਹੇਰ ਗਵਾਈ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਗਮੁ ਹੈ ਹੋਇ ਪਿਰਮ ਸਖਾਈ॥੨੩॥

੧ਲੱਖਾਂ ਮੱਤਾਂ (ਵਿਹਾਰਕ) ਲੱਖਾਂ ਬੁੱਧੀਆਂ (ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਝਾਂ, ਲੱਖਾਂ) ਸੁਧਾਂ (ਕੁਦਰਤੀ ਸਮਝਾਂ) ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਟਪਲਾ ਨਾ ਖਾਣਾ)। ੨ਲੱਖਾਂ 'ਉਕਤ' (ਨਜਾਯ ਅਨੁਸਾਰ ਯੁਕਤੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ (ਦੂਰੰਦੇਸ਼ੀਆਂ), ਲਖਾਂ ਸੁਰਤ ਦੀ ਸਮਾਈ (ਸੁਧ ਹੋਸ਼ ਰੂਪੀ ਸਮਝ ਦਾ ਕਿਸੇ ਆਲੰਬ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ, ਤਦ੍ਰੂਪ ਹੋਣਾ) । ੩ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨ (ਜਾਨਣਾ, ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੜ੍ਹ ਚੇਤੰਨ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ), ਲੱਖਾਂ ਧਿਆਨ (ਕਿਸੇ ਡਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਤਦਰੂਪ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲੈਣਾ) ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸੂਖਮ ਸਿਮਰਨ, (ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ)। ੪ਲੱਖਾਂ ਵਿਦਯਾ (ਓਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੁਧੀ ਮਾਂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਵਾਕਫੀਅਤ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ), ਲੱਖਾਂ ਇਸ਼ਟ (ਜੋ ਨਿਜ ਤੋਂ ਵਡੇਰੇ ਤੇ ਸਹਾਈ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ) ਲੱਖਾਂ ਜਪ (ਕਿਸੇ ਸੰਕੇਤਕ ਪਦ ਦਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਚਾਰਨਾ) ਲੱਖਾਂ 'ਤੰਤ੍ਰ' (ਧਾਗੇ ਤਵੀਤ) ਲੱਖਾਂ ਮੰਤ੍ਰ (ਸੰਕੇਤਕ ਪਾਠ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਕੇਤਕ ਲਾਭ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ) ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ । ੫ਲਖਾਂ 'ਭੁਗਤਾਂ' (ਭੋਗ, ਸੰਸਾਰਕ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ) ਲੱਖਾਂ ਭਗਤਾਂ (ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਪਰਮਾਰਥਕ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਮਿੱਤ ਯਤਨ ਆਦਿਕ) ਲੱਖਾਂ ਮੁਕਤੀਆਂ (ਜੀਵਾਤਮਾਂ ਦਾ ਆਵਾਗਵਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ) ਦੀ ਮਿਲੌਣੀ । ੬ਜਿਵੇਂ ਤਾਰਿਆ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਕੇ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੭(ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਜੋ ਅੰਗਮ ਹੈ, (ਪਿੱਛੇ ਕਹੇ ਅਧੂਰੇ ਯਾ ਅਨ੍ਹੇਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਕੇ) ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।

੨੪. {ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਹਿਮਾ}।

੧ਲਖ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਹੋਇ ਅਚਰਜ ਹੈਰਾਣਾ।
੨ਵਿਸਮੁ ਹੋਇ ਵਿਸਮਾਦ ਲਖ ਲਖ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ।

³ਲਖ ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤੰ ਪਰਮਦਭੁਤ ਭਾਣਾ।
⁴ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਅਪਰੰਪਰੁ ਬਾਣਾ।
⁵ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਜਪਾ ਜਪਣੁ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਵਖਾਣਾ।
⁶ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਕੁਦਰਤਿ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥੨੪॥

[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ=ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ। ਪਰਮਦਭੁਤ=ਅਤਯਾਸਚਰਜ।]
[ਭਾਣਾ=ਭਾਵੀ। ਬਾਣਾ=ਸਰੂਪ। ਕੁਰਬਾਣਾ=ਬਲਿਹਾਰ ਹੋਣਾ।]

¹ਲੱਖਾਂ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਅਚਰਜ ਪਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ²(ਇਸ) ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਲਖਾਂ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਸਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ³(ਉਸਦੇ) ਪਰਮ (ਅਦਭੁਤ=) ਅਤੀ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਭਾਣੇ ਪਰ ਲਖਾਂ ਅਦਭੁਤ ਅਤੀ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ⁴ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਅਬਿਗਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, 'ਅਗਾਧ') ਡੂੰਘੀ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) 'ਬੋਧ' ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ⁵ਕਥਾ ਉਸ ਦੀ ਅਕੱਥ ਹੈ ਭਾਵ (ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਅਥਵਾ ਕਿਹਾਂ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ,) ਜਾਪ (ਉਸ ਦਾ) ਅਜਪਾ ਹੈ (ਜਪਿਆਂ ਪਾਰਵਾਰ ਨਹੀਂ), ਨਹੀਂ ਹੈ ਏਹ, ਨਹੀਂ ਹੈ ਏਹ, (ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ⁶ਉਸ ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਥੋਂ ਅਸੀਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਵ-ਏਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਛੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕਥਨ ਕਰਨਗੇ।

ਸੂਚਨਾ-ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ ਕਈ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਪਰਥਾਇ ਵਰਤਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧. ਹੈਰਾਨੀ, ੨. ਅਸਚਰਜ, ੩. ਵਿਸਮਾਦ, ੪. ਅਦਭੁਤ, ੫. ਪਰਮਦਭੁਤ, ੬. ਪਰਮਾਦਭੁਤ।

੨੫. [ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਿਮਰਣ]।

¹ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ।
²ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰ ਅੰਗ ਤੇ ਸਚ ਸਬਦ ਸਮੇਉ।
³ਅਮਰਾਪਦੁ ਗੁਰ ਅੰਗਦਹੁ ਅਤਿ ਅਲਖ ਅਭੇਉ।
⁴ਗੁਰ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗਤਿ ਅਛਲ ਅਛੇਉ।
⁵ਰਾਮ ਦਾਸ* ਅਰਜਣ ਗੁਰੂ ਅਬਿਚਲ ਅਰਖੇਉ।
⁶ਹਰਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਗੁਰੂ ਕਾਰਣ ਕਰਣੇਉ ॥੨੫॥੧੩॥

[ਸਮੇਉ=ਸਮਾਏ। ਅਛੇਉ=ਅਦਾਗ। ਅਰਖੇਉ=ਮਸਤ, ਅਲਖ ਰੂਪ।]
[ਕਾਰਣ ਕਰਣੇਉ=ਕਰਣ ਕਾਰਣ।]

¹ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਰੂਪ) ਹਨ। (ਭਾਵ-ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਆਪ ਹੀ ਹਨ "ਨਿਰਗੁਨ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਰਾਮ ਰਸਿਕ।

ਮੋਹੀ")। ²ਗੁਰ (ਨਾਨਕ) ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ, (ਭਾਵ ਤਦਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੋਏ)। ³ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਪਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਹੋਏ, (ਉਨਾਂ ਦੀ ਗਤੀ) ਅਲਖ ਅਤੇ ਅਭੇਉ ਹੋਈ। ⁴ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨਾ ਛਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਾ ਦਾਗੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗਤੀ ਵਾਲੇ ਹੋਏ, (ਭਾਵ ਸਰਬ ਜਨਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਪਕਾਰੋਪਰੀ ਭਾਰੀ ਹੋਏ)। ⁵(ਗੁਰੂ) ਰਾਮਦਾਸ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅਚਲ (ਮੂਰਤੀ ਅਰ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਵਿਝੇ) ਮਸਤ ਹੋਏ। ⁶(ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਛੀਵੇਂ) ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ (ਰੂਪ) ਗੁਰੂ ਕਾਰਣਾਂ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰੇ ਹੋਏ। (ਭਾਵ, ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਖਾਵੰਦ ਹੋ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ)।

--o--

ਵਾਰ ੧੪.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਗੁਰੂ]।

¹ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਨਾਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ।
²ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਥਾਉ ਸਬਦਿ ਵਖਾਣੀਐ।
³ਦਰਗਹ ਸਚੁ ਨਿਆਉ ਜਲ ਦੁਧੁ ਛਾਣੀਐ।
⁴ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਅਸਰਾਉ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀਐ।
⁵ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੁਣਿ ਗਾਉ ਅੰਦਰਿ ਆਣੀਐ।
⁶ਤਿਸੁ ਕੁਰਬਾਣੈ ਜਾਉ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੀਐ ॥੧॥

[ਅਸਰਾਉ=ਆਸਤਾ ਰੂਪ। ਅੰਦਰ ਆਣੀਐ=ਨਿੱਧਜਾਸਨ ਕਰਨਾ।]

¹ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ²(ਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੱਚਾ ਥਾਉਂ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਸਬਦ ਵਖਾਣੀਐ' ਉਥੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ³(ਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁਧ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ⁴ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹੀ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਕੱਟਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ) ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ (ਜਗਜਾਸੂ ਫਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ⁵ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਗਾਂਵਦੇ (ਭਈ ਵਕਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਸ੍ਰੋਤਾ, ਤੇ ਜੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਵਕਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ, ਆਪ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਿੱਧਜਾਸਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ⁶ਅਜਿਹੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ (ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ) ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੨. [ਸੰਗਤ ਵਰਨ]।

¹ਚਾਰ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਆਵਣਾ।

²ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਵਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਣਾ।
³ਤੁਲਿ ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਖ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਣਾ।
⁴ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਭਿਖ ਭਿਖਾਰੀ ਪਾਵਣਾ।
⁵ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਲਿਖ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਵਣਾ।
⁶ਸੁਝਨਿ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਵਣਾ ॥੨॥

[ਵਿਖ=ਕਦਮ। (ਅ) ਵਿਖਮ, ਕਠਨ। ਇਖ=ਕਮਾਦ।]
[ਭਿਖ=ਭਿੱਖਿਆ। ਭੂਤ=ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ।]

¹ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ, ਵੈਸ਼) ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ (ਦੇ ਲੋਕ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ²(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਵਿਖਮ (ਕਰੜਾ) ਹੈ ਇਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਤਤਿੱਖਜਾ ਸਹਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਇਕ ਉਲਾਂਘ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ³(ਉਥੇ ਅਜਿਹਾ) ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਈ) ਕਮਾਦਾਂ (ਦੇ ਰਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰੋਬਰੀ ਨਹਾਂ ਕਰਦੇ। ⁴ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਭਿਖਾਰੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ⁵(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅਲੇਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਇਆ ਹੈ (ਓਹ ਲੋਕ) ਆਪ ਵੀ ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ⁶(ਜਿਹਾਕੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਭੂਤ ਭਵਿੱਖਤ (ਵਰਤਮਾਨ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲਾ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਤ੍ਰਿਕਾਲ-ਗਜਾਤਾ ਹੋਕੇ ਬੀ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)।

੩. [ਅਗਮ ਦਰਸ਼ਨ]।

¹ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
²ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਅਵੇਸਿ ਅਘੜੁ ਘੜਾਇਆ।
³ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਵੇਸਿ ਅਪਿਓ ਪੀਆਇਆ।
⁴ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਉਪਦੇਸੁ ਸਚੁ ਦਿੜਾਇਆ।
⁵ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੂਪਤਿ ਵੇਸਿ ਨ ਵਿਆਪੈ ਮਾਇਆ।
⁶ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ਼ ਨ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੩॥

[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ। ਆਵੇਸਿ=ਸਥਾਨ। ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।]

¹ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਯਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨੂੰ (ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਅਲਖ (ਵਸਤੂ) ਦੇ ਲਖਣਹਾਰੇ ਹਨ। ²(ਅਨਹਦ) ਇਕ ਰਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਆਵੇਸ=ਸਥਾਨ) ਹਨ, ਅਘੜ (ਜੋ ਮਨ ਹੈ ਉਸ) ਦੇ ਘੜਨਹਾਰੇ ਹਨ। ³ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜੋ (ਜਗਿਆਸੂ) ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ⁴ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ (ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਯਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸੱਚ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ⁵ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ⁶ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ (ਤਿੰਨੇ ਦੇਵਤੇ ਬੀ) ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ–ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰ ਹਨ, ਯਥਾ:–"ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਬਿਸਤਾਰਿਆ॥ ਤੂ ਜਾਣਹਿ ਸਭ ਬਿਧਿ ਆਪਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਿਆ॥" ਦੇਵਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਮੁਨੀਆਂ ਥੋਂ ਅੱਡ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੪. [ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਵਰਣਨ]।

੧ਬਿਸਨੈ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਨਾਵ ਗਣਾਇਆ।
੨ਕਰਿ ਕਰਿ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰ ਵਾਦੁ ਵਧਾਇਆ।
੩ਬ੍ਰਹਮੈ ਵੇਦ ਵੀਚਾਰਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ।
੪ਮਨ ਅੰਦਰਿ ਅਹੰਕਾਰੁ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ।
੫ਮਹਾਦੇਉ ਲਾਇ ਤਾਰ ਤਾਮਸ ਤਾਇਆ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥੪॥

[ਨਾਵ ਗਣਾਇਆ=ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਜਪਾਇਆ। ਅਸੁਰ=ਰਾਖਸ਼।]
[ਵਾਦ=ਝਗੜਾ। ਤਾਮਸ=ਤਮੋ ਗੁਣ।]

੧ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ (ਧਾਰਕੇ) ਨਾਮ ਹੀ ਗਣਾਇਆ (ਭਾਵ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਹੋਵੇ, 'ਫੇਰ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਕਿਉਂ ਘਾਤ ਕੀਤਾ, ਅਥਵਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਾਕੇ ਪਾਲਨਾਦਿ ਸਤੋਗੁਣ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾ)। ੨ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ (ਕੰਸਾਦਿਕ) ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾਇਆ। ੩ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਵੇਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ੪ਪਰ ਮਨ ਵਿਖੇ (ਇਸ) ਹੰਕਾਰ (ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਰਿਹਾ ਕ੍ਰਿ ਮੈਂ) ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਜੋ ਰਜੋਗੁਣ ਵਿਖੇ ਵਸਿਆ ਰਿਹਾ)। ੫ਸ਼ਿਵ ਤਾਰ ਲਾਕੇ ਤਮੋ ਗੁਣ ਵਿਖੇ ਤੱਤਾ ਹੀ ਰਿਹਾ, (ਸ਼ਾਂਤਿ ਨਾ ਆਈ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ"। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਨਯੂਨਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਹੋਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਲੇਪ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

੫. [ਨਾਰਦਾਇਕ ਮੁਨੀ]।

੧ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਅਖਾਇ ਗਲ ਸੁਣਾਇਆ।
੨ਲਾਇਤਬਾਰੀ ਖਾਇ ਚੁਗਲੁ ਸਦਾਇਆ।
੩ਸਨਕਾਦਿਕ ਦਰਿ ਜਾਇ ਤਾਮਸੁ ਆਇਆ।
੪ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਕਰਾਇ ਜਨਮੁ ਗਲਾਇਆ।
੫ਜਿਨਿ ਸੁਖ* ਜਣਿਆ ਮਾਇ ਦੁਖੁ ਸਹਾਇਆ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਖਾਇ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ ॥੫॥

[ਮੁਨੀ=ਮਨਨਸੀਲ। ਲਾਇਤਬਾਰੀ=ਜਿਸ ਦਾਇਤਬਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਗੁਨਾਂ ਵਿਖੇ]
[ਦੋਖਾਂ ਦਾ ਅਰਪਨਾ ਚੁਗਲੀ ਹੈ। ਦੁਖ ਸਹਾਇਆ=ਦੁਖ ਦਿੱਤਾ।]

੧ਨਾਰਦ ਨੇ (ਆਪ ਨੂੰ) 'ਮੁਨੀ' (ਈਸ਼ੁਰ ਦਾ ਮਨਨਸ਼ੀਲ) ਕਹਾਕੇ ਗਲ ਹੀ ਸੁਣਾਈ (ਭਾਵ ਗੱਪ ਹੀ ਮਾਰੀ, ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ) (ਅਥਵਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਹੀ ਆਇਆ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ) ੨ਚੁਗਲੀ ਵਟਣ ਨਾਲ ਬੇਇਤਬਾਰਾ ਹੀ ਸਦਾਇਆ (ਭਾਵ ਰਾਖਸ਼ਾਂ

*ਕਈ ਏਹ ਸੁਕਦੇਵ ਪਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਏਥੇ ਨਾਰਦ ਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ 'ਸੁਖ ਦੀ ਥਾਵੇਂ' 'ਸੁਕ' ਬੀ ਹੈ।

ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪਾਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਪਾਸ ਆਖਕੇ ਘੋਲ ਮਚਾਏ, ਨਾਰਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਐਸਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੩ਜਦ ਸਨਕਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਪਰ ਗਿਆ ਉਥੇ ਤਮੋ-ਗੁਨੀ (ਰੋਹ ਭਰਿਆ) ਹੋ ਗਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਯਾ ਬਾਝ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਨਹੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਹਾ ਲਾਖਾ ਹੋ ਕੇ ਰਾਖਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦੇ ਬੈਠਾ, ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਦਿਕ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨੇ ਪਏ, ਐਸਾ ਨਾਰਦ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੪(ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ) ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਕਰਾਕੇ ਜਨਮ ਗਾਲ ਦਿਤਾ, (ਭਾਵ ਲੜਾਈਆਂ ਤੇ ਘੋਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਾਇਆ) ੫ਜਿਸ ਮਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਲਈ ਜਣਿਆਂ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਸਹਾਰਨਾ ਪਿਆ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਖਾਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ) 'ਅਜਰ' ਮਨ ਨੂੰ ਜਰਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਚੁਗਲ ਖੋਰ, ਤਮੋਗੁਣੀ ਤੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਪਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਧ ਪਦ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਕੇ ਜਰਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਕੇਵਲ ਪਦ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਡੇ ਹਨ।

੬. {ਧਰਤੀ}।

੧ਧਰਤੀ ਨੀਵੀ ਹੋਇ ਚਰਣ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ।
੨ਚਰਨ ਕਵਲ ਰਸੁ ਭੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੩ਚਰਣ ਰੇਣੁ ਤਿਹੁ ਲੋਇ ਇਛ ਇਛਾਇਆ।
੪ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਸਮੋਇ ਸੰਤੋਖੁ ਸਮਾਇਆ।
੫ਜੀਵਣ ਜੁਗਤਿ ਪਰੋਇ ਰਿਜਕੁ ਪੁਜਾਇਆ।
੬ਮੰਨੈ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਇਆ॥੬॥

[ਚਰਣ ਚਿਤ ਲਾਇਆ=ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਸ ਭੋਇ=ਰਸ ਵਿਖੇ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੋਇ=ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜਾਇਆ=ਜਨਮੇ ਹਨ।]

੧ਧਰਤੀ ਨੇ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਲਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਨੀਚ ਊਚ ਹਰ ਏਕ ਜੀਵ ਜੰਤ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਥਾ :-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਧਰਤੀ ਵਾਂਙੂ ਨਿੰਮਰਤਾ ਧਾਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਸਭ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਰਸ ਵਿਖੇ ਭਿਜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੩ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਜਿਸ ਧੂੜੀ ਦੀ) ਇੱਛਾ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ) ਲੋਚਦੇ ਹਨ। ੪ਧੀਰਜ ਦਾ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਪੁਟੇ ਕੋਈ ਪੂਰੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ)। ੫ਜੀਵਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਜਕ ਪੁਚਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕਿਸਾਨ ਲੋਕ ਪੁਟਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਣ ਅੰਨਾਦਿਕ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜੀਵਣ ਕਹੀਏ ਜਲ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ)। ੬(ਰਜਾਈ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਦੀ ਹੈ, (ਜੇਹੜੇ) ਗੁਰਮੁਖ (ਧਰਤੀ ਵਾਂਗੂ ਉਕਤ ਗੁਣਾਂ ਯੁਕਤ ਹੋਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ, ਓਹ ਧੰਨ) ਜਨਮੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਜਿੱਤੀ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਉਹ ਧੰਨ ਜਨਮੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਜੂਨ ਭੋਗ ਗਏ।

੭. [ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਰਣਨ]।

[1]ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚਿ ਧਰਤਿ ਵਿਚ ਪਾਣੀਐ।
[2]ਨੀਚਹੁ ਨੀਚ ਨ ਹਿਚ ਨਿਰਮਲ ਜਾਣੀਐ।
[3]ਸਹਿਦਾ ਬਾਹਲੀ ਖਿਚ ਨਿਵੈ ਨੀਵਾਣੀਐ।
[4]ਮਨ ਮੇਲੀ ਘੁਲ ਮਿਚਿ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣੀਐ।
[5]ਵਿਛੁੜੇ ਨਾਹਿ ਵਿਰਚਿ ਦਰਿ ਪਰਵਾਣੀਐ।
[6]ਪਰਉਪਕਾਰ ਸਰਚਿ ਭਗਤਿ ਨੀਸਾਣੀਐ ॥੭॥

[ਹਿਚ=ਹਠ, ਆਕੀ। ਖਿੱਚ=ਤਕਲੀਫ। ਬਾਹਲੀ=ਬਹੁਤ।]
[ਨਿਵਾਣੀਐ=ਨੀਵੀਂ ਥਾਉਂ। ਘੁਲ ਮਿਚਿ=ਘੁਲ ਮਿਲ, ਯਕਰੰਗ।]
[ਵਿਰਚਿ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਰਚਕੇ। ਸਰਚਿ=ਚੰਗਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।]

[1]ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਧਰਤੀ ਹੈ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਪਾਣੀ ਹੈ (ਅਰ ਆਪ ਸੀਤਲ ਸੁਭਾਵ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।) [2]ਨੀਵਿਆਂ ਥੋਂ ਨੀਵਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅੜੀ ਜਾਂ) ਹਠ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਫੇਰ ਨਿਰਮਲ ਹੀ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਘੱਟਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਨਿੱਤਰਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਣ ਦੱਸਦਾ ਹੈ)। [3]ਵੱਡੀ ਖਿੱਚ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, (ਆਕਰਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) (ਤੇ ਸਦਾ) ਨਿਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਰੁਖ ਕਰਦਾ ਹੈ। [4]ਮਨ ਮੇਲੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ 'ਘੁਲ ਮਿਚ' ਕਹੀਏ) ਮਿਲ ਗਿਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਮਾਣਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਲਾਲ ਨਾਲ ਲਾਲ, ਚਿੱਟੇ ਨਾਲ ਚਿੱਟਾ, ਪੀਲੇ ਨਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [5](ਇਕ ਵਾਰ 'ਵਿਰਚਿ' ਕਹੀਏ) ਰਚਕੇ (ਸਿੰਜਰਕੇ) ਫੇਰ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ (ਯਥਾ:–"ਪਹਿਲਾ ਪਾਣੀ ਜੀਉ ਹੈ ਜਿਤੁ ਹਰਿਆ ਸਭੁ ਕੋਇ")। [6](ਜੋ) ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਏਹੋ) ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਸਭ ਨਾਲ ਜਲ ਵਾਂਗੂ ਵਰਤਾਉ ਕਰਕੇ ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੮. [ਬ੍ਰਿਛ ਵਰਣਨ]।

[1]ਧਰਤੀ ਉਤੈ ਰੁਖ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ।
[2]ਆਪ ਸਹੰਦੇ ਦੁਖ ਜਗੁ ਵਰੁਸਾਇਆ।
[3]ਫਲ ਦੇ ਲਾਹਨਿ ਭੁਖ ਵਟ ਵਗਾਇਆ।
[4]ਛਾਵ ਘਣੀ ਬਹਿ ਸੁਖ ਮਨੁ ਪਰਚਾਇਆ।
[5]ਵਢਨਿ ਆਇ ਮਨੁਖ ਆਪੁ ਤਛਾਇਆ।
[6]ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਸਨਮੁਖ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥੮॥

[ਰੁੱਖ=ਬ੍ਰਿਛ। ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਉਲਟਾ।]
[ਵਰੁਸਾਇਆ=ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ। ਤਛਾਇਆ=ਕਟਵਾਉਣਾ।]

[1]ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਬ੍ਰਿਛ ਉਲਟਾ ਹੋ ਕੇ (ਸਿਰ ਹੇਠ ਤੇ ਪੈਰ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਉੱਗਦੇ ਹਨ)। [2](ਆਪ ਕਸ਼ਟ) ਧੁੱਪ ਛਾਉਂਦਾ ਸਹਾਰਕੇ ਜਗ ਦਾ ਵਰੋਸਾਉ (ਪਰੋਪਕਾਰ) ਕਰਦੇ ਹਨ। [3]ਵੱਟਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਬੀ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। [4]ਸੰਘਣੀ ਛਾਉਂਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਚਾਕੇ ਵੱਡਾ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। [5]ਜਦ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੱਢਣ ਆਵੇ ਆਪਣਾ ਆਪ (ਤਛਾਉਂਦੇ)

ਕਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਗੱਲ ਕੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ) । ੬(ਤਿਵੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਕੇ (ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਓਹ ਲੋਕ) ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ ।

ਭਾਵ–"ਸਸਤ੍ਰਿ ਤੀਖਣ ਕਾਟਿ ਡਾਰਿਓ ਮਨਿ ਨ ਕੀਨੋ ਰੋਸੁ ॥ ਕਾਜ ਉਆ ਕੋ ਲੈ ਸਵਾਰਿਓ ਤਿਲੁ ਨ ਦੀਨੋ ਦੋਸੁ ॥" ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਤਿੱਖੇ 'ਹਥਜਾਰਾਂ' ਕੁਹਾੜਿਆਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਲੋਕ ਕੱਟਦੇ ਵੱਢਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਵਿਖੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਿਹਾ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦੇ, ਜੈ ਦੇਵ ਨੂੰ ਠੱਗਾਂ ਕਈ ਦੁੱਖ ਦਿਤੇ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਤੱਕਿਆ । ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖ ਪਾਕੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੯. [ਉਹੋ ਹੀ] ।

੧ਰੁਖਹੁ ਘਰ ਛਾਵਾਇ ਥੰਮ੍ਹੁ ਥਮਾਇਆ ।
੨ਸਿਰਿ ਕਰਵਤੁ ਧਰਾਇ ਬੇੜ ਘੜਾਇਆ ।
੩ਲੋਹੇ ਨਾਲਿ ਜੜਾਇ ਪੂਰ ਤਰਾਇਆ ।
੪ਲਖ ਲਹਰ ਦਰੀਆਇ ਪਾਰਿ ਲਘਾਇਆ ।
੫ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਭੈ ਭਾਇ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ।
੬ਇਕਸ ਪਿਛੈ ਲਾਇ ਲਖ ਛਡਾਇਆ ॥੯॥

[ਛਾਵਾਇ=ਛੱਤ ਪਾਵਣੀ । ਥੰਮ੍ਹਾਇਆ=ਸਹਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ।]

੧ਬ੍ਰਿਛ ਥੋਂ ਘਰ (ਕੜੀਆਂ ਅਤੇ ਛਤੀਰਾਂ ਨਾਲ) ਛਤਾਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਥੰਮ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਸਿਰ ਪੁਰ ਆਰਾ ਧਰਾ ਕੇ (ਬ੍ਰਿਛ ਕੱਟ ਕੇ ਤਖਤੇ ਚੀਰ ਕੇ) ਬੇੜਾ ਘੜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਜੜਾ ਕੇ (ਉਹ ਬੇੜਾ ਪੂਰਾਂ ਦੇ) ਪੂਰ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ਦਰੀਆਵਾਂ (ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ) ਦੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਥੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੫(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਭੈ ਅਤੇ (ਭਾਇ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ (ਦੇ ਬੇੜੇ ਨੂੰ) ਕਮਾਇਆ ਹੈ । ੬(ਉਹਨਾਂ) ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਬੇੜੇ) ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ (ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਥੋਂ) ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

੧੦. [ਤਿਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਘਾਣੀ ਤਿਲੁ ਪੀੜਾਇ ਤੇਲ ਕਢਾਇਆ ।
੨ਦੀਵੈ ਤੇਲੁ ਜਲਾਇ ਅਨ੍ਹੇਰ ਗਵਾਇਆ ।
੩ਮਸੁ ਮਸਵਾਣੀ ਪਾਇ ਸਬਦੁ ਲਿਖਾਇਆ ।
੪ਸੁਣਿ ਸਿਖਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਾਇ ਅਲੇਖੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਗਵਾਇ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ।
੬ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਲਿਵਲਾਇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਘਾਣੀ=ਕੋਲ੍ਹੂ ਵਿਚ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਫੇਰ । ਮਸੁ=ਸਿਆਹੀ । ਮਸੁਵਾਣੀ=ਦਵਾਤ ।]
[ਅੰਜਨ=ਸੁਰਮਾਂ । ਲਿਵ ਲਾਇ=ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ।]

੧ਤਿਲ ਨੇ (ਕੋਲ੍ਹੂ ਦੀ) ਘਾਣੀ ਵਿਚ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਪਿੜਵਾ ਤੇਲ ਕਢਵਾਇਆ । ੨(ਫਿਰ ਤੇਲ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਸੜਵਾਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ । ੩(ਉਸ ਤੇਲ ਨੇ)

ਸਿਆਹੀ (ਬਣਕੇ) ਦੁਆਤ ਵਿਚ ਪੈਕੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਵਾਇਆ । ੪(ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸੁਣਕੇ ਅਰ ਲਿਖ ਲਿਖਾਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ) ਨੂੰ ਸੁਨਾਇਆ । ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਤਿਲ ਵਾਂਙੂ ਤਤਿੱਖਯਾ ਸਹਾਰੀ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਕੀਤਾ, (ਤੇਲ ਰੂਪ ਹੋ ਜਗਤ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਕੀਤਾ) । ੬ਗਿਆਨ (ਰੂਪੀ) ਸੁਰਮੇ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਕੇ (ਅਖੰਡ ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ) ਸਹਿਜ (ਪਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਗਏ ।

ਭਾਵ–ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਿਹਾ, ਤਿਲ ਵਾਂਗੂੰ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਅਰ ਅਗਯਾਨ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੋਂ ਖਲਾਸੀ ਬਖਸ਼ੀ ।

੧੧. [ਪਸ਼ੂ ਉੱਤਮਤਾ] ।

੧ਦੁਧੁ ਦੇਇ ਖੜੁ ਖਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
੨ਦੁਧਹੁ ਦਹੀ ਜਮਾਇ ਘਿਉ ਨਿਪਜਾਇਆ ।
੩ਗੋਹਾ ਮੂਤੁ ਲਿੰਬਾਇ ਪੂਜ ਕਰਾਇਆ ।
੪ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖਾਇ ਕੁਚੀਲ ਕਰਾਇਆ ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਧਿਆਇਆ ।
੬ਸਫਲ ਜਨਮੁ ਜਗਿ ਆਇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ॥੧॥

[ਖੜੁ=ਘਾਹ । ਨਿਪਜਾਇਆ=ਕਢਵਾਇਆ । ਕੁਚੀਲ=ਵਿਸ਼ਟਾ ।]

੧(ਗਊ) ਘਾਹ ਖਾਕੇ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਫਿਰ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੀ (ਗਰੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ੨ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਧ ਥੋਂ ਦਹੀਂ ਜਮਾਈਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ) ਘਿਉ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ। ੩ਗੋਹੇ ਨਾਲ ਲੇਪਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੂਤਰ ਥੋਂ, (ਪੰਚਾਂਮ੍ਰਿਤ ਬਣਾ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ) ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਅਗੇ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੪(ਮਨੁੱਖ) ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਖਾਕੇ 'ਕੁਚੀਲ' ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੫(ਪਰੰਤੂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਘਰੋਂ ਚੱਲਕੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਅਰ ਉਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੬ਉਸ ਦਾ ਜਗ ਵਿਖੇ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਸਫਲ ਹੈ (ਉਸ ਨੇ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲੋਂ, ਜੋ ਉਪਕਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਪਸ਼ੂ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :–"ਪਸੂ ਮਿਲਹਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ਖੜੁ ਖਾਵਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇਹਿ" । ਪੁਨਾ :–"ਨਰੂ ਮਰੈ ਨਰੁ ਕਾਮ ਨ ਆਵੈ ॥ ਪਸੂ ਮਰੈ ਦਸ ਕਾਜ ਸਵਾਰੈ" ॥ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਸ਼ੂ ਮਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਡ ਨੌਹਾਂ ਤੀਕ ਸਭ ਅਵੇਵ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਉਪਕਾਰੀ ਹਨ । ਅੱਗੇ ਕਪਾਹ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੨. [ਕਪਾਹ] ।

੧ਦੁਖ ਸਹੈ ਕਪਾਹਿ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ।
੨ਵੇਲਣਿ ਵੇਲ ਵੇਲਾਹਿ ਤੁੰਬ ਤੁੰਬਾਇਆ ।
੩ਪਿੰਞਣਿ ਪਿੰਜ ਫਿਰਾਹਿ ਸੂਤੁ ਕਤਾਇਆ ।
੪ਨਲੀ ਜੁਲਾਹੇ ਵਾਹਿ ਚੀਰੁ ਵੁਣਾਇਆ ।
੫ਖੁੰਬ ਚੜਾਇਨਿ ਬਾਹਿ ਨੀਰਿ ਧੁਵਾਇਆ ।

੬ਪੈਨ੍ਹਿ ਸਾਹਿ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਸਭਾ ਸੁਭਾਇਆ ॥ ੧੨ ॥

[ਵੇਲਣ=ਵੜੇਵੇਂ ਅੱਡ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯੰਤਰ। ਵੇਲਵਿਲਾਇ=ਵੜੇਵੇਂ ਅੱਡ ਕਰਨਾ।]
[ਪਿੰਜਣ=ਪੇਂਜਾ। ਵਾਹਿ=ਚਲਾਕੇ। ਚੀਰ=ਕੱਪੜਾ। ਬਾਹਿ=ਨਦੀ,ਨਾਲੇ।]

੧ਕਪਾਹ (ਵੱਡਾ) ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੀ ਹੈ, (ਮਾਨੋਂ ਰੱਬ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਸੁ। ੨ਵੇਲਣੇ ਵਿਖੇ ਪਾਕੇ ਵੜੇਵਾਂ ਅੱਡ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ) ਤੂੰਬਾ ਤੂੰਬਾ (ਰੱਤੀ ਰੱਤੀ) ਕ੍ਰੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਪੇਂਜਾ ਪਿੰਵਣ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਫੇਰ ਚਰਖਿਆਂ ਵਿਚ) ਸੂਤ ਕੱਤੀਦਾ ਹੈ। ੪ਜੁਲਾਹਾ ਨਲੀਆਂ ਵਿਚ ਚਲਾਕੇ ਕੱਪੜਾ ਉਣਦਾ ਹੈ, (ਧੋਬੀ ਲੋਕ) ਖੁੰਬ ਪਰ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਫੇਰ) ਵਗਦੇ ਨਦੀ ਨਾਲਿਆਂ ਪੁਰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਰ ਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਕੇ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕਪਾਹ ਵਾਂਙੂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਪੁਨ ਨਾਨਾ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਦਿੱਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਣ ਬੈਠੇ, 'ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ' ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕਹਾਉਣ ਲੱਗੇ, 'ਦਾਤਾਰ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਗੇ ਮਜੀਠ ਆਦਿ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ

੧੩. [ਮਜੀਠ ਅਤੇ ਕਮਾਦਿ]।

੧ਜਾਣੁ ਮਜੀਠੈ ਰੰਗੁ ਆਪੁ ਪੀਹਾਇਆ।
੨ਕਦੇ ਨ ਛਡੇ ਸੰਗੁ ਬਣਤ ਬਣਾਇਆ।
੩ਕਟਿ ਕਮਾਦ ਨਿਸੰਗੁ ਆਪੁ ਪੀੜਾਇਆ।
੪ਕਰੈ ਨ ਮਨ ਰਸ ਭੰਗੁ ਅਮਿਓ ਚੁਆਇਆ।
੫ਗੁੜੁ ਸਕਰ ਖੰਡ ਅਚੰਗੁ ਭੋਗ ਭੁਗਾਇਆ।
੬ਸਾਧ ਨ ਮੋੜਨ ਅੰਗੁ ਜਗੁ ਪਰਚਾਇਆ ॥੧੩॥

[ਪੀਹਾਇਆ=ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਪਿਸਾਇਆ। ਅਮਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।]
[ਅਚੰਗ=ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅੰਗ=ਸਰੀਰ।]

੧ਦੇਖੋ ਮਜੀਠ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ (ਪਹਿਲੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ (ਚੱਕੀ ਵਿਖੇ) ਪਿਸਾਇਆ। ੨(ਭਾਵੇਂ ਰੂਪ ਬਦਲਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਰੰਗ ਦਾ) ਸੰਗ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ, ਏਹ ਬਣਤ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹੀ। ੩(ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਮਾਦ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਕਮਾਦ ਟੋਟੇ ਹੋ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋ ਕੇ (ਰਹੁ ਦੇ ਵੇਲਣਿਆਂ ਵਿਚ) ਪਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਮਨ ਦਾ ਰਸ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਵਰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਰਸ) ਚੁਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੫(ਰਹੁ ਥੋਂ) ਗੁੜ ਸ਼ੱਕਰ ਅਰ ਖੰਡ (ਅਚੰਗ) ਜਿਸ ਥੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਿੱਠੇ) ਭੋਗ ਭੁਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਮਜੀਠ ਆਪ ਪੀਪੂ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਰੰਗ ਨੂੰ ਨਾ ਛਡਿਆ, ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਪਾਟ ਜਾਵੇ ਪਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭੰਗ ਨਾ ਪਵੇ, ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :-'ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮਜੀਠੜਾ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ'। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਮਾਦ ਨੇ ਭੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਵੱਟ ਨਾ ਖਾਧਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰੇ ਪਰ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਰਸ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਨਾਂ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਮਠਿਆਈਆਂ ਉਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਕ ਕੇ ਲੋਕ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਇਕੁਰ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ

ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਨਾਨਾ ਬੇਅਦਬੀਆਂ ਝੱਲਕੇ ਬੀ ਪਰਾਏ ਕਾਰਜ ਹੀ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ ।

੧੪. [ਲੋਹਾ]।

[੧]ਲੋਹਾ ਆਰਣਿ ਪਾਇ ਤਾਵਣਿ ਤਾਇਆ।
[੨]ਘਣ ਅਹਰਣਿ ਹਣਵਾਇ ਦੁਖੁ ਸਹਾਇਆ।
[੩]ਆਰਸੀਆ ਘੜਵਾਇ ਮੁਲੁ ਕਰਾਇਆ।
[੪]ਖਹੁਰੀ ਸਾਣ ਧਰਾਇ ਅੰਗ ਹਛਾਇਆ।
[੫]ਪੈਰਾ ਹੇਠਿ ਰਖਾਇ ਸਿਕਲ ਕਰਾਇਆ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥੧੪॥

[ਆਰਣਿ=ਲੋਹਾਰ ਦੀ ਭੱਠੀ ਅਹਿਰਣ=ਲੋਹੇ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਟੋਟਾ ਜਿਸ ਤੇ ਲੋਹਾ]
[ਰੱਖਕੇ ਘੜਦੇ ਹਨ। ਤਾਵਣਿ=ਅਗਨੀ ਘਣ=ਹਥੌੜਾ । ਹਣਵਾਇ=ਸੱਟਾ ਮਰਵਾਕੇ।]
[ਖਹੁਰੀ=ਖੁਰਦਰੀ। ਸਿਕਲ=ਮਾਂਜਣਾ ।]

[੧]ਲੋਹਾ ਲੋਹਾਰ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਅੱਗ ਨਾਲ ਤਾਕੇ ਅੱਗ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । [੨]ਹਥੌੜੇ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੀ ਅਹਿਰਣ ਉਤੇ ('ਹਣਵਾਇ' ਕਹੀਏ) ਸੱਟਾਂ ਨਾਲ ਦੁਖ ਦੇਈਦਾ ਹੈ । [੩]ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ (ਵਾਗੂੰ) ਪਤਲਾ ਘੜਾਕੇ ਮੁਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । [੪]ਖੁਰਦਰੀ ਸਾਣ ਉਤੇ ਰੱਖਕੇ (ਤਲਵਾਰਾਂ, ਕਾਚੂ, ਕੈਂਚੀ ਆਦਿ ਚੰਗੇ 'ਅੰਗ') ਔਜ਼ਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । [੫]ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰੱਖਕੇ ਸਿਕਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਛੇਕੜਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–) [੬]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਾਵਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, (ਤਥਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਜਪ ਜਪਾਦਿਕਾਂ ਨਾਲ ਤਾਕੇ ਫੇਰ ਗਿਆਨ ਅਭਿਆਸ ਰੂਪ ਹਥੌੜੇ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਨਾਲ ਸੀਸੇ ਵਾਙੂ ਸੁੱਧ ਕੀਤਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਵਾਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਾ ਕਰਨੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ)।

੧੫. [ਰਬਾਬ]।

[੧]ਚੰਗਾ ਰੁਖੁ ਵਢਾਇ ਰਬਾਬੁ ਘੜਾਇਆ।
[੨]ਛੇਲੀ ਹੋਇ ਕੁਹਾਇ ਮਾਸੁ ਵੰਡਾਇਆ।
[੩]ਆਂਦ੍ਰਹੁ ਤਾਰ ਬਣਾਇ ਚੰਮਿ ਮੜਾਇਆ।
[੪]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਆਇ ਨਾਦ ਵਜਾਇਆ।
[੫]ਰਾਗ ਰੰਗ ਉਪਜਾਂਇ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
[੬]ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆਂ ॥੧੫॥

[ਰੁੱਖ=ਬ੍ਰਿਛ। ਛੇਲੀ=ਬੱਕਰੀ। ਆਂਦ੍ਰਹੁ=ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ। ਨਾਦ=ਧੁਨੀ]

[੧]ਚੰਗੀ ਜਾਤ (ਤੁਣ ਆਦਿ) ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਵਢਾ ਕੇ ਰਬਾਬ ਘੜਾਇਆ । [੨]ਛੋਟੀ ਬੱਕਰੀ ਨੇ ਹੋਕੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਕੁਹਾਕੇ ਮਾਸ ਵੰਡਵਾਇਆ । [੩](ਆਪਣੀਆਂ) ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਤਾਰਾਂ ਬਣਾਕੇ ਚੰਮ (ਨਾਲ ਰਬਾਬ) ਮੜ੍ਹਿਆ। [੪]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆਕੇ (ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਤਾਰ ਤੋਂ 'ਨਾਦ') ਸ਼ਬਦ ਵਜਾਯਾ। [੫](ਰਬਾਬ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਰੰਗ') ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੇ ਰਾਗ ਕੱਢਕੇ (ਉਸ ਨਾਲ) ਸ਼ਬਦ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸੁਣਾਏ। [੬](ਐਉਂ ਰਬਾਬ ਵਾਙੂ ਦੁਖ ਤੇ ਤਾਉ ਸਹਾਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ

ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਹ ਲੋਕ) 'ਸਹਜ ਪਦ' ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ (ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ)।

੧੬. [ਚੰਦਨ ਵਰਣਨ]।

੧ਚੰਨਣੁ ਰੁਖੁ ਉਪਾਇ ਵਣਖੰਡਿ ਰਖਿਆ।
੨ਪਵਣੁ ਗਵਣੁ ਕਰਿ ਜਾਇ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ।
੩ਵਾਸੂ ਬਿਰਖ ਬੁਹਾਇ ਸਚੁ ਪਰਖਿਆ।
੪ਸਭੇ ਵਰਨ ਗਵਾਇ ਭਖਿ ਅਭਖਿਆ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਅਪਿਓ ਪੀ ਚਖਿਆ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤਖਿਆ॥੧੬॥

[ਚੰਨਣੁ=ਚੰਦਨ। ਵਣਖੰਡ=ਉਦਜਾਨ, ਸੰਘਣਾ ਬਣ। ਵਾਸੁ=ਵਾਸ਼ਨਾ।]
[ਬੁਹਾਇ=ਸੁਗੰਧਿਤ। ਭੱਖ ਅਭੱਖਿਆ=ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ, ਭਲੇ]
[ਬੁਰੇ। ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।]

੧(ਰੱਬ ਨੇ) ਚੰਦਨ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਘਣੇ ਬਣ ਵਿਖੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। ੨ਪੌਣ (ਉਸ ਵਿਚ) ਗਮਨ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੈ) ਨਹੀਂ ਤਾਂ (ਆਪ) ਅਲਖ ਹੈ (ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ) ਲਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੩(ਆਪਣੀ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਥੋਂ ਹੋਰ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਐਉਂ) ਸੱਚ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੪ਸਾਰੇ ਵਰਨ (ਭੱਖ ਅਭੱਖ ਕਹੀਏ) ਭਲੇ ਬੁਰੇ (ਢੱਕ, ਪਲਾਹ, ਕਿੱਕਰ, ਨਿੰਮ ਆਦਿ ਰੂਪ) ਗਵਾਕੇ (ਚੰਦਨ ਹੀ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਭੱਖ ਅਭੱਖ ਖਾਣ ਯਾ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਫਲਾਂ ਅਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛ ਸਾਰੇ ਤਦਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਕੇ ਸਵਾਦ ਲੀਤਾ ਹੈ। ੬(ਓਹਨਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਨ ਵਿਖੇ ਅਲੱਖ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਵਣ ਕਹੀਏ ਪ੍ਰਣਵ '੧ ਓ ਅੰਕਾਰ' ਦੀ ਪੌਣ ਓਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ (ਜਗਜਾਸੂ ਊਚ ਨੀਚ) ਨਿਕਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧੭. [ਸੇਵਾ ਵਰਣਨ]।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੇਵ ਕਮਾਵਣੀ।
੨ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥਿ ਭਿਖ ਫਕੀਰਾ ਪਾਵਣੀ।
੩ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਲਖ ਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ।
੪ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਰਸੁ ਇਖ ਅਮਿਉ ਚੁਆਵਣੀ।
੫ਤੁਲਿ ਨ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਵਣੀ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗ ਵਿਖ ਲਵੈ ਨ ਲਾਵਣੀ॥੧੭॥

[ਭਿਖ=ਭਿਖਯਾ। ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ-ਭਾਵ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ : ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ,]
[ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ (ਪਦਾਰਥ)। ਵਿਖ=ਕਰਮ, ਉਲਾਂਘ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ,

ਕਾਮ, ਮੋਖ) ਦੀ ਭਿੱਖਯਾ 'ਫਕੀਰ' (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਯਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜਗਯਾਸੂਆਂ) ਨੂੰ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ³ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਜੋ ਅਲੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਪ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ⁴ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੰਨੇ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਙੂ ਮਿੱਠੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ 'ਚੁਆਉਣੀ' ਕਹੀਏ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਆਪ ਜਪਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ⁵(ਉਸ ਫਲ ਦੇ) ਸਮਾਨ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਤੁਲ ਸਕਦੇ ਨਾ ਹੀ (ਉਸ ਦੀ) ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ⁶ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਇਕ ਉਲਾਂਘ ਭਰਣੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਵੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ (ਉਸ ਦੀ ਬਰੋਬਰੀ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।

੧੮. [ਸੇਵਾ ਫਲ]।

¹ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਲਖ ਰਾਜ ਨੀਰ ਭਰਾਵਣੀ।
²ਲਖ ਸੁਰਗ ਸਿਰਤਾਜ ਗਲਾ ਪੀਹਾਵਣੀ।
³ਰਿਧਿ ਸਿਧ ਨਿਧ ਲਖ ਸਾਜ ਚੁਲਿ ਝੁਕਾਵਣੀ।
⁴ਸਾਧ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਗਰੀਬੀ ਆਵਣੀ।
⁵ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਅਗਾਜ ਬਾਣੀ ਗਾਵਣੀ ॥੧੮॥

[ਨੀਰ ਭਰਾਵਣੀ=ਪਾਣੀ ਭਰਣਾ। ਗਲਾ ਪੀਹਾਵਣੀ-ਕਣਕ ਪੀਹਣੀ।]
[ਚੁਲਿ ਝੁਕਾਵਣੀ=ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਝੋਕਣਾ, ਭਾਵ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣਾ। ਅਗਾਜ-ਪ੍ਰਗਟ।]

¹(ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ) ਪਾਣੀ ਭਰਣ ਦੀ (ਟਹਿਲ) ਹੈ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਰਾਜਾਂ (ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ) ਹੈ। ²ਕਣਕ ਪੀਹਣ ਦੀ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਹੈ ਉਹ) ਲੱਖਾਂ ਸੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਿਰਤਾਜ* ਹੈ। ³(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੋ) ਚੁੱਲ੍ਹ ਝੋਕਣੀ ਹੈ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸਾਜਾਂ (ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)। ⁴(ਸਾਧੂ ਅਭਯਾਗਤ ਤੇ) ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਦੇਣੀ ਹੈ (ਇਸ ਨਾਲ ਯਾ ਇਹੋ ਮਨ ਵਿਖੇ) ਗਰੀਬੀ ਆਉਣੀ ਹੈ, (ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧੂ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਬੀ ਗਰੀਬੀ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)। ⁵(ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾਕੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਗਾਉਣੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਅਨਾਹਦ ਸਬਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਜੋ ਮੁਖ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਮਲ ਵਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੇਵਾ ਪਾਣੀ, ਚੱਕੀ, ਚੁਲ੍ਹ ਝੋਕਣ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਮੇਵਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਉਸ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਉੱਜਲੇ, ਕੱਠੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਰਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਰਸ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਦੇ ਹਨ ਨਿਕੰਮੇ ਹਨ।

੧੯. [ਸੇਵਾ ਫਲ]।

¹ਹੋਮ ਜਗ ਲਖ ਭੋਗ ਚਣੇ ਚਬਾਵਣੀ।
²ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਸੰਜੋਗ ਪੈਰ ਧੁਆਵਣੀ।

*ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਪਦ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੁੱਲਤਾ ਨਹੀ ਜਾਨਣੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸਮਝਣੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਪਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

³ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖ ਜੋਗ ਸਬਦ ਸੁਣਾਵਣੀ।
⁴ਰਹੈ ਨ ਸਹਸਾ ਸੋਗ ਝਾਤੀ ਪਾਵਣੀ।
⁵ਭਉਜਲ ਵਿਚਿ ਅਰੋਗ ਨ ਲਹਰਿ ਡਰਾਵਣੀ।
⁶ਲੰਘਿ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਗੁਰਮਤਿ ਆਵਣੀ ॥੧੯॥

[ਚਣੇ ਚਬਾਵਣੀ=ਛੋਲੇ ਚਬਾਵਣੇ ਦੀ ਸੇਵਾ। ਪੈਰ ਧੁਆਵਣੀ=ਚਰਣ ਧੋਣ ਦੀ ਸੇਵਾ।]
[ਸਬਦ ਸੁਣਾਵਣੀ=ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ। ਝਾਤੀ ਪਾਵਣੀ=ਦਰਸ਼ਨ ਹੀ ਕਰਣਾ।]

¹(ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ) ਛੋਲੇ ਚਬਾਉਣ (ਦੀ ਸੇਵਾ) ਲੱਖਾਂ ਹੋਮ ਤੇ ਜੱਗ ਦਾ ਫਲ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਭੋਗ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)। ²(ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਧੋਣ ਧੁਆਵਣ (ਦੀ ਸੇਵਾ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਪੁਰਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦੇ (ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਫਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲਦਾਇਕ ਹੈ)। ³(ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਵਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਜੋਗ (ਦੇ ਫਲ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।) ⁴(ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ) ਪਲ ਦੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨੀ ਬੀ ਸੰਸੇ ਸੋਗ ਸਾਰੇ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ⁵ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਅਰੋਗ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ (ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ) ਲਹਿਰ (ਚਿੰਤਾ) ਡਰਾਉਣੀ ਨਹੀਂ (ਭਾਸਦੀ)। ⁶ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ (ਇਹ ਹੈ) ਕਿ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਨੂੰ ਲੰਘੇ (ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਰਹੇ)। (ਅਥਵਾ) ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੇ (ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ) ਲੰਘ ਕੇ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ('ਆਵਣੀ') ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। (ਅਥਵਾ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਦੀ ('ਆਵਣੀ') ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਲੀਤਿਆਂ) ਸੰਜੋਗਾਂ ਵਿਜੋਗਾਂ (ਦੇ ਫਲ ਹਰਖ ਤੇ ਸ਼ੋਕ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਓਹ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਂਦੀ ਤੇ ਉੱਚਤਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਫਲ ਨਿਰਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀਨ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੨੦. [ਓਹੋ ਹੀ]।

¹ਧਰਤੀ ਬੀਉ ਬੀਜਾਇ ਸਹਸ ਫਲਾਇਆ।
²ਗੁਰਸਿੱਖ ਮੁਖਿ ਪਵਾਇ ਨ ਲੇਖ ਲਿਖਾਇਆ।
³ਧਰਤੀ ਦੇਇ ਫਲਾਇ ਜੋਈ ਫਲ ਪਾਇਆ।
⁴ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੁਖਿ ਸਮਾਇ ਸਭ ਫਲ ਲਾਇਆ।
⁵ਬੀਜੇ ਬਾਝੁ ਨ ਖਾਇ ਨ ਧਰਤਿ ਜਮਾਇਆ।
⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਿਤਿ ਵਸਾਇ ਇਛਿ ਪੁਜਾਇਆ ॥੨੦॥੧੪॥

[ਬੀਉ ਬੀਜਾਇ=ਬੀਜ ਪਾਉਣ ਨਾਲ। ਮੁਖਿ ਪਵਾਇ=ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਉਣਾ।]
[ਇਛਿ ਪੁਜਾਇਆ=ਭਾਵਨੀ ਪੂਰਣ ਹੋਈ।]

¹ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬੀਉ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਹੋਕੇ ਫਲੀਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ²(ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਖੇ (ਭੋਜਨ ਆਦਿਕ) ਪਾਉਣ ਨਾਲ (ਕਿੰਨਾ ਫਲ ਹੈ) ਕੁਝ ਲੇਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ³ਧਰਤੀ ਓਹੋ ਫਲ ਦੇਵੇਗੀ ਜੋ ਫਲ ਬੀਜਿਆ ਜਾਊ। ⁴(ਪਰ) ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਖੇ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ⁵ਬੀਜੇ ਬਾਝ (ਕੋਈ) ਫਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਨਾ ਧਰਤੀ ਹੀ (ਅਣਬੀਜਿਆ) ਉਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ⁶(ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੀ ਸੇਵਾ) ਨੂੰ ਜੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਾ ਲਵੇ, (ਭਾਵ=ਸੇਵਾ ਦੇ ਚਾਉ ਤੇ ਸਿੱਕ ਨਾਲ ਜੀ ਭਰਿਆ ਰਹੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਵੱਸ਼ਜਕ ਕਾਰਣਾ ਕਰਕੇ ਹੋ ਨਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਵੀ) ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਉਧਰ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮੇਹਰ, ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘਣਾ ਰਸ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

--o--

ਵਾਰ ੧੫.

੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾ]

¹ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਕੂੜੇ ਬਾਦਿਸਾਹ ਦੁਨੀਆਵੇ ।
²ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਥਾ ਨਾਥ ਹੈ ਹੋਇ ਨਉਂ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਨਿਥਾਵੇ।
³ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਦਾਤਾਰ ਹੈ ਹੋਰੁ ਦਾਤੇ ਫਿਰਦੇ ਪਾਛਾਵੇ।
⁴ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਕਰਿ ਕਰਤੂਤਿ ਨਿਨਾਵਨਿ ਨਾਵੇ।
⁵ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਸਾਹੁ ਹੈ ਹੋਰੁ ਸਾਹ ਵੇਸਾਹ ਉਚਾਵੇ।
⁶ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਵੈਦੁ ਹੈ ਹੋਰੁ ਵੈਦੁ ਸਭ ਕੈਦ ਕੂੜਾਵੇ।
⁷ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਭਿ ਨਿਗੋਸਾਵੇ ॥੧॥

[ਦੁਨੀਆਵੇ=ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ, ਸੰਸਾਰਕ। ਪਾਛਾਵੇ=ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਕੇ ਤੁਰਨਾ, ਜਾਂ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਙੂ ਚਲਾਇਮਾਨ। ਪਾ:—'ਪਛੁਤਾਵੇ' ਬੀ ਹੈ। ਨਿਨਾਵਨਿ ਨਾਵੇ—ਨਿਨਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਉਂ ਵਾਲੇ (ਉੱਘੇ) ਕਰਣਾ। ਉਚਾਵੇ—ਚਲਾਊ, ਖਾਨਾਬਦੋਸ਼। ਨਿਗੋਸਾਵੇ—ਨਿਗੁਰੇ।]

¹ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਝੂਠੇ ਹਨ । ²ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ਹਨ (ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ) ਨਉਂ ਨਾਥ (ਕਹੀਦੇ ਹਨ) ਓਹ ਅਨਾਥ (ਗਰੀਬ) ਨਿਥਾਵੇਂ (ਫਿਰਦੇ ਹਨ)। (ਭਾਵ—ਘਰ ਘਰ ਖੱਪਰ ਹਥ ਵਿਚ ਲਈ ਪਿੰਨਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ) । ³ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਸੱਚਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਹੋਰ ਦਾਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਙੂ ਇਕ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ)। ⁴ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਰਚਣਹਾਰ) ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਨਿਨਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਅਜਿਹਾ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹਾ ਕੁ ਗੁਰੂ ਜੀ—'ਜਿਸੁ ਨੀਚ ਕਉ ਕੋਈ ਨ ਜਾਨੈ ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਉਹੁ ਚਹੁ ਕੁੰਟ ਮਾਨੈ') । ⁵ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ ਹੋਰ ਸ਼ਾਹ 'ਵੇਸਾਹ' (ਮੁਰਦੇ, ਸ੍ਵਾਸ ਤੋਂ ਹੀਨ) ਹਨ ਅਰ ('ਉਚਾਵੇ') ਚਲਾਊ (—ਨਾਸ਼ੀ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਛੱਪਰੀ-ਵਾਸ਼ਾਂ ਵਾਂਙੂ ਹਨ, ਜੇਹੜੇ ਮੋਢੇ ਪਰ ਘਰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ 'ਵੇਸਾਹ ਉਚਾਵੇ' ਬੇਇਤਬਾਰੇ ਹਨ)। ⁶ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚੇ ਵੈਦ ਹਨ ਹੋਰ ਵੈਦ ਸਭ ਝੂਠੇ ਹਨ (ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀ) ਕੈਦ ਵਿਚ ਹਨ । ⁷ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਬਾਝ ਸਾਰੇ ਨਿਗੁਰੇ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–"ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣਸ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧ੍ਰਿਗੰਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸਟਣਹ ॥ ਕੂਕਰਹ ਸੂਕਰਹ ਗਰਧਭਹ ਕਾਕਹ ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ ॥" ਅਰਥਾਤ ਨਿਗੁਰਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੁੱਤੇ, ਸੂਰ, ਖੋਤੇ, ਕਾਂ ਅਰ ਸੱਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਅਨਜਚ–"ਕਬੀਰ ਨਿਗੁਸਾਏ ਬਹਿ ਗਏ ਥਾਂਘੀ ਨਾਹੀ ਕੋਇ" ਅਰਥਾਤ ਨਿਗੁਰੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਡੁਬਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਲਾਹ [ਗੁਰੂ] ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

੨. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਜਾਣੀਐ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਰਣੀ ਆਏ।
੨ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਉ ਅਭੇਉ ਹੈ ਹੋਰੁ ਦੇਵ ਗੁਰੁ ਸੇਵ ਤਰਾਏ।
੩ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸਿਐ ਲਖ ਪਾਰਸ ਪਾਖਾਕੁ ਸੁਹਾਏ।
੪ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਰਿਜਾਤੁ ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਸਫਲਿ ਧਿਆਏ।
੫ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਸਿਖ ਸੁਣਾਏ।
੬ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਅਚਿੰਤ ਕਰਾਏ।
੭ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭਿ ਦੂਜੈ ਭਾਏ ॥ ੨॥

[ਪਾਰਜਾਤਿ=ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੀਰਥ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਠੀਕ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੨ਸਤਿਗੁਰੂ ('ਦੇਵ') ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ('ਅਭੇਉ') ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਦੇ ਪਰਸਣ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਭਾਸਦੇ ਹਨ। ੪ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਣ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹਨ, (ਸਿੱਖ੍ਯਾ ਰੂਪੀ) ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਹੀ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਹਨ (ਮਨ ਇੱਛਤ ਫਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ('ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਅਚਿੰਤ ਕਰਾਏ'=) ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਨੂੰ ਬੀ ਅਚਿੰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ (ਜੋ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭਟਕਦੇ ਹਨ) ਸਭ (ਦੂਜੇ ਭਾ=) ਅਗ੍ਯਾਨ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

੩. [ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਦੀ ਉਤਪਤੀ]।

੧ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮੁ ਜੂਨਿ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ।
੨ਅਖੀ ਦੇਖੈ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਜਿਹਬਾ ਬੋਲੈ ਬਚਨ ਬਿਦੇਹੀ।
੩ਕੰਨੀ ਸੁਣਦਾ ਸੁਰਤਿ ਕਰਿ ਵਾਸ ਲਏ ਨਕਿ ਸਾਸ ਸਨੇਹੀ।
੪ਹਥੀ ਕਿਰਤਿ ਕਮਾਵਣੀ ਪੈਰੀ ਚਲਣੁ ਜੋਤਿ ਇਵੇਹੀ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖਿ ਮਤਿ ਕਿਨੇਹੀ।
੬ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਵਿਸਾਰਿਕੈ ਮਾਣਸ ਦੀ ਮਨਿ ਆਸ ਧਰੇਹੀ।
੭ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਬੁਰੀ ਬੁਰੇਹੀ ॥੩॥

[ਬਿਦੇਹੀ=ਲਿੰਗ ਸਰੀਰ। ਸੁਰਤਿ=ਗਯਾਤ। ਜੋਤਿ=ਸ਼ਕਤੀ। ਸਕਾਰਥਾ=ਸਫਲ।]
[ਕਿਨੇਹੀ=ਕੈਸੀ ਹੈ ? ਭਾਵ, ਭੈੜੀ ਹੈ। ਬੁਰੀ ਬੁਰੇਹੀ=ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਬੁਰੀ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਹੈ।]

੧ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਣਸ ਦੇਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜੋਨੀ ਹੈ। ੧ਇਸ ਵਿਖੇ (ਬਿਦੇਹੀ=) ਲਿੰਗ ਸਰੀਰ ਹੈ (੧੭ ਤੱਤਾਂ ਤੇ ਮਨ ਬੁੱਧ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਜੀਭ ਕਰਕੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ੩ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਗਿਆਤ ਨਾਲ, ਅਰ ਨੱਕ

ਨਾਲ ਵਾਸ਼ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ (ਸਨੇਹੀ=) ਪਜਾਰੇ ਸ੍ਵਾਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਅਗੇ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੪ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਪਾਈ) ਹੈ ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਮਤ ਕੇਹੀ ਹੈ ? (ਭਾਵ, ਭੈੜੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ੬ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ) ਛੱਡਕੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਆਸ਼ਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੭ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਉਸ ਦੀ (ਦੇਹ) ਬੁਰੀ ਥੋਂ ਬੁਰੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿਕ ਅਗਜਾਤ ਹਨ, ਇਹ ਗਜਾਤ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਇੱਡਾ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :-"ਕਾਹੇ ਕੀ ਕੁਸਲਾਤ ਹਾਥ ਦੀਪੁ ਕੂਏ ਪਰੈ ॥"

ਅਨਜਚ="ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ ॥ ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ॥ ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੇ ਜੋ ਨਰੁ ਚੂਕੈ ਸੋ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ॥"

੪. [ਬੰਦੇ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਦਸ਼ਾ]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬੁ ਛਡਿਕੈ ਮਨਮੁਖੁ ਹੋਇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਬੰਦਾ।
੨ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋਇਕੈ ਨਿਤ ਉਠਿ ਜਾਇ ਸਲਾਮੁ ਕਰੰਦਾ।
੩ਅਠਿ ਪਹਰ ਹਥ ਜੋੜਿ ਕੈ ਹੋਇ ਹਜੂਰੀ ਖੜਾ ਰਹੰਦਾ।
੪ਨੀਦ ਨ ਭੁਖ ਨ ਸੁਖ ਤਿਸੁ ਸੂਲੀ ਚੜਿਆ ਰਹੈ ਡਰੰਦਾ।
੫ਪਾਣੀ ਪਾਲਾ ਧੁਪ ਛਾਉ ਸਿਰ ਉਤੈ ਝਲਿ ਦੁਖ ਸਹੰਦਾ।
੬ਆਤਸ ਬਾਜੀ ਸਾਰੁ ਵੇਖਿ ਰਣ ਵਿਚਿ ਘਾਇਲ ਹੋਇ ਮਰੰਦਾ।
੭ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਜੂਨਿ ਭਵੰਦਾ ॥ ੪ ॥

[ਬੰਦਾ=ਦਾਸ। ਹਜੂਰੀ=ਹਾਜ਼ਰ ਬਾਸ਼ੀ । ਆਤਸ਼ਬਾਜੀ=ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਛਲਕ। ਸਾਰ-ਤਲਵਾਰ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਵਾਮੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗਕੇ ਮਨਮੁਖ ਦਾਸ ਦਾ ਦਾਸ ਜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ੨ਹੁਕਮ ਦਾ ਤਾਬੇਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰੋਜ਼ (ਤੜਕੇ) ਉੱਠਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰਬਾਸ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੪ਨਾ ਹੀ ਨੀਂਦ ਦਾ ਸੁੱਖ, ਨਾ ਹੀ ਭੁੱਖ ਲਗਦੀ ਮਾਨੋਂ (ਸੇਵਾ ਦੀ) ਸੂਲੀ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੫(ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਮੀਂਹ ਦਾ) ਪਾਣੀ (ਸਰਦੀ ਦਾ) ਪਾਲਾ (ਗਰਮੀ ਦੀਆਂ) ਧੁੱਪਾਂ, (ਸਿਆਲੇ ਦੀਆਂ) ਛਾਵਾਂ ਸਿਰ ਪਰ ਝੱਲਕੇ ਦੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ੬ਰਣ ਵਿਖੇ (ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਛਲਕ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ) ਆਤਸ਼ਬਾਜੀ ਤੁੱਲ (ਅਰ) ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਦੇਖਦਾ (ਤੇ ਸੱਟ ਖਾ ਕੇ) ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੭ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਭਟਕਦਾ ਹੈ।

੫. [ਕੰਨ-ਪਾਟਿਆਂ ਦੇ ਹਾਲ]।

੧ਨਾਥਾਂ ਨਾਥੁ ਨ ਸੇਵਨੀ ਹੋਇ ਅਨਾਥ ਗੁਰੂ ਬਹੁ ਚੇਲੇ।
੨ਕੰਨ ਪੜਾਇ ਬਿਭੂਤਿ ਲਾਇ ਖਿੰਥਾ ਖਪਰੁ ਡੰਡਾ ਹੇਲੇ।
੩ਘਰਿ ਘਰਿ ਟੁਕਰ ਮੰਗਦੇ ਸਿੰਙੀ ਨਾਦੁ ਵਜਾਇਨਿ ਭੇਲੇ।
੪ਭਗਤ ਪਿਆਲਾ ਵੰਡੀਐ ਸਿਧਿ ਸਾਧਿਕ ਸਿਵਰਾਤੀ ਮੇਲੇ।
੫ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਚਲਾਇਦੇ ਬਾਰਹ ਵਾਟੀ ਖਰੇ ਦੁਹੇਲੇ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਸਿਝਨੀ ਬਾਜੀਗਰ ਕਰਿ ਬਾਜੀ ਖੇਲੇ।
੭ਅੰਨ੍ਹੈ ਅੰਨਾ ਖੂਹੀ ਠੇਲੇ ॥ ੫ ॥

[ਨਾਥਾਂ ਨਾਥੁ=ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ, ਮਾਲਕ।

[ਭੇਲੇ=ਮਿਲਕੇ। ਦੁਹੇਲੇ=ਦੁਖੀ।]

[੧]ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ (ਮਾਲਕ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਂਵਦੇ ਨਹੀਂ, (ਉਂਞ) ਬਥੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਥ ਹੱਕੇ (ਸਦਾਕੇ) ਚੇਲੇ (ਫਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। [੨]ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ, ਸਵਾਹ ਲਾ, ਖਫਣੀਆਂ (ਗਲ ਪਾ,) ਖੱਪਰ ਤੇ ਡੰਡਾ (ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ) ਹਿਲਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਰੋਟੀਆਂ ਮੰਗਣ ਲਈ ਘਰੋ ਘਰ ਸਿੰਙੀਆਂ ਦੇ ਨਾਦ ਮਿਲਕੇ ਪੂਰਦੇ ਹਨ। [੪]ਭੋਜਨਾਂ ਦੇ (ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ) ਪਿਆਲੇ ਵੰਡਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਸ਼ਿਵਰਾਤਰੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿਖੇ (ਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। [੫]ਬਾਰਾਂ ਮਾਰਗਾਂ (ਵਿਖੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਮਤ) ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਰਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੁਖੀ (ਅਰ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ। [੬]ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੇ ਸਬਦੋਂ ਬਾਝ ਕਲਯਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ (ਵਾਂਙੂ) ਬਾਜ਼ੀਆਂ (ਪਾਕੇ ਮਾਨੋਂ) ਖੇਲਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਝਾਉਂਦੇ ਹਨ)। [੭](ਜਿਕੁਰ) ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸੂਰਦਾਸ (ਆਗੂ) ਖੂਹ ਵਿਚ ਠੇਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਅਜੇਹੇ ਝੂਠੇ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਜਮਤਾਂ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਬਾਝੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੬. [ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਰੋਣਾ]।

[੧]ਸਚੁ ਦਾਤਾਰੁ ਵਿਸਾਰਕੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੋ ਮੰਗਣ ਜਾਹੀ।
[੨]ਢਾਢੀ ਵਾਰਾਂ ਗਾਂਵਦੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਜੋਧ ਸਾਲਾਹੀ।
[੩]ਨਾਈ ਗਾਵਨਿ ਸੱਦੜੇ ਕਰਿ ਕਰਤੂਤਿ ਮੁਏ ਬਦਰਾਹੀ।
[੪]ਪੜ੍ਹਦੇ ਭਟ ਕਵਿਤ ਕਰਿ ਕੂੜ ਕੁਸਤੁ ਮੁਖਹੁ ਆਲਾਹੀ।
[੫]ਹੋਇ ਅਸ ਰੀਤਿ ਪੁਰੋਹਤਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰੀਤੇ ਵਿਰਤਿ ਮੰਗਾਹੀ।
[੬]ਛੁਰੀਆ ਮਾਰਨਿ ਪੰਖੀਏ ਹਟਿ ਹਟਿ ਮੰਗਦੇ ਭਿਖ ਭਵਾਹੀ।
[੭]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਰੋਵਨਿ ਧਾਹੀ ॥੬॥

[ਦਾਤਾਰੁ=ਦਾਨੀ। ਵਾਰਾਂ=ਜਸ। ਜੋਧ=ਸੂਰਮੇ। ਸੱਦੜੇ=ਉਸਤਤਾਂ।]
[ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰੀਤੇ=ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤ।]

[੧]ਸਚੇ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦਾਤਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ (ਜੇਹੜੇ ਉਹਦੇ) ਮੰਗਤੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਹੱਥ ਟੱਡਦੇ ਹਨ। [੨]ਢਾਢੀ ਲੋਕ ਜੱਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੱਸ ਵਿਹੂਣੇ) ਵੈਰ ਅਤੇ ਘੋਲ ਜੋਧਿਆਂ ਦਾ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੩]ਨਾਈ* ਲੋਕ (ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ) ਉਸਤੁਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਜੇਹੜੇ) ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰ ਭੈੜਿਆਂ ਰਾਹਾਂ ਵਿਖੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। [੪]ਭੱਟ ਲੋਕ (ਕੂੜੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ) ਕਬਿੱਤ ਬਣਾਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, (ਨਿਰਾ) ਕੂੜ ਤੇ ਕੁਸੱਤ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। [੫]ਪਰੋਹਤਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਰੀਤਿ ਹੈ (ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਯਾਰ ਹੋਕੇ) ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਪਿਛੋਂ) ਵਿਰਤ ਮੰਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਕਈ ਛੁਰੀਆਂ ਮਾਰਕੇ (ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੇ ਹਨ) (ਕਈ) ਪੰਖੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੱਟ ਹੱਟ ਫਿਰਕੇ ਭਿੱਖਿਆ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। [੭]ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਬਾਝ (ਮਾਨੋਂ) ਢਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

੭. [ਝੂਠੇ ਸਾਕ]।

[੧]ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਕੀਤੇ ਨੋ ਕਰਤਾ ਕਰਿ ਜਾਣੈ।
[੨]ਨਾਰਿ ਭਤਾਰਿ ਪਿਆਰੁ ਕਰਿ ਪੁਤੁ ਪੋਤਾ ਪਿਉ ਦਾਦੁ ਵਖਾਣੈ।
[੩]ਧੀਆਂ ਭੈਣਾ ਮਾਣੁ ਕਰਿ ਤੁਸਨਿ ਰੁਸਨਿ ਸਾਕ ਬਬਾਣੈ।

*ਨਾਈ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ।

[੪]ਸੀਹੁਰੁ ਪੀਹੁਰੁ ਨਾਨਕੇ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਧਿਙਾਣੇ।
[੫]ਚਜ ਅਚਾਰ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚਿ ਪੰਚਾ ਅੰਦਰਿ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੇ।
[੬]ਅੰਤਕਾਲ ਜਮਜਾਲ ਵਿਚਿ ਸਾਥੀ ਕੋਈ ਨ ਹੋਇ ਸਿਵਾਣੇ।
[੭]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਜਾਇ ਜਮਾਣੈ* ॥੭॥

[ਕੀਤੇ ਨੋ=ਜੀਵ ਨੂੰ। ਭਤਾਰਿ=ਭਰਤਾ, ਪਤੀ। ਤੁਸਨਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ।]
[ਰੁਸਨਿ=ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ। ਬਬਾਣੈ=ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਾਕ, ਭਾਵ ਦਾਦਕੇ।]
[ਸੀਹੁਰੁ=ਸਾਹੁਰੇ। ਪੀਹੁਰੁ=ਪੇਕੇ। ਸਾਧਾਰ=ਸਾਕ।]
[ਧਿਙਾਣੇ=ਕਲਪੇ ਹੋਏ। ਚਜ=ਪੂਜਾ। ਅਚਾਰ=ਸਰਾਧ,]
[ਵਿਆਹ ਆਦ ਕਰਮ। ਜਮਾਣੈ=ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ।]

[੧](ਜਗ ਦੇ) ਕਰਤਾ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਲੋਕ ਕੀਤੇ ਹੋਏ (ਜੀਵ) ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਤਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। [੨]ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਰਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਮੋਹ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪੁਤਰ ਪਿਉ ਨੂੰ ਤੇ ਦਾਦੇ ਪੋਤਰੇ ਨੂੰ। [੩]ਧੀਆਂ (ਪਿਉ ਤੇ ਮਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ) ਭੈਣਾਂ (ਭਰਾਵਾਂ ਪੁਰ) ਮਾਣ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ, (ਕਦੀ) ਪ੍ਰਸੰਨ, (ਕਦੀ) ਗੁੱਸੇ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਦੀਆਂ ਹਨ) ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬਬਾਣੇ (ਸਾਕਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲ ਹੈ ਭਾਵ-ਬਾਬੇ ਦੇ ਪੋਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵੰਡਣ ਲਈ ਰੁੱਸਕੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਸਾਕ ਬਬਾਣੇ ਕਹੀਏ ਬੜ ਬੜ ਕਰਕੇ ਮੰਦੇ ਵਾਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਲੜਦੇ ਹਨ)। [੪]ਸਾਹੁਰੇ, ਪੇਕੇ, ਨਾਨਕੇ, (ਘਰ ਦੇ) ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਕ ਧਿਙਾਣੇ ਦੇ ਹੀ (ਮੰਨੇ ਹੋਏ) ਹਨ, (ਅੰਤ ਦਾ ਸਾਥੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ)। [੫]ਪੂਜਾ, ਯੱਗ, ਸਰਾਧ, (ਪੰਚੈਤਾਂ ਦੀਆਂ) ਸਲਾਹਾਂ, ਅਤੇ ਪੈਂਚਾ ਵਿਖੇ ਪਤ (ਪਰਤੀਤ ਵਾਲੇ) ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ (ਬੈਠਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿਣਾ)। [੬](ਪਰ ਸ਼ੋਕ) ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਮ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਸਾਥੀ ਹੋਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿਆਣਦਾ। [੭]ਗੱਲ ਕੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ (ਮਿਲੇ) ਬਾਝ (ਸਾਰੇ) ਜਮ-ਦੀ ਪੁਰੀ ਜਾਣਗੇ।

੮. [ਝੂਠੇ ਵਪਾਰੀ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਛਡਿ ਕੂੜੇ ਸਾਹੁ ਕੂੜੇ ਵਣਜਾਰੇ।
[੨]ਸਉਦਾਗਰ ਸਉਦਾਗਰੀ ਘੋੜੇ ਵਣਜ ਕਰਨਿ ਅਤਿ ਭਾਰੇ।
[੩]ਰਤਨਾ ਪਰਖ ਜਵਾਹਰੀ ਹੀਰੇ ਮਾਣਕ ਵਣਜ ਪਸਾਰੇ।
[੪]ਹੋਇ ਸਰਾਫ ਬਜਾਜ ਬਹੁ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਕਪੜੁ ਤਾਰੇ।
[੫]ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਿਰਸਾਣ ਕਰਿ ਬੀਜ ਲੁਣਨਿ ਬੋਹਲ ਵਿਸਥਾਰੇ।
[੬]ਲਾਹਾ ਤੋਟਾ ਵਰੁ ਸਰਾਪੁ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਵਿਚਾਰੇ।
[੭]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਦੁਖੁ ਸੈਂਸਾਰੇ ॥੮॥

[ਤਾਰੇ=ਇਕਤਾਰੀ ਮਲਮਲਾਂ। ਕਿਰਸਾਣੀ=ਖੇਤੀ।]
[ਬੋਹਲ=ਖਲਵਾਰ। ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ=ਮੇਲ ਵਿਛੋੜਾ।]

[੧](ਜੋ ਅਥਾਹ) ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਓਹ) ਸ਼ਾਹ ਵਣਜਾਰੇ (ਦੋਵੇਂ) ਝੂਠੇ ਹਨ। [੨]ਸੌਦਾਗਰ ਲੋਕ (ਸਉਦਾਗਰੀ=) ਲੈਣ ਦੇਣ ਵਿਖੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰਾ

*ਪਾ:-ਸਮਾਣੈ।

ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਜਵਾਹਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਦੇ ਅਰ ਹੀਰਿਆਂ ਤੇ ਮਾਣਕਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੪]ਸਰਾਫ ਲੋਕ ਸੋਨੇ ਰੁੱਪੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ; ਅਰ ਬਜ਼ਾਜ ਕਪੜੇ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਜਾ ਇਕ ਤਾਰੇ ਯਾ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਙ ਅਣਗਿਣਤ ਕਪੜੇ ਰਖਦੇ ਹਨ)। [੫]ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਲੋਕ ਖੇਤੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਬੀਜਿਆ ਕੱਟਕੇ ਖਲਵਾਰੇ ਫੈਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੬](ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੀ) ਲਾਹਾ ਕਦੀ ਟੋਟਾ (ਘਾਟਾ), (ਸਿਧ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ) ਕਿਧਰੇ ਵਰ ਕਿਧਰੇ ਸਰਾਪ, (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ) ਮੇਲ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੭]ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਾਝ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਬਾਝ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਹੀ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਵਪਾਰ ਹਨ ਸਭ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਵਪਾਰ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰ ਨਿਰਬਾਹ ਅਰਥ ਹੋਰ ਵਪਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬੇਮੁਖ ਰਹਿਕੇ ਸਾਰੇ ਵਪਾਰ ਫਸੌਤੀ ਹਨ।

੯. [ਝੂਠੇ ਵੈਦ ਦੀ ਵਿਦੰਗੀ]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੁ ਵੈਦੁ ਨ ਸੇਵਿਓ ਰੋਗੀ ਵੈਦੁ ਨ ਰੋਗੁ ਮਿਟਾਵੈ।
[੨]ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਵਿਚਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਦੁਬਿਧਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਧੋਹੁ ਵਧਾਵੈ।
[੩]ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਵਿਚਿ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮੇ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਵੈ।
[੪]ਆਵੈ ਜਾਇ ਭਵਾਈਐ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਪਾਰੁ ਨ ਪਾਵੈ।
[੫]ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਮੋਹਣੀ ਤਾਮਸੁ ਤਿਸਨਾਂ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ।
[੬]ਬਲਦੀ ਅੰਦਰਿ ਤੇਲੁ ਪਾਇ ਕਿਉਂ ਮਨੁ ਮੂਰਖੁ ਅਗਿ ਬੁਝਾਵੈ।
[੭]ਗੁਰੁ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਕਉਣੁ ਛਡਾਵੈ ॥੯॥

[ਧ੍ਰੋਹ=ਦਗਾ, ਛਲ। ਵਿਹਾਵੈ=ਗੁਜ਼ਰਨਾ। ਬਲਦੀ=ਭਾਵ ਅੱਗ।]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸੱਚੇ) ਹਕੀਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਰੋਗੀ ਹਕੀਮ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੨]ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਆਦਿ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਕੀਮ ਭਾਵ, ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ) ਦੁਬਿਧਾ ਕਰਕੇ ਛਲ ਤੇ ਦਗਾ ਹੀ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਇਸਦਾ=ਫਲ ਇਹ ਹੈ)। [੩](ਆਧਿ=) ਮਾਨਸੀ ਚਿੰਤਾ, (ਬਿਆਧਿ=) ਸਰੀਰਕ ਪੀੜਾ, ਉਪਾਧਿ) ਅਧਿਦੈਵਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਮਰ ਮਰਕੇ ਗਮ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ (ਅਥਵਾ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ) ਵਿਖੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ। [੪]ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਾਈਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। [੫]ਆਸ਼ਾ ਮਨਸਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਮੋਗੁਣੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਥੋਂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। [੬]ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਕਿੱਕੁਰ ਮੂਰਖ ਦਾ ਮਨ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? [੭]ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕੁਮਕ) ਬਾਝ ਕੌਣ (ਇਸ ਅੱਗ ਤੋਂ) ਛੁਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੈਦ ਨੇ ਇੱਛਾ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਹੀ ਬੁਝਾ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤ ਆਪੇ ਆ ਗਈ, ਝੂਠੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਘਟਣੀ ਨਹੀਂ। ਫਲ ਇਹ ਕਿ ਭਵਜਲ ਦੇ ਫੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੈਦ ਦੇ ਬਾਝ ਕਦੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛੁਟੇ।

੧੦. [ਝੂਠੇ ਤੀਰਥ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਛਡਿਕੈ ਅਠਿਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਵਣ ਜਾਹੀ।
[੨]ਬਗੁਲ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਕੈ ਜਿਉ ਜਲ ਜੰਤਾਂ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਖਾਹੀ।

[3]ਹਸਤੀ ਨੀਰਿ ਨਵਾਲੀਅਨਿ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲਿ ਖੇਹ ਉਡਾਹੀ।
[4]ਨਦੀ ਨ ਡੁਬੈ ਤੂੰਬੜੀ ਤੀਰਥ ਵਿਸੁ ਨਿਵਾਰੇ ਨਾਹੀ।
[5]ਪਥਰੁ ਨੀਰ ਪਖਾਲੀਐ ਚਿਤਿ ਕਠੋਰੁ ਨ ਭਿਜੈ ਕਾਹੀ।
[6]ਮਨਮੁਖ ਭਰਮ ਨ ਉਤਰੈ ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਖਾਇ ਭਵਾਹੀ।
[7]ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਪਾਰ ਨ ਪਾਹੀ ॥੧੦॥

[ਜਲ ਜੰਤਾਂ=ਜਲ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ। ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ=ਪਕੜ ਪਕੜਕੇ। ਹਸਤੀ=ਹਾਥੀ।]
[ਨੀਰ=ਪਾਣੀ। ਪਖਾਲੀਐ=ਧੋਈਐ। ਕਾਹੀ=ਕਿਧਰੇ ਬੀ।]
[ਭੰਭਲਭੂਸੇ=ਅਵਾਰਾ ਗਰਦੀ, ਬਿਰਥਾ ਭੌਣਾ।

[1]ਸਤਿਗੁਰ (ਸਚੇ) ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਵੱਲ ਨ੍ਹਾਉਣ ਲਈ (ਲੋਕ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ [2](ਉਥੇ ਜਾਕੇ) ਬਗਲੇ ਵਾਂਗੂੰ (ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ) ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਮਾਨੋਂ ਜਲ ਜੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਆਏ ਗਏ ਲੋਕ ਦੇਖਕੇ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [3]ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨੁਵਾਲੀਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ (ਦੂਣੀ) ਖੇਹ ਉਡਾਕੇ (ਸਿਰ ਤੇ) ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਤਿਵੇਂ ਏਹ ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਦੂਣੀ ਮੈਲ ਸਹੇੜਦੇ ਹਨ)। [4]ਨਦੀ ਵਿਚ ਤੂੰਬੀ ਡੁੱਬਦੀ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) ਤੀਰਥ ਉਸ ਦੀ (ਅੰਦਰਲੀ) ਵਿਹੁ (ਕੁੜੱਤਣ) ਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। (ਯਥਾ-'ਲਉਕੀ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈ ॥ ਕਉਰਾਪਨੁ ਤਊ ਨ ਜਾਈ' ॥ ਅਰਥਾਤ ਤੂੰਬੀ ਭਾਵੇਂ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਵੇ ਕਉੜੱਤਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ)। [5]ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਖੀਏ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕਠੋਰ ਚਿੱਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜੇਗਾ। (ਅਗੇ ਛੇਕੜਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [6]ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ, (ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ 'ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ' ਖਾਂਦੇ) ਅਵਾਰਾ ਗਰਦੀਆਂ ਵਿਖੇ ਭੌਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [7]ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ (ਮਲਾਹ) ਬਾਝ (ਪਾਰਲਾ ਕਿਨਾਰਾ) ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਬਿਰਥਾ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਖੇ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ।

੧੧. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰਸ]।

[1]ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਰਸੁ ਪਰਹਰੈ ਪਥਰੁ ਪਾਰਸੁ ਢੂੰਡਣ ਜਾਏ।
[2]ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਕਰਿ ਲੁਕਦਾ ਫਿਰੈ ਨ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਏ।
[3]ਲੈ ਵਣਵਾਸੁ ਉਦਾਸੁ ਹੋਇ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਏ।
[4]ਹਥੀ ਕਾਲਖ ਛੁਹਿਆ ਅੰਦਰਿ ਕਾਲਖ ਲੋਭ ਲੁਭਾਏ।
[5]ਰਾਜ ਡੰਡੁ ਤਿਸੁ ਪਕੜਿਆ ਜਮਪੁਰਿ ਭੀ ਜਮਡੰਡੁ ਸਹਾਏ।
[6]ਮਨਮੁਖ ਜਨਮੁ ਅਕ੍ਰਾਰਥਾ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਕੁਦਾਇ ਹਰਾਏ।
[7]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਏ ॥੧੧॥

[ਪਰਹਰੈ=ਛੱਡਕੇ। ਵਣਵਾਸੁ=ਜੰਗਲ ਵਾਸਾ। ਛੁਹਿਆ=ਛੋਹਣ ਨਾਲ।]
[ਕਾਲਖ=ਸਜ਼ਾਹੀ। ਅਕਾਰਥਾ=ਨਿਸ਼ਫਲ। ਕੁਦਾਇ=ਖੋਟਾ ਦਾਉ।]

[1]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ (ਲੋਕ) ਪੱਥਰਾਂ (ਵਿਖੇ) ਪਾਰਸ ਲੱਭਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [2]ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ) ਨੂੰ ਇਕ (ਸੋਨਾ) ਧਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਗੁਰਮੁਖ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਪਾਰਸ ਛਿਪਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ (ਹੋਕੇ) ਨਹੀਂ

ਵਿਚਰਦਾ । [3]ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁਲੇ ਹੋਏ (ਝੂਠੇ ਪਾਰਸ ਲੱਭਣ ਲਈ) ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋਏ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। [4](ਮਾਇਆ ਨੂੰ) ਹੱਥ ਨਾਲ ਛੋਹਣ ਨਾਲ, ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ* ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆਂ ਅੰਤਹਕਰਣ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । [5](ਜੇਕਰ) ਉਹ (ਲੋਭੀ ਚੋਰ) ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇ (ਤਦ ਇਕ ਤਾਂ) ਰਾਜਾ ਦਾ ਦੰਡ ਫੇਰ ਮਰ ਕੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡੰਡ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ । [6]ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਜਨਮ ਲੋਭ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਰਥਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਦੇ ਖੋਟੇ ਦਾਉ ਵਿਖੇ (ਜਨਮ ਰਤਨ) ਹਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ , [7]ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਬਾਝ (ਇਹ ਅਗਯਾਨ ਦਾ) ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਸੂਚਨਾ–ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–

੧੨. [ਗੁਰ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ]।

[1]ਪਾਰਿਜਾਤ ਗੁਰ ਛਡਿਕੈ ਮੰਗਨਿ ਕਲਪਤਰੋਂ ਫਲ ਕਚੇ।
[2]ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਸੁਰਗ ਸਣੁ ਆਵਾਗਵਣੁ ਭਵਣ ਵਿਚਿ ਪਚੇ।
[3]ਮਰਦੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਾਮਨਾ ਦਿਤਿ ਭੁਗਤਿ ਵਿਚਿ ਰਚਿ ਵਿਰਚੇ।
[4]ਤਾਰੇ ਹੋਇ ਅਗਾਸ ਚੜਿ ਓੜਕਿ ਤੁਟਿ ਤੁਟਿ ਥਾਨ ਹਲਚੇ।
[5]ਮਾਂ ਪਿਉ ਹੋਏ ਕੇਤੜੇ ਕੇਤੜਿਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਬਚੇ।
[6]ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬੀਉ ਬੀਜਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਚਹਮਚੇ।
[7]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਹਰਿ ਨ ਪਰਚੇ ॥ ੧੨ ॥

[ਪਾਰਿਜਾਤ=ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ । ਕੱਚੇ=ਝੂਠੇ । ਪਚੇ=ਸੜਦੇ ਹਨ । ਦਿਤਿ=ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ।]
[ਭੁਗਤਿ–ਭੋਗ । ਰਚਿ ਵਿਰਚੇ=ਆਪ ਰਚਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਚਾਉਂਦੇ ਭਾਵ ਫਸਾਉਂਦੇ ।]
[ਹਲਚੇ=ਹਲਚਲੀ, ਭਾਵ ਡਿੱਗਦੇ। ਚਹਮਚੇ=ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨੀ।]
[ਹਰਿ ਨ ਪਰਚੇ=ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰਚਦਾ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।]

[1]ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਚੇਤਨ) ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ (ਸੁਰਗੀ) ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ (ਜੜ੍ਹ ਪਦਾਰਥ) ਪਾਸੋਂ ਕੱਚੇ ਫਲ (ਨਾਮੀ ਪਦਾਰਥ) ਜਾਚਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ 'ਕਚੇ' ਲੋਕ ਮੰਗਦੇ ਹਨ) । [2]ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਸੁਰਗ ਸਮੇਤ ਆਵਾਗੌਣ ਦੀ ਭਵਾਟੜੀ ਵਿਚ 'ਪਚਦੇ' ਦੁਖੀ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸਭ ਨਾਸ਼ੀ ਪਦਾਰਥ ਹਨ)। [3]ਕਾਮਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ (ਰੱਬ ਦੇ) ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਪਦਾਰਥ ਵਿਖੇ (ਆਪ) ਖਚਿਤ ਹਨ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਕੇ ਇੱਛਾ ਵਿਚ ਹੀ) ਮਰਦੇ ਹਨ । [4](ਕਈ ਲੋਭੀ) ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਙ ਉਥੋਂ (ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਕੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੋ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਕੇ ਥਾਉਂ ਤੋਂ ਡਿਗਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਮਨ ਕਲਪਤ ਯਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੋਕਤ ਸੁਰਗ ਬੀ ਸਦਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਏ ਉਥੋਂ ਬੀ ਆਵਾਗਨ ਹੀ ਹੋਇਆ)। [5](ਉਥੋਂ ਡਿਗਕੇ) ਕਈਆਂ ਦੇ ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਣਦੇ ਹਨ।(ਭਾਵ ਫੇਰ ਜੋਨੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [6](ਜਿਹਾ) ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਬੀਉ ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਦੁਖ (ਵਿਚ ਦੁਖੀ) ਤੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪਿਛਲਾ ਜਨਮ ਫਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੇ ਜੋਨੀ ਆਦਿ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਫਲ ਵਿਖੇ ਚਹਿਲ ਪਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ)। [7]ਪੂਰਣ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਦੀ ਸ਼ਰਣ) ਬਾਝ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਬਾਝ ਚੋਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ 'ਉਦਮ ਕਰਹਿ ਅਨੇਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਗਾਵਹੀ ॥ ਭਰਮਹਿ ਜੋਨਿ ਅਸੰਖ ਮਰਿ ਜਨਮਹਿ ਆਵਹੀ ॥ ਪਸੂ ਪੰਖੀ ਸੈਲ ਤਰਵਰ ਗਣਤ ਕਛੂ ਨ ਆਵਏ ॥ ਬੀਜੁ ਬੋਵਸਿ ਭੋਗ ਭੋਗਹਿ ਕੀਆ ਅਪਣਾ ਪਾਵਏ'।)

*ਰੁਪਯੇ ਗਿਣੇਂ ਤਾਂ ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਗੁਰੁ ਛਡਿਕੈ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ।
੨ਲਹਰੀ ਨਾਲਿ ਪਛਾੜੀਅਨਿ ਹਉਮੈ ਅਗਨੀ ਅੰਦਰ ਲੂਸੇ।
੩ਜਮ ਦਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਜਮਦੂਤਾ ਦੇ ਧਕੇ ਧੂਸੇ।
੪ਗੋਇਲਿਵਾਸਾ ਚਾਰਿ ਦਿਨ ਨਾਉ ਧਰਾਇਨਿ ਈਸੇ ਮੂਸੇ।
੫ਘਾਟਿ ਨ ਕੋਇ ਅਖਾਇਦਾ ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਹੈਰਤ ਹੂਸੇ।
੬ਸਾਇਰ ਦੇ ਮਰਜੀਵੜੇ ਕਰਨਿ ਮਜੂਰੀ ਖੇਚਲ ਖੂਸੇ।
੭ਗੁਰੁ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਡਾਂਗ ਡੰਗੂਸੇ ॥ ੧੩ ॥

[ਭਵਜਲ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਭੰਲ ਭੂਭਸੇ=ਭਟਕਣਾ। ਲੂਸੇ=ਸੜਨਾ।]
[ਧਕੇ ਧੂਸੇ=ਧੱਕਿਆਂ ਨਾਲ ਧਰੂਹੀਦੇ। ਹੈਰਤ ਹੂਸੇ=ਹੈਰਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਫਿਕਰਮੰਦ।]
[ਖੇਚਲ ਖੂਸੇ=ਖੇਚਲ ਨਾਲ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਡਾਂਗ ਡੰਗੂਸੇ=ਡੱਕੋ ਡੋਲੇ, ਜਾਂ ਡੰਡਾ ਸੋਟਾ।]

੧ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਸਾਰ (ਦੁਖ ਸਾਗਰ) ਵਿਖੇ ਡੱਕੋ ਡੋਲੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਿਰਥਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵੱਲ ਭਟਕਦੇ ਹਨ)। ੨(ਚਿੰਤਾ ਦੀਆਂ) ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰੀਦੇ ਹਨ, ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਬੜਵਾਗਨ ਵਿਖੇ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ। ੩ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੁਰ ਬਧੇ ਹੋਏ ਮਾਰੀਦੇ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦੇ ਧੱਕਿਆਂ ਵਿਚ ਧ੍ਰੂਹੀਦੇ (ਅਰਥਾਤ ਘਸੀਟੀਦੇ) ਹਨ। ੪(ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ) ਚਾਰ ਦਿਨ ਦਾ ('ਗੋਇਲ' ਕਹੀਏ) ਗੁਜਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਪਰੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਵਾਸਾ ਹੈ, (ਇੱਥੇ ਕੋਈ) ਈਸਾ ਮੂਸਾ ਨਾਮ ਧਰਾਕੇ (ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਕਹਾ ਗਏ। ੫(ਆਪ ਨੂੰ) ਘੱਟ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਖਾਉਂਦਾ (ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਘਾਟਿ ਨ ਕਿਨਹੀ ਕਹਾਇਆ ॥ ਸਭ ਕਹਤੇ ਹੈ ਪਾਇਆ' ॥ ਅਰਥ–ਸਾਰੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ), ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹੈਰਤ ਨਾਲ ਹੁੱਟ ਗਏ। ੬ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਮਜੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਖੇਚਲ ਨਾਲ ਖੁੱਸਦੇ ਹਨ। (ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਯਾ ਗੁਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੭ਪੂਰਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝ ਡੱਕੋ ਡੋਲੇ ਹੀ ਹਨ, (ਜਾਂ) ਧਰਮਰਾਜ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸੋਟਾ ਹੀ (ਬਾਕੀ ਹੈ, ਨਰਕ ਦੀ ਭੱਠੀ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਈਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਮੈਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਾਂ' ਤੇ ਮੂਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ 'ਮੈਂ ਹੀ ਰੱਬ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਆਯਾ ਹਾਂ'। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿਦੇ ਹਨ ਜੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਤਦ 'ਮੈਂ' ਦੀ ਕਾਈ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਐਉਂ ਡਾਂਗ ਡਗੂਸੇ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ।

੧੪. [ਭੋਗਾਂ ਨਾਲ ਅੱਗ ਵਧੇ ਹੈ]।

੧ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਗੁਰੁ ਛਡਿਕੈ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਚਿੰਤਾ ਨ ਗਵਾਏ।
੨ਚਿਤਵਣੀਆ ਲਖ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਤ੍ਰਾਸਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ।
੩ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਅਗਲਾ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਅੰਗਿ ਹੰਢਾਏ।
੪ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਪੈਨ੍ਹਕੇ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਮਹ ਮਹਕਾਏ।
੫ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਪਾਖਰੇ ਮਹਲ ਬਗੀਚੇ ਸੁਫਲ ਫਲਾਏ।
੬ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀ ਸੇਜ ਸੁਖ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਧੋਹਿ ਲਪਟਾਏ।
੭ਬਲਦੀ ਅੰਦਰਿ ਤੇਲ ਜਿਉ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਏ।
੮ਗੁਰਿ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਏ ॥ ੧੪ ॥

[ਤ੍ਰਾਸ=ਡਰ । ਅਗਲਾ=ਬਹੁਤਾ। ਅੰਗ=ਸਰੀਰ ।]
[ਮਹ ਮਹਕਾਏ=ਧਰਤੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਪਾਖਰੇ=ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਚਿੰਤਾਮਣੀ (ਚਿੰਤਾ ਪੂਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੋਇਆ ਪੱਥਰ) ਚਿਤ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹਟਾਉਂਦੀ । [੨](ਸਗਮਾਂ) ਲੱਖਾਂ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਸੋਚਾਂ (ਫੁਰਦੀਆਂ ਹਨ) (ਚੰਗਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਭੈ ਉੱਠਦੇ ਹਨ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਡਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਝਾਉਂਦੀ (ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਪਦਾਰਥ ਦੇਊ, ਉਸ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਡਰ ਹੋਰ ਵਧੇਗਾ) । [੩]ਸੋਨਾਂ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਬਾਹਲੇ (ਭੂਖਣ) ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ (ਦੇ ਜੜਾਊ) ਸਰੀਰ ਪੁਰ (ਪਹਿਨਕੇ) ਹੰਢਾਵੇ । [੪]ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਕੇ ਚੋਆ ਚੰਦਨ (ਆਦਿ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾ) ਧਰਤੀ ਮਹਿਕਾ ਦੇਵੇ । [੫]ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਉੱਚੇ ਮੰਦਰ, ਬਗੀਚੇ ਜਿਹੜੇ ਸੁਹਣੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲੀਭੂਤ ਹਨ (ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ) । [੬]ਸੁਹਣੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਸੇਜਾ ਦੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ, ਮਾਇਆ ਦੇ (ਮੋਹ ਧ੍ਰੋਹ) ਵੈਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲਪਟਾਉਣਗੇ। [੭]ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤੇਲ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ।ਜਿਵੇਂ (ਵਧੇਰੀ ਪਰਜ੍ਵਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਸਾ ਅਤੇਮਨਸਾ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ (ਉਮਰ) ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ, (ਅੱਗ ਬੁਝਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ 'ਜਿਉਂ ਪਾਵਕਿ ਈਧਨਿ ਨਹੀਂ ਧ੍ਰਾਪੈ' ਅਰਥ-ਅੱਗ ਵਿਚ ਲੱਕੜਾਂ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰੱਜਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ)। [੮]ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਪੁਰੀ ਜਾਏਗਾ।

ਭਾਵ-ਪੂਰਬੋਕਤ ਮਣੀਆਂ ਮੋਤੀ, ਹਾਥੀ ਆਦਿ ਵਾਹਨ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੇ ਆਗਾਰ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਜਮਪੁਰੀ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਖੁਰਕ ਵਾਂਙ ਖੁਰਕਿਆਂ ਵਧਦੀ ਤੇ ਪੀੜਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਿਟਦੀ ਤੇ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ।

੧੫. [ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਰਣਨ]।

[੧]ਲਖ ਤੀਰਥ ਲਖ ਦੇਵਤੇ ਪਾਰਸ ਲਖ ਰਸਾਇਣੁ ਜਾਣੈ।
[੨]ਲਖ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਪਾਰਜਾਤ ਕਾਮਧੇਨੁ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਣੈ।
[੩]ਰਤਨਾ ਸਣੁ ਸਾਇਰ ਘਣੇ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਸੋਭਾ ਸੁਲਤਾਣੈ।
[੪]ਲਖ ਪਦਾਰਥ ਲਖ ਫਲ ਲਖ ਨਿਧਾਨ ਅੰਦਰਿ ਫੁਰਮਾਣੈ।
[੫]ਲਖ ਸਾਹ ਪਾਤਿਸਾਹ ਲਖ ਲਖ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰੁ ਸੁਹਾਣੈ।
[੬]ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਦਾਤੇ ਕਉਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ਵਖਾਣੈ।
[੭]ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੈ ॥੧੫॥

[ਸੁਲਤਾਣੈ=ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ। ਨਿਧਾਨ=ਖਜ਼ਾਨਾ।]
[ਸੁਮਾਰੁ=ਗਿਣਤੀ। ਕਾਦਰ=ਜਗਤ ਕਾਰਕ।]

[੧]ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ, ਲੱਖਾਂ ਦੇਵਤੇ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਰਸਾਇਣੀ (ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਰਸਾਇਣ ਦਾ ਕੰਮ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ। [੨]ਲੱਖਾਂ ਚਿੰਤਾਮਣੀਆਂ, ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਕਾਮਧੇਨ ਗਊਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ। [੩]ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤੇ ਸਮੁੰਦਰ (ਕਈ) ਰਿੱਧਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ, ਨਿੱਧਾਂ ਅਰ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। [੪]ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥ ਲੱਖਾਂ ਫਲ, ਲੱਖਾਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੋਣ। [੫]ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਨਾਥ, ਲੱਖ ਅਵਤਾਰ, ਸੁਹਣੇ। [੬](ਏਹ ਸਭ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਤ ਹਨ, ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਤਾਂ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਨਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, (ਉਸ) ਦਾਤੇ ਦਾ ਕੌਣ ਲੇਖਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। [੭](ਤਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ 'ਕੁਦਰਤ'

ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ।

ਭਾਵ-ਪੰਨ ਰਚਨਾਂ ਹੈ ਜਿਹਾ 'ਜਿਨਿ ਦਿਨ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤਿ ॥ ਖਸਮ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ'। ਦੇਖੋ ਈਸ੍ਰੁਰ ਨੇ ਦਿਨ ਦਾ ਦੀਵਾ ਸੂਰਜ ਅਰ ਰਾਤ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀਪਕ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਲੋਕ ਹਾਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ। ਸੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਕੁਦਰਤ ਰਚੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਜਦ ਗਿਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਦ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਸ ਕਾਦਰ ਤੋਂ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਨਿਜ ਨੂੰ ਸਦਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਬਾਗੋ :-'ਮਾਲੀ ਮਲ ਹੈ ਹਾਥ ਬਡ ਡਾਲੀ ਡਾਲੀ ਦੇਖ। ਹਮ ਨ ਨਿਕਾਲੀ ਕਲਾ ਇਹ ਬਨਮਾਲੀ ਕੇ ਭੇਖ ॥' ਕੰਡੇ ਥੋਂ ਫੁਲ, ਨਾਪੇ ਤੋਂ ਕਸਤੂਰੀ, ਖਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸੋਨਾ, ਧਰਤੀ ਥੋਂ ਹਰੀ ਅੰਗੂਰੀ, ਰਚਨਹਾਰ ਇਕ ਕਰਤਾਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ।

੧੬. [ਗੁਰ ਚੇਲਾ, ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ]।

੧ਰਤਨਾ ਦੇਖੈ ਸਭੁ ਕੋ ਰਤਨ ਪਾਰਖੂ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ।
੨ਰਾਗ ਨਾਦ ਸਭ ਕੋ ਸੁਣੈ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਮਝੈ ਵਿਰਲੋਈ।
੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥਾ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਾਲ ਪਰੋਈ।
੪ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਮਿਲਿ ਪਰਚਾ ਹੋਈ।
੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਸਿਞਾਣੈ ਸੋਈ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜਿ ਘਰੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਜਾਣੁ ਜਣੋਈ।
੭ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਹੋਈ ॥੧੬॥

[ਪਾਰਖੂ=ਪ੍ਰੀਖਜਕ, ਜਗਜਾਸੂ। ਰਾਗ ਨਾਦ=ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ। ਵਿਰਲੋਈ=ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ। ਜਾਣ ਜਣੋਈ=ਆਪ ਜਾਣਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜਣਾਉਣਾ।]

੧ਰਤਨਾਂ (ਯਾ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਰੱਤਕਾਂ=ਲਾਲੜੀਆਂ) ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਜਗਜਾਸੂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ। ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਨ (ਏਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ (ਮਾਨੋਂ) ਮਾਲਾ ਵਿਖੇ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੪(ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ (ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਰੂਪੀ) ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆਂ ਗਿਆ (ਉਸ ਨੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਮਿਲਾਕੇ ਤਸੱਲੀ ਪਾ ਲਈ। ੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਨੇ ਸਿਞਾਣਿਆ ਹੈ। ੬ਉਸ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ 'ਸੁਖ ਫਲ' ਤੇ ਸਹਿਜ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ (ਰੂਪੀ ਸ਼ਰਾਬ) ਦਾ ਪਿਆਲ: (ਆਪ) ਜਾਣਕੇ (ਪੀਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਿਲਾਕੇ ਮਸਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। ੭(ਉਹੀ) ਗੁਰੂ (ਹੋਕੇ) ਚੇਲਾ ਹੈ (ਅਰ) ਚੇਲਾ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਹੈ। (ਦੋ ਨਾਉਂ, ਰੂਪ ਇਕੋ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਅਰ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਇਕੋ ਰੂਪ ਹਨ)।

੧੭. [ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ]।

੧ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਅਮੋਲੁ ਹੈ ਹੋਇ ਅਮੋਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗ ਪਾਏ।
੨ਅਖੀ ਦੁਇ ਨਿਰਮੋਲਕਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਰਸ ਧਿਆਨ ਲਿਵਲਾਏ।
੩ਮਸਤਕੁ ਸੀਸ ਅਮੋਲ ਹੈ ਚਰਣ ਸਰਣ ਗੁਰੁ ਧੂੜਿ ਸੁਹਾਏ।
੪ਜਿਹਬਾ ਸ੍ਰਵਣ ਅਮੋਲਕਾ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਣਿ ਸਮਝਿ ਸੁਣਾਏ।

[੫]ਹਸਤ ਚਰਣ ਨਿਰਮੋਲਕਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗ ਸੇਵ ਕਮਾਏ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਿਦਾ ਅਮੋਲੁ ਹੈ ਅੰਦਰਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਵਸਾਏ।
[੭]ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੈ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਏ ॥ ੧੭ ॥

[ਨਿਰਮੋਲਕ=ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਪਵੇ। ਪਤਿ ਪਰਾਵਾਣਾ=ਪਤਿ ਦਾ ਵੱਟਾ]

[੧]ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਮੋਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੌਡੀਓਂ ਖੋਟਾ ਹੈ) । [੨]ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਨਿਰਮੋਲਕ (ਸੁਗਾਤ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜੇ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ ਲਿਵ (ਬ੍ਰਿਤਿ) ਲਗ ਜਾਵੇ [੩]ਮੱਥਾ ਅਤੇ ਸਿਰ (ਤਦ) ਅਮੋਲਕ ਹਨ (ਜਦੋਂ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ। [੪]ਜਿਹਬਾ ਅਤੇ ਕੰਨ ਅਮੋਲਕ ਤਦ ਹਨ, ਜਦ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ (ਕੰਨ) ਸੁਣਨ ਤੇ ਸੁਰਤ (ਸਹਿਜੇ ਧਾਰਨ ਕਰੇ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਜਿਹਬਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ ਤੇ ਜਾਚ) ਸਮੰਝਕੇ ਸਿਖਾਵੇ । [੫]ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਨਿਰਮੋਲਕ (ਤਦ ਹਨ ਜਦੋਂ ਪੈਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪੁਰ ਚੱਲਣ (ਅਤੇ ਹੱਥ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਟਹਿਲ ਕਰਨ । [੬]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਿਦਾ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਜਦੋਂ) ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਸਾ ਲਵੇ । [੭](ਅਤੇ ਜਦੋਂ) ਪਤ ਦੇ ਵੱਟੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਵਿਖੇ ਤੁਲ ਜਾਵੇ, (ਯਥਾ:–"ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ ਪਿਛੈ ਪਾਈਐ ਤਾ ਨਾਨਕ ਤੋਲਿਆ ਜਾਪੈ ॥" ਅਰਥਾਤ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਰਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਰਿਹਾ)।

੧੮. [ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਸਾਡੀ ਭੁੱਲ]।

[੧]ਰਕਤੁ ਬਿੰਦ ਕਰਿ ਨਿਮਿਆ ਚਿਤ੍ਰ ਚਲਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਣਾਇਆ।
[੨]ਗਰਭ ਕੁੰਡ ਵਿਚਿ ਰਖਿਆ ਜੀਉਪਾਇ ਤਨੁ ਸਾਜਿ ਸੁਹਾਇਆ।
[੩]ਮੁਹੁ ਅਖੀਂ ਦੇ ਨਕੁ ਕੰਨ ਹਥ ਪੈਰ ਦੰਦ ਵਾਲ ਗਣਾਇਆ।
[੪]ਦਿਸਟਿ ਸਬਦਗਤਿ ਸੁਰਤਲਿਵਰਾਗਰੰਗ ਰਸ ਪਰਸ ਲੁਭਾਇਆ।
[੫]ਉਤਮੁ ਕੁਲੁ ਉਤਮੁ ਜਨਮੁ ਰੋਮ ਰੋਮ ਗਣਿ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ।
[੬]ਬਾਲਬੁਧਿ ਮੁਹਿ ਦੁਧਿ ਦੇ ਕਰਿ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚਿ ਆਇਆ।
[੭]ਹੋਇ ਸਿਆਣਾ ਸਮਝਿਆ ਕਰਤਾ ਛਡਿ ਕੀਤੇ ਲਪਟਾਇਆ।
[੮]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣੁ ਮੋਹਿਆ ਮਾਇਆ ॥ ੧੮॥

[ਨਿੰਮਿਆ=ਸਥਿਤ ਹੋਇਆ। ਚਿਤ੍ਰ=ਨਕਸ਼ਾ । ਚਲਿਤ੍ਰ=ਅਚਰਜ।]
[ਬਚਿਤ੍ਰ=ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ। ਗਰਭ ਕੁੰਡ=ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਦਾ ਮੱਟ।]
[ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਰੂਪ, ਨਜ਼ਰ । ਸਬਾਇਆ=ਸੰਪੂਰਣ।]

[੧](ਮਾਂ ਦੀ) ਰਕਤ ਤੇ (ਪਿਤਾ ਦੇ) ਬੀਰਜ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੋਕੇ ਸਥਿਤ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਸੁੰਦਰ ਨਕਸ਼ਾ (ਰੂਪ) (ਈਸ਼ਰ ਨੇ) ਬਣਾਇਆ। [੨](ਮਾਂ ਦੇ) ਗਰਭ ਕੁੰਡ ਵਿਖੇ ਰਖਿਆ (ਜੀਉ) ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਪਾਕੇ (ਛੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ) ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਸਾਜ ਦਿੱਤਾ । [੩]ਮੂੰਹ (ਖਾਣ ਲਈ), ਅੱਖਾਂ (ਦੇਖਣ ਲਈ), ਨੱਕ (ਸੁੰਘਣ ਲਈ), ਕੰਨ (ਸੁਨਣ ਲਈ), ਹੱਥ (ਕੰਮ ਲਈ) ਪੈਰ (ਚਲਣ ਲਈ), ਦੰਦ (ਚਿੱਥਣ ਲਈ), ਵਾਲ (ਸੋਭਾ ਤੇ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਮਾਨੋ) ਗਿਣਕੇ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਸਭੇ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀਆਂ) । [੪]ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਓਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਥਾਣੀਂ ਦੇਖੀਦੀ ਹੈ), ਸ਼ਬਦ (ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਥਾਣੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਦਾ ਗਿਆਨ ਲੈਂਦੀ ਹੈ) ਗੰਧ (ਉਹ

ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਲਣ ਜੁਲਣ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਚੇਸ਼ਟਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਸੁਰਤ (ਉਹ ਸਾਖੀ ਸੱਤਾ ਜੋ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੈ), ਲਿਵ (ਉਹ, ਸੱਤਾ ਜੋ ਸੁਰਤ ਅਰ ਸੁਰਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) । (ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਤ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਮਿਲੇ), [੪](ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨੂੰ) ਰੰਗ (ਅਕਾਰ ਯਾ ਰੂਪ) (ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਰਾਗ (ਓਹ ਆਵਾਜ਼ ਜੋ ਵਸਤਾਂ ਦੇਮਿਲਨ ਯਾ ਪਾਟਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ), (ਗਤ ਨੂੰ) ਸਪਰਸ਼ (ਚੇਸ਼ਟਾ ਨਾਲ ਜਿਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਛੋਹੀਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੜੀਏ, ਛੱਡੀਏ ਧੱਕੀਏ ਆਦਿ ਓਹ ਸਭ ਸਪਰਸ਼ ਹੈ) (ਸੁਰਤ ਨੂੰ) ਰਸ (ਜਿਸਦਾ ਅਨੁਭਵ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਓਹ ਸਭ ਰਸ ਹੈ) (ਲਿਵ ਨੂੰ) ਲੁਭਾਉਣਾ (ਲੱਗਣਾ, ਲਿਵ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਖਿਚ ਲਭਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਭਾਵੇਂ ਐਸੀਆਂ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ) । [੫]ਉੱਤਮ ਕੁਲ (ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਉੱਤਮ ਹੈ) ਵਿਚ ਉੱਤਮ ਜਨਮ (ਉਪਰ ਕਹੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਸੰਯੁਕਤ 'ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਰੋਗ ਕੰਚਨ ਦੇਹੀ' ਮਿਲਿਆਂ) ਗੁਣ (ਐਨੇ ਦੇਹ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਕਿ) ਰੋਮ ਰੋਮ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਮੂਜਬ) ਅੰਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ । [੬]ਬਾਲ ਅਵ-ਸਥਾ (ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ) ਦੁੱਧ (ਮਾਂ) ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਮਲ ਤੇ ਮੂਤਰ (ਜਦ ਦੋ) ਸੋਤਰ (ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰਜ) ਵਿਖੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਤਦ ਮਾਂ ਉਠਾਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਦੀ ਹੈ) । [੭](ਜਦ ਜੀਵ) ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਕੇ ਸਮਝਣ ਲੱਗਾ (ਤਦੋਂ) ਕਰਤਾਰ (ਦਾ ਨਾਮ) ਵਿਸਾਰਕੇ ('ਕੀਤੇ' ਕਹੀਏ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਿਪਟ ਗਿਆ । [੮]ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੋਹਤ ਕਰ ਲੀਤਾ ।

ਭਾਵ-ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਭੁਲਾਕੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪਾਪ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰ, ਨਿਜ ਨਾਲ ਸੱਚੇ ਰਹਿਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੧੯. [ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਗਰਭ ਵਾਸ] ।

[੧]ਮਨਮੁਖ ਮਾਣਸ ਦੇਹ ਤੇ ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਅਚੇਤ ਚੰਗੇਰੇ ।
[੨]ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤ ਹੋਇ ਮਾਣਸੁ ਮਾਣਸੁ ਦੇ ਵਲਿ ਹੇਰੇ ।
[੩]ਪਸੂ ਨ ਮੰਗੇ ਪਸੂ ਤੇ ਪੰਖੇਰੂ ਪੰਖੇਰੂ ਘੇਰੇ ।
[੪]ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਉਤਮ ਮਾਣਸ ਜੂਨਿ ਭਲੇਰੇ ।
[੫]ਉਤਮ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਜਨਮੁ ਮਰਣ ਭਵਜਲ ਲਖ ਫੇਰੇ ।
[੬]ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਇਕੈ ਸੁਖਿ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਹੋਇ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ।
[੭]ਕੁਤਾ ਰਾਜ ਬਹਾਲੀਐ ਚਕੀ ਚਟਣ ਜਾਇ ਅਨੇਰੇ ।
[੮]ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵਿਣ ਗਰਭ ਵਸੇਰੇ ॥੧੯॥

[ਅਚੇਤ=ਅਗਯਾਨੀ । ਹੇਰੇ=ਤੱਕਣਾ, ਭਾਵ ਮੰਗਣਾ । ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ=ਵਡਿਆ ਥੋਂ ਵਡੇ ।]

[੧]ਮਨਮੁਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹੀ ਨਾਲੋਂ ਅਚੇਤ ਪਸੂ ਅਤੇ ਪਰੇਤ ਚੰਗੇਰੇ ਹਨ । (ਇਸਦਾ ਕਾਰਣ ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ) । [੨](ਮਨਮੁਖ) ਸਿਆਣਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਅਚੇਤ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ) ਮਨੁਖ ਹੋਕੇ ਮਨੁਖ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਨੁਖ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ)* । [੩]ਪਸੂ ਪਸੂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਟੱਡਦਾ, ਪੰਖੀ ਪੰਖੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਘੇਰਦਾ (ਭਾਵ ਇਕ ਦੂਏ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦੇ)। [੪]ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਣਸ ਜੋਨੀ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਭਲੀ ਹੈ । [੫]ਮਨ ਤਨ ਬਚਨਾਂ ਕਰਕੇ

*"ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬ੍ਰਿਥੀ ਸਭ ਜਾਨ" ।

ਉੱਤਮ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਮਨਮੁਖ ਹੋਣ ਨਾਲ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਫੇਰ (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੬ਰਾਜਾ (ਹੋਵੇ ਜਾਂ) ਪਰਜਾ (ਰੱਯਤ) (ਕਿੰਡਾ ਹੀ) ਭਲਿਆਂ ਥੋਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਦੁਖ ਭੋਗਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਇਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਨਿਜ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)। ੭ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਜੇ ਰਾਜ ਬਹਾਲੀਏ ਤਾਂ ਭੀ ਓਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੱਕੀ ਦੇ ਚੱਟਣ ਨੂੰ ਜਾਊ, (ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਉੱਤਮ ਜਨਮ ਮਨੁੱਖ ਜਦ ਮਨਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਰਾਜ ਰੂਪ ਗੁਣ ਦਾਤਾਂ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਰਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਰਮ ਸੁਖ ਭੋਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੱਕੀ ਚੱਟਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਦੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੮(ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ (ਮਨਮੁਖਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਗਰਭ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਮਿਲੇਗਾ।

ਭਾਵ–'ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਜਪਤ ਹੋਇ ਸੁਖੀਆ ॥' **ਇਸ ਪੌੜੀ** ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਮਨੁਖ ਦੀ ਆਸ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਾਸ ਛੱਡਕੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਭੋਜਲ ਤਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਮਨੁਖਾ ਦੇਹ ਉੱਤਮ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਪਰ ਬੇਸਮਝੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸਾਂ ਪਸ਼ੂ ਪਰੇਤ ਨਾਲੋਂ ਬੁਰੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਭਲੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈਏ ਤੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਚੀਏ।

੨੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਝ ਰਸ ਨਹੀਂ]।

੧ਵਣਿ ਵਣਿ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਚੰਦਨੁ ਬਾਝੁ ਨ ਚੰਦਨ ਹੋਈ।
੨ਪਰਬਤਿ ਪਰਬਤਿ ਅਸਟਧਾਤ ਪਾਰਸ ਬਾਝੁ ਨ ਕੰਚਨੁ ਸੋਈ।
੩ਚਾਰਿ ਵਰਣਿ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਣ ਸਾਧ ਨ ਕੋਈ।
੪ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਜਾਣੋਈ।
੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਪਿਰਮਪਿਆਲਾ ਅਪਿਉ ਪਿਓਈ।
੬ਮਨਿ ਉਨਮਨਿ ਤਨਿ ਦੁਬਲੇ ਦੇਹ ਬਿਦੇਹ ਸਨੇਹ ਸਥੋਈ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖੋਈ ॥੨੦॥

[ਵਣਿ ਵਣਿ=ਬ੍ਰਿਛ ਬ੍ਰਿਛ। ਅਵੇਸ=ਪ੍ਰਵੇਸ਼। ਅਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ ਪਦ। ਸਥੋਈ=ਸਾਥੀ। ਅਲਖ ਲਖੋਈ = ਅਲਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਖਦੇ ਹਨ।]

੧ਜਿੱਤ੍ਰਰ (ਵਣਾਸਪਤਿ =) ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਛ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਨ੍ਹਾ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਕ) ਚੰਦਨ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬਾਝ ਚੰਦਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੨ਪਹਾੜ ਪਹਾੜ ਵਿਖੇ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ (ਲੋਹਾ ਚਾਂਦੀ ਆਦਿ ਵਿਦਮਾਨ) ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਪਾਰਸ ਬਾਝ ਉਹ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ, ਅੱਗੇ ਦਾਰਸਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੩ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਹਨ) ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਾਝ ਕੋਈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) 'ਸਾਧੂ' (ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ)। ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਦੇ (ਭਾਵ ਉਸੇ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ। ੫ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ (ਇਕ ਰਸ ਲਗਨਿ) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਪਿਆਲਾ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ੬ਮਨ (ਕਰਕੇ) 'ਉਨਮਨ' (ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਥਵਾ) ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਹੋਕੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਦੁਬਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦੇਹ (ਦੀ ਭਾਵਨਾ) ਤੋਂ ਵਿਦੇਹੀ ਹੋਕੇ (ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ਪਰ ਮਨ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ (ਅਰਥਾਤ) ਅਲਖ ਨਿਰੰਕਾਰ

ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੨੧. [ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰ ਕਰਹਿ ਉਦਾਸੀ।
[2]ਜਿਉ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਕਵਲੁ ਹੈ ਸੂਰਜ ਧਯਾਨੁ ਅਗਾਸੁ ਨਿਵਾਸੀ।
[3]ਚੰਦਨੁ ਸਪੀਂ ਵੇੜਿਆ ਸੀਤੁਲ ਸਾਂਤਿ ਸੁਗੰਧਿ ਵਿਗਾਸੀ।
[4]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੰਸਾਰੁ ਵਿਚਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਹਜਿ ਬਿਲਾਸੀ।
[5]ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਜਿਣ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਅਛਲ ਅਬਿਨਾਸੀ।
[6]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ।
[7]ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਬਿਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ ॥੨੧॥੧੫॥

[ਉਦਾਸੀ = ਉਦਾਸ ਭਾਵ। ਸਪੀਂ = ਸੱਪਾਂ ਕਰਕੇ। ਵਿਗਾਸੀ=ਖਿੜਿਆਂ ਹੋਯਾ, ਗੁਣਵਾਚਕ।]
[ਬਿਲਾਸੀ=ਅਨੰਦ ਰੂਪ। ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ=ਆਸ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ।]

[1]ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਸੁਖ ਫਲ=) ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸ ਭਾਵ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।[2]ਜਿਕੁਰ ਜਲ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਰਹਿਕੇ ('ਅਕਾਸ਼ ਨਿਵਾਸੀ' ਕਹੀਏ) ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰਖਦਾ ਹੈ, (ਧੁਨੀ ਇਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਉਤਰ ਜਾਵੇ ਕਵਲ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਝੱਟ ਮੁੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ॥ ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲੇਪ' ॥ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਨਸਾ ਛਡਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਤੱਕ ਰਖਦੇ ਹਨ)।[3]ਚੰਦਨ (ਦਾ ਬੂਟਾ) ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਵੇੜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੀ ਸੀਤਲਤਾ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਅਰ ਸੁਗੰਧਤਾਈ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।[4](ਗੁਰਮੁਖ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ (ਰਹਿਕੇ ਹੀ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ (ਵਿਚ ਲਗੇ) ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਬਿਲਾਸ (ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਨੰਦਤ ਹਨ)।[5]ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਨਾਲ) ਭੋਗ ਦੀ ਭੁਗਤੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਵਿਖੇ ਅਛਲ ਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।[6](ਜਿਕੁਰ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ) ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਰਗੁਣ ਇੱਕ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਆਸਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ)।[7](ਦੋਵੇਂ) ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਾਲੇ ਅਵਿਗਤ, (ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਤੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਨਾਸ਼ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸਤਚਿਤ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੧੬.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਤੇਹਾ ਫਲ]।

੧ਸਭ ਦੂੰ ਨੀਵੀ ਧਰਤਿ ਹੋਇ ਦਰਗਹ ਅੰਦਰਿ ਮਿਲੀ ਵਡਾਈ।
੨ਕੋਈ ਗੋਡੈ ਵਾਹਿ ਹਲੁ ਕੋ ਮਲ ਮੂਤ ਕਸੂਤ ਕਰਾਈ।
੩ਲਿੰਬਿ ਰਸੋਈ ਕੋ ਕਰੈ ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਪੂਜ ਚੜਾਈ।
੪ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੁ ਲੁਣੈ ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਤੇਹਾ ਫਲੁ ਪਾਈ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜ ਘਰੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈ।
੬ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਸੁਖੋਪਤੀ ਉਨਮਨਿ ਮਗਨ ਰਹੈ ਲਿਵਲਾਈ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਮਾਈ ॥੧॥

]ਗੋਡੈ=ਗੋਡੀ ਕਰਨੀ, ਨਦੀਣਾ ਕਰਣਾ । ਕੁਸੂਤ=ਮੈਲਾ ਕਰਨ।]
[ਲਿੰਬ=ਲੇਪਨ। ਉਨਮਨਿ=ਤੁਰੀਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ।]

੧ਸਾਰਿਆਂ ਥੋਂ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਧਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਪ੍ਰੰਤੂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ) ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ (ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ) ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ (ਭਾਵ ਇਸੇ ਦੇ ਦੁਖ ਹਰਨ ਲਈ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਅਵਤਾਰ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੨ਕੋਈ ਗੋਡਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮਲ ਮੂਤ ਨਾਲ (ਇਸਨੂੰ) ਮੈਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩ਕੋਈ ਲੇਪਨ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਪੂਜਾ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਜੇਹਾ (ਬੀਜ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤੇਹਾ ਹੀ ਕਟਦਾ ਹੈ, ਜੇਹਾ ਬੀਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਫਲ (ਉਸਦਾ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਚ ਸੁਖ ਫਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਧਰਤੀ ਵਾਂਙੂ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ। ੬ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਅਰ ਸੁਖੋਪਤੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ('ਉਨਮਨਿ'=) ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਲਿਵ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਤੇ ਦੂਰ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਜਾਗ੍ਰਤ, ਸੁਪਨ, ਸੁਖੋਪਤੀ, ਓਹ ਹਰ ਹਾਲ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭(ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਜੋ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰੇ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)।

੨. [ਜਲ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜਲ ਵਸੈ ਜਲੁ ਬਹੁਰੰਗੀ ਰਸੀ ਮਿਲੰਦਾ।
੨ਜਿਉ ਜਿਉ ਕੋਈ ਚਲਾਇਦਾ ਨੀਵਾਂ ਹੁਇ ਨੀਵਾਣ ਚਲੰਦਾ।
੩ਧੁਪੈ ਤਤਾ ਹੋਇਕੈ ਛਾਵੈਂ ਠੰਢਾ ਹੋਇ ਰਹੰਦਾ।
੪ਨਾਵਣੁ ਜੀਵਦਿਆਂ ਮੁਇਆਂ ਪੀਤੈ ਸਾਂਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੰਦਾ।
੫ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਦਾ ਮੈਲਿਆਂ ਨੀਵੈ ਸਰਵਰ ਜਾਇ ਟਿਕੰਦਾ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਭਾਉ ਭਉ ਸਹਜੁ ਬੈਰਾਗੁ ਸਦਾ ਵਿਗਸੰਦਾ।
੭ਪੂਰਨ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰੰਦਾ ॥੨॥

[ਨੀਵਾਣ=ਨੀਵੀਂ ਥਾਉਂ। ਸਰਵਰ=ਤਲਾਉ । ਵਿਗਸੰਦਾ=ਖਿੜਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਪਾਣੀ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਲਈ) ਪਾਣੀ ਬਾਹਲੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। [੨]ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋਰੇ (ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪ) ਨੀਵਾਂ ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। [੩]ਧੁੱਪ ਵਿਖੇ ਗਰਮ ਛਾਵੇਂ ਸੀਤਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੪]ਜੀਵਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਪੀਣ ਅਤੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਤੋਖ, ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਤੇ ਠੰਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਮੋਇਆਂ ਬੀ ਨ੍ਹਾਉਣਾ (ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) (ਭਾਵ ਨ੍ਹਾਉਣਾ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਮੋਇਆਂ ਦਾ ਭੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੀਤਾ ਪਾਣੀ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਂਞ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)। [੫]ਮੈਲੇ (ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ) ਨਿਰਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਆਪ) ਨੀਵੇਂ ਸਰੋਵਰਾਂ (ਆਦਿ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਵਿਖੇ) ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। [੬](ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ (ਦੈਵੀ) ਭੈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ (ਰੱਤਾ) ਸਹਿਜ ਪਦ (=ਪੂਰਨ ਪਦ) (ਅਤੇ ਸੁਧ) ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੭](ਅਤੇ) ਪੂਰਾ ਪਰੋਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਜਲ ਵਾਂਗੂੰ ਸੀਤਲ, ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ, ਮੈਲ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਅਰ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਹਿਲਦੇ ਨਹੀਂ।

੩. [ਕਮਲ ਤੋਂ ਅਲੇਪ]।

[੧]ਜਲ ਵਿਚਿ ਕਵਲੁ ਅਲਿਪਤ ਹੈ ਸੰਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖ ਰਹੰਦਾ।
[੨]ਰਾਤੀ ਭਵਰੁ ਲੁਭਾਇਦਾ ਸੀਤਲੁ ਹੋਇ ਸੁਗੰਧਿ ਮਿਲੰਦਾ।
[੩]ਭਲਕੇ ਸੂਰਜ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਪਰਫੁਲਤ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਹਸੰਦਾ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜ ਘਰ ਵਰਤਮਾਨ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤੰਦਾ।
[੫]ਲੋਕਾਚਾਰੀ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਵੇਦ ਵੀਚਾਰੀ ਕਰਮ ਕਰੰਦਾ।
[੬]ਸਾਵਧਾਨੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਜੀਵਨਿ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਵਿਚਰੰਦਾ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵਸੰਦਾ ॥੩॥

[ਨਿਰਦੋਖ=ਅਕਲੰਕ। ਹਸੰਦਾ=ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ।]
[ਸਹਜ ਘਰ=ਸ਼ਾਂਤਿ ਘਰ, ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੁਭਾਵਕ ਅਵਸਥਾ।]

[੧]ਕਮਲ ਫੁਲ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਗ ਦੋਖ ਤੋਂ ਭੀ ਅਕਲੰਕਤਿ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਚਿੱਕੜ, ਸ਼ਿਵਾਲ, ਡੱਡੂ, ਬਗਲਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੰਗ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ)। [੨]ਰਾਤ ਵਿਖੇ ਭਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, 'ਸੀਤਲ' ਹੋ ਕੇ (ਭਵਰੇ) ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੩]ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਪਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਹਸਕੇ (ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ। [੪]ਗੁਰਮੁਖ (ਰੂਪੀ ਕਮਲ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਸਹਿਜ ਘਰ (ਰੂਪ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਰ) ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਵਰਤਕੇ (ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ. (ਭਾਵ ਕਮਲ ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਖਿੜਦਾ ਹੈ ਏਹ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਭਜਨਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੂਤ ਕਾਲ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਸੁਪਨ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਅਰ ਅਗੰਤਕ ਪਦਾਰਥ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਜਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ)। [੫]ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ 'ਲੋਕਾਚਾਰੀ' (ਧੰਦਿਆਂ) ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ (ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ), ਵੇਦ ਵੀਚਾਰੀਆਂ (ਦੇ ਭਾਣੇ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ)। [੬](ਪਰੰਤੂ ਓਹ ਆਪ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, (ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪਕੜ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਕੜ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ)। [੭](ਅਤੇ) ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਮਨ ਲਗਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

੪. [ਬ੍ਰਿੱਛ ਤੋਂ ਸਮਦਰਸੀ]।

[੧]ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਬਿਰਖੁ ਹੋਇ ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਜੜ ਪੈਰ ਟਿਕਾਈ।
[੨]ਉਪਰਿ ਝੂਲੇ ਝੱਟੁਲਾ ਠੰਢੀ ਛਾਉਂ ਸੁ ਥਾਉਂ ਸੁਹਾਈ।
[੩]ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਪਾਲਾ ਸਹੈ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਨਿਹਚਲੁ ਜਾਈ।
[੪]ਫਲੁ ਦੇ ਵੱਟ ਵਗਾਇਆ ਸਿਰਿ ਕਲਵਤੁ ਲੈ ਲੋਹੁ ਤਰਾਈ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਈ।
[੬]ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਸਤ੍ਰ ਨ ਮੋਹੁ ਧ੍ਰੋਹ ਸਮਦਰਸੀ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮਾਈ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਡਿਆਈ ॥੪॥

[ਝੱਟੁਲਾ=ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇ। ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਉਲਟਾ।]

[੧]ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਿਛ ਉਗਕੇ ਪਹਿਲੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੨]ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਖਿੱਲਰਦਾ ਅਤੇ ਝੂਲਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਅਤੇ ਥਾਉਂ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। [੩]ਪਉਣ ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਪਾਲਾ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਲਟਾ ਸਿਰ ਕਰਕੇ ਅਚੱਲ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ (ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। [੪]ਵੱਟੇ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਫਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਪੁਰ ਆਰਾ ਸਹਾਰਕੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਿਤਵਦਾ ਭਈ ਲੋਹਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈ)। [੫](ਤਿਹਾ ਹੀ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ। [੬](ਕੋਈ) ਸੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਰਾਗ, ਦ੍ਵੈਖ ਨਹੀਂ (ਅਰਥਾਤ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨਾਲ ਰਾਗ, ਅਤੇ ਸੱਤ੍ਰ ਨਾਲ ਦ੍ਵੈਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਸਦਾ ਸਮਦਰਸੀ ਹਨ, (ਇਕ ਰੂਪ ਦੇਖਦੇ ਹਨ) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੭](ਪਰੰਤੂ ਏਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ) ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੁਰਮੁਖ ਬ੍ਰਿੱਛ ਵਾਂਗ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਮਦਰਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਜਾਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਦੀ ਹੈ।

੫. [ਮਲਾਹ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ]।

[੧]ਸਾਗਰ ਅੰਦਰਿ ਬੋਹਿਥਾ ਵਿਚਿ ਮੁਹਾਣਾ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
[੨]ਭਾਰ ਅਥਰਬਣ ਲਦੀਐ ਲੈ ਵਾਪਾਰੁ ਚੜਨਿ ਵਾਪਾਰੀ।
[੩]ਸਾਇਰ ਲਹਰ ਨ ਵਿਆਪਈ ਅਤਿ ਅਸਗਾਹ ਅਥਾਹ ਅਪਾਰੀ।
[੪]ਬਾਹਲੇ ਪੂਰ ਲੰਘਾਇਦਾ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੀ।
[੫]ਦੂਣੇ ਚਉਣੇ ਦੰਮ ਹੋਨ ਲਾਹਾ ਲੈ ਲੈ ਕਾਜ ਸਵਾਰੀ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰ ਦੁੱਤਰ ਤਾਰੀ।
[੭]ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥੫॥

[ਬੋਹਿਥਾ=ਜਹਾਜ਼। ਮੁਹਾਣਾ=ਮਲਾਹ। ਅਥਰਬਣ=ਬਹੁਤ।]
[ਸਾਇਰ=ਸਮੁੰਦਰ। ਪੂਰ=ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਯਾਤਰੀ।]

[੧]ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ਉਸ ਵਿਖੇ ਮਲਾਹ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੨]ਬਹੁਤਾ ਭਾਰ (ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ) ਲੱਦੀ ਦਾ ਹੈ, ਵਪਾਰੀ (ਲੋਕ) ਵਪਾਰ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਲੈਕੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। [੩](ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, (ਸਮੁੰਦਰ) ਵੱਡਾ ਅਸਗਾਹ ਤੇ ਅਥਾਹ

ਹੈ।[4](ਮਲਾਹ) ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਬਹੁਤੇ ਪੂਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ (ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਥੋਂ) (ਲੰਘਾਇਦਾ=) ਬਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।[5](ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ) ਦੂਣੇ ਚੌਣੇ ਰੁਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲਾਭ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ।[6]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੋਂ (ਬੋਹਿਥਾ ਵਾਂਙ ਸੰਸਾਰ ਹੈ) ਔਖੀ ਤਾਰੀ ਤਰਾ ਕੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਸਰੂਪਾਨੰਦ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।[7](ਗੁਰਮੁਖ) ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ (ਵਿਖੇ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ (ਆਪਣੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ) ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਮਝ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਮਨੋਕਤ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ)।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਲਾਹ ਹਨ, ਨਾਮ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਪੁਰ ਜੱਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੬. [ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ]।

[1]ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਬਿਰਖੁ ਹੋਇ ਵਣਖੰਡ ਅੰਦਰਿ ਵਸੈ ਉਜਾੜੀ।
[2]ਪਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਲਾਇ ਉਰਧ ਤਪ ਤਾੜੀ।
[3]ਪਵਣ ਗਵਣ ਸਨਬੰਧੁ ਕਰਿ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਉਲਾਸ ਉਘਾੜੀ।
[4]ਅਫਲ ਸਫਲ ਸਮਦਰਸ ਹੋਇ ਕਰੇ ਵਣਸਪਤਿ ਚੰਦਨ ਵਾੜੀ।
[5]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰੈ ਦੇਹਾੜੀ।
[6]ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੈ ਕਚ ਪਕਾਈ ਉਪਰਿ ਵਾੜੀ।
[7]ਨੀਰ ਨ ਡੋਬੈ ਅਗਿ ਨ ਸਾੜੀ ॥੬॥

[ਵਣਖੰਡ=ਬਨ। ਉਲਾਸ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ। ਉਘਾੜੀ=ਪ੍ਰਗਟ। ਦੇਹਾੜੀ=ਭਾਵ ਛੇਤੀ।]

[1]ਬਵਿੰਜਾ ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਚੰਦਨ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।[2]ਬਨਾਸਪਤਿ ਦੇ ਪਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਅਚਲ ਹੋ ਉਰਧ ਤਪ (ਸਿਰ ਹੇਠ ਪੈਰ ਉਤੇ) ਦੀ ਤਾੜੀ ਲਾ ਛਡਦਾ ਹੈ।[3]ਵਾਯੂ ਦੇ ਗਮਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਕਰਕੇ ('ਉਲਾਸ' ਕਹੀਏ) ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੰਧਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।[4]ਅਫਲ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਸਫਲ (ਭਾਵ ਸਾਧਨ ਸਪੰਨ ਅਥਵਾ ਅਸਪੰਨ ਹੋਵੇ) ਸਮਦਰਸੀ ਹੋਕੇ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾੜੀ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।[5]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ (ਭਾਵ ਛੇਤੀ) ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।[6]ਅਵਗੁਣ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ('ਕਚ ਪਕਾਈ') ਕੱਚੀ ਬੁੱਧੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਖੇ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਕਚਾਈ ਪਕਾਈ ਬਗੀਚੀ ਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੁਰ ਝੁਕ ਆਵੇ ਉਹ ਪੱਕੀ, ਜੇਹੜੀ ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕੱਚੀ)।[7](ਫਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਵਾਂਗੂ) ਪਾਣੀ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ, ਅੱਗ ਸਾੜਦੀ ਨਹੀਂ (ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਸਾੜਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ)।

੭. [ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ]।

[1]ਰਾਤਿ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਅੰਧਕਾਰੁ ਲਖ ਕਰੋੜੀ ਚਮਕਨ ਤਾਰੇ।
[2]ਘਰ ਘਰ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਅਨਿ ਪਰਘਰ ਤਕਨਿ ਚੋਰ ਚਕਾਰੇ।
[3]ਹਟ ਪਟਣ ਘਰਬਾਰੀਆ ਦੇ ਦੇ ਤਾਕ ਸਵਨਿ ਨਰ ਨਾਰੇ।
[4]ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤੁ ਕਰਿ ਤਾਰੇ ਤਾਰਿ ਅਨ੍ਹੇਰ ਨਿਵਾਰੇ।

੫ਬੰਧਨ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇਦਾ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਵਿਚਾਰੇ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਸੂ ਪਰੇਤ ਪਤਿਤ ਨਿਸਤਾਰੇ।
੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ॥ ੭॥

[ਚੋਰ ਚਕਾਰੇ=ਚੋਰ ਲੋਕ। ਨਰ ਨਾਰੇ=ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ।]
[ਉਦੋਤੁ ਕਰਿ=ਉਦੇ ਹੋ ਕਰ। ਪਟਣ=ਸ਼ਹਿਰ।]

੧ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ। ੨ਘਰ ਘਰ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਦੇ ਹਨ (ਫੇਰ ਬੀ) ਚੋਰ ਚਕਾਰ ਪਰਾਏ ਘਰਾਂ ਨੂੰ (ਚੋਰੀ ਲਈ) ਤੱਕਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ 'ਚਗਾਰੇ' ਕਹੀਏ ਚੰਚਲ ਕਾਮੀ ਲੋਕ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜਦੇ ਹਨ)। ੩ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਹਟਾਂ (ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਘਰਬਾਰੀਏ=) ਘਰ ਦੇ ਲੋਕ ਨਰ ਨਾਰੀਆਂ ਬੂਹੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ (ਅੰਦਰ) ਸੌਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੪ਸੂਰਜ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਤਾਬੇ ਤੇ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਨਿਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੫(ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾ ਵਿਖੇ) ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਨਾਮੁ, ਦਾਨ, ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ) ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ੬ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪਸੂਆਂ, ਪਰੇਤਾਂ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਉਪਕਾਰੀ ਹਨ, ਕੋਈ ਇੱਛਯਾ ਯਾ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

੮. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ]।

੧ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਆਖੀਐ ਉਪਰਿ ਹੰਸ ਸੁ ਵੰਸ ਵਸੰਦੇ।
੨ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਮਾਨਸਰਿ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਹੰਸ ਅਮੋਲ ਚੁਗੰਦੇ।
੩ਖੀਰੁ ਨੀਰੁ ਨਿਵਾਰਦੇ ਲਹਰੀਂ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਨਿ ਤਰੰਦੇ।
੪ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਛਡਿਕੈ ਹੋਰਤ ਥਾਇ ਨ ਜਾਇ ਬਹੰਦੇ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਰਮਹੰਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੋਹੰਦੇ।
੬ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਨ ਜਾਇ ਫਿਰੰਦੇ।
੭ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖੰਦੇ ॥ ੮॥

[ਸੁ ਵੰਸ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵੰਸ ਵਾਲੇ, (ਅੱਚਜੁਤ ਗੋਤ੍ਰੀ, ਸੰਤ)। ਖੀਰ ਨੀਰ=ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ।]

੧ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਛੰਭ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉਪਰ ਹੰਸ ਚੰਗੀ ਵੰਸ ਵਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੨(ਉਸ) ਮਾਨਸਰੋਂ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਮਾਣਕ ਅਮੋਲਕ ਚੁਗ ਚੁਗ ਕੇ ਹੰਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰਦੇ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਤਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ੪ਮਾਨਸਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ। ੫(ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੁਖ ਫਲ (ਰੂਪ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ) ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਪਰਮਹੰਸ (ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਹੰਸ) ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ। ੬ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਇਕ (ਨਿਰਾਕਾਰ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ, ਅਰ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰਦੇ। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਮਾਨਸਰ ਦੇ ਹੰਸ ਰਤਨ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਹੰਸ਼ ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਮਨਨਾਦਿ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮੋਤੀ ਮਾਣਿਕ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਨਿਰਾ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਹੰਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

੯. [ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਰਸ]।

[੧]ਪਾਰਸੁ ਪਥਰੁ ਆਖੀਐ ਲੁਕਿਆ ਰਹੈ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਏ।
[੨]ਵਿਰਲਾ ਕੋਇ ਸਿਞਾਣਦਾ ਖੋਜੀ ਖੋਜਿ ਲਏ ਸੋ ਪਾਏ।
[੩]ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸੁ ਹੋਇ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰਾਏ।
[੪]ਬਾਰਹਿ ਵੰਨੀ ਹੋਇਕੈ ਕੰਚਨੁ ਮੁਲਿ ਅਮੁਲਿ ਵਿਕਾਏ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਅਘੜ ਘੜਾਏ।
[੬]ਚਰਣਿ ਸਰਣਿ ਲਿਵਲੀਨੁ ਹੋਇ ਸੈਂਸਾਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਾਏ।
[੭]ਘਰਿ ਬਾਰੀ ਹੋਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਏ ॥ ੯ ॥

[ਖੋਜੀ=ਖਜਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਰਸਾਇਣੀ। ਅਪਰਸ=ਨੀਚ ਧਾਤੁ। ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ।]
[ਅਘੜ=ਮਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਨ, ਜੋ ਨਾ ਘੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੈਂਸਾਰਾ=ਸੈਂਸਾਰਾਕਾਰ।]
[ਘਰ ਬਾਰੀ=ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ।]

[੧]ਪਾਰਸ ਪੱਥਰ (ਦੀ ਗੀਟੀ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ (ਕਿਧਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਖੇ) ਲੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦਾ। [੨]ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਖੋਜੀ ਹੋਕੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ (ਜਾਂ 'ਖੋਜੀ' ਕਹੀਏ) ਰਸਾਇਣੀ ਉਸ ਦਾ ਖੋਜ ਲੱਭ ਕੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੩](ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ) (ਅਪਰਸ=)ਭੈੜੀ ਧਾਤ ਨੂੰ ਬੀ ਪਾਰਸ ਦਾ ਪਰਸਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੪]ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀਆਂ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਕੇ ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੁੱਲ ਹੋਕੇ ਵਿਕਦਾ ਹੈ। (ਹੁਣ ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ)। [੫](ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ (ਰੂਪ ਪਾਰਸ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਾਰਸ ਸੁਗਮ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ('ਸੁਰਤ'=) ਗਿਆਤ ਵਿਖੇ ਲਾਕੇ ('ਅਘੜ'=) ਮਨ ਨੂੰ (ਜੋ ਕਦੀ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਘੜ ਦਿੰਦੇ (ਭਾਵ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੰਦੇ) ਹਨ। [੬](ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਹੀ ('ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਾਏ'=) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਭਗਤ (ਕਹੀਦੇ) ਹਨ, ਯਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ। [੭]ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਬੀ ('ਨਿਜ ਘਰ'=) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਏ।

ਭਾਵ–"ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੇਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ ॥ ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਖਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ ॥"

੧੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਸਭ ਥੋਂ ਉੱਚੇ ਹਨ]।

[੧]ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਚਿੰਤਾ ਹਰੈ ਕਾਮਧੇਨੁ ਕਾਮਨਾਂ ਪੁਜਾਏ।
[੨]ਫਲ ਫੁਲਿ ਦੇਂਦਾ ਪਾਰਜਾਤਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿਨਵਨਾਥ ਲੁਭਾਏ।
[੩]ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਪੁਰਖਾਰਥ ਕਰਿ ਨਾਂਵ ਗਣਾਏ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਸੇਵਾ ਲਾਏ।
[੫]ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਏ।
[੬]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੁਇ ਅਛਲ ਛਲਾਏ।
ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਏ ॥ ੧੦ ॥

[ਚਿੰਤਾ=ਮਾਨਸੀ ਸ਼ੋਕ। ਕਾਮਨਾ=ਪਦਾਰਥ ਵਾਸ਼ਨਾ। ਫਲ ਫੁਲਿ=ਪੱਕੇ ਫਲ, ਕੱਚੇ ਫਲ।]

[ਪੁਰਖਾਰਥ=ਬਲ, ਜੰਗ। ਅਛਲ ਛਲਾਇ=ਅਛਲ ਹੋਕੇ ਛਲੀਦਾ ਹੈ।]

੧ਚਿੰਤਾਮਣੀ (ਮਨ ਦਾ) ਸ਼ੋਕ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਾਮਧੇਨੁ (ਮਨ ਦੀ ਪਦਾਰਥ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਪੂਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ)। ੨ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਆਪਣੇ ਫਲ ਜਾਂ ਫੁਲ ਦੇ ਛਡਦਾ ਹੈ, ਨੌਂ ਨਾਥ (ਆਪ ਹੀ) ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਅਤੇ ਨਿਧਾਂ ਵਿਖੇ ਲੋਭ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਕੀ ਦੇਣਗੇ ? ਕੁਝ ਨਹੀਂ)। ੩ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਜਨਮ ਲੈਕੇ ਪੁਰਖਾਰਥ (ਲੜਾਈਆਂ ਜੁੱਧ) ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਹੀ ਗਿਣਾਇਆ (ਅਗਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) :- ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਹੈ, ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ ਉਹਨਾਂ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ (ਰਬ ਨੇ) ਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ੫ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗਿਆਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ੬ਸਭ ਤੇ ਪਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਕੇ, ਸਾਰੇ (ਅਕਾਸ਼ਵਤ) ਪੂਰਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੈ, ਫੇਰ ਛਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ* । (ਗੁਰਮੁਖਾਂ **ਪਾਸ ਸੁਖ ਫਲ** ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਇਸ ਕਾਰਣ ਅਛਲ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਅਛਲਾਂ (ਵਡੇ ਚਲਾਕਾਂ) ਕੋਲੋਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛਲਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਪਰ 'ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ' ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਛਲ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੭(ਗੁਰਮੁਖ) ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹਨ (ਕੋਈ) ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਭਾਵ-ਪੂਰਬੋਕਤ ਚਿੰਤਾਮਣੀ, ਕਾਮਧੇਨੁ, ਨੌਂ ਨਾਥ, ਆਦਿਕਾਂ ਥੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਖ ਅਤੇ ਅਲੇਪ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਨਾਸ਼ੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਨਹੀਂ ਓਹ 'ਜੀਵਨ ਦਾਨ' ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਕਾਮਨਾਂ ਭੋਗਾਂ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਅਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਚਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

੧੧. [ਕਾਦਰ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ]।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ।
੨ਤੋਲਿ ਅਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲੀਐ ਤੁਲਿ ਨ ਤੁਲਾਧਾਰਿ ਤੋਲਾਇਆ।
੩ਲੇਖ ਅਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖੀਐ ਅੰਗੁ ਨ ਅਖਰੁ ਲੇਖ ਲਿਖਾਇਆ।
੪ਮੁਲਿ ਅਮੁਲੁ ਨ ਮੋਲੀਐ ਲਖ ਪਦਾਰਥ ਲਵੈ ਨ ਲਾਇਆ।
੫ਬੋਲਿ ਅਬੋਲੁ ਨ ਬੋਲੀਐ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿਆਖਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ।
੬ਅਗਮੁ ਅਥਾਹੁ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
੭ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐਕੇਵਡੁ ਕਾਦਰੁਕਿਤੁ ਘਰਿ ਆਇਆ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
੯ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਪਸਾਉ=ਪਸਾਰਾ। ਆਕਾਰੁ=ਸਰੂਪ। ਤੁਲਿ=ਛੋਟੀ ਤੱਕੜੀ।]
[ਤੁਲਾਧਾਰ=ਵੱਡਾ ਤੱਕੜ। ਲਵੈ=ਬਰਾਬਰ। ਬੋਲਿ ਅਬੋਲੁ=ਬੋਲਣ ਥੋਂ ਅਬੋਲ ਹੈ।]
[ਕੀਮ=ਕੀਮਤ। ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ।

੧ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਆਕਾਰ (=ਸੰਸਾਰ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨(ਪਸਾਰਾ) ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਅਤੋਲ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਤੱਕੜੀ ਤੋਲਦੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਵਡੇ ਤੱਕੜ ਤੇ ਤੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ

*ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ਪਉੜੀ ੧੭ ਦੀ ਤੁਕ ਛੇਵੀਂ ਦਾ ਅਰਥ।

ਹਨ, ਜਿਹਾਕੁ "ਨਾਲਿ ਕੁਟੰਬੁ ਸਾਥਿ ਵਰਦਾਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਭਾਲਣਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਗਇਆ ॥ ਆਗੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਤਾਕਾ ਕੰਸੁ ਛੇਦ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ" ਅਰਥ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿਖੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਿਵੇਦਨ ਹੈ)। ੩(ਕਾਦਰ ਦਾ) ਲੇਖਾ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ੪ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੁੱਲ ਹੈ, (ਕੋਈ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥ ਇਕ (ਆਤਮਾ ਦੇ) ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ੫ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਬੋਲ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਬੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ, ਲੋਕ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਆਤਮਾ) ਅਗਮ ਤੇ ਅਥਾਹੁ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕਿਸੇ ਅੰਤ ਯਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ੭(ਉਸ ਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦੀ ਕੇਡਾ ਵੱਡਾ ਕਾਦਰ ਹੈ ਅਰ ਉਸਦਾ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? (ਆਪ ਹੀ ਅਗੇ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਨਾਲ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੯ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਜਰ (ਵਸਤੂ ਨੂੰ) ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਝੂਠੇ ਅਮਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਬੜ ਬੜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੧੨. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ]।

੧ਸਾਦਹੁ ਸਬਦਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਿਉਂ ਜਿਹਬਾ ਜਾਣੈ।
੨ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਬਾਹਰਾ ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਵਿਚਿ ਨ ਆਣੈ।
੩ਗੰਧ ਸਪਰਸ ਅਗੋਚਰਾ ਨਾਸ ਸਾਸ ਹੈਰਤਿ ਹੈਰਾਣੈ।
੪ਵਰਨਹੁ ਚਿਹਨਹੁ ਬਾਹਰਾ ਦਿਸ਼ਟਿਅਦਿਸਟਿ ਨ ਧਿਆਨੁ ਧਿਙਾਣੈ।
੫ਨਿਰਾਲੰਬੁ ਅਵਲੰਬ ਵਿਣੁ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਵਿਡਾਣੈ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡਿ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸਿਞਾਣੈ।
੭ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋਂ ਕੁਰਬਾਣੈ ॥ ੧੨ ॥

[ਸਾਦਹੁ=ਸਵਾਦ ਤੋਂ। ਸਬਦ=ਬਾਣੀ। ਜਿਹਬਾ=ਜੀਭ। ਬਦਨੀ=ਕਵੀਸ਼ਰੀ।]
[ਨਾਸ ਸਾਸ=ਸ੍ਵਾਸਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, (ਅ) ਨਾਸਕਾ ਦੇ ਸ੍ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਣ। ਹੈਰਤਿ=ਹੈਰਾਨੀ,]
[(ਅ) ਬੁੱਧੀ। ਧਿਙਾਣੈ=ਧੱਕੇ ਵਿਚ। ਅਵਲੰਬ ਵਿਣੁ=ਆਸ਼੍ਰਯ ਬਾਝ।]
[ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ।]

੧ਸਵਾਦਾਂ ਅਰ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਕੱਥ (ਉਸਦੀ) ਕਥਾ ਹੈ, ਜੀਭ ਕਿੱਕੂੰ ਜਾਣ ਸਕੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਤਮਾ ਜੀਭ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ-ਸਵਾਦ ਤੇ ਬੋਲਣ-ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ)। ੨ਉਸਤਤ ਅਰ ਨਿੰਦਾ ਥੋਂ ਬਾਝ ਹੈ, (ਭਾਵ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖੁ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ) ਕਥਾ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ੩ਸੁੰਘਣ ਅਰ ਛੁਹਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆ ਥੋਂ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਸਵਾਸ ਤੋਂ ਬੀ ਨਾਸ਼ (ਰਹਿਤ) ਹੈ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ), (ਹੈ ਕੀ ?) ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਅਸਚਰਜ ਹੈ (ਕਿ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਏ) (ਅਥਵਾ) ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਲ ਦੇਖਕੇ ਚੱਕ੍ਰਿਤ (ਬੁੱਧੀ) ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੪ਰੰਗ ਰੂਪ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ (ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਜਾਂਦਾ) ਧਿਆਨ ਦੇ ਧੱਕੇ (ਵਿਚ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ੫ਨਿਰਾਸ਼੍ਰਯ ਹੋਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਅਰ ਆਸ਼੍ਰਯ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਾਸਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਇਹ) ਅਚਰਜ ਗੱਲ ਹੈ (ਜੇ ਕਹੀਏ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚਾ ਦੇਸ਼ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?) (ਉੱਤਰ :-) ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸਚਖੰਡ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ ਸਿਞਾਣੀ ਦਾ ਹੈ ੭(ਇਸ) ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਥੋਂ ਅਸੀਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਵ-ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਂਙੂ ਪੂਰਣ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਸਾਧਸੰਗ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਓ। ਜਿਹਾਕੁ 'ਸਰਬੁ ਜਗਤੁ ਕੋ ਧਨੀ ਕਹੀਜੈ ਜਨੁ ਕੋ ਅੰਗ ਨਿਰਾਰੋ।'

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਜਿਉ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਮੀਨੁ ਚਲੰਦਾ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਖੋਜੁ ਅਲਖੁ ਹੈ ਜਿਉ ਪੰਖੀ ਆਗਾਸ ਉਡੰਦਾ।
੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਹਰਾਸਿ ਹੈ ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਨਗਰੁ ਵਸੰਦਾ।
੪ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੈ ਰੰਗ ਚੜੰਦਾ।
੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੀਣੁ ਹੋਇ ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰੰਦਾ।
੬ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਮਰਣੁ ਜੁਗਤਿ ਕੂੰਜ ਕੂਰਮ ਹੰਸ ਵੰਸ ਵਧੰਦਾ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦਾ ॥੧੩॥
[ਪੰਥੁ=ਰਸਤਾ, ਭਾਵ ਅਨੁਭਵ। ਰਹਰਾਸਿ=ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ।]
[ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ=ਭਰਮ ਨਗਰ। ਤੰਬੋਲ ਰਸ=ਪਾਨ ਦਾ ਰਸ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ (ਅਨੁਭਵ) ਅਗੰਮ ਹੈ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ :-) ਜਿਕੁਰ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਮੱਛ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, (ਜਿਕੁਰ ਮੱਛੀ ਕਿਸ ਰਸਤੇ ਗਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਇਆਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ, ਮੱਛ ਨੇ ਪੂਰਨ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਪਾਯਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹੁਣ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਿੱਧਰ ਉਹ ਪੈਰ ਧਰੇ ਓਹੋ ਹੀ ਮਾਰਗ ਹੈ)। ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ 'ਖੋਜ' (ਅਨੁਭਵ) ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਾਂਦਾ, ਜਿਕੁਰ ਪੰਖੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਉਡਦਾ ਹੈ, (ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੀ ਰਾਗ ਗੂਜਰੀ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ "ਜਿਉ ਆਕਾਸੈ ਪੰਖੀਅਲੋ ਖੋਜੁ ਨਿਰਖਿਓ ਨ ਜਾਈ॥ ਜਿਉ ਜਲ ਮਾਝੈ ਮਾਛਲੋ ਮਾਰਗ ਪੇਖਣੋ ਨ ਜਾਈ")। ੩ਸਾਧੂ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਸੰਸਾਰ) ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਨਗਰ (ਵਾਂਙੂ) ਵਸਦਾ ਹੈ। ੪ਚਾਰ ਵਰਣ ਦੇ (ਕੱਥ, ਸੁਪਾਰੀ, ਚੂਨਾ, ਅਤੇ) ਪਾਨ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਙੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਰੰਗ (ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੋਂ) ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ=ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਕੇ ਇਕ ਹੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੫(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਕੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ (ਵਾਂਗ ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਚੰਦਨ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਨੂੰ ਕੂੰਜ ਕੱਛੂ ਅਤੇ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ (ਵਾਙੂ) ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਲੱਗ ਸੁਖ ਫਲ ਜੋ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਅਨਜਾਣ ਪੰਧਾਊ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਸਤਾ ਪੁੱਛਕੇ ਟੁਰਨ। ਓਹ ਆਪ ਰਸਤਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇ ਰਚਨਹਾਰ ਹਨ। ਜਿੱਧਰ ਟੁਰਨਗੇ ਉਹੋ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਓਹ ਕਦੇ ਉਧਰ ਨਾ ਟੁਰਨਗੇ ਜੋ ਕੁਰਾਹ ਹੋਵੇ।

੧੪. [ਈਸ਼੍ਵਰ ਅਲੱਖ ਹੈ]।

੧ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਵੇਦਾ ਸਣੈ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰਿ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਆ।
੨ਮਹਾਦੇਵ ਅੰਵਧੂਤ ਹੋਇ ਨਮੋ ਨਮੋ ਕਰਿ ਧਿਆਨੁ ਨ ਆਇਆ।
੩ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।

[4]ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਲੈ ਨਾਥ ਨਉ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ।
[5]ਸਹਸ ਨਾਵ ਲੈ ਸਹਸ ਮੁਖ ਸਿਮਰਣਿ ਸੰਖ ਨ ਨਾਉ ਧਿਆਇਆ।
[6]ਲੋਮਸ ਤਪੁ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾ ਹਉਮੈ ਸਾਧਿ ਨ ਸਾਧੁ ਸਦਾਇਆ।
[7]ਚਿਰ ਜੀਵਣੁ ਬਹੁ ਹੰਢਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਲੁ ਨ ਚਖਾਇਆ।
[8]ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥੧੪॥

[ਨੇਤਿ=ਇਹ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ। ਸੰਖ=ਗਿਣਤੀ।]

[1]ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ (ਦੇਵਤਿਆਂ) ਨੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਭੇਦ ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ (ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ) ਕਿਹਾ। [2]ਸ਼ਿਵ ਨੇ (ਅਵਧੂਤ) ਸੁਆਹ ਪਿੰਡੇ ਪੁਰ ਮਲ ਕੇ (ਵਡਾ ਤਪ ਕੀਤਾ) ਛੇਕੜ ਨਮੋ ਨਮੋ ਹੀ ਕੀਤੀ (ਉਸਦੇ) ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਭੀ ਨਾ ਆਇਆ। [3]ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ 'ਆਕਾਰ' ਧਾਰਿਆ (ਪਰੰਤੂ) ਏਕੰਕਾਰ ਅਲਖ ਨੂੰ ਨਾ ਲਖਿਆ। [4]ਨੌਂ ਨਾਥਾਂ ਭੀ ਰਿੱਧੀਆਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ, ਨਿੱਧਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਹੀ ਟੇਕਿਆ (ਭਾਵ ਥਹੁ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਭੈ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਹੀ ਟੇਕਿਆ, ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੈ, ਪਰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੈਸਾ ਹੈ?) [5]ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਖ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਮ (ਨਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਲੈਕੇ) ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ (ਪਰੰਤੂ ਧਿਆਵਣ ਥੋਂ) ਗਿਣਤੀ ਬੱਸੁ ਨ ਹੋਈ। [6]ਲੋਮਸ (ਵਡੀ ਆਰਜ਼ਾ ਵਾਲੇ ਇਕ) ਰਿਖੀ ਨੇ ਤਪ ਕਰਕੇ ਸਾਧਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਹਉਮੈ ਸਾਧ ਕੇ (ਮਾਰ ਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ) ਸਾਧ ਨ ਕਹਾ ਸਕਿਆ। [7]ਚਿਰਜੀਵੀ (ਮਾਰਕੰਡੇਯ) ਆਦਿ ਨੇ ਬਾਹਲੇ ਚਿਰ ਤੋੜੀ (ਉਮਰ) ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਨ ਚਖਿਆ। ('ਅਲ' ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਹੈ, ਅਰਥ ਭੌਰੇ ਵਾਂਙੂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਾ ਚਖਿਆ ਅਥਵਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਕੇ ਨ ਚਖਿਆ)। [8](ਪਿਛੇ ਕਹੇ ਸਾਰੇ) 'ਕਦਰਤ' ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲੇ ਰਹੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਾ ਲੀਤਾ)।

੧੫. [ਅੰਜਨ ਵਿਚ ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਨਾ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹਇ ਵਸਿਗਤਿ ਆਇਆ।
[2]ਕਾਰਣ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਕਰੇ ਕਰਾਇਆ।
[3]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ।
[4]ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਇਆ।
[5]ਬੀਅਹੁ ਕਰਿ ਬਿਸਥਾਰ ਵੜੁ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਫਿਰਿ ਬੀਉ ਵਸਾਇਆ।
[6]ਅੰਪਿਉ ਪੀਅਣੁ ਅਜਰ ਜਰਣੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ।
[7]ਅੰਜਨੁ ਵਿਚਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧੫॥

[ਵੜ=ਬੋਹੜ। ਅੰਜਨ=ਸੁਰਮਾ, ਮਾਯਾ। ਨਿਰੰਜਨ=ਮਾਯਾ ਰਹਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ।]

[1]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ-ਸਾਰਿਆਂ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ) ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਹੋਕੇ (ਨਾਮ ਰਖਾਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ) ਵੱਸ ਆਯਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ)। [2]ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਕਰਤੇ ਦੇ ਹੱਥ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਸੰਤਾਂ ਦਾ) ਕਰਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। [3](ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਨਿਰਗੁਣ ਹੋਕੇ 'ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ' ਸਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਧਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਣਾ (ਉਸ ਨੂੰ) ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। [4]ਅਥਵਾ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ ਸਮਾਇ ਰਖੇ ਹਨ। [5](ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਇਕ ਬੀਜ ਥੋਂ ਬੋਹੜ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਓਹੀ ਬੀਜ ਫੇਰ ਬੋਹੜ ਦੇ ਫਲ ਵਿਖੇ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਅਜਿਹੇ ਪੂਰਬੋਕਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਪਾਉ ਛੇਕੜਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [6]ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਨਾਮ ਰੂਪ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਕੇ ਅਸਮਰਜ (ਨਾ) ਜਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲਾ

ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਈਸ੍ਵਰੀ ਦਾਤ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ) ਜਰ ਲੀਤੀ ਹੈ, (ਜਰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਦਿੱਤਾ, ਅਰ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੀ) ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ । [੭](ਅਜਿਹੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ) ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ ।

੧੬. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ]।

[੧]ਮਹਿਮਾ ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਰ ਵਿਚਿ ਮਹਿਮਾ ਲਖ ਨ ਮਹਿਮਾ ਜਾਣੈ ।
[੨]ਲਖ ਮਹਾਤਮ ਮਹਾਤਮਾਂ ਤਿਲ ਨ ਮਹਾਤਮੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ।
[੩]ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਲਖ ਉਸਤਤੀ ਪਲ ਉਸਤਤਿ ਅੰਦਰ ਹੈਰਾਣੈ ।
[੪]ਅਚਰਜ ਵਿਚਿ ਲਖ ਅਚਰਜਾ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ ।
[੫]ਵਿਸਮਾਦੀ ਵਿਸਮਾਦ ਲਖ ਵਿਸਮਾਦਹੁ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਹਾਣੈ ।
[੬]ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਗਮ ਹੈ ਅਕਥ ਕਥਾ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣੈ ।
[੭]ਲਖ ਪਰਵਾਣ ਪਰੈ ਪਰਵਾਣੈ ॥੧੬॥

[ਮਹਿਮਾ=ਸ਼ੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ। ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਰ=ਧਰਤੀ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਵਿਖੇ ।]
[ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ। ਵਿਹਾਣੈ=ਬੀਤਦੇ ਹਨ । ਪਰੇ ਹਨ।]

[੧]ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ 'ਮਹਿਮਾਂ' ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਵਿਖੇ (ਤਾਂ ਕਈ ਗੁਣੀ ਸਿਆਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ ਨੂੰ ਲਖਕੇ ਕੋਈ (ਉਸ ਦੀ) ਮਹਿਮਾਂ (ਕਹਿਣੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। [੨]ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਤਮ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਕੇ) ਆਪ ਮਹਾਤਮਾ (ਬਜ਼ਾਸਾਦਿਕ ਰਿਖੀ) ਬਣ ਬੈਠੇ (ਪਰੰਤੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਇਕ ਤਿਲ ਬੀ ਆਖਕੇ ਨਾ ਵਯਾਖਯਾਨ ਕਰ ਸਕੇ। [੩](ਦੇਵਤਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਜੀਆਂ) ਲੱਖਾਂ ਉਸਤਤੀਆਂ (ਕਰਨਹਾਰ) ਹਨ, ਪਰੰਤੂ (ਓਹ ਸਾਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਪਲ ਮਾਤ੍ਰ ਉਸਤਤੀ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੪](ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਭਾਲਦੇ ਭਾਲਦੇ) ਅਚਰਜ (ਹੋ ਗਏ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅਚਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, (ਪਰ ਉਹ ਇਸ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਜੋ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਰਖਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਅਚਰਜਤਾਈ) ਦਾ 'ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ' ਹੈ (ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਚਰਜ ਰੂਪ) ਹੈ। [੫]ਲੱਖਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ (ਅਚਰਜ ਹੋਣ ਵਾਲੇ) ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਵਿਸਮਾਦ (ਰੂਪ ਸਭ) ਵਿਸਮਾਦਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਪਰੇ ਹੈ। [੬]'ਅਬਿਗਤ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਗਤੀ ਅਤੀ ਅਗੰਮ (ਨਾ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਵਾਲੀ) ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ) ਕਥਾ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ, (ਲੋਕ) ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੭](ਜੋ ਪਰਵਾਣ=ਮੰਨੇ ਪਰਮੰਨੇ ਹਨ ਉਜੇਹੇ) ਲੱਖਾਂ ਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ ਤੋਂ (ਉਹ) ਮੰਨਿਆਂ ਪ੍ਰਮੰਨਿਆਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਬਹੁਤ ਪਰੇ ਹੈ।

ਭਾਵ—"ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ"।

੧੭. [ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ]।

[੧]ਅਗਮਹੁ ਅਗਮੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਅਗਮੁ ਅਗਮੁ ਅਤਿ ਅਗਮੁ ਸੁਣਾਏ ।
[੨]ਅਲਖਹੁ ਅਲਖੁ ਅਲਖੁ ਹੈ ਅਲਖੁ ਅਲਖੁ ਲਖ ਅਲਖੁ ਧਿਆਏ ।
[੩]ਅਪਰੰਪਰੁ ਅਪਰੰਪਰਹੁੰ ਅਪਰੰਪਰੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਭਾਏ ।
[੪]ਆਗੋਚਰ ਆਗੋਚਰਹੁ ਆਗੋਚਰੁ ਆਗੋਚਰਿ ਜਾਏ ।
[੫]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਰਾਧਿ ਅਲਾਏ ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲੁ ਪਿਰਮਰਸੁ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲ ਛਲਾਏ ।

੭ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜਾਉ ਚੜਾਏ ॥੧੭॥

[ਅਗੰਮੁ=ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ । ਅਲਖ=ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਨਹੀਂ ।]
[ਅਪਰੰਪਰ=ਪਰੇ ਥੋਂ ਪਰੇ । ਅਗੋਚਰੁ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਥੋਂ ਅਵਿਸ਼ਯ ।]
[ਇਕੀਹ=(ਇਕ + ਈਹ=ਇੱਛਾ) ਇਕ ਇੱਛਾ ।

੧ਅਗੰਮ (ਸਰੂਪਾਂ ਥੋਂ ਜੁ) ਅਗੰਮ (ਹੋਵੇ) ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਗੰਮ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ) ਜੋ ਅਗੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਅਤਿ ਅਗੰਮ ਹਨ, (ਉਹ) ਬੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਅਗੰਮ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੨ਅਲਖ (ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਜੋ) ਅਲੱਖ ਹੋਵੇ, (ਉਸ) ਤੋਂ ਬੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਲੱਖ ਹੈ, (ਤਾਂਤੇ ਐਸੇ) ਲੱਖਾਂ ਅਲੱਖ (ਉਸ) ਅਲੱਖ ਨੂੰ 'ਅਲਖ' (ਕਹਿਕੇ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ੩ਅਪਰੰਪਰ (ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਅਪਰੰਪਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਪਰੰਪਰਾਂ ਦੇ 'ਭਾਏ') ਭਾਣੇ (ਬੀ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਜੇ ਹੋਰ) ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ। ੪ਅਗੋਚਰ (ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਜੋ) ਅਗੋਚਰ ਹੋਣ (ਉਸ ਤੋਂ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਗੋਚਰ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਅਗੋਚਰਾਂ ਦੇ ('ਜਾਏ') ਜਾਣੇ(ਬੀ ਉਹ ਅਜੇ ਹੋਰ) ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੫ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਬੇਅੰਤ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸ ਸੁਖ ਫਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਾਰਨ) ਅਛਲ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ ਅਛਲਾਂ=ਵਡੇ ਚਲਾਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਛਲਿਆ ਜਾਂਦਾ; ਭਾਵ-ਚਤੁਰਾਈ ਨ ਚਤਰਭੁਜ ਪਾਈਐ) ਓਹ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੋਂ) ਛਲਾਏ (ਮੋਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ)। ੭(ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ) ਇਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਗਮ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੁਤ, ਵਿਤ ਅਤੇ ਲੋਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਈਹਾ 'ਇੱਛਾ' ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੮. [ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਲਖਾਉਣਾ]।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ ।
੨ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿਹੁਇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚਿ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਇ ਅਛਲ ਛਲਾਇਆ ।
੪ਚਾਰਿ ਵਰਨਿ ਇਕ ਵਰਨ ਹੁਇ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
੫ਧਿਆਨ ਮੂਲੁ ਦਰਸ਼ਨੁ ਗੁਰੂ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਦਰਸਨ ਵਿਚਿ ਆਇਆ ।
੬ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ॥੧੮॥

[ਆਕਾਰ=ਸਰੂਪ । ਅਗਾਧ ਬੋਧ=ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ।]

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੇ (ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਆਕਾਰ ਬਣਾਯਾ ਹੈ। ੨'ਅਵਗਤਿ ਗਤਿ' ਅਗਾਧ ਬੋਧ, ਅਰ ਅਲਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੀ) ਮੂਰਤੀ ਧਾਰਕੇ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ 'ਅਛਲ' ਨੇ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਕੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਛਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ= ਨਿਰਗੁਣ ਨੇ ਸਰਗੁਣ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਜਾਰ ਕਰਨਾ ਸਰਗੁਣ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਇਹੋ ਉਸ ਦਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਛਲਣੇ ਦਾ ਰੂਪ ਇਹ ਹੈ "ਜਉ ਹਮ ਬਾਂਧੇ ਮੋਹ ਫਾਸ ਹਮ ਪ੍ਰੇਮ ਬਧਨਿ ਤੁਮ ਬਾਧੇ ॥ ਅਪਨੇ ਛੂਟਨ ਕੋ ਜਤਨੁ ਕਰਹੁ ਹਮ ਛੂਟੇ ਤੁਮ ਆਰਾਧੇ")। ੪(ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਰਣ ਕਰਕੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਾਈ। ੫(ਸਾਰੇ)

ਧਿਆਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, (ਇਸੇ ਲਈ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਛੀਏ ਮਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੀ) ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [6]ਆਪਣਾ ਆਪ (ਹੀ ਸਾਰੇ) ਹੋਏ, (ਫੇਰ ਆਪਣਾ) ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ।

ਭਾਵ–ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਲਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੇਜਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਗਜ਼ਾਨ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਲਖਾਯਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਚਖੰਡ ਬਣਾਇਆ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਤੋਰੀ, ਜਾਤ ਹੰਕਾਰ ਉਡਾਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਦੱਸਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸਿਧੀ ਹੋਣ ਪਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਕਰਕੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਅਲਿਪਤ ਰਹੇ।

੧੯. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ]।

[1]ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਆਏ।
[2]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਿਸਟਿ ਨਿਹਾਲੁ ਕਰਿ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਾਏ।
[3]ਚਰਣ ਰੇਣੁ ਮਸਤਕਿ ਤਿਲਕ ਭਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਲੇਖੁ ਮਿਟਾਏ।
[4]ਚਰਣੋਦਕ ਲੈ ਆਚਮਨੁ ਹਉਮੈ ਦੁਬਿਧਾ ਰੋਗੁ ਗਵਾਏ।
[5]ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸਹਜ ਘਰਿ ਆਏ।
[6]ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਚਿ ਭਵਰ ਹੋਇ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਮਕਰੰਦ ਲੁਭਾਏ।
[7]ਪੂਜ ਮੂਲ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਣ ਦੂਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਲਵੈ ਨ ਲਾਏ।
[8]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਗੁਰ ਸਰਣਾਏ॥੧੯॥

[ਸਰਣਾਗਤੀ=ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ। ਨਿਹਾਲੁ=ਪ੍ਰਸੰਨ। ਰੇਣੁ=ਧੂੜੀ।
[ਚਰਣੋਦਕ=ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ। ਆਚਮਨੁ = ਪੀਣਾ। ਸੁਖ ਸੰਪਤ = ਸੁਖਾਂ ਦਾ]
[ਡੱਬਾ। ਲਵੈ = ਬਰਾਬਰ।

[1]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਆਏ ਹਨ। [2](ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨਾਲ (ਨਿਹਾਲ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪਾਏ (ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ) [3]ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮੱਥੇ ਦਾ ਤਿਲਕ ਬਣਕੇ ਭਰਮ ਕਰਮ ਦੀ ਲਿਖਤ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਤਜਿ ਭਰਮ ਕਰਮ ਵਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਲੇਹੀ"। ਅਰਥ :–ਨਿਵਿਧ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਛੱਡਕੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਪੁਰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਰਖ)। [4]ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਆਚਮਨ ਲੈ, (ਏਹ) ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਰੋਗ ਗਵਾ ਦਿਉ। [5](ਸੋ ਐਉਂ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਪੈਰੀਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ('ਸਹਜ ਘਰ') ਅਨੰਦ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆ ਗਏ। [6]ਫੇਰ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ ਹੋਕੇ ਮਕਰੰਦ (ਰਸ ਰੂਪੀ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। [7]ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੂਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ (ਹੀ) ਸਮਝੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆਂ) ਦੂਜਾ ਭੈ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਲਵੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਲਾਇਆ। [8]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਰੂਪੀ ਫਲ (ਦੇਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–"ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥" ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। "ਧੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧ ਖੇ ਸਾਈ ਥੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਲਧੇ ਹਭੇ ਥੋਕੜੇ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ ॥" ਅਰਥ–ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਰੇਣੁ ਵਿਖੇ ਮੱਜਨ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਮਸਤਕ ਪਰ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਧਰਮਾਦਿ ਪਦਾਰਥ ਅਰ ਹਰੀ ਨਾਮ ਧਨ

ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨੦. [ਗੁਰ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਵਰਨਨ]।

੧ਸਾਸਤਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਵੇਦ ਲਖ ਮਹਾਂ ਭਾਰਥ ਰਾਮਾਇਣ ਮੇਲੇ।
੨ਸਾਰਗੀਤਾ ਲਖ ਭਾਗਵਤ ਜੋਤਕ ਵੈਦ ਚਲੰਤੀ ਖੇਲੇ।
੩ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸਾਅੰਗੀਤ ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸੁਰ ਭੇਲੇ।
੪ਸਨਕਾਦਿਕ ਲਖ ਨਾਰਦਾ ਸੁਕ ਬਿਆਸ ਲਖ ਸੇਖ ਨਵੇਲੇ।
੫ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਘਣੇ ਦਰਸਨ ਵਰਨ ਗੁਰੂ ਬਹੁ ਚੇਲੇ।
੬ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲ ਗੁਰ ਬਚਨ ਸੁਹੇਲੇ।
੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨਮੋ ਨਮੋ ਕੇਲੇ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ॥੨੦॥

[ਜੋਤਕ=ਜੋਤਸ਼ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ। ਸਾਅੰਗੀਤ=ਰਾਗ ਵੇਤਾ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਪਾਠਕ।]
[ਭੇਲੇ=ਕੱਠੇ ਕਰੀਏ। ਲਖ ਸੇਖ ਨਵੇਲੇ=ਲੱਖਾਂ ਸੇਖ ਨਾਗ ਨਵੀਨ ਜਾਂ]
[ਸ਼ੇਖ ਅਰ ਨਬੀ ਲੋਕ। ਕੇਲੇ=ਅਨੰਦ ਰੂਪ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ (ਪਾਠੀ) ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ, ਵੇਦਾਂ, ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ, ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ (ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ) ਸਮੂਹ। ੨ਸਾਰਗੀਤਾ, ਭਾਗਵਤ (ਦੇ ਪਾਠੀ), ਜੋਤਸ਼ ਪਾਠੀ, ਹਕੀਮ ('ਚਲੰਤੀ ਖੇਲ' ਕਹੀਏ) ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਖੇਲਣਹਾਰ (ਨਟ ਲੋਕ)। ੩ਚੋਦਾਂ ਵਿੱਦਜਾ, ('ਸਾਅੰਗੀਤ' ਕਹੀਏ) ਗਾਇਤ੍ਰੀ (ਜੋ ਸੰਧਜਾ ਕਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਦੇ ਪਾਠੀ ਅਥਵਾ ਕਲੌਂਤ ਲੋਕ) ਸੰਗੀਤ ਵੇਤਾ, (ਲੱਖਾਂ) ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਬਿਸ਼ਨ ਸ਼ਿਵ ਕੱਠੇ ਕਰੀਏ। ੪ਲੱਖਾਂ ਸਨਕਾਦਿਕ ਰਿਖੀ, ਨਾਰਦ, ਸੁਕਦੇਵ, ਬਿਆਸ, ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨਵੀਨ (ਜਾਂ ਸ਼ੇਖ ਤੇ ਨਬੀ)। ੫(ਲੱਖਾਂ) ਗਿਆਨੀ, (ਲੱਖਾਂ) ਧਿਆਨੀ, (ਲੱਖਾਂ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਹਾਰੇ, ਲੱਖਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤਾਂ), ਲੱਖਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲੇ (ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਹਨ। ੬(ਪਰ ਏਹ ਸਭ ਅਧੂਰੇ ਹਨ) ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ) ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ (ਅਰ ਉਹਨਾਂ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਹੈ)। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਹੈ (ਜੋ ਕਥਨ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਇਸ ਲਈ) ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ (ਇਹ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈ) ਕਹੀਏ, (ਅਤੇ) ਨਮਸਕਾਰ ਨਮਸਕਾਰ (ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਰਨ ਵਿਚ) ਆਨੰਦ ਲਈਏ (ਭਾਵ-ਅੰਤ ਲਿਆਂ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ)। ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਹੈ (ਜੋ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ (ਵੰਡੀਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰੋ, ਅਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ, ਹੋਰ ਜਿੰਨੇ ਨਾਮ ਇਸ ਪੌੜੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਕਹੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਤਕਾਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣਾ, ਓਹ ਆਪ ਸਾਰੇ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਤ ਹਨ।

੨੧. [ਗੁਰੂ ਤੁਲ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ]

੧ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਆਖੀਅਨਿ ਲਖ ਪਦਾਰਥ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ।
੨ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਲਖ ਸੇਵਕੀ ਕਾਮਧੇਣੁ ਲਖ ਵਗ ਚਰੰਦੇ।
੩ਲਖ ਪਾਰਸ ਪਥਰੋਲੀਆ ਪਾਰਜਾਤ ਲਖ ਬਾਗ ਫਲੰਦੇ।
੪ਚਿਤਵਣ ਲਖ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਲਖ ਰਸਾਇਣ ਕਰਦੇ ਛੰਦੇ।

੫ਲਖ ਰਤਨ ਰਤਨਾਗਰਾਂ ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਸਭ ਫਲ ਸਿਮਰੰਦੇ।
੬ਲਖ ਭਗਤਾ ਲਖ ਭਗਤ ਹੋਇ ਕਰਾਮਾਤ ਪਰਚੈ ਪਰਚੰਦੇ।
੭ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰੰਦੇ।
੮ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲੰਦੇ ॥ ੨੧ ॥ ੧੬ ॥

[ਬੰਦੇ=ਦਾਸ। ਵਗ=ਗਊਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਪਥਰੋਲੀਆ=ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੀਟੀਆਂ।]
[ਚਿਤਵਣ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਛੰਦੇ=ਉਸਤੁਤੀ। ਰਤਨਾਗਰਾਂ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ।]
[ਪਰਚੈ=ਪ੍ਰੇਮ। ਪਰਚੰਦੇ=ਪਰਚਦੇ ਹਨ।]

੧ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਪਦਾਰਥ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਹਨ। ੨ਰਿੱਧੀਆਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਟਹਿਲਣਾਂ ਹਨ, ਕਾਮਧੇਨੁ ਗਊਆਂ ਦੇ ਲਖਾਂ ਵੱਗ ਚਰਦੇ ਹਨ। ੩ਲਖਾਂ ਪਾਰਸ ਦੀਆਂ ਗੀਟੀਆਂ (ਰੁਲਦੀਆਂ ਹਨ), ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਬਾਗ ਫਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੪(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਚਿੰਤਾਮਣੀਆਂ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਰਸਾਇਣਾਂ ਛੰਦੇ ਕਰਦੀਆਂ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁਰ ਬਲਿਹਾਰ ਹੁੰਦੀਆ) ਹਨ। ੫ਲਖਾਂ ਰਤਨ ਲੱਖਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਸਾਰੇ ਨਿਧਾਨ ਤੇ ਸਾਰੇ (ਕਰਮਾਂ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ) ਫਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ। ੬ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਜੋ ਕਰਾਮਾਤ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਪਰਚਦੇ ਸਨ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ) ਲਖਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਭਗਤ ਹੋ ਗਏ। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਜਰ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪੀਕੇ ਪਾਟ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ, ਜਰੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੮ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, (ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ੧੬ਵੀਂ ਵਾਰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੧੭.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸੰਖ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਕਰਨੀ ਹੀਨ]।

੧ਸਾਗਰੁ ਅਗਮ ਅਥਾਹੁ ਮਥਿ ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਅਮੋਲ ਕਢਾਏ।
੨ਸੀਸਅਰੁ ਸਾਰੰਗ ਧਨੁਖ ਮਦੇ ਕਉਸਤਕ ਲਛ ਧਨੰਤਰ ਪਾਏ।
੩ਆਰੰਭਾ ਕਾਮਧੇਣੁ ਲੈ ਪ੍ਰਾਰਿਜਾਤੁ ਅਸੁ ਅਮਿਉ ਪੀਆਏ।
੪ਐਰਾਪਤਿ ਗਜ ਸੰਖੁ ਬਿਖੁ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਮਿਲਿ ਵੰਡਿ ਦਿਵਾਏ।
੫ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਹੀਰਿਆਂ ਬਹੁਮੁਲੇ ਸਭੁ ਕੋ ਵਰੁਸਾਏ।
੬ਸੰਖ ਸਮੁੰਦ੍ਰਹੁ ਸਖਣਾ ਧਾਹਾ ਦੇ ਦੇ ਰੋਇ ਸੁਣਾਏ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਰਿਦੇ ਵਸਾਏ।
੮ਨਿਹਫਲ ਅਹਿਲਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਏ ॥ ੧ ॥

[ਮਥਿ=ਰਿੜਕਵਾਕੇ। ਕਢਾਏ=ਕਢਵਾਏ। ਸੀਸਅਰੁ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ। ਮਦੁ=ਸ਼ਰਾਬ।]
[ਕਉਸਤਕ=ਕਉਸਤਕ ਮਣੀ। ਲਛ=ਲਛਮੀ। ਪਾਰਿਜਾਤੁ=ਕਲਪ ਬਿਛ।]
[ਅਸੁ=ਉਚੀਸ੍ਰਵਾ ਨਾਮੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਘੋੜਾ। ਅਰਾਪਿਤ ਗਜ=ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਹਾਥੀ।]
[ਨਿਹਫਲ=ਬ੍ਰਿਥਾ। ਅਹਿਲਾ=ਸੁੰਦਰ।]

੧ਅਗਨ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਵਾਕੇ ਚੋਦਹ ਰਤਨ ਅਮੋਲਕ (ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਕਢਵਾਏ। ੨ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਸਾਰੰਗ ਨਾਮਾ ਧਨੁਖ, ਸ਼ਰਾਬ, ਕੌਸਤਕ ਮਣੀ, ਲੱਛਮੀ, ਧਨੰਤਰ ਨਾਮਾ ਵੇਦ ਪਾਏ। ੩ਆਰੰਭਾ (ਨਾਮੇ ਅਪੱਛਰਾਂ ਜੋ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਗਾਇਨ ਕਰਦੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ) ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਪਾਰਜਾਤ ਨਾਮੇ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਉਚੀਸ੍ਰਵਾ (ਸੂਰਜ) ਦਾ ਘੋੜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹਨੀ ਰੂਪ ਕਰਕੇ) ਪਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ੪ਹਾਥੀ, (ਗਾਡੀਵ ਨਾਮੇ) ਸੰਖ, (ਕਾਲਕੂਟ ਨਾਮੇ) ਬਿਖ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਰ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ (ਸਭਾ ਲਗਵਾ ਮੋਹਨੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਜਥਾ ਜੋਗ ਉਕਤ ਚੋਦਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ) ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ੫(ਹੋਰ ਬੀ) ਮਾਣਕ, ਮੋਤੀ, ਹੀਰੇ, ਵੱਡੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਰੁਸਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਲਾਭ ਪਾਉਂਦੇ) ਹਨ। ੬ਪਰੰਤੂ ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਫੇਰ ਖਾਲੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਧਾਹਾ ਮਾਰ ਮਾਰ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ)। ੭(ਤਿਵੇਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ) ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹਨੂੰ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਉਂਦਾ। ੮ਉਹ ਸੁੰਦਰ (ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਐਵੇਂ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਸੇ ਪੁਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਕਬੀਰ ਰੈਨਾਇਰ ਬਿਛੋਰਿਆ ਰਹੁ ਰੇ ਸੰਖ ਮਝੂਰਿ॥ ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ॥" ਅਨਜੋਕਤੀ ਅਲੰਕਾਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਸੰਖ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦ੍ਵਾਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੇ ਸੰਖ! (ਰੈਣਾਇਰ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹੁ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧਾਰਣਾਂ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਨਾ ਰਹੁ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਹਰੇਕ ਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪਿਆ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰੇਂਗਾ ਅਰਥਾਤ ਚੋਰਾਸੀ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਪਛੋਤਾਪ ਕਰੇਂਗਾ।

ਇਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ੧੪ ਰਤਨ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਸੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਲੈਣ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਬੀ ਰਤਨ ਇਥੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸੇ ਪਰ ਸੰਖ ਖਾਲੀ ਆਇਆ ਸੋ ਰੋਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਸਰੋਵਰ ਜਾਣੋਂ, ਸਾਰੇ ਰਤਨ ਏਸ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਕਰਨੀ ਹੀਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਜਗਜਾਸੂ ਸੰਖ ਵਤ ਖਾਲੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਸਤਸੰਗਤ ਦੇ ਚੋਦਾਂ ਰਤਨ ਏਹ ਗਿਣੇ ਹਨ:–ਸ਼ਾਂਤੀ, ਧਰਮ ਪ੍ਰੇਮ, ਭਗਤੀ. ਸੀਲਤਾਈ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਵਿਦਜਾ, ਖਿਮਾ, ਅਭਜਾਸ, ਯੋਗ, ਨਾਮ, ਸਤਿਸੰਗ, ਮਹਾਂਵਾਕ, ਪਰਵਿਰਤੀ। ਏਹ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਰਤਨ ਹਨ।

੨. [ਡੱਡੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼–ਮਨਮੁਖ]।

੧ਨਿਰਮਲੁ ਨੀਰੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ਸੁਭਰ ਸਰਵਰਿ ਕਵਲ ਫੁਲੰਦੇ।
੨ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਅਤਿ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਹੋਇ ਮਹਿਕੰਦੇ।
੩ਭਵਰਾਂ ਵਾਸਾ ਵੰਝ ਵਣਿ ਖੋਜਹਿ ਏਕੋ ਖੋਜਿ ਲਹੰਦੇ।
੪ਲੋਭ ਲੁਭਤਿ ਮਕਰੰਦ ਰਸਿ ਦੂਰਿ ਦਿਸੰਤਰਿ ਆਇ ਮਿਲੰਦੇ।
੫ਸੂਰਜੁ ਗਗਨਿ ਉਦੋਤ ਹੋਇ ਸਰਵਰਿ ਕਵਲ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦੇ।
੬ਡੱਡੂ ਜਿਕੜਿ ਵਾਸੁ ਹੈ ਕਵਲ ਸਿਞਾਣਿ ਨ ਮਾਣਿ ਸਕੰਦੇ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਹਤ ਨ ਰਹੰਦੇ।

[੮]ਮਸਤਕਿ ਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਦੇ ॥੨॥

[ਸੁਭਰ=ਲਬਾਲਬ। ਮਹਿਕੰਦੇ=ਮਹਿਕ ਰਹੇ ਹਨ।]
[ਨ ਮਾਣ ਸਕੰਦੇ=ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਭਾਵ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦੇ।]

[੧]ਪਾਣੀ ਸੁਹਣਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਲਬਾਲਬ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹਨ। [੨]ਰੂਪ (ਅਨੂਪਮ) ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਸਰੂਪ ਡਾਢਾ ਹੈ, (ਹੋਰਾਂ) ਗੰਧਾਂ (ਨਾਲੋਂ) ਸੁਗੰਧੀ (ਬੀ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਤੇ ਨਿਰਾਲੀ) ਮਹਿਕ ਰਖਦੀ ਹੈ। [੩]ਭੌਰੇ ਬੀ ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ ਵਾਸ. ਕਰਕੇ ਖੋਜਦੇ ਹੋਏ ਇਕ (ਕਮਲ) ਦਾ ਖੋਜ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [੪](ਕਮਲ ਦੀ) ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਖੇ (ਮਨ) ਲੋਭਾਇਮਾਨ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਆ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। [੫](ਕਵਲਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸੂਰਜ ਪੁਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਸੂਰਜ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਉਦੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਲਾਵਾਂ ਦੇ ਕਵਲ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [੬]ਡੱਡੂਆਂ ਦਾ (ਕਵਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੈ, ਕਵਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿਞਾਣਕੇ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। [੭](ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤ) ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਹਿਤ (ਮਰਿਯਾਦਾ) ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਉਹ ਕੌਣ ਡੱਡੂ ਹਨ? ਉੱਤਰ :-) [੮]ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਥੇ ਦੇ ਖੋਟੇ ਭਾਗ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਜਗਤ ਰੂਪੀ ਤਲਾਉ ਬ੍ਰਹਮ ਸੱਤਾ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਲਬਾਲਬ ਜਾਂ ਨਕੋਨਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਕਮਲ ਰੂਪ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਮੰਦਭਾਗੀ ਡੱਡੂ ਹਨ, ਸੂਰਜ ਗੁਰੂ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਇਕ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹਨ, ਡੱਡੂ ਵਿਖਯਾਂ ਦੇ ਬੂਰ ਜਾਂ ਜਾਲੇ ਨੂੰ ਖਾਕੇ ਮੋਹ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਮਨਮੁਖਾਂ, ਕਪਟੀਆਂ ਦੇ ਖੋਟੇ ਭਾਗ ਹਨ। ਯਥਾ-"ਦਾਦਰ ਤੂ ਕਬਹਿ ਨ ਜਾਨਸਿ ਰੇ॥ ਭਖਸਿ ਸਿਬਾਲੁ ਬਸਸਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨ ਲਖਸਿ ਰੇ॥" ਅਨਯਚ "ਐਬ ਤਨਿ ਚਿਕੜੋ ਇਹੁ ਮਨੁ ਮੀਡਕੋ ਕਮਲ ਕੀ ਸਾਰ ਨਹੀ ਮੂਲਿ ਪਾਈ॥ ਭਉਰੁ ਉਸਤਾਦੁ ਨਿਤ ਭਾਖਿਆ ਬੋਲੇ ਕਿਉ ਬੂਝੈ ਜਾ ਨਹ ਬੁਝਾਈ॥" ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਭੌਰੇ ਰੂਪ ਉਸਤਾਦ ਆਪਣੀ ਗੁੰਜਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। "ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਗਲਿ ਮਿਲਹੁ ਅੰਕਿ ਸਹੇਲੜੀਆਹ॥ ਮਿਲਿਕੈ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੰਮ੍ਰਥ ਕੰਤ ਕੀਆਹ"। ਤਥਾ-"ਸਿਖੋ ਸਬਦ ਪਿਆਰਿਹੋ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੀ ਟੇਕ"; ਪਰੰਤੂ ਮੰਦਭਾਗੀ ਕਪਟੀ ਰੂਪ ਡੱਡੂ ਐਬਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਹੋਯਾ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਅਗੇ ਤੀਜੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਬਗਲੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :-

੩. [ਬਗਲੇ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼-ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ]।

[੧]ਤੀਰਥਿ ਪੁਰਬਿ ਸੰਜੋਗ ਲੋਗ ਚਹੁ ਕੁੰਡਾਂ ਦੇ ਆਇ ਜੁੜੰਦੇ।
[੨]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੰਦੇ।
[੩]ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰਿ ਵੇਦ ਸੁਣੰਦੇ।
[੪]ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਜੁਗਤਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਪੁਜੰਦੇ।
[੫]ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਕਰਿ ਸਮਾਧਿ ਅਪਰਾਧਿ ਨਿਵੰਦੇ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨ ਚਾਲ ਚਲੰਦੇ।
[੭]ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਫਲੁ ਨ ਲਹੰਦੇ ॥੩॥

[ਜੁੜੰਦੇ=ਜੁੜਦੇ ਹਨ। ਸੁਣੰਦੇ=ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਪੂਜੰਦੇ=ਪੂਜਦੇ ਹਨ।]
[ਨਿਵੰਦੇ=ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ=ਕਪਟ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ।]

[੧]ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਪੁਰਬਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਪੁਰ ਲੋਕ ਚਾਰਕੁੰਟਾਂ ਥੋਂ ਆਕੇ ਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੨]ਚਾਰ ਵਰਣ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ, ਹੋਮ, ਜਗ, ਵਰਤ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਕਰਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। [੪](ਕੋਈ ਗਿਆਨੀ) ਗਿਆਨ (ਕਰਦਾ ਹੈ) (ਧਿਆਨੀ) ਧਿਆਨ (ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੈ) (ਕੋਈ) ਜੁਗਤ ਨਾਲ (ਮੰਤਰ ਦਾ) ਜਪ (ਕਰਦਾ) ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਸਥਾਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਖੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। [੫]ਬਗਲਿਆਂ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜੇ (ਚਿੱਟੇ ਪਰ) ਹਨ, ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ (ਪਾਪ ਦੀ) ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਤਾੜ ਲਾ ਕੇ ਤਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਦਾਉ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਗੜੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅਗੇ ਦਾਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਚਾਲ ਪੁਰ (ਜੋ) ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ। [੭](ਉਹ) ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ (ਕੁਛ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਭਾਵ-''ਬਗਾ ਬਗੇ ਕਪੜੇ ਤੀਰਥ ਮੰਝਿ ਵਸੰਨ੍ਹਿ ॥ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆ ਖਾਵਣੇ ਬਗੇ ਨ ਕਹੀਅਨ੍ਹਿ ॥'' ਅਨਜਚ-''ਹੰਸਾ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣਾ ਬਗੁ ਡਡਾ ਭਾਲਣ ਜਾਵੈ ॥'' ਅਨਜਚ, ''ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਦੋਊ ਲੋਚਨ ਮੂੰਦਕੈ ਬੈਠ ਰਹਿਓ ਬਕੁ ਧਿਆਨ ਲਗਾਯੋ।'' ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਰ ਵਿਚ ਬਗਲੇ ਦਾ ਮੱਛੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਸਮਾਧਿ ਸਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀਆਂ ਦੇ ਆ ਬੈਠਣ ਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਵਿਧਿ ਨਖੇਧੀ ਦੋਨੋਂ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਇਕ (ਅਮਰ ਵਾਕਿਆ) ਹੁੰਦੜ ਬਾਤ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਤਿਸੰਗਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਗਲੇ ਨਾ ਬਣੋਂ।

੪. [ਅਨ-ਅਧਿਕਾਰੀ]।

[੧]ਸਾਵਣਿ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਵੁਠੈ ਸੁਕੈ ਅਕੁ ਜਵਾਹਾ।
[੨]ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਬਬੀਹੇ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਸਿਪ ਅੰਦਰਿ ਮੋਤੀ ਓਮਾਹਾ।
[੩]ਕਦਲੀ ਵਣਹੁ ਕਪੂਰ ਹੋਇ ਕਲਰਿ ਕਵਲ ਨ ਹੋਇ ਸਮਾਹਾ।
[੪]ਬਿਸੀਅਰ ਮੁਹਿ ਕਾਲਕੂਟ ਹੋਇ ਧਾਤ ਸੁਪਾਤ੍ਰ ਕੁਪਾਤ੍ਰ ਦੁਰਾਹਾ।
[੫]ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਉਤੈ ਸਾਹਾ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮਰਸੁ ਮਨਮੁਖ ਬਦਰਾਹੀ ਬਦਰਾਹਾ।
[੭]ਮਨਮੁਖ ਟੋਟਾ ਗੁਰਮੁਖ ਲਾਹਾ ॥੪॥

[ਵਣ=ਬ੍ਰਿਛ। ਹਰੀਆਵਲੇ=ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੁਠੇ=ਵਰਸਣ ਨਾਲ।]
[ਓਮਾਹਾ=ਆਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਸਮਾਹਾ=ਰੌਣਕ। ਧਾਤੁ=ਵਸਤੁ। ਦੁਰਾਹਾ=ਦੂਜੇ]
[ਰਾਹੋਂ ਨਿਕਲਨਾ। ਬਦਰਾਹੀ=ਵਿਕਾਰੀ। ਬਦਰਾਹਾ=ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।]

[੧]ਸਾਵਣ ਦੇ ਵੱਸਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਛ ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅੱਕ ਅਤੇ ਜਵਾਹਾ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੨]ਬੰਬੀਹੇ (ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜੇ) ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਦੀ ਬੂੰਦ ਪਵੇ ਤਾਂ (ਉਸਨੂੰ) ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਜੇਕਰ) ਸਿੱਪ ਵਿਚ ਪਵੇ ਤਾਂ (ਮੋਤੀ ਦਾ ਕੀੜਾ) ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੩]ਕੇਲੇ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵਿਖੇ (ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ) ਪਵੇ ਤਾਂ ਕਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੱਲਰ ਵਿਖੇ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। [੪](ਜੇਕਰ ਉਹ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ) ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਵੇ ਤਾਂ 'ਕਾਲਕੂਟ'' ਵਿਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਗੱਲ ਕੀ) (ਸੁਪਾਤ੍ਰ ਕਟੋਰੇ) ਚੰਗੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਪਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਵਸਤੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੁਪਾਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਲਟੀ ਸ਼ੈ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਹੁਣ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਤੋਂ ਲੈ ਸੱਤਵੀਂ ਤੀਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਸਾਵਣ ਦੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਙੂ ਵਰਸਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਮਨਮੁਖ ਅੱਕ ਤੇ ਜਵਾਹਾਂ ਵਾਂਙੂ ਸੁਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸ਼ਾਂਤਿ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਭੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਅਰ ਸਿੱਪ ਵਾਂਙੂ ਹਨ) ਸੁਖ ਫਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪਾਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ (ਬਦਰਾਹੀਂ) ਵਿਕਾਰੀ ਹਨ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ੭(ਇਸ ਲਈ) ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੀ ਲਾਭ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰਿਦੇ ਭੂਮੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੁੱਧ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਥੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਬਿਰਵਾ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਦੇ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਕੱਲਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਘਾਹ ਬੂਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੫. [ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਵਣਵਣ ਵਿਚਿ ਵਣਾਸਪਤਿ ਇਕੋ ਧਰਤੀ ਇਕੋ ਪਾਣੀ।
੨ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਫੁਲ ਫਲ ਸਾਦ ਸੁਗੰਧ ਸਨਬੰਧ ਵਿਡਾਣੀ।
੩ਉਚਾ ਸਿੰਮਲੁ ਝੰਟੁਲਾ ਨਿਹਫਲ ਚੀਲੁ ਚੜ੍ਹੇ ਅਸਮਾਣੀ।
੪ਜਲਦਾ ਵਾਂਸੁ ਵਡਾਈਐ ਵੰਝੁਲੀਆਂ ਵਜਨਿ ਬੇਬਾਣੀ।
੫ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਵਾਂਸੁ ਰਹੈ ਨਿਰਗੰਧ ਰਵਾਣੀ।
੬ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਰਿਦੈ ਨ ਵਸੈ ਅਭਾਗ ਪਰਾਣੀ।
੭ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀ ॥੫॥

[ਵਣਾਸਪਤਿ=ਜੰਗਲ, ਬਾਗ। ਸਾਦ=ਸ੍ਵਾਦ। ਵਿਡਾਣੀ=ਅਚਰਜ।]
[ਝਟੁਲਾ=ਫੈਲਾਉ ਵਾਲਾ, ਉਪਰੋਂ ਫੈਲਿਆ ਹੋਯਾ। ਵੰਝੁਲੀਆਂ=ਬਾਂਸਰੀਆਂ,]
[ਮੁਰਲੀਆਂ। ਬੇਬਾਣੀ=ਜੰਗਲ। ਨਿਰਗੰਧਿ=ਗੰਧੀ ਰਹਿਤ।]
[ਰਵਾਣੀ=ਬਿਰਥਾ ਸ਼ਬਦ ਕਰਨਾ।

੧ਜੰਗਲ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬੂਟੇ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਭੋਂ ਤੇ ਇਕੋ ਪਾਣੀ ਹੈ। ੨ਫਲ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨਾਨਾ ਭਾਤ ਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਵਾਦ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਅਸਚਰਜ ਹੈ। ੩ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਦਰਖਤ ਫੈਲਾਉ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਲ੍ਹ ਦਾ ਰੁਖ ਬੀ ਐਵੇਂ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹਦਾ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ, (ਯਥਾ:-"ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ ॥ ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ ॥ ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ ॥") ੪ਵਾਂਸ (ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ) ਸੜਦਾ ਵੱਢੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁਰਲੀਆਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ। ੫ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਵਣਾਸਪਤ (ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ) ਵਾਂਸ ਨਿਰਗੰਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਰਵਾਣੀ=ਬਿਰਥਾ ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ)। (ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਅਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ):-੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਤਾਂ ਹਨ (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਵਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਓਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੰਦਭਾਗੀ ਹਨ। ੭ਹਉਮੈ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ) ਭੁੱਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਮਲੁ ਹਉਮੈ ਧੋਤੀ ਕਿਵੈ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਤੀਰਥ ਨਾਇ" ॥ ਤਥਾ-"ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ" ॥ ਅਨਜਚ "ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਹੈ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਮਨਮੁਖ ਦੁਰਜਨਾ ॥ ਨਾਨਕ

ਰੋਗੁ ਵਞਾਇ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਧੂ ਸਜਨਾ" ॥

੬. [ਉਲੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼–ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤਿ ਕਰਿ ਚਾਨਣ ਕਰੇ ਅਨੇਰੁ ਗਵਾਏ।
੨ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਜਗ ਵਰਤਮਾਨ ਸਭ ਸਨਬੰਧਨਾ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਏ।
੩ਪਸੂ ਪੰਖੀ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਅਲਾਉ ਸੁਣਾਏ।
੪ਬਾਂਗਾਂ ਬੁਰਗੂ ਸਿੰਙੀਆਂ ਨਾਦ ਬਾਦ ਨੀਸਾਣ ਵਜਾਏ।
੫ਘੁਘੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਜਾਇ ਉਜਾੜੀ ਝਥਿ ਵਲਾਏ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਮਨ ਭਉ ਨ ਵਸਾਏ।
੭ਮਨਮੁਖ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਏ ॥੬॥

[ਉਦੋਤਿ=ਉਦਯ ਕਰਕੇ। ਵਿਰਤਿ=ਉਪਜੀਵਕਾ। ਬੁਰਗੂ=ਕਾਜ਼ੀ। ਨੀਸਾਣ=ਨਗਾਰੇ।]
[ਘੁਘੂ=ਉੱਲੂ। ਸੁਝ=ਸੂਰਜ। ਝਥਿ=ਝਟ, ਸਮਾਂ। ਵਲਾਏ=ਕੱਟਦਾ ਹੈ।]

੧ਸੂਰਜ (ਆਪਣੀ) 'ਜੋਤਿ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਨੇਰੇ (ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ) ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੨ਆਪੋ ਆਪਣੀ (ਵਿਰਤਿ=) ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੀ 'ਕਿਰਤ' (ਕ੍ਰਿਆ) ਵਿਖੇ ਜਗਤ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ (ਪਰਵਿਰਤ) ਹੋਣ ਵਿਖੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਪਸੂ, ਪੰਛੀ (ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ (ਹਨ ਅਤੇ) ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਪੰਗਤੀ (ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ 'ਅਲਾਉ') ਸੁਰ ਕੱਢਦੀ ਹੈ। ੪ਕਾਜ਼ੀ ਬਾਂਗਾਂ (ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਸਿੰਙੀਆਂ ਦੇ ਨਾਦ (ਜੋਗੀ ਪੂਰਦੇ ਹਨ) ਅਰ ਨਗਾਰਿਆਂ ਉੱਪਰ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੁਆਰਿਆਂ ਪੁਰ ਧੈਂ ਧੈਂ ਚੋਬਾਂ) ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੫(ਗੱਲ ਕੀ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉੱਲੂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ) ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ; ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ (ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ) ਦਿਨ ਕੱਟਦਾ ਹੈ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਭਾਉ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਖੇ (ਮਨਮੁਖ) ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੭(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉੱਲੂ ਵਾਂਗੂ) ਮਨਮੁਖ (ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਬਿਰਥਾ ਪਿਆ ਗੁਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਕਹਾਣੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਉੱਲੂ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਮਰਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਉੱਲੂ ਪੁੱਛਣ ਲਗੇ 'ਜੀ ਸੂਰਜ ਤੁਸਾਂ ਕਦੀ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ?' ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ– 'ਭਾਈਓ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਬੇ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਮਰਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਇਹੋ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਐਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ, ਸੜਾ ਸੂਰਜ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਜੇ' । ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਿਮੁਖ ਰਹਿਕੇ ਨਾਸਤਕ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੭. [ਚੰਦ ਚਕਵਾ–ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਦਾ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿਣਾ]।

੧ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤ ਹੈ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤੁ ਕਰੰਦਾ
੨ਕਿਰਖਿ ਬਿਰਖਿ ਹੁਇ ਸਫਲੁ ਫਲਿ ਸੀਤਲੁ ਸ਼ਾਂਤਿ ਅਮਿਉ ਵਰਸੰਦਾ।
੩ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰਿ ਸਿਹਜਾ ਭੋਗ ਸੰਜੋਗ ਬਣੰਦਾ।
੪ਸਭਨਾਂ ਰਾਤਿ ਮਿਲਾਵੜਾ ਚਕਵੀ ਚਕਵਾ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜੰਦਾ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਨ ਥੇਹ ਲਹੰਦਾ।

੬ਮਜਲਸਿ ਆਵੈ ਲਸਣੁ ਖਾਇ ਗੰਦੀ ਵਾਸੁ ਮਚਾਏ ਗੰਦਾ।
੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮੰਦੀ ਹੂੰ ਮੰਦਾ ॥੭॥

[ਅਮਿਉ ਵਰਸੰਦਾ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਰਣਾਂ ਦੁਆਰੇ। ਭਤਾਰ=ਭਰਤਾ।]
[ਮਿਲਾਵੜਾ=ਮੇਲਾਪ। ਕਪਟ ਸਨੇਹਿ=ਝੂਠਾ ਪ੍ਰੇਮ।]
[ਨ ਥੇਹ ਲਹੰਦਾ=ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਮਜਲਸਿ=ਸਭਾ ਵਿਚ। ਲਸਣੁ=ਥੋਮ।]

੧(ਜਦੋਂ) ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਉਜਾਲੇ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਤਦੋਂ) ਚਕੋਰ ਪ੍ਰੀਤ (ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਵਲ ਤੱਕਦਾ) ਹੈ। ੨ਖੇਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਆਪ (ਚੰਦ੍ਰਮਾ) ਸੀਤਲ ਹੈ (ਅਤੇ) ਸ਼ਾਂਤਿ (ਰੂਪ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩(ਚੰਦ ਦਾ ਉਦੀਪਨ ਪਾਕੇ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਆਪਣੇ) ਭਰਤੇ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਸਿਹਜਾ ਵਿਛਾਉਂਦੀ ਅਰ ਭੋਗ ਦੇ ਕਈ (ਸੰਜੋਗ=) ਉਪਾਵ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੪ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਭ ਦਾ ਮੇਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਚਕਵੀ ਤੇ ਚਕਵਾ ਮੇਲ ਥੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਗੇ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੫ਕਪਟ ਦੇ ਸਨੇਹੀ (ਲੋਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਪਰ ਥਹੁ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ (ਭਾਵ ਰਿਦੇ ਭੂਮੀ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ੬(ਸਗੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ) ਜਿਕੂੰ ਕੋਈ ਥੋਮ ਖਾਕੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਵੇ (ਤਾਂ ਉਹ) ਗੰਦਾ ਗੰਦੀ ਬਦਬੋ ਹੀ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਤਿਵੇਂ ਓਹ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ) ਦੂਜੇ ਭਾਵ (ਕਰਕੇ) ਮੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਰੂਪ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਾਲ ਚਕੋਰ ਵਾਂਗੂ ਅਨੰਨਯ ਭਗਤੀ ਰੱਖਕੇ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਮਸਾਣਾਂ ਪਰ ਭਟਕਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭਟਕਣਗੇ ਓਹ ਸਿਖਣੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਚਕਵਾ ਚਕਵੀ ਵਾਂਗ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲ ਗੇਲ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਣਗੇ।

੮. [ਕੜਛੀ, ਰਤਕਾਂ-ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ]।

੧ਖਟ ਰਸ ਮਿਠ ਰਸ ਮੇਲਿਕੈ ਛਤੀਹ ਭੋਜਨ ਹੋਨਿ ਰਸੋਈ।
੨ਜੇਵਣਿਹਾਰ ਜਿਵਾਲੀਐ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਲੋਈ।
੩ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਤਿ ਕਰਿ ਹੋਇ ਜਿਸੁ ਜਿਹਬਾ ਸਾਉ ਸਿਵਾਣੈ ਸੋਈ।
੪ਕੜਛੀ ਸਾਉ ਨ ਸੰਭਲੈ ਛਤੀਹ ਬਿੰਜਨ ਵਿਚਿ ਸੰਜੋਈ।
੫ਰਤੀ ਰਤਕ ਨਾ ਰਲੈ ਰਤਨਾਂ ਅੰਦਰਿ ਹਾਰਿ ਪਰੋਈ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਨ ਹੋਈ।
੭ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਦਰਗਹ ਢੋਈ ॥੮॥

[ਜੇਵਣਿਹਾਰ=ਰਸੋਈਆ। ਬਿੰਜਨ=ਭੋਜਨ। ਰਤੀ=ਲਾਲ। ਆਵੇਸੁ=ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ।]

੧ਖੱਟੇ ਰਸ, ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਮਿਲਾਕੇ ਛਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ* ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਦੀ ਰਸੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

---

*ਛੱਤੀ ਭੋਜਨ ਏਹ ਹਨ :-ਰੋਟੀ, ੨. ਪੂੜਾ, ੩. ਪੂੜੀ, ੪. ਕਚੌਰੀ, ੫. ਚਾਵਲ, ੬. ਦਾਲ ੭. ਸਾਗ, ੮. ਭੁਰਜੀ, ੯. ਕੜ੍ਹੀ, ੧੦. ਵੜੀਆਂ, ੧੧. ਖਿਚੜੀ, ੧੨. ਸੇਵੀਆਂ ੧੩. ਵੜੇ ਪਕੌੜੀਆਂ, ੧੪. ਚਟਣੀ, ੧੫. ਅਚਾਰ, ੧੬. ਮੁਰੱਬੇ, ੧੭. ਪਤੌੜ, ੧੮. ਰਾਇਤੇ, ੧੯. ਪਾਪੜ, ੨੦. ਕੜਾਹ, ੨੧. ਪੰਜੀਰੀ, ੨੨. ਖੀਰ, ੨੩. ਸੀਰਣੀ, ਲੱਡੂ, ਜਲੇਬੀ, ਆਦਿਕ, ੨੪. ਲਾਪਸੀ, ੨੫. ਰਬੜੀ, ੨੬. ਮਲਾਈ, ੨੭. ਪਨੀਰ, ੨੮. ਮੱਖਣ, ੨੯. ਸਿਖਰਣੀ, ੩੦. ਅਮਰ ਰਸ ਆਦੀ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਰਸ, ੩੧. ਕਾਂਜੀ, ੩੨. ਫਲੂਦਾ, ੩੩. ਫਲ, ੩੪. ਮੱਠੀ, ੩੫. ਫੇਣੀਆਂ, ੩੬. ਪਾਨ, ਲਾਚੀ ਆਦਿਕ ਸੁਗੰਧਿਤ ਵਸਤਾਂ।

²ਰਸੋਈਆ ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਖਵਾਲਦਾ ਹੈ। ³ਜਿਸਨੂੰ ਭੁਗਤ ਦੇ ਖਾਣ ਥੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਜਿਹਬਾ ਸੁਆਦ ਸਿਞਾਣਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਈ ਇਹ ਕਿੱਡੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੀਜ਼ ਬਣੀ ਹੈ)। ⁴ਕੜਛੀ ਕੁਛ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਸਮ੍ਹਾਲਦੀ (ਭਾਵੇਂ) ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਿੰਜਨਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰ ਚੁਕੀ ਹੈ, (ਜਥਾ :- "ਕੜਛੀਆਂ ਫਿਰੰਨਿ੍ ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣਨ ਸੁਞੀਆ")। ⁵('ਰਤੀ'=) ਲਾਲ ਅਤੇ ('ਰਤਕਾਂ'=) "ਲਲੜੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਫਬਦਾ, (ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੋ ਦੇਈਏ। ⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ (ਅਵੇਸੁ=) ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ⁷(ਇਸੇ ਕਾਰਣ) (ਕਪਟ ਸਨੇਹੀਆਂ=) ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਬੀ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਭਾਵ-ਕਪਟੀ ਲੋਕ ਕੜਛੀਆ ਵਾਂਗੂ ਸੁਆਦ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਰੱਤਕਾਂ ਵਾਂਗੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਬੀ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਵੀ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜਿਹਬਾ ਵਾਂਗੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਕੇ ਆਨੰਦਿਤ ਹਨ।

੯. [ਹਾਥੀ, ਤੁੰਮੇ ਵਾਂਙੂ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ]।

¹ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਵਾਹੜੇ ਗੰਗ ਸੰਗ ਮਿਲਿ ਗੰਗ ਹੁਵੰਦੇ।
²ਅਠ ਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸੇਂਵਦੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਸੇਵ ਕਰੰਦੇ।
³ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਾਉ ਸੁਣੰਦੇ।
⁴ਹਸਤੀ ਨੀਰਿ ਨੁਵਾਲੀਅਨਿ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲਿ ਛਾਰੁ ਛਣੰਦੇ।
⁵ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਚਿਤਿ ਧਰੰਦੇ।
⁶ਤੁੰਮੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਜੀਐ ਬੀਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਨ ਫਲੰਦੇ।
⁷ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਸੇਹ ਪੁਜਦੇ ॥੯॥

[ਵਾਹੜੇ=ਛੋਟੇ ਦਰਿਆ। ਹਸਤੀ=ਹਾਥੀ। ਛਾਰ ਛਣੰਦੇ=ਸੁਆਹ ਸਿਰ ਪਾਉਣੀ।]
[ਸਿੰਜੀਏ=ਭਰ ਕੇ। ਸੇਹ=ਸੋ, (ਅ) ਸੇਧ। ਜੀਵਨ ਪਦ।]

¹(ਨਦੀਆਂ=)ਦਰਯਾ ਨਾਲੇ ਅਤੇ ਵਾਹੜੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੰਗਾ ਹੀ (ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। ²(ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਐਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਓਹ) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸੇਂਵਦੇ ਹਨ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਬੀ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ³ਲੋਕ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਖੇ ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਤਿਤੋਧਾਰਣ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸ੍ਰਵਣ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਓਹ ਲੋਕ ਇਉਂ ਹਨ ਜਿਕੁਰ) ⁴ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨੁਵਾਲਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਓਹ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਸੁਆਹ ਹੀ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ⁵(ਤਿਵੇਂ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ⁶(ਜਿਕੂੰ ਭਾਵੇਂ) ਤੁੰਮੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਭਾਵ ਸ਼ਹਿਦ) ਭਰਕੇ ਬੀਜ ਦੇਈਏ (ਪਰੰਤੂ) ਫਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਲਗਣਗੇ। ⁷ਝੂਠੇ ਸਨੇਹੀ (ਸੇਹ=) ਜੀਵਨ ਪਦ, (ਯਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

੧੦. [ਸੰਢ ਵਾਂਙੂ ਮਨਮੁਖ]।

¹ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਉ ਰਾਣੀਆਂ ਸੇਜੈ ਆਵੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ।

²ਸਭੇ ਹੀ ਪਟਰਾਣੀਆਂ ਰਾਜੇ ਇਕਦੂੰ ਇਕ ਪਿਆਰੀ।
³ਸਭਨਾ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣਾ ਸੁੰਦਰਿ ਮੰਦਰਿ ਸੇਜ ਸਵਾਰੀ।
⁴ਸੰਤਤਿ ਸਭਨਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਇਕ ਅਧ ਕਾ ਸੰਢਿ ਵਿਚਾਰੀ।
⁵ਦੋਸ਼ ਨ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀਐ ਪੂਰਬ ਲਿਖਤੁ ਨ ਮਿਟੈ ਲਿਖਾਰੀ।
⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਮਨਿ ਉਰਧਾਰੀ।
⁷ਕਰਮਹੀਣੁ ਦੁਰਮਤਿ ਧਿਤਕਾਰੀ ॥ ੧੦ ॥

[ਪਟਰਾਣੀਆਂ=ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰ। ਰਾਵਣਾ=ਭੋਗਣਾ ਸੰਢ=ਬੇਉਲਾਦ।]

੧(ਇਕ) ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸੌ ਰਾਣੀਆਂ (ਆਪੋ ਆਪਣੀ) ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸੇਜਾ ਪੁਰ ਆਂਵਦੀਆਂ ਹਨ। ²ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਰਾਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੀ ਇਕ ਥੋਂ ਇਕ ਵਧੀਕ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ³ਰਾਜਾ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਖੇ ਸੇਜਾਂ ਸਵਾਰਕੇ (ਰਾਵੰਦਾ=) ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ⁴ਸਭਨਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਉਲਾਦ ਭੀ ਹੈ, ਇਕ ਅੱਧੀ ਕੋਈ (ਰਾਣੀ 'ਸੰਢ') ਬਾਂਝ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ⁵(ਅੱਗੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ (ਕੁਝ) ਦੂਖਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ 'ਲਿਖਾਰੀ' ਦੀ ਪੂਰਬਲੀ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ। ⁶(ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਜੋ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਓਹ) ⁷ਕਰਮ ਹੀਣੇ ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਮਨਮੁਖ (ਧਿਕਾਰ=) ਧਿਕਾਰ ਲਾਇਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਠਾਕੁਰੁ ਏਕੁ ਸਬਾਈ ਨਾਰਿ" ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਭਰਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਭ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਸੂਰਜ ਵਾਂਙੂ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਿਆਰ ਬੀ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਰਮ ਗਤੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਂਝ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਈਸ਼ਵਰੀਯ ਆਗਯਾ ਰੂਪ ਸ੍ਵਾਤਿ ਬੂੰਦ ਉਸ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਧਿਕਾਰ ਲਾਇਕ ਹੈ।

ਕਰਮ ਹੀਣ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਖੋਟੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਭਲਿਆਈ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਇਸ ਜਨਮ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਮੰਦ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਭੋਗਣੇ ਪਏ, ਦੋਸ਼ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਕਹਿ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਬੀ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਆਵੇ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਲੱਛਣ ਹੈ "ਤਿਸਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ।"

ਏਥੇ ਇਕ ਵਿਆਹ ਯਾ ਬਹੁਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਤੋ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਕੋਈ ਅਯੁਕਤ ਧੂਨੀ ਕੱਢਕੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

੧੧. [ਪਾਰਸ ਤੇ ਪੱਥਰ ਸਰੀਖੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਮਨਮੁਖ]।

¹ਅਸ਼ਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਹੋਇ ਸਭ ਕੋ ਕੰਚਨੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
²ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਹੋਇ ਮੁਲਿ ਅਮੁਲੁ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੈ।
³ਪਥਰੁ ਪਾਰਸਿ ਪਰਸੀਐ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਨ ਕੁਲ ਅਭਿਮਾਣੈ।
⁴ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਸਟੀਐ ਤੜ ਭੜ ਡੁਬੈ ਭਾਰ ਭੁਲਾਣੈ।
⁵ਚਿਤ ਕਠੋਰ ਨ ਭਿਜਈ ਰਹੈ ਨਿਕੋਰੁ ਘੜੇ ਭੰਨਿ ਜਾਣੈ।
⁶ਅਗੀ ਅੰਦਰਿ ਫੁਟਿ ਜਾਇ ਅਹਰਣਿ ਘਣ ਅੰਦਰਿ ਹੈਰਾਣੈ।

[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨ ਅੰਦਰਿ ਆਣੈ।
[੮]ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਹੋਇ ਧਿਙਾਣੈ ॥ ੧੧ ॥

[ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੈ=ਪੰਚਾਂ ਵਿਚ ਪੂਜਨੀਕ । ਤੜ ਭੜ=ਤਾਬੜ ਤੋੜ, ਝਟ ਪਟ।]
[ਭਾਰ ਭੁਲਾਣੈ=ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਭੁੱਲਣਾ ।]

[੧](ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ) ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ 'ਕੰਚਨ' ਸੋਨਾ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਂਵਦੇ ਹਨ । [੨]ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੋਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪੰਚ (ਸਰਾਫ ਲੋਕ) ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਠੀਕ ਸੋਨਾ ਹੈ) । [੩](ਪਰ) ਪੱਥਰ ਪਾਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਸਣ ਕਰਕੇ ਪਾਰਸ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ) ਕੁਲ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਬੀ ਪਾਰਸ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ, ਇਹ ਬੀ ਪੱਥਰ ਮੈਂ ਬੀ ਪੱਥਰ ਹਾਂ) । [੪](ਜਦ) ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਾਬੜਤੋੜ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰੀ ਵਸਤੂ ਹਾਂ) । [੫](ਪੱਥਰ ਦਾ) ਚਿਤ ਕਰੜਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਡੁਬਕੇ ਵੀ ਭਿਜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਅੰਦਰੋਂ) ਸੁੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਰ ਘੜੇ ਭੰਨਣੇ (ਚੰਗੇ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। [੬]ਅੱਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਹਿਰਣ ਤੇ ('ਘਣ'=)ਹਥੌੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਟੋਟੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । [੭](ਮਨਮੁਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। [੮]ਕਪਟੀ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ।

ਭਾਵ=ਮਨਮੁਖ ਪੱਥਰ ਵਾਂਙੂ ਹੈ, ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਚ ਜਾਤੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹਾਂ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਨਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ । ਵਿਸ਼ਯਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆ ਬੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਘੜੇ ਹੀ ਭੰਨਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਂਦੇ ਤੇ ਦੁਖ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਗੁਣਾਂ ਵਲ, ਥਣ ਦੀ ਜੋਕ ਵਾਂਙੂ, ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਹਿਰਣ ਵਿਖ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਪਦਾ ਜਾਂ ਘਰ ਦਾ ਸਨਬੰਧੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੱਟੇ ਮਾਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ "ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬੁਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਟੁੱਟ ਪੈਣ ਸਾਡੇ ਪੁਰ ਤਾਂ ਉਤਰਕੇ ਵਰਿਹਾ ਹੈ", ਪਰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

੧੨. [ਹੰਸ ਕਾਉਂ–ਗੁਰਮੁਖ]।

[੧]ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਮਾਨਸਰਿ ਨਿਰਮਲੁ ਨੀਰੁ ਸੁਥਾਉਂ ਸੁਹੰਦਾ।
[੨]ਹੰਸੁ ਵੰਸੁ ਨਿਹਚਲ ਮਤੀ ਸੰਗਤਿ ਪੰਗਤਿ ਸਾਥੁ ਬਣੰਦਾ।
[੩]ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੋਗ ਚੁਗਿ ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ ਆਨੰਦੁ ਵਧੰਦਾ।
[੪]ਕਾਂਉਂ ਨਿਥਾਉਂ ਨਿਨਾਉ ਹੈ ਹੰਸਾਂ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਹੋਵੰਦਾ।
[੫]ਭਖੁ ਅਭਖੁ ਅੰਤਖੁ ਭਖ ਵਣ ਵਣ ਅੰਦਰ ਭਰਮਿ ਭਵੰਦਾ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਤਨ ਅੰਦਰਿ ਮਨੁ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੰਦਾ।
[੭]ਬਜਰ ਕਪਾਟ ਨ ਖੁਲ੍ਹੈ ਜੰਦਾ ॥ ੧੨ ॥

[ਨੀਰ=ਪਾਣੀ। ਸੁਹੰਦਾ=ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ। ਹੰਸ ਵੰਸ=ਹੰਸ ਜਾਤੀ। ਚੋਗ ਚੁਗਿ=ਚੋਗਾ ਚੁਗਕੇ।]
[ਮਹਤੁ=ਮਹਾਨ। ਨਿਥਾਉ=ਨਿਥਾਵਾਂ । ਬਜਰ ਕਪਾਟ=ਕਰੜੇ ਪਰਦੇ।]

[੧](ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ) ਮਾਨਸਰ ਵਿਖੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਪਾਣੀ (ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਹੈ,

ਉਹ) ਥਾਉਂ (ਬੀ) ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਨਾਮ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਮੰਨਣ ਰੂਪ ਮਾਣਕ ਅਰ ਗਿਆਨ ਮੋਤੀ ਹਨ)। [੨]ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਮਤ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪੰਗਤ ਦਾ ਸਾਥ ਬਣਦਾ ਹੈ । [੩]ਮਾਣਕ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਚੁਗਕੇ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਅਰ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ । [੪]ਕਾਉਂ ਨਿਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਨਾਵਾਂ (ਭੈੜੇ ਨਾਂ ਵਾਲਾ) ਹੰਸਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮੋਝੂਣਾ ਹੋਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਸਾ, ਇਸ਼ਟ, ਉਪਾਸ਼ਨਾ, ਖਾਨ, ਪਾਨ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਨ ਛੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੰਸਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੇਲ ਰਖਦੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । [੫]ਭੱਖਨ ਤੋਂ ਜੋ ਅਭੱਖ ਹੈ (ਵਿਸ਼ਟਾ) ਉਸ ਭੱਖਨ ਨੂੰ ('ਭੁੱਖਦਾ'=) ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਅਰ (ਵਣ ਵਣ ਕਹੀਏ) ਇਕ ਕਰੀਰੋਂ ਦੂਜੇ ਕਰੀਰ ਪਰ (ਭਾਵ ਕੁਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਂ) ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ) ਭੱਖ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਅਭੱਖ ਕਰਕੇ ਅਭੱਖ ਨੂੰ ਭਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਤੁਤ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਕਬੂਲਦੇ ਹਨ) । [੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਮਨਮੁਖ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਸਥਿਰ ਹੋਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ, (ਭਾਵ-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ) । [੭](ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਵੱਜਰ ਵਤ ਕਪਾਟਾਂ ਦੇ ਜੰਦਰੇ (ਅੰਤਹਕਰਨਾਂ) ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੇ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਭੀ ਵਿਸ਼ਯ ਭੋਗਦੇ ਰਿਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਤਰਣਾ ਹੈ ? ਜਨਮ ਮਰਣ ਉਸਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇਗਾ।

ਯਥਾ-"ਕਬੀਰ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਆ ਕਰੈ ਜਉ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੂਕ ॥
ਅੰਧੇ ਏਕ ਨ ਲਾਗਈ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਜਾਈਐ ਫੂਕ ॥"

੧੩. [ਰੋਗੀ ਰੂਪ ਮਨਮੁਖ]।

[੧]ਰੋਗੀ ਮਾਣਸ ਹੋਇਕੈ ਫਿਰਦਾ ਬਾਹਲੇ ਵੈਦ ਪੁਛੰਦਾ।
[੨]ਕਚੈ ਵੈਦ ਨ ਜਾਣਨੀ ਵੇਦਨ ਦਾਰੂ ਰੋਗੀ ਸੰਦਾ।
[੩]ਹੋਰੋ ਦਾਰੂ ਰੋਗੁ ਹੋਰਿ ਹੋਇ ਪਚਾਇੜ ਦੁਖ ਸਹੰਦਾ।
[੪]ਆਵੈ ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਘਰਿ ਦਾਰੂ ਦਸੈ ਰੋਗੁ ਲਹੰਦਾ।
[੫]ਸੰਜਮਿ ਰਹੈ ਨ ਖਾਇ ਪਥੁ ਖਟਾ ਮਿਠਾ ਸਾਉ ਚਖੰਦਾ।
[੬]ਦੋਸ ਨ ਦਾਰੂ ਵੈਦ ਨੋ ਵਿਣੁ ਸੰਜਮਿ ਨਿਤ ਰੋਗੁ ਵਧੰਦਾ।
[੭]ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਹੋਇਕੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਆਇ ਬਹੰਦਾ।
[੮]ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਪਚੰਦਾ ॥੧੩॥

[ਪੁਛੰਦਾ=ਪੁੱਛਦਾ ਹੋਇਆ। ਵੇਦਨ=ਪੀੜਾ। ਪਚਾਇੜ=ਪਚੇੜ, ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ]
[ਰੋਗ ਦਾ ਵੱਧ ਹੋ ਜਾਣਾ। 'ਸੁਵੈਦੁ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਵੈਦ। ਸੰਜਮ=ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ।]

[੧]ਮਨੁੱਖ ਰੋਗੀ ਹੋਕੇ ਬਾਹਲੇ ਵੈਦਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੋਇਆ (ਹੱਥ ਦਿਖਾਉਂਦਾ) ਫਿਰਦਾ ਹੈ। [੨](ਕੱਚਾ) ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਕੀਮ ਰੋਗੀ ਦੀ ਪੀੜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਭਾਈ ਮਰਜ਼ ਕੀ ਅਰ ਔਖਧੀ ਕੀ ਹੈ ?) [੩]ਹੋਰ ਹੀ ਦਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮਰਜ਼ ਬੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਚੇੜ ਹੋਕੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। [੪]ਜਦ ਕੋਈ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹਕੀਮ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਾਰੂ ਦੱਸਣ ਨਾਲ ਰੋਗ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਜੇਕਰ (ਮਰੀਜ਼) ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ ਨਾ ਰਖੇ, ਪੱਥ ਵਸਤੂ ਨਾ ਖਾਵੇ, ਖੱਟਾ ਮਿੱਠਾ ਸਾਰੇ ਸੁਆਦ ਚੱਖਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। [੬]ਦਾਰੂ ਵੈਦ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਝ ਨਿਤ ਮਰਜ਼ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇਗੀ । [੭]ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੇਮੀ (ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਏ ਹਾਂ) । [੮](ਮਨਮੁਖ) ਖੋਟੀ ਮਤ

ਵਾਲਾ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੜਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਸਚੇ ਵੈਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਕਰੇ, ਪੱਖ ਰਖੇ। ਕੱਚੇ ਵੈਦ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਗੇ।

ਯਥਾ–"ਕਬੀਰ ਜਉ ਤੁਹਿ ਸਾਧ ਪਿਰੰਮ ਕੀ ਪਾਕੇ ਸੇਤੀ ਖੇਲੁ ॥
ਕਾਚੀ ਸਰਸਉ ਪੇਲਿਕੈ ਨਾ ਖਲ ਭਈ ਨ ਤੇਲੁ ॥"

੧੪. [ਗਧੇ ਤੋਂ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪਕ]।

[੧]ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਮੇਦੁ ਲੈ ਮੇਲੁ ਕਪੂਰ ਕਥੂਰੀ ਸੰਦਾ।
[੨]ਸਭ ਸੁਗੰਧ ਰਲਾਇਕੈ ਗੁਰੂ ਗਾਂਧੀ ਅਰਗਜਾ ਕਰੰਦਾ।
[੩]ਮਜਲਸ ਆਵੈ ਸਾਹਿਬਾਂ ਗੁਣ ਅੰਦਰਿ ਹੁਇ ਗੁਣ ਮਹਕੰਦਾ।
[੪]ਗਦਹਾ ਦੇਹੀ ਖਉਲੀਐ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ ਨਰਕ ਭਵੰਦਾ।
[੫]ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਭਾਉ ਭਗਤ ਹਿਰਦੈ ਨ ਧਰੰਦਾ।
[੬]ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਅਖੀ ਹੋਵਈ ਬੋਲਾ ਕੰਨਾਂ ਸੁਣ ਨ ਸੁਣੰਦਾ।
[੭]ਬਧਾ ਚਟੀ ਜਾਇ ਭਰੰਦਾ ॥੧੪॥

[ਚੋਆ=ਚੋਹੇ ਦਾ ਗੁਲਾਬ, ਅਰਕ। ਮੇਦੁ=ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ, ਬਿਲਾਈ। ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ।]
[ਸੰਦਾ=ਸਬੰਧ ਕਾਰਕ 'ਦੀ' ਵਿਭਕਤੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ। ਗੁਰੁ ਗਾਂਧੀ=ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ।]
[ਅਰਗਜਾ=ਅਠ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰ। ਮਜਲਸ=ਸਭਾ। ਖਉਲੀਐ=ਮਲੀਏ।]

[੧]ਚੋਆ ਚੰਦਨ, ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਲੈਕੇ ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ਦਾ ਮੇਲ (ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [੨]ਸਾਰੀਆਂ (ਅੱਠ) ਸੁਗੰਧਾਂ ਰਲਾਕੇ 'ਗੁਰੂ ਗਾਂਧੀ (ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਵਡਾ ਅਤਾਰ) ਅਰਗਜਾ (ਨਾਮ ਇਕ ਸੁਗੰਧੀ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੩](ਅਰਗਜਾ ਜਦ) ਵਡਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ ਉਥੇ) ਗੁਣ ਹੋਕੇ ਮਹਿਕਦਾ ਹੈ। [੪](ਉਹੋ ਅਰਗਜਾ) ਖੋਤੇ ਦੀ ਦੇਹੀ ਪੁਰ ਮਲੀਏ ਉਹ (ਨਰਕ=) ਅਰੂੜੀ ਉਤੇ ਭੌਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। [੫](ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ (ਮਨਮੁਖ) ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੬]ਅੱਖੀਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਅਰ ਕੰਨੀਂ (ਕਥਾ) ਸੁਣਦਿਆਂ ਵੀ (ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ) ਬੋਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਹਲੀ ਖਿੱਚ ਕਰੇ ਤਾਂ) [੭]ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਜਾਕੇ ਭਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਅਰਗਜਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ–ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ, ਸ੍ਰਵਨ, ਮੰਨਣ, ਨਿਧਜਾਸਨ, ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਅਰਥਾਤ 'ਸਬਦ ਤੇ ਸੁਰਤ' ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਸੱਚ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਖੋਤੇ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ੇ ਅਰੂੜੀਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਉਹ ਜੇ ਭੁੱਲੇ ਚੁੱਕੇ ਯਾ ਧੱਕੇ ਧਕਾਏ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਆ ਬੀ ਜਾਨ ਤਾਂ 'ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੇ ਨਾ ਗੁਣ ਨ ਉਪਕਾਰੁ।'

੧੫. [ਪਟ, ਕੰਬਲ-ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ]।

[੧]ਧੋਤੇ ਧੋਵਨਿ ਉਜਲੇ ਪਟਿ ਪਟੰਬਰ ਖਰੇ ਅਮੋਲੇ।
[੨]ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਰੰਗੀਅਨਿ ਸਭੇ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਅਡੋਲੇ।
[੩]ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਲੈ ਪੈਨ੍ਹਦੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰਸ ਵੇਸ ਨਿਕੋਲੇ।
[੪]ਸੋਭਾਵੰਤੁ ਸੁਹਾਵਣੇ ਚਜ ਅਚਾਰ ਸੀਗਾਰ ਵਿਚੋਲੇ।

[5]ਕਾਲਾ ਕੰਬਲੁ ਉਜਲਾ ਹੋਇ ਨ ਧੋਤੇ ਰੰਗਿ ਨਿਰੋਲੇ।
[6]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਝਾਕੈ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰੁ ਵਿਰੋਲੇ।
[7]ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਉਜਲੇ ਖੋਲੇ ॥੧੮॥

[ਉਜਲੇ=ਨਿਰਮਲ। ਪਟੰਬਰ=ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ। ਸੁਰੰਗੁ=ਸੁਹਣਾ ਰੰਗ।]
[ਨਿਕੋਲੇ=ਨੇਕ, (ਅ) ਨਵੀਨ। ਵਿਚੋਲੇ=ਵਕੀਲ। ਨਿਰੋਲੇ=ਸ਼ੁੱਧ।]
[ਵਿਰੋਲੇ=ਛਿੜਕਨਾ ਉਜੜ ਖੋਲੇ=ਉਜੜੇ ਘਰ, ਖੰਡਰਾਤ।]

[1]ਰੇਸ਼ਮ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕਪੜੇ ਧੋਤਿਆਂ ਉੱਜਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਖਰੇ ਅਮੋਲਕ (ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [2]ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੇ (ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਆਦਿ) ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਰੰਗੀਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਸੁਹਣੇ ਰੰਗ (ਅਡੋਲ ਕਹੀਏ) ਪੱਕੇ (ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ)। [3]ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲੈਕੇ (ਪਟੰਬਰਾਂ ਨੂੰ) ਪਹਿਨਕੇ ਰੂਪ, ਰੰਗ ਅਰ ਰਸ, (ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ, 'ਵੰਸ ਨਿਕੋਲੇ') ਨੇਕ ਕੁਲ ਦੇ (ਭਾਸਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪਟੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਰੂਪ ਰੰਗਾਦਿ ਵਿਖੇ ਨੇਕ ਘਰਾਣੇ ਹੀ ਕਹੀਦੇ ਹਨ)। [4](ਇਹ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ) ਚੱਜ (ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਢੰਗਾਂ) ਪੂਜਾ ਕਾਰਜਾਂ, (ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਦੇ) ਵਿਚੋਲੇ (ਰੂਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਹੋਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਹਿਨਾਊਆਂ ਨੂੰ)। [5]ਕਾਲਾ ਕੰਬਲ (=ਭੂਰਾ) ਧੋਣ ਨਾਲ ਉੱਜਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਰ ਨਾ ਹੀ (ਉਸ ਪਰ ਕੋਈ) ਸ਼ੁੱਧ ਰੰਗ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਜਿਹਾ-'ਸਾਕਤ ਕਾਰੀ ਕਾਂਬਰੀ ਧੋਏ ਹੋਇ ਨ ਸੇਤ')। [6](ਸਾਕਤ ਲੋਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਮਾਇਆ ਨੂੰ) ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾੜਦੇ (ਅਰ) ਪਾਣੀ ਹੀ ਰਿੜਕਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਸ ਮਨ ਨੇ ਧਾਰਨੇ ਸੀ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੱਖਣੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। [7]ਕਪਟੀ ਲੋਕ ਉੱਜੜੇ ਘਰ ਵਾਂਙੂ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸੰਤ ਲੋਕ ਪਟ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਆਪ ਬੀ ਉੱਜਲ ਅਰ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸੰਗੀਆਂ ਦੀ ਆਬਰੂ ਅਰ ਨੇਕ ਕੁਲ ਦੀ ਨਾਮਵਰੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਸਾਕਤ ਦੇ ਮਨ ਭੂਰਿਆਂ ਅਰ ਉੱਜੜ ਖੋਲਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਕਾਲੇ ਕਲਿੱਠ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਕੇ ਸੱਖਣੇ ਹੱਥ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧੯. [ਤਿਲ ਬੂਆੜ-ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ]।

[1]ਖੇਤੈ ਅੰਦਰਿ ਜੰਮਿਕੈ ਸਭ ਦੂੰ ਉੱਚਾ ਹੋਇ ਵਿਖਾਲੇ।
[2]ਬੂਟੁ ਵਡਾ ਕਰਿ ਫੈਲਦਾ ਹੋਇ ਚੁਹਚੁਹਾ ਆਪੁ ਸਮਾਲੇ।
[3]ਖੇਤਿ ਸਫਲ ਹੋਇ ਲਾਵਣੀ ਛੁਟਹਿ ਤਿਲੁ ਬੂਆੜ ਨਿਰਾਲੇ।
[4]ਨਿਹਫਲ ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਜਿਉ ਸਰਵਾੜ ਕਮਾਦ ਵਿਚਾਲੇ।
[5]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਕਪਟ ਸਨੇਹੁ ਕਰਨਿ ਬੇਤਾਲੇ।
[6]ਨਿਹਫਲ ਜਨਮ ਅਕਾਰਥਾ ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਹੋਵਨ ਮੁਹ ਕਾਲੇ।
[7]ਜਮਪੁਰਿ ਜਮ ਜੰਦਾਰਿ ਹਵਾਲੇ ॥੧੯॥

[ਬੂਟੁ=ਮੁੱਢ। ਚੁਹਚੁਹਾ=ਲਹਿ ਲਹਾਉਣਾ। ਲਾਵਣੀ=ਕਟਾਈ। ਛੁਟਨ=ਛੁੱਟਦੇ ਹਨ।]
[ਨਿਰਾਲੇ=ਅਲੱਗ। ਸਰਵਾੜ=ਸਰਕੜਾ, ਖੋਰੀ। ਬੇਤਾਲੇ = ਭੂਤਨੇ।]
[ਜੰਮ ਜੰਦਾਰਿ=ਜਮ ਜਿੰਦ ਦਾ ਅਰੀ, ਜੰਦਰ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਜਮ।]

[1]ਪੈਲੀ ਵਿਖੇ ਜੰਮਕੇ ਸਾਰਿਆਂ (ਬੂਟਿਆਂ ਨਾਲੋਂ) ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। [2]ਮੁੱਢ ਨੂੰ

ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ ਫੈਲਦਾ ਹੈ, ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ 'ਸਮ੍ਹਾਲਦਾ' ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩(ਜਦ) ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਫਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬੂਆੜ ਨਵੇਕਲੇ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚ (ਬੂਆੜ ਤਿਲ) ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੂਰ ਕਮਾਦ ਦੀ ਪੈਲੀ ਵਿੱਚ ਸਰਕੜਾ (ਯਥਾ :–"ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਨ ਚੇਤਨੀ ਮਨਿ ਆਪਣੈ ਸੁਚੇਤ ॥ ਛੁਟੇ ਤਿਲ ਬੂਆੜ ਜਿਉ ਸੁੰਞੇ ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ॥") ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ) ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਬੀ (ਬੇਤਾਲ=) ਮੂਰਖ (ਜਾਂ ਮਸਾਣੀ ਭੂਤਨੇ) ਹਨ (ਯਥਾ :–"ਬਿਨ ਬੂਝੇ ਪਸੂ ਭਏ ਬਿਤਾਲੇ ॥") ੬(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਜਨਮ (ਇਥੇ ਬੀ) ਨਿਹਫਲ (ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਭੀ) ਅਕਾਰਥ ਹੈ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੭'ਜਮਪੁਰੀ' ਵਿਖੇ 'ਜਮ ਜੰਦਾਰ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਯਥਾ :–"ਜਮ ਡੰਡਾ ਗਲਿ ਸੰਗਲੁ ਪੜਿਆ ਭਾਗਿ ਗਏ ਸੇ ਪੰਚ ਜਨਾ ॥")।

੧੭. [ਕੈਂਹਾਂ ਅਰ ਸੰਖ ਤੋਂ ਮਨਮੁਖ]।

੧ਉਜਲ ਕੈਹਾਂ ਚਿਲਕਣਾ ਥਾਲੀ ਜੇਵਣਿ ਜੂਠੀ ਹੋਵੈ।
੨ਜੂਠਿ ਸੁਆਹੂ ਮਾਂਜੀਐ ਗੰਗਾ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਲੈ ਧੋਵੈ।
੩ਬਾਹਰੁ ਸੁਚਾ ਧੋਤਿਆਂ ਅੰਦਰਿ ਕਾਲਖ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਵੈ।
੪ਮਨਿ ਜੂਠੇ ਤਨਿ ਜੂਠਿ ਹੈ ਥੁਕਿ ਪਵੈ ਮੁਹਿ ਵਜੈ ਰੋਵੈ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਗਲਾਂ ਗੋਵੈ।
੬ਗਲੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨ ਹੋਵਈ ਖੰਡੁ ਖੰਡੁ ਕਰਿ ਸਾਉ ਨ ਭੋਵੈ।
੭ਮਖਨੁ ਖਾਇ ਨ ਨੀਰੁ ਵਿਲੋਵੈ ॥੧੭॥

[ਜੇਵਣਿ–ਖਾਣ ਨਾਲ। ਜੂਠਿ =ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਵਿਗੋਵੈ = ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।]
[ਗਲਾਂ ਗੋਵੈ = ਬਕ ਬਕ ਕਰਨਾ। ਸਾਉ ਨ ਭੋਵੈ =ਸ੍ਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।]
[ਨੀਰੁ ਵਿਲੋਵੈ = ਪਾਣੀ ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ।

੧ਕੈਂਹਾਂ ਨਾਮੇਂ ਧਾਤੂ ਵੱਡਾ 'ਉੱਜਲਾ' (ਚਿੱਟਾ) ਅਰ ਚਿਲਕਦਾ ਹੈ, ਰੋਟੀ ਜੇਵਣ ਨਾਲ ਥਾਲੀ ਜੂਠੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨ਜੂਠ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਮਾਂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ (ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਲੋਕ ਗੰਗਾ ਜਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਧੋਂਦੇ ਹਨ। ੩ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸੁੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਲਾ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਖ਼ਰਾਬ ਹੈ, (ਯਥਾ :–ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ ॥ ਧੋਤਿਆ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਾ ਤਿਸੁ ॥" ਅੱਗੇ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸੰਖ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੪ਮਨ ਦਾ ਬੀ ਜੂਠਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੋਲਾ ਹੈ) ਤੇ ਤਨ ਦਾ ਭੀ ਜੂਠਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਵਜਾਉਣ ਵੇਲੇ (ਉਸਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਥੁੱਕਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਹਾਇ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ)। ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ ਕੇਵਲ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ)। ੬(ਜਿੱਕੂਰ) ਖੰਡ ਖੰਡ ਆਖਦੇ ਰਹੋ (ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਨ ਪਾਓ ਤਾਂ) ਸਵਾਦ ਨਾ ਆਵੇਗਾ, (ਇੱਕੂਰ) ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ (ਆਤਮਾ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ੭(ਜਾ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ (ਕਦੇ) ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ (ਕੋਈ) ਖਾ ਸਕਦਾ।

੧੮. [ਅਰਿੰਡ ਕਨੇਰ--ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ]।

੧ਰੁਖਾਂ ਵਿਚਿ ਕੁਰੁਖ ਹਨਿ ਦੋਵੇਂ ਅਰੰਡ ਕਨੇਰ ਦੁਆਲੇ।
੨ਅਰੰਡ ਫਲੈ ਅਰਡੋਲੀਆਂ ਫਲ ਅੰਦਰਿ ਬੀਅ ਚਿਤਮਿਤਾਲੇ।

³ਨਿਬਹੈ ਨਾਹੀ ਨਿਜੜਾ ਹਰਵਰ ਆਈ ਹੋਇ ਉਚਾਲੇ।
⁴ਕਲੀਆਂ ਪਵਨਿ ਕਨੇਰ ਨੋ ਦੁਰਮਤਿ ਵਿਚਿ ਦੁਰਗੰਧਿ ਦਿਖਾਲੇ।
⁵ਬਾਹਰੁ ਲਾਲੁ ਗੁਲਾਲੁ ਹੋਇ ਅੰਦਰਿ ਚਿਟਾ ਦੁਬਿਧਾ ਨਾਲੇ।
⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗਣਤੀ ਵਿਚਿ ਭਵੈ ਭਰ ਨਾਲੇ।
⁷ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਖੇਹ ਮੁਹ ਕਾਲੇ ॥੧੮॥

[ਕਰੁੱਖ=ਭੈੜੇ ਰੁੱਖ। ਦੁਆਲੇ=ਚੌਫੇਰੇ । ਅਰਡੋਲੀਆਂ=ਡੋਡੀਆਂ ।]
[ਚਿਤਮਿਤਾਲੇ=ਚਿਤਰ ਮਿਤਰੇ। ਨਿਜੜਾ=ਜੜ੍ਹਾਂ ਰਹਿਤ।]
[ਹਰਵਰ=ਥੋੜੀ ਪੌਣ ਦਾ ਬੁੱਲਾ। ਉਚਾਲੇ=ਟੁੱਟਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।]
[ਭਰ ਨਾਲੇ=ਭਾਰ ਨਾਲ। (ਅ) ਸਮੁੰਦਰ [ਭਰਨ+ਆਲਯ)।]

¹ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚ ਅਰਿੰਡ ਅਤੇ ਕਨੇਰ (ਖੇਤ ਦੇ) ਦੁਆਲੇ ਭੈੜੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ । (ਅੱਗੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ²ਅਰਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ (ਅਰਡੋਲੀਆਂ) ਡੋਡੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ (ਉਸ) ਫਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀਜ ਚਿੱਤਰੇ ਮਿੱਤਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਇਕ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ) । ³(ਅਰਿੰਡ ਬਾਹਲੇ ਚਿਰ ਤੀਕ) ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜੜ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੜ੍ਹ ਡੂੰਘੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ), ਥੋੜੀ ਪੌਣ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਦੇ ਆਇਆਂ ਹੀ ਟੁੱਟਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਹੁਣ ਕਨੇਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-) । ⁴ਕਨੇਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਕਲੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ (ਮਨਮੁਖ ਵਾਂਙ ਜੋ) ਦੁਰਮਤ ਵਿਚ (ਹੈ) ਭੈੜੀ ਗੰਧੀ ਹੀ ਦਿਖਾਲਦੀਆਂ ਹਨ । ⁵ਬਾਹਰੋਂ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ) ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਨਾਲ (ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, (ਬਾਹਰੋਂ ਲਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਤੇ ਅੰਦਰ ਚਿੱਟਾ ਖਾਲੀ ਥੋਥਾ ਬੇਅਸਰ ਹੈ)। (ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-) ⁶(ਮਨਮੁਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ) ਭਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਪਏ ਭੌਂਦੇ ਹਨ, (ਜਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ)। ⁷ਝੂਠੇ ਪ੍ਰੇਮ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ (ਇਥੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਮਿੱਟੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਅੱਗੇ ਜਮਪੁਰੀ ਵਿਖੇ) ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ (ਜਾਂਦੇ) ਹਨ।

੧੯. [ਅੱਕ ਟਿੱਡਾ ਤੇ ਮਨਮੁਖ]।

¹ਵਣ ਵਿਚਿ ਫਲੈ ਵਣਾਸਪਤਿ ਬਹੁ ਰਸ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਸੁਹੰਦੇ।
²ਅੰਬ ਸਦਾ ਫਲ ਸੋਹਣੇ ਆੜੂ ਸੇਵ ਅਨਾਰ ਫਲੰਦੇ।
³ਦਾਖ ਬਿਜਉਰੀ ਜਾਮਣੂ ਖਿਰਣੀ ਤੂਤ ਖਜੂਰਿ ਅਨੰਦੇ।
⁴ਪੀਲੂ ਪੇਝੂ ਬੇਰ ਬਹੁ ਕੇਲੇ ਤੇ ਅਖਰੋਟ ਬਣੰਦੇ।
⁵ਮੂਲਿ ਨ ਭਾਵਨਿ ਅਕਟਿਡਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਤਜਿ ਅਕਿ ਵਸੰਦੇ।
⁶ਜੇ ਥਣ ਜੋਕ ਲਵਾਈਐ ਦੁਧ ਨ ਪੀਐ ਲੋਹੂ ਗੰਦੇ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗਣਤੀ ਅੰਦਰਿ ਝਾਖ ਝਖੰਦੇ।
⁸ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨ ਥੇਹਿ ਜੁੜੰਦੇ ॥੧੯॥

[ਖਿਰਣੀ=ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਿਮੋਲੀ ਵਰਗਾ । ਝਾਖ ਝਖੰਦੇ=ਝਖਾਂ ਮਾਰਦੇ।]
[ਥੇਹਿ=ਟਿਕਾਣਾ]

¹ਬਨ ਵਿਖੇ ਬਨਸਪਤੀ (ਬ੍ਰਿਛ ਬੂਟੇ) ਫਲਦੀ ਹੈ, ਬਹੁਤੇ (ਬ੍ਰਿਛ) ਰਸਾਂ ਵਾਲੇ ਅਰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ

ਵਾਲੇ ਸੋਭਦੇ ਹਨ (ਅਗੇ ਨਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੨]ਅੰਬਾਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸੋਹਣੇ ਫਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਆੜੂ, ਸੇਵ ਅਰ ਅਨਾਰਾਂ ਦੇ (ਬ੍ਰਿਛ) ਫਲਦੇ ਹਨ। [੩]ਬਿਜੌਰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਦਾਖ, ਜਾਮਣੂ, ਖਿਰਣੀ ਸੇਬ, ਤੂਤ, ਖਜੂਰਾਂ ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ ਹਨ। [੪]ਪੀਲੂੰ, ਪੇਂਝੂ, ਬੇਰ, ਬਾਹਲੇ ਕੇਲੇ ਤੇ ਅਖਰੋਟ ਲਗਦੇ ਹਨ। [੫]ਅੱਕ ਦੇ ਟਿਡਿਆਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਮੂਲੋਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ, (ਓਹ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਬੂਟਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੬](ਜਿਕੂੰ ਗਊ ਦੇ) ਥਣਾਂ ਪੁਰ ਜੋਕ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਧ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੰਦੇ ਲਹੂ ਦਾ ਹੀ ਪਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। [੭](ਤਿਵੇਂ ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਬੀ) ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਯਾਂ ਦੀ) ਤੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਝਖਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। [੮](ਤਾਂਤੇ) 'ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ' ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ—ਉਂਞ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋਕ ਵਾਂਗੂੰ ਗੰਦੇ ਲਹੂ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਕੂੰ ਅੱਕਟਿੱਡਾ ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੇ ਅੰਬਾਦਿਕ ਫਲ ਛਡਕੇ ਅੱਕ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਰਗ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

੨੦. [ਮਨਮੁਖ ਮਾਲਾ]।

[੧]ਡਡੂ ਬਗਲੇ ਸੰਖ ਲਖ ਅਕ ਜਵਾਹੇ ਬਿਸੀਅਰ ਕਾਲੇ।
[੨]ਸਿੰਬਲ ਘੁੱਘੂ ਚਕਵੀਆਂ ਕੜਛ ਹਸਤਿ ਲਖ ਸੰਢੀ ਨਾਲੇ।
[੩]ਪਥਰ ਕਾਵ ਰੋਗੀ ਘਣੇ ਗਦਹਾ ਕਾਲੇ ਕੰਬਲ ਵਾਲੇ।
[੪]ਕੇਹੈ ਤਿਲ ਬੁਆੜ ਲਖ ਅਕਟਿਡ ਅਰੰਡ ਤੁਮੇ ਚਿਤਰਾਲੇ।
[੫]ਕਲੀ ਕਨੇਰ ਵਖਾਣੀਐ ਸਭ ਅਵਗੁਣ ਮੈ ਤਨਿ ਭੀਹਾਲੇ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨਰਿਦੇ ਮਸਾਲੇ।
[੭]ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਬੇਮੁਖ ਬੇਤਾਲੇ ॥੨੦॥

[ਸੰਖ ਲਖ=ਲਖਾਂ ਸੰਖ। ਬਿਸੀਅਰ=ਸਰਪ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ। ਘੁੱਘੂ=ਉੱਲੂ।]
[ਕੜਛ=ਕੜਛੀਆਂ। ਹਸਤਿ=ਹਾਥੀ। ਸੰਢੀ ਨਾਲੇ=ਸੰਢ ਨਾਰਾਂ, ਸੰਢ ਤੀਵੀਂਆਂ।]
[ਰੋਗੀ=(ਬੇ ਸੰਜਮੀ) ਰੋਗੀ। ਭਾਲੇ=ਰਿੱਛ। ਕੇਹੈਂ=ਕੈਂਹਾਂ ਨਾਮੇ ਧਾਤ।]
[ਚਿਤਰਾਲੇ=ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ। ਕਲੀ ਕਨੇਰ=ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ। ਭੀਹਾਲੇ=ਭਿਆਨਕ।]

(ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਸਾਰੇ ਕਸੂਰ ਮਲਕੇ ਉੱਤਮੋਪਦੇਸ਼ ਦਵਾਰਾ ਅਸਮਦਾਦਿਕ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :—) [੧]ਡੱਡੂ, ਬਗਲੇ, ਲਖਾਂ ਸੰਖ, ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਜਵਾਹੇਂ, ਕਾਲੇ ਸਰਪ। [੨]ਸਿੰਮਲ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ, ਉੱਲੂ, ਚਕਵੀਆਂ, ਕੜਛੀਆਂ, ਲੱਖਾਂ ਹਾਥੀ, ਸੰਢ ਇਸਤਰੀਆਂ। [੩]ਪੱਥਰ, ਕਾਂ, ਬਹੁਤੇ ਰੋਗੀ, ਖੋਤੇ, ਕਾਲੇ ਭੂਰੇ, ਤੇ ਰਿੱਛ। [੪]ਕੈਂਹਾਂ, ਬੁਆੜ ਨਾਮੇ ਲੱਖਾਂ ਤਿਲ, ਅੱਕਾਂ ਦੇਟਿੱਡੇ, ਅਰਿੰਡ ਬ੍ਰਿਛ, ਤੁੰਮੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ। [੫]ਅਤੇ ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, (ਉਹਨਾਂ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਔਗੁਣ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਨ। [੬](ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੰਮ੍ਹਾਲੇ। [੭](ਐਸੇ) ਬੇਮੁਖਾਂ ਬੇਤਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਪਿਛੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਉਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਉਸ ਸੂਖਮ ਹੰਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਰਗੇ ਗੁਰਮੁਖ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੂਰਬਕ ਬੀ ਕਿਸੇ ਨਿੰਦਾ ਭਾਸ ਵਾਲਾ ਕਥਨ (ਜੇ ਯਥਾਰਥ ਬੀ ਹੋਵੇ) ਕੀਤਿਆਂ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਉਤਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨੧. [ਨਿੰਦਕਾਂ ਤੇ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ]।

[੧]ਲਖ ਨਿੰਦਕ ਲਖ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੂਤ ਦੂਸਟ ਲਖ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ।
[੨]ਸ੍ਵਾਮਿ ਧੋਹੀ ਅਕਿਰਤਿਘਣਿ ਚੋਰ ਜਾਰ ਲਖ ਲਖ ਪਹਿਨਾਮੀ।
[੩]ਬ੍ਰਾਮੁਣ ਗਾਈਂ ਵੰਸ ਘਾਤ ਲਾਇਤਬਾਰ ਹਜਾਰ ਅਸਾਮੀ।
[੪]ਕੂੜਿਆਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਪ ਲਖ ਗੁਨਹਗਾਰ ਲਖ ਲਖ ਬਦਨਾਮੀ।
[੫]ਅਪਰਾਧੀ ਬਹੁ ਪਤਿਤ ਲਖ ਅਵਗੁਣਿਆਰ ਖੁਆਰ ਖੁਨਾਮੀ।
[੬]ਲਖ ਲਿਬਾਸੀ ਦਗਾਬਾਜ ਲਖ ਸੈਤਾਨ ਸਲਾਮਿ ਸਲਾਮੀ।
[੭]ਤੂੰ ਵੇਖਹਿ ਹਉ ਮੁਕਰਾਂ ਹਉ ਕਪਟੀ ਤੂੰ ਅੰਤਰਿਜਾਮੀ।
[੮]ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ॥ ੨੧ ॥ ੧੭ ॥

[ਸ੍ਵਾਮਿ ਧ੍ਰੋਹੀ=ਜੋ ਸਵਾਮੀ ਨਾਲ ਦਗਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਨਾਮੀ=ਛਲਛਿਦ੍ਰ।]
[ਬ੍ਰਾਮੁਣ=ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ। ਲਾਇਤਬਾਰ=ਚੁਗਲ, ਬੇਇਤਬਾਰੇ।]
[ਅਸਾਮੀ=ਐਬੀ ਲੋਕ, ਮੁਜਰਮ। ਖੁਨਾਮੀ=ਕਸੂਰੀ ਲੋਕ। ਲਿਬਾਸੀ=ਭੇਖੀ ਲੋਕ।]
[ਸਲਾਮ ਸਲਾਮੀ=ਸਲਾਮਾ ਲੈਕਮ।]

(ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭੈੜੇ ਪਸੂ ਪੰਛੀ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਥੋਂ ਭਿੰਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਅਵਗੁਣ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਛੀ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਹੀ ਘਟਾਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੧]ਲੱਖਾਂ ਨਿੰਦਕ, ਲੱਖਾਂ ਬੇਮੁਖ, ਲੱਖਾਂ ਦੂਤ, ਲੱਖਾਂ ਦੁਸ਼ਟ, ਲੱਖਾਂ ਲੂਣ-ਹਰਾਮੀ ਲੋਕ। [੨]ਸ੍ਵਾਮੀ ਨਾਲ ਧ੍ਰੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ, ਚੋਰ, ਯਾਰ, ਲੱਖਾਂ ਪਹਿਨਾਮੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। [੩]ਸੰਤ, ਗਊ ਤੇ ਕੁਲ ਦੇ ਘਾਤਕ, ਬੇਇਤਬਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਐਬੀ ਲੋਕ। [੪]ਝੂਠੇ ਲੋਕ, ਗੁਰਨਿੰਦਕ, ਲੱਖਾਂ ਐਬਾਂ ਦੇ ਕਰਨਹਾਰੇ, ਲੱਖਾਂ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਦੇ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ। [੫]ਕਈ ਅਪਰਾਧੀ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਪੀ, ਅਵਗੁਣਹਾਰੇ, 'ਖੁਆਰ' ਤੇ 'ਖੁਨਾਮੀ' ਦੂਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ। [੬]ਲੱਖਾਂ ਭੇਖੀ ਲੋਕ, ਛਲੀਏ, ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਮਾ ਲੈਕਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ (ਗੱਲ ਕੀ ਉਕਤ ਐਬੀਆਂ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਐਬ ਗਿਣੇ ਹਨ ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸ ਕੇ ਅੱਠਵੀਂ ਭੋਗ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੭](ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ) ਆਪ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ ਪਰ ਮੈਂ ਮੁਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਲਈ) ਮੈਂ ਕਪਟੀ ਹਾਂ ਆਪ ਤੂੰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈਂ। [੮]ਹੇ ਸੁਆਮੀ ! ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਪਤਿਤੋਧਾਰਣ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ "ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥" ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਬਚਾਉ ਦੀ ਇਹੋ ਹੀ ਸੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਜਾਣ ਕੇ ਬਖਸ਼ ਲਓ)।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਹੀ ਔਗੁਣ ਰੱਖਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਦੇਖਹਿ 'ਹਉਂ' ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਮੁਕਰਦਾ ਹਾਂ, 'ਇਕ ਬਚਨ' ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਕਰ ਸਾਨੂੰ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਪੂਰਬੋਕਤ ਅਵਗੁਣ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਉ ਸਮਝੀਏ।

ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਜੋ ਦੋ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਦੱਸੇ ਸੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਐਸੇ ਪਾਪੀ ਹਾਂ ਪਰ ਓਹ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਉਪਾਵ ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਕੇ ਤ੍ਰਾਹ ਤ੍ਰਾਹ ਕਰੀਏ ਜੋ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ

ਪਿਛੋ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ।

--o--

ਵਾਰ ੧੮.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ]।

[੧]ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅਨੇਕ ਅਕਾਰਾ।
[੨]ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਵਿਥਾਰਾ।
[੩]ਜਲ ਥਲ ਤਰਵਰ ਪਰਬਤਾਂ ਜੀਅ ਜੰਤ ਆਗਣਤ ਅਪਾਰਾ।
[੪]ਇਕ ਵਰਭੰਡੁ ਅਖੰਡੁ ਹੈ ਲਖ ਵਰਭੰਡ ਪਲਕ ਪਲਕਾਰਾ।
[੫]ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਕਾਦਰੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ।
[੬]ਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਨ ਪਾਰਵਾਰਾ ॥੧॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਪਸਾਉ=ਪਸਾਰਾ। ਬੈਸੰਤਰੋ=ਅਗਨੀ। ਨਿਵਾਸੁ=ਘਰ।]
[ਵਿਥਾਰਾ=ਕੀਤਾ। ਵਰਭੰਡ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਂਡਾ, ਈਸ੍ਵਰ। (ਅ) ਬ੍ਰਹਮੰਡ।]
[ਕੀਮ=ਕੀਮਤ। ਕਾਦਰ–ਕਰਤਾਰ।]

(ਅਠਾਰਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਖੇ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਈਸ੍ਵਰ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) [੧]'ਓਅੰਕਾਰ' (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ 'ਅਕਾਰੀ' (ਸਰੀਰ ਦਾਂ) ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। [੨]ਵਾਯੂ ੧, ਜਲ ੨, ਅਗਨੀ ੩, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ੪, ਅਕਾਸ਼ ੫, (ਏਹ ਪੰਚ ਤਤ ਰਚਕੇ) (ਨਿਵਾਸ ਵਿਥਾਰਾ) ਘਰ ਕੀਤਾ (ਅਥਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਦਾ ਪਾਸਾਰਾ ਪਸਾਰਿਆ)। [੩]ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ, ਤਰਵਰਾਂ, ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਖੇ ਜੀਆ ਜੰਤ ਗਿਣਤੀ ਥੋਂ ਬਾਹਰ, (ਬੇਓੜਕ) ਰਚ ਦਿਤੇ। [੪]ਇਕ ('ਵਰਭੰਡ' ਕਹੀਏ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਂਡਾ (ਭਾਵ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਆਤਮਾ) ਇਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਹੋਰ ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ('ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੋਰੁ') [੫]ਕੁਦਰਤ (ਮਾਯਾ) ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਲਖੀਦੀ, ਉਸ ਦਾ ਰਚਣਹਾਰ' 'ਕਾਦਰ' ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਆਖੀਏ? [੬]ਇਸੇ ਲਈ ਅੰਤ ਥੋਂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, (ਉਸਦਾ) ਉਰਾਰਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲਖੀਦਾ। (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦੱਸੀ ਹੈ)।

੨. [ਉਹੋ ਹੀ]।

[੧]ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਵਡੇ ਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ।
[੨]ਵਡੀਹੂ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖ ਸੁਣਾਈ।
[੩]ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੰਡ ਕਰੋੜ ਸਮਾਈ।
[੪]ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਜਿਸੁ ਤੋਲਿ ਅਤੋਲੁ ਨ ਤੁਲਿ ਤੁਲਾਈ।
[੫]ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਕਥੀ ਨ ਜਾਈ।
[੬]ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਕਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਈ ॥੨॥

[ਆਖਣ=ਅਖਾਣ, ਪ੍ਰਸੰਗ। ਸਮਾਈ–ਗਿਣਤੀ। ਨ ਤੁਲਿ ਤੁਲਾਈ–ਨਹੀਂ ਤੱਕੜੀ ਤੋਲ ਸਕਦੀ ਭਾਵ ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਅਬਿਗਤ ਗਤਿ–ਜਿਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ।]

[੧]ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵਡਾ ਕਹੀਏ (ਉਹ) ਵਡੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਵਡੀ ਹੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ, ('ਕਬੀਰ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ ॥ ਬਸੁਧਾ ਕਾਗਦੁ ਜਉ ਕਰਉ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥' ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਨੂੰ ਛਡਕੇ)। [੨]ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਬੀ ਵਡਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਸਮਾਨ ਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖ ਗਿਆਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਖਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਅਖਾਣਾ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੩]ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰੋੜ ਕ੍ਰੋੜ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ) ਰੱਖ ਛੱਡੀ ਹੈ। [੪]ਜਿਸਦੇ ਇਕ ਵਾਕ ਦਾ (ਇਹ) ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੋਲਣ ਥੋਂ ਅਤੋਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਤੱਕੜੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਤੋਲ ਸਕਦੀ। [੫]ਬੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਥੋਂ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ (ਯਥਾ 'ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾਹੂ ਬਾਹਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ ॥') [੬]ਜਿਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਲੱਖੁ ਕਿੱਕੁਰ ਲਖਿਆ ਜਾਵੇ ?

ਭਾਵ–ਗੱਲ ਕੀ ਈਸ੍ਵਰ ਭੋਤਕ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਖਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ 'ਲਖਣਾ' ਦਰਸ਼ਨ ਕਠਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਓਹ ਲਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ–"ਗਿਆਨੁ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ ॥ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੰਤ ਭੇਟਿਆ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ॥" ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਤਾ ਸਾਖੀ ਹੈ, ਓਹ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਜੋ ਗਜਾਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣੇ। ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਆਤਮਾ ਆਤਮ ਤੋਂ ਅਭਿੰਨ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ।

੩, [ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਕਾਰੀਗਰੀ ਹੈ]।

[੧]ਜੀ ਉਪਾਇ ਤਨੁ ਸਾਜਿਆ ਮੁਹੁ ਅਖੀ ਨਕੁ ਕੰਨ ਸਵਾਰੇ।
[੨]ਹਥ ਪੈਰ ਦੇ ਦਾਤਿ ਕਰਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੁਭ ਦਿਸਟਿ ਦੁਆਰੇ।
[੩]ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਪਰਕਿਰਤ ਬਹੁ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨਿਵਾਸੁ ਸੰਜਾਰੇ।
[੪]ਰਾਗ ਰੰਗ ਰਸ ਪਰਸ ਦੇ ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਸੰਧਿ ਪਰਕਾਰੇ।
[੫]ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਬੁਧਿ ਬਲੁ ਟੇਕ ਬਿਬੇਕ ਵੀਚਾਰ ਵੀਚਾਰੇ।
[੬]ਦਾਨੇ ਕੀਮਤ ਨਾ ਪਵੈ ਬੇਸੁਮਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪਿਆਰੇ।
[੭]ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਸੰਖ ਅਪਾਰੇ ॥੩॥

[ਦੁਆਰੇ=੯ਗੋਲਕਾਂ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੌਂ ਰਸਤੇ:–ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਨਾਸਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ, ਮੂੰਹ ਤੇ ਦੋ ਮੈਲ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ। ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ=ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ। ਪਰਕਿਰਤ=ਪਰਾਈ ਸੇਵਾ, ਜਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੋਰ ਬਾਹਲੀਆਂ ਕ੍ਰਿਯਾ। ਸੰਜਾਰੇ=ਪਾਇਆ। ਸੰਧਿ ਪਰਕਾਰੇ=ਮੇਲਣ ਦੀ ਬਿਧਿ। ਛਾਦਨ=ਬਸਤਰ। ਟੇਕ ਬਿਬੇਕ=ਗਿਆਨ ਦਾ ਬਲ ਜਾਂ ਆਸਰਾ।]

[੧]ਜੀਵ ਉਪਾਵਣ ਲਈ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਸਾਜਕੇ ਮੂੰਹ (ਉਪਲਖਤ ਜੀਭ), ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ (ਅਰ ਤੁਚਾ) ਸਵਾਰੇ ਹਨ। [੨]ਹੱਥ ਪੈਰ ਆਦਿ) ਦੇਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਦਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ (ਕੰਨਾਂ) ਦੁਆਰੇ, (ਨੇਤਰ ਗੋਲਕ) ਵਿਚ ਭਲੀ ਨਜ਼ਰ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। [੩](ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ) ਵਿਰਤਿ ਦੀ

ਕ੍ਰਿਯਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਹਲੀਆਂ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪਾਈਆਂ, ਸਾਧ ਗਿਰਾਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ (ਅਰਥਾਤ ਸੁਆਸ ਬਾਹਰ ਤੇ ਅੰਦਰ ਆਵਣ ਜਾਣ ਲੱਗਾ) । ੪ਰਾਗ ਰੰਗ, (ਰਾਗ ਦਾ ਆਨੰਦ) ਰਸ, ਸਪਰਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲਣ ਦਾ ਪਰਕਾਰ (ਬਖਸ਼ਿਆ) । ੫ਕੱਪੜੇ ਅਰ ਭੋਜਨ ਦਿਤੇ, ਬੁੱਧੀ ਅਰ ਬਲ (ਪਾਇਆ), (ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਯ ਦਿੱਤਾ; ਅਰ 'ਵੀਚਾਰ ਵੀਚਾਰੇ' (ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਲਈ) ਸ਼ੁਭਾਸ਼ੁਭ ਬੀਚਾਰ ਦਿਤੇ । ੬ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ (ਦਾਤਾਂ) ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ (ਤਦ ਓਹ) ਆਪ ਦਾਤਾਰ (ਕੇਡਾ) ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹੈ, (ਅਰ ਉਸ ਦਾ) ਪਿਆਰ ਬੀ ਅਨਗਿਣਤ ਹੈ । ੭ਲੇਖ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਅਨਗਿਣਤ ਹੈ, ਆਰ ਪਾਰ ਰਹਿਤ ਹੈ ।

੪. [ਕੁਦਰਤ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹੈ]।

੧ਪੰਜ ਤਤੁ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ।
੨ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਜੂਨਿ ਵਿਚ ਆਵਾਗਵਣੁ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ।
੩ਇਕਸ ਇਕਸ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੰਤ ਅਨਗਣਤ ਵਧਾਇਆ।
੪ਲੇਖੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਸਭਨਾ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇਆ।
੫ਲੇਖੈ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖਾਰੀ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ।
੬ਆਪਿ ਅਲੇਖ ਨ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੪॥

[ਪਰਵਾਣੁ=ਵਜ਼ਨ। ਲਿਖਾਰੀ=ਲਿਖਣਹਾਰੇ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।]

੧ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾਂ ਕਰਕੇ (ਉਨਾਂ ਤੋਂ) ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ) ਦਾ ਜਗਤ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੨ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਆਵਾਗੌਣ ਦਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ । ੩ਇਕ ਇਕ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ੪(ਫੇਰ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲੇਖੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਪੁਰ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ । ੫ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਹਨ, ਉਸ ਲਿਖਾਰੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਲੇਖੇ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ('ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ')। ੬ਆਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਲੇਖ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਫੇਰ) ਅਲਖ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਇੰਦ੍ਰਯ ਦਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀਂ ਹੈ), ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ (ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ) ਲਖਿਆ ॥

ਭਾਵ–''ਜਿਨਿ ਏਹਿ ਲਿਖੇ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਨਾਹਿ ॥ ਜਿਵ ਫੁਰਮਾਏ ਤਿਵ ਤਿਵ ਪਾਹਿ'' ਭਾਵ ਓਹ ਜਿੱਕੁਰ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਆਗਿਆ ਪਾਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਰਬ ਸ਼ਿਰੋਮਣ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਹੈ।

੫. [ਕੁਦਰਤ ਭੈ ਵਿਚ ਹੈ]

੧ਭੈ ਵਿਚਿ ਧਰਤਿ ਆਗਾਸੁ ਹੈ ਨਿਰਾਧਾਰ ਭੈ ਭਾਰ ਧਰਾਇਆ।
੨ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਭੈ ਵਿਚਿ ਰਖੈ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
੩ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਤਿ ਧਰਿ ਵਿਣੁ ਥੰਮ੍ਹਾ ਆਗਾਸੁ ਰਹਾਇਆ।
੪ਕਾਠੈ ਅੰਦਰਿ ਅਗਨਿ ਧਰਿ ਕਰ ਪਰਫੁਲਤੁ ਸੁਫਲੁ ਫਲਾਇਆ।
੫ਨਵੀ ਦੁਆਰੀ ਪਵਣੁ ਧਰਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਚੰਦ ਚਲਾਇਆ।
੬ਨਿਰਭਉ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਰਾਇਆ ॥੫॥

[ਨਿਰਾਧਾਰ=ਆਸ੍ਰਯ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ । ਆਗਾਸੁ=ਆਕਾਸ਼ । ਕਾਠੈ=ਲੱਕੜੀ ।]
[ਨਵੀ ਦੁਆਰੀ=ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਵਿਖੇ ।]

੧(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ) ਆਸ੍ਰਯ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਭਯ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਰਖੇ ਹਨ। (ਅਰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਭੈ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੨ਵਾਯੂ, ਜਲ ਅਗਨੀ, (ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਤੱਤ) ਭਯ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮੇਲ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ੩ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਰਤੀ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼* ਥੰਮ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੪ਲੱਕੜੀ ਵਿਚ ਅੱਗ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਫੇਰ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ 'ਪਰਫੁਲਤ' ਰੱਖਕੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੫ਨੌਂ ਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪਵਣ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ), ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਭੀ ਭੈ ਵਿਚ ਚਲਾਏ ਹਨ। ੬ਪਰ ਆਪ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਰਾਜਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਿਰਭਉ ਹੈ (ਪੌਣ ਬੀ ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਹੈ, ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਤ ਸਾਰੇ ਵਯਾਪਕ ਹੈ,ਪੱਛਮੀ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਬੀ ਹੁਣ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ(Ether) ਈਥਰ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-"ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚੰਦੁ ॥ ਕੋਹ ਕਰੋੜੀ ਚਲਤ ਨ ਅੰਤੁ ॥" "ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ ਨਖਤ੍ਰਾ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਅਮਰ ਕਰਾਰਾ ॥" ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਕਰਤਾਰ ਹੈ। ਕੋਤੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਹੈ। ਭੈ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਗਯਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਗਯਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਅਗਯਾਤ 'ਖਿਚ' ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਨਿਯਮਾਨੁਸਾਰ ਟੁਰੀ ਜਾਏ ।

੬. [ਕਾਦਰ ਬੇਓੜਕ ਪਰ ਵਯਾਪਕ ਹੈ] ।

੧ਲਖ ਅਸਮਾਣ ਉਚਾਣਿ ਚੜਿ ਉਚਾ ਹੋਇ ਨ ਅੰਬੜਿ ਸਕੈ।
੨ਊਚੀ ਹੂੰ ਊਚਾ ਘਣਾ ਥਾਉ ਗਿਰਾਉ ਨ ਨਾਉ ਅਥਕੈ।
੩ਲਖ ਪਤਾਲ ਨੀਵਾਣਿ ਜਾਇ ਨੀਵਾ ਹੋਇ ਨ ਨੀਵੈ ਤਕੈ।
੪ਪੂਰਬਿ ਪਛਮਿ ਉਤਰਾਧਿ ਦਖਣਿ ਫੇਰਿ ਚਉਫੇਰਿ ਨ ਢਕੈ।
੫ਓੜਕ ਮੂਲੁ ਨ ਲਭਈ ਉਤਪਿਤ ਪਰਲਉ ਅਖਿ ਫਰਕੈ।
੬ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸ ਮਹੱਕੈ ॥ ੬ ॥

[ਉਚਾਣਿ=ਉਚਾਈ । ਅੰਬੜਿ ਸਕੈ=ਪਹੁੰਚ ਸਕਣਾ । ਗਿਰਾਉ=ਪਿੰਡ ।]
[ਅਥੱਕੈ=ਜੋ ਥਕਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ । ਨੀਵਾਣਿ=ਡੂੰਘਾਈ ।]
[ਨ ਨੀਵੈਂ ਤਕੈ=ਡੂੰਘੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਢਕੈ=ਕੱਜਣਾ ।]
[ਓੜਕ=ਅੰਤ। ਉਤਪਤਿ=ਉਤਪੱਤੀ । ਮਹੱਕੈ=ਮਹਿਕਣਾ, ਵਿਆਪਕ ਹੋਣਾ ।]

੧ਲੱਖ ਅਸਮਾਨਾਂ†ਦੀ ਉਚਾਈ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਉਚਾ ਹੋ ਖੜੋਵੇ (ਪਰ ਉਸ ਉਚੇ ਈਸ੍ਵਰ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੨ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਲੋਕ ਜੋ ਹਨ (ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਬੀ) ਬਹੁਤਾ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾ ਥਾਉਂ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਉਂ ਹੀ ਹੈ

*ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨੀਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੰਜਵਾਂ ਤੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਜੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਅਰ ਫੇਰ ਨਿਆਸਰੇ ਹੈ ।

†ਇਥੇ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀਏ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮੰਡਲ ਇਸੇ ਵਾਂਙ ਅਗੇਰੇ ਦਿੱਸੇਗਾ ਐਉਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਜਾਓ, ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਦਿੱਸੇਗਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖ ਅਸਮਾਨ ਕਿਹਾ ਹੈ ।

(ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਤੁਰ ਫਿਰਕੇ) ਥਕਦਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਰ ਫੇਰ ਅਕਾਸ਼ਵਤ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਚੇਤਨ ਹੈ) । ੩ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਬੀ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਫੇਰ ਬੀ) ਡੂੰਘੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੱਕੂ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਲੱਖਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੀ ਡੂੰਘਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਚਾਰੇ ਲਾਭਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ) । ੪ਪੂਰਬ, ਪੱਛਿਮ, ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ ਦੇ ਚਉਫੇਰੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਂਭ ਨਹੀਂ ਕੱਜ ਸਕਦੀ (ਜੇਕਰ ਪਦਛਿੰਨ ਅਰਥਾਤ ਅਲਪ ਵਸਤੂ ਹੋਵੇ ਤਦ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਲੁਕ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਦੇਸ਼, ਸਰਬ ਕਾਲ, ਸਰਬ ਵਸਤੂ ਵਿਖੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਵਯਾਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ) ੫ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਪਰਲਯ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਖੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੬ਪਰ (ਜਿਕੂੰ) ਫੁਲਾਂ ਵਿਖੇ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਮਹਿਕ ਰਹੀ ਹੈ (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਆਪਕ ਹੋਕਰ ਮਹਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਉੱਚੇ, ਨੀਵੇਂ, ਸੱਜੇ, ਖੱਬੇ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆਂ ਅੰਤ ਨਾ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਉਂਞ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਖੋਜੋ ਤਾਂ ਲੱਭ ਪਏਗਾ:–

ਯਥਾ–"ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰਿ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ।
ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ" ।

੭. [ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਭੇਦ ਕਾਦਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ]।

੧ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਥਿਤਿ ਨ ਵਾਰੁ ਨ ਮਾਹੁ ਜਣਾਇਆ ।
੨ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਵਿਣੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ।
੩ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਪਾਇਕੈ ਆਪੇ ਅਪਣਾ ਨਾਉਂ ਧਰਾਇਆ ।
੪ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਹੈਭੀ ਹੋਸੀ ਹੋਦਾ ਆਇਆ ।
੫ਆਦਿ ਨ ਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਹੈ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ ।
੬ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇ ਸਮਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਮਾਹੁ=ਮਹੀਨਾ । ਆਕਾਰੁ ਵਿਣੁ=ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੈ ।]
[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ । (ਪਾਂਠਾਂਤ੍ਰ=ਅਦੇਸ਼=ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ।]
[ਸਮਾਇਆ=ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੧(ਜਦ 'ਓਅੰਕਾਰ') ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ (ਆਕਾਰ=) ਪਰਪੰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਥਿਤ ਵਾਰ ਅਤੇ ਮਹੀਨਾ (ਕੁਝ ਬੀ, ਕੋਈ ਬੀ) ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ੨('ਨਿਰੰਕਾਰ') ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਸੀ), (ਉਸ) 'ਏਕੰਕਾਰ' ਅਲਖ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ 'ਲਖਾਇਆ' (=ਦਸਿਆ) । ੩ਆਪ (ਜਗਤ) ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਰਬ ਨਾਮ) ਧਰਾਇਆ ਸੀ (ਅਥਵਾ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਚਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ) । ੪(ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ ਦਾ) ਆਦਿ (ਕਾਰਨ) ਹੈ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ਸਾਡੀ ਉਸਨੂੰ ਜੋ ਹੁਣ ਹੈ, ਅਗੇ ਹੋਸੀ, ਤੇ (ਭੂਤ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ) ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ । ੫ਉਸਦਾ ਮੁੱਢ ਅਰ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਓਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਆਪੇ ਆਪ ਹੈ, ਪਰ ਜਤਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ । ੬(ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਆਪ ਰਚਕੇ ਆਪੇ ਹੀ ਸਮਾਇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ–' ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥ ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ" । ਅਰਥਾਤ–ਥਿਤ ਵਾਰ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਸ਼ਿਵ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲਖ ਸਕਦਾ, ਰੁਤ ਅਰ

ਮਹੀਨਾ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ, ਜਦ ਓਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਮੱਗਰ ਭੇਤ ਆਪ ਹੀ ਓਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

੮. [ਕਾਦਰ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਅਗੰਮ ਹੈ]।

੧ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਈ।
੨ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਕਿਤੁ ਘਰਿ ਵਸੈ ਕੇਵਡੁ ਜਾਈ।
੩ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਅਮਾਉ ਹੈ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।
੪ਪਰਵਦਗਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈ।
੫ਏਵਡੁ ਵਡਾ ਹੋਇਕੈ ਕਿਥੈ ਰਹਿਆ ਆਪੁ ਲੁਕਾਈ।
੬ਸੁਰ ਨਰ ਨਾਥ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੮॥

[ਵਰਭੰਡ=ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ। ਸਮਾਈ=ਗਿਣਤੀ। ਜਾਈ=ਜਗਾ, ਥਾ।]
[ਅਮਾਉ=ਜੋ ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ।]

੧(ਇਕ ਇਕ) ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ (ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ) ਰਖਿਆ ਹੈ। ੨(ਹੁਣ ਆਪ ਸੋਚੋ) ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵਡਾ ਕਹੀਏ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਵਾਕ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਥਾਉਂ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਦੇਈਏ, ਯਥਾ :–"ਸੋ ਦਰੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ॥ ਵਾਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ॥")। ੩ਤੇਰਾ ਇਕ ਵਾਕ ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਉਸ ਤੇਰੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਹੋਏ) ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ (ਯਥਾ :–"ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਵਾਰਿਆ ਨਾ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ॥") ॥ ੪(ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ) ਪਰਵਰਦਗਾਰ (ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਕ) ਹੈਂ, ਅਪਾਰ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਅਲੱਖ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ੫ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਹੋਕੇ ਕਿਥੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੁਕਾ ਛਡਿਆ ਹੈ ? ੬ਦੇਓਤੇ, ਆਦਮੀ, ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਲਿਵ ਲਾਕੇ (ਥੱਕ) ਰਹੇ, (ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ)।

੯. [ਕਾਦਰ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅਗੰਮ ਹੈ]।

੧ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਵਾਉ ਵਿਚਿ ਅਤਿ ਅਸਗਾਹ ਅਥਾਹ ਵਹੰਦੇ।
੨ਆਦਿ ਨ ਅੰਤੁ ਬਿਅੰਤੁ ਹੈ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਫੇਰ ਫਿਰੰਦੇ।
੩ਅਲਖੁ ਅਪਾਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਰ ਲਹੰਦੇ।
੪ਲਹਰਿ ਤਰੰਗ ਨਿਸੰਗ ਲਖ ਸਾਗਰ ਸੰਗਮ ਰੰਗ ਰਵੰਦੇ।
੫ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਲਖ ਲਖ ਮੁਲਿ ਅਮੁਲਿ ਨ ਤੁਲਿ ਤੁਲੰਦੇ।
੬ਸਦਕੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਸਿਰੰਦੇ ॥੯॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ, ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਾਕ ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਅਸਗਾਹ=ਜੋ ਗਾਹਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ,]
[ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ। ਲਹਿਰ=ਛੱਲਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ। ਤਰੰਗ=ਬੁਦਬੁਦੇ]
[ਰੰਗ ਰਵੰਦੇ=ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਦਕੇ=ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ।]
[ਸਿਰੰਦਾ=ਸਿਰਜਨਹਾਰ।]

¹(ਉਸਦੇ) ਵਾਕ (ਅਥਵਾ ਸਰੀਰ) ਵਿਖੇ ਲਖਾਂ ਦਰੀਅਉ (ਭਾਵ ਵਿਚ ਕਾਰਕ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ਅਤੀ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਅਥਾਹ ਵਹਿੰਦੇ ਹਨ । ²ਉਨ੍ਹਾਂ (ਦਰੀਆਵਾਂ) ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲਖੀਦਾ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਬੇਅੰਤ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਦੇਹ ਮੋ ਕੋਟਕ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ॥ ਕੋਟ ਇੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਿਤੇ ਰਵਿ ਸਸਿ ਕ੍ਰੋਟ ਜਲੇਸ ॥'') 'ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪੀ ਅਸਗਾਹ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ) ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ³(ਉਹ) ਅਲੱਖ ਤੇ ਅਪਾਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ) ਪਾਰਾਵਾਰ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ⁴ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਤਰੰਗ, ਬੁਦਬੁਦੇ ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਨ। ⁵ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਸ ਮੁੱਲ ਥੋਂ ਅਮੋਲਕ ਅਰ ਤੁੱਲਾਂ ਦੇ ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਅਤੋਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਵੈਰਾਗ ਗਿਆਨਾਦਿਕ ਅਮੋਲਕ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ⁶ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। (ਅਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੈਨ)।

੧੦, [ਕਾਦਰ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੈ]।

¹ਪਰਵਦਗਾਰ ਸਲਾਹੀਐ ਸਿਰਠਿ ਉਪਾਈ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ।
²ਰਾਜਿਕੁ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿਦਾ ਸਭਨਾ ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਅਨਮੰਗੀ।
³ਕਿਸੈ ਜਿਵੇਹਾ ਨਾਹਿ ਕੋ ਦੁਬਿਧਾ ਅੰਦਰਿ ਮੰਦੀ ਚੰਗੀ।
⁴ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸਦਾ ਸਹਲੰਗੀ।
⁵ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਬਾਹਰਾ ਸਭਨਾ ਅੰਦਰਿ ਹੈ ਸਰਬੰਗੀ।
⁶ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਸੰਗੀ ॥੧੦॥

[ਪਰਵਦਗਾਰ=ਪਾਲਣਹਾਰ । ਸੰਬਾਹਿਦਾ=ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ।]
[ਰਾਜਿਕੁ=ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣੇਹਾਰਾ । ਸਹਲੰਗੀ=ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ।]
[ਸਰਬੰਗੀ=ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਤ ।

¹ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਹਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰੀਏ (ਜਿਸ ਨੇ) ਨਾਨਾ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ। ²ਰੋਟੀ ਸਭ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣਮੰਗੀ ਦਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ³ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ, ਦ੍ਵੈਤ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਕੋਈ ਤਾਂ) ਮੰਦੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਭਾਵ ਆਸੁਰ ਸੰਪਦਾਵਾਲੀ ਕੋਈ) ਚੰਗੀ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਯਥਾ :–'ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ' ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਹਨ । ⁴(ਰਚਣਹਾਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਸਰਬ ਵਿਖੇ ਪੂਰਣ ਹੈ; ਅਰ ਸਰਬ ਨਾਲ ਸਦਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ⁵(ਫੇਰ) ਵਰਨਾ ਚਿਹਨਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਰਬੰਗੀ (ਭਾਵ ਨਖ ਤੋਂ ਸਿਖਾ ਤੀਕ ਵਯਾਪਕ ਹੋਕੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ) ਹੈ। ⁶ਪਉਣ ਪਾਣੀ, ਅਤੇ ਬੈਸੰਤਰ (ਆਦਿ ਸਾਰਿਆਂ ਪੰਜਾਂ ਭੂਤਾਂ ਦਾ) 'ਸੰਗੀ' ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਾਝ ਕੋਈ ਤੱਤ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਯਥਾ :–''ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣ ਵਹੈ ਸਦਵਾਉ ॥ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥'' ਆਦਿਕ। ਗੱਲ ਕੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਅਰ ਅੱਗ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

੧੧. [ਮਾਯਕ ਉਤਪਤੀ ਕਾਰਣ]।

¹ਓਅੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਮਤ੍ਰੀ ਇਕ ਉਪਾਈ ਮਾਇਆ।
²ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਚਉਦਹ ਭਵਣ ਜਲ ਥਲੁ ਮਹੀਅਲੁ ਛਲੁ ਕਰਿ ਛਾਇਆ।

[3]ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਤ੍ਰੈ ਦਸ ਅਵਤਾਰਿ ਬਜਾਰਿ ਨਚਾਇਆ।
[4]ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਬਹੁ ਪੰਥ ਭਵਾਇਆ।
[5]ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚਿ ਲੋਭ ਮੋਹੁ ਕਰਿ ਧ੍ਰੋਹ ਲੜਾਇਆ।
[6]ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭਕੋ ਸੇਰਹੁ ਘਟਿ ਨ ਕਿਨੈ ਅਖਾਇਆ।
[7]ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਆਪੁ ਲੁਕਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਆਕਾਰੁ=ਫੁਰਨਾ। ਮੱਖੀ=ਮਖਿਕਾ, ਚਮਕੀਲੀ। ਧ੍ਰੋਹ=ਛਲ, ਦਗੇਬਾਜ਼ੀ]

[1]'ਓਅੰਕਾਰ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ (ਮਨ ਵਿਖੇ) ਫੁਰਨਾ ਕਰਕੇ (ਯਾ ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ) ਇਕ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੱਖੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ। (ਮੱਖੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਟਿਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਛਲ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਦੁਰਗੰਧੀ ਪੁਰ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਮਾਖੀ ਰਾਮ ਕੀ ਤੂ ਮਾਖੀ॥ ਜਹ ਦੁਰਗੰਧ ਤਹਾ ਤੂ ਬੈਸਹਿ ਮਹਾ ਬਿਖਿਆ ਮਦ ਚਾਖੀ॥'' ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਵਿਖਜ ਵਿਕਾਰ ਹੋਣ ਉਥੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਇਸ ਥੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [2]ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਚੌਦਾਂ ਭਵਨ* (ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ) ਹੋਰ ਜਲ, ਥਲ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼, ਸਭਨਾਂ ਪਰ (ਮਾਇਆ ਨੇ) ਆਪਣੇ ਛਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਰੂਪ) ਦੀ ਛਾਇਆ (ਕਰ ਰਖੀ ਹੈ)। [3]ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨ ਅਰ ਸ਼ਿਵ ਇਹ ਤਿੰਨ (ਅਰ ਹੋਰ) ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਪਣਾ ਨਾਚ) ਨਚਾਯਾ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਰਾਸਾਂ ਪਾਕੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਚਾਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖਣ ਲਗੇ। ਜਿਹਾ ਕੁ 'ਵਾਇਨਿ ਚੇਲੇ ਨਚਨਿ ਗੁਰ॥ ਪੈਰ ਹਲਾਇਨਿ ਫੇਰਨਿ ਸਿਰਿ॥ ਉਡਿ ਉਡਿ ਰਾਵਾ ਝਾਟੈ ਪਾਇ॥ ਵੇਖੈ ਲੋਕੁ ਹਸੈ ਘਰਿ ਜਾਇ॥'') [4]ਜਤੀ, ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਲੋਕ, ਸਿਧ, (ਨੋਂ) ਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਲੇ ਪੰਥ (ਭੇਖਾਂ ਵਿਖੇ ਮਾਇਆ ਨੇ) ('ਭੋਤਲ'=) ਭੌਂਦੂ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ। [5]ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਖੇ) ਲੋਭ ਤੇ ਮੋਹ ਦੀ (ਫਾਂਸੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ) ਧ੍ਰੋਹ ਕਰਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ। [6](ਸਿੱਧਾਂਤ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਫੇਰ ਬੀ) ਆਪ ਨੂੰ ਅਪੂਰਨ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਹਾਇਆ। (ਸਭ ਕੋਈ ਸੋਲਾਂ ਛਟਾਂਕ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ੧੫ ਛਟਾਂਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ)। [7](ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ) ਕਾਰਣ ਕਰਤੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੁਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ, ਯਥਾ:-ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਖੀ ਧਾਰਿ॥')

੧੨. [ਹੁਕਮ]।

[1]ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਹੈ ਅਬਚਲੁ ਰਾਜੁ ਵਡੀ ਪਾਤਸਾਹੀ।
[2]ਕੇਵਡੁ ਤਖਤੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕੇਵਡੁ ਮਹਲੁ ਕੇਵਡੁ ਦਰਗਾਹੀ।
[3]ਕੇਵਡੁ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹੀਐ ਕੇਵਡੁ ਮਾਲੁ ਮੁਲਖੁ ਅਵਗਾਹੀ।
[4]ਕੇਵਡੁ ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਲਸਕਰ ਸੇਵ ਸਿਪਾਹੀ।
[5]ਹੁਕਮੇ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਕੇਵਡੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀ।
[6]ਹੋਰਸੁ ਪੁਛਿ ਨ ਮਤਾ ਨਿਬਾਹੀ ॥੧੨॥

[ਅਬਿਚਲੁ=ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ। ਦਰਗਾਹੀ-ਮੁਸਾਹਿਬ। ਸਿਫਤਿ=ਉਸਤਤਿ।]
[ਅਵਗਾਹੀ=ਵਿਚਾਰੀਏ। (ਅ) ਬੇਅੰਤ। ਮਾਣੁ ਮਹਤੁ=ਵਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ।]

*ਭੂਰ, ਭਵਰ, ਸੁਰ, ਮਹਰ, ਜਨ, ਤਪ, ਸਤ, ਅਤਲ, ਬਿਤਲ, ਸੁਤਲ, ਰਸਾਤਲ, ਤਲਾਤਲ, ਮਹਾਤਲ, ਪਾਤਾਲ।

[ਲਸਕਰ=ਫੌਜ। ਸੇਵ ਸਿਪਾਹੀ=ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਵ ਨਿਜ ਦੇ ਸੇਵਕ]
[ਬੇਪਰਵਾਹੀ=ਅਲਗਰਜ਼ੀ, ਨਿਰਿੱਛਤ।

੧(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ) ਅਟਲ ਰਾਜ ਤੇ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਉਸਦਾ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਣ ਵਰਣਨ ਕਰੀਏ ? ਕੇਡਾ ਕੁ ਰਾਜ ਮੰਦਰ ਅਰ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵਡੇ (ਉਸਦੇ) ਦਰਗਾਹੀ (ਸਭਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ) ਮੁਸਾਹਿਬ। ੩ਕੇਡੀ ਕੁ ਉਸਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੀਏ ? ਕੇਡਾ ਕੁ ਮਾਲ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲਖ ਵਿਚਾਰੀਏ (ਅਥਵਾ ਗਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਬੇਅੰਤ) ਹੈ ; ੪ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਆਖੀਏ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਲਸ਼ਕਰ (ਗਿਣੀਏ) ਅਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ (ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਥਨ ਕਰੀਏ)। (ਹੁਣ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-)। ੫ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਹਨ, ਕੇਡਾ ਹੁਕਮ ਕਹੀਏ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਤਯੰਤ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ) (ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀ=) ਅਲਗਰਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੬(ਫੇਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਅਰ ਸਭ ਤੇ ਆਧਾਰ ਐਡਾ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਵਡੇ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਰ) ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਪੁੱਛਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਸੇ ਲਈ ਸਵੱਯਾਂ ਵਿਖੇ 'ਬੇਵਜੀਰ ਵਡੇ ਧੀਰ' ਆਦਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ 'ਬੇਵਜੀਰ ਵਡੇ ਧੀਰ ਧਰਮ ਅੰਗ ਅਲਖ ਅਗਮ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਆਪਣੈ ਉਛਾਹਿ ਜੀਉ'। ਅਰਥ-ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਥੋਂ ਮਤਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ, ਵੱਡਾ ਧੀਰਜ, ਧਰਮ ਰੂਪ, ਅਲਖ ਅਤੇ ਅਗੰਮ ਹੈ; ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਬਕ ਖੇਲ ਕਰਕੇ ਆਪ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਜਦਹੁ ਆਪੇ ਥਾਟੁ ਕੀਆ ਬਹਿ ਕਰਤੈ ਤਦਹੁ ਪੂਛਿ ਨ ਸੇਹਕੁ ਬੀਆ॥" ਗੱਲ ਕੀ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

੧੩. [ਕੀਤੇ ਨੇ ਕਰਤਾ ਵਿਸਾਰਿਆ]।

੧ਲਖ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੇ ਵੇਦ ਪੜਿ ਇਕਸ ਅਖਰ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਤਾ।
੨ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਮਹੇਸ ਲਖ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਭੇਖ ਪਛਾਤਾ।
੩ਲਖ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਤਿਲੁ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਬਿਸਨ ਪਛਾਤਾ।
੪ਲਖ ਲਖ ਨਉਤਨ ਨਾਉ ਲੈ ਲਖ ਲਖ ਸੇਖ ਵਿਸੇਖ ਨ ਤਾਤਾ।
੫ਚਿਰੁ ਜੀਵਣੁ ਬਹੁ ਹੰਢਣੇ ਦਰਸਨ ਪੰਥ ਨ ਸਬਦੁ ਸਿਞਾਤਾ।
੬ਦਾਤਿ ਲੁਭਾਇ ਵਿਸਾਰਨਿ ਦਾਤਾ॥੧੩॥

[ਅਖਰ=ਓਅੰਕਾਰ, ਜੋ ਨਾ ਖਰੇ-'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'। ਤਾਤਾ=ਖਾਹਸ਼,ਇੱਛਾ,]
[(ਅ) ਤੱਤ ਸਾਰ। ਬਹੁ ਹੰਢਣੇ=ਬਹੁਤ ਉਮਰ ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ।]
[ਵਿਸ਼ੇਖ ਨ ਤਾਤਾ=ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇਖ ਤੱਤ ਨ ਜਾਤਾ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੇ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਕ 'ਅੱਖਰ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ। ੨ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਿਵ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਰੂਪ ਰੇਖ ਅਰ ਭੇਖ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ। ੩ ਲੱਖਾ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ (ਧਾਰਨ) ਕੀਤੇ (ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ) ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਲੱਭਿਆ। ੪ਕਈ ਲੱਖ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗਾਂ ਨੇ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਨਵੇਂ ਥੋਂ ਨਵੇਂ ਨਾਮ (ਰੋਜ਼) ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਭੀ ਤੱਤ ਸਾਰ ਵਿਸੇਸ਼ ਨਾ (ਜਾਣਿਆਂ) ੫ਚਿਰੰਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਆਯੂ ਬੀ ਭੋਗੀ ਪਰੰਤੂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀ ਅਰ ਹੋਰ ਖਟ) ਦਰਸ਼ਨਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਨੇ ਬੀ ਸਬਦ (ਬ੍ਰਹਮ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਤਾ। ੬ਕਿਉਂਕਿ ਦਾਤ (ਮਾਇਆ) ਵਿਚ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਕੇ ਦਾਤੇ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧੪. [ਕੀਤਾ ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਕਿਕੂੰ ਪਾਵੇ ? ਗਾਡੀ ਰਾਹ]

[1]ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰ* ਮੂਰਤਿ ਹੁਇ ਧਿਆਨੁ ਧਰਾਇਆ।
[2]ਚਾਰਿ ਵਰਨੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ।
[3]ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਕਥ ਕਥਾ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
[4]ਵੀਹਾ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਮਾਨੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਇਕੀਹ ਲਖਾਇਆ।
[5]ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸ ਕਰਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ।
[6]ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਇਕਤੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ।
[7]ਪਤਿ ਪਉੜੀ ਚੜਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ ॥੧੪॥

[ਆਕਾਰੁ=ਸਰੂਪ। ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ=ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ, ਸੌਖਾ।]
[ਪਤਿ ਪਉੜੀ=ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪੌੜੀ, ਭਾਵ ਭਗਤੀ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ।]

[1]ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ('ਆਕਾਰ' ਕਹੀਏ) ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਮੂਰਤ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਭੇਜਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ) ਧਯਾਨ ਧਰਵਾਇਆ। [2](ਗੁਰੂ ਨੇ) ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸੱਚ ਦਾ ਖੰਡ (ਧਰਤੀ ਉਤੇ) ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ। [3]ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਕੱਥ ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ। [4](ਲੋਕੀਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਵੀਹਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਸਨ (ਸੰਸਾਰ ਖੱਚਤ ਸਨ, ਹੁਣ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਇਕ ਈਸ਼ਰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ। [5]ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਨਾਮ, ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ! [6](ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗਾਡੀ ਰਾਹ (ਅਰਥਾਤ ਪੱਧਰਾ ਤੇ ਸੁਖਾਲਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ) ਦੱਸਿਆ। [7]ਪਤੀ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ) ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹਕੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਵ–"ਬਾਰਹ ਮਹਿ ਰਾਵਲ ਖਪ ਜਾਵਹਿ ਚਹੁ ਛਿਅ ਮਹਿ ਸੰਨਿਆਸੀ" ਅਰਥਾਤ (ਰਾਵਲ–) ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਦਸਾਂ ਪੰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਖਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ–ਰਾਵਲ, ਹੇਤੁ ਪੰਥ, ਪਾਵ ਪੰਥ, ਆਈ ਪੰਥ, ਗਮਜ ਪੰਥ, ਪਾਗਲ ਪੰਥ, ਗੁਪਾਲ ਪੰਥ, ਕਥੜੀ ਪੰਥ, ਬਨ ਪੰਥ, ਧ੍ਰਜਪੰਥ, ਚੋਲੀ ਪੰਥ, ਦਾਸ ਪੰਥ। ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਦਸ ਪੰਥ, ਇਹ ਹਨ–ਤੀਰਥ, ਆਸ਼ਰਮ, ਬਨ, ਆਰੰਨਯ, ਗਿਰਿ, ਪਰਬਤ, ਸਾਗਰ. ਸੁਰੱਤ੍ਰਤੀ, ਭਾਰਤੀ, ਪੁਰੀ। ਗੱਲ ਕੀ ਉਕਤ ਪੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਵੱਡੀ ਕਠਨਤਾ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਲਈ ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਕੱਢਿਆ ਹੈ। ਏਹ ਰਾਹ ਪਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਸੋ 'ਨਿਜ ਘਰਿ' ਸ੍ਵੈਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸੁਗਮ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕੁ "ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ॥" ਸੋ ਸੋਚੋ "ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ॥ ਅਨਰੂਤ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ॥ ਮਤੁ ਭਰਮ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ॥" ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਪੁਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਗਲੀ ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੫. [ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਦੇ ਰਾਹੀ ਗੁਰਮੁਖ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰ ਧਰਿ ਦੁਬਿਧਾ ਵਾਟ ਕੁਵਾਟ ਨ ਧਾਇਆ।
[2]ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿਕੈ ਮਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ।
[3]ਕੰਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਅਨਹਦ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੁ ਸੁਣਾਇਆ।

*ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਨਯਾਇ ਦੋ ਵਾਰ ਲੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

[੪]ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ਆਇਕੈ ਨਿਹਚਲੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇਆ।
[੫]ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸਿ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ।
[੬]ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਪਿਉ ਪੀਆਇਆ ॥੧੫॥

[ਕੁਵਾਟ=ਖੋਟਾ ਰਸਤਾ। ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੁ=ਇਕ ਰਸ ਸ਼ਬਦ ਅਭਯਾਸ ਦੇ ਵਿਚ]
[ਤਦਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪਰਵਾਹ। ਸੁਖ ਸੰਪਟ=ਸੁਖ ਦਾ ਡੱਬਾ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ (ਪੂਰਬੋਕਤ ਨਾਮ ਦੇ ਗਾਡੀ) ਰਾਹ ਪੁਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਖੋਟਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਉਥੇ) ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੇ। [੨]ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਮਰਦਾ ਜੰਮਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ "ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ ॥ ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ ॥")। [੩]ਕੰਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ਇਕ ਰਸ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। [੪]ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਚੱਲ ਹੋਕੇ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੫]ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਨੂੰ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਜਾਣਕੇ ਉਸੇ ਵਿਖੇ ਭੌਰੇ ਵਾਂਗੂ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੬]ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀਕੇ ਸਦਾ ਅਲਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਜਿਕੁਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਫਿਕਰ ਫਾਕੇ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਦੇਹ ਦੇ ਧਰਮ ਜਾਣ ਕੇ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਅਲੇਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਚਰਣਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੧੬. [ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਪਦ]।

[੧]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧਨਾ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰਣਾ।
[੨]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਜੀਵੰਦਿਆ ਮਰਣਾ।
[੩]ਜੀਵਣ ਮੁਕਤਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵਣੁ ਡੁਬਿ ਡੁਬਿ ਤਰਣਾ।
[੪]ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਅਪਿਓ ਪੀਅਣੁ ਤੈ ਅਉਚਰ ਚਰਣਾ।
[੫]ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਅਵੇਸ ਕਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀ ਨਿਝਰੁ ਝਰਣਾ।
[੬]ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਹੋਇ ਕਾਰਣੁ ਕਰਣ ਨ ਕਾਰਣ ਕਰਣਾ।
[੭]ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਅਸਰਣ ਸਰਣਾ ॥੧੬॥

[ਸਾਧਨਾ=ਮਿਹਨਤ। ਪਾਖਾਕ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ।]
[ਅਉਚਰ=ਜੋ ਔਖਾ ਚਰਿਆ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ. ਪੰਜੇ ਵਿਸ਼ੇ।
[ਚਰਣਾ=ਖਾ ਜਾਣਾ, ਭਾਵ ਅਭਾਵ ਕਰਨਾ। ਨਿਝਰੁ=ਇਕਰਸ।]

[੧]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਜਿਨ੍ਹਾ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ) ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅਜਰ ਪਿਆਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਜਰਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾ ਨੇ ਬੀ) ਜਰਿਆ ਹੈ। [੨](ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਚਰਣ ਧੂੜ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਜੀਵਦਿਆਂ ਹੀ ਮੋਏ ਹਨ। [੩]ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖੀਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ) ਮਰਕੇ (ਉਸ) ਮੌਤ ਤੋਂ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ) ਜੀਉ ਪਏ, (ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ (ਕੇ, ਮਾਇਆ ਵਿਚਲੇ) ਡੋਬਿਆਂ (ਤੋਂ) ਤਰ ਪਏ ਹਨ। [੪](ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [੫]ਅਨਹਦ ਨਾਦ (ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਹਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਕ

ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਝਰਦੀ ਹੈ। ⁶(ਫਲ ਇਹ ਕਿ ਓਹ ਪੁਰਖ) 'ਕਰਣ ਕਾਰਣ' ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਰਣਾ ਚਾਹੁਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) (ਆਪ ਕੁਝ) ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਭਾਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਭਾਣੇ ਪੁਰ ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਂਙੂ ਸ਼ਾਕਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ⁷ਪਤਿਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਅਰ 'ਅਸਰਣ' ਕਹੀਏ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਰਣ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਕੇ (ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)।

੧੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਤਰਨਾ ਤਰਨਾ]।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੰਮਣਾ ਭੈ ਵਿਚਿ ਰਹਿਣਾ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਣਾ।
²ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਕਰਿ ਅਛਲੁ ਛਲਣਾ।
³ਜਲ ਵਿਚਿ ਕਵਲੁ ਅਲਿਪਤ ਹੋਇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਵਲੇਵੈ ਵਲਣਾ।
⁴ਅਹਰਣਿ ਘਣ ਹੀਰੇ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਅਟਲੁ ਨ ਟਲਣਾ।
⁵ਪਰ ਉਪਕਾਰ ਵੀਚਾਰਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਦੇਆ ਮੋਮ ਵਾਗੀ ਢਲਣਾ।
⁶ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਤੰਬੋਲ ਰਸੁ ਆਪਿ ਗਵਾਇ ਰਲਾਇਆ ਰਲਣਾ।
⁷ਵਟੀ ਤੇਲੁ ਦੀਵਾ ਹੋਇ ਬਲਣਾ ॥ ੧੭ ॥

[ਵਲੇਵੈ ਵਲਣਾ=ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ। ਘਣ=ਵਦਾਣ।]
[ਢਲਣਾ=ਪੰਘਰਨਾ। ਰਲਾਇਆ ਰਲਣਾ=ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣਾ।]

¹ਗੁਰਮੁਖ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੰਮਦੇ, ਭੈ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਰ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਦੇ ਹਨ। ²ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਦੈਵੀ) ਭੈ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਭਗਤ ਵਛਲ ਜੋ ਕਿਸੇ ਥੋਂ ਛਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਸਨੂੰ ਛਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਿਛੇ ਕਹਿ ਆਏ ਹਾਂ)। ³(ਕਾਰਣ ਇਹ ਕਿ) ਆਸਾ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਜਲ ਵਿਖੇ ਕਮਲ ਦੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਂਙੂ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਖੇ (ਅਲੇਪ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਸੱਟਾਂ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੱਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। ⁴ਅਹਿਰਣ ਅਤੇ ਵਦਾਣ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਟੱਲ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਨਿਹਚਲ ਹੋ ਕੇ ਟਲਦੇ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ-ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ⁵ਪਰੋਪਕਾਰ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿਖੇ, ਜੀਵ ਦਯਾ ਵਿਖੇ ਮੋਮ ਵਾਂਙੂ ਢਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ⁶ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਪਾਨ ਦੇ ਬੀੜੇ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਙੂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ, ਸਾਰੇ ਮੇਲਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ)। ⁷ਵੱਟੀ ਤੇਲ ਹੋ ਕੇ ਦੀਵੇ ਵਾਂਙੂ ਬਲਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਵੱਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਅੱਗ ਸਹਾਰਕੇ ਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਟੀ ਤੇਲ ਦੀਵਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਾਨਣੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹਨ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਜੋ ਝਲਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ ਹੈ। 'ਦੀਵਾ ਮੇਰਾ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਦੁਖੁ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆ ਤੇਲੁ ॥'

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤਿ]।

¹ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥ ਕਰੋੜਿ ਨ ਓੜਕੁ ਜਾਣੈ।
²ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਆਖੀਅਨਿ ਹੋਇ ਲਖੂਣੇ ਨ ਪਲੁ ਪਰਵਾਣੈ।
³ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਲਖ ਲਖ ਨਿਧਿ ਨਿਧਾਨ ਲਖ ਤਿਲੁ ਨ ਤੁਲਾਣੈ।
⁴ਦਰਸਨ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸੰਜੋਗ ਲਖ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲਖ ਹੈਰਾਣੈ।

੫ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਅਸੰਖ ਭਗਤਿ ਜੁਗਤਿ ਲਖਨੇਤ ਵਖਾਣੈ।
੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਹਜਿ ਘਰੁ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ।
੭ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਲਖ ਮੇਲ ਮਿਲਾਣੈ॥ ੧੮॥

੧ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਰਥ (ਧਨ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥ) ਕਰੋੜਾਂ ਹੋਣ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਓੜਕ ਕਦੀ ਨਾਂ ਜਾਣ ਸਕੇ। ੨ਅਰ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਅਤੇ ਮੋਖ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ (ਇਹੋ ਜਿਹੇ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ (ਪਰੰਤੂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ) ਪਲ ਮਾਤ੍ਰ (ਮਿਲਾਪ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੩ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ, ਲੱਖ ਹੋਣ, ਲਖਾਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਹੋਣ (ਪਰੰਤੂ ਪੂਰਬੋਕਤ ਆਨੰਦ ਦੇ ਇਕ) ਤਿਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਲਦੇ। ੪(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ (ਅਰ ਉਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਸਭ ਉਕਤ ਪਦਾਰਥ) ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੫ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ, ਸਿਮਰਣ ਅਨਗਿਣਤ ਭਗਤੀ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ (ਡੌਲਾਂ) ਲਖਕੇ (ਸਾਰੇ) ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ)। ੬ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਪੀ ਕਰਕੇ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਚੋਜ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਮਤ (ਵਿਵਹਾਰਕ ਅਕਲ), ਬੁੱਧੀ (ਸਦਾਚਾਰ, ਨੇਕੀ ਦੀ ਅਕਲ,) ਸੁਧਿ (ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਕਲ) ('ਲਖ') ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਮਤਿ, ਬੁਧਿ, ਸੁਧੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਉਕਤ ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਏਹ ਬੀ ਉਸ ਆਨੰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ)।

ਸੂਚਨਾ-ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗੇ ਹੋਰ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੯. [ਸੱਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਚਾਰ ਹੈ]।

੧ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਲਖ ਲਖ ਹੋਮ ਜਗ ਨਈਵੇਦ ਕਰੋੜੀ।
੨ਵਰਤ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਘਣੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਲਖ ਤੰਦੁ ਮਰੋੜੀ।
੩ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਸੰਜੋਗ ਲਖ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਉਪਕਾਰ ਨ ਓੜੀ।
੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵਣੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਲਖ ਜੋੜ ਵਿਛੋੜੀ।
੫ਦਰਸਨ ਵਰਨ ਅਵਰਨ ਲਖ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਧਨ ਤੋੜੀ।
੬ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਲਖ ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਝਾੜਿ ਪਛੋੜੀ।
੭ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭ ਕਿਹੁ ਲਖ ਸਿਆਣਪ ਸਭਾ ਥੋੜੀ।
੮ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਅਚਾਰੁ ਚਮੋੜੀ॥ ੧੯॥

[ਨਈਵੇਦ=ਠਾਕਰ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਗਾਉਣਾ। ਤੰਦੁ ਮਰੋੜੀ=ਤੰਦ ਦੀ ਵੱਟੀ।]
[ਓੜੀ=ਅੰਤ। ਸਰੇਵਣੇ=ਸੇਵਾ। ਝਾੜਿ ਪਛੋੜੀ=ਝਾੜ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਕੀਤੇ।]
[ਚਮੋੜੀ=ਚੰਮੜਿਆ ਭਾਵ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਚੰਮੂ=ਸੈਨਾ।

੧ਜਪ (ਪਾਠ ਕਰਨਾ), ਤਪ (ਪੰਜ ਧੂਣੀਆਂ ਆਦਿਕ), ਸੰਜਮ (ਧਾਰਨਾ, ਧਯਾਨ ਸਮਾਧੀ) ਲੱਖਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹਵਨ, ਯੱਗ, ਅਰ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਭੋਗ ਲਗਾਉਣੇ, ੨ਵਰਤੁ, ਨੇਮੁ, ਸੰਜਮੁ (ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ) ਬਹੁਤ ਕਰਣੇ, ਕਰਮ ਧਰਮ ਲੱਖਾਂ ਹੀ (ਕੱਚੀ) ਤੰਦ ਦੀ ਮਰੋੜੀ ਦੇ ਵਾਂਗੂ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੱਚੇ ਹਨ)। ੩ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬਾਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸੰਜੋਗਾਂ ਪੁਰ ਜੋ ਲਖ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਰ ਉਪਕਾਰ ਬੇਓੜਕ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਵਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਹੋਣਾ, ਅਰ ਸਰਾਪ ਕਰਕੇ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈ ਜਾਣਾ। ੫(ਖਟ) ਦਰਸ਼ਨ (ਚਾਰ) ਵਰਨ ਤੇ ਅਵਰਨ (ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ) ਦੀਆਂ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਦੇ ਬੰਧਨ (ਸਭੀ) ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ੬ਲੋਕ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ

ਗਿਆਨ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਜੋਗ ਅਰ ਭੋਗ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਝਾੜਕੇ ਪਿੱਛੇ ਸੁੱਟ ਦਿਤੇ ਹਨ। [੭](ਕਿਉਂਕਿ) ਸੱਚ ਥੋਂ ਉਰੇ ਹੀ ਸਾਰੇ (ਉਕਤ ਜਪ ਤਪਾਦਿ ਹਨ), ਲੱਖਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਸੱਚ ਦੇ ਅਗੇ ਥੋੜੀਆਂ ਹਨ (ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਛੇਕੜ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੮]ਸਚ ਦਾ ਕਰਮ (ਸਭਨਾਂ ਦੇ) ਉਪਰ ਰੱਖਜਾ ਹੈ (ਕਿ ਸੱਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਰਮ ਹੈ ਅਥਵਾ-ਸੱਚ ਦਾ ਆਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜਪ ਤਪ ਇਕ 'ਚਮੋੜੀ'=ਚਮੜਾ ਜਾਂ ਚਤੁਰੰਗ ਦੀ ਸੈਨਾਂ ਹਨ)।

ਭਾਵ-"ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਹੋਇ ਦਾਰੂ ਪਾਪ ਕਢੈ ਧੋਇ॥" ਸੱਚ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਲੱਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਇਸੇ ਸੱਚ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅਰ ਮਹਿਮਾ ਹੈ।

੨੦. [ਸੱਚਾ ਰਾਜ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਤਿਸਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਤਖਤੁ ਸੁਹੇਲਾ।
੨ਸਚ ਸਬਦੁ ਟਕਸਾਲ ਸਚ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕ ਪਾਰਸੁ ਮੇਲਾ।
੩ਸਚਾ ਅਬਿਚਲੁ ਰਾਜੁ ਹੈ ਸਚੁ ਮਹਲੁ ਨਵਹਾਣਿ ਨਵੇਲਾ।
੪ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਵਰੱਤਦਾ ਸਚਾ ਅਮਰੁ ਸਚੋ ਰਸ ਕੇਲਾ।
੫ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਸਚੁ ਸਚੁਸਲਾਹਣੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ।
੬ਸਚਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਹੈ ਸਚੁ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਗਰਬਿ ਗਹੇਲਾ।
੭ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਗਤ ਸੱਚਾ ਖੇਲ ਮੇਲ ਸਚੁ ਖੇਲਾ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਚੇਲਾ॥੨੦॥

[ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਖ ਰੂਪ। ਅਬਿਚਲੁ=ਅਟੱਲ। ਨਵਹਾਣਿ=ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਵਾਲਾ।]
[ਨਵੇਲਾ=ਨਵੀਨ ਜਾਂ ਇਕ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਸਦਾ ਤੀਕ ਹੈ। ਸੱਚਾ ਅਮਰੁ=ਸੱਚਾ]
[ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਰਣ ਵਾਲਾ। ਕੇਲਾਂ=ਆਨੰਦ। ਗਹੇਲਾ=ਗ੍ਰਸੇ ਜਾਣਾ।]

(ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੇਣ ਲਈ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੧]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ। (ਭਾਵ ਹੋਰ ਤਖਤਾਂ ਵਿਖੇ ਮਾਯਕ ਵਿਹਾਰ ਹੈ ਇਸ ਵਿਖੇ ਆਤਮਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ)। [੨](ਸੱਚੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਸੱਚੀ ਹੈ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ (ਚਾਰ ਵਰਣ ਤੇ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ) ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪਾਰਸ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਭ ਨੂੰ ਕੰਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [੩]ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਅਟੱਲ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਅਤੇ ('ਨਵਹਾਣ'=) ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਦਾ ਨਵੇਕਲਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਮਹਲ ਹੈ (ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [੪]ਹੁਕਮ ਭੀ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਾ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਸੱਚਾ ਅਮਰ (ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਗੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਅਰ ਸੱਚੇ ਰਸ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਸੱਚੀ ਸਿਫਤ ਅਤੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਬੀ ਸੱਚੀ ਹੈ (ਜੋ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੁਨ:) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸਲਾਹੁਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਤੜਕੇ ਉੱਠਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੀ)। [੬]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਪਦੇਸ਼ ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਹੋਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਾਂਙੂ) ਆਕੜ ਨਾਲ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ। [੭]ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੇਲ ਹੈ, (ਵਿਵਹਾਰ ਸੱਚਾ ਹੈ) ਮੇਲਾ ਭੀ ਸੱਚਾ ਮੇਲਦੇ ਹਨ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੱਚ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੮]ਗੁਰਾਂ ਵਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹੈ (ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਖ) ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੇਲਾ ਰੂਪ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਜਿਕੁਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋਏ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਅਗੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਰ ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੨੧ . [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਅਲੇਪਤਾ]

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਉਮੈ ਪਰਹਰੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਣਾ।
੨ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ।
੩ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚਿ ਵਰਤਦਾ ਹੋਵਣਹਾਰ ਸੋਈ ਪਰਵਾਣਾ।
੪ਕਾਰਣੁ ਕਰਤਾ ਜੋ ਕਰੈ ਸਿਰਿ ਧਰਿ ਮੰਨਿ ਕਰੈ ਸੁਕਰਾਣਾ।
੫ਰਾਜੀ ਹੋਇ ਰਜਾਇ ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰਿ ਜਿਉ ਮਿਹਮਾਣਾ।
੬ਵਿਸਮਾਦੀ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚਿ ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣਾ।
੭ਲੇਪ ਅਲੇਪ ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਣਾ ॥੨੧॥

[ਪਰਹਰੈ=ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੋਵਣਹਾਰ=ਭਾਵੀ। ਪਰਵਾਣਾ=ਸਿਰ ਮੱਥੇ, ਮੰਨਜ਼ੂਰ।]
[ਸੁਕਰਾਣਾ=ਸ਼ੁਕਰੀਆ, ਧੰਨਵਾਦ। ਮਿਹਮਾਣਾ=ਪਰਾਹੁਣਾ।]
[ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ=ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਥੋਂ। ਨਿਰਬਾਣਾ=ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹਉਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੨(ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਚਰਨੀ ਪੈਕੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਬਣ ਗਏ ਹਨ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਥੇ) ਨਿਮਾਣੇ (ਹਨ, ਪਰ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਮਾਣ ਪਾਉਣਗੇ। ੩ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਜੋ ਭਾਵੀ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹੋ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੪ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਤਾਰ ਕਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪਰ ਰੱਖਕੇ ਮੰਨਕੇ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਰਜ਼ਾਇ ਵਿਖੇ ਰਾਜੀ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ (ਜਾਰ ਦਿਨ 'ਦੇ) ਪਰਾਹੁਣੇ (ਵਾਂਗੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੬ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ 'ਵਿਸਮਾਦ' ਥੋਂ ਤੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਦੇ ਹਨ। ੭(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ) 'ਲੇਪਾਂ' ਥੋਂ ਅਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਬੰਧਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-"ਜਿਨਿ ਜੀਉ ਦੀਆ ਸੁ ਰਿਜਕੁ ਅੰਬਰਾਵੈ। ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਹਾਟੁ ਚਲਾਵੈ॥" ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਹਰ ਬਾਤ ਵਿਚ ਰਜ਼ਾ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਆਪ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਜਲ ਵਿਚ ਕਮਲ ਵਾਂਗੂ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿਕੇ ਨਿਰਬੰਧਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

੨੨. [ਬੰਦੇ ਵਿਖੇ] ।

੧ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋਇਕੈ ਸਾਹਿਬੁ ਦੇ ਹੁਕਮੈ ਵਿਚਿ ਰਹਣਾ।
੨ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਸਭਨਾ ਆਵਟਣ ਹੈ ਸਹਣਾ।
੩ਦਿਲੁ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰਿ ਗਰਬ ਗਵਾਇ ਗਰੀਬੀ ਵਹਣਾ।
੪ਵੀਹਿ ਇਕੀਹਿ ਉਲੰਘਿਕੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਿੰਘਾਸਣਿ ਬਹਣਾ।
੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇ ਅਨਭਉ ਅਘੜ ਘੜਾਏ ਗਹਣਾ।
੬ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਸਾਬਤਾ ਸਾਕਰ ਸੁਕਰਿ ਨ ਦੇਣਾ ਲਹਣਾ।
੭ਨੀਰ ਨ ਡੁਬਣੁ ਅਗਿ ਨ ਦਹਣਾ ॥੨੨॥

[ਆਵਟਣ=ਸੇਕ, ਉਬਾਲਾ। ਸਮਾਉ ਕਰਿ=ਸਮਾਈ ਕਰੇ। ਵੀਹ ਇਕੀਹਿ=ਜੀਵ]

[ਈਸ੍ਵਰ ਦੇ ਭੇਦ ਥੋਂ। ਅਨਭਉ=ਗਿਆਨ। ਸਿਦਕ=ਭਰੋਸਾ।]
[ਸਬੂਰੀ=ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ। ਸਾਕਰ=ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਨੀਰ=ਪਾਣੀ, ਭਾਵ]
[ਵਿਚ ਪਦਾਰਥ। ਅੱਗਿ=ਅਗਨੀ; ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ।]

[੧]ਹੁਕਮ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਕਰਕੇ (ਆਪਣੇ) ਸ੍ਵਾਮੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖ ਰਹੇ (ਉਹ ਬੰਦਾ ਹੈ)। [੨]ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰਾ (ਸੰਸਾਰ) ਹੈ, (ਭਾਣੇ ਦਾ) ਸੇਕ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। [੩](ਇਸ ਲਈ) ਦਿਲ (ਨੂੰ) ਦਰਿਆਉ (ਕਰਕੇ) (ਸਭ ਸੇਕਾਂ ਦੀ) ਸਮਾਈ ਕਰੇ, ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗਰੀਬੀ ਵਿਖੇ ਚਲਣਾ ਕਰੇ। [੪]('ਵੀਹ') ਲੋਕ ('ਇਕੀਹ') ਪਰਲੋਕ (ਦੀ ਇੱਛਾ ਥੋਂ) ਲੰਘ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਿੰਘਾਸਣ ਵਿਚ ਬੈਠੇ (ਭਾਵ ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰੇ)। [੫]ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਜਾਨ ਨਾਲ ਅਘੜ (ਮਨ ਦਾ ਜੋ) ('ਗਹਿਣਾ'=) ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਣਾ ਹੈ, (ਇਹੋ ਗਹਿਣਾ) ਘੜਾਵੇ (ਇਥੇ ਗਹਿਣਾ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਲੇਖਾਲੰਕਾਰ ਹੈ, ਪਕੜਨਾ ਤੇ ਜ਼ੇਵਰ)। [੬]ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਵਿਖੇ ਸਾਬਤ ਰਹੇ (ਹਰ ਬਾਤ ਵਿਚ) ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਹੇ ਦੇਣਾ ਲੈਣਾ (ਸਿਵਾਇ) ਸ਼ੁਕਰ ਦੇ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰੇ)। [੭](ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਣ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਨਹੀਂ, (ਯਥਾ- "ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਘਤਿਆ ਜਲੈ ਨ ਡੁਬੈ ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ") : (ਅਥਵਾ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਪਾਣੀ, ਅਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜਾਂ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੋਂਹਦੇ)।

੨੩. [ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ]।

[੧]ਮਿਹਰ ਮੁਹਬਤਿ ਆਸਕੀ ਇਸਕੁ ਮੁਸਕੁ ਕਿਉ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ।
[੨]ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਹੋਇ ਸੁਗੰਧੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣੋਇਆ।
[੩]ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਗੰਗ ਮਿਲਿ ਹੋਇ ਪਵਿਤੁ ਨ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ।
[੪]ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਅਣੀ ਕਣੀ ਹੋਇ ਰਿਦੈ ਸਮਾਇਆ।
[੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਹੋਇ ਪਾਰਸ ਮਿਲਿ ਪਾਰਸ ਹੋਇ ਆਇਆ।
[੬]ਨਿਹਚਉ ਨਿਹਚਲੁ ਗੁਰਮਤੀ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥ ੨੩ ॥ ੧੯ ॥

[ਮਿਹਰ-ਕ੍ਰਿਪਾ। ਮੁਹਬਤਿ-ਪ੍ਰੀਤਿ। ਇਸ਼ਕ=ਲਗਨ। ਮੁਸਕੁ=ਕਸਤੂਰੀ।]
[ਅਣੀ ਕਣੀ=ਵਰਮੇ ਦੀ ਅਣੀ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ। ਪਾਰਸ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ।]

[੧](ਗੁਰੂ ਦੀ) ਮਿਹਰ (ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ) ਮੁਹੱਬਤ, ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਅਰਥਾਤ ਉੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲੁਕਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ, (ਕਿਉਂਕਿ ਕਹਾਵਤ ਹੈ 'ਇਸ਼ਕ ਮੁਸ਼ਕ ਖਾਂਸੀ ਖੁਰਕ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੁਕਦੇ')। [੨](ਜਿਕੂੰ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਵਣਾਸਪਤੀ (ਚੰਦਨ) ਹੋਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਣਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, (ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਥੋਂ ਹੀ ਚੰਦਨ ਆਪਦੀ ਹੈ)। [੩]ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਟਾਹਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੀ ਹੁਣ ਗੰਗਾ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ)। [੪]ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰਾ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਜਦ ਵਰਮੇ ਦੀ) 'ਅਣੀ' ਪੁਰ ਹੀਰੇ ਦੀ ਕਣੀ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਅਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਭ ਰੂਪੀ ਵਰਮੇ ਦੀ ਅਣੀ ਪਰ ਨਾਮ ਦੀ ਕਣੀ ਰੱਖਕੇ ਜੱਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, 'ਯਥਾ :-"ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਟਿ ਉਧਾਰਦਾ ਭਾਈ ਦੇ ਨਾਵੈ ਏਕ ਕਣੀ ॥") [੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਾਧ ਹੋ ਜਾਦਾ ਹੈ, (ਮਾਨੋਂ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। [੬]ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਚਲ ਮੱਤਿ ਨੂੰ ਨਿਹਚੇ ਨਾਲ ਪਾਕੇ (ਆਪ ਅਚਲ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਛਲ ਨੇ ਆਪ

ਨੂੰ ਫਲਾਇਆ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸਰੂਪ ਇਹ ਕਿ) ਅਲੱਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ (ਜਿਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ) ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੋ ਗਤੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਮੋਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਦ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ:-"ਮੇਰੀ ਬਾਂਧੀ ਭਗਤ ਛਡਾਵੈ ਬਾਂਧੈ ਭਗਤੁ ਨ ਛੂਟੈ ਮੋਹਿ॥ ਏਕ ਸਮੈ ਮੋਕਉ ਗਹਿ ਬਾਂਧੈ ਤਉ ਫੁਨਿ ਮੋ ਪੈ ਜਬਾਬੁ ਨ ਹੋਇ॥"

--o--

ਵਾਰ ੧੯.

੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ]।

੧ਗੁਰਮੁਖ ਏਕੰਕਾਰੁ ਆਪਿ ਉਪਾਇਆ।
੨ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ।
੩ਪੰਜ ਤਤ ਵਿਸਥਾਰੁ ਚਲਤੁ ਰਚਾਇਆ।
੪ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਾਰਿ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ।
੫ਕੁਦਰਤਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ।
੬ਸਚੁ ਨਾਉ ਕਰਤਾਰੁ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ॥੧॥

[ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰੂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ। ਅਕਾਰੁ = ਸਰੂਪ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਤਪਤ ਵਸਤੂ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਓਅੰਕਾਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਆਕਾਰ (ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਿਵਾਰਣ ਲਈ) ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ*। ੩ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼) ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ (ਚਲਿੱਤ੍ਰ) ਰਚਨਾ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਰਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੪(ਫੇਰ ਚਾਰ) ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ ਅਰ ਪਰਾ ਪਸੰਤੀ ਮੱਧਮਾ ਅਤੇ ਬੈਖਰੀ ਨਾਮਕ) ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜਗਤ ਰਚ ਦਿੱਤਾ। ੫ਕੁਦਰਤ (ਉਸ ਦੀ) ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਅਰ ਅਪਾਰ ਹੈ (ਜਿਸਦਾ) ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ੬(ਜਿਸ) ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਉਹੋ 'ਸੱਚਾ') ਪਰਮਾਤਮਾ (ਪਸਾਰੇ ਵਿਖੇ) ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੋਣ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ।

*(ਦੋਂਹ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਏਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:-'ਗੁਰਮੁਖ' (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ ਦਾਤਾ) 'ਏਕੰਕਾਰ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ (ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ) 'ਏਕੰਕਾਰ' ਆਪ ਬਣਾਯਾ (ਅਰ ਏਕੰਕਾਰ ਤੋਂ) ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ, (ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ)।

੨. [ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਵਿਖੇ]।

੧ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਜੂਨਿ ਫੇਰਿ ਫਿਰਾਇਆ।
੨ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭ ਕਰਮੀ ਪਾਇਆ।
੩ਉਤਮੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਹਰਾਸਿ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।
੫ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਸਚੁ ਦਿੜਾਇਆ।
੬ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥੨॥

[ਦੁਲੰਭ=ਦੁਰਲੱਭ। ਰਹਰਾਸਿ=ਸੱਚਾ ਰਾਹ, ਰਹੁਰੀਤ।]

੧ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨੀਆਂ ਦਾ ਫੇਰਾ ਫਿਰਾਇਆ ਹੈ (ਇਕ ਚੱਕਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ)। ੨ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵੱਡਾ ਦੁਰਲੱਭ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਹੈ ('ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਸਬਾਈ ॥ ਮਾਣਸ ਕਉ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਈ ਵਡਿਆਈ ॥ ਇਸੁ ਪਉੜੀ ਤੇ ਜੋ ਨਰ ਚੂਕੈ ਸੋ ਆਇ ਜਾਇ ਦੁਖ ਪਾਇਦਾ')। ੩(ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਖੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਉੱਤਮ ਹੈ; (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਰਭਿਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪਖੰਡ ਦੀ ਜੜ੍ਹੀਂ ਤੇਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। ੬(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ 'ਲਿਵ' ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਭਾਣੇ ਪੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ-ਅਗੇ ਸਬੂਣੀ ਨਿਖਨਨ ਨਜਾਇ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੩. [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਪਰਾਹੁਣਾ)]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਘੜ ਸੁਜਾਣੁ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ।
੨ਮਿਹਮਾਣੀ ਮਿਹਮਾਣੁ ਮਜਲਸਿ ਆਇਆ।
੩ਖਾਵਾਲੇ ਸੋ ਖਾਣੁ ਪੀਐ ਪੀਆਇਆ।
੪ਕਰੈ ਨ ਗਰਬੁ, ਗੁਮਾਣੁ ਹਸੈ ਹਸਾਇਆ।
੫ਪਾਹੁਨੜਾ ਪਰਵਾਣੁ ਕਾਜੁ ਸੁਹਾਇਆ।
੬ਮਜਲਸ ਕਰਿ ਹੈਰਾਣੁ ਉਠਿ ਸਿਧਾਇਆ ॥੩॥

[ਸੁਘੜ=ਚਤੁਰ। ਮਿਹਮਾਣੀ=ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ। ਮਿਹਮਾਣੁ=ਪਰਾਹੁਣਾ।]
[ਮਜਲਸਿ=ਸਭਾ, ਇਕੱਠ। ਕਾਜੁ ਸੁਹਾਇਆ=ਚੰਗਾ ਕੰਮ। ਹੈਰਾਣ=ਅਚਰਜ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਤੁਰ ਅਤੇ ('ਸੁਜਾਣ') ਗਿਆਨਵਾਨ ਹਨ ਭਾਵ ਵਿਹਾਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਖੇ ਸੁਚੇਤ ਹਨ। ੨(ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ) ਮਿਹਮਾਣੀ ਵਿਚ (ਐਉਂ) ਹਨ (ਜਿਕੂੰ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ। ੩(ਜੋ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਖਵਾਲਦਾ ਹੈ ਸੋ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਿਆਏ ਸੋ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ੪ਆਪਣਾ ਗਰਬ ਤੇ ਗੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਜਿਨ੍ਹਾ ਉਹ) ਹਸਾਵੇ ਹਸਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ)। ੫ਪਰਾਹੁਣਾ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਜੋ) ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ੬ਮਜਲਸ ਨੂੰ (ਨੇਕ ਪਰਾਹੁਣਾ) ਹੈਰਾਨ ਕਰਕੇ (ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਛੱਡਕੇ) ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰ ਮਜਲਸ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕੰਮ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਦਾ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਲੋਕ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਸਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ

ਨਿਵਾਸ ਰਹੇ । ਬੁਰਿਆ ਦ ਨਾਮ ਲੈਣ ਥੋਂ ਬੀ ਲੋਕ ਨੱਕ ਵੱਟਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖਬਰੇ ਅੱਜ ਰੋਟੀ ਭੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਉਹਨਾਂ ਪਜਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਾਹੁਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕੀਤਾ ਸੀ

੪, [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤਿ (ਗੋਇਲ)]।

[੧]ਗੋਇਲੜਾ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੀਐ।
[੨]ਮੰਝੀ ਲੈ ਮਿਹਵਾਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀਐ।
[੩]ਵਰਸੈ ਨਿਝਰ ਧਾਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀਐ।
[੪]ਵੰਝੁਲੀਐ ਝੀਗਾਰਿ ਮਜਲਸ ਮਾਣੀਐ।
[੫]ਗਾਵਣਿ ਮਾਝ ਮਲਾਰਿ ਸੁਘੜ ਸੁਜਾਣੀਐ।
[੬]ਹਉਮੈ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰ ਮਨਿ ਵਸਿ ਆਣੀਐ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਸਚਿ ਸਿਞਾਣੀਐ ॥੩॥

[ਗੋਇਲੜਾ=ਜਿੱਥੇ ਗੁੱਜਰ ਲੋਕ ਰੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲ ਚਾਰਦੇ ਹਨ।]
[ਮਿਹਵਾਰਿ=ਮਾਹੀ ਮਹੀਆਂ ਵਾਲੇ। ਵਾਣੀਐ=ਵੰਨੀ, ਰੰਗ।]
[ਵੰਝੁਲੀਐ ਝੀਗਾਰ=ਬਾਂਸਰੀਆਂ ਦੀ ਧੁਨੀ।]

[੧](ਸੰਸਾਰ) ਚਹੁੰ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਗੋਇਲ ਵਾਸੇ (ਵਾਂਗੂ) ਗੁਰਮੁਖ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । [੨](ਗੋਇਲ ਵਾਸਾ ਕੀ ਹੈ ?) ਮਾਹੀ ਲੋਕ ਮਹੀਆਂ (ਗਊਆਂ) ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਉਥੇ) ਵਡੇ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਬੱਡੀਆਂ ਤੇ ਸੈਂਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ) । [੩]ਵਰਸਦੀ ਹੈ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ (ਭਾਵ ਉਥੇ ਵਡੇ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੇ ਮੀਹ ਵਰਸਦੇ ਹਨ) । [੪](ਤਦੋਂ ਮਾਹੀ ਲੋਕ) ਵੰਝਲੀਆਂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਾਕੇ ਮਜਲਸ ਵਿਖੇ ਮੌਜਾ ਮਾਣਦੇ ਹਨ । [੫]ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਮਾਝ ਤੇ ਮਲ੍ਹਾਰ (ਰਾਗ) (ਓਹ ਜੋ ਵਿਚ) ਸੁਘੜ ਤੇ ਸੁਜਾਣ ਹਨ। (ਤਿਹਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਲੋਕ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਮੰਗਦੇ ਹਨ)। [੬](ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ) ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਗਰਬ ਨੂੰ ਹਟਾਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । [੭](ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਗੋਇਲ ਆਇਆ ਗੋਇਲੀ ਕਿਆ ਤਿਸੁ ਡੰਫੁ ਪਸਾਰੁ ॥ ਮੁਹਲਤਿ ਪੁੰਨੀ ਚਲਣਾ ਤੂੰ ਸੰਮਲੁ ਘਰ ਬਾਰ ॥" (ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਿਞਾਣਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਖੋਭਕੇ ਕਦੇ ਨਹੀ ਰਹਿਦੇ, ਸਦਾ ਤਯਾਗੀ ਤੇ ਹਰਦਮ ਕੂਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਸਰਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਰੋਕੇ ਉਚੇਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੫. [ਚਲਣ ਜੁਗਤਿ (ਸਰਾਂ ਦਾ ਵਾਸ)]।

[੧]ਵਾਟ ਵਟਾਊ ਰਾਤਿ ਸਰਾਈਂ ਵਸਿਆ।
[੨]ਉਠ ਚਲਿਆ ਪਰਭਾਤਿ ਮਾਰਗਿ ਦਸਿਆ।
[੩]ਨਾਹਿ ਪਰਾਈ ਤਾਤਿ ਨ ਚਿਤਿ ਰਹਸਿਆ।
[੪]ਮੁਏ ਨ ਪੁਛੈ ਜਾਤਿ ਵਿਵਾਹਿ ਨ ਹਸਿਆ।
[੫]ਦਾਤਾ ਕਰੈ ਜੁ ਦਾਤਿ ਨ ਭੁਖਾ ਤਸਿਆ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਮਰਣੁ ਵਾਤਿ ਕਮਲ ਵਿਗਸਿਆ।

[ਵਾਟ ਵਟਾਊ=ਰਾਹ ਦਾ ਮੁਸਾਫਰ, ਯਾਤ੍ਰੀ। ਪਰਭਾਤ = ਪਹੁ ਫੁਟਣਾ।]
[ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ = ਰਾਹਦੱਸ ਪਿਆ। ਤਾਤਿ = ਈਰਖਾ, ਹਿਰਸ।]

[ਰਹਸਿਆ=ਆਨੰਦ। ਤਸਿਆ=ਤਿਹਾਇਆ।]
[ਵਾਤਿ=ਮੁਖ। ਵਿਗਸਿਆ=ਖਿੜਿਆ।]

[1]ਰਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਯਾਤ੍ਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਰਾਇ ਵਿਖੇ ਵੱਸਿਆ। [2]ਜਦ ਪਹੁ ਫੁਟੀ ਤੇ ਰਸਤਾ ਦਿੱਸ ਪਿਆ, ਉਠਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। [3]ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਰਾਈ ਈਰਖਾ ਹੋਈ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ (ਪਰਾਈ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰ) ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਨਹੀਂ ਹੈ)। [4]ਮੋਏ ਹੋਏ ਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ, (ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਵਿਵਾਹ (ਦੇਖਕੇ) ਨਾ ਹੱਸਿਆ। [5](ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸਰਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਜਾਣ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾਤਾ ਜੋ ਦਾਤ ਕਰੇ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ) ਭੁਖੇ ਜਾਂ ਤਿਹਾਏ ਹਾਂ। [6]ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਨਾਮ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ 'ਵਾਤ ਕਮਲ' ਕਹੀਏ) ਮੁਖ ਕਮਲ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼) ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਵਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁੰਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਕਮਲ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਵਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਦਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਆਪ ਨੂੰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਯਾਤ੍ਰੀ ਮੰਨਕੇ ਮਮਤਾ ਥੋਂ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। "ਵਾਟ ਵਟਾਊ ਆਵੈ ਜਾਇ"। ਤਥਾ-"ਉਠਿ ਵੰਞ ਵਟਾਊੜਿਆ ਤੈ ਕਿਆ ਚਿਰੁ ਲਾਇਆ" ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਰਾਹੀ ਉਠਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਵੱਲ ਤਰ ਧਉ ਜੋ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਰ ਲੈ, ਚਿਰ ਨਾ ਲਾ।

੬. [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਦੀਵਾਲੀ, ਤਾਰ, ਫੂਲ ਤੀਰਥ, ਜਾਤ੍ਰੀ, ਹਰਚੰਦਉਰੀ।)]।

[1]ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਰਾਤਿ ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਅਨਿ।
[2]ਤਾਰੇ ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਅੰਬਰਿ ਭਾਲੀਅਨਿ।
[3]ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਾਗਾਤਿ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਚਾਲੀਅਨਿ।
[4]ਤੀਰਥਿ ਜਾਤੀ ਜਾਤਿ ਨੈਣ ਨਿਹਾਲੀਅਨਿ।
[5]ਹਰਿਚੰਦਉਰੀ ਝਾਤਿ ਵਸਾਇ ਉਚਾਲੀਅਨਿ।
[6]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾਤਿ ਸਬਦਿ ਸਮ੍ਹਾਲੀਅਨਿ ॥੬॥

[ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ=ਵਡੇ ਛੋਟੇ, ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ। ਅੰਬਰਿ=ਆਕਾਸ਼।]
[ਬਾਗਾਤਿ=ਬਾਗ। ਚਾਲੀਅਨਿ=ਪੁਟੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਚਾਲੀਅਨਿ=ਨਾਸ਼]
[ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਝਾਤਿ=ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਣੀ, ਦਿਖਲਾਵੇ।]

[1]ਦੀਪਮਾਲਾ ਦੀ ਰਾਤ ਵਿਖੇ (ਘਰੋ ਘਰੀ) ਦੀਵੇ ਬਾਲੀਦੇ ਹਨ, (ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦੀਪਮਾਲਾ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। [2]ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, (ਦਿਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ)। [3]ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਗੀਚੀਆਂ (ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਚਰਜ ਖਿੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਝੱਟ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਥੋਂ ਫੁਲ) ਚੁਣਕੇ ਤੋੜ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [4]ਯਾਤ੍ਰੀ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਜਾਂਦੇ (ਬੜੇ ਟੋਲਿਆਂ ਵਿਚ) ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ)। [5]ਹਰੀ ਚੰਦਉਰੀ ਦੇ (ਨਗਰ) ਦਿਖਲਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ ਦਿਖਾਕੇ (ਆਪ ਹੀ) ਉਜਾੜੀਦੇ ਹਨ. (ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਗਤ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਦਾ ਆਨੰਦ ਹੈ "ਇਹ ਜੁ ਦੁਨੀਆਂ ਸਿਹਰੁ ਮੇਲਾ ਦਸਤਗੀਰੀ ਨਾਹਿ ॥"]। [6]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਆਤਮਾਨੰਦ ਰੂਪੀ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਦਾਤ ਹੋਈ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਤਾਰੇ, ਫੁਲ ਅਰ ਤੀਰਥ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਲਪ ਕਾਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੰਨਕੇ ਚਿਤ ਕਰਕੇ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ

ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ "ਪੇਵਕੜੈ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਹੈ ਸਾਹੁਰੜੈ ਜਾਣਾ ॥ ਅੰਧਾ ਲੋਕੁ ਨ ਜਾਣਈ ਮੂਰਖੁ ਏਆਣਾ ॥"

੭. [ਚਲਣ ਜੁਗਤ (ਪੇਕਾ)]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ।
[੨]ਪੇਈਅੜੈ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਮਿਟੈ ਅੰਦੇਸਿਆ।
[੩]ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਗਿਆਨੁ ਅਵੇਸਿਆ।
[੪]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਹਰਾਸਿ ਸਬਦਿ ਸੰਦੇਸਿਆ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸ ਮਤ ਪਰਵੇਸਿਆ।
[੬]ਸਿਮਰਣ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਦੇਸ ਵਿਦੇਸਿਆ ॥ ੭ ॥

[ਪੇਈਅੜੈ=ਪੇਕਾ ਘਰ। ਅੰਦੇਸਿਆ=ਸੰਸ। ਅਵੇਸਿਆ=ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਨਿਵਾਸ।]
[ਵਿਦੇਸਿਆ=ਪਰਦੇਸ਼।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ (ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੨](ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੇ ਵਾਸ ਵਾਂਙੂ (ਜਾਣਕੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਭ) ਅੰਦੇਸੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਮਿਟ ਗਏ ਹਨ। [੩]ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। [੪]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਾਹ (ਫੜਕੇ ਗੁਰ) ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੀ ਸੰਦੇਸੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। [੫]ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਮੰਨਕੇ (ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੈਣੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਯ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਪਾਰਤਯਾਗ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ)। [੬](ਨਾਮ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਬੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਦੇਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਹੋਣ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

੮, [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਬੇੜੀ ਪੂਰ, ਸੁਪਨਾ, ਛਾਯਾ)]।

[੧]ਨਦੀ ਨਾਵ ਸੰਜੋਗੁ ਮੇਲੁ ਮਿਲਾਇਆ।
[੨]ਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ ਭੋਗੁ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ।
[੩]ਕਦੇ ਹਰਖੁ ਕਦੇ ਸੋਗ ਤਰਵਰ ਛਾਇਆ।
[੪]ਕਟੈ ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ।
[੫]ਘਰ ਹੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਗੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ।
[੬]ਹੋਵਣਹਾਰ ਸੁ ਹੋਗੁ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ ॥ ੮ ॥

[ਨਾਵ ਸੰਜੋਗੁ=ਬੇੜੀ ਦਾ ਪੂਰ। ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨਾ। ਤਰਵਰ ਛਾਇਆ=ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਂ।]

[੧]ਨਦੀ ਵਿਖੇ (ਜਿੱਕੁਰ) ਬੇੜੀ (ਦੇ ਪੂਰ) ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਬੇੜੀ ਦੇ ਪਾਰ ਹੋਣ ਤੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ)। [੨]ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਭੋਗ ਤੇ ਰਾਜ ਕਮਾਉਣਾ (ਜਾਗਣ ਤੋੜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [੪](ਤਿਹਾ ਹੀ) ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਯਾ ਵਾਂਙੂ ਕਦੇ ਹਰਖ ਕਦੇ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਟਿਕਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ)। [੪](ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ) ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਕਟੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ। [੫]ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਗਿਆਨ) ਜੋਗ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ। [੬](ਜੋਗ

ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਜੋ ਹੋਣਹਾਰ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ ਅਵੱਸ਼) ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ (ਇਹੋ ਬੁਧੀ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਹੈ । ("ਮੇਰਾ ਕੀਆ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇ ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਰਾਮੁ ਹੋਇ ਹੈ ਸੋਇ ॥') ।

ਭਾਵ-ਉਕਤ ਪਉੜੀ ਦੇ ਨਦੀ ਦੇ ਪੂਰ ਆਦਿਕ ਤਿੰਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਜਗਤ ਦੀ ਅਨਿੱਤਤਾ ਪਰ ਮੰਨ ਕੇ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਾਣੇ ਪਰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹਜ਼ੂਰ ਜਾਣ ਕੇ ਗਿਆਨ ਜੋਗ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਅਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੯. [ਚੱਲਣ ਜੁਗਤ (ਅਚਾਹਤਾ)]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿਆ।
੨ਚੇਤਿ ਬਸੰਤੁ ਸੁਰੰਗੁ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣਿਆ।
੩ਸਾਵਣ ਲਹਰਿ ਤਰੰਗੁ ਨੀਰ ਨੀਵਾਣਿਆ।
੪ਸਜਣ ਮੇਲੁ ਸੁਢੰਗ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਿਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਨਿਪੰਗੁ ਦਰਿ ਪਰਵਾਣਿਆ।
੬ਗੁਰਮਤਿ ਮੇਲੁ ਅਭੰਗੁ ਸਤਿ ਸੁਹਾਣਿਆ॥੯॥

[ਚੇਤਿ ਬਸੰਤ=ਬਹਾਰ ਦਾ ਮੌਸਮ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ। ਸੁਰੰਗੁ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ।]
[ਸਾਵਣ=ਬਰਸਾਤ ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ। ਲਹਰਿ ਤਰੰਗੁ=ਕਥਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ]
[ਪਰਵਾਹ। ਨੀਰ=ਪਾਣੀ, ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼। ਨਿਵਾਣਿਆ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ।]
[ਸੁਢੰਗ=ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਵਾਲਾ। ਨਿਪੰਗੁ=ਚਿੱਕੜ ਥੋਂ ਰਹਿਤ, ਸ਼ੁੱਧ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ (ਇਸ ਜਹਾਨ ਫਾਨੀ ਥੋਂ) ਚਲਣਾ ਹੀ ਜਾਣ ਲੀਤਾ ਹੈ । ੨(ਚੇਤ ਬਸੰਤ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਮਾਣ ਲੀਤੇ ਹਨ (ਇਸ ਸਮਝ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਮਾਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਮਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੩ਸਾਵਣ (ਮਹੀਨੇ) ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰੰਗ (ਭਾਵ ਬਰਖਾ ਰੁਤ ਦੀ ਮੌਜ ਭੀ ਮਾਣੀ ਹੈ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ) ਪਾਣੀ (ਸਦਾ) ਨੀਵਾਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਮਨ ਨੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਖਲਾਸੀ ਪਾਉਣੀ ਹੈ, ਸੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਦੇ ਹਨ) । ੪ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਹ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ; ੫(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ (ਵਿਖੇ) (ਪਾਪਾਂ ਦਾ) ਪੰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ (ਪੰਥ) ਹੈ । ੬ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਰਸ ਸੱਤਿ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪਿਆਰਾ ਲਗਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਚੇਤ ਬਸੰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਜਿਕੂੰ ਆ ਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਚਾਹ ਲੋਕ ਖਯਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਿੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੀਹ ਖਚਿਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਰੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਭੋਗੇ, ਭੋਗਿਆ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਇਕੋ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੦. [ਜਨਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਫਲ ਜਨੰਮੁ ਜਗ ਵਿਚਿ ਆਇਆ।
੨ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰ ਕਰੰਮੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੩ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਕੰਮੁ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ।

[੪]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਗੰਮੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਇਆ।
[੫]ਧੀਰਜੁ ਧੁਜਾ ਧਰੰਮੁ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇਆ।
[੬]ਸਹੈ ਨ ਦੂਖ ਸਹੰਮੁ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਅਗੰਮੁ=ਅਕੱਥ। ਧੁਜਾ ਧਰੰਮੁ=ਧਰਮ ਦੀ ਧੁਜਾ। ਸਹੰਮੁ=ਕਸ਼ਟ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਗ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ (ਭਜਨ ਕਰ ਕੇ) ਸਫਲ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ। [੨](ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੂਰਣ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮਤ ਲੈ ਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [੩]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ (ਆਤਮ ਰੂਪੀ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ। [੪]ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਗੰਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਵਸਾਇਆ ਹੈ। [੫](ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਧੀਰਜ ਅਰ ਧਰਮ ਦੀ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਧੁਜਾ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। [੬]ਦੁਖ ਅਰ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਤਲਭ ਦੇਹ ਅਉਸਰੁ ਜਾਣਦੇ।
[੨]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਸਨੇਹ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣਦੇ।
[੩]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲੇਹ ਆਖਿ ਵਖਾਣਦੇ।
[੪]ਦੇਹੀ ਵਿਚਿ ਬਿਦੇਹ ਸਚੁ ਸਿਞਾਣਦੇ।
[੫]ਦੁਬਿਧਾ ਓਹੁ ਨ ਏਹੁ ਇਕੁ ਪਛਾਣਦੇ।
[੬]ਚਾਰਿ ਦਿਹਾੜੇ ਥੇਹੁ ਮਨ ਵਿਚਿ ਆਣਦੇ ॥੧੧॥

[ਅਉਸਰੁ-ਸਮਾ। ਅਸਨੇਹ=ਪ੍ਰੇਮ। ਲੇਹ=ਸਵਾਦ।]
[ਬਿਦੇਹ=ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ। ਥੇਹੁ=ਟਿਕਾਣਾ, ਸੰਸਾਰ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਦੁਰਲੱਭ ਔਸਰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, ("ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਅਉਸਰੁ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਾਰਿ ॥ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਤੂ ਦੇਖੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥" ਇਸ ਲਈ 'ਹਰਿ ਜਪਦਿਆ ਖਿਨੁ ਪਲ ਢਿਲ ਨ ਕੀਚਈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮਤੁ ਕਿ ਜਾਪੈ ਸਾਹੁ ਆਵੈ ਕਿ ਨ ਆਵੈ ਰਾਮ ॥')। [੨](ਇਸ ਲਈ) ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। [੩]ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਦੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੪]ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਬਿਦੇਹ (ਭਾਵ ਨਿਰਾਭਿਮਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰ 'ਸਚ') ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸਿਞਾਣਦੇ ਹਨ। [੫]ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ (ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ) ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। [੬]ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ('ਥੇਹ') ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਇਹੋ ਗੱਲ ਮਨ ਵਿਖੇ ਯਾਦ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਝੂਠੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਬੰਧਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)।

੧੨. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਦੁਰਲੱਭਤਾ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਵਿਰਲਾ ਆਇਆ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
[੩]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਖੀ ਸਬਦਿ ਸਿਖਿ ਸੁਣਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਿ ਸਚੁ ਕਮਾਇਆ।
[੫]ਸਚੁ ਰਿਦੈ ਮੁਹਿ ਸਚੁ ਸਚਿ ਸੁਹਾਇਆ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਵਿਰਲਾ=ਕੋਈ ਚੋਣਵਾਂ। ਸਫਾਰਿ–ਸਫਲਾਕੇ।]

[੧]ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਚੋਣਵਾਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ (ਯਥਾ:–"ਹੈਨਿ ਵਿਰਲੇ ਨਾਹੀ ਘਣੇ ਫੈਲ* ਫਕੜੁ† ਸੰਸਾਰ")। [੨]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਆਤਮ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ। [੩]ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਾਖੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਆਪ ਤਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ)। [੪]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। [੫]ਸੱਚ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸੱਚ ਹੈ, ਤੇ ਸੱਚ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। [੬]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸੁਆਰ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਦਾ ਹੀ 'ਕਮਾਇਆ' ਅਭਯਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:–"ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਤਾਰੇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ॥" ਅਰਥਾਤ:–ਮੰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਤਰਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖ੍ਯਾ ਦੇਕੇ ਤਾਰਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖ ਕਰਨੀ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੁ ਪਛਾਣਿਆ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਣਿਆ।
[੩]ਗੁਰਮੁਖਿ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਸੁਖੁ ਮਾਣਿਆ॥
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਰਥ ਵੀਚਾਰਿ ਸਬਦੁ ਵਖਾਣਿਆ॥
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਂਦੈ ਤਾਣ ਰਹੈ ਨਿਤਾਣਿਆ॥
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਹੋਇ ਨਿਮਾਣਿਆ॥੧੩॥

[ਸਮਾਣਿਆ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਮਾਣਿਆ=ਭੋਗਿਆ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ (ਅਸਲੀ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। [੨]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿ ਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ) ਸਹਜਿ (ਸੁਖ) ਮਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। [੩]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਧੀਰਜ, ਧਰਮ ਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਸੁਖ ਮਾਣਿਆ। [੪]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ) ਅਰਥ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦਾ ਵਖ੍ਯਾਨ (ਵਰਣਨ) ਕੀਤਾ ਹੈ। [੫]ਗੁਰਮੁਖ ਬਲ (ਜਾਂ ਵਸੀਕਾਰ) ਰੱਖਕੇ ਬੀ ਨਿਤਾਣੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। [੬]ਗੁਰਮੁਖ 'ਦਰਗਾਹ' (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਨ੍ਯਾਇ ਸਭਾ) ਵਿਖੇ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ) ਨਿਮਾਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ (ਅਗੇ ਵਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ)।

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਚ੍ਨਾ ਦੇ ਪੁਤਲੇ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਦਰਗਹ ਚਲਿਆ।
[੨]ਸੱਚੀ ਦਰਗਹ ਜਾਇ ਸਚਾ ਪਿੜ ਮਲਿਆ।
[੩]ਗੁਰਮੁਖਿ ਭੋਜਨ ਭਾਉ ਚਾਉ ਅਲਲਿਆ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਹਚਲੁ ਚਿਤੁ ਨ ਹਲੈ ਹਲਿਆ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਲਾਉ ਭਲੀ ਹੂੰ ਭਲਿਆ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਦੇ ਜਾਨਿ ਆਵਨਿ ਘਲਿਆ॥੧੪॥

*ਫੈਲ ਸੂਫ=ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ। †ਫਕੜੁ=ਫਕੀਰ।

[ਧਿੜ=ਦਾਵਾ, ਮੈਦਾਨ ਭਾਵ ਸਿਦਕ। ਅਲਲਿਆ=ਥਿਰ, ਅਡੋਲ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਕੇ (ਭਾਵ ਸਫਲ ਕਰਕੇਂ) ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਪਧਾਰਦੇ ਹਨ। (ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) ? ੨ਸੱਚੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਨਜਾਇ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੱਚੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਧਿੜ ਮੱਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ("ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ਰਹਿਓ ॥ ਤਪਤ ਕੜਾਹਾ ਬੁਝਿ ਗਇਆ ਗੁਰਿ ਸੀਤਲ ਨਾਮ ਦੀਓ ॥")। ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਅਰ ਮੁੰ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਦਾ) ਚਾਉ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਤੇ ਥਿਰ ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਅਚੱਲ ਹੈ, (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਹਿਲਾਇਆ ਹਿਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੱਚ) ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਬਲਾਏ ਹੋਏ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ (ਉਸ ਦੇ) ਘੱਲੇ ਹੋਏ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਖੇ ਹਰਖ ਸ਼ੋਕ ਥੋਂ ਹੱਥ ਧੋ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜ਼ਾ ਪੁਰ ਥਿਰ ਹਨ।

੧੫. [ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਣ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਿ ਅਸਾਧੁ ਸਾਧੁ ਵਖਾਣੀਐ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ਬਿਬੇਕੀ ਜਾਣੀਐ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਗਤੁ ਪਛਾਣੀਐ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੀ ਬਾਣੀਐ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰਣ ਮਤਿ ਸਬਦਿ ਨੀਸਾਣੀਐ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਉੜੀ ਪਤਿ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਮਾਣੀਐ ॥੧੫॥

[ਅਸਾਧੁ=ਜੋ ਸਾਧੇ ਨਾ ਜਾਣ। ਬਿਬੇਕੀ=ਤੱਤ ਮਿਥਜਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ।]
[ਬਾਣੀਐ=ਬਾਣ ਹੈ, ਸੁਭਾਵ ਹੈ।]

੧(ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿਕ ਪੰਚ ਦੂਤ ਜੋ ਕਿਸੇ ਥੋਂ) ਜਿੱਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ('ਸਾਧ'=) ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸਾਧੂ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਬੁੱਧੀ (ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ) ਬਿਬੇਕੀ (ਵਿਦਵਾਨ) ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ (ਰਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ), ਭਗਤ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ (ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਯਥਾ :- "ਬ੍ਰਹਮੁ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥ ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ ॥" ਇਸ ਲਈ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ (ਅਰਥਾਤ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ੇਣੀ, ਇਕ ਆਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਕਰਣ ਵਾਲੀ) ਬੁਧੀ ਹੈ, ਸਬਦ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ, ਸੰਸਾਰਕ ਬਾਣੀ ਘੱਟ ਬੋਲਦੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਪਤ ਦੀ ਪਉੜੀ (ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਪੁਰ ਅਰੂੜ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ 'ਪਿਰਮ ਰਸ') ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਸ (ਆਨੰਦ) ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-"ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ ॥" ਅਰਥਾਤ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪਉੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਇਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੬. [ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਲਾਭ]।

੧ਸਚੁ ਨਾਉਂ ਕਰਤਾਰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਓਅੰਕਾਰੁ ਸਬਦਿ ਧਿਆਈਐ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੁ ਸਦਾ ਲਿਵ ਲਾਈਐ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਚਾਰੁ ਸਚੁ ਕਮਾਈਐ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਨ ਪਛੋਤਾਈਐ ॥੧੬॥

[ਸਬਦਿ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ, ਬ੍ਰਹਮ। ਲਿਵ=ਸਮਾਧੀ। ਅਚਾਰੁ=ਕਰਤੱਬ।]
[ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ=ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ।]

੧ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ? ੨ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ (ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਈਦਾ ਹੈ। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ (ਸਿੱਖਕੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲਿਵ ਲਾਈਦੀ ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਕਰਨੀ ਸੱਚ ਹੈ, (ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਸਿਖ ਕੇ) ਸਚ ਕਮਾਈਏ। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਮੁਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੁਆਰਾ) ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਚ ਸਮਾਈਏ। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਅਧਾਰ ਲਈਏ (ਜੋ ਅੰਤ) ਪਛੋਤਾਵਾ ਨਾ ਕਰੀਏ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਪਾਈਦਾ ਹੈ, ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪ ਮਨ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਹੀ 'ਲਿਵ' ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਈ ਹੈ। ਸੱਚਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਤੱਬ ਹੈ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚ ਦਾ ਹੀ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ। ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਆਧਾਰ ਰੱਖਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਖੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਕੁਰ ਕੋਈ ਪਹਾੜ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਹੇਠਲੀ ਝਾੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਇਕੁਰ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਅਲੇਪ ਮੰਨਕੇ ਸਰੀਰਕ ਦੁਖ ਦਾ ਪਛੋਤਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਗੁਰਮੁਖ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਵਲ ਸਨਮੁਖ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਾਖੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰਨਾ, ਵੀਚਾਰ, ਲਿਵ ਸਭ ਨਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗਿ ਨਾਲ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੀਏ।

੧੭: [ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਲਾਭ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਪਾਰਸੁ ਹੋਈਐ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਅਪਰਸੁ ਦਰਸੁ ਅਲੋਈਐ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੁ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਈਐ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਧਨ ਰੂਪ ਨਿੰਦ ਨ ਗੋਈਐ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਉ ਸਬਦੁ ਵਿਲੋਈਐ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਸਦਾ ਜਾਇ ਅੰਤ ਨ ਰੋਈਐ ॥੧੭॥

[ਪਰਸਿ=ਛੋਹਣਾ। ਅਪਰਸੁ=ਨਿਰਲੇਪ। ਅਲੋਈਐ=ਦੇਖਣਾ।]
[ਗੋਈਐ=ਕਹਿਣਾ। ਵਿਲੋਈਐ=ਰਿੜਕਣਾ।]

[4]ਗੁਰਮੁਖ (ਰੂਪੀ) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਪਾਰਸ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। [2]ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਅਪਰਸ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਦਰਸ (ਰਿਦੇ ਰੂਪੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ) ਵਿਚ (ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਯਾ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ), [3](ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਹੈ ('ਦੁਬਿਧਾ') ਦ੍ਵੈਤ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। [4]ਪਰ ਧਨ, (ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਰੂਪ (ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦੇ ਤੇ) ਨਾ ਹੀ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। [5]ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ (ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰ ਕਰਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਰਿੜਕਦੇ (ਵਿਚਾਰਦੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [6]ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਤ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਹਸਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਰੋਂਦੇ ਨਹੀਂ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਅਗਯਾਨੀ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗੂ ਵਿਰਲਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ। ਯਥਾ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ-"ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮੁ ਦੀਨ ਮੁਹਾਣੈ ਜੀਵਣ ਮਰਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥ ਰਬ ਕੀ ਰਜਾਇ ਮੰਨੇ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੇ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥" ਪਿਛੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਸੀ, ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਕਾਰਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਪਾਰਸ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਰਸ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਤੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਪਾਰਸ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹਸਦੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ ਛੋਹੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਰਸ ਹੋਕੇ ਅਸੀਂ ਬੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਹੱਸਦੇ ਜਾਈਏ।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸਰੂਪ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਡਿਤ ਹੋਇ ਜਗ ਪਰਬੋਧੀਐ।
[2]ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਅੰਦਰ ਸੋਧੀਐ।
[3]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਨ ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੀਐ।
[4]ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੈ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧੀਐ।
[5]ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸਹਜਿ ਸਮੋਧੀਐ।
[6]ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਜੋਧਾ ਜੋਧੀਐ ॥੧੮॥

[ਪਰਬੋਧੀਐ=ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ। ਵਿਰੋਧੀਐ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਵੈਰ, ਸਿਰ ਵੱਢਣਾ ਵੈਰ।]
[ਸਮੋਧੀਐ=ਸਮਾਵਣਾ। ਜੋਧਾ ਜੋਧੀਐ=ਜੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋਧੇ ਹਨ।]

[1]ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਡਤ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਗਯਾਨ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [2]ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। [3]ਗੁਰਮੁਖ ਸਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਰਖਦੇ ਹਨ), ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਬਲ) ਨਹੀਂ (ਪਾਉਂਦੇ)। [4]ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। [5]ਚਹੁੰ ਵਰਣਾਂ (ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਵੇ ਸਭ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ('ਸਹਜ') ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। [6]ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਣਨੇ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ (ਜਿਸਨੇ) ਜੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡੇ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਯਥਾ-'ਤਿਨ੍ਹ ਧੰਨੁ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ ਆਏ ਸਫਲ ਸੇ ॥')

੧੯. [ਓਹੋ ਹੀ]।

[1]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤਿ ਗੁਰ ਵਾਹ ਸਬਦਿ ਸਲਾਹੀਐ।
[2]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਸਚੀ ਪਤਿਸਾਹੀਐ।
[3]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸਨਾਹੁ ਦਾਦਿ ਇਲਾਹੀਐ।
[4]ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਸਾਚਿ ਨਿਬਾਹੀਐ।

੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਤਿ ਅਗਾਹੁ ਗਾਹਣਿ ਗਾਹੀਐ॥
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੇਪਰਵਾਹ ਨ ਬੇਪਰਵਾਹੀਐ ॥ ੧੯ ॥

[ਵਾਹ=ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ। ਸਨਾਹੁ=ਸੰਜੋਇ, (ਅ) ਸਨਾ=ਸਿਫਤ।]
[ਦਾਦਿ ਇਲਾਹੀਐ=ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ=ਪੱਧਰਾ ਰਸਤਾ।]
[ਅਗਾਹੁ=ਡੂੰਘੀ।]

੧ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿ ਰੂਪ (ਗੁਰ+ਵਾਹ=) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਨੂੰ) ਸਚੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੀ (ਮਿਲੀ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਜਿਸਨੋ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥') ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲੀ ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਹੈ (ਖਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ('ਅਗਾਹ') ਡੂੰਘੀ ਹੈ ਪਕੜਨ ਨਾਲ ਪਕੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, (ਭਾਵ ਕੋਈ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਆਪ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ, (ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ ਧਰਕੇ ਸ਼ਰਨ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ) ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਲ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ)।

੨੦. [ਓਹੋ ਹੀ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰਾ ਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਣਿ ਤੋਲੀਐ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰਾ ਬੋਲ ਨ ਬੋਲਣਿ ਬੋਲੀਐ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਤਿ ਅਡੋਲ ਨ ਡੋਲਣਿ ਡੋਲੀਐ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮ ਅਮੋਲ ਨ ਮੋਲਣਿ ਮੋਲੀਐ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲੁ ਨ ਰੋਲਣਿ ਰੋਲੀਐ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਅਲੋਲੁ ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਝੋਲੀਐ ॥੨੦॥

[ਤੋਲਣਿ=ਤੱਕੜੀ। ਪਿਰਮ=ਪ੍ਰੇਮ। ਨਿਰੋਲੁ=ਸੁਧ। ਅਲੋਲੁ=ਅਚੰਚਲ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਤੋਲ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਤੱਕੜੀ ਪਰ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ)। ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਭੀ ਪੂਰਾ ਹੈ, (ਹੋਰ) ਬੋਲਣ (ਬਿਰਥਾ ਬਕਵਾਦ) ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਅਡੋਲ ਹੈ, (ਕਿਸੇ ਦੇ) ਡੁਲਾਵਨ ਨਾਲ ਡੋਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅਮੋਲਕ ਹੈ (ਕਿਸੇ) ਮੁਲ ਨਾਲ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਸੁਧ ਹੈ, (ਕਿਸੇ ਦੇ) ਰੁਲਾਇਆਂ ਰੁਲਦਾ ਨਹੀਂ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ('ਅਲੋਲ'=) ਸਥਿਰ ਹੈ (ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਬੂਰ ਨੂੰ) ('ਝੋਲੀਏ'=) ਹਟਾ ਕੇ (ਇਸ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਾਨ ਕਰਨਾ (ਜੋਗ) ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਕਰਨੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਏਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਲੱਛਣ ਏਸੇ ਨਮਿੱਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਹੋਣ।

੨੧. [ਓਹੋ ਹੀ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇ ਸਭ ਫਲ ਪਾਇਆ।
੨ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਚੜਾਇ ਸਭ ਰੰਗ ਲਾਇਆ।
੩ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਸਮਾਇ ਬੋਹਿ ਬੁਹਾਇਆ।
੪ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤ੍ਰਿਪਤਾਇ ਸਭ ਰਸ ਆਇਆ।

ਪਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਇ ਅਨਹਦ ਵਾਇਆ।
੬ਨਿਜ ਘਰਿ ਨਿਹਚਲ ਜਾਇ ਨ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਇਆ ॥੨੧॥੧੯॥

[ਸੁਰੰਗੁ=ਚੰਗਾ ਰੰਗ, ਲਾਲ ਰੰਗ। ਬੁਹਾਇਆ=ਸੁਗੰਧਤ ਕੀਤਾ। ਵਾਇਆ=ਵਜਾਇਆ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਆਤਮ ਫਲ) ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਵਿਚ) ਸਭ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੨(ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ) ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ ਭੂਮਕਾ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ, (ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਹੈ) (ਇਸੇ ਵਿਚ) ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਆ ਗਏ ਹਨ । ੩(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ) ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਦੀ) ਗੰਧ, (ਅਰ ਉਪਕਾਰ ਦੀ) ਸੁਗੰਧ ਸਮਾਈ ਹੈ (ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਓਸੇ) ਖੁਸ਼ਬੋ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ੪ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਇਸੇ ਵਿਚ) ਸਾਰੇ ਰਸ ਆ ਗਏ ਹਨ । ੫ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ('ਲਿਵ'=) ਤਾਰ ਲਾ ਰਖੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ (ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ । ੬(ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਅਗੇ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਅਚੱਲ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੇ।

ਭਾਵ-''ਬਾਹਰਿ ਢੂਢਨ ਤੇ ਛੂਟਿ ਪਰੇ ਗੁਰਿ ਘਰਿ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥'' ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤੇ ਨਿਜਾਨੰਦ ਵਿਚ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਚ ਅਲੇਪ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੨੦.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ। (ਗੁਰੂ ਵਰਣਨ)]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ।
੨ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਬਬਾਣੇ ਆਇਆ।
੩ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੈ ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇਆ।
੪ਰਾਮਦਾਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਸਦਵਾਇਆ।
੫ਗੁਰ ਅਰਜਨੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ।
੬ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ॥੧॥

[ਬਬਾਣੇ=ਬਾਬੇ ਦੀ (ਆਣ=) ਸਰਣ ਵਿਖੇ। ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਇਆ=ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ) ਆਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੨ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਰਣੀ ਆ ਪਏ, (ਗੱਲ ਕੀ ਆਪ ਬੀ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਏ)। ੩(ਤੀਜੇ) ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਏ (ਤੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ ਜੀ) ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗੇ। ੪(ਚੌਥੇ) ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਦਵਾਇਆ । ੫(ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ) ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋ ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋਏ, (ਭਾਵ ਪੁੱਤਰ ਪੁਣੇ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ)। ੬(ਛੀਵੇਂ) ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਿਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ) ਲੁਕਾਏ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਖ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਹੋਏ । ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੀ।

੨. [ਗੁਰਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਇੱਕ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਪੂਜ ਕਰਾਇਆ।
[੨]ਅਸਟ ਧਾਤ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇਆ।
[੩]ਬਾਵਨ ਚੰਦਨੁ ਹੋਇ ਬਿਰਖੁ ਬੋਹਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰਸਿਖੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰ ਹੋਇ ਅਚਰਜੁ ਦਿਖਾਇਆ।
[੫]ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਦੀਪੁ ਦੀਪਾਇਆ।
[੬]ਨੀਰੈ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰੁ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇਆ।

[ਬੋਹਾਇਆ=ਬਹੁਤ, (ਅ) ਸੁਗੰਧਤ ਕਰਨਾ। ਦੀਪਾਇਆ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਆ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਆਪ ਪਾਰਸ ਹੋ ਕੇ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਪੂਜਕ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [੨]ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤੂ (ਕਰਕੇ, ਜਾਤ ਵਰਣ ਅਭਿਮਾਨ ਗਵਾਕੇ) ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [੩](ਗੁਰਮੁਖ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਹੋਕੇ ਹੋਰ ਬਿਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੪]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਸਿਖੋਂ ਗੁਰੂ ਹੋਕੇ ਅਚਰਜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਜੋਤਿ ਇਕ ਤੇ ਮੂਰਤਾਂ ਦੋ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੋ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੫]ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਥੀਂ ਜਗਾਕੇ ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵਾਂਙੂ ਮਿਲਦੇ ਨੂੰ ਮੇਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਛੀ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਮ ਰੂਪ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਜੋਤਿ ਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਖੇ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਫਲੁ ਜਨੰਮੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੂਰ ਕਰੰਮੁ ਸਰਣੀ ਆਇਆ।
[੩]ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਨਾਉ ਦਿੜਾਇਆ।
[੪]ਘਰ ਹੀ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਨ ਵਿਆਪੈ ਮਾਇਆ।
[੫]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ॥੩॥

[ਸਫਲ ਜਨੰਮੁ=ਫਲ ਸਹਿਤ ਜਨਮ, ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।
ਨ ਵਿਆਪੈ=ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਜਨਮ (ਧਾਰਨਾ) ਸਫਲ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ (ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਪਾਇਆ ਹੈ। [੨](ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਪੂਰੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਲੀਤੀ ਹੈ (ਸ਼ਰਣ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੈ?)। [੩]ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀ) ਚਰਨੀਂ ਲਾਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਨਾਮ (ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। (ਇਸ ਦਾ ਫਲ ?) [੪]ਘਰ ਹੀ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਮਾਇਆ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। (ਹੋਰ ਕੀ ?) [੫]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੱਭਜਾਸ ਰਚਕੇ (ਅੱਲਖ=) ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਲਖ ਲੀਤਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਤ ਅਵਜਕਤ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾਕੁ "ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ")। [੬]ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ

ਜੋ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਗਲੀ ਚੌਥੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

੪. [ਓਹੋ ਹੀ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ।
੨ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ।
੩ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਜਾਣਿ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ।
੪ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਚਲਿ ਜਾਇ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ।
੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪਾਇ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ ॥੪॥

[ਦੂਜਾ ਭਾਉ=ਅਗਯਾਨ। ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਯਾਲਾ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਆਪਾ ਭਉ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਰ (ਤਨ ਕਰਕੇ) ਬੀ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦੇ। ੨'ਦੂਜਾ ਭਾਉ' (ਅਗਯਾਨ) ਨੂੰ ਤਰਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ (ਦਾ ਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ')। ੪(ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਆਕੜ ਖਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ 'ਕਾਰ' ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕੇ 'ਅਜਰ' ਨੂੰ ਜਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੫, [ਗੁਰਮੁਖ ਨਿੱਤ ਕਰਮ]।

੧ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਿ ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਆ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੀਰਥ ਨਾਇ ਭਰਮ ਗਵਾਇਆ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੰਤੁ ਸਮ੍ਹਾਲਿ ਜਾਪੁ ਜਪਾਇਆ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਹਚਲ ਹੋਇ ਇਕ ਮਨਿ ਧਿਆਇਆ।
੫ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਲਾਲੁ ਨੀਸਾਣੁ ਸੁਹਾਇਆ।
੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।

[ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਆ=ਆਪ ਜਾਗ ਜਾਗਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣਾ। ਸਮ੍ਹਾਲਿ=ਸੰਭਾਕੇ।]

੧ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲੇ ਉੱਠਕੇ (ਆਪ) ਜਾਗਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਤੀਰਥ ਤੇ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਸਭ ਤੀਰਥ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੀਰਥ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ)। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ (ਜਪੁਜੀ) ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪ ਸੰਭਕੇ ਜਪਦੇ ਅਰ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੪(ਫੇਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਚਲ ਹੋ ਇਕ ਮਨ ਨਾਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਧਯਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੫ਮਸਤਕ ਪੁਰ ਲਾਲ ਟਿਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੁਹਾਂਦਾ ਹੈ ("ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਕੇਸਰੋ ਲੇ ਛਿਟਕਾਰੇ"। ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਲਾਲ ਟਿੱਕਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। ੬ਪੈਰੀਂ ਪੈ (ਆਪ ਬੋਲਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬੀ 'ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੬. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਕਮਾਈ]।

[੧]ਪੈਰੀ ਪੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੈਰ ਧੁਆਇਆ।
[੨]ਅੰਮ੍ਰਿਤਵਾਣੀ ਚਖਿ ਮਨੁ ਵਸਿ ਆਇਆ।
[੩]ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਿ ਭਠੁ ਝੁਕਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਿ ਸਿਖਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਾਇਆ।
[੫]ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ।
[੬]ਨਿਵ ਚਲਨੁ ਮਿਠ ਬੋਲ ਘਾਲਿ ਖਵਾਇਆ ॥ ੬ ॥

[ਵਾਣੀ=ਵੰਨੀ। ਭਠੁ ਝੁਕਾਇਆ=ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।]
[ਘਾਲਿ ਖਵਾਇਆ=ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਮਜੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਕੇ, ਪੈਰ ਧੋਂਦੇ ਹਨ। [੨]ਉਸ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ('ਵਾਣੀ'=) ਵੰਨਗੀ ਨੂੰ ਚੱਖਦੇ ਹਨ, (ਤੇ ਇਉਂ ਹੰਕਾਰੀ) ਮਨ ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੩]ਜਲ (ਦਾ ਭਰਣਾ), ਪੱਖਾ (ਝੱਲਣਾ), (ਚੱਕੀ) ਪੀਹਣੀ, (ਲੰਗਰ ਦੇ 'ਭੱਠ' ਕਹੀਏ) ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਹੇਠ ਬਾਲਣ ਝੋਕਣ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੪](ਜਦ ਉਥੋਂ ਵੇਹਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਉਸਦਾ ਅਰਥ ਤੇ ਰਹਿਣ) ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ, (ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ) ਲਿਖਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਲਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। [੫]ਨਾਮ, ਦਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਤਿੰਨਾਂ) ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੬]ਨਿਵਕੇ ਚੱਲਦੇ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਮਜੂਰੀ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਛਕਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ) ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਫੁਰਮਾਣ–"ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ ॥")।

੭. [ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ]।

[੧]ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
[੨]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰੈ ਕਰਾਇਆ।
[੩]ਗੁਰਸਿਖ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਜਠੇਰੇ ਭਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰਸਿਖ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵੀਰ ਕੁਟੰਬ ਸਬਾਇਆ।
[੫]ਗੁਰਸਿਖ ਖੇਤੀ ਵਣਜੁ ਲਾਹਾ ਪਾਇਆ।
[੬]ਹੰਸ ਵੰਸ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰਸਿਖ ਜਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਜਠੇਰੇ=ਵਡਕੇ। ਵੀਰ=ਭਾਈ। ਵਣਜੁ=ਵਪਾਰ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲ, ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਹੀ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ। [੨]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਦੇ, ਅਰ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੩]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਅਰ ਵਡਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। [੪]ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭਰਾ, ਕੁਟੰਬ ਸੱਭੋ ਕੁਝ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। [੫]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਖੇਤ ਵਣਜ ਜਾਣਕੇ ਲਾਭ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ("ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਮੇਰੀ ਲੇਵਾ ਦੇਵੀ ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਬਿਉਹਾਰਾ ॥ ਸੰਤਨ ਸਿਉ ਹਮ ਲਾਹਾ ਖਾਟਿਆ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥") [੬]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਵੰਸ (ਵਾਂਙ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹਨ), ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਜਾਏ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹੰਸ ਹਨ)।

੮. [ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਖੇ]।

੧ਸਜਾ ਖਬਾ ਸਉਣੁ ਨ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ।
੨ਨਾਰਿ ਪੁਰਖ ਨੋ ਵੇਖਿ ਨ ਪੈਰੁ ਹਟਾਇਆ।
੩ਭਾਖ ਸੁਭਾਖ ਵੀਚਾਰਿ ਨ ਛਿਕ ਮਨਾਇਆ।
੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ, ਨ ਪੂਜ ਕਰਾਇਆ।
੫ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ ਖਾਇ ਨ ਮਨ ਭਰਮਾਇਆ।
੬ਗੁਰਸਿਖ ਸਚਾ ਖੇਤੁ ਬੀਜੁ ਫਲਾਇਆ ॥ ੮ ॥

[ਸਜਾ ਖਬਾ=ਭਲਾ ਬੁਰਾ। ਸਉਣੁ=ਸ਼ਗਨ। ਭਾਖ ਸੁਭਾਖ=ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ।]
[ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ=ਘਬਰਾਹਟ, ਦੁਚਿੱਤਾ ਚਿੱਤ।]

੧ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਸ਼ਗਨ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ੨ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣਾ ਪੈਰ (ਪਿੱਛੇ) ਨਹੀਂ ਹਟਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਸ਼ਗਨ ਕੁਸ਼ਗਨ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ)। ੩ਬੋਲ ਕਬੋਲ (ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਗਨ ਵਿਚਾਰੀਦੇ ਹਨ) ਅਤੇ ਨਿੱਛ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੪ਦੇਵ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੇਂਵਦੇ ਨਾ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਲਈ) ਨਾ ਮਨੀ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਨਾ ਭੰਬਲ ਭੂਸੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਐਸੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੱਚਾ ਖੇਤ ਹਨ (ਜਿਥੇ ਸਰਧਾ ਦਾ) ਬੀਜ ਪਾਇਆ ਫਲਦਾ ਹੈ।

੯. [ਸੱਚਖੰਡ ਦੇ ਵਿਖੇ]।

੧ਕਿਰਤਿ ਵਿਰਤਿ ਮਨੁ ਧਰਮੁ ਸਚੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ।
੨ਸਚੁ ਨਾਉ ਕਰਤਾਰ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ।
੩ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲੁ ਦਇਆ ਕਰਿ ਆਇਆ।
੪ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਖੰਡ ਥੇਹੁ ਵਸਾਇਆ।
੬ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਬਣਾਇ ਸਲਾਮੁ ਕਰਾਇਆ ॥ ੯ ॥

[ਵਿਰਤਿ=ਉਪਜੀਵਕਾ। ਥੇਹੁ=ਨਗਰ।]

੧(ਇਸ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ) ਧਰਮ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਅਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੨(ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਆਪ (ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ) ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਖਦੇ ਹਨ)। ੩ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਦਿਆਲ (ਆਪ) ਦਇਆ ਕਰਕੇ (ਉਥੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੪ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਯਥਾ :-"ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥") ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚਖੰਡ ਦਾ 'ਥੇਹ') ਨਗਰ (ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ) ਵਸਾਇਆ ਹੈ। ੬(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ) ਸਚਾ ਤਖਤ ਹੈ (ਸਾਰਾ ਜਗਤ) ਸਲਾਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

੧੦. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ]।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ।

²ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਸੇਵ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ।
³ਤਪੜੁ ਝਾੜਿ ਵਿਛਾਇ ਧੂੜੀ ਨਾਇਆ ।
⁴ਕੋਰੇ ਮਟ ਅਣਾਇ ਨੀਰੁ ਭਰਾਇਆ ।
⁵ਆਣਿ ਮਹਾ ਪਰਸਾਦੁ ਵੰਡਿ ਖਵਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਤਪੜੁ=ਬਿਸਤਰਾ। ਧੂੜੀ=ਚਰਣ ਧੂੜ। ਮਹਾ ਪਰਸਾਦ=ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ।]

¹ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਲਾ ਛਡਿਆ ਹੈ । ²ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਲਿਆ । ³(ਸੇਵਾ ਕੀ ਹੈ ? ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬੈਠਣ ਦਾ) ਤੱਪੜ ਝਾੜ ਝੰਬਕੇ ਵਿਛਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਚਰਣ ਧੂੜ ਵਿਖੇ ਨਹਾਉਂਦੇ ਹਨ । ⁴ਕੋਰੇ ਮਟਕੇ ਮੰਗਵਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਛਬੀਲ ਲਈ) ਜਲ ਨਾਲ ਭਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। (ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਜਲ ਠੰਢਾ ਰਹੇ)। ⁵ਮਹਾਂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਮੰਗਵਾਕੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ) ਵੰਡਕੇ (ਆਪ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਹੋਤਨਾਂ ਨੂੰ) ਖੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੧੧. [ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਖੇ]।

¹ਹੋਇ ਬਿਰਖੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ।
²ਨਿਹਚਲ ਹੋਇ ਨਿਵਾਸੁ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ ।
³ਹੋਇ ਸੁਫਲ ਫਲ ਸਫਲੁ ਵਟ ਸਹਾਇਆ ।
⁴ਸਿਰਿ ਕਰਵਤਿ ਧਰਾਇ ਜਹਾਜ ਬਣਾਇਆ ।
⁵ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਿ ਵਾਟ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ ।
⁶ਸਿਰਿ ਕਰਵਤੁ ਧਰਾਇ ਸੀਸ ਚੜਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਮੂਧੇ ਸਿਰ। ਵਟ=ਵੱਟੇ, ਢੀਮਾਂ। ਕਰਵਤੁ=ਆਰਾ।]

¹(ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ) ਮੂਧੇ ਸਿਰ ਹੋਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਸਿਰ=ਮੁੱਢ ਹੇਠ ਤੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਰੂਪੀ ਪੈਰ ਉੱਚੇ ਕਰਕੇ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਿਰਛ ਵਾਂਙੂ ਬਣੇ। ²(ਬ੍ਰਿਛ ਵਾਂਙ ਮਨ ਦਾ) ਨਿਵਾਸ ਨਿਹਚਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੀਸ (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ) ਨਿਵਿਆਂ ਰਹੇ। ³ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਕੇ ਵੱਟੇ ਸਹਾਰੇ । ⁴ਤ੍ਰਖਾਣ ਦਾ ਆਰਾ (ਬ੍ਰਿਛ ਵਾਂਙ) ਸਿਰ ਪੁਰ ਰਖਾਕੇ (ਆਪਣੇ ਤੋਂ) ਜਹਾਜ਼ ਬਣਵਾਵੇ (ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇ)। ⁵ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਸਤਾ ਬਣਾਕੇ ਪੈਂਡਾ ਮੁਕਾਵੇ (ਭਾਵ ਭੈਜਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਵਗੇ, ਵਿਚ ਨਾ ਡੁੱਬੇ)। ⁶ਜਿਸ (ਤ੍ਰਖਾਣ ਪਾਸੋਂ) ਸਿਰ ਤੇ ਆਰਾ ਧਰਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ ਸੀਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਕੇ (ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪਾਰ) ਕਰੇ ।

ਭਾਵ-ਬਿਰਛ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੈ, ਇਕ ਤਾ ਵੱਟੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਉਦਰ ਪੂਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਚੀਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪੁਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਤਯਾਦਿਕ ਬਿਰਛ ਵਿਖੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-'ਸਸਤ੍ਰਿ ਤੀਖਣਿ ਕਾਟਿ ਡਾਰਿਓ ਮਨਿ ਨ ਕੀਨੋ ਰੋਸੁ।' ਆਦਿ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਬਿਰਖ ਵਾਂਙੂ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭੀ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਓਹੋ ਹੀ]।

¹ਲੋਹੇ ਤਛਿ ਤਛਾਇ ਲੋਹਿ ਜੜਾਇਆ ।
²ਲੋਹਾ ਸੀਸੁ ਚੜਾਇ ਨੀਰਿ ਤਰਾਇਆ ।
³ਆਪਨੜਾ ਪੁਤੁ ਪਾਲਿ ਨ ਨੀਰਿ ਡੁਬਾਇਆ ।
⁴ਅਗਰੈ ਡੋਬੈ ਜਾਣਿ ਡੋਬਿ ਤਰਾਇਆ ।

[੫]ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਹੋਇ ਜਗੁ ਪਤੀਆਇਆ ।
[੬]ਅਵਗੁਣ ਸਹਿ ਗੁਣ ਕਰੈ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਤਛਿ ਤਛਾਇ=ਕੱਟ ਵੱਢਕੇ ਸਾਫ ਕਰਨਾ । ਨੀਰਿ=ਪਾਣੀ ।]
[ਪਤੀਆਇਆ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ । ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਇਆ=ਵਾਰਨੇ ਜਾਣਾ ।]

[੧](ਕਾਠ ਨੂੰ) ਲੋਹੇ (ਅਰਥਾਤ ਤੇਸੇ ਆਦਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ) ਨਾਲ ਕੱਟ ਵੱਢਕੇ (ਫਿਰ) ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । [੨](ਪਰ ਬ੍ਰਿਛ) ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਪੁਰ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਵੈਰੀ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [੩]ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ (ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਿਛ) ਨੂੰ ਪਾਲ ਕੇ ਜਲ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ। (ਪ੍ਰਸ਼ਨ=ਭਲਾ ਜੀ ਅਗਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਡੋਬਦਾ ਹੈ ?) [੪](ਉਤਰ) ਅਗਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ ਡੋਬਦਾ ਹੈ (ਮਾਨੋ) ਡੋਬਕੇ ਤਾਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੀਮਤ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ)। [੫](ਇਹ) ਗੁਣ ਕਰਨੇ ਪਰ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਪਰ ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਭਲੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਭ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਜੋ) [੬]ਅਵਗੁਣ ਸਹਾਰਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੇ (ਉਸ ਉਪਰੋਂ ਅਸੀਂ) ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਵ-"ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ ਤਿਨ੍ਹਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ ॥ ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ਪੈਰ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੁੰਮਿ ॥" ਸੰਤ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਬੀ ਪੈਰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਇਕ ਸੰਤ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬਾਟੀ ਸੁੱਟੀ, ਸੰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਝਾੜਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਠੰਡੀ ਚੀਜ਼ ਪਾਈ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕਰਮ ਤਾਂ ਅੱਗ ਦੇ ਲਾਇਕ ਸਨ। ਅਗਰ ਨੂੰ ਡੋਬਣ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜਗਜਾਸੂ ਚਤੁਸ਼ਟੇ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਮਿਲਾਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੀਆਂ ਡੁਬਕੀਆਂ ਲਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਾ ਲੈਣ। 'ਅਗਰ' ਲਕੜ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਸੁੱਚੇ ਅਗਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਡੋਬਣਾ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਪਵਾਉਣੀ ਹੈ।

੧੩. [ਹੁਕਮ ਦੇ ਮੰਨਨ ਵਿਖੇ]।

[੧]ਮੰਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਹੁਕਮੁ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਾਇਆ।
[੨]ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਹੁਕਮਿ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਇਆ।
[੩]ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇ ਬੀਜ ਫਲਾਇਆ ॥੧੩॥

[ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ।]

[੧](ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੇ) ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਇਆ ਹੈ, (ਜਿਹਾ ਕੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਟਹਿਲੋਂ ਮਹਿਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਰਬ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [੨](ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀ ਹੈ ?) ਗੁਰੂ (ਇਹ ਹੁਕਮ) ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਜੋਗ ਹੈ। [੩](ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭ ਣਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ) ਓਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਲਖ (ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਉਸਨੂੰ) ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [੪]ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਕੇ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਅਸਾਂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ :-"ਕਾਂਏ ਰੇ ਬਕਬਾਦੁ ਲਾਇਓ ॥ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛਪਾਇਓ ॥" ਪੁਨਾ: "ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੂੰਗੈ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ")। [੫]ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਜਿਨ੍ਹ ਪਟ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਗੁਦੜੁ ਤੇ

ਭਲੇ ਸੰਸਾਰੁ") । ⁶ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖੇਨ ਫਲ ਪਾਕੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਫਲੀਭੂਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਹੋਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ।

੧੪. [ਚੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ] ।

¹ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਾਇਆ ।
²ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਿ ਗਿਆਨੁ ਕਮਾਇਆ ।
³ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਚਿਤਿ ਵਸਾਇਆ ।
⁴ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵ ਕਮਾਇ ਸੇਵ ਕਰਾਇਆ ।
⁵ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਚਾਇ ਜਗ ਪਰਚਾਇਆ ।
⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਚਲਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਛਾਇਆ ॥੧੪॥
[ਪਰਚਾਇ=ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨੀ । ਛਾਇਆ=ਸਥਿਤ ਹੋਣਾ ।]

¹ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ) ਦੇਖ ਕੇ (ਮਨ ਵਿਖੇ ਚੇਲਾ) ਧਯਾਨ ਧਾਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) । ²ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਧਯਾਸਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ³ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲ ਅਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਕਦੇ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਫਲ ਕੀ ਹੈ?) । ⁴ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਕੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । (ਸੇਵਾ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ?) ⁵ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਲਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਂਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) । (ਹੋਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ⁶ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਪੰਥ ਚਲਾਕੇ ਆਪ ਨਿਜ ਘਰ (ਕਹੀਏ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ) ਵਿਖੇ ਛਾਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।

੧੫. [ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ] ।

¹ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ ।
²ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਇਆ ।
³ਥੋੜਾ ਪਾਣੀ ਅੰਨੁ ਖਾਇ ਪੀਆਇਆ ।
⁴ਥੋੜਾ ਬੋਲਣ ਬੋਲ ਨ ਝਖਿ ਝਖਾਇਆ ।
⁵ਥੋੜੀ ਰਾਤੀ ਨੀਦ ਨ ਮੋਹਿ ਫਹਾਇਆ ।
⁶ਸੁਹਣੇ ਅੰਦਰਿ ਜਾਇ ਨ ਲੋਭ ਲੁਭਾਇਆ ॥੧੫॥

[ਵਲਾਇਆ=ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਨਾ । ਝਖਿ=ਝਖਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ, ਬਿਰਥਾ ਬਕਨਾ ।
ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨਾ ।]

¹ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਈ ਹੈ (ਉਹ ਇਹ ਹੈ :–) ²ਆਸਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਕੇ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ³ਥੋੜਾ ਅੰਨ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਾਹਲਾ ਪੇਟੂ ਬਣਨ ਨਾਲ ਭਜਨ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੂ, 'ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ') । ⁴ਥੋੜਾ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਵਾਧੂ ਬਕਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ⁵ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਬੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ('ਮੋਹ' ਕਹੀਏ) ਅਗਯਾਨ ਵਿਖੇ ਫਸਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ

ਥੋਂ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ⁶ਸੁਪਨ (ਅਵਸਥਾ) ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਬੀ ਲੋਭ ਵਿਖੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ; (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨ ਵਿਖੇ ਬੀ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਵੱਲ ਹੀ ਚਿੱਤ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ 'ਸੋਹਣੇ' ਕਹੀਏ ਸੁੰਦਰ ਪਦਾਰਥ ਵਿਖੇ ਜਾਂ ਪਰ ਨਾਰੀਆਂ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਬੀ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੋਹ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ)।

ਭਾਵ–ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਹੈ।

੧੬. [ਓਹ ਹੀ]।

¹ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ।
²ਖਿੰਥਾ ਖਿਮਾ ਸਿਵਾਇ ਝੋਲੀ ਪਤਿ ਮਾਇਆ।
³ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਬਿਭੂਤ ਬਣਾਇਆ।
⁴ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪਤ ਭੋਜਨੁ ਭਾਇਆ।
⁵ਡੰਡਾ ਗਿਆਨ ਵਿਚਾਰੁ ਦੂਤ ਸਿਧਾਇਆ।
⁶ਸਹਜ ਗੁਫਾ ਸਤਸੰਗ ਸਮਾਧ ਸਮਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਮੁੰਦ੍ਰਾ=ਕੰਨ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ। ਖਿੰਥਾ=ਖਫਨੀ। ਪਤ=ਭਾਵ ਗਿਆਨ।]
[ਸਿਧਾਇਆ=ਸਿਧ ਕੀਤੇ, ਵੱਸ ਕੀਤੇ। ਗੁਫਾ=ਏਕਾਂਤ, ਕੁੰਜ ਵਾਸ।]

¹(ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ) ਮੁੰਦਰਾਂ (ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ?) ਗੁਰੂ ਨੇ (ਜੋ ਆਪਣੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ (ਇਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦਰਾਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ²ਖਿਮਾਂ ਦੀ ਖਿੰਥਾ (ਖਫਨੀ) ਸਿਵਾਕੇ (ਗਲ ਪਾਈ ਹੈ ਅਰ ਪਤ ਕਹੀਏ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ) ਇੱਜ਼ਤ ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਬਣੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਏਹੋ ਝੋਲੀ ਹੈ । ³(ਸਭ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਜੋ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਏਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ) ਬਿਭੂਤ ਹੈ (ਹੋਰ ਸੁਆਹ ਪਿੰਡੇ ਪੁਰ ਨਹੀਂ ਮਲਦੇ) । ⁴ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਅਰ 'ਪਤ' ਕਹੀਏ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੋਜਨ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ⁵ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਏਹੋ) ਡੰਡਾ (ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਇਸੇ ਕਰਕੇ) "ਦੂਤ" (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ) ਵੱਸ ਵਿਖੇ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਖਦੇ ਹਨ)। ⁶ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਗੁਫਾ ਬਣਾਈ ਹੈ (ਤੇ) ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਸੰਤ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ ॥ ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ ਮਸਟਿ ਕਰਿ ਰਹੀਐ' । ਪੁਨ : 'ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਭੀਰ ਜਉ ਪਾਈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸੰਗਿ ਮਿਰੀਆ ॥' ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਬੀ ਜੁਗਤ ਦਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਓਹੋ ਹੀ]।

¹ਸਿੰਙੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਸੇਖੁ ਸਬਦੁ ਵਜਾਇਆ।
²ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਈ ਪੰਥੁ ਨਿਜ ਘਰ ਪਾਇਆ।
³ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
⁴ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਰਹਰਾਸਿ ਮਨੁ ਪਰਚਾਇਆ।
⁵ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਇ ਸਬਦੁ ਮਿਲਾਇਆ ॥੧੭॥

[ਸਿੰਙੀ=ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਧੂਤਾ ਜਿਹਾ। ਆਈ ਪੰਥ–ਵਿਸ਼ੇਖ ਪੰਥ।]

¹(ਜੋਗੀ ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ 'ਸੁਰਤ' ਕਹੀਏ) ਭਗਵੰਤ ਗਿਆਤ ਦੀ ਸਿੰਙੀ

ਹੈ, ਸ਼ਬਦ (ਦਾ ਜੋ ਉਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਏਹੋ ਉਸਦਾ) ਵਿਸ਼ੇਖ ਵਾਜਾ (ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ) ਹੈ ³(ਪੁਨਾ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦਾ ਮੇਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਆਈ ਪੰਥ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, 'ਨਿਜ ਘਰ') ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ (ਈਸ੍ਵਰ ਨੂੰ) ਲੱਭਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਙੂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦੇ "ਬਾਹਰਿ ਢੂਢਨ ਤੇ ਛੂਟਿ ਪਰੇ ਗੁਰ ਘਰਿ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥") । ³ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਦਾ ਫਲ) ਅਲਖ (ਵਸਤੂ) ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ⁴ਗੁਰੂ ਨੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਮਨ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਪਰ ਪਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ⁵ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀਹ ਇਕੀਹ (ਤੁਰੀਆ ਦੀ ਰੰਗਣ) ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ, (ਉਹ ਕੀ ਹੈ) 'ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।'

ਭਾਵ-ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ "ਜਿਉ ਜਲੁ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥"

੧੮. [ਚਉਪੜਿ ਦੀ ਬਾਜੀ]।

¹ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਖ ਸਦਾਇਆ।
²ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਿਖ ਸੁਣਾਇਆ।
³ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਕਰਿ ਭਾਉ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ।
⁴ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਭਾਇਆ।
⁵ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗ ਮੇਲ ਮਿਲਾਇਆ।
⁶ਚਉਪੜਿ ਸੋਲਹ ਸਾਰ ਜੁਗ ਜਿਣਿ ਆਇਆ ॥੧੮॥

[ਸੋਲਹ ਸਾਰ=ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ। ਜੁਗ=ਜੋਟਾ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ।]

¹ਗੁਰੂ ਦੀ 'ਸਿਖ੍ਯਾ' (ਉਪਦੇਸ਼) ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਸਿਖ ਸਦਾਇਆ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਹੋਏ)। ²(ਫੇਰ) ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਖਕੇ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਸੁਣਾਇਆ (ਭਾਵ ਦੀਵਾ ਜਗਾਕੇ ਪੜੋਪੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਇਆ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਕੀਤਾ)। ³ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਨਿੱਧਜਾਸਨ ਕਰ ਲੀਤਾ (ਉਹ ਕੀ ਹੈ?) ⁴ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ (ਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। ⁵(ਉਹਨਾਂ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਇਆ (ਭਾਵ ਸਾਕ ਸਨਬੰਧ ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਗ਼ੈਰ ਕੌਮਾਂ ਸਰਵਰੀਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ)। (ਫਲ ਕੀ ਹੈ?) ⁶ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਚਉਪੜ (ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ)। (ਜੁਗ ਕਹੀਏ) ਜੋਟਾ (ਗੁਰ ਸਿਖ, ਵਕਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੀ) ਜਿਤਕੇ (ਘਰ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਵਰਣ ਵਿਖੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ ਹਨ, ਇਹੋ ਸੋਲਾਂ ਨਰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਜਗਤ ਰੂਪੀ ਚਉਪੜ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜੋੜਾ ਹੀ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਆਪ ਵਿਖੇ ਮੇਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਰ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਥੋਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਚਉਰਾਸੀ ਘਰ ਨਰਦ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕੁ ਇਕ ਕਵੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ। ਦੋਹਾ="ਸਾਰੀ ਚੌਰਾਸੀ ਭ੍ਰਮੀ ਪਗ ਪਰ ਅਟਕੀ ਆਇ ॥ ਜਉ ਪਗ ਪਰੇ ਤਾਂ ਉਬਰੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਚੌਰਾਸੀ ਖਾਇ ॥" ਜੇਕਰ ਨਰਦ ਪੁਰ ਪਊਆ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਨਰਦ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਚੇਗੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਚਉਰਾਸੀ ਰੂਪ ਜੂਨੀਆਂ ਦੀ ਫਾਸੀ ਵਿਖੇ ਫਿਰੂ।

ਅਗੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਲ ਆਰੰਭਦੇ ਹਨ:-

੧੯. [ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਲ]।

੧ਸ਼ਤਰੰਜ ਬਾਜੀ ਖੇਲੁ ਬਿਸਾਤਿ ਬਣਾਇਆ।
੨ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਰਥ ਪਿਆਦੇ ਆਇਆ।
੩ਹੁਇ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਵਜੀਰ ਦੁਇ ਦਲ ਛਾਇਆ।
੪ਹੋਇ ਗਡਾਵਡਿ ਜੋਧਿ ਜੁਧੁ ਮਚਾਇਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲ ਚਲਾਇ ਹਾਲ ਪੁਜਾਇਆ।
੬ਪਾਇਕ ਹੋਇ ਵਜੀਰੁ ਗੁਰਿ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ॥੧੯॥

[ਬਿਸਾਤਿ=ਸਮੱਗ੍ਰੀ, ਚੌਂਕ। ਗਡਾਵਡਿ=ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿਕੇ। ਪਾਇਕ=ਦਾਸ, ਪਿਆਦਾ।]

੧ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ('ਬਿਸਾਤ') ਚੌਕ ਅਥਵਾ ਕਪੜਾ (ਸਮੱਗ੍ਰੀ) (ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਰਚੀ ਹੈ। ੨(ਉਸ ਵਿਖੇ) 'ਹਾਥੀ' (ਗਿਆਨੀ) 'ਘੋੜੇ' (ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ) 'ਰਥ' (ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੇ), ਜਗਜਾਸੂ (ਪਿਆਦੇ) ਆਏ ਹਨ। ੩ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ) ਵਜ਼ੀਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਨ) ਦੋ ਫੌਜਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ) ਸਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਪਰਵਿਰਤ ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਰਵਿਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੪ਆਪੋ ਵਿਚ ਜੋਧੇ ਖਹਿਕੇ ਘਮਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਗਲ ਕੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਥੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਉਪਾਵ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੫ਪਰੰਤੂ (ਸਭਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ('ਚਾਲ') ਸਿੱਕਾ ਤੋਰਕੇ 'ਹਾਲ' (ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹ) ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਪਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) :-੬ਵਜ਼ੀਰ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਜੇਹੜੇ (ਪਾਇਕ ਕਹੀਏ ਪਿਆਦੇ ਅਥਵਾ) ਦਾਸ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਵਜ਼ੀਰ ਬਾਝ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੇਲ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਬਾਝ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਔਖੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਸ਼ਤਰੰਜ ਵਿਚ ਪਯਾਦਾ ਟੁਰਦਾ ਟੁਰਦਾ ਜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਦਾਸਭਾਵ ਵਾਲਾ ਸਿਖ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਮਾਰਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਜ਼ਾਂਦਾ ਹੈ।

੨੦. [ਭੈ ਦੇ ਵਿਖੇ]।

੧ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਮਣਿ ਨਿਮਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਜਾਇਆ।
੨ਭੈ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥਿ ਸਰਣੀ ਆਇਆ।
੩ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ।
੪ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ।
੫ਭੈ ਵਿਚਿ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ।
੬ਭੈ ਵਿਚਿ ਨਿਜਿ ਘਰਿ ਜਾਇ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥੨੦॥

੧(ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ) ਡਰ ਵਿਖੇ ਜੀਵ (ਗਰਭ ਵਿਖੇ 'ਨਿਮਦਾ'=) ਟਿਕਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੰਮਦਾ ਹੈ। ੨(ਫੇਰ) ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੩ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੫ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਜਨਮ ਸਵਾਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਪਦ (ਅਥਵਾ ਸਰੂਪ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੬ਭੈ ਵਿਚਿ ਹੀ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਪੂਰਣ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਉਸਦੀ ਪੁਰੀ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। "ਸਗਲਿਆ ਭਉ ਲਿਖਿਆ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਸਚੁ ਏਕੁ॥" ਇਥੇ ਭੈ ਦਾ ਅਰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਚੇ ਨਿਯਮ ਹਨ। ਨਿਯਮੋਂ ਬਾਹਰ ਖੁਨਾਮੀਆਂ ਹਨ, ਨਿਯਮ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ।

੨੧. [ਗੁਰ ਉਸਤੁਤਿ ਵਿਖੇ]।

੧ਗੁਰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜਾਣਿ ਸਰਣੀ ਆਇਆ।
੨ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤਿ ਲਾਇ ਨ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ।
੩ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਹੋਇ ਨਿਜ ਪਦੁ ਪਾਇਆ।
੪ਗੁਰਮੁਖ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ।
੬**ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਜਗਿ ਆਇ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ** ॥੨੧॥੨੦॥

(ਵੀਹਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿਖੇ ,ਗੁਰੂ ਉਸਤਤਿ ਰੂਪ ਅੰਤ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :–) ੧ਪਰਮੇਸੁਰ (ਦਾ ਸਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ (ਜੋ ਕੋਈ) ਗੁਰ (ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਜੀ ਦੀ ਸਰਣ ਆਇਆ ਹੈ। ੨ਓਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚਲਾਇਆ (ਪਰੇਰਿਆ) ਹੋਇਆ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੩ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਵਿਖੇ ਅਚਲ ਹੋਕੇ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਕਮਾਕੇ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰੂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਹੋਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬(ਉਸ ਦਾ) ਆਉਣਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਤਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ।

---o---

ਵਾਰ ੨੧.

ੴਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਪਉੜੀ, ਮੰਗਲਾਚਰਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਮਹਿਮਾ]।

੧ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੀਐ।
੨ਵਡਾ ਬੇ ਪਰਵਾਹੁ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੀਐ।
੩ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ।
੪ਕੁਦਰਤਿ ਅਗਮੁ ਅਥਾਹੁ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀਐ।
੫ਸੱਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਅਕਥ ,ਕਹਾਣੀਐ।
੬ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੇ ਵਾਹੁ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੀਐ ॥੧॥

੧ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਤੇ ਸੱਤਿ ਹੈ, ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨ਬਹੁਤ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ। (ਉਸਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ੩(ਉਸਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, (ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਦਰਗਾਹ ਨੂੰ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪(ਆਪ ਕਾਦਰ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਾਂ

ਲਈ ਉਸਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਬੀ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਥਾਹ ਹੈ, ਕੌਤਕ ਉਸ ਦੇ ਅਸਚਰਜ ਹਨ। [5](ਉਸਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਤੇ ਮਹਿਮਾ (ਜਿੰਨੀ ਕਰੀਏ) ਸਚੀ ਹੈ, (ਉਸਦੀ) ਕਹਾਣੀ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। [6]ਸੱਚੇ 'ਸੱਤ+ਗੁਰ' ਤੇ 'ਵਾਹ+ਗੁਰ' ਤੋਂ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ।

ਭਾਵ–ਇਹ ਪਉੜੀ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤੁਤਿ ਹੈ, ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਲਫਜ਼ "ਗੁਰ" ਨੂੰ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਰੱਖਕੇ 'ਸੱਤ' ਤੇ 'ਵਾਹ' ਦੋ ਪਦ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੱਖੇ ਹਨ। "ਜੇ ਗੁਰੂ ਪਹਿਲੇ ਵਾਹ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿਓ ਤਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੰਗਲਾਚਾਰਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 'ਸਤਿ' ਲਾ ਦਿਤਾ, ਤਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਬਣ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੋ ਗਈ। ਪਉੜੀ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਹਿਮਾ ਪਰ ਹਨ।

੨. [ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਮਹਿੰਮਾ]।

[1]ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਲਖ ਧਿਆਇਦੇ।
[2]ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ ਸੇਸ ਕੀਰਤਿ ਗਾਇਦੇ।
[3]ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਗਣੇਸ ਨਾਦ ਵਜਾਇਦੇ।
[4]ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਕਰਿ ਵੇਸ ਸਾਂਗ ਬਣਾਇਦੇ।
[5]ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਮ ਕਮਾਇਦੇ।
[6]ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਪਾਰ ਨ ਪਾਇਦੇ ॥੨॥

[ਸਾਰਦ=ਸੁਰੱਸ੍ਵਤੀ। ਸੇਸ=ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ। ਕੀਰਤਿ=ਸ਼ੋਭਾ। ਨਾਦ=ਵਾਜੇ।]

[1](ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਬ੍ਰਹਮ, ਬਿਸ਼ਨੁ, ਸ਼ਿਵ ਆਦਿ ਲੱਖਾਂ ਧਿਆਨ ਕਰਣਹਾਰੇ (ਮੁਸਾਹਿਬ ਹਨ)। [2]ਨਾਰਦ ਰਿਖੀ, ਸੁਰੱਸ੍ਵਤੀ, ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ (ਭੱਟਾਂ ਵਾਂਗੂ) ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। [3]ਗਣ (ਨੰਦੀ, ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਆਦਿ) ਗੰਧਰਬ ਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। [4]ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਆਦਿ ਅਨੇਕ) ਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਸਾਂਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ)। [5]ਗੁਰੂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਚੇਲੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। [6]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਹੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਮਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੋਹਾਂ ਵੱਲ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਣਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕ ਇਕ ਅੰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਗੁਣ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ। ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਥੋੜੇ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਹਨ, ਓਹ ਕਰਨਹਾਰ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਣਨ। ਤੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਲ ਲੱਗੇ ਤਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਸਾਰੇ ਪੂਰਨ ਗਯਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲ ਨਿਰੋਲਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

੩. [ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਮਹਿੰਮਾ]।

[1]ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਹੋਇ ਕਰਦੇ ਬੰਦਗੀ।
[2]ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਹੋਇ ਕਰਿ ਮੁਹਿਛੰਦਗੀ।
[3]ਗਉਸ ਕੁਤਬ ਕਈ ਲੱਖ ਦਰ ਬਖਸੰਦਗੀ।

[੪]ਦਰ ਦਰਵੇਸ ਖਲੋਇ ਮਸਤ ਮਸੰਦਗੀ।
[੫]ਵਲੀ ਉਲਹ ਸੁਣਿ ਸੋਇ ਕਰਨਿ ਪਸੰਦਗੀ।
[੬]ਦਰਗਹ ਵਿਰਲਾ ਕੋਇ ਬਖਤ ਬਲੰਦਗੀ ॥੩॥

[ਬੰਦਗੀ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ, ਭਜਨ। ਮਸਾਇਕ=ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਣਹਾਰੇ, ਮਿਹਨਤੀ।]
[(ਅ) ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ, ਮਸਾਇਖ। ਮੁਹਛੰਦਗੀ=ਮੁਥਾਜੀ, ਮਿੰਨਤ ਦਾਰੀ।]
[ਮਸੰਦਗੀ=ਮਸੰਦ ਪੁਣਾ, ਅਵਧੂਤ। ਪਸੰਦਗੀ=ਪਸੰਦ ਕਰਣਾ, ਕਬੂਲੀਅਤ।]
[ਗਉਸ ਕੁਤਬ=ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਦੇ ਆਚਾਰਜ।]

([੧]ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਹੋ ਕੇ (ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨]ਸ਼ੇਖ, ਅਤੇ ਮਸ਼ਾਇਕ ਮੁਥਾਜੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। [੩]ਗਉਸ ਅਤੇ ਕੁਤਬ (ਆਦਿ) ਕਈ ਲੋਕ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। [੪](ਕਈ ਲੋਕ ਦਰਗਾਹ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਫਕੀਰ ਹੋ ਖਲੋਤੇ ਮਸਤ ਤੇ ਅਵਧੂਤ (ਰੂਪ) ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। [੫]ਅੱਲਹ ਦੇ ਵਲੀ (ਇਕ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਾਈਂ ਲੋਕ) (ਸੋਇ-) ਸੋਭਾ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਯਥਾ :-ਸੋਇ ਸੁਣੰਦੜੀ ਮੇਰਾ ਤਨੁ ਮਨੁ ਮਉਲਾ)। [੬]ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ ਉੱਚੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਹਾ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਹੈ।

੪. [ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ]।

[੧]ਸੁਣਿ ਆਖਾਣਿ ਵਖਾਣੁ ਆਖਿ ਵਖਾਣਿਆ।
[੨]ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਨ ਸਚੁ ਸਿਞਾਣਿਆ।
[੩]ਦਰਗਹ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਿਆ।
[੪]ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਣੁ ਨ ਆਖਰੁ ਜਾਣਿਆ।
[੫]ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਹੈਰਾਣੁ ਚੋਜੁ ਵਿਡਾਣਿਆ।
[੬]ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੁਦਰਤਿ ਮਾਣਿਆ ॥੪॥

[ਆਖਾਣਿ ਵਖਾਣੁ=ਅਖਾਣਾ ਦੇ ਕਥਨ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ। ਆਖਰੁ=ਓੜਕ, ਅੰਤ।]
[ਪਾ:-'ਅਖਰ'। ਚੋਜ=ਕੌਤਕ। ਵਿਡਾਣਿਆ=ਅਚਰਜ। ਕੁਦਰਤਿ=ਪਰਪੰਚ, ਸ਼ਕਤੀ।]

[੧](ਲੋਕ) 'ਅਖਾਣਾ' (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ) ਵਰਣਨ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਕੇ (ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ) ਵਖਾਣਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ)। [੨]ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਚੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਹੋ ਕੇ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ)। [੩](ਈਸ਼ਰ ਦੀ) ਅਦਾਲਤ ਵਿਖੇ (ਉਸਦੀ) ਪਤ ਪਰਵਾਨ ਪਈ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ) ਮਾਣ ਵਾਲੇ (ਹੋਕੇ) ਨਿਮਾਣਾਪਨ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। [੪]ਵੇਦ, ਕਤੇਬ, ਅਰ ਕੁਰਾਨ ਨੇ (ਆਖਰ) ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਜਾਤਾ ('ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵੜੁ ਚੀਰਾ।' ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਹੱਦ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੇਹੱਦ ਹੈ)। [੫]ਦੀਨ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਨਿਵਾਸੀ ਸਾਰੇ) ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ (ਪੰਜੇ ਉਂਗਲੀਆਂ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਸ ਦੇ) ਕੌਤਕ ਵਡੇ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ। [੬](ਤਾਂਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਾਦਰ=) ਰਚਣਹਾਰ ਥੋਂ (ਅਸੀਂ) ਕੁਰਬਾਨ (=ਵਾਰਨੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, (ਜੋ ਆਪਣੀ) ਕੁਦਰਤ ਦਾ (ਮਾਣ) ਆਸਰਾ (ਕਾਰਨ) ਹੈ।

੫. [ਰਸਾਂ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਮਹਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਨ]।

੧ਲਖ ਲਖ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਿਧਾਵਹੀ।
੨ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਸੁਰੰਗ ਤਰੰਗ ਬਣਾਵਹੀ।
੩ਰਾਗ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦ ਗੁਣ ਨਿਧਿ ਗਾਵਹੀ।
੪ਰਸ ਕਸ ਲਖ ਸੁਆਦ ਚਖਿ ਚਖਾਵਹੀ।
੫ਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਕਰੋੜਿ ਮਹ ਮਹਕਾਵਹੀ।
੬ਗੈਰ ਮਹਲਿ ਸੁਲਤਾਨ ਮਹਲ ਨ ਪਾਵਹੀ ॥੫॥

[ਸਿਧਾਵਹੀ=ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾ:-ਧਿਆਵਹੀ। ਤਰੰਗ=ਕੌਤਕ। ਵਿਸਮਾਦ=ਅਚਰਜ।]
[ਗੁਣ ਨਿਧਿ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਮਹ ਮਹਿਕਾਵਹੀ=ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।]
[ਗੈਰ ਮਹਿਲ=ਮਹਿਲ ਥੋਂ ਦੂਰ, ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਠੀਕ ਉਲਟ।

੧ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਸੁਹਣੇ ਰੂਪ ਅਨੂਪ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਉਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ) ('ਸਿਧਾਵਹੀ'=) ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨(ਈਸ੍ਵਰੀਯ ਰਚਨਾ ਵਿਖੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰੰਗ, ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਰ ਸੁਹਣੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਕੌਤਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਕਈ ਰਾਗ ਕਈ ਵਾਜੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ (ਗੁਣ ਨਿਧਿ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪ਕਈ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਦੇ ਲੱਖ ਸੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ (ਆਪ) ਚੱਖਕੇ (ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ) ਚਖਾਂਵਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ੫ਕਰੋੜਾਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਵਿਖੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੬(ਜੋ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਲੱਗਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਮਹਲ ਥੋਂ ਗੈਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਓਪਰੇ ਯਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਓਹ ਲੋਕ) ਮਹਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਓਹ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅਥਵਾ 'ਗੈਰ ਮਹਲਿ ਸੁਲਤਾਨ' ਕਹੀਏ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਹਲ ਥੋਂ ਬਾਝ ਕਿਧਰੇ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੬. [ਦ੍ਵੰਦ ਤੇ ਏਕਤਾ]।

੧ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਦਾ ਮੇਲੁ ਦੁਬਿਧਾ ਹੋਵਈ।
੨ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਮਾਇਆ ਖੇਲੁ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਵਈ।
੩ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਭੇਲੁ ਹਾਰੁ ਪਰੋਵਈ।
੪ਪੰਜਿ ਤਤ ਪਰਵੇਲ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਵਈ।
੫ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਹਸਿ ਹਸਿ ਰੋਵਈ।
੬ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨੀਂਦ ਨ ਸੋਵਈ ॥੬॥

[ਸਕਤੀ=ਮਾਇਆ। ਦੁਬਿਧਾ=ਜਗਤ। ਭੇਲੁ=ਮਿਲਣਾ।]
[ਪਰਵੇਲ=ਪੁਤਲਾ। ਵਿਗੋਵਈ=ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।]

੧ਸ਼ਿਵ ਸਕਤੀ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਦੋ ਬਿਧਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। (ਸ਼ਿਵ=ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੈ*। ਸ਼ਕਤੀ=ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ† ਜੋ ਜੜ੍ਹ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ‡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,

*Intelligence †Force. ‡Matter.

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਬਿਧਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ)। [2]ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ (ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਰੂਪ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਖੇਲ ਹੋਇਆ (ਲੋਕ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ) ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਧੋਣ ਲਗ ਪਏ (ਭਾਵ ਰਜੋ, ਤਮੋ ਵਾਲੇ, ਭਰਦੇ, ਅਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਧੋਂਦੇ ਹਨ)। [3]ਚਾਰ (ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ) ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਹਾਰ ਵਾਂਗੂ (ਗਲ ਵਿਖੇ) ਪੁਰੋਂਦੇ (ਭਾਵ ਇਥੇ ਸੁਖੀ, ਅਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। [4](ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਲੋਕ) ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਰ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਨਮ ਧਾਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) [5]ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। [6](ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਇਕ ਨਾਲ ਲਿਵ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਸਿਧ ਬੀ ਹੋ ਜਾਣ ਅਰ) ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਤੇ ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਬੀ (ਪਾ ਲੈਣ ਤਦ ਬੀ) ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸੌਂਦੇ।

ਭਾਵ-ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ। ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚੇ ਜੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਛੱਡੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਵੇ। ਅੱਗੇ ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕਹਿਣਗੇ।

੭. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਫੋਕਟ ਹੈ]।

[1]ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ ਲਖ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹੀ।
[2]ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਉਨਮਾਨ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹੀ।
[3]ਲਖ ਸਸੀਅਰ ਲਖ ਭਾਨ ਅਹਿਨਿਸਿ ਧਜਾਵਹੀ।
[4]ਲਖ ਪਰਕਿਰਤ ਪਰਾਣ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹੀ।
[5]ਲਖ ਲਖ ਗਰਬ ਗੁਮਾਨ ਲਜ ਲਜਾਵਹੀ।
[6]ਲਖ ਲਖ ਦੀਨ ਇਮਾਨ ਤਾੜੀ ਲਾਵਹੀ।
[7]ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨ ਸਚਿ ਸਮਾਵਹੀ ॥੭॥

[ਸਿਆਣਪ=ਚਤੁਰਾਈਆਂ। ਉਨਮਾਨ=ਉਨਮਨੀ, ਮਸਤ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ, ਸੁਖੋਪਤੀ]
[ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ। (ਅ) ਅਨੁਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਜਾਯਕ ਯਾ ਯੋਗ ਪਦ ਵਾਲੇ।]
[ਸਸੀਅਰ=ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ। ਭਾਨੁ=ਸੂਰਜ। ਪਰਕਿਰਤ=ਮਾਯਾ ਦਾ ਰੂਪ,]
[ਮਾਯਾ ਪਰਾਇਣ।

[1]ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ("ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਲਖ ਹੋਹਿ ਤਾਂ ਇਕ ਨ ਚਲੈ ਨਾਲਿ॥")। [2]ਕਈ ਗਿਆਨੀ, ਕਈ ਧਿਆਨੀ, ਕਈ ਉਨਮਾਨੀ ਬੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। [3]ਲੱਖਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਜ, ਰਾਤ ਦਿਨ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)। [4]ਲੱਖਾਂ ਮਾਇਆ ਪਰਾਇਣ ਹੋਕੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਯੱਗ, ਤਪ, ਮਾਯਾ ਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [5]ਲੱਖਾਂ (ਲੋਕ) ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਮਗ਼ਰੂਰੀ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਅਰ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਲੱਜਾ (ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਾਂ)। [6]ਲੱਖਾਂ ਦੀਨ ਤੇ ਈਮਾਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਤਾੜੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। [7]ਪਰ ਜੋ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਉਹੋ ਹੀ) ਸਚ (ਸਰੂਪ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-'ਧਜਾਵਹੀ' ਦਾ ਪਾਠਾਂਤਰ 'ਧਾਵਹੀ'=ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੌੜਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਿਉਂ ? ਉਹ ਤੇਲੀ ਦੇ ਬਲਦ ਵਾਂਙੂ ਆਪਣੇ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਜੜ੍ਹ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਅਚੇਤ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਾਭ

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

੮. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਚੇ]।

[1]ਲਖ ਪੀਰ ਪਤਿਸਾਹ ਪਰਚੇ ਲਾਵਹੀ।
[2]ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਰਾਹ ਸੰਗਿ ਚਲਾਵਹੀ।
[3]ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਅਸਗਾਹ ਹਾਥ ਨ ਪਾਵਹੀ।
[4]ਕਟਕ ਮੁਰੀਦ ਪਨਾਹ ਸੇਵ ਕਮਾਵਹੀ।
[5]ਅੰਤਿ ਨ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਹੀ।
[6]ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਖੜੇ ਧਿਆਵਹੀ ॥੮॥

[ਪਰਚੇ=ਕਰਾਮਾਤਾਂ। ਸੰਗ=ਜਮਾਤ, ਮੰਡਲੀਆਂ। ਹਾਥ=ਅੰਤ।]
[ਕਟਕ=ਸਮੂਹ। ਪਨਾਹ=ਸਰਣ। ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ।]

[1]ਲੱਖਾਂ ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਭਾਵ ਵਡੇ ਪੀਰ) ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਲਾਉਣੇ ਕਰਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਪਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। [2]ਜੋਗ ਅਤੇ ਭੋਗ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਰਾਹ ਕੱਢਕੇ ਮੰਡਲੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਈ ਜੋਗ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਈ ਭੋਗ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਚੋਹਾ :–'ਮਾਨਸ ਕੋ ਅਵਤਾਰ ਧਰ ਕਰ ਲੈ ਮੌਜ ਬਹਾਰ ॥ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ ਮਾਰ ਪੰਜਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ॥'') । [3](ਏਹ ਲੋਕ ਬੀ) ਨਾ ਦੀਨ ਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੋਵੇਂ) ਅਸਗਾਹ ਹਨ। [4]ਕਈ 'ਮੁਰੀਦਾਂ' ਦੇ ਸਮੂਹ (ਪੀਰ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਲੈਕੇ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। [5]ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਦੇ ਸਲਾਹੁਣ ਦਾ ਕੁਝ ਅੰਤ ਨਹੀਂ' (ਕਈ ਏਹ ਬਾਤ) ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। [6]ਕਈ ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਅੱਗੇ ਖੜੋਕੇ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਭਾਵ ਪਿਛਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਅੰਤਮ ਤੁਕ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜੋ ਭਾਵ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੀ ਲੜੀ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੯. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਚੇ]।

[1]ਲਖ ਸਾਹਿਬਿ ਸਿਰਦੋਰ ਆਵਣ ਜਾਵਣੇ।
[2]ਲਖ ਵਡੇ ਦਰਬਾਰ ਬਣਤ ਬਣਾਵਣੇ।
[3]ਦਰਬ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਗਣਤ ਗਣਾਵਣੇ।
[4]ਪਰਵਾਰੇ ਸਾਧਾਰ ਬਿਰਦ ਸਦਾਵਣੇ।
[5]ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਧੋਹ ਕਮਾਵਣੇ।
[6]ਕਰਦੇ ਚਾਰਿ ਵੀਚਾਰਿ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਵਣੇ।
[7]ਲਖ ਲਖ ਬੁਜਰਕਵਾਰ ਮਨ ਪਰਚਾਵਣੇ ॥੯॥

[ਬਣਤ=ਸਜਾਵਟਾਂ, ਜਲਸੇ। ਗਣਤ=ਹਿਸਾਬ। ਬਿਰਦ=ਪਦਵੀ, ਨਾਮ।]
[ਧੋਹ=ਕਪਟ। ਬੁਜਰਕਵਾਰ=ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਾਲੇ ਮਹੰਤ।]

[1]ਲੱਖਾਂ 'ਸਾਹਿਬ' (ਸਭਾ ਸੀਂਗਾਰ) (ਲੱਖਾਂ 'ਸਰਦਾਰ') ਰਈਸ ਲੋਕ ਆਂਵਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [2]ਲੱਖਾਂ ਵਡੇ ਦਰਬਾਰ ਅਰ ਜਲਸੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। [3](ਕਈ) ਮਾਯਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰਕੇ ਗਿਣਤੀਆਂ ਹੀ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [4]ਆਪਣੀ ਪਦਵੀ 'ਪਰਵਾਰੇ ਸਾਧਾਰ' ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ* (ਕਿ ਅਸੀਂ

*ਇਹ ਬੀ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹਾਂ, (ਮਾਇਆ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਆਏ) । ੫(ਕਈ) ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਛਲਾਂ (ਵਿਚ ਹੀ ਉਮਰ ਕੱਟਦੇ) ਹਨ। ੬ਕਈ ਸੁੰਦਰ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗਦੇ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਦੌੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਲਾਭ ਹੋਵੇ)। ੭ਲੱਖਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਾਲੇ ਮਹੰਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਐਸੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਞਾਣ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਪਰ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-'ਬਜਰ ਕਵਾਰ'-ਪੱਥਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ) ।

੧੦. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਪਰਚੇ]।

੧ਲਖ ਦਾਤੇ- ਦਾਤਾਰ ਮੰਗਿ ਮੰਗਿ ਦੇਵਹੀ।
੨ਅਉਤਰਿ ਲਖ ਅਵਤਾਰ ਕਾਰ ਕਰੇਵਹੀ।
੩ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਖੇਵਟ ਖੇਵਹੀ
੪ਵੀਚਾਰੀ ਵੀਚਾਰਿ ਭੇਤੁ ਨ ਦੇਵਹੀ।
੫ਕਰਤੂਤੀ ਆਚਾਰਿ ਕਰਿ ਜਸੁ ਲੇਵਹੀ।
੬ਲਖ ਲਖ ਜੇਵਣਹਾਰ ਜੇਵਣ ਜੇਵਹੀ।
੭ਲਖ ਦਰਗਹ ਦਰਬਾਰ ਸੇਵਕ ਸੇਵਹੀ॥੧੦॥

[ਅਉਤਰਿ=ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨਾ। ਖੇਵਟ=ਮਲਾਹ। ਖੇਵਹੀ=ਚੱਪੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।]
[ਜੇਵਣਹਾਰ=ਰਸੋਈਏ। ਜੇਵਣ=ਰਸੋਈ। ਦਰਗਹ ਦਰਬਾਰ=ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਚਹਿਰੀ ਜਾਂ ਸਭਾ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾਤੇ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗੀ (ਚੀਜ਼) ਦੇਂਦੇ ਹਨ । (ਪੁਨਾ:) ੨ਲੱਖਾਂ ਅਵਤਾਰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੩ਮਲਾਹ ਲੋਕ (ਆਗੂ) ਚੱਪੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਤ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ) । ੪ਵੀਚਾਰ ਕਰਣਹਾਰੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ । ੫ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਨਹਾਰੇ 'ਆਚਾਰ' (ਜੋਗ ਆਦਿਕ) ਵਡੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਜਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬ਲੱਖਾਂ ਖਵਾਲਣ ਵਾਲੇ ਲੱਖਾਂ ਰਸੋਈਆਂ ਕਰਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੭ਲੱਖਾਂ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੋਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ('ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ॥')।

ਭਾਵ-ਪਰ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਅਰ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ।

੧੧. [ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਪਰਚੇ]।

੧ਸੂਰ ਵੀਰ ਵਰੀਆਮ ਜੋਰੁ ਜਣਾਵਹੀ।
੨ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਸੁਰਤੇ ਲਖ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਹੀ।
੩ਖੋਜੀ ਖੋਜਨਿ ਖੋਜਿ ਦਹਿਦਿਸਿ ਧਾਵਹੀ।
੪ਚਿਰ ਜੀਵੇ ਲਖ ਹੋਇ ਨ ਓੜਕੁ ਪਾਵਹੀ।
੫ਖਰੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋਇ ਨ ਮਨੁ ਸਮਝਾਵਹੀ।
੬ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਚੋਟਾ ਖਾਵਹੀ ॥੧੧॥

[ਵਰੀਆਮ=ਅਤਿਰਥੀ, ਜੋ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਲੜੇ, ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ।]
[ਸੁਰਤੇ=ਸ੍ਰੋਤੇ। ਚੋਟਾਂ=ਸਜ਼ਾਵਾਂ।]

੧(ਸੂਰਬੀਰ) ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਅਰ 'ਅਤਿਰਥੀ' (ਆਪੋ ਆਪਣਾ) ਬਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ੨ਲੱਖਾਂ ਸ੍ਰੋਤੇ (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ (ਫੇਰ) ਆਖ ਕੇ ਵਜਾਖਜਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਲੱਖਾਂ ਖੋਜੀ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ ਹੋਏ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ੪ਲੱਖਾਂ ਚਿਰ ਕਾਲ ਜੀਵਣ ਵਾਲੇ (ਮਾਰਕੰਡੇਯ ਆਦਿਕ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੀਵੇ) ਹੋ ਕੇ (ਬੀ ਰੱਬ ਦਾ) ਓੜਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ੫ਬਾਹਲੇ 'ਸਿਆਣੇ' (ਚਤੁਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਦਿੰਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ੬ਬੇਪਰਵਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਉਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਚਾਵਿਆਂ ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੱਗਕੇ ਲੋਕ ਦੁਬਿਧਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਏਕਤਾ ਪਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ।

੧੨. [ਖ਼ੁਦੀ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਸਬਰ ਦੇ ਸੁੱਖ]।

੧ਹਿਕਮਤ ਲਖ ਹਕੀਮ ਚਲਣ ਬਣਾਵਹੀ।
੨ਆਕਲ ਹੋਇ ਫਹੀਮ ਮਤੇ ਮਤਾਵਹੀ।
੩ਗਾਫਲ ਹੋਇ ਗਨੀਮ ਵਾਦ ਵਧਾਵਹੀ।
੪ਲੜਿ ਲੜਿ ਕਰਨਿ ਮੁਹੀਮ ਆਪੁ ਗਣਾਵਹੀ।
੫ਹੋਇ ਜਦੀਦ ਕਦੀਮ ਨ ਖੁਦੀ ਮਿਟਾਵਹੀ।
੬ਸਾਬਰ ਹੋਇ ਹਲੀਮ ਆਪੁ ਗਵਾਵਹੀ ॥੧੨॥

[ਹਕੀਮ=ਵੈਦ ਲੋਕ। ਚਲਣ=ਪਸਾਰੇ। (ਅ) ਸ਼ਫਾਖਾਨੇ। ਆਕਲ=ਅਕਲੱਯੇ ਲੋਕ।]
[ਫਹੀਮ=ਫਹਿਮ ਵਾਲੇ, ਸਮਝਦਾਰ। ਮਤੇ=ਸਲਾਹਾਂ। ਮਤਾਵਹੀ=ਪਕਾਉਂਦੇ ਹਨ।]
[ਗਨੀਮ=ਦੁਸ਼ਮਨ। ਵਾਦ=ਝਗੜੇ। ਮੁਹੀਮ=ਮੁਹਿੰਮਾਂ, ਲੜਾਈਆਂ।]
[ਜਦੀਦ-ਨਵੇਂ ਲੋਕ। ਕਦੀਮ=ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲੋਕ। ਖੁਦੀ=ਹੰਕਾਰ।]
[ਸਾਬਰ=ਸੰਤੋਖੀ। ਹਲੀਮ=ਖਿਮਾਂ ਕਾਰਕ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਹਕੀਮ ਲੋਕ 'ਹਿਕਮਤ' (ਅਰਥਾਤ ਚਕਿਤਸਾ) ਦੇ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਚੰਗੇ ਨੁਸਖੇ, ਯਾ ਇਲਾਜ ਲਈ ਦਾਰੂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੨(ਕਈ) ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਮਤੇ ਪਕਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਕਿੱਕੂਰਾਂ ਹੋਵੇ ?)। ੩ਕਈ ਗ਼ਫਲਤ ਕਰ ਕੇ (ਅਨਗਹਿਲੇ ਹੋਕੇ) ਵੈਰ ਤੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਅਥਵਾ-ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੋ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਵਧਦੇ ਹਨ)। ੪(ਕਈ) ਲੜ ਲੜ ਕੇ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਜੋਧੇ ਹਾਂ)। ੫ਨਵੀਂ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਖ਼ੁਦੀ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦੇ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ "ਖੁਦੀ ਮਿਟੀ ਤਬ ਸੁਖ ਭਏ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗ ॥")। ੬(ਜਿਹੜੇ) ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਹੋਏ ਹਨ, (ਓਹ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਬਿਨਾਂ ਬੀਰਤਾ ਅਰ ਅਕਲ ਕੁਝ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੩. [ਖ਼ੁਦੀ ਮਿਟੇ ਤਾਂ ਗਤੀ ਹੈ]।

੧ਲਖ ਲਖ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ ਮੇਲ ਮਿਲਾਵਹੀ।

²ਸੁਹਦੇ ਲਖ ਸਹੀਦ ਜਾਰਤ ਲਾਵਹੀ।
³ਲਖ ਰੋਜੇ ਲਖ ਈਦ ਨਿਵਾਜ ਕਰਾਵਹੀ।
⁴ਕਰਿ ਕਰਿ ਗੁਫਤ ਸੁਨੀਦ ਮਨ ਪਰਚਾਵਹੀ।
⁵ਹੁਜਰੇ ਕੁਲਫ ਕੁਲੀਦ ਜੁਹਦ ਕਮਾਵਹੀ।
⁶ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ ਰਸੀਦ ਆਪੁ ਜਣਾਵਹੀ ॥੧੩॥

[ਸੁਹਦੇ=ਕਾਇਰ, ਗਰੀਬ। ਸਹੀਦ=ਦੀਨ ਲਈ ਮਰਨ ਵਾਲੇ, ਬਲੀ।]
[ਗੁਫਤ ਸੁਨੀਦ=ਕਹਿਣਾ ਸੁਣਨਾ, ਉੱਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ। ਹੁਜਰੇ=ਮੰਦਰ। ਕੁਲਫ-ਜੰਦਰਾ]
[ਕੁਲੀਦ=ਕੁੰਜੀ। ਜੁਹਦ=ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ, ਤਯਾਗ। ਰਸੀਦ=ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ।]

¹ਲੱਖਾਂ ਪੀਰ ਲੱਖਾਂ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਇਕੱਠ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ)। ²ਲੱਖਾਂ ਸੁਹਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ (ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਪਰ) ਜ਼ਯਾਰਤਾਂ (ਮੇਲੇ) ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ³ਲੱਖਾਂ ਰੋਜ਼ੇ, ਲੱਖਾਂ ਈਦਾਂ, ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ⁴(ਹੋਰ ਕਈ) ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕਰਕੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿਲਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਸਮਾਂ ਕੱਟਦੇ) ਹਨ। ⁵(ਮਨ ਰੂਪ) ਮੰਦਰ ਦੇ ਜੰਦਰੇ ਦੀ ਕੁੰਜੀ (ਜ਼ੁਹਦ) ਤਯਾਗ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ⁶(ਪਰੰਤੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਪਹੁੰਚ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ) ਆਪਾ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਦੀ ਮਿਟ ਗਈ ਹੈ)।

੧੪. [ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਡਰਾਵਣੇ ਹਨ]।

¹ਉਚੇ ਮਹਲ ਉਸਾਰਿ ਵਿਛਾਇ ਵਿਛਾਵਣੇ।
²ਵਡੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਨਾਉ ਗਣਾਵਣੇ।
³ਕਰਿ ਗੜ ਕੋਟ ਹਜਾਰ ਰਾਜ ਕਮਾਵਣੇ।
⁴ਲਖ ਲਖ ਮਨਸਬਦਾਰ ਵਜਹ ਵਧਾਵਣੇ।
⁵ਪੂਰ ਭਰੇ ਅਹੰਕਾਰ ਆਵਨ ਜਾਵਣੇ।
⁶ਤਿਤੁ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰ ਖਰੇ ਡਰਾਵਣੇ ॥੧੪॥

[ਵਿਛਾਵਣੇ=ਦਰੀਆਂ ਆਦਿਕ। ਦੁਨੀਆਦਾਰ=ਮਾਯਾਵੀ, ਧਨੀ।]
[ਮਨਸਬਦਾਰ=ਅਹੁਦੇਦਾਰ। ਵਜਹ=ਮਾਹਵਾਰੀ ਤਨਖਾਹ।]

¹(ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ) ਲੋਕ ਉੱਚੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰਕੇ (ਦਰੀਆਂ ਗਲੀਚੇ ਆਦਿ) ਬਿਸਤਰੇ ਵਿਛਾਂਵਦੇ ਹਨ। ²ਵਡੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਹੋਕੇ (ਆਪਣੇ) ਨਾਮ ਗਣਾਉਂਦੇ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਲਖਪਤੀ ਕੋਈ ਕਰੋੜਪਤੀ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ³ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕੋਟ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਣਵਾਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ("ਜਿਨ ਗੜ ਕੋਟਿ ਕੀਏ ਕੰਚਨ ਕੇ ਛੋਡਿ ਗਇਆ ਸੋ ਰਾਵਨੁ")। ⁴ਲੱਖਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਲੱਖਾਂ (ਰੁਪਏ ਤੀਕ ਆਪਣੀਆਂ) ਮਾਹਵਾਰੀ ਤਲਬਾਂ ਵਧਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ⁵(ਪਰ ਐਸੇ) ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,। ⁶(ਏਹ) ਉਸ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ) ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿ ਖਰੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

੧੫. [ਪਖੰਡ]।

¹ਤੀਰਥ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਪੁਰਬੀ ਨਾਵਣਾ।

੨ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਸੇਵ ਕਰਾਵਣਾ।
੩ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਲਖ ਸਾਧਿ ਸਧਾਵਣਾ।
੪ਹੋਮ ਜਗ ਨਈਵੇਦ ਭੋਗ ਲਗਾਵਣਾ।
੫ਵਰਤ ਨੇਮ ਲਖ ਦਾਨ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣਾ।
੬ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹਿ ਪਖੰਡ ਨ ਜਾਵਣਾ ॥੧੫॥

[ਪੁਰਬੀ=ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਦਿਨ। ਨਈਵੇਦ=ਲੱਡੂ ਪੇੜਾ ਆਦਿ ਠਾਕਰ ਭੋਗ।]
[ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।

੧ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ (ਵਾਰ) ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ ਪੁਰਬੀਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨੇ। ੨ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ। ੩(ਲੱਖਾਂ) ਜਪ, ਤਪ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜਮ, ਲੱਖਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਸਾਧਣੀਆਂ। ੪ਹੋਮ, ਯੱਗ, ਨਈਵੇਦ (ਅਤੇ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ) ਭੋਗ ਲਗਾਉਣੇ। ੫ਲੱਖਾਂ ਵਰਤ ਨੇਮ, ਦਾਨ (ਆਦਿ) ਕਰਮ ਕਰਨੇ। ੬(ਉਸ) ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਏਹ ਪਖੰਡ ਹਨ, (ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ।

ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਹੈ :-"ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ ॥" ਪੁਨਾ :-"ਜਗ ਮਹਿ ਬਕਤੇ ਦੂਧਾ ਧਾਰੀ ॥ ਗੁਪਤੀ ਖਾਵਹਿ ਵਟਿਕਾ ਸਾਰੀ ॥" ਏਹ ਕਰਮ ਸਾਰੇ ਪਖੰਡ ਹਨ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੬. [ਬੰਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ]।

੧ਪੰਪਲੀਆ ਭਰਨਾਲਿ ਲਖ ਤਰੰਦੀਆਂ।
੨ਓੜਕ ਓੜਕ ਭਾਲਿ ਸੁਧਿ ਨ ਲਹੰਦੀਆਂ।
੩ਅਨਲਮਨਲ ਕਰਿ ਖਿਆਲ ਉਮਰਿ ਉਡੰਦੀਆਂ।
੪ਉਛਲਿ ਕਰਨਿ ਉਛਾਲ ਨ ਓਭਿ ਚੜੰਦੀਆਂ।
੫ਲਖ ਅਗਾਸ ਪਤਾਲ ਕਰਿ ਮੁਹਛੰਦੀਆਂ।
੬ਦਰਗਹ ਇਕ ਰਵਾਲ ਬੰਦੇ ਬੰਦੀਆਂ ॥੧੬॥

[ਪੰਪਲੀਆਂ=ਸਰਨਾਈਆਂ, ਬੇੜੀਆਂ। ਭਰਨਾਲਿ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਅਨਲਮਨਲ=ਇਕ]
[ਪੰਖੀ, ਕਾਵਿ ਸੰਕੇਤਕ ਪੰਖੀ ਹੈ ਜੋ ਉਡਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਡੇ ਬੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਦੇਂਦਾ]
[ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਉਮਰਿ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ। ਰਵਾਲ=ਕਿਣਕਾ ਭਰ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਸਰਨਾਈਆਂ (ਜਾਂ ਬੇੜੀਆਂ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਤਰਦੀਆਂ ਹਨ। ੨(ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਓੜਕ (ਜਤਨ) ਨਾਲ ਭਾਲਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ 'ਸੁਧ') ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀਆਂ। ੩ਅਨਲ ਮਨਲ (ਪੰਛੀ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਅੰਤ ਲੈਣ ਦੇ) ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੪(ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਡਾ ਬੀ ਉਤਾਹਾਂ ਨੂੰ) ਉਛਲਕੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ('ਓਭ') ਅਕਾਸ਼ (ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ। ੫ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ) ਮੁਥਾਜੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ ਨਿਵਾਸੀ ਲੋਕ ਲਖਾਂ ਹੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਦੇਂਦੀਆਂ ਵਿਲਕਦੇ ਹਨ)। ੬(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਬੰਦੇ ਅਰ ਬੰਦੀਆਂ (ਦਾਸ ਦਾਸੀਆਂ ਅਗੇ ਏਹ) ਇਕ ਰਵਾਲ (ਕਿਣਕੇ) ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ।

੧੭. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ]।

੧ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਮਾਇਆ ਖੇਲੁ ਕਰਿ ਦੇਖਾਲਿਆ।
੨ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਾਰਿ ਚਲਿਤੁ ਉਠਾਲਿਆ।
੩ਪੰਜਿ ਤਤ ਉਤਪਤਿ ਬੰਧਿ ਬਹਾਲਿਆ।
੪ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਸਿਰਜਿ ਸਮ੍ਹਾਲਿਆ।
੫ਅਹਿਨਿਸਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦੁ ਦੀਵੇ ਬਾਲਿਆ।
੬ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥ ੧੭ ॥

[ਖੇਲੁ=ਪਸਾਰਾ ਚਲ਼ਿਤੁ=ਕੌਤਕ। ਬੰਧਿ=ਨਿਯਮ।]
[ਸਿਰਜਿ=ਰਚਕੇ। ਸਮ੍ਹਾਲਿਆ=ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਕਵਾਉ=ਵਾਕ।]

੧ਮਾਯਾ ਦ੍ਵਾਰੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ (ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ) ਦਾ ਖੇਲ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ੨(ਚਾਰ) ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸ੍ਵੇਤਜ, ਅਤੇ ਉਤਭੁਜ) ਚਾਰੇ ਬਾਣੀਆਂ (ਪਰਾ, ਪਸੰਤੀ, ਮੱਧਮਾ, ਅਤੇ ਬੈਖਰੀ) ਦਾ ਕੌਤਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੩ਪੰਜ ਤਤ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼) ਉਤਪਤ ਕਰਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਨਿਯਮ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੪ਛੀ ਰੁਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਰਚਕੇ ਸਮ੍ਹਾਲ ਕੀਤੀ (ਭਾਵ ਵਕਤ ਦਾ ਕੌਤਕ ਰਚਕੇ ਇਸਦਾ ਸਰੰਜਾਮ ਤੇ ਨਿਯਮ ਬੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਖੇਲ ਇਸ ਬਿਨ ਨਿਭਦਾ ਨਹੀਂ)। ੫ਦਿਨ (ਦੇ ਲਈ) ਸੂਰਜ (ਤੇ) ਰਾਤ (ਦੇ ਚਾਨਣ ਲਈ) ਚੰਦ (ਮਾਨੋਂ ਦੋ) ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ ਹਨ। ੬(ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ) ਇਕ ਬਚਨ ਥੋਂ ਪਸਾਰਕੇ (ਆਪ) ਨਦਰ ਨਾਲ ਡਿੱਠਾ ('ਕਰਿ ਆਸਣ ਡਿਠੋ ਚਾਉ')।

੧੮. [ਆਪ ਅਲੇਪ ਹੈ]।

੧ਕੁਦਰਤਿ ਇਕ ਕਵਾਉ ਥਾਪ ਉਥਾਪਦਾ।
੨ਤਿਦੂੰ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਨ ਓੜਕੁ ਜਾਪਦਾ।
੩ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਮਾਉ ਨ ਲਹਿਰ ਵਿਆਪਦਾ।
੪ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਚਾਉ ਲਖ ਪਰਤਾਪਦਾ।
੫ਕਉਣੁ ਕਰੈ ਅਰਥਾਉ ਵਰ ਨ ਸਰਾਪ ਦਾ।
੬ਲਹੈ ਨ ਪਛੋਤਾਉ ਪੁੰਨ ਨ ਪਾਪ ਦਾ ॥ ੧੮ ॥

[ਦਰੀਆਉ=ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ। ਸਮਾਉ=ਸਮਾਈ।]
[ਪਰਤਾਪਦਾ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਉ=ਸਿੱਧਾਂਤ।]

੧ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਥਾਪਕੇ ਫੇਰ (ਉਥਾਪ ਕਹੀਏ) ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨ਉਸੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਫਰਿਸ਼ਤੇ, ਦੇਉਤੇ ਆਦਿ ਉਚੇਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਦਾ ਅੰਤ (ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ੩ਉਸਦੇ (ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ) ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੈ (ਤੇ ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ) ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੀ (ਭਾਵ, ਆਪ ਕਦੇ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਰਸ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਅਬਾਧ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ੪(ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ) ਕਰ ਕਰਕੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੫ਕੌਣ ਉਸਦੇ (ਅਰਥਾਉ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਾਂ) ਸਿੱਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਵਰ ਦਾ ਨਾ ਸਰਾਪ ਦਾ (ਅਤੇ) ੬ਨਾ ਪੁੰਨ ਦਾ ਨਾ ਪਾਪ ਦਾ ਪਛੋਤਾਉ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਉਸਨੂੰ ਵਰ ਤੇ ਪੁੰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਰ ਸਰਾਪ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਪਛੁਤਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਹੈ।

੧੯. [ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਕਾਦਰ ਬੇਅੰਤ ਅਸਗਾਹ ਹੈ]।

[1]ਕੁਦਰਤਿ ਅਗਮੁ ਅਥਾਹੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਈਐ।
[2]ਕਾਦਰ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਿਨ ਪਰਚਾਈਐ।
[3]ਕੇਵਡੁ ਹੈ ਦਰਗਾਹ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈਐ।
[4]ਕੋਇ ਨ ਦਸੈ ਰਾਹੁ ਕਿਤੁ ਬਿਧਿ ਜਾਈਐ।
[5]ਕੇਵਡੁ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਕਿਉ ਕਰਿ ਧਿਆਈਐ।
[6]ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਸਗਾਹੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਈਐ ॥੧੯॥

[ਕਾਦਰ=ਕਰਤਾ। ਅਸਗਾਹੁ=ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾ ਹੋਵੇ।]

[1](ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਰਚਨਾ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਥਾਹ ਹੈ (ਉਸਦਾ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। [2]ਕਰਤਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੌਣ ਪਰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ਼ਵਾਕ :-'ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬਹੁਤੁ ਘਿਣਾਵਣੇ ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬੇਦ ਪੜਾਵਣੇ ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ ॥ ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਧਰਤੀ ਧਾਈਐ ॥") [3](ਉਸਦੀ) ਕਚਹਿਰੀ ਕਿੱਡੀਕੁ ਹੈ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਓ ਤਾਂ ਸਹੀ ? [4]ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ, ਕਿੱਕੁਰ (ਉਥੇ) ਜਾਈਏ। [5]ਕਿੱਡੀ ਕੁ (ਉਸਦੀ) ਸਿਫਤ (ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ) ਸਲਾਹੀਏ ਅਤੇ ਧਿਆਈਏ ਕਿਕੂੰ (ਮਨ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ)। [6](ਉਸਦੀ) ਗਤਿ (ਗਯਾਨ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਕਠਨ ਅਤੇ ਅਸਗਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਅਲਖ ਹੈ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਭਾਵ-ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣਗੇ।

੨੦. [ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ]।

[1]ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਪਰਮਾਦਿ ਅਚਰਜੁ ਆਖੀਐ।
[2]ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਸਬਦੁ ਨ ਸਾਖੀਐ।
[3]ਵਰਤੈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਨ ਗਲੀ ਗਾਖੀਐ।
[4]ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਅਛਲਾਦਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਖੀਐ।
[5]ਉਨਮਨਿ ਅਨਹਦਿ ਨਾਦਿ ਲਿਵ ਅਭਿਲਾਖੀਐ।
[6]ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦ ਪੂਰਨ ਪਾਖੀਐ।
[7]ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕੇਵਲ ਕਾਖੀਐ ॥ ੨੦ ॥ ੨੧ ॥

[ਪਰਮਾਦਿ=ਸਭ ਦਾ ਆਦ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਅਨੀਲੁ=ਅਣਗਿਣਤ, ਅਕਲੰਕ, ਅਰੰਗ।]
[ਗਾਖੀਐ=ਗਾਹੀਦਾ, ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ। ਅਛਲਾਦਿ=ਅਛਲ ('ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦੀ]
[ਆਦ ਹੈ। ਪਾਖੀਐ=ਪੱਖ ਵਾਲਾ। ਕਾਖੀਐ=ਚਾਹੀਏ, ਭਾਵ ਮਿਲੀ ਦਾ ਹੈ।]

[1]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਉਸਦੀ ਆਦਿ ਦਾ ਸਮਝ ਨਾ ਮਿਲਣੇ ਕਰ) ਪਰਮਾਦਿ (ਕਹੀਦਾ ਹੈ) (ਆਦਿ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਅਚਰਜ (ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੀ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

²ਆਦਿ ਹੈ, ਅਕਲੰਕ ਹੈ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਕੋਈ ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਾਂ ਹੈ; ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬੀ ਤਾਂ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਹਿਕੇ ਹੀ ਖਹਿੜਾ ਛਡਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ) ਸਬਦ (ਪ੍ਰਮਾਣ ਬੀ) ਸਾਖੀ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦਾ । ³ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਇਹ ਹੈ ਸਦਾ, ਪਰ) ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ⁴ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ (ਉਹ ਆਪ) ਆਦ ਥੋਂ ਅਛਲ ਹੈ ਸਹਜਿ (ਯਥਾਰਥ ਹੈ, ਅਵਸਥਾ ਅਤੀਤ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ⁵(ਜਦ) ਉਨਮਨ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ) ਵਿਖੇ ਅਨਹਤ ਸਬਦ ਦੀ ਲਿਵ (ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਤਦ) ਅਭਿਲਾਖੀ ਦਾ ਹੈ (ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਹੋਈਦਾ ਹੈ । ਭਾਵ ਉਸ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਅੱਕੀਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਅਭਿਲਾਖ ਪਜਾਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ) । ⁶(ਤਦੋਂ ਕੀ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ?) (ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਪੱਖ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਖੇ ਵਿਸਮਾਦ) ਅਚਰਜ (ਹੋਈਦਾ) ਹੈ। ⁷ਕੇਵਲ (ਇਕ) ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੀ (ਉਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ) ਚਾਹੀਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਜਿੱਕੁਰ ਮਲਾਹ ਬਾਝ ਬੇੜੀ ਦਾ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਕਠਨ ਹੈ ਉੱਕਰ ਹੀ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਾਝ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ 'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ', ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੁਰ ਨਿਰੰਤਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਮੇਲ ਲੱਭਦਾ ਹੈ।

---o---

ਵਾਰ ੨੨.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ। ਈਸ਼ਰੀ ਰਚਨਾ]।

¹ਨਿਰਾਧਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
²ਹੋਆ ਏਕੰਕਾਰੁ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ।
³ਓਅੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਚਲਿਤੁ ਰਚਾਇਆ।
⁴ਸਚੁ ਨਾਉ ਕਰਤਾਰ ਖਿਰਦੁ ਸਦਾਇਆ।
⁵ਸਚਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰੁ ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣ ·ਮਾਇਆ।
⁶ਸਿਰਠੀ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਲੇਖਿ ਲਿਖਾਇਆ।
⁷ਸਭਸੈ ਦੇ ਆਧਾਰੁ ਨ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ।
⁸ਲਿਖਿਆ ਥਿਤਿ ਨ ਵਾਰੁ ਮਾਹ ਜਣਾਇਆ।
⁹ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਵੀਚਾਰੁ ਨ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥੧॥

[ਨਿਰਾਧਾਰ=ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਾਝ ਏਕੰਕਾਰੁ=ਕੇਵਲ ਇਕ। (ਕਾਰ=ਕੇਵਲ)।]
[ਪਰਵਰਦਗਾਰੁ=ਪਾਲਣੇਹਾਰ। ਸਿਰਠੀ=ਰਚਨਾ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ।]

[੧](ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਸ੍ਰਯ ਨਹੀਂ ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਉਸ) ਅਲੱਖ ਨੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਲਖਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ । [੨]ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸੀ, (ਉਸ ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੋਂ) ਏਕੰਕਾਰ ਹੋਇਆ, (ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਰੂਪ) ਆਪ ਉਪਾਇਆ। [੩](ਏਕੰਕਾਰ ਤੋਂ) ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪ ਦਾ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ (ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਇਆ) । [੪](ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ) ਸਤਿਨਾਮ (ਹੋਇਆ ਅਰ ਇਸ ਤੋਂ) ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਵਛਲ) ਬਿਰਦ ਸਦਵਾਯਾ। [੫](ਪਰ ਆਪ ਕੁਝ ਹੋਰ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਗਿਆ ਉਹੋ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਰਿਹਾ) ਸੱਚਾ (ਉਹੋ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਅਬਾਧ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਰਹਿਕੇ ਨਾਲ) ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ (ਸਦਵਾਇਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਰਿਹਾ) ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਹੈ (ਆਪ ਨਹੀਂ) । [੬](ਤ੍ਰੈ-ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਤੋਂ ਲੇਖ ਲਿਖਵਾਇਆ (ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਪਾਵਾਂਗੇ, ਜੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਸੰਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੀ ਨਾ) । [੭](ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬੰਨ੍ਹਕੇ) ਆਸਰਾ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਾਲਣਾ ਸਭ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਤੋਲਦਾ। (ਭਾਵ "ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧ ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੇ ॥" ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) । [੮](ਇਸ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਰਚਨ ਦਾ) ਥਿੱਤ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਨਾ ਮਹੀਨਾ ਹੀ ਜਣਾਇਆ ਹੈ। [੯]ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ (ਤੇ ਹੋਰ) ਵੀਚਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ (ਏਹ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ।

ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਹੋਣ ਅਰ ਸਰਗੁਣ ਹੋਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਹਿਮਾਂ ਦੇ ਢੰਗ ਪਰ ਕੀਤਾ । ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ੧, ੧ ਤੋਂ ਓਅੰ, ਓਅੰ ਤੋਂ ਸਤਿਨਾਮ, ਸਤਿਨਾਮ ਤੋਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਆਦਿ ਉਸ ਦੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਲੀ ਸੂਖਮਤਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ ਨਾਲ ਕਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਰੂਪ ਲੱਖਣ ਹੋਕੇ ਨਾਮ ਤੱਕ ਅਰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਤਟਸਥ ਲੱਖਣ ਹੋਕੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭੇਦ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮੱਧ ਵਿਚ ਆਪਾ ਸਦਾ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਅਬਾਧ, ਇਕੋ ਰਸ, ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ; ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਬਲ]।

[੧]ਨਿਰਾਲੰਬੁ ਨਿਰਬਾਣੁ ਬਾਣੁ ਚਲਾਇਆ।
[੨]ਉਡੈ ਹੰਸ ਉਚਾਣ ਕਿਨਿ ਪਹੁਚਾਇਆ।
[੩]ਖੰਭੀ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੁ ਆਣਿ ਮਿਲਾਇਆ।
[੪]ਧ੍ਰੂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਸਮਾਣਿ ਨ ਟਲੈ ਟਲਾਇਆ।
[੫]ਮਿਲੈ ਨਿਮਾਣੇ ਮਾਣੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
[੬]ਦਰਗਹ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਇਆ ॥੨॥

[ਨਿਰਾਲੰਬੁ=ਨਿਰਾਸ੍ਰਯ। ਨਿਰਬਾਣੁ=ਨਿਰਬੰਧਨ। ਬਾਣੁ=ਤੀਰ, ਭਾਵ ਵਿਚ ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ।]
[ਉਚਾਣ=ਅਕਾਸ਼। ਖੰਭੀ=ਪਰਾਂ ਵਿਖੇ। ਵਿਡਾਣ=ਅਚਰਜ।]

(ਪ੍ਰਸ਼ਨ)-[੧]ਨਿਰਆਸਰੇ ਤੇ ਨਿਰਬੰਧ ਬਾਣ (ਕਿਸ ਨੇ) ਚਲਾਇਆ ? [੨]ਹੰਸ ਉਚਾਈ ਨੂੰ ਉਡਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਉਤੇ) ਕਿਸ ਨੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ ?

(ਉੱਤਰ)-[੩](ਉਸਦੇ) ਖੰਭਾਂ ਦਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਫੇਰ) ਆਣ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ । [੪](ਐਉਂ ਹੀ ਤਾਂ) ਧ੍ਰੂ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ (ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਟਾਲਿਆ ਟਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

(ਸਿੱਧਾਂਤ) ੫(ਜਿਸਨੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਆ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਉਸ) ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ (ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)।

(ਸਾਧਨ) ੬(ਜਿਸਨੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਦੁਆਰਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਤ (ਉਸੇ ਦੀ) ਪਰਵਾਨ ਪਈ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਨੇ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੀ ਕਮਾਨ ਉਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਤੀਰ ਭਗਤੀ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ, ਓਹ ਅਮਰਾਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਧ੍ਰੂ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਧ੍ਰੂ ਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਤਾਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਫੇਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੰਸ ਦਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਸਰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਖੰਭ ਆਸਮਾਨੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖੰਭ ਹੀ ਫੇਰ ਮਾਨਸਰ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੰਭ ਖੰਭਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਆਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਂਞ ਬਲਦਾਰ ਉਂਞ ਨਿਵੇਂ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਿਵੇਂ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਗਡੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨੀਵਿਆਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਲੈ ਜਾਏਗਾ (ਯਥਾ :-ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ)। ਸਿੱਧਾਂਤ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਿਮਾਣੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਮਾਣ ਪਾਓ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਓ।

੩. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਬਲ]।

੧ਓੜਕੁ ਓੜਕੁ ਭਾਲਿ ਨ ਓੜਕੁ ਪਾਇਆ।
੨ਓੜਕ ਭਾਲਣਿ ਗਏ ਸਿ ਫੇਰ ਨ ਆਇਆ।
੩ਓੜਕ ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ।
੪ਆਦੁ ਵਡਾ ਵਿਸਮਾਦੁ ਨ ਅੰਤੁ ਸੁਣਾਇਆ।
੫ਹਾਥਿ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਲਹਰੀ ਛਾਇਆ।
੬ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
੭ਕਾਦਰੁ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੁਦਰਤਿ ਮਾਇਆ।
੮ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੁ ਗੁਰ ਸਮਝਾਇਆ ॥੩॥

[ਓੜਕੁ=ਜਤਨ ਨਾਲ। ਓੜਕੁ=ਅੰਤ। ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ ਰੂਪ।]
[ਹਾਥਿ=ਹੱਥ, ਭਾਵ ਅੰਤ। ਲਹਰੀ=ਲਹਿਰਾਂ, ਆਨੰਦ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ।]

੧ਜਤਨ ਨਾਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਗਏ, (ਪਰੰਤੂ) ਓੜਕ (ਅੰਤ) ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ। ੨(ਜੋ) ਓੜਕ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਗਏ ਓਹ ਫੇਰ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੩(ਤੇ ਹੋਰ) ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਨੂੰ ਓੜਕ (ਦੀ ਭਾਲ) ਨੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ੪ਆਦ ਵੱਡਾ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ (ਤੇ) ਅੰਤ ਸੁਣਾਇਆ ਹੀ ਨਾ। ੫(ਅਕਾਲ ਰੂਪ ਸਾਗਰ ਦੇ) ਪਾਰਾਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਆਨੰਦ ਦੀਆਂ) ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਛਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੬(ਉਸ ਨੇ) ਇਕ ਵਾਰ ਥੋਂ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਫੇਰ) ਆਪ ਅਲਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਲਖਾਇਆ ਨਹੀਂ। ੭ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਥੋਂ (ਅਸੀਂ) ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦੀ (ਇਡੀ) ਕੁਦਰਤ (ਸ਼ਕਤੀ) ਹੈ: (ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?) ੮ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਗੱਲ ਬੀ ਉਹੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੂਝ ਪਾਈ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਤਾਂ ਓਹ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤ ਭਾਲਣ ਗਏ ਬਿਅੰਤ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ (ਅੰਤ ਕੋ ਚਾਹਤ ਜੋ ਗਏ ਸੋ ਆਏ ਅੰਤ ਗਵਾਇ)। ਦੂਜੇ ਓਹ ਜੋ ਭਰਮਕੇ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਕੇ ਮੁੜ ਆਏ, ਫੇਰ

ਆਧੁਨਿਕ ਵੇਦਾਂਤੀ ਯਾ ਨਾਸਤਕ ਹੋ ਗਏ । ਯਾ ਬ੍ਰਹਮਾਦਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਹਨ ਕਿ ਭਾਲਣ ਗਏ ਤੇ ਅੰਤ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਹਾਰਕੇ ਮੁੜ ਆਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਥਹੁ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਬਸ ਏਨਾ ਕਿ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਕੀ ? ਕਿ ਕਰਤੇ ਨੇ ਆਪ ਲਖਾਇਆ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਉਹ 'ਕੁਦਰਤ' ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਕਰਤਬ ਵੇਖ ਵੇਖਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਧੰਨੁ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਇਹ ਭੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਝਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

੪. [ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ]।

੧ਸਚਾ ਸਿਰਜਣਿਹਾਰੁ ਸਚੁ ਸਮਾਇਆ।
੨ਸਚਹੁ ਪਉਣੁ ਉਪਾਇ ਘਟਿ ਘਟਿ ਛਾਇਆ।
੩ਪਵਣਹੁ ਪਾਣੀ ਸਾਜਿ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਆ।
੪ਤੁਲਹਾ ਧਰਤਿ ਬਣਾਇ ਨੀਰ ਤਰਾਇਆ।
੫ਨੀਰਹੁ ਉਪਜੀ ਅਗਿ ਵਣਖੰਡੁ ਛਾਇਆ।
੬ਅਗੀ ਹੋਦੀ ਬਿਰਖੁ ਸੁਫਲ ਫਲਾਇਆ।
੭ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
੮ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ ॥੪॥

[ਸਿਰਜਣਿਹਾਰ=ਰਚਣੇਹਾਰਾ। ਤੁਲਹਾ=ਆਸਰਾ। ਵਣਖੰਡੁ = ਬਨਾਸਪਤੀ।]
[ਬੈਸੰਤਰੁ = ਅਗਨੀ।

੧(ਜਗਤ ਦਾ) ਰਚਣਹਾਰ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਰ ਸੱਚ ਰੂਪ ਹੋਕੇ (ਰਚਨਾ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਯਥਾ:-"ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਸਗਲੀ ਉਤਪਤਿ ॥") ੨ਸੱਚ ਥੋਂ ਵਾਯੂ ਬਣਾਇਆ ਜੋ ਘਟਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿਖੇ (ਪ੍ਰਾਣ ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਛਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੩ਪੌਣਾਂ ਥੋਂ ਜਲ ਬਣਾਇਆ, (ਜਲ ਨੇ) ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ । (ਯਥਾ:-"ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥ ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥") । ੪(ਪਾਣੀ ਦੇ ਟਿਕਣ ਲਈ ਧਰਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਅਰ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ) ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਧਰਤ ਬਣਾਈ (ਤੇ) ਪਾਣੀ (ਸਾਰੇ, ਉਸ ਉਤੇ) ਤਾਰਿਆ । (ਤਾਰਿਆ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨੀਵਾਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰੀ ਧਰਤ ਵਿਚ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ, ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਜਦ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤਦ ਪਾਣੀ ਤਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਫਲ ਹੈ)। ੫ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਅੱਗ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਜੋ ('ਖੰਡ') ਮਹਾਂ ਦੀਪ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ) ਬਨ ਛਾ ਗਏ । (ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੜਵਾ ਅਗਨੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਬਣ ਗਏ ਜੋ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਨਾਂ ਨਾਲ ਛਾਂ ਗਏ। ਨੀਰ ਤੋਂ ਅੱਗ ਉਪਜਣ ਦਾ ਭਾਵ ਬੜਵਾ ਅਗਨੀ ਹੈ, ਯਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਾਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਲਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਇਕ ਬਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅੱਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਤੀਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਤੀ ਜਦ ਬਣੀ ਹੈ ਅਣਖੁੱਝ ਕਲੀ ਵਤ ਕਠਨ ਅਰ ਜਲ ਹੀਨ ਸੀ, ਜਦ ਜਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਅੱਗ ਨਿਕਲੀ, ਫੇਰ ਜਦ ਧਰਤ ਠਰ ਗਈ, ਪਾਣੀ ਸਮਾ ਗਿਆ, ਜਦ ਜੰਗਲ ਬਣੇ)। ੬(ਇਸ ਤੋਂ) ਅਗੋਂ (ਫੇਰ) ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ (ਨਾਲ) ਫਲਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹੋਏ। ੭(ਏਹ ਸਭ ਕੁਝ) ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਤੇ ਬੈਸੰਤਰ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਯਾ ਹੈ

(ਇਹ ਜੋ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। ੮(ਉਸ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ) ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਮਦਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਵੇਖ ਬੁੱਧੀ ਨਿਕਾਰੀ ਹੋਕੇ ਭਾਰੀ ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਲਾ ਉਸ ਸੱਚੇ ਕਾਰੀਗਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕੌਣ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਲਈ ਨਮਸਕਾਰ ਹੀ ਬੱਸ ਹੈ।

ਰਚਨਾ ਦਾ ਕੰਮ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਹੈ :-ਸਭੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਉਣ ਵਤ ਸੂਖਮ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਆਦਿ ਤੱਤ ਹੈ, ਇਹ ਤੱਤ ਅਕਸਰ ਪੌਣ ਰੂਪ ਹਨ। ਦੋ ਪੌਣ ਰੂਪ ਤੱਤ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਸੂਰਜ ਵਤ ਤਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਠਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਦ ਪਾਣੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਅੱਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਬ੍ਰਿਛ ਉੱਗਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਵੀ ਨੀਰ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਤੇਜ ਕਰ ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਨੀ, ਪਉਣ, ਧਰਤੀ ਆਦਿਕ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮੇਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੫. [ਰਚਨਾ]।

੧ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਸਚੁ ਸਚੇ ਭਾਇਆ।
੨ਕੇਵਡੁ ਹੋਆ ਪਉਣੁ ਫਿਰੈ ਚਉਵਾਇਆ।
੩ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਤਿਰਖ ਬੋਹਾਇਆ।
੪ਖਹਿ ਖਹਿ ਵੰਸੁ ਗਵਾਇ ਵਾਂਸੁ ਜਲਾਇਆ।
੫ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਸਹਲੰਗ ਅੰਗ ਜਣਾਇਆ।
੬ਕੋਇਲ ਕਾਉ ਨਿਆਉ ਬਚਨ ਸੁਣਾਇਆ।
੭ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਾਰਿ ਸਾਹ ਗਣਾਇਆ।
੮ਪੰਜ ਸਬਦ ਪਰਵਾਣੁ ਨੀਸਾਣੁ ਬਜਾਇਆ॥੫॥

[ਚਉਵਾਇਆ=ਚੌਫੇਰੇ। ਬੋਹਾਇਆ = ਸੁਗੰਧਿਤ ਕੀਤਾ। ਸਹਲੰਗੁ = ਮੇਲ। ਅੰਗੁ=ਗੁਣ।]

੧ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਮੈਂ ਸੱਚ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ (ਜੋ) ਸੱਚੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ? ੨ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਪੌਣ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਚੌਫੇਰੇ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੩ਚੰਦਨ ਵਿਖੇ ਵਾਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤੋਗੁਣੀ ਲੋਕ ਸਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।) ੪ਵਾਂਸਾਂ (ਵਾਂਙੂ ਤਮੋਗੁਣੀ ਲੋਕ) ਖਹਿ ਖਹਿ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਰਦੇ ਤੇ ਜਲਕੇ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੫ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਗੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਸ਼ਿਵ-ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੀਤਲਤਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ-ਵਾਂਸਾਂ ਦੀ ਅੱਗ)। ੬ਕੋਇਲ ਅਤੇ ਕਾਂ ਦਾ ਨਿਆਉਂ (ਪਛਾਣ) ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਥੋਂ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), (ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਕੋਇਲ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਦੇ ਹਨ)। ੭ਚਾਰ ਖਾਣੀ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਬਣਾਉਤ) ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਹ ਗਿਣਕੇ ਪਾਏ ਹਨ। ੮ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਪਰਵਾਨ ਹਨ; (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਵੱਜਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਭਲੇ, ਬੁਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬੋਲੀ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਸਬਦ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਆਹਤ ਤੇ ਇਕ ਅਨਾਹਤ। ਜੋ ਆਹਤ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਖੇਲ ਹੈ। ਉਹ ਸਬਦ ਜਿਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਵਰਤਣ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਵਿਗਜਾਨ ਆਸਰੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਖੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤ੍ਰੈ ਦਰਜੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸੱਤ ਲੱਭਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਸੁਰਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਨਾਹਤ ਸ਼ਬਦ ਆਤਮਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੂਈ

ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਓਹ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਣਨੇ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। 'ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ।' ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਓਥੋਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੯. [ਸਾਧ ਲੱਖਣ]।

੧ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ ਗਿਆਨੁ ਚੇਤਾਇਆ।
੨ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਸਾਧਿ ਸਾਧੁ ਸਦਾਇਆ।
੩ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ।
੪ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚਕ ਤ੍ਰਾਟਕ ਧਾਇਆ।
੫ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਭੁਯੰਗ ਆਸਣ ਲਾਇਆ।
੬ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਝਾਗ ਸੁਖਮਨਿ ਛਾਇਆ।
੭ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ ਚਾਚਰ ਸਾਧਿ ਸਧਾਇਆ।
੮ਸਾਧ ਅਗੋਚਰ ਖੇਲੁ ਉਨਮਨਿ ਆਇਆ।੯॥

[ਸੰਬਾਦ=ਚਰਚਾ। ਸਾਧਿ=ਰੋਕ ਕੇ। ਵੀਹ=ਸੰਸਾਰ। ਇਕੀਹ=ਈਸ਼੍ਵਰ।]
[ਤ੍ਰਾਟਕ=ਤਿੰਨ ਨਾੜੀਆਂ। ਭੁਯੰਗ=ਕੰਗਰੋੜ ਨਾੜੀ। ਚਾਚਰ=ਜੋਗ ਦੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ।]

੧ਰਾਗ, ਸ਼ਬਦ 'ਸੰਬਾਦ' (ਆਪੋ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ) (ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੰਬੰਧੀ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਹੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੨ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਨੂੰ ('ਸਾਧ' ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਰੋਕ ਕੇ ਸਾਧੂ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਜੀਵ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੋਵੇਂ (ਆਪੇਖਕ ਪਦਾਂ ਤੋਂ) ਲੰਘ ਕੇ (ਇਕ ਨਿਜ ਘਰ) ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ (ਦੀ ਪਛਾਣ) ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਗਿਣਤੀ ਅਗਿਣਤੀ ਦੁਹਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ)। ੪ਪੂਰਕ, ਕੁੰਭਕ, ਰੇਚਕ (ਤਿੰਨਾਂ ਨਾੜੀਆਂ ਯਾ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮਾਂ ਦੀ 'ਤ੍ਰਾਟਕ') ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵੱਲ (ਮਨ) ਦੌੜਦਾ ਹੈ (ਪੂਰਕ=ਸੁਵਾਸਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਰੇਚਕ=ਉਤਾਰਨਾ, ਕੁੰਭਕ=ਠਹਿਰਾਵਣਾ)। ੫(ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਕਹੀਏ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੋਧਕੇ ਭੁਯੰਗਮ (ਨਾੜੀ ਦੁਆਰੇ ਸੁਰਤ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ) ਆਸਣ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੬'ਇੜਾ' (ਸੱਜੀ), 'ਪਿੰਗਲਾ' (ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਦੁਆਰੇ) 'ਝਾਗ' (ਸੁਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਉਤਰਾਕੇ ਫੇਰ 'ਸੁਖਮਨਾ') ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ (ਤੀਜੀ ਸੁਰ ਵਿਖੇ 'ਛਾਇਆ') ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਖੇਚਰੀ, ਭੂਚਰੀ, ਚਾਚਰੀ (ਅਗੋਚਰੀ, ਉਨਮਨੀ, ਨਾਮੇ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ) ਸਾਧ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਧ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੮ਸਾਧ ਲੋਕ 'ਅਗੋਚਰ ਖੇਲ' ਹੋਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਖੇਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ (ਉਨਮਨ) ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਖੇਚਰ=ਅਕਾਸ਼, ਭੂਚਰ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਚਾਚਰ=ਪੌਣ, ਉਨਮਤ=ਜਲ, ਅਗੋਚਰ=ਅਗਨੀ ਏਹ ਪੰਜ ਤੱਤ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲੀਤੇ ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਸਾਧ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸਾਧ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧੇ, ਰੋਕੇ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਰੋਕੇ। ਕੋਈ ਰਾਗ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਨਾਦ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਗਯਾਨ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਰੋਕੇ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਕੇ, ਕੋਈ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿ (ਹਠ ਕਰ ਕੇ) ਕੋਈ ਆਸਨ ਸਾਧ ਕੇ, ਕੋਈ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਸਾਧ ਕੇ ਸਾਧੂ ਹੋਣ ਦਾ ਪਰਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧੂ ਦਾ ਖੇਲ ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਅਗੋਚਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਪਰ ਕਹੇ ਬਾਹਰਲੇ ਲੱਛਣ ਦਿੱਸਣ ਸੋ ਸਾਧ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ, ਏ ਤ੍ਰੈ ਨਾੜੀਆਂ ਸਾਸ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਸੱਜੀ ਖੱਬੀ ਨਾਸਕਾ ਤੇ

ਵਿਚਲੀ ਥਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਾਣ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਇਧਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਇਸ ਪਾਸੇ ਖਯਾਲ ਰਖਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਾਣ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਕਣਾ ਕੰਗੂੜ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੰਗੂੜ ਦੇ ਮੁਹਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੇਠ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਖਾਅ ਅਰਥਾਤ ਹਰਾਮ ਮਗਜ਼ ਤਕ ∞ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ । ਇਕ ਛੇਕ ਇੜਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਪਿੰਗਲਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਸਾਬ (ਯਾ ਪਠਨਾੜੀਆਂ) ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿਸ ਤੇ ਹਰਕਤ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ । ਸੁਰਤ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਸਾਬਾਂ ਦੁਆਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਨਾਲ ਕੰਗੂੜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਮੋਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗੱਠ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸੂਖਮ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਛੇਕ ਹੈ ਸੋ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇਠਾਂ ਕੁੰਡਲਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਪਠਨਾੜੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ: "ਕੁੰਡਲਨੀ ਸੁਰਝੀ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਪਰਮਾਨੰਦ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਮਚਾ ॥" ਫੇਰ ਸੁਰਤ ਪਠਨਾੜੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਨਾੜੀ (ਸੁਖਮਨਾਂ) ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹੇਠ ਤੋਂ ਉਪਰ ਤਕ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਕੋਣਾ ਜਿਹਾ ਵਿਹਲਾ ਥਾਉਂ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਏਸ ਸੁਖਮਨਾਂ ਦਾ ਥਾਂ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਦਸ ਦੁਆਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ । ਸੁਰਤ ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਤੇ ਦਿੱਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਏਹ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

੭. [ਜੋਗ]।

[1]ਤ੍ਰੈਸਤੁ ਅੰਗੁਲ ਲੈ ਮਨੁ ਪਵਣੁ ਮਿਲਾਇਆ।
[2]ਸੋਹੰ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
[3]ਨਿਝਰਿ ਧਾਰਿ ਚੁਆਇ ਅਪਿਉ ਪੀਆਇਆ।
[4]ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਲਿਵਲਾਇ ਨਾਦ ਵਜਾਇਆ।
[5]ਅਜਪਾ ਜਾਪੁ ਜਪਾਇ ਸੁੰਨ ਸਮਾਇਆ।
[6]ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
[7]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇ ਨਿਜ ਘਰੁ ਛਾਇਆ।
[8]ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਇ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਤ੍ਰੈਸਤੁ ਅੰਗੁਲ=ਦਸ ਅੰਗੁਲ ਪ੍ਰਮਾਣ । ਨਿਝਰਿ=ਇਕ ਰਸ ।]
[ਅਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ । ਪਿਰਮ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ । ਸੰਧਿ-ਮਿਲੌਨੀ।]

[1]ਦਸ ਅੰਗੁਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣ (ਸੁਆਸ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਮਨ ਤੇ ਪਵਣ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ । [2](ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੋਲਾਂ ਵਾਰ) ਸੋਹੰ (ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ) ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਹੀ ਅਲਖ ਲਖਿਆ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ) । [3]ਇਕ ਰਸ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੂੰਦ ਡਿਗਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਗੀਸ਼੍ਵਰ ਲੋਕ) ਪਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । [4](ਫੇਰ) ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ (ਦਸਮੇ ਦੁਆਰ ਦੇ) ਲਿਵ ਲਾਕੇ (ਸੁਣਦੇ) ਹਨ । [5]'ਅਜਪਾ ਜਾਪ' (ਓਅੰ ਸੋਹੰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਹੋਂਠ ਫਰਕਣ ਥੋਂ ਬਾਝ, ਹ੍ਰਿਦਯ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ) ਜਪਕੇ (ਸੁੰਨ) ਅਫੁਰ ਪਦ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । [6]('ਸੁੰਨ ਸਮਾਧ'=) ਨਿਵਾਤ ਦੀਪਵਤ ਚਿਤ ਹੋਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ । [7](ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖਕੇ ਸ੍ਵੈਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਛਾਇ ਰਹੇ ਹਨ । [8]ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਮਿਲੌਣੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਕਰਮ ਜੋਗ ਦੇ ਹਠ ਤੇ ਸਹਿਜ ਤ੍ਰੀਕੇ ਦਾ ਹਾਲ ਕਹਿਕੇ ਸੱਤਵੀਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੌਖਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੰਗਾਂ ਪ੍ਰਤਜੋਗਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮਨੋਂ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ : ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਧਿ ਦਾ ਅੱਗੇ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੮. [ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ]।

੧ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ।
੨ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਵਣਸਪਤਿ ਫਾਲਿਆ।
੩ਸਲਲੈ ਸਲਲ ਸੰਜੋਗੁ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਚਾਲਿਆ।
੪ਪਵਣੈ ਪਵਣੁ ਸਮਾਇ ਅਨਹਦੁ ਭਾਲਿਆ।
੫ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿ ਪਰੋਇ ਦਿਖਾਲਿਆ।
੬ਪਥਰੁ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਪਾਰਸੁ ਪਾਲਿਆ।
੭ਅਨਲ ਪੰਖ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਪਿਤਾ ਸਮ੍ਹਾਲਿਆ।
੮ਬ੍ਰਹਮੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਮਿਲਾਇ ਸਹਜਿ ਸੁਖਾਲਿਆ ॥ ੮ ॥

[ਫਾਲਿਆ=ਫੈਲਿਆ। ਸਲਲ=ਜਲ। ਪਾਲਿਆ=ਪਾ ਕਰਕੇ। ਅਨਲ=ਅਕਾਸ਼ੀ ਪੰਖੀ।]

੧(ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਦੀ ਸੰਧਿ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਦੀਵੇ ਤੋਂ) ਦੀਵਾ ਜਗਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ) ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਦੀ ਹੈ। ੨(ਪੁਨਾ: ਜਿੱਕੁਰ) ਬਨਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਨਾਲ (ਚੰਦਨ ਰੂਪ) ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ੩(ਪੁਨਾ:-ਜਿੱਕਰ) ਪਾਣੀ (ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ, ਸੁਰਸਤੀ ਦੇ) ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪(ਪੁਨਾ : ਜਿੱਕੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ) ਪੌਣ ਪੌਣ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੀ (ਯਾ ਜਿੱਕੂੰ) ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ੫(ਪੁਨਾ : ਜਿੱਕੂੰ) ਹੀਰਾ ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਕੇ (ਮਾਲਾ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੋ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ। ੬(ਪੁਨਾ : ਜਿੱਕੂੰ।) ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਪੱਥਰ ਪਾਰਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਪੁਨਾ : ਜਿਕੂੰ) ਅਨਲ ਪੰਖੀ ਦਾ ਪੁੱਤ (ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ) ਜੰਮਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸੰਮ੍ਹਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਿੰਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋਕੇ ਨਾਦੀ ਪੁੱਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੮(ਪੁਨਾ: ਐਉਂ ਜਿਕੂੰ) ਸਹਿਜ ਸੁਖਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਮਿਲ ਪਿਆ (ਕਹੀਏ)।

ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਦਾ ਐਉਂ ਅਰਥ ਭੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। :-

੧(ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਜੋਤ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਿਲਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਰੂਪ ਦੀਪਕ) ਜਗਾਇਆ। ੨(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ ਦੇ ਸਮਾਵਣ ਵਾਂਗੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ) ਫੈਲਾਈ। ੩ਸਲਲ (ਜਦ ਜਲ ਰੂਪ ਅਮਰਦਾਸ) ਦਾ (ਗੁਰੂ) ਜਲ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਹੋਇਆ ਤਦ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਚੱਲ ਪਈ (ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ)। ੪ਜਦ ਪੌਣ ਵਿਖੇ ਪੌਣ ਮਿਲੀ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਤਦ) ਅਨਹਦ ਕਹੀਏ ਬੇਹੱਦ (ਸਿੱਖੀ) ਤੁਰ ਪਈ (ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਤੁਰ ਪਏ)। ੫ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰਾ ਵੇਧ ਕੇ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੁੱਲ ਕਰਕੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ੬(ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਖਲ ਮੂੜ ਰੂਪ) ਪੱਥਰ (ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕ) ਬੀ ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਪਾਕ ਪਾਰਸ ਹੋ ਗਏ। ੭(ਹੁਣ ਆਪ ਗੁਰ ਪੰਚਮ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਜਦ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ) ਅਨਲ ਪੰਖੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਵਾਂਗੂੰ (ਜਿੱਕਰ ਉਹ ਅਕਾਸ਼ੋਂ ਡਿੱਗਦਾ ਹੀ ਅੰਡੇ ਵਿਚੋਂ ਫਟਕੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਪਿਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪਦ ਨੂੰ ਸਮ੍ਹਾਲ ਲੀਤਾ (ਭਾਵ ਤਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੀਰੀ

ਦੇ ਪੂਰੇ ਧਨੀ ਬਣ ਗਏ)। ੮(ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਬ੍ਰਹਮ (ਜੀਵ ਦਾ) ਮੇਲ ਕਰਕੇ ਸਹਜ ਹੀ (ਜਗਤ ਨੂੰ) ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, (ਭਾਵ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।)

ਭਾਵ-ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਸੰਧ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਸੁਰਤ ਆਰੂੜ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਰਾਹੇ ਟੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਕੂੰ ਚੰਦਨ ਆਪਣੀ ਮੁਸ਼ਕ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਕੂੰ ਸੁਰਤ ਆਰੂੜ ਪੁਰਸ਼ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਸ ਆਤਮ ਮੇਲ ਤੇ ਦਾਤ ਪਰਥਾਇ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਏਹ ਪ੍ਰੇਮ ਯੋਗ ਭਗਤੀ ਯੋਗ ਯਾ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੯: [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਸਤੁਤੀ]।

੧ਕੇਵਡੁ ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਾਇਆ।
੨ਕੇਵਡੁ ਕੰਡਾ ਤੋਲੁ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ।
੩ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਕਵਾਉ ਵਧਾਇਆ।
੪ਲਖ ਲਖ ਧਰਤਿ ਅਗਾਸਿ ਅਧਰ ਧਰਾਇਆ।
੫ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਲਖ ਉਪਾਇਆ।
੬ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੋਨਿ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ।
੭ਜੋਨਿ ਜੋਨਿ ਜੀਅ ਜੰਤ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ।
੮ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇ ਅਲੇਖੁ ਧਿਆਇਆ ॥੯॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕ। ਕੰਡਾ=ਛੋਟੀ ਤੱਕੜੀ। ਅਧਰ = ਨਿਰਾਸ਼੍ਰਯ।]

੧(ਉਹ) ਇਕ ਵਾਕ ਕਿੱਡਾਕੁ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ) ਪਸਾਰਾ ਪਸਰਿਆ ਹੈ? ੨ਕਿੱਡਾ ਵਡਾ ਤੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕੰਡਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਪਰ) ਤੋਲ ਤੋਲਿਆ ਹੈ ? ੩ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ੪ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਨਿਰਾਸਰੇ, ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਧਰੀਆਂ ਹਨ। ੫ਲੱਖਾਂ (=ਅਮਿੱਤ) ਪੌਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ੬ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਦਾ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ੭ਜੂਨ ਜੂਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜੀਅ ਜੰਤ ਹਨ (ਜੈਸੇ ਕੁੱਤੇ ਪਰ ਚਿੱਚੜ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੮ਸਭ ਸਿਰਾਂ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, (ਪਰ ਆਪ) ਅਲੇਖ ਹੈ (ਅਸਾਂ ਓਸ ਨੂੰ) ਧਿਆਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਪਸਾਰਾ ਅਡੋਲ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕੰਡਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਤੱਕੜੀ ਉਸ ਦੇ ਤੋਲ ਨੂੰ ਤੋਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਸੇ ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨਿਰਾਸ੍ਰੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਪੌਣ, ਜਲ, ਅਗਨੀ, ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੋਨੀ ਦਾ ਕੌਤਕ ਰਚ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਪੁਨਾ :-ਇਕ ਇਕ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਕਈ ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਅਲੇਖ ਰੂਪ ਹੈ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ ਅਨੰਤ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਸਰਬੋਪਰੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ।

੧੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਨਾਉ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ।
੨ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਸਚੁ ਥਾਉ ਧਿਆਨੁ ਧਰਾਇਆ।
੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਸਰਾਉ ਸਚਿ ਸੁਹਾਇਆ।

੪ਦਰਗਹ ਸਚੁ ਨਿਆਉ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਗਿਰਾਉ ਸਬਦ ਵਸਾਇਆ।
੬ਮਿਟਿਆ ਗਰਬੁ ਗੁਆਉ ਗਰੀਬੀ ਛਾਇਆ।
੭ਗੁਰਮਤਿ ਸਚੁ ਹਿਆਉ ਅਜਰੁ ਜਰਾਇਆ।
੮ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੈ ਜਾਉ ਸੁ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ ॥੧੦॥

[ਅਸਰਾਉ=ਆਸ਼੍ਰਯ। ਗਿਰਾਉ=ਪਿੰਡ, ਗ੍ਰਾਮ। ਗੁਆਉ=ਗਵਾਕੇ। ਹਿਆਉ=ਰਿਦਾ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਆਖਕੇ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੋ, ਜਿਹਾਕੁ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਖੇ ਹੈ)। ੨ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸੱਚਾ ਥਾਉਂ ਹੈ ਧਜਾਨ ਧਾਰਨ ਲਈ । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਯ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ੪ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਥੇ ਇਕੋ) ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਹੈ ("ਖਰੇ ਖਜਾਨੈ ਪਾਈਅਹਿ ਖੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ ਬਾਹਰਵਾਰਿ")। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ (ਗਿਰਾਉਂ) ਗ੍ਰਾਮ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਉਥੇ) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ("ਨੀਕੀ ਸਾਧ ਸੰਗਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਹਰ ਮੂਰਤ ਪਲ ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਵਖਾਨੀ ॥" ਇਹ ਗਿਰਾਉਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?)। ੬ਜਿਸ ਨੇ ਗਰਬ ਗੁਆਕੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ (ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ) ਵਸਾਇਆ ਹੈ। (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ) ('ਮਤਿ') ਸਿੱਖਜਾ ਧਾਰੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਦਾ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਰ ਅਜਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਰ ਲੀਤਾ ਹੈ ੮(ਇਸੇ ਕਾਰਨ) ਮੈਂ ਉਸ ਥੋਂ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਭਾਣਾ, ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮ ਪਦ]।

੧ਸਚੀ ਖਸਮ ਰਜਾਇ ਭਾਣਾ ਭਾਵਣਾ।
੨ਸਤਿਗੁਰ ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਆਪੁ ਗਵਾਵਣਾ।
੩ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਚਾਇ ਮਨੁ ਪਤੀਆਵਣਾ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਅਲਖ ਲਖਾਵਣਾ।
੫ਗੁਰਸਿਖ ਤਿਲ ਨ ਤਮਾਇ ਕਾਰ ਕਮਾਵਣਾ।
੬ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਇ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਵਣਾ।
੭ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਲੰਘਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਵਣਾ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਣਾ ॥੧੧॥

[ਰਜਾਇ=ਆਗਜਾ। ਪਰਚਾਇ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ। ਤਮਾਇ=ਲਾਲਸਾ।]

੧ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਜਾ (ਉਹ) ਸੱਚੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨(ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਡੇਗਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੩ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਰਜਾ ਮੰਨਕੇ ਜਦ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਦਾ) ਮਨ ਬੀ ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ। ੪(ਫੇਰ ਸਿੱਖ) ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਤਿਲ ਜਿਨਾ ਲੋਭ ਬੀ ਨਾ ਰੱਖਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਾਕੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੭(ਉਹ) ਵੀਹ (ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ-ਪੌੜੀਆਂ) ਲੰਘ ਕੇ ਇਕੀਹ (ਸਤੋ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ) ਸ੍ਵੈਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ੮(ਐਉਂ) ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਕੇ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਵਿਖੇ]।

੧ਇਕੁ ਗੁਰੂ ਇਕੁ ਸਿਖੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣਿਆ।
੨ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਚਿ ਸਮਾਣਿਆ।
੩ਸੋ ਸਤਿਗੁਰ, ਸੋ ਸਿਖੁ ਸਬਦੁ ਵਖਾਣਿਆ।
੪ਅਚਰਜ ਭੂਰ ਭਵਿਖੁ ਸਚੁ ਸੁਹਾਣਿਆ।
੫ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਅਲਿਖੁ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਿਆ।
੬ਸਮਸਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵਿਖੁ ਨ ਆਵਣੁ ਜਾਣਿਆ।
੭ਨੀਸਾਣਾ ਹੋਇ ਲਿਖ ਹਦ ਨੀਸਾਣਿਆ।
੮ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਹੈਰਾਣਿਆ ॥੧੨॥

[ਸੁਹਾਣਿਆ=ਸੁਭਾਇਮਾਨ। ਅਲਿਖ=ਜੋ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨ ਆਵੇ। ਨੀਸਾਣਾ=ਪ੍ਰਗਟ।]

੧ਇਕ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ) ਇਕ ਸਿਖ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੈ, ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਕਿ ਪੂਰਨ ਅਵਸਥਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘਟੀ ਹੈ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕਾਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ। ੨ਗੁਰ ਚੇਲਾ (ਕਹੋ) ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਸਿਖ (ਕਹੋ ਭਾਵ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ। ੩ਸੋਈ 'ਸਤਿਗੁਰ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸੋਈ ਸਿਖ (ਅੰਗਦ ਜੀ) ਸ਼ਬਦ (ਰੂਪ ਦੇ) ਵਖਾਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ੪(ਅਚਰਜ ਰੂਪ) ਭੂਤ (ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ) ਭਵਿੱਖਤ (ਵਿਚ ਭੀ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੱਚ (ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ) ਪਸਾਰਾ ਲਗਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਨਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਹਨ)। ੫ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹਨ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਅਲੇਖ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਅਲਿੱਖ ਹਨ ਕਿ ਲਿਖਤ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ)। ੬(ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਖ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੭(ਜੋ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ (ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ 'ਹਦ ਨੀਸਾਣਿਆ' ਕਹੀਏ) ਅਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਚਾਰ ਕੂੰਟਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੮ਸਿਖ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਣਾ (ਵੇਖਕੇ) ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਦ ਵਿਚ ਇਕ ਜੋਤ ਹਨ। ਪੂਰਨ ਗੁਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੇ ਦਿਖਾਈ, ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਦਿ ਤੁਲ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਖਾ ਦਿਤਾ, ਦੋਵੇਂ ਗੁਰੂ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਸੇ।

੧੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੇ ਧੂੜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ]।

੧ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੂਰਿ ਅਪਿਓ ਪੀਆਵਣਾ।
੨ਮਹਰਮੁ ਹਕ ਹਜੂਰਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਵਣਾ।
੩ਘਟ ਅਵਘਟ ਭਰਪੂਰਿ ਰਿਦੇ ਸਮਾਵਣਾ।
੪ਬੀਅਹੁ ਹੋਇ ਅੰਗੂਰੁ ਸੁਫਲਿ ਸਮਾਵਣਾ।
੫ਬਾਵਨ ਹੋਇ ਠਰੂਰ ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਵਣਾ।
੬ਚੰਦਨ ਚੰਦ ਕਪੂਰ ਨ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਵਣਾ।
੭ਸਸੀਅਰ ਅੰਦਰਿ ਸੂਰ ਤਪਤਿ ਬੁਝਾਵਣਾ।
੮ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੀ ਧੂਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਾਵਣਾ।

੯ਕਾਰਣ ਲਖ ਅੰਕੂਰ ਕਰਣੁ ਕਰਾਵਣਾ।
੧੦ਵਜਨਿ ਅਨਹਦ ਤੂਰ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵਣਾ ॥੧੩॥

[ਪੂਰਿ=ਲਬਾਲਬ। ਅਪਿਓ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਮਹਿਰਮੁ=ਮਿਤ੍ਰ, ਵਾਕਫ। ਹਕ=ਸੱਚਾ ਖ਼ੁਦਾ।]
[ਠਰੂਰ=ਸੀਤਲ। ਮਹਿ ਮਹਿਕਾਵਣਾ=ਧਰਤੀ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਨੀ।]

੧ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਲਬਾਲਬ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪੀਤਾ ਹੈ, ੨ਓਹ ਹਰ ਜਗਹ ਮੌਜੂਦ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ 'ਮਹਿਰਮ' ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਰ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਗਏ ਹਨ। ੩(ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਘਟਾਂ ਤੇ ਅਵਘਟਾਂ ਵਿਖੇ ਪੂਰਨ ਹੋਕੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਦੇ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਬਦ) ਬੀਜ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਹਨੂੰ 'ਸੁਫਲ' (ਕਹੀਏ ਗਜਾਨ ਵੈਰਾਗ ਦੇ) ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ। ੫(ਉਹ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਵਾਂਗੂ ਸੀਤਲ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਚੰਦਨ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਤੇ ਕਪੂਰ (ਇਹ ਤਿੰਨ ਸੀਤਲ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ) ('ਨ ਮੇਲ ਮਿਲਾਵਣਾ') ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰੋਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੭ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਤ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਾਂਗੂ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਤ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੮(ਅਜਿਹੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਪਰ ਲਾਵਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। (ਪ੍ਰਮਾਣ-ਤੇਰਿਆ ਸੰਤਾ ਜਾਚਉ ਚਰਣ ਰੇਨ ॥ ਲੇ ਮਸਤਕਿ ਲਾਵਉ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇਨ ॥")। ੯(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਲੱਖਾਂ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਧੂੜੀ, ਮਿੱਟੀ ਬਾਝ ਬੀਜ ਦਾ ਉੱਗਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ)। ੧੦ਵੱਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ (ਤੇ) ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋਤਿ (ਪਜਾਰੇ ਦੀ)

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੇ ਧੂੜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ]।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਅਤੋਲੁ ਕੁਦਰਤਿ ਜਾਣੀਐ॥
੨ਓਅੰਕਾਰੁ ਅਬੋਲੁ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀਐ॥
੩ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਅਲੋਲੁ ਪਾਣੀ ਆਣੀਐ॥
੪ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਅਮੋਲੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਾਣੀਐ॥
੫ਗੁਰਮਤਿ ਅਚਲ ਅਡੋਲ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੀਐ॥
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਨਿਰੋਲੁ ਸਚੁ ਸੁਹਾਣੀਐ॥
੭ਸਾਇਰ ਲਖ ਢੰਢੋਲ ਸਬਦੁ ਨੀਸਾਣੀਐ॥
੮ਚਰਣ ਕਵਲ ਰਜ ਘੋਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀਐ॥
੯ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੀਤਾ ਰੋਲਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀਐ ॥੧੪॥

[ਕਵਾਉ=ਵਾਕਜ। ਅਬੋਲੁ=ਬਚਨਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ।]
[ਅਲੋਲੁ=ਅਡੋਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਸਾਇਰ=ਕਵੀਸ਼ਰ।]

੧ਇਕ ਵਾਕਜ ਤੋਲਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਹੀ) ਕੁਦਰਤ (ਨੂੰ ਬੀ) ਅਤੋਲ ਹੀ ਜਾਣੀਏਂ (ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੈ)। ੨(ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਕ) 'ਓਅੰਕਾਰ' ਹੈ, ਬਚਨ ਥੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ, (ਉਸਦੇ) ਚੋਜ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ, (ਓਹ ਕੀ ਹਨ ?) ੩ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਆਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅਚੰਚਲ ਜਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ)। ੪ਅਮੋਲਕ ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਰੂਪ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ, (ਓਹ ਕਿਹੇ ਹਨ ?) ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਜਾ ਲੈ ਕੇ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ) ਅਚੱਲ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਪਤ ਪਰਵਾਣ ਪਈ ਹੈ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਿਰੋਲ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਰੋਲੇ ਥੋਂ ਰਹਿਤ) ਹੈ, ਸਚ ਸੁਹਣਾ

ਲਗਦਾ ਹੈ (ਐਸਾ ਪੰਥ ਹੈ)। ੭ਕਵੀ (ਸਾਂਈ ਲੋਕ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਢੂੰਡੇ (ਪਰ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨੀਸਾਣੀ (ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਵਿਰਲੇ ਹਨ)। ੮ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਘੋਲੀ ਹੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਹੈ। ੯ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਇਸਨੂੰ) ਵਿਰੋਲ ਕੇ ਪੀਤਾ ਹੈ, (ਇਸਦੀ) ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ।

੧੫. [ਅਕੱਥ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ]।

੧ਕਾਦਰੁ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੁ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ।
੨ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਹਾਣੁ ਆਖ ਵਖਾਣੀਐ।
੩ਕੇਵਡੁ ਆਖਾ ਤਾਣੁ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੀਐ।
੪ਲਖ ਜਿਮੀ ਅਸਮਾਣ ਤਿਲੁ ਨ ਤੁਲਾਣੀਐ।
੫ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਜਹਾਨ ਹੋਇ ਹੈਰਾਣੀਐ।
੬ਸੁਲਤਾਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਹੁਕਮੁ ਨੀਸਾਣੀਐ।
੭ਲਖ ਸਾਇਰ ਨੈਸਾਣ ਬੂੰਦ ਨੀਸਾਣੀਐ।
੮ਕੂੜ ਅਖਾਣ ਵਖਾਣ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀਐ ॥੧੫॥

[ਕਾਦਰੁ=ਕਰਤਾ। ਕੀਮ=ਕੀਮਤ। ਹਾਣੁ=ਸਦਰਸ਼ ਜਾਂ ਉਮਰ।]
[ਸਾਇਰ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਨੈਸਾਣ=ਨਦੀਆਂ।]

੧(ਪਰਪੰਚ ਦੇ) ਕਰਤਾ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣ (ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ) ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ। ੨ਕੇਡੀ ਕੁ ਵੱਡੀ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਆਖਕੇ ਵਖਾਣੀਐ ("ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ")। ੩ਕਿੱਡਾਕੁ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਦੱਸੀਏ (ਹਾਂ, ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ) ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ। ੪ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਉਸਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਦੇ ਤੋਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੫ਕੁਦਰਤ (ਰਚਨਾ) ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਜਹਾਨ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ) ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ੬(ਉਹ ਕਰਤਾ) ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ ਹੈ, ਹੁਕਮ (ਉਸਦਾ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ੭ਲੱਖਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਨਦੀਆਂ ਉਸਦੇ ਇਕ ਬੂੰਦ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ। ੮(ਜਿਹੜੇ ਆਖਣ ਭਾਈ ਐਡਾ ਹੈ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਕੂੜੇ ਵਖਜਾਨ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ) ਕਹਾਣੀ ਅਕੱਥ ਹੈ।

੧੬. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਹਿਣੀ]।

੧ਚਲਣੁ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣਿਆ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥਿ ਚਲਾਇ ਚਲਣੁ ਭਾਣਿਆ।
੩ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ ਪਾਇ ਕਰਿ ਸੁਕਰਾਣਿਆ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਿਆ।
੫ਵਰਤਣ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਆਦਿ ਵਖਾਣਿਆ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ਸਚੁ ਸੁਹਾਣਿਆ।
੭ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇ ਸਬਦਿ ਸਿਞਾਣਿਆ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੁ ਪਛਾਣਿਆ ॥੧੬॥

[ਰਜਾਇ=ਰਜਾਈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਸਬੂਰੀ=ਸੰਤੋਖ। ਸੁਕਰਾਣਿਆ=ਧੰਨਵਾਦ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਜਾਈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ)। ੨ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ (ਏਹੋ) ਪੰਥ ਤੋਰਿਆ ਹੈ (ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ)

ਭਾਣੇ ਵਿਖੇ ਚੱਲਣਾ (ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ) । ³ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ (ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)। ⁴ਐਉਂ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; (ਇਹ) ਵੱਡਾ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਹੈ (ਕਿ ਫਿਰ ਬੀ) ⁵ਬਾਲਕਾਂ ਵਤ ਸੁਭਾਵ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਇਹ) ਆਦ ਥੋਂ ਵਖਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਮਾਂਦਰੂ ਸੁਭਾਉ ਹੈ, ਨਿਰਮਾਨ ਬਾਲ ਵਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ) । ⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ 'ਲਿਵ' (ਪ੍ਰੀਤ) ਲਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ⁷ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਕੇ ਸਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ । ⁸ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, (ਅਰ ਸੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਕਹਿ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੱਚ ਸੁਹਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ)।

੧੭. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾ]।

¹ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਸਗਾਹ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ।
²ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹ ਹਾਥਿ ਨ ਆਣੀਐ।
³ਬੂੰਦ ਲਖ ਪਰਵਾਹਿ ਹੁਲੜ ਵਾਣੀਐ।
⁴ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀਐ।
⁵ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਰਾਹੁ ਬਿਅੰਤੁ ਸੁਹਾਣੀਐ।
⁶ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਨ ਆਵਣ ਜਾਣੀਐ।
⁷ਵਡਾ ਵੇਪਰਵਾਹ ਤਾਣੁ ਨਿਤਾਣੀਐ।
⁸ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੇ ਵਾਹੁ ਹੋਇ ਹੈਰਾਣੀਐ॥੧੭॥

[ਹੁਲੜ ਵਾਣੀਐ=ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਰੇ ਨਦ। ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ।]

¹ਅਬਿਗਤ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਗਤੀ ਕਹਿਕੇ ਵਖਾਣੀਦੀ ਹੈ । ²ਡੂੰਘੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਹਾਥ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ³ਇਕ ਬੂੰਦ ਥੋਂ ਲੱਖਾਂ ਪਰਵਾਹ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਨਦ ਬਣਦੇ ਹਨ। ⁴(ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸ਼ਲਾਘਾ ਦੀ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ । ⁵ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਬਿਅੰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ । ⁶'ਦਰਗਾਹ' (ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਆਵਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ⁷ਵਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ⁸(ਅਜਿਹੇ) ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ (ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ) ਹੈਰਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਡੇ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੀ ਕਲਯਾਣ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਹਨ)।

੧੮. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚ ਖੰਡ ਹੈ]।

¹ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਖੰਡੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਈਐ।
²ਸਚੁ ਨਾਉ ਬਲਵੰਡੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ।
³ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਚੰਡੁ ਜੁਗਤਿ ਜਗਾਈਐ।
⁴ਸੋਧਿ ਡਿਠਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡੁ ਲਵੈ ਨ ਲਾਈਐ।
⁵ਤਿਸੁ ਨਾਹੀ ਜਮ ਡੰਡੁ ਸਰਣਿ ਸਮਾਈਐ।
⁶ਘੋਰ ਪਾਪ ਕਰਿ ਖੰਡੁ ਨਰਕਿ ਨ ਪਾਈਐ।
⁷ਚਾਵਲ ਅੰਦਰਿ ਵੰਡੁ ਉਬਰਿ ਜਾਈਐ।

੮ਸਚਹੁ ਸਚੁ ਅਖੰਡੁ ਕੂੜੁ ਛੁਡਾਈਐ ॥੧੮॥

[ਬਲਵੰਡ=ਬਲਵਾਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਪਰਚੰਡ=ਪਰਮ ਤੀਖਣ।]

[ਵੰਡ=ਕੋਰੜੂ ਦਾਣਾ, ਛਿੱਲੜ, ਤੋਹ ਵਾਲਾ ਚਾਵਲ।]

੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਹੈ (ਉਥੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ?)। ੨ਗੁਰਮੁਖ (ਉਥੇ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ। ੩(ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ) ਜੁਗਤ ਨਾਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਪਰਮ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੪(ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ) ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ (ਸੋਧਿ) ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, (ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਨ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ੫ਐਸੇ (ਸਤਿਸੰਗੀ) ਨੂੰ ਜਮ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਰਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੈ। ੬ਉਸ ਦੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਖੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਹ) ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, (ਪਰੰਤੂ ਕੂੜੇ ਲੋਕ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੇ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ=ਜਿੱਕਰ) ੭ਚਾਵਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੰਡ (ਛੱਟਿਆਂ) ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੮ਅਖੰਡ ਸੱਚ ਦੇ (ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ) ਵਿਚੋਂ ਝੂਠੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧੯. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਹਿਣੀ]।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਸਾਬਾਸ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿਆ।
੨ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਰਹਿਰਾਸਿ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸ ਨਾਉ ਚਿਤਾਰਿਆ।
੪ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਿ ਸੇਵ ਸੁਚਾਰਿਆ।
੬ਵਰਤਨਿ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿਆ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਨਿਵਾਸੁ ਮਨ ਹਠ ਮਾਰਿਆ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਿਆ ॥੧੯॥

[ਸੁਚਾਰਿਆ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ।]

੧ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਲੀਤਾ ਹੈ। ੨ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਿੱਧਾ ਹੈ (ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਜਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੩ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੪ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੫ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੬ਆਸਾ ਵਿਚ (ਫੇਰ ਬੀ) ਨਿਰਾਸ ਹੀ ਵਰਤਨਗੇ ਅਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨਗੇ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ (ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਵਿਚ) ਹਠ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਗੇ। ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਪਰਗਾਸ ਹੋ ਜਾਏਗਾ (ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ) ਪਤਿਤ ਉਧਾਰ ਪਾਉਣਗੇ।

ਭਾਵ-ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ, ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ ਹਨ। ਪੁਨਾ :-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਅਰਥਾਤ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਭੋਜਨ ਪਾਉਂਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੱਖਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :-ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਲਾਉਂਦੇ, ਭਲੇ ਆਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਹਿਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਹਠ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਸਦਾ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਾਪੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, "ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਘਾਲ ॥

ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤਿ ਨਿਹਾਲ ॥"

੨੦. [ਗੁਰਮੁਖ ਰਹਿਣੀ]।

੧ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਜੈਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਇਆ।
੨ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ ਭਾਣਾ ਭਾਇਆ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇਆ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਆਧਾਰ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ।
੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲੋਕਾਰੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਇਆ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੨੦॥

[ਸਾਧਾਰੁ=ਉਧਾਰੁ ਕਰਨਾ। ਆਚਾਰੁ=ਕਰਤਬ। ਲੋਕਾਰੁ=ਲੋਕ ਲਾਜ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਯ ਜਯ ਹੋਵੇ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੩(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਕਰਨੀ ਸੱਚ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ) (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਕੰਧ ਰੂਪ ਹਉਮੈ ਕੱਢਕੇ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਡਾਟ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੜਾ ਹੈ)। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਹੋ) ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਨਿਰਵਾਸ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਰਹਿਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਦਾ ਆਸ੍ਰਯ ਲੈ ਕੇ ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੭(ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਲੱਜਾ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਲੱਜਾ ਛੱਡ ਕੇ ਭਗਵੰਤ ਪਰਾਯਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਲੋਕਾਰ ਲੋਈ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਇਥੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਗੋਦੜੀ ਦਾ ਅਰਥ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਲੋਕਕ ਕਲੰਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ)। ੮ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਅਲਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਏਕੰਕਾਰ (ਸਰੂਪ) ਲਖਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

੨੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਸਰੂਪ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਸੀਅਰ ਜੋਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਸਣਾ।
੨ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਇਕ ਧਾਤੁ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਣਾ।
੩ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਬਿਰਖ ਸੁਦਰਸਣਾ।
੪ਗੰਗ ਤਰੰਗ ਮਿਲਾਪੁ ਨਦੀਆਂ ਸਰਸਣਾ।
੫ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੰਸ ਨ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤਰਸਣਾ।
੬ਪਰਮ ਹੰਸ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦਰਸ ਅਦਰਸਣਾ।
੭ਚਰਣ ਸਰਣ ਗੁਰਦੇਵ ਪਰਸ ਅਪਰਸਣਾ।
੮ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਖੰਡੁ ਅਮਰ ਨ ਮਰਸਣਾ ॥੨੧॥੨੨॥

[ਸੁਦਰਸਣਾ=ਅਪਣੇ ਵਰਗਾ, ਸ੍ਵੈ ਸਦਰਸ਼। ਅਦਰਸਣਾ=ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਤ ਸੁਧ ਅੰਤਸ਼ਕਰਣ।]

¹ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਤ ਹੈ, (ਉਸ ਵਿਚੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਨਾਮ) ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ²(ਓਹ) ਪਾਰਸ (ਵਾਂਙੂ) ਪਰਸਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਤ (ਸੋਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ³(ਗੁਰਮੁਖ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਵਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਹੀਏ) ਨਾਲ ਦੇ (ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ (ਚੰਦਨ) ਕਰਦੀ ਹੈ। ⁴(ਗੁਰਮੁਖ) ਗੰਗਾ (ਵਾਂਙੂ ਆਪਣੇ) ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ (ਹੋਰ) ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ⁵ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਹੰਸ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ) ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤਰਸਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਧਰ ਮਹਾਤਮਾਂ ਲੋਕ ਭੀ ਗੁਰਮੁਖ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਹਨ)। ⁶ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਰਮ ਹੰਸ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ (ਓਹ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ (ਅਥਵਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਤ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ⁷(ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਓਹ (ਭਾਵੇਂ) ਅਪਰਸਣਾ ਕਹੀਏ ਨੀਚ ਜਾਤ ਹਨ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਪਰਸਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ "ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਇ" ਨੀਚ ਜਾਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ⁸ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਹੈ (ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਅਮਰ ਹੋ ਕੇ ਕਦੇ ਮਰਦੇ ਨਹੀਂ ("ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹਿਓ")।

---o---

ਵਾਰ ੨੩.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਨ, ਗੁਰੂ]।

¹ਸਤਿ ਰੂਪ ਗੁਰੁ ਦਰਸਨੋ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਅਚਰਜੁ ਦਿਖਾਇਆ।
²ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਧਿਆਇਆ।
³ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦ ਗਿਆਨੁ ਸਚੁ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
⁴ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੁ ਚਲਾਇਓਨੁ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ।
⁵ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ।
⁶ਸਚੁ ਰਾਸਿ ਰਹਿਰਾਸਿ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।
⁷ਚਰਣ ਕਵਲ ਪਰਤਾਪੁ ਜਣਾਇਆ ॥੧॥
[ਗੁਰਸਿਖ=ਗੁਰੂ ਸਿਖ੍ਯਾ। ਰਹਿਰਾਸਿ=ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ।]

¹ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦਾ ਦਰਸਨ ਸੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ²(ਆਪ ਨੇ) ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਦੱਸ ਕੇ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ) ਹੈ। ³ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅਰ ਗਿਆਨ ਸੱਚਾ ਹੈ, (ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਮ ਦੀ) ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦੇ ਅਚਰਜ ਵਾਜਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਤਕ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਪੁਚਾਯਾ ਹੈ) ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। (ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ)। ⁴ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਤੋਰ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ⁵ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਯਾ ਦੇਕੇ 'ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ' (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਨੂੰ ਥਾਪ

ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਵਸਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ੬(ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ) ਸਚੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਕੇ ਅਰ ਸਚਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਕੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਚਰਨੀ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਹੈ। ੭(ਅਤੇ) ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਦੱਸਿਆ (ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਿਧੀ ਹੈ)।

੨. [ਤੀਰਥ ਸਾਧੂ]।

੧ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਤੇ ਪਾਪ ਜਾਨਿ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ।
੨ਤੀਰਥ ਹੋਨ ਸਕਾਰਥੇ ਸਾਧ ਜਨਾ ਦਾ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ।
੩ਸਾਧ ਹੋਏ ਮਨ ਸਾਧਿਕੈ ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰ ਚਿਤਿ ਵਸਾਇਆ।
੪ਉਪਮਾ ਸਾਧ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋ ਸਾਧੁ ਸੁਣਾਇਆ।
੫ਗੁਰਸਿਖ ਸਾਧ ਅਸੰਖ ਜਗਿ ਧਰਮਸਾਲ ਥਾਇ ਥਾਇ ਸੁਹਾਇਆ।
੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪੈਰ ਧੋਵਣੇ ਚਰਣੋਦਕੁ ਲੈ ਪੈਰ ਪੁਜਾਇਆ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥੨॥

[ਸਕਾਰਥੇ=ਸਫਲ। ਅਗਾਧ ਬੋਧ=ਡੂੰਘਾ ਵਿਚਾਰ, ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਵਿਵੇਚਨ।]

੧ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾਪ ਚਲੇ ਜਾਣੇ (ਮੰਨਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਨਾਮ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨(ਪਰੰਤੂ) ਤੀਰਥ (ਆਪ ਤਦ) 'ਸਕਾਰਥੇ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਜਦ) ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਣ ਪਾ ਲੈਣ ਤਾਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਸਾਧੂ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ :-"ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਧੂਰਿ ਸਾਧ ਕੀ ਤਾਈ॥ ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਧੂਰਿ ਗਵਾਈ॥')। ੩(ਹੁਣ ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ) ਸਾਧੂ (ਕਿਹੜੇ) ਹਨ ? (ਉੱਤਰ) ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਵਸਾ ਛਡਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਆਪ ਥੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੇ)। ੪ਸਾਧ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਇਕ ਅਜਿਹਾ) ਸਾਧੂ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ :-"ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਇਕੁ ਆਧੁ ਕੋਈ" ॥ ਪੁਨਾ :-ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥")। ੫(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਸਿਖ (ਅਤੇ ਸਾਧੂ) ਅਨਗਿਣਤ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਧਰਮਸਾਲ (ਰੂਪ ਤੀਰਥ) ਜਗਾ ਜਗਾ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਹਨ। ੬'ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ' ਗੁਰੂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਚਰਣੋਦਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ੭(ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਅਲਖ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਲਖ ਲੀਤਾ (ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਜੋ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਥਾ :-"ਘਰ ਘਰ ਅੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੈ ਕੀਰਤਨ ਸਦਾ ਵਸੋਆ॥")।

੩. [ਧੂੜੀ]।

੧ਪੰਜਿ ਤਤ ਉਤਪਤਿ ਕਰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਰਤੀ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੨ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤੀ ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਸਭੇ ਫਲ ਪਾਇਆ।
੩ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਵਿਚਿ ਸਾਧੂ ਧੂੜੀ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ।
੪ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰਾਇਕੈ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਾਇਆ।

੫ਚਰਣੋਦਕ ਮਹਿਮਾ ਅਮਿਤ ਸੇਖ ਸਹਸ ਮੁਖਿ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ।
੬ਧੂੜੀ ਲੇਖੁ ਮਿਟਾਇਆ ਚਰਣੋਦਕ ਮਨੁ ਵਸਿਗਤਿ ਆਇਆ।
੭ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਚਰਨੀ ਲਾਇਆ ॥ ੩ ॥

[ਨਿਧਾਨ=ਪਦਾਰਥ। ਅਮਿਤ=ਅਨੰਤ। ਸੇਖ=ਸ਼ੇਖਨਾਗ।]

੧ਪੰਜ ਤੱਤ (ਅਪੁ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਅਕਾਸ਼, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ) ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੁਣ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਅੱਗੇ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।) ੨ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਅਰ ਹੋਰ) ਸਾਰੇ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੩ਲੋਕਾਂ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਤਾਰਿਆ ਹੈ। ੪ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਕੇ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਪਾਵਨ ਪੁਰਖ ਬੀ ਇਸੇ ਧੂੜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹਜ਼ਾਰ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ ਬੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ੬(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ) ਧੂੜ ਨਾਲ ਲੇਖ (ਕੁਲੇਖ) ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਲੈਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵੱਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੭(ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ (ਸਾਰੇ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪਾ ਲੀਤਾ (ਜਥਾ:-"ਮੇਰੈ ਮਾਥੈ ਲਾਗੀ ਲੇ ਧੂਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਚਰਨਨ ਕੀ ॥")।

੪. [ਗੰਗਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਚਰਣੋਦਕੁ ਹੋਇ ਸੁਰਸਰੀ ਤਜਿ ਬੈਕੁੰਠ ਧਰਤਿ ਵਿਚਿ ਆਈ।
੨ਨਉ ਸੈ ਨਦੀ ਨੜਿੰਨਵੈ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥਿ ਅੰਗਿ ਸਮਾਈ।
੩ਤਿਹੁ ਲੋਈ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਮਹਾਦੇਵ ਲੈ ਸੀਸ ਚੜਾਈ।
੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵਦੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ।
੫ਸਣੁ ਗੰਗਾ ਬੈਕੁੰਠ ਲਖ ਲਖ ਬੈਕੁੰਠ ਨਾਥਿ ਲਿਵ ਲਾਈ।
੬ਸਾਧੂ ਧੂੜਿ ਦੁਲੰਭ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਣਾਈ।
੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਦਲ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ ॥ ੪ ॥

[ਸੁਰਸਰੀ=ਗੰਗਾ। ਪਰਵਾਣੁ=ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ। ਸਰੇਵਦੇ=ਸੇਵੀਦੇ ਹਨ।]

੧(ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ) ਗੰਗਾ (ਬਾਵਨ ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਦਾ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਬੈਕੁੰਠ ਛਡ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਆਈ। ੨ਨੌਂ ਸੈ ਨੜਿੰਨਵੇਂ ਨਦੀ ਤੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਨੇ ਗੰਗਾ ਵਿਖੇ ਸਮਾਈ ਕੀਤੀ, (ਗੰਗਾ ਸਨਾਨ ਦਾ ਫਲ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ੩ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੋਈ (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਧਾਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਪਤਾਲ ਧਾਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੋਗਾਵਤੀ, ਸੁਰਗ ਧਾਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਅਮਰਾਵਤੀ, ਅਰ ਭੂਲੋਕ ਵਿਖੇ ਗੰਗਾ ਨਾਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ) ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਰੱਖਿਆ। ੪ਦੇਵੀਆਂ ਅਰ ਦੇਵਤੇ ਸੇਂਵਦੇ ਹਨ, ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਅਰ ਵੱਡੀ ਸੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੫(ਪਰ) ਲੱਖਾਂ ਬੈਕੁੰਠ ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਬੈਕੁੰਠਾਂ ਦੇ ਸ੍ਵਾਮੀ (ਇਸ) ਗੰਗਾ ਸਮੇਤ ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ (ਧ੍ਯਾਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ੬ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਵੱਡੀ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, (ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੀ) ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ (ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ)। ੭ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦਲ (ਪੱਤ੍ਰ) ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ (ਕਿਸੇ) ਪਾਈ।

ਭਾਵ-ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਅਤੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸੇ ਵਿਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਚਰਣੋਦਕ ਬਣਨ ਕਰ ਕੇ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜਾਤਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ

ਧੂੜ ਐਸੇ ਤੀਰਥਾਂ ਅਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਸੁਆਮੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲੋਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਓ। ਇਹੋ ਧੂੜੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟਾ ਦੇਣਾ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਵਡਿਆਈ]।

੧ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਜਿਸੁ ਲਖਮੀ ਲਖ ਕਲਾ ਹੋਇ ਲਖੀ ਨ ਜਾਈ।
੨ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਸਭ ਗੋਲੀਆਂ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧ ਰਹੇ ਲਪਟਾਈ।
੩ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਉ ਨਾਥ ਨਿਵਾਈ।
੪ਤਿੰਨ ਲੋਅ ਚੋਦਹ ਭਵਨ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲ ਛਲੁ ਕਰਿ ਛਾਈ।
੫ਕਵਲਾਸਣੁ ਕਵਲਾਪਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਰਣਾਗਤਿ ਆਈ।
੬ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਈ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਫਲੁ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੫ ॥

[ਗੋਲੀਆਂ=ਦਾਸੀਆਂ, ਟਹਿਲਨਾ। ਸਾਧਿਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।]
[ਕਵਲਾ=ਲੱਛਮੀ। ਕਵਲਾਪਤੀ=ਵਿਸ਼ਨੂੰ।]

(ਇਥੇ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਲੱਛਮੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੧ਜਿਸ ਲਖਮੀ ਦੀ ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਵਿਖੇ ਲਖਾਂ 'ਕਲਾ' ਹਨ (ਅਜੇਹੀ) ਹੋ ਕੇ (ਕਿਸੇ ਤੋਂ) ਲਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਰਿਧਾਂ ਸਿਧਾਂ ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟਹਿਲਣਾਂ ਹਨ, ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿੱਧ (ਲੋਕ ਉਸੇ ਲੱਛਮੀ ਨਾਲ ਹੀ) ਲਪਟ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ)। ੩(ਜਿਸ ਨੇ) ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਜਤੀ ਸਤੀ ਅਰ ਨੌਂ ਨਾਥ ਬੀ ਨਿਵਾ ਲੀਤੇ ਹਨ। ੪ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ, ਚੌਦਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ, ਜਲਾਂ, ਥਲਾਂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਛਲ ਕਰਕੇ ਛਾਇ ਰਹੀ ਹੈ। ੫ਉਹ 'ਕਵਲਾ' (ਲਛਮੀ) ਕਮਲਾਪਤ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਦੇ ਸਣੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਖੇ ਆਈ ਹੈ। ੬ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਧੂੜ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ੭(ਇਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਵੈਰਾਗ) ਦੀ ਵਡੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ (ਕਿ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਬੀ ਆਪਣੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ "ਜਬ ਇਸਤੇ ਇਹੁ ਹੋਇਓ ਜਉਲਾ ॥ ਪੀਛੈ ਲਾਗਿ ਚਲੀ ਉਠਿ ਕਉਲਾ ॥" ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਤਾਂ ਲਖਮੀ ਪਿੱਛੇ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਚਾਹ ਹਨ। ਅਚਾਹ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਯਾ ਉਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਢੁਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਕਵਲਾਪਤੀ ਤੋਂ ਇਥੇ ਮਤਲਬ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਤਿੰਨ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਨਿਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਨਿਰਇੱਛਤ ਹਨ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਕਥਨ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹਨ, ਤਾਤਪਰਜ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਸਭ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ, ਮਾਯਾ ਰੁਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ, ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਰ ਆਮ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਢੰਗ ਤੇ ਦੱਸਕੇ ਆਪਣਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਧ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕਿੱਕੂੰ ਕਮਲਾ ਤੇ ਕਮਲਾਪਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾ ਦੀ ਸਭ੍ਯਤਾ ਦਾ ਏਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ।

੬. [ਬਲਿ ਤੋਂ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ]।

੧ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਹੋਇਕੈ ਬਲਿ ਛਲਿ ਅਛਲਿ ਆਪੁ ਛਲਾਇਆ।
੨ਕਰੋ ਅਢਾਈ ਧਰਤਿ ਮੰਗਿ ਪਿਛੋ ਦੇ ਵਡ ਪਿੰਡੁ ਵਧਾਇਆ।
੩ਦੁਇ ਕਰਵਾ ਕਰਿ ਤਿੰਨਿ ਲੋਅ ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਫਿਰਿ ਮਗਰ ਮਿਣਾਇਆ।
੪ਸੁਰਗਹੁ ਚੰਗਾ ਜਾਣਿਕੈ ਰਾਜੁ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦਾ ਪਾਇਆ।
੫ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਤ੍ਰੈ ਭਗਤ ਵਛਲ ਦਰਵਾਨ ਸਦਾਇਆ।
੬ਬਾਵਨ ਲਖ ਸੁਪਾਵਨਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਜ ਇਛ ਇਛਾਇਆ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਚਰਨ ਧਿਆਇਆ ॥੬॥

[ਅਛਲਿ=ਜੋ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਕਰੋ=ਉਲਾਂਘ। ਪਿੰਡੁ=ਸਰੀਰ।]
[ਮਗਰ=ਪਿੱਠ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਦਰਵਾਨ=ਡੇਉਢੀ ਬਰਦਾਰ।]

੧ਬਾਵਨ (ਅਰਥਾਤ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ) ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਰਾਜਾ ਬਲ ਨੂੰ ਛਲਦਾ ਹੋਇਆ ਛਲਨ ਵਿਚ (ਨਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਕੇ) ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾ ਬੈਠਾ। ੨ਪਹਿਲੇ (ਰਾਜਾ ਪਾਸੋਂ) ਅਢਾਈ ਉਲਾਂਘਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗੀ ਪਿੱਛੋਂ ਵਡਾ ਸਰੀਰ ਵਧਾ ਲੀਤਾ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ੩ਦੋ ਉਲਾਂਘਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ (ਮਿਣ ਲੀਤੇ ਪਿਛੇ ਅੱਧੀ ਉਲਾਂਘ ਦੇ ਬਦਲੇ) ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਰੀਰ ਮਿਣਿਆਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈਸੀ)। ੪(ਹੁਣ ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਨੇ) ਸੁਰਗ ਨਾਲੋਂ ਪਤਾਲ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨੀ) ਦਾ ਰਾਜ ਚੰਗਾ ਜਾਣ ਕੇ ਲੀਤਾ (ਜਦ ਬਾਵਨ ਮੁੜਨ ਲੱਗਾ ਤਦ ਬਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ? ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਯਾਦ ਰੱਖਕੇ ਮੇਰੇ ਬੂਹੇ ਬੈਠ)। ੫(ਹੁਣ) ਤਿੰਨਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਬਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ (ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਸਿਰ) ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸਦਾਉਣਾ ਪਿਆ ਭਗਤ ਵਛਲ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ)। ੬ਬਾਵਨ ਵਰਗੇ ਲੱਖਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ)। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪਹਿਲੇ ਬਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਲਾ ਪਤੀ ਜੋ ਐਡਾ ਸੀ, ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਪੱਖ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਜਿਸਨੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰੀ, ਉਸਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣਿਆ। ਸਿੱਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗ ਦੀ ਰਜ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਨਾਂ ਫਸਾਂ

੭. [ਪਰਸਰਾਮ ਅਵਤਾਰ]।

੧ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਜਮਦਗਨਿ ਘਰਿ ਹੋਇ ਪਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਆਇਆ।
੨ਕਾਮਧੇਣੁ ਲੋਭਾਇਕੈ ਜਮਦਗਨੈ ਦਾ ਸਿਰੁ ਵਢਵਾਇਆ।
੩ਪਿਟਦੀ ਸੁਣਿਕੈ ਰੈਣੁਕਾ ਪਰਸਰਾਮ ਧਾਈ ਕਰਿ ਧਾਇਆ।
੪ਇਕੀਹਵਾਰ ਕਰੋਧ ਕਰਿ ਖਤ੍ਰੀ ਮਾਰਿ ਨਿਖਤ੍ਰ ਗਵਾਇਆ।
੫ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਫੜਿ ਉਬਰੇ ਦੂਜੇ ਕਿਸੈ ਨ ਖੜਗੁ ਉਚਾਇਆ।
੬ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਨ ਸਕੀਆ ਚਿਰੰਜੀਵ ਹੋਇ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ।
੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਨ ਪਾਇਆ ॥੭॥

[ਸਹਸ ਬਾਹੁ=ਹਜ਼ਾਰ ਭੁਜਾਂ ਵਾਲਾ। ਜਮਦਗਨਿ=ਰਿਖੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।]
[ਪਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ=ਪਰਾਹੁਣਾ ਹੋਕੇ। ਰੇਣੁਕਾ=ਪਰਸਰਾਮ ਦੀ ਮਾਤਾ।]

[ਨਿਖਤ੍ਰ=ਨਿਖਤ੍ਰਾਇਣ, ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।]

¹ਸਹਸਬਾਹੁ (ਨਾਮੇ ਰਾਜਾ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਹਾਂ ਸਨ) ਜਮਦਗਨੀ (ਨਾਮੇ ਰਿਖੀ ਪਾਸ ਜੋ ਉਸਦਾ ਸਾਂਢੂ ਬੀ ਸੀ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਬਣਕੇ (ਬਣ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਿਨ ਫੌਜ ਸਮੇਤ) ਆ ਉਤਰਿਆ। ²ਲਲਚਾਕੇ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ (ਰਿਖੀ ਪਾਸ ਵੇਖਕੇ ਮੰਗੀ, ਨਾ ਮਿਲਣ ਪਰ) ਜਮਦਗਨੀ ਦਾ ਸਿਰ ਵਢਵਾ ਦਿੱਤਾ। ³(ਹੁਣ ਪਰਸਰਾਮ ਦੀ ਮਾਂ) ਰੇਣਕਾ (ਰੰਡੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਪਿੱਟਣ ਲੱਗੀ, ਪਰਸ ਰਾਮ (ਸੁਣਦਾ ਹੀ) ਦੌੜ ਕੇ ਆਇਆ। ⁴(ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ) ੨੧ ਵਾਰੀ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਮਾਰਕੇ ਨਿਹਖੱਤ੍ਰਾਇਣ ਕਰ ਦਿਤਾ (ਪ੍ਰੰਤੂ ਓਹ ਬੀ ਹਉਮੈ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕਿਆ)। ⁵ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਫੜੀ ਸੋ ਬਚੇ (ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਭਗਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਸਰਾਮ ਤੋਂ ਬਚ ਰਹੇ ਸੇ, ਐਸੇ ਹੀ ਰਾਜਾ ਅਗੁਟ ਸਿੰਧ ਦੇ, ਪਰਜਾ ਤੇ ਸ਼ਰਨਾਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਬਚੇ, ਐਸੇ ਹੀ ਜਨਕ ਭਗਤ ਅਰ ਹੋਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਗਤ) ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ (ਕਾਤਲ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਲਵਾਰ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ⁶(ਇੱਡਾ ਬਲੀ ਹੋ ਕੇ ਪਰਸਰਾਮ) ਹਉਮੈ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕਿਆ, ਵਡੀ ਉਮਰਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪੇ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ⁷ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਨਾ ਪਾਇਆ (ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਖੀ ਗਿਆ)।

੮. [ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਤੋਂ ਧੂੜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼]।

¹ਰੰਗ ਮਹਲ ਰੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚਿ ਦਸਰਥੁ ਕਉਸਲਿਆ ਰਲੀਆਲੇ।
²ਮਤਾ ਮਤਾਇਨਿ ਆਪ ਵਿਚਿ ਚਾਇ ਚਈਲੇ ਖਰੇ ਸੁਖਾਲੇ।
³ਘਰਿ ਅਸਾੜੇ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਨਾਉ ਕਿ ਧਰੀਐ ਬਾਲਕ ਬਾਲੇ।
⁴ਰਾਮ ਚੰਦੁ ਨਾਉਂ ਲੈਂਦਿਆਂ ਤਿਨਿ ਹਤਿਆ ਤੇ ਹੋਇ ਨਿਰਾਲੇ।
⁵ਰਾਮ ਰਾਜ ਪਰਵਾਣ ਜਗਿ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਧਰਮ ਰਖਵਾਲੇ।
⁶ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸ ਹੋਇ ਸੁਣੈ ਪੁਰਾਣ ਬਸਿਸਟ ਬਹਾਲੇ।
⁷ਰਾਮਾਇਣੁ ਵਰਤਾਇਆ ਸਿਲਾ ਤਰੀ ਪਗ ਛੁਹਿ ਤਤਕਾਲੇ।
⁸ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਗ ਧੂੜਿ ਨਿਹਾਲੇ ॥੮॥

[ਰੰਗ ਮਹਲ=ਰਣਵਾਸ। ਰਲੀਆਲੇ=ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ।]
[ਮਤਾ ਮਤਾਇਨਿ=ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਚਾਇ ਚਈਲੇ=ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਸਤ।]
[ਬਾਲੇ=ਸੰਬੋਧਨ, ਹੇ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਤਿਨਿ ਹਤਿਆ=ਸ੍ਰਵਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ।]
[ਰਾਮਾਇਣੁ=ਰਾਮ+ਆਇਨ=ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਘਰ (ਅ) ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਆਸਰਾ]

¹ਦਸਰਥ ਦੇ ਰਨਵਾਸ ਵਿਖੇ (ਜਿਥੇ) ਵਡੇ ਰਾਗ ਰੰਗ (ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਕੌਸ਼ੱਲਿਆ (ਪਟਰਾਣੀ) ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਈ। ²ਆਪੋ ਵਿਚ ਸਾਲਾਹਾਂ ਕਰਨ, ਚਾਉ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਖਰੇ ਸੁਖੀ ਹੋਏ ਹੋਏ। ³(ਹੇ ਪਿਆਰੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ! ਜੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਾਲਕ ਦਾ ਕੀ ਨਾਉਂ ਧਰੀਏ? ⁴(ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਐਸਾ ਨਾਮ ਧਰੋ ਜੋ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂਕਿ ਅਜਾਮਲ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਪ ਵੀ ਧੋਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂਤੇ) ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨਾਉਂ (ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸਦੇ) ਲੀਤਿਆਂ ਤਿੰਨ ਹੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ। ⁵ਰਾਮ ਦਾ ਰਾਜ ਜੱਗ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋਇਆ, (ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਮ ਜੀ) ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਧਰਮ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ (ਹੋਕੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸੇ)। ⁶ਆਪ ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋਕੇ (ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰੀ ਸੇ ਕਿ) ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਗੁਰੂ (ਪਾਸ) ਬਹਾਲ ਕੇ (ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ) ਪੁਰਾਤਣ (ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ) ਸੁਣਦੇ ਸੇ। ⁷(ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹੋ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ) ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਸਭ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਹੈ (ਇਸ

ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗਕੇ ਸਿਲਾ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਤਰ ਗਈ। ੮(ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਯਾਚਦੇ ਸਨ। (ਜੈਸਾ:=ਬਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਂਦੇ ਰਹੇ)।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਰਜ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੯. [ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਾਵਤਾਰ]।

੧ਕਿਸਨ ਲੈ ਅਵਤਾਰ ਜਗਿ ਮਹਮਾ ਦਸਮ ਸਕੰਧੁ ਵਖਾਣੈ।
੨ਲੀਲਾ ਚਲਤ ਅਚਰਜ ਕਰਿ ਜੋਗੁ ਭੋਗ ਰਸ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ।
੩ਮਹਾ ਭਾਰਥੁ ਕਰਵਾਇਓਨੁ ਕੈਰੋ ਪਾਡੋ ਕਰਿ ਹੈਰਾਣੈ।
੪ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਬ੍ਰਮਾਦਿਕਾ ਮਹਿਮਾ ਮਿਤਿ ਮਿਰਜਾਦ ਨ ਜਾਣੈ।
੫ਮਿਲੀਆ ਟਹਲਾ ਵੰਡਿਕੈ ਜਗਿ ਰਾਜਸੂ ਰਾਜੇ ਰਾਣੈ।
੬ਮੰਗ ਲਈ ਹਰਿ ਟਹਲ ਏਹ ਪੈਰ ਧੋਇ ਚਰਣੋਦਕੁ ਮਾਣੈ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸਿਞਾਣੈ ॥੯॥

[ਦਸਮ ਸਕੰਧੁ=ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਸਕੰਧ। ਰਸ ਰਲੀਆ=ਆਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ।]
[ਮਹਾ ਭਾਰਥੁ=ਵੱਡਾ ਯੁੱਧ। ਮਿਰਜਾਦ=ਮਰਿਯਾਦਾ, ਹੱਦ।]

੧ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਵਾਸਦੇਵ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਘਰ) ਅਵਤਾਰ ਲੀਤਾ (ਭਾਗਵਤ ਦੇ) ਦਸਮੇਂ ਪੂਰਬ ਵਿਖੇ (ਇਹ ਕਥਾ ਤੇ) ਮਹਿਮਾ ਲਿਖੀ ਹੈ। ੨ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦੇ ਚਲਿਤ ਕਰਕੇ ਜੋਗ, ਭੋਗ ਤੇ ਆਨੰਦ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੀਆਂ। ੩ਕੈਰਵਾਂ ਅਰ ਪਾਡਵਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ। ੪(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ) ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਮਿਤਿ ਤੇ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, (ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬੀ) ੫ਜਦ (ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਦੇ) ਰਾਜਸੂ ਨਾਮੇ ਯੱਗ ਵਿਖੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਟਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀਆਂ (ਤਦ) ੬ਇਹ ਟਹਿਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮੰਗ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਚਰਨ ਧੋਵਾਂਗਾ ਅਰ ਚਰਣੋਦਕ ਦੀ ਮੌਜ ਲਵਾਂਗਾ। ੭(ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਵੇ।

ਭਾਵ-ਸਾਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਧਾਰਨੇ ਪਏ ਸੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਆਏ ਸੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਇਕੋ ਆਦ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਵਾਕਯ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਕੈਮੁਤਕ ਨਜਾਯ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਆਦਮੀ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਰਥ ਐਸੀ ਨੀਵੀਂ ਟਹਿਲ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਤਾਂਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨੀ ਚਾਹੀਏ। ਇਹ ਜੋ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਨ ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਤਾਂ ਵਲੰਬੀਆਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਆਪ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਸਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਨਗੇ, ਤਦ ਇਕੋ ਅੰਗ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਮਿੱਤ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਏਥੇ ਆਪ ਦੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਾਭ ਯਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਨੀ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ-ਇਹ ਚਰਣੋਦਕ ਦੀ ਰੀਤਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮਾਂ ਜਾਮਾਂ ਧਾਰਕੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਰੀਤਿ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤੀ। ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਟਹਿਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਤ ਹੈ।

੧੦. [ਅਵਤਾਰ ਸੁਲਭ, ਚਰਨ ਗੁਰ ਦੁਰਲੱਭ]।

੧ਮਛ ਰੂਪ ਅਵਤਾਰੁ ਧਰਿ ਪੁਰਖਾਰਥੁ ਕਰਿ ਵੇਦ ਉਧਾਰੇ।
੨ਕਛ ਰੂਪ ਹੁਇ ਅਵਤਰੇ ਸਾਗਰੁ ਮਥਿ ਜਗਿ ਰਤਨ ਪਸਾਰੇ।
੩ਤੀਜਾ ਕਰਿ ਬੈਰਾਗ ਰੂਪੁ ਧਰਤਿ ਉਧਾਰੀ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ।
੪ਚਉਥਾ ਕਰਿ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪੁ ਅਸੁਰੁ ਮਾਰਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉਬਾਰੇ।
੫ਇਕਸੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਲਏ ਅਹੰਕਾਰੇ।
੬ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਜਿਨਿ ਲੂੰਅ ਲੂੰਅ ਅੰਦਰਿ ਸੰਜਾਰੇ।
੭ਲਖ ਕਰੋੜਿ ਇਵੇਹਿਆ ਉਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਸਵਾਰੇ।
੮ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੧੦॥

[ਪੁਰਖਾਰਥੁ=ਜਤਨ। ਬੈਰਾਹ=ਸੂਕਰ ਰੂਪ। ਅਸੁਰੁ=ਦੈਂਤ। ਲੂੰਅ=ਰੋਮ। ਸੰਜਾਰੇ=ਸਮਾਏ।]

੧ਮੱਛ ਰੂਪ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ੨(ਫੇਰ) ਕੱਛੂ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚੌਦਾਂ) ਰਤਨ ਪਸਾਰੇ। ੩ਤੀਜਾ ਸੂਕਰ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੈਂਤ ਮਾਰੇ। ੪ਚੌਥਾ ਨਰਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਰਾਖਸ਼ ਮਾਰਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ। ੫(ਇਸ) ਇਕੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਲੀਤੇ। ੬(ਜਿਸ ਨੇ ਐਸੇ) ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਸੰਜਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੭ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਸਰੂਪ ਉਅੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਸਵਾਰ ਛਡੇ ਹਨ। ੮ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਪਾਰ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)

ਭਾਵ-ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਮੁਜਬ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਗਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰ ਐਸੇ ਸਰੂਪ ਅਣਗਿਣਤ ਰਚੇ ਪਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਕੀ ਕਿ ਏਹ ਅਵਤਾਰ ਕੋਈ ਦੁਰਲਭ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇਰੀ ਹੈ। ਦੁਰਲੱਭ ਹਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਦੁਰਲਭ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਬੀ ਇਕੋ ਹੈ। "ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੋ ਜਾਣੁ ॥" ਉਸਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਿਰਦਾ ਪੂਰਾ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਬਾਝ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ।

੧੧. [ਚਰਣ ਗੁਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ]।

੧ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਭ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਹਿ।
੨ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਗੀਤ ਲਖ ਅਨਹਦ ਧੁਨਿ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ।
੩ਸੇਖ ਨਾਗ ਲਖ ਲੋਮਸਾ ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅੰਦਰਿ ਲਿਵਲਾਵਹਿ।
੪ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਲਖ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਤਿਲੁ ਅੰਤੁ ਨਾ ਪਾਵਹਿ।
੫ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰੇਵਦੇ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਨ ਸੇਵ ਪੁਜਾਵਹਿ।
੬ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਮਛੰਦ੍ਰ ਲਖ ਸਾਧਿਕ ਸਿਧਿ ਨੇਤ ਕਰਿ ਧਿਆਵਹਿ।
੭ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰੂ ਅਗਮ ਅਲਾਵਹਿ ॥੧੧॥

[ਸੰਗੀਤ=ਰਾਗ ਵਿਦਯਾ। ਲੋਮਸ=ਇਕ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਰਿਖੀ।]
[ਸਰੇਵਦੇ=ਸੇਂਵਦੇ ਹਨ। ਅਭੇਵ=ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਏ।]

(ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਬੀ ਗੁਰ ਚਰਣਾਰਵਿੰਦ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)

੧(ਛੀ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਚਾਰ) ਵੇਦ (ਅਠਾਰਾਂ) ਪੁਰਾਣ ਸੱਭੇ ਬੁੱਧਿਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਕਥਾ ਵਖ੍ਯਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਕਈ (ਰਾਗੀ ਲੋਕ) ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ, ਕਈ ਸੰਗੀਤ (ਧ੍ਰੁਪਤ, ਸਰਗਮਾਂ ਤੇ ਤਰਾਨਿਆਂ) ਵਿਚ ਟਿਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ ਲੱਖਾਂ ਲੋਮਸ ਰਿਖੀ 'ਅਬਿਗਤਿ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਗਤੀ ਗਯਾਨ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪(ਲੱਖਾਂ) ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸ਼ਨੁ ਸ਼ਿਵ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਦਾ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤੇ ਅਲੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਅਰ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ੬ਲੱਖਾ ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ਲੱਖਾਂ ਮਛੰਦਰ, ਲੱਖਾਂ ਸਾਧਕ, ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਧ, ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰਕੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭(ਪਰੰਤੂ ਇਹੀ) ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲ ਅਗੰਮ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਾਰੇ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ ਗਿਣਕੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਏਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਪੌੜੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਖੋਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ "੧" ਕਰਕੇ ਅਲੱਖ ਤੇ ਅਗੰਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਅਵਤਾਰ, ਦੇਵਤੇ, ਰਿਖੀ, ਬ੍ਰਹਮੇ, ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵ ਜਗਯਾਸੂ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਗਯਾਸੂ ਤੇ ਮੇਲਣ ਵਾਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲੇ, ਤ੍ਰੈਏ ਸਿੱਧ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਮੇਲ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਜੋ ਹਨ ਕਿਸੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਵਿੰਗ, ਇਸ਼ਾਰੇ ਯਾ ਆਸਰੇ ਸੇਤੀ ਕੁਛ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੈ।

੧੨. [ਉਚ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ]।

੧ਮਥੈ ਤਿਵੜੀ ਬਾਮਣੈ ਸਉਹੇ ਆਏ ਮਸਲਤਿ ਫੇਰੀ।
੨ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਿ ਵਲ ਦੇ ਪਗ ਵਲਾਏ ਡੇਰੀ।
੩ਅਖੀਂ ਮੂਲਿ ਨ ਪੂਜੀਅਨਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਨਿ ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ।
੪ਨ ਨਕ੍ਰ ਕੋਟੀ ਪੂਜਦਾ ਖਾਇ ਮਰੋੜੀ ਮਣੀ ਘਨੇਰੀ।
੫ਉਚੇ ਕੰਨ ਨ ਪੂਜੀਅਨਿ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਭਾਲੀ ਭਲੇਰੀ।
੬ਬੋਲਹੁ ਜੀਭ ਨ ਪੂਜੀਐ ਰਸ ਕ੍ਰਸ ਬਹੁ ਚਖੀ ਦੰਦ ਘੇਰੀ।
੭ਨੀਵੇ ਚਰਣ ਪੂਜ ਹਥ ਕੇਰੀ ॥੧੨॥

[ਤਿਵੜੀ=ਤਿੰਨ ਵੱਟ। ਸਉਹੇ=ਸਾਮ੍ਹਣੇ। ਮਸਲਤਿ ਫੇਰੀ=ਸਲਾਹ ਬਦਲਨੀ,]
[ਕੰਮ ਦਾ ਵਿਗੜਨਾ। ਡੇਰੀ=ਵਿੰਗੀ। ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ=ਮੇਰ ਤੇਰ। ਮਣੀ=ਮਣੰਤ।]
[ਭਈ ਭਲੇਰੀ=ਭਲੀ ਬੁਰੀ। ਕੇਰੀ=ਕਰਕੇ। ਨਾਲ।]

੧ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਊੜੀ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਮਿਲ ਪਵੇ (ਤਦ ਲੋਕ) ਸਲਾਹ ਫੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਤੁਰਣ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਪਸ਼ਗਨ ਹੈ। ਸੋ ਮੱਥਾ ਪੂਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ)। ੨(ਸਿਰ) ਹੰਕਾਰੂ ਕਰਕੇ ਉੱਚਾ ਹੈ (ਰੱਸੇ ਵਾਙੂ) ਵੱਟ ਚਾੜ੍ਹਕੇ ਵਿੰਗੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦਾ)। ੩ਅੱਖਾਂ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦੀਆਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮੇਰੀ ਤੇਰੀ (ਦ੍ਵੈਤ ਨਾਲ)

ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ। ੪ਨੱਕ ਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੂਜਦਾ (ਆਪ ਥੋਂ ਨੀਵੇਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਮਰੋੜੀ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦੀ) ਮਣੀ ਘਣੀ ਵੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੫ਉੱਚੇ ਕੰਨ (ਭੀ) ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਉਸਤਤ ਨਿੰਦਾ ਭਲੀ ਬੁਰੀ ਸੁਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬ਜੀਭ (ਇਸ ਲਈ) ਨਹੀਂ ਪੂਜੀਦੀ ਕਿ (ਇਕ ਤਾਂ) ਬਾਹਲਾ ਬੜ ਬੜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਬਾਹਲੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਲਈ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਘੇਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੭ਚਰਨ ਨੀਵੇਂ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ) ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੂਜੀਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਉਚੇ ਹੋਣ ਤੇ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਈਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਚੇ ਹੋਇਆਂ ਹੰਕਾਰ, ਦ੍ਵੈਤ, ਘ੍ਰਿਣਾ, ਉਸਤਤ, ਨਿੰਦਾ, ਬਕਵਾਸ, ਸੁਆਦ, ਕੁਸੰਗ ਆਦਿ ਦੂਸ਼ਣ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਲ ਤੁਰਨਾ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਚਲ ਚਲ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨੀਚ ਜਾਤੀ ਭਗਤ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹਨ, ਪਰ ਉੱਚ ਕੁਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਐਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਪਾਸਕਾਂ ਦੇ ਜਦ ਕੰਮ ਕਰਨ ਚੱਲਿਆਂ ਓਹ ਮੱਥੇ ਲੱਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਂਤੇ ਉੱਚਿਤਾ ਆਦਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਆਦਰ ਯੋਗ ਹੈ।

੧੩. [ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਹਸਤਿ ਅਖਾਜੁ ਗੁਮਾਨ ਕਰਿ ਸੀਹੁ ਸਤਾਣਾ ਕੋਈ ਨ ਖਾਈ।
੨ਹੋਇ ਨਿਮਾਣੀ ਬਕਰੀ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਵਡਿਆਈ ਪਾਈ।
੩ਮਰਣੈ ਪਰਣੈ ਮੰਨੀਐ . ਜਗਿ ਭੋਗਿ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਾਈ।
੪ਮਾਸੁ ਪਵਿਤ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਨੋ ਆਂਦਹੁ ਤਾਰ ਵੀਚਾਰਿ ਵਜਾਈ।
੫ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਕਰਿ ਜੁਤੀਆਂ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਲਿਵਲਾਈ।
੬ਤੂਰ ਪਖਾਵਜ ਮੜੀਦੇ ਕੀਰਤਨੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੁਖਦਾਈ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥ ੧੩ ॥

[ਹਸਤਿ=ਹਾਥੀ। ਅਖਾਜੁ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਸੀਹੁ ਸਤਾਣਾ=ਬਲੀ ਸ਼ੇਰ। ਨਿਮਾਣੀ=ਨਿਰਮਾਣ।]
[ਪਰਣੈ=ਵਿਆਹ। ਆਂਦਹੁ=ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ। ਤੂਰ=ਮ੍ਰਿਦੰਗ। ਤਾਰ=ਤਾਰਾਂ।]

੧ਹਾਥੀ (ਦਾ ਮਾਸ) ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਖੇ) ਗੁਮਾਨ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਾਣ (ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਬੀ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ੨ਬੱਕਰੀ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ। ੩ਮਰਣੇ ਤੇ ਪਰਣੇ ਵਿਖੇ ਮੰਨੀ ਦੀ ਹੈ, ਜੱਗਅਰ ਵਡੇ ਖਾਣਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੈ। ੪ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮਾਸ ਪਵਿਤ੍ਰ (ਮੰਨਿਆ) ਹੈ, ਆਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਤਾਰ (ਤੰਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੋ) ਵੀਚਾਰਵਾਨ (ਸਾਏ ਬੀ) ਵਜਦੀ (ਸੁਣਕੇ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੫(ਇਸਦੇ) ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ (ਨਰਮ) ਜੁਤੀਆਂ (ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ) ਸਾਧੂ ਸਰਣ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚਰਨੀਂ (ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ)। ੬(ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਚਮੜੇ ਨਾਲ) ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਤੇ ਜੋੜੀਆਂ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਖੇ ਕੀਰਤਨ (ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਵਿਚ ਇਹ) ਸੁਖਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੭ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਆਉਣਾ) ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਆਉਣਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਿਦਜਾ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਫ ਇਸਨੂੰ ਨਜਾਯ ਦੀ ਯੁਕਤੀ ਸਮਝਕੇ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਖਾਣ। ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਮਰਨਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਖਾਤਰ ਦੁਖ ਸਹਿਣ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਬਚ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਬੱਕਰੀ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਨਾਂਹੀ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਕੇਹੜਾ ਵਿਹਤ ਹੈ? ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਚਰਚਾ ਹੈ।

੧੪. [ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ]।

੧ਸਭ ਸਰੀਰ ਅਕਾਰਥੇ ਅਤਿ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ।
੨ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ ਮਿਸਟਾਨ ਪਾਨ ਹੁਇ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਕਸੂਤ੍ਰ ਇਵੇਹੀ।
੩ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਵਿਗੜਦੇ ਪਾਨ ਕਪੂਰ ਕੁਸੰਗ ਸਨੇਹੀ।
੪ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਅਰਗਜਾ ਹੁਇ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਹੁਰੇਹੀ।
੫ਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਮਾਵਦੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਖਹਿ ਮੁਏ ਸਭੇਹੀ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਰਣਿ ਵਿਣੁ ਨਿਹਫਲੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹ ਇਵੇਹੀ।
੭ਚਰਣ ਸਰਨਿ ਮਸਕੀਨੀ ਜੇਹੀ ॥੧੪॥

[ਅਕਾਰਥੇ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ। ਬਿੰਜਨ=ਭੋਜਨ। ਮਿਸਟਾਨ=ਮਿੱਠੇ ਭੋਜਨ। ਕਸੂਤ੍ਰ=ਭੈੜੇ।]
[ਕੁਸੰਗ ਸਨੇਹੀ=ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ। ਹੁਰੇਹੀ=ਹੋਰ ਬੀ। ਖਹਿ ਮੁਏ=ਲੜ ਮੋਏ।]

੧ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਅਕਾਰਥੇ ਹਨ; ਵਡੀ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ (ਇਕ) ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚ) ੨ਬਹੁਤੇ ਭੋਜਨ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਰਬਤ, ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਹੋਕੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਸੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ (ਪਹਿਰਣ ਨਾਲ) ਮੈਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ, (ਦੇਹ ਦੇ) ਕੁਸੰਗ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ਚੋਆ, ਚੰਦਨ, ਅਰਗਜਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਬੀ ਦੁਰਗੰਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ੫ਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਹਉਮੈ ਨਾਲ) ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਿਹਫਲ ਹੈ। ੭(ਪਰ) ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈ ਕੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗਰੀਬੀ (ਫੜੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ) ਜਿਹੀ (ਸਫਲਤਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ)।

ਭਾਵ-ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਬੁੱਧੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੇਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਧਾਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਕੀ ਹੋਣੀ ਹੈ? ਖਾਣ, ਪਹਿਨਣ, ਸੁਗੰਧ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਪਸ਼ੂ ਜੂਨੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਪਰਮਾਰਥ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ ਤਦ ਖਾਣ ਪਾਣ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੁੱਲ ਹਨ। ਵਡਿਆਈ ਕੀ ਹੈ?

੧੫. [ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਸਰਣੀ ਆਏ।
੨ਧ੍ਰੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਅੰਬਰੀਕੁ ਬਲਿ ਭਗਤਿ ਸਬਾਏ।
੩ਸੈਨਕਾਦਿਕ ਜੈਦੇਉ ਜਗਿ ਬਾਲਮੀਕ ਸਤਿਸੰਗ ਤਰਾਏ।
੪ਬੇਣਿ ਤਿਲੋਚਨੁ ਨਾਮਦੇਉ ਧੰਨਾ ਸਧਨਾ ਭਗਤ ਸਦਾਏ।
੫ਭਗਤੁ ਕਬੀਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਜਨ ਰਵਿਦਾਸੁ ਬਿਦਰ ਗੁਰੁ ਭਾਏ।
੬ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਰਨ ਕਵਲ ਚਿਤੁ ਲਾਏ।
੭ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਏ ॥੧੫॥

[ਬਲਿ=ਬਲ ਰਾਜਾ। ਗੁਰੁ ਭਾਏ=ਗੁਰ ਅਨੁਸਾਰ। ਸਨਾਤਿ=ਨੀਚ।
ਪ੍ਰਗਟੀ ਆਏ=ਉਜਾਗਰ ਹੋਏ।]

(ਭਗਤ ਜਿਹੜੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਪਰਗਟ ਹਨ। ਯਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸੰਖੇਪ

ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ)। [੧]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆਏ ਹਨ (ਸੋ ਹੇਠਲੀਆਂ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੨]ਧ੍ਰੂ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਅੰਬਰੀਕ, ਬਲ, ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। [੩]ਸਨਕਾਦਿਕ, ਜੈਦੇਵ, ਬਾਲਮੀਕ, ਜੱਗ ਵਿਚ ਸਤਸੰਗਤਿ ਨੇ ਤਾਰੇ। [੪]ਬੇਣੀ, ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ, ਨਾਮਦੇਉ, ਧੰਨਾ, ਸਧਨਾ ਭਗਤ ਸਦਾਏ। [੫]ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਜਨ ਰਵਿਦਾਸ, ਬਿਦਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਏ, [੬](ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕਈ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਵਾਲੇ, ਕਈ ਚਮਾਰ (ਆਦਿ) ਹਨ, ਪਰੰਤੂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚਿੱਤ ਲਾਇਆ, [੭]ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ।

ਭਾਵ–ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਣੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਸੁਖ ਪਾਯਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲਈ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

੧੬. [ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਫਕੜ]।

[੧]ਲੋਕ ਵੇਦ ਸੁਣਿ ਆਖਦਾ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਵਖਾਣੈ।
[੨]ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਸਣੁ ਮਾਤ ਲੋਕ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਸਾਤ ਪਤਾਲੁ ਨ ਜਾਣੈ।
[੩]ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਨ ਵਰਤਮਾਨ ਆਦਿ ਮਧਿ ਅੰਤ ਹੋਏ ਹੈਰਾਣੈ।
[੪]ਉਤਮ ਮਧਮ ਨੀਚ ਹੋਇ ਸਮਝਿ ਨ ਸਕਣਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ।
[੫]ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣ ਆਖੀਐ ਸਤਿ ਗੁਣ ਸੁਣ ਆਖਾਣ ਵਖਾਣੈ।
[੬]ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਸਿ ਭਰਮਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨ ਸਿਞਾਣੈ।
[੭]ਫਕੜੁ ਹਿੰਦੂ ਮੁਮਲਮਾਣੈ ॥੧੬॥

[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ=ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ। ਫਕੜੁ=ਨਿੰਦਕ, ਵਿਅਰਥ।]

[੧](ਬੁਧੀਮਾਨ) ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਕੇ ਵੇਦ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਸੁਣ ਸੁਣ (ਕੇ ਹੀ) ਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਗਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨]ਸੁਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸਣੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਸੱਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬੀ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ (ਉਸਨੂੰ) ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ। [੩]ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਆਦ ਮੱਧ ਅੰਤ ਤੀਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। [੪]ਉਤਮ ਮੱਧਮ ਅਤੇ ਨੀਚ ਹੋ ਕੇ (ਤਿੰਨ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕ) ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। [੫]ਰਜੋ ਗੁਣੀ (ਰਾਜੇ), ਤਮੋਗੁਣੀ (ਦੈਤ ਦਾਨਵ) ਸਤੋ ਗੁਣੀ (ਦੇਵਤੇ) ਬੀ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ। [੬]ਮਨ ਬਾਣੀ ਅੰਤ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ। [੭](ਏਸੇ ਕਰਕੇ) ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) ਫੱਕੜ ਹਨ, (ਭਾਵ ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਵਅਰਥ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈ ਕੇ ਹਉਮੈ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ। ਵਿਅਰਥ ਹੰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਹੈਂ, ਹਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਫੱਕੜ ਹਨ। ਕਰਣੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਸੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗ, ਗੁਰ ਸ਼ਰਨ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸੋ ਸਫਲ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਫਲ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਖੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਥਾ–"ਜਗ ਕਉਆ ਮੁਖਿ ਚੁੰਚ ਗਿਆਨੁ ॥"

੧੭. [ਜੁੱਗਾਂ ਦੇ ਧਰਮ]।

[੧]ਸਤਿਜੁਗਿ ਇਕੁ ਵਿਗਾੜਦਾ ਤਿਸੁ ਪਿਛੈ ਫੜਿ ਦੇਸੁ ਪੀੜਾਏ।

[੨]ਤ੍ਰੇਤੈ ਨਗਰੀ ਵਗਲੀਐ ਦੁਆਪਰਿ ਵੰਸੁ ਨਰਕਿ ਸਹਮਾਏ।
[੩]ਜੋ ਫੇੜੇ ਸੋ ਫੜੀਦਾ ਕਲਿਜੁਗਿ ਸਚਾ ਨਿਆਉ ਕਰਾਏ।
[੪]ਸਤਿਜੁਗ ਸਤੁ ਤ੍ਰੇਤੈ ਜੁਗਾ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਚਾਰਿ ਦਿੜਾਏ।
[੫]ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਉ ਅਰਾਧਣਾ ਹੋਰ ਕਰਮ ਕਰਿ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਏ।
[੬]ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਲੁਣੀਐ ਬੀਜਿਆ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਸੁਖ ਪਾਏ।
[੭]ਕਲਜੁਗਿ ਚਿਤਵੈ ਪੁੰਨ ਫਲੁ ਪਾਪਹੁ ਲੇਪੁ ਅਧਰਮੁ ਕਮਾਏ।
[੮]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥੧੭॥

[ਵਿਗਾੜਦਾ=ਪਾਪ ਕਰਦਾ। ਪੀੜਾਏ=ਪੀੜੀਦਾ ਸੀ।]
[ਵਗਲੀਐ=ਘੇਰੀਦਾ ਸੀ। ਲੁਣੀਐ=ਕੱਟੀਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਇਕ ਜਣਾ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਪੀੜੀਦਾ ਸੀ। [੨]ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਫੜੀਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਵੰਸ਼ ਨਰਕ (ਕੈਦ ਵਿਚ) ਜਾਂਦੀ ਸੀ। [੩]ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰੇ, ਫੜੀਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ("ਸਤਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪੁਰ ਭਣੀਐ ਕਲਿਜੁਗੁ ਉਤਮ ਜੁਗਾ ਮਾਹਿ॥ ਅਹਿਕਰੁ ਕਰੇ ਸੋ ਅਹਿਕਰੁ ਪਾਏ ਕੋਈ ਨ ਪਕੜੀਐ ਕਿਸੈ ਥਾਇ॥")। [੪]ਸਤਜੁਗ ਵਿਖੇ ਸਤਿ ਬੋਲਣ ਨਾਲ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਜੱਗਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਦੁਾਪਰ ਵਿਖੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਕਰਾਂਦੇ ਸੀ। ("ਸਤਜੁਗ ਸਤ, ਤ੍ਰੇਤਾ ਜਗੀ, ਦੁਆਪਰ ਪੂਜਾ ਚਾਰ॥" ਪੁਨਾ:-"ਕਲਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਧਾਰ")। [੫]ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਨਾਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾਂ (ਮੁੱਖ ਕਰਮ ਹੈ) ਹੋਰ ਕਰਮਾਂ (ਧਰਮਾਂ) ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। [੬](ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬੀਜਦਾ (ਉਸ ਦਾ ਫਲ) ਦੁਖ ਜਾਂ ਸੁਖ ਕਟਦਾ ਸੀ (ਪਰੰਤੂ ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਹੈ) [੭]ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਪੁੰਨ ਦੇ ਚਿਤਵਿਆਂ ਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਾਪ ਦਾ ਲੇਪ ਅਧਰਮ ਦੇ ਕਮਾਇਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੮](ਪਰ) ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ (ਪਦ ਵਿਖੇ) ਹੈ।

ਭਾਵ-ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦਾ ਅਨਜਾਯ ਦੱਸਕੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦਾ ਨਿਆਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਕਰੜੇ ਦੰਡਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਪ ਤਾਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਨਜਾਯ ਅਤਿ ਸੀ। ਹੁਣ ਨਜਾਯ ਵਧੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਨਜਾਯ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਅਰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰੀ ਪਾਪੀ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਪਾਪ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਤੀਖਣ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਤਾਮਸੀ ਤਪਾਂ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਮਾਨਸੀ ਧਰਮ "ਨਾਮ" ਜੋ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪੁਸ਼ਪ ਹੈ ਸਦਗਤੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

੧੮. [ਧਰਮ ਧਉਲ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ]।

[੧]ਸਤਜੁਗ ਦਾ ਅਨਿਆਉ ਵੇਖਿ ਧਉਲ ਧਰਮੁ ਹੋਆ ਉਡੀਣਾ।
[੨]ਸੁਰਪਤਿ ਨਰਪਤਿ ਚਕ੍ਰਵੈ ਰਖਿ ਨ ਹੰਘਨਿ ਬਲ ਮਤਿ ਹੀਣਾ।
[੩]ਤ੍ਰੇਤਾ ਖਿਸਿਆ ਪੈਰੁ ਇਕੁ ਹੋਮ ਜਗ ਜਗੁ ਥਾਪਿ ਪਤੀਣਾ।
[੪]ਦੁਆਪੁਰਿ ਦੁਇ ਪਗ ਧਰਮ ਦੇ ਪੂਜਾ ਚਾਰ ਪਖੰਡੁ ਅਲੀਣਾ।
[੫]ਕਲਿਜੁਗ ਰਹਿਆ ਪੈਰ ਇਕ ਹੋਇ ਨਿਮਾਣਾ ਧਰਮ ਅਧੀਣਾ।
[੬]ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟ ਪਰਬੀਣਾ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖ ਧਰਮ ਸਪੂਰਣੁ ਰੀਣਾ ॥੧੮॥

[ਧਉਲ=ਬੈਲ। ਉਡੀਣਾ=ਗਮਗੀਨ, ਉਦਾਸ। ਚਕ੍ਰਵੇ=ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ। ਹੰਘਨਿ=ਸਕਨਾ।]
[ਪਤੀਣਾ=ਪਤੀਜ ਗਏ। ਅਲੀਣਾ=ਮਸਤ ਹੋਣਾ। ਅਧੀਣਾ=ਗਰੀਬ, ਬੇਬਸ।]
[ਪਰਬੀਣਾ=ਚਤੁਰ, ਸ਼ਿਰੋਮਣ। ਸਪੂਰਣੁ ਰੀਣਾ=ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਕਰ ਅਥਵਾ ਰੇਣ ਕਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ।]

[1]ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਪਾਪ ਦੇ ਬਦਲੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੀੜੀਦਾ) ਅਨਿਆਉਂ ਵੇਖਕੇ ਧਰਮ ਬੈਲ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। [2](ਅਜਿਹਾ ਕਿ) 'ਸੁਰਪਤ' (ਇੰਦ੍ਰ) ਤੇ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਬੀ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਸਕੇ, ਬਲ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। [3]ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਬੈਲ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਖਿਸਕ ਗਿਆ, ਹੋਮ ਅਤੇ ਜੱਗਾਂ ਦਾ ਥਾਪ ਥਾਪਕੇ ਲੋਕ ਪਤੀਜ ਗਏ। [4]ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋ ਪੈਰ (ਹੋਰ ਘਟ ਗਏ: ਲੋਕ) ਪੂਜਾਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ। [5]ਕਲਜੁਗ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਪੈਰ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਧਰਮ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। [6]ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੇ ਪਰਬੀਣ (ਤਤ ਮਿਥਿਆ ਤੇ ਨਜਾਯ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ ਰੀਤ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। [7]ਧਰਮ (ਜੋ) ਕਿਣਕੇ ਕਿਣਕੇ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ (ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਵਾਰੇ "ਸੰਪੂਰਣ" (ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸਾਬਤ) ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਭਾਵ=ਧਰਮ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸੱਤ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਭੈ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਸੋ ਇਹ ਅਨਜਾਇ ਸੀ। ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਨਜਾਯ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਸੋ ਉਹ ਧਰਮ ਉਦਾਸ ਅਰ ਲੰਡਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੇਉਤੇ ਰਾਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨਾ ਰਖ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਅਨਜਾਯ ਕਰਦੇ ਸੇ, ਫੇਰ ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋਮ ਜੱਗ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਚਾਰ ਕਰਮ ਸੀ, ਅਰ ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਹੋਰ ਨਜੂਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨਜਾਯ ਅੱਗੇ ਸੀ ਹੁਣ (ਨਰਮੇਧ ਆਦਿ) ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਘਾਟੇ ਹੋਰ ਪੈ ਗਏ। ਦੁਆਪੁਰ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਹੋਰ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਕਿ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਖੰਡ ਰਲਾ ਦਿਤੇ, ਸੋ ਹੁਣ ਬੇਮੁਖਤਾ ਅਰ ਪਖੰਡ ਧਰਮ ਵਿਚ ਰਲ ਗਏ, ਧਰਮ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਹੋਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ ਚਾਰੇ ਪੈਰ ਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਅਰਥਾਤ "ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ" ਚਾਰੇ ਅੰਗ ਧਰਮ ਦੇ ਸਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਸਤਿਜੁਗ ਦਾ ਅਨਜਾਯ ਹਟਾਕੇ ਨਿਰੋਲ ਸਤਿ ਰਖਿਆ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਦੇ ਹੋਮ ਜਗ ਦੀਆਂ ਘਬਰਾਹਟਾਂ ਤੇ ਲੜਨ ਭਿੜਨ ਦੇ ਟੰਟੇ ਹਟਾਕੇ ਸੰਤੋਖੁ ਦਿਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਪਖੰਡ ਦੂਰ ਕਰਣ ਲਈ ਵੀਚਾਰ, ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਸਿਖ ਵਿਚ ਚਾਰ ਗੁਣ ਹੋਣ ਤਦ ਉਹ ਧਰਮੀ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਪਖੰਡ ਤੋਂ ਬਚੇਗਾ, ਤੱਤ ਮਿਥਯਾ ਸ਼ਮਝੇਗਾ, ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਅਹਿੱਲ ਰਹੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਰਿਧੀ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਕਰ ਭਰਮੇਗਾ ਨਹੀਂ ਭਰੋਸਾ ਸ਼ਰਧਾ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗੀ, ਸੱਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਏਗਾ ਅਰ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੋਂ ਛੁਟਕੇ ਸਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸੱਤ ਹੋਕੇ 'ਸੇਵਕ ਥਿਰ ਹੋਸੀ' ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇਗਾ।

੧੯. [ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ]।

[1]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਕਰਿਵਰਨ ਅਵਰਨ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਜਾਪੈ।
[2]ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਰਸਨੁ ਸੂਰਜੁ ਥਾਪੈ।
[3]ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਮਿਟਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਵਡਾ ਪਰਤਾਪੈ।
[4]ਵੇਦ ਕਤੇਬਹੁ ਬਾਹਰਾ ਅਨਹਦ ਸਬਦੁ ਅਗੰਮ ਅਲਾਪੈ।

੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਰਹਿਰਾਸ ਪਛਾਪੈ।
੬ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਕਰਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਜਪੈ ਅਜਾਪੈ।
੭ਲੰਘ ਨਿਕਥੈ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ ॥੧੯॥

[ਅਵਰਨ=ਭੈੜਾ ਵਰਣ। ਅਲਾਪੈ=ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਛਾਪੈ=ਪਛਾਣੀਦੀ ਹੈ।]
[ਅਜਾਪੈ=ਅਕਾਲ, ਪੂਰਨ ਜੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਨਿਕਥੈ=ਨਿਕਲ ਗਏ।]

੧ਚਾਰ ਵਰਣ (ਖਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸੂਦ, ਵੈਸ,) ਦਾ ਇਕ ਵਰਣ ਕਰਕੇ ਵਰਣ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਣ ਹੋਵੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ। ੨ਛੀ ਰੁਤਾਂ (ਰੂਪੀ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਸੂਰਜ ਵਾਂਙ ਸਥਾਪਨ ਹੋਇਆ। ੩ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਝਗੜਾ) ਮਿਟਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਵਡੇ ਪਰਤਾਪ ਵਾਲਾ (ਬਣਾਇਆ ਹੈ)। ੪ਇਹ ਪੰਥ ਵੇਦਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਏਹ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦਵਾਰਾ 'ਅਗੰਮ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦਾ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਹੋਣਾ (ਇਹ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਪਛਾਣੀ ਦੀ ਹੈ। ੬ਮਾਯਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਹਟਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਦਵਾਰੇ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭ਵਰ ਸਰਾਪ (ਸਿੱਧੀਆਂ ਆਦਿ) ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਜਾਪ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਕ ਬੈਖਰੀ, ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਾ ਸੁਣ ਸਕੇ, ਉਪਾਸ਼ੂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਹੋਠ ਤੇ ਜੀਭ ਹਿੱਲੇ, ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਹੀ ਸੁਣ ਸਕੇ, ਤੀਜਾ ਮਾਨਸਿਕ ਜਾਪ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਅਰ ਅਰਥ ਸਮਝਕੇ ਮਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ, ਇਹ ਪਾਠ ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਬੈਖਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਰਾਗੀ ਲੋਕ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ ਅਜਪੈ ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੁਰ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਦਾ ਹੀ ਜਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਵਰ ਸਰਾਪ ਥੋਂ ਲੰਘ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੀ ਕੁਝ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਭ ਨਾਲ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-'ਨਾਨਕ ਭੋਜਨ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰੇਣ ਨਿੰਦਕ ਆਵਧ ਹੋਇ ਉਪਤਿਸਟਤੇ ॥'' ਅਰਥ-ਇਕ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਿਸ਼ਟ ਭੋਜਨ ਲਈ, ਦੂਜਾ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰਣ ਲਈ ਖੜਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਵਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੀ ਕੁਝ ਭਾਵਣੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਭਾਵ ਆਪਾ ਮਿਟਾਕੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

੨੦: [ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰ]।

੧ਮਿਲਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਇ ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਕਰਨਿ ਸਲਾਮਾਲੇਕੀ।
੨ਜੋਗੀ ਕਰਨਿ ਅਦੇਸ ਮਿਲਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਵਿਸੇਖੀ।
੩ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਰਿ ਓਨਮੋ ਓਨਮ ਨਾਰਾਇਣ ਬਹੁ ਭੇਖੀ।
੪ਬਾਮ੍ਹਣ ਨੋ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਿ ਆਸੀਰ ਵਚਨ ਮੁਹੁ ਦੇਖੀ।
੫ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਰਹਿਰਾਸ ਸਰੇਖੀ।
੬ਰਾਜਾ ਰੰਕੁ ਬਰਾਬਰੀ ਬਾਲਕ ਬਿਰਧ ਨ ਭੇਦੁ ਨਿਮੇਖੀ।
੭ਜੋਦਨ ਭਗਤਾ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੀ ॥੨੦॥

[ਸਲਾਮਾਲੇਕੀ=ਸਲਾਮ ਅਲੈਕਮ। ਰਹਿਰਾਸ=ਰਹੁਰੀਤ, ਜਾਂ ਸੱਚਾ ਰਾਹ।]
[ਸਰੇਖੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਨਿਮੇਖੀ=ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ।]

੧(ਜਦ) ਦੋ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਿਲਕੇ ਸਲਾਮਾ ਲੇਕਮ ਕਰਦੇ

ਹਨ । [੨]ਜੋਗੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ (ਇਕ) ਆਦੇਸ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਦੂਜਾ) 'ਆਦ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ) । [੩]ਜਦ ਸੰਨਯਾਸੀ (ਆਪ ਵਿਚ ਟੱਕਰਦੇ ਹਨ) (ਇਕ) ਓਨਮ : ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਓਅੰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ, ਦੂਜਾ) ਓਨਮੋ ਨਾਰਾਇਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ) । [੪]ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ (ਜੇ ਕੋਈ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗੋਂ ਮੂੰਹ ਦੇਖਕੇ ਆਸ਼ੀਰਬਾਦ ਦਾ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਹੁਣ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । [੫]('ਭਾਈ ਜੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ' ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਹੁ ਰੀਤ ਚਲਾਈ । [੬]ਇਸ ਵਿਖੇ ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਬਾਲਕ ਬਿਰਧ ਵਿਖੇ ਭੇਦ ਰੰਚਕ ਨਹੀਂ । [੭]ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਚਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਘਟ ਭੇਦ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ "ਪੈਰੀਂ ਪਉਣਾ ਜਗ ਵਰਤਾਯਾ" ਇਹ ਰੀਤ ਇਕ ਤੁੱਲ ਚਲਾਈ । ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਪੈਰੀਂ ਪੈ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦੀ ਰੀਤਿ ਤੋਰੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਆਦਿ ਰੂਪ 'ਪੈਰੀਂ' ਪੈ ਦੀ ਥਾਂ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੁਕਮ ਰਖਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਾਲਕ ਬ੍ਰਿਧ ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਸਭ ਫਤਹ ਗਜਾਇਆ ਕਰਨ, ਇਸ ਚੰਦਨ ਬਿਰਖ ਵਿਚ ਰੂਪ ਰੇਖ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭੇਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੨੧. [ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਨੀਚਹੁ ਨੀਚੁ ਸਦਾਵਣਾ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਵੈ ਕੋਈ।
[੨]ਤ੍ਰੈ ਵੀਹਾਂ ਦੇ ਦੰਮ ਲੈ ਇਕੁ ਰੁਪਈਆਂ ਹੋਛਾ ਹੋਈ।
[੩]ਦਸੀਂ ਰਪਯੀਂ ਲਈਦਾ ਇਕੁ ਸੁਨਈਆ ਹਉਲਾ ਸੋਈ।
[੪]ਸਹਸ ਸੁਨਈਏ ਮੁਲੁ ਕਰਿ ਲਯੈ ਹੀਰਾ ਹਾਰ ਪਰੋਈ।
[੫]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਭਰਮ, ਭਉ, ਖੋਈ।
[੬]ਹੋਇ ਪੰਚਾਇਣੁ ਪੰਜਿ ਮਾਰ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਰਖਿ ਸਗੋਈ।
[੭]ਬੋਲ ਅਮੋਲ ਸਾਧ ਜਨ ਓਈ ।੨੧॥੨੩॥

[ਤ੍ਰੈ ਵੀਹਾਂ=ਸੱਠ ਪੈਸੇ ਜਾਂ ਤੀਹ ਟਕੇ। ਹੋਛਾ=ਛੋਟਾ। ਸੁਨਈਆ=ਬੁਤਕੀ ਜਾਂ ਮੋਹਰ ।]
[ਪੰਚਾਇਣੁ=ਸਤਿਸੰਗ, ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ। ਰਖਿ ਸਗੋਈ=ਮਨ ਦਾ ਰੋਕਣਾ।]

[੧]ਨੀਚ ਥੋਂ ਨੀਚ (ਆਪ ਨੂੰ) ਸਦਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਇਹ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਕੋਈ ਹੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੨](ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) 'ਤ੍ਰੈ ਵੀਹਾਂ'' (ਸੱਠ) ਪੈਸੇ (ਅਥਵਾ ਤੀਹ ਟਕੇ) ਦੇਕੇ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਲਈਏ ਤਾਂ (ਭਾਰ 'ਹੋਛਾ' ਅਰਥਾਤ) ਹੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ ਇਕ ਤੋਲਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਥਾ) [੩]ਦਸ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਮੁਨਈਆ (ਮੋਹਰ) ਲਈਏ (ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਭਾਰ ਹੋਰ) ਹਲਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । [੪]ਹਜ਼ਾਰ ਮੋਹਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਰਕੇ ਇਕ ਹੀਰਾ ਲਈਏ ਉਹ (ਭਾਰ ਐਡਾ ਹੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ) ਹਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । [੫](ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਜੋ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਭਉ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ । [੬]ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ) ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰਯ (ਅਥਵਾ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ) ਮਾਰਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ (ਮਨ) ਰੋਕ ਰਖੇ। [੭]ਉਹ ਸਾਧੂ (ਜਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ) ਬੋਲ (ਮਹਿਮਾ) ਅਮੋਲ ਹੈ (ਹੀਰੇ ਤੋਂ ਬੀ ਵਧੀਕ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਲਈ ਇਕ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਯੋਂ ਜਯੋਂ ਸ਼ੈ ਕੀਮਤੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਛੋਟੀ ਹੈ । ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਕਦਰ ਯੋਗ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ

ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸਿੱਕਿਆਂ ਬਾਬਤ ਪਤੇ ਲਗਦੇ ਹਨ :-

(੧) ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ "ਦੰਮ" ਕੋਈ ਸਿੱਕਾ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਾ ਸੀ, ਜੋ ੬੦ ਦਾ ਰੁਪੱਯਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਇਹਦੇ ਆਨੇ ਗਿਣਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ) ੧੫ ਬਣਦੇ ਹੋਣੇ ਹਨ।

(੨) ਸੁਨਈਆ ਨਾਮੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਜਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ੧੦) ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਓਦੋਂ ਦੇ ਸੁਵੱਲੇ ਭਾ ਕਰਕੇ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪੌਂਡ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇ। ਮੋਹਰ ਅਸ਼ਰਫੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਸਿੱਕਾ ਸੁਨੱਯਾ ਸੀ ਜੋ ੧੦) ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

(੩) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗ਼ਲਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿੱਕਾ ਨਾ ਸਮਝੇ, ਓਥੇ ਮੋਲ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੀਰੇ ਦਾ ਮੁਕਰਰ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਉਹ ਮੁੱਲ ਕਰਕੇ ਲਈਦਾ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੨੪.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ]।

[1]ਨਾਰਾਇਣ ਨਿਜ ਰੂਪੁ ਧਰਿ ਨਾਥਾ ਨਾਥ ਸਨਾਥ ਕਰਾਇਆ।
[2]ਨਰਪਤਿ ਨਰਹ ਨਰਿੰਦੁ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ।
[3]ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਵਖਾਣੀਐ ਕਾਰਣੁ ਕਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਬਿਰਦਾਇਆ।
[4]ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[5]ਸਤਿ ਰੂਪੁ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਜਪਾਇਆ।
[6]ਧਰਮ ਸਾਲ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਇਆ।
[7]ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥੧॥

[ਨਾਥਾਨਾਥ=ਨਾਥ ਅਤੇ ਅਨਾਥ। ਸਨਾਥ=ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ।]
[ਬਿਰਦ ਬਿਰਦਾਇਆ=ਵਡੇ ਧਰਮ ਵਾਲਾ।]

[1]ਨਾਰਾਯਣ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਨਾਥਾਂ ਅਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। [2]ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਰਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਅਰ ਰਾਜਿਆ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ (ਉਸਨੇ) ਆਕਾਰ ਬਨਾਯਾ ਹੈ। [3]ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਕਰਨਹਾਰਾ ਵੱਡੇ ਬਿਰਦ (ਧਰਮ) ਵਾਲਾ ਹੈ। [4]ਦਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਦੇਵ ਅਲਖ ਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ, (ਕਿਸੇ) ਨਾਂ ਲਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੀ (ਉਸ ਅਲਖ ਤੇ ਨਿਜ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਲਖਾਇਆ। [5]ਸਤਿ ਸਰੂਪ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਤਿਨਾਮ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਦੇਕੇ ਸਤਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨੇ ਜਪਾਇਆ। [6]ਧਰਮਸਾਲਾ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਬਣਾਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾ ਦਿਤਾ। [7]ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਮੰਤ੍ਰ ਦੱਸਕੇ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ (ਉਪਦੇਸ਼) ਸੁਣਾਇਆ। ਯਥਾ :-"ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓਰੇ ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ ॥ ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ ॥ ਮਤਿ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ ॥" ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਜਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

੨. [ਜਗਤ ਗੁਰੂ]।

[੧]ਨਿਹਚਲ ਨੀਉ ਧਰਾਈਓਨੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਸਮੇਉ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲਾਇਓਨੁ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਬੇਅੰਤੁ ਅਮੇਉ।
[੩]ਸਚਿ ਸਬਦਿ ਆਰਾਧੀਐ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਅਲਖ ਅਭੇਉ।
[੪]ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸਦਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਸਭਿ ਸੇਵਕ ਸੇਉ।
[੫]ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਅਰਥੇਉ।
[੬]ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਤਿ ਅਛਲ ਅਛੇਉ।
[੭]ਜਗਤੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ॥੨॥

[ਸਮੇਉ=(ਸਮ+ਏਵ) 'ਸੰ' ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ, 'ਏਵ' ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ। ਅਮੇਉ=ਅਮਾਪ।]
[ਅਭੇਉ=ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨ ਲਖੀਏ। ਸੇਉ=ਸੇਵਜ, ਸੇਵਾ ਯੋਗ੍ਯ।]
[ਅਰਥੇਉ=ਅਰਥੀਏ, ਲੋੜਵੰਦ। ਅਛੇਉ=ਛੇਦਨੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।]

(ਇਥੇ ਛੀ ਤੁਕਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਹਨ। ਅਰ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਖ੍ਯ ਹਨ)। [੧]ਅਟਲ ਨੀਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚੇ ਖੰਡ ਦੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਧਰਾਈ। [੨]ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਤੋਰਿਆ (ਉਹ ਪੰਥ) ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ਮਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। [੩]ਉਥੇ ਸਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਓਹ ਕਿਹਾ ਸੱਚਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ) ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਲਖ ਅਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ। [੪]ਚਹੁੰ ਵਰਣਾਂ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ, ਸੇਵਕ ਅਰ ਸੇਵ੍ਯ (ਭਾਵ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਭ) ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਵਕੇ ਚਲਣਾ, (ਤੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤ ਅਰਥੀਏ ਹੋਣਾ (ਏਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੇ ਲੱਛਣ ਹਨ), (ਭਾਵ ਸਦਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਵਿਖੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ)। [੬]ਆਦ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਦੇਸ ਹੈ ਜੋ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ) ਅਤਿ ਅਛਲ ਅਤੇ ਅਛੇਦ ਹੈ। [੭]ਅਜਿਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹਨ। (ਯਥਾ :—"ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਗੁਰਿ ਨਾਨਕ ਕਉ ਸਉਪੇ ਫਿਰਿ ਲੇਖਾ ਮੂਲਿ ਨ ਲਇਆ ॥")

੩. [ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਸਹਾਬਾ।
[੨]ਨਾਉ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜੁ ਹੈ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਨ ਮੋਹ ਮੁਹਾਬਾ।
[੩]ਬੇਸੁਮਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਹੈ ਅਲਖ ਅਪਾਰੁ ਅਲਾਹ ਸਿਵਾਬਾ।
[੪]ਕਾਇਮੁ ਦਾਇਮੁ ਸਾਹਿਬੀ ਹਾਜਰੁ ਨਾਜਰੁ ਵੇਦ ਕਿਤਾਬਾ।
[੫]ਅਗਮ ਅਡੋਲੁ ਅਤੋਲੁ ਹੈ ਤੋਲਣਹਾਰੁ ਨ ਡੰਡੀ ਛਾਬਾ।
[੬]ਇਕੁ ਛਤਿ ਰਾਜੁ ਕਮਾਂਵਦਾ ਦੁਸਮਣੁ ਦੂਤੁ ਨ ਸੋਰ ਸਰਾਬਾ।
[੭]ਆਦਲੁ ਅਦਲੁ ਚਲਾਇਦਾ ਜਾਲਮੁ ਜੁਲਮੁ ਨ ਜੋਰ ਜਰਾਬਾ।
[੮]ਜਾਹਰ ਪੀਰ ਜਗਤੁ ਗੁਰੁ ਬਾਬਾ ॥੩॥

[ਸਹਾਬਾ=ਸਾਹਿਬੀ। ਮੁਹਾਬਾ=ਮੁਥਾਜੀ, (ਅ) ਭਯ। ਸਿਵਾਬਾ=ਸਿਆਣੀਦਾ ਹੈ।]
[ਨਾਜਰੁ=ਪ੍ਰਤੱਖ। ਸੋਰ ਸਰਾਬਾ=ਡੰਡਰੌਲਾ। ਆਦਲੁ=ਨਿਆਈਂ। ਜਰਾਬਾ=ਦੁਖ।]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਅਰ ਅਥਾਹ (ਸਾਹਿਬੀ ਵਾਲਾ ਹੈ)। [੨](ਇੱਡਾ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ) ਨਾਮ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਹੈ (ਗਰੀਬਾਂ ਪੁਰ ਦਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਯ ਹੈ।

[੩]ਨਿਰੰਕਾਰ ਬੇਅੰਤ, ਅਲੱਖ ਅਪਾਰ ਹੈ (ਉਸ) ਅੱਲਾਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੀ) ਸਿਞਾਣਿਆ ਹੈ। [੪]ਉਸਦੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਪੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ) ਹਾਜ਼ਰ (ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਹੈ ਜੋ) ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਹੀਂ ('ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾਹੂੰ ਬਾਹਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ॥')। [੫](ਫੇਰ ਉਹ) ਅਗੰਮ ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਤੋਲ ਹੈ ਕੋਈ ਡੰਡੀ ਤੇ ਛਾਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੋਲੀਏ।[੬]('ਇਕਛੱਤ' ਕਹੀਏ) ਏਕ ਛੱਤ੍ਰ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਖੇ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ (ਅਰਥਾਤ ਡੰਡਰੌਲਾ) ਪਾ ਕੇ (ਰੱਯਤ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਵੇ)। [੭]ਆਪ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਨਿਆਈ ਹਨ ਪੂਰਾ ਨਯਾਇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਜ਼ਾਲਮ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਜ਼ੋਰ ਤੇ 'ਜ਼ਰਾਬਾ' (ਕਸ਼ਟ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। [੮]ਬਾਬਾ (ਨਾਨਕ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਪੀਰ (ਨਾਨਕ ਕਰਕੇ) ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ (ਯਾ ਜ਼ਾਹਰਾ ਪੀਰ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਹੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ।

੪. [ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ]।

[੧]ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂਆ ਮੁਸਲਮਾਣਾ ਮਕਾ ਕਾਬਾ।
[੨]ਘਰਿ ਘਰਿ ਬਾਬਾ ਗਾਵੀਐ ਵਜਨਿ ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗੁ ਰਬਾਬਾ।
[੩]ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਆਇਆ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਅਜਬੁ ਅਜਾਬਾ।
[੪]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਇ ਸਾਧਿ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਹੋਇ ਤਰਾਬਾ।
[੫]ਚੰਦਨੁ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਅਵਲਿ ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਖਰਾਬਾ।
[੬]ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭ ਕੋ ਕੁਦਰਤਿ ਕਿਸ ਦੀ ਕਰੈ ਜਵਾਬਾ।
[੭]ਜਾਹਰ ਪੀਰੁ ਜਗਤੁ ਗੁਰ ਬਾਬਾ ॥੪॥

[ਬਨਾਰਸ=ਕਾਸ਼ੀ। ਅਜਬੁ ਅਜਾਬਾ=ਅਚਰਜ ਤੇ ਅਚਰਜ ਰੂਪ।]
[ਤਰਾਬਾ=ਤਰਨਾ। ਜਵਾਬਾ=ਉਤਰ।]

[੧]ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਸ਼ੀ (ਥੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਕਾਅਬੇ (ਤੇ ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਜ਼ਯਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੨]ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਸ ਘਰ ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਤਾਲ ਕੈਂਸੀਆਂ, ਜੋੜੀਆਂ (ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਤੇ) ਰਬਾਬ (ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ) ਪਏ ਵਜਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਕ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਘਰ ਘਰ ਮੁਕਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ)। [੩]ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਹੋ ਕੇ (ਸਚਖੰਡ ਤੋਂ) ਆਇਆ ਹੈ, ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਣਹਾਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਅਰ ਫੇਰ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ)। [੪](ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਨਾਲ) ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕ ਵਰਣ ਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ) ਤਰਦੇ ਹਨ। [੫](ਜਿਕੂੰ) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਵਣਾਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ) ਅੱਵਲ ਦੋਮ ਸੇਮ (ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ) ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਭਾਵ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ), (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮਾਣ "ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਏਕ ਸੋ ਆਹੀ" ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਦ੍ਵੈਤ ਤੇ ਤ੍ਰਿੰਨ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਕ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੀ ਪੂਰਨ ਹੈ)। [੬]ਸਭ ਕੋਈ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਹੈ, ਕਿਸ ਦੀ ਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਗੋ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸੱਕੇ ? [੭]ਜ਼ਾਹਰਾ ਪੀਰ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਖੇ, ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ) ਜਗਤ ਗੁਰੂ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਬੀ ਗੁਰੂ ਹੈ)।

੫. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਆਗਮਨ]।

[੧]ਅੰਗਹੁ ਅੰਗੁ ਉਪਾਇਓਨੁ ਗੰਗਹੁ ਜਾਣੁ ਤਰੰਗੁ ਉਠਾਇਆ।
[੨]ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਗਹੀਰੁ ਗੁਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦੁ ਸਦਾਇਆ।
[੩]ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਦੇਣਿਹਾਰੁ ਦੁਖ ਸੁਖੁ ਸਮਸਰਿ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰ ਚਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ।
[੫]ਬਿਰਖਹੁ ਫਲੁ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖੁ ਪਿਉ ਪੁਤਹੁ ਪੁਤੁ ਪਿਉ ਪਤੀਆਇਆ।
[੬]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨੁ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
[੭]ਬਾਬਾਣੇ ਗੁਰ ਅੰਗਦੁ ਆਇਆ ॥੫॥

[ਅੰਗਹੁ=ਸਰੀਰ ਥੋਂ। ਲੇਪੁ=ਦਾਗ। ਪਰਚਾ=ਪ੍ਰੇਮ। ਪਰਚਾਇਆ=ਲਗਾਇਆ।]
[ਬਬਾਣੇ=ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਜਾਂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਖੇ।]

[੧](ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ (ਮਾਨੋਂ) ਗੰਗਾ ਥੋਂ ਤਰੰਗ ਉਠਾਇਆ। [੨]ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ (ਡੂੰਘੇ ਤੋਂ ਡੂੰਘਾ) ਗਹਿਰੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਸੱਦਿਆ। [੩]ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਬੀ ਦਾਤਾ ਅਰ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਬੀ ਦੇਣਹਾਰ (ਓਹੀ ਹੈ), ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕੋਈ ('ਲੇਪ') ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। [੪]ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਤੇ) ਚੇਲੇ (ਅੰਗਦ) ਨੇ ਅਜਿਹਾ ('ਪਰਚਾ') ਪ੍ਰੇਮ ਲਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਅਰ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਬਣ ਗਿਆ। [੫](ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਬ੍ਰਿਖੋਂ ਫਲ ਤੇ ਫਲੋਂ ਬ੍ਰਿਛ, ਪਿਉ ਪੁਤ ਥੋਂ (ਪਤੀਜਿਆ) ਤੇ ਪੁਤ ਪਿਤਾ ਪੁਰ ਪਤੀਜਿਆ। [੬]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਗਾਕੇ ਅਲਖ ਲਖਾ ਦਿਤਾ। [੭](ਐਉਂ) ਬਾਬੇ ਦੇ (ਘਰ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਆਇਆ (ਭਾਵ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ)।

੬. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼]।

[੧]ਪਾਰਸੁ ਹੋਆ ਪਾਰਸਹੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪਰਚੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਣਾ।
[੨]ਚੰਦਨੁ ਹੋਇਆ ਚੰਦਨਹੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਰਹਤਿ ਵਿਚਿ ਰਹਣਾ।
[੩]ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਖੁ ਦੁਰਮਤਿ ਦੁਖ ਦਹਣਾ।
[੪]ਅਚਰਜ ਨੋ ਅਚਰਜੁ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਮਹਣਾ।
[੫]ਅਪਿਉ ਪੀਅਣ ਨਿਝਰੁ ਝਰਣੁ ਅਜਰੁ ਜਰਣੁ ਅਸਹੀਅਣੁ ਸਹਣਾ।
[੬]ਸਚੁ ਸਮਾਣਾ ਸਚੁ ਵਿਚਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਵਹਣਾ।
[੭]ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਨਣੁ ਲਹਣਾ ॥੬॥

[ਕਹਣਾ=ਕਹਾਇਆ। ਦਹਣਾ=ਨਾਸ਼ ਹੋਏ। ਅਪਿਉ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।]
[ਨਿਝਰੁ ਝਰਣੁ=ਇਕ ਰਸ ਝਰਣਾ। ਅਸਹੀਅਣੁ=ਜੋ ਨਾ ਸਹਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।]
[ਵਹਣਾ=ਚਲਣਾ। ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ = ਬਾਬੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ।]

[੧](ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪਾਰਸ ਥੋਂ (ਲਹਿਣਾ) ਪਾਰਸ ਹੋਯਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਾਇਆ। [੨]ਚੰਦਨ ਥੋਂ ਚੰਦਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਲਗਾ। [੩]ਜੋਤ ਵਿਖੇ ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਈ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸੁਖ ਨੇ ਦੁਰਮਤ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ (ਵਾਲੀ ਤਾਕਤ ਪਾ ਦਿਤੀ। ਭਾਵ ਦੋ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਹਟ ਗਈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜੋ ਵਧੀਕ ਯੋਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਸੀ, ਜੋ ਦੁਰਮਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਸੀ,

ਉਹੋ ਤਾਕਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਹੋ ਗਈ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਤਾਰਕ ਹੋ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਗਈ ਫੇਰ ਹੁਣ ਕੀ ਫਰਕ ਰਿਹਾ) । [੪]ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਮਿਲਿਆ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਸਮਾਇਆ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਜੋ ਆਪ ਬੀ ਅਵਤਾਰ ਹੀ ਸੇ, ਅਰ ਜਾਣਕੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਸੇ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗੂ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਣ, ਤਾਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਵੱਲ ਆਵੇ ਉਹ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਬੀ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੇ, ਅਵਤਾਰ ਹੋਕੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਸੇ, ਫੇਰ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਜਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਦ ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਮਿਲ ਗਿਆ ਭਾਵ ਇਕ ਪੱਲੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ੈਆਂ ਮਿਲ ਪਈਆਂ। ਕਈ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੂੰ ਲੇਸ਼ਾ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤੁਕ ਉਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਏਕ ਰੂਪ ਕਿਨਹੂੰ ਪਹਚਾਨਾ', ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੀ ਇਹੋ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ । ਅਰ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਮਾਮੂਲੀ ਜੀਵਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀ ਸੋ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਨਮੂਨਾ ਬਣਨ ਲਈ ਸੀ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਵਿਚ ਪਦਮ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ? ਦੂਜੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ 'ਆ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਤੂੰ ਲਹਿਣਾ ਤੇ ਅਸਾਂ ਦੇਣਾ' ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਤਾਂ ਓਹ ਸੇ, ਪਰ ਉਪਰ ਕਥੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੋਰ ਜਾਮੇਂ ਵਿਚ ਸੇ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਾਖੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਵੱਖਰਾ ਸੀ, ਸਚੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸੇ ਦੇ ਫੈਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ) [੫](ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਣ, (ਕਿਊਂ ਕਹਿੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ) ਝਰਣੇ ਵਹਿ ਤੁਰੇ । ਅਜਰ ਨੂੰ (ਫੇਰ) ਜਰਨ, ਨਾ ਸਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦਾਤ ਨੂੰ ਉਹੋ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਹਿਣ (ਭਾਵ ਸਮਾਉਣ) । [੬](ਫੇਰ ਉਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੈ) ਸਚ ਵਿਚ ਸਚ ਸਮਾ ਗਿਆ, (ਉਹੋ) ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਸਾਧ ਸੰਗ ਦਾ ਵਹਿ ਰਿਹਾ (ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ) । ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸੱਚ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਅਵਧੀ ਕਰ ਦਿਖਾਉਣੀ ਸੀ ਸੋ ਕਰ ਵਿਖਾਈ। ਜੇ ਅੰਗਦ ਜੀ ਸੱਚ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਨ ਤਾਂ ਸਚ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਥਾ ਟੇਕਕੇ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਅੰਗਦ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਤਦ ਗੁਰੂ ਮੱਥਾ ਕਿਵੇਂ ਟੇਕਦਾ ? ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆਇਆ ਤਦ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਜੀਵ ਚੁਣੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਤਦ ਰੂਪ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਬੀ ਗੁਰਜਾਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਪਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰਅਵਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸੇ । ਉਹ ਕਰਣੀ ਵਾਲੇ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਸੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈਰੀਂ ਪਦਮ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਅਵਤਰੇ ਸੇ) । [੭]ਬਾਬੇ (ਦੇ) ਸਰੂਪ (ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਹਿਣਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਬਾਬਾ ਭੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ ਲਹਿਣਾ ਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ)

੭. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਪੁਤ੍ਰ।]

[੧]ਸਬਦੇ ਸਬਦੁ ਮਿਲਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਘੜੁ ਘੜਾਏ ਗਹਣਾ।
[੨]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਚਲਣਾ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਖਲਹਲੁ ਖਹਣਾ।
[੩]ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੀ ਸਾਹਿਬੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੋਸ਼ ਨਸ਼ੀਨੀ ਬਹਣਾ।
[੪]ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਸਮਰਥ ਹੈ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲ ਅੰਦਰਿ ਛਹਣਾ।
[੫]ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮ ਅਰਥ ਵੀਚਾਰਿ ਸਹਜਿ ਘਰਿ ਘਹਣਾ।
[੬]ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਛਡਿ ਲੋਭ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰਹੁ ਤਹਣਾ।
[੭]ਪੁਤ੍ਰ ਸਪੁਤ੍ਰ ਬਬਾਣੇ ਲਹਣਾ ॥ ੭ ॥

[ਖਲਹਲੁ=ਖੜਬੜਾਟ। ਗੋਸ ਨਸੀਨੀ=ਏਕਾਂਤ ਸੇਵਨ। ਛਹਣਾ=ਛਪਣਾ।]
[ਘੜਣਾ=ਘਸਾਉਣਾ। ਤ੍ਰਸਣਾ=ਤ੍ਰੱਸਨਾ=ਨੱਸਣਾ।]

[1]ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਇਆ (ਦੇਖੋ ਹੁਣ) ਗੁਰਮੁਖ ਅਘੜ ਗਹਿਣਾ ਘੜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੋ ਅਗੇ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਹੁਣ ਕੀ ਘੜਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਘੜਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਮਿਲਿਆ। ਹੁਣ ਘੜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਕੁਰਾਂ ?) [2]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਭੈ ਵਿਖੇ ਚਲਿਆ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਖੜਬੜਾਟ ਵਿਚ ਨਾਂ ਖਪਿਆ, (ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ)। [3]('ਦੀਨ ਦੁਨੀ' ਦੀ ਅਰਥਾਤ) ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਸਾਹਿਬੀ (ਪਾਸ ਹੋਵੇ ਫੇਰ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਏਕਾਂਤ ਬਹਿਣਾ (ਕੀਤਾ)। [4]ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥ ਹੋਕੇ, ਅਛਲ ਹੋਕੇ, ਛਲ ਰੂਪ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਛਿਪਿਆ ਰਿਹਾ। [5]ਸਤਿ ਸੰਤੋਖਾਦਿਕ ਗੁਣਾ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਤੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਕੇ ਸਹਜ ਘਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਏ। [6]ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ, ਵਿਰੋਧ ਛੱਡਕੇ ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਾਹ ਦੇਣਾ (ਇਹ ਸਹਿਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਸਹਿਜ ਦਾ ਵਿਧਿ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਸੀ-ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਵੀਚਾਰ ਹੋਣਾ, ਹੁਣ ਨਿਖੇਧੀ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਨੇ-ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਵਿਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋਣਾ)। [7]ਅਜਿਹੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬਾਬੇ (ਦੇ ਘਰ) ਵਿਖੇ 'ਲਹਿਣਾ' ਜੀ ਹੋਏ।

੮. [ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਪੁਤ੍ਰ]।

[1]ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗੁ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਫਲਿਆ।
[2]ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਈਅਨੁ ਦੀਵੇ ਤੇ ਜਿਉ ਦੀਵਾ ਬਲਿਆ।
[3]ਹੀਰੈ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ ਛਲੁ ਕਰਿ ਅਛਲੀ ਅਛਲੁ ਛਲਿਆ।
[4]ਕੋਈ ਬੁਝਿ ਨ ਹੰਘਈ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਪਾਣੀ ਰਲਿਆ।
[5]ਸਚਾ ਸਚੁ ਸੁਹਾਵੜਾ ਸਚੁ ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਸਚਹੁ ਢਲਿਆ।
[6]ਨਿਹਚਲੁ ਸਚਾ ਤਖਤੁ ਹੈ ਅਬਿਚਲ ਰਾਜ ਨ ਹਲੈ ਹਲਿਆ।
[7]ਸਚ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਸਉਪਿਆ ਸਚ ਟਕਸਾਲਹੁ ਸਿਕਾ ਚਲਿਆ।
[8]ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਸਭ ਹਥ ਜੋੜਿਕੈ ਹੋਏ ਖਲਿਆ।
[9]ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਸੁ ਅਟਲੁ ਨ ਟਲਿਆ ॥ ੮ ॥

[ਅੰਗੁ=ਸਰੀਰ। ਹੰਘਈ=ਸਕਨਾ। ਸਚਹੁ ਢਲਿਆ=ਸਚਖੰਡ ਥੋਂ ਉਤਰਿਆ।]
[ਅਬਿਚਲ=ਨਾ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲਾ। ਸਿੱਕਾ=ਮੁਹਰ।]

[1]ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਅਰਥਾਤ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੇ ('ਅੰਗ') ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਫਲ ਫਲਿਆ। [2](ਜੋਤ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਾਕੇ (ਮਾਨੋਂ) ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ। [3](ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ (ਮਨ ਰੂਪੀ) ਹੀਰਾ ਬੇਧਿਆ (ਮਾਨੋਂ) ਜਾਦੂ ਕਰਕੇ 'ਅਛਲੀ' (ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ) ਨੇ 'ਅਛਲ' (ਅੰਗਦ) ਨੂੰ ਛਲ ਲੀਤਾ, (ਭਾਵ ਵਸੀਕਾਰ ਹੇਠ ਕਰ ਲੀਤਾ)। [4]ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਮਾਨੋਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। [5]ਸੱਚਾ (ਸੱਚ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਅਰ) ਸੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਹਾਵੜੇ ਹਨ, ਸੱਚ ਤੋਂ ਸੱਚ ਵਿਚ ਢਲਿਆ। (ਸੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਸੱਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਸੱਚ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ)। [6](ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਨਿਹਚਲ') ਅਚਲ ਸੱਚਾ ਤਖਤ ਹੈ, ਅਟੱਲ ਰਾਜ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਲਾਇਆ ਹਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। [7]ਸੱਚ ਸਬਦ (ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨੇ ਸਉਂਪਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ ਥੋਂ 'ਸਿੱਕਾ' ਤੁਰ

ਪਿਆ। ⁵ਸਿੱਧ, ਨਾਥ, (ਸਾਰੇ) ਅਵਤਾਰ, ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਖਲੋ ਗਏ (ਅਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :–) ⁶(ਆਪ ਦੀ) ਆਗਜ਼ਾ ਸੱਚੀ ਅਰ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਕਦੀ ਟਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ (ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਆਪਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਂ)।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਬਾਤ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਤੇ ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਅਛਲ ਕਹਿਣਾ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਹਿਣਾ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਪਰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ, ਸਾਫ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਸਿੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਫਰਜ਼ ਜੁਦਾ ਸੇ, ਇਕ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਕੇ ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਤ੍ਰਹਕਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਨਾ ਸੀ, ਦੂਏ ਨੇ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਨਮੂਨਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਐਉਂ ਭਗਤੀ ਕਰੀਦੀ ਹੈ।

੯. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ]।

¹ਅਛਲੁ ਅਛੇਦੁ ਹੈ ਅਭੇਦੁ ਹੈ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ।
²ਮਹਿਮਾ ਮਿਤਿ ਮਰਿਜਾਦ ਲੰਘਿ ਪਰਮਿਤਿ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
³ਰਹਰਾਸੀ ਰਹਰਾਸਿ ਹੈ ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।
⁴ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲੁ ਅਮਰ ਪਦੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਿਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲਾਇਆ।
⁵ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖਹੁ ਪੁਰਖ ਉਪਾਇ ਸਮਾਇਆ।
⁶ਵਰਤਮਾਨ ਵੀਹਿ ਵਿਸਵੇ ਹੋਇ ਇਕੀਹ ਸਹਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ।
⁷ਸਚਾ ਅਮਰੁ ਅਮਰਿ ਵਰਤਾਇਆ ॥੯॥

[ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ=ਅਛਲ ਹੋਕੇ ਛਲਿਆ ਗਿਆ। ਰਹਰਾਸੀ ਰਹਰਾਸਿ=ਰਾਹਰੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਹਰੀਤ, ਸੱਚਾ ਰਾਹ। ਵਰਤਮਾਨ=ਸੰਸਾਰ। ਇਕੀਹ=ਇਕ ਦੀ 'ਈਹਾ' ਇੱਛਾ ਰੱਖਕੇ। ਅਮਰੁ=ਹੁਕਮ। ਅਮਰਿ=ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ।]

(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਸੱਚਾ 'ਅਮਰ' ਹੁਕਮ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਲੈ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਤੀਕ ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ¹ਅਛਲ, ਅਛੇਦ, ਅਭੇਦ ਭਗਤ ਵਛਲ (ਆਦਿ) ਹੋ ਕੇ ਛਲਿਆ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ)। ²ਮਹਿਮਾਂ ਹੱਦ ਅਰ ਮਰਿਜਾਦਾ ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਈ, ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ³ਸਿੱਧੇ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਜਾਂ ਰਹੁਰੀਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ, ਆਪ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪੈਰੀਂ ਪਾਇਆ। ⁴ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਸੁਖ ਫਲ ਅਮਰ ਪਦ (ਪਾਯਾ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲਗਾ, (ਭਾਵ ਦੂਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਤੁਰੀ)। ⁵ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ (ਹੋਜਾ ਤੇ) ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋਜਾ, ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਪੁਰਖ ਉਪਾਕੇ (ਪਹਿਲਾ) ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤਦ) ਸਮਾਇਆ। ⁶(ਜਗਤ) ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਹੈ (ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ), (ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਇਕ ਇੱਛਾ ਵਾਲੇ ਯਾ) ਤੁਰੀਆ ਆਰੂੜ੍ਹ ਹੋਕੇ ਸਹਜ ਘਰ ਆ ਗਏ। ⁷(ਸਚੇ ਗੁਰੂ) ਅਮਰ ਨੇ ਸੱਚਾ ਹੁਕਮ ਤੋਰਿਆ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਬੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਭੀ ਅਵਤਾਰ ਹੀ ਸੇ, ਸਿਰਫ ਇਹ ਢੰਗ ਨਿਰਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਹੋਕੇ ਪਰਦਾ ਤਾਣੀ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਗਤ ਪੰਥ ਮੁਕੰਮਲ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਦਮ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਹੈਸੀ।

੧੦. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ]।

[1]ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾਇਕੈ ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਚੇਲਾ।
[2]ਵਾਣਾ ਤਾਣਾ ਆਖੀਐ ਸੁਤੁ ਇਕੁ ਹੋਇ ਕਪੜੁ ਮੇਲਾ।
[3]ਦੁਧਹੁ ਦਹੀ ਵਖਾਣੀਐ ਦਹੀਅਹੁ ਮਖਣੁ ਕਾਜੁ ਸੁਹੇਲਾ।
[4]ਮਿਸਰੀ ਖੰਡੁ ਵਖਾਣੀਐ ਜਾਣੁ ਕਮਾਦਹੁ ਰੇਲਾ ਪੇਲਾ।
[5]ਖੀਰਿ ਖੰਡੁ ਘਿਉ ਮੇਲਿ ਕਰਿ ਅਤਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸਾਦ ਰਸ ਕੇਲਾ।
[6]ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਥੁ ਮਿਲਿ ਚੂਨੇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗ ਸੁਹੇਲਾ।
[7]ਪੋਤਾ ਪਰਵਾਣੀਕੁ ਨਵੇਲਾ ॥੧੦॥

[ਵਾਣਾ=ਪੇਟਾ। ਕਾਜੁ ਸੁਹੇਲਾ=ਹਰ ਕੰਮੀਂ ਸ਼ੋਭਨੀਕ। ਰੇਲਾ ਪੇਲਾ=ਗੁੜ ਸ਼ੱਕਰ।]
[ਰਸ ਕੇਲਾ=ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਰੰਗ=ਲਾਲ ਰੰਗ। ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਹਣਾ।]
[ਨਵੇਲਾ=ਨਵਾਂ ਜਾਂ ਨਾਦੀ, ਸੁਹਣਾ।]

[1]ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ (ਮਨ ਨੂੰ) ਪਰਚਾਕੇ ਚੇਲਾ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਚੇਲਾ (ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ)। [2]ਜਿੱਕੁਰ ਪੇਟਾ ਅਤੇ ਤਾਣਾ (ਵਖੋ ਵਖ ਨਾਉਂ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ. ਸੂਤ ਇਕੋ ਹੈ ਜੋ ਮਿਲ ਕਰ ਕੱਪੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਅੰਗਦ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਨਾਮ ਹੋਇਆ)। [3]ਦੁੱਧ ਥੋਂ ਦਹੀਂ, ਦਹੀਂ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮੀਂ ਸੋਭਦਾ ਹੈ। [4]ਫੇਰ ਕਮਾਦ ਥੋਂ (ਰੇਲਾ ਪੇਲਾ) ਗੁੜ ਸ਼ੱਕਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਥੋਂ ਮਿਸ਼ਰੀ ਖੰਡ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। [5]ਖੀਰ, (ਦੁਧ), ਖੰਡ, ਅਰ ਘਿਉ ਮਿਲਕੇ ਵਡੇ ਅਚਰਜ ਰਸ ਵਾਲੀ (ਤਸ਼ਮਈ ਬਣਦੀ ਹੈ) ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [6]ਪਾਨ, ਸੁਪਾਰੀ, ਤੇ ਕੱਥਾ ਮਿਲਕੇ ਚੂਨੇ ਦਾ (ਸੁਰੰਗ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਸੁਹਣਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। [7](ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ) ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੋਤ੍ਰਾ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ) ਸੁਹਣਾ ਹੋਇਆ (ਅਥਵਾ ਨੌਤਨ=ਨਾਦੀ ਪੋਤ੍ਰਾ ਹੈ)।

੧੧. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ]।

[1]ਤਿਲਿ ਮਿਲਿ ਫੁਲ ਅਮੁਲ ਜਿਉ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਧਿ ਸੁਗੰਧਿ ਫੁਲੇਲਾ।
[2]ਖਾਸ਼ਾ ਮਲਮਲਿ ਸਿਰੀਸਾਫੁ ਸਾਹ ਕਪਾਹ ਚਲਤ ਬਹੁ ਖੇਲਾ।
[3]ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ।
[4]ਦੁਨੀਆ ਕੂੜੀ ਸਾਹਿਬੀ ਸਚ ਮਣੀ ਸਚ ਗਰਬਿ ਗਹੇਲਾ।
[5]ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੁੜਾਇਅਨੁ ਜਿਉ ਮਿਰਗਾਵਲਿ ਦੇਖਿ ਬਘੇਲਾ।
[6]ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਪਿਛੈ ਲਗੇ ਨਥਿ ਨਕੇਲਾ।
[7]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਅਮਰਿ ਸੁਹੇਲਾ॥੧੧॥

[ਫੁਲੇਲਾ=ਚੰਬੇਲੀ। ਸੰਧਿ=ਮਿਲੌਨੀ। ਸਿਰੀਸਾਫੁ=ਕੱਪੜਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ।]
[ਸਾਹ=ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਸਚ ਮਣੀ=ਸਚੀ ਦਮਕ। ਸਚ ਗਰਬਿ=ਸੱਚਾ ਮਦ।]
[ਗਹੇਲਾ=ਮਸਤ। ਬਘੇਲਾ=ਸ਼ੇਰ। ਨਕੇਲਾ=ਨੱਕ ਦੀ ਲਗਾਮ।]

[1]ਤਿਲਾ ਦਾ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਮੋਲਕ ਸੁਗੰਧਿ ਵਾਲਾ ਫੁਲੇਲ ਬਣਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਹੀ) ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਲੌਨੀ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [2]ਖਾਸਾ, ਮਲਮਲ; ਸਿਰੀਸਾਫ ਆਦਿ

ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਖੇਲ ਕਪਾਹ ਦੇ (ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ ਤਿਹਾ ਹੀ) 'ਸਾਹ' (ਬ੍ਰਹਮ) ਦੇ 'ਚਲਿਤ' (ਕੌਤਕ) ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹਨ। [੩]ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ (ਸ਼ਬਦ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਮਿਲੋ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸੁਣੋਂ)। (ਗੁਰੂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ?) [੪]ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਝੂਠੀ ਸਾਹਿਬੀ (ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ('ਸਚਮਣੀ' ਅਰਥਾਤ) ਸੱਚੇ ਦਮਕ ਵਾਲੇ 'ਸੱਚੇ ਮਦ' ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ । [੫]ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤੇ (ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਖਕੇ ਇਉਂ) ਨੱਠ ਗਏ ਜਿੱਕੁਰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਡਾਰ (ਰਫੂ ਚੱਕ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । [੬]ਰਜ਼ਾਈ (ਗੁਰੂ) ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਕੇ ਇਉਂ ਤੁਰਦੇ ਹਨ (ਮਾਨੋਂ) ਨੱਕ ਨਕੇਲ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਈ ਹੋਈ) ਹੈ। [੭]ਸੱਚਾ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਜਿਕੂੰ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਫੁਲੇਲ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਇਕੋ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਇਕੋ ਸ਼ੈ ਦੋ ਥਾਈਂ ਵਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਕੂੰ ਇਕ ਕਪਾਹ, ਖਾਸੇ, ਮਲਮਲ, ਸਿਰੀਸਾਫ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਜੋਤ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਗੁਰਜਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮੂਰਤ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸ਼ਬਦ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਾਹਿਬੀ ਨੂੰ ਕੂੜ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਚੀ ਮਣੀ ਸੱਚੇ ਮਦ (ਨਾਮ ਰਸ) ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਗਰਬ (ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ) ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੁਛ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ, ਮਗਰ ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਆਨੰਦ ਗੁਰਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

੧੨. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਆ ਸਤਿਗੁਰਹੁ ਅਚਰਜੁ ਅਮਰ ਅਮਰਿ ਵਰਤਾਇਆ।
[੨]ਸੋ ਟਿਕਾ ਸੋ ਬੈਹਣਾ ਸੋਈ ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ।
[੩]ਖੋਲਿ ਖਜਾਨਾ ਸਬਦੁ ਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਵਾਣੁ ਕਰਿ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਲੈ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਕੁ ਧਿਆਈਐ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।
[੬]ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਗੁਰਸਿਖ ਸਭ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ।
[੭]ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਥਾਟੁ ਬਣਾਇਆ ॥੧੨॥

[ਅਮਰ=ਹੁਕਮ । ਬੈਹਣਾ=ਸਿੰਘਾਸਣ। ਕੁਲਾ ਧਰਮ=ਕੁਲ ਦਾ ਧਰਮ । ਥਾਟੁ=ਬਣਾਉ]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅੰਗਦ) ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ) ਅਮਰਦਾਸ ਹੋਇਆ ਅਰ ਅਚਰਜ ਹੁਕਮ (ਅਥਵਾ ਖੇਲ) ਵਰਤਾਇਆ । [੨]ਸੋਈ ਰਾਜ ਤਿਲਕ, ਸੋਈ ਸਿੰਘਾਸਣ, ਸੋਈ ਸਚੇ (ਨਾਮ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਚਲਾਇਆ । [੩]ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ । [੪]ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕਰਕੇ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਲੈ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ) ਚਰਣੀ ਲਾਏ । [੫](ਚਾਰ ਵਰਨ ਕਿਹੜੇ ਜੋ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ ? ਉੱਤਰ :-ਨਹੀਂ ਓਹ ਚਾਰ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। [੬](ਫੇਰ ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਤੇ ਵਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਸਨ ? ਉੱਤਰ : ਨਹੀਂ) ਸਾਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੁਲਾ ਧਰਮ (ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ) ਮਾਯਾ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਖਿਆ । [੭]ਪੂਰੇ (ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਚਖੰਡ ਪਯਾਨੇ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲਈ) ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਬਣਾ ਦਿਤਾ।

੧੩. [ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ]।

੧ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਸਬਦ ਵਰਤਾਇਆ।
੨ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਦੇ ਸੰਸਾਰੁ ਤਰਾਇਆ।
੩ਕਲੀ ਕਾਲ ਇਕ ਪੈਰ ਹੁਇ ਚਾਰ ਚਰਨ ਕਰਿ ਧਰਮੁ ਧਰਾਇਆ।
੪ਭੁਲਾ ਭਲਾ ਭਲਿਆਈਅਹੁ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਰਾਹੁ ਚਲਾਇਆ।
੫ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਗਹਣਗਤਿ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
੬ਅਪਰੰਪਰ ਆਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਪਰਮਿਤਿ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨ ਪਾਇਆ।
੭ਆਪੇ ਆਪਿ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ॥੧੩॥

[ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ। ਭੱਲਾ=ਜਾਤ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ।]
[ਗਹਣਗਤਿ=ਕਠਨਗਤੀ। ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ=ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ। ਪਰਮਿਤਿ-ਮਿਤਿ ਥੋਂ ਪਰੇ ਅਨੰਤ।]

(ਇਸ ਪੌੜੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਤੀਜੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੧'ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ' (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ) 'ਗੁਰ ਆਦਿ' (ਨਾਨਕ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਮੁੱਢ ਅਰ ਜੁੱਗਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤਾਯਾ। ੨(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਅਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਗੁਰਸਿਖ੍ਯਾ ਦੇ ਕੇ (ਸਾਰੇ) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿਤਾ। ੩ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਦੇ (ਚਾਰ ਪੈਰ ਅਰਥਾਤ ਤਪ, ਸੋਚ, ਦਾਨ, ਸਤ, ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੈਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ (ਆਪ ਨੇ) ਚਾਰੇ ਪੈਰ (ਏਹ:- ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ) ਸਾਬਤ* ਕਰ ਦਿਤੇ। ੪ਭੱਲਾ (ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ) ਭਲਿਆਈ ਕਰਕੇ ਭਲਾ ਹੀ ਕੀਤਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਰਾਹ (ਪੂਰਾ) ਰਖਿਆ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਰੱਖੀ)। ੫ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਤੇ ਗਹਣ ਗਤਿ ਵਾਲੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਲਿਵ ਨਾਲ (ਜਗਯਾਸੂਆਂ ਪ੍ਰਤਿ) ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ। (ਭਾਵ ਹਸਤਾਮਲ ਵਤ ਆਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ)। ੬(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਪਰੰਪਰ ਕਹੀਏ) ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ('ਅਗਾਧ') ਡੂੰਘੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮਿਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਪਾਰਾਵਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਾਰ ਵਾ ਉਰਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਵਾਲੇ ਉਰਾਰ ਤੇ ਪਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭(ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ) ਆਪੇ ਆਪ (ਹੋ ਕੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਜਣਾਇਆ।

੧੪. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ]।

੧ਰਾਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖੁ ਹੈ ਰਾਜੁ ਜੋਗ ਵਰਤੇ ਵਰਤਾਰਾ।
੨ਮਨਸਾ ਵਾਚਾ ਕਰਮਣਾ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਪੈ ਅਮਰ ਅਪਾਰਾ।
੩ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਦੇਆ ਦਾਨਿ ਦੇਵ ਸਬਲੁ ਸਤਿਸੰਗੁ ਉਧਾਰਾ।
੪ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ।
੫ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਜੁਹਾਰਾ।
੬ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਨਿਝਰਧਾਰਾ।
੭ਤਖਤੁ ਬਖਤੁ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ ॥੧੪॥

*ਦੇਖੋ ਮੁੰਦਾਵਣੀ।

[ਨਿਰਦੋਖੁ=ਦੋਖਾ ਥੋਂ ਰਹਿਤ। ਮਰਮੁ=ਭੇਤ। ਦੇਵ ਸਥਲੁ=ਹਰਿਮੰਦਰ।]
[ਜੁਹਾਰਾ=ਨਮਸਕਾਰ। ਬਖਤੁ=ਭਾਗਜ। ਪਾਹਾਰਾ=ਸੰਸਾਰ।]

੧ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ (ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਅਰ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰੱਖਣ) ਦੇ ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਦੋਖ ਅਰ ('ਰਾਜ ਜੋਗ') ਗਜਾਨ ਜੋਗ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੨ਮਨ, ਬਾਣੀ, ਅਰ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਭੇਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪ) ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਰੂਪ ਹਨ। ੩(ਕਿਧਰੇ) ਦਇਆ ਕਰਕੇ ਦਾਨੀ ਕਹਾਕੇ ਦਾਤਾ ਹਨ (ਤੇ ਕਿਤੇ ਆਪ ਹੀ) ਭੁਗਤਾ ਹਨ, ਸਤਿਸੰਗ (ਜੁੜਨ ਲਈ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਉਧਾਰ ਲਈ ਹਰਿਮੰਦਰ (ਦਾ ਮੁੱਢ ਕੀਤਾ)। ੪(ਆਪ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਦੇ ਸਵਾਰਣ ਹਾਰੇ ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ ਅਗਾਧ ਬੋਧ (ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚਲੇ, ਭਾਵ ਅੰਤਰ ਧਜਾਨ ਹੋਣ ਲੱਗੇ)। ੫ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਗਾਕੇ ('ਜੁਹਾਰਾ') ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ (ਦੀ ਸੂਝ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਅਨਾਹਦ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਰਸ ਧਾਰਾ (ਦਾ ਆਨੰਦ ਪਾਜਾ ਹੈ)। ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਅਰ ਭਾਗਜ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਵ–ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੂੰ ਘੂੰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕੰਨ ਮੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਕੀ ਹੋਇਆਂ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਹਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ "ਹਤ" ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਏ ਸੋ ਅਨਾਹਦ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਦ ਪੂਰਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੫. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ]।

੧ਪੀਉ ਦਾਦੇ ਜੇਵੇਹਾ ਪੜਦਾਦੇ ਪਰਵਾਣੁ ਪੜੋਤਾ।
੨ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਦਾ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਕੋੜਾ ਸੋਤਾ।
੩ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਥੰਮੁ ਹੁਇ ਭਾਰੁ ਅਥਰਬਣ ਥੰਮ੍ਹਿ ਖਲੋਤਾ।
੪ਭਉਜਲ ਭਉ ਨ ਵਿਆਪਈ ਗੁਰ ਬੋਹਿਥ ਚੜ੍ਹਿ ਖਾਇ ਨ ਗੋਤਾ।
੫ਅਵਗੁਣ ਲੈ ਗੁਣ ਵਿਕਣੈ ਗੁਰ ਹਟ ਨਾਲੈ ਵਣਜ ਸਓਤਾ।
੬ਮਿਲਿਆ ਮੂਲਿ ਨ ਵਿਛੁੜੈ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਾਰੁ ਪਰੋਤਾ।
੭ਮੈਲਾ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰ ਸਰਵਰਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਧੋਤਾ।
੮ਬਾਬਾਣੈ ਕੁਲਿ ਕਵਲੁ ਅਛੋਤਾ ॥ ੧੫ ॥

[ਪੜਦਾਦਾ=ਗੁਰ ਨਾਨਕ। ਪੜੋਤਾ=ਪੋਤਰੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ।]
[ਕੋੜਾ ਸੋਤਾ=ਉਥਾਰੇ ਦੀ ਨੀਂਦ, ਛਾਤੀ ਤੇ ਹੱਥ। ਅਥਰਬਣ=ਭਾਰੀ।]
[ਸਓਤਾ=ਸਫਲ। ਬਾਬਾਣੈ ਕੁਲਿ=ਬਾਬੇ ਦੀ ਕੁਲ। ਅਛੋਤਾ=ਨਿਰਲੇਪ।]

੧ਪਿਤਾ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ), ਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ), ਪੜਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਖੇ) ਉਹਨਾਂ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੜੋਤਾ ਹੋਇਆ। ੨ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਲੈ ਕੇ ਕਲਜੁਗ ਅੰਦਰ ਆਪ ਜਗਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥਾਰੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ (ਅਥਵਾ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣਾ ਕੌੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੌੜੇ ਚਸ਼ਮੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩ਦੀਨ ਦੁਨੀ) ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਹੋਕੇ ਭਾਰੀ ਭਾਰ ਨੂੰ ਥੰਮ੍ਹ ਖਲੋਤਾ। ੪(ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ) ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ, ਗੁਰੂ

ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹ ਕੇ (ਫੇਰ) ਗੋਤਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ੫ਅਉਗਣ ਲੈ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਾਸ) ਗੁਣ ਵਿਹਾਝ ਲਈਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਦਾ ਵਣਜ ਨਫੇਵੰਦਾ ਹੈ। ੬ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ (ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਪ੍ਰੋਤਾ ਹੋਇਆ ਹਾਰ (ਇਕ ਵਾਰੀ) ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਵਿਛੜਦਾ (ਪ੍ਰਮਾਣ : 'ਸਖੀ ਵਸਿ ਆਇਆ ਫਿਰਿ ਛੋਡਿ ਨ ਜਾਈ ਇਹ ਰੀਤਿ ਭਲੀ ਭਗਵੰਤੈ') । ੭ਗੁਰੂ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਜਲ ਨਿਰਮਲ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਖੇ) ਧੋਤਾ ਹੋਇਆ (ਮਨ) ਕਦੇ ਫੇਰ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੮ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ (ਐਸੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਤੇ) ਨਿਰਲੇਪ ਕੇਵਲ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਹੋਏ।

ਭਾਵ–ਏਥੇ ਭੀ ਉਹੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਚੌਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਦਰਸ਼ ਸੇ।

੧੬. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਾ ਸਚ ਦਾ ਸਚਿ ਮਿਲੈ ਸਚਿਆਰ ਸੰਜੋਗੀ।
੨ਘਰਬਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚਿ ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਰਾਜੇ ਰਸੁ ਭੋਗੀ।
੩ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸ ਹੋਇ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗੀਸਰੁ ਜੋਗੀ।
੪ਦੇਦਾ ਰਹੈ ਨ ਮੰਗੀਐ ਮਰੈ ਨ ਹੋਇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਜੋਗੀ।
੫ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਹੈ ਵਾਇ ਪਿਤ ਕਫੁ ਰੋਗ ਅਰੋਗੀ।
੬ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਸਮਸਰਿ ਗੁਰਮਤੀ ਸੰਪੈ ਹਰਖ ਨ ਅਪਦਾ ਸੋਗੀ।
੭ਦੇਹ ਬਿਦੇਹੀ ਲੋਗ ਅਲੋਗੀ ॥ ੧੬ ॥

[ਸਚਿਆਰ ਸੰਜੋਗੀ=ਸਚਿਆਰਾਂ (ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ) ਦਾ ਮੇਲੀ। ਬਿਦੇਹੀ=ਦੇਹ ਤੋਂ ਅਤੀਤ, ਮੁਕਤ ਸਰੂਪ। ਅਲੋਗੀ=ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ, ਨਿਰਵਿਰਤ।]

੧ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਚਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨ਪਰਵਾਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰਬਾਰੀ ਹੋਕੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ (ਜਾਪਦੇ ਅਰ) ਰਸ ਭੋਗੀ ਰਾਜੇ (ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ), ੩(ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ (ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਇਸ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਜੋਗੀਸ਼ਰ ਹੋਕੇ ਜੁੜਦੇ ਹਨ । ੪ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਫੇਰ) ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ, ਨਾ (ਦਾਤਾ ਜੀ) ਮਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਵਿਜੋਗ ਕਰਕੇ ਵਿਛੁੜਦੇ ਹਨ । ੫ਆਧ, ਬਿਆਧ, ਉਪਾਧ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਇ, ਪਿਤ, ਕਫ ਆਦਿ ਰੋਗਾਂ ਥੋਂ ਅਰੋਗ ਹਨ। ੬ਦੁਖ ਸੁਖ ਇਕ ਤੁਲ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਪਰ ਇਸਥਿਤੀ ਹੈ) ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਯਾ ਅਪਦਾ ਸੋਗ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ । ੭(ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ) ਦੇਹ ਵਿਚ (ਵਸਦੇ ਹੋਏ) ਵਿਦੇਹੀ ਹਨ, (ਅਰ) ਲੋਕਾਂ (ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਸਦੇ) ਨਿਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਹਨ।

੧੭. [ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ]।

੧ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਇਕੁ ਹੈ ਦੂਜੀ ਜਾਇ ਨ ਹੋਇ ਨ ਹੋਇਗੀ।
੨ਸਹਜ ਸਰੋਵਰ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਗੁਰਮਤਿ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਚੋਗੀ।
੩ਖੀਰ ਨੀਰ ਜਿਉ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਤਜਣੁ ਭਜਣੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਅਧੋਗੀ।
੪ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਪਰਿਹਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦਰੋਗੀ।
੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧਸੰਗਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਘਰੋਗੀ।
੬ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਪਰਮਪਰ ਜੋਗੀ।
੭ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰ ਅਮਰ ਸਮੋਗੀ ॥ ੧੭ ॥

[ਸਹਜ ਸਰੋਵਰ=ਸ਼ਾਂਤਿ ਦੇ ਤਲਾਉ। ਚੋਗੀ=ਚੁਗਣ ਵਾਲੇ। ਅਧ ਗੀ=ਅਧਿਕਾਰੀ।
[ਧਾਰਣਾ। ਦਰੋਗੀ=ਝੂਠ। ਪਰਮਪਰ=ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਸਮੋਗੀ=ਸਮਾਇਆ।]

੧ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਇਕ (ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਹੈ, ਦੂਜੀ ਥਾਉਂ ਨਾ (ਪਿਛੇ) ਹੋਈ ਨਾ (ਕੋਈ ਅੱਗੇ) ਹੋਵੇਗੀ। ੨ਸ਼ਾਂਤਿ (ਰੂਪ ਮਾਨ) ਸਰੋਵਰ ਹਨ, ਪੂਰਨਤਾ (ਰੂਪ) ਹੰਸ ਹਨ, ਗੁਰਮਤ (ਰੂਪੀ) ਉੱਥੇ ਮਾਣਕ ਤੇ ਮੋਤੀ ਚੋਗਾਂ ਹਨ। ੩ਹੇ ਜਗਜਾਸੂ ! ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਾਂਗ ਝੂਠ ਤੇ ਸੱਚ ਹੈ (ਤੂੰ ਇਸ ਪੂਰਨ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਜ ਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ (ਝੂਠ ਨੂੰ) ਛਡ ਅਰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈ। ੪ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰ ਲੈ, ਦੂਜਾ ਭਾਉ, ਛਲ ਅਰ ਝੂਠ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਹ। ੫(ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ) ਸਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਹਿਜ ਪਦ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਡੂੰਘੇ (ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਹਨ ਅਰ ਫੇਰ) ਘਰ ਬਾਰੀ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਅਵਧਿ ਆਪ ਹਨ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਬੀ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। ੬(ਕਿਆ ਮਾਮੂਲੀ ਸਾਧੂ ਹਨ ? ਨਹੀਂ ਓਹ ਪੂਰਨ ਪਦ ਤੇ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਹਨ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ (ਕੇਵਲ) ਪਰੋਪਕਾਰ (ਵਾਸਤੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਆਪ) ਪਰੇ ਥੋਂ ਪਰੇ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ (ਯਥਾ :- "ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਹਹੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ")। ੭ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ।

੧੮. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ]।

੧ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨੁ ਆਖੀਐ ਅਕਲ ਅਜੋਨਿ ਅਕਾਲ ਅਪਾਰਾ।
੨ਰਵਿ ਸਸਿ ਜੋਤੀ ਉਦੋਤ ਲੰਘਿ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪਿਆਰਾ।
੩ਜਗ ਮਗ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਤਰੀ ਜਗ ਜੀਵਨ ਜਗ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰਾ।
੪ਨਮਸਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਉਧਾਰਾ।
੫ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਸਚੁ ਅਚਾਰਾ।
੬ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਨਿਸਤਾਰਾ।
੭ਗੁਰ ਅਰਜਨੁ ਸਚੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥੧੮॥

[ਨਿਰੰਜਨੁ=ਮਾਇਆ ਥੋਂ ਰਹਿਤ। ਅਕਲ=ਕਲਪਣਾ ਥੋਂ ਰਹਿਤ।]
[ਨਿਰੰਤਰੀ=ਇਕ ਰਸ। ਸਚੁ ਅਚਾਰਾ=ਸਚੇ ਕਰਤਬ ਵਾਲਾ।]

੧ਲਖਣ ਤੋਂ ਅਰ ਮਾਯਾ ਥੋਂ ਪਰੇ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਕਲ, ਅਜੋਨੀ ਅਕਾਲ, (ਆਦਿ) ਅਪਾਰ (ਨਾਮ ਹਨ)। ੨ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਦਯ ਹੋਣ ਥੋਂ ਉਪਰ ਪਰਮਜੋਤੀ ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੀ ਪਜਾਰਾ ਹੈ। ੩ਜਗਮਗ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰਸ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਜਗਤ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਸਭ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ (ਸਰਬ ਸੰਤਾਂ ਦੇ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹਨ, (ਜੋ ਕੋਈ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ ਉਧਾਰ (ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ੫ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਸੱਚੇ ਆਚਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੬(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ (ਪੰਥ ਵਿਚ) ਨਾਮ ਦਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਨਿਸਤਾਰਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਹਨ)। ੭(ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਲਈ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹਨ।

੧੯. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ]।

[੧]ਪਿਉ ਦਾਦਾ ਪੜਦਾਦਿਅਹੁ ਕੁਲ ਦੀਪਕੁ ਅਜਰਾਵਰ ਨਤਾ।
[੨]ਤਖਤੁ ਬਖਤੁ ਲੈ ਮਲਿਆ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਵਾਪਾਰਿ ਸਪਤਾ।
[੩]ਗੁਰਬਾਣੀ ਭੰਡਾਰਿ ਭਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਕਥਾ ਰਹੈ ਰੰਗ ਰਤਾ।
[੪]ਧੁਨਿ ਅਨਹਦਿ ਨਿਝਰੁ ਝਰੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਅਮਿਓ ਰਸ ਮਤਾ।
[੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਭਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਵਣਜੁ ਸਹਤਾ।
[੬]ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਸਚੁ ਸਚੁ ਤਾਣੁ ਸਚੁ ਮਾਣੁ ਮਹਤਾ।
[੭]ਅਬਚਲੁ ਰਾਜੁ ਹੋਆ ਸਣਖਤਾ ॥੧੯॥

[ਪੜਦਾਦਾ=ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ। ਨਤਾ=ਪੋਤ੍ਰੇ ਦਾ ਪੋਤ੍ਰਾ, ਕੁਲ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਅੰਸ਼।]
[ਬਖਤੁ=ਭਾਗ। ਸਪਤਾ=ਪਤ ਧਰਮ ਸਾਥ। ਸਹਤਾ=ਲਾਭਦਾਇਕ।]
[ਮਹਤਾ=ਵਡਜਾਈ। ਸਣਖਤਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, (ਸ਼ਨਾਖਤ) ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ।]

[੧](ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ) ਪਿਤਾ, ਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਅਮਰ), ਪੜਦਾਦਾ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਅਰ ਨਾਨਕ ਦੀ) ਕੁਲ ਦਾ ਦੀਵਾ ਅਜਰ ਤੇ ਅਮਰ (ਪੜਪੋਤਾ) ਪੰਜਵੀਂ ਥਾਉਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਹੋਏ। [੨]ਤਖਤ ਅਤੇ ਬਖਤ (ਭਾਗ) ਨੂੰ ਮੱਲ ਲੀਤਾ, ਸਬਦ ਸੂਰਤ ਦਾ ਪਤਵੰਤਾ ਵਪਾਰ ਕੀਤਾ। [੩]ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ (ਖਜਾਨਾ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਭਰ ਦਿੱਤਾ (ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰ) ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਰੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੪]ਇਕ ਰਸ ਬੇਹੱਦ ਧੁਨੀ ਝਰਦੀ ਹੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਵਿਖੇ, ਵੈਰਾਗ ਵਿਖੇ)। [੫]ਜਦ ਗੁਰ ਸਭਾ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਰਤਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਵਣਜ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੬]ਨੀਸਾਣ ਅਰ ਦੀਵਾਨ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਮਾਣ ਤਾਣ ਤੇ ਮਹੱਤਾ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ) ਸੱਚੀ ਹੈ। [੭](ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦਾ) ਰਾਜ ਅਬਚਲ ਹੈ ਅਰ ('ਸਣਖੱਤਾ') ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

੨੦. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ]।

[੧]ਚਾਰੇ ਚਕ ਨਿਵਾਇਓਨੁ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਆਵੈ ਅਗਣਤਾ।
[੨]ਲੰਗਰੁ ਚਲੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਪੂਰੇ ਪੂਰੀ ਬਣੀ ਬਣਤਾ।
[੩]ਗੁਰਮੁਖਿ ਛਤ੍ਰ ਨਿਰੰਜਨੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਪਦ ਮਤਾ।
[੪]ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਅਗੋਚਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਸਤਾ।
[੫]ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਕਰਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਜਨਕ ਅਸੰਖ ਭਗਤਾ।
[੬]ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਅਕਥ ਕਥਾ ਅਬਿਗਤ ਅਬਿਗਤਾ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜ ਸੁਗਤਾ ॥੨੦॥

[ਚਕ=ਦਿਸ਼ਾ। ਅਗਣਤਾ=ਅਨਗਿਣਤ। ਬਨਤਾ=ਬਣੌਤ।]
[ਸਤਾ=ਸੱਚ ਰੂਪ ਹੈ। ਸੁਗਤਾ=ਭਲੀ ਰੀਤਿ ਵਾਲਾ।]

[੧]ਚਾਰ ਚਕ (ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾ ਅਨਗਿਣਤ (ਵਹੀਰ ਪਾਈ) ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। [੨]ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ, (ਕੁਝ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਬਣੌਤ ਹੈ, (ਯਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ)। [੩]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਨਿਰੰਜਨੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਪ ਨਿਰੰਜਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ,

ਅਥਵਾ ਅਨਾਮੀ ਹੈ) ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪਰਮ ਪਦ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੪ਵੇਦਾਂ ਕਤੇਬਾਂ ਥੋਂ (ਮਹਿਮਾਂ) ਅਗੋਚਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, (ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਤਿ ਸਰੂਪ (ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ੫ਗੁਰੂ ਜੀ (ਆਪਣੇ) ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਨਕ ਵਰਗੇ ਅਸੰਖਾਂ ਭਗਤ (ਆਪ ਨੇ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਹਨ) । ੬(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਕੁਦਰਤ ਅਰ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, (ਅਰ ਗਤੀ) ਅਬਿਗਤ ਤੋਂ ਅਬਗਤ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵਡੀ ਦੁਰਗਮ ਅਰ ਕਠਨ ਸਮਝਣੀ ਹੈ) । ੭(ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਹਿਜੇ ਅਾ ਭਲੀ ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੨੧. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ] ।

੧ਹਰਖਹੁ ਸੋਗਹੁ ਬਾਹਰਾ ਹਰਣ ਭਰਣ ਸਮਰਥੁ ਸਰੰਦਾ ।
੨ਰਸ ਕਸ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਿ ਵਿਚਿ ਰਾਗ ਰੰਗ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੰਦਾ ।
੩ਗੋਸਟਿ ਗਿਆਨ ਅਗੋਚਰਾ ਬੁਧਿ ਬਲ ਬਚਨ ਬਿਬੇਕ ਨ ਛੰਦਾ ।
੪ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੁ ਹਰਿਗੋਵਿੰਦੁ ਸਦਾ ਵਿਗਸੰਦਾ ।
੫ਅਚਰਜ ਨੋ ਅਚਰਜ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦ ਮਿਲੰਦਾ ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਚਲਣਾ ਖੰਡੇ ਧਾਰ ਕਾਰ ਨਿਬਹੰਦਾ ।
੭ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਚਲੰਦਾ ॥੨੧॥

[ਸਰੰਦਾ=ਸਿਰਜਣ ਵਿਚ । ਛੰਦਾ=ਛਲ, ਮੁਛੰਦਗੀ ।]
[ਨਿਬਹੰਦਾ=ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ । ਵਿਗਸੰਦਾ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਬਦਨ, ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ।]

੧(ਗੁਰੂ) ਹਰਖ ਸੋਗ ਥੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ, ਹਰ ਲੈਣ, ਪੋਖਣ ਅਰ ਸਿਰਜਣ ਵਿਖੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ (ਭਾਵ ਤਿੰਨੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਹਨ) । ੨ਰਸ, ਕਸ, ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਰਾਗ, ਰੰਗ ਥੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ । ੩ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ (ਚਰਚਾ) ਥੋਂ ਅਵਿਖਯ ਹਨ । (ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ?) ਬੁਧਿ, ਬਲ, ਬਚਨ, ਬਿਬੇਕ ਤੇ ਮੁਛੰਦਗੀ (ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੇ) । ੪ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ (ਰੂਪ ਹੈ) ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੈ, (ਐਸੇ ਇਕ ਮਿਕ ਵਾਲਾ) ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ । ੫ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਅਰ ਵਿਸਮਾਦ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਵਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਏ) । ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣਾ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਪੁਰ ਚੱਲਣ ਦੀ ਕਾਰ ਨਿਬਾਹੁਣ (ਵਾਲੇ ਆਪ ਹੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਭ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ੭ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਲੈਕੇ (ਜੋ) ਗੁਰ ਸਿਖ ਚਲਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਮੰਜ਼ਲ ਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ।

ਭਾਵ–ਜਿਕੂੰ ਪਿਛਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਤੇ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਜੋਤਿ ਮਿਲੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਥੇ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਅੰਸ਼ਾ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿਕੇ ਬੇ-ਅਦਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਅਰ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਉਹਨਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦ ਮਿਲਿਆ, ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ ।

੨੨. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼] ।

੧ਹੰਸਹੁ ਹੰਸ ਗਿਆਨੁ ਕਰਿ ਦੁਧੈ ਵਿਚਹੁ ਕਢੈ ਪਾਣੀ ।
੨ਕਛਹੁ ਕਛੁ ਧਿਆਨਿ ਧਰਿ ਲਹਰਿ ਨ ਵਿਆਪੈ ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ ।

[3]ਕੂੰਜਹੁ ਕੂੰਜੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰਿ ਉਡੰਤੇ ਅਸਮਾਣੀ।
[4]ਗੁਰਪਰਚੈ ਗੁਰ ਜਾਣੀਐ ਗਿਆਨਿ ਧਿਆਨਿ ਸਿਮਰਣਿ ਗੁਰਬਾਣੀ।
[5]ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਜਾਣੀ।
[6]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿ ਗਰੀਬੀ ਆਣੀ।
[7]ਪੀ ਚਰਣੋਦਕੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀ ॥੨੨॥

[ਹੰਸਹੁ=ਹੰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ। ਕਛਹੁ=ਕਛੂਆਂ ਵਿਚੋਂ। ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ=ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ।]
[ਕੂੰਜਹੁ=ਕੂੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ। ਅਸਮਾਣੀ=ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ। ਪਰਚੈ=ਪ੍ਰੇਮ।]

[1]ਹੰਸਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਵਿਚੋਂ (ਗੁਰੂ) ਹੰਸ ਹਨ (ਜਿਹੜੇ) ਗਜਾਨ ਕਰਕੇ ਦੁਧ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ (ਝੂਠ) ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। [2]ਕੱਛੂਆਂ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ) ਕੱਛੂ (ਵਤ ਹਨ ਜੋ) ਧਜਾਨ ਕਰਕੇ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਦੀ) ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਵਜ਼ਾਪ ਸਕਦੀ (ਯਥਾ–"ਕੂੰਮੀ ਜਲ ਮਾਹਿ ਤਨ ਤਿਸੁ ਬਾਹਰਿ ਪੰਖ ਖੀਰੁ ਤਿਨ੍ ਨਾਹੀ।......ਕਹੈ ਧੰਨਾ ਪੂਰਨ ਤਾਹੂ ਕੋ ਮਤ ਰੇ ਜੀਅ ਡਰਾਂਹੀ")। [3](ਗੁਰੂ) ਕੂੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਉਸ) ਕੂੰਜ ਵਾਂਗੂ ਕਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡਦੀ ਫਿਰਦੀ (ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ) ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। [4]ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖੀਏ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ) ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ, (ਅਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਦੁਆਰਾ ਕਰੀਏ) (ਪੰਜਵੀਂ ਤੋਂ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਤੀਕ ਸਿਖ ਦਾ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [5]ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਲੈਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਣ (ਆਪ ਹੁਦਰੇ ਨਾ ਹੋਣ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਣਨ (ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਦੇਖਣ, ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਣ ਉਥੇ ਜਾਕੇ)। [6]ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ ਕਰਣ, ਗਰਬ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਖ਼ਾਕ ਬਰਾਬਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ ਗਰੀਬੀ (ਮਨ ਵਿਖੇ) ਰੱਖਣ। [7]ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵੰਨੀ ਵਾਲਾ ਛਕਣ।

੨੩. [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ]।

[1]ਰਹਿੰਦੇ ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਮੀਨ ਕੁਲੀਨ ਹੇਤੁ ਨਿਰਬਾਣੀ।
[2]ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗ ਜਿਉ ਜੋਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ।
[3]ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਭੀੜ ਪਈ ਚਿਤਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਣੀ।
[4]ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਿਲਿ ਭਵਰ ਜਿਉ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ।
[5]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨ ਵਿਸਰੈ ਬਾਬੀਹੇ ਜਿਉ ਆਖ ਵਖਾਣੀ।
[6]ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਾਣੀ।
[7]ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੨੩॥

[ਰਹਿਦੇ=ਸਦਾ ਸਥਿਰ। ਮੀਨ ਕੁਲੀਨ=ਮੱਛੀ ਦੀ ਕੁਲ ਵਾਂਗੂ।]
[(ਅ) ਮੀਨਕ ਲੀਨ=ਛੋਟੀ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗੂ ਲੀਨ। ਹੇਤੁ=ਖਾਤਰ।]

[1]ਨਿਰਵਾਨ (ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਦਰਿਆਉ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੱਛੀ (ਦੇ ਦਰਿਯਾਉ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣ) ਵਾਂਗੂ ਲੀਨ ਹੋਏ*। [2](ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗੂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਜੋਤ ਜੋਤੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ।

*ਐਉਂ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :–ਦਰਯਾਉ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ (ਹੇਤ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨਿਰਵਾਣ ਹੋਕੇ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

[੩](ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੀ ਡਾਢੀ) ਭੀੜ ਪਈ (ਔਕੜ ਬਣੀ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੀ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ) ਜੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ, ਮ੍ਰਿਗ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਕੜੀਨ ਲਗਾ ਘੰਡਾ ਹੇੜੇ ਦੇ ਨਾਦ ਪਰ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਰਹੇ। [੪](ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਬੜੀ ਕਸ਼ਟ ਭਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਹ) ਰਾਤ (ਭੀ) ਭਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਰਹਿਕੇ (ਮਾਨੋ) ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ (ਬੈਠਿਆਂ) ਬੀਤੀ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ, ਸਹਜਾਨੰਦ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ)। [੫](ਸ਼ੰਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮ ਸੁਖ ਵਿਚ ਹੀ ਕੇਵਲ ਰਹੇ? ਨਹੀਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਿਆ (ਅੰਤਮ ਸੁਆਸਾਂ ਤਕ ਬੀ) ਬਾਬੀਹੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਕਾਰ ਕੇ (ਸ਼ਬਦ ਦਾ) ਵਖ੍ਯਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। [੬]ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ, ਸਹਜ ਸੁਆਧ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। [੭]ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਏਹ ਅਚਰਜ ਕਰਨੀ ਸੀ)।

ਭਾਵ-ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ, ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਝੱਲੇ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਜੁੜੇ ਰਹੇ, ਅਤਿ ਖੇਦ ਵਾਲੀ ਸੱਚੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਦਤ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਰਿਆ ਤੋਂ ਤਸੱਲੀ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਸੁਧ ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੀ। ਆਪ ਨਿਜ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਤੋਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੀੜ ਆ ਪਈ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲੇ ਤਦ ਬੀ ਆਪ ਸਾਂਈਂ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ।

੨੪. [ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ]।

[੧]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ।
[੨]ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੁ ਜੋਤਿ ਇਕ ਦੁਇ ਨਾਵ ਧਰਾਇਆ।
[੩]ਪੁਤੁ ਪਿਅਹੁ ਪਿਉ ਪੁਤ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦਹੁ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
[੪]ਬਿਰਖਹੁ ਫਲੁ ਫਲੁ ਤੇ ਬਿਰਖੁ ਅਚਰਜਹੁ ਅਚਰਜੁ ਸੁਹਾਇਆ।
[੫]ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਆਖੀਅਨਿ ਪੁਛੈ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
[੬]ਹਰਨਿ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਗੁਰੁ ਚੇਲੇ ਮਿਲਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[੭]ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਭਾਇਆ ॥੨੪॥

[ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ=ਨਿਰਗੁਨ ਬ੍ਰਹਮ। ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿ=ਸਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ।]
[ਪਿਅਹੁ=ਪਿਉ ਥੋਂ। ਬਿਰਖਹੁ=ਬ੍ਰਿਛ ਥੋਂ, ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ।]

[੧]ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ('ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ') ਸਰਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਥੋਂ ਉਤਪਤੀ ਕੀਤੀ। [੨]ਓਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਹੈ ਅਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ, ਜੋਤ ਇਕ ਧਾਰੀ ਹੈ। [੩]ਪਿਉ ਥੋਂ ਪੁੱਤ ਪੁੱਤ ਥੋਂ ਪਿਉ, ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ। [੪]ਬ੍ਰਿਛ ਥੋਂ ਫਲ, ਫਲ ਥੋਂ ਬ੍ਰਿਛ, ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਯਾ। [੫]ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ (ਦੋ) ਕਹੀਦੇ (ਹਨ, ਪਾਰ ਤੇ ਉਰਾਰ ਪਰੰਤੂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ) ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਾਰ ਵਾਲੇ ਉਰਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰ, ਅਤੇ ਪਾਰ ਨੂੰ ਉਰਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [੬]ਹੋਰਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ) ਅਲੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ, (ਇਕ) ਚੇਲੇ (ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ) ਨੇ ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਨਾਲ) ਮਿਲਕੇ ਅਲੱਖ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੀਤਾ ਹੈ। (ਚੇਲਾ ਕੌਣ ਹੈ 'ਸੱਤਵੀਂ' ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੭]ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਯਾ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ)।

ਭਾਵ-ਪਿਛੇ ਹਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਸਭ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਤੁੱਲਤਾ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਏਥੇ ਬੀ ਉਹੋ ਬਾਤ ਹੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਇਆ ਅਰ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਣਿਆਂ । ਛੀਏ ਗੁਰੂ ਇਕ ਰੂਪ ਇਕ ਜੋਤਿ ਸਨ, ਤੁੱਲ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਵਿਖਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

੨੫. [ਖ਼ਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਵਰਣਨ]।

[1]ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰ ਬਣਾਇਆ।
[2]ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗ ਤੇ ਗੰਗਹੁ ਜਾਣੁ ਤਰੰਗ ਉਠਾਇਆ।
[3]ਅਮਰਦਾਸੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦਹੁ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ।
[4]ਗੁਰੂ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਅਨਹਦ ਨਾਦਹੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ।
[5]ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਨੁ ਗੁਰੂ ਦਰਸਨੁ ਦਰਪਨਿ ਵਿਚਿ ਦਿਖਾਇਆ।
[6]ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰ ਅਰਜਨਹੁ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਉਂ ਸਦਵਾਇਆ।
[7]ਗੁਰਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ।
[8]ਪੈਰੀ ਪਾਇ ਸਭ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ ॥੨੫॥੨੪॥

[ਆਕਾਰ=ਸਰੀਰ । ਤਰੰਗ=ਲਹਿਰ । ਦਰਪਨਿ=ਸ਼ੀਸ਼ਾ । ਤਰਾਇਆ=ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ।]

[1]ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹਨ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ (ਆਪਣਾ) ਆਕਾਰ ਬਣਾਯਾ ਹੈ। [2]ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ) 'ਅੰਗ' ਥੋਂ ਗੰਗਾ ਦੇ ਤਰੰਗ ਵਾਂਗ ਉਠਾਇਆ। [3]ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਜੋਤ ਸਰੂਪੀ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਯਾ । [4]ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਹੋਏ, (ਮਾਨੋਂ) ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਥੋਂ ਸ਼ਬਦ ਸੁਨਾਯਾ । [5]ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਹੋਏ, ਜਿਕੂੰ ਸੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਦਿਖਾਈਦਾ ਹੈ । [6]ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਸਦਵਾਇਆ ਹੈ । [7]ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, (ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਸਦਾ) ਪ੍ਰਗਟ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । (ਯਥਾ-'ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ ॥') । [8](ਐਉਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ) ਪੈਰੀਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਛੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਸਦਰਸ਼ਤਾ ਕਹੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਹੋਏ। ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਐਉਂ ਹੋਏ ਜਿਕੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ, ਇਹ ਬੀ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੀ ਹੋਈ। ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਐਉਂ ਜਿਕੂੰ ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੋਈ। ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਐਉਂ ਜਿਕੂੰ ਅਨਾਹਦ ਥੋਂ ਸ਼ਬਦ ਉੱਠਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਦਰੂਪਤਾ ਹੋਈ । ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਐਉਂ ਹੋਏ ਜਿਕੂੰ ਕੋਈ ਸੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਤੱਕੇ, ਇਥੇ ਭੀ ਭਿੰਨਤਾ ਕੋਈ ਨ ਰਹੀ ਤੇ ਛੀਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਵੇਂ ਤੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਏ। ਇਹ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪਦ ਛੀਂ ਥਾਈਂ ਲੱਗਾ, ਇਹ ਇੱਕੋ 'ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਸਦਵਾਯਾ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਭੇਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਆ ਗੁਰੂ 'ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ' ਹੈ, ਤੇ 'ਇਕ ਕਾਲੀ' ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੂਰਤ ਵਜੂਦ ਹੈ ਅਰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੈ। ਤਾਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਦਾ ਸਦਾ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਅਬਚਲ ਨੀਵ ਹੈ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਇਕ-ਰਸ ਰੂਪ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੨੫.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਖਸ਼ਟਮ ਗੁਰ ਮੰਗਲਾਚਰਣ]।

[੧]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ।
[੨]ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਨਾਉ ਸਦਵਾਇਆ।
[੩]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[੪]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਰਾਧਿਆ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਅਛਲੁ ਛਲਾਇਆ।
[੫]ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਪਸਾਇਆ।
[੬]ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡੁ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਇਆ।
[੭]ਸਾਧ ਜਨਾ ਗੁਰ ਚਰਨ ਧਿਆਇਆ ॥੧॥

[ਆਦੇਸੁ=ਨਮਸਕਾਰ। ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ=ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ।]
[ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ=ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ। ਪਸਾਉ=ਪਰਪੰਚ।]

[੧]ਆਦੀ ਪੁਰਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਆਦੇਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਆਦੇਸ (ਨਮਸਕਾਰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਥੋਂ) ਕਰਵਾਈ ਹੈ, (ਯਥਾ-'ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ ਸਭੁ ਜਗ ਤੇਰਾ ਹੋਇ')। [੨]ਇਕ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੇ ਸਰੂਪ ਰਚਕੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਸਦਾਇਆ। [੩]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਅਰਥਾਤ) ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਹੋ ਕੇ ਅਲਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [੪](ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ?) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਛਲ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਆਪ ਨੂੰ ਛਲਾਇਆ। ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਪਿਛੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਗਤ ਕਿੱਕੁਰ ਰਚਿਆ ?) [੫]ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਨਾਲ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਦਿਤਾ। [੬](ਇਤਨਾ ਕਿ) ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰੋੜ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰ ਛੱਡੀ ਹੈ। [੭]ਇਹ (ਲੱਖਤਾ ਕਿਸਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਰਗ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰਿ ਦਹਿਦਿਸਿ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਨ ਧਾਇਆ।
[੨]ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ਧਰਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ।
[੩]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਉਪਦੇਸੁ ਲਿਵ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਧਿਆਨੁ ਜਣਾਇਆ।
[੪]ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਰਣੋਦਕੁ ਪਿਆਇਆ।
[੫]ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲੁ ਚਿਤੁ ਕਰਿ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਨਿਜ ਘਰੁ ਛਾਇਆ।
[੬]ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਪਰਹਰੇ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਅਪਰਸੁ ਰਹਾਇਆ।
[੭]ਸਾਧ ਅਸਾਧਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਆਇਆ ॥੨॥

[ਮਾਰਗਿ=ਰਸਤਾ। ਬਾਰਹਵਾਟ=ਬਾਰਾਂ ਟੁਕੜੇ, ਬਾਰਾਂ ਰਸਤੇ।]
[ਸਿਲਾ=ਪੱਥਰ ਦੀ ਟੁਕੜੀ। ਸੁਖ ਸੰਪਟ=ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਡੱਬਾ।]

[ਪਰਹਰੇ=ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਅਪਰਸੁ=ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਅਲੇਪ।]

੧(ਜਿਸ ਨੇ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ ਪੈਰ ਧਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਬਾਰਹਵਾਟ (ਬਿਪਤਾ) ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦਾ (ਅਥਵਾ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਂ 'ਬਾਰਾਂਵਾਟ' ਬਾਰਾਂ ਰਾਸਾਂ : ਮੀਨ ਮੇਖਾਦਿਕ ਨਿਛੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ)। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਗੇ ਹੇਤੂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ (=ਵੱਡਾ) ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਘਟ ਘਟ ਵਿਖੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਿੱਸ ਆਇਆ ਹੈ ('ਕਤ ਜਾਈਐ ਰੇ ਘਰ ਲਾਗੋ ਰੰਗੁ ॥ ਮੇਰਾ ਚਿਤੁ ਨ ਚਲੈ ਮਨੁ ਭਇਓ ਪੰਗੁ ॥')। ੩(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ('ਲਿਵ') ਸਮਾਧੀ ਨੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੪ਜਿਸ ਨੇ ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚੱਟਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਚਰਣੋਦਕ (ਆਪ ਪੀਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਿਆਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵਿਖਜਾਂ ਥੋਂ ਨਿਰਵਿਖਜ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਫਲ ਕੀ?)। ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਕਰਕੇ, ਨਿਹਚਲ ਚਿਤ ਹੋ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨਿਜ-ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ੬ਪਾਰਸ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ) ਪਰਸਕੇ ਪਰ ਤਨ (ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ) 'ਪਰ ਧਨ' (ਪਰਾਏ ਪਦਾਰਥ) ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਛੱਡਕੇ ਅਪਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆ ਕਰਕੇ (ਵਾਯੂ ਵਤ ਦੁਸ਼ਕਰ ਮਨ ਨੂੰ ਵਸੀਕਾਰ ਵਿਚ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ)।

੩. [ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬਿਧੀ]।

੧ਜਿਉ ਵੜ ਬੀਉ ਸਜੀਉ ਹੋਇ ਕਰਿ ਵਿਸਥਾਰੁ ਬਿਰਖੁ ਉਪਜਾਇਆ।
੨ਬਿਰਖਹੁ ਹੋਇ ਸਹਸ ਫਲ ਫਲ ਫਲ ਵਿਚ ਬਹੁ ਬੀਅ ਸਮਾਇਆ।
੩ਦੁਤੀਆ ਚੰਦੁ ਅਗਾਸ ਜਿਉ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ।
੪ਤਾਰੇ ਮੰਡਲ ਸੰਤ ਜਨ ਧਰਮ ਸਾਲ ਸਚਖੰਡ ਵਸਾਇਆ।
੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਧ ਜਿਵੈ ਨਿਹਚਲ ਵਾਸ ਅਗਾਸ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।
੭ਸਭ ਤਾਰੇ ਚਉਫੇਰਿ ਫਿਰਾਇਆ ॥੩॥

[ਵੜ=ਬੋਹੜ। ਸਜੀਉ=ਚੇਤਨ, ਪੁੰਗਰਨਾ। ਸਹਸ=ਹਜ਼ਾਰਾਂ।]
[ਆਦਿ ਪੁਰਖ=ਪਰਮਾਤਮਾਂ।]

੧ਜਿਵੇਂ ਬੋਹੜ ਦਾ ਬੀਜ ਪੁੰਗਰਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਿਖ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨ਬ੍ਰਿਖ ਥੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਰੇਕ ਫਲ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ ਬੀਜ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ-ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)। ੩ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਦੂਜ ਦੇ ਚੰਦ ਵਾਂਙੂ 'ਆਦਿ ਪੁਰਖ' (ਸਭਨਾ ਥੋਂ) ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਸੰਤ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਾਂਙੂ ਧਰਮਸਾਲ ਸਚਖੰਡ (ਰੂਪ ਅਕਾਸ਼) ਵਿਖੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ੫ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਕੇ ਪੈਰੀ 'ਪੌਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ-ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੇ। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਵਾਂਙੂ (ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ) ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਅਟੱਲ ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੭ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੪. [ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ]।

੧ਨਾਮਾ ਛੀਬਾ ਆਖੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਲਿਵਲਾਈ।
੨ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੇਹੁਰੈ ਉਤਮ ਜਾਤਿ ਕਰਨਿ ਵਡਿਆਈ।

[੩]ਨਾਮਾ ਪਕੜਿ ਉਠਾਲਿਆ ਬਹਿ ਪਿਛਵਾੜੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈ।
[੪]ਭਗਤ ਵਛਲ ਆਖਾਇਦਾ ਫੇਰਿ ਦੇਹੁਰਾ ਪੈਜਿ ਰਖਾਈ।
[੫]ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਿਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ।
[੬]ਉਤਮੁ ਪਦਵੀ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਪਏ ਪਗ ਆਈ।
[੭]ਜਿਉ ਨੀਵਾਣਿ ਨੀਰੁ ਚਲਿ ਜਾਈ ॥੩॥

[ਦੇਹੁਰੇ=ਠਾਕਰਦਵਾਰੇ ਵਿਖੇ। ਪਿਛਵਾੜੈ=ਪਿੱਛੇ।]
[ਪੈਜ=ਅਬਰੋ, ਪ੍ਰਤੱਗਜਾ। ਪਗ=ਪੈਰ।]

[੧]ਨਾਮੇ ਨੇ, ਜੋ ਜਾਤ ਦਾ ਛੀਂਬਾ ਕਹੀਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ('ਲਿਵ') ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀਤੀ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਸਦਰਸ਼)। [੨]ਦੇਹੁਰੇ ਵਿਖੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉੱਤਮ ਜਾਤ ਦੇ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। [੩](ਪੰਡਿਆਂ ਨੇ) ਨਾਮੇ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। [੪](ਹਰੀ ਨੇ ਜੋ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੇਹੁਰਾ ਫੇਰ ਕੇ ਪੈਜ ਰਖ ਦਿਤੀ। [੫]ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹਨ। [੬]ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਵਾਲੇ (ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਰ) ਨੀਚ ਜਾਤ ਵਾਲੇ (ਸੂਦ੍ਰ ਲੋਕ, ਗੱਲ ਕੀ) ਚਾਰੇ ਵਰਨ ਨਾਮੇਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਆ ਡਿੱਗੇ। (ਇਸ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੭]ਜਿੱਕੁਰ ਪਾਣੀ ਨਿਵਾਣ ਨੂੰ ਤੁਰਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ*।

੫. [ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ]।

[੧]ਅਸੁਰ ਭਭੀਖਣੁ ਭਗਤੁ ਹੈ ਬਿਦਰੁ ਧ੍ਰੂ ਵਿਖਲੀ ਸਰਣਾਈ†।
[੨]ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਧਨਾ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਕਸਾਈ।
[੩]ਭਗਤੁ ਕਬੀਰ ਜੁਲਾਹੜਾ ਨਾਮਾ ਛੀਂਬਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈ।
[੪]ਕੁਲਿ ਰਵਿਦਾਸੁ ਚਮਾਰੁ ਹੈ ਸੈਣੁ ਸਨਾਤੀ ਅੰਦਰਿ ਨਾਈ।
[੫]ਕੋਇਲ ਪਾਲੈ ਕਾਵਣੀ ਅੰਤਿ ਮਿਲੈ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਜਾਈ।
[੬]ਕਿਸਨੁ ਜਸੋਧਾਂ ਪਾਲਿਆ ਵਾਸਦੇਵ ਕਲ ਕਵਲ ਸਦਾਈ।
[੭]ਘਿਅ ਭਾਂਡਾ ਨ ਵੀਚਾਰੀਐ ਭਗਤਾ ਜਾਤਿ ਸਨਾਤਿ ਨ ਕਾਈ।
[੮]ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੫॥

[ਅਸੁਰ=ਰਾਖਸ। ਵਿਖਲੀ=ਵੇਸਵਾ। ਘਿਅ ਭਾਂਡਾ=ਘਿਉ ਦਾ ਭਾਂਡਾ, ਕੁੱਪਾ।]

[੧]ਰਾਖਸ ਬਿਭੀਖਣ ਭਗਤ ਹੋਯਾ, ਬਿਦਰ, ਧ੍ਰੂ ਤੇ ਵੇਸ਼ਵਾ ਸ਼ਰਨੀ ਆਏ। [੨]ਧੰਨਾ ਭਗਤ ਜੱਟ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਧਨਾਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੀਚ ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਕਸਾਈ (ਹੋਇਆ ਹੈ)। [੩]ਕਬੀਰ ਭਗਤ ਜੁਲਾਹਾ, ਨਾਮਾ ਛੀਂਬਾ ਹੋਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। [੪]ਚਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਰਵਿਦਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਸਨਾਤ) ਨੀਵੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੈਣ ਭਗਤ ਨਾਈ ਹੈ। (ਅੱਗੇ ਪੰਜਵੀਂ ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੫](ਜਿੱਕੁਰ) ਕਾਵਣੀ ਕੋਇਲ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼ ਜਾਣਕੇ) ਪਾਲਦੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ (ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸੁਣਕੇ ਕੋਇਲਾਂ ਦੀ) ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। [੬](ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਨੂੰ ਜਸੋਧਾਂ (ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ) ਪਾਲਿਆ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਵਾਸਦੇਵ ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਕਵਲ ਹੀ ਕਹਿਲਾਇਆ (ਇਵੇਂ ਉਹ ਸਨਾਤ ਨਾ ਕਹਿਲਾਏ, ਭਗਤ ਕਹਿਲਾਏ)।

*ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ 'ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ' ਨਾਮੇ ਖਾ: ਟ੍ਰ: ਸੁ: ਦਾ ਟ੍ਰੈਕਟ।
†ਪਾ:-ਬਿਦਰਸੁ ਵਿਖਲੀ ਪਤਿ ਸਰਣਾਈ।

੭ਜਿਵੇਂ ਘਿਉ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰੀਦਾ (ਤਿਵੇਂ) ਭਗਤਾਂ ਦੀ (ਉੱਚੀ) ਜਾਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰੀਦੀ, ਯਥਾ-("ਘਿਅ ਪਟ ਭਾਂਡਾ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥") ੮ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਸਰਨ (ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਦਾ ਉੱਤਮ ਹਨ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਰਮ ਧਾਮ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਲੈਣਗੇ।)

੬. [ਨੀਚ ਥਾਉਂ ਉੱਤਮ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਡੇਮੂ ਖਖਰਿ ਮਿਸਰੀ ਮਖੀ ਮੇਲੁ ਮਖੀਰੁ ਉਪਾਇਆ।
੨ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਕੀੜਅਹੁ ਕੁਟਿ ਕੁਟਿ ਸਣੁ ਕਿਰਤਾਸੁ ਬਣਾਇਆ।
੩ਮਲਮਲ ਹੋਇ ਵੜੇਵਿਅਹੁ ਚਿਕੜਿ ਕਵਲੁ ਭਵਰੁ ਲੋਭਾਇਆ।
੪ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਪਥਰੁ ਹੀਰੇ ਮਾਣਕ ਛਾਇਆ।
੫ਜਾਣੁ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਨਾਉ ਭਗਉਤੀ ਲੋਹੁ ਘੜਾਇਆ।
੬ਮੁਸਕੁ ਬਿਲੀਅਹੁ ਮੇਦ ਕਰਿ ਮਜਲਸ ਅੰਦਰਿ ਮਹ ਮਹਕਾਇਆ।
੭ਨੀਚ ਜੋਨਿ ਉਤਮੁ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ॥੬॥

[ਖੱਖਰਿ=ਡੇਮੂੰਆਂ ਦੇ ਘਰ। ਮਖੀਰੁ=ਸ਼ਹਿਤ। ਕਿਰਤਾਸੁ=ਕਾਗਤ।]
[ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ। ਭਗਉਤੀ=ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਤਲਵਾਰ।]
[ਮੁਸਕੁ=ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ। ਮੇਦ=ਮਿੱਝ। ਮਹ ਮਹਕਾਇਆ=ਮਹਾਂ]
[ਮਹਿਕਣਾ, ਵੱਡੀ ਸੁਗੰਧੀ, (ਅ) ਧਰਤੀ ਮਹਿਕਣੀ।]

੧ਮਿਸਰੀ ਡੇਮੂੰਆਂ ਦੀ ਖੱਖਰੋਂ, ਮੱਖੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਤ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ ਕੀੜਿਆਂ ਥੋਂ (ਬਣਦੇ ਹਨ, ਅਰ) ਸਣ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟਕੇ ਕਾਗਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩ਵੜੇਵਿਆਂ ਥੋਂ ਮਲਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚੋਂ ਕਵਲ (ਅਜਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪੁਰ) ਭਵਰੇ ਲੋਭਦੇ ਹਨ। ੪ਜਿਕੂੰ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਮਣੀ ਅਰ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀਰੇ ਤੇ ਮਾਣਕ ਸੋਭਦੇ ਹਨ। ੫ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲੋਹੇ ਥੋਂ ਤਲਵਾਰ ਘੜੀਦੀ ਹੈ*। ੬ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਮਿੱਝ ਥੋਂ ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਮਜਲਸਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਮਹਿਕਦੀ ਹੈ। ੭(ਹੁਣ ਤਾਤਪਰਜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਨੀਚ ਜੋਨੀਆਂ ਸਨ (ਪਰ) ਉੱਤਮ ਫਲ ਪਾ ਲਿਆ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਭਗਤ ਜਣ ਨੀਚ ਜਾਤ ਹੋਕੇ ਭੀ ਉੱਚ ਫਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਕਿ ਅੱਜ ਤੀਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ)।

੭. [ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ]।

੧ਬਲਿ ਪੋਤਾ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਇੰਦਰ ਪੁਰੀ ਦੀ ਇਛ ਇਛੰਦਾ।
੨ਕਰਿ ਸੰਪੂਰਣੁ ਜਗੁ ਸਉ ਇਕੁ ਇਕੋਤਰੁ ਜਗੁ ਕਰੰਦਾ।
੩ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਆਇਕੈ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੁ ਭਗਤ ਉਧਰੰਦਾ।
੪ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਨੋ ਪਰਹਰੈ ਜਾਇ ਪਾਤਾਲਿ ਸੁ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ।
੫ਬਲਿ ਛਲਿ ਆਪੁ ਛਲਾਇਓਨੁ ਦਰਵਾਜੇ ਦਰਵਾਨ ਹੋਵੰਦਾ।
੬ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਲੈ ਸਿਪ ਜਿਉ ਮੋਤੀ ਚੁੰਭੀ ਮਾਰਿ ਸੁਹੰਦਾ।

*ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਨੁਕਤਾ ਹੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ. 'ਭਗਉਤੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਤਲਵਾਰ ਹੈ, ਅਰ ਸਿਖ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਭਗਉਤੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਜੰਗੀ ਜੀਵਨ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਸੀ।

[੭]ਹੀਰੇ ਹੀਰਾ ਬੇਧਿ ਮਿਲੰਦਾ ॥੭॥

[ਇਛੰਦਾ=ਲੋੜਦਾ ਸੀ। ਇਕੋਤਰ=ਇਕ ਪੁਤ ਸੌ। ਪਰਹਰੇ=ਤਿਆਗਕੇ।]
[ਦਰਵਾਨ=ਡੇਉਢੀ ਬਰਦਾਰ। ਸੁਹੰਦਾ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ।]

[੧]ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਪੋਤ੍ਰਾ (ਅਰਥਾਤ, ਵਿਰੋਚਨ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਰਾਜਾ) ਬਲਿ ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਲੋੜਵੰਦ ਸੀ। [੨]ਇਕ ਸੌ ਜੱਗ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕੋਤਰ ਸੌ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ (ਜੱਗ ਹੋਰ) ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। [੩]ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। [੪]ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ (ਦੀ ਇੱਛਾ) ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋ ਪਤਾਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। [੫]ਬਲਿ ਨੂੰ ਛਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਆਪ ਛਲਾ ਬੈਠਾ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਦਰਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, (ਰਾਜਾ ਬਲਿ ਦੇ ਪਤਾਲ ਜਾਣ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੬]ਜਿੱਕੁਰ ਸਿੱਪ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਲੈਕੇ ਟੁੱਬੀ ਮਾਰਕੇ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਮੋਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ [੭](ਤਿੱਕੁਰ ਬਲ ਭਗਤ ਦਾ ਮਨ) ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਵਾਂਙੂ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆਂ ਜਾਕੇ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਬਾਤ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੈਸੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਬਲਿ ਭਗਤ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਸੁਰਗ ਦਾ ਇੱਛਾਵਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸੱਚਾ ਭਗਤ ਕੇਵਲ ਰਜੋ ਗੁਣ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣਾ ਬਲ ਬੁਧ ਗੁਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਭਗਤ ਵਛਲ ਨੇ ਐਸੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸਦਾ ਏਹ ਰਜੋਗੁਣੀ ਮਾਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਮਾਤ੍ਰੇ ਜਿਹੇ ਸਰੂਪ ਪਾਸੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਾਯਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਦੀ ਤੁੱਛਤਾ ਵੈਰਾਟ ਸਰੂਪ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾ ਦਿਤੀ ਕਿ ਇੰਦਰ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹਈ, ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਰਾਜ ਲੈ ਜਿਸਦੇ ਤ੍ਰਿਨ ਲੋਕ ਢਾਈ ਕਰਮਾਂ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਵੈਰਾਟ ਰੂਪ ਐਸਾ ਹੈ, ਜੇ ਸੱਚ ਮੁਚ ਸਰੂਪ ਦੇਖੇਂ ਤਾਂ ਕੈਸਾ ਆਨੰਦ ਹੋਵੇ। ਤਦ ਬਲਿ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪੁਛਿਆ, ਉਹ ਸਾਧਨ ਰਜੋਗੁਣੀ ਜੱਗ ਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਤੋਗੁਣੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸੀ, ਪਤਾਲ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਵਾਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਤੇ ਹਉਮੈਂ ਅਤੀਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਸਚੇ ਭਗਤ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਹਉਮੈ ਛਡੀ ਤਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਅੰਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਪਹਿਲੇ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਟੋਟ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਟੋਟ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਿਮਾਣੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੇਰਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਤਾਂ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਰਾਖਾ ਆਪ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਵਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਭਗਤ ਹੀਰੇ ਨਾਲ ਹੀਰੇ ਵਾਂਙੂ ਵਿੱਝਕੇ ਪਰਮਪਦ ਨੂੰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਹੇਠ ਅਸਲ ਸਰੀਰ ਸੀ ਜੋ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਖੋਜ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੮. [ਕੀੜੀ]।

[੧]ਨੀਚਹੁ ਨੀਚ ਸਦਾਵਣਾ ਕੀੜੀ ਹੋਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਏ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗ ਚਲਣਾ ਇਕਤੁ ਖੱਡੁ ਸਹੰਸ ਸਮਾਏ;
[੩]ਘਿਅ ਸਕਰ ਦੀ ਵਾਸ ਲੈ ਜਿਥੈ ਧਰੀ ਤਿਥੈ ਚਲਿ ਜਾਏ।
[੪]ਡੂਲੇ ਖੰਡੁ ਜੁ ਰੇਤ ਵਿਚਿ ਖੰਡੂ ਦਾਣਾ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਖਾਏ।
[੫]ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਦੇ ਭੈ ਜਾਇ ਮਰਿ ਹੋਵੈ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਏ।
[੬]ਅੰਡਾ ਕੱਛੂ ਕੂੰਜ ਦਾ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰੂ ਸਿਖੁ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਏ ॥੮॥

[ਖੱਡੂ=ਖੁਡ, ਛੇਕ। ਸਹੰਸ=ਹਜ਼ਾਰ। ਵਾਸ=ਵਾਸ਼ਨਾ। ਅੰਡਾ=ਬੱਚਾ।]

ੴਕੀੜੀ ਨੀਵਿਆ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਸਦਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਨਿੱਕੀ ਹੋਕੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਗਣਾਉਂਦੀ (ਜਾਂ ਕੀੜੀ ਵਾਂਗੂ ਨੀਚ ਤੋਂ ਨੀਚ ਸਦਾਕੇ ਆਪ ਜਣਾਏ)। ੨(ਜਿਕੂੰ ਸੂੰਹੀਂ ਕੀੜੀ ਦੇ ਮਗਰ ਸਭ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪੁਰ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਏ (ਫੇਰ ਕੀੜੀ ਵਾਂਙੂ) ਇਕ ਖੁੱਡ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰੇ (ਭਾਵ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣ)। ੩ਘਿਉ ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਲੈਕੇ ਜਿਥੇ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜਕੇ ਜਾਏ)। ੪(ਜੇਕਰ) ਰੇਤ ਵਿਖੇ ਖੰਡ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪਵੇ ਉਥੋਂ ਬੀ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਖੰਡ ਦਾ ਦਾਣਾ ਹੀ ਖਾ ਲਵੇਗੀ। ("ਹਰਿ ਹੈ ਖਾਂਡੁ ਰੇਤੁ ਮਹਿ ਬਿਖਰੀ ਹਾਥੀ ਚੁਨੀ ਨ ਜਾਇ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਗੁਰਿ ਭਲੀ ਬੁਝਾਈ ਕੀਟੀ ਹੋਇਕੈ ਖਾਇ ॥" ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਕੀੜੀ ਹੋ ਕੇ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਖੰਡ ਰੇਤ ਵਿਖੇ ਰਲੀ ਹੋਈ ਬੀ ਚੁਣਕੇ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ :-"ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਛੋਡਿ ਅਵਗਣ ਚਲੀਐ ॥")। ੫ਭ੍ਰਿੰਗੀ (ਕੀੜੇ ਦੇ) ਡਰ ਨਾਲ ਮਰਕੇ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਹੋਕੇ ਮਾਰ ਜੀਵਾਏ, (ਹੋਰ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਹਾਧਿਆਸੋਂ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ-ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਜੀਵਤ ਭਾਵ ਥੋਂ ਜਗਜਾਸੂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਾਂਗੂ ਭਗਵੰਤ ਪਰਾਇਣ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬(ਜਿੱਕੁਰ) ਕੱਛੂ ਅਤੇ ਕੂੰਜ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿਖਿਆ ਲੈਕੇ "ਸੁਖ ਫਲ" ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲੋਕੋਕਤੀ ਹੈ, ਤਾਤਪਰਜ ਤਦਰੂਪ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ।

੯. [ਨਿੱਕੇ ਹੋਣ ਪੁਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਸੰਗ]।

੧ਸੂਰਜ ਪਾਸਿ ਬਿਆਸੁ ਜਾਇ ਹੋਇ ਭੁਣਹਣਾ ਕੰਨਿ ਸਮਾਣਾ।
੨ਪੜਿ ਵਿਦਿਆ ਘਰਿ ਆਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਲਮੀਕ ਮਨਿ ਭਾਣਾ।
੩ਆਦਿ ਬਿਆਸ ਵਖਾਣੀਐ ਕਥਿ ਕਥਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾ।
੪ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਭਗਤਿ ਭਾਗਵਤੁ ਪੜ੍ਹਿ ਪਤੀਆਣਾ।
੫ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸੋਧਿਕੈ ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਅਚਾਰੁ ਸੁਖਾਣਾ।
੬ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਬਿਰਦੁ ਵਖਾਣਾ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ ॥੯॥

[ਭੁਣਹਣਾ=ਨਿੱਕੇ ਪਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕੀੜਾ। ਪਤੀਆਣਾ=ਪਤੀਜਿਆ।]
[ਸੁਖਾਣਾ=ਸੁਖ ਪਾਇਆ। ਪਤਿ ਪਰਵਾਣਾ=ਪਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ।]

੧ਬਿਆਸ ਦੇਵ ਸੂਰਜ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਕੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕੀੜਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ (ਉੱਚੀ ਸ੍ਰਵਾ ਨਾਮੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੇ) ਕੰਨ ਵਿਚ ਵੜ ਬੈਠਾ (ਭਾਵ-ਇਹ ਕਿ ਨਿੱਕਾ ਬਣਕੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਣੀ ਤੋਂ ਵਿਦ੍ਯਾ ਪਾਈ, ਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਆਇਆ)। ੨(ਬਾਲਮੀਕ ਬੀ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਹੋ) ਵਿੱਦ੍ਯਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਲਮੀਕ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਘਰ ਨੂੰ ਆਯਾ। ੩ਆਦਿ ਵ੍ਯਾਸ ਨੇ ਮਥ ਮਥਕੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾਂ (ਦੀਆਂ ਸੰਹਤਾਂ) ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਆਈ)। ੪ਨਾਰਦਮੁਨੀ ਨੇ (ਇਸ ਨੂੰ) ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਗਵਤ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪੜ੍ਹ, (ਜਿਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਉਹ) ਪਤੀਜਿਆ (ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤ ਆ ਗਈ)। ੫ਚੌਦਾਂ ਵਿਦ੍ਯਾ ਸੋਧਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪਾਇਆ। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੈ ਅਰ ਪਤਿਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ) ਬਿਰਦ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਪਤ ਪਰਵਾਣ ਹੋਈ ਹੈ।

੧੦. [ਸੁਕਦੇਵ]।

[੧]ਬਾਰਹ ਵਰੇ ਗਰਭਾਸਿ ਵਸਿ ਜੰਮਦੇ ਹੀ ਸੁਕਿ ਲਈ ਉਦਾਸੀ।
[੨]ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਅਤੀਤ ਹੋਇ ਮਨ ਹਠ ਬੁਧਿ ਨ ਬੰਦਿਖਲਾਸੀ।
[੩]ਪਿਤਾ ਬਿਆਸ ਪਰਬੋਧਿਆ ਗੁਰ ਕਰਿ ਜਨਕ ਸਹਜ ਅਭਿਆਸੀ।
[੪]ਤਜਿ ਦੁਰਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਲਈ ਸਿਰ ਧਰਿ ਜੂਠਿ ਮਿਲੀ ਸਾਬਾਸੀ।
[੫]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਗਰਬਿ ਨਿਵਾਰਿ ਜਗਤਿ ਗੁਰਦਾਸੀ।
[੬]ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜ ਨਿਵਾਸੀ ॥੧੦॥

[ਉਦਾਸੀ=ਵਿਰਕਤੀ। ਪਰਬੋਧਿਆ=ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ। ਸਹਿਜ ਅਭਿਆਸੀ=ਬ੍ਰਹਮਨੇਸ਼ਟੀ।]
[ਜੂਠ=ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ। ਸਾਬਾਸੀ=ਧੰਨਤਾ।]

[੧]ਸੁਕਦੇਵ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਵਰਹੇ (ਮਾਤਾ ਦੇ) ਗਰਭ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਜੰਮਦੇ ਸਾਰ ਹੀ 'ਉਦਾਸੀ' ਲੀਤੀ। [੨]ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਅਤੀਤ (ਵਿਰੱਕਤੀ ਤਾਂ) ਹੋਇਆ, (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਮਨ ਦੀ ਹਠ ਬੁਧੀ ਦੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਨਾ ਹੋਈ। [੩]ਬਿਆਸ ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਨਕ ਜਿਹੜਾ ਸਹਿਜ ਅਭ੍ਯਾਸੀ ਹੈ (ਉਸਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ। [੪]ਹੁਣ ਦੁਰਮਤਿ (ਹਠ) ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਸਹਾਰ ਕਰ ਗੁਰ ਸਿੱਖ੍ਯਾ ਲੀਤੀ (ਤੇ ਗੁਰ ਪਾਸੋਂ 'ਸ਼ਾਬਾਸੀ'=) ਥਾਪੀ ਮਿਲੀ। [੫]ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਗਰਬ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਕੇ ਜਦ (ਜਗਤ ਗੁਰਦਾਸੀ=ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਖਤ ਜਿਹੇ) ਜਗਤ ਦੇ ਪੂਜ੍ਯ ਨੇ ਦਾਸੀ ਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ (ਤਾਂ ਜਗਤ ਉਸ ਪੂਜ੍ਯ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋਇਆ)। [੬](ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਪੈਰੀ ਪੈਣਾ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਹੋਣਾ, ਗੁਰਮਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ, (ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ)। [੭](ਅੰਤ ਨੂੰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸਰੂਪ) ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਸਹਜੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸੁਕਦੇਵ ਦੀ ਕਥਾ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਅੰਗ ਲੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰਕਤੀ ਹੋਕੇ ਭੀ ਮਨ ਹਠ ਰਿਹਾ, ਸੁਖ ਤਾਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂ ਜਨਕ ਦੁਆਰੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਿੱਖੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਸੁਕਦੇਵ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗ੍ਯਾ ਮੰਨਕੇ ਜਨਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਤੀਕ ਨਾ ਬੁਲਾਈਏ ਬਾਹਰ ਖੜਾ ਰਹੇ, ਹੁਣ ਸੁਕਦੇਵ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮੰਦਰ ਦੇ ਹੇਠ ਖੜੋਣਾ ਪਿਆ। ਜਦ, ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਹੋ ਚੁਕਾ ਤਾਂ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਸਿਰ ਪੈਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਸੁਕਦੇਵ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਾ ਡੁਲਾਕੇ ਇਕ ਪੈਰ ਭੀ ਉਸ ਥਾਵੋਂ ਨਾ ਹਟਿਆ, "ਜੂਠਨ ਜੂਠਿ ਪਈ ਸਿਰਿ ਊਪਰਿ ਖਿਨੁ ਮਨੂਆਂ ਤਿਲੁ ਨ ਡੁਲਾਵੈਗੋ ॥" ਗੱਲ ਕੀ ਸੁਕਦੇਵ ਦੀ ਸਹਿਣ ਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇਖਕੇ ਜਨਕ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ ਭਾਉਣੀ ਪੂਰਨ ਕੀਤੀ*।

੧੧. [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ]।

[੧]ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਹੈ ਜਨਕ ਦੇ ਵਡਾ ਭਗਤੁ ਕਰਿ ਵੇਦ ਵਖਾਣੈ।
[੨]ਸਨਕਾਦਿਕ ਨਾਰਦ ਉਦਾਸ ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਅਤੀਤ ਸੁਹਾਣੈ।
[੩]ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਲੰਘਿਕੈ ਗੁਰਸਿਖ† ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨਿਰਬਾਣੈ।

---

*ਇਥੇ ਸੁਕਦੇਵ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਨਕ ਸੀ, ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਜਨਕ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਏ ਹਨ।

†ਪਾ:-ਗੁਰਮੁਖਿ।

੪ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਵਿਗੁਚਣਾ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪੁ ਸਿਞਾਣੈ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਸਚ ਦਾ ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਰਾਜੇ ਰਾਣੈ।
੬ਗਰਬੁ ਗੁਮਾਨੁ ਵਿਸਾਰਿਕੈ ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਗਰੀਬੀ ਆਣੈ।
੭ਸਚੀ ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ॥ ੧੧ ॥

[ਵੇਦ=ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੋਵੈ (ਦੇਖੋ ਸ਼ਿਵ ਸੰਹਿਤਾ)।]
[ਅਤੀਤ=ਵਿਰਕਤੀ। ਨਿਰਬਾਣੈ=ਨਿਰਬੰਧਨ। ਵਿਗੁਚਣਾ-ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ।]
[ਰਾਜੇ ਰਾਣੈ=ਵਡੇ ਛੋਟੇ।]

੧ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗ ਦੋਵੇਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਵੱਡਾ ਭਗਤ ਕਰਕੇ ਵੇਦ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨ਸਨਕਾਦਿਕ ਤੇ ਨਾਰਦ ਏਹ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਰਹੇ, (ਇਹੋ ਦਸ਼ਾ) ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਰਹੀ, ੩ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜੋਗਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਨਿਰਬਾਣੈ) ਨਿਰਬੰਧਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਜੋ) ੪ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਜੋ) ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਯਾਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਿਞਾਣਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ-ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੫ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਚ ਦਾ ਹੈ, (ਰਾਜੇ) ਵੱਡੇ ਅਤੇ (ਰਾਣੇ) ਛੋਟੇ (ਸਾਰੇ) ਪੈਰੀਂ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੬(ਓਹ ਬੀ) ਗਰਬ ਤੇ ਗੁਮਾਨ ਨੂੰ, (ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ) ਹਟਾਕੇ ਗੁਰਮਤ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, (ਫਲ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ੭ਕਿ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ) ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ (ਆਦਰ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

੧੨. [ਚਰਣੋਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ]।

੧ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ਵਿਚਿ ਕਾਲਖ ਭਰਿਆ ਕਾਲੇ ਵਾਲਾ।
੨ਭਰਵਟੇ ਕਾਲਖ ਭਰੇ ਪਿਪਣੀਆਂ ਕਾਲਖ ਸੂਰਾਲਾ।
੩ਲੋਇਣ ਕਾਲੇ ਜਾਣੀਅਨਿ ਦਾੜੀ ਮੁਛਾ ਕਰਿ ਮੂਹ ਕਾਲਾ।
੪ਨਕ ਅੰਦਰਿ ਨਕ ਵਾਲ ਬਹੁ ਲੂੰਇ ਲੂੰਇ ਕਾਲਖ ਬੇਤਾਲਾ।
੫ਊਚੇ ਅੰਗ ਨ ਪੂਜੀਅਨਿ ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਰਮਸਾਲਾ।
੬ਪੈਰਾ ਨਖ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਭਾਰੁ ਉਚਾਇਨਿ ਦੇਹੁ ਦੁਰਾਲਾ।
੭ਸਿਰ ਧੋਵਣੁ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਰਣੋਦਕ ਜਗ ਭਾਲਾ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਹਜੁ ਸੁਖਾਲਾ ॥੧੨॥

[ਭਰਵਟੇ=ਭੌਹਾਂ। ਕਾਲਖ=ਸਯਾਹੀ। ਪਿਪਣੀਆਂ=ਝਿੰਮਣੀਆਂ, ਪਲਕਾਂ।]
[ਸੂਰਾਲਾ=ਸੂਲਾਂ ਸਮਾਨ ਤਿੱਖੀਆਂ। ਬੇਤਾਲਾ=ਬੇਢੰਗੇ। ਦੁਰਾਲਾ=ਭਾਰੀ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਰ।]

੧ਸਿਰ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਕਾਲਖ ਦਾ ਭਰਿਆ ਕਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨ਭਰਵੱਟੇ ਕਾਲਖ ਦੇ ਭਰੇ ਹਨ ਝਿੰਮਣੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸੂਲਾਂ (ਬਰਛਿਆਂ) ਵਾਂਗੂੰ ਹਨ। ੩ਨੇਤ੍ਰ ਕਾਲੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ, ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੱਛਾਂ ਨਾਲ (ਸਾਰਾ) ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪ਨੱਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨੱਕ ਦੇ ਵਾਲ ਬਹੁਤੇ ਹਨ, ਲੂੰ ਲੂੰ ਕਾਲਖ ਵਾਲਾ ਬੇਢੰਗਾ (ਸਰੂਪ) ਹੈ। ੫ਉੱਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਧਰਮਸਾਲਾ (ਵਿਖੇ ਪੂਜੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ) ੬ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨੌਂਹ ('ਮੁਖ ਉੱਜਲੇ') ਚਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਦੇਹ ਭਾਰੀ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕਦੇ ਹਨ (ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੭ਸਿਰ ਧੋਕੇ (ਪੀਣਾ) ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਜਗਤ ਭਾਲਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ੮ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ 'ਸਹਿਜੇ ਹੀ' (ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ) ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :–ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮਸਕੀਨੀਆ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰਿ ਤਲੇ ॥
ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਾਨਕ ਗਰਬਿ ਗਲੇ ॥

ਸੂਚਨਾ=ਇਥੇ ਸਿਰ ਦੀ ਮੁਕਾਲਕ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਦਾ ਮੁਖ ਉੱਜਲਾ ਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰੀਭੂਤ ਪਰਥਾਇ ਅਨਜੋਕਤੀ ਦੇ ਢੰਗ ਪਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ । ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦੀ ਕਾਲਖ ਮੁਕਾਲਕ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਚੀ ਗਈ ।

੧੩. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਰਚਨਾ]।

[1]ਜਲ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਧਰਮਸਾਲ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰ ਨਿਵਾਸਾ ॥
[2]ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਰਣਾਗਤੀ ਨਿਹਚਲ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਸੁਵਾਸਾ
[3]ਕਿਰਖ ਬਿਰਖ ਕੁਸਮਾਵਲੀ ਬੂਟੀ ਜੜੀ ਘਾਹ ਅਬਿਨਾਸਾ।
[4]ਸਰ ਸਾਇਰ ਗਿਰਿ ਮੇਰੁ ਬਹੁ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ।
[5]ਦੇਵ ਸਥਲ ਤੀਰਥ ਘਣੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਰਸ ਕਸ ਪਰਗਾਸਾ।
[6]ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣਤਾਸਾ।
[7]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਆਸ ਨਿਰਾਸਾ ॥ ੧੩ ॥

[ਨੀਰ=ਜਲ। ਸੁਵਾਸਾ=ਖਿਮਾਂ। ਕਿਰਖ=ਪੈਲੀ।]
[ਅਬਿਨਾਸਾ=ਅਖੁੱਟ। ਗੁਣਤਾਸਾ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ।]

[1]ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਧਰਤੀ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ) ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ (ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਰਯਾ ਤੇ ਝੀਲਾਂ ਹਨ) । [2](ਭਗਤਾਂ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਕਰਕੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਚਰਨ ਛੁਹੰਦੇ ਹਨ) ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਅਤੇ ਖਿਮਾ ਆਦਿ ਗੁਣ ਕਰਕੇ (ਧਰਤੀ) ਪੂਰਤ ਹੈ। [3]ਖੇਤੀਆਂ, ਬ੍ਰਿਛ, ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ, ਬੂਟੀ, ਜੜੀ, ਘਾਹ ਅਖੁੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । [4]ਸਰ, ਸਮੁੰਦਰ, ਪਰਬਤ, ਮੇਰੁ, (ਧੌਲੀਧਾਰ) ਬਾਹਲੇ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ, [5]ਦੇਵ ਮੰਦਰ, ਤੀਰਥ, ਰੰਗ ਰੂਪ ਕਈ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । [6]ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦੀ ਰਾਹ ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ। [7](ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ (ਹਨ) ਆਸਾ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਏਸ ਲਈ) ਸੁਖ ਫਲ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ–"ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਧਰਮਸਾਲ ॥" ਅਰਥਾਤ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਥਾਉਂ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਖੇ ਧੀਰਜ ਧਰਮਾਦਿ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਅਰ ਰਸ ਕਸ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਭੀ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਬੀਜੂ ਤਿਹਾ ਫਲ ਵੱਢੂ ।

੧੪. [ਸਾਧ ਚਰਣ ਪੂਜਾ]।

[1]ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਈ।
[2]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਤਿਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖਦਾਈ।
[3]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ।
[4]ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣਿਸਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲਾਈ।
[5]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭਉ ਪਿਰਮ ਰਸ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੂਰਤਿ ਰਿਦੇ ਵਸਾਈ।
[6]ਏਵਡੁ ਭਾਰੁ ਉਚਾਇੰਦੇ ਸਾਧ ਚਰਣ ਪੂਜਾ ਗੁਰ ਭਾਈ।
[7]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ ॥ ੧੪ ॥

[ਸਤਿਪੁਰਖ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਸਤਿਗੁਰ=ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ। ਭਾਇ ਭਗਤਿ = ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ।]
[ਪਿਰਮ ਰਸ = ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ। ਏਵਡੁ ਭਾਰੁ = ਇੱਡਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰ। ਕੀਮ = ਕੀਮਤ।]

੧(ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ) ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਖੇ (ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਖੇ) ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੨ਉਸੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ 'ਸਤਿਗੁਰ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਦਾ (ਸੁਖਦਾਈ ਰੂਪ ਰਚਿਆ)। ੩ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਏ। ੪ਉਥੇ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਰ ਸਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਗਾਈ। ੫ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ, ਭਉ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਅਰ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਮੂਰਤ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ। ੬ਇੱਡਾ ਵੱਡਾ ਭਾਰ (ਗੁਰੂ ਮੂਰਤ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਹੈ ਚਰਣ) ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੀ ('ਗੁਰ ਭਾਈ' =) ਵਡੇ ਭਾਇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ।

੧੫. {ਅਨਜਾਈਂ ਰਾਜੇ}।

੧ਵਸੇ ਛਹਬਰ ਲਾਇਕੈ ਪਰਨਾਲੀਂ ਹੁਇ ਵੀਹੀਂ ਆਵੈ।
੨ਲਖ ਨਾਲੇ ਉਛਲ ਚਲਨਿ ਲਖ ਪਰਵਾਹੀ ਵਾਹ ਵਹਾਵੈ।
੩ਲਖ ਨਾਲੇ ਲਖ ਵਾਹਿ ਵਹਿ ਨਦੀਆਂ ਅੰਦਰਿ ਰਲੈ ਰਲਾਵੈ।
੪ਨਉ ਸੈ ਨਦੀ ਨੜਿਨਵੈ ਪੂਰਬਿ ਪਛਮਿ ਹੋਇ ਚਲਾਵੈ।
੫ਨਦੀਆ ਜਾਇ ਸਮੁੰਦ ਵਿਚਿ ਸਾਗਰ ਸੰਗਮੁ ਹੋਇ ਮਿਲਾਵੈ।
੬ਸਤਿ ਸਮੁੰਦ ਗੜਾੜ ਮਹਿ ਜਾਇ ਸਮਾਹਿ ਨ ਪੇਟੁ ਭਰਾਵੈ।
੭ਜਾਇ ਗੜਾੜੁ ਪਤਾਲ ਹੇਠਿ ਹੋਇ ਤਵੇ ਦੀ ਬੂੰਦ ਸਮਾਵੈ।
੮ਸਿਰ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਲਾਖ ਲਖ ਇੰਨਣੁ ਜਾਲਿ ਤਵੇ ਨੋ ਤਾਵੈ।
੯ਮਰਦੇ ਖਹਿ ਖਹਿ ਦੁਨੀਆ ਦਾਵੈ ॥ ੧੫ ॥

[ਛਹਬਰ = ਝੜੀ। ਵੀਹੀਂ = ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ। ਵਾਹ = ਹੜ੍ਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੌ, ਧਾਰਾ।]
[ਵਾਹਿ ਵਹਿ = ਹੜ ਵਹਾਕੇ। ਗੜਾੜ = ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ, ਘੁੰਮਣ ਘੇਰ ਜੋ ਗੜ ਗੜ ਕਰੇ।]
[ਇੰਨਣ = ਈਂਧਣ, ਲਕੜੀ। ਜਾਲਿ = ਬਾਲਕੇ ਸਾੜਕੇ।]

੧ਝੜੀ ਲਾਕੇ (ਮੀਂਹ) ਵਸਦਾ ਹੈ, ਪਰਨਾਲਿਆਂ ਥਾਣੀ ਹੋਕੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿਖੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੨ਲੱਖਾਂ ਨਾਲੇ ਉੱਛਲਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਵਾਹਾਂ ਦਾ 'ਵਾਹ' (ਹੜ੍ਹ) ਹੋ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ੩ਲੱਖਾਂ ਨਾਲੇ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੜ੍ਹ ਵਗਦੇ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪੯੯੯ ਨਦੀਆਂ ਪੂਰਬ ਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿਖੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਓ ਤਾਂ ਕਈ ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ, ਪਰ ਏਥੇ ਹਿੰਦ ਦਾ ਭਾਵ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸਿੰਧ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਪੱਛਮ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਗੰਗਾ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਤਰ ਆਦਿ ਸਹਾਯਕ ਨਦੀ ਨਾਲਿਆਂ ਸਣੇ ਪੂਰਬ ਜਾ ਡਿਗਦੇ ਹਨ)। ੫(ਇਕੁਰ) ਨਦੀਆਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਸੰਗਮ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ੬(ਉਜੇਹੇ) ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋਕੇ ਇਕ ਗੜਾੜ (ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ) ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸਦਾ ਪੇਟ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਭਰੀਦਾ (ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਫੇਰ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੜਾੜ ਪਤਾਲ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਤੱਤੇ ਤਵੇ ਦੀ ਬੂੰਦ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਲਾ ਜੀ! ਐਡੇ ਤਵੇ ਹੇਠ ਲਕੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਉੱਤਰ)। ੮ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ (ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ) ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਸਿਰ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦੀ ਥਾਉਂ

ਜਾਲਕੇ ਉਸ ਤਵੇ ਨੂੰ ਤਾਈਦਾ ਹੈ (ਕਿਹੜੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬਾਲੀਦੇ ਹਨ ?) ੯(ਜਿਹੜੇ) ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿ ਖਹਿ ਕੇ (ਅਨਜਾਇ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ) ਮਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਜੋ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਦੱਸਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਵਰਣਨ ਹੋਣਾ ਕਠਨ ਹੈ, ਸੋ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੜਾੜ ਜੋ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਜਲ ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਕੱਠਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਤਲ ਅਰਥਾਤ ਪਤਾਲ ਇਕ ਤਵੇ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇ, ਪਤਾਲ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਐਡਾ ਤਵਾ ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਗੜਾੜ ਇਕ ਬੂੰਦ ਸਮਾਨ ਪੈਕੇ ਸੁਕ ਜਾਵੇ ਉਸ ਤਵੇ ਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲ ਤਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ? ਜੋ 'ਪਰਜਾ ਪਾਲਣ' ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਲਕੀ ਤੇ ਦਾਵੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਸਮਝਕੇ ਪਰਜਾ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਂਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਜੰਗ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਚੰਗੇਜ ਖਾਨ, ਤੈਮੂਰ, ਮਹਿਮੂਦ, ਨਾਦਰ ਆਦਿ ਹੋਏ ਹਨ। ਤਾਂਤੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਵੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਪਾਲਕ ਰੱਖਜਕ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਬਣਾਵੇ। ਹਾਂ ਅਨਜਾਇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਚ ਪਰ ਖੜੋਕੇ ਲੜੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖਹਿ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅਨਜਾਈਂ ਰਾਜੇ ਮਰਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੬. [ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ-ਵੀਹ ਫਕੀਰ]।

੧ਇਕਤੁ ਥੇਕੈ ਦੁਇ ਖੜਗੁ ਦੁਇ ਪਾਤਸਾਹ ਨ ਮੁਲਕਿ ਸਮਾਣੈ।
੨ਵੀਹ ਫਕੀਰ ਮਸੀਤਿ ਵਿਚਿ ਖਿੰਥ ਖਿੰਧੋਲੀ ਹੇਠਿ ਲੁਕਾਣੈ।
੩ਜੰਗਲ ਅੰਦਰਿ ਸੀਹ ਦੁਇ ਪੋਸਤ ਡੋਡੇ ਖਸਖਸ ਦਾਣੈ।
੪ਸੂਲੀ ਉਪਰਿ ਖੇਲਣਾ ਸਿਰਿ ਧਰਿ ਛਤ੍ਰ ਬਜਾਰ ਵਿਕਾਣੈ।
੫ਕੋਲ੍ਹੂ ਅੰਦਰਿ ਪੀੜੀਅਨਿ ਪੋਸਤਿ ਪੀਹਿ ਪਿਆਲੇ ਛਾਣੈ।
੬ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚਿ ਗਰਬੁ ਗੁਨਾਹੀ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਂਦੇ ਤਾਣਿ ਨਿਤਾਣੇ ॥੧੬॥

[ਥੇਕੈ=ਮਿਆਨ ਵਿਚ। ਮੁਲਕਿ=ਦੇਸ਼। ਖਿੰਥ=ਖਫਨੀ। ਖਿੰਧੋਲੀ=ਗੋਦੜੀ।]
[ਸੂਲੀ=ਭਾਵ ਡੰਡੀ। ਛਤ੍ਰ=ਪੋਸਤ ਦਾ ਡੋਡਾ। ਲਉਬਾਲੀ=ਬੇਪਰਵਾਹ, ਖੁਦਾ।]

੧ਇਕ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੋ (ਵਾਂਙੂ) ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੇ। ੨ਇਕ ਮਸੀਤ ਵਿਖੇ ਖਫਨੀ ਜਾਂ ਗੋਦੜੀ ਹੇਠ ਲੁਕ ਕੇ ਵੀਹ ਫਕੀਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, (ਹੁਣ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੩(ਇਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ੇਰਾਂ (ਵਾਂਗੂ ਹਨ, ਅਰ ਵੀਹ ਫਕੀਰ) ਇਕ ਪੋਸਤ ਦੇ ਡੋਡੇ ਵਿਖੇ ਖਸਖਸ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਨ। (ਓਹ ਦਾਣੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ)। ੪ਸੂਲੀ ਉਪਰ ਖੇਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗਲ ਗੁਲਕੇ ਡੰਡੀ ਰੂਪ ਸੂਲੀ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦ) ਸਿਰ ਪੁਰ ਛੱਤ੍ਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਕਦੇ ਹਨ, (ਇਥੇ ਪੋਸਤ ਦੇ ਡੋਡੇ ਥੋਂ ਛਤ੍ਰ ਦਾ ਭਾਵ ਲੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)। ੫(ਫੇਰ ਦਾਣੇ) ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜੀਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਤੇਲ ਵਰਤਣ ਵਿਖੇ ਕਈ ਕੰਮ ਕੱਢਦਾ ਹੈ) ਪੋਸਤ ਮਲ ਕੇ ਪਿਆਲਿਆਂ ਵਿਚ ਛਾਣਕੇ (ਲੋਕ ਪੀਂਦੇ ਹਨ)। ੬ਬੇਪਰਵਾਹ ਖੁਦਾ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਗਰਬ ਵਾਲਾ ਮੁਜਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਨਿਮਾਣਾਂ (ਗਰੀਬ) ਮਾਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ)

ਗੁਰਮੁਖ ਬਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਨਿਤਾਣੇ ਹੋ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਅਰ ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ "ਰੇ ਰੇ ਦਰਗਹ ਕਹੈ ਨ ਕੋਊ। ਆਉ ਬੈਠੁ ਆਦਰੁ ਸਭ ਦੇਊ ॥" ਭਾਵਾਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੰਕਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਰੂਪੀ ਜੰਗਲੀ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲੋਂ ਖਸ-ਖਸ ਦਾ ਦਾਣਾ ਉਹ ਨਿਮਾਣਾ ਫਕੀਰ, ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ, ਦੁਖ ਸਹਿੰਦਾ ਤੇ ਭਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।

੧੭. [ਬੱਕਰੀ]।

[1]ਸੀਹ ਪਜੂਤੀ ਬਕਰੀ ਮਰਦੀ ਹੋਈ ਹੜ ਹੜ ਹਸੀ।
[2]ਸੀਹੁ ਪੁਛੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਇਤੁ ਅਉਸਰ ਕਿਤੁ ਰਹਸਿ ਰਹਸੀ।
[3]ਬਿਨਉ ਕਰੇਦੀ ਬਕਰੀ ਪੁਤ੍ਰ ਅਸਾੜੇ ਕੀਚਨਿ ਖਸੀ।
[4]ਅਕ ਧਤੂਰਾ ਖਾਧਿਆ ਕੁਹਿ ਕੁਹਿ ਖਲ ਉਖਲਿ ਵਿਣਸੀ।
[5]ਮਾਸੁ ਖਾਨਿ ਗਲ ਵਢਿਕੈ ਹਾਲੁ ਤਿਨਾੜਾ ਕਉਣੁ ਹੋਵਸੀ।
[6]ਗਰਬੁ ਗਰੀਬੀ ਦੇਹ ਖੇਹ ਖਾਜੁ ਅਖਾਜੁ ਅਕਾਜੁ ਕਰਸੀ।
[7]ਜਗਿ ਆਇਆ ਸਭ ਕੋਈ ਮਰਸੀ ॥੧੭॥

[ਪਜੂਤੀ=ਪਕੜੀ ਹੋਈ। ਹੜ ਹੜ=ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰਕੇ। ਵਿਸਮਾਦੁ=ਹੈਰਾਨ। ਅਉਸਰ=ਵੇਲੇ।]
[ਰਹਸੀ=ਹਸਣਾ। ਬਿਨਉ=ਬੇਨਤੀ। ਖਸੀ=ਨਮਰਦ। ਉਖਲਿ=ਉਧੇੜਕੇ।]
[ਵਿਣਸੀ=ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ। ਗਰਬ=ਹੰਕਾਰੀ। ਅਕਾਜੁ ਕਰਸੀ=ਖੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।]

[1]ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਪਕੜੀ ਹੋਈ ਬੱਕਰੀ ਮਰਣ ਵੇਲੇ ਟਾਹ ਟਾਹ ਕਰਕੇ ਹੱਸ ਪਈ। [2]ਸ਼ੇਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤੂੰ ਹੱਸੀ ਹੈਂ ? [3]ਬੱਕਰੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ 'ਖਸੀ' (ਨਮਰਦ) ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ (ਜੋ ਸਾਡੀ ਵੰਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ ਤੇ ਏਹ ਦੁੱਖ ਜੋ ਮੈਂ ਪਾਯਾ ਹੈ ਨਾਂ ਪਾਉਣ)। [4]ਅੱਕ ਤੇ ਧਤੂਰਾ ਖਾਂਦਿਆਂ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਨਿਕੰਮੀ ਚੀਜ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਆਪੇ ਉੱਗ ਖੜੋਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਖਾ ਕੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਕੁਹ ਕੁਹ ਕੇ (ਸਾਡੀ) ਖੱਲ ਉਧੇੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [5](ਭਲਾ) ਜਿਹੜੇ (ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਗਲ ਵੱਢਕੇ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਕੀ ਹੋਊ ? [6]ਗਰਬੀਆਂ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਖੇਹ ਹੋ ਜਾਊ, (ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜੇ) ਖੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ('ਅਖਾਜ'=) ਹਰਾਮ ਹੋਣਗੇ (ਅਰ ਜੋ ਸੁਕਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਹ) ਖਾਜ (ਹਲਾਲ) ਹੋਊ (ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਕਿ ਬੱਕਰੀ ਗਰੀਬ ਰਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਧਾ ਗਿਆ, ਸ਼ੇਰ ਜ਼ਾਲਮ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਸ ਕੌੜਾ ਹੋਯਾ, ਧੁਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨੇਕ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵਾਲਾ ਹੋਊ)। [7](ਏਥੇ) ਜਗਤ ਤੇ ਆਯਾ ਮਰ ਸਭ ਕੋਈ ਜਾਏਗਾ (ਪਰ ਅੰਤ ਭਲੇ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੁਰੇ ਦਾ ਅੰਤ ਬੁਰਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ)।

ਭਾਵ–"ਨਰੂ ਮਰੈ ਨਰੁ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਪਸੂ ਮਰੈ ਦਸ ਕਾਜ ਸਵਾਰੈ ॥" ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਸ਼ੂ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸ ਕੰਮ ਸਵਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ੇਰ ਰੂਪੀ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਗਰੀਬ ਨਿਮਾਣੀਆ ਬੱਕਰੀਆਂ ਹੀ ਜੋ ਦਸ ਕੰਮ ਜੀਂਵਦਿਆਂ ਤੇ ਮਰਦਿਆਂ ਬੀ ਸਵਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ]।

[1]ਚਰਣਕਵਲ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਪਰਗਾਸੀ।

²ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਅਮਰ ਅਬਿਨਾਸੀ।
³ਕਰਿ ਚਰਣੋਦਕੁ ਆਚਮਨ ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ ਖਲਾਸੀ।
⁴ਗੁਰਮਤਿ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਕਰਨਿ ਉਦਾਸੀ।
⁵ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਚਖੰਡਿ ਨਿਵਾਸੀ।
⁶ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਅਕਥਕਥਾ ਅਚਰਜ ਗੁਰਦਾਸੀ।
⁷ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ ॥ ੧੮ ॥

[ਲੇਖ ਅਲੇਖ=ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੋਣਾ। ਆਧਿ=ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ।]
[ਬਿਆਧਿ=ਸਰੀਰਕ ਪੀੜਾ। ਉਪਾਧਿ=ਅਧਿਦੈਵਕ ਪੀੜਾ।]

¹(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤ ਪਰਗਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ²(ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਉਹ) ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੋ ਕੇ ਅਮਰ ਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ (ਹੋ ਗਏ)। ³ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਜਲ ਦਾ ਆਚਮਨ ਕਰਕੇ ਆਧਿ ਬਜਾਧਿ ਉਪਾਧਿ (ਤਿੰਨੇ ਪੀੜਾਂ) ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਈ ਹੈ। ⁴ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਦਾਸੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ⁵ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ (ਲੀਨ) ਮਗਨ ਹੋਕੇ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ⁶(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਅਬਿਗਤਿ ਗਤੀ ਹੈ ਅਰ ਡੂੰਘੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਥਨ ਤੋਂ ਅਕੱਥ ਅਚਰਜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। (ਓਹ ਅਚਰਜ ਕੀ ਹੈ?) ⁷ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ ਆਸਾ ਥੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਗਏ (ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਅਚਰਜ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ)।

੧੯. [ਸਤਿਸੰਗ ਨਿਰਦੋਖ ਤਾਰਦਾ ਹੈ]।

¹ਸਣ ਵਣ ਵਾੜੀ ਖੇਤੁ ਇਕੁ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਜਣਾਵੈ।
²ਖਲ ਕਢਾਹਿ ਵਟਾਇ ਸਣ ਰਸਾ ਬੰਧਨੁ ਹੋਇ ਬਨ੍ਹਾਵੈ।
³ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਸਿਰੀਸਾਫੁ ਸੂਤੁ ਕਤਾਇ ਕਪਾਹ ਵੁਣਾਵੈ।
⁴ਲਜਣੁ ਕਜਣੁ ਹੋਇਕੈ ਸਾਧੁ ਅਸਾਧੁ ਬਿਰਦੁ ਬਿਰਦਾਵੈ।
⁵ਸੰਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖ ਮੋਖ ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ ਨ ਸਾਧੁ ਮਿਟਾਵੈ।
⁶ਤੁਪੜੁ ਹੋਵੈ ਧਰਮਸਾਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਗ ਧੂੜਿ ਧੁਮਾਵੈ।
⁷ਕੁਟਿਕੁਟਿ ਸਣ ਕਿਰਤਾਸੁ ਕਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਿ ਪੁਰਾਣ ਸੁਣਾਵੈ।
⁸ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰੈ ਜਨ ਭਾਵੈ ॥ ੧੯ ॥

[ਵਣ ਵਾੜੀ=ਕਪਾਹ। ਵਿਕਾਰ=ਖੋਟੀ ਕਾਰ। ਵੁਣਾਵੈ=ਉਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ।
[ਲਜਣੁ ਕਜਣੁ=ਲੱਜਾ ਦਾ ਕੱਜਣਾ। ਬਿਰਦੁ ਬਿਰਦਾਵੈ=ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕਰਨੀ।]
[ਧੁਮਾਵੈ=ਲਿਟਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਤਾਸ=ਕਾਗਜ।]

¹ਸਣ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦਾ ਖੇਤ ਇੱਕੋ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਕਪਾਹ) ਪਰੋਪਕਾਰ (ਅਰ ਸਣ) ਵਿਕਾਰ (ਖੋਟੀ ਕਾਰ) ਜਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ²ਖੱਲ ਕਢਾ ਕੇ ਸਣ ਵੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਰ ਰੱਸਿਆਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਹੋਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਨ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਅਗੇ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਕਪਾਹ ਦਾ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ)। ³ਖਾਸਾ ਮਲਮਲ ਤੇ ਸਿਰੀਸਾਫ ਕਪਾਹ ਦੇ ਸੂਤ ਥੋਂ ਉਣਕੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ⁴(ਉਹ ਕਪੜੇ) ਲੱਜਾ ਦੇ ਢੱਕਣ ਹੋਕੇ ਸਾਧਾਂ ਤੇ ਅਸਾਧਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਨੰਗੇਜ ਨੂੰ ਢੱਕਦੇ ਹਨ)।

[5]ਨਿਰਦੋਖਾਂ ਦੀ (ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ) ਜੇਕਰ ਸੰਗਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੋਖੀ ਬੀ ਮੋਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਧੂ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਗੁਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ (ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਸਾਧੂ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ) [6](ਉਹੋ ਦੋਖੀ ਸਣ) ਤੱਪੜ (ਉਣੀਜਕੇ) ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਵਿਛਦੀ ਹੈ ਅਰ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਪੈਕੇ (ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। [7]ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਸਣ ਦੇ ਕਾਗਤ ਬਣਾਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜੱਸ (ਗਜਾਨੀ) ਲਿਖ ਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਭਲੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬੁਰੇ ਬੀ ਸੁਧਰਦੇ ਹਨ)। [8](ਜੇ ਹਰੀ) ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੨੦. [ਸੰਗਤ ਗੁਣ]।

[1]ਪਥਰ ਚਿਤੁ ਕਠੋਰੁ ਹੈ ਚੂਨਾ ਹੋਵੈ ਅਗੀ ਦਧਾ।
[2]ਅਗ ਬੁਝੈ ਜਲੁ ਛਿੜਕਿਐ ਚੂਨਾ ਅਗਿ ਉਠੈ ਅਤਿ ਵਧਾ।
[3]ਪਾਣੀ ਪਾਏ ਵਿਹੁ ਨ ਜਾਇ ਅਗਨਿ ਨ ਛੁਟੈ ਅਵਗੁਣ ਬਧਾ।
[4]ਜੀਭੈ ਉਤੈ ਰਖਿਆ ਛਾਲੇ ਪਵਨਿ ਸੰਗਿ ਦੁਖ ਲਧਾ।
[5]ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਥੁ ਮਿਲਿ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਸਪੂਰਣੁ ਸਧਾ।
[6]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਹਾ ਅਸਾਧ ਸਮਧਾ।
[7]ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਮਿਲੈ ਪਲੁ ਅਧਾ॥ ੨੦ ॥ ੨੫ ॥

[ਦਧਾ=ਸਾੜਿਆ। ਵਧਾ=ਬਹੁਤੀ। ਸਧਾ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਸਮਧਾ=ਸਾਰਾ।]

[1]ਪੱਥਰ ਦਾ (ਅੰਦਰੋਂ) ਚਿੱਤ ਕਰੜਾ ਹੈ, ਅੱਗ ਦਾ ਸਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਚੂਨਾ (ਕਲੀ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [2]ਪਾਣੀ ਛਿਣਕਿਆਂ (ਓਪਰੀ) ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਚੂਨੇ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਬਹੁਤੀ ਉਠਦੀ ਹੈ। [3]ਪਾਣੀ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਲੀ ਵਿਹੁ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦੀ, (ਅਜਿਹਾ) ਅਵਗੁਣਾਂ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। [4]ਜੇਕਰ ਜੀਭ ਪੁਰ ਚੂਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਛਾਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਸ) ਸੰਗਤ ਦਾ ਦੁਖ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਭ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। [5](ਓਹੀ ਚੂਨਾਂ) ਪਾਨ, ਸੁਪਾਰੀ ਤੇ ਕੱਥ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲਾਲ ਰੰਗ ਸੰਪੂਰਣ ਸਾਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਪਉੜੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਦਸਦੇ ਹਨ)। [6]ਜੋ ਮਹਾਂ ਦੁਸ਼ਟ ਹੈ ਓਹ ਬੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸਾਧੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿੱਕੁਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?) [7](ਆਪ ਤੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾ ਕੇ (ਭਾਵੇਂ) ਅੱਧਾ ਹੀ ਪਲ ਮਿਲੇ (ਤਦ ਬੀ ਫਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਥਾ:–"ਇਕ ਚਿੱਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਯੋ॥ ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਯੋ॥" ਤਥਾ: "ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਗੁਨੁ ਬਹੁਤੁ ਅਧਿਕਾਈ ਪੜਿ ਸੂਆ ਗਨਕ ਉਧਾਰੇ॥"

--o--

ਵਾਰ ੨੬.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਣ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਿਰੰਦਾ।
੨ਸਚੈ ਤਖਤਿ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡਿ ਵਸੰਦਾ।
੩ਸਚੁ ਫੁਰਮਾਣੁ ਨੀਸਾਣੁ ਸਚੁ ਸਚਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੂਲਿ ਫਿਰੰਦਾ।
੪ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਟਕਸਾਲ ਸਚੁ ਗੁਰ ਤੇ ਗੁਰ ਹੋਇ ਸਬਦ ਮਿਲੰਦਾ।
੫ਸਚੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਸਚੁ ਰਾਗ ਰਤਨ ਕੀਰਤਨੁ ਭਾਵੰਦਾ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥੁ ਹੈ ਸਚੁ ਦੋਹੀ ਸਚੁ ਰਾਜੁ ਕਰੰਦਾ।
੭ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜਾਉ ਚੜੰਦਾ ॥੧॥

[ਸਤਿਗੁਰ=ਗੁਰ ਨਾਨਕ। ਸਿਰੰਦਾ=ਰਚਣਹਾਰ। ਵਸੰਦਾ=ਵਸਾਉਣਹਾਰਾ।]
[ਦੋਹੀ=ਦੁਹਾਈ, (ਅ) ਚੋਣ ਵਾਲਾ। ਵੀਹ=ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ, ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ।]
[ਇਕੀਹ=ਇਕ ਦੀ ਈਹਾ ਵਾਲਾ।

੧ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ (ਤੇ) ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਰਚਨੇਹਾਰਾ ਹੈ। ੨ਸੱਚੇ ਤਖਤ (ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ) ਪੁਰ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਦਾ ਵਸਾਉਣ ਹਾਰਾ ਹੈ। ੩ਸੱਚਾ ਫੁਰਮਾਣ (ਆਗਿਆ) ਹੈ (ਨੀਸਾਣ=) ਝੰਡਾ ਬੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਹੁਕਮ ਵੀ ਸੱਚਾ ਕਦੇ ਮੁੜਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ੪ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅਰ ਟਕਸਾਲ ਸੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਆਦਿਕ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਆਏ)। ੫'ਸੱਚੀ ਭਗਤੀ' (ਸੇਵਾ) ਅਰ ਭੰਡਾਰਾ ਬੀ ਸਚਾ ਹੈ, ਰਾਗ ਰਤਨ (ਰੂਪ) ਦਾ ਕੀਰਤਨ (ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਸੱਚੀ 'ਦੋਹੀ' ਅਰਥਾਤ) ਡੌਂਡੀ ਬੀ ਸੱਚੀ ਹੈ (ਅਥਵਾ 'ਸਚ ਦੋਹੀ'=ਸੱਚ ਦਾ ਚੋਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਨਿਤਾਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ) ਸਚਾ ਰਾਜ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਜਾਇਕਾਰੀ ਹੈ)। ੭ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ (ਅਥਵਾ 'ਵੀਹ' ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ 'ਇਕੀਹ') ਇਕ ਪਰਮੇਸਰ ਦੇ ('ਚੜ੍ਹਾਉ'=) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

੨. [ਓਹੋ ਹੀ]।

੧ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਜਾਣੀਐ ਸਚੇ ਸਚਾ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ।
੨ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਹੋਇ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਸਦਾਇਆ।
੩ਏਕੰਕਾਰਹੁ ਸਬਦ ਧੁਨਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰੁ ਬਣਾਇਆ।
੪ਇਕਦੂ ਹੋਏ ਤਿਨਿ ਦੇਵ ਤਿਹੁ ਮਿਲਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗਣਾਇਆ।
੫ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਹੈ ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ।
੬ਸੇਖ ਨਾਗੁ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰੈ ਨਾਵਾਂ ਅੰਤੁ ਬਿਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥੨॥

[ਆਦੇਸੁ=ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਥੋਂ ਰਹਿਤ । ਤਿਨਿ ਦੇਵ-ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨ, ਸ਼ਿਵ ।]

੧ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣੀਏਂ, (ਆਪ) ਸੱਚਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੇ) ਨਾਮ ਬੀ ਸੱਚਾ ਧਰਾਇਆ ਹੈ। ੨ਅਪਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ('ਆਕਾਰ') ਸਰੂਪ ਧਾਰਕੇ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਕਹਾਇਆ । ੩ਏਕੰਕਾਰ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਹੋਈ ਤੇ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਣਾਇਆ । ੪(ਫੇਰ) ਇਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਰਚੇ ਗਏ, ਫੇਰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗਣਾਇਆ। ੫ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਓਹ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ (ਪਰੰਤੂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ) ਓਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ੬ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ (ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਉਂ) ਰੋਜ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੩. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਉਸਤੁਤਿ]।

੧ਅੰਬਰੁ ਧਰਤਿ ਵਿਛੋੜਿਅਨੁ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਤਾਰ ਕਹਾਇਆ।
੨ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਪਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਥੰਮਾਂ ਆਗਾਸ ਰਹਾਇਆ।
੩ਇੰਨਣ ਅੰਦਰਿ ਅਗਿ ਧਰਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਸੂਰਜੁ ਚੰਦੁ ਉਪਾਇਆ।
੪ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹਮਾਹ ਕਰਿ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਲਤੁ ਰਚਾਇਆ।
੫ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲਭੁ ਹੈ ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ॥੩॥

[ਅੰਬਰੁ-ਆਕਾਸ਼ । ਵਿਛੋੜਿਅਨੁ=ਵਿਚ+ਛੋੜਿਅਨ=ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ।]
[ਕੁਦਰਤਿ=ਮਾਇਆ। ਇੰਨਣ=ਲੱਕੜੀ, ਬਾਲਣ।]

੧(ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਕੁਦਰਤ ਕਰਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ, (ਰਚਣਹਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਕਰਤਾਰ ਕਹਾਯਾ । ੨ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਰਚੀ, (ਚੌਫੇਰੇ ਸਮੁੰਦਰ, ਧਰਤੀ ੧ ਹਿੱਸਾ, ਸਮੁੰਦਰ ੩ ਹਿੱਸੇ ਹੈ) ਅਕਾਸ਼ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਆਸਰੇ ਰਖਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਕੁਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਬਨਸਪਤੀ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਨ, ਪੌਣ ਭੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ੪੫ ਕੁ ਮੀਲ ਇਸ ਦੇ ਗਿਰਦ ਤਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਤਤ ਆਸਰੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਓਹ ਸਾਰੇ ਪਸਰਿਆ ਅਰ ਨਿਰ ਆਸਰਾ ਹੈ)। ੩ਬਾਲਣ ਵਿਖੇ ਅੱਗ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਦਿਨ (ਦੇ ਚਾਨਣ ਲਈ) ਸੂਰਜ (ਅਰ) ਰਾਤ ਦੇ (ਚਾਨਣ ਲਈ) ਚੰਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ੪ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਖੇ ਛੀ ਰੁਤਾਂ (ਦੋ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਕਰਕੇ (ਚਾਰ) ਖਾਣੀ (ਅਰ ਚਾਰ ਹੀ) ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ ਹੈ। ੫(ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ) ਮਾਣਸ ਜਨਮ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ (ਫੇਰ ਉਹ ਦੁਰਲੱਭ ਜਨਮ ਤਾਂ) ਸੁਫਲ ਹੈ ਜੇ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪਾਇਆ ਹੈ । ੬(ਉਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਹਿਜ (ਪਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-"ਇਸ ਦੇਹੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵ ॥ ਸੋ ਦੇਹੀ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ ॥" ਅਰਥਾਤ ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਤਰਸਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੇਹੀ ਪਾਕੇ ਹਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ, ਕਿਉਂ ? ਇਹ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੪. [ਓਹੋ ਹੀ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਦਾਤਾਰ ਹੈ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਅਮੋਲੁ ਦਿਵਾਇਆ।
੨ਮੁਹੁ ਅਖੀ ਨਕੁ ਕੰਨੁ ਕਰਿ ਹਥ ਪੈਰ ਦੇ ਚਲੇ ਚਲਾਇਆ।

[੩]ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ।
[੪]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਨਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਪੁ ਗੁਰਮੰਤੁ ਜਪਾਇਆ।
[੫]ਰਾਤਿ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੁ ਰਹਾਇਆ।
[੬]ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵਿ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ।
[੭]ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਪਿਛੈ ਲਾਇਆ ॥ ੪ ॥

[ਦਾਤਾਰ=ਦਾਨੀ। ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ=ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਚਲਦੇ ਹਨ।]
[ਦਿੜਾਇਆ=ਪੱਕਾ ਕਰਾਇਆ। ਜਪਾਇਆ=ਨੇਮ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਾਯਾ।]

[੧]"ਸਤਿਗੁਰੂ" ਜੀ ਸੱਚੇ ਦਾਨੀ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਅਮੋਲਕ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਸਾਨੂੰ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ। [੨]ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਆਦਿ (ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਜ) ਹੱਥ ਪੈਰ ਆਦਿ (ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰਯ ਦਿਤੇ ਹਨ) (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਚਲਣ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਚਲਦਾ ਹੈ। [੩]ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪੱਕਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। [੪]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ 'ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ' (ਅਰਥਾਤ) ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਜਪਾਇਆ ਹੈ। [੫]ਰਾਤ ਨੂੰ (ਸੌਣ ਵੇਲੇ) ਆਰਤੀ ਸੋਹਲੇ (ਦਾ ਪਾਠ ਦੱਸਿਆ ਹੈ) ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਉਦਾਸ (ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੱਖਣੀ ਦੱਸੀ ਹੈ)। [੬]ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਹੱਥੋਂ ਦੇ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨਾ, (ਇਤਯਾਦਿਕ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੂਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਏ ਹਨ, ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [੭](ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ ਮੋਖ) ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ) ਪਿਛੇ ਲਾ ਛੱਡੇ ਹਨ।

੫. [ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਵਡੇ ਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ।
[੨]ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰੁ ਕਰਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।
[੩]ਇਕ ਵਰਭੰਡ ਅਖੰਡ ਹੈ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕਰਿ ਰਿਜਕ ਦਿਵਾਈ।
[੪]ਲੂੰਅ ਲੂੰਅ ਵਿਚ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਵਰਭੰਡ ਕਰੋੜਿ ਸਮਾਈ।
[੫]ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਕਵਣ ਥਾਉ ਕਿਸੁ ਪੁਛਾ ਜਾਈ।
[੬]ਅਪੜਿ ਕੋਇ ਨ ਹੰਘਈ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈ।
[੭]ਸਤਿਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਪਰਗਟੀ ਆਈ ॥ ੫ ॥

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ) ਵੱਡਾ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਵੱਡੇ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵੱਡੀ ਹੈ। [੨]ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਅਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਵਿਖੇ) 'ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ' (ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਹੋਣ ਕਰ) ਕੀਮਤ (ਕਿਸੇ) ਨਹੀਂ ਪਾਈ। [੩]ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਖੇ 'ਅਖੰਡ' (ਇਕ ਰਸ) ਇਕੋ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵ ਜੰਤ (ਉਤਪਤ) ਕਰਕੇ ਰਿਜਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। [੪]ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਕਰੋੜ ਕਰੋੜ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰ ਛੱਡੀ ਹੈ। [੫]ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਡਾ ਕੁ ਵੱਡਾ ਆਖੀਏ, ਕਿਸ ਥਾਉਂ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।) ਕਿਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛੀਏ ("ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ")। [੬](ਉਸ ਦੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਲੋਕ) ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਪਏ ਸੁਣਾਂਵਦੇ ਹਨ। [੭](ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਮੂਰਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ "ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨਾ ਭਾਈ" ॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਪ੍ਰਤੱਖ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ)।

੬. [ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ]।

[੧]ਧਿਆਨੁ ਮੂਲੁ ਗੁਰ ਦਰਸਨੋ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਣਿ ਜਾਣੋਈ।
[੨]ਪੂਜ ਮੂਲੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚਰਣ ਕਰਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸੇਵ ਸੁਖ ਹੋਈ।

[੩]ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਇਕ ਮਨਿ ਹੋਇ ਅਰਾਧੇ ਕੋਈ।
[੪]ਮੋਖ ਮੂਲੁ ਕਿਰਪਾਲੁ ਗੁਰੁ ਜੀਵਨੁ ਮੁਕਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸੋਈ।
[੫]ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਨ ਪਾਈਐ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਮਿਲੈ ਵਿਰਲੋਈ।
[੬]ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਆਪਿ ਆਪੇ ਸਭ ਕੋਈ।
[੭]ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੁ ਹੋਈ ॥ ੬ ॥

[ਜਾਣੋਈ=ਜਾਣਨਾ, ਜਾਂ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ। ਅਰਾਧੇ=ਮਨ ਕਰ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ।]
[ਮੋਖ ਮੂਲ=ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ।]

[੧]ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਸਭ) ਧਿਆਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ)-ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ-(ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ) ਹਨ, ਜਾਣਨਹਾਰਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ "ਜਾਣੋਈ" ਜਾਣਨੇਹਾਰ ਹਨ, ਕਰਤਾ ਰੂਪ ਹਨ)। [੨]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੇ ਚਰਣ ਪੂਜਾ ਦੇ ਮੂਲ ਹਨ (ਕਿਉਂਜੋ ਇਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਪੂਜਾ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਤਾਂਤੇ) ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੩]ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਸਾਰੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਫਲ ਤਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਜਦ ਕੋਈ ਇਕਾਗ੍ਰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਅਰਾਧਨ ਕਰੇ। [੪]ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੋਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਸ ਪੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। [੫](ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਉਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦੀ, ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ) ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। [੬]ਹੰਕਾਰ ਛਡਣ ਕਰਕੇ (ਸ਼ੁੱਧ) ਆਪਾ (ਉਨਮਨ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਰ ਸਭ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ "ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ ॥" [੭](ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ (ਅੰਗਦ) ਗੁਰੂ ਹੋਏ।

੭. [ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਧਰਮ]।

[੧]ਸਤਿਜੁਗਿ ਪਾਪ ਕਮਾਇਆ ਇਕਸ ਪਿਛੈ ਸਭ ਦੇਸੁ ਦੁਖਾਲਾ।
[੨]ਤ੍ਰੇਤੈ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਐ ਦੁਆਪੁਰਿ ਪਾਪੁ ਵੰਸੁ ਕੋ ਦਾਲਾ*।
[੩]ਕਲਿਜੁਗਿ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਵਰਤੈ ਧਰਮ ਨਿਆਉ ਸੁਖਾਲਾ।
[੪]ਫਲੈ ਕਮਾਣਾ ਤਿਹੁ ਜੁਗੀ ਕਲਿਜੁਗਿ ਸਫਲੁ ਧਰਮੁ ਤਤਕਾਲਾ।
[੫]ਪਾਪ ਕਮਾਣੈ ਲੇਪੁ ਹੈ ਚਿਤਵੈ ਧਰਮ ਸੁਫ਼ਲੁ ਫਲਵਾਲਾ।
[੬]ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਿ ਬੀਜਨਿ ਬੀਜੁ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ।
[੭]ਸਫਲ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰਣ ਘਾਲਾ ॥੭॥

[ਕਮਾਇਆ=ਕਮਾਏ ਹੋਏ। ਪੀੜੀਐ=ਪੀੜੀਦੀ ਸੀ।]
[ਦਾਲਾ=ਦਲਦਾ, ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਲੁਣੈ=ਕੱਟਦਾ ਸੀ।]

[੧]ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਇਕ ਪਿਛੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। [੨]ਤ੍ਰੇਤੈ ਜੁਗ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਲ) ਸਾਰੀ ਨਗਰੀ ਪੀੜੀਦੀ ਸੀ, ਦੁਆਪਰ ਦਾ ਪਾਪ ਸਾਰੀ 'ਵੰਸ' (ਪੀਹੜੀ) ਨੂੰ ('ਦਾਲਾ') ਦਲਦਾ ਸੀ (ਅਥਵਾ ਵੰਸ ਦਾ ਕੋਦਾਲਾ=ਕੁਹਾੜਾ ਸੀ)। [੩]ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜੇ ਤੇਹਾ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਸੋਖਾ ਧਰਮ ਨਿਆਉਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। [੪]ਕਰਮ ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਫਲਦਾ ਸੀ (ਭਾਵ ਇਕ ਜੁਗ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਦੂਜੇ ਜੁਗ ਵਿਖੇ

*ਪਾ :-ਗਾਲਾ।

ਚਿਰਾਕਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਸੀ) ਪਰੰਤੂ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਤਤਕਾਲ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਦੂਜੀ ਹੋਰ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਪਾਪ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਰ ਧਰਮ ਚਿਤਵਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੬ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸੱਚੀ ਧਰਮਸਾਲ (ਸਚੀ ਧਰਮ ਦੀ ਥਾਉਂ) ਵਿਖੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕਰਕੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀਜਦੇ ਹਨ । ੭(ਉਹਨਾ ਦੇ) ਮਨੋਰਥ ਸਫਲ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਘਾਲ) ਕਮਾਈ ਥਾਉਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

੮. [ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਧਰਮ]।

੧ਸਤਿਜੁਗ ਸਤਿ ਤ੍ਰੇਤੈ ਜਗਾ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਬਾਹਲੀ ਘਾਲਾ।
੨ਕਲਿਜੁਗਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਲੈ ਪਾਰਿ ਪਵੈ ਭਵਜਲ ਭਰਨਾਲਾ।
੩ਚਾਰਿ ਚਰਣ ਸਤਿਜੁਗੋ ਵਿਚਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਚਉਥੇ ਚਰਣ ਉਕਾਲਾ।
੪ਦੁਆਪਰਿ ਹੋਏ ਪੈਰ ਦੁਇ ਇਕਤੈ ਪੈਰ ਧਰੰਮੁ ਦੁਖਾਲਾ।
੫ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ ਜਾਣਿਕੈ ਬਿਨਉ ਕਰੈ ਕਰਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਾ।
੬ਗੁਰੁ ਪੂਰੈ ਪਰਗਾਸੁ ਕਰ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ।
੭ਆਪੇ ਖੇਤ ਆਪੇ ਰਖਵਾਲਾ ॥੮॥

[ਜਗਾ=ਜੱਗਾਂ ਕਰਕੇ । ਘਾਲਾ=ਕਮਾਈ । ਭਰਨਾਲਾ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ ।]
[ਉਕਾਲਾ=ਹਟਿਆ । ਦੁਖਾਲਾ=ਦੁਖੀ ।]

੧ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ 'ਸਤਿ' (ਸਚ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ,) ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਖੇ ਜੱਗਾਂ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਪੂਜਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਲੀਆਂ 'ਘਾਲਾਂ' (ਕਮਾਈਆਂ ਚਲ ਪਈਆਂ) । ੨ਕਲਿਜੁਗ (ਵਿਖੇ) ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੀਂ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਹੀ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰੇ ਚਰਣ (ਤਪ, ਸੌਚ, ਦਯਾ, ਸੱਤ) ਸਬੂਤ ਸਨ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਚੌਥਾ ਚਰਣ ਹਟ ਗਿਆ । ੪ਦੁਆਪਰ ਵਿਖੇ ਦੋ ਪੈਰ ਹੋ ਗਏ, ਹੁਣ ਇਕ ਪੈਰ (ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ) ਧਰਮ ਵੱਡਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ । ੫ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਸ) ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ (ਕਿ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ (ਮੈਨੂੰ) ਨਿਹਾਲ ਕਰੋ। ੬(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਗਾਸ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਧੀਰਜ ਲਈ ਸੱਚੀ ਧਰਮਸਾਲ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਰਚੀ। ੭ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਦਾ ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਰਖਵਾਲਾ ਹੋਇਆ । (ਭਾਵ ਆਪ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰ ਪੈਰ ਸੱਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ ਪੂਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ)।

੯. [ਜਿੱਤਕੇ ਹਾਰਨਾ]।

੧ਜਿਨਾ ਭਾਉ ਤਿਨ ਨਾਹਿ ਭਉ ਮੁਚੁ ਭਉ ਅਗੈ ਨਿਭਵਿਆਹਾ।
੨ਅਗਿ ਤਤੀ ਜਲ ਸੀਅਲਾ ਨਿਵ ਚਲੇ ਸਿਰੁ ਕਰੈ ਉਤਾਹਾ।
੩ਭਰਿ ਡੁਬੈ ਖਾਲੀ ਤਰੈ ਵਜਿ ਨ ਵਜੈ ਘੜੈ ਜਿਵਾਹਾ।
੪ਅੰਬੁ ਸੁਫਲ ਫਲਿ ਝੁਕਿ ਲਹੈ ਦੁਖ ਫਲੁ ਅਰੰਡੁ ਨ ਨਿਵੈ ਤਲਾਹਾ।
੫ਮਨੁ ਪੰਖੇਰੂ ਧਾਵਦਾ ਸੰਗਿ ਸੁਭਾਇ ਜਾਇ ਫਲ ਖਾਹਾ।
੬ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੂ ਤੋਲੀਐ ਹਉਲਾ ਭਾਰਾ ਤੋਲੁ ਤੁਲਾਹਾ।
੭ਜਿਣਿ ਹਾਰੈ ਹਾਰੇ ਜਿਣੈ ਪੈਰਾ ਉਤੇ ਸੀਸੁ ਧਰਾਹਾ।
੮ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗ ਪੈਰੀ ਪਾਹਾ ॥੯॥

[ਮੁਚੁ=ਬਹੁਤ। ਨਿਭਵਿਆਹਾ=ਨਿਡਰੇ ਹਨ। ਸੀਅਲਾ=ਸੀਤਲ।]
[ਜਿਵਾਹਾ=ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਤਰਾਜੂ=ਤੱਕੜੀ।]

੧ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਰਬ ਦਾ) ਭਾਉ (ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਨਿਵਕੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਜਮਾਦਿਕਾਂ ਦਾ) ਭਉ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਅਰ ਜੋ ਰਬ ਦੇ ਭਉ ਥੋਂ 'ਨਿਭਵਿਆਹਾ') ਨਿਡਰੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਡਾ ਭੈ (ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ੨ਅੱਗ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੱਤੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਨਿਵਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਸੀਤਲ ਹੈ। ੩ਘੜਾ ਜਿੱਕੁਰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਭਾਵ ਹੰਕਾਰੀ ਜੀਵ) ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਵੱਜਦਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ, ਜੇਕਰ ਉਹੋ ਘੜਾ) ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ (ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਜੀਵ) ਤਾਂ ਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੱਜਦਾ ਭੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੋੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) ੪(ਅੰਬ ਦਾ ਬੂਟਾ) ਝੁਕਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਫਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇਰੰਡ (ਦਾ ਬੂਟਾ) ਝੁਕਦਾ ਨਹੀਂ (ਉਸ ਨਾਲ) ਦੁਖਦਾਈ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ। ੫ਮਨ ਪੰਖੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਚੌਫੇਰੇ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੁਭਾਵ-ਨੁਸਾਰ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਯਥਾ -"ਕਬੀਰਾ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਇਓ ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ॥ ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ॥")। ੬ਤੱਕੜੀ ਪੁਰ ਧਰਕੇ ਜਦ ਤੋਲੀਏ ਹੌਲੇ ਭਾਰੇ ਦਾ ਤੋਲ ਤੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੂ ਤੋਲੀਐ ਨਿਵੈ ਸੁ ਗਉਰਾ ਹੋਇ॥" (ਹੁਣ ਸੱਤਵੀਂ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਹਾਰਦਾ ਤੇ ਹਾਰਣ ਵਾਲਾ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਸਿਰ ਧਰੀਦੇ ਹਨ, (ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਜੋ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਗਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। ੮ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ (ਸਿਖਲਾਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਨਮੂਨਾ ਬਣੇ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਮਗਰ ਲੱਗੇ)।

੧੦. [ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਤੇਹਾ ਫਲ]।

੧ਸਚੁ ਹੁਕਮੁ ਸਚੁ ਲੇਖੁ ਹੈ ਸਚੁ ਕਾਰਣੁ ਕਰਿ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ।
੨ਕਾਰਣੁ ਕਰਤੇ ਵਸਿ ਹੈ ਵਿਰਲੈ ਦਾ ਓਹੁ ਕਰੈ ਕਰਾਇਆ।
੩ਸੋ ਕਿਹੁ ਹੋਰੁ ਨ ਮੰਗਈ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਣਾ ਤਿਸੁ ਭਾਇਆ।
੪ਖਸਮੈ ਏਵੈ ਭਾਵਦਾ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਬਿਰਦੁ ਸਦਾਇਆ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਲਿਵ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਕਰਦਾ ਆਇਆ।
੬ਬਾਲ ਸੁਭਾਇ ਅਤੀਤ ਜਗਿ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ।
੭ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਤੇਹੋ ਫਲ ਪਾਇਆ॥੧੦॥

[ਲੇਖੁ=ਮੱਥੇ ਦੀ ਲਿਖਤ। ਖੇਲੁ=ਪ੍ਰਪੰਚ। ਵਿਰਲੈ ਦਾ=ਭਾਵ ਸੰਤ ਦਾ।]
[ਬਿਰਦੁ=ਨਾਮ। ਅਤੀਤ=ਵਿਰੱਕਤ। ਭਰਮੁ=ਸੰਕਲਪ।]

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਬੀ ਸਤਿ ਹੈ, ਸਤਿ ਹੀ ਲੇਖ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਖੇਲ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਰਚਾਇਆ ਹੈ। ੨(ਸਭ) ਕਾਰਣ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਵੱਸ ਹਨ (ਪਰ ਕਿਸੇ) ਵਿਰਲੇ ਦਾ ਓਹ ਕਰਾਇਆ ਬੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ 'ਜੋ ਜੋ ਚਿਤਵਹਿ ਸਾਧ ਜਨ ਸੋ ਲੇਤਾ ਮਾਨਿ')। ੩(ਪਰ ਓਹ ਭਗਤ ਜਿਸ ਦਾ ਐਡਾ ਦਰਜਾ ਹੈ ਕਿੱਥੇ ਖੇਡਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ) ਓਹ ਹੋਰ ਕੁਛ ਮੰਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਭਾਈ ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਂਙੂ) ਖਸਮ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੪ਖਸਮ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਨਾਮ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਪੂਰਣ ਕਰਨ ਲਈ, ਏਵੇਂ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਙੂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਛਾ ਹੀ ਰੱਖੇ) (ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੫ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਲਿਵਲਾਈ ਰੱਖਦੇ (ਤੇ

ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। (ਸਾਨੂੰ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਮਰਥ ਹੈ)। ੬(ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਬਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗੂ ਸੁਭਾਉ ਰੱਖ ਕੇ (ਭਾਵ ਹਰਖੁ ਸੋਗੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ) ਜਗਤ ਥੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋ ਕੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਚੁਕਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੀ ਚੁਕਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ੭ਜੇਹਾ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਭਾਉ ਹੋਵੇ ਤੇਹਾ ਹੀ (ਉਸ ਨੇ) ਫਲ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਭਗਤ ਲੋਕ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਵਾਂਗੂ ਹਨ, ਭਾਵਨਾਨੁਸਾਰ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਸਰਾਪ ਥੋਂ ਅਤੀਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਉਸ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਪਜਾਰੇ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

੧੧. [ਅਉਗਣ ਦਾ ਗੁਣ ਕਰਣਾ]।

੧ਅਉਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਉ ਤਰੋਵਰ ਹੁੰਦਾ।
੨ਵਢਣ ਵਾਲਾ ਛਾਉ ਬਹਿ ਚੰਗੇ ਦਾ ਮੰਦਾ ਚਿਤਵੰਦਾ।
੩ਫਲ ਦੇ ਵਟ ਵਗਾਇਆ ਵਢਣ ਵਾਲੇ ਤਾਰਿ ਤਰੰਦਾ।
੪ਬੇਮੁਖ ਫਲ ਨਾ ਪਾਇਦੇ ਸੇਵਕ ਫਲ ਅਣਗਣਤ ਫਲੰਦਾ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਜਾਣੀਐ ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਕ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ।
੬ਜਗੁ ਜੋਹਾਰੇ ਚੰਦ ਨੋ ਸਾਇਰ ਲਹਰਿ ਅਨੰਦੁ ਵਧੰਦਾ।
੭ਜੋ ਤੇਰਾ ਜਗੁ ਤਿਸਦਾ ਬੰਦਾ ॥੧੧॥

[ਹੁੰਦਾ=ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਦਾ। ਚਿਤਵੰਦਾ=ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ।]
[ਤਾਰਿ=ਨਦੀ। ਫਲੰਦਾ=ਫਲਦੇ ਹਨ। ਸੇਵਕੁ ਸੇਵਕ=ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ।]
[ਜੋਹਾਰੇ=ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ। ਬੰਦਾ=ਦਾਸ।]

੧ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ('ਸਹਜ') ਸੁਤੇ ਹੀ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਕਿ ਅਉਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਣ (ਉਪਕਾਰ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨ਵੱਢਣ ਵਾਲਾ (ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀ) ਛਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠਕੇ 'ਚੰਗੇ' ਦਾ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ) ਮੰਦਾ (ਬੁਰਾ) ਹੀ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ, (ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਟਾਹਣ ਤਖਤਿਆਂ ਤੇ ਕੜੀਆਂ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹਨ, ਵੱਢਕੇ ਲੈ ਚਲੀਏ)। ੩(ਬ੍ਰਿਛ) ਵਟਿਆਂ ਮਾਰਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ('ਤਾਰ ਤਰੰਦਾ') ਨਦੀਓਂ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। ੪('ਬੇਮੁਖ) ਦੁਸ਼ਟ ਲੋਕ (ਜੋ ਭਲਿਆਂ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਛੱਡਕੇ ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਦੇ ਹਨ) ਓਹ ਫਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, (ਸੇਵਕ) ਭਗਤ ਲੋਕ ਅਣਗਿਣਤ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲੀ ਭੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਸੇਵਕ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?) ੫ਗੁਰਮੁਖ (ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੋਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਜਗਤ 'ਚੰਦ' ਨੂੰ (ਭਾਵ ਦੂਜ ਦੇ ਚੰਦ ਨੂੰ) ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਆਨੰਦ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਹ ਬੀ ਦੂਤੀਆਂ ਦੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ੭ਜੋ ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਗਤ ਉਸ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ ("ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ")॥

੧੨. [ਕਮਾਦ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਜਿਉ ਵਿਸਮਾਦੁ ਕਮਾਦੁ ਹੈ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਜੰਮਿ ਉਪੰਨਾ।
੨ਪਹਿਲੇ ਖਲ ਉਖਲਿਕੈ ਟੋਟੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਭੰਨਿ ਭੰਨਾ।
੩ਕੋਲੂ ਪਾਇ ਪੀੜਾਇਆ ਰਸ ਟਟਰਿ ਕਸ ਇੰਨਣ ਵੰਨਾ।
੪ਦੁਖ ਸੁਖ ਅੰਦਰਿ ਸਬਰੁ ਕਰਿ ਖਾਇ ਅਵਟਣੁ ਜਗ ਧੰਨ ਧੰਨਾ।

੫ਗੁੜੁ ਸਕਰੁ ਖੰਡੁ ਮਿਸਰੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲੁ ਸਭ ਰਸ ਬੰਨਾ।
੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਵਣਾ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵਣੁ ਥੀਵਣੁ ਗੰਨਾ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੋਲ ਅਮੋਲ ਰਤੰਨਾ ॥੧੨॥

[ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ ਰੂਪ। ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ=ਮੂਧੇ ਸਿਰ।]
[ਖਲ ਉਖਲਿਕੈ=ਖੋਰੀ ਲਾਹਕੇ। ਰਸ=ਰਹੁ। ਟਟਰਿ=ਕੜਾਹਾ। ਕਸ=ਪੱਛੀਆਂ।]
[ਇੰਨਣਵੰਨੀ=ਲੱਕੜਾਂ ਵਾਂਗੂ। ਅਵਟਣੁ=ਕੜ੍ਹਨੀ, ਉਬਾਲਾ। ਬੰਨਾ=ਰਾਖੇ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਕਮਾਦ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਮੂਧੇ ਸਿਰ ਹੋਕੇ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨ਪਹਿਲੇ ਖੋਰੀ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਟੱਟੇ ਕਰ ਕਰਕੇ ਭੰਨੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਗ ਕੱਟ ਕੇ ਦੱਥੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੩ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪੀੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਹੁ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ, ਤੇ ਪੱਛੀਆਂ ਲਕੜੀਆਂ ਵਾਂਗੂ (ਬਾਲੀ ਦੀਆਂ ਹਨ)। ੪ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਬਰ ਰੱਖਕੇ ਉਬਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਦਾ ਹੈ। ੫(ਤਿਵੇਂ) ਗੁੜ, ਸ਼ੱਕਰ, ਖੰਡ, ਮਿਸਰੀ ਰੂਪ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ, ਸੁਖ ਫਲ ਅਤੇ ਸਭ ਰਸਾਂ ਦੇ (ਬੰਨਾ) ਬਨਾਉਣ (ਹਾਰੇ ਅਥਵਾ ਰਾਖੇ) ਹਨ। ੬(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕੇ ਗੰਨੇ ਵਾਂਗੂ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੭(ਇਸੇ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਬੋਲ (ਅਰਥਾਤ ਮਿਸ਼ਟ ਬਚਨ) ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਰੂਪ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਨਮ ਮਰਣ ਆਦਿ ਰੋਗ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਹਿੰਦੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਗੁਰ ਦਰੀਆਉ]।

੧ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਅਮਾਉ ਹੈ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮਾਉ ਕਰੰਦਾ।
੨ਇਕਸ ਇਕਸ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਲਖ ਤੀਰਥ ਦਰੀਆਉ ਵਹੰਦਾ।
੩ਇਕਤੁ ਇਕਤੁ ਵਾਹੜੈ ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਤਰੰਗ ਉਠੰਦਾ।
੪ਸਾਇਰ ਸਣੁ ਰਤਨਾਵਲੀ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥੁ ਮੀਨ ਤਰੰਦਾ।
੫ਇਕਤੁ ਲਹਰਿ ਨ ਪੁਜਨੀ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਤੁ ਨ ਅੰਤ ਲਹੰਦਾ।
੬ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਇਕ ਬੂੰਦ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਰਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰੰਦਾ।
੭ਅਲਖ ਲਖਾਇ ਨ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦਾ ॥੧੩॥

[ਅਮਾਉ=ਜੋ ਮਿਣਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਸਮਾਉ=ਸਮਾਈ। ਵਹੰਦਾ=ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ।]
[ਵਾਹੜੈ=ਪ੍ਰਵਾਹ। ਮੀਨ=ਮੱਛੀ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਰੀਆਉ (ਅਮੇਉ) ਮਿਣਤੀਓਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਯਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨(ਉਸ) ਇਕ ਇਕ ਦਰੀਆਉ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ ਦਰੀਆਉ ਵਗਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਵਾਂ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਮਹਾਤਮ ਸਚ ਮੁਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-"ਗੁਰੂ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲ ਮਿਲਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੈ")। ੩(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਇਕ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਖੇ ਕੁਦਰਤੀ ਲੱਖਾਂ ਤਰੰਗ ਉਠਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਬਿਲਾਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਕ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ)। ੪ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕਈ ਰਤਨਾ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਸਣੇ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ (ਗੁਰ ਦਰਯਾ ਵਿਚ) ਮੱਛੀ ਵਾਂਙੂ ਤਰਦਾ ਹੈ। ੫(ਓਹ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਇਕ ਲਹਿਰ (ਬਚਨ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ.

(ਕਿਉਂ ਜੋ) 'ਕੁਦਰਤ' (ਗੁਰ ਮੁਕਤੀ) ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ੬ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਅਜਰ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੭(ਉਹ) ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ, ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਮੈਂ ਲਖ ਲੀਤਾ ਹੈ। ਯਥਾ :–"ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਪਾਇਓ ਤਿਨਹਿ ਛਪਾਇਓ"। ਤਥਾ :–"ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੂੰਗੇ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥" ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਦੇ ਸਿੱਖ ਟੁੱਭੀ ਮਾਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਖੇ ਅਨੰਦਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।

੧੪. [ਈਸ਼ੁਰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ]।

੧ਬ੍ਰਹਮੇ ਥਕੇ ਬੇਦ ਪੜਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਰਾਜ ਕਰੰਦੇ।
੨ਮਹਾਂਦੇਵ ਅਵਧੂਤ ਹੋਇ ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਬਿਸਨੁ ਭਵੰਦੇ।
੩ਸਿਧ ਨਾਥੁ ਜੋਗੀਸਰਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਭੇਵ ਲਹੰਦੇ।
੪ਤਪੇ ਤਪੀਸਰੁ ਤੀਰਥਾ ਜਤੀ ਸਤੀ ਦੇਹ ਦੁਖ ਸਹੰਦੇ।
੫ਸੇਖ ਨਾਗ ਸਭ ਰਾਗ ਮਿਲਿ ਸਿਮਰਣੁ ਕਰਿ ਨਿਤਿ ਗੁਣ ਗਾਵੰਦੇ।
੬ਵਡਭਾਗੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਗਿ ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਸਤਸੰਗਿ ਮਿਲੰਦੇ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦੇ॥੧੪॥

[ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ=ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਣ। ਅਵਧੂਤ=ਯੋਗੀਸ੍ਵਰ, ਤਯਾਗੀ।]
[ਭੇਵ=ਭੇਤ। ਤਪੀਸਰੁ=ਤਪੀਆਂ ਦੇ ਈਸ਼ਰ, ਵੱਡੇ ਤਪੀ।]

੧(ਕਈ) ਬ੍ਰਹਮੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਪੁਰ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਥੱਕ ਗਏ। ੨(ਕਈ) ਸ਼ਿਵ ਯੋਗੀਸ਼ਰ ਹੋਕੇ ਤੇ (ਕਈ) ਬਿਸ਼ਨ ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ (ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ੩(ਚੌਰਾਸੀ) ਸਿੱਧ (ਨੌਂ) ਨਾਥ, ਯੋਗੀ, ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵ ਭੇਦ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ੪ਤਪੀਸਰਾਂ ਨੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਤਪ ਕੀਤੇ, ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਦੇਹ ਦੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦੇ ਰਹੇ। ੫ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਸਾਰੇ ਰਾਗ (ਰਾਗਣੀ) ਸਮੇਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਕਰਕੇ ਨਿਤ ਜਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ (ਪਰ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਪਾਇਆ। ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–) ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ (ਆਏ) ਹਨ, (ਜੇਹੜੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ੭(ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਕੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਨੂੰ ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਉਕਤ ਬ੍ਰਹਮੇ, ਇੰਦ੍ਰ, ਸ਼ੇਖ, ਜੋਗੀਸ੍ਵਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਵਡਭਾਗੀ ਹਨ ਜੋ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖਦੇ ਹਨ।

੧੫. [ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ]।

੧ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਬਿਰਖੁ ਹੈ ਹੋਇ ਸਹਸ ਫਲ ਸੁਫਲ ਫਲੰਦਾ।
੨ਨਿਰਮਲੁ ਨੀਰੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਿਰੁ ਨੀਵਾਂ ਨੀਵਾਣਿ ਚਲੰਦਾ।
੩ਸਿਰੁ ਉਚਾ ਨੀਵੇ ਚਰਣ ਗੁਰਮਖਿ ਪੈਰੀ ਸੀਸੁ ਪਵੰਦਾ।
੪ਸਭ ਦੂ ਨੀਵੀ ਧਰਤਿ ਹੋਇ ਅਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਸੈ ਸਾਰੁ ਸਹੰਦਾ।
੫ਧੰਨੁ ਧਰਤੀ ਓਹੁ ਥਾਉ ਧੰਨੁ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਸਾਧੂ ਪੈਰੁ ਧਰੰਦਾ।
੬ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਪਰਧਾਨੁ ਕਰਿ ਸੰਤ ਵੇਦ ਜਸੁ ਗਾਵਿ ਸੁਣੰਦਾ।
੭ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਖਾਕ ਲਹੰਦਾ॥੧੫॥

[ਸਹਸ ਫਲ=ਹਜਾਰਾਂ ਫਲ। ਨੀਰੁ=ਜਲ। ਅਨੁ=ਅਨਾਜ।]

[ਧਰੰਦਾ=ਧਰਦੇ ਹਨ। ਚਰਣ ਧੂੜਿ=ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਰੇਣੂ।]

[੧]ਬ੍ਰਿਛ 'ਸਿਰ ਤਲਵਾੜਿਆ' (ਸਿਰ ਤਲੇ ਰਖਦਾ ਹੈ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦਾ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਦਾ ਹੈ)। [੨]ਜਲ ਨਿਰਮਲ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਨੀਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ। [੩]ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਨੀਵੇਂ ਚਰਣ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖ ਪੈਰਾਂ ਪੁਰ ਹੀ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੪]ਸਭਨਾਂ ਥੋਂ ਨੀਵੀਂ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਅੰਨ ਧਨ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾ ਦੀ ਸਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। [੫](ਇਸ ਲਈ) ਧੰਨ ਧਰਤੀ ਅਰ ਓਹ ਥਾਉਂ ਬੀ ਧੰਨ ਹੈ (ਜਿੱਥੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸਾਧ ਚਰਣ ਧਰਦੇ ਹਨ। [੬]ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸੰਤ ਤੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਜਸ ਗਾਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੭]ਵਡਭਾਗੀ (ਹਨ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ) ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ('ਧੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧ ਖੇ ਸਾਈ ਥੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਲਧੇ ਹਭੇ ਥੋਕੜੇ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ' । ਅਰਥਾਤ-ਹਰੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦਾ ਸ਼ਨਾਨ=ਹਉਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤਜਾਗ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਲੱਭ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਧਨ ਅਰ ਮਾਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੈ)।

੧੬. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਹੈ]।

[੧]ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਾਣੀਐ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਠਾਟੁ ਬਣਾਇਆ।
[੨]ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਤੋਲੁ ਹੈ ਘਟੈ ਨ ਵਧੈ ਘਟਾਇ ਵਧਾਇਆ।
[੩]ਪੂਰੇ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ਹੈ ਹੋਰਸੁ ਪੁਛਿ ਨ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ।
[੪]ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹੈ ਪੂਰਾ ਬਚਨ ਨ ਟਲੈ ਟਲਾਇਆ।
[੫]ਸਭੇ ਇਛਾ ਪੂਰੀਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ।
[੬]ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਕੈ ਪਤਿ ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹਿ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ।
[੭]ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਹੋਇ ਸਮਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਠਾਟੁ=ਬਣਾਉ। ਘਟਾਇ ਵਧਾਇਆ=ਘਟਾਉਣ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲ। ਮਤਾ-ਗੁਰਮਤਾ।]

[੧]ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਜਾਣੋਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੂਰੇ ਨੇ ਪੂਰਾ ਹੀ ਬਣਾਉ ਬਣਾ ਰਖਿਆ ਹੈ। [੨]ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ) ਦਾ ਤੋਲ (ਵਿਚਾਰ) ਪੂਰਾ ਹੈ ਘਟਾਇਆ (ਕਿਸੇਦਾ) ਘਟਦਾ ਤੇ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਵਧਦਾ ਨਹੀਂ। [੩]ਪੂਰੇ (ਗੁਰੂ) ਦੀ ('ਮਤਿ') ਸਿੱਖਯਾ ਪੂਰੀ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ) ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਕੇ ਗੁਰਮਤਾ ਨਹੀਂ (ਕਦੇ) ਪਕਾਇਆ। [੪]ਪੂਰੇ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਪੂਰਾ, ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਟਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ। [੫](ਜਿਸਨੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਹੈ (ਉਸ ਦੀਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਛਾਂ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। [੬]ਸੰਸਾਰਕ ਗਿਣਤੀਆਂ ਟੱਪਕੇ, ਪਤਿ, ਦੀ ਪਉੜੀ (ਚਉਥੀ ਭੂਮਕਾ) ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਪਿਆ, (ਫਲ ਕੀ ਹੋਇਆ?) [੭]ਪੂਰੇ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਵਿਖੇ) ਪੂਰਨ ਹੋਕੇ ਸਮਾ ਗਿਆ।

੧੭. [ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਗਤਾ ਹੈ ਦੇਵ]।

[੧]ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਮਿਲਿ ਜਾਗਦੇ ਕਰਿ ਸਿਵਰਾਤੀ ਜਾਤੀ ਮੇਲਾ।
[੨]ਮਹਾਦੇਉ ਅਉਧੂਤੁ ਹੈ ਕਵਲਾਸਣਿ ਆਸਣਿ ਰਸਕੇਲਾ।
[੩]ਗੋਰਖ ਜਤੀ ਜਾਗਦਾ ਗੁਰਿ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰ ਧਰੀ ਸੁ ਧਿਰੇਲਾ।
[੪]ਸਤਗੁਰੁ ਜਾਗ ਜਗਾਇਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ।

⁵ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਈਅਨੁ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਪਿਰਮ ਰਸ ਖੇਲਾ।
⁶ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਹੈ ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨ ਨੇਹੁ ਨ ਵੇਲਾ।
⁷ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਚੇਲਾ ॥੧੭॥

[ਸਾਧਿਕ=ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਜਾਤੀ=ਜਾਤ੍ਰੀ। ਅਉਧੂਤੁ=ਜੋਗੀ।]
[ਕਵਲਾਸਣਿ=ਬ੍ਰਹਮਾ। ਧਿਰੇਲਾ=ਧੜੇਲ। ਪਿਰਮਰਸ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ।]

¹ਸਿੱਧ ਅਤੇ 'ਸਾਧਕ' (ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਇਕ ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਜਾਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲਾ ਕਰਕੇ (ਫੱਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ) ਜਾਗਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ²'ਮਹਾਂਦੇਵ' (ਸ਼ਿਵ ਯੋਗ ਵਿਖੇ) ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਜਾਂ ਅਤੀਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ('ਕਵਲਾਸਣ') ਬ੍ਰਹਮਾ (ਕਵਲ ਦੇ) ਆਸਣ ਦਾ ਰਸ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ³ਗੋਰਖ ਜੋਗੀ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੇ) ਗੁਰੂ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰ ਨਾਥ ਨੇ ਧੜੇਲ ਕਰ ਲੀਤੀ ਸੀ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਰਾਣੀ ਦਾ ਜਿਸ ਪੁਤ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰ ਆਸ਼ਕ ਸੀ ਪਤੀ ਮ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰ ਨੇ ਦਾਉ ਤਾੜਕੇ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰ ਪੁਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਦੀ ਦੇਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ, ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਚੇਲੇ ਨੇ ਇਹ ਆਖਕੇ ਭਈ 'ਜਾਗ ਮਛਿੰਦ੍ਰਾ! ਗੋਰਖ ਆਏ' ਫੇਰ ਸਾਵਧਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਖੂਬ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਆਨੰਦ ਲੁਟਿਆ, ਆਪਣੇ ਜੜੇ ਜੋਗ ਦਾ ਚੌਂਕਾ ਪਾ ਬੈਠਾ। ਹੁਣ ਚੌਥੀ ਤੁਕੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੌੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ⁴(ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਸਦਾ ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਅਰ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ) ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ⁵ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਖੇ ਖੇਲ ਰਹੇ ਹਨ। ⁶ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਲੱਖ ਅਤੇ ਨਿਰੰਜਨ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਇਕ ਰਸ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ⁷ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲਾ! (ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਆਦਿ ਵਿਚ ਚੇਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ)।

੧੮. [ਸੱਚ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਕੂੜਾ ਹੈ]।

¹ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਤ੍ਰੈ ਸੈਸਾਰੀ ਭੰਡਾਰੀ ਰਾਜੇ।
²ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਘਰਬਾਰੀਆਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਮਾਇਆ ਮੁਹਤਾਜੇ।
³ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਪਾਖੰਡ ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਦੇਵਾਜੇ।
⁴ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਮ ਧਰਿ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਨਿਵਾਜੇ।
⁵ਦਹਦਿਸਿ ਬਾਰਹ ਵਾਟ ਹੋਇ ਪਰ ਘਰਿ ਮੰਗਨਿ ਖਾਜ ਅਖਾਜੇ।
⁶ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ।
⁷ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨ ਅਵਰਨੁ ਹੋਇ ਦਰਸਨੁ ਨਾਉਂ ਪੰਥ ਸੁਖ ਸਾਜੇ।
⁸ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜਿ ਕੂੜੇ ਪਾਜੇ ॥੧੮॥

[ਸੈਸਾਰੀ=ਸੰਸਾਰ ਸੰਬੰਧੀ। ਭੰਡਾਰੀ=ਪਾਲਕ। ਘਰ ਬਾਰੀਆਂ=ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ।]
[ਮੁਹਤਾਜੇ=ਮੁਛੰਦਗੀ ਵਾਲੇ। ਦੇਵਾਜੇ=ਦੇਖਾਲਾ।]

¹ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨ, ਸ਼ਿਵ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤੇ, ਸੰਸਾਰੀ ਭੰਡਾਰੀ (ਤੇ ਘਾਤਕ) ਰਾਜੇ ਹਨ। ²ਚਾਰ ਵਰਣ (ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਹਮਣਾਦਿਕ) ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੋ ਕੇ (ਕੋਈ) ਜਾਤਿ, (ਕੋਈ) ਪੰਗਤੀ, ਕੋਈ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਵਿਚ (ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ³(ਕੋਈ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਲੱਗਕੇ ਪਖੰਡ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ⁴ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਮ (ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਆਦਿਕ) ਧਰਾਏ ਤੇ

ਜੋਗੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਬਣਾਏ ਹਨ। ੫(ਏਹ ਬਾਰਹ ਬਾਟ) ਖਿਪਤਾ ਗ੍ਰਸੇ ਹੋਕੇ (ਯਾ ਬਹੁਤੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹੋਏ) ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਹਨ, ਪਰਾਏ ਘਰੀਂ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਖਾਨ ਕੁਖਾਨ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਪੰਥੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। (ਹੁਣ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਤੀਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਨਾਹਦ (ਬਾਣੀ ਦਾ) ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਵਰਨ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਅਵਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਨਾਮ ਹੈ (ਇਹੋ) ਰਸਤਾ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ ("ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ")। ੮(ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ) ਸੱਚ ਸੱਚਾ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਦਾ ਪਾਜ ਕੂੜਾ ਹੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-'ਨਾਮ' ਜਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਉੱਚਾ ਹੈ।

੧੯. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਗੁਣ ਕਰਿ ਬਖਸੇ ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ।
੨ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਵੈਦੁ ਹੈ ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਅਸਾਧ ਨਿਵਾਰੇ।
੩ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਗੁਰੁਦੇਉ ਹੈ ਸੁਖ ਦੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਦੁਖਿਆਰੇ।
੪ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਨਿਰਵੈਰੁ ਹੈ ਨਿੰਦਕ ਦੋਖੀ ਬੇਮੁਖ ਤਾਰੇ।
੫ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਨਿਰਭਉ ਸਦਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਜਮ ਡਰੈ ਉਤਾਰੇ।
੬ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਣੁ ਹੈ ਵਡੇ ਅਜਾਣ ਮੁਗਧ ਨਿਸਤਾਰੇ।
੭ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਗੂ ਜਾਣੀਐ ਬਾਂਹ ਪਕੜਿ ਅੰਧਲੇ ਉਧਾਰੇ।
੮ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੇ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥੧੯॥

[ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਅਸਾਧ=ਜੋ ਨਾ ਸਾਧੇ ਜਾਣ।]
[ਆਗੂ=ਰਹਿਨੁਮਾ, ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ। ਅੰਧਲੇ-ਨੇਤ੍ਰਹੀਨ, ਅਗਜਾਨੀ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਅਵਗੁਣ ਹਾਰਿਆਂ ਪੁਰ ਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੨ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਵੈਦ ਹੈ, ਪੰਜੇ ਰੋਗ ਜੋ ਕਿਸੇ ਥੋਂ ਸਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, (ਆਪਣੀ ਸਬਦ ਔਖਧੀ ਦੇ ਕੇ) ਨਿਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਗੁਰਦੇਵ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਦੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ, ਨਿੰਦਕ, ਦੋਖੀ ਅਤੇ ਬੇਮੁਖਾਂ (ਨੂੰ ਬੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰੋਂ) ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ (ਆਪ) ਸਦਾ ਨਿਰਭਉ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿਕ ਜਮਾਂ ਦੇ ਡਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੬ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸੁਜਾਣ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਮੂਰਖਾਂ ਤੇ ਅਜਾਣਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ੭ਸਤਿਗੁਰੂ ('ਆਗੂ') ਰਾਹ ਦੱਸਕੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ (ਅਗਜਾਨੀਆਂ) ਦੀ (ਬੁਧੀ ਰੂਪੀ) ਬਾਂਹ ਫੜਕੇ ਉਧਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੮ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਮੈਂ) ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਹਾਂ। (ਯਥਾ-"ਮਾਣ ਨਿਮਾਣੇ ਤੂੰ ਧਣੀ ਤੇਰਾ ਭਰਵਾਸਾ")।

ਭਾਵ-ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਤੇ ਗਜਾਨਾਂ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਹੈ।

੨੦. [ਸਤਿਗੁਰ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿਐ ਕੰਚਨੁ ਕਰੈ ਮਨੂਰ ਮਲੀਣਾ।
੨ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਾਵਨੁ ਚੰਦਨੋ ਵਾਸੁ ਸੁਵਾਸੁ ਕਰੈ ਲਾਖੀਣਾ।
੩ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਪਾਰਿਜਾਤੁ ਸਿੰਮਲੁ ਸਫਲੁ ਕਰੈ ਸਗ੍ਹਿ ਲੀਣਾ।

[੪]ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਾਗਹੁ ਹੰਸ ਜਲਹੁ ਦੁਧੁ ਪੀਣਾ।
[੫]ਗੁਰ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ ਹੈ ਪਸੂ ਪਰੇਤੁ ਕਰੈ ਪਰਬੀਣਾ।
[੬]ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੰਦੀ ਛੋੜੁ ਹੈ ਜੀਵਣ ਮੁਕਤਿ ਕਰੈ ਓਡੀਣਾ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨ ਅਪਤੀਜੁ ਪਤੀਣਾ ॥੨੦॥

[ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ। ਮਲੀਣਾ=ਮਲੀਣ ਰੂਹ। ਲਾਖੀਣਾ=ਅਮੋਲਕ।]
[ਸੰਗਿ ਲੀਣਾ=ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਕੇ। ਪਰਬੀਣਾ=ਚਤੁਰ।]
[ਓਡੀਣਾ=ਓਦਾਸ। ਅਪਤੀਜੁ=ਜੋ ਨਾ ਪਤੀਜੇ।]

[੧]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਪਾਰਸ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਮਲੀਨ ਮਨੂਰ (ਰੂਪੀ ਮਨ ਨੂੰ) ਕੰਚਨ (ਵਤ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਬਹੁਮੁੱਲਾ) ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, [੨]ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ (ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ) ਅਮੋਲਕ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਬਾਂਸ ਨੂੰ ਬੀ ਅਮੋਲਕ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੩]ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ, ਸਿੰਮਲ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ) ਲੀਨ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲਾਂ ਵਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੪]ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਹੋਕੇ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੰਸ ਕਰਦੇ ਹਨ; (ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਜਲ (ਪੀਣੇ) ਨੂੰ ਦੁਧ ਪੀਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਤੱਤ ਮਿੱਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਕੇ ਦੁਧ ਰੂਪ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ ਲਵੇ)। [੫]ਗੁਰ ਦਰੀਆਉ ਤੀਰਥ ਹਨ, ਪਸੂਆਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ, ਦਰਯਾ ਵਾਂਗ ਤੁਰਕੇ ਤੇ ਧੋ ਕੇ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੬]ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੰਦੀ ਛੋੜ (ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕਟ ਦਿੰਦੇ) ਹਨ ਉਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੭]ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਵਿਖੇ ਜੋ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ) ਅਪਤੀਜ ਮਨ (ਜੋ ਕਿਧਰੇ ਪਤੀਜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ) ਪਤੀਜਦਾ ਹੈ, (ਸ਼ਾਂਤਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਮਾਰਗ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੀ ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਤੇ ਜੀਉਂਦੀ ਰੌ ਸਿਦਕ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ–

੨੧. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ]।

[੧]ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਸਭ ਗੋਸਟਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕੰਨ ਫੜਾਇਆ।
[੨]ਬਾਬਰ ਕੇ ਬਾਬੇ ਮਿਲ ਨਿਵ ਨਿਵ ਸਭ ਨਬਾਬ ਨਿਵਾਇਆ।
[੩]ਪਤਿਸਾਹਾ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜੇ ਜੋਗ ਭੋਗ ਛਡਿ ਚਲਿਤੁ ਰਚਾਇਆ।
[੪]ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੁ ਬੇਮੁਹਤਾਜੁ ਰਾਜੁ ਘਰਿ ਆਇਆ।
[੫]ਕਾਦਰ ਹੋਇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰੇ ਏਹ ਭਿ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਂਗ ਬਣਾਇਆ।
[੬]ਇਕਨਾ ਜੋੜ ਵਿਛੋੜਦਾ ਚਿਰੀ ਵਿਛੁਨੇ ਆਣ ਮਿਲ਼ਾਇਆ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚਿ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥੨੧॥

[ਗੋਸਟਿ=ਚਰਚਾ। ਕੰਨ ਫੜਾਇਆ=ਤਾਬੇ ਕੀਤੇ। ਬਾਬਰ ਕੇ=ਚੋਗੱਤਿਆਂ ਦੇ।
ਨਬਾਬ=ਨਵਾਬ। ਭੋਗ ਛਡਿ=ਭਾਵ ਸਾਧੂ ਬਣਕੇ।
ਰਾਜੁ ਘਰਿ=ਗਿਆਨ ਘਰਿ ਵਿਚ।]

[੧]ਚਰਚਾ ਕਰ ਕਰਕੇ (ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨੇ) ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਫੜਾਏ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਤਾਬੇ ਕੀਤੇ)। [੨]ਬਾਬੇ (ਨਾਨਕ) ਨੂੰ ਬਾਬਰ ਕੇ ਨਿਵ ਨਿਵ ਕੇ (ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਨਾਲ) ਮਿਲੇ ਤੇ ਹੋਰ (ਕਈ) ਨਵਾਬ ਬੀ ਨਿਉਂਕੇ ਮਿਲੇ (ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਬੀ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਮੰਨੀ)। [੩](ਆਪ) ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਥੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੋਗ ਭੋਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ (ਕੇਵਲ

ਆਪਣਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਕਰ ਕੇ ਕਰਣ ਦਾ) ਚਲਿਤ ਰਚਾਇਆ (ਭਾਵ ਹੱਟੀ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਛੱਡਕੇ ਦੇਸ਼ ਉਧਾਰ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ)। ੪ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ (ਰਾਜ ਘਰ) ਗਿਆਨ ਘਰ ਵਿਖੇ ਆ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਰਾਜ ਘਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਕਰਤਾ ਹੋਕੇ ਜੋ 'ਕੁਦਰਤ' (ਰਚਨਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੀ ਸਾਂਗ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ)। ੬ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਛੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਚਿਰ ਦੇ ਵਿਛੁੜੇ ਮੇਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜਦਾ, ਵਿਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਦਾ ਹੈ)। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਲਖ ਲਖੀਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਿਉਣਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਬਾਬਰ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਨਿਉਣਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਕਿਆ ਸਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨੨. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ]।

੧ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਸਾਹੁ ਹੈ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਜਗੁ ਤਿਸਦਾ ਵਣਜਾਰਾ।
੨ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬੇਸੁਮਾਰ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਲਖ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ।
੩ਪਾਰਿਜਾਤ ਲਖ ਬਾਗ ਵਿਚਿ ਕਾਮਧੇਣੁ ਦੇ ਵਗ ਹਜਾਰਾ।
੪ਲਖਮੀਆਂ ਲਖ ਗੋਲੀਆਂ ਪਾਰਸ ਦੇ ਪਰਬਤੁ ਅਪਾਰਾ।
੫ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲਖ ਇੰਦ੍ਰ ਲੈ ਹੁਇ ਸੱਕੇ ਛਿੜਕਨਿ ਦਰਬਾਰਾ।
੬ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਚਰਾਗ ਲਖ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧ ਬੋਹਲ ਅੰਬਾਰਾ।
੭ਸਭੇ ਵੰਡਿ ਵੰਡਿ ਦਿਤਿਓਨੁ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਸਚੁ ਪਿਆਰਾ।
੮ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥੨੨॥

[ਪੂਰਾ ਸਾਹ=ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਵਣਜਾਰਾ=ਵਾਪਾਰੀ।]
[ਪਾਰਿਜਾਤ=ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ। ਵੱਗ=ਗਊਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ। ਗੋਲੀਆਂ = ਟਹਿਲਣਾਂ।]
[ਸੱਕੇ = ਮਾਸ਼ਕੀ। ਬੋਹਲ = ਖਲਵਾੜੇ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ) ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਤਿੱਨ ਭਵਣਾਂ ਦਾ ਜਗਤ ਉਸ ਦਾ ਵਾਪਾਰੀ ਹੈ। ੨(ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਘਰ) ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬੇਸੁਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਲੱਖਾਂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੩(ਆਪ ਦੇ) ਬਾਗ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਤੇ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊਆਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵੱਗ (ਪਏ ਚਰਦੇ) ਹਨ। ("ਪਾਰਜਾਤ ਇਹ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ॥ ਕਾਮਧੇਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਮ॥")। ੪ਲਖਮੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਟਹਿਲਣਾਂ ਹਨ (ਇਕ ਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ) ਪਾਰਸ ਦੇ ਅਪਾਰ ਪਹਾੜ ਹਨ। ੫ਲੱਖਾਂ ਇੰਦ੍ਰ, ਲੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਹੱਥ ਵਿਚ) ਲੈ ਕੇ ਮਾਸ਼ਕੀ ਹੋ ਕੇ (ਗੁਰੂ) ਦਰਬਾਰ ਵਿਖੇ ਛਿੜਕਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬ਸੂਰਜ ਚੰਦ (ਵਾਂਗੂ) ਲੱਖਾਂ ਚਰਾਗ (ਦੀਵੇ ਚਮਕਦੇ) ਰਿੱਧਾਂ ਸਿੱਧਾਂ ਨਿਧਾਂ ਦੇ ਖਲਵਾੜੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੭(ਕੀ ਗੁਰੂ ਆਪ ਰਖਦੇ ਹਨ? ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਭ (ਦਾਤਾਂ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਵੰਡ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ੮ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਹਨ।

੨੩. [ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ]।

੧ਖੀਰ ਸਮੁੰਦੁ ਵਿਰੋਲਿਕੈ ਕਢਿ ਰਤਨ ਚਉਦਹ ਵੰਡਿ ਲੀਤੇ।
੨ਮਣੀ1 ਲਖਮੀ2 ਪਾਰਜਾਤ3 ਸੰਖੁ4 ਸਾਰੰਗ5 ਧਣਖੁ ਬਿਸਨੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ।
੩ਕਾਮਧੇਣੁ1 ਤੇ ਅਪਛਰਾਂ2 ਐਰਾਪਤਿ3 ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਸੀਤੇ।
੪ਕਾਲਕੂਟ1 ਤੇ ਅਰਧ ਚੰਦੁ2 ਮਹਾਂਦੇਵ ਮਸਤਕਿ ਧਰਿ ਪ੍ਰੀਤੇ।
੫ਘੋੜਾ1 ਮਿਲਿਆ ਸੂਰਜੈ, ਮਦੁ2 ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ3 ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਰੀਤੇ।
੬ਕਰੇ ਧਨੰਤਰੁ1 ਵੈਦਗੀ ਡਸਿਆ ਤੱਛਕਿ ਮਤਿ ਬਿਪਰੀਤੇ।
੭ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਮੋਲਕਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਨਿਧਿ ਅਗਣੀਤੇ।
੮ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖਾ ਸਚੁ ਪਰੀਤੇ ॥੨੩॥

[ਵਿਰੋਲਿਕੈ=ਰਿੜਕ ਕੇ। ਸੀਤੇ=(ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਨਾਉਂ) ਲੱਗੇ।]
[ਕਾਲਕੂਟ=ਵਿਖ। ਅਰਧ ਚੰਦੁ=ਦੂਜ ਦਾ ਚੰਦ। ਪ੍ਰੀਤੇ=ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਲ।]
[ਰੀਤੇ=ਮਰਿਯਾਦਾ। ਅਗਣੀਤੇ=ਅਣਗਿਣਤੇ। ਪਰੀਤੇ=ਪ੍ਰੀਤਿ।]

੧ਖੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ (ਦੇਵ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ) ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਕੱਢ ਕੇ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਵੰਡ ਲੀਤੇ। (ਤ੍ਰੇਰਵਾ ਇਹ ਹੈ :–) ੨(ਕੌਸਤਭ ਨਾਮੇ) 1ਮਣੀ, 2ਲਖਮੀ, 3ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, (ਗਾਂਡੀਵਨਾਮਾ) 4ਸੰਖ, 5ਸਾਰੰਗ (ਧਨੁਖ) (ਏਹ ਪੰਜ ਰਤਨ) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਕਾਬੂ ਵਿਖੇ ਰੱਖੇ। ੩1ਕਾਮਧੇਨੁ (ਗਊ) 2(ਰੰਭਾ ਨਾਮੇ) ਅਪੱਛਰਾ, 3ਐਰਾਵਤ (ਹਾਥੀ) (ਤਿੰਨੇ) ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ (ਦੇ ਨਾਉਂ) ਨਾਲ ਸੀਤੇ ਗਏ, (ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਨਾਉਂ ਲਗੇ)। ੪1ਕਾਲਕੂਟ ਤੇ ਦੁਤੀਆ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ, (ਇਹ ਦੋ) ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰੱਖੇ (ਭਾਵ ਕਾਲਕੂਟ ਕੰਠ ਵਿਖੇ ਤੇ ਚੰਦ) ਮੱਥੇ ਧਾਰਨ (ਕੀਤਾ)। ੫1(ਉਚੈਸ਼੍ਰਵਾ ਨਾਮੇ) ਘੋੜਾ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, 2ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ 3ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਰਾਬ) ਦੈਂਤਾਂ (ਲਈ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਦੇਵਤਿਆਂ ਲਈ (ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀ)। ੬1ਧਨੰਤਰ ਨਾਮੇ ਵੈਦ ਹਕੀਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਪ੍ਰੀਖਤ ਨੂੰ) ਤੱਛਕ (ਨਾਮੇ ਨਾਗ ਨੇ) ਡੰਗ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੱਛਕ ਪਾਸੋਂ ਧਨ ਲੈਕੇ ਇਲਾਜ ਛਡਦਾ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਿਆ) (ਸੱਤਵੀਂ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਪਉੜੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੁਰੂ (ਰੂਪ ਖੀਰ) ਸਮੁੰਦਰ (ਵਿਖੇ) ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਿਸ਼ੁਮਾਰ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਨ। ੮(ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਰਤਨਾਦਿਕ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚੇ ਰਤਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੨੪. [ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ]।

੧ਧਰਮਸਾਲ ਕਰਿ ਬਹੀਦਾ ਇਕਤ ਥਾਉਂ ਨ ਟਿਕੈ ਟਿਕਾਇਆ।
੨ਪਾਤਿਸਾਹ ਘਰਿ ਆਵਦੇ ਗੜਿ ਚੜਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹ ਚੜਾਇਆ।
੩ਉਮਤਿ ਮਹਲ ਨ ਪਾਵਦੀ ਨਠਾ ਫਿਰੈ ਨ ਡਰੈ ਡਰਾਇਆ।
੪ਮੰਜੀ ਬਹਿ ਸੰਤੋਖਦਾ ਕੁਤੇ ਰਖਿ ਸਿਕਾਰੁ ਖਿਲਾਇਆ।
੫ਬਾਣੀ ਕਰਿ ਸੁਣਿ ਗਾਵਦਾ ਕਥੈ ਨ ਸੁਣੈ ਨ ਗਾਵਿ ਸੁਣਾਇਆ।
੬ਸੇਵਕ ਪਾਸ ਨ ਰਖੀਅਨਿ ਦੋਖੀ ਦੁਸਟ ਆਗੂ ਮੁਹਿ ਲਾਇਆ।
੭ਸਚੁ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ਚਰਣ ਕਵਲ ਸਿਖ ਭਵਰ ਲੁਭਾਇਆ।

[੮]ਅਜਰੁ ਜਰੇ ਨ ਆਪੁ ਜਣਾਇਆ ॥੨੪॥

[ਬਹੀਦਾ=ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਗੜਿ=ਕਿਲਾ। ਉਮਤਿ=ਸੰਗਤ।]
[ਸੰਤੋਖਦਾ=ਤਸੱਲੀ ਦੇਂਦਾ ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ਼ਦਾ। ਆਗੂ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ।]

(ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਓਹ ਉਲ੍ਹਾਮੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕੀਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਬੀਰ ਰਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇਖਕੇ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, ਅਖੀਰਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣਗੇ। ਲੋਕੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ :–)

[੧](ਗੁਰੂ ਦਾ ਨੇਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ) ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ (ਟਿਕ) ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ, (ਇਹ) ਗੁਰੂ (ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ) ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਟਿਕਾਯਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ। [੨](ਅਗਲਿਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ) ਘਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਉਂਦੇ ਸਨ; ਇਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਕਿਲ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪਿਆ)। [੩](ਅਗੇ) ਸਿੱਖੀ ਮਹਿਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਮਹਿਲ) ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ) ਨੱਠਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਡਰਾਇਆ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ। [੪](ਅਗਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ) ਮੰਜੀ ਬੈਠਕੇ (ਜਗਤ ਨੂੰ) ਤਸੱਲੀ ਦਾਨ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, (ਇਸ ਨੇ) ਕੁੱਤੇ ਰਖੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਲਦਾ ਹੈ। [੫](ਅਗਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ) ਬਾਣੀ ਰਚਦੇ, ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਸਨ, (ਇਹ) ਨਾ (ਬਾਣੀ) ਕਥਦਾ ਹੈ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਨਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੬](ਅਗਲੇ) ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ (ਰਖਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸੇਵਕ ਪਾਸ) ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਦੋਖੀਆਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਆਗੂ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਲਾਉਂਦੇ (ਮਾਨ ਦੇਂਦੇ) ਹਨ। [੭](ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ) ਸਚ ਲੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲੁਕਦਾ, ਸਿਖ ਭਵਰੇ ਵਾਂਙੂ ਹਨ (ਓਹ ਸਿਆਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਵਰੇ ਵਾਂਙੂ) ਚਰਨਾਂ ਕੰਵਲਾਂ ਤੇ ਲੁਭਿਤ ਹਨ। [੮](ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ) ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦਾ। ਅਥਵਾ ਪੱਕੇ) ਸਿਖ ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਰਥਾ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ।

ਸੂਚਨਾ–ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

[੧](ਪ੍ਰਸ਼ਨ)–(ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ) ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ (ਇਕਾਗਰ) ਕਰਕੇ ਬੈਠੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਥਾਂ ਟਿਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ। [੨](ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੇ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਰਜੋਗੁਣੀ ਦੇ) ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ (ਸੰਕਲਪਾਂ ਲੈ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। [੩](ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਰੂਪੀ) ਉਮਤ ਬੀ ਫੇਰ ਮੁਤਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਸਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। [੪](ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਰੂਪੀ) ਮੰਜੀ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਂਜ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ) ਕੁੱਤੇ ਛੱਡ ਕੇ (ਭੋਗਾਂ ਦੇ) ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। [੫](ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਂਦੀ) ਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਆਪ ਭੀ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਾ) ਕਥਦਾ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਨਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੬](ਉੱਤਰ–ਮਨ ਤਾਂ ਸੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ) ਦੋਖੀ ਸੇਵਕ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਣ (ਸੰਗੀ ਚੰਗੇ ਹੋਣ) ਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਗੇ। [੭](ਫੇਰ) ਸਚ ਲੁਕਾਇਆ ਨਾ ਲੁਕੇਗਾ, ਸਿਖ ਭਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦਾ ਲੋਭੀ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। [੮]ਅਜਰ (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ) ਜਰੇ ਤੇ ਆਪਾ ਨਾ ਜਣਾਵੇ।

(ਬਾਜ਼ੇ ਗਜਾਨੀ ਏਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :–) [੧](ਬਾਬਰ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਇਕ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੇ, ਗੁਰੂ ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਖੇ ਟਿਕਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। [੨](ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਂਵਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਖੇ ਭਰਮਦੇ ਰਹੇ। [੩](ਬਾਬਰ ਦੀ) ਉੱਮਤ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ) ਨਿਰਭੈ ਭੰਨਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। [੪](ਗੁਰੂ ਜੀ) ਮੰਜੀ ਬੈਠ

(ਉੱਮਤ ਨੂੰ) ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, (ਬਾਬਰ) ਕੁੱਤੇ ਰੱਖਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੫ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਰਚਦੇ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, (ਬਾਬਰ ਹਰਿ ਜੱਸ) ਨਾ ਕੱਥਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ੬(ਬਾਬਰ) ਪਾਸ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, (ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਸੇਵਕ ਹਨ) ਬਾਬਰ ਨੇ ਦੇਖੀ ਦੁਸ਼ਟ ਆਗੂ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਲਾਏ ਹਨ । ੭ਸਚ ਲੁਕਾਯਾਂ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਿਖ ਭਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਪਯਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੮(ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ) ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੱਸਕੇ ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਦੇ ਜਾਣਗੇ । ੨੫ਵੀਂ ਪੌੜੀ ਵਿੱਚ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਪੰਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਜਦ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਗੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਪਰ ਅਤੀ ਅੱਤਯਾਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਸੰਗਤ ਕੀਕੂੰ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਕੇ ਜਾਨ ਪੁਰ ਖੇਲ ਗਏ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਐਸੀ ਨਿਪੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਖੇਤੀ ਉਦਾਲੇ ਵਾੜ ਚਾਹੀਏ । ਵਾੜ ਸੰਗਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਠਾਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਖੇਤੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਵਾੜ ਹੈ ਇਹੋ ਭਾਵ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਦੱਸੀ ਜਾਣਗੇ ।

੨੫. [ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੁਸ਼ਤਰ ਥਾਂ ਹੈ]।

੧ਖੇਤੀ ਵਾੜਿ ਸੁ ਢਿੰਗਰੀ ਕਿਕਰ ਆਸ ਪਾਸ ਜਿਉ ਬਾਗੈ।
੨ਸਪ ਪਲੇਟੇ ਚੰਨਣੈ ਬੂਹੇ ਜੜ੍ਹਾ ਕੁੱਤਾ ਜਾਗੈ।
੩ਕਵਲੈ ਕੰਡੇ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸਿਆਣਾ ਇਕੁ ਕੋਈ ਵਿਚਿ ਫਾਗੈ।
੪ਜਿਉ ਪਾਰਸ ਵਿਚਿ ਪਥਰਾਂ ਮਣਿ ਮਸਤਕਿ ਜਿਉ ਕਾਲੇ ਨਾਗੈ।
੫ਰਤਨੁ ਸੋਹੇ ਗਲਿ ਪੋਤ ਵਿਚ ਮੈਗਲੁ ਬਧਾ ਕਚੈ ਧਾਗੈ।
੬ਭਾਵ ਭਗਤਿ ਭੁਖ ਜਾਇ ਘਰਿ ਬਿਦਰੁ ਖਵਾਲੈ ਪਿੰਨੀ ਸਾਗੈ।
੭ਚਰਣ ਕਵਲ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਭਉਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਹਲੰਗੁ ਸਭਾਗੈ।
੮ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਦੁਤਰੁ ਝਾਗੈ ॥ ੨੫ ॥

[ਢਿੰਗਰੀ=ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਝਾੜੀ । ਫਾਗੈ=ਫਗਣ, ਹੋਲੀਆਂ ।]
[ਪੋਤ=ਕਚਕੜੇ, ਕੱਚ ਦੇ ਮਣਕੇ । ਮੈਗਲੁ=ਹਾਥੀ । ਪਿੰਨੀ ਸਾਗੈ=ਸਾਗ ।]
[ਦੀ ਪਿੰਨੀ । ਸਹਲੰਗੁ=ਲਗੇ ਹੋਏ । ਝਾਗੈ=ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ ।]

*੧ਖੇਤੀ ਦੇ (ਉਦਾਲੇ) ਢਿੰਗਰਾਂ ਦੀ ਵਾੜ ਤੇ ਬਾਗ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿੱਕਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ੨ਚੰਦਨ (ਦੁਆਲੇ) ਸੱਪ ਲਪੇਟੇ, (ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਦੇ) ਬੂਹੇ (ਦੁਆਲੇ) ਜੰਦੇ ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਜਾਗਦੇ ਹਨ । ੩ਕਵਲ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਇਕ ਤੇ ਸਿਆਣੇ (ਦੇ ਉਦਾਲੇ) ਫੱਗਣ ਵਿਚ (ਖਰੂਦੀ ਸੰਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੪ਜਿਉਂ ਪਾਰਸ ਗਿਰਦੇ ਪੱਥਰ ਤੇ ਮਣੀ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੫ਗਲ (ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਿਖੇ) ਰਤਨ ਦੇ (ਉਦਾਲੇ) ਕਚਕੜੇ ਸੋਂਹਦੇ ਹਨ, ਹਾਥੀ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਕੱਚੇ

*ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਠਾਠ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਿਤੇ ਸਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾੜ ਬਨਾਉਣ ਵਾਂਙੂ ਰਖਯਾ ਨਮਿਤ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਧਾਗਿਆਂ (ਤੋਂ ਵੱਟੇ ਹੋਏ ਸੰਗਲ ਰੂਪ ਰੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਘੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿੱਕੁਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ) ੬(ਜਿਕੂੰ) ਬਿਦਰ ਦੇ (ਦੁੱਖ) ਸਾਗ ਦੀ ਪਿੰਨੀ ਖਵਾਇਆਂ (ਗਏ ਸੇ, ਤਿਕੂੰ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਘਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਵਲਾਂ ਦਾ ਸਿਖ ਭਉਰਾ ਬਣੇਂ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਭਲੇ (ਜਾਣ ਕੇ) ਲੱਗ ਰਹੇ। ੮(ਐਉਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨਾਲ ਕਸ਼ਟ ਝਾਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-੧. ਅਮੋਲਕ ਵਸਤਾਂ ਅਕਸਰ ਦੁਸਤਰ ਤੇ ਕਠਨ ਸਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਭੀ ਔਖੇ ਥਾਂ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਟ ਨਾਟ ਵੇਖ ਕੇ ਜਗਜਾਸੂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖ ਚਰਨਾਂ ਕਵਲਾਂ ਦਾ ਭਉਰਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਰੱਖੇ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਤਰ ਘੇਰੇ ਦੇ ਸਾਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਕੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਅਮੋਲਕ ਰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨, ਸਤਿਗੁਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਂਗ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸਿਦਕ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਇਹ ਕਠਨ ਕੰਮ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨੬. [ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਗੁਰੂ ਗੋਰ]।

੧ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਮਾਨਸਰੁ ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ।
੨ਨਾ ਪਤਣੁ ਨਾ ਪਾਤਣੀ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਅੰਤੁ ਨ ਚੀਰਾ।
੩ਨਾ ਬੇੜੀ ਨਾ ਤੁਲਹੜਾ ਵੰਝੀ ਹਾਥਿ ਨ ਧੀਰਕ ਧੀਰਾ।
੪ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ ਅਪੜੈ ਹੰਸ ਚੁਗੰਦੇ ਮੋਤੀ ਹੀਰਾ।
੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਂਗਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿੰਡੁ ਵਸਾਇਆ ਫੇਰਿ ਅਹੀਰਾ।
੬ਚੰਦ ਅਮਾਵਸ ਰਾਤਿ ਜਿਉ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਮਛੁਲੀ ਨੀਰਾ।
੭ਮੁਏ ਮੁਰੀਦ ਗੋਰਿ ਗੁਰ ਪੀਰਾ ॥ ੨੬ ॥

[ਮਾਨਸਰੁ=ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ। ਚੀਰਾ=ਹੱਦ। ਵੰਝੀ=ਬਾਸਾਂ ਨਾਲ, ਭਾਵ]
[ਡੂੰਘਾਈ ਮਿਣਨ ਦੇ ਮਾਪਾਂ ਨਾਲ। ਅਹੀਰਾ=ਗੋਇਲ ਵਾਸਾ।]

੧ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਸਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ('ਗਹਰ ਗੰਭੀਰਾ') ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੈ। ੨ਨਾ (ਕੋਈ ਇਸਦਾ) ਪੱਤਣ (ਘਾਟ), ਨਾ ਪਾਤਣੀ (ਮਲਾਹ), ਨਾ ਪਾਰਾਵਾਰ, ਨਾ ਅੰਤੁ, ਨ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੈ। ੩ਨਾ ਬੇੜੀ ਨਾ (ਕੋਈ) ਤੁਲਹੜਾ, ਬਾਂਸਾਂ (ਡੂੰਘਾਈ ਮਿਣਨ ਦੇ ਮਾਪ) ਨਾਲ ਭੀ ਹਾਥ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਹੈ) ਨਾ ਕੋਈ ਧੀਰਜ ਦੇਣਹਾਰਾ ਨਾ ਧੀਰਜ ਕਰਣਹਾਰਾ ਹੈ। ੪ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਕੇਵਲ) ਹੰਸ ਹੀ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਚੁਗਦੇ ਹਨ। ੫ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਹੀਰਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਫੇਰ ਵਸਾਇਆ ਹੈ, (ਗੋਇਲ ਵਾਸੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ ਸਨ)। ੬ਅਮੱਸਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਚੰਦ ਅਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਮੱਛ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰੂ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਜਾਣਦੇ ਕੌਣ ਹਨ?) ੭(ਜੇਹੜੇ) ਮੁਰੀਦ ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ) ਗੋਰ (ਬਣਾਕੇ ਆਪ) ਮੁਰਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਆਪਾ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਅਥਾਹ ਰੂਪ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਦਾ ਸਾਂਗ ਧਾਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਅਹੀਰ ਸ਼ਾਇਦ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਗੇ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਪਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਫੈਲੀ ਅਰ ਸ਼ਾਹਦ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਆਦਿਕਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਾ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਹਨ। ਤਦੋਂ ਇਹ ਪਉੜੀ ਡੋਲਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਿਦਕ ਬਨ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀ, ਜਿਕੂੰ ਏਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਜਾਣਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਯਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗ ਗਏ, ਜਿਕੂੰ ਮੱਸਜਾ ਨੂੰ ਚੰਦ ਮਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਓਹਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਜਲ ਵਿਚ ਮੱਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗ ਮੁਰੀਦ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਗੋਰ ਵਿਚ ਸਮਾਓ।

੨੭. [ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼]।

¹ਮਛੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਂਗਿ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨ ਵਿਸਰੈ ਪਾਣੀ।
²ਜਿਉ ਪਰਵਾਰੁ ਪਤੰਗ ਦਾ ਦੀਪਕ ਬਾਝੁ ਨ ਹੋਰ ਸੁਜਾਣੀ।
³ਜਿਉ ਜਲ ਕਵਲੁ ਪਿਆਰੁ ਹੈ ਭਵਰ ਕਵਲ ਕੁਲ ਪ੍ਰੀਤ ਵਖਾਣੀ।
⁴ਬੂੰਦ ਬਬੀਹੇ ਮਿਰਗ ਨਾਦ ਕੋਇਲ ਜਿਉ ਫਲ ਅੰਬਿ ਲੁਭਾਣੀ।
⁵ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਹਸੁਲਾ ਓਹੁ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨਾ ਖਾਣੀ।
⁶ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤੁ ਹੈ ਚੰਦ ਚਕੋਰੈ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ।
⁷ਗੁਰ ਸਿਖ ਵੰਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਸਤਿਗੁਰ ਸਹਜਿ ਸਰੋਵਰ ਜਾਣੀ।
⁸ਮੁਰਗਾਈ ਨੀਸਾਣੁ ਨੈਸਾਣੀ ॥ ੨੭ ॥

[ਬਬੀਹੇ=ਚਾਤ੍ਰਿਕ। ਨੀਸਾਣੁ ਨੈਸਾਣੀ=(ਮੁਰਗਾਈ ਦੀ) ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਦੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਾਣਾ।]

¹ਮੱਛੀ ਦੇ ਕੋੜਮੇ ਵਿਚ ਜੀਂਵਦਿਆਂ ਮਰਦਿਆਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ (ਜਿਹਾ :-ਮੀਨੁ ਪਕਰਿ ਫਾਂਕਿਓ ਅਰੁ ਕਾਟਿਓ ਰਾਂਧਿ ਕੀਓ ਬਹੁ ਬਾਨੀ ॥ ਖੰਡ ਖੰਡ ਕਰਿ ਭੋਜਨੁ ਕੀਨੋ ਤਊ ਨ ਬਿਸਰਿਓ ਪਾਨੀ ॥) ²ਪਤੰਗ ਦਾ ਕੋੜਮਾ ਦੀਵੇ ਬਾਝ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ। ³ਜਿੱਕੁਰ ਕਵਲ ਦਾ ਜਲ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਭਵਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਕਵਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦੀ। ⁴ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਪਰ, ਮਿਰਗ (ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ) ਨਾਦ ਪਰ ਅਰ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਦੇ ਫਲ ਦੇ ਉਪਰ ਲੋਭ ਰਹੀ ਹੈ। ⁵ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪਰ ਹੰਸ (ਰਹਿਕੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ (ਜਾਣਦਾ) ਹੈ। ⁶ਚਕਵੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨਾਲ ਚਕੋਰ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ⁷ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਪਰਮਹੰਸ ਹੈ, 'ਸਤਿਗੁਰ' ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਝੂਠੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਛੱਪੜ ਸਮਝਕੇ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਡੁਲਾਉਂਦੀ। ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ?) ⁸ਮੁਰਗਾਬੀ ਵਾਂਙੂ ਨਦੀ ਦੇ ('ਪਾਣੀ') ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਕਈ ਤਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਭੰਵਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਡਰਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਉਲਾਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਣਾ ਹੀ ਮੁਖ ਸਮਝਦੀ ਹੈ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਸ਼ਟ ਅਰ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ)।

੨੮. [ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼]।

¹ਕਛੂ ਅੰਡਾ ਸਵਦਾ ਜਲ ਬਾਹਰਿ ਧਰਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰੰਦਾ।
²ਕੂੰਜ ਕਰੇਂਦੀ ਸਿਮਰਣੋ ਪੂਰਣ ਬਚਾ ਹੋਇ ਉਡੰਦਾ।
³ਕੁਕੜੀ ਬਚਾ ਪਾਲਦੀ ਮੁਰਗਾਈ ਨੋ ਜਾਇ ਮਿਲੰਦਾ।
⁴ਕੋਇਲ ਪਾਲੈ ਕਾਵਣੀ ਲੋਹੂ ਲੋਹੂ ਰਲੈ ਰਲੰਦਾ।
⁵ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਚਕੋਰ ਕੁਲ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਮਿਲਿ ਮੇਲੁ ਕਰੰਦਾ।
⁶ਚੰਦ ਸੂਰਜੁ ਸੋ ਜਾਣੀਅਨਿ ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਦਿਸੰਦਾ।

੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਾ ਸਚ ਦਾ ਕਵੀਆਂ ਕਵਲ ਭਵਰੁ ਵਿਗਸੰਦਾ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਲਖ ਲਖੰਦਾ ॥ ੨੮ ॥

[ਸਿਮਰਣੋਂ=ਯਾਦ। ਸਿਵ=ਚੰਦਰਮਾ। ਸਕਤੀ=ਸੂਰਜ।]

੧ਕਛੂ (ਆਪਣੇ) ਅੰਡੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰੱਖ ਕੇ, (ਉਸੇ ਵਿਚ) ਧਯਾਨ ਰਖਕੇ ਪਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੨ਕੂੰਜ (ਬੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਾਰਣ) ਬੱਚਾ ਪਲਕੇ ਉੱਡਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਕੁਕੜੀ ਮੁਰਗਾਬੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, (ਜਦ ਜੁਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ) ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ੪(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਕਾਉਣੀ ਕੋਇਲਾਂ (ਦੇ ਬੱਚੇ) ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਲਹੂ ਵਿਚ ਲਹੂ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ। (ਗੱਲ ਕੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ)। ੫ਚਕਵੀ ਅਤੇ ਚਕੋਰ ਦੀ ਕੁਲ 'ਸ਼ਕਤੀ' ਅਰ 'ਸ਼ਿਵ' ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਕ੍ਰਮ ਇਹ ਕਿ ਚਕਵੀ ਦੀ ਕੁਲ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਅਰ ਚਕੋਰ ਦੀ ਕੁਲ ਚੰਦ ਨਾਲ। ਚੰਦ ਅਰ ਸੂਰਜ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ?) ੬ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਓਹ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਅਰ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ (ਇਕੋ ਹੀ) ਦਿੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਕਵੀਆਂ, ਕਵਲ ਅਤੇ ਭਵਰ (ਕੇਹੜੇ ਹਨ) ਜੋ (ਸੂਰਜ ਚੰਦ) ਵੇਖਕੇ ਖਿੜਦੇ ਹਨ ? (ਉੱਤਰ) ਗੁਰਮੁਖ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ) ਸੱਚ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ੮ਗੁਰਮੁਖ (ਆਤਮ) ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਅਲਖ (ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ) ਹੈ, ਲਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੨੯. [ਦਾਵਾ ਕੋਕਾ]।

੧ਪਾਰਸ ਵੰਸੀ ਹੋਇਕੈ ਸਭਨਾ ਧਾਤੂ ਮੇਲਿ ਮਿਲੰਦਾ।
੨ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਅਫਲ ਸਫਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ਧਰੰਦਾ।
੩ਲਖ ਤਰੰਗੀ ਗੰਗ ਹੋਇ ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਗੰਗ ਹੋਵੰਦਾ।
੪ਦਾਵਾ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹ ਕੋਕਾ ਭਾਵੰਦਾ।
੫ਲੂਣੁ ਖਾਇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦਾ ਕੋਕਾ ਚਾਕਰੁ ਹੋਇ ਵਲੰਦਾ।
੬ਸਤਿਗੁਰ ਵੰਸੀ ਪਰਮਹੰਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੰਸ ਵੰਸੁ ਨਿਬਹੰਦਾ।
੭ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਰਾਹਿ ਚਲੰਦਾ ॥ ੨੯ ॥

[ਵਲੰਦਾ=ਦਿਨ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਚਲੰਦਾ=ਚਲਦੇ ਹਨ।]

੧(ਪਾਰਸ) ਪਾਰਸ ਦੀ ਵੰਸ ਵਿਚੋਂ ਹੋਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਮੇਲ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ (ਇਹ) ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬ੍ਰਿਛ ਅਫਲ ਭਾਵੇਂ ਸਫਲ ਹੋਵੇ, ਚੰਦਨ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੩ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਲੱਖਾਂ ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ਗੰਗਾ (ਦੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਕੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪, ੫ਕੋਕਾ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦਾਈ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਚਾਕਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਦੁਧ ਪਿਲਾਉਣ (ਕਰਕੇ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਅਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉਸ ਦਾ) ਦਾਵਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੂਰਾ ਮਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹੋ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਚੰਦਨ ਤੁਲ ਹਨ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਬੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਯਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦਾਵੇਦਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਵਾ ਨਾਮੇ ਕੋਕਾ ਸੀ ਜੋ ਲੂਣ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਕਰਕੇ ਭਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਕਰ ਹੋਕੇ ਮਿਲਿਆ, ਜਿੱਕੁਰ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਗੁਰੂ ਘਟ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ ਤਿਹਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਚਾਕਰ ਹੋਕੇ ਬੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਪਰ ਵਡੀ

ਭਾਵਨਾ ਰੱਖੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸਤਿਗੁਰ ਵੰਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ' ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ)। ੬ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਵੰਸ ਦੇ ਪਰਮ ਹੰਸ (ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਹੰਸ ਦੀ ਵੰਸ ਵਾਂਙ ਨਿਭਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰਥੇ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਧਰਦੇ)। ੭ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ।

੩੦. [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ]।

੧ਜਿਉ ਲਖ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਨੇੜਿ ਨ ਦਿਸੈ ਰਾਤਿ ਅਨੇਰੇ।
੨ਸੂਰਜੁ ਬਦਲ ਛਾਇਆ ਰਾਤਿ ਨ ਪੁਜੈ ਦਿਹਸੈ ਫੇਰੇ।
੩ਜੇ ਗੁਰ ਸਾਂਗਿ ਵਰਤਦਾ ਦੁਬਿਧਾ ਚਿਤਿ ਨ ਸਿਖਾ ਕੇਰੇ।
੪ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਇਕ ਸੁਝੁ ਹੈ ਘੁਘੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝੈ ਹੇਰੇ।
੫ਚੰਦਮੁਖੀ ਸੂਰਜਮੁਖੀ ਕਵਲੈ ਭਵਰ ਮਿਲਨਿ ਚਉਫੇਰੇ।
੬ਸਿਵਸਕਤੀ ਨੋ ਲੰਘਿਕੈ ਸਾਧ ਸਗਤਿ ਜਾਇ ਮਿਲਨਿ ਸਵੇਰੇ।
੭ਪੈਰੀ ਪਵਣਾ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ॥੩੦॥

[ਪੁਜੈ=ਪੈਂਦੀ। ਘੁਘੂ=ਉੱਲੂ। ਸੁਝੁ=ਸੂਰਜ।]
[ਹੇਰੇ=ਦੇਖਣਾ। ਸਿਵ=ਸਤੋ ਗੁਣ। ਸਕਤੀ=ਤਮੋ ਗੁਣ।]

੧ਜਿਕੁਰ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ, ਪਰਤੂ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਨੇੜੇ (ਦੀ ਚੀਜ਼ ਬੀ) ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੀ। ੨ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਬੱਦਲ ਦਿਨ ਵਿਚ ਚੌਫੇਰੀ ਛਾਇ ਲਵੇ (ਢਕ ਲਵੇ) ਫਿਰ ਬੀ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ੩ਜੇ ਗੁਰੂ 'ਸਾਂਗ ਵਰਤੇ' (ਭਾਵ ਭੇਸ ਬਦਲੇ) (ਤਦ) ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਨਾਹੀਂ ਬਦਲਦੇ, (ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ)। ੪ਜੋ ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸੂਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਉੱਲੂ) ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਹ (ਦਿਨੇ) ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਭਾਵ- ਸਿਖ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ ਪਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ, ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਜਿਕੁਰ ਕਮਲ ਭਾਵੇਂ (ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ=) ਦਿਨੇ, ਚਾਹੇ (ਚੰਦ੍ਰਮੁਖੀ=) ਰਾਤੀਂ ਖਿੜਨ, ਭੌਰੇ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਆ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ੬ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਤੋ ਤਮੋ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ' (ਸੰਤ ਸਮੂਹ) ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ (ਯਾ ਛੇਤੀ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ੭(ਅਰ ਉਥੇ ਜਾਕੇ) ਭਲੇ ਤੋਂ ਭਲਿਆਂ ਨਾਲ (ਅਥਵਾ 'ਚੰਗੇ' ਮੰਦੇ ਦੀ ਬੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਆਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਮੇਲ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਾਹ ਦੇ ਤੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਰੱਸੀ ਬਣਾਈਏ ਤਾਂ ਹਾਥੀ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰਹਿਣ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦੇ, ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੩੧. [ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ]।

੧ਦੁਨੀਆਵਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਹੋਇ ਦੇਇ ਮਰੈ ਪੁਤੈ ਪਾਤਿਸਾਹੀ।
੨ਦੋਹੀ ਫੇਰੇ ਆਪਣੀ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਸਭ ਸਿਪਾਹੀ।
੩ਕੁਤਬਾ ਜਾਇ ਪੜਾਇਦਾ ਕਾਜੀ ਮੁੱਲਾਂ ਕਰੈ ਉਗਾਹੀ।
੪ਟਕਸਾਲੈ ਸਿਕਾ ਪਵੈ ਹੁਕਮੈ ਵਿਚਿ ਸਪੇਦੀ ਸਿਆਹੀ।
੫ਮਾਲੁ ਮੁਲਕੁ ਅਪਣਾਇਦਾ ਤਖਤ ਬਖਤਿ ਚੜਿ ਬੇਪਰਵਾਹੀ।
੬ਬਾਬਾਣੈ ਘਰਿ ਚਾਲ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਨਿਬਾਹੀ।

੭ਇਕ ਦੋਹੀ ਟਕਸਾਲ ਇਕ ਕੁਤਬਾ ਤਖਤੁ ਸਚਾ ਦਰਗਾਹੀ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਦਾਦਿ ਇਲਾਹੀ ॥੩੧॥

[ਬੰਦੇ=ਨੌਕਰ। ਕੁਤਬਾ=ਖੁਤਬਾ, ਜੋ ਮੁੱਲਾਂ ਵਕਤ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।]
[ਅਪਣਾਇਦਾ=ਆਪਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤਖਤ ਬਖਤਿ=ਤਖਤ ਜੋ ਬਖਤਾਂ (ਭਾਗਾਂ)]
[ਕਰਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦੋਹੀ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦੁਹਾਈ।]
[ਟਕਸਾਲ=ਭਾਵ ਸਾਧ ਸੰਗਤ। ਦਰਗਾਹੀ=ਸਭਾ। ਦਾਦ=ਨਿਆਂ।]

੧ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨(ਪੁੱਤ੍ਰ) ਆਪਦੀ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩(ਮਸੀਤ ਵਿਚ) ਜਾ ਕੇ ਖੁਤਬਾ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਪਰ ਉਗਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ। ੪ਟਕਸਾਲ ਵਿਖੇ ਉਸਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਸਪੇਦੀ ਸਜਾਹੀ (ਭਾਵ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੫ਮਾਲ ਮੁਲਕ ਸਾਰਾ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਤਖਤ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬(ਪਰੰਤੂ) 'ਬਾਬਾਣੇ' (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ) ਘਰ ਦੀ ਇਹ ਰੀਤਿ (ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਰੀਤ ਇਹ ਹੈ) ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ 'ਗਾਡੀ ਰਾਹ' ਨਿਬਾਹੇ (ਭਾਵ ਜੋ ਰਸਤਾ ਪਿਛਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਚੱਲੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗਜਾਨ ਉਕਰੂ ਨਿਰੋਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ)। ੭(ਯਥਾ) ਇਕੋ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਦੋਹੀ, ਇਕੋ ਟਕਸਾਲ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ), ਕੁਤਬਾ (ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਯਾ ਬਾਣੀ ਹੇਠਾਂ) ਇਕੋ (ਨਾਮ ਨਾਨਕ), (ਇਕੋ) ਤਖਤ (ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਗੱਦੀ) ਸਚੀ ਦਰਗਾਹ (ਅਰਥਾਤ ਸਚੀ ਨਜਾਇ ਸਭਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਝੂਠੀਆਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿਖੇ ਨਾਨਾ ਝਗੜੇ ਅਤੇ ਸੰਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸਦਾ ਅਟੱਲ, ਸੁਲਭ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਹਾਰੀ ਹੈ, ਯਥਾ:-"ਕਾਇਮੁ ਦਾਇਮੁ ਸਦਾ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ॥ ਦੋਮ ਨ ਸੇਮ ਏਕ ਸੋ ਆਹੀ ॥")। ੮ਇਲਾਹੀ ਦਾਦ (ਦੈਵੀ ਨਿਆਉਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦਰਗਾਹੋਂ) ਸੁਖ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਨਸ਼ੀਨੀ ਝੂਠੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੋ ਮਰਿਯਾਦਾ : ਨਾਮ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਹੈ, ਸੋਈ ਹਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨਿਵਾਰਕੇ ਪਿਛਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੋਰਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਧੁਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਲੀਹੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕੋਈ ਭਰਮ ਨਾ ਖਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜੋ ਬੀਰ ਰਸ ਨਵਾਂ ਆਯਾ ਦਿਸਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬੀ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਿਛਲੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ, ਅਰ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੈ।

੩੨. [ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਕੀ]।

੧ਜੇਕੋ ਆਪੁ ਗਣਾਇਕੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾ ਤੇ ਆਕੀ ਹੋਵੈ।
੨ਹੁਇ ਕਤਲਾਮੁ ਹਰਾਮਖੋਰ ਕਾਣੁ ਨ ਖਫਣੁ ਚਿਤਾ ਨ ਟੋਵੈ।
੩ਟਕਸਾਲਹੁ ਬਾਹਰਿ ਘੜੇ ਖੋਟੇ ਹਾਰਾ ਜਨਮੁ ਵਿਗੋਵੈ।
੪ਲਿਬਾਸੀ ਫੁਰਮਾਣੁ ਲਿਖਿ ਹੋਇ ਨੁਕਸਾਨੀ ਅੰਝੂ ਰੋਵੈ।
੫ਗਿਦੜ ਦੀ ਕਰਿ ਸਾਹਿਬੀ ਬੋਲਿ ਕੁਬੋਲੁ ਨ ਅਬਿਚਲੁ ਹੋਵੈ।
੬ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ ਗਦਹਿ ਚੜੈ ਰਾਉ ਪੜੇ ਵੀ ਭਰਿਆ ਧੋਵੈ।
੭ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਕੁਥਾਇ ਖਲੋਵੈ ॥੩੨॥

[ਲਿਬਾਸੀ ਫੁਰਮਾਣੁ=ਝੂਠਾ ਪਰਵਾਨਾ। ਰਾਉ ਪੜੇ=ਮਿੱਟੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।]

[੧]ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । [੨]ਉਹ ਹਰਾਮਖੋਰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਲਣ, ਖੱਫਣ, ਚਿਖਾ, ਕਬਰ (ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। [੩]ਟਕਸਾਲੋਂ ਬਾਹਰ (ਜਿਹੜਾ) ਖੋਟ ਵਾਲਾ (ਪੈਸਾ) ਘੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਆਪਣਾ) ਜਨਮ ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ) । [੪]ਝੂਠੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਲਿਖਣ ਹਾਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਕੇ (ਪਿੱਛੋਂ) ਹੰਝੂਆਂ ਭਰ ਭਰਕੇ ਰੋਵੇਗਾ (ਵੇਲਾ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਊ) । [੫]ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਗੂੰ ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ 'ਕੁਬੋਲ' ਬੋਲਣ ਥੋਂ ਨਾਂ ਟਲੂ, (ਜਿਕੂੰਰ ਗਿੱਦੜ ਲਿਲਾਰੀ ਦੇ ਮੱਟ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਸਮਝਕੇ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਨੱਠਣ ਲੱਗੀ, ਹੁਣ ਆਕੜ ਖਾਂ ਬਨ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਬਨ ਬੈਠਾ। ਓੜਕ ਇਕ ਰਾਤ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਗਿੱਦੜ ਹੁਆਂ ਹੁਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਉਹ ਬੀ ਬੋਲ ਉਠਿਆ, ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪਛਾਤੀ ਤਾਂ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਦੇਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ) । [੬](ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਕਤ ਝੂਠਾ ਲਿਬਾਸੀਆ), ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਖੋਤੇ ਪੁਰ ਚਾੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ (ਤੇ) ਭਰਿਆ ਧੋਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਖਪਦਾ ਹੈ) । [੭](ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਜੋ) ਦੂਜਾ ਭਾਉ (ਪ੍ਰਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ) ਕੁਥਾਉਂ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵਾਸ ਸਮੇਂ ਕਈਆਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਨੇ ਝੂਠੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਤੋਰਕੇ ਨਿਜ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰ ਖ਼ਸ਼ਟਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤਜਾਗ ਗਏ ਦੱਸਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਕੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਜ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਘਰ ਦੇ ਆਕੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਕਤ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਜਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

੩੩. [ਗੁਰੂ ਬੰਸਾਵਲੀ ਦੀ ਹਉਂ]।

[੧]ਬਾਲ ਜਤੀ ਹੈ ਸਿਰੀਚੰਦੁ ਬਾਬਾਣਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾਇਆ।
[੨]ਲਖਮੀਦਾਸਹੁ ਧਰਮਚੰਦ ਪੋਤਾ ਹੁਇਕੈ ਆਪੁ ਗਣਾਇਆ।
[੩]ਮੰਜੀ ਦਾਸੁ ਬਹਾਲਿਆ ਦਾਤਾ ਸਿਧਾਸਣ ਸਿਖ ਆਇਆ।
[੪]ਮੋਹਣੁ ਕਮਲਾ ਹੋਇਆ ਚਉਬਾਰਾ ਮੋਹਰੀ ਮਨਾਇਆ।
[੫]ਮੀਣਾ ਹੋਆ ਪਿਰਥੀਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਟੇਢਕ* ਬਰਲ ਚਲਾਇਆ।
[੬]ਮਹਾਦੇਉ ਅਹੰਮੇਉ ਕਰਿ ਕਰਿ ਬੇਮੁਖ ਕੁਤਾ† ਭਉਕਾਇਆ।
[੭]ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨ ਵਾਸ ਬੋਹਾਇਆ ॥ ੩੩ ॥

[ਦਾਸੁ=ਦਾਸੂ। ਦਾਤਾ=ਦਾਤੂ। ਮੀਣਾ=ਮੀਸਣਾ। ਟੇਢਕ=ਟੇਢਪੁਣੇ। ਬਰਲ=ਸ਼ੁਦਾਪੁਣ।]

[੧]ਸਿਰੀ ਚੰਦ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਬਾਲ ਜਤੀ ਹੀ ਰਿਹਾ (ਵਿਰਕਤੀ ਪਕੜ ਲੀਤੀ) ਅਰ 'ਬਾਬਾਣਾ ਦੇਹੁਰਾ' (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ) ਬਣਵਾਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਗਜਾ ਦੇਹੁਰਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ)। [੨](ਦੂਜੇ ਪੁਤ੍ਰ) ਲਖਮੀ ਦਾਸ ਥੋਂ (ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ ਸੀ) ਧਰਮ ਚੰਦ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ) ਪੋਤਾ ਅਖਾਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਿਣਾਉਣ ਲੱਗਾ, (ਭਾਵ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ) । [੩]ਦਾਸੂ ਨੂੰ (ਗੋਇੰਦਵਾਲ) ਮੰਜੀ ਪੁਰ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਰ ਦਾਤੂ ਸਿੱਧਾਸਨ ਲਾ ਬੈਠਾ (ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਕਤ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ

*ਪਾ : ਤੇਢਕ। †ਪਾ : ਪੁਤਾ।

ਗੱਦੀ ਲਾਇਕ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਵਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨਿਵਾਉਣ ਲੱਗੇ) । ⁴ਮੋਹਨ ਕਮਲਾ ਸ਼ੁ ਗਿਆ, ਮੋਹਰੀ ਚਉਬਾਰੇ ਦੀ ਟਹਿਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ । ⁵ਪ੍ਰਿਥੀਆ 'ਮੀਣਾ' (ਅਰਥਾਤ ਕਪਟੀ) ਨਿਕਲਿਆ ਟੇਢ ਪੁਣੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੌਦਾਪੁਣਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ (ਝੂਠੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਲਿਖ ਭੇਜੇ) । ⁶ਮਹਾਂ ਦੇਉ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਕੀਤਾ, (ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਨੇ) ਬੇਮੁਖ ਕਰਕੇ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਭਉਕਾਯਾ (ਪਾਠਾਂਤਰ ਪੁੱਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਬੇਮੁਖ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਟਕਾਯਾ ਪਰ ਇਹ ਬੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ) । ⁷ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

ਭਾਵ–ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਸੱਜਣ ਚੰਦਨ-ਗੁਰੂ-ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿਕੇ ਵਾਂਸ ਵਾਂਗੂੰ ਹੰਕਾਰੀ ਤੇ ਆਕੀ ਰਹੇ, ਸੋ ਸੁਗੰਧਤ ਨਾ ਹੋਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੋਹਰੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ 'ਸਨਮੁਖ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਚਉਬਾਰੇ ਬਨਾਉਣ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਉਸ ਦੀ ਮਨਮੁਖਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਚਉਥੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਨ ।

੩੪. [ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ] ।

¹ਬਾਬਾਣੀ ਪੀੜੀ ਚਲੀ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ।
²ਗੁਰੁ ਅੰਗਦੁ ਗੁਰੁ ਅੰਗੁ ਤੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੁ ਭਾਇਆ ।
³ਅਮਰਦਾਸੁ ਗੁਰ ਅੰਗਦਹੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਦਾਇਆ ।
⁴ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਗੁਰੁ ਹੋਇ ਸਮਾਇਆ ।
⁵ਰਾਮਦਾਸਹੁ ਅਰਜਣੁ ਗੁਰੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਿਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਲਾਇਆ ।
⁶ਹਰਿਗੋਵਿੰਦ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨਹੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ ।
⁷ਸੁਝੈ ਸੁਝ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਇਆ ॥ ੩੪ ॥

[ਬਾਬਾਣੀ=ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ । ਪੀੜੀ=ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ । ਝ=ਸੂਰਜ ।]

¹ਬਾਬੇ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਤੁਰੀ, (ਜਿਸ ਵਿੱਚ) ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਚਾਰ ਹੋਇਆ । ²ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ(ਨਾਨਕ ਦੇ) ਅੰਗ ਥੋਂ ਚੇਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਕ ਜੋਤ ਹੋਏ । ³ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਹੋਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਦਾਏ । (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਹਾ) । ⁴ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋ (ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ) ਸਮਾਏ (ਭਾਵ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਰੰਚਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ) । ⁵ਰਾਮਦਾਸ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਿਛ ਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਹੀ ਲਗਾ । ⁶ਗੁਰ ਅਰਜਨੋਂ ਗੁਰ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਹੋਏ, ਆਦ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਦੇਸ਼ ਕਰਾਇਆ (ਭਾਵ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਪੰਥ ਦੂਰ ਹੀ ਰੱਖੇ) । ⁷ਸੂਰਜ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲੁਕਾਇਆ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ।

ਭਾਵ–ਪਿਰਥੀਏ ਨੇ ਝੂਠੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਬਣਾਕੇ ਆਪਣਾ ਜਾਲ ਤੋਰਿਆ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੀਏ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ, ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰ ਗੁਰੁਤਾ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੇਲਾ ਹੋ ਕੇ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾਲ ਟੁਰੀ । ਕੋਈ ਸੰਸਾਰਕ ਹੱਕ ਪੁਤ੍ਰ ਆਦਿ ਹੋਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਟੁਰ ਸਕਦਾ ।

੩੫. [ਕੁਦਰਤ ਵਰਣਨ] ।

¹ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰਿ ਕੀਆ ਪਾਸਾਰਾ ।
²ਕੁਦਰਤਿ ਅਤੁਲ ਨ ਤੋਲੀਐ ਤੁਲਿ ਨ ਤੋਲ ਨ ਤੋਲਣਹਾਰਾ ।

[੩]ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਦਾ ਦਾਤਿ ਜੋਤਿ ਵਡਿਆਈ ਕਾਰਾ।
[੪]ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖੀਐ ਮਸੁ ਨ ਲੇਖਣਿ ਲਿਖਣਹਾਰਾ।
[੫]ਰਾਗ ਨਾਦ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਓਅੰਕਾਰੁ ਨ ਗਾਵਣਹਾਰਾ।
[੬]ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਨਾਵ ਥਾਉ ਅਣਗਣਤ ਅਪਾਰਾ।
[੭]ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਅਮਾਉ ਹੈ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ।
[੮]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥੩॥੨੬॥

[ਤੁਲਿ=ਤੱਕੜੀ। ਤੋਲ=ਵੱਟਾ। ਤੋਲਣਹਾਰਾ=ਤੱਕੜੀ ਵਾਲਾ।[

ਵਾਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ-ਉਸਤਤੀ ਰੂਪੀ-ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

[੧]ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ 'ਓਅੰਕਾਰ' (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਨੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। [੨]ਰਚਨਾ ਅਤੁਲ ਹੈ ਤੋਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੱਕੜੀ ਵਟੇ, ਅਰ ਤੋਲਣਹਾਰਾ (ਤਿੰਨੇ)। ਨਹੀਂ ਹਨ। [੩]ਹਰੇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਅਲੇਖ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ("ਚਲੀ ਲੋਹ ਕਲਮੰ ਲਿਖਿਓ ਲੇਖ ਮਾਥੈ॥") ਜੋਤ, ਵਡਿਆਈ (ਸਭ) ਕਰਮ (ਉਸੇ ਦੀ) ਦਾਤ ਹੈ (ਯਥਾ : "ਦਾਤ ਜੋਤਿ ਖਸਮੈ ਵਡਿਆਈ॥") [੪]ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ, ਲਿਖਣ ਅਰ ਲਿਖਣਹਾਰਾ (ਕੋਈ) ਨਹੀਂ। (ਯਥਾ : ਕਬੀਰ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ॥ ਬਸੁਧਾ ਕਾਗਦ ਜਉ ਕਰਉ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਨੁ ਨ ਜਾਇ॥") [੫]ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਦ ਦੀਆਂ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਬੀ ਓਅੰਕਾਰ (ਦਾ ਰੂਪ ਰੰਗ) ਗਾਉਣ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। [੬]ਖਾਣੀਆਂ ਤੇ ਬਾਣੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ) ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਅਤੇ ਥਾਉਂ ਅਪਾਰ ਰਚੇ ਹਨ। [੭]ਇਕ ਵਾਕ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਪਸਰਿਆ ਹੈ) ਮਿਣਤੀਓਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਰਚਣਹਾਰ ਕਿੱਡਾ ਕੁ ਵਡਾ (ਆਖੀਏ)। [੮]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ "ਸਤਿਗੁਰੂ" (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੨੭.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧. [ਲੈਲਾ ਮਜਨੂੰ ਆਦਿ ਪ੍ਰੇਮੀ]।

[੧]ਲੇਲੈ ਮਜਨੂੰ ਆਸ਼ਕੀ ਚਹੁ ਚਕੀ ਜਾਤੀ।
[੨]ਸੋਰਠਿ ਬੀਜਾ ਗਾਵੀਐ ਜਸੁ ਸੁਘੜਾ ਵਾਤੀ।
[੩]ਸਸੀ ਪੁੰਨੂੰ ਦੋਸਤੀ ਹੁਇ ਜਾਤਿ ਅਜਾਤੀ।
[੪]ਮੇਹੀਵਾਲ ਨੋ ਸੋਹਣੀ ਨੈ ਤਰਦੀ ਰਾਤੀ।
[੫]ਰਾਂਝਾ ਹੀਰ ਵਖਾਣੀਐ ਓਹੁ ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ।

੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਗਾਵਨਿ ਪਰਭਾਤੀ ॥੧॥

[ਆਸ਼ਕੀ=ਪ੍ਰੀਤ। ਸੋਰਠਿ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ। ਬੀਜਾ=ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ।]
[ਸੁਘੜਾ=ਚਤੁਰ ਲੋਕ। ਵਾਤੀ=ਮੁਖ। ਨੈ=ਨਦੀ।]
[ਪਿਰਮ ਪਰਾਤੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ।]

੧ਲੈਲਾ ਨਾਲ ਮਜਨੂੰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਣੀ ਗਈ। ੨ਸੋਰਠ (ਨਾਮੇ ਰਾਣੀ) ਅਤੇ ਬੀਜਾ (ਨਾਮੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢੋਲ ਤੇ ਸੰਮੀ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਜੱਸ ਸੁਘੜਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩ਸੱਸੀ ਅਤੇ ਪੁੰਨੂੰ ਜਾਤ ਅਜਾਤ (ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਅਣਮਿਲਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਹੋਕੇ ਬੀ ਆਪੋ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਹੋਏ। ੪ਮੇਂਹੀਵਾਲ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸੋਹਣੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਨਦੀ ਤਰਕੇ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ੫(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਰਾਂਝਾ ਤੇ ਹੀਰ (ਬੀ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ। ੬(ਪਰ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ (ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ) ਓਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ=ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕੈਮੁਤਕ ਨਜਾਯ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਏਹ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਰ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਐਸੇ ਜੱਫਰ ਜਾਲੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੈਸਾ ਵਧੀਕ (ਅਡੋਲ) ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਡ ਚੰਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਸਦਰਸ਼ ਨਾ ਸਮਝਣੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹਨ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਰਤਾ ਦੇ ਊੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਲਹਿਰੇ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ]।

੧ਅਮਲੀ ਅਮਲੁ ਨ ਛਡਨੀ ਹੁਇ ਬਹਿਨ ਇਕਠੇ।
੨ਜਿਉ ਜੂਏ ਜੂਆਰੀਆ ਲਗਿ ਦਾਵ ਉਪਠੇ।
੩ਚੋਰੀ ਚੋਰ ਨ ਪਲਰਹਿ ਦੁਖ ਸਹਿਨ ਗਰਠੇ।
੪ਰਹਿਨ ਨ ਗਣਿਕਾ ਵਾੜਿਅਹੁ ਵੇਕਰਮੀ ਲਠੇ।
੫ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ ਕਮਾਵਦੇ ਹੋਇ ਫਿਰਦੇ ਨਠੇ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਸਭ ਪਾਪ ਪਣਠੇ ॥੨॥

[ਨ ਪਲਰਹਿ=ਤਿਆਗਦੇ ਨਹੀਂ। ਗਰਠੇ=ਗੁਸੇ ਹੋਏ।]
[ਵੇਕਰਮੀ=ਮੰਦ ਕਰਮੀ। ਪਣਠੇ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।]

੧(ਜਿਕੁਰ) ਅਮਲੀ ਲੋਕ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਅਮਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਅਮਲ ਛਕਣ ਲਈ)। ੨ਜੂਏ ਵਿਖੇ ਜੁਆਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਉਲਟੇ ਦਾਉ ਬੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਵਾਂਙੂ ਆਪਣੀਆਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਹਾਰਣ ਤੀਕ ਬੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ੩ਚੋਰੀ ਨੂੰ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ, ਭਾਵੇਂ (ਕੁਟਵਾਲਾਂ) ਦੇ ਗੁਸੇ ਹੋਏ ਦੁਖ ਬੀ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ। ੪ਵੇਕਰਮੀ (ਅਰਥਾਤ ਮੰਦ ਕਰਮੀ) ਲੋਕ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ('ਵਾੜੇ') ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਲੱਠੇ') ਮਨ ਕਰਕੇ ਲੱਟੂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਯਾ 'ਲੱਠਾਂ' ਸੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੇ)। ੫(ਗੱਲ ਕੀ ਉਕਤ ਅਮਲੀਆਂ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਵਿਖੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ) ੬ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪੀਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਬੀ ਇਨੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਤਿ ਦੁਖ ਸਹਿਣ, ਤਦ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕਿੰਨੀ ਵਧੀਕ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਰਸ ਦੇ ਸਿਵਾ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਉਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੁਗਾਂਹ ਜੁਗੰਤਰ ਦੇ ਕਮਾਣੇ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਫਰਕ ਬੀ ਸਾਫ ਹੈ, ਕਿ ਓਹ ਪ੍ਰੀਤ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਪ ਜਨਕ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਾਸ਼ਕ ਬੀ ਹੈ।

੩. [ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ]।

੧ਭਵਰੈ ਵਾਸੁ ਵਿਣਾਸੁ ਹੈ ਫਿਰਦਾ ਫੁਲਵਾੜੀ
੨ਜਲੈ ਪਤੰਗੁ ਨਿਸੰਗੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਅਖਿ ਉਘਾੜੀ।
੩ਮਿਰਗ ਨਾਦਿ ਬਿਸਮਾਦੁ ਹੋਇ ਫਿਰਦਾ ਓਜਾੜੀ।
੪ਕੁੰਡੀ ਫਾਥੇ ਮਛ ਜਿਉ ਰਸਿ ਜੀਭ ਵਿਗਾੜੀ।
੫ਹਾਥਣਿ ਹਾਥੀ ਫਾਹਿਆ ਦੁਖ ਸਹੈ ਦਿਹਾੜੀ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਲਾਇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ॥ ੩॥
[ਉਘਾੜੀ=ਖੋਹਲਕੇ ਬਿਸਮਾਦੁ=ਮੋਹਤ।]

੧ਭਵਰ ਦਾ (ਭਾਵੇਂ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਵਿਣਾਸ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, (ਫੇਰ ਬੀ) ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਵਾੜੀ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਮੁਰੀਦ ਬੀ ਜਗਤ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵੱਲ ਨਾ ਪਰਵਾਹ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। ੨ਪਤੰਗ ਨਿਸੰਗ ਹਕੇ (ਦੀਵੇ ਪੁਰ) ਜਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਫੇਰ ਬੀ) ਅੱਖਾਂ ਉਘਾੜਕੇ (ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ (ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ)। ੩ਮਿਰਗ ਨਾਦ ਪਰ ਮੋਹਤ ਹੋ ਕੇ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੪ਕੁੰਡੀ ਵਿਖੇ ਮੱਛ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਵਿਗਾੜ ਰਖੀ ਹੈ। ੫ਹਥਣੀ (ਦਾ ਕਲਬੂਤ ਦੇਖਕੇ) ਹਾਥੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਈ) ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਦੁਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ੬ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਨਿਜ (ਘਰ) ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਛਡਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਭਵਰੁ, ਪਤੰਗ, ਮਿਰਗ, ਮੱਛ, ਹਾਥੀ ਜਾਨਵਰ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਐਸੀ ਪੱਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਵਧੀਕ ਲੋੜੀਏ? ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅੰਤ ਦੁਖ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਆਦਿ ਅਗਜਾਨ ਹੈ। ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅਤ ਸਦਾ ਸੁਖ ਤੇ ਆਦਿ ਸਮਝ ਪੂਰਵਕ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੂਸਰਾ ਕਟਾਖਜ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਭਉਰ, ਪਤੰਗ, ਮਿਰਗ, ਮੱਛ, ਹਾਥੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਏ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੀਰ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਮੁਰੀਦ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਤਾੜੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਛਡਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

੪. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਪ੍ਰੀਤਿ]।

੧ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਪਰੀਤ ਹੈ ਲਾਇ ਤਾਰ ਨਿਹਾਲੇ।
੨ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤ ਹੈ ਮਿਲਿ ਹੋਨਿ ਸੁਖਾਲੇ।
੩ਨੇਹੁ ਕਵਲ ਜਲ ਜਾਣੀਐ ਖਿੜਿ ਮੁਹ ਵਖਾਲੇ।
੪ਮੋਰ ਬਬੀਹੇ ਬੋਲਦੇ ਵੇਖਿ ਬਦਲ ਕਾਲੇ।

੫ਨਾਰਿ ਭਤਾਰ ਪਿਆਰੁ ਹੈ ਮਾਂ ਪੁਤ ਸਮ੍ਹਾਲੇ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਓਹੁ ਨਿਬਹੈ ਨਾਲੇ ॥ ੪ ॥

[ਤਾਰ=ਤਾੜੀ ਨਿਹਾਲੇ=ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਹੇਤ=ਪ੍ਰੀਤਿ, ਪ੍ਰੇਮ।
ਨੇਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ। ਖਿੜਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ।]

੧ਚਕੋਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਤਾੜੀ ਲਾਕੇ (ਚੰਦ ਵਲ) ਤੱਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੨ਚਕਵੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਹੇਤ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਦ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਚਕਵੀ ਚਕਵਾ ਆਪੋ ਵਿਖੇ) ਮਿਲਕੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩ਕਵਲ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜਲ ਨਾਲ ਜਾਣੀਦੀ ਹੈ ਖਿੜਕੇ (ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪਾਣੀ ਬਾਝ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੪ਮੋਰ ਅਤੇ ਬੰਬੀਹੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪਜਾਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਗੁਟਕਦੇ ਹਨ)। ੫ਭਰਤਾ ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ ਅਰ ਮਾਂ ਨਾਲ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਮੋਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ (ਜੋ) ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਸੋ ਓੜਕ ਤੀਕ ਨਿਭਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਹੋਰ ਉਕਤ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਅਲਪ ਕਾਲੀ ਹਨ, ਇਕ-ਰਸ ਭੀ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਫੇਰ ਅਗਜਾਨ ਜਨਕ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਰਥਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਤੀਕ ਨਿਭਦੀ ਹੈ ਅਰ ਗਜਾਨ ਪੂਰਬਕ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਚੇਰੀ ਚਾਹੀਏ।

੫. [ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ]।

੧ਰੂਪੈ ਕਾਮੇ ਦੋਸਤੀ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਜਾਣੀ।
੨ਭੁਖੇ ਸਾਦੇ ਗੰਢੁ ਹੈ ਓਹੁ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ।
੩ਘੁਲਿ ਮਿਲਿ ਮਿਚਲਿ ਲਬਿ ਮਾਲਿ ਇਤ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੀ।
੪ਉਘੇ ਸਉੜਿ ਪਲੰਘ ਜਿਉ ਸਭਿ ਰੈਣ ਵਿਹਾਣੀ।
੫ਸੁਹਣੇ ਸਭ ਰੰਗ ਮਾਣੀਅਨਿ ਕਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੀ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਉਹ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ੫ ॥

[ਸਾਦੇ=ਰੋਟੀ, ਪਰਸਾਦੀ। ਸਉੜਿ=ਤੁਲਾਈ ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ।]

੧ਕਾਮੀ ਦੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ (ਇਹ ਗੱਲ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੨ਭੁਖੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ('ਸਾਦੇ') ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਇਹ (ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਤੱਖ) ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ੩ਲਾਲਚੀ ਦੀ ਮਾਲ ਨਾਲ (ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਜਿਹੀ ਕਿ 'ਘੁਲ ਮਿਲ' ਕਹੀਏ) ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ('ਮਿਚਲ') ਅਭੇਦ ਹੋਕੇ ਇਸੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਾਲ ਦੇ ਹੀ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ)। ੪ਨਿੰਦ੍ਰਾਲੂ ਨੂੰ ਜਿਕੁਰਾਂ 'ਸਉੜ' ਤੇ ਪਲੰਘ ਪਿਆਰਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੫ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ (ਓਹ) ਰੰਗ ਮਾਣੀਂਦੇ ਹਨ, (ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ) ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ (ਜੋ) (ਲੱਗ) ਕਰਕੇ (ਕਰੀਦੇ ਹਨ)। ੬ਪੀਰ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ (ਜਿਹੜੀ) ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਓਹ ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਉਪਰ ਕਹੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਸਭ ਗ਼ਰਜ਼ ਅਰ ਸੁਆਰਥ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਸ਼ੀ ਤੇ ਪਾਪ ਰੂਪ ਹਨ। ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੈ, ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਹੈ, ਸਦਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਉਚੇਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਬਿਅੰਤ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਕਥਾ ਕਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਕੂੰ ਰੂਪ, ਰੋਟੀ, ਮਾਲ, ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ

ਐਨਾਂ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਿਯ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰੀਦ ਨੂੰ ਪੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੬. [ਪੀਰ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ]।

[੧]ਮਾਨਸਰੋਵਰੁ ਹੰਸਲਾ ਖਾਇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ।
[੨]ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਪਰੀਤਿ ਹੈ ਮਿਲ ਬੋਲ ਸਰੋਤੀ।
[੩]ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸੁਪਤਿ ਹੋਇ ਪਾਸ ਖਲੋਤੀ।
[੪]ਲੋਹਾ ਪਾਰਸਿ ਭੇਟਿਐ ਹੋਇ ਕੰਚਨ ਜੋਤੀ।
[੫]ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਗੰਗ ਮਿਲਿ ਹੋਨਿ ਛੋਤ ਅਛੋਤੀ।
[੬]ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਇਹ ਖੇਪ ਸਓਤੀ ॥੬॥

[ਸਰੋਤੀ=ਸੁਰ, ਰਾਗ। ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ। ਛੋਤ ਅਛੋਤੀ=ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਥੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ।]
[ਖੇਪ ਸਓਤੀ=ਸੌਦਾ ਸਫਲਾ।]

[੧]ਹੰਸ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮਾਣਕ ਅਰ ਮੋਤੀ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਮੁਰੀਦ ਲੋਕ ਪੀਰਾਂ ਪਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਕੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੨]ਕੋਇਲ ਦੀ ਅੰਬ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਕੱਢਦੀ ਹੈ। [੩]ਚੰਦਨ ਦੇ ਪਾਸ ਖਲੋਤੀ ਹੋਈ ਵਣਾਸਪਤੀ (ਚੰਦਨ ਦੀ ਹੀ) ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੪]ਲੋਹਾ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਛੋਤ ਤੋਂ ਅਛੋਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਖੇਪ ('ਸਓਤੀ') ਸਫਲੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਹੋਰ ਖੇਪਾਂ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ ਘਾਟੇ ਅਰ ਅੱਗ ਚੋਰ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਤਿਲ ਦਾ ਮਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਹੇ ਹਨ ਸੋ ਕੁਛਕ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੂਪ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਉਂ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਾਵਨ ਤੇ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੭. [ਸੱਚਾ ਸਾਕ]।

[੧]ਸਾਹੁਰੁ ਪੀਹਰੁ ਪਖ ਤ੍ਰੈ ਘਰੁ ਨਾਨੇਹਾਲਾ।
[੨]ਸਹੁਰਾ ਸਸੁ ਵਖਾਣੀਐ ਸਾਲੀ ਤੈ ਸਾਲਾ।
[੩]ਮਾਂ ਪਿਉ ਭੈਣਾਂ ਭਾਇਰਾ ਪਰਵਾਰ ਦੁਰਾਲਾ।
[੪]ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ, ਮਾਸੀਆਂ ਮਾਮੇ ਜੰਜਾਲਾ।
[੫]ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਸੰਜੀਐ ਹੀਰਾ ਪਰਵਾਲਾ।
[੬]ਪੀਰੁ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਏਹੁ ਸਾਕੁ ਸੁਖਾਲਾ।

[ਪੀਹਰੁ=ਪੇਕਾ ਘਰ। ਨਾਨੇਹਾਲਾ=ਨਾਨਕੇ।]
[ਦੁਰਾਲਾ=ਬਹੁਤਾ ਪਰਵਾਲਾ=ਮੂੰਗੇ, ਗੁੱਲੀਆਂ।]

[੧]ਸਹੁਰਾ, ਪੇਕਾ ਅਤੇ ਨਾਨਕਾ ਘਰ ਤਿੰਨੇ ਪਾਸੇ (ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਦੇ) ਹਨ (ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਕ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?) [੨]ਸਹੁਰਾ, ਸੱਸ, ਸਾਲੀ ਅਤੇ ਸਾਲਾ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। (ਪੇਕੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਕ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?) [੩]ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਭੈਣਾਂ, ਭਿਰਾਉ (ਆਦਿ) ਬਾਹਲਾ ਪਰਵਾਰ। [੪](ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਕ ਦੱਸਦ

ਹਨ) ਨਾਨਾ, ਨਾਨੀ, ਮਾਸੀਆਂ, ਮਾਮੇ (ਪਰ ਸਾਰੇ ਸਾਕ) ਜੰਜਾਲ ਰੂਪ ਹਨ। [5]ਸੋਨਾ, ਰੁਪਾ, ਹੀਰੇ ਅਰ ਗੁਲੀਆਂ ਕੱਠੇ ਕਰੀਦੇ ਹਨ (ਤਦ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਵਿਚ ਨਿਭਦੀ ਹੈ)। (ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਅਰ ਸੱਚਾ ਧਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?) [6]ਪੀਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ, ਇਹ ਸਾਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਸਾਕ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸੁਆਉ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਹੀਰੇ ਆਦਿ ਧਨ ਦੇ ਸੰਚਨ ਅਰ ਰੱਖਣ ਵਿਖੇ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਅਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਰ ਸਾਕ ਸੁਖ ਰੂਪ ਅਰ ਸੱਚਾ ਹੈ; ਅਥਵਾ ਉਪਰ ਕਥੇ ਸਾਕਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਧਨ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਭਦੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨੀ ਇਸ ਗੱਲੇ ਸੁਖੱਲੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

੮. [ਸੱਚਾ ਕੰਮ]।

[1]ਵਣਜੁ ਕਰੇ ਵਾਪਾਰੀਆ ਤਿਤੁ ਲਾਹਾ ਤੋਟਾ।
[2]ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਿਰਸਾਣੁ ਕਰਿ ਹੋਇ ਦੁਬਲਾ ਮੋਟਾ।
[3]ਚਾਕੁਰ ਲਗੈ ਚਾਕਰੀ ਰਣਿ ਖਾਂਦਾ ਚੋਟਾ।
[4]ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਣ ਖੰਡ ਗੜ ਕੋਟਾ।
[5]ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਜਮਜਾਲੁ ਪੈ ਪਾਇਏ ਫਲ ਫੋਟਾ।
[6]ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਹੁਇ ਕਦੇ ਨ ਤੋਟਾ ॥੮॥

[ਲਾਹਾ=ਲਾਭ। ਤੋਟਾ=ਘਾਟਾ। ਫੋਟਾ=ਮਾੜਾ, ਫੁੱਟਣ ਵਾਲਾ।]

[1]ਵਿਹਾਰੀ ਲੋਕ ਵਣਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਕਦੀ) ਲਾਭ (ਕਦੀ) ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [2]ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋਕ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਿਖੇ (ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ) ਲਿੱਸੇ (ਤੇ ਫਸਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ) ਮੋਟੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [3]ਨੌਕਰ ਲੋਕ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਅਰ) ਜੁੱਧ ਵਿਖੇ (ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ) ਚੋਟਾਂ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ। [4]ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਾਜਗੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਟਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਖੇ) 'ਜੋਗ' (ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ), ਖੰਡਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਬਾਨਪ੍ਰਸਥ ਵਿਖੇ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) [5]ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਮ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਵਿਖੇ ਪੈਕੇ (ਫੋਟਾ') ਫੁੱਟਣ ਵਾਲਾ (ਜਾਂ ਮਾੜਾ) ਫਲ ਭੋਗਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ)। (ਹੁਣ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ ਉਪਾਉ ਜਿਥੇ ਕੋਟਾਂ ਅਰ ਬਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [6]ਪੀਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਖੇ ਕਦੀ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਭਾਵ-ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਘਾਟੇ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ, ਪਿਛਲੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪੱਖ ਕਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਿੱਖਾ ਦੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਇਕੋ ਪੱਖ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਲਾਹੇ ਦਾ ਪੱਖ ਹੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਹੀ ਲਾਹਾ ਹੈ।

ਜੋਗ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਵੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਗਿਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜੋਗ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਲਈ ਹਠ ਯੋਗ ਖੇਲਾਂ ਵਾਂਙ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਜੋਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀ ਤਾਂ ਜੋਗ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੀ ਹੈ?

੯. [ਸੱਚਾ ਭੋਗ]।

[1]ਅਖੀ ਵੇਖਿ ਨ ਰਜੀਆ ਬਹੁ ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ।
[2]ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨਿ ਸੁਣਿ ਰੋਵਣ ਤੇ ਹਾਸੇ।
[3]ਸਾਦੀ ਜੀਭ ਨ ਰਜੀਆ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸੇ।
[4]ਨਕ ਨ ਰਜਾ ਵਾਸੁ ਲੈ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਵਾਸੇ।

੫ਰਜਿ ਨ ਕੋਈ ਜੀਵਿਆ ਕੂੜੇ ਭਰਵਾਸੇ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸਚੀ ਰਹਰਾਸੇ ॥ ੯ ॥
[ਭਰਵਾਸੇ=ਆਸਰੇ।]

੧ਅੱਖਾਂ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰੱਜੀਆਂ ਨਹੀਂ। ੨ਉਸਤਤਾਂ ਅਰ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਕੇ ਰੋਂਦੇ ਤੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ (ਸਿੱਟਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ)। ੩ਜੀਭ ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ, (ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ ਚੱਖਕੇ) ਆਨੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੪ਨੱਕ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ, (ਕਿਧਰੇ) ਦੁਰਗੰਧ, (ਕਿਧਰੇ) ਸੁਗੰਧ (ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ। ੫ਰੱਜਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਉਮਰ ਭੋਗਦਾ, ਝੂਠੇ ਭਰੋਸਿਆਂ (ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਪੀਰਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਸੱਚੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਲੋਕ ਝੂਠੇ ਭਰੋਸਿਆਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਉਮਰਾਂ ਹਾਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਥੋਂ ਕਦੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਜੋ ਹੈ ਸੋ ਸੱਚੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ-ਜੇਹੜੇ ਗਜਾਨ ਅਥਵਾ ਕਰਮੇਂਦ੍ਰਯ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਦਸਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੦. [ਸੱਚੀ ਅੰਗ ਸਫਲਤਾ]।

੧ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਿਰੁ ਜੋ ਗੁਰ ਨਾ ਨਿਵੈ ਗੁਰ ਲਗੈ ਨ ਚਰਣੀ।
੨ਧ੍ਰਿਗੁ ਲੋਇਣ ਗੁਰ ਦਰਸ ਵਿਣੁ ਵੇਖੈ ਪਰ ਤਰਣੀ।
੩ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਰਵਣਿ ਉਪਦੇਸ ਵਿਣੁ ਸੁਣਿ ਸੁਰਤਿ ਨ ਧਰਣੀ।
੪ਧ੍ਰਿਗੁ ਜਿਹਬਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ ਹੋਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਮਰਣੀ।
੫ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਧ੍ਰਿਗ ਹਥ ਪੈਰ ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਕਰਣੀ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸੁਖ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ॥ ੧੦ ॥

[ਤਰਣੀ=ਇਸਤ੍ਰੀ। ਸਰਵਣਿ=ਕੰਨ।]

੧ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਹੈ (ਉਸ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਨਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਣੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ੨ਜੇਹੜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ ਤੇ ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵੱਲ (ਬੁਰੀ ਨਜ਼ਰ) ਤੱਕਦੀਆਂ ਹਨ ਧ੍ਰਿਗ ਹਨ। ੩ਉਹ ਕੰਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਵਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦੇ ਧ੍ਰਿਗ ਹਨ। ੪(ਉਸ) ਜੀਭ ਨੂੰ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੫ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਝੂਠੀਆਂ ਅਫਲ (ਸੇਵਾ) ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ (ਸਫਲ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ?) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਵਿਖੇ (ਆਤਮ) ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ, ਨੱਕ, ਕੰਨ ਜੀਭ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਬੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਪਕਾਰ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਗੁਰੂ ਬਿਮੁਖ ਇੰਦ੍ਰੇ ਨਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਵਿਸ਼ਯ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ।

੧੧. [ਸੱਚੀ ਲਗਨ]।

੧ਹੋਰਤੁ ਰੰਗਿ ਨ ਰਚੀਐ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਦਿਸੰਦਾ।
੨ਹੋਰਤੁ ਸਾਦਿ ਨ ਲਗੀਐ ਹੋਇ ਵਿਸੁਲ ਗੰਦਾ।
੩ਹੋਰਤੁ ਰਾਗ ਨ ਰੀਝੀਐ ਸੁਣਿ ਸੁਖ ਨ ਲਹੰਦਾ।
੪ਹੋਰੁ ਬੁਰੀ ਕਰਤੂਤਿ ਹੈ ਲਗੈ ਫਲੁ ਮੰਦਾ।
੫ਹੋਰਤੁ ਪੰਥ ਨ ਚਲੀਐ ਠਗੁ ਚੋਰੁ ਮੁਹੰਦਾ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸਚੁ ਸਚਿ ਮਿਲੰਦਾ ॥ ੧੧ ॥

[ਰਚੀਐ=ਲੱਗੀਏ। ਵਿਸੁਲ ਗੰਦਾ=ਵਿਹੁ ਦੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ।]
[ਰੀਝੀਐ=ਮਸਤ ਹੋਣਾ। ਮੁਹੰਦਾ=ਠਗਦੇ ਹਨ।]

੧ਹੋਰ ਰੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾ ਕਰੀਏ ਸਾਰੇ (ਰੰਗ) ਕੂੜੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ੨ਹੋਰ ਸਵਾਦਾਂ ਵਿਖੇ ਨਾ ਮਨ ਦੇਈਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਸਵਾਦ) ਵਿਹੁ ਦੀਆਂ ਗੰਦਲਾਂ ਹਨ (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਫਰੀਦਾ ਏ ਵਿਸੁ ਗੰਦਲਾਂ ਧਰੀਆਂ ਖੰਡੁ ਲਿਵਾੜਿ ॥")। ੩ਹੋਰ ਰਾਗਾਂ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਨਾ ਮਸਤ ਹੋਈਏ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ (ਸਰਾਪਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੪ਹੋਰ ਕਰਤੂਤਾਂ ਬੁਰੀਆਂ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਫਲ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਊ ("ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਾ ਸੰਦੜਾ ਖੇਤੁ ॥")। ੫ਹੋਰ (ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸਰੇਵੜਿਆਂ ਦੇ) ਪੰਥ ਵਿਖੇ ਨਾ ਤੁਰੀਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿਕ ਠੱਗ ਅਤੇ ਚੋਰ (ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਧਨ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਲਾਭਦਾਈ ਪੰਥ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?) ੬ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਣੀ, (ਇਉਂ ਮੁਰੀਦ) ਸੱਚੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨ ਜੋ ਉਪਰ ਕਹੇ ਹਨ ਓਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਨ 'ਕਿਰਤ' ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂਤੇ ਵਿਹੁ ਰੂਪ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਕਰਤਾ' ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਹੋ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

੧੨. [ਸੱਚੀ ਲਗਨ]।

੧ਦੂਜੀ ਆਸ ਵਿਣਾਸੁ ਹੈ ਪੂਰੀ ਕਿਉ ਹੋਵੈ।
੨ਦੂਜਾ ਮੋਹ ਸੁ ਧ੍ਰੋਹ ਸਭੁ ਓਹੁ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਵੈ।
੩ਦੂਜਾ ਕਰਮੁ ਸੁਭਰਮ ਹੈ ਕਰਿ ਅਵਗਣ ਰੋਵੈ।
੪ਦੂਜਾ ਸੰਗੁ ਕੁਢੰਗੁ ਹੈ ਕਿਉਂ ਭਰਿਆ ਧੋਵੈ।
੫ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹੈ ਹਾਰਿ ਜਨਮੁ ਖਲੋਵੈ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਗੁਣ ਗੁਣੀ ਪਰੋਵੈ ॥ ੧੨ ॥

[ਧ੍ਰੋਹ=ਛਲ ਰੂਪ।]

੧ਦੂਜੀ ਆਸਾ ਵਿਖੇ (ਦੇਹ ਦਾ) ਵਿਣਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਕਿੱਕੁਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੨ਦੂਜਾ ਮੋਹ ਸਭ ਛਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਓਹ ਅੰਤ ਦੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਦੂਜਾ ਕਰਮ ਭਰਮ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਰਣਹਾਰੇ ਅਵਗੁਣਾਂ (ਮਾਰੇ) ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ੪ਦੂਜੀ ਸੰਗਤ (ਭਾਵ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ) ਖੋਟਾ ਢੰਗ ਹੈ, ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਧੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੫ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹੈ, ਜਨਮ ਨੂੰ (ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲਾ) ਹਾਰ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ। ੬ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਐਸੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਕੇ ਗੁਣੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਭਾਉ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਸ਼ਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੈ । ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ੂ ਹੋਣ ਤੇ ਵਿਛੜਨ ਸਮੇਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ.ਇਕੋ ਭਾਵ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਰ ਮੁਕਤੀ ਜਨਕ ਹੈ ।

੧੩ [ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੂਪ]।

੧ਅਮਿਓ ਦਿਸਟਿ ਕਰਿ ਕਛੂ ਵਾਂਗਿ ਭਵਜਲ ਵਿਚ ਰਖੈ।
੨ਗਿਆਨ ਅੰਸ ਦੇ ਹੰਸ ਵਾਂਗਿ ਬੁਝਿ ਭਖ ਅਭਖੈ।
੩ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਕੂੰਜ ਵਾਂਗਿ ਉਡਿ ਲਖੈ ਅਲਖੈ।
੪ਮਾਤਾ ਬਾਲਕ ਹੇਤਿ ਓਹੁ ਸਾਉ ਨ ਚਖੈ।
੫ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਦਇਆਲ ਹੈ ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਰਖੈ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਲਖ ਮੁਲੀ ਅਨਿ ਕਖੈ ॥੧੩॥

[ਅਮਿਓ ਦਿਸਟਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਅੰਸ=ਬੂੰਦੀ, ਕਿਰਣ।]
[ਸਾਉ ਨ ਚਖੈ=ਸੁਆਦ, ਖੱਟਾ ਮਿੱਠਾ ਨ ਖਾਣਾ।]

੧ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਕੱਛੂ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖ ਦੀ) ਰੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਗਿਆਨ ਦੀ ('ਅੰਸ') ਕਿਰਣ ਜਾਂ ਬੂੰਦਿ ਦੇ ਕਰਕੇ ਹੰਸ ਵਾਂਗੂ ਭੱਖ ਅਤੇ ਅਭੱਖ ਦੇ ਭੰਡਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬੂਝ (ਸਮਝ) (ਭਾਵ ਤੱਤ ਮਿੱਥਿਆ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ) ਦੱਸਦੇ ਹਨ (ਅਜਿਹਾ ਸਿਖ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩ਕੂੰਜ ਵਾਂਗ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖ ਦੀ) ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵੇਂ ਕੂੰਜ) ਲੱਖਾਂ ਕੋਹ ਉੱਡਕੇ ਆਪ ਅਲਖ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖਦੀ ਹੈ) । ੪ਮਾਤਾ ਪੁਤਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੱਖਦੀ (ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁਤਰ ਔਖਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਤੇ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੫ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦਿਆਲ ਮੂਰਤੀ ਹਨ, (ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਲਖਮੁਲੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ ਹੈ) (ਅਨਕਖੈ) ਹੋਰ (ਪ੍ਰੀਤਾਂ) ਕੱਖ ਦੇ ਸਮਾਨ (ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ) ਹਨ।

ਭਾਵ–ਪਿਛੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ । ਏਥੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦਾ ਕੀ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ :–'ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ।'

੧੪. [ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੂਪ]।

੧ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗ ਜਿਉ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਵੈ।
੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਅਨਹਦ ਲਿਵ ਲਾਵੈ।
੩ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਮੀਨ ਹੋਇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਖ ਪਾਵੈ।
੪ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਿਤਿ ਭਵਰੁ ਹੋਇ ਸੁਖ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਵੈ।
੫ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਨ ਵਿਸਰੈ ਬਾਬੀਹਾ ਧਿਆਵੈ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਦੂਖਿਧਾ ਨ ਸੁਖਾਵੈ ॥੧੪॥

[ਜੋਤੀ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ। ਲਿਵ=ਸਮਾਧੀ। ਮੀਨ=ਮੱਛੀ। ਬਾਬੀਹਾ=ਚਾਤ੍ਰਿਕ।]

੧(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਪਤੰਗ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਜੋਤ

ਵਿਖੇ (ਸਿਖ) ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੨ਮਿਰਗ ਵਾਂਗੂ ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ 'ਲਿਵ' ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਇਕ ਰਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਵਾਤ ਦੀਪ ਵਤ ਚਿਤ ਸਥਿਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ) ਵਿਖੇ ਮੱਛ ਵਤ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਣ ਕਵਲ ਵਿਖੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਭਵਰਾ ਬਣਾਕੇ ਸੁਖ ਨਾਲ (ਅਵਸਥਾ ਰੂਪੀ) ਰੈਣ ਕੱਟਦਾ। ੫ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ (ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਣੀ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦੀ, ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਵਤ ਧਿਆਉਂਦਾ (ਮੁਖੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦਾ) ਹੈ। ੬ਮੁਰੀਦ ਲੋਕ ਪੀਰਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਿਖੇ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਸਿਖ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦੱਸੀ ਹੈ 'ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ' ਹੋ ਕੇ ਐਸਾ ਧਿਆਨ, ਲਿਵ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕ ਨ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪਿਆ ਜਾਣੇ।

੧੫. [ਗੁਰੂ ਸਰਬ ਤੋਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ]।

੧ਦਾਤਾ ਓਹੁ ਨ ਮੰਗੀਐ ਫਿਰਿ ਮੰਗਣਿ ਜਾਈਐ।
੨ਹੋਛਾ ਸਾਹੁ ਨ ਕੀਚਈ ਫਿਰਿ ਪਛੋਤਾਈਐ।
੩ਸਾਹਿਬੁ ਓਹੁ ਨ ਸੇਵੀਐ ਜਮ ਡੰਡੁ ਸਹਾਈਐ।
੪ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਨ ਕਟਈ ਓਹੁ ਵੈਦੁ ਨ ਲਾਈਐ।
੫ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਕਿਉ ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਸੁਖ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈਐ ॥੧੫॥

[ਹੋਛਾ=ਕੰਗਾਲ, ਥੋੜ੍ਹ ਦਿਲਾ।]

੧ਉਸ ਦਾਤੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਮੰਗੀਏ ਜੋ 'ਫਿਰ' (ਹੋਰਨਾਂ ਅੱਗੇ) ਮੰਗਣ ਜਾਣਾ ਪਵੇ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਭਾਵੇਂ ਪਿਆਸਾ ਹੀ ਮਰ ਜਾਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਬੱਦਲ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਮੰਗਦਾ ਹੈ)। ੨ਥੋੜ੍ਹ ਦਿਲਾ ਸ਼ਾਹ ਨਾ ਬਣਾਈਏ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਪਿੱਛੋਂ ਪਛਤਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹ ਦਿਲੇ ਸ਼ਾਹ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਵੇਲੇ ਪਤ ਉਤਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। ੩ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ ਪੁਰ ਸਹਾਰਨਾ ਪਵੇ (ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਾਵੇ ਤੇ ਖੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲਵੇ)। ੪ਉਹ ਹਕੀਮ ਨਾ ਲਾਈਏ ਜਿਹੜਾ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ ਨਾ ਦੂਰ ਕਰੇ। ੫ਜੇ ਦੁਰਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਨ੍ਹਾਉਣਾ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ। ੬ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ (ਵਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਅਚੁੱਤ ਸੁਖ ਵਿਖੇ) ਸਮਾ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਥੋਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਨੀਤੀ ਵਾਕ ਹਨ ਤੇ ਇੱਧਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਲ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਦਾਤੇ ਸ਼ਾਹ, ਸਾਹਿਬ, ਵੈਦ, ਤੀਰਥ ਸਭ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੇਵੀਏ, ਜੋ ਫਲ ਇੱਥੋਂ ਮਿਲਨਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਵਾਂਗੇ।

੧੬. [ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ]।

੧ਮਾਲੁ ਮੁਲਕੁ ਚਤੁਰੰਗ ਦਲ ਦੁਨੀਆ ਪਤਿਸਾਹੀ।
੨ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਬਹੁ ਕਰਾਮਾਤਿ ਸਭ ਖਲਕ ਉਮਾਹੀ।
੩ਚਿਰ ਜੀਵਣੁ ਬਹੁ ਹੰਢਣਾਂ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਉਗਾਹੀ।
੪ਹੋਰਸੁ ਕਿਸੇ ਨ ਜਾਣਈ ਚਿਤਿ ਬੇਪਰਵਾਹੀ।
੫ਦਰਗਹ ਢੋਈ ਨ ਲਹੈ ਦੁਬਿਧਾ ਬਦਰਾਹੀ।

੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਪਰਵਾਣੁ ਸੁ ਘਾਹੀ ॥੧੬॥

[ਚਤੁਰੰਗ ਦਲ=ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੈਨਾ। ਉਮਾਹੀ=ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।]
[ਉਗਾਹੀ=ਸਾਖੀ ਭਰਨੀ। ਬਦਰਾਹੀ=ਖੋਟੇ ਰਾਹ। ਘਾਹੀ=ਘਾਹ ਵਢਣਹਾਰਾ।]

੧ਦੌਲਤ ਮੁਲਖ ਤੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹੋਵੇ (ਅਤੇ ਸਾਰੀ) ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਤ (ਕਰੇ)। ੨ਬਹੁਤੀਆਂ ਰਿਧਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ, (ਨਵੇਂ) ਨਿੱਧਾਂ (ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੋਣ) ਕਰਾਮਾਤ (ਜਾਣੇ), ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ (ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਭੀ ਕਰੇ (ਜਾਂ ਖਿੜ ਜਾਵੇ)। ੩ਚਿਰਜੀਵੀ ਹੋਕੇ ਵਡੀ ਉਮਰ ਭੋਗੇ ਅਥਵਾ ਗੁਣੀ, ਗਿਆਨੀ, ਉਸਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰਨ (ਕਿ ਇਸ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੰਡਿਤ ਨਹੀਂ)। ੪ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣੇ ਅਰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਰੱਖੇ (ਐਸਾ ਮਨੋਂ ਅਲਗਰਜ਼ ਭੀ ਹੋਵੇ)। ੫ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦੁਬਿਧਾ (ਦ੍ਵੈਤ ਵਿਖੇ ਪੈ ਕੇ) ਬਦਰਾਹੀ (ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ)। ੬ਮੁਰੀਦਾਂ (ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜਾ ਮੁਰੀਦ ਹੋਕੇ) ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖੇ (ਭਾਵੇਂ ਆਪ) 'ਘਾਹੀ' (ਹੋਵੇ, ਉਹ ਦਰਗਹ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੋਊ।

ਭਾਵ "ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੁਨਿਕੈ ਜਾਟਰੋ ਉਠਿ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ ॥ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਤਖਿ ਗੁਸਾਈਆਂ ਧੰਨਾ ਵਡਭਾਗਾ ॥" ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਖੋਟਿ ਵਿਹਾਝਦਾ ਹੈ, ਅੰਤ ਖੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਘਾਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਸਹਜ ਸੁਖ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :–"ਬਸਤਾ ਤੂਟੀ ਝੁੰਪੜੀ ਚੀਰ ਸਭਿ ਛਿੰਨਾ ॥ ਜਾਤਿ ਨ ਪਤਿ ਨ ਆਦਰੋ ਉਦਿਆਨ ਭ੍ਰਮਿੰਨਾ ॥ ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਇਠ ਧਨ ਰੂਪ ਹੀਣ ਕਿਛੁ ਸਾਕੁ ਨ ਸਿੰਨਾ ॥ ਰਾਜਾ ਸਗਲੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਭਿੰਨਾ ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਧੂੜਿ ਮਨੁ ਉਧਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨਾ ॥"

੧੭. [ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦਾ ਰੂਪ, ਪ੍ਰੀਤ]।

੧ਵਿਣੁ ਗੁਰੁ ਹੋਰੁ ਧਿਆਨੁ ਹੈ ਸਭ ਦੂਜਾ ਭਾਉ।
੨ਵਿਣੁ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ਫਿਕਾ ਆਲਾਉ।
੩ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਚਰਣਾ ਪੂਜਣਾ ਸਭੁ ਕੂੜਾ ਸੁਆਉ।
੪ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਬਚਨ ਜੁ ਮੰਨਣਾ ਊਰਾ ਪਰਥਾਉ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣੁ ਸੰਗੁ ਹੈ ਸਭੁ ਕਚਾ ਚਾਉ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ ਜਿਣਿ ਜਾਣਨਿ ਦਾਉ ॥੧੭॥

[ਆਲਾਉ=ਬਕਵਾਸ। ਊਰਾ=ਤੁੱਛ। ਪਰਥਾਉ=ਵਸੀਲਾ। ਜਿਣਿ ਜਾਣਨਿ ਦਾਉ=ਜਿਤਣੇ
ਦੀ ਜਾਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਮਾਨੁਖ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।]

੧ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਹੋਰ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦੇ ਧਿਆਨ (ਕਰਨ) ਵਿਖੇ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਧਯਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਥਾਈਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਧਿਆਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੨ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਥੋਂ (ਬਾਹਰਾ ਜੋ) ਗਿਆਨ (ਕਰਦਾ ਹੈ) (ਉਹ) ਫਿੱਕਾ ਹੀ ਬਕਵਾਸ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਰਸ ਨਾਸ਼ੀ, ਇਸਦਾ ਆਤਮ ਰਸ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ)। ੩ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ (ਹੋਰ ਮੜੀਆਂ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਪੰਜ ਧੂਣੀਆਂ ਜਾਲ ਕਰ) ਪੂਜਾ (ਕਰਣੀਆਂ) ਸਭ ਝੂਠਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ (ਜਾਂ ਸਵਾਦ) ਹੈ (ਫਲ ਸਿੱਧੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਊ, "ਜੋ ਪਾਥਰ ਕੀ ਪਾਂਈ ਪਾਇ ॥ ਤਿਸਕੀ ਘਾਲ ਅਜਾਂਈ ਜਾਇ ॥") ੪ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ (ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ) ਮੰਨਣਾ ਤੁਛ ਵਸੀਤਾ (ਅਥਵਾ ਕਾਰਣ) ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਯ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹਨ)। ੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਿਨਾ (ਜਿੰਨੀਆਂ) ਸੰਗਤਾਂ ਹਨ ਸਾਰੇ ਕੱਚੇ

ਹੀ ਚਾਉ (ਹੁਲਾਸ) ਹਨ, (ਜਨਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹਨ)। ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਮੁਰੀਦਾਂ (ਨੇ) ਪੀਰ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨਾਲ ਪੱਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਓਹੀ ਦਾਉ ਦਾ ਜਿੱਤਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਇਤਰ ਲੋਕ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਧਿਆਨ, ਗਿਆਨ, ਪੂਜਾ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ, ਸੰਗਤ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਯੋਗ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮ ਪਦ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਥੇ ਕੀਤੇ ਹੋਰਥੇ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਤ੍ਰਿਕਤ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮਿਲਿਆਂ ਕੰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੧੮. [ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਹਉਂ ਤੋੜਦੀ ਹੈ]।

੧ਲਖ ਸਿਆਣਪ ਸੁਰਤਿ ਲਖ ਲਖ ਗੁਣ ਚਤੁਰਾਈ।
੨ਲਖ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖਪਤਿ ਵਡਿਆਈ।
੩ਲਖ ਜਪ ਤਪ ਲਖ ਸੰਜਮਾ ਲਖ ਤੀਰਥ ਨਾਈ।
੪ਕਰਮ ਧਰਮ ਲਖ ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਪਾਠ ਪੜਾਈ।
੫ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਵਿਗੁਚਣਾ ਓਹੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਵਾਈ ॥੧੮॥

[ਸੁਰਤਿ=ਗਿਆਤ। ਪੜਾਈ=ਪੜ੍ਹਨਾ। ਵਿਗੁਚਣਾ=ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਦਾਨਾਈਆਂ, ਲੱਖਾਂ (ਸੁਰਤਾਂ) ਗਿਆਤਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਗੁਣ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈਆਂ। ੨ਲੱਖਾਂ ਮੱਤਾਂ, ਬੁਧਾਂ, ਸੁਧਾਂ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ, ਇੱਜ਼ਤਾਂ ਅਰ ਵਡਿਆਈਆਂ। ੩ਲੱਖਾਂ ਜਪ, ਤਪ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜਮ ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ। ੪ਲੱਖਾਂ ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਜੋਗ, ਭੋਗ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ। ੫(ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਕੇ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਥਾਉਂ ਕੋਈ ਉਹ (ਕਰਮ) ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ੬ਪੀਰ ਅਤੇ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ (ਪੂਰਣ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਖੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਉੱਪਰ ਕਥੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਰੇਤ ਥਲੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਭਗਵੰਤ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਥਲ ਆ ਗਿਆ। ਏਹ ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਦਾਤਾਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਦਾਤਾਂ ਤੁੱਛ ਹਨ। ਦਾਤਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਔਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਦਾਤਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਦਮੀ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੰਕਾਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਦੀ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਤੁੱਟੇ ਪਰਮੇਸਰ ਸਾਮਰਤੱਖ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂਤੇ "ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲੇ ਜੈ ਮਿਲਿ ਕੰਤੁ ਪਛਾਣਾ"।

੧੯. [ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਰੂਪ]।

੧ਪੈਰੀ ਪੈ ਪਾਖਾਕ ਹੋਇ ਛਡਿ ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ।
੨ਪਾਣੀ ਪਖਾ ਪੀਹਣਾ ਨਿਤ ਕਰੈ ਮਜੂਰੀ।
੩ਤ੍ਰਪੜ ਝਾੜਿ ਵਿਛਾਇਦਾ ਚੁਲਿ ਝੋਕਿ ਨ ਝੂਰੀ।
੪ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗਿ ਮੁਰੀਦੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀ।
੫ਚੰਦਨ ਹੋਵੈ ਸਿਮਲਹੁ ਫਲੁ ਵਾਸੁ ਹਜੂਰੀ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਤਿ ਪਰੀ ॥੧੯॥

[ਮਣੀ=ਵਡਿਆਈ। ਮਨੂਰੀ=ਮਨੌਤ, ਮਨੂਰ ਵਾਂਙ ਮਲੀਨ।]
[ਚੁਲਿ ਝੌਕਿ ਨ ਝੂਰੀ=ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲਕੜੀਆਂ ਝੋਕ ਕੇ ਝੂਰਦੇ ਨਹੀਂ।]

(ਮੁਰੀਦ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਕਿੱਕੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ?)। ੧(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਵਡਿਆਈ ਅਰ ਮਨੌਤਾਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਮਣੀ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ 'ਮਨੂਰੀ' ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੈਲ ਵਾਂਙੂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। ੨ਪਾਣੀ (ਭਰਦੇ), ਪੱਖਾ (ਝੱਲਦੇ), (ਚੱਕੀ) ਪੀਹਣ (ਦੀ) ਮਜੂਰੀ ਨਿੱਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਤੱਪੜ ਝਾੜ ਕੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲ ਵਾਸਤੇ) ਵਿਛਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਜਦ ਉਥੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਖੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਝੋਕਦੇ ਹੋਏ ਝੂਰਦੇ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਰੰਜਸ਼ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ)। ੪ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਙ ਮੁਰੀਦ (ਨਿਰਮਾਣ) ਹੋਕੇ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਸਬਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ੫ਸਿੰਮਲ (ਦੇ ਬੂਟੇ ਵਾਂਙ ਚੰਨਣ ਦੇ) ਹਜੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲ ਚੰਦਨ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤੱਦਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬ਜੋ ਮੁਰੀਦ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ (ਉਕਤ) ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਿਖ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੨੦. [ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਫਲ]।

੧ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲੁ ਘਣਾ ਤ੍ਰਿਨਿ ਕੀਮਤਿ ਹੋਈ।
੨ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਅਚਰਜੁ ਹੈ ਵੇਖਾਲੈ ਸੋਈ।
੩ਸਾਦੁ ਵਡਾ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ ਰਸੁ ਗੁੰਗੇ ਗੋਈ।
੪ਉਤਭੁਜ ਦਾਸੁ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ਕਰਿ ਚਲਤੁ ਸਮੋਈ।
੫ਤੋਲ ਅਤੋਲੁ ਅਮੋਲੁ ਹੈ ਜਰੈ ਅਜਰੁ ਕੋਈ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਜਾਣੈ ਜਾਣੋਈ ॥੨੦॥

[ਸੁਰੰਗੁ=ਲਾਲ ਰੰਗ, ਸੁਹਣਾ ਰੰਗ। ਵਿਸਮਾਦੁ=ਅਚਰਜ। ਉਤਭੁਜ=ਬਨਸਪਤ।]

੧ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਕੀਮਤ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ)। ੨ਰੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਚਰਜ (ਸੇਵਾ ਦਾ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੈ, ਓਹ (ਗੁਰੂ ਹੀ) ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ('ਲਾਲ ਰੰਗੁ ਤਿਸ ਕਉ ਲਗਾ ਜਿਸਕੇ ਵਡਭਾਗਾ')। ੩ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਸੁਆਦ ਹੈ (ਪਰ) ਰਸ ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਹੈ ('ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੂੰਗੈ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ॥' ਭਾਵ ਗੁੰਗਾ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਗੁਟਕਦਾ ਹੈ, ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ)। ੪ਉਤਭੁਜ (ਆਦਿ ਵਿਖੇ) ਅਰ ('ਵਾਸ') ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਤਮਾ ਦਾ) ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ?) ਚਲਿਤ੍ਰ ਕਰਕੇ (ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਸਭਨਾਂ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਸ ਕਰਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, "ਜੋਤੀ ਹੂ ਪ੍ਰਭ ਜਾਪਦਾ" ਜਿੱਕੁਰ ਧੁੱਪ ਥੋਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਥੋਂ ਆਤਮਾ ਦਾ) (ਅਥਵਾ ਚੰਦਨ ਦੀ) ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੌਤਕ ਕਰਕੇ ਜਿਕੂੰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਚੰਦਨ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ)। ੫ਤੋਲ ਥੋਂ ਅਤੋਲ ਅਰ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, (ਉਸ) ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ) ਜਰ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਗਿਆਨ ਕਿਸਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ੬ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਫੇਰ ਅਕਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਗੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੧. {ਮੁਰੀਦ ਤਦਰੂਪ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?}।

੧ਚੰਦਨੁ ਹੋਵੈ ਚੰਨਣਹੁ ਕੋ ਚਲਿਤ ਨ ਜਾਣੈ।
੨ਦੀਵਾ ਬਲਦਾ ਦੀਵਿਅਹੁ ਸਮਸਰਿ ਪਰਵਾਣੈ।
੩ਪਾਣੀ ਰਲਦਾ ਪਾਣੀਐ ਤਿਸ ਕੋ ਨ ਸਿਵਾਣੈ।
੪ਭਿ੍ੰਗੀ ਹੋਵੈ ਕੀੜਿਅਹੁ ਕਿਵ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
੫ਸਪੁ ਛਡੰਦਾ ਕੁੰਜ ਨੋ ਕਰਿ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੈ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਹੈਰਾਣੁ ਹੈਰਾਣੈ ॥੨੧॥

[ਚਲਿਤ=ਕੌਤਕ। ਪਰਵਾਣੈ=ਪਰਵਾਨ, ਮਨਜ਼ੂਰ।
ਹੈਰਾਣੁ ਹੈਰਾਣੈ=ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ।]

੧ਚੰਦਨ ਥੋਂ ਚੰਦਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਕਿ (ਕਿੱਕੁਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੨ਦੀਵੇ ਨਾਲੋਂ ਦੀਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ) 'ਬਰਾਬਰ ਹੀ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਰੇ) ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਰਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿਞਾਣਦਾ (ਕਿ ਨਦੀ ਅਤੇ ਤਲਾਉ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?)। ੪(ਕੀੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਭਿ੍ੰਗੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਕੀੜਾ (ਭਿੰਗੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿੱਕੁਰ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਭਈ ਇਹ ਕੀੜਾ ਹੈ ?) ੫ਸੱਪ ਕੁੰਜ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, "ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਜਨਮੇ ਗਵਨੁ ਮਿਟਾਇਆ ॥") ੬ਪੀਰਾਂ ਤੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਚਰਜ ਥੋਂ ਅਚਰਜ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਸਿਖ ਮਿਲਕੇ ਚੰਦਨ ਅਰ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਦੀਪਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਾਸ਼ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

੨੨. {ਆਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜੁਗਤ}।

੧ਫੁਲੀ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਕਿਤੁ ਜੁਗਤਿ ਸਮਾਣੀ।
੨ਫਲਾ ਅੰਦਰਿ ਜਿਉ ਸਾਦੁ ਬਹੁ ਸਿੰਜੇ ਇਕ ਪਾਣੀ।
੩ਘਿਉ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਵਖਾਣੀਐ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਣੀ।
੪ਜਿਉ ਬੈਸੰਤਰੁ ਕਾਠ ਵਿਚਿ ਓਹੁ ਅਲਖ ਵਿਡਾਣੀ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਜਮ ਨਿਕਲੈ ਪਰਗਟੁ ਪਰਵਾਣੀ।
੬ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾ ਪਿਰਹੜੀ ਸੰਗਤਿ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੨੨॥

[ਮਰਮੁ=ਭੇਦ। ਅਲਖ ਵਿਡਾਣੀ=ਨਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਚਰਜ।
ਸੰਜਮ=ਉਪਚਾਰ, ਉਪਾਉ।]

੧ਫੁਲਾਂ ਵਿਖੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ 'ਨਿਵਾਸ' (ਟਿਕਾਉ) ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦਾ ਭਈ) ਕਿਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਸਮਾਈ ਹੈ। ੨ਫਲਾਂ ਵਿਖੇ ਸਵਾਦ ਜਿਵੇਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਇਕੋ ਸਿੰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਏਹ ਕੌਤਕ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਅਚਰਜ ਹੈ) ੩ਦੁਧ ਵਿਖੇ ਘਿਉ (ਸਾਰੇ ਲੋਕ) ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ 'ਮਰਮ') ਭੇਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ੪ਲੱਕੜੀ ਵਿਖੇ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਨਾ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਭਾਵ ਦਿੱਸਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ) (ਉਕਤ

ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਮਰਮ ਕਿੱਕੁਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ? ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ (ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਵਾਸ਼ਨਾਦਿ ਉਕਤ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਧ ਆਤਮ ਵਸਤੂ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ) ਪਰਵਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਗੱਲ ਕੀ ਜਿੱਕੁਰ ਫੁਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਅਰ ਲੱਕੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਗਨੀ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਕੱਢਦੇ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਜਗਜਾਸੂ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਜਮੰ ਨਾਲ ਆਤਮਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਦੇਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਛਿੰਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ (ਤਿਸ ਉਪਰੋਂ) ਸੰਗਤ ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ। ਪੀਰ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਸੰਜਮ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਯਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ)।

੨੩. [ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣ ਨ ਕੀਜੈ]।

੧ਦੀਪਕ ਜਲੈ ਪਤੰਗ ਵੰਸੁ ਫਿਰਿ ਦੇਖਿ ਨ ਹਟੈ ।
੨ਜਲ ਵਿਚਹੁ ਫੜਿ ਕਢੀਐ ਮਛ ਨੇਹੁ ਨ ਘਟੈ ।
੩ਘੰਡਾ ਹੇੜੈ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਸੁਣਿ ਨਾਦੁ ਪਲਟੈ ।
੪ਭਵਰੈ ਵਾਸੁ ਵਿਣਾਸੁ ਹੈ ਫੜਿ ਕਵਲ ਸੰਘਟੈ ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਬਹੁ ਬੰਧਨ ਕਟੈ ।
੬ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਵੰਸੁ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਧਿ ਖਟੈ ॥੨੩॥੨੭॥

[ਸੰਘਟੈ=ਜੱਫੀ ਪਾਉਣੀ, ਸੁੰਘਣਾ। ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਧਿ=ਆਤਮ ਨਿਧੀ।]
[ਖਟੈ=ਖੱਟਦੇ ਹਨ।]

੧ਦੀਵੇ ਉਤੇ ਪਤੰਗਾਂ ਦੀ 'ਵੰਸ਼' (ਉਲਾਦ) ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦਾ) ਦੇਖਕੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ। ੨ਮੱਛ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਸਿੱਟੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ (ਪਾਣੀ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ। ੩ਮਿਰਗ ਜਿਵੇਂ ਘੰਡੇਹੜੇ ਦਾ ਨਾਦ (ਲੱਟੂ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ) ਲੇਟਦਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ (ਫੜ ਲਓ ਪਰ ਮਸਤੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ)। ੪ਭਵਰ ਦਾ ਕਮਲ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿਖੇ ਵਿਣਾਸ ਬੀ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਮੁੰਦਿਆ ਬੀ ਜਾਵੇ ਤਦ ਬੀ) ਫੜ ਕੇ (ਕਵਲ) ਸੁੰਘਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਘੁਟਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ)। ੫ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਾਹਲੇ (ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿ) ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਣੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਲਈ ਅਨੇਕ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਝੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬ਗੁਰਸਿਖ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਧੰਨ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਸਿਖ੍ਯਾ) ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਨਿਧੀ ਦਾ ਧਨ ਖੱਟਦੇ ਹਨ (ਹੋਰ ਧਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ, ਚੋਰ, ਰਾਜਾ ਦਾ ਡਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਧਨ ਨਿਰਭਯ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ "ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ" ਪਰ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਪਰ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਉਮੈਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਜੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਧਨ ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਡਰ ਹੈ ਜਦ ਮਹਾਨ ਫਲ ਤਿਆਰ ਹੈ ? ਐਸੇ ਸਿਖ ਧੰਨ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੨੮.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸਿੱਖੀ ਔਖੀ ਪਰ ਅਮੋਲਕ ਹੈ]।

[੧]ਵਾਲਹੁ ਨਿਕੀ ਆਖੀਐ ਖੰਡੇ ਧਾਰਹੁ ਸੁਣੀਐ ਤਿਖੀ ।
[੨]ਆਖਣਿ ਆਖਿ ਨ ਸਕੀਐ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਜਾਈ ਲਿਖੀ ।
[੩]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਵਖਾਣੀਐ ਅਪੜਿ ਨ ਸਕੈ ਇਕਤੁ ਵਿਖੀ ।
[੪]ਸਿਲ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਤੁਲਿ ਨ ਲਖਿ ਅਮਿਆ ਰਸ ਇਖੀ ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਵਿਰਲੀ ਜੁ ਬਰਿਖੀ ।
[੬]ਸਤਿਗੁਰ ਤੁਠੈ ਪਾਈਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ।
[੭]ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਭਿਖਕ ਭਿਖੀ ॥ ੧ ॥

[ਆਖਣਿ=ਵਜਾਖਜਾਣ । ਵਿਖੀ=ਕਦਮ । ਇਖੀ=ਕਮਾਦ ।]
[ਬਰਿਖੀ=ਬ੍ਰਿਛ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ।]

[੧]ਵਾਲ ਥੋਂ ਸੂਖਮ ਕਹੀਦੀ ਹੈ ਅਰ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰਾ ਥੋਂ ਤਿੱਖੀ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ। [੨]ਅਖਾਣਾਂ ਨਾਲ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦੀ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, ਲਿਖੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। [੩]ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਦਾ ਵਜਾਖਜਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਕਦਮ ਨਾਲ (ਭਾਵ ਛੇਤੀ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਦਾ (ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਭਰਣੇ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੇ ਇਕ ਕਦਮ ਭਰਣਾ ਬੀ ਔਖਾ ਹੈ)। [੪]ਅਲੂਣੀ ਸਿਲਾ ਚੱਟਣੀ ਹੈ (ਇਹ ਤਾਂ), (ਪਰੰਤੂ ਸਿਖੀ ਦੇ ਸਦਰਸ਼) ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ (ਕੀਹ) ਲੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ) ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਲੱਖ ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ)। [੫]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) 'ਭਾਇ ਭਗਤਿ' ਦਾ (ਫਲ) ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਿਰਲੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਖੇ ਏਹ ਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। [੬]ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਤੁਠਿਆਂ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰੂਪ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਫਲ ਲੱਭਦਾ ਹੈ (ਕੀ ਓਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?) । [੭]ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਭਿੱਖਕਾਂ (ਜਗਜਾਸੂਆਂ) ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਸਿੱਖੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੈ]।

[੧]ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਆਖੀਅਨਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਇ ਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮੰਗੈ ।
[੨]ਅਠ ਸਿਧੀ ਨਿਧੀ ਨਵੈ ਰਿਧਿ ਨ ਗੁਰੁ ਸਿਖੁ ਢਾਕੈ ਟੰਗੈ ।
[੩]ਕਾਮਧੇਣੁ ਲਖ ਲਖਮੀ ਪਹੁੰਚ ਨ ਹੰਘੈ ਢੰਗਿ ਸੁਢੰਗੈ ।
[੪]ਲਖ ਪਾਰਸ ਲਖ ਪਾਰਜਾਤ ਹਥਿ ਨ ਛੁਹਦਾ ਫਲ ਨ ਅਭੰਗੈ ।
[੫]ਤੰਤ ਮੰਤ ਪਾਖੰਡ ਲਖ ਬਾਜੀਗਰ ਬਾਜਾਰੀ ਨੰਗੈ ।
[੬]ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਗਾਖੜੀ ਇਕਸ ਅੰਗਿ ਨ ਅੰਗਣਿ ਅੰਗੈ ।
[੭]ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਦੂਜੈ ਭਾਵਹੁ ਸੰਗੈ ॥੧॥

[ਢਾਕੈ ਟੰਗੀ=ਲੋੜ ਵੇਲੇ। ਢੰਗਿ ਸੁਢੰਗੀ–ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਢਣੌਤਾਂ ਨਾਲ। ਨੰਗੀ=ਬੇਸ਼ਰਮ।]
[ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ=ਪੀਰ ਦੀ ਪੀਰੀ, ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ। ਗਾਖੜੀ=ਕਠਨ।]
[ਇਕਸ ਅੰਗਿ ਨ ਅੰਗਣਿ ਅੰਗੀ=ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਪਾਸੇ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ।]

੧ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮਾਦਿਕਾਂ) ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਜੀ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਮੰਗਦੇ ਨਹੀਂ। ੨ਅੱਠ ਸਿਧੀਆਂ, ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ, ਅਠਾਰਾਂ ਰਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ (ਅਥਵਾ 'ਢਾਕੈ ਟੰਗੀ' ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਟੰਗਦੇ ਭਾਵ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ)। ੩ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨਾਂ, ਲੱਖਮੀਆਂ ਕਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀਆਂ (ਮੋਹਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ)। ੪ਲੱਖਾਂ ਪਾਰਸ, ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ 'ਅਭੰਗ' (ਸੁੰਦਰ) ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ (ਅਥਵਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਕੁਮਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੫ਤੰਤ ਮੰਤ, (ਆਦਕ) ਲੱਖਾਂ ਪਾਖੰਡ (ਜੋ ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਹ) ਬਾਜੀਗਰ, ਬਜਾਰੀ ਨੰਗੇ (ਬੇਸ਼ਰਮ) ਹਨ। ੬ਪੀਰ ਦੀ ਮੁਰੀਦੀ (ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ ਗਾਖੜੀ) ਔਖੀ ਹੈ, ਇਸ ਅੰਗਣ ਦੇ ਅੰਗ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਪੇਚ ਵਿਖੇ ਪੇਚ ਹਨ, ਮਾਨੋਂ ਚਿਕ੍ਰਾਵਯੂਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ)। ੭ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਸੰਗਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

੩. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਅਮੋਲਕਤਾ]।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਨਾਦੁ ਨ ਵੇਦ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
੨ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਲਖ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤਿ ਲਿਖਿ ਜਾਣੈ।
੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਮਰਣੋ ਸੇਖ ਅਸੰਖ ਨ ਰੇਖ ਸਿਞਾਣੈ।
੪ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਪਛਾਣੈ।
੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਬੁਝਣਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅੰਦਰਿ ਕਿਵ ਆਣੈ।
੬ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਹੋਇ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣੈ।
੭ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਵਿਰਲਾ ਰੰਗੁ ਮਾਣੈ ॥

[ਨਾਦੁ=ਰਾਗ। ਸੇਖ ਅਸੰਖ=ਅਨੇਕ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ। ਰੇਖ=ਹੱਦ।]

੧ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿੱਖਜਾ ਨੂੰ ਨਾਦ (ਰਾਗ) ਗਾਉਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਵੇਦ ਆਖਕੇ ਵਖਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਭਾਵ ਬਾਣੀਓਂ ਦੂਰ ਹੈ)। ੨ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਚਿੱਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੩ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੇ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਅਸੰਖ ਸੇਸ਼ਨਾਗ ਨਹੀਂ ਸਿਞਾਣ ਸਕਦੇ, (ਭਾਵ ਬਾਣੀ, ਸਰੀਰ ਅਰ ਮਨ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ੪ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ (ਅਰਥਾਤ ਵਰਤਾਵੇ) ਨੂੰ ਵੀਹ ਤੇ ਇਕੀਹਾਂ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ ਪਛਾਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)। ੫ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਸਮਝ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ ਕਿੱਕੁਰ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਕੌਣ ਜਾਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ?)। ੬ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੋ ਮਾਣ ਥੋਂ ਨਿਮਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜਾਣਦਾ ਹੈ)। ੭ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਵਿਰਲਾ ਹੀ (ਇਸ) ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ("ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ॥")

੪. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਤੇ ਰਸ]।

੧ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਸੇਵਾ।

²ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਨ ਸਿਖਿਆ ਗੀਤਾ ਗੋਸਟਿ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ।
³ਵੇਦ ਨ ਜਾਣਨ ਭੇਦ ਕਿਹੁ ਲਿਖਿ ਪੜਿ ਸੁਣਿ ਸਣੁ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ।
⁴ਸਿਧ ਨਾਥ ਨ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚਿ ਤੰਤ ਨ ਮੰਤ ਲੰਘਾਇਨਿ ਖੇਵਾ।
⁵ਲਖ ਭਗਤਿ, ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਲਿਖ ਨ ਗਏ ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਟੇਵਾ।
⁶ਸਿਲਾ ਅਲੂਣੀ ਚਟਣੀ ਸਾਦਿ ਨ ਪੁਜੈ ਲਖ ਲਖ ਮੇਵਾ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮੇਵਾ ॥੪॥

[ਗੀਤਾ ਗੋਸਟਿ=ਗੀਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਕਥਨ ਤੇ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਅਭੇਵ ਹੈ। ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ=]
[ਭਾਵ (ਗੁਰ ਸੇਵਾ) ਡੂੰਘੀ ਹੈ। ਖੇਵਾ=ਚੱਪਾ। ਟੇਵਾ=ਜੋਤਸ਼। ਅਲੂਣੀ=ਫਿੱਕੀ।

¹ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਸਿਖਜਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ (ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ। ²ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ ਬੀ (ਇਹ ਰੀਤ) ਨਹੀਂ ਸਿਖੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ), (ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ) ਕਥਨ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਰ ਡੂੰਘਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਗੀਤਾ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਤੇ ਅਭੇਵ ਹੈ)। ³ਵੇਦ ਬੀ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਲਿਖ, ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਸੁਣਕੇ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਗਏ (ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਭੇਦ ਨ ਜਾਤਾ)। ⁴ਸਿੱਧਾਂ, ਨਾਥਾਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ (ਨਾ ਜਾਤਾ) ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਕੋਈ ਚੱਪਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕੇ। ⁵ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਅੰਬਰੀਕ ਆਦਿਕ ਹੋਏ ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਜੋਤਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਨਾ ਲਿਖਿਆ। ⁶ਆਲੂਣੀ (ਫਿੱਕੀ) ਸਿਲਾ ਚੱਟਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ) ਲੱਖਾਂ ਮੇਵੇ ਇਸ ਦੇ ਸਵਾਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਹਨ? (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :–)। ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਵਣਾ (ਭਾਵ ਨਿਵਾਤ ਦੀਪ ਵਤ ਚਿੱਤ ਸਥਿਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦਵਾਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਖੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਵਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਵਾਰਾ ਹੀ ਉੱਤਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ)।

੫. {ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ}।

¹ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਸਿਖੈ।
²ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਸੁਣਿ ਸਮਝੈ ਲਿਖੈ।
³ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਮਰਣੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੰਤੁ ਕੋਲੂ ਰਸੁ ਇਖੈ।
⁴ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨੁ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਬਰਿਖੈ।
⁵ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਬੁਝਣਾ ਬੁਝਿ ਅਬੁਝਿ ਹੋਵੈ ਲੈ ਭਿਖੈ।
⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਸਰਿਖੈ।
⁷ਵਰਤਮਾਨ ਲੰਘਿ ਭੂਰ ਭਵਿਖੈ ॥੫॥

[ਕੋਲੂ ਰਸ ਇਖੈ=ਵੇਲਣੇ ਦੇ ਕਮਾਦ ਰਸ ਵਾਂਗੂ।]
[ਬੁਝਣਾ ਬੁਝਿ=ਸਮਝ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ। ਅਬੁਝਿ=ਮਸਤ। ਸਰਿਖੈ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।]

¹ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ (ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ) ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ। ²ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਣਨੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਕੇ (ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਕੇ) ਲਿਖਣੀ ਇਹੋ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਹੈ। ³ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸਿੱਖਜਾ (ਜੇਹੜੀ) ਕੋਲੂ ਵੇਲਣੇ ਦੇ ਕਮਾਦ ਰਸ ਵਾਂਗੂ (ਮਿੱਠੀ ਹੈ) ਸੁਣਨੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਹੈ। ⁴ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਾਂਗੂ ਹੈ (ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ) ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੋਤਾ ਵਕਤਾ ਸਾਰੇ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

[੫]ਸਮਝ ਵਾਲੀ (ਨਾਮ ਵਸਤੂ ਦੀ) ਭਿੱਖਜਾ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਅਬੁਝ ਹੋਣਾ ਹੈ ਏਹੋ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਬੁੱਝਣਾ ਹੈ। [੬]ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ (ਸਰਿੱਖੇ) ਸੇਵੇ ਅਰਥਾਤ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕਰੇ। [੭]ਵਰਤਮਾਨ, ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖਤ, (ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਥੋਂ ਐਉਂ) ਲੰਘ ਜਾਵੇ (ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਰਹੇ)।

੬. [ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ]।

[੧]ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਬੋਲਣਾ ਹੁਇ ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਲਿਖੈ ਨ ਲੇਖੈ।
[੨]ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਚਲਣਾ ਚਲੈ ਭੈ ਵਿਚਿ ਲੀਤੇ ਭੇਖੈ।
[੩]ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਰਾਹੁ ਏਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਲ ਚਲੈ ਸੋ ਦੇਖੈ।
[੪]ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਵਿਸੇਖੈ।
[੫]ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਨ ਅਪੜੈ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ।
[੬]ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗ ਮੁਰੀਦ ਹੋਇ ਗੁਰ ਗੋਰੀ ਵੜਿ ਅਲਖ ਅਲੇਖੈ।
[੭]ਅੰਤੁ ਨ ਅੰਤੁ ਨ ਸੇਖ ਸਰੇਖੈ ॥ ੭ ॥

[ਸੇਖ ਸਰੇਖੈ=ਸ਼ੇਖ ਸਾਰਖੇ।]

[੧]ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੋਲਣਾ (ਕੀ ਹੈ?) ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਹੋ ਕੇ, ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨ ਲਿਖ (ਭਾਈ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ)। [੨]ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਚੱਲਣਾ (ਕੀ ਹੈ?) ਈਸ੍ਵਰ ਦੇ ਭਯ ਵਿਖੇ ਚੱਲੇ ਸਿੱਖੀ ਵੇਸ ਰੱਖੇ। [੩]ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਏਹੋ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਚਾਲ ਪੁਰ ਜੋ ਦੇਖੇ ਚਲੇ (ਭਾਵ ਉਲਟਾ ਨਾ ਚੱਲੇ। ਉਹ ਕੀ ਹੈ?) [੪]ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਖਾਵੇ, (ਆਏ ਗਏ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਰੱਖੇ। [੫]ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜਣਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਜਿਸ ਵੇਲੇ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਵੇਲੇ) ਨਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਰੇਖ (ਅਰਥਾਤ ਸਹਜ ਪਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)। [੬]ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗੂ ਮੁਰੀਦ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਗੋਰ ਵਿਖੇ ਵੜਕੇ ਅਲਖ ਅਰ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੈ?) [੭](ਉਸ ਫਲ ਦਾ) ਅੰਤ ਸ਼ੇਸ਼-ਨਾਗ ਸਾਰਖੇ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ (ਇਥੇ ਦੋ ਵਾਰ 'ਅੰਤ ਨ' ਕਹਿਣ ਥੋਂ ਤਾਕੀਦ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ। "ਜਿਨ੍ਹਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਨਾਮੁ ਸੇ ਕਿਨੇਹਿਆ ॥ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮੂਲਿ ਸਾਂਈ ਜੇਹਿਆ ॥")।

੭. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਅਮੋਲਕਤਾ]।

[੧]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਿਖਣਾ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਸਿਖਣ ਬਜਰੁ ਭਾਰਾ।
[੨]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਲੇਖੁ ਅਲੇਖੁ ਨ ਲਿਖੰਣ ਹਾਰਾ।
[੩]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਤੋਲਣਾ ਤੁਲਿ ਨ ਤੋਲਿ ਤੁਲੈ ਤੁਲ ਧਾਰਾ।
[੪]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਦੇਖਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ।
[੫]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਚਖਣਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਾ।
[੬]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਮਝਣਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵਣ ਹਾਰਾ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥੭॥

[ਬਜਰੁ=ਕਠਨ। ਤੁਲ ਧਾਰਾ=ਤੱਕੜੀ ਵਾਲਾ।]

[੧]ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿੱਖਣਾ ਭਾਰੇ ਬੱਜਰ (ਵਾਂਗੂ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਹੀ ਸਿਖਦੇ ਹਨ। [੨]ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ, (ਕੋਈ ਇਸਦਾ) ਲਿੱਖਣਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

[੩]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਤੋਲਣਾ (ਵਜ਼ਨ) ਕਰਨ ਲਈ ('ਤੁਲ') ਤਕੜੀ ('ਤੋਲ') ਵੱਟਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੁਲ ਧਾਰ ਪਾਸੋਂ ਤੁਲ ਸਕਦੀ ਹੈ । [੪]ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । [੫]ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਚਖਣਾ (ਭਾਵ ਸਵਾਦ ਲੈਣਾ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । [੬]ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸਮਝਣਾ (ਜੋਤੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਉਸਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, 'ਤਿਸਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ')। [੭]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਫਲ 'ਪਿਰੀ' (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਜਾਤਾ ਹੈ (ਇਤਰ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖ ਦੁਖ ਫਲ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)।

੮. [ਸਿੱਖੀ ਪਾ ਕੇ ਉੱਚੇ ਹੋਈਦਾ ਹੈ]।

[੧]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖਿ ਇਕਸ ਬਾਝੁ ਨ ਹੋਰਸੁ ਦੇਖੈ।
[੨]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਚਖਣਾ ਲਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਫਿਕੇ ਲੇਖੈ।
[੩]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਾਦੁ ਸੁਣਿ ਲਖ ਅਨਹਦ ਵਿਸਮਾਦ ਅਲੇਖੈ।
[੪]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪਰਸਣਾ ਠੰਢਾ ਤਤਾ ਭੇਖ ਅਭੇਖੈ।
[੫]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਵਾਸੁ ਲੈ ਹੁਇ ਦੁਰਗੰਧ ਸੁਗੰਧ ਸਰੇਖ।
[੬]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਮਰ ਜੀਵਣਾ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਨਿਮਖ ਨਿਮੇਖੈ ।
[੭]ਅਲਿਪ ਰਹੈ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਸੇਖੈ ॥ ੮ ॥

[ਠੰਢਾ ਤੱਤਾ ਭੇਖ ਅਭੇਖੈ=ਠੰਢੇ ਤੱਤੇ ਦੇ ਭੇਖ ਥੋਂ ਅਭੇਖ ਹੋ ਗਏ, ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਏ। ਸਰੇਖੈ=ਇਕ ਸਮਾਨ। ਅਲਿਪ=ਅਲੇਪ।]

[੧]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਰੂਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, (ਓਹ) ਇਕ ਬਾਝੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। [੨]ਗੁਰ ਸਿਖੀ (ਸਵਾਦ) ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਖਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਫਿੱਕੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। [੩]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਾਦ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ) ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਲੱਖਾਂ ਅਨਾਹਦ ਅਚਰਜ ਰੂਪ (ਰਾਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਅਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ)। [੪]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਠੰਢੇ ਤੱਤੇ ਦੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਅਭੇਖ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । [੫]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਲੀਤੀ ਹੈ (ਜਿੰਨੀਆਂ ਅਤਰ ਫੁਲੇਲ ਆਦਿਕ ਚੰਗੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਗੰਧ ਸਾਰਖੀਆਂ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੋਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ) । [੬]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ ਮਰਕੇ (ਜੋ) ਜੀਵਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮਾਂ-ਭਗਤੀ ਅਰ ਭਯ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਵਿਖੇ ਰਖਦਾ ਹੈ । [੭](ਸੰਸਾਰ ਵਲੋਂ) ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇਖ (ਪ੍ਰੀਤ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਤਨੋ ਮਨੋਂ ਧਨੋਂ ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਹੀ ਚਿਤ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ)।

੯. [ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕਰਤੱਬ]।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥੁ ਹੈ ਸਿਖੁ ਸਹਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਖਲੋਵੈ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਰਹਿਰਾਸਿ ਹੈ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਜੁ ਹੋਵੈ।
[੩]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਨਾਵਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਲੈ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਧੋਵੈ।
[੪]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪੂਜਣਾ ਗੁਰਸਿਖ ਪੂਜ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਭੋਵੈ।
[੫]ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਗਲਿ ਹਾਰੁ ਪਰੋਵੈ।

⁶ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਦਾ ਜੀਵਣਾ ਜੀਵਦਿਆਂ ਮਰਿ ਹਉਮੈ ਖੋਵੈ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਵਿਲੋਵੈ ॥੯॥

[ਸਹਜ ਘਰਿ=ਸ਼ਾਂਤ ਘਰ, ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ। ਭੋਵੈ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ।]

¹ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇਹੜਾ) ਸਿਖ (ਇਸ ਰਸਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ) ਓਹ 'ਸਹਜ ਘਰ' (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਵਿਖੇ) ਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ²ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਰਾਹ ਰੀਤ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਅਰ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, (ਭਾਵ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਰਖਣੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਅਤੀਤ ਰਹਿਣਾ)। ³ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ (ਮੁਖ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ (ਰੂਪੀ ਸਾਬਣ) ਨਾਲ ਦੁਰਮਤ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਦੇਵੇ। ⁴ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਪੂਜਾ (ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਵਿਖੇ ਭਿੱਜ ਜਾਵੇ ('ਚਰਨ ਸਾਧ ਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ ॥ ਅਰਪਿ ਸਾਧ ਕਉ ਅਪਨਾ ਜੀਉ ।')। ⁵ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਵਿਖੇ ਮੰਨਣ (ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਗਲ ਵਿਖੇ ਹਾਰ ਪਰੋ ਛੱਡੇ (ਭਾਵ ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰੇ)। ⁶ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਜੀਉਣਾ (ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਜੀਵੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਰਕੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ। ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਮਿਲਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਥਨ ਕਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਸਮਝਕੇ ਨਿਦਜਾਸਨ ਕਰੇ)।

੧੦. [ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਕਾਰ]।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਖਾਵਣਾ ਦੁਖ ਸੁਖ ਕਰਿ ਅਉਚਰ ਚਰਣਾ।
²ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਗਾਵਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਨਿਝਰੁ ਝਰਣਾ।
³ਗੁਰਸਿਖੀ ਧੀਰਜੁ ਧਰਮੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਜਰੁ ਜਰਣਾ।
⁴ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਸੰਜਮੋ ਡਰਿ ਨਿਡਰੁ ਨਿਡਰਿ ਮੁਚ ਡਰਣਾ।
⁵ਗੁਰਸਿਖੀ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਜਗੁ ਦੁਤਰੁ ਤਰਣਾ।
⁶ਗੁਰਸਿਖੀ ਦਾ ਕਰਮੁ ਏਹੁ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਏ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਣਾ।
⁷ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਗੁਰੁ ਸਰਣਾ ॥੧੦॥

[ਅਉਚਰ=ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਯ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਕਠਨ ਹੈ।]

¹ਗੁਰੂਦਵਾਰੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਨਾ (ਉਹ ਕੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ?) ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਜਾਣਕੇ ਅਉਚਰ (ਕਾਮਾਦ ਵਿਖਯ) ਨੂੰ ਭੱਛਨ (ਕਰਕੇ ਅਭਾਵ) ਕਰ ਦੇਵੇ। ²ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਗਾਉਣਾ (ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਇਕ ਰਸ ਉਚਾਰਨ ਕਰੇ। ³ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਧੀਰਜ ਧਰਮ (ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਜਰ ਨੂੰ ਜਰ ਜਾਵੇ। ⁴ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ (ਸੰਜਮ) ਜਪ ਤਪ (ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ) ਡਰ ਥੋਂ ਨਿਡਰ ਹੋਣਾ ਅਰ ਨਿਡਰ ਥੋਂ ਬਹੁਤ ਭੈ ਰਖਣਾ (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭੈ ਨਾ ਰਖਣਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭੈ ਰਖਣਾ)। ⁵ਗੁਰ ਸਿਖੀ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਦੁਸ਼ਤਰ ਥੋਂ ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ⁶ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਕਰਮ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਕਰਨ ਸਿਖ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਜੋਗ ਹੈ। ⁷ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਿਖ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ (ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਣਾ ਖਣਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਓਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)।

੧੧. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਗੁਣ]।

੧ਵਾਸਿ ਸੁਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸੁ ਕਰਿ ਸਿੰਮਲਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਲਾਏ।
੨ਸੋਇਨਾ ਹੋਇ ਮਨੂਰੁ ਮਿਲੁ ਕਾਗਹੁ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਕਰਵਾਏ।
੩ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਸੇਵ ਭੈ ਪਾਏ।
੪ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਰਖਿ ਸੰਖ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਜੀ ਲੈ ਲੈ ਹਥਿ ਵਜਾਏ।
੫ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਆਖੀਐ ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਹੋਇ ਆਪੁ ਛਲਾਏ।
੬ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੇ ਜਗ ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਗੁਰ ਭਾਏ।
੭ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗ ਵਿਚ ਆਏ ॥੧੧॥

[ਸਿੰਮਲਿ=ਭਾਵ ਮਨਮੁਖ।]

੧ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ) ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਿੰਮਲ (ਰੂਪ ਮਨਮੁਖ) ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ਮਨੂਰ ਨੂੰ ਮੇਲ ਕੇ ਸੋਨਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਕਾਵਾਂ ਥੋਂ (ਗੁਰੂ) ਪਰਮਹੰਸ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ੩ਪਸੂ ਅਤੇ ਪਰੇਤਾਂ ਥੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਭੈ ਪਾਕੇ (ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਲਾਕੇ) ਦੇਵਤਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ੪(ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪਾਸ) ਇਕ ਸੰਖ (ਹੈ ਜਿਸ) ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਵਜਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਸੰਖ ਵਿਚ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਰਦ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ। (ਦੂਜਾ) ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋ ਕੇ (ਭਗਤਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣਾ) ਆਪ ਛਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੬ਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ (ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਵਗੁਣਾਂ ਪੁਰ ਗੁਣ ਕਰਨਾਂ (ਇਕ) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੭ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਆਏ ਹਨ।

੧੨. [ਸਿੱਖ ਪਰਉਪਕਾਰੀ]।

੧ਫਲ ਦੇ ਵਟ ਵਗਾਇਆਂ ਤਛਣਹਾਰੇ ਤਾਰਿ ਤਰੰਦਾ।
੨ਤਛੇ ਪੁਤ ਨ ਡੋਬਈ ਪੁਤ ਵੈਰੁ ਜਲ ਜੀ ਨ ਧਰੰਦਾ।
੩ਵਰਸੈ ਹੋਇ ਸਹੰਸ ਧਾਰ ਮਿਲਗਿਲ ਜਲੁ ਨੀਵਾਣਿ ਚਲੰਦਾ।
੪ਡੁੱਬੈ ਡਬੈ ਅਗਰ ਨੋ ਆਪੁ ਛਡਿ ਪੁਤ ਪੈਜ ਰਖੰਦਾ।
੫ਤਰਿ ਡੁਬੈ ਡੁਬਾ ਤਰੈ ਜਿਣਿ ਹਾਰੈ ਹਾਰੈ ਸੁ ਜਿਣੰਦਾ।
੬ਉਲਟਾ ਖੇਲੁ ਪਿਰੰਮ ਦਾ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰਿ ਸੀਸ ਨਿਵੰਦਾ।
੭ਆਪਹੁ ਕਿਸੈ ਨ ਜਾਣੈ ਮੰਦਾ ॥੧੨॥

[ਤਾਰਿ=ਨਦੀ। ਤਛੇ=ਕੱਟਣਾ। ਮਿਲਗਿਲ=ਰਲ ਮਿਲਕੇ।]

੧ਵੱਟੇ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਬ੍ਰਿਛ ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ (ਤ੍ਰਖਾਣ) ਨੂੰ ('ਤਾਰਿ') ਨਦੀ ਥੋਂ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। ੨ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ (ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਵੱਢਣਹਾਰੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ) ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ) ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਵੈਰ ਜੀਅ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ (ਭਈ ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਬ੍ਰਿਛ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਾਰਾਂ ?)। ੩ਹਜ਼ਾਰ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਜੋ

ਬੂੜਾਂ ਨੂੰ ਔਖ ਨ ਹੋਵੇ), (ਫਿਰ) ਰਲ ਮਿਲਕੇ ਨੀਵਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ। [੪]ਅਗਰ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਡੋਬਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਜੋ) ਆਪਣਾ (ਧਰਮ) ਛੱਡਕੇ ਬੀ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਪੈਜ ਰਖੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਡੁਬਣ ਨਾਲ ਅਗਰ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗਾ ਵਿਕਦਾ ਹੈ)। [੫]ਪਰੰਤੂ ਭਾਵ ਵਿਚ 'ਤਰਿ ਡੁਬੈ ਡੁਬ ਤਰੈ') (ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ) ਤਾਰਿਆ (ਸਮਝੂ) ਉਹ ਡੁਬੂ, (ਅਰ ਜੋ) ਡੁਬਾ (ਉਹ) ਤਰੂ, ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਹਾਰਦਾ ਤੇ ਹਾਰਣ ਵਾਲਾ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ। [੬]ਇਹ ਖੇਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਉਲਟ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਪਰ ਸਿਰ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ। (ਸਿਰ ਪੁਰ ਪੈਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। "ਊਚਾ ਚੜੈ ਸੁ ਪਵੈ ਪਇਆਲਾ। ਧਰਤਿ ਪੜੈ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਨਾ ਕਾਲਾ॥") [੭](ਗੁਰਸਿਖ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।

੧੩. [ਸਿੱਖ ਨਿੰਮ੍ਰ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੈ]।

[੧]ਧਰਤੀ ਪੈਰਾ ਹੇਠਿ ਹੈ ਧਰਤੀ ਹੇਠਿ ਵਸੰਦਾ ਪਾਣੀ।
[੨]ਪਾਣੀ ਚਲੈ ਨੀਵਾਣ ਨੋ ਨਿਰਮਲੁ ਸੀਤਲੁ ਸੁਧੁ ਪਰਾਣੀ।
[੩]ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ ਸਭਨਾ ਅੰਦਰਿ ਇਕੋ ਜਾਣੀ।
[੪]ਤਤਾ ਹੋਵੈ ਧੁਪ ਵਿਚਿ ਛਾਵੈ ਠੰਢਾ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ।
[੫]ਤਪਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੋ ਠੰਢੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਹਾਣੀ।
[੬]ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ਤਪਤਿ ਵਿਚਿ ਠੰਢਾ ਹੋਵੈ ਬਿਲਮੁ ਨ ਆਣੀ।
[੭]ਗੁਰੂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਏਹ ਨਸਾਣੀ॥ ੧੩॥

[ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੀ=ਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਣਾ।]
[ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ਤਪਤਿ ਵਿਚਿ =ਤੱਤਾ ਹੋਯਾ ਬੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।]

[੧](ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ) ਧਰਤੀ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਦੇ (ਬੀ ਹੇਠ) ਵਸਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿੱਥੇ) [੨]ਨੀਵਾਣ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਖੂਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਡੂੰਘਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। [੩]ਫੇਰ ਇਕ ਰੰਗ ਹੋਕੇ ਬਹੁਰੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ (ਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਬਰਤਨਾਂ) ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ। [੪](ਜੇਕਰ) ਧੁੱਪ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੱਤਾ ਜੇ ਛਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਠੰਢਾ (ਜਿਹਾ) ਹਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤਿਹਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। [੫](ਗੱਲ ਕੀ) ਤਪਣ ਅਤੇ ਸੀਤਲ ਹੋਣ ਵਿਖੇ ਪਰੋਪਕਾਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। [੬]ਤੱਤਾ ਹੋਯਾ ਬੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਕਰਨਾਂ ਜੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ) ਠੰਢਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ (ਅੱਗ ਬੁਝਣ ਵਿਚ, ਜੇ ਅੱਗ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁੱਝ ਸਕਦੀ ਸੀ?) [੭]ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਬੀ ਇਹੋ ਨੀਸਾਣੀ ਹੈ (ਧੁਨੀ ਇਹ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਪਰੋਪਕਾਰ ਕਰਣੋਂ ਆਲਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ)।

੧੪. [ਸਿੱਖ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਤੇ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੈ]।

[੧]ਪਾਣੀ ਅੰਦਰਿ ਧਰਤੀ ਹੈ ਧਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਪਾਣੀ ਵਸੈ।
[੨]ਧਰਤੀ ਰੰਗੁ ਨ ਰੰਗ ਸਭ ਧਰਤੀ ਸਾਉ ਨ ਸਭ ਰਸ ਰਸੈ।
[੩]ਧਰਤੀ ਗੰਧੁ ਨ ਗੰਧ ਬਹੁ ਧਰਤਿ ਨ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਤਰਸੈ।
[੪]ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਕਰਮਿ ਭੂਮਿ ਸਭ ਕੋਈ ਦਸੈ।
[੫]ਚੰਦਨ ਲੇਪੁ ਨ ਲੇਪੁ ਹੈ ਕਰਿ ਮਲ ਮੂਤ ਕਸੂਤੁ ਨ ਧਸੈ।
[੬]ਵੂਠੇ ਮੀਹ ਜਮਾਇਦੇ ਡਵਿ ਲਗੈ ਅੰਗੂਰੁ ਵਿਗਸੈ।

੭ਦੁਖਿ ਨ ਰੋਵੈ ਸੁਖਿ ਨ ਹਸੈ ॥ ੧੪ ॥

[ਰੰਗੁ ਨ ਰੰਗ ਸਭ=ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬੀ ਅਰ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਭੀ ਹਨ। ਗੰਧੁ ਨ ਗੰਧ ਬ੍ਰਹੁ=]
[ਗੰਧ ਨਹੀਂ ਬੀ ਅਰ ਹੈ ਬੀ। ਤਰਸੈ=ਤਰਸਦੇ ਹਨ (ਲੋਕ)।]
[ਧੱਸੈ=ਲਗਣਾ, ਖੁਰਣਾ। ਗੁੱਸੇ ਹੋਣਾ। ਜਮਾਇੰਦੇ=ਅੰਨ ਬੀਜਦੇ।]
[ਡਵਿ=ਦਾਵਾਅਗਨ। ਰੋਵੈ=ਧਰਤੀ ਦਾ ਰੋਣਾ।]

੧ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਟਿਕੀ (ਹੋਈ) ਹੈ ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀ ਪਾਣੀ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਬੀ ਧਰਤੀ ਇਕ ਰਸ ਟਹਿੰਦੀ ਹੈ)। ੨ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਬੀ ਅਰ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਬੀ ਇਸ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹਨ (ਫੁਲਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖੋ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਕੋਈ) ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ (ਬੀ ਅਰ ਸਾਰੇ ਸਵਾਦ ਬੀ) ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ ਦੁਆਰੇ ਸਭ ਰੰਗ ਤੇ ਰਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ੩ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਬੀ (ਅਰ) ਸਾਰੀਆਂ ਗੰਧਾਂ (ਉਸੇ ਦੀਆਂ) ਹਨ, (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਅਨੂਪਮ ਰੂਪ ਬੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ ਭਾਸਦੇ) ਹਨ (ਸਾਰੇ ਲੋਕ 'ਤਰੱਸੈ'=) ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ)। ੪(ਧਰਤੀ) ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਭੂਮੀ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, ਸਭ (ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਦੇ) ਭਾਵ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫ਚੰਦਨ ਦੇ ਲੇਪਾਂ ਨਾਲ (ਧਰਤੀ) ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਰ ਕੋਈ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਦਾ ਕੁਸੂਤ੍ਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਧਸਦੀ ਨਹੀਂ (ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। ੬ਮੀਂਹ ਦੇ ਵਸਿਆਂ (ਲੋਕ ਅੰਨ) ਬੀਜਦੇ ਹਨ, ਦਾਵਾ ਅਗਨੀ ਦੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਅੰਗੂਰ ਫੁਟਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੀਂਹ ਪਿਆਂ ਬੀ ਫਲ ਦੇਂਦੀ ਤੇ ਅੱਗ ਲਗਿਆਂ ਬੀ ਸਰਕੜੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬੂਟੇ ਪੁੰਗਾਰਦੀ ਹੈ)। ੭ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਰੋਂਦੀ ਨਹੀਂ ਅਰ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਭਾਵ-'ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੋਨੋ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰ ਮਾਨੁ ਅਪਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਤਿਨਿ ਜਗਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਾ ॥' ਪੁਨਾ :-'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ॥'

੧੫. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕਮਾਈ]।

੧ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ ਜਾਗਣਾ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਏ।
੨ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਏ।
੩ਥੋੜਾ ਸਵਣਾ ਖਾਵਣਾ ਥੋੜਾ ਬੋਲਨੁ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਏ।
੪ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰੈ ਵਡਾ ਹੋਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਏ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਿ ਗਾਵਦੇ ਰਾਤਿ ਦਿਹੈ ਨਿਤ ਚਲਿ ਚਲਿ ਜਾਏ।
੬ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਪਰਚਾ ਕਰੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਰਚੈ ਮਨ ਪਰਚਾਏ।
੭ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ ॥ ੧੫ ॥

[ਪਿਛਲ ਰਾਤੀ=ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹੀ। ਮਿਠਾ=ਕੋਮਲ ਬਚਨ। ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰ ਸਿੱਖ੍ਯਾ।]
[ਘਾਲਿ=ਕਮਾਈ। ਪਰਚਾ=ਪ੍ਰੇਮ। ਵਲਾਏ=ਰਹੇ।]।

੧ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਗਣਾ ਕਰੇ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਅੱਭ੍ਯਾਸ ਕਰੇ। ੨ਕੋਮਲ ਵਾਕ ਬੋਲੇ, ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ, ਹਥੋਂ ਦੇਕੇ ਭਲਾ ਮਨਾਵੇ, (ਭਾਵ ਹਸਾਨ ਨਾ ਕਰੇ, ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਸਾਨ ਜਾਣੇ)। ੩ਸਵਣਾ, ਖਾਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਕਰੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਸਿਖਿਆ) ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ। ੪ਕਮਾਈ (ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਰਕੇ) ਖਾਵੇ, ('ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰੇ') ਭਲੇ ਕੰਮ ਕਰੇ (ਦਸਵੰਧ ਆਦਿਕ ਦਾਨ ਕਰੇ) ਪਰ ਵੱਡਾ (ਦਾਨੀ) ਬਣਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਾ ਗਿਣਾਵੇ (ਇਨ ਦਾਦ ਰਾ

ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ'। ਜੇਕਰ ਮਾਲੀ ਮਾਲਕ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਡਾਲੀ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮਾਲੀ ਦੀ ਕੀ ਹਿੰਗ ਫਟਕੜੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ੫ਜਿਥੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਰਾਤ ਦਿਨ ਨਿਤ ਤੁਰਕੇ ਜਾਵੇ (ਭਾਵ ਰਾਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਲਸ ਕਰਕੇ ਘੁਰਾੜੇ ਨਾ ਮਾਰੇ), (ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੀ ਕਰੇ ?) ੬ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ ਅਰ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਮਨ ਨੂੰ 'ਪਰਚਾਵੇ' (ਪ੍ਰੇਰੇ)। ੭ਆਸਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਦੁਧ, ਪੁਤ, ਧਨ ਦੀ ਆਸਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰੇ)।

੧੬. [ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਤ ਕਮਾਈ]।

੧ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਸਦਾਵੈ।
੨ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਵੈ।
੩ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹੋਇਕੈ ਖਸਮੈ ਦਾ ਭਾਣਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ।
੪ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੋਇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਿ ਗੋਰਿ ਸਮਾਵੈ।
੫ਮੁਰਦਾ ਪੈ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਪੈਰਾ ਉਪਰਿ ਸੀਸੁ ਧਰਾਵੈ।
੬ਆਪੁ ਗਵਾਏ ਆਪੁ ਹੋਇ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨ ਨਦਰੀ ਆਵੈ।
੭ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਮਾਵੈ ॥੧੬॥

[ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ=ਮਨ, ਜੋ ਬਾਹਰਿ ਨੱਸਦਾ ਹੈ।]

੧ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ (ਬਣਕੇ) ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ (ਇਕ ਰੂਪ ਹੀ) ਸਦਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੨ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖੇ ਅਰ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ (ਮਨ) ਰੋਕ ਕੇ (ਅੰਦਰ) ਰਖੇ। ੩ਹੁਕਮ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋਕੇ ('ਖਸਮ') ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗੇ। ੪ਜੋ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮੁਰੀਦ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਮੁਰਦਾ ਹੈ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਵਿਖੇ ਡੇਰਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੫ਪੈਰੀ ਪੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਹਰੇਕ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਪੁਰ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ('ਜੋ ਦੀਸੈ ਗੁਰ ਸਿਖੜਾ ਤਿਸੁ ਨਿਵਿ ਨਿਵਿ ਲਾਗਉ ਪਾਇ ਜੀਉ')। ੬ਆਪਾ ਭਾਵ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ (ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੭(ਉਕਤ) ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੇਹੇ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ)।

੧੭. ਵਿਰਲੇ ਸਿੱਖ]।

੧ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਦਰਸ਼ਨ ਜੋਤਿ ਪਤੰਗ ਮਿਲੰਦੇ।
੨ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਹੋਇ ਮਿਰਗ ਮਰੰਦੇ।
੩ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਹੁਇ ਭਵਰ ਵਸੰਦੇ।
੪ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਪਿਰਮ ਸਨੇਹੀ ਮੀਨ ਤਰੰਦੇ।
੫ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੇਵ ਕਰੰਦੇ।
੬ਭੈ ਵਿਚਿ ਜੰਮਨ ਭੈ ਰਹਨਿ ਭੈ ਵਿਚਿ ਮਰਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜੀਵੰਦੇ।
੭ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖੰਦੇ ॥੧੭॥

[ਮੀਨ ਤਰੰਦੇ=ਮੱਛੀ ਵਤ ਤਰਦੇ ਹਨ ਜਲ ਵਿਚ।]

(ਜੇਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ) ਜੋਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਤੰਗ ਵਾਂਙ (ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਕੇ) ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੨ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਖੇ ਮਿਰਗ ਵਾਂਙ (ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ) ਜੋ ਮਰਦੇ (ਭਾਵ ਮੋਹਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੩ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਵਿਖੇ ਭਵਰ ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੪(ਜੋ ਪਿਆਰੇ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਕੇ) ਮੱਛੀ ਵਾਂਙ ਤਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੫ਜੋ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ (ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਹੋਕੇ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ । ੬ਭੈ ਵਿਖੇ ਜੰਮਕੇ ਭੈ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਰ ਭਯ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਗੁਰਸਿਖ (ਸਦਾ ਹੀ) ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਥੋਂ ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਵਾਂਗੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਖੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਪ੍ਰੀਤ ਰਖਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਚਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।) ੭ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਚਖਦੇ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ।

੧੮. [ਸਿੱਖੀ ਸਰਬ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ]।

੧ਲਖ ਜਪ ਲਖ ਸੰਜਮਾ ਹੋਮ ਜਗ ਲਖ ਵਰਤ ਕਰੰਦੇ।
੨ਲਖ ਤੀਰਥ ਲਖ ਊਲਖਾ ਲਖ ਪੁਰੀਆ ਲਖ ਪੁਰਬ ਲਗੰਦੇ।
੩ਦੇਵੀ ਦੇਵਲ ਦੇਹੁਰੇ ਲਾਖ ਪੁਜਾਰੀ ਪੂਜ ਕਰੰਦੇ।
੪ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਭਰਮਦੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਲਖ ਫੇਰਿ ਫਿਰੰਦੇ।
੫ਲਖ ਪਰਬਤ ਵਣਖੰਡ ਲਖ ਲਖ ਉਦਾਸੀ ਹੋਇ ਭਵੰਦੇ।
੬ਅਗਨੀ ਅੰਗੁ ਜਲਾਇਦੇ ਲੱਖ ਹਿਮੰਚਲਿ ਜਾਇ ਗਲੰਦੇ।
੭ਗੁਰੁ ਸਿਖੀ ਸੁਖੁ ਤਿਲੁ ਨ ਲਹੰਦੇ ॥੧੮॥

[ਊਲਖਾ=ਔਘੜ ਫਕੀਰ, ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ। ਪੁਰੀਆ=ਕਾਸ਼ੀ ਮਥਰਾ ਆਦਿਕ।
ਸੁਖੁ ਤਿਲੁ=ਸੁਖ ਦਾ ਤਿਲ ਭਾਵ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਜਪੀਏ ਲੱਖਾਂ ਤਪੀਏ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜਮ ਲੱਖਾਂ ਵਰਤ (ਨੇਮਾਦਿਕ ਉਪਾਵ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ੨ਲੱਖਾਂ ਤੀਰਥ, ਲੱਖਾਂ ਕੰਨਪਾਟੇ ਜੋਗੀਸ਼ਰ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਪੁਰੀਆਂ (ਕਾਂਸ਼ੀ ਮਥਰਾਦਿਕ ਹਨ), ਲੱਖਾਂ ਪੁਰਬ (ਕੁੰਭ ਆਦਿਕ) ਲਗਦੇ ਹਨ । ੩ਲੱਖਾਂ ਠਾਕਰ ਦੁਆਰੇ, ਦੇਹੁਰੇ, ਸਮਾਧਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਪੁਜਾਰੀ ਪੂਜਾ ਕਰਣਹਾਰੇ ਹਨ । ੪(ਲੱਖਾਂ) ਜਲਾਂ, ਥਲਾਂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼ ਪੁਰ ਭੋਣਹਾਰੇ ਹਨ, ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਫੇਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ੫ਲੱਖਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਣਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸੀ ਹੋਕੇ (ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਛੱਡਕੇ ਬਾਹਰ) ਭਟਕਦੇ ਹਨ । ੬(ਪੰਜ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਕੇ) ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾੜਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਹਿਮਾਲਾ (ਪਹਾੜ ਪਰ) ਜਾ ਕੇ ਗਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?)। ੭ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਫਲ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਭਾਵ–ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਕਤ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਖੇ ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਬਾਹਲਾ ਉਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਖੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾਈ (ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਹੈ) ਬਾਹਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗਰੀਬ ਦਾ ਕਰਮ ਤਿਲ ਦਾ ਮਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੯. [ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਬਿਨ ਗਤਿ ਨਹੀਂ]।

੧ਚਾਰਿ ਵਰਣ ਕਰਿ ਵਰਤਿਆ ਵਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਕਿਹੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ।
੨ਛਿਅ ਦਰਸਨੁ ਭੇਖ ਧਾਰੀਆ ਦਰਸਨ ਵਿਚਿ ਨ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ।

[੩]ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਵ ਧਰਿ ਨਾਉ ਗਣਾਇ ਨ ਨਾਉ ਧਿਆਇਆ।
[੪]ਰਾਵਲ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥੁ ਨ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
[੫]ਬਹੁ ਰੂਪੀ ਬਹੁ ਰੂਪੀਏ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਲੇਖੁ ਮਿਟਾਇਆ।
[੬]ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਚਲਦੇ ਸੰਗ ਲਖ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਨ ਰੰਗ ਰੰਗਾਇਆ।
[੭]ਵਿਣ ਗੁਰੁ ਪੂਰੇ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ ॥ ੧੯ ॥

[ਵਰਨੁ ਚਿਹਨੁ=ਰੂਪ ਰੰਗ। ਰਾਵਲ=ਜੋਗੀ।]

[੧]ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਵਿਖੇ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ) ਵਰਣ ਚਿਹਨ (ਕੋਈ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ। [੨]ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਭੇਖੀਆਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਵਿਖੇ (ਈਸ੍ਵਰ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ (ਭਾਵ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਮਲਿਨਤਾ ਦੀ ਪਕੜ ਕਰਕੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਨਾ ਹੋਇਆ)। [੩]ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਉਂ (ਗਿਰੀ, ਪੁਰੀ, ਭਾਰਤੀ, ਆਦਿ) ਰਖਾਏ, (ਓਹ ਬੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਨਾਉਂ ਹੀ ਗਿਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ) ਨਾਮ (ਕਿਸੇ ਨਾ) ਜਪਾਇਆ। [੪]ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਭੇਖ) ਥਾਪੇ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਅਲਖ ਹੀ ਰਿਹਾ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਾ ਲਖ ਸਕੇ। [੫]ਬਹੁ ਰੂਪੀ ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਕਰਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਕੋਈ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਰ ਕੋਈ (ਉਸ ਦੀ) ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਟਾ ਸਕਿਆ (ਗੱਲ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬੀ ਕੁਝ ਨਾ ਆਇਆ)। [੬](ਲਖਾਂ ਮੰਡਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ) ਮਿਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਥ ਚਲਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੁ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਖੇ ਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ। [੭]ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮੋਹਤ ਰਹੇ, (ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਬਾਝ ਉਕਤ ਵਰਣਾਦਿਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਵਿਖੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੈ)।

੨੦. [ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ]।

[੧]ਕਿਰਸਾਣੀ ਕਿਰਸਾਣ ਕਰਿ ਖੇਤ ਬੀਜਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਨ ਲਹੰਦੇ।
[੨]ਵਣਜੁ ਕਰਨਿ ਵਾਪਾਰੀਏ ਲੈ ਲਾਹਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਨ ਵਸੰਦੇ।
[੩]ਚਾਕਰ ਕਰਿ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਨ ਸੁਨਹ ਕਰੰਦੇ।
[੪]ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਚੰਗਿਆਈਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਤਬ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੰਦੇ।
[੫]ਰਾਜੇ ਪਰਜੇ ਹੋਇਕੈ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵਾਦੁ ਨ ਪਾਰਿ ਪਵੰਦੇ।
[੬]ਗੁਰਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਰਿ ਮੇਲ ਮਿਲੰਦੇ।
[੭]ਗੁਰਮਤਿ ਚਲਦੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥ ੨੦ ॥

[ਕਿਰਸਾਣੀ=ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ। ਵਣਜ=ਵਪਾਰ। ਵਾਦ=ਝਗੜੇ।]

[੧]ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਲੋਕ ਜਿਮੀਂਦਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਖੇਤ ਬੀਜ ਕੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਆਤਮ ਫਲ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। [੨]ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਲਾਭ ਉਠਾਕੇ ਸ੍ਵੈਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। [੩]ਨੌਕਰ ਲੋਕ ਚਾਕਰੀ ਕਰਕੇ ਅਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਸਨੇਹ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ (ਭਾਵ ਚਾਕਰੀ ਦੀ ਖਟੀ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਰਾਗਦ੍ਵੈਖ ਦੀ ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। [੪]ਪੁੰਨ ਦਾਨਾਦਿਕ ਭਲਾਈਆਂ ਕਰਨਹਾਰੇ ਕਈ ('ਕਰਤਬ') ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ)। [੫]ਰਾਜੇ, ਰਯਤ, ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ (ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਝਗੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਭਉਜਲ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। [੬](ਜੋ ਲੋਕ) ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਦੇ ਸਿਖ ਹੋਕੇ, ਗੁਰ ਸਿੱਖਯਾ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੇਲ ਵਿਖੇ (ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਸੁਖਾਂ ਤੇ ਪਦਾਂ ਨੂੰ) ਮਿਲਦੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ। [੭](ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੀ

ਸਿੱਖਯਾ ਵਿਖੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, (ਅਜਿਹੇ) 'ਬੰਦੇ' ਵਿਰਲੇ ਹਨ ।

੨੧. [ਬਿਨ ਗੁਣ ਗੁਰੂ] ।

੧ਗੁੰਗਾ ਗਾਵਿ ਨ ਜਾਣਈ ਬੋਲਾ ਸੁਣੈ ਨ ਅੰਦਰਿ ਆਣੈ।
੨ਅੰਨ੍ਹੈ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵਈ ਰਾਤਿ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਘਰੁ ਨ ਸਿਞਾਣੈ।
੩ਚਲਿ ਨ ਸਕੈ ਪਿੰਗੁਲਾ ਲੂਲ੍ਹਾ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਹੇਤੁ ਨ ਜਾਣੈ।
੪ਸੰਢਿ ਸਪੁਤੀ ਨ ਥੀਐ ਖੁਸਰੇ ਨਾਲਿ ਨ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ।
੫ਜਣਿ ਜਣਿ ਪੁਤਾ ਮਾਈਆਂ ਲਾਡਲੇ ਨਾਵ ਧਰੇਨ ਧਿਙਾਣੈ।
੬ਗੁਰਸਿਖੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਣੁ ਸੂਰਜੁ ਜੋਤਿ ਨ ਹੋਇ ਟਟਾਣੈ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵਖਾਣੈ ॥੨੧॥

[ਲਾਡਲੇ=ਚੰਗੇ ਨਾਉ ।]

੧(ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਜੀਭ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਗੁੰਗਾ ਗਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ. (ਨਿਸਚੇ ਰੂਪੀ ਕੰਨਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਬੋਲਾ (ਹਰਿ ਜਸ ਨੂੰ) ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਅੰਦਰ ਆਣੇ (ਭਾਵ ਧਾਰਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ੨(ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਅੱਖਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ (ਅਵਿੱਦਯਾ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ) ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ । ੩ਪਿੰਗਲਾ (ਭੈ ਰੂਪੀ ਪੈਰਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ) ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਉਪਕਾਰ ਰੂਪੀ) ਹਥਾਂ ਬਾਝ 'ਲੂਲ੍ਹਾ' ਟੁੰਡਾ ਗਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦਾ। ੪ਸੰਢ (ਅਨੀਸ਼੍ਵਰ ਵਾਦੀ ਜੱਗਯਾਸੂ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਸਪੁਤੀ (ਗਿਆਨ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ) ਨਾਲ (ਜਗਯਾਸੂ ਰੂਪ ਤੀਵੀਂ) ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦੀ। ੫ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਜਣ ਜਣਕੇ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਬਦੋ-ਬਦੀ (ਚੰਗੇ) ਨਾਮ ਧਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਚੰਗੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੱਚ ਮੁਚ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ)। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਟਟਹਿਣਿਆਂ (ਦਾ ਚਾਨਣ) ਸੂਰਜ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਏ (ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਿਚ ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਬੱਧਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਦੈਵੀ ਗੁਣ, ਪ੍ਰੇਮ, ਨਿਸ਼ਚਾ, ਵਿਚਾਰ, ਦੈਵੀ ਭੈ, ਉਪਕਾਰ, ਨਾਸਤਕਤਾ ਅੱਗਜਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਅਫਲ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਟਟਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।

੨੨. [ਸਿੱਖੀ ਸਰਬ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ]।

੧ਲਖ ਧਿਆਨ ਸਮਾਧਿ ਲਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੂਪਿ ਨ ਅਪੜਿ ਸਕੈ।
੨ਲਖ ਗਿਆਨ ਵਖਾਣਿ ਕਰਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਉਡਾਰੀ ਥਕੈ।
੩ਬੁਧਿ ਬਲ ਬਚਨ ਬਿਬੇਕ ਲਖ ਢਹਿ ਢਹਿ ਪਵਨਿ ਪਿਰਮ ਦਰ ਧਕੈ।
੪ਜੋਗ ਭੋਗ ਬੈਰਾਗ ਲਖ ਸਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਗੁਣ ਵਾਸ ਮਹਕੈ।
੫ਲਖ ਅਚਰਜ ਅਚਰਜ ਹੋਇ ਅਬਿਗੱਤ ਗਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਕੈ।
੬ਵਿਸਮਾਦੀ ਵਿਸਮਾਦੁ ਲਖ ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਿਚਿ ਸਹਮਿ ਸਹਕੈ।
੭ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਅਖਿ ਫਰਕੈ ॥੨੨॥

੧ਲਖਾਂ ਧਿਆਨੀ ਲੋਕ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ

ਸੱਕੇ। [੨]ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨੀ ਵਜਾਖਰਜ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਸ਼ਬਦ (ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ) ਸੁਰਤ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਵਿਖੇ ਥਕਤ ਹੋ ਗਏ। [੩]ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਬਲ ਅਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲੱਖਾਂ ਕੀਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਿਰੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਥੋਂ ਧੱਕੇ ਖਾ ਢਹਿ (ਗਿਰ) ਗਏ। [੪]ਜੋਗੀ, ਭੋਗੀ ਲੱਖਾਂ ਵਿਰਕਤ ਲੋਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਹਿਕ (ਭਾਵ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ੌਕਤਾਂ ਨੂੰ) ਦੇਖਕੇ ਸਹਾਰ ਨਾ ਸਕੇ (ਗੱਲ ਕੀ ਸੁਤ, ਵਿਤ, ਲੋਕ ਦੀ ਈਖਣਾ ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਈਖਣਾ ਥੋਂ ਹੱਥ ਧੋ ਬੈਠੇ)। [੫]ਲੱਖਾਂ ਅਚਰਜ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ) ਅਚਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ('ਅਬਿਗਤ'=) ਪਰਮਾਤਮ, ਦੀ ਗਤੀ ('ਅਬਗਤ'=) ਔਖਿਆਈ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਖੇ ਅੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਵਿਸਮਾਦਾਂ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ (ਲੋਕ ਅਤੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ) ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਵਿਚ ਸਹਿਮ (ਡਰ) ਨਾਲ ਸਹਿਕਦੇ ਹਨ। [੭](ਏਹ ਸਾਰੇ) ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅੱਖ ਫਰਕਣ (ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਗੇ ਅੱਖ ਫਰਕਣ ਵਿਖੇ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਗੁਰਸਿਖੀ ਥੋਂ ਅੱਖ ਬੁਧੀ ਦੀ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਸਿੱਖੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ, ਮਤ ਆਦਿ ਏਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਅਨੇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਉੱਤਮ ਗਤੀਆਂ ਦੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਂ ਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਮੁਕਤੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਪਜਾਰੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ–"ਗੁਰੂ ਕੌਣ ਹੈ?" ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

--o--

ਵਾਰ ੨੯.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਣ]।

[੧]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੁ ਨਾਉ ਸਦਵਾਇਆ।
[੨]ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥੁ ਚਲਾਇਆ।
[੩]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਗਾਂਵਦੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਵਾਇਆ।
[੪]ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਉਪਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਪਿ ਤਰੈ ਸੈਂਸਾਰੁ ਤਰਾਇਆ।
[੫]ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਥੁ ਮਿਲਿ ਚੂਨੇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਚੜਾਇਆ।
[੬]ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਿਮਰਣ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਮਿਲਿ ਗੁਰਪੂਰਾ ਪਾਇਆ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡੁ ਵਸਾਇਆ ॥੧॥

[ਆਦੇਸ=ਨਮਸਕਾਰ। ਵਾਇਆ=ਵਜਾਇਆ। ਸਚਖੰਡੁ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਥਾਨ।]

ਉਨੱਤੀਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਨਮਸਕਾਰਾਤਮਕ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:–

[੧]ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਸਦਾਯਾ (ਭਾਵ 'ਸਤਿਗੁਰ' ਕਹਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਚ ਦਾ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ)। [੨]ਚਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ

ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪੰਥ ਚਲਾਯਾ ਹੈ । ੩ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ (ਜੋ) ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨੀ ਵਜਾਈ ਹੈ । ੪ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖੀ ਹੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪ ਤਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਸਾਖੀ ਭਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਕੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪ ਤਰਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਆਖੀ)। ੫(ਜਿਵੇਂ) ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ, ਕੱਥ ਤਿੰਨੇ (ਥੋਕ) ਚੂਨੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਟਾ ਕੇ (ਸੁਰੰਗ) ਲਾਲ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਚਾਰੇ ਵਰਨ ਮਿਲਕੇ, ਇਕ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ)। ੬ਪੂਰਣ (ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮਤ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਸਾਰੀ ਕਰ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ) । ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਚਖੰਡ (ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਬੀ ਆਪ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੀ) ਵਸਾਯਾ ਹੈ।

੨. {ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਇਆ ?}।

੧ਪਰਤਨ ਪਰਧਨ ਪਰਨਿੰਦ ਮੇਟਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ।
੨ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇਕੈ ਬਾਹਰਿ ਜਾਂਦਾ ਵਰਜਿ ਰਹਾਇਆ।
੩ਮਨਿ ਜਿਤੈ ਜਗੁ ਜਿਣਿ ਲਇਆ ਅਸਟਧਾਤੁ ਇਕਧਾਤੁ ਕਰਾਇਆ।
੪ਪਾਰਸ ਹੋਏ ਪਾਰਸਹੁ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਵੇਸੁ ਦਿਖਾਇਆ।
੫ਜੋਗ ਭੋਗ ਜਿਣਿ ਜੁਗਤਿ ਕਰਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇਆ।
੬ਆਪੁ ਗਇਆ ਆਪ ਵਰਤਿਆ ਭਗਤਿਵਛਲ ਹੋਇਵਸਗਤਿ ਆਇਆ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਲਖ ਅਖਾਇਆ ॥੨॥

[ਪਰਤਨ=ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ।]

੧ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਰਧਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ (ਦੇ ਵਿਕਾਰ) ਨੂੰ ਮੇਟਕੇ ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ (ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ) ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਈ। ੨ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਕੇ (ਵਿਖਯਾਂ ਵਿਖੇ) ਭਟਕਦੇ ਨੂੰ ਅੰਤਰਮੁਖ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੩ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਐਉਂ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਿਤ ਲੀਤਾ ਹੈ ("ਮਨ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥") ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰੇ ਆਸ਼ਰਮ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ) ੪ਪਾਰਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਅਵੇਸ਼) ਘਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ੫ਜੋਗ ਭੋਗ ਤੇ ਜੁਗਤੀ ਕਰਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋਕੇ) ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ੬ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਆਪ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਦਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ (ਜਾਣਦੇ) ਹਨ, ਭਗਤ ਵੱਛਲ (ਹਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ) ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭(ਅਜਿਹੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੩. [ਅਸਾਧ ਸਤਿਸੰਗ ਨੇ ਸਾਧੇ]।

੧ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਮਿਲਿ ਸਾਧਸੰਗ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮਕਰਿ ਸਾਧੇ।
੨ਹਉਮੈ ਦੁਰਮਤਿ ਪਰਹਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਅਰਾਧੇ।
੩ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਨੋ ਲੰਘਿਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧੇ।
੪ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰ ਏਕ ਜਾਣਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇ ਉਪਾਧੇ।

[੫]ਜੰਮਣਹੁ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਅਜਰਾਵਰਿ ਮਿਲਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧੇ।
[੬]ਆਸ ਨ ਤ੍ਰਾਸ ਉਦਾਸ ਘਰਿ ਹਰਖ ਸੋਗ ਵਿਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਧੇ।
[੭]ਮਹਾ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਾਧੇ ॥੩॥

[ਅਜਰਾਵਰਿ=ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁਢਾਪਾ ਅਵਰਣ ਨਾ ਕਰੇ।]
[ਮਹਾ ਅਸਾਧ=ਵਡੇ ਅਸਾਧ, ਭਾਵ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਸਮਾਨ ਜਾਣ ਕਰ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਵਿਖੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਆਰਾਧਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਸਗਮਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਖ ਰੋਗ ਰੂਪ ਅਰ ਦੁਖ ਦਾਰੂ ਰੂਪ ਹਨ "ਦੁਖੁ ਦਾਰੂ ਸੁਖੁ ਰੋਗੁ ਭਇਆ ਜਾ ਸੁਖੁ ਤਾਮਿ ਨ ਹੋਈ॥")। [੨]ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਦੁਰਮਤ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਗੁਰਮਤ ਲੈਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਆਦਿਕ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣਾਂ ਥੋਂ ਲੰਘਕੇ, ਗੁਰਮੁਖ, (ਸਤਿਰੂਪ) ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ) ਸਮਾਧੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। [੪]ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਇਕ (ਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। [੫]ਜਨਮ ਮਰਨ ਅਰ ਬੁਢਾਪੇ (ਦੇ ਦੁਖ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ (ਅਗਮ ਅਗਾਧ) ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਆਸਾ ਤੇ ਭੈ ਥੋਂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਉਦਾਸ ਰਹਿਕੇ ਹਰਖ ਤੇ ਸੋਗ, ਵਿਖ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਇਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ) ਧਾਰਣ ਕੀਤੇ ਹਨ। [੭]ਮਹਾਂ ਅਸਾਧ (ਉਕਤ ਸੁਖ ਦੁਖ, ਹਰਖ ਸੋਗਾਦਿਕ ਜੋ) ਸਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ ("ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੋਨੋ ਸਮਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰੁ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨਾ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਤਿਨਿ ਜਗਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਾ॥")।

੪. [ਸਿੱਖ ਕਰਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗ]।

[੧]ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣੁ ਸਤ ਗੁਣੁ ਜਿਤਾ।
[੨]ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਸੰਕਲਪ ਕਰਿ ਇਕ ਮਨ ਹੋਇ ਵਿਗੋਇ ਦੁਚਿਤਾ।
[੩]ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਲਿਵ ਅੰਦਰਿ ਇਕੁ ਬਾਹਰਿ ਬਹੁ ਭਿਤਾ।
[੪]ਮਾਤ ਲੋਕ ਪਾਤਾਲ ਜਿਣਿ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਅਥਿਤਾ।
[੫]ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਕਰਿ ਪਤਿਤ ਪਵਿਤਾ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਅਤੁਲੁ ਅਡੋਲ ਅਮੋਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪੀੜਿ ਨਪਿਤਾ ॥੪॥

[ਵਿਗੋਇ ਦੁਚਿਤਾ=ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਭਿਤਾ=ਤਰ੍ਹਾਂ।]
[ਅਥਿਤਾ=ਪੂਜਨੀਕ। ਪੀੜ ਨਪਿਤਾ=ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।]

[੧]ਪਵਣ, ਜਲ, ਅਗਨੀ ਜੋ ਕਿ ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ, (ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਤਿੰਨੇ) ਗੁਣਾਂ ਦੇ (ਰੂਪ ਹਨ) ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ ਹਨ। [੨]ਮਨ ਬਚ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਕਰਕੇ (ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਾਵ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ) ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਪੰਚ ਤਤ ਦੇ ਮਨ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਉਨਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ, "ਇਹੁ ਮਨੁ ਲੈ ਜਉ ਉਨਮਨਿ ਰਹੈ ॥ ਤਉ ਤੀਨਿ ਲੋਕ ਕੀ ਬਾਤੈ ਕਹੈ ॥" ਇਕ ਮਨ ਦਾ ਕੀ ਰੂਪ ਹੈ?) ਦੂਜੀ ਚਿੰਤਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। [੩]ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਜਾਨ ਦੀ ਲਿਵ ਹੀ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਲੋਕ ਤੇ ਵੇਦ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਇਕ ਰੂਪ ਅਰ ਬਾਹਰੋਂ (ਬਹੁ ਭਿਤਾ) ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਸਭ ਨਾਲ ਮਿੱਠਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰਮੋਹ ਹਨ। "ਦੀਸਿ ਆਵਤ ਹੈ ਬਹੁਤੁ ਭੀਹਾਲਾ ॥ ਸਗਲ ਚਰਨ ਕੀ ਇਹੁ ਮਨ ਰਾਲਾ ॥")। [੪]ਇਸ ਲੋਕ ਅਰ ਪਾਤਾਲ (ਦੇ

ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ) ਜਿਤ ਲੀਤਾ ਹੈ, ਸੁਰਗ ਲੋਕ (ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਜਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ 'ਅਥਿੱਤਾ'=ਪੂਜਨੀਕ ਹਨ) । ⁵ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਨਿਵਕੇ ਚਲਦੇ ਤੇ ਹੱਥੋਂ ਦੇਕੇ ਪਾਪਾਂ ਥੋਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਪਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਹੱਥੋਂ ਦਾਨ ਦੇਕੇ) । ⁶ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ('ਸੁਖ ਫਲ') ਆਤਮ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਉਹ ਕਿਹਾ ਫਲ ਹੈ ?) ਅਤੁਲ, ਅਡੋਲ, ਅਮੋਲ, ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਦਾਰਥ ਹੈ । ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਿਲਕੇ (ਮਨ ਨੂੰ) ਪੀੜਕੇ (ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਦਾ) ਪਿੱਤਾ (ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ) ।

੫. [ਸਿੱਖ ਗਤੀ, ਸਾਧ ਸੰਗ (ਚਾਰ ਗਿਣਤੀ)]।

¹ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਹਥ ਜੋੜਿ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਰਹਨਿ ਖੜੋਤੇ।
²ਚਾਰੇ ਚਕ ਨਿਵਾਇਆ ਪੈਰੀ ਪੈ ਇਕ ਸੂਤਿ ਪਰੋਤੇ।
³ਵੇਦ ਨ ਪਾਇਨਿ ਭੇਦ ਕਿਹ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਸ੍ਰੋਤੇ।
⁴ਚਹੁ ਜੁਗਿ ਅੰਦਰ ਜਾਗਦੀ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜਗਮਗ ਜੋਤੇ।
⁵ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਇ ਗੁਰਸਿਖ ਵੜੀਅਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੋਤੇ।
⁶ਧਰਮਸਾਲ ਵਿਚਿ ਬੀਜਦੇ ਕਰਿ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸੁ ਵਣਜ ਸਓਤੇ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਦਾਦੇ ਪੋਤੇ ॥੫॥

[ਗੋਤੇ=ਗੋਤ੍ਰਾਚਾਰ । ਵੜੀਅਨਿ=ਵੜਦੇ ਹਨ, ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ।]

¹ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਹਥ ਜੋੜ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ (ਹੋਕੇ) ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ²ਚਾਰੇ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਕੀ ਕਰਕੇ ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਸੱਤਾ ਦੇ) ਸੂਤ ਵਿਖੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਰੋਤਾ ਹੈ (ਉਸਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ । ³ਵੇਦ ਬੀ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ, ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਪੰਡਤ ਤੇ ਸੁਣ ਸੁਣ ਸ੍ਰੋਤੇ (ਹਾਰ ਗਏ, ਜਾਣਦੇ ਕੀ ਹਨ ?) ⁴ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਜਗਮਗ ਕਰ ਕੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਜੋਤ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ । ⁵ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਰਣ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਕੇ ਆਪਣੇ ਗੋਤ੍ਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜਾਤਾਭਿਮਾਨ ਛੱਡਕੇ ਅਚਯੁਤ ਗੋਤ੍ਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ⁶ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਸਫਲਾ ਵਣਜ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠਾਦਿਕ ਸਬਦ ਚੌਂਕੀਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ) । ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਦਾਦੇ ਪੋਤਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ, ਸਿਖਾਂ ਪੁਤਾਂ ਭਾਈਆਂ ਭਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ) ।

੬. [ਗੁਰਭਾਈ ਸਾਧ ਸੰਗ (੫ ਗਿਣਤੀ)] ।

¹ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰੁ ਸਾਧੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਦੀ ਜੋਹ ਮਿਟਾਈ।
²ਸਤੁ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸਮਰਥੁ ਸੁਗਰਥੁ ਸਮਾਈ।
³ਪੰਜੇ ਤਤ ਉਲੰਘਿਆ ਪੰਜਿ ਸਬਦ ਵਜੀ ਵਾਧਾਈ।
⁴ਪੰਜੇ ਮੁਦ੍ਰਾ ਵਸਿ ਕਰਿ ਪੰਚਾਇਣ ਹੁਇ ਦੇਸ ਦੁਹਾਈ।
⁵ਪਰਮੇਸਰ ਹੈ ਪੰਜ ਮਿਲਿ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।
⁶ਪੰਜ ਮਿਲੇ ਪਰਪੰਚ ਤਜਿ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਸਬਦ ਲਿਵਲਾਈ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੋਹਨਿ ਗੁਰ ਭਾਈ ॥੬॥

[ਜੋਹ=ਤਾੜ ਤੱਕ। ਸੁਗਰਥੁ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਪੰਜੇ ਮੁਦ੍ਰਾ=ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ।
ਪਰਪੰਚ=ਛਲ ਵਲ।]

¹ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਲੋਭ ਮੋਹ ਦੀ ਤਾੜ ਮਿਟਾ ਦਿਤੀ ਹੈ (ਕਿ ਵਿਸ਼ਯ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ) । ²ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਰੱਥਾ ਸਮਾ ਰਹੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੰਜ ਗੁਣ ਸਦਾ ਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ³ਪੰਜੇ ਤਤ (ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਯੂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼) ਥੋਂ ਲੰਘ ਗਏ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਤੱਤ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ) ਪੰਜੇ ਸਬਦਾਂ ਦੀ ਵਧਾਈ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ । ⁴ਪੰਜੇ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ (ਜੋਗ ਮੱਤ ਦੀਆਂ ਖੇਚਰੀ, ਭੂਚਰੀ, ਚਾਚਰੀ ਉਨਮਨੀ ਅਤੇ ਭੁਯੰਗਮੀ) ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਪੰਜ ਗਯਾਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ;) (ਇਸ ਲਈ) ਪੰਚਾਇਣ (ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਪੰਚ) ਹੋਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਦੁਹਾਈ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ ਹਨ) । ⁵ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਖੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਯਥਾ :–'ਇਕ ਸਿਖ ਦੋਇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਪੰਜੀਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ') ਉਹ ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਅਲੇਖ ਹੈ ਕੀਮਤ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ । ⁶ਪੰਜ (ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਿਲੇ ? (ਜਦ 'ਪਰਪੰਚ') ਫਲ ਵਲ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੀ ਲਿਵ ਲਾਈ । ⁷ਐਉਂ (ਇਕ ਲਿਵ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰਭਾਈ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ ।

੭. [ਗੁਰਮੁਖ, ਸਾਧ ਸੰਗ (੬ਗਿਣਤੀ)] ।

¹ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਤਰਸਣਿ ਘਣੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ।
²ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਮਝਾਵਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
³ਰਾਗ ਨਾਦ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ।
⁴ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਕਰਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸੂਰਜੁ ਇਕੁ ਚਲਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ।
⁵ਛਿਅ ਰਸ ਸਾਉ ਨ ਪਾਇਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ ।
⁶ਜਤੀ ਸਤੀ ਚਿਰੁ ਜੀਵਣੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤਿ ਹੋਇ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ੭ ॥

[ਤਰਸਣਿ=ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।]

¹ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਜੋਗੀ ਜੰਗਮਾਦਿਕ) ਘਣੇ ਤਰਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ? (ਪਰੰਤੂ ਓਹ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ²ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਪਾਠੀ ਬੀ ਬਾਹਲੀਆਂ) ਸਮਝਾਵਣੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ³ਛੀ ਰਾਗਾਂ (ਦੇ ਗਵੱਯੇ ਬੀ) ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੀਤੀ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ⁴ਛੇ ਰੁੱਤਾਂ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ (ਸਭ ਵਿਚ) ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੋਣ ਦਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ⁵ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਜੋ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਰਸ ਚੱਖਿਆ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਸੁਆਦ ਛੀ ਰਸ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ (ਭਾਵ ਖਟ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਸ ਬੀ ਹੈਰਾਨ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਆਨੰਦਦਾਇਕ ਨਹੀਂ) । ⁶ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਚਿਰ ਜੀਵਣੇ, ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ, ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਮੋਹਤ ਹੀ ਰਹੇ । ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣਹਾਰ (ਗੁਰਮੁਖ) ਸਹਜਿ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੮. [ਸ਼ਬਦ ਕਮਾਈ, ਸਾਧ ਸੰਗ–(੭ ਗਿਣਤੀ)] ।

¹ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਮਾਇ ਲੈ ਭਵਜਲ ਅੰਦਰਿ ਰਹੇ ਨਿਰਾਲਾ ।
²ਸਤੇ ਦੀਪ ਅਨ੍ਹੇਰੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀਪਕੁ ਸਬਦ ਉਜਾਲਾ ।
³ਸਤੇ ਪੁਰੀਆ ਸੋਧੀਆ ਸਹਜ ਪੁਰੀ ਸਚੀ ਧ੍ਰਮਸਾਲਾ ।
⁴ਸਤੇ ਰੋਹਣਿ ਸਤ ਵਾਰ ਸਾਧੇ ਫੜਿ ਫੜਿ ਮਥੇ ਵਾਲਾ ।

[੫]ਤ੍ਰੈ ਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਸੁਖਾਲਾ।
[੬]ਸਤੇ ਸੁਰ ਭਰਪੂਰੁ ਕਰਿ ਸਤੀ ਧਾਰੀ ਪਾਰਿ ਪਿਆਲਾ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮਾਲਾ ॥ ੮ ॥

[ਮਥੇ ਵਾਲਾ=ਸਿਰੋਂ ਫੜਕੇ। ਤ੍ਰੈ ਸਤੇ=੭ ਅਕਾਸ਼, ੭ ਪਤਾਲ, ੭ ਦੀਪ, ਅਥਵਾ ਤ੍ਰੈ]
[ਸੱਤੇ, ਇੱਕੀ ਪੁਰੀਆਂ। ਸੱਤੇ ਸੁਰ=ਸਾ, ਰੇ, ਗਾ, ਮਾ, ਪਾ, ਧਾ, ਨੀ।]
[ਸਤੀ ਧਾਰੀ=ਸੱਤ ਧਾਰ ਥੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ।]

[੧]ਸਤ ਸਮੁੰਦ (ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਤੇ ਮਨ ਬੁੱਧੀ) ਵਸੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੨]ਸਤੇ ਦੀਪਾਂ ਵਿਖੇ ਹਨੇਰਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀਪ ਦਾ ਉਜਾਲਾ (ਚਾਨਣਾ) ਹੈ। [੩]ਸਤੇ ਪੁਰੀਆਂ (ਸਤ ਭੂਮਕਾਂ) ਨੂੰ ਸਾਧ ਕੇ 'ਸਹਜ ਪੁਰੀ' ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲ ਬਣਾਈ, (ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਭ ਪੁਰੀਆਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [੪]ਸੱਤੇ ਰੋਹਣੀ (ਆਦਿ ਨਿਖੱਤ੍ਰ) ਸੱਤ ਵਾਰ ਸਿਰੋਂ ਫੜਕੇ ਸਾਧ ਲੀਤੇ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਵਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਏ ਹਨ)। [੫]ਤ੍ਰੈ ਸੱਤੇ (ਇੱਕੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ) ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਥੋਂ ਅਰ ਵੀਹ ਇਕੀ (ਆਦਿਕ ਗਿਣਤੀਆਂ) ਥੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। [੬]ਸੱਤੇ ਸੁਰਾਂ (ਸਾ, ਰੇ, ਗਾ, ਮਾ, ਪਾ, ਧਾ, ਨੀ) ਨੂੰ (ਨਾਮ ਨਾਲ) ਲਬਾਲਬ ਕਰਕੇ ਸਤ ਧਾਰ (ਪਹਾੜ ਥੋਂ, ਭਾਵ, ਮਤਾਂ ਥੋਂ) ਪਾਰ ਪਏ ਹਨ। (ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ?) [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ (ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਹੈ।

੯. [ਮਨਵਸ, ਸਾਧ ਸੰਗ--(੮ ਗਿਣਤੀ)]।

[੧]ਅਠਖੰਡਿ, ਪਾਖੰਡ ਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਧਿਆਇਆ।
[੨]ਅਸਟਧਾਤੁ ਪਾਰਸ ਮਿਲਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੰਚਨੁ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇਆ।
[੩]ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕਾ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ।
[੪]ਅਠੇ ਪਹਰ ਅਰਾਧੀਐ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[੫]ਅਸਟ ਕੁਲੀ ਵਿਹੁ ਉਤਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਨ ਮੋਹੇ ਮਾਇਆ।
[੬]ਮਨੁ ਅਸਾਧੁ ਨ ਸਾਧੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧਿ ਸਧਾਇਆ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਮਨ ਵਸਿ ਆਇਆ ॥ ੯ ॥

[ਅਠ ਖੰਡਿ=ਅੱਠ ਪੰਥ। ਅਸਟ ਕੁਲੀ ਵਿਹੁ=ਅੱਠ ਕੁਲੀ ਸੱਪਾਂ ਦੀ]
[ਵਿਖ, ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ। ਸਾਧ ਸਧਾਇਆ=ਸਾਧਨਾਂ ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ।]

[੧]ਅਠੇ ਖੰਡ (ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ) (ਅਥਵਾ ਚਾਰ ਵਰਨ, ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ, ਅਠੇ ਪੰਥ) ਪਖੰਡ ਵਿਖੇ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ, (ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੀਤੀ ਹੈ, ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ (ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। [੨]ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ (ਜੇਹੜੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੋਨੇ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ, (ਭਾਵ ਅੱਠ ਪੰਥ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [੩]ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧ ਅਤੇ ਸਾਧਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਤਾ (ਸੇਵਕ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [੪]ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ 'ਲਿਵ' ਸਮਾਧੀ ਕਰਕੇ ਅਲਖ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। [੫]ਅੱਠ ਕੁਲੀ (ਸੱਪਾਂ ਦੀ) ਵਿਹੁ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕੁਲਾਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਦੀ ਸਿੱਖਜਾ ਦੇ (ਪ੍ਰਤਾਪ) ਨਾਲ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਮੋਹਤ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੇ। [੬]ਮਨ 'ਅਸਾਧ' (ਅਰਥਾਤ) ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਸੁਖੇਨ ਹੀ ਸਿੱਧ

ਕਰਕੇ 'ਸਧਾਯਾ' (ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ) ਲੀਨ ਕੀਤਾ । [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿਆਂ ਮਨ ਕਾਬੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ("ਮਨੁ ਵਸਿ ਆਵੈ ਨਾਨਕਾ ਜੇ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਹੋਇ ॥" ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਨ ਵਸੀਕਾਰ ਹੇਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹੀ ਮੁਖ ਸਾਧਨ ਹੈ) ।

੧੦ [ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗ-(੯ ਗਿਣਤੀ)] ।

[੧]ਨਉ ਪਰਕਾਰੀ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਸਾਧੈ ਨਵ ਦੁਆਰ ਗੁਰਮਤੀ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮੁ ਚਖਾਇਆ ਗਾਵੈ ਜੀਭ ਰਸਾਇਣ ਰਤੀ।
[੩]ਨਵੀ ਖੰਡੀ ਜਾਣਾਇਆ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਜਿਨਿ ਸਤੀ ਅਸਤੀ।
[੪]ਨਉ ਕਰੁ ਨਉ ਘਰ ਸਾਧਿਆ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਲਉ ਉਤਪਤੀ।
[੫]ਨਵਨਿਧਿ ਪਿਛਲਗਣੀ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ਸਨਾਥ ਜੁਗਤੀ।
[੬]ਨਉ ਉਖਲ ਵਿਚਿ ਉਖਲੀ ਮਿਠੀ ਕਉੜੀ ਠੰਢੀ ਤਤੀ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਣਖਤੀ ॥੧੦॥

[ਪਿਰਮੁ ਰਸਾਇਣ=ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਘਰ । ਸਤੀ ਅਸਤੀ=ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਗੁਣ ।]
[ਨਉ ਕਰੁ=ਨਉ ਕਲਾਂ । ਨਉਘਰ=ਨਵੀਨ ਘਰ, ਸੰਸਾਰ ।]
[ਸਨਾਥ=ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਸਣਖੱਤੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਸੁਹਾਗਣ ।]

[੧]ਨਵਧਾ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਦੁਆਰੇ (ਆਪਣੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈਕੇ ਸਾਧ ਲੀਤੇ ਹਨ। [੨]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜੀਭ (ਪਿਰਮ ਰਸਾਇਣ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਚੱਖਣ ਵਿਖੇ ਰੱਤੀ ਹੋਈ (ਉਸੇ ਦਾ ਜਸ) ਗਾਇਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ('ਰਸਨਾ ਰਾਮ ਰਸਾਇਣਿ ਮਾਤੀ')। [੩]ਰਾਜ ਜੋਗ ਕਰਕੇ ਸਤੀ ਅਤੇ ਅਸਤੀ (ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਗੁਣਾਂ) ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਵਿਦਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਦਮ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਿਆ) । [੪]ਨਵਾਂ ਕਲਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਪੁਰਖ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ, ਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ) ਨਵੇਂ ਘਰ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਖੇ (ਤਿੰਨ ਕਾਲਾਂ) ਵਰਤਮਾਨ, ਪਰਲੋ ਤੇ ਉਤਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਨੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । [੫]ਨਵੇਂ ਨਿਧੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਤੁਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਥਾਂ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਸਨਾਥ (ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ) ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਹੈ । (ਭਾਵ ਜੀਭ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਏਹ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) । [੬]ਨਵਾਂ 'ਉਖਲਾਂ' (ਗੋਲਕਾਂ) ਵਿਖੇ (ਜੀਭ ਦੀ 'ਉਖਲੀ') ਗੋਲਕ ਮਿੱਠੀ ਕੌੜੀ ਤੇ ਠੰਢੀ ਤੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਜਦ ਠੰਢੀ ਸੀਤਲ ਵਾਕ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਿੱਠੀ ਤੱਤੇ ਵਾਕ ਬੋਲਣ ਵਿਖੇ ਕੌੜੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ)। [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ('ਮਤ') ਸਿੱਖਯਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ (ਜੀਭ) (ਸਣਖੱਤੀ) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ (ਅਥਵਾ ਸੋਹਾਗਵਤੀ) ਹੈ ।

੧੧. [ਸਿਖ ਕੀਹ ਕਰੇ ? ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

[੧]ਦੇਖਿ ਪਰਾਈਆ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਭੈਣਾ ਧੀਆਂ ਜਾਣੈ।
[੨]ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ਹੈ ਪਰ ਧਨ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੈ।
[੩]ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਕੁਟੰਬੁ ਦੇਖਿ ਮੋਹੇ ਮੋਹਿ ਨ ਧੋਹਿ ਧਿਙਾਣੈ।
[੪]ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਕੰਨਿ ਸੁਣਿ ਆਪਹੁ ਬੁਰਾ ਨ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
[੫]ਵਡ ਪਰਤਾਪ ਨ ਆਪੁ ਗਣਿ ਕਰਿ ਅਹੰਮੇਉ ਨ ਕਿਸੈ ਰਞਾਣੈ।

⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਪਾਇਆ ਰਾਜੁ ਜੋਗੁ ਰਗ ਰਲੀਆ ਮਾਣੈ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੈ ॥ ੧੧ ॥

[ਧਿਙਾਣੇ=ਧੱਕੇ ਧੱਕੀ। ਅਹੰਮੇਉ=ਅਹੰਕਾਰ ਰਞਾਣੈ=ਦੁਖ ਕਰਣਾ।]
[ਰਲੀਆ=ਖੁਸ਼ੀਆਂ।]

¹ਪਰਾਈਆਂ ('ਚੰਗੀਆਂ') ਸੁਹਣੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਕੇ (ਯਥਾ ਯੋਗ) ਮਾਵਾਂ, ਭੈਣਾ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਤੁੱਲ ਜਾਣੇ। ²ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਹਿੰਦੂ (ਦੇ ਭਾਣੇ) ਗਊ ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਸੂਅਰ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ (ਯਥਾ-"ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੂਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥") ³ਪੁਤ੍ਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਕੋੜਮਾ ਦੇਖਕੇ ਮੋਹ ਵਿਖੇ ਮੋਹਿਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਫਰੇਬ ਅਤੇ (ਧਿਙਾਣਾ,) ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ (ਕਿਸੇ ਪਰ) ਨਾਂ ਕਰੇ। ⁴ਉਸਤਤ ਅਰ (ਨਿੰਦਾ ਜਦ ਪਰ ਈ) ਸੁਣ ਬੈਠੇ ਤਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪ ਥੋਂ ਬੁਰਾ ਨਾ ਆਖੇ, (ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਰਾ ਆਖੇ, ਭਾਵ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਰਾ ਸਮਝੇ :-"ਕਬੀਰ ਸਭ ਤੇ ਹਮ ਬੁਰੇ ਹਮ ਤਜਿ ਭਲੋ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥") ⁵ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡ ਪਰਤਾਪੀ ਨ ਮੰਨੇ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਵੇ (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?)। ⁶ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਫਲ ਸ੍ਵੈ ਸਰੂਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਜੋਗ ਦੇ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਉਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜਿਥੋਂ ਏਹ ਦਾਤਾਂ ਲੱਭਦੀਆਂ ਹਨ)।

੧੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ]।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ ਭੁਖ ਨ ਖਾਣੁ ਪੀਅਣੁ ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ।
²ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਨੀਂਦ ਉਘੜੀ ਜਾਗਦਿਆਂ ਸੁਖ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ।
³ਸਾਹੇ ਬਧੇ ਸੋਹਦੇ ਮੈਲਾਖੜ ਪਰਵਾਣੁ ਪਰਾਣੀ।
⁴ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਸੁਜਾਣ ਹੋਇ ਜਗ ਮਿਹਮਾਨ ਆਏ ਮਿਹਮਾਣੀ।
⁵ਸਚੁ ਵਣਜਿ ਖੇਪ ਲੈ ਚਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਨੀਸਾਣੀ।
⁶ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਗੁਰਸਿਖੋ ਮਨਿ ਭਾਣੀ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥ ੧੨॥

[ਭੁਖ=ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਸਾਹੇ ਬਧੇ ਸੋਹਦੇ=ਗਾਨਾਂ ਬੱਧੇ ਲਾੜੇ।]
[ਮੈਲਾਖੜ=ਮੈਲੇ ਕੱਪੜੇ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਮਾਈਆਂ ਪਏ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਮੈਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।]

¹ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ 'ਚਖਿਆ' (ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ) ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ²ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਕਰਕੇ (ਅਵਿੱਦਜਾ ਦੀ) ਨੀਂਦ ਉਘੜ ਗਈ ਹੈ, ਜਾਗਦੇ ਹੋਏ (ਸਾਵਧਾਨੀ ਕਰਕੇ) ਸੁਖ ਨਾਲ (ਅਵਸਥਾ ਦੀ) ਰਾਤ ਬੀਤਦੀ ਹੈ। ³ਗਾਨੇ ਬੱਧੇ (ਹੋਏ ਲਾੜੇ ਵਾਂਙੂ) ਸੋਭਦੇ (ਹਨ, ਭਾਵੇਂ) ਮੈਲਾ ਵੇਸ ਭੀ ਰੱਖਣ (ਤਦ ਭੀ ਸਾਰੇ) ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹਨ। ("ਜਿਨ੍ ਪਟੁ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰ ਗੁਦੜੁ ਤੇ ਭਲੇ ਸੰਸਾਰਿ ॥") ⁴ਗਿਆਨਵਾਨ ਚਲਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ⁵ਸੱਚੇ ਵਣਜ ਦੀ ਖੇਪ ਨੂੰ ਲੈ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਦੀ (ਇਹੋ) ਨੀਸ਼ਾਣੀ ਹੈ, (ਕਿ ਸੱਚ ਤੇ ਪਰਪੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ⁶ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਮੂੰਹ ਉੱਜਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ 'ਅਕੱਥ' (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਕਹਾਣੀ (ਕਥਾ) ਹੁੰਦੀ। (ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

(ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸੰਜਮ, ਗਜਾਨਵਾਨ, ਆਨੰਦ, ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਸੁਖਰੰਣੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ। ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਸੌਣਾ ਆਪ ਹੀ ਸੰਜਮ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਤ ਪੁੱਗੀ ਹੈ ਓਹ ਉਸ ਤੋਂ ਉਚੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣੇ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੩. [ਸਿੱਖੀ ਸਾਧਨ, ਸਾਧ ਸੰਗ]।

¹ਹਉਮੈ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੀਐ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਿਦੈ ਗਰੀਬੀ ਆਵੈ।
²ਗਿਆਨ ਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਭਰਮ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਮਿਟਾਵੈ।
³ਹੋਇ ਨਿਮਾਣਾ ਢਹਿ ਪਵੈ ਦਰਗਹ ਮਾਣੁ ਨਿਮਾਣਾ ਪਾਵੈ।
⁴ਖਸਮੈ ਸੋਈ ਭਾਵਦਾ ਖਸਮੈ ਦਾ ਜਿਸੁ ਭਾਣਾ ਭਾਵੈ।
⁵ਭਾਣਾ ਮੰਨੈ ਮੰਨੀਐ ਅਪਣਾ ਭਾਣਾ ਆਪਿ ਮਨਾਵੈ।
⁶ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚਿ ਪਰਾਹੁਣਾ ਦਾਵਾ ਛਡਿ ਰਹੈ ਲਾ-ਦਾਵੈ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵੈ ॥੧੩॥

[ਗਰਬੁ=ਹੰਕਾਰ। ਗਿਆਨ ਮਤੀ=ਗਿਆਨ ਸਿੱਖਜਾ। ਲਾ-ਦਾਵੈ=ਬੇ ਦਾਵੇ।

¹ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਉਮੈ ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ²ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਿਆਨ ਸਿੱਖਜਾ ਕਰਕੇ ਘਟ ਵਿਖੇ ਚਾਨਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਗਯਾਨ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ³ਨਿਮਾਣਾ ਹੋਕੇ (ਗੁਰਮੁਖ) ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ (ਉਹ) ਨਿਮਾਣਾ ਆਦਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ⁴ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਓਹੀ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ⁵ਭਾਣਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਆਪ ਹੀ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ⁶ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਆਪ ਨੂੰ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਜਾਣਕੇ ਦਾਵਾ ਛੱਡਕੇ ਬੇਦਾਵੇ ਹੋ ਰਹੇ। ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕਮਾਵੇ। (ਮੰਨੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉੱਥੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰੀਤਿ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ)।

੧੪. [ਗੁਰਮੁਖ ਕਾਰ, ਸਾਧ ਸੰਗ]।

¹ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰ ਇਕੁ ਜਾਣਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਮਿਟਾਇਆ।
²ਹਉਮੈ ਪਾਲਿ ਢਹਾਇਕੈ ਤਾਲ ਨਦੀ ਦਾ ਨੀਰੁ ਮਿਲਾਇਆ।
³ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੈ ਦੁਹ ਦੁਹ ਵਲੀ ਇਕਦੂ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ਨ ਪਾਇਆ।
⁴ਰੁਖਹੁ ਫਲੁ ਤੈ ਫਲਹੁ ਰੁਖੁ ਇਕੁ ਨਾਉ ਫਲੁ ਰੁਖੁ ਸਦਾਇਆ।
⁵ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਇਕੁ ਸੁਝੁ ਹੈ ਸੁਝੈ ਸੁਝੁ ਨ ਹੋਰੁ ਦਿਖਾਇਆ।
⁶ਰਾਤੀ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਦਿਹ ਚੜਿਐ ਕਿਨਿ ਆਖੁ ਲੁਕਾਇਆ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ॥੧੪॥

[ਪਾਲਿ=ਵੱਟ, ਕੰਧ। ਕਿਨਿ ਆਖੁ ਲੁਕਾਇਆ=ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ]
[ਆਖਕੇ ਛਿਪਾਇਆ ਹੈ? (ਅ) ਕਹੁ ਕਿਸ ਨੇ ਛਿਪਾਏ ਹਨ?)

¹ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕਾਂ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਇਕ (ਰੂਪ) ਜਾਣਕੇ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ²ਹਉਮੈ ਦੀ ਕੰਧ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਤਲਾਉ ਤੇ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇੱਕ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ ਜੀਵ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦਿੱਤਾ)। ³ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦੋ ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਦਾ ਪਾਰ

ਉਰਾਰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। [੪]ਬ੍ਰਿੱਛ ਥੋਂ ਫਲ, ਫਲ ਥੋਂ ਬ੍ਰਿੱਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਿਆ) ਫਲ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕੋ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੫]ਛੀਆਂ, ਰੁਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਜ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ (ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਥੋਂ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)। [੬]ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਦਿਨ (ਸੂਰਜ) ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਦੱਸੋ ਕਿਸਨੇ ਲੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ? (ਭਾਵ ਆਪੇ ਤੇਜ ਚਾਨਣੇ ਕਰਕੇ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਏਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੰਦੇਹ ਰੂਪੀ ਤਾਰੇ ਅੱਗਜਾਨ ਦੇ ਅੰਧੇਰੇ ਸਾਰੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮੇਟਦੇ, ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਮਨ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਐਉਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ)।

੧੫. [ਅਸਲੀ ਯੋਗ, ਸਾਧ ਸੰਗ]।

[੧]ਗੁਰ ਸਿਖ ਜੋਗੀ ਜਾਗਦੇ ਮਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਕਰਨਿ ਉਦਾਸੀ।
[੨]ਕੰਨੀ ਮੁੰਦਰਾ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰ ਸੰਤਾਂ ਧੂੜਿ ਬਿਭੂਤ ਸੁਲਾਸੀ।
[੩]ਖਿੰਥਾ ਖਿਮਾਂ ਹੰਢਾਵਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਤ੍ਰ ਭਾਉ ਭੁਗਤਿ ਬਿਲਾਸੀ।
[੪]ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਿੰਙੀ ਵਜੈ ਡੰਡਾ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਗੁਰਦਾਸੀ।
[੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਗੁਫੈ ਬਹਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਨਿਵਾਸੀ।
[੬]ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਅਰੋਗ ਹੋਇ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗ ਖਲਾਸੀ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਬਾਸੀ ॥ ੧੫॥

[ਸੁਲਾਸੀ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰੇਮ ਪਤ੍ਰ=ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਬਰਤਨ।]

[੧]ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੋਗੀ ਲੋਕ (ਸਦਾ) ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਕੇ ਉਦਾਸ ਭਾਵ ਰਖਦੇ ਹਨ (ਸਾਵਧਾਨ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ?) [੨]ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਕੰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਧਾਰੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਿਭੂਤ ਮਲਦੇ ਹਨ। [੩]ਖਿਮਾ ਦੀ ਖਿੰਥਾ (ਖੱਫਣੀ) ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ 'ਪਾਤ੍ਰ' ਵਿਖੇ 'ਭਾਉ' ਗਿਆਨ ਦੀ ਭੁਗਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। [੪]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ 'ਸੁਰਤ' ਦੀ ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਉਂਦੇ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਡੰਡਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਧਿਆਨ ਗੁਰਦਾਸੀ') ਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ 'ਦਾਸੀ' (ਭੰਡਾਰਨ) ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। [੫]ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ 'ਸਹਜ ਸਮਾਧ' ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਸਦਾ ਚੌਥੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ। ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) [੬]ਹਉਮੈ ਦੇ ਰੋਗ ਥੋਂ ਅਰੋਗ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ (ਦੋ ਚੇਲੇ 'ਖਲਾਸੀ') ਸੇਵਕ ਹਨ (ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਗਏ ਹਨ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦ੍ਵੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਪਸਾਰੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਇਕ ਅਰਥਾਤ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ)। [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਈਸ੍ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੧੬. [ਆਸ਼ਕ ਹੋਵੇ, ਸਾਧ ਸੰਗ]।

[੧]ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੇ ਲਖ ਵੇਦ ਪੜਿ ਨੇਤ ਨੇਤ ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਭ ਥਕੇ।
[੨]ਮਹਾਦੇਵ ਅਵਧੂਤ ਲਖ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਉਣੀਦੇ ਅਕੇ।

੩ਲਖ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਲੈ ਗਿਆਨ ਖੜਗੁ ਫੜਿ ਪਹੁਚਿ ਨ ਸਕੇ।
੪ਲਖ ਲੋਮਸੁ ਚਿਰ ਜੀਵਣੇ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਵਿਚ ਧੀਰਕ ਧਕੇ।
੫ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ਕਰਿ ਲਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ ਕਰ ਢਕੇ।
੬ਲਖ ਪਰਲਉ ਉਤਪਤਿ ਲਖ ਹਰਹਟ ਮਾਲਾ ਅਖਿ ਫਰਕੇ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਆਸਕੁ ਹੋਇ ਤਕੇ ॥੧੬॥

[ਉਣੀਦੇ=ਸੌਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਾਗਾ। ਢਕੇ=ਵਸੀਕਾਰ ਹਠ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੇਂ ਲੱਖਾਂ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਓੜਕ ਨੂੰ) ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹਾਰਕੇ ਥੱਕ ਗਏ। ੨ਸ਼ਿਵ ਸਰੀਖੇ ('ਅਵਧੂਤ') ਯੋਗੀ ਲੋਕ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਯੋਗ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਖੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਣ ਕਰਦੇ ਹੀ ਅੱਕ ਗਏ। ੩ਲੱਖਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਕੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋੜੀ) ਪਹੁੰਚ ਨ ਸੱਕੇ (ਭਾਵ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵੈਰੀ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕੇ)। ੪ਲੱਖਾਂ ਲੋਮਸ (ਰਿਖੀ ਜਿਹੇ) ਚਿਰੰਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਆਦ ਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਧੀਰਜ ਵਿਖੇ ਧੱਕੇ ਹੀ ਖਾਧੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਇਆ)। ੫ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਚਾਰ (ਸਤਯੁਗ ਆਦਿਕ) ਯੁਗ, ਲੱਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਖੰਡ ਬਣਾਕੇ (ਢੱਕੇ ਅਰਥਾਤ) ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੱਜੇ (ਭਾਵ ਵਸੀਕਾਰ ਹੇਠ ਕਰ ਛੱਡੇ) ਹਨ। ੬ਲੱਖਾਂ ਪਰਲਉ, ਲੱਖਾਂ ਉਤਪਤੀਆਂ, 'ਹਰਹਟ ਮਾਲਾ' (ਟਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਾਂਗੂੰ) ਅੱਖ ਫਰਕਣ ਵਿਖੇ ਹੇਠ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ੭(ਐਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ) ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

ਭਾਵ-ਲਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਜਿਸ ਦਾ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਉਸ ਲਖਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ ਭਾਵ ਸਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ-"ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ॥ ਸਿਰ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ॥ ਇਤ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ॥"

੧੭. [ਮਨ ਜਿਤ, ਆਪ ਜਿਤ; ਸਾਧ ਸੰਗ]।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸੋਈ।
੨ਜੋਗ ਧਿਆਨੁ ਹੈਰਾਨੁ ਹੋਇ ਵੇਦ ਗਿਆਨ ਪਰਵਾਹ ਨ ਹੋਈ।
੩ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰਵਦੇ ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਭਵਦੀ ਲੋਈ।
੪ਹੋਮ ਜਗ ਜਪ ਤਪ ਘਣੇ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਮ ਧਰਮ ਦੁਖ ਰੋਈ।
੫ਵਸਿ ਨ ਆਵੈ ਧਾਵਦਾ ਅਠੁ ਖੰਡਿ ਪਾਖੰਡ ਵਿਗੋਈ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨੁ ਜਿਣਿ ਜਗੁ ਜਿਣੈ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਆਪੇ ਸਭ ਕੋਈ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣ ਹਾਰ ਪਰੋਇਆ ॥੧੭॥

[ਭਵਦੀ ਲੋਈ=ਲੋਕਾਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਅਠੁ ਖੰਡਿ ਪਾਖੰਡ=ਵਰਣਾਸ਼੍ਰਮਾਂ ਦੇ]
[ਅੱਠ ਪਾਖੰਡਾਂ ਵਿਖੇ। ਵਿਗੋਈ=ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ।]

੧ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਹੀ (ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਸਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਧਾਰੀ ਹੈ, ਓਹ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੂਪ) ਹੈ। ੨(ਉਸ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ) ਜੋਗ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗਜਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਬੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ("ਨਾ ਤੂ ਆਵਹਿ ਵਸਿ ਬੇਦ ਪੜਾਵਣੇ॥") ੩ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸੇਂਵਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਭੌਂਦੇ

ਹੋਏ, ⁴ਹੋਮ, ਜੱਗ, ਜਪ, ਤਪ, ਆਦਿ ਬਹੁਤੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਹਨ । ⁵(ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਨ) ਦੌੜਦਾ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੋਏ, (ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਵੱਸ ਆਏ ਬਿਨਾਂ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਕੀਕੂੰ ਲੱਭੇ ?) ⁶ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਮਨ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਨਾਲ ਜਗਤ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ "ਮਨ ਜੀਤੈ ਜਗ ਜੀਤੁ ॥") (ਸੋ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਗੁਆਉਣ ਨਾਲ ਸਭ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਰੋਂਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ–ਜੋਗੀ, ਧਿਆਨੀ, ਜਪੀ, ਤਪੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੰਤ ਲੋਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਵਾਂਗੂ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਧਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਧ੍ਰੂ ਵਾਂਗ ਅਟੱਲ ਅਟਾਰੀ ਪੁਰ ਪਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੧੮. [ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ, ਸਾਧ ਸੰਗ] ।

¹ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨੁ ਆਖੀਐ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਅਲੇਖ ਅਪਾਰਾ ।
²ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਬਿਗਤਿ ਘਣੀ ਸਿਮਰਣਿ ਸੇਖ ਨ ਆਵੈ ਵਾਰਾ ।
³ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਿਉ ਜਾਣੀਐ ਕੋਇ ਨ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਣ ਹਾਰਾ ।
⁴ਅਚਰਜੁ ਨੋ ਆਚਰਜੁ ਹੋਇ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਸੁਮਾਰਾ ।
⁵ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਹੋਇ ਘਰ ਬਾਰੀ ਬਹੁ ਵਣਜ ਵਪਾਰਾ ।
⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਆਰਾਧਿਆ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਗੁਰੁ ਰੂਪੁ ਮੁਰਾਰਾ ।
⁷ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਗੁਰਿ ਸਾਗਰ ਤਾਰਾ ॥੧੮॥

[ਅਲੇਖ=ਲੇਖੇ ਥੋਂ ਰਹਿਤ । ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ=ਗਤੀ ਥੋਂ ਅਬਿਗਤ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ।]

¹ਅਲਖ, ਨਿਰੰਜਨ, ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਰਹਿਤ, ਅਲੇਖ, ਅਪਾਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ (ਓਹ ਕਿਸੇ ਲੇਖੇ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ) । ²ਉਸਦੀ ਗਤੀ ਘਣੀ ਅਬਿਗਤ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰ ਜੀਭ ਵਾਲੇ) ਸ਼ੇਖਨਾਗ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣ ਕਰਣ ਵਿਖੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ³ਕਥਨ ਥੋਂ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, (ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇ ?) ⁴ਅਚਰਜ ਨੂੰ ਅਚਰਜ ਅਰ ਵਿਸਮਾਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ⁵ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਘਰ ਬਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਲੇ ਵਣਜ ਤੇ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਓਹ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਭਗਤ ਵਛਲ 'ਮੁਰਾਰੀ' (ਹੰਕਾਰ ਨਾਸ਼ਕ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਰਾਧਦੇ ਹਨ । ⁷ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਤਾਰਾ ਹਨ ।

ਭਾਵ–ਜਿਕੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਲਾਹ ਤਾਰੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਅਗੁਵਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਝ ਸਾਈਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਮੁਰਾਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰ ਆਪ ਹੀ ਮਲਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ, ਇਹੀ ਅਨੁਭਵ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :–

੧੯. [ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਪਾਈ] ।

¹ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ਹੋਇ ਓਅੰਕਾਰਿ ਅਕਾਰ ਅਪਾਰਾ ।
²ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚਿ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜਿ ਪਸਾਰਾ ।

[੩]ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਵਰਤਿਆ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ।
[੪]ਕੇਤੜਿਆ ਜੁਗ ਵਰਤਿਆ ਕਰਿ ਕਰਿ ਕੇਤੜਿਆ ਅਵਤਾਰਾ।
[੫]ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਹੋਇ ਆਇਆ ਕਲੀਕਾਲ ਪਰਗਟ ਪਾਹਾਰਾ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਸਗਤਿ ਹੋਆ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਕਰਿ ਪਿਰਮ ਪਿਆਰਾ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਝੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥ ੧੯ ॥

[ਏਕੰਕਾਰੁ=ਇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ। ਧੰਧੂਕਾਰਾ=ਨਿਰਾ ਗੁਬਾਰ। ਪਾਹਾਰਾ=ਪਸਾਰਾ।]

[੧]ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਏਕੰਕਾਰ (ਅਰਥਾਤ ਏਕਾਂਗ) ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਥੋਂ) ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ ਆਕਾਰ ਅਪਾਰ (ਰੂਪ) ਧਾਰਿਆ ਹੈ। [੨]ਕੋਟਾਨੁਕੋਟ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਰੱਖ ਛਡਿਆ ਹੈ। [੩]ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ, ਅਗਮ ਥੋਂ ਅਗਮ ਹਨੇਰ ਗੁਬਾਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ (ਤਦਨੰਤਰ)। [੪]ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਕਈ ਅਵਤਾਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ) ਪਸਾਰੇ ਕੀਤੇ। [੫]ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੋਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪਜਾਰਾ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ) ਆਯਾ ਤੇ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ (ਆਪਣਾ) ਪਸਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕਰਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ)। [੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਸੀਕਾਰ ਵਿਖੇ ਹੋ ਕੇ ਓਤ ਪੋਤ ਕਰਕੇ ਪਿਰਮ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਏ (ਭਾਵ "ਜੋ ਪਿਰੀ ਸੋ ਪਿਆਰਾ, ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਸੋ ਪਿਰੀ" ਇਕ ਜੋਤਿ ਦੋ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ। ਜਾਣਦਾ ਕੌਣ ਹੈ ?) [੭]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਸੁਝਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਏਕੰਕਾਰ, ਓਅੰਕਾਰ, 'ਅਗੰਮ ਧੰਧੂਕਾਰ' ਆਦਿ ਕਈ ਰੰਗ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਆਯਾ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਸੁੱਝ ਪਿਆ।

੨੦. [ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸਿਖ. ਸਾਧ ਸੰਗ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਪਰਗਟੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰਾ।
[੨]ਇਕਦੂ ਹੋਇ ਸਹਸ ਫਲੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਓਅੰਕਾਰਾ।
[੩]ਡਿਠਾ ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਸਨਮੁਖਿ ਸੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਸਾਰਾ।
[੪]ਪਹਿਲੋ ਦੇ ਪਾਖਾਕੁ ਹੋਇ ਪਿਛਹੁ ਜਗੁ ਮੰਗੈ ਪਗ ਛਾਰਾ।
[੫]ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਗੁ ਚਲਿਆ ਸਚੁ ਵਣਜ ਕਰਿ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ।
[੬]ਕੀਮਤਿ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣਈ ਆਖਣਿ ਸੁਣਨਿ ਨ ਲਿਖਣਿਹਾਰਾ।
[੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਿਆਰਾ ॥ ੨੦ ॥

[ਸਤਿਗੁਰ=ਗੁਰ ਨਾਨਕ]

[੧](ਜਦ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ (ਤਦੋਂ) 'ਗੁਰਮੁਖ' (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ) ਨੇ ਸਬਦ ਰੂਪੀ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਅੱਭਜਾਸ) ਕੀਤਾ। [੨]ਇਕ ਫਲ (ਦੀ ਕੀ ਵਟੀਂਦੀ ਹੈ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਲ ਹੋ ਗਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਓਅੰਕਾਰ (ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ਅਰ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ 'ਓਅੰਕਾਰਿ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ')। [੩](ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਅਥਵਾ ਮੰਨਣ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਪਰ, "ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾਪਿਰੀ" ॥) ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਵਿਰਲੇ ਸਨਮੁਖ ਹਨ (ਭਾਵ "ਤੇਰਾ ਜਨ ਏਕ ਆਧ ਕੋਈ")। [੪]ਪਹਿਲੋਂ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਧੂੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਉਸ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ (ਸਿਰ ਪੁਰ ਰੱਖਕੇ ਆਦਰ) ਕਰਦਾ ਹੈ।

[੫]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਵਣਜ ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । [੬](ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਦੀ) ਕੀਮਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਆਖਣ, ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣਹਾਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਆਖਦਿਆਂ, ਸੁਣਦਿਆਂ, ਲਿਖਦਿਆਂ ਤੋਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਬੇਅੰਤ ਹੈ) । [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ (ਆਉਂਦਾ) ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਕੋਈ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਕਤਾ, ਯਦਿ ਵਕਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੨੧. [ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਦਾ ਮੇਲ] ।

[੧]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁਸਬਦ ਲਿਵ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਚਖਾਇਆ ।
[੨]ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਿ ਸਭੇ ਫਲ ਬਲਿਹਾਰ ਕਰਾਇਆ ।
[੩]ਤਿਸਨਾ ਜਲਣਿ ਬੁਝਾਈਆਂ ਸਾਂਤਿ ਸਹਿਜ ਸੰਤੋਖੁ ਦਿੜਾਇਆ ।
[੪]ਸਭੇ ਆਸਾ ਪੂਰੀਆ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਇਆ ।
[੫]ਮਨਸਾ ਮਨਹਿ ਸਮਾਇਲੇ ਮਨ ਕਾਮਨ ਨਿਹਕਾਮ ਨ ਧਾਇਆ ।
[੬]ਕਰਮ ਕਾਲ ਜਮਜਾਲ ਕਟਿ ਕਰਮ ਕਰੇ ਨਿਹਕਰਮ ਰਹਾਇਆ ।
[੭]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਆਵੇਸੁ ਕਰਿ ਪੈਰੀ ਪੈ ਜਗੁ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ ।
[੮]ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ ॥ ੨੧ ॥ ੨੯ ॥

[ਲਿਵ=ਤਾਰ, ਧਯਾਨ, ਨਾਮ ਤੇ ਖਿੱਚ । ਚਖਾਇਆ=ਚਖਿਆ, ਮਾਣਿਆ ।]
[ਜਲਣਿ=ਸੜਕਣ । ਵਲਾਇਆ=ਸਮਾ ਬਿਤਾਉਣਾ । ਪਰਚਾਇਆ=ਪਰਚ ਗਿਆ ।]

[੧]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ 'ਲਿਵ' ਲਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਸੁਖ ਫਲ ਨੂੰ ਚੱਖਿਆ (ਮਾਣਿਆ) ਹੈ । (ਇਸਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?) [੨]ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਧਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਅਰ) ਸਾਰੇ ਫਲ ਬਲਿਹਾਰ ਕਰ ਛੱਡੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਕੁਝ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਨਿਰੋਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ) । [੩]ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਜਲਨ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਂਤਿ, ਸੰਤੋਖ ਅਰ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਹੈ । [੪]ਆਸਾ ਸਾਰੀਆਂ ਪੂਰਣ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਸਾ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ । [੫]ਮਨ ਦੀ ਮਨਸਾ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਦੋਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਉੱਦਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਇਸੇ ਲਈ) ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਥੋਂ ਨਿਰਿੱਛਤ ਹੋਕੇ (ਪਦਾਰਥ ਵਲ) ਨਹੀਂ ਦੌੜਦੇ, (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) [੬]ਕਰਮ, ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਜਮ ਦਾ ਬੰਧਨ ਕੱਟਕੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਹਕਰਮੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ("ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਹਕਰਮ ॥ ਤਿਸੁ ਬੈਸਨੋ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ ॥" ਤਥਾ :-ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਹੋਵੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥ ਕਰਣੈਹਾਰੁ ਪਛਾਣੈ ਸੋਇ ॥") । [੭]ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ('ਅਵੇਸ') ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪਾਯਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਪ ਪੂਰਨ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ "ਜਿਥੈ ਜਾਇ ਬਹੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੋ ਥਾਨੁ ਸੁਹਾਵਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ। ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਸੋ ਥਾਨੁ ਭਾਲਿਆ ਲੈ ਧੂਰਿ ਮੁਖਿ ਲਾਵਾ") [੮]ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਚੇਲੇ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ) ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਵਿਚ ਚੇਲੇ ਦਾ ਲਿਵ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣਾ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਖੇਡਣਾ ਅਰ ਏਸ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਸਾ, ਫਲ; ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ

ਵਸਤੂ ਆਦਿ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਕੇ ਰਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਰਣੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੩੦.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ. ਸੱਚ—ਕੂੜ]।

੧ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਸਾਹੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਾ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ।
੨ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਮਾਂਵਦੇ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਹੇਲਾ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਾਧਸੰਗ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਾ।
੪ਕੂੜੁ ਕੁਸਤੁ ਅਸਾਧ ਸੰਗੁ ਮਨਮੁਖ ਦੁਖਫਲੁ ਹੈ ਵਿਹੁਵੇਲਾ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਗਵਾਵਣਾ ਪੈਰੀ ਪਉਣਾ ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ।
੬ਮਨਮੁਖ ਆਪੁ ਗਵਾਵਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰ ਤੇ ਉਕੜੁ ਚੇਲਾ।
੭ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਸੀਹ ਬਕਰ ਖੇਲਾ ॥ ੧ ॥

[ਸੁਹੇਲਾ=ਸੁਖ ਰੂਪ। ਦੁਹੇਲਾ=ਦੁਖ ਰੂਪ। ਵਿਹੁਵੇਲਾ=ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਫਲੀ।]
[ਨੇਹੁ ਨਵੇਲਾ=ਨਵਾਂ ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ। ਉਕੜੁ=ਉਕਣੀ, ਉਪਰਾਮ।]

੧ਸਤਿਗੁਰੁ (ਨਾਨਕ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨੇ) 'ਗੁਰਮੁਖ' ਸੱਚਾ ਪੰਥ ਸੁਖ ਰੂਪ ਰਚਿਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪ ਸੱਚ ਰੂਪ ਹੈ, ਪੰਥ ਬੀ ਸੱਚਾ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੈ)। ੨ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਹੰਨ (ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਓਹ ਦੁਰਮਤਿ ਅਰ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਭਾਇ ਭਗਤ (ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ) ਮੇਲਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੪ਮਨਮੁਖ ਕੂੜ ਤੇ ਹਠ ਰੂਪ 'ਅਸਾਧ' ਦੁਸ਼ਟ ਸੰਗਤ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਦੁਖ ਫਲ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਫਲੀ ਰੂਪ ਹੈ। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਆਪਾ ਭਾਵ ਗਵਾਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਿਨ ਦਿਨ ਨਵੇਲਾ (ਨਵਾਂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਇਕ ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਭਾਵ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ੬ਮਨਮੁਖ ਆਪਣਾ (ਜਨਮ) ਗਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਜਾ ਥੋਂ ('ਉਕੜ') ਉੱਕਣ ਵਾਲਾ (ਜਾ ਉਪਰਾਮੀ) ਚੇਲਾ ਹੈ, (ਛੇਕੜਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ਝੂਠ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਲਾ ਖੇਲ ਹੈ (ਸੱਚ ਅਗੇ ਝੂਠ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਸੱਚ ਕੂੜ] । ,

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਸਚੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਦੁਖ ਫਲੁ ਕੂੜੁ ਕੂੜਾਵਾ ।
[੨]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸੰਤੋਖੁ ਰੁਖੁ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਪਛਾਵਾ ।
[੩]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਡੋਲ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਫੇਰਿ ਫਿਰੰਦੀ ਛਾਵਾਂ ।
[੪]ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਵਣ ਮਨਮੁਖ ਵਣਿ ਵਣਿ ਹੰਢਨਿ ਕਾਂਵਾਂ ।
[੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚੁ ਬਾਗ ਹੈ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸਚਾਵਾਂ ।
[੬]ਵਿਹੁ ਵਣੁ ਵਲਿ ਅਸਾਧ ਸੰਗਿ ਬਹੁਤੁ ਸਿਆਣਪ ਨਿਗੋਸਾਵਾਂ ।
[੭]ਜਿਉ ਕਰਿ ਵੇਸੁਆ ਵੰਸੁ ਨਿਨਾਵਾਂ ॥ ੨ ॥

[ਕੂੜਾਵਾ=ਝੂਠ ਮੂਠ । ਰੁਖੁ=ਬ੍ਰਿਛ । ਪਛਾਵਾ=ਪਰਛਾਵਾਂ ।]
[ਫੇਰਿ ਫਿਰੰਦੀ ਛਾਵਾਂ=ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਦੀ ਛਾਂ, ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦੀ ਛਾਂ ।]
[ਅਸਾਧ ਸੰਗਿ=ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ । ਨਿਗੋਸਾਵਾਂ=ਨਿਗੁਰਾ ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਸਚੀ ਮੁਚੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਮਨਮੁਖ ਦੁਖ ਦਾ ਫਲ ਰੂਪ ਹੈ, (ਅਰ 'ਕੂੜ ਕੂੜਾਵਾ') ਝੂਠ ਮੂਠ ਹੈ। (ਅਥਵਾ ਕੁੜ ਕੁੜ ਕੁੱਕੜੀ ਵਾਂਗੂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। [੨]ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ, 'ਦੁਰਮਤਿ' ਮਨਮੁਖ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗੂ ਹੈ, (ਅੱਗੇ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । [੩]ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਸਚੇ ਸਥਿਰ (ਬ੍ਰਿਛ ਵਤ) ਹੈ ਅਰ ਮਨਮੁਖ (ਉਡਦੇ ਪੰਛੀ ਦੀ) ਛਾਂ ਵਾਂਗ (ਅਨਸਥਿਰ) ਹੈ । [੪]ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤੇ ਕੋਇਲ ਵਾਂਙ ਹੈ, (ਜੋ ਠੰਢੀ ਛਾਵੇਂ ਇਕੋ ਬੂਟੇ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਮਿਸ਼ਟ ਬਚਨ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਅਰ) ਮਨਮੁਖ ਬੂਟੇ ਬੂਟੇ ਬੈਠੇ ਕਾਵਾਂ ਵਾਂਗੂ ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। [੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਬਾਗ ਹੈ, ਸਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਸੱਚੀ (ਛਾਂ) ਹੈ । [੬]ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ ਵਿਹੁ (ਜਹਿਰ) ਦਾ (ਵਲਿ) ਬੂਟਾ ਹੈ, ਵੱਡੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿੱਗੋਸਾਂਰਾਂ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਗੁਸਾਂਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ "ਕਬੀਰ ਨਿਗੁਸਾਏਂ ਬਹਿ ਗਏ ਥਾਂਘੀ ਨਾਂਹੀ ਕੋਇ ॥' ਅਰਥਾਤ ਨਿਗੁਰੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਖੇ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਠੱਲ੍ਹਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਮਲਾਹ ਦਾ ਆਸ਼੍ਰਯ ਛੱਡਦੇ ਹਨ) । [੭](ਉਹ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ) ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਵਾਂਗ ਨਿਨਾਵੇਂ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਹੀਂ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ– "ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਜਿਉ ਵੇਸੁਆ ਪੁਤੁ ਨਿਨਾਉ ॥ ਪਿਤਾ ਜਾਤਿ ਤਾ ਹੋਈਐ ਗੁਰੁ ਤੁਠਾ ਕਰੇ ਪਸਾਉ ॥")

ਤੀਜੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਬੂਣੀ ਖੰਨਣ ਨਜਾਇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੩. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ. ਸੱਚ ਕੂੜ] ।

[੧]ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਵੀਆਹੀਐ ਦੁਹੀ ਵਲੀ ਮਿਲਿ ਮੰਗਲ ਚਾਰਾ ।
[੨]ਦੁਹੁ ਮਿਲਿ ਜੰਮੈ ਜਾਣੀਐ ਪਿਤਾ ਜਾਤਿ ਪਰਵਾਰ ਸਧਾਰਾ ।
[੩]ਜੰਮਦਿਆਂ ਰਣਝੁੰਝਣਾ ਵੰਸਿ ਵਧਾਈ ਰੁਣਝੁਣਕਾਰਾ ।
[੪]ਨਾਨਕ ਦਾਦਕ ਸੋਹਿਲੇ ਵਿਰਤੀਸਰ ਬਹੁ ਦਾਨ ਦਾਤਾਰਾ ।
[੫]ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਹੋਇ ਵੇਸੁਆ ਨਾ ਪਿਉ ਨਾਉ ਨਿਨਾਉ ਪੁਕਾਰਾ ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਮਨਮੁਖ ਠਗ ਬਗ ਵੰਸਿ ਹਤਿਆਰਾ ।
[੭]ਸਚਿ ਸਚਿਆਰ ਕੂੜਹੁ ਕੂੜਿਆਰਾ ॥ ੩ ॥

[ਗੁਰਮੁਖਿ=ਯੁਬਾ ਅਵਸਥਾ, ਜਦੋਂ ਸੱਚਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,]
[ਸੋ ਯੁਬਾ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੁਣਝੁਣਕਾਰਾ=ਆਨੰਦ ਮੰਗਲ।]
[ਵਿਰਤੀਸਰ=ਲਾਗੀ ਲੋਕ।]

[1](ਜਦ ਕੰਨਜਾਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਯੁਬਾ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਸਿਆਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਵਿਆਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੁਹੀਂ ਪਾਸੀਂ (ਧੇਤੇ ਪੁਤੇਤੇ) ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਏਥੇ ਨਵਾਂ ਜਾਂ ਦਸਾਂ ਵਰਿਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪੁੱਤ੍ਰ ਧੀ ਜਦ ਜੁਆਨ ਹੋਣ ਅਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਕੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ)। [2](ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਭਰਤਾ) ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਥੋਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਾਤ ਦਾ ('ਸਧਾਰਾ') ਆਸਰਾ (ਵੇਖਕੇ) ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ (ਅਨੰਦਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [3]ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਕੇ ਆਨੰਦ ਵਧਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਵੰਸ ਵਧਣ (ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ 'ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰਾ' ਰਾਗੀਆਂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [4]ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ (ਘਰ) ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਲਾਗੀ ਲੋਕ (ਜੋ ਟਹਿਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਦਾਨੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। [5]ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪੁਰ ਕੋਈ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਸਦੀ ਸੰਤਾਨ) ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਉਂ ਥੋਂ ਸੱਖਣੀਂ ਨਿਨਾਵੀਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। [6]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਪਰਮਹੰਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, (ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਅੱਡ ਕਰਦੇ ਹਨ), ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਵੰਸ ਵਾਂਙੂ ਹਤਿਆਰੀ ਬਗਲੇ ਵਾਂਗ (ਮੱਛੀਆਂ ਮਾਰਣ ਵਾਲੀ) ਹੈ। [7]ਸੱਚ ਥੋਂ ਸਚਿਆਰ ਅਤੇ ਕੂੜ ਥੋਂ ਕੂੜਿਆਰ (ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਮਹੰਸ ਹਨ, ਜੋ ਕੂੜ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਟੁਰੇ ਹਨ ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਠੱਗ ਵੰਸੀ ਹੋ ਕੇ ਪਾਪ ਬੰਸੀ ਹਨ)।

੪. [ਗੁਰਮੁਖ-ਮਨਮੁਖ। ਸੱਚ-ਕੂੜ]।

[1]ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਰਤਨ ਅਮੋਲਾ।
[2]ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਮਸੰਸ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅਡੋਲਾ।
[3]ਖੀਰਹੁ ਨੀਰ ਨਿਕਾਲਦੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਨਿਰੋਲਾ।
[4]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸਲਾਹੀਐ ਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਨਹਾਰੁ ਅਤੋਲਾ।
[5]ਮਨਮੁਖਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧਿ ਹੈ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਆ ਖਾਇ ਅਬੋਲਾ।
[6]ਹੋਇ ਲਖਾਉ ਟਿਕਾਇ ਜਾਇ ਛਪੜਿ ਊਹੁ ਪੜੈ ਮੁਹਤੋਲਾ।
[7]ਸਚੁ ਸਾਉ ਕੂੜੁ ਗਹਿਲਾ ਗੋਲਾ ॥੪॥

[ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ=ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ। ਅਬੋਲਾ=ਚੁਪ ਚਾਪ।]
[ਊਹੁ=ਧਾਕ ਪੈਣੀ, ਡਰ ਪੈ ਜਾਣਾ। ਸਾਉ=ਭਲਾ ਮਾਣਸ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ।]
[ਗਹਿਲਾ ਗੋਲਾ=ਗੁਸਿਆ ਹੋਇਆ ਝੂਠਾ ਚੇਲਾ ਗਾਫਲ ਨੌਕਰ।]

[1]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਤੀਰਥ) ਹੈ, ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਅਤੇ ਰਤਨ ਅਮੋਲਕ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੰਨਨ, ਸੁੱਧਤਾਈ ਵੈਰਾਗਾਦਿ ਗੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ)। [2]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਉਥੇ ਪਰਮਹੰਸ (ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੀ) ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤ ਲੈਕੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [3]ਦੁੱਧ ਥੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢਦੇ (ਅਰਥਾਤ ਤੱਤ ਮਿਥਜਾ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ); ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ (ਜਗ ਥੋਂ) ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ, (ਈਸ੍ਵਰ ਪਰਾਇਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [4]ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੋਲਣਹਾਰੇ ਹੋਕੇ ਅਤੋਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿਖੇ (ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ)

ਹਨ। ⁵ਮਨਮੁਖ ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ ਮੋਨੀ ਹੋ ਕੇ ਘੁਟ ਘੁਟ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ⁶ਜਿਸ ਛੱਪੜ ਵਿਖੇ ਟਿਕਾਉ ਦਾ ਲਖਾਉ ਹੋਵੇ ਉਥੇ (ਬਗਲੇ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਧਾਕ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੱਛੀਆਂ ਵਿਖੇ ਵਿਪਦਾ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਫੈਲਦੀ ਹੈ)। ⁷ਸਚ ਸਾਊ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਗਾਫਲ ਗੁਲਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

੫. [ਗੁਰਮੁਖ-ਮਨਮੁਖ । ਸਚ-ਕੂੜ]।

¹ਗੁਰਮੁਖ ਸਚੁ ਸੁਲਖਣਾ ਸਭਿ ਸੁਲਖਣ ਸਚੁ ਸੁਹਾਵਾ।
²ਮਨਮੁਖ ਕੂੜੁ ਕੁਲਖਣਾ ਸਭ ਕੁਲਖਣ ਕੂੜੁ ਕੁਦਾਵਾ।
³ਸਚੁ ਸੁਇਨਾ ਕੂੜੁ ਕਚੁ ਹੈ ਕਚ ਨ ਕੰਚਨ ਮੁਲਿ ਮੁਲਾਵਾ।
⁴ਸਚੁ ਭਾਰਾ ਕੂੜੁ ਹਉਲੜਾ ਪਵੈ ਨ ਰਤਕ ਰਤਨ ਭੁਲਾਵਾ।
⁵ਸਚ ਹੀਰਾ ਕੂੜੁ ਫਟਕੁ ਹੈ ਜੜੈ ਜੜਾਵ ਨ ਜੁੜੈ ਜੁੜਾਵਾ।
⁶ਸਚੁ ਦਾਤਾ ਕੂੜੁ ਮੰਗਤਾ ਦਿਹੁਰਾਤੀ ਚੋਰ ਸਾਹ ਮਿਲਾਵਾ।
⁷ਸਚੁ ਸਾਬਤੁ ਕੂੜਿ ਫਿਰਦਾ ਫਾਵਾ ॥੫॥

[ਸੁਲਖਣਾਂ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲਾ। ਕੁਲਖਣਾ=ਖੋਟੇ ਲੱਖਣਾ ਵਾਲਾ।
ਕੁਦਾਵਾ=ਖੋਟੇ ਦਾਉ ਵਾਲਾ। ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ। ਮੁਲਾਵਾ=ਮੇਲ।
ਫਟਕੁ=ਕੱਚ, ਬਿਲੌਰ। ਫਾਵਾ=ਦੁਖੀ, ਥੱਕਣਾ।]

¹ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ) ਸਾਰੇ ਸੁਲੱਖਣ ਸੱਚੇ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ। ²ਮਨਮੁਖ ਕੂੜ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਖੋਟੇ ਲੱਖਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਕੁਲੱਖਣ ਝੂਠੇ ਤੇ ਖੋਟੇ ਦਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਹੁਣ ਤੀਜੀ ਤੁਕੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੀਕ ਸੱਚ. ਤੇ ਕੂੜ ਦਾ ਭੇਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ³ਸੱਚ ਸੋਨਾ ਤੇ ਕੂੜ ਕੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਕੱਚ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ⁴ਸਚ ਭਾਰਾ ਤੇ ਕੂੜ ਹਲਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਤਨ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇ ('ਰੱਤਕ') ਲਾਲੜੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦੀ। ⁵ਸੱਚ ਹੀਰਾ ਤੇ ਕੂੜ ਬਿਲੌਰ ਹੈ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ) ਜੜਾਉ ਨਹੀਂ ਜੜੀਦਾ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਦਾ। ⁶ਸੱਚ ਦਾਤਾ ਕੂੜ ਭਿਖਾਰੀ ਹੈ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਤੇ ਚੋਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਰਾਤ ਦੇ ਚੋਰ ਵਾਂਙ ਕੂੜੇ, ਦਿਨ ਤੇ ਸਾਹ ਰੂਪ ਸੱਚੇ ਪੁਰਖ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ) ⁷ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਟਿਕਾਉ ਤੇ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ) ਕੂੜ (ਛਿੱਥਾਂ ਜਾਂ) ਥੱਕਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੱਚ ਟਿਕਦਾ ਸੁਖ ਦੇਂਦਾ ਦਾਤਾ ਪਦ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੂੜ ਛਿੱਥਿਆਂ ਤੇ ਫਾਹਵਿਆਂ ਕਰਕੇ ਸੁਰਤ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਭਟਕਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੬. [ਸਚ ਅਤੇ ਕੂੜ]।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸੁਰੰਗੁ ਹੈ ਮੂਲ ਮਜੀਠ ਨ ਟਲੇ ਟਲੰਦਾ।
²ਮਨਮੁਖੁ, ਕੂੜ ਕੁਰੰਗ ਹੈ ਫਲ ਕਸੁੰਭੇ ਥਿਰ ਨ ਰਹੰਦਾ।
³ਥੋਮ, ਕਥੂਰੀ, ਵਾਸੁ ਲੈ ਨਕੁ ਮਰੋੜੈ, ਮਨਿ ਭਾਵੰਦਾ।
⁴ਕੂੜ ਸਚੁ ਅਕ ਅੰਬ ਫਲ ਕਉੜਾ ਮਿਠਾ ਸਾਉ ਲਹੰਦਾ।
⁵ਸਾਹ ਚੋਰ ਸਚ ਕੂੜੁ ਹੈ ਸਾਹੁ ਸਵੈ ਚੋਰੁ ਫਿਰੈ ਭਵੰਦਾ।
⁶ਸਾਹ ਫੜੈ ਉਠਿ ਚੋਰ ਨੋ ਤਿਸ ਨੁਕਸਾਨੁ ਦੀਬਾਣ ਕਰੰਦਾ।

[੭]ਸਚੁ ਕੂੜੈ ਲੈ ਨਿਹਣਿ ਬਹੰਦਾ ॥ ੬ ॥

[ਸੁਰੰਗੁ=ਲਾਲ ਰੰਗ। ਕੁਰੰਗ=ਖੋਟਾ ਰੰਗ। ਕਥੂਰੀ=ਕਸਤੂਰੀ।]
[ਸਾਉ=ਸੁਾਦ। ਦੀਬਾਣ=ਕਚਹਿਰੀ। ਨਿਹਣਿ=ਕੈਦ ਕਰਨਾ।]

[੧]ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਚੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਜਿੱਕੂਰ) ਮਜੀਠ ਦਾ ਰੰਗ ਮੂਲੋਂ ਟਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਟਲਦਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਧੋਤਿਆਂ ਉਤਰਦਾ ਨਹੀਂ)। [੨]ਮਨਮੁਖ ਝੂਠਾ ਖੋਟੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਜਿੱਕੂਰ) ਕਸੁੰਭੇ ਦੇ ਫੁੱਲ (ਦਾ ਰੰਗ) ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। [੩]ਥੋਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਥੋਂ ਨੱਕ ਮਰੋੜੀਦਾ ਹੈ ਅਰ ਕਸਤੂਰੀ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। [੪]ਕੂੜ ਅੱਕ ਫਲ ਤੇ ਸੱਚ ਅੰਬ ਫਲ ਹੈ, (ਅੱਕ) ਕੌੜਾ ਤੇ (ਅੰਬ) ਦਾ ਸਵਾਦ ਮਿੱਠਾ ਹੈ। [੫]ਸੱਚ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਕੂੜ ਚੋਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਸ਼ਾਹ (ਰਾਤ ਨੂੰ) ਸੌਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਚੋਰ (ਰਾਤ) ਭੌਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। [੬]ਸ਼ਾਹ ਉਠਕੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਹਾਕਮ ਥੋਂ ਚੱਟੀ ਭਰਾਉਂਦਾ ਹੈ)। [੭]ਸੱਚ ਕੂੜੇ ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਕਰਕੇ (ਕੈਦ ਵਿਖੇ) ਬਿਠਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

੭. [ਸਚ ਤੇ ਕੂੜ]।

[੧]ਸਚੁ ਸੋਹੈ ਸਿਰ ਪਗ ਜਿਉ ਕੋੜਾ ਕੂੜ ਕੁਥਾਇ ਕਛੋਟਾ।
[੨]ਸਚੁ ਸਤਾਣਾ ਸਾਰਦੂਲੁ ਕੂੜੁ ਜਿਵੈ ਹੀਣਾ ਹਰਿਣੋਟਾ।
[੩]ਲਾਹਾ ਸਚੁ ਵਣੰਜੀਐ ਕੂੜੁ ਕਿ ਵਣਜਹੁ ਆਵੈ ਤੋਟਾ।
[੪]ਸਚੁ ਖਰਾ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਕੂੜੁ ਨ ਚਲੈ ਦਮੜਾ ਖੋਟਾ।
[੫]ਤਾਰੇ ਲਖ ਅਮਾਵਸੈ ਘੇਰਿ ਅਨੇਰਿ ਚਨਾਇਣੁ ਹੋਟਾ।
[੬]ਸੂਰਜ ਇਕ ਚੜੰਦਿਆ ਹੋਇ ਅਠਖੰਡ ਪਵੈ ਫਲਫੋਟਾ।
[੭]ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਜਿਉ ਵਟੁ ਘੜੋਟਾ ॥ ੭॥

[ਕੋੜਾ=ਕੁਰੂਪ। ਕਛੋਟਾ=ਲੰਗੋਟਾ। ਸਤਾਣਾ=ਤਾਣ ਵਾਲਾ, ਬਲੀ।]
[ਹੀਣਾ ਹਰਿਣੋਟਾ=ਨਿਰਬਲ ਹਰਨ ਦਾ ਬੱਚਾ। ਦਮੜਾ ਖੋਟਾ=ਖੋਟਾ ਤੁਪੱਯਾ।]
[ਫਲਫੋਟਾ=ਫੁੱਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਸੱਚ ਸਿਰ ਦੀ ਪੱਗ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਉਚਾ) ਸੋਭਦਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਕੋੜੇ ਲੰਗੋਟੇ ਵਾਂਙ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਗਾ (ਜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ)। [੨]ਸੱਚ ਬਲੀ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਙੂ ਤੇ ਝੂਠ ਨਿਰਬਲ ਹਰਨ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਾਂਙੂ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੱਚ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੂਠ ਦੀ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਵਟੀਂਦੀ)। [੩]ਸੱਚ ਲਾਹੇ ਦਾ ਵਣਜ ਹੈ, ਕੂੜ ਦੇ ਵਣਜ ਥੋਂ ਤੋਟਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। [੪]ਸੱਚ ਖਰਾ ਹੈ, ਹਰ ਕੋਈ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਖੋਟੇ ਰੁਪਏ ਵਾਂਙੂ (ਬਾਜ਼ਾਰ) ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ। [੫]ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਅਮਾਵਸ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਘੇਰ ਵਿਚ ('ਚਾਨਾਇਣ ਹੋਟਾ') ਚਾਨਣ ਹਟਿਆ (ਜਾਂ ਢੱਕਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੬](ਪਰੰਤੂ) ਇਕ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਅੱਠ ਖੰਡ ਹੋ ਕੇ ਅਰਥਾਤ ਅੱਠ ਟੁਕੜੇ ਹੋਕੇ ('ਫਲ ਫੋਟਾ') ਫੁਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਛਿਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ) [੭]ਕੂੜ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ (ਵੱਟ ਘੜੋਟਾ)' ਘੜੇ ਵੱਟੇ ਵਾਲਾ ਵੈਰ ਹੈ।

੮. [ਸੱਚ ਅਤੇ ਕੂੜ]।

[੧]ਸੁਹਣੇ ਸਾਮਰਤਖ ਜਿਉ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ।
[੨]ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਨਗਰ ਵਾਂਗੁ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ।
[੩]ਨਦੀ ਪਛਾਵਾਂ ਮਾਣਸਾ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਅੰਬਰ ਤਾਰਾ।

[੪]ਧੂਅਰੁ ਧੁੰਧੂਕਾਰ ਹੋਇ ਤੁਲ ਨ ਘਣਹਰਿ ਵਰਸਣ ਹਾਰਾ।
[੫]ਸੁਆਉ ਨ ਸਿਮਰਣਿ ਸੰਕਰੈ ਦੀਪਕ ਬਾਝੁ ਨ ਮਿਟੈ ਅੰਧਾਰਾ।
[੬]ਲੜੈ ਨ ਕਾਗਲਿ ਲਿਖਿਆ ਚਿਤੁ ਚਿਤੇਰੇ ਸੈ ਹਥੀਆਰਾ।
[੭]ਸਚੁ ਕੂੜੁ ਕਰਤੂਤਿ ਵੀਚਾਰਾ ॥ ੮ ॥

[ਸੁਹਣੇ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ। ਵਰਤਾਰਾ=ਖੇਲ। ਪਾਹਾਰਾ=ਪਹਾੜ। ਧੂਅਰੁ=ਧੂੰਏ ਵਾਲਾ ਹਨੇਰਾ। ਘਣਹਰਿ=ਬੱਦਲ। ਸੰਕਰੈ=ਸ਼ੱਕਰ ਦੇ। ਚਿਤੁ ਚਿਤੇਰੇ=ਚਿਤ੍ਰੇ ਹੋਏ ਚਿਤੇਰੇ ਦੇ।]

[੧]ਕੂੜ ਅਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਂਗੂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਕੂੜ ਸੁਪਨਾ ਤੇ ਸੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਖੇਲ ਹੈ)। [੨]ਕੂੜ ਗੰਧਰਬ ਨਗਰੀ ਹੈ ਅਰ ਸੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਪਹਾੜ ਵਾਂਙੂ ਹੈ। [੩]ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਖੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਤਲਵਾਏ ਤਾਰੇ (ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਅਸਲ ਤਾਰੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ)। [੪]ਧੂੰਏਂ ਵਿਚ (ਨਿਰਾ) ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਝੂਠ ਨਿਰੀ ਗੱਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਇਹ ਧੂੰਆਂ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਬੱਦਲ (ਸੱਚ) ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ! [੫]ਸ਼ੱਕਰ ਦੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਥੋਂ (ਮਿੱਠਾ) ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਦੀਵੇ ਬਾਝ੍ਹ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ। [੬]ਕਾਗਦ ਪਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ (ਸਿਪਾਹੀ ਭਾਵ ਮੂਰਤੀ) ਲੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਭਾਵੇਂ ਚਿਤੇਰਾ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਹਥਿਆਰ ਚਿੱਤਰ ਦੇਵੇ। [੭]ਸੱਚ ਕੂੜ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਦੀ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ।

੯. [ਸੱਚ ਅਤੇ ਕੂੜ]।

[੧]ਸਚੁ ਸਮਾਇਣੁ ਦੁਧ ਵਿਚਿ ਕੂੜ ਵਿਗਾੜੁ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚਖੈ।
[੨]ਸਚੁ ਭੋਜਨੁ ਮੁਹਿ ਖਾਵਣਾ ਇਕੁ ਦਾਣਾ ਨਕੈ ਵਲਿ ਦੁਖੈ।
[੩]ਫਲਹੁ ਰੁਖ ਰੁਖਹੁ ਸੁ ਫਲੁ ਅੰਤਿਕਾਲਿ ਖਉ ਲਾਖਹੁ ਰੁਖੈ।
[੪]ਸਉਵਰਿਆ ਅਗਿ ਰੁਖ ਵਿਚਿ ਭਸਮ ਕਰੈ ਅਗਿ ਬਿੰਦਕੁ ਧੁਖੈ।
[੫]ਸਚੁ ਦਾਰੂ ਕੂੜੁ ਰੋਗੁ ਹੈ ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਵੈਦ ਵੇਦਨਿ ਮਨਮੁਖੈ।
[੬]ਸਚੁ ਸਥੋਈ ਕੂੜ ਠਗੁ ਲਗੈ ਦੁਖੁ ਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੈ।
[੭]ਕੂੜੁ ਪਚੈ ਸਚੈ ਦੀ ਭੁਖੈ ॥ ੯ ॥

[ਸਮਾਇਣੁ=ਜਾਗ। ਚੁਖੈ=ਰਤਾ ਕੁ। ਖਉ ਲਾਖਹੁ ਰੁਖੈ=ਲਾਖ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿੰਦਕੁ=ਰੱਤੀ। ਵੇਦਨਿ ਮਨਮੁਖੈ=ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪੀੜ ਰਹਿੰਦੀ। ਸਥੋਈ=ਸਾਥੀ, ਸਹਾਇਕ। ਭੁਖੈ=ਇੱਛਾ।]

[੧]ਸੱਚ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾਗ (ਵਾਂਙੂ) ਹੈ, ਕੂੜ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚੁੱਖ ਵਾਂਙੂ ਵਿਗਾੜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਜਾਗ ਜਮਾਉਂਦੀ, ਕਾਂਜੀ ਫਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ)। [੨]ਸੱਚ ਦਾ ਬੋਲਣਾ, ਮੂੰਹ ਦੇ ਰਸਤੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕੂੜ ਦਾ) ਇਕ ਦਾਣਾ ਬੀ ਨੱਕੋਂ ਖਾਣਾ ਦੁਖਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ ਝੂਠ ਬੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ)। [੩]ਫਲ ਥੋਂ ਬ੍ਰਿਛ, ਬ੍ਰਿਛ ਥੋਂ ਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਜੇਕਰ (ਉਸੇ) ਬ੍ਰਿਛ (ਨੂੰ) ਲਾਖ (ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਨਾਸ਼ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ (ਜਿਹਾ ਕੁ "ਕੂੜਹੁ ਕਰੇ ਵਿਣਾਸੁ ਧਰਮੇ ਤਗੀਐ")। [੪]ਬ੍ਰਿਛ ਵਿਖੇ ਸੌ ਵਰਹੇ (ਸਮਾਈ ਹੋਈ) ਅੱਗ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤਤੀਕੁ ਅੱਗ ਧੁਖਦੀ ਹੋਈ ਲਾ ਦੇਈਏ (ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ) ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੱਚ ਦੀ ਅਗਨੀ ਜਠਰਾਗਨ ਵਾਂਗ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਕੂੜ ਧੁਖਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [੫]ਕੂੜ ਰੋਗ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਸੱਚ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਵੈਦ ਦੇ ਬਾਝ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ('ਵੇਦਨ') ਪੀੜ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਔਖਧੀ ਗੁਰੂ ਘਰ

ਵਿਚ ਹੈ)। [੬]ਸੱਚ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਕੂੜ ਠੱਗ ਹੈ (ਉਹ ਬਚਾਉਂਦਾ, ਇਹ ਲੁਟਦਾ ਹੈ). (ਪਰ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਬੀ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, (ਸਦਾ) ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [੭]ਕੂੜੇ ਆਦਮੀ ਸੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ('ਸਚੇ ਦੀ ਭੁਖੇ') ਸਚਿਆਰਾਂ ਦੀ (ਸਭ) ਨੂੰ ਚਾਹ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਜਾਣ ਆਦਰ ਤੇ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੂੜੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਤੇ ਅਨਾਦਰ)।

੧੦. [ਸੱਚ ਅਤੇ ਕੂੜ]।

[੧]ਕੂੜੁ ਕਪਟ ਹਥਿਆਰ ਜਿਉ ਸਚੁ ਰਖਵਾਲਾ ਸਿਲਹ ਸੰਜੋਆ।
[੨]ਕੂੜੁ ਵੈਰੀ ਨਿਤ ਜੋਹਦਾ ਸਚੁ ਸੁਮਿਤੁ ਹਿਮਾਇਤ ਹੋਆ।
[੩]ਸੂਰ ਵੀਰੁ ਵਰੀਆਮੁ ਸਚੁ ਕੂੜੁ ਕੁੜਾਵਾ ਕਰਦਾ ਢੋਆ।
[੪]ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ ਸੁਥਾਇ ਹੈ ਲਰਜੈ ਕੂੜੁ ਕੁਥਾਇ ਖੜੋਆ।
[੫]ਸਚਿ ਫੜਿ ਕੂੜੁ ਪਛਾੜਿਆ ਚਾਰਿ ਚਕ ਵੇਖਨ ਤ੍ਰੈ ਲੋਆ।
[੬]ਕੂੜੁ ਕਪਟੁ ਰੋਗੀ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਦਾ ਹੀ ਨਵਾ ਨਿਰੋਆ।
[੭]ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜੁ ਕੂੜੁ ਵਿਖੋਆ ॥੧੦॥

[ਸਿਲਹ ਸੰਜੋਆ=ਲੋਹੇ ਦਾ ਕਵਚ। ਸੂਰ=ਰਥੀ। ਵੀਰ=ਮਹਾਂਰਥੀ।]
[ਵਰੀਆਮੁ=ਅਤਿਰਥੀ। ਢੋਆ=ਮੇਲ। ਲਰਜੈ=ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਕੰਬਦਾ।]
[ਵਿਖੋਆ=ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਕੂੜ ਕਪਟ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਹਨ, ਸੱਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਜੋਅ (ਕਵਚ) ਵਾਂਙ (ਸਰੀਰ ਦਾ) ਰਖਵਾਲਾ ਹੈ। [੨]ਕੂੜ ਵੈਰੀਆਂ ਵਾਂਙ ਨਿਤ ਤਾੜਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਭਲੇ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੩]ਸੱਚ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਤੇ ਵਰਿਆਮਾਂ (ਵਿਚੋਂ ਅਤਿਰਥੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈ), ਕੂੜ ਝੂਠਾ ਹੀ ('ਢੋਆ') ਮਿਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੪]ਸੱਚ, ਨਿਹਚਲ ਅਤੇ ਭਲੀ ਥਾਉਂ (ਆਸ਼੍ਰਯ ਵਾਲੀ) ਹੈ, ਕੂੜ ਭੈੜੀ ਥਾਉਂ (ਉਪਰ) ਖੜੋਤਾ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਹੈ। [੫] ਸੱਚ' (ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਬੋਲਣਹਾਰਾ) ਕੂੜੇ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਸਿੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਚੱਕਾਂ ਥੋਂ ਆ ਕੇ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ (ਦੇ ਲੋਕ) ਦੇਖਦੇ ਹਨ। [੬]ਕੂੜਾ ਅਤੇ ਕਪਟੀ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਰੋਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਸਦਾ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ)। [੭]ਗੱਲ ਕੀ ਸੱਚ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਝੂਠਾ ਹੀ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ-'ਉਘਰਿ ਗਇਆ ਜੈਸਾ ਖੋਟਾ ਢਬੂਆ ਨਦਰਿ ਸਰਾਫਾ ਆਇਆ')।

੧੧. [ਸੱਚ ਕੂੜ ਦਾ ਨਿਰਣਯ]।

[੧]ਸਚੁ ਸੂਰਜੁ ਪਰਗਾਸੁ ਹੈ ਕੂੜਹੁ ਘੁਘੂ ਕੁਝੁ ਨ ਸੁਝੈ।
[੨]ਸਚ ਵਣਸਪਤਿ ਬੋਹੀਐ ਕੂੜਹੁ ਵਾਹ ਨ ਚੰਦਨ ਬੁਝੈ।
[੩]ਸਚਹੁ ਸਫਲ ਤਰੋਵਰਾ ਸਿੰਮਲੁ ਅਫਲ ਵਡਾਈ ਲੁਝੈ।
[੪]ਸਾਵਣਿ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਸੁਕੈ ਅਕੁ ਜਵਾਹਾਂ ਰੁਝੈ।
[੫]ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਮਾਨਸਰਿ ਸੰਖ ਨਿਸਖਣ ਹਸਤਨ ਦੁਝੈ।
[੬]ਸਚੁ ਗੰਗੋਦਕੁ ਨਿਰਮਲਾ ਕੂੜਿ ਰਲੈ ਮਦ ਪਰਗਟੁ ਗੁਝੈ।
[੭]ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜੁ ਕੂੜਹੁ ਖੁਝੈ ॥੧੧॥

[ਲੁਝੈ=ਸੜਦਾ ਹੈ। ਰੁਝੈ=ਰਿਝਦੇ ਹਨ।]
[ਨਿਸਖਣ=ਖਾਲੀ। ਹਸਤਨ ਦੁਝੈ=ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਘੁਟੀਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਸੱਚ ਦਾ ਸਰਜ ਵਾਂਙ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਕੜ ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁੱਝਦਾ (ਭਾਵ ਦਿਨੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਪਾਠਾਤ੍ਰ 'ਸੁਝ ਨ ਸੁਝੈ'=ਅਰਥਾਤ ਚਾਨਣਾ (ਸੂਰਜ) ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ)। [੨]ਸੱਚ (ਓਹ) ਵਨਸਪਤੀ ਹੈ (ਜੋ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਚੰਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੂੜ ਵਾਂਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ (ਜੋ ਕਦੇ) ਚੰਦਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। [੩]ਸੱਚ (ਬੋਲਣ ਥੋਂ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਫਲ ਬ੍ਰਿਛ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗਾਦਿਕ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ) (ਕੂੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਿੰਮਲ ਵਾਂਗ ਅਫਲ ਰਹਿਕੇ (ਆਪਣੀ) ਵਡਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਸੜਦਾ ਹੈ। [੪]ਸਾਵਣ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹਰੇ ਭਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਕ ਅਤੇ ਜਵਾਹੇ (ਦੇ ਬੂਟੇ 'ਰੁਝੇ' ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ) ਸੜਕੇ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੫]ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਖੇ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ (ਆਦਿਕ ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ), ਸਖ ਖਾਲੀ ਰਹਿਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਨਪੀੜੀਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਘੁਟ ਕੇ ਵਜਾਈਦੇ ਹਨ)। [੬]ਸੱਚ (ਅਰਥਾਤ ਸਚਿਆਰ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਗੰਗਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, ਕੂੜ ਦੀ ਮਦਰਾਂ ਛਿਪਾਕੇ ਰਲਾਈਏ (ਤਦ ਭੀ) ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੭](ਸਿਧਾਂਤ) ਸੱਚ ਸਚਾ ਹੈ ਕੂੜ •(ਕੂੜ ਹੀ ਹੈ ਅਰ) ਕੂੜ ਥੋਂ (ਭਾਵ ਆਪੇ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਂਗ) ਬੁੱਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੨. [ਸੱਚ ਕੂੜ ਦਾ ਅੰਤ]।

[੧]ਸਚੁ ਕੂੜ ਦੁਇ ਝਾਗੜੂ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਚਉਤੇ ਆਇਆ।
[੨]ਅਗੋ ਸਚਾ ਸਚਿ ਨਿਆਇ ਆਪ ਹਜੂਰਿ ਦੋਵੈ ਝਗੜਾਇਆ।
[੩]ਸਚੁ ਸਚਾ ਕੂੜਿ ਕੂੜਿਆਰੁ ਪੰਚਾ ਵਿਚਿ ਦੇ ਕਰਿ ਸਮਝਾਇਆ।
[੪]ਸਚਿ ਜਿਤਾ ਕੂੜਿ ਹਾਰਿਆ ਕੂੜੁ ਕੂੜਾ ਕਰਿਸਹਰਿ ਫਿਰਾਇਆ।
[੫]ਸਚਿਆਰੇ ਸਾਬਾਸਿ ਹੈ ਕੂੜਿਆਰ ਫਿਟੂ ਫਿਟੂ ਕਰਾਇਆ।
[੬]ਸਚ ਲਹਣਾ ਕੂੜਿ ਦੇਵਣਾ ਖਤੁ ਸਤਾਗਲੁ ਲਿਖਿ ਦੇਵਾਇਆ।
ਆਪ ਠਗਾਇ ਨ ਠਗੀਐ ਠਗਣਹਾਰੇ ਆਪੁ ਠਗਾਇਆ।
[੮]ਵਿਰਲਾ ਸਚੁ ਵਿਹਾਝਣ ਆਇਆ ॥੧੨॥

[ਚਉਤੇ=ਚਬੂਤਰੇ, ਨਿਆਂ ਸਭਾ। ਵਾਚਦੇ=ਵਕੀਲਗੀ।]
[ਖਤੁ ਸਤਾਗਲੁ=ਸਤ ਉਂਗਲੀ ਪਰਮਾਨ ਪੱਤ੍ਰ, ਕਰਾਰਨਾਮਾ, ਜਾਂ ਸੱਤਾਂ]
[ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਖਤ। ਵਿਹਾਝਣ=ਖਰੀਦਣ।]

[੧]ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਦੋਵੇਂ ਝਾਗੜੂ (ਮੁਦਈ ਮੁਦਾਲੇ) ਹੋਕੇ ਨਿਆਇ ਸਭਾ ਦੇ ਚਬੂਤਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। [੨]ਅੱਗੇ ਸੱਚਾ (ਹਾਕਮ) ਸੱਚਾ ਨਿਆਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। [੩]ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਚਾ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਝੂਠਾ ਕੂੜਿਆਰ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਪੰਚ ਲੋਕ (ਵਿਚਦੇਂ) ਵਕੀਲਗੀ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੪]ਸੱਚਾ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੂੜਾ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ) ਝੂਠੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਡੋਂਡੀ ਵਜਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਇਸ ਕੂੜਿਆਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨਾ ਰਖੇ।) [੫]ਸਚਿਆਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕੂੜਿਆਰ ਨੂੰ ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਆਖਕੇ ਧਿਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੬]ਸੱਚਾ ਲਹਿਣੇਦਾਰ ਤੇ ਕੂੜਾ ਦੇਵਣਹਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ (ਪੰਚ ਲੋਕ) ਸੱਤਾਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਖਤ ਲਿਖਾ ਕੇ (ਸੱਚੇ ਦੇ ਹੱਥ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ। [੭]ਆਪਣੇ ਠੱਗਿਆਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਠੱਗੀਦਾ ਸਗਮਾਂ ਠੱਗਣਹਾਰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਠਗਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਦਾ ਆਪ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। [੮]ਵਿਰਲਾ (ਪੁਰਖ) ਸਚ ਦੇ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ।

੧੩. [ਸੱਚ ਕੂੜ ਦਾ ਅੰਤ]।

[੧]ਕੂੜੁ ਸੁਤਾ ਸਚੁ ਜਾਗਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨਿ ਭਾਇਆ।
[੨]ਸਚੁ ਸਚੇ ਕਰਿ ਪਾਹਰੂ ਸਚੁ ਭੰਡਾਰ ਉਤੇ ਬਹਿਲਾਇਆ।
[੩]ਸਚੁ ਆਗੂ ਆਨ੍ਹੇਰ ਕੂੜ ਉਝੜਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਚਲਾਇਆ।
[੪]ਸਚੁ ਸਚੇ ਕਰਿ ਫਉਜਦਾਰ ਰਾਹੁ ਚਲਾਵਣ ਜੋਗੁ ਪਠਾਇਆ।
[੫]ਜਗ ਭਵਜਲ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗੁਰ ਬੋਹਥੈ ਚਾੜਿ ਤਰਾਇਆ।
[੬]ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਫੜਿ ਅਹੰਕਾਰੁ ਗਰਦਨਿ ਮਰਵਾਇਆ।
[੭]ਪਾਰਿ ਪਏ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ॥ ੧੩ ॥

[ਪਾਹਰੂ=ਰਾਖਾ। ਬਹਿਲਾਇਆ=ਬਿਠਾਇਆ। ਗਰਦਨਿ ਮਰਵਾਇਆ=ਥਾਂ ਮਾਰੇ।]

[੧]'ਕੂੜ' ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਅਰ ਸੱਚ 'ਜਾਗਦਾ' (ਸਾਵਧਾਨ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਰ) ਸੱਚ ਸੱਚੇ ਸਾਹਿਬ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । [੨]ਸੱਚੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਉਤੇ ਬੈਠਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦਾ ਕੜਛਾ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) । [੩]ਸਚ ਆਗੂ ਹੈ 'ਕੂੜ' ਆਪ ਹਨੇਰਾ ਹੈ ਅਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । [੪]ਸੱਚੇ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਫੌਜ਼ਦਾਰ (ਹੁੱਦੇਦਾਰ) ਕਰਕੇ (ਸੱਚਾ) ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਕਰਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ (ਜਿਹਾਕੁ ਕਲਿਕਾਲ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ ॥" ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?) [੫]ਜਗਤ ਰੂਪ ਸਾਗਰ ਥੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ 'ਬੋਹਿਥ' (ਜਹਾਜ) ਪੁਰ ਚਾੜ੍ਹਕੇ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। [੬]ਕਾਮਾਦਿ ਪੰਜ ਵਿਖਯ ਫੜਕੇ ਗਰਦਨੋਂ ਮਰਵਾ ਸਿੱਟੇ ਹਨ । [੭]ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਲੱਭ ਲੀਤਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ) ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ-"ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਸੁਣਿਆ ਪੇਖਿਆ ਸੇ ਫਿਰਿ ਗਰਭਾਸਿ ਨ ਪਰਿਆ ਰੇ ॥" ਅਰਥ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਉਸਦੀ 'ਬਾਣੀ' ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸ੍ਰਵਣ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਓਹ ਫੇਰ ਗਰਭ ਯੋਨੀ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ "ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ ॥" ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਜੋ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧੪. [ਸੱਚ, ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ, ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ]।

[੧]ਲੂਣੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਖਾਇਕੈ ਰਣ ਅੰਦਰਿ ਲੜਿ ਮਰੈ ਸੁ ਜਾਪੈ।
[੨]ਸਿਰ ਵਢੈ ਹਥੀਆਰ ਕਰਿ ਵਰੀਆਮਾ ਵਰੀਆਮੁ ਸਿਞਾਪੈ।
[੩]ਤਿਸੁ ਪਿਛੈ ਜੋ ਇਸਤਰੀ ਥਪਿ ਥੇਈ ਦੇ ਵਰੈ ਸਰਾਪੈ।
[੪]ਪੋਤੈ ਪੁਤ ਵਡੀਰੀਅਨਿ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਪਰਾਪੈ।
[੫]ਵਖਤੈ ਉਪਰਿ ਲੜਿ ਮਰੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਬਦੁ ਅਲਾਪੈ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਜਾਇਕੈ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਰੈ ਆਪੁ ਆਪੈ।
ਲੜਿ ਮਰਣਾ ਤੈ ਸਤੀ ਹੋਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਪੂਰਣ ਪਰਤਾਪੈ।
[੮]ਸਚਿ ਸਿਦਕ ਸਚ ਪੀਰੁ ਪਛਾਪੈ ॥ ੧੪ ॥

[ਥਪਿ ਥੇਈ=ਥੇਈ ਥਪਣਾ, ਸੰਕ੍ਰਾਂਤ ਨੂੰ ਦੁਧ ਜਾਂ ਦਹੀ ਸਤੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਵਰਤਦੇ]
[ਹਨ, ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਸਰਾਪ, ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਵਰ ਦਿੰਦੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।]
[ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ਪਰਾਪੈ=ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪੀਰੁ=ਗੁਰ।]

[1]ਸਾਹਿਰ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾਇਕੇ ਜੁੱਧ ਭੂਨਕਾ ਵਿਖੇ ਜੋ (ਸਿਪਾਹੀ) ਲੜ ਕੇ ਮਰੇ ਓਹ (ਨਿਮਕ ਹਲਾਲ) ਜਾਪਦਾ ਹੈ। [2](ਵਰੀਆਮਾਂ) ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਮਾਰਕੇ ਵੱਢ ਸਿੱਟਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ ਓਹ) 'ਵਰੀਆਮ' (ਆਪ ਬੀ ਬਹਾਦਰ) ਸਿਞਾਪਦੇ ਹਨ । [3]ਤਿਸਦੇ ਪਿਛੇ ਜਿਹੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ (ਸਤੀ ਹੋਵੇ) ਪਰਵਾਰ ਥੇਈ ਥੱਪਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੇਂਦੀ ਹੈ (ਥੇਈ ਇਕ ਰੀਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਸਤੀ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਲੋਕ ਦੁੱਧ ਚਾਵਲ ਰਿੰਨ੍ਹਕੇ ਪਹਿਲੇ ਸਤੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦੇਣਹਾਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) [4](ਸਤੀ ਦੇ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੋਤ੍ਰ ਵਡਿਆਈਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤੀ ਦੀ ਉਲਾਦ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। (ਸਚੇ ਸੂਰਮੇ ਅਤੇ ਸਚੇ ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?) [5]ਵਖਤ ਦੇ ਉਪਰ ਲੜ ਮਰੇ ('ਝਖੜੁ ਝਾਗੀ ਮੀਹੁ ਵਰਸੈ ਭੀ ਗੁਰੁ ਦੇਖਣ ਜਾਈ ॥') ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰੇ (ਏਹ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਹਨ)॥ [6]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਹ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਚੇ ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਹੈ)। [7](ਜੁੱਧ ਵਿਖੇ) ਲੜ ਮਰਨਾ ਅਰ (ਪਤੀ ਨਾਲ) ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਖੇ (ਉਪਰ ਕਹੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਾਂਗੂ ਐਉਂ) ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਧਰਮ ਵਾਂਗੂੰ ਅਟੱਲ ਪਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਤਰ ਸਤੀਆਂ ਅਗਜਾਨ ਅਰ ਸੂਰਮੇ ਹੰਕਾਰ ਆਸਰੇ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਸਤੀ ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਮਰਕੇ ਅਟੱਲ ਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ)। [8](ਜਿਸ ਵਿਖੇ) ਸੱਚਾ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸਾ ਹੈ, (ਉਹੀ) ਸਚਾ ਪੀਰ ਪਛਾਣੀਦਾ ਹੈ. (ਸੱਚਾ ਪੀਰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਸਤੀ ਆਦ ਦਾ ਕਥਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੂਰਬਕ ਹੈ, ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਵਿਹਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਤੀ ਹੋਣ ਵੱਲੋਂ ਮਨ੍ਹੇਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਚੀ ਸਤੀ ਹਉਂ ਰਹਿਤ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ।

੧੫. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ]।

[1]ਨਿਹਚਲ ਸਚਾ ਥੇਹੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪੰਜੇ ਪਰਧਾਨਾ।
[2]ਸਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸਮਰਥੁ ਸਭੋ ਬੰਧਾਨਾ।
[3]ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨਾ।
[4]ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵਿ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇਣ ਭਗਤਿ ਗੁਰਗਿਆਨਾ।
[5]ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਸੁਰਖਰੂ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਵਜੈ ਨੀਸਾਨਾ।
[6]ਚਲਣੁ ਜਿਨ੍ਹੀ ਜਾਣਿਆਂ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਵਿਰਲੇ ਮਿਹਮਾਨਾ।
[7]ਆਪ ਗਵਾਏ ਤਿਸ ਕੁਰਬਾਨਾ ॥ ੧੫ ॥

[ਥੇਹੁ=ਗ੍ਰਾਮ, ਨਗਰ। ਬੰਧਾਨਾ=ਪਰਬੰਧ। ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ=ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ।]
[ਸੁਰਖਰੂ=ਪਤ ਸੰਜੁਗਤ। ਨੀਸਾਨਾ=ਨਗਾਰੇ। ਕੁਰਬਾਨਾ=ਬਲਿਹਾਰ।]

[1]ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਰੂਪੀ) ਨਗਰ ਸੱਚਾ ਤੇ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿਖੇ) ਪੰਜਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪਰਧਾਨਤਾ ਹੈ, (ਓਹ ਪੰਜ ਗੁਣ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?) [2]ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਸਾਰੇ 'ਬੰਧਾਨ' ਸਮਰੱਥ ਹਨ (ਭਾਵ ਯੋਗ ਸਰੰਜਾਮ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ)। [3]ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ

ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ (ਤਿੰਨੇ ਕੰਮ) ਪੂਰੇ ਨਿਬਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੪]ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭੂਤ ਰਹਿੰਦੇ, ਹਥੋਂ ਦਾਨ ਕਰਦੇ, ਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਤੇ ਗਜਾਨ (ਆਰੂਢ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) [੫]ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਸੁਰਖਰੂ (ਪਤ ਦੇ ਸੰਜੁਗਤ ਰਹਿੰਦੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ) ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਦੇ ਹਨ। [੬]ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਲਣਾ (ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਫਾਨੀ ਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਸੱਚ) ਜਾਤਾ ਹੈ (ਓਹ) ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਹਨ (ਯਥਾ "ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਏਕੁ ਆਧਿ ਕੋਈ")। [੭]ਆਪਾ ਭਾਉ ਗਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਥੋਂ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ('ਆਪ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ॥')।

੧੬. [ਝੂਠਾ ਪਿੰਡ]।

[੧]ਕੂੜ ਅਹੀਰਾ ਪਿੰਡ ਹੈ ਪੰਜ ਦੂਤ ਵਸਨਿ ਬੁਰਿਆਰਾ।
[੨]ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਨਿਤ ਲੋਭ ਮੋਹੁ ਧ੍ਰੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰਾ।
[੩]ਖਿੰਜੋਤਾਣੁ ਅਸਾਧੁ ਸੰਗੁ ਵਰਤੈ ਪਾਪੈ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ।
[੪]ਪਰ ਧਨ ਪਰਨਿੰਦਾ ਪਿਆਰੁ ਪਰਨਾਰੀ ਸਿਉ ਵਡੇ ਵਿਕਾਰਾ।
[੫]ਖਲੁਹਲੁ ਮੂਲਿ ਨ ਚੁਕਈ ਰਾਜ ਡੰਡੁ ਜਮ ਡੰਡੁ ਕਰਾਰਾ।
[੬]ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦਰੂ ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਨਰਕਿ ਅਵਤਾਰਾ।
[੭]ਅਗੀ ਫਲ ਹੋਵਨਿ ਅੰਗਿਆਰਾ ॥੧੬॥

[ਅਹੀਰਾ ਪਿੰਡ=ਲੁਟੇਰਿਆਂ (ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ) ਦਾ ਗ੍ਰਾਮ। ਵਡੇ ਵਿਕਾਰਾ=ਵਡੇ ਪਾਪ ਹਨ।]
[ਖਲੁਹਲੁ=ਮਾਨਸੀ ਭੜਥੂ। ਜਰਦਰੂ=ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ।]

[੧]ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਝੂਠਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੰਜ ਦੂਤ ਬੁਰੇ ਦੇ ਕਰਣਹਾਰੇ ਉਥੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ। [੨]ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਭ ਮੋਹਾਦਿਕ ਕਈ ਵਿਖਯ ਧ੍ਰੋਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਅਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਖਿੰਜੋਤਾਣ (ਦੁਖ) ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਥੇ) ਪਾਪ ਦਾ ਵਰਤਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। [੪]ਪਰਾਏ ਧਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ, ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰ (ਪਾਪ) ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਏਹ ਵਡੇ ਵਿਕਾਰ ਹਨ)। [੫]ਮਨ ਦਾ ਭੜਥੂ ਜਾਂ ਘਬਰਾਹਟ ਕਦੇ ਹਟਦੀ ਨਹੀਂ, ਰਾਜਾ ਦਾ ਡੰਡ ਅਤੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡ (ਸਿਰ ਪੁਰ) ਕੜਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੬]ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਪੀਲੇ ਰੂਹ (ਅਰਥਾਤ ਬਿਪਤੇ ਫਿਰਦੇ) ਜੰਮਣ ਮਰਣ ਅਤੇ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਖੇ ਆਵਾ ਜਾਈ (ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। [੭]ਅੱਗਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅੰਗਿਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਮੌਤ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)।

੧੭. [ਸੱਚ ਵਿਚ ਕੂੜ ਦੀ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ]।

[੧]ਸਚੁ ਸਪੂਰਣੁ ਨਿਰਮਲਾ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਕੂੜੁ ਨ ਰਲਦਾ ਰਾਈ।
[੨]ਅਖੀ ਕਤੁ ਨ ਸੰਜਰੈ ਤਿਣੁ ਅਉਖਾ ਦੁਖਿ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਈ।
[੩]ਭੋਜਨ ਅੰਦਰਿ ਮਖਿ ਜਿਉ ਹੋਇ ਦੁਖਧਾ ਫੇਰਿ ਕਢਾਈ।
[੪]ਰੂਈ ਅੰਦਰਿ ਚਿਣਗ ਵਾਂਗ ਦਾਹਿ ਭਸਮੰਤੁ ਕਰੇ ਦੁਖਦਾਈ।
[੫]ਕਾਂਜੀ ਦੁਧੁ ਕੁਸੁਧੁ ਹੋਇ ਫਿਟੈ ਸਾਦਹੁ ਵੰਨਹੁ ਜਾਈ।
[੬]ਮਾਹੁਰਾ ਚੁਖਕੁ ਚਖਿਆ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ਮਾਰੈ ਸਹਦਾਈ।

⁷ਸਚਿ ਅੰਦਰਿ ਕਿਉ ਕੂੜੁ ਕਮਾਈ ॥੧੭॥

[ਤਿਣੁ=ਤੀਲਾ। ਦੁਕਧਾ=ਉਗਲੱਛਣਾ। ਮਹਸਾਈ=ਤਾਬੜਤੋੜ। ਛੇਤੀ।]

¹ਸੱਚ ਸਾਰਾ ਨਿਰਮਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਸ ਵਿਖੇ ਕੂੜ ਰਾਈ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦਾ (ਹੇਠ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ²ਅੱਖਾਂ ਵਿਖੇ (ਤ੍ਰਿਣ ਦਾ) ਕਤਰਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੰਜਰਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਤ੍ਰਿਣ (ਦੇ ਪਿਆਂ ਬੀ) ਅੱਖ ਅਤੇ ਦਖ ਨਾਲ ਰੈਣ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ (ਇਥੇ ਖ਼ਕਾਰ ਦਾ ਕੰਨਾ 'ਅਤੇ' ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ)। ³ਜਿਕੂੰ ਭੋਜਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੱਖੀ (ਜੋ ਨਿਗਲੀ ਜਾਵੇ) ਤਾਂ ਦੁਕੱਧੀ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਉਗਲੱਛੀਦੀ ਹੈ। ⁴ਰੂਈ ਵਿਚ ਦੁਖਦਾਈ ਚਿਨਗਾਰੀ ਜਿੱਕੁਰ ਸਾੜਕੇ ਰੂਈ ਨੂੰ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ⁵ਦੁਧ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਛਿਟ ਨਾਲ ਕੁਸੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਫਿੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਦ ਅਤੇ ,ਰੰਗ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ⁶ਮਹੁਰਾਂ ਰਤੀਕੁ ਜੀਭ ਪੁਰ ਰੱਖਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਬੜ ਤੋੜ ਮਾਰ ਸਿਟਦਾ ਹੈ। ⁷ਸੱਚ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੂੜ ਦੀ ਕਿੱਕੁਰ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।

੧੮. [ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੂੜ ਆਵੱਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ]।

¹ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਲਿਪਤੁ ਹੈ ਕੂੜਹੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਗੈ ਭਾਈ।
²ਚੰਦਨ ਸਪੀਂ ਵੇੜਿਆ ਚੜੈ ਨ ਵਿਸੁ ਨ ਵਾਸੁ ਘਟਾਈ।
³ਪਾਰਸੁ ਅੰਦਰਿ ਪਥਰਾ ਅਸਟਧਾਤੁ ਮਿਲਿ ਵਿਗੜਿ ਨ ਜਾਈ।
⁴ਗੰਗ ਸੰਗਿ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਜਲੁ ਕਰਿਨ ਸਕੈ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਮਿਲਾਈ।
⁵ਸਾਇਰ ਅਗਿ ਨ ਲਗਈ ਮੇਰੁ ਸੁਮੇਰੁ ਨ ਵਾਉ ਡਲਾਈ।
⁶ਬਾਣੁ ਨ ਧੁਰਿ ਅਸਮਾਣਿ ਜਾਇ ਵਾਹੇਦੜੁ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਈ।
⁷ਓੜਕਿ ਕੂੜੁ ਕੂੜੋ ਹੋਇ ਜਾਈ ॥੧੮॥

[ਮਿਲਾਈ=ਮਿਲਕੇ। ਮੇਰੁ=ਟਿੱਲਾ। ਬਾਣੁ=ਤੀਰ। ਵਾਹੇਦੜੁ=ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼।]

¹ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਈ ਸੱਚੇ ਅਰ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਕੂੜ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ²ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਵੇੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਹੁ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੀ (ਅਰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ³ਪਾਰਸ (ਦੀ ਗੀਟੀ) ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ (ਸਗਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ)। ⁴ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ (ਮੋਰੀਆਂ ਦੇ) ਜਲ ਮਿਲਕੇ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, (ਸਗਮਾਂ ਆਪ ਗੰਗਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ⁵ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਸਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ (ਭਾਵੇਂ ਬੜਵਾਗਨ ਵਿੱਚੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ), ਸੁਮੇਰ (ਪਹਾੜ) ਦੇ 'ਮੇਰ' ਟਿੱਲੇ ਨੂੰ ਪੌਣ ਨਹੀਂ ਡੁਲਾ ਸਕਦੀ। ⁶ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਤ ਤੀਕ ਬਾਣ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ('ਵਾਹੇਂਦੜ') ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਪਿੱਛੋਂ ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੁੜਕੇ ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਆ ਲਗਦਾ ਹੈ "ਸਰ ਸੰਨੈ ਆਗਾਸ ਨੋ ਫਿਰਿ ਮਥੈ ਆਵੈ ॥") ⁷ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੂੜ ਕੂੜ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਕੂੜ ਦਾ ਪਾਜ ਨਿਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅੰਤ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਥਾ="ਕੂੜ ਨਿਖੁਟੇ ਨਾਨਕਾ ਓੜਕਿ ਸਚਿ ਰਹੀ ॥")।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਸੁਲਹੀ ਜਿਹੇ ਵੇਮੁਖਾਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਦ੍ਰੋਹ ਕੀਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਅੰਧੇਰੇ ਵਾਂਡੂ ਆਪ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ, ਆਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੀ ਪੈਰ ਖਿਸਕਣ ਨਾਲ ਵਿਚੇ ਸੜਕੇ ਗਰਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸੁਮੇਰ ਵਾਂਙ ਅਡੋਲ ਅਰ ਅਚੱਲ ਰਹੇ। ਚੰਨਣ ਨੂੰ ਸੱਪ, ਪਾਰਸ ਨੂੰ ਧਾਤਾਂ, ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਮੋਰੀ ਜਲ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਬੜਵਾ, ਮੇਰੂ ਨੂੰ ਵਾਉ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬਾਣ ਜਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਆਵੱਰ ਸਕਦੇ ਤਿਵੇਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੂੜ ਨਹੀਂ ਆਵੱਰ ਸਕਦਾ।

੧੯. [ਕੂੜ ਅੰਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ]।

੧ਸਚੁ ਸਚਾਵਾ ਮਾਣੁ ਹੈ ਕੂੜ ਕੂੜਾਵੀ ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ।
੨ਕੂੜੇ ਕੂੜੀ ਪਾਇ ਹੈ ਸਚ ਸਚਾਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪੂਰੀ।
੩ਕੂੜੇ ਕੂੜਾ ਜੋਰਿ ਹੈ ਸਚਿ ਸਤਾਣੀ ਗਰਬ ਗਰੂਰੀ।
੪ਕੂੜੁ ਨ ਦਰਗਹ ਮੰਨੀਐ ਸਚੁ ਸੁਹਾਵਾ ਸਦਾ ਹਜੂਰੀ।
੫ਸੁਕਰਾਨਾ ਹੈ ਸਚਿ ਘਰਿ ਕੂੜੁ ਕੁਫਰ ਘਪਿ ਨਾ ਸਾਬੂਰੀ।
੬ਹਸਤ ਚਾਲ ਹੈ ਸਚ ਦੀ ਕੂੜਿ ਕੁਢੰਗੀ ਚਾਲ ਭੇਡੂਰੀ।
੭ਮੂਲੀ ਪਾਨ ਡਿਕਾਰ ਜਿਉ ਮੁਲਿ ਨ ਤੁਲਿ ਲਸਣੁ ਕਸਤੂਰੀ।
੮ਬੀਜੈ ਵਿਸੁ ਨ ਖਾਵੈ ਚੂਰੀ ॥ ੧੯ ॥

[ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ=ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਮਨੌਤ। ਕੂੜਿ ਪਾਇ ਹੈ=ਝੂਠੀ ਅਬਰੋ ਹੈ।]
[ਗਰੂਰੀ=ਮਾਣ, ਗੰਭੀਰਤਾ। ਸਾਬੂਰੀ=ਸੰਤੋਖ। ਭੇਡੂਰੀ=ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੀ।]
[ਮੂਲੀ ਪਾਨ ਡਿਕਾਰ=ਮੂਲੀ ਅਰ ਪਾਨ ਦਾ ਡਕਾਰ।

੧ਸੱਚ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮਾਣ (ਆਦਰ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਦੀ ('ਮਣੀ ਮਨੂਰੀ') ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਮਨੌਤ ਝੂਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨ਕੂੜਿਆਰ ਦੀ ਕੂੜੀ ਅਬਰੋ ਹੈ, ਸੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਪੂਰੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਹੈ। ੩ਕੂੜਿਆਂ ਦਾ ਜੋਰ ਬੀ ਕੂੜਾ ਹੈ ਸੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਰਬ (ਸ਼ੁਧ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ) ਗੰਭੀਰਤਾਈ ਬਲ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੪ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਕੂੜ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸੱਚਾ (ਪੁਰਖ) ਸਦਾ ਸੁਭਾਇਮਾਨ (ਪਰ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ 'ਹਜੂਰੀ') ਮੁਸਾਹਿਬ ਹੈ। ੫ਸੱਚ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ 'ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ' ਹੈ (ਭਾਵ ਈਸ਼ਰ ਦਾ ਧੰਨਜਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਕੂੜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਕੁਫਰ ਅਰ ਨ ਸਾਬੂਰੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭੀ ਨਹੀਂ)। ੬ਸੱਚ ਦੀ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗੂ ਚਾਲ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਸਤ ਹੋਕੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ ਭਾਂਵੇਂ ਕਈ ਲੋਕ ਠੱਠੇ ਮਸਕਰੀਆਂ ਕਰਣ ਕੁਝ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ਕੂੜ ਦੀ ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੀ ਕੁਢੰਗੀ ਚਾਲ ਹੈ, (ਭਾਵ ਪੈਲੀਆਂ ਛੱਡ ਵਿਸ਼ਟਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੭ਮੂਲੀ ਅਰ ਪਾਨ ਦੇ ਡਕਾਰ ਵਾਂਗੂ ਕਸਤੂਰੀ ਅਤੇ ਲਸਣ ਦਾ ਮੂਲ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੮ਵਿਸ ਬੀਜ ਕੇ ਚੂਰੀ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਝੂਠ ਕਮਾਕੇ ਕੋਈ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਨਾ ਰੱਖੇ)।

ਸੂਚਨਾ=ਅੰਤ ਬੁਰੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅੱਗੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨੦. [ਕੂੜ ਦਾ ਅੰਤ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ]।

੧ਸਚੁ 'ਸੁਭਾਉ ਮਜੀਠ ਦਾ ਸਹੈ ਅਵਟਣ ਰੰਗੁ ਚੜਾਏ।
੨ਸਨ ਜਿਉ ਕੂੜੁ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਖਲ ਕਢਾਇ ਵਟਾਇ ਬਨਾਏ।
੩ਚੰਨਣ ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਕਰਿ ਅਫਲ ਸਫਲ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ਵਸਾਏ।
੪ਵਡਾ ਵਿਕਾਰੀ ਵਾਂਸ ਹੈ ਹਉਮੈ ਜਲੈ ਗਵਾਢੁ ਜਲਾਏ।
੫ਜਾਣ ਅਮਿਓ ਰਸੁ ਕਾਲਕੂਟੁ ਖਾਧੈ ਮਰੈ ਮੁਏ ਜੀਵਾਏ।
੬ਦਰਗਹ ਸਚੁ ਕਬੂਲੁ ਹੈ ਕੂੜਹੁ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਏ।
੭ਜੋ ਬੀਜੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਖਾਏ ॥ ੨੦ ॥ ੩੦ ॥

[ਅਵਟਣ=ਅੱਗ ਦੇ ਉਬਾਲ। ਸਨ=ਸਣੀ। ਵਟਾਇ=ਰੱਸੇ। ਅਮਿਓ ਰਸੁ=ਅੰਮ੍ਰਿਤ।]

੧ਮਜੀਠ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਬਾਲੇ ਸਹਾਰਕੇ ਭੀ (ਦੂਣਾ) ਰੰਗ ਕੱਢਦਾ ਹੈ

(ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਡਾ ਕਸ਼ਟ ਬਣੇ ਆਪਣੀ ਉੱਤਮਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ)। [2]ਸਣ ਦਾ ਝੂਠਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਥੋਂ ਰੱਸੇ (ਜੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾ ਦੇ ਕੰਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। [3]ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਫਲ ਸਫਲ (ਸਭ ਬੂਟਿਆਂ) ਵਿਚ ਵਾਸ਼ਨਾ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। [4]ਵਾਂਸ, ਖੋਟੀ ਕਾਰ ਵਾਲਾ ਨਿਕਾਰਾ ਬੂਟਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਆਪ ਸੜਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਸੜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਵਾਂਸ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਾਂਸ ਸੜਕੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। [5]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੇ ਚੱਖਣ ਨਾਲ ਮੋਇਆ ਜੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਕਾਲਕੂਟ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ (ਜੀਵੰਦਾ)ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅੱਗੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [6](ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਨਜਾਯ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਕੂੜ ਥੋਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਤਾੜਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। [7]ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤੇਹਾ ਹੀ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਓਥੈ ਸਚੋ ਹੀ ਸਚਿ ਨਿਬੜੈ ਚੁਣਿ ਵਖਿ ਕਢੇ ਜਜਮਾਲਿਆ ॥" ਸੱਚੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਖੇ ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੋਹੜੀ ਨਰਕਾਂ ਵਿਖੇ ਘੱਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਝੂਠ ਦਾ ਅੰਤ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਸੱਚ ਦਾ ਅੰਤ ਭਲਾ ਹੈ।

--0--

ਵਾਰ ੩੧.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਣਾਂ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਤੀ]।

[1]ਸਾਇਰ ਵਿਚਹੁ ਨਿਕਲੈ ਕਾਲਕੂਟੁ ਤੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਣੀ।
[2]ਉਤ ਖਾਧੇ ਮਰਿ ਮੁਕੀਐ ਉਤ ਖਾਧੇ ਹੁਇ ਅਮਰੁ ਪਰਾਣੀ।
[3]ਵਿਸੁ ਵਸੈ ਮੂੰਹਿ ਸਪ ਦੈ ਗਰੜ ਦੁਗਾਰਿ ਅਮਿਅ ਰਸ ਜਾਣੀ।
[4]ਕਾਉ ਨ ਭਾਵੈ ਬੋਲਿਆ ਕੋਇਲ ਬੋਲੀ ਸਭਨਾ ਭਾਣੀ।
[5]ਬੁਰਬੋਲਾ ਨ ਸੁਖਾਵਈ ਮਿਠ ਬੋਲਾ ਜਗਿ ਮਿਤੁ ਵਿਡਾਣੀ।
[6]ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਸੈਸਾਰ ਵਿਚਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਨਿਸਾਣੀ।
[7]ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਗਤਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀ ॥ ੧ ॥

[ਵਾਣੀ=ਵੰਨਗੀ। ਗਰੜ ਦੁਗਾਰਿ=ਗਰੜ ਮੰਤ੍ਰ, ਮਣੀ ਗਰੜ ਦੀ ਉਗਲੀ ਹੋਈ।]
[ਵਿਡਾਣੀ=ਅਸਚਰਜ। ਨਿਸਾਣੀ=ਚਿੰਨ੍ਹ। ਗਤੀ=ਦਸ਼ਾ।]

[1]ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ (ਦੋ) ਵੰਨਗੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਕ ਕਾਲਕੂਟ (ਵਿਖ) ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਭਾਵ ਮੁੱਢ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੈ)। [2]ਪਹਿਲੀ ਦੇ ਖਾਧਿਆ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰਕੇ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [3]ਵਿਹੁ ਸੱਪ ਦੇ ਮੁਖ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਮਿਅ ਰਸ 'ਗਰੜ ਦੁਗਾਰ' ਵਾਂਙੂ (ਸੱਪ ਦੀ ਵਿਖ ਥੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ) ਹੈ। [4]ਕਾਂ ਦੀ ਕਾਉਂ ਕਾਉਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ. ਕੋਇਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। [5]ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਣਹਾਰਾ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ, ਮਿੱਠ ਬੋਲੇ (ਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਆਦਰ ਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ) ਜਗਤ ਦਾ ਅਚਰਜ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [6]ਬੁਰਾ ਵਿਕਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਅਰ ਭਲਾ ਆਦਮੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। [7]ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਤੀ (ਅਸਾਂ ਉਪਰ) ਕਹਿਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ ਮਨਮੁਖ ਕਾਲਕੂਟ ਨਜਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਵਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਵਿਕਾਰ ਅਰ ਪਰੋਪਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ। ਪੁਨਾ : ਮਨਮੁਖ ਕਾਵਾਂ ਵਾਂਙ ਬੁਰਾ ਬੁਰਾ ਬੋਲਦੇ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਇਲਾਂ ਵਾਂਙੂ ਬਹਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ਖਬਰਾਂ ਦੱਸਕੇ ਹਰੇਕ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਖੋਜੀ ਅਤੇ ਵਾਦੀ]।

[੧]ਸੁਝਹੁ ਸੁਝਨਿ ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਅੰਨੇ ਘੁਘੂ ਸੁਝੁ ਨ ਸੁਝੈ।
[੨]ਚਕਵੀ ਸੂਰਜ ਹੇਤੁ ਹੈ ਕੰਤੁ ਮਿਲੈ ਵਿਰਤੰਤੁ ਸੁ ਬੁਝੈ।
[੩]ਰਾਤਿ ਅਨੇਰਾ ਪੰਖੀਆਂ ਚਕਵੀ ਚਿਤੁ ਅਨੇਰਿ ਨ ਰੁਝੈ।
[੪]ਬਿੰਬ ਅੰਦਰਿ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬੁ ਦੇਖਿ ਭਰਤਾ ਜਾਣਿ ਸੁਜਾਣਿ ਸਮੁਝੈ।
[੫]ਦੇਖਿ ਪਛਾਵਾ ਪਵੈ ਖੂਹਿ ਡੁਬਿ ਮਰੈ ਸੀਹੁ ਲੋਇਨ ਲੁਝੈ।
[੬]ਖੋਜੀ ਖੋਜੈ ਖੋਜ ਲੈ ਵਾਦੀ ਵਾਦ ਕਰੇਦੜ ਖੁਝੈ।
[੭]ਗੋਰਸ ਗਾਈ ਹਸਤਨਿ ਦੁਝੈ ॥੨॥

[ਸੁਝਹੁ=ਸੂਰਜ ਥੋਂ। ਸੁਝਨਿ=ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। ਵਿਰਤੰਤੁ=ਭੇਤ।]
[ਨ ਰੁੱਝੈ=ਰੁਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਬਿੰਬ=ਜਲ। ਸਮੁਝੈ=ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਵੇ।]
[ਲੋਇਨ ਲੁਝੈ=ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ। ਖੁਝੈ=ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਸਤਨਿ=ਹਥਣੀ।]

[੧]ਸੂਰਜ ਥੋਂ ਤਿੰਨ ਲੋਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। [੨]ਚਕਵੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ (ਚਕਵੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ) ਵਿਰਤੰਤ (ਰਾਤ ਦਾ ਭੇਤ) ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਹੀ ਰਾਤ ਬੀਤੀ)। [੩]ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ (ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ) ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਚਕਵੀ ਦਾ ਚਿੱਤ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ (ਸੂਰਜ ਵਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। [੪]ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ (ਜਦ ਪਤਿ ਦਾ) ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਭਰਤਾ ਜਾਣਕੇ (ਸਮਝ) ਭਟਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਭਾਵ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਤਿ ਲੱਭ ਲੈਂਦੀ ਹੈ)। [੫]ਸ਼ੇਰ ਖੂਹ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਦੇਖਕੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਡੁੱਬ ਮਰਦਾ ਹੈ (ਅਰ 'ਲੋਇਨ') ਅੱਖਾਂ (ਜਾਂ ਭਾਵੀ) ਨਾਲ (ਲੁਝੈ) ਝਗੜਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵੀ ਖਰਾਬ ਸੀ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਦ੍ਵੈਤ ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ)। [੬]ਗਜਾਨੀ ਇਸ (ਉਕਤ) ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਵਾਦੀ (ਝਗੜਾਲੂ) ਢੁੱਚਰਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੭]ਗਊ ਦਾ ਦੁੱਧ ਹਥਣੀ ਥੋਂ ਚੋਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਵਾਨ-"ਖੋਜੀ ਉਪਜੈ ਬਾਦੀ ਬਿਨਸੈ" ਖੋਜ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਝਗੜਿਆਂ ਨਾਲ "ਕਤ ਝਖਿ ਝਖਿ ਅਉਰਨ ਸਮਝਾਵਾ ॥ ਝਗਰੁ ਕੀਏ ਝਗਰਾਉ ਹੀ ਪਾਵਾ ॥" ਇਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹੈ।

੩. [ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ]।

[੧]ਸਾਵਣ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਵੁਠੇ ਸੁਕੈ ਅਕੁ ਜਵਾਹਾ।
[੨]ਚੇਤਿ ਵਣਸਪਤਿ ਮਉਲੀਐ ਅਪਤ ਕਰੀਰ ਨ ਕਰੈ ਉਸਾਹਾ।
[੩]ਸੁਫਲ ਫਲੰਦੇ ਬਿਰਖ ਸਭ ਸਿੰਮਲੁ ਅਫਲੁ ਰਹੈ ਅਵਿਸਾਹਾ।
[੪]ਚੰਨਣ ਵਾਸੁ ਵਣਾਸਪਤਿ ਵਾਂਸਨਿ ਵਾਸਿ ਨ ਉਭੈ ਸਾਹਾ।
[੫]ਸੰਖੁ ਸਮੁੰਦ੍ਹੁ ਸਖਣਾ ਦੁਖਿਆਰਾ ਰੋਵੈ ਦੇ ਧਾਹਾ।

[੬]ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੀ ਰੰਗ ਵਿਚਿ ਝੀਗੇ ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਖਾਇ ਭਿਛਾਹਾ।

[ਵੁਠੇ=ਮੀਂਹ ਦਾ ਵਰ੍ਹਣਾ। ਅਪਤ=ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਉਸਾਹਾ=ਉਤਸਾਹ।]
[ਅਵਿਸਾਹਾ=ਬੇਵਿਸਾਹਿਆ। ਵਾਂਸਨਿ ਵਾਸ=ਵਾਂਸਾਂ ਵਿਚਿ ਵਾਸ ਨਹੀਂ।]
[ਉਭੇ ਸਾਹਾ=ਠੰਢੇ ਸਾਹ। ਝੀਗੇ=ਮੱਛੀਆਂ। ਭਿਛਾਹਾ=ਭੱਛਨ ਵਾਲਾ,
ਭਿਛਕ ਹੋਕੇ, ਭਾਲਕੇ। ਸਾਥ=ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ।]

[੧]ਸਾਵਣ ਵਰਸਣ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਅੱਕ ਤੇ ਜਵਾਹਾਂ ਦੇ (ਬੂਟੇ) ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੨]ਬਸੰਤ ਵਿਖੇ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਮੌਲਦੀ ਹੈ, ਕਰੀਰ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪਤ੍ਰਾਂ ਬਾਝ ਰਹਿਕੇ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਭਾਵ ਖਿੜਦਾ ਨਹੀਂ)। [੩]ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਅਫਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਬੱਝਦਾ (ਕਿ ਏਹ ਐਤਕੀਂ ਚੰਗਾ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ)। [੪]ਚੰਦਨ ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। (ਇਸ ਲਈ ਵਾਂਸ) ਉੱਭੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਸਾ ਸਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [੫]ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ। [੬](ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕ ਜੋ ਤੀਰਥਾਂ ਪੁਰ) ਬਗਲਿਆਂ ਵਾਙੂ ਸਮਾਧਾਂ (ਲਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਝੀਂਗੇ=ਮੱਛੀਆਂ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਂਧੇ ਭੀ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ (ਅਥਵਾ ਨਾਉਂ ਨੂੰ 'ਭਿਛਾਹਾਂ') ਭਿੱਛਕ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, "ਕਹਾਂ ਭਯੋ ਜੋ ਦੋਊ ਲੋਚਨ ਮੂੰਦ ਕੇ ਬੈਠ ਰਹਯੋ ਬਕ ਧਯਾਨ ਲਗਾਯੋ" ਪੁਨਾ : "ਖਟੁ ਦਰਸਨ ਭ੍ਰਮਤੇ ਫਿਰਹਿ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਭੇਖੰ॥" (ਮਾਰੂ ਡ: ਮ: ੫)। [੭]ਸਾਥ ਤੋਂ ਵਿਛੜਿਆਂ ਫਾਹਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਜੋ ਸਾਥ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਉਹ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰ ਖੋਟਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖਦਾਈ ਸਮਿਆਂ ਪਰ ਸਗੋਂ ਸੜਦੇ ਧੁਖਦੇ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੪. [ਭਲਾ ਬੁਰਾ]।

[੧]ਆਪਿ ਭਲਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਲਾ ਭਲਾ ਭਲਾ ਸਭਨਾ ਕਰਿ ਦੇਖੈ।
[੨]ਆਪਿ ਬੁਰਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਬੁਰਾ ਸਭ ਕੋ ਬੁਰਾ ਬੁਰੇ ਦੇ ਲੇਖੈ।
[੩]ਕਿਸਨੁ ਸਹਾਈ ਪਾਂਡੁਵਾ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਕਰਤੂਤਿ ਵਿਸੇਖੈ।
[੪]ਵੈਰੁ ਭਾਉ ਚਿਤਿ ਕੈਰਵਾ ਗਣਤੀ ਗਣਨਿ ਅੰਦਰਿ ਕਾਲੇਖੈ।
[੫]ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਪਰਵੰਨਿਆ ਭਾਲਣ ਗਏ ਨ ਦਿਸਟਿ ਸਰੇਖੈ।
[੬]ਬੁਰਾ ਨ ਕੋਇ ਜੁਧਿਸਟਰੈ ਦੁਰਜੋਧਨ ਕੋ ਭਲਾ ਨ ਭੇਖੈ।
[੭]ਕਰਵੈ ਹੋਇ ਸੁ ਟੂਟੀ ਰੇਖੈ ॥੪॥

[ਲੇਖੇ=ਭਾਣੇ। ਕਰਤੂਤ ਵਿਸੇਖੈ=ਕ੍ਰਿਆ ਉਤਮ ਸੀ। ਕਾਲੇਖੈ=ਕਾਲਖਤਾਈ, ਕਲੰਕ।]
[ਪਰਵੰਨਿਆ=ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਮਾਨਨੀਯ। ਸਰੇਖੈ=ਸਦਰਸ਼, ਵਰਗਾ।]
[ਕਰਵਾ=ਗੜਵਾ, ਗੰਗਾਸਾਗਰ।]

[੧]ਜੋ ਆਪ ਭਲਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਜਗਤ (ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ) ਭਲਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਭਲਾ (ਪੁਰਖ) ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਤਥਾ :-"ਤਿਸਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਬਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ")। [੨]ਜੋ ਆਪ ਬੁਰਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਬੁਰਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਬੁਰੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਸਾਰੇ ਬੁਰੇ ਹੀ ਹਨ। [੩]ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਕੁਮਕ ਕੀਤੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਖੇ) ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਬਾਹਲੀ ਸੀ। [੪]ਕੌਰਵਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਵੈਰ ਭਾਉ ਸੀ, (ਵੈਰ ਦੀ ਹੀ) ਗਿਣਤੀ

ਜੀ ਵਿਚ ਗਿਣਦੇ ਸਨ, (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਕਾਲਖ ਦਾ ਹੀ ਟਿੱਕਾ ਮਿਲਿਆ। ੫(ਪਤਵੰਨਿਆਂ) ਮਾਨਨੀਜ (ਦੋ ਰਾਜੇ) ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਲੱਭਣ ਗਏ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਕ ਸਾਰਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੬ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਤੇ ਦੁਰਜੋਧਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਾ ਦਿਸਿਆ। ੭ਗੰਗਾ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਟੂਟੀ ਦੀ ਧਾਰੂ ਥੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜੋ ਜੀਇ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ ਮੁਹ ਕਾ ਕਹਿਆ ਵਾਉ ॥")।

ਭਾਵ-ਇਕੇਰਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਧਰਮ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਪਾਪੀ ਲੈ ਆਓ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੁਰਜੋਧਨ ਨੂੰ ਪੁੰਨੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਘੱਲਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਖਾਲੀ ਮੁੜ ਆਏ ਕਿਉਂ ਜੋ ਧਰਮ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮੀ ਅਰ ਦੁਰਜੋਧਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਾਪੀ ਦਿੱਸਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਵਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਜਾਤੀ ਵਸਤਾਂ ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਲੇ ਭਲੇ ਰਲ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੁਰੇ ਬੁਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਭਲੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਲੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਾੜੇ।

੫. [ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਥਾ]।

੧ਸੂਰਜੁ ਘਰਿ ਅਵਤਾਰੁ ਲੈ ਧਰਮ ਵੀਚਾਰਣਿ ਜਾਇ ਬਹਿਠਾ।
੨ਮੂਰਤਿ ਇਕਾ ਨਾਉ ਦੁਇ ਧਰਮਰਾਇ ਜਮ ਦੇਖਿ ਸਰਿਠਾ।
੩ਧਰਮੀ ਡਿਠਾ ਧਰਮਰਾਇ ਪਾਪੁ ਕਮਾਇ ਪਾਪੀ ਜਮ ਡਿਠਾ।
੪ਪਾਪੀ ਨੋ ਪਛੜਾਇਦਾ ਧਰਮੀ ਨਾਲ ਬੁਲੇਂਦਾ ਮਿਠਾ।
੫ਵੈਰੀ ਦੇਖਨਿ ਵੈਰ ਭਾਇ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਇ ਕਰਿ ਦੇਖਨਿ ਇਠਾ।
੬ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਵਿਚਿ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਵਰ ਸਰਾਪ ਜਾਣਨਿ ਅਭਿਰਿਠਾ।
੭ਦਰਪਣਿ ਰੂਪ ਜਿਵੇਹੀ ਪਿਠਾ ॥ ੫ ॥

[ਨਾਉ ਦੁਇ=ਧਰਮ ਰਾਜ ਤੇ ਜਮ। ਸਰਿਠਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਇਠਾ=ਪਿਆਰਾ।]
[ਅਭਿਰਿਠਾ=ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ, ਪੱਕਾ। ਪਿਠਾ=ਸ਼ਕਲ।]

੧ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਲੈਕੇ ਨਿਆਇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ (ਧਰਮਰਾਜ ਨਿਆਇ ਗੱਦੀ ਪੁਰ) ਜਾ ਬੈਠਾ। ੨ਮੂਰਤ (ਉਸ ਦੀ) ਇਕ ਹੈ : ਨਾਮ ਦੋ ਹਨ, 'ਧਰਮਰਾਜ' ਅਤੇ 'ਜਮ' ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਰੀ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ੩ਧਰਮੀਆਂ ਨੇ ਧਰਮਰਾਜ ਅਰ ਪਾਪ ਕਮਾਵਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਮ ਰੂਪ ਕਰਕੇ (ਦੁਖਦਾਈ) ਦੇਖਿਆ। ੪ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿਟਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਓ ਜੀ ਬੈਠੀਏ ਜੀ ਕਰਕੇ) ਮਿਠਾ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ੫ਇਸ ਲਈ ਵੈਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੈਰ ਭਾਉ ਨਾਲ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਉ ਨਾਲ ਪਿਆਰਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ-ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ)। ੬ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ (ਯਾ ਧਰਤੀ ਪੁਰ) ਵਰ ਸਰਾਪ (ਦਾ ਫਲ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਭਰਿੱਠਾ) ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੈ। ੭ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ (ਤਿਹਾ) ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਚੰਗਾ, ਮੰਦਿਆਂ ਦਾ ਮੰਦਾ ਹੈ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਭ ਨਾਲ ਸਮਦਰਸੀ ਹੈ।

੬. [ਸੁੱਧ ਆਰਸੀ]।

੧ਜਿਉਂ ਕਰਿ ਨਿਰਮਲ ਆਰਸੀ ਸਭਾ ਸੁਧ ਸਭ ਕੋਈ ਦੇਖੈ।
੨ਗੋਰਾ ਗੋਰੇ ਦਿਸਦਾ ਕਾਲਾ ਕਾਲੇ ਵੰਨ ਵਿਸੇਖੈ।
੩ਹਸਿ ਹਸਿ ਦੇਖੈ ਹਸਤ ਮੁਖ ਰੋਂਦਾ ਰੋਵਣਹਾਰੁ ਸੁਲੇਖੈ।

[4]ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਗੈ ਆਰਸੀ ਛਿਅ ਦਰਸਨੁ ਦਿਸਨਿ ਬਹੁ ਭੇਖੇ।
[5]ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹੈ ਵੈਰੁ ਵਿਰੋਧੁ ਕਰੋਧ ਕੁਲੇਖੇ।
[6]ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਮਲੁ ਨਿਰਮਲਾ ਸਮਦਰਸੀ ਸਮਦਰਸ ਸਰੇਖੇ।
[7]ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਹੋਇ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ ॥ ੬ ॥

[ਵੰਨ=ਰੰਗ। ਰੋਂਦਾ=ਰੋਂਦੜ। ਸਰੇਖੈ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।]

[1]ਜਿੱਕੁਰ ਨਿਰਮਲ ਆਰਸੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਸੁੱਧ ਦੇਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਵੱਡੀ ਉੱਜਲ ਅਰ ਸਾਫ ਹੈ)। [2](ਉਸ ਵਿਚ) ਗੋਰੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਗੋਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲੇ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [3]ਹੱਸ ਹੱਸ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੱਸਦਾ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਰੋਣ ਵਾਲਾ (ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ) ਰੋਂਦੜ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। [4]ਆਰਸੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੇਪ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਭਾਵੇਂ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਭੇਖ ਉਸ ਵਿਖੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ। [5]ਦੁਰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਅਗਯਾਨ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਖੋਟੇ ਲੇਖ ਕਰਦੇ ਹਨ। [6]ਗੁਰਮਤ ਵਾਲੇ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਸਮਦਰਸੀ ਹਨ (ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਜਿਹਾ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸਮਦਰਸੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। [7]ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਆਤਮਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਙ ਪਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੀ ਭਾਵਣੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਿਹੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਅਲੇਪ ਹੈ, ਅਰ ਸਭ ਪੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਅਤੇ ਦਿਆਲ ਮੂਰਤੀ ਹੈ।

੭. [ਗੁਰੂ ਪਾਹਰੂ]।

[1]ਇਕਤੁ ਸੂਰਜਿ ਆਥਵੈ ਰਾਤਿ ਅਨੇਰੀ ਚਮਕਨਿ ਤਾਰੇ।
[2]ਸਾਹ ਸਵਨਿ ਘਰਿ ਆਪਣੈ ਚੋਰ ਫਿਰਨਿ ਘਰਿ ਮੁਸਣੈਹਾਰੇ।
[3]ਜਾਗਨਿ ਵਿਰਲੇ ਪਾਹਰੂ ਰੂਆਇਨਿ ਹੁਸੀਆਰ ਬਿਦਾਰੇ।
[4]ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਨਿ ਸੁਤਿਆ ਸਾਹ ਫੜੰਦੇ ਚੋਰ ਚੁਗਾਰੇ।
[5]ਜਾਗਦਿਆ ਘਰੁ ਰਖਿਆ ਸੁਤੇ ਘਰ ਮੂਸਨਿ ਵੇਚਾਰੇ।
[6]ਸਾਹ ਆਏ ਘਰਿ ਆਪਣੈ ਚੋਰ ਜਾਰਿ ਲੈ ਗਰਦਨਿ ਮਾਰੇ।
[7]ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਵਰਤਨਿ ਸੈਸਾਰੇ ॥ ੭ ॥

[ਆਥਵੈ=ਡੁਬਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਣੈਹਾਰੇ=ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ।]
[ਰੂਆਇਨਿ=ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਬਿਦਾਰੇ=ਜਾਗੇ। ਚੁਗਾਰੇ=ਉਚੱਕੇ। ੨. ਚੁਗਕੇ।]

[1]ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਜਦ ਸੂਰਜ ਡੁਬਦਾ ਹੈ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਖੇ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ। [2]ਸ਼ਾਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ (ਵੱਸਦੇ) ਸੌਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਚੋਰ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨ ਚੜ੍ਹ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। [3]ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਰਲੇ ਜਾਗਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ (ਜਿਹਾ ਕੁ :-"ਦੁਨੀਆਂ ਹੁਸੀਅਰ ਬੇਦਾਰ ਜਾਗਤ ਮੁਸੀਅਤ ਹਉ ਰੇ ਭਾਈ ॥" ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰੋ!) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਵੋ, ਜਾਗੋ, (ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਯ ਗੁਣਾ ਦਾ ਧਨ ਲੁੱਟਣਹਾਰੇ ਲੁਟ ਰਹੇ ਹਨ)। [4](ਆਪ) ਜਾਗਕੇ ਸੁਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਹ ਲੋਕ (ਭਾਵ ਜੱਗਯਾਸੀ ਜਾਗਕੇ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਚੋਰਾਂ ਅਤੇ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੇ (ਅਥਵਾ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਗਕੇ ਫੜਦੇ ਹਨ)। [5]ਜਾਗਣ ਵਾਲੇ ਘਰ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਅਰ ਵਿਚਾਰੇ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਘਰ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। [6]ਸ਼ਾਹ ਲੋਕ

ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ (ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਚੋਰਾਂ ਜਾਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ੭ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਐਉਂ) ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਪੁਰ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਭਲੇ ਲੋਕ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਬੁਰਿਆਂ ਚੋਰਾਂ ਥੋਂ ਧਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਅਰ ਬੁਰੇ ਲੋਕ ਅਗਜਾਨ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਵਿਖੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੌਂ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਧਨ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗੋਡਿਆਂ ਪੁਰ ਅਫਸੋਸ ਦਾ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ ਪਿੱਟਦੇ ਹਨ।

੮. [ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ]।

੧ਮਉਲੇ ਅੰਬ ਬਸੰਤ ਰੁਤਿ ਅਉੜੀ ਅਕੁ ਸੁ ਫੂਲੀ ਭਰਿਆ।
੨ਅੰਬਿ ਨ ਲਗੈ ਖਖੜੀ ਅਕਿ ਨ ਲਗੈ ਅੰਬੁ ਅਫਰਿਆ।
੩ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਵਣਿ ਅਕਤਿਡੁ ਚਿਤੁ-ਮਿਤਾਲਾ ਹਰਿਆ।
੪ਮਨ ਪੰਖੇਰੂ ਬਿਰਖ ਭੇਦੁ ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ ਸੋਈ ਫਲੁ ਧਰਿਆ।
੫ਗੁਰਮਤਿ ਡਰਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗ ਦੁਰਮਤਿ ਸੰਗਿ ਅਸਾਧ ਨ ਡਰਿਆ।
੬ਭਗਤਿਵਛਲੁ ਭੀ ਆਖੀਐ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣਿ ਪਤਿਤ ਉਧਰਿਆ।
੭ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਸੋਈ ਤਰਿਆ ॥੮॥

[ਅਉੜੀ=ਸੁੱਕੀ ਰੁਤੇ। ਅਫਰਿਆ=ਅਫਲਿਆ, ਬਹੁਤਾ।]
[ਅਕਤਿਡੁ=ਅਕਟਿੱਡਾ। ਮਿਤਾਲਾ=ਮਿੱਤ੍ਰ।]

੧ਅੰਬ ਬਸੰਤ ਦੀ ਰੁਤ ਵਿਖੇ ਮੌਲਦਾ ਅਰ ਅੱਕ 'ਅਉੜੀ' (ਸੁੱਕੀ ਬਹਾਰ ਅਰਥਾਤ ਧੁੱਪਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਂ ਕਾਲ ਵਿਖੇ) ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਦਾ ਹੈ। ੨ਅੰਬ ਨੂੰ ਖੱਖੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ, ਅੱਕ ਨਾਲ ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ (ਉਹ ਫਲਿਆ ਬੀ) ਅਫਲਿਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਵ ਵਰਤਦੇ ਹਨ)। ੩ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਅਕਤਿੱਡੇ ਦਾ ਚਿੱਤ (ਅੱਕ) ਮਿੱਤ੍ਰ ਨੇ ਹਰ ਲੀਤਾ ਹੈ। ੪(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਮਨ ਪੰਛੀ ਹੈ ਬਿਰਛਾਂ ਦੇ (ਸੰਗਤ ਦੇ) ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। (ਜਥਾ :-"ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਪੰਖੀ ਭਇਓ ਉਡਿ ਉਡਿ ਦਹਦਿਸ ਜਾਇ॥ ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ॥") ੫ਗੁਰਮਤਿ ਵਾਲਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ) ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦੁਰਮਤਿ ਵਾਲਾ ਅਸਾਧਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਬੁਰਿਆਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੬(ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਬੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਭੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ੭ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ-ਹੁਣ ਸ਼ੰਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪਾਪ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਡਰ ਹੈ? ਕਿਉਂ ਜੋ ਰੱਬ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ -

੯. [ਪੂਤਨਾ]।

੧ਜੇਕਰ ਉਧਰੀ ਪੂਤਨਾ ਵਿਹੁ ਪੀਆਲਣੁ ਕੰਮੁ ਨ ਚੰਗਾ।
੨ਗਨਿਕਾ ਉਧਰੀ ਆਖੀਐ ਪਰਿ ਘਰਿ ਜਾਇ ਨ ਲਈਐ ਪੰਗਾ।
੩ਬਾਲਮੀਕੁ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ਮਾਰੈ ਵਾਟ ਨ ਹੋਇ ਨਿਸੰਗਾ।
੪ਫੰਧਿਕ ਉਧਰੇ ਆਖੀਅਨਿ ਫਾਹੀ ਪਾਇ ਨ ਫੜੀਐ ਟੰਗਾ।
੫ਜੇ ਕਸਾਈ ਉਧਰਿਆ ਜੀਆ ਘਾਇ ਨ ਖਾਈਐ ਭੰਗਾ।
੬ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੈ ਬੋਹਿਥਾ ਸੁਇਨਾ ਲੋਹੁ ਨਾਹੀ ਇਸ ਰੰਗਾ।

[੭]ਇਤੁ ਭਰਵਾਸੈ ਰਹਣੁ ਕੁਢੰਗਾ ॥੯॥

[ਵਿਹੁ ਪੀਆਲਣੁ ਕੰਮ ਨ ਚੰਗਾ=(ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲਣੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ।]
[ਪੰਗਾ=ਦਾਗ, ਕਲੰਕ, ਕੰਡਾ। ਭੰਗ=ਹਾਨੀ ਹੈ।]

[੧](ਭਾਵੇਂ) ਪੂਤਨਾ (ਰਾਖਸ਼ੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਥਣ ਪਿਲਾਉਣ ਗਈ) ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਵਿਹੁ ਪਿਆਉਣਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ। [੨]ਵੇਸ਼ਵਾ ਦਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਸੁਣਕੇ ਪਰਾਏ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਕਲੰਕ ਨਾ ਲਈਏ (ਕਿ ਵੇਸਵਾ ਵਾਂਗੂ ਸਾਡੀ ਭੀ ਕਲਿਆਨ ਹੋ ਜਾਊ)। [੩]ਬਾਲਮੀਕ (ਨੂੰ ਰੱਬ ਨੇ) ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਹੁਣ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹੋਕੇ ਧਾੜੇ ਮਾਰਨੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਏ। [੪]ਇਕ ਫੰਧਕ (ਚਿੜੀ ਮਾਰ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਉਧਰਿਆ ਦੇਖਕੇ ਫਾਹੀਆਂ ਪਾ ਕੇ (ਚਿੜੀਆਂ ਦੀਆਂ) ਟੰਗਾਂ ਨਾ ਫੜੀਏ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਨ ਦੇਈਏ)। [੫]ਜੇਕਰ (ਸਧਨਾਂ) ਕਸਾਈ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ ਰੀਸੇ) ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਭੰਗ ਨ ਖਾਈਏ (ਭਾਵ ਆਪਣੀ ਹਾਨੀ ਜਾਂ ਨਾਸ ਨਾਂ ਕਰੀਏ)। [੬]ਜਹਾਜ਼ ਲੋਹੇ ਅਤੇ ਸੋਨੇ (ਦੋਹਾਂ) ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ) ਇਕ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। [੭]ਇਸ (ਉਕਤ) ਭਰੋਸੇ ਪੁਰ ਰਹਿਣਾ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਜਾਣ ਅਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿਚ ਦਲੇਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪੀ ਜਦ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਪੀ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਪਛੁਤਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਿਤ ਵਤ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਰਦ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਲੋਕ ਜਦ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਪੈਣ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਰਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਅਰ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲਵੇ। ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਹ ਉਸ ਭੁੱਲ ਕੱਟਨ ਵਾਸਤੇ ਭੇਤ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪਤਿਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣਕੇ ਪਛੁਤਾਈ ਅਰ ਭਲੇ ਰਸਤੇ ਆਈ, ਉਹ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵੇਸਵਾਂ ਲਈ ਸੁਰਗ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਬਿਰਦ ਤੋਂ ਸੱਚੇ ਪਛੁਤਾਵੇ ਵਾਲੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਰਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਲਾਲਟੈਣ ਹੈ, ਏਹ ਬਦੀ ਲਈ ਦਲੇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪਟਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੦. [ਪਾਪ ਦੀ ਰੀਸ ਬੁਰੀ ਹੈ]।

[੧]ਪੈ ਖਾਜੂਰੀ ਜੀਵੀਐ ਚੜਿ ਖਾਜੂਰੀ ਝੜਉ ਨ ਕੋਈ।
[੨]ਉਝੜਿ ਪਇਆ ਨ ਮਾਰੀਐ ਉਝੜ ਰਾਹੁ ਨ ਚੰਗਾ ਹੋਈ।
[੩]ਜੇ ਸਪ ਖਾਧਾ ਉਬਰੇ ਸਪੁ ਨ ਫੜੀਐ ਅੰਤਿ ਵਿਗੋਈ।
[੪]ਵਹਣਿ ਵਹੰਦਾ ਨਿਕਲੈ ਵਿਣੁ ਤੁਲਹੇ ਡੁਬਿ ਮਰੈ ਭਲੋਈ।
[੫]ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਆਖੀਐ ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ ਜਾਣੁ ਜਾਣੋਈ।
[੬]ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹੈ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਗਹ ਲਹੈ ਨ ਢੋਈ।
[੭]ਅੰਤਿ ਕਮਾਣਾ ਹੋਇ ਸਥੋਈ ॥ ੧੦ ॥

[ਪੈ ਖਾਜੂਰੀ=ਖਜੂਰ ਤੋਂ ਡਿੱਗਕੇ। ਝੜਉ ਨ ਕੋਈ=ਡਿੱਗੇ ਨ ਕੋਈ।]
[ਸਪ ਖਾਧਾ=ਸੱਪ ਦਾ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ। ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ=ਪ੍ਰਸੰਗ।]
[ਜਾਣੁ ਜਾਣੋਈ=ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਹੈ।]

੧ਜੇਕਰ ਖਜੂਰ ਤੋਂ ਡਿੱਗਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਭੀ ਰਹਿ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਖਜੂਰ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਕੋਈ (ਜਾਣਕੇ) ਨਾ ਡਿੱਗੇ । ੨ਜੇਕਰ ਉਜਾੜ ਵਿਚੋਂ ਬਚਕੇ ਆ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਜਾੜ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ (ਜੋ ਫੇਰ ਟੱਪਦੇ ਜਾਈਏ) । ੩ਜੇਕਰ ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗੋਂ ਬਚ ਭੀ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ੪ਜੇ ਵਹਿਣ ਵਹਿੰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਿਕਲ ਭੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਤੁਲਹੇ ਬਿਨਾਂ (ਫੇਰ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ) ਮਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਤੁਲਹੇ ਬਾਝ ਨਾ ਤਰੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਮਰੇਗੇ)। ੫ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਇਸ ('ਵਿਰਤੀਹਾਣ') ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਜਾਣਨਹਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ੬ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਮੱਤ) ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਦੁਰਮਤ ਕਰਕੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ੭ਕਰਮ ਹੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਾਥ ਚਲਦਾ ਹੈ ('ਚਲੇ ਕਮਾਣਾ ਸਾਥ', ਗੱਲ ਕੀ ਖੋਟੇ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੁਰਮਤ ਲੈ ਕੇ ਦੁਰਮਤ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਤਾਰਕ ਈਸ੍ਵਰ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਪੁਰ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖੋ)।

ਭਾਵ-ਏਥੇ ਭੀ ਉਹੋ ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਅਨਭੋਲ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਦੁਖੋਂ ਬਚ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਪਲਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਪਾਪੀ ਤਰ ਗਿਆ ਤਾਂ 'ਪਾਪ' 'ਪੁੰਨ' ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ ਅਰ ਕਰਨੇ ਲਾਇਕ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਹੌਸਲੇ ਪਰ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੋ।

੧੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਫਰਕ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ]।

੧ਥੋਮ ਕਥੂਰੀ ਵਾਸ ਜਿਉ ਕੰਚਨੁ ਲੋਹੁ ਨਹੀਂ ਇਕ ਵੰਨਾ।
੨ਫਟਕ ਨ ਹੀਰੇ ਤੁਲਿ ਹੈ ਸਮਸਰਿ ਨੜੀ ਨ ਵੜੀਐ ਗੰਨਾ।
੩ਤੁਲਿ ਨ ਰਤਨਾ ਰਤਕਾ ਮੁਲਿ ਨ ਕਚੁ ਵਿਕਾਵੇ ਪੰਨਾ।
੪ਦੁਰਮਤਿ ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀਐ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਬੋਹਿਥੁ ਬੰਨਾ।
੫ਨਿੰਦਾ ਹੋਵੈ ਬੁਰੇ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਭਲੇ ਧੰਨੁ ਧੰਨਾ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਜਾਣੀਐ ਮਨਮੁਖ ਸਚੁ ਰਹੈ ਪਰਛੰਨਾ।
੭ਕੰਮਿ ਨ ਆਵੈ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਾ ॥੧੧॥

[ਵੜੀਐ=ਵਡਿਆਈਦਾ। ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀਐ=(ਤ੍ਰਿਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ।]
[ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ=ਭਲੇ ਕਰਮ। ਪਰਛੰਨਾ=ਭਿੰਨ, ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ।]

੧ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਲੋਹਾ ਇਕ ਰੰਗ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਜਿੱਕੁਰ ਕਸਤੂਰੀ ਅਤੇ ਥੋਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ (ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) । ੨ਬਿਲੌਰੀ ਪੱਥਰ ਹੀਰੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਰ ਨੜਾ ਅਤੇ ਗੰਨਾ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਵਡਿਆਈਦੇ । ੩ਰਤਨ ਅਤੇ ਲਾਲੜੀਆਂ, ਕੱਚ ਅਤੇ ਪੰਨਾ ਇਕ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਵਿਕਦੇ । ੪(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਦੁਰਮਤ (ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਤ੍ਰਿਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਜੋ ਭਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ (ਅਰ ਪਾਰ ਦਾ) ਬੰਨਾ ਹੈ, (ਦੋਵੇਂ ਕਦੇ ਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ) । ੫ਬੁਰਾ ਕਰਨਹਾਰੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਆਖਦੇ ਹਨ। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਰੇ ਪਰਗਟ ਜਾਣੀ ਦੇ ਹਨ, ਮਨਮੁਖ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ('ਪਰਛਿੰਨਾ') ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ (ਅਥਵਾ ਸਤਿਸੰਗਤ ਥੋਂ ਭਿੰਨ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੭ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਭਾਂਡੇ (ਵਾਂਙੂ) ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਪੂਰਬਕ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

੧੨. [ਉਹੋ ਹੀ, ਕਰਨੀ ਕਰਕੇ]।

[੧]ਇਕ ਵੇਚਨਿ ਹਥਿਆਰ ਘੜਿ ਇਕ ਸਵਾਰਨਿ ਸਿਲਾ ਸੰਜੋਆ।
[੨]ਰਣ ਵਿਚਿ ਘਾਉ ਬਚਾਉ ਕਰਿ ਦੁਇ ਦਲ ਨਿਤਿ ਉਠਿ ਕਰਦੇ ਢੋਆ।
[੩]ਘਾਇਲ ਹੋਇ ਨੰਗਾਸਣਾ ਬਖਤਰ ਵਾਲਾ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ।
[੪]ਕਰਨਿ ਗੁਮਾਨ ਕਮਾਨਗਰ ਖਾਨ ਜਰਾਦੀ ਬਹੁਤੁ ਬਖੋਆ।
[੫]ਜਗ ਵਿਚਿ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਸੰਗੁ ਸੰਗ ਸੁਭਾਇ ਜਾਇ ਫਲੁ ਭੋਆ।
[੬]ਕਰਮ ਸੁ ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਕਰਿ ਸੁਖ ਦੁਖ ਅੰਦਰਿ ਆਇ ਪਰੋਆ।
[੭]ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਜਸੁ ਅਪਜਸੁ ਹੋਆ ॥੧੨॥

[ਸਿਲਾ ਸੰਜੋਆ=ਕਵਚ, ਜ਼ਿਰਹ ਬਖ਼ਤਰ। ਢੋਆ=ਮੁੱਠ ਭੇੜ। ਨੰਗਾਸਣਾ=ਨੰਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਰਮ ਅਸਥਾਨ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਜਰਾਦੀ=ਕਮਾਨ ਜਾਤੀ, ਜੋ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਲੁ ਭੋਆ=ਫਲ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ।]

[੧]ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਘੜਕੇ ਵੇਚਦੇ, ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਕਵਚਾਂ ਸਵਾਰਦੇ (ਮਾਂਜਦੇ) ਹਨ (ਸਿਕਲੀ ਗਰ ਹਨ)। [੨]ਦੋਵੇਂ ਦਲ ਰਣ ਵਿਚ ਨਿਤ ਉਠਦੇ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਮੁਠਭੇੜ ਕਰਕੇ ਘਾਵਾਂ ਦਾ ਬਚਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੩]ਜਿਹੜੇ ('ਨੰਗਾਸਣਾਂ') ਕਵਚਾਂ ਥੋਂ ਬਾਝ ਹਨ ਜ਼ਖਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਦੂਜੇ) ਬਖਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। [੪]ਕਮੱਗ੍ਰ ਲੋਕ (ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਖਾਨ ਜਰਾਦੀ' ਜਾਤ ਦੀ ਕਮਾਨ ('ਬਹੁਤ ਬਖੋਆ') ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। [੫]ਜਗ ਵਿਖੇ ਸਾਧ ਅਤੇ ਅਸਾਧ ਦੋ ਸੰਗਤਾਂ ਹਨ, ਦੁਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦਾ (ਢੋਆ) ਭੇਦ ਹੈ (ਚੰਗਿਆਂ ਵਿਖੇ ਚੰਗਾ, ਮੰਦਿਆਂ ਵਿਖੇ ਮੰਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [੬](ਇਸ ਕਰਕੇ) ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਕਰਕੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸੁਖ ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸੁਖ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਦਾ ਫਲ ਦੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ)। [੭]ਭਲੇ ਦਾ ਜਸ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਅਪਜਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਸ ਜੀਵਣ ਅਪਜਸ ਮਰਣ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਇਕ ਪੀੜ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪੀੜ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਅਪਣੀ ਕਰਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਸ ਤੇ ਅਪਜਸ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਉਹੋ ਹੀ]।

[੧]ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥ ਸੁਗਰਥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਆਵੈ।
[੨]ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਅਸਾਧ ਸੰਗ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ਮਚਾਵੈ।
[੩]ਦੁਕ੍ਰਿਤੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਕਰਮ ਕਰਿ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਹੁਇ ਨਾਉ ਧਰਾਵੈ।
[੪]ਗੋਰਸੁ ਗਾਈ ਖਾਇ ਖੜੁ ਇਕੁ ਇਕੁ ਜਣਦੀ ਵਗੁ ਵਧਾਵੈ।
[੫]ਦੁਧਿ ਪੀਤੈ ਵਿਹੁ ਦੇਇ ਸਪ ਜਣਿ ਜਣਿ ਬਹਲੇ ਬਚੇ ਖਾਵੈ।
[੬]ਸੰਗ ਸੁਭਾਉ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਫਲੁ ਪਾਵੈ।
[੭]ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਕਮਾਵੈ ॥੧੩॥

[ਸੁਗਰਥ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ। ਖੜੁ=ਘਾਹ।]

[੧]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੨]ਅਸਾਧਾਂ, ਨੀਚਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ, ਲਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ('ਮਚਦੇ') ਹਨ।

੩ਦੁੱਕ੍ਰਿਤ ਸੁੱਕ੍ਰਿਤ (ਖੋਟੇ ਤੇ ਭਲੇ ਕਰਮ) ਕਰਕੇ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਧਰਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਅਰਥਾਤ ਕਰਮ ਨਾਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਗਊ ਘਾਹ ਖਾ ਕੇ ('ਗੋਰਸ'=ਗੋ+ਰਸ) ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਗਊ ਜਣਕੇ 'ਵਗ' (ਆਪਣੀ ਕੁਲ) ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ । ੫ਸੱਪਣੀ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਵਿਹੁ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬਾਹਲੇ ਬੱਚੇ ਜਣ ਜਣਕੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਛੀਵੀਂ ਅਤੇ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਖੋਲਦੇ ਹਨ) । ੬ਸਾਧਾਂ ਅਤੇ ਅਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਫਲ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਪਾਪ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਕੀ ਰੂਪ ਹੈ) । ੭(ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜਕੇ ਭੀ ਬਿਗਾਨਾ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ) ਏਹ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ (ਅਰ ਦੁਸ਼ਟ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਏਹ ਵਿਕਾਰ ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ।

੧੪. [ਭਲਾ ਬੁਰਾ]।

੧ਚੰਨਣੁ ਬਿਰਖੁ ਸੁਬਾਸੁ ਦੇ ਚੰਨਣੁ ਕਰਦਾ ਬਿਰਖ ਸਬਾਏ।
੨ਖਹਦੇ ਵਾਂਸਹੁ ਅਗਿ ਧੁਖਿ ਆਪਿ ਜਲੈ ਪਰਵਾਰੁ ਜਲਾਏ।
੩ਮੁਲਹ ਜਿਵੈ ਪੰਖੇਰੂਆ ਫਾਸੈ ਆਪਿ ਕੁਟੰਬੁ ਫਹਾਏ।
੪ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਹੁਇ ਪਰਬਤਹੁ ਪਾਰਸੁ ਕਰਿ ਕੰਚਨੁ ਦਿਖਲਾਏ।
੫ਗਣਿਕਾ ਵਾੜੇ ਜਾਇਕੈ ਹੋਵਨਿ ਰੋਗੀ ਪਾਪ ਕਮਾਏ।
੬ਦੁਖੀਏ ਆਵਨਿ ਵੈਦ ਘਰਿ ਦਾਰੂ ਦੇ ਦੇ ਰੋਗੁ ਮਿਟਾਏ।
੭ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਦੁਇ ਸੰਗ ਸੁਭਾਏ ॥ ੧੪ ॥
[ਮੁਲਹ=ਤਿਲੀਅਰ, ਬਟੇਰਾ। ਵਾੜੇ=ਵੇਹੜੇ ;]

੧ਚੰਦਨ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਚੰਗੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਦੇਕੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਤਿਹਾ ਭਲੇ ਲੋਕ ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੨ਬਾਂਸ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅੱਗ ਦੇ ਧੁਖਣ ਨਾਲ ਆਪ ਸੜਕੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਤਿਹਾ-ਬੁਰੇ ਆਪ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਨਾਲਦਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਬੇੜਾ ਡੋਬਦੇ ਹਨ) । ੩ਜਿੱਕੁਰ ਮੁਲਹੁ ਪੰਛੀ ਆਪ ਫਸਦਾ ਅਤੇ ਕੁਟੰਬ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਬੁਰੇ ਲੋਕ ਆਪ ਫਸਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੪ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚੀ ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਾਰਸ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । (ਭਲੇ ਲੋਕ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਕੇ ਆਪ ਸਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।) ੫ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੇ ਵੇਹੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪ ਦਾ ਬੀਜ ਬੋ ਕੇ (ਆਪ) ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਬੁਰੇ ਬੁਰਾ ਕਰ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) । ੬ਫੇਰ ਦੁਖੀਏ ਵੈਦਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ (ਵੈਦ) ਔਖਧੀਆਂ ਦੇਂਦੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦੇ (ਭਾਵ ਬੁਰਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੭ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਦੋ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ (ਵਖੋ ਵਖਰੇ) ਹਨ, (ਭਲਾ ਭਲਾਈ ਅਰ ਬੁਰਾ ਬੁਰਾਈ ਥੋਂ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । (ਅਗੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

੧੫. [ਭਲਾ ਬੁਰਾ]।

੧ਭਲਾ ਸੁਭਾਉ ਮਜੀਠ ਦਾ ਸਹੈ ਅਵਟਣੁ ਰੰਗੁ ਚੜਾਏ।
੨ਗੰਨਾ ਕੋਲੂ ਪੀੜੀਐ ਟਟਰਿ ਪਇਆ ਮਿਠਾਸੁ ਵਧਾਏ।
੩ਤੂੰਮੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਜੀਐ ਕਉੜਤਣ ਦੀ ਬਾਣਿ ਨ ਜਾਏ।
੪ਅਵਗੁਣ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਕਰੈ ਭਲਾ ਨ ਅਵਗੁਣ ਚਿਤਿ ਵਸਾਏ।
੫ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਉਗੁਣੁ ਕਰੈ ਬੁਰਾ ਨ ਮੰਨ ਅੰਦਰਿ ਗੁਣ ਪਾਏ।

੬ਜੋ ਬੀਜੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਖਾਏ ॥ ੧੫ ॥

[ਅਵਟਣੁ=ਕੜ੍ਹਨੀ। ਟਟਰਿ=ਕੜਾਹਾ। ਬਾਣਿ=ਸੁਭਾਉ।]

੧ਮਜੀਠ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਅੱਗ ਦਾ) ਸੇਕ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕਪੜੇ ਨੂੰ) ਰੰਗ ਹੀ ਚੜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੨ਗੰਨਾ ਕੋਹਲੂ ਵਿਚ ਪੀੜਕੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ (ਭਾਵੇਂ) ਕਾੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਿਠਾਸ ਹੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਭਲੇ ਲੋਕ ਅਵਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਉਪਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੩ਤੁੰਮੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਈਏ ਕੌੜੱਤਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ (ਬੁਰਿਆਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੱਟਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਨਰਮੀ ਕਰੀਏ)। ੪(ਭਲਾ ਪੁਰਖ) ਔਗੁਣ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਭੀ) ਗੁਣ (ਹੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ੫ਬੁਰਾ ਪੁਰਖ ਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਅਵਗੁਣ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਵਸਾਉਂਦਾ (ਭਾਵ ਉਪਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ)। ੬ਜੋ (ਚੀਜ਼) ਕੋਈ ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਦਾ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਲਾ ਭਲਾ ਫਲ, ਬੁਰਾ ਬੁਰਾ ਫਲ ਹੀ ਵੱਢਦਾ ਹੈ)।

੧੬. [ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਸੁਭਾਵਕ ਨੇਕੀ ਬਦੀ]।

੧ਪਾਣੀ ਪਥਰ ਲੀਕ ਜਿਉ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਪਰਕਿਰਤਿ ਸੁਭਾਏ।
੨ਵੈਰ ਨ ਟਿਕਦਾ ਭਲੇ ਚਿਤਿ ਹੇਤੁ ਨ ਟਿਕੈ ਬੁਰੈ ਮਨਿ ਆਏ।
੩ਭਲਾ ਨ ਹੇਤੁ ਵਿਸਾਰਦਾ ਬੁਰਾ ਨ ਵੈਰੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਰਾਏ।
੪ਆਸ ਨ ਪੁਜੈ ਦੁਹਾ ਦੀ ਦੁਰਮਤਿ ਗੁਰਮਤਿ ਅੰਤਿ ਲਖਾਏ।
੫ਭਲਿਅਹੁ ਬੁਰਾ ਨ ਹੋਵਈ ਬੁਰਿਅਹੁ ਭਲਾ ਨ ਭਲਾ ਮਨਾਏ।
੬ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ ਵਖਾਣਿਆ ਸਈ ਸਿਆਣੀ ਸਿਖ ਸੁਣਾਏ।
੭ਪਰਉਪਕਾਰੁ ਵਿਕਾਰ ਕਮਾਏ॥ ੧੬ ॥

[ਪਾਣੀ ਪਥਰ ਲੀਕ=ਪਾਣੀ ਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ, ਭਲਾਈ ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੀਕ। ਪਰਕਿਰਤਿ=ਦੇਹ। ਵਿਰਤੀ ਹਾਣੁ=ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਗੱਲ।]

੧ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਙੂ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ। ੨ਭਲੇ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ (ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਙੂ) ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ, ਬੁਰੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ (ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਙੂ ਬੁਰਾ ਹੀ ਪੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ। ੩ਭਲਾ ਹਿਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਬੁਰਾ ਮਨੋਂ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ੪ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਸਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀ, ਬੁਰਾ ਅੰਤ ਤਕ ਦੁਰਮਤ ਤੇ ਭਲਾ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਆਸ ਰਖੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ਭਲੇ ਥੋਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਊ, ਪਰ ਭਲਾ (ਆਦਮੀ) ਬੁਰੇ ਕੋਲੋਂ ਭਲਿਆਈ ਦੀ (ਆਸ) ਨਾ ਰੱਖੇ। ੬(ਇਹ ਵਿਰਤੀਹਾਣੋ) ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਖਯਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੋ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ (ਇਕੋ) ਮੱਤ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ। ੭(ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਕਿ ਭਲਾ) ਪਰਉਪਕਾਰ (ਤੇ ਬੁਰਾ) ਵਿਕਾਰ (ਪਾਪ) ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ]।

੧ਵਿਰਤੀਹਾਣੁ ਵਖਾਣਿਆ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਸੁਣੀ ਕਹਾਣੀ।
੨ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਦੁਇ ਚਲੇ ਰਾਹਿ ਉਸਥੈ ਤੋਸਾ ਉਸਥੈ ਪਾਣੀ।
੩ਤੋਸਾ ਅਗੈ ਰਖਿਆ ਭਲੇ ਭਲਾਈ ਅੰਦਰਿ ਆਣੀ।

੪ਬੁਰਾ ਬੁਰਾਈ ਕਰਿ ਗਇਆ ਹਥੀਂ ਕਢਿ ਨ ਦਿਤੇ ਪਾਣੀ।
੫ਭਲਾ ਭਲਾਈਅਹੁ ਸਿਝਿਆ ਬੁਰੇ ਬੁਰਾਈਅਹਿ ਵੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ।
੬ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਨਿਆਉ ਸਚੁ ਜੀਆ ਦਾ ਜਾਣੋਈ ਜਾਣੀ।
੭ਕੁਦਰਤਿ ਕਾਦਰ ਨੋ ਕੁਰਬਾਣੀ ॥੧੭॥

[ਤੋਸਾ=ਰੋਟੀ। ਹਥੀਂ ਕਢਿ=ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਕੱਢ ਕੇ। ਸਿਝਿਆ=ਮੁਕਤ ਹੋਯਾ।]

੧ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਬਾਤ ਦਾ ਵਖਯਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਜੋ ਅਸਾਂ ਇਕ) ਭਲੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣੀ ਹੈ। ੨ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਕੇ ਰਸਤੇ ਪੁਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਭਲੇ ਪਾਸ ਰੋਟੀ ਸੀ ਅਰ ਬੁਰੇ ਪਾਸ ਪਾਣੀ। ੩ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਰੋਟੀ ਕੱਢ ਕੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿਤੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਭਲਾਈ ਵੱਸਦੀ ਸੀ। ੪ਬੁਰਾ ਬੁਰਾਈ ਕਰਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪਣੇ) ਹਥੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, (ਸਗਮਾ ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਭੀ ਮੁਕਾਕੇ ਪੱਤ੍ਰਾ ਵਾਚ ਗਿਆ। ਹੱਥੀਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਥੀਂ' ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਹੈ, ਅੱਥੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਮਸ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਸੀ)। ੫ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭਲੇ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਬੁਰੇ ਦੀ (ਉਮਰਾ) ਰੋਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਈ (ਤੇ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਿਆ)। ੬ਸਾਹਿਬ ਸੱਚਾ ਉਸਦਾ ਨਿਆਉਂ ਬੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ (ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ੭ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਥੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਈਏ (ਇਕ ਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁਭਾਵ ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

੧੮. [ਰਾਮ ਅਤੇ ਰਾਵਣ]।

੧ਭਲਾਬੁਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚਿ ਜੋ ਆਇਆ ਤਿਸੁ ਸਰਪਰ ਮਰਣਾ।
੨ਰਾਵਣ ਤੈ ਰਾਮਚੰਦ ਵਾਂਗਿ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਲੜਿ ਕਾਰਣੁ ਕਰਣਾ।
੩ਜਰੁ ਜਰਵਾਣਾ ਵਸਿ ਕਰਿ ਅੰਤਿ ਅਧਰਮ ਰਾਵਣਿ ਮਨ ਧਰਣਾ।
੪ਰਾਮਚੰਦ ਨਿਰਮਲੁ ਪੁਰਖੁ ਧਰਮਹੁ ਸਾਇਰ ਪਥਰ ਤਰਣਾ।
੫ਬੁਰਿਆਈਅਹੁ ਰਾਵਣੁ ਗਇਆ ਕਾਲਕ ਟਿਕਾ ਪਰਤ੍ਰਿਅ ਹਰਣਾ।
੬ਰਾਮਾਇਣੁ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਅਟਲੁ ਸੇ ਉਧਰੇ ਜੋ ਆਏ ਸਰਣਾ।
੭ਜਸ ਅਪਜਸ ਵਿਚਿ ਨਿਡਰ ਡਰਣਾ ॥੧੮॥

[ਮਹਾਂ ਬਲੀ=ਰਾਵਣ। ਜਰੁ=ਬੁਢਾਪਾ। ਜਰਵਾਣਾ=ਜਮਦੂਤ, ਕਾਲ।]

੧ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਰੇਗਾ। ੨ਰਾਵਣ ਅਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵਾਙੂ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਜਤਨ) ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ੩ਜਰ (ਬੁਢੇਪਾ) ਅਤੇ ਜਰਵਾਣਾ ਜਮਰਾਜ (ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ) ਕਾਬੂ ਕਰ ਰਖੇ ਸਨ, ਅੰਤ ਨੂੰ (ਉਸ) ਰਾਵਣ ਨੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ੪ਰਾਮ ਚੰਦ ਨਿਰਮਲ ਪੁਰਖ (ਭਲਾ) ਸੀ, ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰ ਪੱਥਰ ਤਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਅਨਹੋਣੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰਾਮਚੰਦ ਨੇ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਲੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ, ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨੇਕ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ)। ੫ਰਾਵਣ ਦਾ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ (ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ) ਪਰਤ੍ਰੀਆ ਹਰਨ ਦਾ ਕਲੰਕ ਲੈ ਗਿਆ। ੬ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਕਥਾ (ਭਾਵ ਜਸ) ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਭਾਵ ਤ੍ਰੇਤੇ ਤੋਂ ਕਲਜੁਗ ਤਕ ਤੁਰੀ ਆਈ ਹੈ) (ਗੱਲ ਕੀ) ਉਧਰਦੇ ਓਹ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਆਕੀ ਸਦਾ ਪੱਚਦੇ ਹਨ)। ੭'ਨਿਡਰ' (ਅਰਥਾਤ ਗੁਸਤਾਖ) ਜੱਸ ਅਤੇ ਅਪਜਸ ਦਾ ਡਰ

ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ।

ਭਾਵ–ਭਲੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਸ ਹੋਵੇ ਅਰ ਰਾਵਣ ਵਾਂਡੂ ਨਿਡਰ ਪੁਰਖ ਜਸ ਅਪਜਸ ਦੀ ਕੁਝ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਪੁਰ ਹੀ ਕਮਰ-ਕੱਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਮਾਨਨੀਯ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋੜ ਵਾਰ ਮਰਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਪਜਸ ਥੋਂ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਨਿਡਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।

੧੯. ਰਾਵਨ ਦੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ]।

੧ਸੋਇਨ ਲੰਕਾ ਵਡਾ ਗੜੁ ਖਾਰ ਸਮੁੰਦ ਜਿਵੇਹੀ ਖਾਈ।
੨ਲਖ ਪੁਤੁ ਪੋਤੇ ਸਵਾ ਲਖ ਕੁੰਭਕਰਣ ਮਹਿਰਾਵਣ ਭਾਈ।
੩ਪਵਣੁ ਬੁਹਾਰੀ ਦੇਇ ਨਿਤਿ ਇੰਦ੍ਰ ਭਰੈ ਪਾਣੀ ਵਰ੍ਹਿਆਈ।
੪ਬੈਸੰਤਰੁ ਰਸੋਈਆ ਸੂਰਜੁ ਚੰਦੁ ਚਰਾਗ ਦੀਪਾਈ।
੫ਬਹੁ ਖੂਹਣਿ ਚਤੁਰੰਗ ਦਲ ਦੇਸ ਨ ਵੇਸ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।
੬ਮਹਾਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵ ਕਰਿ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਰਹਦੇ ਸਰਣਾਈ।
੭ਅਪਜਸੁ ਲੈ ਦੁਰਮਤਿ ਬੁਰਿਆਈ ॥੧੯॥

[ਮਹਿਰਾਵਣ=ਰਾਵਣ ਦਾ ਸੱਕਾ ਮਸੇਰ ਭਰਾ। ਵਰ੍ਹਿਆਈ=ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ, ਵਰਖਾ।]
[ਵੇਸ=ਪੁਸ਼ਾਕਾ। ਸੇਵ ਕਰਿ=ਸੇਵਾ ਨਮਿੱਤ ਕਾਰਣ ਸੀ।]

੧(ਖੋਟੀ ਸਤ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਪਜਸ ਹੀ ਲੀਤਾ) ਸੋਨੇ ਦੀ ਲੰਕਾ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਿਲਾ (ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ) ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿਹੀ ਖਾਈ ਸੀ। ੨ਲੱਖ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪੋਤਰੇ ਕੁੰਭ ਕਰਣ (ਸਕਾ) ਭਿਰਾਉ ਤੇ ਮਹਿਰਾਵਣ (ਮਸੇਰ ਭਿਰਾਉ ਸੀ)। ੩ਪਵਣ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਝਾੜੂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਇੰਦਰ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਸੀ, (ਭਾਵ ਕੁਦਰਤੀ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ)। ੪ਅਗਨੀ ਰਸੋਈਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਉਸ ਦੇ ਚਰਾਗਾਂ ਦੇ ਜਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ੫ਕਈ ਖੂਹਣੀਆਂ ਸੈਨਾਂ ਚਤੁਰੰਗਨੀਆਂ ਦੇ ਦਲ (ਮੌਜੂਦ) ਸਨ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੬ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਂਤ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ੭(ਪਰੰਤੂ) ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰਕੇ ਅਪਜਸ ਹੀ ਲੀਤਾਂ।

ਭਾਵ–ਇੱਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਨ 'ਕਿ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਚੁਰਾਈ' ਮੁਕਾਲਕ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਹੀ ਲੀਤਾ।

੨੦. [ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ]।

੧ਰਾਮਚੰਦੁ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਵਸਿ ਹੋਆ ਦੇਹਿ ਧਾਰੀ।
੨ਮੰਨਿ ਮਤੇਈ ਆਗਿਆ ਲੈ ਵਣਵਾਸੁ ਵਡਾਈ ਚਾਰੀ।
੩ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਬਲੁ ਹਰੈ ਦੀਨ ਦਇਆਲੁ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ।
੪ਸੀਤਾ ਲਖਮਣ ਸੇਵ ਕਰਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੇਵਾ ਹਿਤਕਾਰੀ।
੫ਰਾਮਾਇਣੁ ਵਰਤਾਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੁ ਕਰਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਧਾਰੀ।
੬ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸਚੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ।
੭ਭਲਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਸਾਰੀ ॥੨੦॥੩੧॥

[ਕਾਰਣ ਵਸਿ=ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਮੁਣਸਾ=ਸੂਰਮਿਆਂ ਮਰਦਾਂ ਦਾ।]

[੧]ਰਾਮਚੰਦਰ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਨੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਦੇਹ ਧਾਰੀ। [੨]ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਕੇ (ਚੌਦਾਂ ਵਰ੍ਹੇ) ਬਨਬਾਸ ਲੈਕੇ ਵਡਿਆਈ ਫੈਲਾਈ (ਭਾਵ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ)। [੩]ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ, ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। [੪]ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਰਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਤੀ ਸਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਹੇ। [੫]ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਨਗਰੀ ਅਜੁਧਿਆ ਤੇ ਤਾਜ) ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੀ ਅਰ ਰਾਮਾਇਣ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ, (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਨਜਾਯ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਨ ਲਗੇ)। [੬]ਮਰਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ (ਆਪਣੀ) ਪੈਜ ਸਵਾਰ ਲੀਤੀ ਹੈ? [੭](ਉਹ ਕੀ ਹੈ?) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ 'ਮਤ') ਸਿੱਖਯਾ ਲੈਕੇ ਭਲਿਆਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਆਪਣਾ ਉਧਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–੧੯, ੨੦ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਵਣ ਦੀ ਕਥਾ ਭੀ ਇਕਾਂਗੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ, ਰਾਵਣ ਦਾ 'ਪਰਤ੍ਰਿਯ ਹਰਨ' ਦਾ ਕਲੰਕ ਅਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦਾ ਨਜਾਇਸ਼ੀਲ ਨੇਕ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਜਸ ਦੱਸਕੇ ਇਹ ਸਿੱਧਾਂਤ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਹੈ, ਪਰ ਸਫਲ ਮਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨੇਕੀ ਕਰਕੇ ਨੇਕੀ ਖੱਟ ਲੈ ਗਏ ਹਨ, ਅਰ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੩੨.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਲੱਛਣ]।

[੧]ਪਹਿਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਲੈ ਭੈ ਵਿਚਿ ਵਰਤੈ ਹੋਇ ਇਆਣਾ।
[੨]ਗੁਰ ਸਿਖ ਲੈ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਵਿਚਿ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ।
[੩]ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਮੰਨੈ ਸਮਝ ਮਾਣ ਮਹਤਿ ਵਿਚਿ ਰਹੈ ਨਿਮਾਣਾ।
[੪]ਗੁਰ ਸਿਖ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਪੂਜਦਾ ਪੈਰੀ ਪੈ ਰਹਿਰਾਸ ਲੁਭਾਣਾ।
[੫]ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਨਹੁ ਨ ਵਿਸਰੈ ਚਲਣੁ ਜਾਣਿ ਜੁਗਤਿ ਮਿਹਮਾਣਾ।
[੬]ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣਾ ਨਿਵਿ ਚਲਣਾ ਗੁਰਸਿਖੁ ਪਰਵਾਣਾ।
[੭]ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਮਿਲ ਖਾਣਾ॥ ੧॥

[ਮਾਣ ਮਹਤਿ–ਵਡਿਆਈ। ਰਹਿਰਾਸ=ਸੱਚਾ ਰਸਤਾ।
[ਜੁਗਤਿ ਮਿਹਮਾਣਾ=ਪਰਾਹੁਣੇ ਵਾਂਙੂ। ਘਾਲਿ=ਕਮਾਈ।]

੧(ਜਦੋਂ) ਗੁਰਮੁਖ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਕੇ ਨਵਾਂ ਜਨਮ ਧਾਰਦਾ ਹੈ) ਇਆਣਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਜਿੱਕੁਰ ਬਾਲਕ ਡਰਦਾ ਕੋਈ ਅਵਿਹਤ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। ੨ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਵਿਖੇ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੩ਗੁਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮੰਨਦਾ ਫੇਰ ਸਮਝ ਕੇ (ਨਿੱਧਜਾਸਨ ਕਰਕੇ) ਮਾਣ ਤਾਣ ਵਿਖੇ ਨਿਮਾਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੪ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੫ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਤਰਾਂ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚੱਲਣਾ ਜਾਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਯਾ ਮਨੋਂ (ਕਦੀ) ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਂਦਾ ੬ਗੁਰਸਿਖ (ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ) ਮਿੱਠਾ (ਬਚਨ) ਬੋਲਦਾ (ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ) ਨਿਵਕੇ ਚਲਦਾ (ਅਰ ਮਨ ਕਰਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੭ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ (ਆਪ) ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕੀ ਆਪੋ ਆਪ ? ਨਹੀਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਵੰਡਕੇ) ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ; ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ:–'ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਕਿਛੁ ਹਥਹੁ ਦੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣਹਿ ਸੇਇ ॥'')।

੨. [ਗੁਰਮੁਖ–ਤਾਣ ਨਿਤਾਣਾ]।

੧ਦਿਸਟਿ ਦਰਸ ਲਿਵ ਸਾਵਧਾਨ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਚੇਤੰਨੁ ਸਿਆਣਾ।
੨ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦਿੜੁ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰੈ ਮੇਲਾਣਾ।
੩ਗੁਰ ਸਿਖ ਥੋੜਾ ਬੋਲਣਾ ਥੋੜਾ ਸਉਣਾ ਥੋੜਾ ਖਾਣਾ।
੪ਪਰਤਨ ਪਰਧਨ ਪਰਹਰੈ ਪਰਨਿੰਦਾ ਸੁਣਿ ਮਨਿ ਸਰਮਾਣਾ।
੫ਗੁਰਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਮਸਰਿ ਪਰਵਾਣਾ।
੬ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਨਾ ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਭਾਵੈ ਭਾਣਾ।
੭ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਂਦੇ ਤਾਣ ਨਿਤਾਣਾ ॥ ੨ ॥

ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨੇਤ੍ਰ, ਨਜ਼ਰ। ਮੇਲਾਣਾ=ਮਿਲਾਪ। ਪਰਤਨ=ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ।]

੧(ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ) ਨੇਤ੍ਰ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ (ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਰ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਚੇਤੰਨ ਤੇ ਸਿਆਣਾ (ਹੋਯਾ) ਹੈ। ੨ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਬਚ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ (ਸਭ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੩ਗੁਰਮੁਖ ਥੋੜਾ ਬੋਲਦਾ, ਥੋੜਾ ਸਉਂਦਾ ਅਰ ਥੋੜਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਇਤਨਾ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਭਜਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਤਨਾ ਢਿੱਡ ਭਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਕਿ ਮੂੰਹ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਵੇ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ:–'ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ')। ੪ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਸੁਣਨ ਥੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਰ ਸਤਿਗੁਰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰਮੁਖ ਤਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪ ਹੂਦਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।

੩. [ਮਨਮੁਖ, ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ, ਮਨਮੁਖ ਮੂਰਖ ਹੀਣਾ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਹੈ]।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਰੰਗੁ ਨ ਦਿਸਈ ਹੋਂਦੀ ਅਖੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਸੋਈ।

²ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਮਝਿ ਨ ਸਕਈ ਹੋਂਦੀ ਕੰਨੀ ਬੋਲਾ ਹੋਈ।
³ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਨ ਗਾਵਈ ਹੋਂਦੀ ਜੀਭੈ ਗੂੰਗਾ ਗੋਈ।
⁴ਚਰਣ ਕਵਲ ਦੀ ਵਾਸੁ ਵਿਣੁ ਨਕਟਾ ਹੋਂਦੇ ਨਕਿ ਅਲੋਈ।
⁵ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਾਰ ਵਿਹੂਣਿਆ ਹੋਂਦੀ ਕਰੀ ਲੂੰਜਾ ਦੁਖ ਰੋਈ।
⁶ਗੁਰਮਤਿ ਚਿਤਿ ਨ ਵਸਈ ਸੋ ਮਤਿ ਹੀਣੁ ਨ ਲਹੰਦਾ ਢੋਈ।
⁷ਮੂਰਖ ਨਾਲਿ ਨ ਕੋਇ ਸਥੋਈ ॥੩॥

[ਅਲੋਈ=ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਆਪ ਨੂੰ ਨਕਟਾ)। ਲੂੰਜਾ=ਟੁੰਡਾ।]
[ਢੋਈ=ਆਸ੍ਰਯ। ਸਥੋਈ=ਸਾਥੀ।]

¹ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਓਹ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਨੇਤ੍ਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ²ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੇ ਬਚਨ ਜੋ) ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ, ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੋਲਾ ਹੈ। ³ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੋ ਗਾਇਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੀਭ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਗੂੰਗਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ⁴(ਗੁਰੂ) ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੋ ਹੋਇਆ ਓਹ) ਨੱਕ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਆਪ ਨੂੰ ਨਕਟਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ⁵ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਥੋਂ ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਹੈ, ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਲੂੰਜਾ ਹੈ ਅਰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ। ⁶ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ (ਸਿਖਿਆ) ਥੋਂ ਜੋ ਬਾਹਰਾ ਹੈ ਉਹ ਮਤ ਹੀਣ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ, (ਗੱਲ ਕੀ ਨਰਕ ਭੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੇ ਪਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ⁷ਮੂਰਖ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਅੰਨ੍ਹਾਂ, ਬੋਲਾ, ਗੂੰਗਾ, ਨਕਟਾ, ਲੂੰਜਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਉਸ ਵਿਖੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ)।

੪. [ਮੂਰਖ, ਘੁੱਘੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

¹ਘੁਘੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਵਸਦੀ ਛਡਿ ਰਹੈ ਓਜਾੜੀ।
²ਇਲਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਾ ਪੜ੍ਹੈ ਚੂਹੇ ਖਾਇ ਉਡੈ ਦੇਹਾੜੀ।
³ਵਾਸੁ ਨ ਆਵੈ ਵਾਂਸ ਨੋ ਹਉਮੈ ਅਗਿ ਨ ਚੰਦਨ ਵਾੜੀ।
⁴ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਹੁ ਸਖਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਹੀਣਾ ਦੇਹ ਵਿਗਾੜੀ।
⁵ਸਿੰਮਲੁ ਬਿਰਖੁ ਨ ਸਫਲੁ ਹੋਇ ਆਪੁ ਗਣਾਇ ਵਡਾ ਅਨਾੜੀ।
⁶ਮੂਰਖੁ ਫਟੜਿ ਪਵੈ ਰਿਹਾੜੀ ॥੪॥

[ਵਸਦੀ=ਵੱਸਣ ਦੀ ਥਾਉਂ। ਚੰਦਨ ਵਾੜੀ=ਚੰਨਣ ਦੀ ਬਗੀਚੀ।]
[ਅਨਾੜੀ=ਅਮੋੜ, ਮੂਰਖ। ਫਟੜਿ=ਜ਼ਖਮੀ। ਰਿਹਾੜੀ=ਝਗੜੇ ਰਗੜੇ, ਜ਼ਿਦਾਂ।]

¹ਉੱਲੂ ਨੂੰ ('ਸੁਝ') ਚਾਨਣਾ (ਯਾ ਸੂਰਜ) ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ, ਵਸਤੀਆਂ (ਪਿੰਡਾਂ) ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਉਜਾੜੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ²ਇੱਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦੀ, ਚੂਹੇ ਖਾ ਕੇ ਦਿਨ ਭਰ ਉਡਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ³ਵਾਂਸ ਵਿਖੇ (ਵਾਸਨਾ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਅੱਗ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਚੰਨਣ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਤਾਂ (ਇਹ ਮੇਰ ਤੇਰ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ⁴ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਖਾਲੀ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਮਤ ਥੋਂ ਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੇਹ ਵਿਗਾੜ ਲੀਤੀ ਹੈ। ⁵ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਫਲਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਮੂਰਖ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ⁶(ਗੱਲ ਕੀ) ਮੂਰਖ ਲੋਕ (ਰੋਂਦੜ ਅਥਵਾ) ਦਿਲ ਦੇ ਫਟੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਝਗੜਿਆਂ ਅਥਵਾ ਜ਼ਿਦਾਂ ਵਿਚ (ਹੀ ਉੱਲੂਆਂ, ਇੱਲਾਂ ਵਾਂਙੂ ਬਿਰਥਾ ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ ਵਾਂਸਾਂ, ਤੇ ਸਿੰਮਲ ਵਾਂਙੂ ਨਿਕੰਮੇ ਰਹਿਕੇ ਅਵਸਥਾ ਬਿਤੀਤ ਕਰ

ਦਿੰਦੇ) ਹਨ।

੫. [ਮੂਰਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੀ ਆਰਸੀ]।

[੧]ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਗੇ ਆਰਸੀ ਨਾਈ ਧਰਿ ਨ ਵਧਾਈ ਪਾਵੈ।
[੨]ਬੋਲੇ ਅਗੇ ਗਾਵੀਐ ਸੂੰਮ ਨ ਡੂਮ ਕਵਾਇ ਪੈਨ੍ਹਾਵੈ।
[੩]ਪੁਛੈ ਮਸਲਤਿ ਗੁੰਗਿਅਹੁ ਵਿਗੜੈ ਕੰਮੁ ਜਵਾਬੁ ਨ ਆਵੈ।
[੪]ਫੁਲਵਾੜੀ ਵੜਿ ਗੁਣਗੁਣਾ ਮਾਲੀ ਨੋ ਨ ਇਨਾਮੁ ਦਿਵਾਵੈ।
[੫]ਲੂਲੇ ਨਾਲਿ ਵਿਆਹੀਐ ਕਿਵ ਗਲਿ ਮਿਲਿ ਕਾਮਣਿ ਗਲਿ ਲਾਵੈ।
[੬]ਸਭਨਾ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵਣੀ ਲੰਗੜਾ ਕਰੈ ਲਖਾਉ ਲੰਗਾਵੈ।
[੭]ਲੁਕੈ ਨ ਮੂਰਖੁ ਆਪੁ ਲਖਾਵੈ ॥੫॥

[ਵੜਿ=ਵੜਕੇ। ਗੁਣਗੁਣਾ=ਜਿਸ ਦਾ ਨੱਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ,]
[ਮੁਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ।]

[੧]ਨਾਈ (ਆਪਣੀ) ਆਰਸੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਵਧਾਈ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ (ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ)। [੨]ਡੂੰਮ ਬੋਲੇ ਤੇ ਸੂੰਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਗਾਇਨ ਕਰੇ ਉਹ ਪੁਸ਼ਾਕ ਨਹੀਂ ਪਹਿਰਾਉਂਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਾ ਦਿਲ ਦਾ ਕੰਦਰਜ ਹੈ। [੩]ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਕੰਮ (ਲਈ ਕੋਈ 'ਮਸਲਤ') ਸਲਾਹ ਗੂੰਗੇ ਥੋਂ ਪੁਛੋ ਅਗੋਂ ਜਵਾਬ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਅਹੁੜ ਸਕਦਾ। [੪]ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਗੁਣਗੁਣਾ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਘ੍ਰਾਣੇਂਦ੍ਰਿਜ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਆਪ ਹੀ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ)। [੫]ਲੂਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਾਮਣੀ ਵਿਆਹੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਕੁਰ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। [੬]ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਸੁੰਦਰ ਹਨ, ਲੰਗੜਾ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਦਾ ('ਲਖਾਉ') ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਫੇਰ) ਲੰਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੭]ਮੂਰਖ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਲਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-'ਬੋਲੀ ਕਾਜ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਿਉਂ ਮੂਲੀ ਪਤਾ'। ਮੂਲੀ ਦੇ ਡਕਾਰ ਥੋਂ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਮੂਲੀ ਦਾ ਕਰ ਸੱਕੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਥੋਂ ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨ ਜੋਗਿਆਂ ਅੱਗੇ ਗੁਣ ਰੱਖਕੇ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

੬. [ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੌਰਨਾ]।

[੧]ਪਥਰੁ ਮੂਲਿ ਨ ਭਿਜਈ ਸਉ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਜਲ ਅੰਦਰਿ ਵਸੈ।
[੨]ਪਥਰ ਖੇਤ ਨ ਜੰਮਈ ਚਾਰਿ ਮਹੀਨੇ ਇੰਦਰ ਵਰਸੈ।
[੩]ਪਥਰਿ ਚੰਨਣੁ ਰਗੜੀਐ ਚੰਨਣ ਵਾਂਗਿ ਨ ਪਥਰੁ ਘਸੈ।
[੪]ਸਿਲ ਵਟੇ ਨਿਤ ਪੀਸਦੇ ਰਸਕਸ ਜਾਣੈ ਵਾਸੁ ਨ ਰਸੈ।
[੫]ਚਕੀ ਫਿਰੈ ਸਹੰਸਵਾਰ ਖਾਇ ਨ ਪੀਐ ਭੁਖਿ ਨ ਤਸੈ।
[੬]ਪਥਰ ਘੜੇ ਵਰਤੱਣਾ ਹੇਠਿ ਉਤੇ ਹੋਇ ਘੜਾ ਵਿਣਸੈ।
[੭]ਮੂਰਖਿ ਸਰਤਿ ਨ ਜਸ ਅਪਜਸੈ। ੬॥

[ਸਿਲ ਵਟੇ=ਸਿਲਾਂ ਤੇ ਵੱਟੇ। ਵਾਸੁ=ਵਾਸ਼ਨਾ। ਰਸੈ=ਸ੍ਵਾਦ।]
[ਤਸੈ=ਤ੍ਰਿਖਾ। ਘੜਾ ਵਿਣਸੈ=ਘੜੇ ਦਾ ਨਾਸ਼।]

¹ਪੱਥਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦਾ ਭਾਵੇਂ ਸੈਂਕੜੇ ਵਰਹੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਰਹੇ। ²ਪੱਥਰ ਉਤੇ ਪੈਲੀ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੀ, (ਭਾਵੇਂ ਬਰਾਬਰ ਬਰਸਾਤ ਦੇ) ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਇੰਦਰ ਵਰਖਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ³ਪੱਥਰ ਚੰਨਣ ਨੂੰ ਘਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਆਪ) ਚੰਨਣ ਵਾਂਙੂ ਘਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ⁴ਸਿਲਾਂ ਤੇ ਵੱਟੇ ਰਸਕਸਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤ ਪੀਸਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ⁵ਚੱਕੀ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰ ਫੇਰ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਖਾਂਦੀ ਨਾ ਪੀਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਭੁੱਖੀ ਨਾ ਤਿਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ⁶ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਘੜੇ ਦੀ ਵਰਤਣ (ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ) ਹੇਠੋਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਤੋਂ ਲੱਗੇ, ਘੜੇ ਦਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਆਪ ਫੇਰ ਪੱਥਰ ਦਾ ਪੱਥਰ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ⁷ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਸ ਅਪਜਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੱਲ ਕੀ ਮੂਰਖ ਪੱਥਰ ਵਾਂਙੂ ਦਿਲ ਦਾ ਕਠੋਰ ਅਰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਸੀਜਦਾ ਅਰ ਸੁਖ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ।

੭. [ਮੂਰਖ ਪੱਥਰ ਹੈ ਸੰਗ ਵਿਚ ਕੁਸੰਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ]।

¹ਪਾਰਸ ਪਥਰ ਸੰਗੁ ਹੈ ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਨ ਕੰਚਨੁ ਹੋਵੈ।
²ਹੀਰੇ ਮਾਣਕ ਪਥਰਹੁ ਪਥਰ ਕੋਇ ਨ ਹਾਰਿ ਪਰੋਵੈ।
³ਵਟਿ ਜਵਾਹਰੁ ਤੋਲੀਐ ਮੁਲਿ ਨ ਤੁਲਿ ਵਿਕਾਇ ਸਮੋਵੈ।
⁴ਪਥਰ ਅੰਦਰਿ ਅਸਟਧਾਤੁ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸਿ ਸੁਵੰਨੁ ਅਲੋਵੈ।
⁵ਪਥਰ ਫਟਕ ਝਲਕਣਾ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਹੋਇ ਰੰਗੁ ਨ ਗੋਵੈ।
⁶ਪਥਰ ਵਾਸੁ ਨ ਸਾਉ ਹੈ ਮਨ ਕਠੋਰ ਹੋਇ ਆਪੁ ਵਿਗੋਵੈ।
⁷ਕਰਿ ਮੂਰਖਾਈ ਮੂਰਖੁ ਰੋਵੈ ॥ ੭ ॥

[ਪਾਰਸ ਪਥਰ ਸੰਗੁ=ਪਾਰਸ ਦਾ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਮੇਲ। ਤੁਲਿ=ਸਦਰਸ਼ਤਾ ਵਿਖੇ।]
[ਸਮੋਵੈ=ਸਮਾਈ। ਸੁਵੰਨੁ ਅਲੋਵੈ=ਸੋਨਾ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ।]
[ਰੰਗੁ ਨ ਗੋਵੈ=ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਧਰਦਾ।

¹ਪਾਰਸ ਦਾ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਛੋਹਕੇ (ਪਥਰ) ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ²ਹੀਰੇ ਤੇ ਮਾਣਕ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ (ਹੀਰਿਆਂ ਵਾਂਙੂ) ਕੋਈ ਹਾਰ ਪਰੋਕੇ (ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ)। ³(ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ) ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਜਵਾਹਰ (ਇਕੋ ਤੱਕੜੀ) ਤੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਤੁੱਲਤਾ ਦੀ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਕੱਦ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਹੀਰੇ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਭੇਦ ਹੈ)। ⁴ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਅੱਠੇ ਧਾਂਤਾਂ (ਲੋਹਾ ਆਦਿਕ) ਹਨ, ਪਰ ਪਾਰਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਸੁਵਰਨ ਦੇਖੀਦੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ⁵ਤਲੌਂਗੀ ਪੱਥਰ ਚਮਕੀਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਰੰਗ ਉਸ ਪਾਸ ਰੱਖੀਏ ਤਦ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਭੀ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਛੁਪਾਉਂਦਾ, (ਭਾਵ ਉਪਾਧੀ ਭੇਦ ਕਰ ਕਈ ਰੰਗ ਧਾਰਕੇ ਫੇਰ ਕਰੜੇ ਦਾ ਕਰੜਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ⁶ਪੱਥਰ ਵਿਖੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਅਰ ਸਵਾਦ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਕਠੋਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ। ⁷(ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਮੂਰਖ ਮੂਰਖਤਾਈਆਂ (ਕਰਨ ਕਰਕੇ) ਰੋਂਦਾ ਹੈ।

੮. [ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੰਗ ਨਾ ਕਰੋ]।

[1]ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ ਵਿਸੁ ਭਰਿਆ।
[2]ਜਾਣ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਝਾੜਾਂ ਸਿੰਙਦਾ ਫਿਰੈ ਅਫਰਿਆ।
[3]ਜਿਉ ਕਰਿ ਮੋਤੀ ਸਿਪ ਵਿਚਿ ਮਰਮ ਨ ਜਾਣੈ ਅੰਦਰਿ ਧਰਿਆ।
[4]ਜਿਉ ਗਾਈ ਥਣਿ ਚਿਚੁੜੀ ਦੁਧੁ ਨ ਪੀਐ ਲੋਹੂ ਜਰਿਆ।
[5]ਬਗੁਲਾ ਤਰਣਿ ਨ ਸਿਖਿਓ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਨ ਪਥਰੁ ਤਰਿਆ।
[6]ਨਾਲਿ ਸਿਆਣੇ ਭਲੀ ਭਿਖ ਮੂਰਖ ਰਾਜਹੁ ਕਾਜੁ ਨ ਸਰਿਆ।
[7]ਮੇਖੀ ਹੋਇ ਵਿਗਾੜੈ ਖਰਿਆ ॥ ੮ ॥

[ਅਫਰਿਆ=ਅਮੋੜ, ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇ। ਜਰਿਆ=ਜੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।]
[ਮੇਖੀ=ਖੋਟਾ ਰੁਪੱਯਾ, ਮੇਖ ਵਾਲਾ, ਦਾਗੀ ਵਾ ਖੋਟਾ (ਪੁਰਖ)।

[1]ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਮਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ (ਉਹ ਉਸਦੀ) ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਕੇ ਵਿਹੁ ਦਾ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਮੂਰਖ 'ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਖੇ ਈਸ੍ਵਰ ਪੂਰਣ ਹੈ' ਦੀ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਖ ਵਿਖੇ ਭਰਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। [2]ਮਿਰਗ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਕਥੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਝਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘਦਾ (ਅਥਵਾ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿੰਗ ਫਸਾਉਂਦਾ) ਅਮੋੜ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। [3]ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਪ ਵਿਖੇ ਮੋਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਅੰਦਰ ਹੀ ਧਰਿਆ ਹੈ। [4]ਚਿੱਚੜ ਗਊ ਦੇ ਥਣਾਂ ਪੁਰ ਚੰਮੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਲਹੂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੜਿਆ (ਲੱਗਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [5]ਬਗਲੇ ਨੇ ਤਰਨਾ ਨਾ ਸਿਖਿਆ, (ਸਾਰੀ ਉਮਰ) ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਪੱਥਰ ਬੀ (ਤੀਰਥ ਵਿਖੇ ਵਸਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਆਪ) ਨਾ ਤਰਿਆ। [6]ਸਿਆਣੇ ਨਾਲ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਕੇ ਖਾਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਰਾਜ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੰਗ ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [7]ਖੋਟਾ ਰੁਪੱਯਾ ਵਿਗਾੜ ਵਿਚ ਹੀ ਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਤਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਫ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਸਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ ਮੇਖੀ ਕਹੀਏ ਦਾਗੀ ਆਦਮੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਵਿਗਾਰ ਵਿਖੇ ਖੜੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਚੱਕੀ ਝੋਂਦਾ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :-"ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਸੰਗ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੂਰਹੁ ਜਾਈਐ ਭਾਗ ॥ ਬਾਸਨ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਿਛ ਲਾਗੈ ਦਾਗ ॥")

੯. [ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਓਪਰੇ ਰਹੋ]।

[1]ਕਟਣੁ ਚਟਣੁ ਕੁਤਿਆ ਕੁਤੇ ਹਲਕ ਤੈ ਮਨੁ ਸੂਗਾਵੈ।
[2]ਠੰਡਾ ਤਤਾ ਕੋਇਲਾ ਕਾਲਾ ਕਰਿਕੈ ਹਥ ਜਲਾਵੈ।
[3]ਜਿਉ ਚਕਚੂੰਧਰ ਸਪ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੋੜੀ ਕਰਿ ਦਿਖਲਾਵੈ।
[4]ਜਾਣ ਰਸਉਲੀ ਦੇਹ ਵਿਚਿ ਵਧੀ ਪੀੜ ਰਖੀ ਸ਼ਰਮਾਵੈ।
[5]ਵੇਸਿ ਕਪੂਤ ਕੁਲਛਣਾ ਛਡਿਆ ਬਣੈ ਨ ਵਿਚਿ ਸਮਾਵੈ।
[6]ਮੂਰਖ ਹੇਤੁ ਨ ਲਈਐ ਪਰਹਰਿ ਵੈਰੁ ਅਲਿਪਤੁ ਵਲਾਵੈ।
[7]ਦੁਹੀ ਪਵਾੜੀ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਵੈ ॥ ੯ ॥

[ਸੂਗਾਵੈ=ਸੰਗਦਾ, ਡਰਦਾ ਹੈ। ਪਵਾੜੀ=ਝਗੜੇ। ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ='ਪਾਵੜੀ'=ਪਾਸੇ।]

[1]ਕੁਤਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਟਣਾ ਤੇ ਚੱਟਣਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤਿਆਂ

ਚੱਟਦਾ ਹੈ ਅਰ) ਕੁਤੇ ਦੇ ਹਲਕਪੁਣੇ ਤੇ ਮਨ ਡਰਦਾ ਹੈ । (ਚੱਟਣਾ ਕੁਤੇ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਹਲਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਚੱਟਣਾ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਓਸ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ)। (ਅਗੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ²ਜਿੱਕੁਰ ਠੰਢਾ ਕੋਲਾ ਹੱਥ ਕਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੱਤਾ ਹੱਥ ਸਾੜਦਾ ਹੈ। ³ਜਿੱਕੁਰ ਸੱਪ ਨੂੰ ਕੋੜ੍ਹ ਕਿਰਲੀ (ਖਾਧਿਆਂ) ਕੋੜ੍ਹੀ ਤੇ (ਛੱਡਿਆਂ ਸੱਪ ਨੂੰ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ⁴ਰਸੌਲੀ (ਅਰਥਾਤ ਉਭਰੇ ਹੋਏ ਮਾਸ ਦੀ ਗੰਢ) ਨੂੰ ਜੇ ਵੱਢੀਏ ਤਾਂ ਪੀੜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਭੈੜਾ ਰੂਪ ਭਾਸਦਾ ਹੈ) । ⁵ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਖੋਟਾ ਪੁਤ੍ਰ ਛੱਡਿਆ ਬੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪੁਆੜਾ ਹੀ ਖੜਾ ਰੱਖੂ)। ⁶ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਹਿਤ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤੇ ਵੈਰ ਭੀ ਛੱਡੀਏ, (ਹਾਂ) ਅਲਿਪਤ ਹੋ ਕੇ (ਉਦਾਸ ਭਾਉ ਹੀ) ਚੰਗਾ ਹੈ (ਅਪੇਛਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ) । ⁷(ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਦੁਹਾਂ ਪਵਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੀ ਹੋਊ ।

ਭਾਵ-ਮੂਰਖਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕਬੀ ਤੇ ਵੈਰ ਦੋਵੇਂ ਮਾੜੇ ਹਨ, ਓਪਰਾਪਨ ਚੰਗਾ ਹੈ।

੧੦. ਮੂਰਖ ਬੇਥਵਾ ਤੇ ਔਗੁਣ ਗ੍ਰਾਹੀ ਹੈ]।

¹ਜਿਉ ਹਾਥੀ ਦਾ ਨਾਵਣਾ ਬਾਹਰਿ ਨਿਕਲਿ ਖੇਹ ਉਡਾਵੈ।
²ਜਿਉ ਊਠੈ ਦਾ ਖਾਵਣਾ ਪਰਹਰਿ ਕਣਕ ਜਵਾਹਾ ਖਾਵੈ।
³ਕਮਲੇ ਦਾ ਕਛੋਟੜਾ ਕਦੇ ਲਕਿ ਕਦੇ ਸੀਸ ਵਲਾਵੈ।
⁴ਜਿਉ ਕਰਿ ਟੁੰਡੇ ਹਥੜਾ ਸੋ ਚੁਤੀ ਸੋ ਵਾਤਿ ਵਤਾਵੈ।
⁵ਸੰਨੀ ਜਾਣੁ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਖਿਨੁ ਜਲਿ ਵਿਚਿ ਖਿਨਿ ਅਗਨਿ ਸਮਾਵੈ।
⁶ਮਖੀ ਬਾਣੁ ਕੁਬਾਣੁ ਹੈ ਲੈ ਦੁਰਗੰਧੁ ਸੁਗੰਧ ਨ ਭਾਵੈ।
⁷ਮੂਰਖ ਦਾ ਕਿਹੁ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ॥੧੦॥

[ਕਛੋਟੜਾ=ਲੰਗੋਟਾ । ਚੁਤੀ=ਚੁਤੜਾਂ ਵਿਚ ।]
[ਵਾਤਿ ਵਤਾਵੈ=ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਕੁਬਾਣੁ=ਭੈੜੀ ਬਾਣ ।]

¹ਹਾਥੀ ਦੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਵਾਂਙੂ (ਮੂਰਖ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿੱਕੁਰ ਉਹ ਤਾਲੋਂ) ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੀ (ਸਿਰ ਪੁਰ) ਸੁਆਹ ਉਡਾਂਵਦਾ ਹੈ, (ਤੇਹਾ ਮੂਰਖ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਭੀ ਤਾਂ ਖੇਹ ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ²ਜਿੱਕਰ ਊਠ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੈ, (ਪੈਲ਼ੀ ਵਿਚੋਂ) ਕਣਕ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ (ਤੇ) 'ਜਵਾਹਾ' (ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ) ਨੂੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਮੂਰਖ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਵਗੁਣ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ³ਕਮਲਾ (ਸੌਦਾਈ) ਲੰਗੋਟੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਲੱਕ ਕਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਵਲਾਵੇ (ਲਪੇਟਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਅਟਪਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) । ⁴ਟੁੰਡੇ ਦਾ ਹੱਥ ਉਹੋ ਚੁਤੜਾਂ ਵਿਚ ਉਹੋ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕ੍ਰਿਆ ਮੂਰਖ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ⁵ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਸੰਨ੍ਹੀ ਪਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਲ ਅੱਗ ਵਿਚ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਮੂਰਖ ਬੇਅਸੂਲਾ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ⁶ਮਖੀ ਦੀ ਖੋਟੀ ਵਾਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਦੁਰਗੰਧੀ ਪਰ ਹੀ (ਬੈਠਣਾ) ਪਸੰਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। (ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮੂਰਖ ਪਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ) ⁷ਮੂਰਖ ਦਾ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਮੂਰਖ ਦਾ ਬਹੁਥਿੱਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਇਕ ਰਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ)।

੧੧. [ਮੂਰਖ ਆਪੇ ਫਸਦੇ ਤੇ ਕੁਫੱਕੜੀ ਹਨ]।

[੧]ਤੋਤਾ ਨਲੀ ਨ ਛਡਈ ਆਪਣ ਹਥੀ ਫਾਥਾ ਚੀਕੇ।
[੨]ਬਾਂਦਰੁ ਮੁਠਿ ਨ ਛਡਈ ਘਰਿ ਘਰਿ ਨਚੈ ਝੀਕਣੁ ਝੀਕੇ।
[੩]ਗਦਹੁ ਅੜੀ ਨ ਛਡਈ ਚੀਘੀ ਪਉਦੀ ਹੀਕਣਿ ਹੀਕੇ।
[੪]ਕੁਤੇ ਚਕੀ ਚਟਣੀ ਪੂਛ ਨ ਸਿਧੀ ਧ੍ਰੀਕਣਿ ਧ੍ਰੀਕੇ।
[੫]ਕਰਨਿ ਕੁਫਕੜ ਮੂਰਖਾ ਸਪ ਗਏ ਫੜਿ ਫਾਟਨਿ ਲੀਕੇ।
[੬]ਪਗ ਲਹਾਇ ਗਣਾਇ ਸਰੀਕੇ ॥੧੧॥

[ਝੀਕਣੁ ਝੀਕੇ=ਖਿਝਕੇ ਝਹੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ। ਚੀਘੀ=ਚਿੱਲੀ, ਛੱਟ।]
[ਹੀਕਣਿ ਹੀਕੇ=ਟੀਟਣੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਫਾਟਨਿ ਲੀਕੇ=ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਲੀਕਾਂ ਨੂੰ।]
[ਧ੍ਰੀਕਣ ਧ੍ਰੀਕੇ=ਘਸੀਟਕੇ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨਾ।]

[੧]ਤੋਤਾ ਨਲੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪ ਹੀ ਫਸਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੨]ਬਾਂਦਰ (ਘੜੇ ਵਿਚ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਭਰਕੇ ਫੇਰ) ਮੁੱਠ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ) ਘਰ ਘਰ ਨੱਚਦਾ ਫਿਰਦਾ ਤੇ (ਝੀਕਣ) ਝਿੜਕਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਸੋਟੀ ਨਾਲ ਝੀਕਦਾ ਕਹੀਏ) ਨਕਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਝਹੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)। [੩]ਖੋਤਾ ਅੜੀ (ਜ਼ਿਦ) ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, (ਚੀਂਘੀ) ਛੱਟ ਦੇ ਪਾਇਆਂ ਟੀਟਣੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। [੪]ਕੁੱਤਾ ਚੱਕੀ ਹੀ ਚੱਟਦਾ ਹੈ (ਆਟੇ) ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ) ਪੂਛ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਭਾਵੇਂ) ਕਿੰਨੀਆਂ ਘਸੀਟਾਂ ਨਾਲ ਘਸੀਟੀਏ। (ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੫]ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਖੋਟੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੱਪ ਦੇ ਗਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਉਸਦੀ) ਲੀਕ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਹੀ (ਫਾਟਨਿ') ਮਾਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ। [੬](ਉਹ ਲੀਕ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?) (ਮਰਣੇ ਵਿਚ) ਪੱਗਾਂ ਲਾਹਕੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਾਡਾ ਚਾਚਾ ਜਾਂ ਤਾਇਆ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਘੋਲ ਘਮਸਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰੀ, ਪਿੱਛੋਂ ਪੱਗਾਂ ਲਾਹਕੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ)।

੧੨. [ਮੂਰਖ ਸੱਚ ਦਾ ਯਾਰ ਨਹੀਂ]।

[੧]ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਖੇਂ ਲੜਿ ਮਰੈ ਖੁਸੀ ਹੋਵੈ ਸੁਣਿ ਨਾਉ ਸੁਜਾਖਾ।
[੨]ਭੋਲਾ ਆਖੇ ਭਲਾ ਮੰਨ ਅਹਮਕੁ ਜਾਣਿ ਅਜਾਣਿ ਨ ਭਾਖਾ।
[੩]ਧੋਰੀ ਆਖੈ ਹਸਿ ਦੇ ਬਲਦ ਵਖਾਣਿ ਕਰੈ ਮਨਿ ਮਾਖਾ।
[੪]ਕਾਉ ਸਿਆਣਪ ਜਾਣਦਾ ਵਿਸਟਾ ਖਾਇ ਨ ਭਾਖ ਸੁਭਾਖਾ।
[੫]ਨਾਉ ਸੁਰੀਤ ਕੁਰੀਤ ਦਾ ਮੁਸਕ ਬਿਲਾਈ ਗਾਂਡੀ ਸਾਖਾ।
[੬]ਹੇਠਿ ਖੜਾ ਥੂ ਥੂ ਕਰੈ ਗਿਦੜ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ਦਾਖਾ।
[੭]ਬੋਲ ਵਿਗਾੜੂ ਮੂਰਖੁ ਭੇਡਾਖਾ ॥੧੨॥

[ਧੋਰੀ=ਧੀਰਜੀ। ਮਾਖਾ=ਕ੍ਰੋਧੀ। ਗਾਂਡੀ ਸਾਖਾ=ਆਮ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਗੁਦਾ ਦੀ ਗੰਢ,]
[ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਗੰਢ ਹੈ ਜੋ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।]
[ਥੂ ਥੂ=ਥੁੱਕਾਂ ਸਿੱਟਨੀਆਂ। ਭੇਡਾਖਾ=ਭੇਡ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ।]

[੧]ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆਂ ਲੜ ਮਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਗਲ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੁਜਾਖਾ ਆਖੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੨](ਮੂਰਖ) ਭੋਲਾ ਆਖਿਆਂ ਭਲਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਅਹਿਮਕ ਆਖਿਆਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝਕੇ

ਅਜਾਣ ਹੋ ਉੱਤਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ (ਅਨਸੁਣੀ ਕਰ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਅਜਾਣ ਨੂੰ ਜਾਣਕੇ ਭੀ ਅਹਿਮਕ ਨਾ ਆਖੋ, ਭੋਲਾ ਕਹੋਗੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਮੰਨੇਗਾ) । [3](ਮੂਰਖ) ਧੋਰੀ ਆਖਿਆਂ ਹੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਧੀਰਜੀ ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ) ਬਲਦ (ਪਸ਼ੂ) ਆਖੇ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਖੇ ('ਮਾਖਾ') ਲੋਹਾ ਲਾਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [4]ਕਾਉਂ (ਵੱਡੀ) ਸਿਆਣਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਕਰਮ ਇਹ ਕਿ) ਵਿਸ਼ਟਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ('ਸੁਭਾਖਾ') ਚੰਗੀ ਭਾਖਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ । [5]ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਰੀਤੀਆਂ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ; (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਗਾਂਡੀ ਸਾਖਾ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ ਆਖਦੇ ਹਨ । [6]ਗਿੱਦੜ ਦਾਖ ਦੇ ਬੂਟੇ ਹੇਠ (ਜਦ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ) ਖੜੋਕੇ ਥੂ ਥੂ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਖੱਟੀ ਟੀਟ ਹੈ) । [7]ਮੂਰਖ ਬੋਲਕੇ ਵਿਗਾੜ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਭੇਡਾਖਾ) ਭੇਡ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਭੇਡ ਦੇ ਮਗਰ ਭੇਡ ਤੁਰਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਛਡਿਆ ਹੈ)।

੧੩. [ਮੂਰਖ ਵਿਣ ਗੁਣ ਗਰਬੀ ਹੈ]।

[1]ਰੁਖਾਂ ਵਿਚਿ ਕੁਰੁਖੁ ਹੈ ਅਰੰਡੁ ਅਢਾਈ ਆਪੁ ਗਣਾਏ।
[2]ਪਿਦਾ ਜਿਉ ਪੰਖੇਰੂਆਂ ਬਹਿ ਬਹਿ ਡਾਲੀ ਬਹੁਤੁ ਬਫਾਏ।
[3]ਭੇਡ ਬਿਵਿੰਗਾ ਮੁਹੁ ਕਰੈ ਤਰਣਾਪੈ ਦਿਹਿ ਚਾਰਿ ਵਲਾਏ।
[4]ਮੁਖੁ ਅਖੀ ਨਕੁ ਕੰਨ ਜਿਉ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਗਾਂਡਿ ਸਦਾਏ।
[5]ਮੀਆ ਘਰਹੁ ਨਿਕਾਲੀਐ ਤਰਕਸੁ ਦਰਵਾਜੇ ਟੰਗਵਾਏ।
[6]ਮੂਰਖ ਅੰਦਰਿ ਮਾਣਸਾ ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੈ ਆਲਾਏ।
[7]ਮਜਲਸ ਬੈਠਾ ਆਪੁ ਲਖਾਏ ॥੧੩॥

[ਅਢਾਈ=ਵਜਰਬ। ਪਿਦਾ=ਨਿਕੀ ਚਿੜੀ। ਗਾਂਡਿ =ਗੁਦਾ।]
[ਮੀਆ=ਸਿਪਾਹੀ। ਤਰਕਸੁ=ਭੂੱਥਾ।]

[1]ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੋਟਾ ਬ੍ਰਿਛ ਅਰਿੰਡ ਹੈ, ਵਜਰਬ ਹੀ (ਉਹ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਛਾਉਂ ਹੇਠ ਪਾਂਧੀ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ) । [2]ਪੰਖੇਰੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿੱਦਾ (ਨਾਮੇ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਚਿੜੀ) ਟਾਹਣੀਆਂ ਪੁਰ ਬੈਠਕੇ ਬਹੁਤ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਦਸਦੀ ਹੈ । [3]ਭੇਡ ਭੈਂ ਭੈਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਕੇ (ਅਥਵਾ ਇਕ ਅੱਖ ਵਿੰਗੀ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ,) ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲੰਘਾਉਂਦੀ (ਓੜਕ ਕੋਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । [4]ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ ਆਦ ਗਿਆਨੇਂਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਦਾ ਭੀ ਆਪ ਨੂੰ ਗਿਆਨੇਂਦ੍ਰਿਯ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਰਚ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਝੂਠਾ ਹੈ । ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆਂ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਹੇਠ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । [5]ਮੀਆਂ (ਸਿਪਾਹੀ) ਘਰੋਂ ਕਢ ਦੇਈਏ ਅਰ ਤਰਕਸ (ਆਦਿਕ ਹਥੀਆਰ) ਦਰਵਾਜੇ ਪੁਰ ਲਟਕਾ ਛਡੀਏ (ਕਿ ਵੈਰੀ ਦੇਖਕੇ ਡਰ ਜਾਣ, ਸੱਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਟੰਗਣ ਨਾਲ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ) [6]ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੂਰਖ (ਉਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ) ਮੂੰਹ ਪੁਰ ਹੀ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਾ ਰਹਿਣੀ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ । [7](ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਬਾਝ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ) ਮਜਲਸਾਂ ਵਿਖੇ ਬੈਠਾ (ਵਖਯਾਨ ਦੇਕੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ (ਗਿਆਨੀ ਜਾਂ ਪੰਡਤ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, (ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਾਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ)।

੧੪. [ਮੂਰਖ ਕੌਣ ਹੈ ?]।

[੧]ਮੂਰਖ ਤਿਸਨੋ ਆਖੀਐ ਬੋਲਿ ਨ ਸਮਝੈ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੈ।
[੨]ਹੋਰੋ ਕਿਹੁਕਰਿ ਪੁਛੀਐ ਹੋਰੋ ਕਿਉ ਕਰਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ।
[੩]ਸਿਖ ਦੇਇ ਸਮਝਾਈਐ ਅਰਥੁ ਅਨਰਥੁ ਮਨੈ ਵਿਚਿ ਆਣੈ।
[੪]ਵਡਾ ਅਸਮਝੁ ਨ ਸਮਝਈ ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੂਣਾ ਹੋਇ ਹੈਰਾਣੈ।
[੫]ਗੁਰਮਤਿ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਦੁਰਮਤਿ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰ ਪਰਵਾਣੈ।
[੬]ਅਗਨੀ ਸਪਹੁ ਵਰਜੀਐ ਗੁਣ ਵਿਚਿ ਅਵਗੁਨ ਕਰੈ ਧਿਙਾਣੈ।
[੭]ਮੂਤੈ ਰੋਵੈ ਮਾਂ ਨ ਸਿਞਾਣੈ ॥੧੪॥

[ਪਰਵਾਣੈ=ਸਮਾਨ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਧਿਙਾਣੈ=ਜ਼ੋਰ ਧਿਙਾਣੇ।]

[੧]ਮੂਰਖ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਂ (ਠੀਕ) ਬੋਲ ਨੂੰ ਸਮਝੇ, ਨਾਂ ਹੀ ਬੋਲਣਾ ਜਾਣੇ (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ) [੨]ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਪੁਛੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਆਖਕੇ ਵੱਖਯਾਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। [੩]ਸਿੱਖਯਾ ਦੇਕੇ ਸਮਝਾਈਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਓਹ ਸਿਧੀ ਗੱਲ ਦੇ ਵੀ) ਉਲਟੇ ਅਰਥ ਮਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ । [੪]ਵੱਡਾ ਅਸਮਝ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਤ ਥੋਂ ਬਿਨਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਇਕ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ) । [੫]ਗੁਰ ਸਿੱਖਯਾ ਯਾਦ ਨਾਂ ਰੱਖਕੇ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀ ਮਿੱਤ੍ਰ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ । [੬]ਅੱਗ ਤੇ ਸੱਪ ਥੋਂ ਕੋਈ ਵਰਜੇ ਤਾਂ ਗੁਣ ਵਿਚ ਔਗੁਣ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਧਿਙਾਣੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੭](ਜਿੱਕੁਰ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਾਂ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਚੁਕ ਕੇ) ਮੁਤਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਗਿੱਲੇ ਬਿਸਤਰੇ ਨਾਲ ਔਖਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ) ਰੋਂਦਾ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿ ਮੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ)।

੧੫. [ਮੂਰਖ ਦੀ ਪਛਾਣ]।

[੧]ਰਾਹੁ ਛਡਿ ਉਝੜਿ ਪਵੈ ਆਗੂ ਨੋ ਭੁਲਾ ਕਰਿ ਜਾਣੈ।
[੨]ਬੇੜੇ ਵਿਚਿ ਬਹਾਲੀਐ ਕੁਦਿ ਪਵੈ ਵਿਚਿ ਵਹਣ ਧਿਙਾਣੈ।
[੩]ਸੁਘੜਾ ਵਿਚਿ ਬਹਿਠਿਆਂ ਬੋਲਿ ਵਿਗਾੜਿ ਉਘਾੜਿ ਵਖਾਣੈ।
[੪]ਸੁਘੜਾ ਮੂਰਖ ਜਾਣਦਾ ਆਪਿ ਸੁਘੜ ਹੋਇ ਵਿਰਤੀਹਾਣੈ।
[੫]ਦਿਹ ਨੋ ਰਾਤਿ ਵਖਾਣਦਾ ਚਾਮ ਚੜਿਕ ਜਿਵੇਂ ਟਾਨਾਣੈ।
[੬]ਗੁਰਮਤਿ ਮੂਰਖੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਣੈ ॥੧੫॥

[ਉਝੜਿ=ਉਜਾੜ। ਆਗੂ=ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ। ਵਹਿਣ=ਨਦੀ।]

[੧](ਮੂਰਖ) ਰਾਹ ਛੱਡਕੇ ਉਜਾੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਹ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ (ਉਲਟਾ) ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । [੨]ਜੇ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾਈਏ ਤਾਂ (ਧਿਙਾਣੇ) ਧਿੰਗੋਜੋਰੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । [੩]ਜੇ ਚਤੁਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾਈਏ ਤਾਂ ਆਪਨੀ ਮੂਰਖਤਾ ਬੋਲ ਵਿਗਾੜ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । [੪](ਕਿਉਂ ਜੋ) ਚਤੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਚਤੁਰ ਹੋਕੇ ('ਵਿਰਤੀਹਾਣੈ') ਹਾਣਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । [੫]ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ ਚਾਮ ਚੜਿੱਕੀ ਤੇ ਟਿਟਾਣਾ (ਦੋਵੇਂ ਦਿਨੇ ਅੰਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿਨ ਜਾਣਦੇ ਹਨ)। [੬](ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਚਿਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ।

੧੬. [ਮੂਰਖ ਦਾ ਅੰਤ]।

[1]ਵੈਦਿ ਚੰਗੇਰੀ ਉਠਣੀ ਲੈ ਸਿਲ ਵਟਾ ਕਚਰਾ ਭੰਨਾ।
[2]ਸੇਵਕਿ ਸਿਖੀ ਵੈਦਗੀ ਮਾਰੀ ਬੁਢੀ ਰੋਵਨਿ ਰੰਨਾ।
[3]ਪਕੜਿ ਚਲਾਇਆ ਰਾਵਲੈ ਪਉਦੀ ਉਘੜਿ ਗਏ ਸੁ ਕੰਨਾ।
[4]ਪੁਛੈ ਆਖਿ ਵਖਾਣਿਓਨੁ ਉਘੜਿ ਗਇਆ ਪਾਜੁ ਪਰਛੰਨਾ।
[5]ਪਾਰਖੂਆਂ ਚੁਣਿ ਕਢਿਆ ਜਿਉ ਕਚਕੜਾ ਨ ਰਲੈ ਰਤੰਨਾ।
[6]ਮੂਰਖੁ ਅਕਲੀ ਬਾਹਰਾ ਵਾਂਸਹੁ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਵੀ ਗੰਨਾ।
[7]ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪਸੂ ਉਪੰਨਾ ॥੧੬॥

[ਕਚਰਾ=ਕੱਚਾ ਖ਼ਰਬੂਜ਼ਾ। ਰਾਵਲੈ=ਰਾਜਾ ਪਾਸ। ਪਉਦੀ=ਜੁਤੀ ਪੈਣਾ।]
[ਪਰਛੰਨਾ=ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ। ਕਚਕੜਾ=ਕੱਚ ਦਾ ਛੱਲਾ।]

[1]ਇਕ ਵੈਦ ਨੇ ਚੰਗੀ ਊਠਣੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਘ ਵਿਖੇ ਕਚਰਾ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ) ਸਿਲ ਪੁਰ (ਗਿੱਚੀ ਰੱਖਕੇ) ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਕਚਰਾ ਭੰਨ ਕੇ (ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ)। [2]ਇਕ ਸੇਵਕ (ਪਾਸ ਦੇਖਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ) ਵੈਦਗੀ ਸਿੱਖਕੇ ਇਕ ਬੁੱਢੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਖੇ ਗਿੱਲੜ ਦੀ ਮਾਂਦਗੀ ਸੀ ਉਸੇ ਉਪਾਉ ਨਾਲ) ਜਾਨ ਮੁਕਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। [3]ਰਾਜਾ ਪਾਸ ਫੜਕੇ (ਉਸ ਕੱਚੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਲੋਕ) ਲੈ ਗਏ (ਜਦ) ਜੁੱਤੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ (ਵਾਰ ਨਾ ਆਇਆ) ਓਦੋਂ ਕੰਨ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ, (ਭਈ ਇੱਕੁਰ ਵੈਦਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। [4](ਜਦ ਲੋਕਾਂ) ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ, ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਪਾਜ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। [5]ਪਾਰਖੂਆਂ ਨੇ ਚੁਣਕੇ ਕੱਢ ਦਿਤਾ (ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਔਖਧੀ ਨਾ ਕਰੇ, ਇਹ) ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੱਚ ਦੇ ਛੱਲੇ ਵਾਂਙ ਰਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ) [6]ਮੂਰਖ ਅਕਲ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਭਲਾ ਕਦੀ ਵਾਂਸ ਭੀ ਗੰਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? [7]ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ ਤਾਂ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਅਕਲ ਦੇ) ਪਸੂ ਉਪਜੇ ਹਨ, (ਇਕ ਪੂਛ ਤੇ ਸਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਪਸੂਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ। 'ਨਾਨਕ ਤੇ ਨਰ ਅਸਲਿ ਖਰ ਜਿ ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੰਤ' ॥)

੧੭. [ਮੂਰਖ ਰੀਸ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੈ]।

[1]ਮਹਾ ਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵ ਕਰਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਸਾਹੈ ਦੇ ਪੁਤੈ।
[2]ਦਰਬੁ ਸਰੂਪ ਸਰੇਵੜੇ ਆਇ ਵੜੇ ਘਰਿ ਅੰਦਰਿ ਉਤੈ।
[3]ਜਿਉ ਹਥਿਆਰੀ ਮਾਰੀਅਨਿ ਤਿਉ ਤਿਉ ਦਰਬ ਹੋਇ ਧੜ ਧੁਤੈ।
[4]ਬੁਤੀ ਕਰਦੇ ਡਿਠਿਓਨੁ ਨਾਈ ਚੈਨੁ ਨ ਬੈਠੇ ਸੁਤੈ।
[5]ਮਾਰੇ ਆਣਿ ਸਰੇਵੜੇ ਸੁਣਿ ਦੀਬਾਣਿ ਮਸਾਣਿ ਅਛੂਤੈ।
[6]ਮਥੈ ਵਾਲਿ ਪਛਾੜਿਆ ਵਾਲ ਛਡਾਇਨ ਕਿਸਦੈ ਬੁਤੈ।
[7]ਮੂਰਖੁ ਬੀਜੈ ਬੀਉ ਕੁਰੁਤੈ ॥੧੭॥

[ਉਤੈ=ਉਸਦੇ। ਧੜ ਧੁਤੈ=ਢੇਰਾਂ ਤੇ ਢੇਰ। ਮਸਾਣਿ ਅਛੂਤੈ=ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੋਏ। ਬੁਤੈ=ਪਾਸੋਂ।]

[1]ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ (ਇਕ) ਧਨੀ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਵਰ ਲੀਤਾ ਸੀ (ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਧਨ ਬਾਹਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ) [2]ਧਨ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਕੇ ਸਰੇਵੜੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆਏ। [3]ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ (ਸਰੇਵੜੇ) ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟੀ ਦੇ ਸਨ ਦਰਬ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗਦੇ ਜਾਂਦ

ਸੀ। ੪ਇਕ ਨਾਈ ਨੂੰ (ਜਿਹੜਾ) ਬੁੱਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਥੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬੈਠਿਆਂ ਸੁਤਿਆਂ ਚੈਨ ਨਾ ਆਇਆ, (ਭਈ ਘਰ ਚਲਕੇ ਮੈਂ ਭੀ ਇਹ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਕਰਾਂ)। ੫(ਘਰ) ਆਂਵਦੇ ਹੀ ਸਰੇਵੜੇ ਬੁਲਾਕੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ (ਰਾਜਾ ਦੇ) ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਖਬਰ ਹੋਈ ਕਿ ਨਿਰਦੋਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ੬ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਥੋਂ ਫੜੀਦਾ (ਨਾਈ) ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਘਸੀਟਿਆ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਵਾਲ ਛਡਾਏ (ਮਾਰਿਆ) ਗਿਆ, (ਜਾਣੋ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਪਾ ਲੀਤਾ। ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਕੁਰੁਤਾ ਬੀਜ ਬੀਜਦੇ ਹਨ (ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਭੈੜਾ ਕੰਮ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਫਲ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਲ ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਆਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤਦੋਂ ਮਾਪੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ)।

ਭਾਵ-ਇਥੇ ਇਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀ ਕੇਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਢੰਗ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰ ਇਸੇ ਪੌੜੀ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਇਸੇ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਈ ਵਾਂਗੂ ਕੋਈ ਇਹ ਨ ਸਮਝ ਲਵੇ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਸਰੇਵੜੇ ਮਾਰਿਆਂ ਧਨ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਉਪਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸੱਚ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਇਕ ਕਥਾ ਰਚੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੧੮. [ਪੰਡਤ ਵੀ ਮੂਰਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ]।

੧ਗੋਸ਼ਟਿ ਗਾਂਗੇ ਤੇਲੀਐ ਪੰਡਿਤ ਨਾਲਿ ਹੋਵੈ ਜਗੁ ਦੇਖੈ।
੨ਖੜੀ ਕਰੈ ਇਕ ਅੰਗੁਲੀ ਗਾਂਗਾ ਦੁਇ ਵੇਖਾਲੈ ਰੇਖੈ।
੩ਫੇਰਿ ਉਚਾਇ ਪੰਜਾਂਗੁਲਾ ਗਾਂਗਾ ਮੁਠਿ ਹਿਲਾਇ ਅਲੇਖੈ।
੪ਪੈਰੀ ਪੈ ਉਠਿ ਚਲਿਆ ਪੰਡਿਤੁ ਹਾਰਿ ਭੁਲਾਵੈ ਭੇਖੈ।
੫ਨਿਰਗੁਣੁ ਸਰਗੁਣੁ ਅੰਗਿ ਦੁਇ ਪਰਮੇਸਰੁ ਪੰਜਿ ਮਿਲਨਿ ਸਰੇਖੈ।
੬ਅਖੀ ਦੋਵੈ ਭੰਨਸਾਂ ਮੁਕੀ ਲਾਇ ਹਿਲਾਇ ਨਿਮੇਖੈ।
੭ਮੂਰਖ ਪੰਡਿਤ ਸੁਰਤਿ ਵਿਸੇਖੈ ॥੧੮॥

੧(ਰਾਜਾ ਭੋਜ ਦੇ ਉਜੈਨ ਨਾਮੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਇਕ) ਗਾਂਗਾ ਤੇਲੀ (ਅੱਖੋਂ ਲਾਵਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ) ਚਰਚਾ (ਇਕ) ਪੰਡਤ ਨਾਲ (ਜੋ ਦਿਗ ਬਿਜਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ) ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਬਾਹਲੇ ਲੋਕ ਕੱਠੇ ਹੋਏ। ੨(ਪੰਡਿਤ ਨੇ) ਇਕ ਅੰਗੁਲੀ ਖੜੀ ਕੀਤੀ (ਭਈ ਇਕ ਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ) ਗਾਂਗੇ ਨੇ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ (ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਪੰਡਤ ਨੇ ਜਾਤਾ ਭਈ ਇਹ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੩(ਹੁਣ ਪੰਡਤ ਨੇ) ਪੰਜ ਉਂਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ (ਕਿ ਪਰਮੇਸਰ ਪੰਜ ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਜ ਜਿੱਤਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ), (ਗਾਂਗੇ ਤੇਲੀ ਨੇ) ਮੁੱਕੀ ਵੱਟਕੇ ਹਿਲਾਈ (ਅੱਖ ਦੀ ਇਸ਼ਾਰਤ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜ ਜਣੇ ਮੇਰੀ ਇਕ ਮੁੱਕੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੋ)। ੪ਭੇਖ ਦੇ ਭੁਲਾਵੇ ਪੰਡਤ ਹਾਰਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਕੇ ਉਠਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ੫(ਇਹ ਉਪਰ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਤੇ ਪੰਜ ਦਾ ਭਾਵ ਪੰਡਤ ਨੇ ਕੀ ਸਮਝਿਆ ਸੀ) ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜ (ਦੂਤਾਂ) ਦੇ ਸਰ ਕੀਤਿਆਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ੬(ਤੇ ਗਾਂਗਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿ) ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਭੰਨ ਦਿਆਂਗਾ, ਇਕ ਨਿਮਖ ਵਿਚ ਮੁਕੀ ਲਾਕੇ ਹਿਲਾ (ਹਰਾ) ਦਿਆਂਗਾ। ੭ਮੂਰਖ ਤੇ ਪੰਡਤ ਵਿਖੇ ਗਜਾਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਮੂਰਖ, ਸਮਝ ਹੋਣ ਤੇ ਪੰਡਤ।

੧੯. [ਮੂਰਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ]।

[੧]ਠੰਢੇ ਖੂਹਹੁ ਨਾਇਕੈ ਪਗ ਵਿਸਾਰਿ ਆਇਆ ਸਿਰਿ ਨੰਗੈ।
[੨]ਘਰ ਵਿਚਿ ਰੰਨਾ ਕਮਲੀਆ ਧੁਸੀ ਲੀਤੀ ਦੇਖਿ ਕੁਢੰਗੈ।
[੩]ਰੰਨਾ ਦੇਖਿ ਪਿਟੰਦੀਆ ਢਾਹਾ ਮਾਰੈ ਹੋਇ ਨਿਸੰਗੈ।
[੪]ਲੋਕ ਸਿਆਪੇ ਆਇਆ ਰੰਨਾ ਪੁਰਸ ਜੁੜੇ ਲੈ ਪੰਗੈ।
[੫]ਨਾਇਣ ਪੁਛਦੀ ਪਿਟਦੀਆਂ ਕਿਸ ਦੈ ਨਾਇ ਅਲ੍ਹਾਣੀ ਅੰਗੈ।
[੬]ਸਹੁਰੈ ਪੁਛਹੁ ਜਾਇਕੈ ਕਉਣ ਮੁਆ ਨੂਹ ਉਤਰੁ ਮੰਗੈ।
[੭]ਕਾਵਾਂ ਰੌਲਾ ਮੂਰਖੁ ਸੰਗੈ ॥੧੯॥

[ਧੁਸੀ=ਮੱਥੇ ਪੁਰ ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ, ਪਿੱਟਣਾ, ਸੰਦਲਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ।]
[ਪੰਗੈ-ਪਗੰਤਾਂ ਲਾ ਕੇ। ਅੰਗੈ=ਅੰਗਣ ਵਿਖੇ।]

[੧](ਇਕ ਖੱਤ੍ਰੀ) ਠੰਢ (ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ) ਖੂਹ ਪੁਰ ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੀ ਪੱਗ ਨੂੰ (ਓਥੇ) ਵਿਸਾਰਕੇ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਘਰ ਆਇਆ। [੨]ਘਰ ਵਿਖੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਕਮਲੀਆਂ ਨੇ ਕੁਢੰਗੇ (ਬਾਬੇ ਦਾ ਭੈੜਾ ਢੰਗ ਦੇਖ ਖਲੋਕੇ) ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਪਿੱਟਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ (ਕਿ ਕੋਈ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਾਬੇ ਦੀ ਪੱਗ ਲੱਥੀ ਹੋਈ ਹੈ)। [੩]ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਪਾ ਕਰਦੀਆਂ ਦੇਖਕੇ (ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ) ਧਾਹਾਂ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰਣ ਲੱਗ ਪਏ। [੪]ਬਾਹਰੋਂ (ਰੌਲਾ ਸੁਣਕੇ) ਸਿਆਪੇ ਤੇ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਤੇ ਪੁਰਖ ਪੰਗਤ ਲਾਕੇ ਜੁੜ ਬੈਠੇ (ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ)। [੫]('ਅੰਗੈ') ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਨਾਇਣ (ਆਕੇ) ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਟਦੀਆਂ (ਦੇਖ) ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਮੈਂ ਅਲਾਹੁਣੀ ਲਵਾਂ (ਹੈ ਮੋਰਨੀ ਆਖਾਂ ਕਿ ਹੈ ਵੇ ਝਨਾਉਂ ਦਿਆ ਲਾੜਿਆ ਆਖਾਂ, ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿਟਾਵਾਂ ?) [੬](ਨੂੰਹ ਬੋਲੀ ਮੇਰੇ) ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ (ਜਿਹੜਾ ਪੱਗ ਲੱਥੀ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ) ਜਾਕੇ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਨੂੰਹ ਉੱਤਰ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ ? (ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਸਿਰ ਨੰਗਾ ਦੇਖਕੇ ਖੂਹ ਥੋਂ ਦੋੜ ਕੇ ਪੱਗ ਸਿਰ ਬੱਧੀ, ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਘਰੀਂ ਕਾਵਾਂ ਰੌਲੀ ਪਾਕੇ ਪਤ੍ਰਾ-ਵਾਚੀਆਂ)। [੭]ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਾਵਾਂ ਰੌਲੀ ਹੈ (ਜਿੱਕੁਰ ਕਾਉਂ ਇਕ ਕਾਉਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਾਉਂ ਕਾਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਿਨ ਸਮਝੇ ਪਿੱਟਾ ਖੋਹੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)।

੨੦. [ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਕਿਕੁਰ ਵਰਤੀਏ]।

[੧]ਜੇ ਮੂਰਖੁ ਸਮਝਾਈਐ ਸਮਝੈ ਨਾਹੀ ਛਾਵ ਨ ਧੁਪਾ।
[੨]ਅਖੀ ਪਰਖਿ ਨ ਜਾਣਈ ਪਿਤਲ ਸੁਇਨਾ ਕੈਹਾ ਰੁਪਾ।
[੩]ਸਾਉ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਲ ਘਿਅ ਧਰਿਆ ਕੋਲਿ ਘੜੋਲਾ ਕੁਪਾ।
[੪]ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੂਣਾ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਚਾਨਣੁ ਤੁਲਿ ਅਨੇਰਾ ਘੁਪਾ।
[੫]ਵਾਸੁ ਕਥੂਰੀ ਥੋਮ ਦੀ ਮਿਹਰ ਕੁਲੀ ਅਧਉੜੀ ਤੁਪਾ।
[੬]ਵੈਰੀ ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਸਮਝਈ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗੁ ਅਛੁਪਾ।
[੭]ਮੂਰਖ ਨਾਲਿ ਚੰਗੇਰੀ ਚੁਪਾ ॥੨੦॥੩੨॥

[ਛਾਵ ਨ ਧੁਪਾ=ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਨਾ (ਸਮਝਣਾ)। ਘੜੋਲਾ ਕੁਪਾ=ਘੜਾ ਘਿਉ ਦਾ,]
[ਕੁੱਪਾ ਤੇਲ ਦਾ। ਅਨੇਰਾ ਘੁਪਾ=ਘੁਪਘੇਰ, ਹਨੇਰ। ਮਿਹਰ ਕੁਲੀ=ਮਖਮਲ।]
[ਅਧਉੜੀ=ਚੰਮ। ਤੁਪਾ=ਤੋਪਾ। ਅਛੁਪਾ=ਛੋਂਹਦਾ ਨਹੀਂ (ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ)।]

੧ਜੇਕਰ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਏ ਤਾਂ ਛਾਂ ਅਤੇ ਧੁੱਪ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ੨ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਿੱਤਲ ਸੋਨੇ ਦੀ ਅਰ ਕੈਂਹੇ ਤੇ ਰੁੱਪੇ ਦੀ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ੩ਤੇਲ ਦਾ ਕੁੱਪਾ ਅਰ ਘਿਉ ਦਾ ਘੜਾ ਮੂਰਖ ਦੇ ਕੋਲ ਧਰੋ (ਅਥਵਾ ਘੜਾ ਤੇ ਕੁੱਪਾ ਦੋਵੇਂ ਘਿਉ ਤੇ ਤੇਲ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ) ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਪਰਖ ਸਕਦਾ । ੪('ਸੁਰਤ') ਗਿਆਤ ਥੋਂ ਬਾਝ ਦਿਨ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਤੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ੫ਕਸਤੂਰੀ ਅਤੇ ਥੋਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ('ਮੇਹਰ ਕੁਲੀ') ਮਖਮਲ ਅਤੇ ਚੰਮ ਦਾ ਤੋਪਾ (ਇਕੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) । ੬ਵੈਰੀ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਲਾਲ ਰੰਗ ਚੰਗੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਖੋਟੇ ਰੰਗ ('ਅਛਪਾ') ਛੋਹਣੋ ਥੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ) (ਅਜਿਹੇ ਉਕਤ ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਕੀ ਵਰਤਾਰਾ ਜੋਗ ਹੈ ?) ੭ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਚੁੱਪ (ਹੀ) ਚੰਗੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਮੈਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਦੁਵੱਲੀ ਵਿਗਾੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਕੁਤੇ ਵਾਂਗੂ (ਜੋ ਦੁਵੱਲੀ ਵਿਗਾੜ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਤਿਆਗਣਾ ਜੋਗ ਹੈ । ਯਥਾ:-'ਮੂਰਖ ਗੰਢ ਪਵੈ ਮੁਹ ਮਾਰ' । ਅਰਥਾਤ ਮੂਰਖ ਨਾਲ ਤਦ ਹੀ ਗੰਢ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਥੋਂ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਛਡੀਏ ਭਾਵ ਚੁੱਪ ਰੱਖੀਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਨਿਕਲੂ ।

--o--

ਵਾਰ ੩੩.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ] ।

੧ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਮੁਖਿ ਜਾਣੀਅਨਿ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਜਗਤ ਵਰਤਾਰਾ ।
੨ਦੁਹ ਵਿਚਿ ਦੁਖੀ ਦੁਬਾਜਰੇ ਖਰਬਤ ਹੋਏ ਖੁਦੀ ਖੁਆਰਾ ।
੩ਦੁਹੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦਰੂ ਦਗੇ ਦੁਰਾਹੇ ਚੋਰ ਚੁਗਾਰਾ ।
੪ਨਾ ਉਰਵਾਰ ਨ ਪਾਰੁ ਹੈ ਗੋਤੇ ਖਾਨਿ ਭਰਮੁ ਸਿਰਿ ਭਾਰਾ ।
੫ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਚਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਮੁਖਿ ਵਿਚ ਗੁਬਾਰਾ ।
੬ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਸਦਾ ਸਿਰਿ ਮਾਰਾ ॥੧॥

[ਦੁਬਾਜਰੇ=ਦੋ ਤਰਫੀਏ । ਖਰਬਤ=ਖੜਬੜਾਟ, ਘਬਰਾਹਟ ।]
[ਚੁਗਾਰਾ=ਠੱਗ । ਗੋਤੇ ਖਾਨਿ=ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਣ ਵਿਚ ਭਰਮਦੇ ਹਨ ।

੧ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਖ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ, ਭਲੇ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤਾਤਪਰਜ-ਪ੍ਰਪੰਚ ਬੇਰੜੇ ਵਾਂਗੂ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) । ੨ਦੋ ਤਰਫੀਏ (ਜਿਹੜੇ ਕਦੀ ਮਾਯਾ ਵਲ, ਕਦੀ ਰੱਬ ਵਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਖੁਦੀ ਦੇ ਖੁਆਰ ਕੀਤੇ ਹਏ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਖਰਬੜਾਟ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਜਿਹਾ ਕੁ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ-'ਸਲਾਮੁ ਜਵਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਦੋਵੈ ਕੂੜੀਆ ਥਾਇ ਨ ਕਾਈ ਪਾਇ' ॥) । ੩ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦੁਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ (ਜ਼ਰਦਰੂ) ਮੂੰਹ ਪੁਰ (ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ) ਪਿਲੱਤਣ ਫਿਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਖੇ ਚੋਰ ਅਤੇ (ਚੁਗਾਰ) ਠੱਗ ਦਗੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਕਾਮਾਦਿਕ

ਵਿਖਯਾਂ ਨਾਲ ਲੁਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਜੇ ਚੁਗਾਰ ਸ਼ਬਦ 'ਰੋਟੀ ਵੱਟੀ, ਦਾਲ ਦਪਾਲ ਵਾਂਙੂ ਨਿਰਾਰਥਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) । ੪ਨਾਂ ਉਰਾਰ ਨਾ ਪਾਰ (ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਭਰਮ ਦਾ ਭਾਰ ਸਿਰ ਪੁਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ (ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ) । ੫ਹਿੰਦੂ (ਚਾਹੇ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖ ('ਗੁਬਾਰਾ') ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ, (ਇਸਦਾ ਫਲ ਹੇਠ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬(ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਸਦਾ ਸਿਰ ਪਰ ਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਤ ਦੇ ਹੱਥ ਕੁਛ ਨਹੀਂ 'ਜਾਤੀ ਦੇ ਕਿਆ ਹੱਥ ਸਚ ਪਰਖੀਐ ॥' ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਵੈ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੀ ਮਾਰ ਥੋਂ ਬਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਦੇ ਗਲ ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

੨. [ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ]।

੧ਦੁਹ ਮਿਲਿ ਜੰਮੇ ਦੁਇ ਜਣੇ ਦੁਹੁ ਜਣਿਆਂ ਦੁਇ ਰਾਹ ਚਲਾਏ।
੨ਹਿੰਦੂ ਆਖਨਿ ਰਾਮ ਰਾਮ ਮੁਸਲਮਾਣਾ ਨਾਉ ਖੁਦਾਏ।
੩ਹਿੰਦੂ ਪੂਰਬਿ ਸਉਹਿਆ ਪਛਮ ਮੁਸਲਮਾਣ ਨਿਵਾਏ।
੪ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਹਿੰਦੂਆ ਮਕਾ ਮੁਸਲਮਾਣੂ ਮਨਾਏ।
੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਾ ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜ਼ਹਬ ਚਲਾਏ।
੬ਪੰਜ ਤਤ ਦੋਵੈ ਜਣੇ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਛਾਏ।
੭ਇਕ ਥਾਉ ਦੁਇ ਨਾਉ ਧਰਾਏ ॥ ੨ ॥

[ਦੁਹ ਮਿਲਿ=ਮਾਯਾ ਤੇ ਈਸ਼੍ਵਰ। ਦੁਇ ਜਣੇ=ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਸਉਹਿਆ=ਸਾਹਮਣੇ।]

੧ਦੋਹਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਮਾਯਾ ਅੰਤੇ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਮਿਲਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ (ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ, (ਇਨ੍ਹਾਂ) ਦੋ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਰਸਤੇ (ਅਡੋ ਅੱਡ) ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ। ੨ਹਿੰਦੂ ਰਾਮ ਰਾਮ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੁਦਾਇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਣ ਲੱਗੇ । ੩ ਹਿੰਦੂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਖੜੋਕੇ (ਸੰਧਯਾ ਬੰਦਨ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੱਛਮ ਵਲ (ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ) ਨਿਉਂਦੇ ਹਨ । ੪ਹਿੰਦੂਆਂ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਾਣੀ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੱਕਾ ਮਨਾਉਣ ਲੱਗੇ । ੫(ਦੋਹਾਂ ਦੇ) ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਮਜ਼ੂਬ, ਚਾਰ ਵੇਦ, ਚਾਰ ਕਤੇਬਾਂ ਮੰਨਣ ਲੱਗੇ । ੬(ਪਰੰਤੂ ਸੱਚ ਪੁਛੋ) ਦੋਹਾ ਜਣਿਆਂ ਵਿਖੇ ਪੰਜੇ ਤਤ-ਆਪ ਤੇਜ, ਵਾਯੂ ਪ੍ਰਿਥਮੀ, ਅਕਾਸ਼ ਹੀ ਛਾ ਰਹੇ ਹਨ । ੭ਇਕੋ ਥਾਉਂ (ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਥਾਉ ਇਕੋ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ) ਨਾਉਂ ਦੋ ਧਰ ਲੀਤੇ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ, ਅਰ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਭੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਰਾਹ ਦੋ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਮੰਨ ਲੀਤੇ ਹਨ ਅਥਵਾ 'ਦੁਇ ਮਿਲ' ਦ੍ਵੈਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦੋ ਜਣਿਆਂ (ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਉ ਨੇ) ਦੋ ਜਣੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਤਪੱਤ ਕੀਤੇ, ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਰਾਹ ਚਲਾਏ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ । ਗਲ ਕੀ ਦ੍ਵੈਤ ਨੇ ਹੀ ਦੋ ਰਾਹ ਕੀਤੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਈਸ੍ਵਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ ਦੂਈ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਨੇ ਪਾਈ ਹੈ ।

੩. [ਦੁਬਾਜਰਾ, ਆਰਸੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਦੇਖਿ ਦੁਬਿਤੀ ਆਰਸੀ ਮਜਲਸ ਹਥੋਂ ਹਥੀ ਨਚੈ।
੨ਦੁਖੋ ਦੁਖੁ ਦੁਬਾਜਰੀ ਘਰਿ ਘਰਿ ਫਿਰੈ ਪਰਾਈ ਖਚੈ।

[੩]ਅਗੋ ਹੋਇ ਸੁਹਾਵਣੀ ਮੁਹਿ ਡਿਠੇ ਮਾਣਸ ਚਹਮਚੇ।
[੪]ਪਿਛਹੁ ਦੇਖਿ ਡਰਾਵਣੀ ਇਕੋ ਮੁਹੁ ਦੁਹੁ ਜਿਨਸਿ ਵਿਰਚੇ।
[੫]ਖੇਹਿ ਪਾਇ ਮੁਹੁ ਮਾਜੀਐ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਮੈਲ ਭਰੈ ਰੰਗਿ ਕਚੇ।
[੬]ਧਰਮਰਾਇ ਜਮੁ ਇਕੁ ਹੈ ਧਰਮੁ ਅਧਰਮੁ ਨ ਭਰਮ ਪਰਚੇ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਸਚੁ ਸਚੇ ॥ ੩ ॥

[ਦੁਬਾਜਰੀ=ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਵਾਲੀ, ਅੱਗੋਂ ਸੋਹਣੀ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਲੀ, ਦੋ ਮੂੰਹੀ।]
[ਖਚੈ=ਖਰਾਬ। ਚਹਮਚੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਰਚੈ=ਧਾਰਦਾ ਹੈ।]
[ਅਧਰਮੁ ਨ ਭਰਮ ਪਰਚੈ=ਅਧਰਮ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪਰਚਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

[੧](ਦੁਭਿੱਤੀ) ਦੋ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੀ ਆਰਸੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਹੱਥੋ ਹੱਥੀ 'ਨੱਚਦੀ' ਹੈ। [੨]ਦੋ ਮੂੰਹੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਅਰ ਦੁਖ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਘਰ ਘਰ ਪਰਾਈ ਹੋਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। [੩]ਅੱਗੋਂ (ਵੱਡੀ) ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮੂੰਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ('ਚਹਮਚੈ') ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੪]ਪਿੱਛੋਂ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਡਰਾਉਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਇਕ ਹੈ ਸ਼ਕਲਾਂ ਦੋ ਧਾਰਦੀ ਹੈ (ਅੱਗਾ ਚੰਗਾ ਪਿੱਛਾ (ਖਰਾਬ ਹੈ)। [੫]ਸੁਆਹ ਪਾਕੇ ਮੂੰਹ ਮਾਂਜੀਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਮੈਲ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰੰਗ ਕੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੬]ਧਰਮਰਾਜ ਜਮ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਉਹ ਧਰਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਧਰਮ ਦੇ ਭਰਮ ਨਾਲ ਪਰਚਦਾ ਨਹੀਂ (ਫਲ ਵਿਚਾਰਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। [੭](ਏਸੇ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖ (ਜੋ ਇਕ ਰੰਗ) ਸੱਚ (ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਸੱਚ ਵਿਖੇ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਆਰਸੀ ਵਾਂਙੂ ਦੁਬਾਜਰੇ 'ਘਰ ਘਰ' ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਪਰਾਈਆਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੪. [ਗੁਰ ਸਿਖ ਪਰਧਾਨ ਹੈ]।

[ਤੇ ਮੈਤ੍ਰੀ ਕਰਾਉਣਾ ਏਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ]

[੧]ਵੁਣੈ ਜੁਲਾਹਾ ਤੰਦੁ ਗੰਢਿ ਇਕੁ ਸੂਤੁ ਬਹੁ ਤਾਣਾ ਵਾਣਾ।
[੨]ਦਰਜੀ ਪਾੜਿ ਵਿਗਾੜਦਾ ਪਾਟਾ ਮੁਲ ਨ ਲਹੈ ਵਿਕਾਣਾ।
[੩]ਕਤਰਣਿ ਕਤਰੈ ਕਤਰਣੀ ਹੋਇ ਦੁਮੂਹੀ ਚੜ੍ਹੰਦੀ ਸਾਣਾ।
[੪]ਸੂਈ ਸੀਵੈ ਜੋੜਿਕੈ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਕਰਿ ਮੇਲਿ ਮਿਲਾਣਾ।
[੫]ਸਾਹਿਬੁ ਇਕੋ ਰਾਹਿ ਦੁਇ ਜਗ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਾ।
[੬]ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਰਧਾਨੁ ਹੈ ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਹੈ ਪਰਵਾਣਾ।
[੭]ਦੂਖੀ ਦੁਬਾਜਰਿਆ ਹੈਰਾਣਾ॥ ੪ ॥

[ਵੁਣੈ=ਉਣਦਾ। ਵਾਣਾ=ਪੇਟਾ। ਕਤਰਣਿ=ਕਾਤਰਾਂ। ਕਤਰਣੀ=ਕੈਂਚੀ।]
[ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਪਰਧਾਨੁ ਹੈ=ਸੂਈ ਵਾਂਙੂ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਪਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀ ਹੈ।

[੧](ਤਾਣੀਂ) ਉਣਨ ਵਾਲਾ ਜੁਲਾਹਾ ਤੰਦ ਤੰਦ ਗੰਢਕੇ ਟਿਕੋ ਜਿਹਾ ਸੂਤ੍ਰ ਦਾ ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ ਕਰਕੇ ਤਾਣੀਂ ਉਣਦਾ ਹੈ; [੨]ਦਰਜੀ ਪਾੜਕੇ ਕੱਪੜੇ ਦੀਆਂ ਟਾਕੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ (ਟਾਕੀਆਂ) ਵੇਚੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ (ਕੱਪੜਾ ਵਿਕਣ ਵਿਚ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ (ਭਾਵ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। [੩]ਕੈਂਚੀ ਕਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਰਦੀ ਹੈ, ਦੁਮੂੰਹੀ ਹੋਕੇ ਸਾਣ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। [੪]ਸੂਈ ਜੋੜਕੇ ਸਿਉਂਦੀ ਹੈ, ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। [੫]ਸਾਹਿਬ (ਇਕ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ (ਅਰ) ਰਾਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਦੋ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਕੋ ਸੂਤ ਦੀ

ਤਾਣੀ ਵਿਖੇ ਭੇਦ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ) । ੬ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ (ਸੂਈ ਵਾਂਙ) ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਹੈ (ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਕੀ ਹੈ ?) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਪੁਰ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣੀ) ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, (ਇਹ ਵਿਛੜਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ) । ੭(ਅਰ ਜੋ 'ਦੁਬਾਜਰੇ' ਮਨਮੁਖ) ਦੋਭਿਤੀਏ ਹਨ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਈਸ੍ਵਰ ਨਾਲ ਕਦੇ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)।

ਭਾਵ–ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਬਿਧਾ ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਸੂਈ ਬਣਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿਓ।

੫. [ਦੁਬਾਜਰਾ-ਚਰਖਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

੧ਜਿਉ ਚਰਖਾ ਅਠਖੰਭੀਆ ਦੁਹ ਲਠੀ ਦੇ ਮੰਝਿ ਮੰਝੇਰੂ।
੨ਦੁਇ ਸਿਰ ਧਰਿ ਦੁਹੁ ਖੁੰਢ ਵਿਚ ਸਿਰ ਗਿਰਦਾਨ ਫਿਰੈ ਲਖਫੇਰੂ।
੩ਬਾਇੜੁ ਪਾਇ ਪਲੇਟੀਐ ਮਾਲ੍ਹ ਵਟਾਇ ਪਾਇਆ ਘਟ ਘੇਰੂ।
੪ਦੁਹੁ ਚਰਮਖ ਵਿਚਿ ਤ੍ਰਕੁਲਾ ਕਤਿਨ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਹੇਰੂ।
੫ਤ੍ਰਿਞਣਿ ਬਹਿ ਉਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਿਉ ਬਿਰਖਹੁ ਉਡਿ ਜਾਨਿ ਪੰਖੇਰੂ।
੬ਓੜਿ ਨਿਬਾਹੂ ਨਾ ਥੀਐ ਕਚਾ ਰੰਗੁ ਰੰਗਾਇਆ ਗੇਰੂ।
੭ਘੁੰਮਿ ਘੁਮਦੀ ਛਾਉ ਘੁਵੇਰੂ ॥੫॥

[ਮੰਝੇਰੂ=ਨਾਭ, ਚੱਕ। ਸਿਰ ਗਿਰਦਾਨ=ਭਵਾਟੜੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ।]
[ਬਾਇੜ=ਰੱਸੀ, ਸਣ ਦੀ ਰੱਸੀ ਜੋ ਚਰਖੇ ਦੇ ਫਟਾਂ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।]
[ਮਾਲ੍ਹ=ਜੋ ਤੱਕਲੇ ਤੇ ਬਾਇੜ ਦੇ ਉਤੇ ਵੱਗਦੀ ਹੈ। ਘਟ ਘੇਰੂ=ਘੇਰਾ।]
[ਚਰਮਖ=ਚੰਮੜੀਆਂ। ਘੁੰਮਿ ਘੁਮਦੀ=ਫਿਰਦੀ ਘਿਰਦੀ।]
[ਘੁਵੇਰੂ=ਘੁੰਮਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਞਣ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਅਠਖੰਭੀਏ (ਅੱਠਾਂ ਫੱਟੀਆਂ ਵਾਲੇ) ਚਰਖੇ ਦਾ ਮੰਝੇਰੂ (ਚੱਕ ਜਾਂ ਨਾਭ) ਦੋ ਲੱਠਾਂ (ਵੱਡੇ ਮੁੰਨਿਆਂ) ਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਦੋ ਲੱਠਾਂ ਦੇ ਖੁੰਢਾਂ (ਛੇਕਾਂ) ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਅਰ ਸਿਰ ਪਰਣੇ ਹੱਕੇ ਲੱਖਾਂ ਫੇਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ਬਾਇੜ ਪਾਕੇ ਲਪੇਟਦਾ ਹੈ, ਧਾਗੇ ਦੀ ਮਾਹਲ ਵੱਟਕੇ ਘੇਰਾ ਪਾਈਦਾ ਹੈ । ੪ਦੋ ਚੰਮੜੀਆਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰਕਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ('ਹੇਰੂ') ਚਰਖਾ ਕੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਾਂ ਹੇਰੂ ਤੱਕਲਾ ਹਿਲਦਾ ਚੱਕਰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ) । ੫ਤ੍ਰਿੰਞਣ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ (ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਕੁੜੀਆਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ) ਉਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਕੂੰ ਬਿਛ ਤੋਂ ਪੰਛੀ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਇਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਉਪਮਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਉੱਡਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਛਾਵੇਂ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ) । ੬ਓੜਕ ਤੀਕ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਕੂੰ ਗੇਰੂ ਦਾ ਕੱਚਾ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਤ੍ਰਿੰਞਣ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੱਠ ਓੜਕ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੭(ਗਲ ਕੀ ਘੁੰਮਿ ਘੁਮੰਦੀ) ਫਿਰਦੀ ਘਿਰਦੀ ਛਾਉਂ ਵਾਂਙੂ ('ਘੁਵੇਰੂ') ਤ੍ਰਿੰਞਣ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀਆਂ ਪੂਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਜੂਨਾਂ ਰੂਪੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤਾਂਤੇ ਐਸੀ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਚਰਖੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤ੍ਰਿੰਞਣ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਤਕਲਾ ਤੇ ਮਝੇਰੂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਤ ਦੁਬਿਧ ਵਿਚ ਫਸੇ ਚੱਕਰ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਘਸ ਘਸਾਕੇ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ, ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਦੇ ਤ੍ਰਿੰਞਣ ਸਰੀਖੀ ਦੁਬਿਧ

ਦੀ ਘੁਮਾਟੀ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ।

੬. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੂਈ ਵਿਭਚਾਰਨ ਇਸਤ੍ਰੀ]।

੧ਸਾਹੁਰੁ ਪੀਹਰੁ ਪਲਰੈ ਹੋਇ ਨਲਜ ਨਲਜਾ ਧੋਵੈ।
੨ਰਾਵੈ ਜਾਰੁ ਭਤਾਰੁ ਤਜਿ ਖਿੰਜੋਤਾਣਿ ਖੁਸੀ ਕਿਉਂ ਹੋਵੈ।
੩ਸਮਝਾਈ ਨ ਸਮਝਈ ਮਰਣੇ ਪਰਣੇ ਲੋਕੁ ਵਿਗੋਵੈ।
੪ਘਿਰਿ ਘਿਰਿ ਮਿਲਦੇ ਮੇਹਣੇ ਹੁਇ ਸਰਮਿੰਦੀ ਅੰਝੂ ਰੋਵੈ।
੫ਪਾਪ ਕਮਾਣੇ ਪਕੜੀਐ ਹਾਣਿ ਕਾਣਿ ਦੀਬਾਣਿ ਖੜੋਵੈ।
੬ਮਰੈ ਨ ਜੀਵੈ ਦੁਖ ਸਹੈ ਰਹੈ ਨ ਘਰ ਵਿਚਿ ਪਰਘਰ ਜੋਵੈ।
੭ਦੁਬਿਧਾ ਅਵਗੁਣ ਹਾਰ ਪਰੋਵੈ ॥੬॥

[ਸਾਹੁਰੁ ਪੀਹਰੁ=ਸਾਹੁਰਾ ਪੇਕਾ। ਪਲਰੈ=ਤਿਆਗਦੀ ਹੈ। ਖਿੰਜੋਤਾਣਿ=ਦੁਚਿੱਤੀ।]
[ਘਿਰਿ=ਥਾਉਂ ਥਾਉਂ। ਵਿਗੋਵੈ=ਵਿਗਾੜ।]

੧ਸਾਹੁਰੇ ਅਰ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਰਮਣ ਹੋਕੇ (ਵਿਭਚਾਰਣ ਇਸਤ੍ਰੀ) ਛੱਡ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, (ਸਾਰੀਆਂ) ਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਧੋ ਪੀਂਦੀ ਹੈ। (ਕਿੱਕੁਰ ਧੋ ਪੀਂਦੀ ਹੈ)। ੨(ਆਪਣੇ) ਭਰਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦੂਜੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਰਾਂਵਦੀ ਹੈ, (ਭਰਤਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਤਦੋਂ ਖਿੰਜੋ ਤਾਣ ਵਿਚ ਸੁਖਾਲੀ ਕਿਕੂੰ ਸੌਂਦੀ ਹੈ? ੩ਸਮਝਾਈ ਹੋਈ ਸਮਝਦੀ ਨਹੀਂ, ਮਰਣੇ ਪਰਣੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਵਿਗਾੜਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਿਧਰੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਸਾਰੇ ਪਰੇ ਪਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੪('ਘਿਰ ਘਿਰ') ਥਾਉਂ ਥਾਉਂ ਤੋਂ ਮੇਹਣੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਦੋਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਭਰਕੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ। ੫ਪਾਪ ਦਾ ਫਲ (ਇਕ ਦਿਨ) ਫੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਾਣ (ਸ਼ਰਮ=ਅਣਖ ਦੀ ਹਾਨੀ) ਕਰਕੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਖੇ ਜਵਾਬ ਵਾਸਤੇ ਖੜੋਂਦੀ ਹੈ, (ਅਗੇ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਫਲ ਦਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਮਰਦੀ ਜੀਉਂਦੀ ਨਹੀਂ (ਪਰ) ਦੁਖ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਅੰਤ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਰੋਗ ਲਗਦਾ ਹੈ,) ਘਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਹੋਰ ਪਰਾਏ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਦੀ ਹੈ। ੭ਦੁਬਿਧਾ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਹੀ ਪੁਰੋਂਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਧਿਕਾਰਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਜਿੱਕੁਰ ਵਿਭਚਾਰਣ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੈ ਇਕੁਰ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਬੀ ਦੁਬਿਧਾ ਔਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਹੀ ਗਲੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

੭. [ਦੁਐਤ ਤੇ ਸਿੱਖ]।

੧ਜਿਉ ਬੇਜੀਵੈ ਬੇਹੁ ਕਰਿ ਪਛੋਤਾਵੈ ਸੁਖਿ ਨ ਵਸੈ।
੨ਚੜਿ ਚੜਿ ਲੜਦੇ ਭੂਮੀਏ ਧਾੜਾ ਪੇੜਾ ਖਸਣ ਖਸੈ।
੩ਦੁਹ ਨਾਰੀ ਦਾ ਦੂਲਹਾ ਦੁਹ ਮੁਨਸਾ ਦੀ ਨਾਰਿ ਵਿਣਸੈ।
੪ਹੋਇ ਉਜਾੜਾ ਖੇਤੀਐ ਦੁਹਿ ਹਾਕਮ ਦੁਇ ਹੁਕਮ ਖੁਣਸੈ।
੫ਦੁਖ ਦੁਇ ਚਿੰਤਾ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਘਰੁ ਛਿਜੈ ਵੈਰਾਇਣੁ ਹਸੈ।
੬ਦੁਹੁ ਖੁੰਢਾ ਵਿਚਿ ਰਖਿ ਸਿਰੁ ਵਸਦੀ ਵਸੈ ਨ ਨਸਦੀ ਨਸੈ।
੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਭੁਇਅੰਗਮੁ ਡਸੈ ॥੭॥

[ਬੇਜੀਵੈ=ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੱਦ। ਭੂਮੀਏ=ਜਿਮੀਂਦਾਰ। ਧਾੜਾ=ਲੁੱਟ ਮਾਰ।]
[ਦੂਲਹਾ=ਪਤੀ। ਖੁਣਸੈ=ਖੋਹਣਾ। ਵੈਰਾਇਣੁ=ਵੈਰਣ (ਗੁਆਂਢਣਾਂ)।]
[ਦੁਹੁ ਖੁੰਢਾ=ਦੋ ਖੁੰਡਾਂ ਵਿਖੇ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ ਕੋਈ 'ਬੇਹ' (ਪਿੰਡ) ਪਾਵੇ, ਉਹ ਪਛੋਤਾਉਂਦਾ ਤੇ ਸੁਖ ਵਿਚ

ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਕਾਰਣ ਹੇਠ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ²ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ ('ਧਾੜਾ ਪੇੜਾ') ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ('ਖੱਸਣ ਖੱਸੇ) ਖੋਹਾ ਖਾਹੀ (ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਖੋਂਹਦੇ ਹਨ)। ³ਦੋ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਖਾਵੰਦ ਵਾਂਙੂ (ਜਾਂ) ਦੋ ਭਰਤਿਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਵਾਂਙੂ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ⁴ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਹਾਕਮ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਕਰਨ (ਉਥੇ) ਖੇਤੀ (ਪੈਲੀ) ਉੱਜੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ⁵ਦ੍ਵੈਤ ਵਿਖੇ ਦੁਖ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਰਾਤ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਘਰ ਦਾ ਨਾਸ ਦੂਜੇ ('ਵੈਰਾਇਣ) ਵੈਰ ਵਾਲੀਆਂ (ਗੁਆਂਢਣਾਂ) ਹਸਦੀਆਂ ਹਨ (ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ)। ⁶('ਦੋ ਖੁੰਢਾਂ' ਖੇੜਾ ਭਾਵ) ਦੋ ਪਤੀਆਂ ਵਿਚ (ਜਿਹੜੀ ਤ੍ਰੀਮਤ) ਸਿਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਸ ਅਤੇ ਨੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ⁷ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸੱਪ ਦੇ ਸਮਾਨ ਡੰਗ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਸਾਹੁਰੇ ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦ੍ਵੈਤ ਵਿਖੇ ਦੁੱਖ ਅਰ ਕਲੇਸ਼ ਹੀ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਦ੍ਵੈਤ ਪਰਮਾਰਥਕ ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਝਗੜਾ ਛਡਕੇ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਇਕ ਬੇੜੀ ਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪਰ ਦੁਹੀਂ ਵੱਲੀ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਦੁਬਾਜਰਾਪਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਖੋਟਾ ਹੈ।

੮. [ਮਨਮੁਖ ਸਰਪ]।

¹ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਰਾ ਸਪੁ ਦੁਮੂਹਾ ਬੁਰਾ ਬੁਰਿਆਈ।
²ਸਭਦੂੰ ਮੰਦੀ ਸਪ ਜੋਨਿ ਸਪਾ ਵਿਚਿ ਕੁਜਾਤਿ ਕੁਭਾਈ।
³ਕੋੜੀ ਹੋਆ ਗੋਪਿ ਗੁਰ ਨਿਗੁਰੇ ਤੰਤੁ ਨ ਮੰਤੁ ਸੁਖਾਈ।
⁴ਕੋੜੀ ਹੋਵੈ ਲੜੈ ਜਿਸ ਵਿਗੜ ਰੂਪਿ ਹੋਇ ਮਰਿ ਸਹਮਾਈ।
⁵ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨਮੁਖ ਬਾਹਰਾ ਲਾਤੋ ਲਾਵਾ ਲਾਇ ਬੁਝਾਈ।
⁶ਤਿਸੁ ਵਿਹੁ ਵਾਤਿ ਕੁਲਾਤਿ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ਗਣਤੀ ਤਾਤ ਪਰਾਈ।
⁷ਸਿਰ ਚਿਥੈ ਵਿਹੁ ਬਾਨਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ੮ ॥

[ਸਹਮਾਈ=ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ। ਕੁਲਾਤਿ=ਕਲਪਣਾ। ਤਾਤ=ਈਰਖਾ।]
[ਲਾਤੋ ਲਾਵਾ=ਚੁਆਤੀਆਂ, ਲੂਤੀ ਲਾਣ ਵਾਲਾ। ਪਾ:-'ਤੋਲਾ ਲਾਵਾ' ਬੀ ਹੈ।]

¹ਦੁਖਦੇਵਾ, ਦੁਸ਼ਟ, ਦੁਬਾਜਰਾ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੋ-ਮੂੰਹਾਂ ਸੱਪ ਬੁਰਾ ਹੈ। ²ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਪ ਜੋਨੀ ਮੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸੱਪਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਦੋ-ਮੂੰਹਾਂ ਸੱਪ) ਕੁਜਾਤ ਅਰ ('ਕੁਭਾਈ') ਖੋਟੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ³ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੋਪ (ਛਿਪਾਕੇ) ਕੋੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਗੁਰਾ (ਤੰਤ) ਤਵੀਤ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ⁴ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭੀ ਕੋੜ੍ਹੀ ਹੋ ਕਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸਹਿਮ ਵਿਖੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ⁵ਮਨਮੁਖ (ਭੀ ਦੁਮੂੰਹੇ ਸੱਪ ਵਾਂਙੂ) ਗੁਰੂ (ਜੋ ਮੁਖ=) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ)। ('ਲਾਤੋਲਾਵਾ') ਚੁਆਤੀਆਂ ਲਾਕੇ (ਫੇਰ ਦਸਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਚੁਆਤੀ ਲਾਉਂਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਲੱਗੀ) ਬੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ⁶ਉਸ ਦੇ ('ਵਾਤ') ਮੁਖ ਵਿਖੇ (ਨਿੰਦਾ ਦੀ) ਵਿਖ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) ਕਲਪਣਾ, ਈਰਖਾ, ਪਰਾਈ ਮਨ ਅੰਦਰ (ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। ⁷ਸਿਰ ਚਿੱਥੇ ਬਾਝ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, (ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਸਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਜਿਕੂੰ ਦੁਮੂੰਹਾਂ ਸੱਪ ਸਿਰ ਚਿੱਥੇ ਬਿਨਾਂ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਮਨਮੁਖ ਨਰਕ ਦਾ

ਕੈਦ ਵਿਚ ਜਦ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਸਿਰ ਚਿਥਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕਾਬੂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

੯. [ਵੇਸ਼ਵਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[੧]ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਵੇਸੁਆ ਛਡੇ ਖਸਮੁ ਨਿਖਸਮੀ ਹੋਈ।
[੨]ਪੁਤ੍ਰ ਜਣੇ ਜੇ ਵੇਸੁਆ ਨਾਨਕਿ ਦਾਦਕਿ ਨਾਉ ਨ ਕੋਈ।
[੩]ਨਕਿ ਸਵਾਰਿ ਸੀਗਾਰਿਆ ਰਾਗ ਰੰਗ ਛਲਿ ਛਲੈ ਛਲੋਈ।
[੪]ਘੁੰਡਾਹੇੜੁ ਅਹੇੜੀਆ ਮਾਣਸ ਮਿਰਗ ਵਿਣਾਹੁ ਸਥੋਈ।
[੫]ਇਥੈ ਮਰੈ ਹਰਾਮ ਹੋਇ ਅਗੈ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਨ ਢੋਈ।
[੬]ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਰਾ ਜਾਣ ਰੁਪਈਆ ਮੇਖੀ ਸੋਈ।
[੭]ਵਿਗੜੈ ਆਪਿ ਵਿਗਾੜੈ ਲੋਈ ॥ ੯ ॥

[ਬਹ ਮਿਤੀ=ਬਹੁ ਯਾਰਾਂ ਵਾਲੀ। ਅਹੇੜੀਆ=ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਵਾਂਙੂ।]
[ਮਾਣਸ ਮਿਰਗ=ਮਨੁੱਖ ਮਿਰਗ।]

[੧]ਜਿੱਕੁਰ ਬਾਹਲੇ ਯਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ (ਆਪਣੇ) ਖਸਮ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਨਿਖਸਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੨](ਉਹ) 'ਵੇਸਵਾ' ਜੇ ਪੁਤ੍ਰ ਜਣਦੀ ਹੈ, (ਤਾਂ ਉਸਦੇ) ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। [੩]ਨੱਕ ਨੂੰ ਨੱਥਾਂ ਤੇ ਲੌਂਗ ਪਾਕੇ ਸਵਾਰਦੀ ਹੈ, ਰਾਗ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਛਲਾਂ ਨਾਲ ਛਲਣੀ ਹੋਕੇ ਛਲ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। [੪](ਅਹੇੜੀਆਂ) ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘੰਟੇ (ਵਾਂਙੂ ਗਾਉਂਕੇ ਮਨਮੁਖ ਰੂਪੀ) ਮਿਰਗ (ਜਿਹੜੇ ਉਸਦੇ) 'ਸਥੋਈ' ਸਾਥੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫਸਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?) [੫]ਏਥੇ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਹਰਾਮ ਹੋਕੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਜਨਮ ਗਵਾਕੇ) ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਗਲੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ (ਨਰਕ ਭੀ) ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। (ਛੇਕੜਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੬]ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੁਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ਵੇਸ਼ਵਾ (ਵਾਂਙੂ ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਖੇ) ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਉਹ ਖੋਟਾ ਰੁਪੱਯਾ ਹੈ। [੭]ਆਪ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ ਨਾਲਦਿਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਜੇ ਕੋਈ ਉਸਕਾ ਸੰਗੀ ਹੋਵੈ ਨਾਲੇ ਲਏ ਸਿਧਾਵੈ ॥"

੧੦. [ਦੁਬਾਜਰਾ]।

[੧]ਵਣਿ ਵਣਿ ਕਾਉ ਨ ਸੋਹਈ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋਇ ਵਿਗੁਤਾ।
[੨]ਚੁਤੜਿ ਮਿਟੀ ਜਿਸੁ ਲਗੇ ਜਾਣੈ ਖਸਮ ਕੁਮ੍ਹਾਰਾ ਕੁਤਾ।
[੩]ਧਾਬਾਣੀਆ ਕਹਾਣੀਆ ਘਰਿ ਘਰਿ ਬਹਿ ਬਹਿ ਕਰਨਿ ਕਪੁਤਾ।
[੪]ਆਗੂ ਹੋਇ ਮੁਹਾਇਦਾ ਸਾਥੁ ਛਡਿ ਚਉਰਾਹੇ ਸੁਤਾ।
[੫]ਜੰਮੀ ਸਾਖ ਉਜਾੜਦਾ ਗਲਿਆ ਸੇਤੀ ਮੀਹ ਕੁਰੁਤਾ।
[੬]ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਰਾ ਖਟਰੁ ਬਲਦੁ ਜਿਵੈ ਹਲਿਜੁਤਾ।
[੭]ਡਮਿ ਡਮਿ ਸਾਨੁ ਉਜਾੜੀ ਮੁਤਾ ॥ ੧੦ ॥

[ਖਸਮ ਕੁਮ੍ਹਾਰਾ ਕੁਤਾ=ਘੁਮਿਆਰ ਖਸਮ ਦਾ ਕੁੱਤਾ।]
[ਗਲਿਆ=ਗੜਿਆਂ ਨਾਲ। ਖਟਰੁ=ਅੜੀਅਲ। ਡਮਿ ਡਮਿ=ਅੱਗ ਦਾ ਦਾਗ]

[੧]ਵਣਾਂ ਵਣਾਂ ਵਿਚ (ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਾਝ) ਕਾਉਂ ਫਿਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦਾ, ਸਿਆਣਾ ਹੋਕੇ ਖਰਾ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਹਾਵਤ ਹੈ 'ਸਿਆਣਾ ਕਾਉਂ ਅਰੂੜੀਆਂ ਤੇ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ') [੨]ਜਿਸ ਕੁਤੇ ਦੇ ਚਿਤੜਾਂ ਪੁਰ ਗਾਰਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ (ਹੰਕਾਰ) ਨਾਲ ਘੁਮਿਆਰ ਖਸਮ ਦਾ

ਕੁੱਤਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡੇਘੁਮਿਆਰ ਦਾ ਪਾਲਤੂ ਹਾਂ)। ³ਵਡਿਆਂ ਦੀਆਂ (ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਪੁੱਤ੍ਰ ਘਰ ਘਰ ਬਹਿ ਬਹਿਕੇ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ (ਘਰ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਗੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਵਡਿਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ)। ⁴ਜੋ ਪੁਰਖ ਆਗੂ ਹੋ ਕੇ ਸਾਥ ਨੂੰ ਛਡਦੇ ਅਰ ਆਪ ਹੀ ਚਉਰਾਹੇ ਸੌਂ ਰਹੇ, (ਉਹ ਸਾਥ ਨੂੰ) ਲੁਟਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ⁵ਕੁਰੁੱਤਾ ਮੀਂਹ ਗੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਜੰਮੀ ਜਮਾਈ ਪੈਲੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਉਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੁਬਾਜਰੇ ਪੁਰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ⁶ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੁਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ('ਖੱਟਰ' ਮਰਿੱਕੜੇ ਜਾਂ) ਅੜੀਅਲ ਬਲਦ ਵਾਂਙੂ ਹਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋਇਆ ਹੋਇਆ (ਸਦਾ) ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੋਟਿਆਂ ਤੇ ਆਰ ਨਾਲ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ?) ⁷ਅੱਗ ਦਾ ਦਾਗ ਲਾਕੇ ਸਾਨ੍ਹ ਕਰਕੇ ਉਜਾੜੀਂ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧੧. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੁਖੀਆ ਹੈ]।

¹ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਰਾ ਤਾਮੇ ਰੰਗਹੁ ਕੈਹਾ ਹੋਵੈ।
²ਬਾਹਰੁ ਦਿਸੈ ਉਜਲਾ ਅੰਦਰਿ ਮਸੁ ਨ ਧੋਪੈ ਧੋਵੈ।
³ਸੰਨੀ ਜਾਣੁ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਹੋਇ ਦੁਮੂਹੀਂ ਕੁਸੰਗ ਵਿਗੋਵੈ।
⁴ਖਿਣੁ ਤਤੀ ਆਰਣਿ ਵੜੈ ਖਿਣੁ ਠੰਢੀ ਜਲੁ ਅੰਦਰਿ ਟੋਵੈ।
⁵ਤੁਮਾ ਦਿਸੈ ਸੋਹਣਾ ਚਿਤ੍ਰਮਿਤਾਲਾ ਵਿਸੁ ਵਿਲੋਵੈ।
⁶ਸਾਉ ਨ ਕਉੜਾ ਸਹਿ ਸਕੈ ਜੀਭੈ ਛਾਲੇ ਅੰਝੂ ਰੋਵੈ।
⁷ਕਲੀ ਕਨੇਰ ਨ ਹਾਰਿ ਪਰੋਵੈ ॥੧੧॥

[ਤਾਮੇ ਰੰਗਹੁ ਕੈਹਾ=ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਰੰਗ ਥੋਂ ਕੈਹਾਂ (ਲਾਲ ਰੰਗ ਤੋਂ ਚਿੱਟਾ) ਤਾਂਬੇ ਵਿਚ ਕਲੀ ਮਿਲਾਕੇ ਕੈਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਸੁ=ਸ਼ਾਹੀ। ਵਿਸੁ ਵਿਲੋਵੈ=ਜ਼ਹਿਰ ਰਿੜਕਦਾ, ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਕਲੀ ਕਨੇਰ=ਕਨੇਰ ਦੀਆਂ ਕਲ਼ੀਆਂ।]

¹ਦੁਖੀਆ ਦੁਸ਼ਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਕੈਹੇਂ ਧਾਂਤ ਵਾਂਙ ਹੈ ਜੋ ਤਾਂਬੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਕੈਹਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ²ਜੋ ਬਾਹਰੋਂ ਚਿੱਟਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ ਕਾਲਖ ਧੋਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ("ਉਜਲੁ ਕੈਹਾ ਚਿਲਕਣਾ ਘੋਟਿਮ ਕਾਲੜੀ ਮਸੁ ॥ ਧੋਤਿਆਂ ਜੂਠਿ ਨ ਉਤਰੈ ਜੇ ਸਉ ਧੋਵਾ ਤਿਸੁ ॥")। ³ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਸੰਨ੍ਹੀ ਦੁਮੂੰਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਕੁਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ⁴(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਲ ਵਿਖੇ (ਆਰਣ) ਭੱਠੀ ਵਿਖੇ ਵੜਕੇ ਤੱਤੀ ਤੇ ਪਲ ਵਿਖੇ ਠੰਢੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਖੇ ਵੜਕੇ। ⁵ਤੁੰਮਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਚਿੱਤ੍ਰਮਿੱਤ੍ਰਾ ਰੰਗ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕੌੜੱਤਣ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ)। ⁶ਉਸ ਦੇ ਕੌੜੇ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਜੀਭ ਨੂੰ ਛਾਲੇ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੰਝੂਆਂ ਭਰ ਕੇ (ਖਾਣ ਵਾਲਾ) ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਖਾ ਬੈਠਾ)। ⁷ਕਨੇਰ ਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਰੋਕੇ (ਕੋਈ ਗਲ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ (ਪਾਉਂਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਦਾ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਛੜਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਧ ਇਸਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਤਿਹਾ ਹੀ ਉਪਰ ਕਹੇ ਹੋਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਵਾਂਙ ਦੁਬਾਜਰਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਮਿੰਮ੍ਹਤਾ ਤੇ ਪਿੱਠ ਪਿਛੇ ਵਿਖ ਘੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੈਹੇਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਾਂਗੂ ਕਿੰਨਾ ਧੋਵੋ ਕਦੇ ਉੱਜਲਾ ਨਾ ਹੋਊ।

੧੨. [ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਹਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ]।

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਹੋਇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵੈ।
੨ਉਡਣਿ ਉਡੈ ਨ ਲਦੀਐ ਪੁਰਸੁਸ ਹੋਈ ਆਪੁ ਲਖਾਵੈ।
੩ਹਸਤੀ ਦੰਦ ਵਖਾਣੀਅਨਿ ਹੋਰ ਦਿਖਾਲੈ ਹੋਰਤ ਖਾਵੈ।
੪ਬਕਰੀਆ ਨੋ ਚਾਰ ਥਣ ਦੁਇ ਗਲ ਵਿਚਿ ਦੁਇ ਲੇਵੈ ਲਾਵੈ।
੫ਇਕਨੀ ਦੁਧੁ ਸਮਾਂਵਦਾ ਇਕ ਠਗਾਊ ਠੱਗ ਠਗਾਵੈ।
੬ਮੋਰਾਂ* ਅਖੀ ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਉਇ ਦੇਖਨਿ ਓਨੀ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵੈ।
੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਵੈ ॥੧੨॥

[ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ=ਊਠ ਪੰਛੀ, ਲਮਢੀਂਗ ਜਾਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੰਛੀ ਜੋ ਬੜਾ ਹੀ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸੁਸ=ਪੁੱਛ। ਲੇਵੈ=ਹਵਾਨੇ ਨਾਲ ਲਗੇ ਹਨ।]

੧ਦੁਖੀਆ ਦੁਸ਼ਟ ਦੁਬਾਜਰਾ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਵਾਂਙੂ (ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਹੋਕੇ ਭੀ) ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੨ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਡਾਰੀ (ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਙੂ) ਨਹੀਂ ਉਡ ਸਕਦਾ (ਅਤੇ ਊਠਾਂ ਵਾਂਙ) ਲੱਦਿਆ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, (ਨਾਮ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਭਈ ਊਠ ਤੇ ਪੰਛੀ ਹੈ, ਜਦ ਕੋਈ) ਪੁੱਛ ਕਰੇ ਤਦੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡਾ ਸੁਤਰ ਮੁਰਗ ਹਾਂ।) ੩ਹਾਥੀ ਦੇ ਦੰਦ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਦਿਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਅਤੇ ਖਾਣ ਦੇ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੪ਬਕਰੀਆਂ ਦੇ ਥਣ ਚਾਰ ਹਨ, ਦੋ ਹਵਾਨੇ ਨਾਲ ਤੇ ਦੋ ਗਲ ਵਿਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕਨਾਂ ਵਿਖੇ ਦੁੱਧ ਹੈ ਦੂਜੇ (ਗਲ ਵਾਲੇ) ਠਗਾਊ ਠੱਗ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠੱਗਦੇ ਹਨ। ੬ਮੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਚਾਰ (ਬਹੁਤੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, (ਸਿਰ ਵਾਲੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ) ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ। ੭ਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਪਰਕਾਰ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹੈ (ਜਦ ਕਦੀ) ਹਾਰ ਹੀ ਦਿਵਾਂਵਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਉਪਰੋਂ ਹੋਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰਦੇ ਹਨ।

੧੩. [ਦ੍ਵੈਤ ਤੋਂ ਸਾੜਾ]।

੧ਦੰਮਲ ਵਜੈ ਦੁਹੁ ਧਿਰੀ ਖਾਇ ਤਮਾਚੇ ਬੰਧਨਿ ਜੜਿਆ।
੨ਵਜਨਿ ਰਾਗ ਰਬਾਬ ਵਿਚਿ ਕੰਨ ਮਰੋੜੀ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫੜਿਆ।
੩ਖਾਨ ਮਜੀਰੇ ਟਕਰਾਂ ਸਿਰ ਤਨ ਭੰਨਿ ਮਰਦੇ ਕਰਿ ਧੜਿਆ।
੪ਖਾਲੀ ਵਜੈ ਵੰਝੁਲੀ ਦੇ ਸੂਲਾਕ ਨ ਅੰਦਰਿ ਵੜਿਆ।
੫ਸੁਇਨੇ ਕਲਸੁ ਸਵਾਰੀਐ ਭੰਨਾ ਘੜਾ ਨ ਜਾਈ ਘੜਿਆ।
੬ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸੜਾਣੈ ਸੜਿਆ ॥ ੧੩ ॥

[ਦੰਮਲ=ਢੋਲ, ਮ੍ਰਿਦੰਗ। ਮਜੀਰੇ=ਛੈਣੇ। ਕਲਸੁ=ਘੜਾ। ਸੜਾਣੈ=ਅੱਗ, ਨਰਕ।]

੧ਢੋਲ ਦੋ ਪਾਸੀਂ ਵੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਮਾਚੇ ਖਾਂਦਾ, ਰੱਸੀਆਂ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੜੀਦਾ ਹੈ (ਦੋ ਮੂੰਹੇ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ)। ੨ਰਬਾਬ ਵਿਖੇ ਰਾਗ ਵੱਜਦੇ ਹਨ, ਕਿੱਲੀਆਂ ਰੂਪੀ ਕੰਨ ਮਰੋੜੀਦੇ ਫੇਰ ਫੇਰ ਫੜੀਦੇ ਹਨ (ਅੰਦਰ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਦਾ ਡੰਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)। ੩ਛੈਣੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ (ਧੜ ਧੜ ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ) ਸਿਰ ਅਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਭੰਨ ਭੰਨ ਕੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ (ਮਾਨੋਂ ਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਫਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੪ਬਾਂਸਰੀ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੱਜਦੀ ਹੈ, (ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਵਾਲੀ

*ਪਾ :=ਹਰਣਾ।

ਚੀਜ਼ ਵੜੇ ਤਦੋਂ 'ਸੂਲਾਕ') ਸਲਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਫ ਹੋਕੇ ਵੱਜੇ। ੫ਸੋਨੇ ਦਾ ਘੜਾ ਭੱਜੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਵਾਰੀਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭੱਜਿਆ ਹੋਇਆ (ਫੇਰ) ਨਹੀਂ ਘੜੀਦਾ (ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਸਿੱਟੀਦਾ ਹੈ ? ਸੜੇਹਾਨ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਰਥਾਤ ਅਰੂੜੀਆਂ ਪੁਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਠੀਕਰੀਆਂ ਸਿੱਟੀਦੀਆਂ ਹਨ)। ੬(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲੇ (ਜੋ ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਘੜੇ ਵਾਂਙੂ ਨਿਕਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਨਰਕਾਂ ਦੀ) ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਾੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੧੪. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਸੁਧਰਦਾ ਨਹੀਂ]।

੧ਦੂਖੀਆ ਦੁਸਟੁ ਦੁਬਾਜਰਾ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧਿ ਰਹੈ ਇਕ ਟੰਗਾ।
੨ਬਜਰ ਪਾਪ ਨ ਉਤਰਨਿ ਘੁਟਿ ਘੁਟਿ ਜੀਅ ਖਾਇ ਵਿਚਿ ਗੰਗਾ।
੩ਤੀਰਥ ਨਾਵੈ ਤੂੰਬੜੀ ਤਰਿ ਤਰਿ ਤਨੁ ਧੋਵੈ ਕਰਿ ਨੰਗਾ।
੪ਮਨ ਵਿਚ ਵਸੈ ਕਾਲਕੂਟੁ ਭਰਮੁ ਨ ਉਤਰੈ ਕਰਮੁ ਕੁਢੰਗਾ।
੫ਵਰਮੀ ਮਾਰੀ ਨਾ ਮਰੈ ਬੈਠਾ ਜਾਇ ਪਤਾਲਿ ਭੁਇਅੰਗਾ।
੬ਹਸਤੀ ਨੀਰਿ ਨਵਾਲੀਐ ਨਿਕਲਿ ਖੇਹ ਉਡਾਇ ਅੰਗਾ।
੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਸੁਆਉ ਨ ਚੰਗਾ ॥ ੧੪ ॥

[ਕਾਲਕੂਟੁ=ਵਿਖ। ਸੁਆਉ=ਸੁਆਦ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ।]

੧ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਵਾਲਾ ਦੁਸ਼ਟ ਪੁਰਖ (ਕਪਟ) ਸਮਾਧੀ (ਹੋ ਕੇ) ਬਗਲੇ (ਵਾਂਙੂ) ਇਕ ਟੰਗ ਦੇ ਭਾਰ (ਦੁਖੀਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੨ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਕੜ ਪਕੜਕੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦਾ ਪਾਪ ਬੱਜਰ ਵਾਂਙੂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਚੜਿਆ ਲਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ। ੩'ਤੂੰਬੜੀ' (ਪ੍ਰਯਾਗਾਦਿਕ) ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਨ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਨੰਗਾ ਪਿੰਡਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਂਦੀ ਤੇ ਤਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ੪ਮਨ ਵਿਖੇ ਜ਼ਹਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਭਰਮ ਦਾ ਕਰਮ ਖੋਟੇ ਢੰਗ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ (ਉਪਰੋਂ ਪਿੰਡਾ ਧੋਣ ਨਾਲ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਯਥਾ :–"ਲਉਕੀ ਅਠ ਸਠ ਤੀਰਥ ਨਾਈ ॥ ਕਉਰਾਪਨ ਤਊ ਨ ਜਾਈ ॥") ੫'ਵਰਮੀ' (ਖੁੱਡ) ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਸੱਪ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ) ਪਤਾਲ ਵਿਖੇ ਡੇਰਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਮਨ ਡੂੰਘੇ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)। ੬ਹਾਥੀ ਨੂੰ (ਕਿੰਨਾ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨੁਹਾਈਏ, ਨਿਕਲਦੇ ਸਾਰ ਸੁਆਹ ਸਿਰ ਪਰ ਧੂੜਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੀ ਮਨਮੁਖ ਵਿਖਿਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬੁਕ ਸਿਰ ਪੁਰ ਮਲਦਾ ਹੈ)। ੭ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮੌਤ ਹੀ ਹੈ)।

੧੫. [ਦੁਬਾਜਰੇ ਦਾ ਅੰਤ]।

੧ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਬਾਜਰਾ ਮਨ ਪਾਟੈ ਖਰਬਾੜੂ ਖੀਰਾ।
੨ਅਗਹੁ ਮਿਠਾ ਹੋਇ ਮਿਲੈ ਪਿਛਹੁ ਕਉੜਾ ਦੇਖੁ ਸਰੀਰਾ।
੩ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤਾ ਕਵਲ ਫੁਲੁ ਬਹੁਰੰਗੀ ਬੰਨ੍ਹਿ ਪਿੰਡੁ ਅਹੀਰਾ।
੪ਹਰਿਆ ਤਿਲੁ ਬੂਆੜ ਜਿਉ ਕਲ ਕਨੇਰ ਦੁਰੰਗ ਨ ਧੀਰਾ।
੫ਜੇ ਸਉ ਹਥਾ ਨੜੂ ਵਧੈ ਅੰਦਰੁ ਖਾਲੀ ਵਾਜੁ ਨਫੀਰਾ।
੬ਚੰਨਣ ਵਾਸ ਨ ਬੋਹੀਅਨਿ ਖਹਿ ਖਹਿ ਵਾਂਸ ਜਲਨਿ ਬੇਪੀਰਾ।
੭ਜਮ ਦਰ ਚੋਟਾ ਸਹਾ ਵਹੀਰਾ ॥ ੧੫ ॥

[ਮਨ ਪਾਟੈ=ਮਨ ਦਾ ਫਟਿਆ ਹੋਇਆ। ਖਰਬਾੜੂ ਖੀਰਾ=ਫਿੱਟਿਆ ਦੁਧ।]

[ਬਹੁ ਮਿਤਾ=ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ, ਫੁਲ ਫਲ ਪਰ ਬੈਠਣੇ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਭੌਰਾ ।]
[ਪਿੰਡੁ ਅਹੀਰਾ=ਗੋਇਲਵਾਸ। ਨ ਧੀਰਾ=ਸਿਥਿਤ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ।]
[ਨੜੁ=ਪਤਲੀ ਜਿਨਸ ਦਾ ਵਾਂਸ। ਨੜਾ। ਨਫੀਰਾ=ਤੂਤੀਆਂ।]
[ਸਹਾ ਵਹੀਰਾ=ਭੀੜਾਂ ਸਹਾਰਦੀਆਂ ਹਨ।]

[1]ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਵਾਲਾ ਮਨਮੁਖ ਮਨ ਦਾ ਇਉਂ ਫਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਜਿੱਕੁਰ) ਫਿੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [2]ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਮਿੱਠਾ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਖਾਣ ਥੋਂ) ਪਿਛੋਂ ਕਉੜਾ ਹੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੋਗ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। [3]ਜਿੱਕੁਰ 'ਬਹੁਮਿੱਤਾ' ਭੌਰਾ ਬਹੁਰੰਗੀ ਕਵਲ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਬਨ ਨੂੰ ਅਹੀਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ (ਵਾਂਙੂ ਪੱਕਾ ਪਿੰਡ ਸਮਝ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਗੋਇਲ ਵਾਸ ਹੈ)। [4]ਹਰੇ ਬੂਆੜ ਦੇ ਤਿਲ ਅਰ ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ ਵਾਂਙੂ ਦੁਰੰਗੀ (ਸੰਸਾਰ) ਹੈ ('ਨ ਧੀਰਾ' ਕਹੀਏ) ਸਿਥਿਤ ਰਹਿਣ ਹਾਰਾ ਨਹੀਂ, (ਉਪਰੋਂ ਹੀ ਸੁਹਣਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ।) (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [5]ਜੇਕਰ ਸੌ ਹੱਥ ਬੀ ਨੜਾ ਵਧ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਬੀ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ, ਮੁਰਲੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ (ਤੋਂ ਭੀ ਸੱਖਣਾ ਹੈ, ਖਾਲੀ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਹੈ)। [6]ਚੰਦਨ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਿਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸੰਗਮਾਂ ਬੇਪੀਰੇ ਆਪੋ ਵਿਚ (ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ) ਖਹਿ ਖਹਿਕੇ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [7]ਜਮ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪੁਰ (ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੀਰਾਂ) ਭੀੜਾਂ ਚੋਟਾਂ ਸਹਾਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਯਥਾ :-'ਬਾਰ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ ॥' ਅਰਥਾਤ ਬਿਗਾਨੀ ਬਾਰ (ਜਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਖੇ) ਵੱਡੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਰਾਹਾਂ ਵਿਖੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

੧੬. [ਦੁਬਾਜਰੇ ਦੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਬੀ ਬੁਰੀ ਹੈ]।

[1]ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੁਬਾਜਰਾ ਬਧਾ ਕਰੈ ਸਲਾਮੁ ਨ ਭਾਵੈ।
[2]ਢੀਂਗ ਜੁਹਾਰੀ ਢੀਂਗਲੀ ਗਲਿ ਬਧੇ ਓਹੁ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਵੈ।
[3]ਗਲਿ ਬਧੇ ਜਿਉ ਨਿਕਲੈ ਖੂਹਹੁ ਪਾਣੀ ਉਪਰਿ ਆਵੈ।
[4]ਬਧਾ ਚਟੀ ਜੋ ਭਰੈ ਨਾ ਗੁਣੁ ਨਾ ਉਪਕਾਰੁ ਚੜਾਵੈ।
[5]ਨਿਵੈ ਕਮਾਣ ਦੁਬਾਜਰੀ ਜਿਹ ਫੜਿ ਦੈ ਇਕ ਸੀਸ ਸਹਾਵੈ।
[6]ਨਿਵੈ ਅਹੇੜੀ ਮਿਰਗੁ ਦੇਖਿ ਕਰੈ ਵਿਸਾਹ ਧ੍ਰੋਹ ਸਰੁ ਲਾਵੈ।
[7]ਅਪਰਾਧੀ ਅਪਰਾਧ ਕਮਾਵੈ ॥੧੬॥

[ਢੀਂਗਲੀ=ਜਿਸ ਜੰਤ੍ਰ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਕਢੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹ=ਚਿੱਲਾ।]
[ਸਹਾਵੈ=ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਿੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।]

[1]ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲਾ ਦੁਬਾਜਰਾ (ਜੋ) ਬੱਧੰਗੀਰੀ ਨਾਲ ਨਿਉਂਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ। (ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-'ਅਗੋ ਦੇ ਜੇ ਚੇਤੀਐ ਤਾਂ ਕਾਇਤੁ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ' ॥ ਦੁਖ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਬੱਧਾ ਚੱਟੀ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਰ ਹੇਠਲੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [2]ਢੀਂਗਲੀ ਦੇ (ਇਕ ਸਿਰੇ ਢੀਮ ਅਰ) ਗਲ (ਵਿਖੇ ਬੋਕਾ ਜਾਂ ਡੋਲ) ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ (ਢੀਂਗ) ਲਮਢੀਂਗ ਵਾਂਙ ਨਿਵਾਇਦਾ ਹੈ, (ਤਦੋਂ ਉਹ) ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। [3]ਅਰ ਖੂਹ ਥੋਂ ਗਲ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਖੂਹੋਂ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। [4](ਪਰੰਤੂ ਐਸਿਆਂ ਦਾ) ਗੁਣ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਚੱਟੀਆਂ ਭਰਦੇ ਹਨ, (ਜੇ ਕਹੀਏ ਉਹ ਨਿਵਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ, ਨੀਚ ਦਾ ਨਿਵਣਾ ਭੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-)

[੫]ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਵਾਲੀ ਕਮਾਨ ਹੈ (ਜਦ ਸ਼ਿਕਾਰੀ) ਚਿੱਲੇ ਤੇ ਤੀਰ ਜੋੜਕੇ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਨਿੰਵਦੀ ਹੈ ਤਾਂ (ਕਿਸੇ) ਇਕ (ਦੇ) ਸੀਸ ਵਿਚ ਜਾ ਲਗਦੀ ਹੈ। [੭]ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਭੀ ਮਿਰਗ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਨਿਊਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸਾਹਕੇ ਧ੍ਰੋਹ ਨਾਲ ਬਾਣ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। [੮](ਗੱਲ ਕੀ) ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ (ਨਿਵ ਕੇ ਭੀ ਨਾਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਅਪਰਾਧ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਦੁਬਾਜਰੇ ਨੀਉਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਨਿਵਣ ਤਦ ਗੁਣ ਯਾ ਉਪਕਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਦੂਜੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਉਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਅਪਰਾਧੀ ਜੇ ਆਪੇ ਨਿਵੇਂ ਤਦ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਨੀਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਤੇ ਕਮਾਨ ਨਿਊਂਦੇ ਹਨ।

੧੭. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਆਪੇ ਨਹੀਂ ਨਿਉਂਦਾ]।

[੧]ਨਿਵੈ ਨ ਤੀਰ ਦੁਬਾਜਰਾ ਗਾਡੀ ਖੰਭ ਮੁਖੀ ਮੁਹਿ ਲਾਏ।
[੨]ਨਿਵੈ ਨ ਨੇਜਾ ਦੁਮੁਹਾ ਰਣ ਵਿਚਿ ਉਚਾ ਆਪੁ ਗਣਾਏ।
[੩]ਅਸਟ ਧਾਤੁ ਦਾ ਜਬਰ ਜੰਗੁ ਨਿਵੈ ਨ ਫੁਟੈ ਕੋਟ ਢਹਾਏ।
[੪]ਨਿਵੈ ਨ ਖੰਡਾ ਸਾਰ ਦਾ ਹੋਇ ਦੁਧਾਰਾ ਖੂਨ ਕਰਾਏ।
[੫]ਨਿਵੈ ਨ ਸੂਲੀ ਘੇਰਣੀ ਕਰਿ ਅਸਵਾਰ ਫਾਹੇ ਦਿਵਾਏ।
[੬]ਨਿਵਣਿ ਨ ਸੀਖਾਂ ਸਖਤ ਹੋਇ ਮਾਸੁ ਪਰੋਇ ਕਬਾਬੁ ਭੁਨਾਏ।
[੭]ਜਿਉ ਕਰਿ ਆਰਾ ਰੁਖੁ ਤਛਾਏ॥ ੧੭॥

[ਗਾਡੀ ਖੰਭ ਮੁਖੀ ਮੁਹਿ ਲਾਏ=ਬਾਗੜ ਤੇ ਖੰਭ ਤੀਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੇ ਮੁਖੀ ਮੂੰਹ ਪਰ]
[ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਬਰ ਜੰਗੁ=ਜਮੂਰਾ। ਘੇਰਣੀ=ਘੇਰਣ ਵਾਲੀ।]
[ਸੀਖਾਂ=ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸੀਖਾਂ। ਕਬਾਬ=ਡਲੇ।]

[੧]ਦੁਬਾਜਰਾ ਤੀਰ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਵਦਾ ਨਹੀਂ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਮੁਖੀ (ਤੇ ਪਿੱਛੇ) ਬਾਗੜ ਤੇ ਖੰਭ ਗੱਡਕੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਖੁਭ ਜਾਵੇ ਪਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ)। [੨]ਨੇਜਾ ਦੋ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ ਨਿਵਦਾ ਨਹੀਂ, ਜੁੱਧ ਵਿਖੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, (ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [੩]ਜਮੂਰਾ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦਾ ਨਿੰਵਦਾ ਅਰ ਫੁਟਦਾ ਨਹੀਂ, (ਕਈ) ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਸੁਟਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਹਾਰਣ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ)। [੪]ਲੋਹੇ ਦਾ ਖੰਡਾ ਭੀ ਦੋਧਾਰਾ ਹੋਕੇ ਨਿੰਵਦਾ ਨਹੀਂ, ਖੂਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਘੇਰਣ ਵਾਲੀ ਸੂਲੀ ਨਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ, (ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਰ) ਅਸਵਾਰ ਕਰਾਕੇ ਫਾਹੇ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। [੬]ਸੀਖਾਂ ਕਰੜੀਆਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿੰਵਦੀਆਂ, (ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਮਾਸਾਂ ਦੇ ਕਬਾਬ ਭੁੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਠੋਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। [੭]ਜਿੱਕੁਰ ਆਰਾ ਬ੍ਰਿੱਛ ਨੂੰ (ਤਛ) ਕੱਟ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਨਿਵਣ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ)।

ਭਾਵ-ਉਕਤ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਦੁਬਾਜਰੇ ਪੁਰਖ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ। ਸਤਿਸੰਗ ਅੱਗੇ ਨਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਕੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਈ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।

੧੮. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਦੁਖਦਾਈ]।

[੧]ਅਕੁ ਧਤੂਰਾ ਝੰਟੁਲਾ ਨੀਵਾ ਹੋਇ ਨ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਈ।
[੨]ਫੁਲਿ ਫੁਲਿ ਫੁਲੇ ਦੁਬਾਜਰੇ ਬਿਖੁ ਫਲ ਫਲਿ ਫਲਿ ਮੰਦੀ ਸੋਈ।

੩ਪੀਐ ਨ ਕੋਈ ਅਕ ਦੁਧੁ ਪੀਤੇ ਮਰੀਐ ਦੁਧੁ ਨ ਹੋਈ।
੪ਖਖੜੀਆ ਵਿਚਿ ਬੁਢੀਆਂ ਫਟਿ ਫਟਿ ਛੁਟਿ ਛੁਟਿ ਉਡਨਿ ਓਈ।
੫ਹਿਤੁਮਿਤਾਲਾ ਅਕ ਤਿਡੁ ਮਿਲੈ ਦੁਬਾਜਰਿਆਂ ਕਿਉ ਢੋਈ।
੬ਖਾਇ ਧਤੂਰਾ ਬਰਲੀਐ ਕਖ ਚੁਣੇਂਦਾ ਵਤੈ ਲੋਈ।
੭ਕਉੜੀ ਰਤਕ ਜੇਲ ਪਰੋਈ ॥ ੧੮ ॥

[ਝੰਟੂਲਾ=ਲਗਰਾਂ ਵਾਲਾ। ਸੋਈ=ਸੋਭਾ।
[ਖਖੜੀਆ ਵਿਚਿ ਬੁਢੀਆਂ=ਰੂੰ ਦੇ ਪੰਬੇ। ਬਰਲੀਐ=ਕਮਲਾ ਹੋਣਾ।
[ਚੁਣੇਂਦਾ ਵਤੈ=ਚੁਣਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਲ=ਹਾਰ।]

੧ਅੱਕ ਅਤੇ ਧਤੂਰੇ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਗਰਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨੀਵੇਂ ਹੋਕੇ ਭੀ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਨਾਂ ਛੱਡਿਆ, (ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਦੇ ਕੌੜੇ ਤੇ ਵਿਹੁਲੇ ਹੀ ਰਹੇ)। ੨ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਦੁਬਾਜਰੇ ਕਾਵੇਂ ਫਲਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ 'ਬਿਖ' (ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ) ਫਲ ਨਾਲ ਫਲਣ ਕਰਕੇ ਸੋਭਾ ਮੰਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਥੋਂ ਅੰਤਲੀ 'ਤੁਕ ਤੀਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੩ਅੱਕ ਦਾ ਦੁੱਧ ਕੋਈ ਪੀਂਦਾ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪੀਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਉਹ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂਕਿ ਦੁੱਧ ਵਿਹੁ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵਿਹੁ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ)। ੪ਖੱਖੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੁਢੀਆਂ (ਮਾਈਆਂ) ਫੱਟ ਫੱਟ ਕੇ ਅਰ ਖੁਲ੍ਹ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਉਡਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ, (ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ)। ੫ਅੱਕ ਦੇ ਤਿੱਡੇ ਦਾ ਚਿੱਤ੍ਰਾ ਮਿੱਤ੍ਰਾ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹੇ ਹੀ) ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਥੇ ਕਿਧਰੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ (ਮੁੜ ਮੁੜ ਅੱਕ ਦਾ ਹੀ ਆਸ੍ਰਯ ਫੜਦੇ ਹਨ)। ੬ਧਤੂਰੇ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਕਮਲਾ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਤੇ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਕੱਖ ਚੁਣਦੇ ਫਿਰੀਦਾ ਹੈ। ੭ਕੌੜੀਆਂ ਰੱਤਕਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਰੋ ਛਡਦੇ ਹਨ। (ਗੱਲ ਕੀ ਭਾਵੇਂ ਹਾਰ ਪਰੋਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਗਲ ਵਿਖੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਹਣੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਹੁਲੀਆਂ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਨਿਵੇਂ ਹੋਏ ਦੁਬਾਜਰਿਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਨਿਉਂ ਬੀ ਜਾਣ, ਫਲ ਫੂਲ ਭੀ ਪੈਣ, ਲਾਭਦਾਇਕ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਭੀ ਦਿੱਸਣ, ਪਰ ਉਹ ਦੁਖਦਾਈ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੧੯. [ਚੀਲ੍ਹ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਦਾ]।

੧ਵਧੈ ਚੀਲ ਓਜਾੜ ਵਿਚਿ ਉਚੇ ਉਪਰਿ ਉਚੀ ਹੋਈ।
੨ਗੰਢੀ ਜਲਨਿ ਮੁਸਾਹਰੇ ਪਤ ਅਪਤ ਨ ਛੁਹੰਦਾ ਕੋਈ।
੩ਛਾਉ ਨ ਬਹਨਿ ਪੰਧਾਣੂਆ ਪਵੈ ਪਛਾਵਾ ਟਿਬੀ ਟੋਈ।
੪ਫਿੰਡ ਜਿਵੈ ਫਲੁ ਫਾਟੀਅਨਿ ਘੁੰਘਤਿਆਲੇ ਰੁਲਨਿ ਪਲੋਈ।
੫ਕਾਠੁ ਕੁਕਾਠੁ ਨ ਸਹਿ ਸਕੈ ਪਾਣੀ ਪਵਣੁ ਨ ਧੁਪ ਨ ਲੋਈ।
੬ਲਗੀ ਮੂਲਿ ਨ ਵਿਝਵੈ ਜਲਦੀ ਹਉਮੈ ਅਗਿ ਖੜੋਈ।
੭ਵਡਿਆਈ ਕਰਿ ਦਈ ਵਿਗੋਈ ॥ ੧੯ ॥

[ਮੁਸਾਹਰੇ=ਮਸਾਲਾਂ ਦੀ ਨਯਾਈਂ। ਪੰਧਾਣੂਆ=ਰਾਹੀ ਲੋਕ।]
[ਟਿਬੀ ਟੋਈ=ਟਿਬਿਆਂ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚ ਭਾਵ ਦੂਰ ਦੂਰ।]
[ਫ਼ਿੰਡ=ਅੱਕ ਖੱਖੜੀ ਦੇ ਬਿੰਡੇ ਵਾਂਗੂ। ਘੁੰ ਘਰਿਆਲੇ=ਘੁੰਘਰੀਆਂ ਵਾਲੇ,]
[ਗੋਲ ਗੋਲ। ਰੁਲਨਿ ਪਲੋਈ=ਰੁਲਦੇ ਜਾਂ ਉਡਦੇ ਪਏ ਹਨ।]

¹ਚੀਲ੍ਹ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਉੱਚੇ (ਪਰਬਤ) ਉਤੇ (ਉੱਗਕੇ) ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ²ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਵਾਂਗੂ ਬਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਤ੍ਰ ਬੇਪਤਿਆ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੁੰਹਦਾ (ਸੂਈਆਂ ਵਾਂਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ³ਰਾਹੀ ਲੋਕ ਚੀਲ੍ਹ ਦੀ ਛਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਹਾੜਾ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਟੋਇਆਂ ਵਿਖੇ ਛਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਗੱਲ ਕੀ ਦੂਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ⁴ਅੱਕ ਦੀ ਖੱਖੜੀ ਵਾਂਗੂ ਫਲ ਫੱਟਦੇ ਹਨ ਅਰ ਘੁੰਘਰਾਂਦਾਰ ਹੋਕੇ ਗੋਲਾਕਾਰ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਨਿਕਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ⁵ਕਾਠ ਉਸ ਦਾ ('ਕੁਕਾਠ') ਖੋਟਾ ਕਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਾਣੀ ਪੌਣ ਅਰ ਧੁੱਪ ਦੀ ਲੋ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ, (ਗੱਲ ਕੀ ਛੇਤੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ⁶(ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ਅੱਗ) ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਬੁਝਦੀ ਨਹੀਂ, ਹਉਮੈ ਦੀ ਅੱਗ ਕਰਕੇ ਖਲੋਤੀ ਹੀ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ⁷ਵਡਿਆਈ ਕਰਕੇ ਦੇਵ ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਜੇਕਰ ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੁਝਾ ਬੀ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਵਡੇ ਹੋਣ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਕਿ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਖੜੋਤੀ ਸੜ ਗਈ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਮਨਮੁਖ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੨੦. [ਦੁਸ਼ਟਤਾਈ ਭਲਜਾਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[ਤਿਲ, ਸਣ ਤੇ ਕਪਾਹ]

¹ਤਿਲੁ ਕਾਲਾ ਫੁਲੁ ਉਜਲਾ ਹਰਿਆ ਬੂਟਾ ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀ।
²ਮੁਢਹੁ ਵਢਿ ਘਣਾਈਐ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਮਝਿ ਬਿਬਾਣੀ।
³ਕਰਿ ਕਟ ਪਾਈ ਝੰਬੀਐ ਤੇਲੁ ਤਿਲੀਹੁੰ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ।
⁴ਸਣ ਕਪਾਹ ਦੁਇ ਰਾਹ ਕਰਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਿਕਾਰ ਵਿਡਾਣੀ।
⁵ਵੇਲਿ ਕਤਾਇ ਵੁਣਾਈਐ ਪੜਦਾ ਕਜਣ ਕਪੜੁ ਪ੍ਰਾਣੀ।
⁶ਖਲ ਕਢਾਇ ਵਟਾਇ ਸਣ ਰਸੇ ਬੰਨਿ ਨ ਮਨਿ ਸਰਮਾਣੀ।
⁷ਦੁਸਟਾ ਦੁਸਟਾਈ ਮਹਿਮਾਣੀ ॥੨੦॥

[ਨੀਸਾਣੀ=ਚਿੰਨ੍ਹ। ਬਿਬਾਣੀ=ਉਜਾੜ। ਕਰਿ ਕਟ ਪਾਈ=ਹੱਥ ਲੱਕ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਦੱਥੀਆਂ ਪਾਕੇ। ਮਿਹਮਾਣੀ=ਚੰਦਰੋਜ਼ੀ, ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ।]

¹ਤਿਲ ਕਾਲਾ, ਫੁਲ ਚਿੱਟਾ ਅਰ ਬੂਟਾ ਹਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤਿਲ ਦਾ) ਚਿੰਨ੍ਹ ਕੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ²ਮੁੱਢ ਥੋਂ ਵੱਢਕੇ (ਭਾਰ) ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ, ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆ ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ। ³ਕੱਟ ਕੁੱਟਕੇ (ਜਾਂ ਦੱਥੀਆਂ ਪਾਕੇ) ਝੰਬੀਦਾ ਹੈ, (ਜਦ ਤਿਲ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਘਾਣੀ) ਵਿਚ ਪੀੜਕੇ ਤੇਲ ਕੱਢੀਦਾ ਹੈ, (ਬਾਜੇ 'ਕਰਕਟ' ਦਾ ਅਰਥ ਲੱਕ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਕੇ ਕੁਟਣ ਥੋਂ, ਬਹੁਤ ਕੁਟਣ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ⁴ਸਣ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਦੇ ਦੋ ਰਾਹ ਹਨ, (ਕਪਾਹ) ਪਰਉਪਕਾਰ (ਅਰ ਸਣ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ⁵(ਕਪਾਹ) ਵੇਲ ਕੱਤਕੇ ਉਣਾਈਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪੜਦਾ ਕੱਜਣ ਅਰ ਕਪੜੇ ਬਣਦੀ ਹੈ। ⁶ਸਣ ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਕਢਾਕੇ ਰੱਸੇ ਵਟਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ) ਬੰਨ੍ਹਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਖੇ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ⁷ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਟਤਾਈ ਹੀ ਮਿਹਮਾਣੀ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ) ਹੈ (ਅਥਵਾ ਦੁਸ਼ਟਤਾਈ ਚੰਦ ਰੋਜ਼ੀ ਹੈ, ਇਕ ਦਿਨ ਨਾਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗੀ)।

ਭਾਵ—ਗੱਲ ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਤਿਲ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਵਾਂਗੂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਪਰ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਕੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਰ ਮਨਮੁਖ ਸਣ ਵਾਂਗੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੨੧. [ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕਿੱਕਰ ਧ੍ਰੇਕ ਵਾਂਙੂ ਹੈ]।

¹ਕਿਕਰ ਕੰਡੇ ਧ੍ਰੇਕ ਫਲ ਫਲੀਂ ਨ ਫਲਿਆ ਨਿਹਫਲ ਦੇਹੀ।
²ਰੰਗ ਵਿਰੰਗੀ ਦੁਹਾ ਫਲੁ ਦਾਖ ਨ ਗੁਛਾ ਕਪਟ ਸਨੇਹੀ।
³ਚਿਤਮਿਤਾਲਾ ਅਰੰਡ ਫਲੁ ਥੋਥੀ ਥੋਹਰਿ ਆਸ ਕਿਨੇਹੀ।
⁴ਰਤਾ ਫਲੁ ਨ ਮੁਲੁ ਅਢੁ ਨਿਹਫਲ ਸਿਮਲ ਛਾਵ ਜਿਵੇਹੀ।
⁵ਜਿਉ ਨਲੀਏਰ ਕਠੋਰ ਫਲੁ ਮੁਹ ਭੰਨੇ ਦੇ ਗਰੀ ਤਿਵੇਹੀ।
⁶ਸੂਤੁ ਕੁਪੂਤੁ* ਸੁਪੂਤੁ ਦੂਤ ਕਾਲੇ ਧਉਲੇ ਤੂਤ ਇਵੇਹੀ।
⁷ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਧਰੇਹੀ ॥੨੧॥

[ਫਲੀਂ ਨ ਫਲਿਆ=ਫਲੀਆਂ ਨੂੰ (ਮਿੱਠੇ ਫਲ) ਨ ਲਗੇ।]
[ਦਾਖ ਨ ਗੁਛਾ=ਮਿੱਠਾ ਨਾ ਗੁੱਛਾ ਹੋਇਆ।]

¹ਕਿੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਤੇ ਫਲੀ, ਧਰੇਕ ਨੂੰ ਫਲ (ਧ੍ਰਿਕੋਨੇ ਲੱਗੇ, ਪਰ ਤਦ ਭੀ) ਨਾ ਫਲੇ (ਵਰਗੇ ਹਨ) ਦੇਹੀ ਨਿਹਫਲ (ਗਈ)। ²(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਦੁਹਾਂ ਨਾਲ ਫਲ ਲੱਗੇ, ਪਰੰਤੂ (ਧਰ-ਕੋਨਿਆਂ ਤੇ ਕਿੱਕਰ ਫਲਾਂ ਦਾ) ਗੁੱਛਾ ਦਾਖ ਵਾਂਙੂ ਮਿੱਠਾ ਨਾਂ ਲੱਗਾ, (ਕੌੜੇ ਹੀ ਫਲ ਹੋਏ)। ³ਇਰੰਡ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰਾ ਹੈ, (ਪਰ ਕੌੜਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ) ਖਾਲੀ ਥੋਹਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤੋਂ (ਚੰਗੇ ਫਲ ਦੀ) ਕੀ ਆਸ ਕਰਨੀ ਹੈ। ⁴ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਫਲ ਤਾਂ ਲਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਲ ਅੱਧੀ ਕੌਡੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਛਾਂ ਭੀ ਨਿਸਫਲ ਹੈ। ⁵ਜਿਕੂੰ ਨਲੀਏਰ ਕਠੋਰ ਦਾ ਫਲ ਮੂੰਹ ਭੰਨਿਆਂ ਹੀ 'ਤਿਵੇਹੀ' (ਕਰੜੀ) ਗਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ⁶ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਸੂਤ (ਆਗਯਾਕਾਰੀ ਤੇ) ਕਪੂਤ (ਦੂਤ) ਵੈਰੀ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਕੂੰ) ਤੂਤ ਕਾਲੇ ਧੌਲੇ (ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਾਲੇ ਕੰਡੀਦਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਖਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਧੌਲੇ ਪੇਉਂਦੀ ਜੋ ਰਸਦਾਰ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਤੂਤ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਆਦ ਵੱਖਰਾ, ਤਿਵੇਂ ਪੁੱਤ ਕਪੁੱਤ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਸੁਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਦੂਜਾ ਦੁੱਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)। ⁷ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਧੁਰ ਥੋਂ ਹੀ ਕੁਦਾਉ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਗੱਲ ਕੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਕਿੱਕਰ ਆਦ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਫਲ ਵਾਂਗੂ ਸੋਹਣੇ ਪਰ ਵਰਤਣ ਵਿਖ ਕੌੜੇ ਤੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ)।

੨੨. [ਦੁਬਾਜਰਾ ਪਨੇ ਦਾ ਇਲਾਜ]।

¹ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਹਸਿਹਸਿ ਰਸਿਰਸਿ ਦੇਇ ਨ ਜਾਣੈ।
²ਜਾਣੁ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਜੀਵਦਿਆਂ ਕਿਉ ਕੋਈ ਆਣੈ।
³ਆਰਣ ਲੋਹਾ ਤਾਈਐ ਘੜੀਐ ਜਿਉ ਵਗਦੇ ਵਾਦਾਣੈ।
⁴ਸੂਰਣੁ ਮਾਰਣਿ ਸਾਧੀਐ ਪਾਹਿ ਸਲਾਹਿ ਪੁਰਖ ਪਰਵਾਣੈ।
⁵ਪਾਨ ਸੁਪਾਰੀ ਕਥੁ ਮਿਲਿ ਚੂਨੇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗੁ ਸਿਞਾਣੈ।
⁶ਅਉਖਧੁ ਹੋਵੈ ਕਾਲਕੂਟੁ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲਨਿ ਵੈਦ ਸੁਜਾਣੈ।
⁷ਮਨੁ ਪਾਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਸਿ ਆਣੈ ॥੨੨॥੩੩॥

[ਹਸਿਹਸਿ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ। ਆਰਣ=ਭੱਠੀ।]
[ਵਾਦਾਣੈ=ਹਥੌੜੇ। ਸੂਰਣੁ=ਜਿਮੀਕੰਦ ਮਾਰਣਿ=ਮਸਾਲੇ।]

*ਪਾ: -ਕ੍ਰਸੂਤ।

੧ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਮਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਉਹ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਰਸ ਨਾਲ ਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਜਤਨ ਨਾਲ ਮਾਰਕੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੨ਮਿਰਗ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਕਸਤੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਉਸਦੇ) ਜੀਂਵਦਿਆਂ ਕਿੱਕੁਰ ਕੋਈ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਰ ਕੇ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। ੩ਭੱਠੀ ਵਿਖੇ ਲੋਹਾ ਤਾਈਦਾ ਹੈ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ (ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਹਥੌੜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ, (ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ) ਘੜੀਦਾ ਹੈ। ੪ਜ਼ਿਮੀਕੰਦ ਮਸਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿਧ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਖਾਕੇ ਲੋਕ ਪਰਵਾਣ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਬੜਾ ਸੁਆਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੰਘ ਸਾੜ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ)। ੫ਪਾਨ ਦਾ ਪੱਤ੍ਰ, ਸੁਪਾਰੀ, ਕੱਥ ਅਰ ਚੂਨੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਥੋਂ ਸਿਞਾਣੀਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਅਸਲ ਹੈ)। ੬ਜ਼ਹਿਰ (ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੁੱਘਾ ਕਰ ਸਿਟਦੀ ਹੈ, ਚਤੁਰ ਵੈਦ ਲੋਕ ਉਸੇ ਦੀ ਅਉਖਧੀ ਬਣਾਕੇ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੭ਮਨ ਪਾਰੇ ਵਾਂਙੂ ਚੰਚਲ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ (ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਬੂਟੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਪਰ) ਵਸੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਉਪਰਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਮਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਜਤਨ ਨਾਲ ਸਾਧਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਦੁਬਾਜਰੇ ਤੋਂ ਅਨਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਨਮੁਖ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਦੁਸ਼ਟ ਦੁਬਾਜਰੇ ਬੀ ਜੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਵਾਂਗੂ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਭੱਠੀ ਤੇ ਵਦਾਣਾਂ ਹੇਠ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

––o––

ਵਾਰ ੩੪.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾ]।

[ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਤੇ ਵੇਮੁਖ ਦਾ ਅੰਤ]

੧ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰਾਲਾ।
੨ਜਾਣਹੁ ਧਰਤੀ ਧਰਮ ਕੀ ਸਚੀ ਧਰਮਸਾਲਾ।
੩ਜੇਹਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਫਲ ਕਰਮ ਸਮ੍ਹਾਲਾ।
੪ਜਿਉਕਰਿ ਨਿਰਮਲੁ ਆਰਸੀ ਜਗੁ ਵੇਖਣਿ ਵਾਲਾ।
੫ਜੇਹਾ ਮੁਹੁ ਕਰਿ ਭਾਲੀਐ ਤੇਹੋ ਵੇਖਾਲਾ।
੬ਸੇਵਕ ਦਰਗਹ ਸੁਰਖਰੂ ਵੇਮੁਖੁ ਮੁਹਕਾਲਾ ॥ ੧ ॥

[ਅਗੰਮੁ=ਮਨ ਬਾਣੀਓਂ ਪਰੇ। ਨਿਰਾਲਾ=ਨਿਰਲੇਪ।]

੧ਸਤਿਗੁਰ (ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪੁਰਖ, ਅਗੰਮ, ਨਿਰਵੈਰ ਅਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, (ਭਾਵ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇਣਹਾਰੇ ਕਰਮ ਹਨ)। ੨ਧਰਮ ਦੀ ਸੱਚੀ ਧਰਮਸਾਲ ਰੂਪ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣੋ।

³ਜੇਹਾ (ਕੋਈ) ਬੀਜਦਾ ਹੈ ਤੇਹਾ ਹੀ ਵੱਢਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ) ਫਲ ਦੀ ਸਮ੍ਹਾਲ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ⁴ਜਿੱਕੁਰ ਨਿਰਮਲ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਗਤ (ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ) ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ⁵ਜਿਹਾ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਵੇਖੋ (ਸ਼ੀਸ਼ਾ) ਤਿਹਾ ਹੀ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ। ⁶ਸੇਵਕ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਸੁਰਖਰੂ (ਪਤ ਨਾਲ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੇਮੁਖ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ :–'ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹ ਫੇਰੇ ਤੇ ਵੇਮੁਖ ਬੁਰ ਦਿਸੰਨਿ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਫਿਰਿ ਵੇਲਾ ਨ ਲਹੰਨਿ ॥')।

੨. [ਗੁਰ ਗੋਪੂ ਚੇਲਾ]।

¹ਜੋ ਗੁਰ ਗੋਪੇ ਆਪਣਾ ਕਿਉ ਸਿਝੈ ਚੇਲਾ।
²ਸੰਗਲੁ ਘਤਿ ਚਲਾਈਐ ਜਮ ਪੰਥਿ ਇਕੇਲਾ।
³ਲਹੈ ਸਜਾਈ ਨਰਕ ਵਿਚਿ ਉਹੁ ਖਰਾ ਦੁਹੇਲਾ।
⁴ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਭਉਦਿਆ ਫਿਰਿ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲਾ।
⁵ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਹਾਰਿਆ ਜਿਉ ਜੂਏ ਖੇਲਾ।
⁶ਹਥ ਮਰੋੜੈ ਸਿਰੁ ਧੁਣੈ ਉਹੁ ਲਹੈ ਨ ਵੇਲਾ ॥੨॥

[ਗੋਪੈ=ਛਿਪਾਵੇ। ਸਿਝੈ=ਮੁਕਤੁ ਹੋਣਾ। ਦੁਹੇਲਾ=ਦੁਖੀ।]

¹ਜਿਹੜਾ ਚੇਲਾ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਬਣਕੇ ਫੇਰ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛਿਪਾ ਕੇ (ਆਪ ਹੁਦਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ) ਉਹ ਕਿੱਕੁਰ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕੇ ? (ਕਦੇ ਨਹੀਂ ! ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਂਵਦਾ ਹੈ ?) ²(ਗਲ ਵਿਖੇ) ਸੰਗਲ ਪਾਕੇ ਜਮ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ ਇਕੱਲਾ ਛਡੀਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। ³ਉਹ ਨਰਕ ਦੀ ਪੀੜਾ ਸਹਾਰਦਾ ਅਰ ਖਰਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ⁴(ਨਰਕੋਂ ਨਿਕਲਕੇ) ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨ ਦੀ ਫਾਸੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ⁵(ਮਨੁਖ) ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ ਹੱਥ ਲੱਗਾ ਸੀ, (ਓਹ) ਮਾਨੋਂ ਜੂਏ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਖੇ (ਭਾਵ ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਲੱਗਕੇ) ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ⁶ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਮਲੇ, ਸਿਰ ਨੂੰ ਫੇਰੇ ਪਰ ਓਹ ਵੇਲਾ ਹੱਥੀਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਭਾਵ–"ਕਰਿ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਆਣਿ ਨਿਸਾਰਿਓ ॥ ਖਿਸਰਿ ਗਇਓ ਭੂਮ ਪਰਿ ਡਾਰਿਓ ॥ ਅਰਥਾਤ–ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪੈਰ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਤੇ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੱਟ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਵਿਖਿਆਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਖੇ ਬਿਰਥਾ ਸੁਆਸ ਗੁਆ ਦਿਤੇ, ਗੁਰੂ ਗੋਪ ਕੇ ਏਸ ਹਾਲ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ।

੩. [ਗੁਰ ਗੋਪੂ ਬੇਮੁਖ ਹੈ]।

¹ਆਪਿ ਨ ਵੰਞੈ ਸਾਹੁਰੈ ਸਿਖ ਲੋਕ ਸੁਣਾਵੈ।
²ਕੰਤੁ ਨ ਪੁਛੈ ਵਾਤੜੀ ਸੋਹਾਗੁ ਗਣਾਵੈ।
³ਚੂਹਾ ਖਡ ਨ ਮਾਵਈ ਲਕਿ ਛਜੁ ਵਲਾਵੈ।
⁴ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਹੋਇ ਅਠੂਹਿਆ ਹਥੁ ਸਪੀਂ ਪਾਵੈ।
⁵ਸਰੁ ਸੰਨ੍ਹੇ ਆਗਾਸ ਨੋ ਫਿਰਿ ਮਥੈ ਆਵੈ।
⁶ਦੂਹੀ ਸਰਾਈ ਜਰਦਰੂ ਬੇਮੁਖ ਪਛੁਤਾਵੈ ॥ ੩ ॥

[ਕੰਤੁ=ਭਰਤਾ। ਵਾਤੜੀ=ਗੱਲ। ਸਰੁ=ਬਾਣ।]
[ਜਰਦਰੂ=ਪੀਲਾ ਮੂੰਹ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ।

¹(ਵਹੁਟੀ) ਆਪ ਤਾਂ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਜਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ

ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਤੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)। ੨ਕੁਰਤਾ (ਤਾਂ ਕਦੀ) ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਸੁਹਾਗ ਦੱਸਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਵਡੀ ਸੁਹਾਗਣ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਤੀ ਮੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹੈ)। ੩ਚੂਹਾ ਆਪ ਤਾਂ ਖੁੱਡ ਵਿਖੇ ਮਾਂਵਦਾ ਨਹੀਂ, ਲੱਕ ਨਾਲ ਛੱਜ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ। ੪ਬਿੱਛੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੫(ਜੋ ਪੁਰਖ) ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬਾਣ ਮਾਰੂ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਵੇਗਾ। (ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।) ੬ਬੇਮੁਖ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ) ਦੋਹ ਥਾੜਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਪਛੁਤਾਵੇਗਾ।

ਭਾਵ–"ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ ॥" ਤਥਾ :– "ਕਬੀਰ ਅਵਰਹ ਕਉ ਉਪਦੇਸਤੇ ਮੁਖ ਮੈ ਪਰਿ ਹੈ ਰੇਤੁ ॥ ਰਾਸਿ ਬਿਰਾਨੀ ਰਾਖਤੇ ਖਾਇਆ ਘਰ ਕਾ ਖੇਤੁ ॥" ਰੇਤੁ=ਧਿਕਾਰ। ਖੇਤੁ=ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪੈਲੀ।

ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਆਪਾ ਜਣਾਉਣਾ, ਗੁਰੂ ਗੱਪ ਕੇ ਉਸਤਾਦ ਬਣਨਾ ਅੰਤ ਲਈ ਪਛੁਤਾਵਾ ਸਹੇੜਨਾ ਹੈ।

੪. [ਬੇਮੁਖ ਰਸ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ]।

੧ਰਤਨ ਮਣੀ ਗਲਿ ਬਾਂਦਰੈ ਕਿਹੁ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੈ।
੨ਕੜਛੀ ਸਾਉ ਨ ਸੰਮਲੇ ਭੋਜਨ ਰਸੁ ਖਾਣੈ।
੩ਡਡੂ ਚਿਕੜਿ ਵਾਸੁ ਹੈ ਕਵਲੈ ਨ ਸਿਞਾਣੈ।
੪ਨਾਭਿ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਦੈ ਫਿਰਦਾ ਹੈਰਾਣੈ।
੫ਗੁਜਰੁ ਗੋਰਸੁ ਵੇਚਿਕੈ ਖੜਿ ਸੂੜੀ ਆਣੈ।
੬ਬੇਮੁਖ ਮੂਲਹੁ ਘੁਥਿਆ ਦੁਖ ਸਹੈ ਜਮਾਣੈ ॥੪॥

[ਗੋਰਸੁ=ਦੁਧ। ਸੂੜੀ=ਛਾਣ ਬੂਰਾ। ਜਮਾਣੈ=ਜਮਾਂ ਦੇ।]

੧ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਗਲ ਵਿਖੇ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਮਣੀ (ਪਾਈਏ) ਉਹ ਕੁਝ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਭਾਰ ਹੀ ਗੱਲ ਵਿਖੇ ਸਮਝਕੇ ਸਿੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)। ੨ਕੜਛੀ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ (ਭਾਵੇਂ) ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਅਰ ਖਾਣਿਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ (ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ;–'ਕੜਛੀਆ ਫਿਰੰਨ੍ਹਿ ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣਨਿ ਸੁਞੀਆ')। ੩ਡੱਡੂ ਦਾ ਚਿੱਕੜ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਥੇ ਹੀ) ਕਵਲ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ,) ਸਿਞਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਸਿਵਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ੪ਮਿਰਗ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਹੀ ਕਸਤੂਰੀ ਹੈ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਕਿਧਰੋਂ ਸੁਗੰਧੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਭੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ, ਬੇਮੁਖ ਬਾਹਰ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਦਾ ਥੱਕ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।) ੫ਗੁੱਜਰ ਦੁੱਧ ਵੇਚਕੇ ਖਲ ਅਤੇ ਛਾਣ ਬੂਰਾ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੬(ਤਿਵੇਂ) ਬੇਮੁਖ ਮੂਲ ਥੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਪਿਆ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–"ਪਾਪੀ ਕਰਮ ਕਮਾਂਵਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਏ ਹਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਮਥਨਿ ਮਾਧਾਣੀਆ ਤਿਉ ਮਥੇ ਧ੍ਰਮਰਾਇ ॥"

੫. [ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਦੁਖੀ]।

੧ਸਾਵਣਿ ਵਣਿ ਹਰੀਆਵਲੇ ਸੁਕੈ ਜਾਵਾਹਾ।
੨ਸਭ ਕੋ ਸਰਸਾ ਵਰਸਦੇ ਝੂਰੈ ਜੌਲਾਹਾ।

³ਸਭਨਾ ਰਾਤਿ ਮਿਲਾਵੜਾ ਚਕਵੀ ਦੋਰਾਹਾ।
⁴ਸੰਖੁ ਸਮੁੰਦਹੁ ਸखਣਾ ਰੋਵੈ ਦੇ ਧਾਹਾ।
⁵ਰਾਹਹੁ ਉਝੜਿ ਜੋ ਪਵੈ ਮੁਸੈ ਦੇ ਫਾਹਾ।
⁶ਤਿਉ ਜਗ ਅੰਦਰਿ ਬੇਮੁਖਾਂ ਨਿਤ ਉਭੇ ਸਾਹਾ ॥੫॥

[ਹਰੀਆਵਲੇ=ਹਰੇ ਭਰੇ। ਸਰਸਾ=ਖੁਸ਼ੀ। ਦੋਰਾਹਾ=ਵਿਛੋੜਾ।]

¹ਸਾਵਣ (ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਨਾਲ) ਬ੍ਰਿਛ ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਜੁਵਾਹਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ²ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਸਭਨਾਂ ਦੇ (ਮਨ) ਆਨੰਦਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜੁਲਾਹਾ ਝੂਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪ ਸੁਆਰਥੀ ਹੋਕੇ ਆਪਣੀ ਤਾਣੀ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ³ਰਾਤ ਨੂੰ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ) ਸਭ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਚਕਵੀ (ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਕਰ ਦੋ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ) ਦੋ ਦਿਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ⁴ਸੰਖ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਤੇ ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ) ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ('ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ')। ⁵ਸਿੱਧੇ ਰਸਤਿਓਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਜਾੜ ਨੂੰ ਜਾਵੇ (ਚੋਰ ਲੋਕ ਗਲ ਵਿਖੇ) ਫਾਹਾ ਪਾਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਲੁਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ⁶ਤਿਵੇਂ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਬੇਮੁਖ ਸਦਾ ਉੱਭੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੬. [ਬੇਮੁਖ ਗਿੱਦੜ ਦਾਖ ਹੈ]।

[ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਦੂਏ ਨੂੰ]

¹ਗਿਦੜ ਦਾਖ ਨ ਅਪੜੈ ਆਖੈ ਥੂਹ ਕਉੜੀ।
²ਨਚਣੁ ਨਚਿ ਨ ਜਾਣਈ ਆਖੈ ਭੁਇ ਸਉੜੀ।
³ਬੋਲੇ ਅਗੈ ਗਾਵੀਐ ਭੈਰਉ ਸੋ ਗਉੜੀ।
⁴ਹੰਸਾਂ ਨਾਲਿ ਟਟੀਹਰੀ ਕਿਉ ਪਹੁਚੈ ਦਉੜੀ।
⁵ਸਾਵਣਿ ਵਣ ਹਰੀਆਵਲੇ ਅਕੁ ਜੰਮੈ ਅਉੜੀ।
⁶ਬੇਮੁਖ ਸੁਖੁ ਨ ਦੇਖਈ ਜਿਉ ਛੁਟੜਿ ਛਉੜੀ ॥੬॥

[ਸਉੜੀ=ਤੰਗ। ਅਉੜੀਂ=ਹਾੜ, ਔੜ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਛਉੜੀ=ਦੁਖੀ, ਛੱਡੀ ਹੋਈ।]

¹(ਜਦ) ਗਿੱਦੜ (ਕਿਸੇ) ਦਾਖ (ਦੇ ਬੂਟੇ) ਤੀਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਸੱਕੇ (ਤਦੋਂ) ਥੂਹ ਕਉੜੀ ਆਖ ਕੇ (ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਖੱਟੀ ਟੀਟ ਹੈ, ਆਪ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਦੋਸ਼ ਦਾਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਲਦਾ ਹੈ)। ²(ਨੱਚਣ ਵਾਲੀ) ਨੱਚਣੀ (ਆਪ ਤਾਂ) ਨੱਚਣਾ ਜਾਣਦੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਥਾਉਂ ਭੀੜੀ ਹੈ। ³ਬੋਲੇ ਅੱਗੇ ਜੇਕਰ ਗਾਵੀਏ, ਜਿਹਾ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਤਿਹਾ ਹੀ ਗਉੜੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਦਾ ਰਾਗ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ)। ⁴ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟਟੀਹਰੀ (ਨਿੱਕੀ ਗਟਾਰ) ਕਿਕੁਰ ਦੌੜਕੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ⁵ਸਾਵਣ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਛ (ਜਾਂ ਬਨ) ਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਅੱਕ ਔੜ ਵਿਚ ਉਗਦਾ ਹੈ (ਸਾਵਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਲਦਾ)। ⁶(ਤਿਵੇਂ) ਬੇਮੁਖ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁੱਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੁਖੀ ਹੈ।

ਭਾਵ—ਛੁੱਟੜ ਸੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਔਗੁਣ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਙ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ ਨਲੈਕ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਆਪ ਭੈੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ. ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਮਾੜਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਏਸ ਕਰਕੇ ਪਿੱਠ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

੭. [ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ]।

[੧]ਭੇਡੂੰ ਪੂਛਲਿ ਲਗਿਆ ਕਿਉ ਪਾਰਿ ਲਘੀਐ।
[੨]ਭੂਤੇ ਕੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਨਿਤ ਸਹਸਾ ਜੀਐ।
[੩]ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਰੁਖੜਾ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਕੀਐ।
[੪]ਮਿਰਤਕ ਨਾਲਿ ਵੀਆਹੀਐ ਸੋਹਾਗੁ ਨ ਥੀਐ।
[੫]ਵਿਸੁ ਹਲਾਹਲ ਬੀਜਿਕੈ ਕਿਉ ਅਮਿਉ ਲਈਐ*।
[੬]ਬੇਮੁਖ ਸੇਤੀ ਪਿਰਹੜੀ ਜਮ ਡੰਡ ਸਹੀਐ† ॥ ੭ ॥

[ਵਿਸੁ ਹਲਾਹਲ=ਤੇਲੀਆ ਮਹੁਰਾ।]

[੧]ਭੇਡ ਦੀ ਪੂਛ ਫੜਕੇ (ਕੋਈ ਨਦੀ ਪਾਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ) ਕਿਉਂ ਕਰ ਲੰਘ ਸਕੂ (ਭਾਵ ਨਦੀ ਵਿਚੇ ਹੀ ਗੋਤੇ ਖਾਊ)। [੨]ਭੂਤ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੀਵਣ ਦਾ ਨਿਤ ਸੰਸਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਸੁੱਟੂ)। [੩]ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਜੋਗ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਥੋੜੇ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। [੪]ਮੁਰਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੋਹਾਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਰੰਡੇਪਾ ਹੀ ਰਹੂ)। [੫]ਵਿਸ ਹਲਾਹਲ (ਅਰਥਾਤ ਤੇਲੀਆ ਮਹੁਰਾ) ਬੀਜਕੇ ਕਿੱਕੁਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਫਲ) ਕਟ ਸਕੀਦੇ ਹਨ? (ਭਾਵ ਮੌਤ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੈ)। (ਹੁਣ ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੬]ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਹਾਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ-"ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦੂਰਹਿ ਜਾਈਐ ਭਾਗਿ ॥ ਬਾਸਨ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਿਛੁ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ ...")।

੮, [ਬੇਮੁਖ ਆਪ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ]।

[੧]ਕੋਰੜੂ ਮੋਠੁ ਨ ਰਿਝਈ ਕਰਿ ਅਗਨੀ ਜੋਸੁ।
[੨]ਸਹਸ ਫਲਹੁ ਇਕੁ ਵਿਗੜੈ ਤਰਵਰ ਕੀ ਦੋਸੁ।
[੩]ਟਿਬੈ ਨੀਰੁ ਨ ਠਾਹਰੈ ਘਣਿ ਵਰਸਿ ਗਇਓਸੁ।
[੪]ਵਿਣੁ ਸੈਜਮਿ ਰੋਗੀ ਮਰੈ ਚਿਤਿ ਵੈਦ ਨ ਰੋਸੁ।
[੫]ਅਵਿਆਵਰ ਨ ਵਿਆਵਈ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਓਸੁ।
[੬]ਬੇਮੁਖ ਪੜੈ ਨ ਇਲਮ‡ ਜਿਉ ਅਵਗੁਣ ਸਭਿ ਓਸੁ ॥ ੮ ॥

[ਕੋਰੜੂ=ਕਰੜਾ। ਜੋਸੁ=ਉਬਾਲਾ। ਸਹਸ ਫਲਹੁ=ਹਜ਼ਾਰ ਫਲਾਂ ਵਿਚੋਂ।
ਵਿਗੜੈ=ਨਾ ਠਹਿਰੇ। ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਏ। ਘਣਿ ਵਰਸਿ=ਬੱਦਲ ਵੱਸ ਗਿਆ।
ਅਵਿਆਵਰ=ਸੰਢ, ਨਾ ਪ੍ਰਸੂਤਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ (ਤ੍ਰੀਮਤ)।]

[੧]ਕੋਰੜੂ ਮੋਠ (ਦਾਣਾ) ਰਿੱਝਦਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਅੱਗ ਦੇਕੇ ਕਿੰਨਾ ਉਬਾਲੋ। [੨]ਹਜ਼ਾਰ ਫਲਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਜੇਕਰ) ਇਕ (ਫਲ) ਵਿਗੜ (ਡਿਗ) ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਕੀ ਦੂਖਨ ਹੈ? (ਬ੍ਰਿਛ

*ਪਾ:-"ਅੰਬ ਉਲਹੀਐ, ਅਮਿਓ ਲੁਣੀਐ। †ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਅਗੜ ਪਿਛੜ ਹਨ:-੧. ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ, ੨. ਭੂਤੇ ਕੇਰੀ, ੩. ਭੇਡੇ ਪੂਛਲਿ। ਤੇ ਚੌਥੀ ਸਤਰ ਹੋਰ ਵਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ-ਕੰਚਨ ਕਚੁ ਵਿਆਝੀਐ ਕਿਉ ਲਾਹਾ ਲੀਐ।
‡ਪਾ। ਇਲਿ।

ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਆਪ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ) । [੩]ਟਿਬਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਉੱਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ) ਪੁਰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਦਾ, (ਭਾਵੇਂ ਘਣਾਂ) ਬਦਲ (ਉਸ ਪੁਰ) ਵਰਸ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। [੪]ਪੱਥ ਤੋਂ ਬਾਝ ਰੋਗੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਕੀਮ ਪੁਰ ਚਿਤ ਵਿਖੇ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ (ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ)। [੫]ਸੰਢ ਤ੍ਰੀਮਤ ਪ੍ਰਸੂਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, (ਪਤੀ ਦਾ ਕੀ ਦੂਖਣ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) । [੬](ਗੁਰੂ ਥੋਂ) ਬੇਮੁਖ (ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ 'ਇਲਮ') ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਵਗੁਣ ਉਸੇ ਵਿਖੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਅਵਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੂਰਦਾਸ ਆਪ ਹੀ ਆਰਸੀ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਆਰਸੀ ਦਾ ਕੀ ਆਲਸ ਹੈ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ । ਬੇਮੁਖ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਵੈਰਾਗ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ।

੯. [ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ]।

[੧]ਅੰਨ੍ਹੈ ਚੰਦ ਨ ਦਿਸਈ ਜਗਿ ਜੋਤਿ ਸਬਾਈ।
[੨]ਬੋਲਾ ਰਾਗੁ ਨ ਸਮਝਈ ਕਿਹੁ ਘਟਿ ਨ ਜਾਈ।
[੩]ਵਾਸੁ ਨ ਆਵੈ ਗੁਣਗੁਣੈ ਪਰਮਲੁ ਮਹਿਕਾਈ।
[੪]ਗੁੰਗੈ ਜੀਭ ਨ ਉਘੜੈ ਸਭਿ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਈ।
[੫]ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਗਰੁ ਸੇਵਿਕੈ ਨਿਧਿ ਸਭਨਾ ਪਾਈ।
[੬]ਬੇਮੁਖ ਹਥਿ ਘਘੂਟਿਆ ਤਿਸੁ ਦੋਸੁ ਕਮਾਈ ॥੯॥

[ਘਟਿ=ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ। ਗੁਣਗੁਣੈ=ਨਕ ਫੀਨੇ, ਘ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨੱਕ।]
[ਪਰਮਲੁ=ਚੰਦਨ। ਸਭਿ=ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ। ਘਘੂਟਿਆ=ਘੋਂਗੇ।]

[੧]ਸੂਰਦਾਸ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਉਸ ਦੀ) ਜੋਤਿ ਸਾਰੇ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ। [੨]ਡੋਰੇ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ (ਤਾਂ ਰਾਗ ਦਾ) ਕੁਝ ਘਟ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । [੩]ਜਿਸ ਦੀ ਘ੍ਰਾਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਪਰ ਚੰਦਨ ਮਹਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੇਮੁਖ ਨੂੰ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ) । [੪]ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਜੀਭ ਨਹੀਂ ('ਉਘੜਦੀ') ਖੁਲਦੀ, ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਰਹੱਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ) । [੫]ਸਭਨਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸੇਵ ਕੇ ਨਿਧਿ (ਸੰਪਦਾ) ਪਾ ਲੀਤੀ ਹੈ, (ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖਾਦਿ ਮੋਤੀ ਲੱਭ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ)। [੬]ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਘੋਂਗੇ ਹੀ ਆਏ, ਭਾਵ (ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗ਼ਲਤਾਨ ਰਿਹਾ, ਇਹ) ਉਸ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹੀ ਦੂਸ਼ਨ ਹੈ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਤ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹਨ)।

੧੦. [ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਮਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ] ।

[੧]ਰਤਨ ਉਪੰਨੇ ਸਾਇਰਹੁ ਭੀ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ।
[੨]ਸੁਝਹੁ ਸੁਝਨਿ ਤਿਨਿ ਲੋਅ ਅਉਲੰਗੁ ਵਿਚਿਕਾਰਾ।
[੩]ਧਰਤੀ ਉਪਜੈ ਅੰਨੁ ਧਨੁ ਵਿਚਿ ਕਲਰੁ ਭਾਰਾ।

੪ਈਸਰੁ ਤੁਸੈ ਹੋਰਨਾ ਘਰਿ ਖਪਰੁ ਛਾਰਾ।
੫ਜਿਉ ਹਣਵੰਤਿ ਕਛੋਟੜਾ ਕਿਆ ਕਰੈ ਵਿਚਾਰਾ।
੬ਬੇਮੁਖ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਕਉਣ ਮੇਟਣਹਾਰਾ ॥੧੦॥

[ਸਾਇਰਹੁ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੋਂ। ਸੁਝਹੁ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਥੋਂ। ਅਉਲੰਗੁ=ਕਲੰਕ।]
[ਈਸਰੁ=ਸ਼ਿਵ। ਤੁਸੈ=ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।]

੧ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਥੋਂ ਰਤਨ ਨਿਕਲੇ, ਪਰੰਤੂ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦਾ ਖਾਰਾ ਹੀ ਹੈ। ੨ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ (ਕਾਲਖ) ਦਾ ਕਲੰਕ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚੋਂ ਅੰਨ ਧਨ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਕੱਲਰ (ਉਸ) ਵਿਖੇ ਬਾਹਲਾ ਹੈ। ੪ਸ਼ਿਵ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ (ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੋ ਕੇ) ਵਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ) ਘਰ ਖੱਪਰ ਤੇ ਸੁਆਹ ਹੀ ਹੈ। ੫ਜਿਕੂੰ ਹਨੂੰਮਾਨ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਟੱਪਕੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਆਂਦੀ ਅਰ ਰਾਖਸ਼ ਮਾਰੇ, ਲੰਕਾ ਵਿਖੇ ਫਤੇ ਪਾਈ, ਜੀਵਣ ਬੂਟੀ ਲਿਆਂਦੀ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਤੇੜ) ਕਛਉਟੀ ਹੀ ਰਹੀ, ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰੇ ('ਕਰਮ ਕਰਿ ਕਛਉਟੀ ਮਫੀਟਸਿਰੀ॥' ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਲਿਖੀ ਸੀ ਸੋ ਸਿਰੋਂ ਨਾ ਟਲੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਦ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ ਆਊ ਜੋ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਹੋਊ ਲਾਹ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਗੱਲ ਕੀ ਤਦੋਂ ਇਸਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਕ ਇਹੋ ਤੇੜ ਸੀ, ਲਾਹਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ)। ੬ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦਾ ਲੇਖ ਕੌਣ ਮੇਟ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਭਾਵ- ਬੇਮੁਖ ਭਾਵੇਂ ਸਾਇਰ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਧਰਤੀ, ਸ਼ਿਵ, ਹਨੂੰਮਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਕਈ ਗੱਲੀਂ ਸਮਰਥ ਅਰ ਪੂਰਾ ਬੀ ਹੋਊ ਪਰੰਤੂ ਫੇਰ ਬੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦਾ) ਭਾਰੀ ਦੂਸ਼ਨ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਣੇ ਕਦ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਸਦਾ ਕਲੰਕਤ ਹੀ ਰਹੂ। ਹਨੂੰਮਾਨ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਬੇਮੁਖ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪ ਸੰਪਦਹੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੧. [ਬੇਮੁਖ ਝੂਠਾ ਹੈ]।

੧ਗਾਂਈ ਘਰਿ ਗੋਸਾਂਈਆ ਮਾਧਾਣੁ ਘੜਾਏ।
੨ਘੋੜੇ ਸੁਣਿ ਸਉਦਾਗਰਾ ਚਾਬਕ ਮੁਲਿ ਆਏ।
੩ਦੇਖਿ ਪਰਾਏ ਭਾਜਵਾੜ ਘਰਿ ਗਾਹੁ ਘਤਾਏ।
੪ਸੁਇਨਾ ਹਟਿ ਸਰਾਫ ਦੇ ਸੁਨਿਆਰ ਸਦਾਏ।
੫ਅੰਦਰਿ ਢੋਈ ਨਾ ਲਹੈ ਬਾਹਰਿ ਬਾਫਾਏ।
੬ਬੇਮੁਖ ਬਦਲ ਛਾਵ ਹੈ ਕੂੜੇ ਆਲਾਏ ॥੧੧॥

[ਗੋਸਾਈਆ=ਗੁੱਜਰਾਂ ਮਾਲਕਾਂ। ਭਾਜਵਾੜ=ਖਲਵਾੜੇ। ਬਾਫਾਏ=ਗਿੱਬਣਾ।]
[ਗੱਪਾਂ, ਸ਼ਟੱਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ। ਬਦਲ ਛਾਵ=ਖਿਨ ਭੰਗਰ।]

੧ਗਊਆਂ ਤਾਂ ਗੁੱਜਰਾਂ (ਅਥਵਾ ਮਾਲਕਾਂ) ਦੇ ਘਰ ਹਨ, (ਸ਼ੇਖ ਚਿਲੀ ਨੇ) ਮਧਾਣੀਆਂ ਘੜਾ ਛੱਡੀਆਂ (ਕਿ ਗਊਆਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਮੱਖਣ ਕੱਢਾਂਗੇ)। ੨ਘੋੜੇ ਸੁਦਾਗਰਾਂ (ਵਪਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਘਰ ਸੁਣਕੇ, (ਆਪ ਮੁੱਲ ਲੀਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰ) ਚਾਬਕ (ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਅਗੇਤਰੇ ਹੀ) ਮੁਲ ਲੈ ਛੱਡੇ (ਮਾਰਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਰਖਿਆ)। ੩ਪਰਾਏ ਖਲਵਾੜੇ (ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਬੋਹਲ) ਦੇਖਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਗਾਹ ਘਤਾ ਛੱਡੇ, (ਹਾਲੀ ਵੱਸਣੋਂ ਹੀ ਗਿਆ)। ੪ਸੋਨਾ ਸਰਾਫ ਦੀ ਹੱਟੀ (ਪੁਰ ਬਾਹਲਾ ਵਿਕਦਾ) ਦੇਖਕੇ (ਆਪਣੇ ਘਰ) ਸੁਨਿਆਰੇ ਸਦਵਾਏ (ਕਿ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ ਮੁਲ

ਦੱਸਣਗੇ)। ੫ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਚੱਪਾ) ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ, ਬਾਹਰ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵਡੇ ਪਰਾਹੁਣੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ) । (ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਉਪਰਲਾ ਤੱਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਬੱਦਲ ਵਾਲੀ ਛਾਯਾ ਹੈ, (ਪਲ ਕਿਧਰੇ ਪਲ ਕਿਧਰੇ, ਜੋ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਸੋ) ਕੂੜ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ"। ਵੇਮੁਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕਰਮ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੀਕ ਵਾਂਗੂ ਖਿਨਭੰਗਰ ਹੈ, ਗੱਪਾਂ ਤੇ ਝੂਠ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

੧੨. [ਬੇਮੁਖ-ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ]।

੧ਮਖਣੁ ਲਇਆ ਵਿਰੋਲਿਕੈ ਛਾਹਿ ਛੁਟੜਿ ਹੋਈ।
੨ਪੀੜ ਲਈ ਰਸੁ ਗੰਨਿਅਹੁ ਛਿਲੁ ਛੁਹੈ ਨ ਕੋਈ।
੩ਰੰਗੁ ਮਜੀਠਹੁ ਨਿਕਲੈ ਅਢੁ ਲਹੈ ਨ ਸੋਈ।
੪ਵਾਸੁ ਲਈ ਫੁਲਵਾੜੀਅਹੁ ਫਿਰਿ ਮਿਲੈ ਨ ਢੋਈ।
੫ਕਾਇਆ ਹੰਸੁ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਤਿਸੁ ਕੋ ਨ ਸਥੋਈ।
੬ਬੇਮੁਖ ਸੁਕੇ ਰੁਖ ਜਿਉ ਵੇਖੈ ਸਭ ਲੋਈ ॥੧੨॥

[ਵਿਰੋਲਿਕੈ=ਰਿੜਕ ਕੇ। ਢੋਈ=ਆਸ੍ਰਯ। ਹੰਸੁ=ਜੀਵ।]

੧ਰਿੜਕ ਕੇ ਮੱਖਣ ਕੱਢ ਲਿਆ, (ਪਿੱਛੋਂ 'ਛਾਹ') ਲੱਸੀ ਛੁਟੜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿਕਦਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੨(ਜਦ) ਰਹੁ ਗੰਨੇ ਵਿਚੋਂ (ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ) ਪੀੜਕੇ ਕੱਢ ਲਈ, ਤਾਂ ਪੱਛੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਛੋਂਹਦਾ (ਅੱਗ ਵਿਚ ਬਾਲਣ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ) । ੩ਮਜੀਠ ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਰੰਗ ਕੱਢ ਲਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਕੌਡੀ ਬੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ (ਫੋਗ ਕੂੜੇ ਵਿਖੇ ਸਿੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੪ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਸਨਾ ਲੈ ਲੀਤੀ, ਫੇਰ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ (ਸਾਰੇ ਜੂਠੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੫(ਜਦ) ਦੇਹ ਵਿਚੋਂ (ਹੰਸ') ਜੀਵ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਫਿਰ ਕੌਣ ਸਾਥੀ ਹੈ, (ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਸਾੜੀ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਦੱਬੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਦੇ ਹਨ) । ੬ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ਸੁੱਕੇ ਰੁੱਖ ਵਾਂਙੂ ਹਨ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸੁੱਕੇ ਰੁਖ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਅੱਗ ਵਿਖੇ ਹੀ ਝੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਹੇ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਧਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਮੱਖਣ, ਆਤਮ ਰਸ, ਸੁਰਤ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦਾ ਰੰਗ, ਨਾਮ ਦੀ ਵਾਸ ਰੂਪੀ ਜਿੰਦ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ ਕਦਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ।

੧੩. [ਬੇਮੁਖ ਕਿੱਕੂੰ ਸਾਧੀਦਾ ਹੈ]।

੧ਜਿਉ ਕਰਿ ਖੂਹਹੁ ਨਿਕਲੈ ਗਲਿ ਬਧੇ ਪਾਣੀ।
੨ਜਿਉ ਮਣਿ ਕਾਲੇ ਸਪ ਸਿਰਿ ਹਸਿ ਦੇਇ ਨ ਜਾਣੀ।
੩ਜਾਣ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਤਨਿ ਮਰਿ ਮੁਕੈ ਆਣੀ।
੪ਤੇਲ ਤਿਲਹੁ ਕਿਉ ਨਿਕਲੈ ਵਿਣੁ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ।
੫ਜਿਉ ਮੁਹੁ ਭੰਨੇ ਗਰੀ ਦੇ ਨਲੀਏਰੁ ਨਿਸਾਣੀ।
੬ਬੇਮੁਖ ਲੋਹਾ ਸਾਧੀਐ ਵਗਦੀ ਵਾਦਾਣੀ ॥੧੩॥

[ਗਲਿ ਬਧੇ=ਗਲਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ। ਸਾਧੀਐ=ਸਿੱਧਾ ਕਰੀਦਾ ਹੈ।]
[ਵਗਦੀ ਵਾਦਾਣੀ=ਹਥੌੜਿਆਂ ਦੇ ਵੱਜਦਿਆਂ।]

੧ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ (ਤਦ) ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜਦ (ਘੜੇ ਦਾ) ਗਲਾ (ਰੱਸੇ ਨਾਲ) ਬੱਧਾ ਜਾਵੇ (ਤਿਹਾ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਘੜੇ ਵਾਂਙੂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕੰਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। ੨ਜਿਵੇਂ ਮਣੀ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੱਸਕੇ ਕਦੀ ਦੇਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਅਰਥਾਤ ਮਰਕੇ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)। ੩ਕਸਤੂਰੀ ਹਰਣ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਖੇ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਜਦ) ਮਰਕੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ) ਆਣੀਦੀ ਹੈ (ਲੋਕ ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ)। ੪ਤੇਲ ਤਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘਾਣੀ ਵਿਖੇ ਪੀੜੇ ਬਾਝ ਕਿੱਕੁਰ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੫ਖੋਪੇ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂੰਹ ਭੰਨੀਦਾ ਹੈ ਤਦ ਗਰੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਕੰਮੋਂ ਬਾਝ ਗਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ)। (ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਬੇਮੁਖ ਪਰ ਘਟਾਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬(ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜੋ) ਬੇਮੁਖ (ਹੈ ਉਹ) ਲੋਹੇ (ਸਮਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ 'ਵਦਾਣਾਂ') ਹਥੌੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਹਾਂ ਜੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਤਾਣ ਕੋਈ ਲਏ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਮੂਰਖ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

੧੪. [ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਪੁੱਠਾ ਹੈ]।

੧ਮਹੁਰਾ ਮਿਠਾ ਆਖੀਐ ਰੁਠੀ ਨੋ ਤੁਠੀ।
੨ਬੁਝਿਆ ਵਡਾ ਵਖਾਣੀਐ ਸਾਵਾਰੀ ਕੁਠੀ।
੩ਜਲਿਆ ਠੰਢਾ ਗਈ ਨੋ ਆਈ ਤੇ ਉਠੀ।
੪ਅਹਮਕੁ ਭੋਲਾ ਆਖੀਐ ਸਭਿ ਗਲਿ ਅਪੁਠੀ।
੫ਉਜੜੁ ਤਟੀ ਬੇਮੁਖਾਂ ਤਿਸੁ ਆਖਨਿ ਵੁਠੀ।
੬ਚੋਰੈ ਸੰਦੀ ਮਾਉ ਜਿਉ ਲੁਕਿ ਰੋਵੈ ਗੁਠੀ ॥੧੪॥

[ਰੁਠੀ ਨੋ ਤੁਠੀ=ਗੁੱਸੇ ਹੋਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਠੀ=ਕੋਹੀ।]
[ਠੰਢਾ=ਸੀਤ। ਅਹਮਕੁ=ਮੂਰਖ। ਵੁਠੀ=ਵਸਦੀ ਹੈ।]

੧(ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਉਲਟੀ ਹੈ, ਕਿੱਕੁਰ ਉਲਟੀ ਹੈ ?) ਮਹੁਰਾ (ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਮਿੱਠਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਮਿੱਠਾ ਤੇਲੀਆ'), (ਜੇਕਰ ਮਾਤਾ ਸੀਤਲਾ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ) ਕ੍ਰੋਪਵਾਨ ਹੋਈ (ਦੁਖ ਦੇਂਦੀ) ਨੂੰ ਤੁੱਠੀ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਹੋਈ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੨ਜੇਕਰ (ਦੀਵਾ) ਬੁਝ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਦੀਵਾ) ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ (ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਫੱਕਾ ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਅਰ ਬੱਕਰੀ 'ਕੁਠੀ') ਕੋਹੀ ਹੋਈ ਨੂੰ (ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਕਰੀ) ਸਵਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, (ਹੱਡੀਣੀ ਕੱਢਕੇ ਠੀਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ)। ੩ਸੜੇ ਹੋਏ (ਮੁਰਦੇ) ਨੂੰ ਠੰਢਾ (ਅਰਥਾਤ ਏਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਆਖਦੇ ਹਨ), ਗਈ ਨੂੰ ਆਈ ਤੇ (ਆਈ ਨੂੰ) ਉੱਠੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਤਾਤਪਰਜ ਇਹ ਕਿ ਜਦ ਅੱਖ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਮਾਂਦਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਖ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਅਰ ਕੋਈ ਵਿਧਵਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਬਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰੀਮਤ ਉਠ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਵਸ ਪਈ ਹੈ)। ੪ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਸਿਧਾ ਸਾਧਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਇਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਆਲਾ ਭੋਲਾ ਹੈ ਇੱਕੁਰ) ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਉਲਟੀਆਂ ਹਨ। (ਪੰਜਵੀਂ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਾਰਾ ਤਾਤਪਰਜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) ੫ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀ ('ਤੱਟੀ') ਝੁੱਗੀ ਉੱਜੜਦੀ ਹੈ ਤਦ

ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, (ਗੱਲ ਕੀ ਬੇਮੁਖ ਜਿਹੇ ਹੋਏ ਤਿਹੇ ਨਿੱਜ ਹੋਏ। ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭ ਵਿਖੇ ਅੱਖ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹੈ)। ⁶ਚੋਰ ਦੀ (ਮੁਠੀ ਹੋਈ) ਮਾਊ, ਵਾਂਗੂੰ ਲੁਕਕੇ ਗੁਠ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਰੋਵੇ ਤਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾ ਫੜੀਂਦਾ ਬੀ ਫੜਿਆ ਜਾਊ)।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੁੱਠੇ ਹਨ, ਜਿੱਕੁਰ ਲੋਕੀਂ ਉਲਟ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਨੂੰ ਜੋ ਵੱਸਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉੱਜੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਉਤੋਂ ਤਾਂ ਹੱਸਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ 'ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਕੰਡਾ ਹੇ ॥'

੧੫. [ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫਲ]।

¹ਵੜੀਐ ਕਜਲ ਕੋਠੜੀ ਮੁਹੁ ਕਾਲਖ ਭਰੀਐ।
²ਕਲਰਿ ਖੇਤੀ ਬੀਜੀਐ ਕਿਹੁ ਕਾਜ ਨ ਸਰੀਐ।
³ਟੁਟੀ ਪੀਘੈ ਪੀਘੀਐ ਪੈ ਟੋਏ ਮਰੀਐ।
⁴ਕੰਨਾ ਫੜਿ ਮਨਤਾਰੂਆ ਕਿਉ ਦੁਤਰੁ ਤਰੀਐ।
⁵ਅਗਿ ਲਾਇ ਮੰਦਰਿ ਸਵੈ ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਨ ਫਰੀਐ।
⁶ਤਿਉ ਠਗ ਸੰਗਤਿ ਬੇਮੁਖਾ ਜੀਅ ਜੋਖਹੁ ਡਰੀਐ ॥੧੫॥

[ਕੰਨਾ=ਮੋਢਾ। ਫਰੀਐ=ਰਹਾਇਤਾ, ਵਾਹਰੂ।]

¹(ਜੋ) ਕੱਜਲ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀਐ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਕਾਲਕ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਸੰਗ ਕਲੰਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ)। ²ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਬੀਉ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕੰਮ ਨਾ ਸਰੂ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਮੁਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਬੀ ਨਿਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ³ਟੁਟੀ ਹੋਈ ਪੀਂਘ ਵਿਚ ਜੇ ਝੂਟੇ ਲਈਏ, ਟੋਏ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਮਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਨਾਲ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਕੇ ਮਰੀਦਾ ਹੈ)। ⁴ਮਨਤਾਰੂਆਂ ਦਾ ਮੋਢਾ ਫੜ ਕੇ ਕਿੱਕੁਰ ਕਠਨ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਡੁੱਬਣਹਾਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕੂ)। ⁵(ਜਿਹੜਾ) ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਕੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਸੌਂ ਰਹੇ, ਉਸ ਦੇ ('ਫਰੀਐ') ਵਾਹਰੂ ਨਾ ਹੋਈਏ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਤੇ ਮੰਦ ਬੁਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੁਮਕ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦਾ 'ਨਾਲ' ਕਹੀਏ 'ਸਾਥ' ਨਾ ਫੜੀਐ, ਨਾ ਕਰੀਏ)। ⁶ਬੇਮੁਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੈ, (ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਦੀ ਕੈਦ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਥੋਂ) ਦਿਲੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ।

੧੬. [ਬੇਮੁਖ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਹਨ]।

¹ਬਾਮ੍ਹਣ ਗਾਈ ਵੰਸ ਘਾਤ ਅਪਰਾਧ ਕਰਾਰੇ।
²ਮਦੁ ਪੀ ਜੂਏ ਖੇਲਦੇ ਜੋਹਨਿ ਪਰਨਾਰੇ।
³ਮੁਹਨਿ ਪਰਾਈ ਲਛਮੀ ਠਗ ਚੋਰ ਚਗਾਰੇ।
⁴ਵਿਸਾਸ ਧ੍ਰੋਹੀ ਅਕਿਰਤਘਣ ਪਾਪੀ ਹਤਿਆਰੇ।
⁵ਲਖ ਕਰੋੜੀ ਜੋੜੀਅਨਿ ਅਣਗਿਣਤ ਅਪਾਰੇ।
⁶ਇਕਤੁ ਲੂਇ ਨ ਪੁਜਨੀ ਬੇਮੁਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ॥੧੬॥

[ਕਰਾਰ=ਕਰੜੇ। ਮੁਹਨਿ=ਠੱਗਦੇ। ਚਗਾਰੇ=ਬਟਪਾੜ। ਪਾ:=ਠਗਾਰੇ।]

[੧]ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਨਣਹਾਰੇ ਦੀ, ਗਊ ਦੀ, ਤੇ ਕੁਲ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨੀ ਕਰਾਰੇ ਪਾਪ ਹਨ। [੨]ਮਦਰਾ ਦੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ, ਜੂਏ ਦੇ ਖਿਲਾਰੀ, ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ (ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ) ਤੱਕਣ ਵਾਲੇ। [੩]ਪਰਾਈ ('ਲੱਖਮੀ') ਮਾਯਾ ਚੁਰਾਵਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗ ਲੋਕ (ਜੋ ਦਿਨ ਦੀਵੀਂ ਧੋਖਾ ਦੇਕੇ ਲੁਟਦੇ ਹਨ) 'ਚੋਰ' (ਰਾਤ ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਚਗਾਰੇ (ਬਟਪਾੜ, ਧਾੜਵੀ ਲੋਕ); [੪]ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਘਾਤੀ, ਧ੍ਰੋਹੀ (ਦਗਾ ਦੇਣ ਹਾਰੇ,) ਅਕਿਰਤਘਣ (ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਨਾ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ), ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਹਾਰੇ, (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਨਿਚੋੜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੫](ਉਕਤ ਪਾਪੀ) ਲੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਜੋੜ ਦੇਈਏ (ਫੇਰ) ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਤੇ ਅਪਾਰ ਹੋ ਜਾਣ (ਪਰ) [੬]ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਇਕ ਰੋਮ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਭਾਵ-ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਪਾਪ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਆਯਾਂ, ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤਿਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ, ਸਾਧ ਸੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਰੁੱਸ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਓ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਸਦਾ ਵਧਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਟਨੇ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਪੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੌਲੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

੧੭. [ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਹੱਤਯਾ ਲਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ]।

[੧]ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਗੋਦਾਵਰੀ ਕੁਲਖੇਤ ਸਿਧਾਰੇ।
[੨]ਮਥੁਰਾ ਮਾਇਆ ਅਜੁਧਿਆ ਕਾਂਸੀ ਕੇਦਾਰੇ।
[੩]ਗਇਆ ਪਿਰਾਗ ਸਰਸੁਤੀ ਗੋਮਤੀ ਦੁਆਰੇ।
[੪]ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਹੋਮ ਜਗਿ ਸਭ ਦੇਵ ਜੁਹਾਰੇ।
[੫]ਅਖੀ ਪਰਣੈ ਜੇ ਭਵੈ ਤਿਹੁ ਲੋਇ ਮਝਾਰੇ।
[੬]ਮੂਲਿ ਨ ਉਤਰੈ ਹਤਿਆ ਬੇਮੁਖ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ॥੧੭॥

[ਸਿਧਾਰੇ=ਜਾਤ੍ਰਾ ਕਰੇ। ਦੁਆਰੇ=ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਜੁਹਾਰੇ=ਨਮਸਕਾਰਾਂ।]

[੧]ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ, ਗੋਦਾਵਰੀ ਅਰ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ)। [੨]ਮਥਰਾ, ਮਾਇਆ, ਅਜੁਧਿਆ, ਕਾਂਸ਼ੀ, ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ (ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ)। [੩]ਗਯਾ, ਪ੍ਰਯਾਗ, ਸੁਰਸ੍ਵਤੀ, ਗੋਮਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ (ਪਰਸੇ)। [੪]ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮਾਦਿ ਸਾਧਨ ਅਰ ਹੋਮ ਯੱਗ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ('ਜੁਹਾਰ') ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰੇ। [੫]ਅੱਖਾਂ ਪਰਨੇ ਜੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਭਵੇਂ। [੬](ਫਿਰ ਬੀ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਪਾਪ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਉਤਰੇਗਾ।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹੀ ਜਾਊ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਪ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਊ, "ਪਿਛਲੇ ਅਉਗਣ ਬਖਸਿ ਲਏ ਪ੍ਰਭੁ ਆਗੈ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵੈ ॥" ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਪੂਰਬਲੇ ਸੰਚਤ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪਾਪ ਮਾਫ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਇਤਰ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਘੋਰ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਕਸਾਈ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਕੋਈ ਪਾਪ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਦਾ ਹੈ।

ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤ੍ਰਾਂ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਲੱਥਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿਮੁਖ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਨਹੀਂ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸਾਰੇ ਆਦਰ ਪਤੀਬ੍ਰਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਜੇ ਪਤੀ ਵਿਮੁਖ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਹਨ ਸਭ ਦੀ ਸਾਰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਹੈ,

ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰੇ ਸਭ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ । ਫੇਰ ਜੋ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਸੀ ਉਹ ਕਿਕੂੰ ਲਹੇਗੀ ? ਅਰ ਉਹ ਹੱਤਿਆ ਮਹਾਂ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਹੱਤਿਆ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਕੱਟਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਵੈਦ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਰੋਗ ਕਿਕੂੰ ਦੂਰ ਕਰੂ !

੧੮. [ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝ ਸੁਖ ਨਹੀਂ]।

[1]ਕੋਟੀ ਸਾਦੀ ਕੇਤੜੇ ਜੰਗਲ ਭੂਪਾਲਾ ।
[2]ਥਲੀ ਵਰੋਲੇ ਕੇਤੜੇ ਪਰਬਤ ਬੇਤਾਲਾ।
[3]ਨਦੀਆ ਨਾਲੇ ਕੇਤੜੇ ਸਰਵਰ ਅਸਰਾਲਾ।
[4]ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ ਕੇਤੜੇ ਬਿਸੀਅਰੁ ਪਾਤਾਲਾ ।
[5]ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਭੁਲਿਆ ਭਵਜਲ ਭਰਨਾਲਾ।
[6]ਇਕਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਹਰੇ ਸਭਿ ਆਲ ਜੰਜਾਲਾ ॥੧੮॥

[ਕੋਟੀ ਸਾਦੀ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਵਾਦ (ਵਿਖਯ)। ਜੰਗਲ ਭੂਪਾਲਾ=ਬਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ।]
[ਬੇਤਾਲਾ=ਭੂਤਨੇ। ਸਰਵਰ=ਸਮੁੰਦਰ। ਅਸਰਾਲਾ=ਮਗਰਮੱਛ, ਭੈਦਾਇਕ।]
[ਬਿਸੀਅਰੁ=ਸਰਪ ਭਵਜਲ ਭਰਨਾਲਾ=ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਰਵਾਹ।]

[1]ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਵਾਦਾਂ ਵਿਖੇ (ਅਰਥਾਤ ਵਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਕਈ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ), ਕਈ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਵਿਖਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਨਗਰਾਂ ਤੋਂ ਤਰਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ)। [2]ਕਈ ਥਲਾਂ ਦੇ ਵਰੋਲੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਉਜਾੜੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਈ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਭੂਤ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕੰਦ੍ਰਾ ਵਾਸੀ ਹਨ) (ਗੱਲ ਕੀ ਤਾਲ ਤੋਂ ਘੁੱਥੇ ਹੋਏ ਭਟਕਦੇ ਹਨ) । [3]ਕਈ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਅਸਰਾਲ (ਮਗਰਮੱਛ) ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [4]ਕਈ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਤਾਰੇ ਤੇ ਕਈ ਪਤਾਲ ਦੇ ਸਰਪ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਦੇ ਜਾਂ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਯਾ ਕਈ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਤਾਰੇ ਬਣਦੇ ਕਈ ਸਰਪ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਭੋਗਦੇ ਹਨ)। [5]ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ (ਸਾਰੇ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ('ਭਰਨਾਲ') ਪਰਵਾਹ ਵਿਖੇ ਭੰਭਲਭੂਸੇ ਪਏ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। [6]ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੋਂ) ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਫਜ਼ੀਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਠੱਠੇ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਧਨ ਹਨ ਸਾਰੇ ਗੁਰ ਸ਼ਰਣ ਬਿਨ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ। ਆਨੰਦਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਣਾ, ਉਦਜਾਨ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾਂ, ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਨੇ, ਪਰਬਤਾਂ ਪਰ ਭੂਤਾਂ ਵਾਂਙ ਕੰਦ੍ਰੀਂ ਵੱਸਣਾ, ਮੱਛਾਂ ਵਾਂਙੂ ਤੀਰਥ ਤਪਨੇ, ਪੁਠੇ ਲਟਕਣਾ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਙ, ਸੱਪਾਂ ਵਾਂਙ ਟੋਏ ਪੁੱਟਕੇ ਤਪ ਕਰਨੇ ਸਭ ਭੁਲਾਵਟਾਂ ਹਨ ਜੋ ਭੁਲਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਜਗਜਾਸੂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਕੇ ਉਚਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧੯. [ਬੇਮੁਖ ਕੇਂਦ੍ਰ ਹੀਨ ਹਨ]।

[1]ਬਹੁਤੀ ਘਰੀ ਪਰਾਹੁਣਾ ਜਿਉ ਰਹਦਾ ਭੁਖਾ।
[2]ਸਾਂਝਾ ਬਬੁ ਨ ਰੋਈਐ ਚਿਤਿ ਚਿੰਤ ਨ ਚੁਖਾ।
[3]ਬਹੁਤੀ ਛੁਮੀ ਦਦ ਜਿਉ ਓਹੁ ਕਿਸੈ ਨ ਧੁਖਾ।
[4]ਵਣਿ ਵਣਿ ਕਾਉ ਨ ਸੋਹਈ ਕਿਉ ਮਾਣੈ ਸੁਖਾ।

⁵ਜਿਉ ਬਹੁ ਮਿਤੀ ਵੇਸੁਆ ਤਨਿ ਵੇਦਨਿ ਦੁਖਾ।
⁶ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਪੂਜਨਿ ਹੋਰਨਾ ਬਰਨੇ ਬੇਮੁਖਾ ॥ ੧੯ ॥

[ਬਥੁ=ਵਸਤੂ, ਪਿਤਾ। ਢਢ=ਢੋਲ। ਧੁਖਾ=ਧੂਹ, ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ।]
[ਬਰਨੇ ਬੇਮੁਖ=ਬੇਮੁਖਾ ਕਹੀਦੇ ਹਨ।

¹ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਭੁੱਖਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ²ਸਾਂਝੇ ਬਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਂਦਾ (ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਂ) ਚਿਤ ਵਿਚ ਰਤਾ ਚਿੰਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ³ਬਾਹਲੇ ਡੂੰਮਾਂ ਦੀ ਢਡ ਵਾਂਙੂ (ਜੋ ਵਜਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ) ਧੂਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ⁴(ਜਿਵੇਂ) ਬੂਟੇ ਬੂਟੇ (ਭਟਕਦਾ) ਕਾਉਂ ਸੌਂਕਦਾ ਨਹੀਂ (ਅਰ) ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਾਣਦਾ। ⁵ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵੇਸਵਾ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਤਨ ਨੂੰ ਦੁਖ ਤੇ ਪੀੜਾ (ਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ)। ⁶(ਜੋ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, (ਓਹ) ਬੇਮੁਖ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦਾ ਏਹ ਹਾਲ ਹੈ ਜੋ ਉਪਰ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪਾ :-ਬਰਲੇ ਬੇਮੁਖਾ=ਓਹ ਬੇਥਵ੍ਹੇ ਮੂਰਖ ਹਨ)।

ਭਾਵ=ਜਿਸਦਾ ਮਨ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਲਗ ਗਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਹੀਨ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਚਖਉਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਆਸਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਟਿਕਾਵੇ ਅਰ ਉਪਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਏ।

੨੦. [ਅਣਹੋਂਦਾ ਗਰਬੀ ਭੂਤ ਹੈ]।

¹ਵਾਇ ਸੁਣਾਏ ਛਾਨੰਣੀ ਤਿਸੁ ਊਠ ਊਠਾਲੇ।
²ਤਾੜੀ ਮਾਰਿ ਡਰਾਇਦਾ ਮੈਗਲ ਮਤਵਾਲੇ।
³ਬਾਸਕਿ ਨਾਗੈ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਜਿਉ ਦੀਵਾ ਬਾਲੇ।
⁴ਸੀਹੁ ਸਰਜੈ ਸਹਾ ਜਿਉ ਅਖੀ ਵੇਖਾਲੇ।
⁵ਸਾਇਰ ਲਹਿਰ ਨ ਪੁਜਨੀ ਪਾਣੀ ਪਰਨਾਲੇ।
⁶ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦੇ ਬੇਮੁਖ ਬੇਤਾਲੇ ॥ ੨੦ ॥

[ਵਾਇ=ਵਜਾਕੇ। ਊਠ ਊਠਾਲੇ=ਊਠ ਦੇ ਉਠਾਉਣ ਲਈ।]
[ਪਰਨਾਲੇ=ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਪਰਨਾਲੇ। ਆਪੁ ਗਣਾਇਦੇ=ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ।]

¹ਊਠ ਨੂੰ ਛਾਨਣੀ ਵਜਾਕੇ (ਕੋਈ) ਸੁਣਾਵੇ ਕਿ ਉਹ (ਡਰਕੇ) ਉਠ ਖੜੋਵੇ। ²ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤਾੜੀ ਮਾਰਕੇ ਡਰਾਵੇ (ਕਿ ਉਹ ਨੱਸ ਜਾਵੇ)। ³ਬਾਸ਼ਕ ਨਾਗ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਵੇਂ ਦੀਵਾ ਬਾਲੇ, (ਮਾਨੋਂ ਉਹ ਡਰ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਫੁਕਾਰੇ ਨਾਲ ਦੀਵਾ ਬੁਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ⁴ਸਹਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਲਕੇ ਤਾੜਨਾ ਚਾਹੇ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਰਨਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ)। ⁵(ਜਿਵੇਂ ਕੋਠਿਆਂ ਦੇ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਨਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ⁶(ਤਿਵੇਂ) ਬੇਮੁਖ (ਜੋ ਕੇਂਦਰ ਹੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰੋਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ) ਭੂਤਨੇ ਹਨ (ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ) ਅਣਹੋਂਦਾ (ਬਲ) ਜਤਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਤਯਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਅਤਿ ਖਿੱਲਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਘੜੀ ਦਾ ਕਮਾਨੀ ਫਨਰ ਖੁੱਲ੍ਹਕੇ ਸੱਤਾ ਹੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ ਤੇ ਲੱਠੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ । ਤਿਵੇਂ ਕੇਂਦਰਹੀਨ ਸੁਰਤ ਖਿੰਡੀ ਵਾਲੇ ਬੇਮੁਖ ਭੂਤਨੇ ਸਮਾਨ ਬੇਥਵੇ ਸੱਤਾ ਹੀਨ ਹਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਓਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭੈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈ ਦੇਣ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਹੈ ? ਊਠ ਨੂੰ ਛਾਨਣੀ ਦੀ ਵਾਜ, ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤਾੜੀ, ਨਾਗ ਨੂੰ ਦੀਵਾ, ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸਹੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਰਨਾਲਾ ਭਾਵ ਕੀਹ ਕਿ ਬੇਅਰਥ ।

੨੧. [ਬੇਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਅੜਨਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ] ।

[1]ਨਾਰਿ ਭਤਾਰਹੁ ਬਾਹਰੀ ਸੁਖਿ ਸੇਜ ਨ ਚੜੀਐ ।
[2]ਪੁਤੁ ਨ ਮੰਨੈ ਮਾਪਿਆਂ ਕਮਜਾਤੀ ਵੜੀਐ ।
[3]ਵਣਜਾਰਾ ਸਾਹਹੁ ਫਿਰੈ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਜੜੀਐ ।
[4]ਸਾਹਿਬੁ ਸਉਹੈ ਆਪਣੇ ਹਥੀਆਰੁ ਨ ਫੜੀਐ ।
[5]ਕੂੜੁ ਨ ਪਹੁਚੈ ਸਚ ਨੋ ਸਉ ਘਾੜਤ ਘੜੀਐ ।
[6]ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਕੰਨਿ ਜਿਨਾੜੀਆਂ ਤਿਨ੍ਹਾ ਨਾਲ ਨ ਅੜੀਐ ॥੨੧॥੩੪॥

[ਵੜੀਐ=ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਗਿਣੀਦਾ ਹੈ । ਜੜੀਐ=ਰਹਿੰਦਾ, ਬੱਝਦਾ ।]
[ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਕੰਨਿ=ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ । (ਅ) ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ । ਜਿਨਾੜੀਆਂ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ।]

[1]ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੁਖ ਦੀ ਸੇਜ ਪਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦੀ । [2]ਜੇ ਪੁੱਤ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨੇ ਉਹ ਕਮਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । [3](ਜੋ) ਵਪਾਰੀ (ਆਪਣੇ) ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜਾਵੇ (ਉਸ ਦਾ) ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । [4]ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਕਦੀ) ਹਥਿਆਰ ਨਾ ਫੜੀਏ । [5]ਸਉ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜੀਏ ਪਰ ਝੂਠ ਸੱਚ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । [6]ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਅੜੀਏ ।

ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਛੁੱਟੜ ਤੀਮੀ ਤੇ ਕਮਜਾਤ ਪੁਤਰ, ਬੇਈਮਾਨ ਗੁਮਾਸ਼ਤਾ, ਮਾਲਕਘਾਤੀ ਸੇਵਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਬੇਮੁਖ ਭੈੜਾ ਹੈ । ਬੇਮੁਖ ਝੂਠ ਦੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਨਾਲ ਪਾਜ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚ ਸੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਘੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਹ ਤਾਂ ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪਕ ਕਿਹਾ, ਹੁਣ ਉਸ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੰਨ ਪਾਟੇ ਜੋਗੀ ਆਪਣੀ ਅੜੀ ਲਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੜੀ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਹਨ, ਬੇਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਅੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਤਿਆਗ ਹੀ ਹੈ । ਅੜਨਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ । ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਕੰਨੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਸੋ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਤ੍ਰੀਯਾ ਹਠ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਦਾ ਹਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਅੜਕੇ ਜੇ ਹਾਰੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਮੁਖ ਨਾਲ ਅੜਕੇ ਜੇ ਜੋ ਹਾਰੇ ਤਾਂ ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਜੇ ਜਿੱਤੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤਮੋਗੁਣੀ ਹੋ ਗਈ, ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਗਿਆ ।

--o--

ਵਾਰ ੩੫.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਨਿੰਦਕ]।

੧ਕੁਤਾ ਰਾਜਿ ਬਹਾਲੀਐ ਫਿਰਿ ਚਕੀ ਚਟੈ।
੨ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ ਵਿਹੁ ਮੁਖਹੁ ਸਟੈ।
੩ਪਥਰੁ ਪਾਣੀ ਰਖੀਐ ਮਨਿ ਹਠੁ ਨ ਘਟੈ।
੪ਚੋਆ ਚੰਦਨੁ ਪਰਿਹਰੈ ਖਰੁ ਖੇਹ ਪਲਟੈ।
੫ਤਿਉ ਨਿੰਦਕ ਪਰਨਿੰਦਹੂ ਹਠਿ ਮੂਲਿ ਨ ਹਟੈ।
੬ਆਪਣ ਹਥੀ ਆਪਣੀ ਜੜ ਆਪਿ ਉਪਟੈ ॥੧॥

[ਮੁਖਹੁ=ਮੂੰਹ ਥੋਂ। ਪਲਟੈ=ਲੇਟਦਾ ਹੈ। ਉਪਟੈ=ਪੁੱਟਦਾ ਹੈ।]

੧ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਰਾਜ (ਸਿੰਘਾਸਣ) ਪਰ ਬਹਾਲੀਏ ਫੇਰ (ਬੀ) ਚੱਕੀ ਹੀ ਚੱਟੇਗਾ । ੨ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੁੱਧ (ਬੀ) ਪਿਆਈਏ ਫੇਰ ਬੀ ਮੂੰਹ ਥੋਂ ਵਿਹੁ ਹੀ ਸੱਟੂ । ੩ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਕਿੰਨਾ) ਰੱਖੀਏ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ('ਹਠ') ਕਠੋਰ ਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਘਟੂ । ੪ਖੋਤਾ ਚੋਆ, ਚੰਦਨਾਦਿ (ਸੁਗੰਧੀਆਂ) ਨੂੰ ਤਿਆਗਕੇ ਖੇਹ ਵਿਖੇ ਲੇਟਦਾ ਹੈ, (ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਪੰਜਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਇੱਕੁਰ ਹੀ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹਠ ਤੋਂ ਨਿੰਦਕ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ, (ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਭੋਗਦਾ ਹੈ)। ੬ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪੁੱਟਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਪਾਇ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਾਫਲਿ ਅਪੁਨੈ ਹਾਥ" । ਜਿਹਾਕੁ ਇਕ ਜਣਾ ਇਕ ਬਾਗ ਵਿਚ ਟਾਹਣੀ ਪੁਰ ਬੈਠਾ ਉਸੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਵੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਕ ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਦੇਖਕੇ ਕਿਹਾ, ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਬਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗਮਾਂ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹ ਆਪ ਪੁੱਟਦਾ ਹੈਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੁੱਢ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਫੱਕਾ ਨਾ ਰਹੂ । ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਣ ਵਿਖੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਹਾਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ।

੨. [ਨਿੰਦਕ]।

੧ਕਾਂਉ ਕਪੂਰ ਨ ਚਖਈ ਦੁਰਗੰਧਿ ਸੁਖਾਵੈ।
੨ਹਾਥੀ ਨੀਰਿ ਨੁਵਾਲੀਐ ਸਿਰਿ ਛਾਰੁ ਉਡਾਵੈ।
੩ਤੁੰਮੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਿੰਜੀਐ ਕਉੜਤੁ ਨ ਜਾਵੈ।
੪ਸਿਮਲੁ ਰੁਖੁ ਸਰੇਵੀਐ ਫਲ ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ।
੫ਨਿੰਦਕੁ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣਿਆ ਸਤਿਸੰਗ ਨ ਭਾਵੈ।
੬ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ ਜੇ ਥੀਐ ਸਭੁ ਸਾਥ ਮੁਹਾਵੈ ॥੨॥

[ਨੁਵਾਲੀਐ=ਨੁਵਾਈਏ। ਛਾਰੁ=ਮਿੱਟੀ। ਸਰੇਵੀਐ=ਪਾਲੀਐ।]

੧ਕਾਂ ਕਪੂਰ ਨੂੰ ਚੱਖਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਵਿਸ਼ਟਾ ਹੀ ਭਾਂਵਦਾ ਹੈ । ੨ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨੁਹਾਈਏ ਸਿਰ ਪੁਰ ਸੁਆਹ ਹੀ ਉਡਾਂਵਦਾ ਹੈ। ੩ਤੁੰਮੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਦੁਧ) ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਸਿੰਜੀਏ

ਕੋੜੱਤਣ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ⁴ਸਿੰਮਲ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪਾਲੀਏ ਫਲ (ਉਸ ਥੋਂ ਕੁਝ) ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ⁵(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਨਿੰਦਕ ਲੋਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦਾ (ਸਗਮਾਂ ਨਿੰਦਾ ਵਿਖੇ ਲੋਕ ਵੰਨ੍ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ)। ⁶ਜੇਕਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ (ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ) ਅੱਗੇ ਲੱਗੂ, ਤਦੋਂ ਸਾਰੇ ਸਾਥ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਬੈਠੂ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਓਹ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਦਾ ਧਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ ਚੋਰਾਂ ਥੋਂ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਰ ਆਪ ਨਰਕ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਹਨ।

੩. [ਨਿੰਦਕ]।

¹ਲਸਣੁ ਲੁਕਾਇਆ ਨਾ ਲੁਕੈ ਬਹਿ ਖਾਜੈ ਕੂਣੈ।
²ਕਾਲਾ ਕੰਬਲੁ ਉਜਲਾ ਕਿਉਂ ਹੋਇ ਸਬੂਣੈ।
³ਡੇਮੂ ਖਖਰ ਜੋ ਛੁਹੈ ਦਿਸੈ ਮੁਹਿ ਸੂਣੈ।
⁴ਕਿਤੈ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਈ ਲਾਵਣੁ ਬਿਨੁ ਲੂਣੈ।
⁵ਨਿੰਦਕਿ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰਿਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਵਿਹੂਣੈ।
⁶ਹਲਤਿ ਪਲਤਿ ਸੁਖੁ ਨਾ ਲਹੈ ਦੁਖੀਆ ਸਿਰੁ ਝੂਣੈ ॥੩॥

[ਲਸਣੁ=ਥੋਮ। ਕੂਣੈ=ਖੂੰਜੇ। ਸੂਣੈ=ਸੁਜਿਆ। ਲਾਵਣੁ=ਭਾਜੀ।]

¹ਭਾਵੇਂ ਖੂੰਜੇ ਵਿਖੇ ਬੈਠ ਕੇ (ਭਾਵ ਲੁਕ ਕੇ) ਥੋਮ ਖਾਈਏ, ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਮੁਸ਼ਕ ਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ²ਕਾਲੇ ਭੂਰੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਸਬੂਣ ਮਲੋ, ਕਿੱਕੁਰ (ਉੱਜਲਾ) ਚਿੱਟਾ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। ³ਡੇਮੂੰ ਦੀ ਖੱਖਰ ਨੂੰ ਜੋ ਹੱਥ ਪਾਊ, ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸੁਜਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿੱਸੂ। ⁴ਸਲੂਣੇ (ਜਾਂ ਭਾਜੀ) ਵਿਚ ਲੂਣ ਨਾ ਪਾਓ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਊ। ⁵(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਥੋਂ ਬਾਝ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਫਲ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ⁶ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਦੁਖੀ ਰਹਿਕੇ (ਸਦੀਵ ਕਾਲ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਝੂਣਦੇ (ਹਿਲਾਉਂਦੇ) ਹਨ।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਅੰਤਹਕਰਣ ਠੰਢਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਠੰਢ ਤਾਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵੰਨੀ ਚੜ੍ਹੇ, ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦਾ ਗੰਦ ਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਖਿੰਡੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖਿੰਡੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਕਦੇ ਸੁਖ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿੰਦਕ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਰਸ ਲੈਂਦਾ ਬੀ ਏਥੇ ਸਿਰ ਝੂਣਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖੀ ਰਹੇਗਾ।

੪. [ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ]।

¹ਡਾਇਣੁ ਮਾਣਸ ਖਾਵਣੀ ਪੁਤੁ ਬੁਰਾ ਨ ਮੰਗੈ।
²ਵਡਾ ਵਿਕਰਮੀ ਆਖੀਐ ਧੀ ਭੈਣਹੁ ਸੰਗੈ।
³ਰਾਜੇ ਧੋਹੁ ਕਮਾਂਵਦੇ ਰੈਬਾਰ ਸੁਰੰਗੈ।
⁴ਬਜਰ ਪਾਪ ਨ ਉਤਰਨਿ ਜਾਇ ਕੀਚਨਿ* ਗੰਗੈ।
⁵ਥਰਹਰ ਕੰਬੈ ਨਰਕੁ ਜਮੁ† ਸੁਣਿ ਨਿੰਦਕ ਢੰਗੈ‡।

*ਪਾ:-ਤਟਿ ਤੀਰਥ। †ਪਾ:-ਸਭੁ। ‡ਪਾ:-ਨੰਗੈ।

[6]ਨਿੰਦਾ ਭਲੀ ਨ ਕਿਸੈ ਦੀ ਗੁਰ ਨਿੰਦ ਕੁਢੰਗੈ ॥੫॥

[ਖਾਵਣੀ=ਖਾਣੇ ਵਾਲੀ। ਵਿਕਰਮੀ=ਮੰਦ ਕਰਮੀ। ਸੰਗੈ=ਸੰਗ ਕਰਨਾ।]
[ਰੇਬਾਰ=ਵਿਚੋਲੇ। ਸਫੀਰ। ਸੁਰੰਗੈ=ਰੰਗ ਵਿਚ। ਗੰਗੈ=ਗੰਗਾ ਉਤੇ, ਗੰਗਾ]
[ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਥਾਉਂ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਗਏ]
[ਹਨ, ਹਰ ਮਤ ਲਈ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਉਂ। ਇਥੇ ਗੰਗਾ ਆਮ ਖੁਲੇ ਅਰਥ]
[ਵਿਚ ਹੈ। ਢੰਗੈ=ਕਰਮ। ਕੁਢੰਗੈ=ਖੋਟਾ ਕਰਮ।]

[1]ਡਾਇਣ (ਭਾਵੇਂ) ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ (ਪੁਤ੍ਰ ਧੀ) ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। [2]ਵਡਾ ਕੁਕਰਮੀ (ਬੀ ਜਿਸ ਨੂੰ) ਕਹੀਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਬੀ) ਧੀ ਭੈਣ ਨਾਲ (ਸੰਗ ਕਰਨੋਂ) ਸੰਗਦਾ ਹੈ। [3]ਰਾਜੇ ਆਪੋ ਵਿਖੇ ਧੋਹ (ਖੂੰਨ ਤੇ ਦਗੇ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਚੋਲੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਧ੍ਰੋਹੀ ਰਾਜੇ ਬੀ ਸਫੀਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਅਥਵਾ 'ਰੇਬਾਰ' ਵਿਚੋਲੇ 'ਸੁਰੰਗੈ' ਦਾਰੂ ਦੀਆਂ ਸੁਰੰਗਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੈਰੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਖਿੱਚ ਹੈ)। [4](ਓਹ) ਪਾਪ ਬੱਜਰ (ਵਡੇ ਕਰੜੇ ਤੇ ਕਠੋਰ ਹਨ) ਜੋ ਪਾਪ ਤਿਆਗ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਓਹ ਉਤਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। (ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਕੁਰ ਡੈਣ ਪਾਪਣ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਨੋਂ ਸੰਗਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਿਧਾਂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਣ ਪੁਤ ਖਾਵੇ, ਵਿਕਰਮੀ ਧੀ ਭੈਣ ਭੋਗੇ, ਰਾਜੇ ਸਫੀਰ ਮਾਰ ਦੇਣ, ਪਾਪੀ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪਾਪ ਕਰਨ ਤਦ ਐਸੀ ਭਯਾਨਕ ਦਸ਼ਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿੰਦਕ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਵਧੀਕ ਬੁਰੀ ਹੈ)। [5]ਥਰ ਥਰ ਕੰਬਦੇ (ਥਾਲੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ) ਨਰਕ ਤੇ ਜਮ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਕਰਮ ਸੁਣਕੇ ਕੰਬਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਹਾਇ! ਅਸੀਂ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਈਏ)। (ਅੱਗੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [6]ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਹੀ ਖੋਟਾ ਕਰਮ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪਾਪ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਵ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਨਰਕ ਬੀ ਨੱਕ ਵੱਟਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਪੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਰ ਜਮਰਾਜ ਬੀ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਪਾਪ ਨਾ ਚੰਮੜ ਜਾਵਣ। ਧੁਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਪਾਪ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪਛੁਤਾਯਾਂ ਹਟ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਸਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਯਾਂ ਮਿਟ ਗਏ। ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਪਾਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਦ ਤਕ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦੇ ਜਦ ਤਕ ਜਿਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾ ਬਖਸ਼ਾਵਣ ਤੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਤਾਂ ਢੋਈ ਕਿੱਥੇ ਰਹੀ।

੫. [ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ]।

[1]ਨਿੰਦਾ ਕਰਿ ਹਰਣਾਖਸੈ ਵੇਖਹੁ ਫਲੁ ਵਟੇ।
[2]ਲੰਕ ਲੁਟਾਈ ਰਾਵਣੈ ਮਸਤਕਿ ਦਸ ਕਟੇ।
[3]ਕੰਸੁ ਗਇਆ ਸਣੁ ਲਸਕਰੈ ਸਭ ਦੈਂਤ ਸੰਘਟੇ।
[4]ਵੰਸੁ ਗਵਾਇਆ ਕੈਰਵਾ ਖੂਹਣਿ ਲਖ ਫਟੇ।
[5]ਦੰਤ ਬਕਤ ਸਿਸਪਾਲ ਦੇ ਦੰਦ ਹੋਏ ਖਟੇ।
[6]ਨਿੰਦਾ ਕੋਇ ਨ ਸਿਝਿਓ ਇਉ ਵੇਦ ਉਘਟੇ।

੭ਦੁਰਬਾਸੇ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਯਾਦਵ ਸਭ ਤਟੇ*॥ ੫ ॥

[ਫਲੁ ਵਟੇ=ਫਲ ਲੀਤਾ। ਲੁਟਾਈ=ਖੁਹਾਈ। ਸੰਘਟੇ=ਨਾਸ਼ ਕੀਤੇ।]
[ਵੇਦ=ਸ਼ਿਵ ਸੰਹਤਾ ਮੂਜਬ ਜਿਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਰਚਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਵੇਦ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਸਭ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ। ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ 'ਗ੍ਯਾਨ'।]
[ਉਘਟੇ=ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਟੇ=ਤਾੜੇ, ਉਜਾੜੇ, ਹਤੇ।]

੧ਹਰਨਾਕਸ਼ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਰਦ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਕੀਹ ਫਲ ਪਾਯਾ, (ਭਾਵ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਪਜਸ ਹੋਇਆ)। ੨ਰਾਵਣ ਨੇ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਦੁਆਰ ਪਾਲ ਸੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ) ਲੰਕਾ ਲੁਟਾਈ ਤੇ ਦਸ ਸਿਰ ਕਟਵਾਏ। ੩(ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਕੰਸ ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਸਮੇਤ ਗਿਆ, ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ (ਕੰਸ ਬੀ ਦੁਆਰਪਾਲ ਨਿੰਦਕ ਹੀ ਸੀ)। ੪ਕੈਰਵਾਂ ਦਾ ਵੰਸ ਬੀ (ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਨਾਲ) ਗਿਆ, ਲੱਖਾਂ ਖੂਹਣੀਆਂ (ਫੌਜ ਬੀ) ਫੱਟੀ ਗਈ। ੫ਸਸਪਾਲ ਦੰਤ ਬਕਤ (ਦੇ ਬੀ ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ) ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਹੋਏ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਪਾਯਾ)। ੬ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸਿਝਿਆ ਨਹੀਂ (ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)। ੭ਯਾਦਵਾਂ (ਨੇ ਗੁਰਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗੁਰੂ) ਦੁਰਬਾਸ਼ਾ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇਕੇ ਸਾਰੇ ਯਾਦਵ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤੇ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਚੌਥੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸਾਨੇ, ਉਸ ਦੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਏਥੇ ਸਫੁਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਣਤ ਗਣਨ ਵਾਲਾ ਦੁਖੀ]।

੧ਸਭਨਾ ਦੇ ਸਿਰ ਗੁੰਦੀਅਨ ਗੰਜੀ ਗੁਰੜਾਵੈ।
੨ਕੰਨਿ ਤਨਉੜੇ ਕਾਮਣੀ ਬੂੜੀ ਬਰਿੜਾਵੈ।
੩ਨਥਾਂ ਨਕਿ ਨਵੇਲੀਆਂ ਨਕਟੀ ਨ ਸੁਖਾਵੈ।
੪ਕਜਲ ਅਖੀ ਹਰਣਾਖੀਆ ਕਾਣੀ ਕੁਰਲਾਵੈ।
੫ਸਭਨਾ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵਣੀ ਲੰਗੜੀ ਲੰਗੜਾਵੈ।
੬ਗਣਤ ਗਣੈ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸੁ ਦੁਖਿ ਵਿਹਾਵੈ ॥ ੬ ॥

[ਗੁਰੜਾਵੈ=ਗੁੜਗੁੜ ਕਰਨਾ। ਬੂੜੀ=ਬੁੱਚੀ। ਗਣਤ ਗਣੈ=ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ।]

੧ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਪੁਰ ਵਾਲ ਨਹੀਂ ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਗੁੰਦੀਦੇ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਗੁਰੜਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੨ਬੁੱਚੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ ਨਹੀਂ) ਉਹ ਕਾਮਣੀ (ਸਹੇਲੀਆਂ) ਦੇ ਕੰਨੀਂ 'ਤਨਉੜੇ (ਪਿੱਪਲਵੱਤ੍ਰੇ) ਦੇਖਕੇ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਕੁੜ੍ਹਦੀ ਹੈ)। ੩ਨੱਕ ਵੱਢੀ ਨੂੰ 'ਨਵੇਲੀਆਂ' (ਸਹੇਲਣਾਂ) ਦੇ ਨੱਕੀਂ ਨੱਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਉਂਦੀਆਂ। ੪ਅੱਖੋਂ ਕਾਣੀ 'ਹਰਣਾਖੀਆਂ' (ਅਰਥਾਤ ਹਰਣ ਵਾਂਗੂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਆਂ) ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਕੱਜਲ ਪਿਆ ਵੇਖ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਦੁਖਦੀ ਹੈ)। ੫ਸਾਰੀਆਂ (ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ) ਦੀ ਚਾਲ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਲੰਗੜੀ ਲੰਗੜਾ ਲੰਗੜਾਕੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ, (ਹੇਠ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਪੌੜੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕੱਢਦੇ ਹਨ)। ੬ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ (ਉਹ ਉਪਰ ਕਥੇ ਅਪਾਹਜਾਂ ਵਾਂਗੂੰ) ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕਟੇਗਾ।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਦਾ, ਜੋ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ ਸੋ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਦੂਸ਼ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭੂਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਦੁਖਦਾ ਹੈ।

*ਕਈ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੭. [ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਜਨਮ ਅਕਾਰਥ]।

੧ਅਪਤੁ ਕਰੀਰੁ ਨ ਮਉਲੀਐ ਦੇ ਦੋਸੁ ਬਸੰਤੈ।
੨ਸੰਢਿ ਸਪੁਤੀ ਨਾ ਥੀਐ ਕਣਤਾਵੈ ਕੰਤੈ।
੩ਕਲਰਿ ਖੇਤੁ ਨ ਜੰਮਈ ਘਣਹਰੁ ਵਰਸੰਤੈ।
੪ਪੰਗਾ ਪਿਛੈ ਚੰਗਿਆ ਅਵਗੁਣ ਗੁਣਵੰਤੈ।
੫ਸਾਇਰੁ ਵਿਚਿ ਘੰਘੂਟਿਆ ਬਹੁ ਰਤਨ ਅਣੰਤੈ।
੬ਜਨਮ ਗਵਾਇ ਅਕਾਰਥਾ ਗੁਰੁ ਗਣਤ ਗਣੰਤੈ ॥੭॥

[ਅਪਤੁ=ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਬਾਝ, ਬੇਪੱਤਾ। ਕਣਤਾਵੈ=ਦੋਸ਼ ਦੇਵੇ। ਪੰਗਾ=ਬੁਰੇ ਲੋਕ।]
[ਘੰਘੂਟਿਆ=ਘੋਗੇ।]

੧(ਜਿਕੂੰ) ਕਰੀਰ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਬੇਪੱਤਾ ਨਿਕੰਮਾ ਹੈ) ਫਲੀਭੂਤ ਤਾਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਵੇ (ਤਾਂ ਅਯੋਗ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਨਿੰਦਕ ਆਪਣੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਬਾਂਝ ਤ੍ਰੀਮਤ ਕਦੇ ਪੁੱਤ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਕੰਤ ਪੁਰ ਦੋਸ਼ ਅਰਪੇ (ਤਿਵੇਂ ਔਗੁਣਾਂ ਲਿੱਬੜੇ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣੇ ਝੂਠੇ ਹਨ)। ੩ਕੱਲਰ ਵਿਖੇ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੀ ਭਾਵੇਂ ਬੱਦਲ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਵਰਖਾ ਕਰੇ। ੪ਬੁਰਿਆਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਚੰਗਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਣ ਨਾਲ (ਕਦੀਕੁ) ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਗੁਣਵੰਤਿਆਂ ਨੂੰ ਔਗੁਣ ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਗੇ ਬੁਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕੁ ਹੇਠ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ ਬਾਹਲੇ ਘੁਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਨੰਤ ਰਤਨ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਘੁੱਕੇ ਬੀ ਰਤਨਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ) ੬ਨਿੰਦਕ ਦਾ (ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਨਮ ਅਕਾਰਥ ਹੀ ਜਾਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਧਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਹੈ)।

੮. [ਅਕਿਰਤਘਣ]।

੧ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਪਰਬਤਾ ਅਸਮਾਨ ਖਹੰਦੇ।
੨ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਕੋਟ ਗੜ੍ਹ ਘਰਬਾਰ ਦਿਸੰਦੇ।
੩ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਸਾਇਰਾਂ ਨਦ ਵਾਹ ਵਹੰਦੇ।
੪ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਤਰੁਵਰਾਂ ਫਲ ਸੁਫਲ ਫਲੰਦੇ।
੫ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਰੇ ਜੀਅਜੰਤ ਅਣਗਣਤ ਫਿਰੰਦੇ।
੬ਭਾਰੇ ਭੁਈ ਅਕਿਰਤਘਣ ਮੰਦੀ ਹੂ ਮੰਦੇ ॥੮॥

[ਖਹੰਦੇ=ਖਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਉੱਚੇ। ਸਾਇਰਾਂ=ਸਮੁੰਦ੍ਰ। ਭੁਈ=ਧਰਤੀ ਨੂੰ।]

੧ਉਸ ਨੂੰ (ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਨੂੰ) ਪਰਬਤ ਜਿਹੜੇ ਅਸਮਾਨ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ। ੨ਕੋਟ ਗੜ ਘਰ ਬਾਰ ਜੋ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਏਹ ਭਾਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ੩ਸਮੁੰਦ੍ਰ, ਨਦ ਵਾਹੜੇ ਜੋ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਏਹ ਭਾਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ੪ਉਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਛ ਬੀ ਭਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਬੀ ਭਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੫ਜੀਵ ਜੰਤੂ (ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ) ਅਨਗਿਣਤ ਜੋ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ (ਉਹ ਭੀ) ਕੋਈ ਭਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੬(ਪਰ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਕਿਰਤਘਣ ਭਾਰੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਿਰਤਘਣ) ਮੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਕਿਰਤਘਣ ਤੇ ਆਏ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਕੂੜ

ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਨਿੰਦਕ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਬੀ ਕੋਈ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅਕਿਰਤਘਣ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕੀਤਾ ਨਾਂ ਜਾਣੇ, ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਅਰ ਦੁਖ ਦੇਵੇ । ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫੁਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੯. [ਅਕਿਰਤਘਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ] ।

੧ਮਦ ਵਿਚਿ ਰਿਧਾ ਪਾਇਕੈ ਕੁਤੇ ਦਾ ਮਾਸੁ ।
੨ਧਰਿਆ ਮਾਣਸ ਖੋਪਰੀ ਤਿਸੁ ਮੰਦੀ ਵਾਸੁ ।
੩ਰਤੂ ਭਰਿਆ ਕਪੜਾ ਕਰਿ ਕਜਣੁ ਤਾਸੁ ।
੪ਢਕਿ ਲੈ ਚਲੀ ਚੂਹੜੀ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸੁ ।
੫ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਪੁਛਿਆ ਲਾਹੇ ਵਿਸਵਾਸੁ ।
੬ਨਦਰਿ ਪਵੈ ਅਕਿਰਤਿਘਣੁ ਮਤੁ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ ॥੯॥

[ਮੰਦੀ ਵਾਸੁ=ਖੋਟੀ ਵਾਸ਼ਨਾ । ਕਜਣੁ=ਢੱਕਣ ।]
[ਲਾਹੇ ਵਿਸਵਾਸੁ=ਸੰਸਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਵਿਣਾਸੁ–ਫਿਟ ਜਾਣਾ ।]

੧(ਇਕ ਚੂਹੜੀ ਨੇ) ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰਿੱਧਾ । ੨ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਭੈੜੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਸੀ । ੩ਲਹੂ ਦ ਭਰੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਕੱਜਕੇ । ੪ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਚੂਹੜੀ ਲਈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ੫(ਕਿਸੇ ਨੇ) ਪੁੱਛਿਆ (ਕਿ ਇਸ ਵਿਖੇ ਕਿਹੜੀ ਅਦਭੁਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਤੂੰ ਢੱਕ ਕੇ ਪੜਦੇ ਨਾਲ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?) ਉਸੇ ਦੇ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ । ੬ਜੇਕਰ ਕ੍ਰਿਤਘਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਸ ਪੁਰ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਜਾਊ ਤਾਂ ਇਹ ਫਿਟ ਜਾਊ (ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਖਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਾ ਰਹੂ, ਇਸ ਲਈ ਭੈੜੇ ਲਹੂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਸ ਭੈੜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਨਾ ਜਾਵੇ)।

ਭਾਵ–ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮਹਲਾਂ ਪੁਰ ਕਾਲੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਟੰਗਦੇ ਅਰ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਪੁਰ ਕਾਲਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਟਪਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਥੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਮਾਸ, ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਖੋਪਰੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿਕ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਜ਼ਰ ਟਪਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਬੀ ਕ੍ਰਿਤਘਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਖੋਟੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਵਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਹੋਰ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

੧੦. [ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ] ।

੧ਚੋਰੁ ਗਇਆ ਘਰਿ ਸਾਹ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰਿ ਵੜਿਆ ।
੨ਕੁਛਾ ਕੂਣੇ ਭਾਲਦਾ ਚਉਬਾਰੇ ਚੜਿਆ ।
੩ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਪੰਡ ਬੰਨਿ ਅਗਲਾਈ ਅੜਿਆ ।
੪ਲੋਭ ਲਹਰਿ ਹਲਕਾਇਆ ਲੂਣ ਹਾਂਡਾ ਫੜਿਆ ।
੫ਚੁਖਕੁ ਲੈਕੇ ਚਖਿਆ ਤਿਸ ਕਖੁ ਨ ਖੜਿਆ ।
੬ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਗੁਨਹਗਾਰੁ ਧੜੁ ਧੰਮੜੁ ਧੜਿਆ ॥੧੦॥

[ਕੁਛ ਕੂਣੇ=ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ । ਅਗਲਾਈ ਅੜਿਆ=ਬਹੁਤੇ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ।]
[ਚੁਖਕੁ=ਰਤਾ ਕੁ । ਧੜੁ ਧੰਮੜੁ=ਧੜ ਧੜ ਕਰਕੇ ਢੋਲ ਵਾਂਗੂ ਕੁਟੀਦਾ ਹੈ ।]

੧ਚੋਰ (ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਨੂੰ) ਗਿਆ ਸੀ, ਦੌਲਤਮੰਦ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਿਆ । ੨("ਕੁਛਾ,

ਕੁਣੇਂ') ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇਖਕੇ (ਜਦ ਕੁਝ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ) ਚੁਬਾਰੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ । ੩ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ (ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ) ਦੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ, (ਪਰੰਤੂ 'ਅਗਲਾਈ ਅੜਿਆ') ਹੋਤ (ਮਾਯਾ) ਦੇ (ਲੈਣ ਦੇ ਲਾਲਚ) ਵਿਚ ਫਸਿਆ । ੪ਲੋਭ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹਲਕ ਕੁੱਦਿਆ, ਇਕ ਲੂਣ ਦਾ ਭਾਂਡਾ (ਖੰਡ ਦਾ ਜਾਣ ਕੇ) ਫੜ ਲੀਤਾ । ੫ਰਤੀ ਕੁ ਲੈ ਕੇ ਲੂਣ ਜੀਭ ਪਰ ਰਖਕੇ ਚਖਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਕੱਖ ਬੀ ਨਾ ਲੀਤਾ, (ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਲੂਣ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਹੋਣਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ) । ੬ਕਿਉਂ ਜੋ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਗੁਨਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਰਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ) ਧੜ (ਕਹੀਏ ਢੋਲ) ਵਾਂਗੂ ('ਧੰਮੜ') ਚੋਬਾਂ ਨਾਲ (ਧੜੀ) ਵਜਾਇਦਾ ਹੈ, (ਦੇਹ ਬਿਦੇਹ ਪਿੰਡੇ ਪੁਰ ਚੋਬਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਥਵਾ ਧੜ ਧੜ ਕਰਕੇ ਢੋਲ ਵਾਂਗੂ ਕੁੱਟੀਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਰਤੀ ਜਿੰਨਾ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਇੰਨਾ ਡੰਡ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕ ਬਾਹਲਾ ਚਿਰ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਊ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਿਛੇ ਉਪਕਾਰ ਵਿਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ, ਏਥੇ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੈ । ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਪਕਾਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸਾਹ ਘਾਤ ਕਰਨਾ, ਯਥਾ ਨੌਕਰ ਆਦਿ ਹੋ ਕੇ ਦਗਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਲੂਣ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸੰਣਗੇ।

੧੧. [ਲੂਣ ਖਾਣਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ]।

੧ਖਾਧੇ ਲੂਣ ਗੁਲਾਮ ਹੋਇ ਪੀਹਿ ਪਾਣੀ ਢੋਵੇ।
੨ਲੂਣ ਖਾਇ ਕਰਿ ਚਾਕਰੀ ਰਣਿ ਟੂਕ ਟੂਕ ਹੋਵੇ।
੩ਲੂਣ ਖਾਇ ਧੀ ਪੁਤੁ ਹੋਇ ਸਭ ਲਜਾ ਧੋਵੇ।
੪ਲੂਣੁ ਵਣੋਟਾ ਖਾਇਕੇ ਹਥ ਜੋੜਿ ਖੜੋਵੇ।
੫ਵਾਟ ਵਟਾਊ ਲੂਣੁ ਖਾਇ ਗੁਣੁ ਕੰਠਿ ਪਰੋਵੇ।
੬ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ਗੁਨਹਗਾਰ ਮਰਿ ਜਨਮੁ ਵਿਗੋਵੇ ॥ ੧੧ ॥

[ਟੂਕ ਟੂਕ=ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ। ਲਜਾ ਧੋਵੇ=ਪਤ ਉੱਜਲ ਕਰਨਾ।]
[ਵਣੋਟਾ=ਗੁਮਾਸ਼ਤਾ। ਵਿਗੋਵੇ=ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ।]

੧(ਨੌਕਰ) ਲੂਣ ਖਾਣ ਨਾਲ ਗੁਲਾਮ (ਮੁੱਲ ਲੀਤੇ ਵਾਂਗੂ ਚੱਕੀ) ਪੀਂਹਦਾ ਪਾਣੀ (ਦੀਆਂ ਗਾਗਰਾਂ) ਢੋਂਦਾ ਹੈ । ੨(ਚਾਕਰ) ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ 'ਚਾਕਰੀ' ਕਰਦਾ, ਰਣ ਵਿਖੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ । ੩ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ (ਕੁਟੰਬ ਦੀਆਂ) ਲੱਜਾਂ ਧੋਂਦੇ ਹਨ। ੪(ਸ਼ਾਹ ਦਾ) ਗੁਮਾਸ਼ਤਾ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ (ਮਾਲਕ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਹਥ ਜੋੜਕੇ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ । ੫ਰਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਮੁਸਾਫਰ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਕੰਠ ਵਿਖੇ ਹਾਰ ਪਰੋਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜਿਥੇ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਿਆਂ ਮੂੰਹ ਸੁੱਕਦਾ ਹੈ) । ੬ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਜੋ ਹਰਾਮ ਕਰੇ, ਓਹ ਪਾਪੀ (ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ) ਮਰਦਾ ਜੰਮਦਾ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਦੀ ਧੁਨੀ ਇਹ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਲੂਣ ਖਾ ਕੇ ਹਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਮਰਨ ਜੰਮਣ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੧੨. [ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਝਾਕ]।

[1]ਜਿਉ ਮਰਿਆਦਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਗਊ ਮਾਸ ਅਖਾਜੁ।
[2]ਮੁਸਲਮਾਣਾ ਸੂਅਰਹੁ ਸਉਗੰਦ ਵਿਆਜੁ।
[3]ਸਹੁਰਾ ਘਰਿ ਜਾਵਾਈਐ ਪਾਣੀ ਮਦਰਾਜੁ।
[4]ਸਹਾ ਨ ਖਾਈ ਚੂਹੜਾ ਮਾਇਆ ਮੁਹਤਾਜੁ।
[5]ਜਿਉ ਮਿਠੇ ਮਖੀ ਮਰੈ ਤਿਸੁ ਹੋਇ ਅਕਾਜੁ।
[6]ਤਿਉ ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਝਾਕ ਹੈ ਵਿਹੁ ਖੰਡੂ ਪਾਜੁ ॥੧੨॥

[ਅਖਾਜੁ=ਹਰਾਮ। ਪਾਣੀ ਮਦਰਾ=ਪਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ। ਝਾਕ=ਤੱਕ, ਹਿਰਸ।]
[ਵਿਹੁ ਖੰਡੂ ਪਾਜੁ=ਖੰਡ ਨਾਲ ਗਲੇਫੀ ਹੋਈ ਵਿਖ।]

[1](ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਮਾਲ੍ਹ ਪੂੜੇ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਾਹਲੀ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) ਜਿੱਕੁਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਊ ਦਾ ਮਾਸ ('ਅਖਾਜ') ਹਰਾਮ ਮੰਨ ਕੇ (ਭੱਛਨ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਿਹਾ, ਨਾਉਂ ਸੁਣਕੇ ਬੀ ਮੂੰਹੋਂ ਥੁਕਾਂ ਸਿੱਟਦੇ ਹਨ)। [2]ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸੂਰ ਦੇ ਮਾਸ ਥੋਂ ਅਰ ਵਿਆਜ ਦੇ ਖਾਣ ਥੋਂ ਸੌਂਹ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। [3]ਸਹੁਰਾ ਜਵਾਈ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੀ ਸ਼ਰਾਬ (ਵਾਂਙੂ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਰ ਕੌੜਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੀ ਪਾਣੀ ਸਾਰਖਾ ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਦਾ)। [4]ਚੂਹੜਾ ਸਹੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ) ਮਾਯਾ ਥੋਂ (ਮੁਹਤਾਜ) ਗਰੀਬ ਬੀ ਹੋਵੇ। (ਭਾਵ ਭੁੱਖਾ ਬੀ ਹੋਵੇ)। [5]ਜਿੱਕੁਰ ('ਮਿਠੇ') ਸ਼ਹਤ ਪੁਰ ਮੱਖੀ ਦੇ (ਮਰੇ ਕਹੀਏ) ਮੌਹਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਕਾਜ ਹੋਵੇ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। [6]ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸਿਖ ਲਈ) ਧਰਮਸਾਲਾ (ਦੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਪਦਾਰਥ) ਦੀ ਹਿਰਸ ਖੰਡ ਦੀ ਗਲੇਫੀ ਹੋਈ ਵਿਖ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੱਲ ਕੀ ਜਦ ਬਾਹਲੀ ਪੂਜਾ ਪਚਾ, ਅਰ ਮਾਲ੍ਹ ਪੂੜਿਆਂ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਗੱਫੇ ਲਾ, ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡਕੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਪਰ ਹੱਥ ਫੇਰ ਛੱਡੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਕਤ ਸੌਂਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਹੱਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਣ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਗਰੀਬ, ਮੁਸਾਫਰ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਲਈ ਹਨ, ਨਾਕਿ ਗੁਲਛੱਰੇ ਉਡਾਉਣ ਵਾਸਤੇ।

੧੩. [ਝਾਕ–ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ]।

[1]ਖਰਾ ਦੁਹੇਲਾ ਜਗ ਵਿਚਿ ਜਿਸ ਅੰਦਰਿ ਝਾਕੁ।
[2]ਸੋਇਨੇ ਨੋ ਹਥੁ ਪਾਇਦਾ ਹੁਇ ਵੰਞੈ ਖਾਕੁ।
[3]ਇਠ ਮਿਤ ਪੁਤ ਭਾਇਰਾ ਵਿਹਰਨਿ ਸਭ ਸਾਕੁ।
[4]ਸੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਸਰਾਪੁ ਹੈ ਦੁਰਮਤਿ ਨਾਪਾਕੁ।
[5]ਵਤੈ ਮੁਤੜਿ ਰੰਨ ਜਿਉ ਦਰਿ ਮਿਲੈ ਤਲਾਕੁ।
[6]ਦੁਖੁ ਭੁਖੁ ਦਾਲਿਦ ਘਣਾ ਦੋਜਕ ਅਉਤਾਕੁ ॥ ੧੩ ॥

[ਝਾਕੁ=ਹਿਰਸ। ਇਠ=ਪਿਆਰੇ। ਵਿਹਰਨਿ=ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ]
[ਹਨ। ਮੁਤੜਿ=ਛੁੱਟੜ। ਤਲਾਕੁ=ਧਿਕਾਰ, ਧੱਕੇ ਜਾਣਾ। ਅਉਤਾਕੁ=ਘਰ, ਸਿਥਿਤਿ।]

[1]ਜਿਸ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ [ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਹੋ ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਛੱਡਕੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ) ਝਾਕੀ

ਹੈ ਉਹ ਜਗ ਵਿਖੇ ਖਰਾ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੨]ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖ਼ਾਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੩]ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਾਈ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। [੪]ਸੋਗ, ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਲੱਗਾ ਰਹੂ,, ਖੋਟੀ ਮਤ ਤੇ ਸਦਾ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਰਹੂ (ਆਲਸ ਅਰ ਲਾਲਚ ਤੇ ਕੁਧਾਨ ਦਾ ਭਾਰ ਘੁੱਟੀ ਰਖੇਗਾ)। [੫]ਛੁੱਟੜ ਰੰਨ ਵਾਂਙ ਪਿਆ ਫਿਰੂ (ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਦਰਵਾਜੇ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਮਿਲੂ (ਯਾ ਜਿਸ ਦਰਵਾਜੇ ਜਾ ਖਲੋਊ, ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ)। [੬]ਦੁੱਖ, ਭੁੱਖ ਦਲਿੱਦ੍ਰ ਘਣਾ ਇਥੇ ਰਹੂ ਅਗੇ ਨਰਕ ਵਿਖੇ ਘਰ ਮਿਲੂ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਖੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਅਥਵਾ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਸਵਾਰੇ, ਉਲਟਾ ਪੂਜਾ ਦੀ ਝਾਕ ਪੁਰ ਹੀ ਹੀਰਾ ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਗੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੪. [ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ]।

[੧]ਵਿਗੜੈ ਚਾਟਾ ਦੁਧ ਦਾ ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚੁਖੈ।
[੨]ਸਹਸ ਮਣਾ ਰੂਈ ਜਲੈ ਚਿਣਗਾਰੀ ਧੁਖੈ।
[੩]ਬੂਰੁ ਵਿਣਾਹੇ ਪਾਣੀਐ ਖਉ ਲਾਖਹੁ ਰੁਖੈ।
[੪]ਜਿਉ ਉਦਮਾਦੀ ਅਤੀਸਾਰੁ ਖਈ ਰੋਗ ਮਨੁਖੈ।
[੫]ਜਿਉ ਜਾਲਿ ਪੰਖੇਰੂ ਫਾਸਦੇ ਚੁਗਣ ਦੀ ਭੁਖੈ।
[੬]ਤਿਉ ਅਜਰੁ ਝਾਕ ਭੰਡਾਰਦੀ ਵਿਆਪੈ ਵੇਮੁਖੈ ॥੧੪॥

[ਚਾਟਾ=ਦੁੱਧ ਦਾ ਮਟਕਾ। ਚੁਖੈ=ਕਣੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ। ਧੁਖੈ=ਧੁਖਣ ਨਾਲ]
| ਖਉ ਲਾਖਹੁ=ਲਾਖ ਨਾਲ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ। ਉਦਮਾਦੀ=ਸ਼ੁਦਾਈ ਨੂੰ। |
[ਭੰਡਾਰ=ਧਰਮਸਾਲ ਦੇ ਮਾਲ੍ਰ ਪੂੜੇ ਭਜਨ ਬਾਝ।]

[੧]ਦੁੱਧ ਦਾ ਮਟਕਾ, ਕਾਂਜੀ ਦੀ ਚੁੱਖ (ਇਕ ਕਣੀ) ਨਾਲ ਫਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੨]ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਣਾਂ ਰੂੰ ਇਕ ਚਿੰਗਾਰੀ ਦੇ ਧੁਖਣ ਨਾਲ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੩]ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਲਾਉ ਨੂੰ ਬੂਰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਬ੍ਰਿਛ ਨੂੰ ਲਾਖ ਪੈਣ ਨਾਲ (ਉਸ ਦਾ) ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੪]ਸੌਦਾਈ ਨੂੰ ਅਤੀਸਾਰ ਅਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਈ ਰੋਗ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। [੫]ਜਿਕੂੰ ਪੰਛੀ ਜਾਲੀ ਵਿਖੇ ਦਾਣੇ ਚੁਗਣ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। [੬]ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਂ ਜਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਜਿਸ ਵੇਮੁਖ ਨੂੰ ਵਿਆਪਦੀ ਹੈ, (ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਜੋ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਖੋਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਪੇਟ ਭਰਕੇ ਅਰ ਆਏ ਗਏ ਨਾਲ ਵੰਡਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਓਹ ਅਤਿ ਨਿੰਦਕ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ (ਵੰਡ ਖਾਏ, ਖੰਡ ਖਾਏ। ਅੱਡ ਖਾਏ, ਡੱਡ ਖਾਏ)। ਪੁਨਾ :-'ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ॥" ਆਪਣਾ ਉਦਰ ਪੋਖੀ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਵੱਡਾ ਅਜਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਜੋ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਵੰਡਕੇ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਅਜਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਧਰਮਸਾਲ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਨਿਰਬਾਹ ਤੋਰਨ ਲਈ ਹੈ, ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਧਾਨ ਛਕਣਾ ਭਜਨ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਦਗਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਲੀਤਾ ਤੇ ਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਭਜਨ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਪੂਜਾ ਦੇ ਧਾਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਕਰੇ ਸੋ ਦੁਹੀਂ ਸਰਾਈਂ ਗਿਆ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੧੫. [ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਕਿੱਕੂੰ ਪਚੇ ?]

੧ਅਉਚਰੁ ਝਾਕ ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਚੁਖੁ ਲਗੈ ਚਖੀ।
੨ਹੋਇ ਦੁਕੁਧਾ ਨਿਕਲੈ ਭੋਜਨੁ ਮਿਲਿ ਮਖੀ।
੩ਰਾਤਿ ਸੁਖਾਲਾ ਕਿਉ ਸਵੈ ਤਿਣੁ ਅੰਦਰਿ ਅਖੀ।
੪ਕਖਾ ਦਬੀ ਅਗਿ ਜਿਉ ਓਹੁ ਰਹੈ ਨ ਰਖੀ।
੫ਝਾਕ ਝਕਾਈਐ ਝਾਕਵਾਲੁ ਕਰਿ ਭਖ ਅਭਖਾ।
੬ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਉਬਰੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾ ਲਖੀ॥੧੫॥

[ਅਉਚਰੁ=ਅਚਰ, ਅਭੱਖ। ਝਾਕ ਭੰਡਾਰ ਦੀ=ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤੱਕ।]
[ਚਖੀ=ਚੱਖਣ ਦੀ। ਦੁਕੁਧਾ=ਉਲਟਾ।]

੧ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੀ ਝਾਕ ਖਾਣ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ, (ਪਰੰਤੂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ) ਚੱਖਣ ਦੀ ਚੁੱਖ (ਚਾਹ) ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ੨(ਉਸ ਥੋਂ 'ਦੁਕੁੱਧਾ') ਉਲਟਾ ਹੋਕੇ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ ਮੱਖੀ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਭੋਜਨ ਕੀਤਿਆਂ (ਉਲਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੩ਜਿਸ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਖੇ ਤੀਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਦੱਸੋ!) ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿੱਕੁਰ ਸੌਖਾਂ ਸੌਂ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੪(ਦੱਭ ਦੇ) ਕੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਅੱਗ ਜਿੱਕੁਰ ਦਬਾ ਕੇ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਰਖੀ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ੫ਝਾਕ ਵਾਲਾ ਝਾਕ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾੜਦਾ ਹੈ, (ਜੇਕਰ) ਅਭੱਖ (ਬੀ ਹੋਵੇ ਉਹ) ਭੱਖ (ਹੀ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ, (ਐਸਾ ਲੋਭ ਵਿਚ ਗਿਆ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਇਸ ਖੋਟੇ ਧਾਨ ਤੋਂ ਬਚਨ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ ਓਹ ਬਚੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਉਹ ਧਰਮਸਾਲਾ ਅਰ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਅਰ ਆਏ ਗਏ ਨਾਲ ਵੰਡਕੇ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਭਜਨ ਵਿਚ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ। "ਏਕੁ ਕਬੀਰਾ ਨਾ ਮੁਸੈ ਜਿਨਿ ਕੀਨੀ ਬਾਰਹ ਬਾਟ॥" ਕਬੀਰ ਜੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਧਾਨ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਹਿੱਸੇ ਕਰਕੇ ਵੰਡ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤ੍ਰ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਠੱਗੇ ਨਾ ਗਏ।

੧੬. [ਧਰਮਸਾਲ ਝਾਕੀਆਂ ਦਾ ਲੱਛਣ]।

੧ਜਿਉ ਘੁਣ ਖਾਧੀ ਲਕੜੀ ਵਿਣੁ ਤਾਣਿ ਨਿਤਾਣੀ।
੨ਜਾਣੁ ਡਰਾਵਾ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਨਿਰਜੀਉ ਪਰਾਣੀ।
੩ਜਿਉ ਧੂਅਰੁ ਝੜੁਵਾਲ ਦੀ ਕਿਉ ਵਰਸੈ ਪਾਣੀ।
੪ਜਿਉ ਥਣ ਗਲ ਵਿਚਿ ਬਕਰੀ ਦੁਹਿ ਦੁਧੁ ਨ ਆਣੀ।
੫ਝਾਕੇ ਅੰਦਰਿ ਝਾਕਵਾਲੁ ਤਿਸ ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀ।
੬ਜਿਉ ਚਮੁ ਚਟੈ ਗਾਇ ਮਹਿ ਉਹ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੀ॥੧੬॥

[ਨਿਰਜੀਉ=ਪ੍ਰਾਣ ਰਹਿਤ। ਚਮੁ ਚਟੈ=ਚੰਮ ਦਾ ਚੱਟਣਾ।]

੧ਜਿਕੂੰ ਘੁਣ (ਨਾਮੇ ਕੀੜੇ) ਦੀ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਲੱਕੜੀ ਤਾਣੋਂ ਨਿਤਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨ਜਿਕੂੰ ਪੈਲੀ ਵਿਚ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨਕਲੀ ਅਕਾਰ ਬਣਾਕੇ) ਡਰਾਉਣਾ (ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਲੋਕ ਰਖਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਕੁਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ)। ੩ਜਿੱਕੁਰ ਧੂਏਂ ਥੋਂ ("ਝੜਵਾਲ ਦੀ)

ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਨਹੀਂ ਵਸਦੀ ਹੈ, (ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ 'ਧੂਅਰ' ਹੈ ਗਿਆਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਝੜ ਵਾਲੀ ਕੁਹੀੜ ਵਿਚੋਂ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਵੱਸਦਾ)। ੪ਜਿੱਕੁਰ ਬਕਰੀ ਦੇ ਗਲੇ ਦੇ ਥਣ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ । ੫(ਤਿਹਾ ਹੀ) ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਝਾਕ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਝਾਕ ਵਿਚ ਨਿਸਫਲ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਕੀ ਹੈ ? ੬ਜਿੱਕੁਰ ਗਊ ਅਤੇ ਮੈਂਹ (ਤੂੜੀ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਨਕਲੀ ਵੱਛੇ ਅਤੇ ਕੱਟੇ ਦੇ) ਚੰਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਜਾਣਕੇ ਚੱਟਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਕੇਵਲ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭੁੱਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਝਾਕ ਵਾਲਾ ਬੀ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਸਚੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਝੂਠੇ ਲੋਭ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਚੰਮ ਚੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਾਣ੍ਹ ਪੂੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ।

੧੭. [ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਪ੍ਰੀਛਾ]।

੧ਗੁਛਾ ਹੋਇ ਧਿਕਾਨੂਆਂ ਕਿਉ ਵੁੜੀਐ ਦਾਖੈ।
੨ਅਕੈ ਕੇਰੀ ਖਖੜੀ ਕੋਈ ਅੰਬੁ ਨ ਆਖੈ।
੩ਗਹਣੇ ਜਿਉ ਜਰਪੋਸ ਦੇ ਨਹੀ ਸੋਇਨ ਸਾਖੈ।
੪ਫਟਕ ਨ ਪੁਜਨਿ ਹੀਰਿਆ ਓਇ ਭਰੇ ਬਿਆਖੈ।
੫ਧਉਲੇ ਦਿਸਨਿ ਛਾਹਿ ਦੁਧੁ ਸਾਦਹੁ ਗੁਣ ਗਾਖੈ।
੬ਤਿਉ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਪਰਖੀਅਨਿ ਕਰਤੂਤਿ ਸੁ ਭਾਖੈ॥੧੭॥

[ਵੁੜੀਐ=ਕਹੀਏ । ਜਰਪੋਸ=ਮੁਲੰਮੇ ਦੇ । ਫਟਕ=ਬਿਲੌਰ।]
[ਬਿਆਖੈ=ਭਾਰੇ ਮੁੱਲ ਦੇ । ਗਾਖੈ=ਨਿਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁ ਭਾਖੈ=ਬੋਲਨ ਕਰਕੇ ।]

੧ਧਿਰਕੋਨਿਆਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਦਾਖ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ? (ਨਹੀਂ) । ੨ਅੱਕ ਦੀ ਖੱਖੜੀ ਨੂੰ (ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਅੰਬ ਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵਾਂਗੂੰ ਹੈ) ਅੰਬ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੩ਮੁਲੰਮੇ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਾਖ ਭਰਦਾ ਕਿ ਸੋਨੇ ਦੇ ਹਨ । ੪('ਫਟਕ') ਬਿਲੌਰ ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਹੀਰੇ ਬੇਓੜਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । (ਅਥਵਾ ਬਿਨਾਂ ਆਖੇ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੫ਲੱਸੀ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦੋਵੇਂ ਧਉਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਹਨ, ਸੁਆਦ ਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਨਿਰਨੈ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੬(ਤਿਵੇਂ) ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਦੋਵੇਂ ਕਰਤੂਤ ਅਰ ਬੋਲੀ ਥੋਂ ਪਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਤ ਸੰਤ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਅਮਰ ਕਰਦੇ ਅਰ ਅਸੰਤ ਵਿਖਯ ਵਾਂਙੂ ਪ੍ਰਾਣ ਹਿਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)।

੧੮. [ਚਾਰ ਵਰਣ ਦਾ ਸਾਧ]।

੧ਸਾਵੇ ਪੀਲੇ ਪਾਨ ਹਹਿ ਓਇ ਵੇਲਹੁ ਤੁਟੇ।
੨ਚਿਤਮਿਤਾਲੇ ਫੋਫਲੇ ਫਲ ਬਿਰਖਹੁ ਛੁਟੇ।
੩ਕਥ ਹੁਰੇਹੀ ਭੂਸਲੀ ਦੇ ਚਾਵਲ ਚੁਟੇ।
੪ਚੂਨਾ ਦਿਸੈ ਉਜਲਾ ਦਹਿ ਪਥਰੁ ਕੁਟੇ।
੫ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸਮਾਇ ਮਿਲਿ ਰੰਗੁ ਚੀਚ ਵਹੁਟੇ।
੬ਤਿਉ ਚਹੁਵਰਨਾ ਵਿਚਿ ਸਾਧਹਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਹ ਜੁਟੇ॥ ੧੮ ॥

[ਚਿਤ ਮਿਤਾਲੇ=ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ। ਫੋਫਲੇ=ਸੁਪਾਰੀਆ। ਦਹਿ=ਸਾੜਕੇ।]
[ਚੀਚ ਵਹੁਟੈ=ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਕੀੜਾ। ਮੁਹ ਜੁਟੈ=ਮਿਲਕੇ ਬੈਠਣਾ।]

੧ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਪੱਤ੍ਰ ਸਾਵੇ ਪੀਲੇ ਹੋਕੇ ਵੱਲਾਂ ਥੋਂ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ। ੨ਸੁਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਫੱਲ ਬ੍ਰਿਛ ਤੋਂ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ। ੩ਕੱਥ ('ਹੁਰੇ ਹੀ ਭੂਸਲੇ') ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਭੂਸਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਾਵਲ ਜਿੰਨੀ ('ਚੁੱਟੈ') ਕੁਟਕੇ (ਯਾ ਚੁਟਕੀ ਭਰੀ) ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪ਚੂਨਾ ਚਿੱਟਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਸਾੜਕੇ ਪੱਥਰ ਪੂਰ ਕੁੱਟੀਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਬ੍ਰੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ) (ਅਥਵਾ ਸਾੜਕੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਕੁਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੫ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਗਵਾਕੇ ਜਦ ਚਾਰੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ (ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ, ਚੀਚ ਵਹੁਟੀ ਦਾ ਰੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, (ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੧(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਹ ਕਿ) ਤਿਵੇਂ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ (ਜਦ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਮੂੰਹ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਸਾਧ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ("ਲਾਲੁ ਗੁਲਾਲੁ ਗਹਬਰਾ ਸਚਾ ਰੰਗੁ ਚੜਾਉ॥")।

੧੯. [ਸਾਂਗੀ ਸਾਧ]।

੧ਚਾਕਰ ਸਭ ਸਦਾਇੰਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਾਰੇ।
੨ਨਿਵ ਨਿਵ ਕਰਨਿ ਜੁਹਾਰੀਆ ਸਭ ਸੈ ਹਥੀਆਰੇ।
੩ਮਜਲਸ ਬਹਿ ਬਾਫਾਇੰਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਨਿ ਭਾਰੇ।
੪ਗਲੀਏ ਤੁਰੇ ਨਚਾਇੰਦੇ ਗਜਗਾਹ ਸਵਾਰੇ।
੫ਰਣ ਵਿਚਿ ਪਾਇਆਂ ਜਾਣੀਅਨਿ ਜੋਧ ਭਜਨ ਹਾਰੇ।
੬ਤਿਉ ਸਾਂਗਿ ਸਿਞਾਪਨਿ ਸਨਮੁਖਾ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰੇ॥੧੯॥

[ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਾਰੇ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਭਾ। ਜੁਹਾਰੀਆਂ=ਬੰਦਗੀਆਂ।]
[ਬਾਫਾਇੰਦੇ=ਦਮ ਮਾਰਨਾ। ਸਾਂਗਿ=ਸਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਭੇਖ।]
[ਗਜਗਾਹ=ਹਾਥੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ। ਭਜਨ ਹਾਰੇ=ਕਾਇਰ।]

੧ਨੌਕਰ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੨ਨਿੰਮ੍ਰਭੂਤ ਹੋਕੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਬੰਦਗੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਸਾਰੇ (ਤਲਵਾਰ ਆਦਿ) ਹਥਿਆਰ ਫੜੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ੩ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਣਾਉਂਦੇ ਅਰ ਵਡੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਸੂਰਬੀਰ ਹਾਂ)। ੪ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਨਚਾਉਂਦੇ, ਗਜਗਾਹਾਂ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ। ੫(ਪਰੰਤੂ) ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਰਮੇਂ ਅਰ ਕਾਇਰ ਕੌਣ ਹਨ (ਅਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰੇ ਜੋ ਸਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਸਿਞਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-'ਭਾਈ ਏਹੁ ਤਪਾ ਨ ਹੋਵੀ ਬਗੁਲਾ ਹੈ ਬਹ ਸਾਧ ਜਨਾ ਵੀਚਾਰਿਆ'॥ ਗਲ ਕੀ ਮਨਮੁਖ ਬਿਲੀਆਂ ਵਾਂਙੂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਪਰ ਚੂਹਿਆਂ ਦਾ ਖੜਕਾਰ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਹੜਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਪਰਤਾਵੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਆ ਪਵੇ ਸਨਮੁਖ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਿਤਰਦੇ ਤੇ ਪਰਤਾਵੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬੇਮੁਖ ਕਾਇਰ ਜਾਂ ਭਗੌੜੇ ਨੱਸਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਖਦੇ ਹਨ।

੨੦. [ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ]।

੧ਜੇ ਮਾਂ ਹੋਵੈ ਜਾਰਨੀ ਕਿਉ ਪੁਤ ਪਤਾਰੇ।
੨ਗਾਈ ਮਾਣਕੁ ਨਿਗਲਿਆ ਪੇਟੁ ਪਾੜਿ ਨ ਮਾਰੇ।

³ਜੇ ਪਿਰੁ ਬਹੁ ਘਰੁ ਹੰਢਣਾ ਸਤੁ ਰਖੇ ਨਾਰੇ।
⁴ਅਮਰੁ ਚਲਾਵੈ ਚੰਮ ਦੇ ਚਾਕਰ ਵੇਚਾਰੇ।
⁵ਜੇ ਮਦੁ ਪੀਤਾ ਬਾਮਣੀ ਲੋਇ ਲੁਝਣਿ ਸਾਰੇ।
⁶ਜੇ ਗੁਰ ਸਾਂਗਿ ਵਰਤਦਾ ਸਿਖੁ ਸਿਦਕੁ ਨ ਹਾਰੇ ॥੨੦॥

¹ਜੇਕਰ ਮਾਂ ('ਜਾਰਨੀ') ਵਿਭਚਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਉਸ ਦੀ (ਪਤਾਰੇ=) ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੇ। ²ਜੇਕਰ ਗਊ ਮਾਣਕ ਨਿਗਲ ਜਾਵੇ (ਗਊ ਦਾ) ਪੇਟ ਪਾੜਕੇ ਕੋਈ ਹੱਤਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ³ਜੇਕਰ ਭਰਤਾ ਬਾਹਲੇ ਘਰਾਂ ਵਿਖੇ ਫਿਰਕੇ (ਅਜੋਗ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਤ ਰਖਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਵਿਭਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ)। ⁴ਰਾਜਾ ਦਾ (ਅਮਰ=) ਹੁਕਮ ਚੰਮ ਦੇ ਦਮੜੇ ਚਲਾਵੇ ਤਦ ਚਾਕਰ ਬੇਚਾਰੇ (ਅਰਥਾਤ ਲਾਚਾਰ) ਹਨ, (ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ⁵ਜੇਕਰ ਬਾਹਮਣੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਾਰੇ ਕੱਜਦੇ ਹਨ (ਬਾਹਮਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਨਹੀਂ)। ⁶ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਕੋਈ ਵਰਤੇ (ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਰੀਛਾ ਲਈ ਕੋਈ ਕਠਨ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ) ਸਿੱਖ (ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ) ਨਿਸ਼ਚਯ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਰੱਖੇ।

ਭਾਵ-ਸਿਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਰਥ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਜੇ ਕਦੇ ਸਾਂਗ ਬਣਾਕੇ ਭਰਮਾਵੇ ਤਦ ਸਿੱਖ ਸਿਦਕ ਨਾ ਹਾਰੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਂਗ ਖੋਲੇਗਾ ਸਿੱਖ ਪਛੁਤਾਵੇਗਾ। ਏਥੇ ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਮੂਜਬ ਇਕ ਬਾਤ ਰਹਿ ਗਈ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਐਸਾ ਮੌਕਾ ਆਵੇ ਤਦ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧੇ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਮੇਰਾ ਸਿਦਕ ਰਖ ਲੈ, ਜਿਕੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਪੰਥ ਗੁਰੂ ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਦਕ ਦਾਨ ਦਿਓ। ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਬਨਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੂੰ ਜਦ ਪਰਤਾਯਾ ਤਦ ਤਕਲੀਫ ਝੱਲਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ, ਉਹ ਸਮਝ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ੨੩ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਫੇਰ ਆਪ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੨੧. [ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਵਿਰਲੇ]।

¹ਧਰਤੀ ਉਪਰਿ ਕੋਟਗੜ ਭੁਇਚਾਲ ਕੰਮੰਦੇ।
²ਝਖੜਿ ਆਏ ਤਰੁਵਰਾ ਸਰਬਤ ਹਲੰਦੇ।
³ਡਵਿ ਲਗੈ ਉਜਾੜਿ ਵਿਚਿ ਸਭ ਘਾਹ ਜਲੰਦੇ।
⁴ਹੜ ਆਏ ਕਿਨਿ ਥੰਮੀਅਨਿ ਦਰੀਆਉ ਵਹੰਦੇ।
⁵ਅੰਬਰਿ ਪਾਟੇ ਥਿਗਲੀ ਕੂੜਿਆਰ ਕਰੰਦੇ।
⁶ਸਾਂਗੈ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਤੇ ਸੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥੨੧॥

¹ਜਦ ਭੁਚਾਲ ਆਂਵਦਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਕੋਟ (ਸਾਰੇ ਕੰਮੰਦੇ=) ਕੰਬਦੇ ਹਨ। ²ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਵਗਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਿਛ ਸਾਰੇ ਹਿੱਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ³ਜਦ ਬਨ ਵਿਖੇ (ਡਵ=) ਬਨ ਦੀ ਅੱਗ ਲਗਦੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਘਾਹ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ⁴ਹੜਾਂ ਦੇ ਆਇਆ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਥੰਮ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ⁵ਅੰਬਰ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਨੂੰ 'ਥਿਗਲੀ' (ਟਾਕੀ) ਕੂੜੇ ਲੋਕ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ)। ⁶(ਗੱਲ ਕੀ) ਸਾਂਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਓਹ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੇ) ਦਾਸ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੁਣ ਇਕ ਕਦਮ ਪਿਛੇ ਹਟਕੇ

ਉਸ ਉਕਾਈ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸਿਦਕ ਨਾ ਹਾਰੇ, ਪਰ ਇਹ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਕਠਨ ਹੈ ਅਰ ਵਿਰਲੇ ਬਚਦੇ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਲਾਚਾਰੀ ਦੱਸ ਕੇ ਇਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅਸਲੀ ਭੇਦ ਵਲ ਸਾਨੂੰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੨੨. [ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਸਾਬਤੀ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ]।

੧ਜੇ ਮਾਉ ਪੁਤੈ ਵਿਸੁ ਦੇ ਤਿਸਤੇ ਕਿਸੁ ਪਿਆਰਾ।
੨ਜੇ ਘਰੁ ਭੰਨੈ ਪਾਹਰੂ ਕਉਣੁ ਰਖਣਹਾਰਾ।
੩ਬੇੜੀ ਡੋਬੈ ਪਾਤਣੀ ਕਿਉ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ।
੪ਆਗੂ ਲੈ ਉਝੜਿ ਪਵੈ ਕਿਸੁ ਕਰੈ ਪੁਕਾਰਾ।
੫ਜੇਕਰਿ ਖੇਤੈ ਖਾਇ ਵਾੜਿ ਕੋ ਲਹੈ ਨ ਸਾਰਾ।
੬ਜੇ ਗੁਰ ਭਰਮਾਏ ਸਾਂਗੁ ਕਰਿ ਕਿਆ ਸਿਖੁ ਵਿਚਾਰਾ ॥੨੨॥

੧ਜੇਕਰ ਮਾਂ ਹੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ (ਹੋਰ) ਕਿਸ ਨੂੰ (ਪੁਤ) ਪਿਆਰਾ ਹੈ? (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ)। ੨ਜੇ ਰਾਖਾ ਹੀ ਘਰ ਭੰਨਣ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੌਣ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੩('ਪਾਤਣੀ') ਮਲਾਹ ਹੀ ਬੇੜੀ ਡੋਬਣ ਤੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੪('ਆਗੂ') ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਉਜਾੜ ਵਿਖੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਕਰੇਗਾ? ੫ਜੇਕਰ ਵਾੜ ਹੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ੬ਜੇ ਗੁਰੂ ਹੀ (ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੋਈ) ਸਾਂਗ (ਭੇਖ) ਬਦਲਾਕੇ ਭਰਮਾਇਆ ਚਾਹੇ ਤਦ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਾਣ ਮੇਰਾ ਸਿਦਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਭਰਮ ਜਾਵਾਂ ਤਦ ਮੇਰੀ ਨਿੱਕੀ ਮਰਜ਼ੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ 'ਹਉਮੈਂ' ਹੈ, ਉਸ ਵੱਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਆਤਮਾ ਹੈ ਕੀਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਤਾਂਤੇ ਮੈਂ ਨਿਰਬਲ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਟਪਲਾ ਇਹ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆ ਸਿੱਖ ਆਸਾ ਦਾ ਲੱਕ ਤੋੜ ਕੇ ਭਰਮ ਜਾਵੇ। ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਧੁਨੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਕਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਹਿਰੂਆ ਕਦੀ ਘਰ ਭੰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਾਤਣੀ ਬੇੜੀ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਆਗੂ ਔਝੜ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਵਾੜ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਡੋਬ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸਚਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਨੀਯਤ ਸਿਖ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੇ ਪਰਤਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਂਤੇ ਸਿੱਖ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ, ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ ਢੋਈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਵੇ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ! ਮੈਂ ਅਨਾਥ ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਲਵੋ। ਜਿਕੂੰ ਮਾਂ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਮਾਂ ਦੇ ਮੋਢੇ ਹੀ ਚੰਬੜਦਾ ਤੇ ਮਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਫਰਿਆਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਹਉਮੈ ਦੀ ਟੇਕ ਛੱਡ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰੇ।

ਅਗੇ ਹੁਣ ਅਸਲੀ ਭੇਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਪ ਸਿਖ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਣਗੇ।

੨੩. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਜਲ ਵਿਚਿ ਕਾਗਦ ਲੂਣ ਜਿਉ ਘਿਅ ਚੋਪੜਿ ਪਾਏ।
੨ਦੀਵੇ ਵਟੀ ਤੇਲੁ ਦੇ ਸਭ ਰਾਤਿ ਜਲਾਏ।

[3]ਵਾਇ ਮੰਡਲ ਜਿਉ ਡੋਰ ਫੜਿ ਗੁਡੀ ਓਡਾਏ ;
[4]ਮੁਹ ਵਿਚਿ ਗਰੜ ਦੁਗਾਰ ਪਾਇ ਜਿਉ ਸਪੁ ਲੜਾਏ ।
[5]ਰਾਜਾ ਫਿਰੈ ਫਕੀਰੁ ਹੋਇ ਸੁਣਿ ਦੁਖਿ ਮਿਟਾਏ ।
[6]ਸਾਂਗੈ ਅੰਦਰਿ ਸਾਬਤਾ ਜਿਸੁ ਗੁਰੂ ਸਹਾਏ ॥੨੩॥੩੫॥

[1]ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲੂਣ ਘਿਉ ਵਿਚ ਥਿੰਧੇ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਇਆਂ ਜਿਕੂੰ (ਘੱਟ ਗਲਦੇ ਹਨ)। (ਗਯਾਨੀ ਇਉਂ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੂਣ ਘਿਓ ਦੇ 'ਚੋਪੜ' ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਪਾਓ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਲਦਾ)। [2]ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਵੱਟੀ ਤੇਲ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਲਾ ਸਕੀਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜੋ ਰੂੰ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਸੜ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਤੇਲ ਆਸਰੇ ਰਾਤ ਭਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੜਦੀ)। [3]ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਡੋਰ ਦੇ ਆਸਰੇ ਨਾਲ ਫੜਕੇ ਗੁਡੀ ਉਡਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । [4]ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸੱਪ ਦੀ ਮਣੀ (ਅਥਵਾ ਬੂਟੀ) ਰੱਖਕੇ ਕੋਈ ਸੱਪ ਲੜਾਏ (ਤਾਂ ਸੱਪ ਦਾ ਅਸਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) । [5]ਰਾਜਾ ਫਕੀਰ ਹੋਕੇ (ਰਾਤ) ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਫਿਰੇ ਤਾਂ ਦੁਖ ਸੁਣ ਕੇ ਮਿਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਂਗ ਬਣਾਕੇ ਸਿਖ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) । [6]ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਬਤ ਓਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਗੁਰੂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਅਸਲ ਭੇਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਜਿੱਕੂੰ ਰਾਜਾ ਫਕੀਰ ਦਾ ਭੇਸ ਕਰਕੇ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪਰਜਾ ਦਾ ਦੁਖ ਮੇਟਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜਦ ਕੋਈ ਸਾਂਗ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਧਾਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਤਦ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਰਲਨਾ ਹੈ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਈਏ, ਜੋ ਸਿਖੀ ਗੁਰੂ ਹੀਨ ਨ ਰਹੇ। ਜਦ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀਰ ਰਸ ਨਾਲ ਰਲਾਯਾ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਸਾਜਿਆ ਤਦ ਭਾਵ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਦੇਸ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸੁ ਦੀ ਵਾੜ ਦੇਣੇ ਤੋਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਮੇਂ ਜਾਮੇ ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਮੰਗੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਿਰ ਆਪ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲੈਣੇ ਸੀ, ਸਿਰ ਪੰਥ ਤੇ ਖਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੁਆਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਅਰ ਗੁਰਯਾਈ ਦੀ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਥ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਤੁਰੀ ਚਲੇ । ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆਪ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਕੂੰ ਥਿੰਧੇ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਗਾਲਦਾ ਤਿਕੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸਿਖ ਸਾਂਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹਨ । ਹੁਣ ਧੁਨੀ ਇਹ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਸਾਂਗ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਨਾ ਬਨਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਾਂਗਾ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਸਰਾ ਬਨਾਵੇ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ! ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਲਵੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਹ ਨਿਮਾਣਾ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਪਰ ਹੀ ਢਵੇ ਤਦ ਤੱਤੀ ਵਾ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗੀ।

--o--

ਵਾਰ ੩੬.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੀਣਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ]।

[1]ਤੀਰਥ ਮਝਿ ਨਿਵਾਸੁ ਹੈ ਬਗੁਲਾ ਅਪਤੀਣਾ।
[2]ਲਵੈ ਬਬੀਹਾ ਵਰਸਦੈ ਜਲ ਜਾਇ ਨ ਪੀਣਾ।
[3]ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਿ ਨ ਹੋਵਈ ਪਰਮਲ ਸੰਗਿ ਲੀਣਾ।
[4]ਘੁਘੂ ਸੁਝੁ ਨ ਸੁਝਈ ਕਰਮਾ ਦਾ ਹੀਣਾ।
[5]ਨਾਭਿ ਕਥੂਰੀ ਮਿਰਗ ਦੇ ਵਤੈ ਓਡੀਣਾ।
[6]ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਮੁਹੁ ਕਾਲੇ ਮੀਣਾ।

[ਅਪਤੀਣਾ=ਬੇਪ੍ਰਤੀਤਾ। ਲਵੈ=ਬੋਲੇ। ਓਡੀਣਾ=ਉਦਾਸੀਨ।
[ਮੀਣਾ=ਦਖਣੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜੁਰਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕੌਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮੀਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਲੋਕ ਅਜਬ ਹੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਸਾਫਰਾਂ, ਸੰਗਾਂ ਤੇ ਕਾਫਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ। ਇਥੋਂ ਬੁਰੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੀਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਮ ਅਰਥ ਮੀਸਣਾ ਹੈ। ਕਪਟੀ, ਛਲੀਆ ਜੋ ਉਤੋਂ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਕਪਟੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ "ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥ ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ" ॥ ਕਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਪਟ ਕਰਨੇ ਪਰ 'ਮੀਣਾ' ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਰ ਸੱਚ ਪਿੱਛੇ ਕਪਟੀ ਪੁੱਤ ਦਾ ਬੀ ਲਿਹਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਮੀਣਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂਤੇ ਬੇਮੁਖ ਅਰਥ ਬੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਆਦਮੀ ਜੋ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਪਰ ਰਹੇ, ਧਰਮ ਦਾ ਆਗੂ ਬਣੇ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਚਾਕਰ ਬਨਾਏ ਤੇ ਕਰੇ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤ੍ਰ। ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਰਾਸ ੩ ਅੰਸੂ ੨੫) ਵਿਚ ਸਾਖੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਸਮਝਾਉਣ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਤਨ ਪਰ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਜੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਸਗੋਂ ਮੰਦੇ ਵਾਕਾਂ ਤਕ ਉਤਰ ਪਏ। ਉਥੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਏਹ ੩੬ਵੀਂ ਵਾਰ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਵਾਸਤੇ ਇਹ 'ਮੀਣਾ' ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗੱਦੀ ਨਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।]

[1]ਬਗਲਾ ਤੀਰਥ ਪੁਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਤੀਰਥ ਪੁਰ) ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ (ਕਿ ਇਹ ਭਜਨ ਦਾ ਥਾਉਂ ਹੈ, ਇਥੇ ਪਾਪ ਕਰਨਾ ਜੋਗ ਨਹੀਂ)। [2]ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਲ ਦੇ ਵਰਸਦਿਆਂ ਲਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਲ ਪਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। [3]ਵਾਂਸ ਵਿਖੇ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਭਾਵੇਂ

ਚੰਦਨ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ('ਲੀਣਾ') ਮਗਨ ਰਹੇ । ੪ਉੱਲੂ ਨੂੰ (ਚਾਨਣਾ) ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀਣਾ ਹੈ । ੫ਹਰਨ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਖੇ ਕਸਤੂਰੀ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਹ) ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ (ਝਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘਦਾ) ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ੬ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਪਰ ਮੀਣਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੈ ।

੨. [ਮੀਣੇ ਦਾ ਰਾਜ ਝੂਠ]।

੧ਲੀਲਾਰੀ ਦੇ ਮਟ ਵਿਚਿ ਪੈ ਗਿਦੜੁ ਰਤਾ।
੨ਜੰਗਲ ਅੰਦਰ ਜਾਇਕੈ ਪਾਖੰਡੁ ਕਮਤਾ।
੩ਦਰਿ ਸੇਵੈ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਹੋਇ ਬਹੈ ਅਵਤਾ।
੪ਕਰੈ ਹਕੂਮਤਿ ਅਗਲੀ ਕੂੜੇ ਮਦਿ ਮਤਾ।
੫ਬੋਲਣਿ ਪਾਜ ਉਘਾੜਿਆ ਜਿਉ ਮੂਲੀ ਪਤਾ।
੬ਤਿਉ ਦਰਗਹਿ ਮੀਣਾ ਮਾਰੀਐ ਕਰਿ ਕੂੜੁ ਕੁਪਤਾ ॥੨॥

[ਰਤਾ=ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ। ਕਮਤਾ=ਕਮਾਇਆ। ਅਵਤਾ=ਆਕੜਕੇ।]

੧ਇਕ ਗਿੱਦੜ ਲਿਲਾਰੀ ਦੇ ਮਟਕੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ । ੨ਬਨ ਵਿਖੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਪਾਖੰਡ ਕੀਤਾ (ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਨ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹਾਂ) । ੩ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਉਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਖੜਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਗੀ, ਉਹ ਆਕੜ ਕੇ ਬੈਠਣ ਲੱਗਾ (ਭਾਵ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਘੂਰਨ ਲੱਗਾ) । ੪ਜੀਵਾਂ ਪੁਰ ਬਹੁਤ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਝੂਠੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ, (ਇਕੇਰਾਂ ਜਦ ਗਿੱਦੜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੁਆਂ ਹੁਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਲਗੇ ਉਹ ਬੀ ਬੋਲ ਬੈਠਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆਂ ਗਿਆ) । ੫(ਇਸ) ਬੋਲ ਪੈਣ ਨੇ ਪਾਜ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂਲੀ ਦਾ ਡਕਾਰ (ਪਾਜ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)। (ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਮਿਰਗਾਵਲੀ ਨੇ ਮਾਰਕੇ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਕੂੜਾ ਤੇ ਕੁਪੱਤਾ ਗਿੱਦੜ ਹੈ)। ੬ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਮੀਣਾ ਝੂਠਾ ਤੇ ਕੁਪੱਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ।

੩. [ਮੀਣਾ—ਸੱਚੀ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ]।

੧ਚੋਰੁ ਕਰੈ ਨਿਤ ਚੋਰੀਆਂ ਓੜਕਿ ਦੁਖ ਭਾਰੀ।
੨ਨਕੁ ਕੰਨੁ ਫੜਿ ਵਢੀਐ ਰਾਵੈ ਪਰਨਾਰੀ।
੩ਅਉਘਟ ਰੁਧੇ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਵਿਤੁ ਹਾਰਿ ਜੁਆਰੀ।
੪ਲੰਡੀ ਕੁਹਲਿ ਨ ਆਵਈ ਪਰ ਵੇਲਿ ਪਿਆਰੀ।
੫ਵਗ ਨ ਹੋਵਨਿ ਕੁਤੀਆ ਮੀਣੇ ਮੁਰਦਾਰੀ।
੬ਪਾਪਹੁ ਮੂਲਿ ਨ ਤਗੀਐ ਹੋਇ ਅੰਤਿ ਖੁਆਰੀ ॥ ੩ ॥

[ਓੜਕ=ਅੰਤ ਨੂੰ। ਰਾਵੈ=ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਵਿਤੁ ਹਾਰਿ=ਧਨ ਹਾਰਦਾ ਹੈ।]
[ਜੁਆਰੀ=ਜੂਏ ਬਾਜ। ਕੁਹਲਿ=ਸੁਹਣੀ ਚਾਲ। ਪਰ ਵੇਲਿ=ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ।]

੧ਚੋਰ (ਪਰਾਈਆਂ) ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਅੰਤ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ । ੨ਜੋ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨੱਕ ਕੰਨ ਫੜ ਕੇ ਵੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੩ਔਖੇ ਰਸਤੇ (ਭਾਵ ਜਾਲ ਵਿਖੇ) ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਿਰਗ ਵਾਂਗੂ ਜੁਆਰੀਆ (ਆਪਣਾ) ਧਨ ਹਾਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ੪ਲੰਡੀ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਫੇਰ ਬੀ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਜਾਰੀ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਖੋਟੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਪਰਾਈ ਸ਼ੈ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੁਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਚੋਰੀ ਦਾ ਗੁੜ ਮਿੱਠਾ) । ੫ਕੁੱਤੀਆਂ ਦੇ

ਕਦੇ ਵੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ (ਵਗ ਗਊਆਂ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਮੀਣੇ ਮੁਰਦੇ ਖਾਣੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਕਪਟੀ ਆਗੂ ਹੋਕੇ ਜੇ ਸੰਗ ਮਗਤ ਲਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਗ ਨਿਭ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸੱਚੇ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ ਸੰਗ ਨਿਭ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਰਦਾਰੀ ਏਸ ਆਸ਼ੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਮੁਰਦਾਰੁ ਖਾਇ ॥") ੬ਪਾਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਉੱਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਖੇਹ ਖਰ ਬੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੪. [ਮੀਣਾ—ਜਮਪੁਰ ਜਾਏਗਾ]।

੧ਚਾਨਣਿ ਚੰਦ ਨ ਪੁਜਈ ਚਮਕੈ ਟਾਨਾਣਾ।
੨ਸਾਇਰ ਬੂੰਦ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਉ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ।
੩ਕੀੜੀ ਇਭ ਨ ਅਪੜੈ ਕੂੜਾ ਤਿਸੁ ਮਾਣਾ।
੪ਨਾਨੇਹਾਲ ਵਖਾਣਦਾ ਮਾ ਪਾਸਿ ਇਆਣਾ।
੫ਜਿਨ ਤੂੰ ਸਾਜਿ ਨਿਵਾਜਿਆ ਦੇ ਪਿੰਡੁ ਪਰਾਣਾ।
੬ਮੁਢਹੁ ਘੁਥਹੁ ਮੀਣਿਆ ਤੁਧੁ ਜਮਪੁਰ ਜਾਣਾ ॥੪॥

[ਇਭ=ਹਾਥੀ। ਨਾਨੇਹਾਲ=ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ, ਭਾਵ ਮਾਪੇ ਛਡ ਕੇ]
[ਨਾਨਕੇ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ।]

੧ਟਨਾਣਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ (ਰਾਤ ਨੂੰ) ਚਮਕੇ (ਪਰੰਤੂ) ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੨ਬੂੰਦ ਕਦੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ (ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਗਲ) ਕਿਵੂੰ ਕਹੀ ਜਾਵੇ। ੩ਕੀੜੀ ਹਾਥੀ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਝੂਠਾ ਹੈ। ੪ਇਆਣਾ ਹੋਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆਕੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵੇ (ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਹ ਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਦੇ ਨਹੀਂ)। ਅੱਗੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਛੀਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੫,੬ਮੀਣਿਆ! ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਅਤੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ ਪਿੰਡ ਅਰ ਪ੍ਰਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, (ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣੇਗਾ ਅਰ ਸਚ ਤੇ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਰਸਤਿਓਂ ਭੁੱਲਾ ਫਿਰੇਂਗਾ ਤਦ) ਹੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਘੁੱਥੇ ਹੋਏ! ਤੂੰ ਜਮ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਜਾਏਂਗਾ।

ਭਾਵ—ਮੀਣੇ ਪਦ ਦੀ ਵਿਤਪਤੀ ਚਾਹੇ ਉਸ ਜੁਰਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕੌਮ ਤੋਂ ਲਓ, ਚਾਹੇ ਮੀਸਣੇ ਦਾ ਮੀਣਾ ਲਓ, ਚਾਹੇ ਉਸ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੇ ਕਪਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲਓ, ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਕਪਟ ਸੂਚਨ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂਤੇ ਕਪਟੀ ਤੇ ਡਿੰਭੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖਯਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

੫. [ਮੀਣੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਖੋਟੀ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ]।

੧ਕੇਹਾ ਦਿਸੈ ਉਜਲਾ ਮਸੁ ਅੰਦਰਿ ਚਿਤੇ।
੨ਹਰਿਆ ਤਿਲੁ ਬੂਆੜ ਜਿਉ ਫਲੁ ਕੰਮੁ ਨ ਕਿਤੇ।
੩ਜੇਹੀ ਕਲੀ ਕਨੇਰ ਦੀ ਮਨ ਤਨ ਦੁਹੁ ਭਿਤੇ।
੪ਪੇਂਝੂ ਦਿਸਨਿ ਰੰਗੁਲੇ ਮਰੀਐ ਅਗਲਿਤੇ।
੫ਖਰੀ ਸੁਆਲਿਓ ਵੇਸੁਆ ਜੀਅ ਬਝਾ ਇਤੇ।
੬ਖੋਟੀ ਸੰਗਤਿ ਮੀਣਿਆ ਦੁਖ ਦੇਂਦੀ ਮਿਤੇ ॥ ੫ ॥

[ਉਜਲਾ=ਚਿੱਟਾ। ਦੁਹੁ ਭਿਤੈ=ਦੁਭਾਤੀਆ। ਪੇਂਝੂ=ਕਰੀਰ ਦਾ ਫਲ।]
[ਅਗਲਿਤੇ=ਬਹੁਤੇ। ਸੁਆਲਿਓ=ਸੋਹਣੀ। ਬਝਾ ਇਤੇ=ਚਿਤ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਵਲ।]

[1]ਕੇਹਾਂ (ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਧਾਤੂ) ਚਿੱਟਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ) ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਲਖ ਚਿੱਤ੍ਰਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦੁਭਾਂਤੀਆ ਹੈ)। [2]ਜਿਕੂੰ ਹਰਿਆ ਬੂਆੜ ਦਾ ਬੂਟਾ ਤਿਲਾਂ (ਦੇ ਖੱਤੇ ਵਿਖੇ ਉੱਗਦਾ ਹੈ,) ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। [3]ਕਨੇਰ ਦੀ ਕਲੀ ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ ਦੋ ਭਾਂਤਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਹੁਲੀ ਹੈ)। [4]ਪੇਂਝੂ ਦੇ ਫਲ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਹਲੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। [5]ਵੇਸਵਾ ਖਰੀ ਸੋਹਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਪਰ) ਚਿਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿਖੇ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [6]ਹੇ ਮੀਣੇ! ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ (ਅੰਤ) ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਖ ਦੇਂਦੀ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਮੀਣਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਖੋਟੀ ਹੈ, ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

੬. [ਮੀਣਾ--ਨਕਟ ਪੰਥ ਨਰਕ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ]।

[1]ਬਧਿਕੁ ਨਾਦੁ ਸੁਣਾਇਕੈ ਜਿਉ ਮਿਰਗੁ ਵਿਸਾਹੈ।
[2]ਝੀਵਰੁ ਕੁੰਡੀਮਾਸੁ ਲਾਇ ਜਿਉ ਮਛੀ ਫਾਹੈ।
[3]ਕਵਲੁ ਦਿਖਾਲੈ ਮੁਹ ਖਿੜਾਇ ਭਵਰੈ ਵੇਸਾਹੈ।
[4]ਦੀਪਕ ਜੋਤਿ ਪਤੰਗ ਨੋ ਦੁਰਜਨ ਜਿਉ ਦਾਹੈ।
[5]ਕਾਲਬੂਤ ਹੋਇ ਹਸਤਨੀ ਮੈਗਲੁ ਉਮਾਹੈ।
[6]ਤਿਉ ਨਕਟ ਪੰਥੁ ਹੈ ਮੀਣਿਆ ਮਿਲਿ ਨਰਕ ਨਿਬਾਹੈ ॥੬॥

[ਵਿਸਾਹੈ=ਭਰਮਾਕੇ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਾਤ੍ਰ-ਵਿਣਾ ਹੈ=ਮਾਰਦਾ ਹੈ।]
[ਵੇਸਾਹੈ=ਭਰੋਸਾ ਬਨ੍ਹਾਉਣਾ। ਮੈਗਲੁ=ਹਾਥੀ। ਨਕਟ ਪੰਥੁ=ਮੰਦਾ ਪੰਥ।]

[1]ਸ਼ਿਕਾਰੀ (ਘੰਟਾਹੇੜੀ ਦਾ) ਨਾਦ (ਵਾਜਾ) ਸੁਣਾਕੇ ਜਿੱਕੁਰ ਮਿਰਗ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। [2]ਮਾਛੀ ਕੁੰਡੀ ਵਿਖੇ ਮਾਸ (ਦੀ ਬੋਟੀ) ਲਾਕੇ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਫਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। [3]ਕਵਲ (ਦਾ ਫੂਲ) ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਖਿੜਾਕੇ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਭਵਰਾ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਵਿਸਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ)। [4]ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਵੈਰੀ ਵਾਂਙੂ ਭੰਬਟ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸਿਟਦੀ ਹੈ। [5]ਕਲਬੂਤੀ ਹਥਨੀ ਹੋਕੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਕੈਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [6]ਮੀਣਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਮੁਖਾਂ)) ਦਾ ਨਕਟਾ ਪੰਥ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਪਤਾ ਪੰਥ) ਹੈ, (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਨਰਕ ਵਿਖੇ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਡਿੰਭੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਨਰਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੭. [ਮੀਣਾ--ਸੰਗਤ ਨਿਰਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ]।

[1]ਹਰਿ ਚੰਦਉਰੀ ਦੇਖਿਕੈ ਕਰਦੇ ਭਰਵਾਸਾ।
[2]ਥਲ ਵਿਚ ਤਪਨ ਭਠੀਆ ਕਿਉ ਲਹੈ ਪਿਆਸਾ।
[3]ਸੁਹਣੇ ਰਾਜੁ ਕਮਾਈਐ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸਾ।
[4]ਛਾਇਆ ਬਿਰਖੁ ਨ ਰਹੈ ਥਿਰੁ ਪੁਜੈ ਕਿਉ ਆਸਾ।
[5]ਬਾਜੀਗਰ ਦੀ ਖੇਡ ਜਿਉ ਸਭੁ ਕੂੜੁ ਤਮਾਸਾ।
[6]ਰਲੈ ਜੁ ਸੰਗਤਿ ਮੀਣਿਆ ਉਠਿ ਚਲੈ ਨਿਰਾਸਾ ॥੭॥

[ਤਪਨ ਭਠੀਆ=ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਸੁਹਣੇ=ਸੁਫਨੇ ਵਿਖੇ।]

¹ਹਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਨਗਰੀ (ਅਰਥਾਤ ਧੂੰਏ ਧਾਰ) ਨੂੰ (ਨਗਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਾਂਗੂ) ਵੇਖਕੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਇਹ ਸਚਾ ਨਗਰ ਵਸਦਾ ਹੈ)। ²ਜਿਸ ਥਲ ਵਿਖੇ ਭੱਠ ਤਪਣ (ਅਰਥਾਤ ਕਹਿਰ ਦੀ ਧੁੱਪ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇ) ਉਥੇ ਕਿੱਕੁਰ ਤੇਹ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ? (ਭਾਵ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜਲ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਦਾ ਜਲ ਕਿਥੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ³ਸੁਫਨੇ ਵਿਖੇ ਰਾਜ ਕਰੀਏ ਅਰ ਨਾਨਾ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸ ਕਮਾਈਏ (ਤਦ ਪੱਲੇ ਕੀਹ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ?)। ⁴ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਛਾਂ ਥਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਆਸਾ ਕਿੱਕੁਰ ਪੂਰਣ ਹੋਵੇ, (ਭਾਵ ਭੋਜਨ ਅਜੇ ਵਿਚੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਤੇ ਧੁੱਪ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ⁵ਬਾਜੀਗਰ ਦੀ ਖੇਡ ਵਾਂਗੂ (ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ) ਸਭ ਕੂੜੇ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ੇ ਹਨ। ⁶ਮੀਣਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਬੇਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜੋ ਮਿਲ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਰਾਸ ਹੋਕੇ (ਅੰਤ ਨੂੰ) ਉਠ ਤੁਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਣੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਮਨ ਦੀ ਮਨ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਡਿੰਭੀ ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗੀ ਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਨਿਰਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੮. [ਮੀਣੇ ਪੀਰ ਫਿਟਕੇ ਹਨ]।

¹ਕੋੱਇਲ ਕਾਉਂ ਰਲਾਈਅਨਿ ਕਿਉ ਹੋਵਨਿ ਇਕੇ।
²ਤਿਉ ਨਿੰਦਕ ਜਗ ਜਾਣੀਅਨਿ ਬੋਲਿ ਬੋਲਣਿ ਫਿਕੇ।
³ਬਗੁਲੇ ਹੰਸੁ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਉ ਮਿਕਨਿ ਮਿਕੇ।
⁴ਤਿਉ ਬੇਮੁਖ ਚੁਣਿ ਕਢੀਅਨਿ ਮੁਹਿ ਕਾਲੇ ਟਿਕੇ।
⁵ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀ ਮੀਣਿਆ ਖੋਟ ਸਾਲੀ ਸਿਕੇ।
⁶ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਪਾਹਣੀ ਮਾਰੀਅਨਿ ਓਇ ਪੀਰ ਫਿਟਿਕੇ ॥੮॥

[ਫਿਕੇ=ਕੌੜੇ। ਮਿਕਨਿ ਮਿਕੇ=ਮਿਲੌਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਣਾ। ਖੋਟੁ ਸਾਲੀ ਸਿਕੇ=ਖੋਟੀ]
[ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਰੁਪਏ। ਪਾਹਣੀ=ਜੁੱਤੀ। ਪੀਰ ਫਿਟਿਕੇ=ਗੁਰੂ ਦੇ ਧਿਕਾਰੇ ਹੋਏ।]

¹ਕੋਇਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਊਂ ਦੋਵੇਂ ਕੱਠੇ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਇਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? (ਅੱਗੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ²ਤਿਵੇਂ ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ) ਕੌੜੇ ਬੋਲ (ਕਾਵਾਂ ਵਾਂਗੂ) ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਅਰ ਗੁਰਮੁਖ ਕੋਇਲਾਂ ਵਾਂਗੂ ਸਭ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਦੇ ਇਕ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ)। ³ਬਗਲਾ ਹੰਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਕੇ ਕਿੱਕੁਰ ਉਸ ਦੀ ਮਿਲੌਣੀ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? ("ਹੰਸਾ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣਾ ਬਗੁ ਡਡਾ ਭਾਲਣ ਜਾਵੈ")। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਮੁਖ (ਹੰਸਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਚੁਣ ਕੇ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਮੂੰਹਾਂ ਪੁਰ ਕਾਲੇ ਦਾਗ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਜੋ ਹੰਸਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਨਾ ਸੱਕਣ)। ⁵ਕਿਆ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦਾ ਉਹ ਖੋਟੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸਿੱਕੇ (ਰੁਪਏ) ਹਨ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚੱਕ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ⁶ਸਿਰ ਸਿਰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਉਥੇ ਹੀ 'ਪੀਰ ਫਿਟਿੱਕੇ' ਦੀ ਗਾਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਇਹੋ ਜੁੱਤੀਆਂ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਇੱਥੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਪਣੇ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ ਤੋਂ ਫਿਟਕਾਰੇ ਜਾਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੱਦੀ ਥਾਪਕੇ ਸਿੱਖੀ ਟੋਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬੇਮੁਖ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਟਿੱਕੇ ਹਨ ਅਰ ਓਹ ਨਰਕ ਜਾਣਗੇ। ਜੁੱਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਨਾਮ, ਇੰਨਾ ਕਰੜਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖ੍ਯਾ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਓਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੱਤ੍ਯਾ ਪਾਪ ਵਿਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ

ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਤੰਗੀ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠਣ ਓਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਉਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਗੇ । ਸਰੀਰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਤਮੋਗੁਣ ਤੇ ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਓਹ ਕਿਤਨਾ ਵਧੀਕ ਤੇ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਹੈ ?

੯. [ਗੁਰੂ ਹੀਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਸਦਾਉਣਾ]।

[1]ਰਾਤੀ ਨੀਗਰ ਖੇਲਦੇ ਸਭ ਹੋਇ ਇਕਠੇ।
[2]ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਹੋਵਦੇ ਕਰਿ ਸਾਂਗ ਉਪਠੇ।
[3]ਇਕਿ ਲਸਕਰ ਲੈ ਧਾਵਦੇ ਇਕਿ ਫਿਰਦੇ ਨਠੇ।
[4]ਠੀਕਰੀਆ ਹਾਲੇ ਭਰਨਿ ਉਇ ਖਰੇ ਅਸਠੇ।
[5]ਖਿਨ ਵਿਚਿ ਖੇਡ ਉਜਾੜਿ ਦੇ ਘਰੁ ਘਰੁ ਨੂੰ ਤ੍ਰਠੇ।
[6]ਵਿਣੁ ਗੁਣੁ ਗੁਰੂ ਸਦਾਇਦੇ ਓਇ ਖੋਟੇ ਮਠੇ ॥੯॥

[ਹਾਲੇ=ਮਾਮਲੇ। ਮਠੇ=ਆਲਸੀ ਢੱਗੇ। ਅਸਠੇ=ਸਿਆਣੇ।]

[1](ਚਾਂਦਨੀ) ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬਾਲਕ ਸਭ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। [2]ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਕੋਈ ਪਰਜਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਲਟੇ ਪੁਲਟੇ ਕਈ ਸਾਂਗ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [3]ਇਕ (ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ) ਸੈਨਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਦੌੜਦੇ ਹਨ, ਇਕ (ਹਾਰ ਖਾਕੇ) ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । [4]ਇਕ ਠੀਕਰੀਆਂ ਦੇ ਰੁਪਏ ਬਣਾਕੇ ਮਾਮਲੇ ਤਾਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਖਰੇ ਸਿਆਣੇ (ਬਣ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ) । [5]ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਨੱਸਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) [6]ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਜੋ (ਮੂਰਖ ਲੋਕ) ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਖੋਟੇ ਤੇ (ਮਨ ਦੇ) ਆਲਸੀ ਢੱਗੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਮਤ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਏ ਜੋ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਗੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਏ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿੰਭੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਖੋਟੇ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਫਲ ਹੈ।

੧੦. [ਗੁਰੂ ਹੀਣੇ ਦੇ ਚੇਲੇ ਨਿਰਾਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ]।

[1]ਉਚਾ ਲੰਮਾ ਝੰਟੁਲਾ ਵਿਚਿ ਬਾਗ ਦਿਸੰਦਾ।
[2]ਮੋਟਾ ਮੁਢੁ ਪਤਾਲ ਜੜਿ ਬਹੁ ਗਰਬ ਕਰੰਦਾ।
[3]ਪਤ ਸੁਪਤਰ ਸੋਹਣੇ ਵਿਸਥਾਰੁ ਬਣੰਦਾ।
[4]ਫੁਲ ਰਤੇ ਫਲ ਬਕਬਕੇ ਹੋਇ ਅਫਲ ਫਲੰਦਾ।
[5]ਸਾਵਾ ਤੋਤਾ ਚੁਹਚੁਹਾ ਤਿਸੁ ਦੇਖਿ ਭੁਲੰਦਾ।
[6]ਪਿਛੋ ਦੇ ਪਛੁਤਾਇਦਾ ਓਹੁ ਫਲੁ ਨ ਲਹੰਦਾ ॥੧੦॥

[ਝੰਟੂਲਾ=ਸੰਘਣਾਂ। ਸੁਪਤਰ=ਸਾਵੇ। ਚੁਹਚੁਹਾ=ਸੋਹਣਾ।]

੧ਸੰਘਣਾਂ (ਸਿੰਮਲ ਦਾ ਬੂਟਾ) ਬਾਗ ਵਿਖੇ (ਸੁੰਦਰ) ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ੨ਮੁੱਢ ਮੋਟਾ ਹੈ ਜੜ੍ਹ (ਵੱਡੀ ਡੂੰਘੀ ਮਾਨੋਂ) ਪਤਾਲ (ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ) ਹੰਕਾਰ ਵੱਡਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਸਭਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਅਰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ਹਾਂ)। ੩ਪੱਤ ਸਾਵੇ ਤੇ ਸੁਹਣੇ ਹਨ, ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਫੈਲਾਉ ਵਿਖੇ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੪ਫੁਲ ਲਾਲ ਪਰੰਤੂ ਫਲ ਓਸ ਦੇ ਬਕਬਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਫਲਦਾ ਹੋਇਆ ਬੀ ਅਫੱਲ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ੫ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਦੇ ਤੋਤੇ ਚੁਹ ਚੁਹ ਕਰਕੇ ਚੀਕਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਫਲਾਂ ਪਰ ਭੁੱਲਦੇ ਹਨ। ੬ਪਿੱਛੋਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੱਛੋਤਾਪ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਓਹ (ਆਨੰਦ ਦਾਇਕ) ਫਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ।

ਭਾਵ—ਜਿਹਾ ਕੁ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਖੇ ਲਿਖਤ ਹੈ :—ਸਿੰਮਲ ਰੁਖੁ ਸਰਾਇਰਾ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਅਤਿ ਮੁਚੁ ॥ ਓਇ ਜਿ ਆਵਹਿ ਆਸ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਸੇ ਕਿਤੁ ॥ ਫਲ ਫਿਕੇ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਹਿ ਪਤ ॥ ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥" ਅਰਥਾਤ ਅਜਿਹੇ ਉਕਤ ਸਿੰਮਲ ਨਾਲੋਂ ਨੀਵੀਂ ਮਲਹੇ ਦੀ ਬੇਰੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਇੱਡੀਆਂ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਿੱਕੀ ਬਕਰੀ ਸਾਰਖੀ ਬੀ ਆਪਣੀ ਉਦਰ ਪੂਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਇਆਣੇ ਬਾਲਕ ਬੇਰ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹੀਣ ਲਪੌੜ ਸੰਖ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗਰੀਬ ਉਪਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ।

੧੧. [ਗੁਰੂ ਹੀਣ-ਹੀਜੜਾ ਹੈ]।

੧ਪਹਿਨੇ ਪੰਜੇ ਕਪੜੇ ਪੁਰਸਾਵਾਂ ਵੇਸੁ।
੨ਮੁਛਾ ਦਾੜੀ ਸੋਹਣੀ ਬਹੁ ਦੂਰਬਲ ਵੇਸੁ।
੩ਸੈ ਹਥਿਆਰੀ ਸੂਰਮਾ ਪੰਚੀ ਪਰਵੇਸੁ*।
੪ਮਾਹਰੁ ਦੜ ਦੀਬਾਣ ਵਿਚਿ ਜਾਣੈ ਸਭੁ ਦੇਸੁ*।
੫ਪੂਰਣ ਗੁਣ ਪੁਰਖਤੁ ਵਿਣੁ ਕਾਮਣਿ ਕਿ ਕਰੇਸੁ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਗੁਰੂ ਸਦਾਇਦੇ ਕਉਣ ਕਰੇ ਅਦੇਸੁ ॥੧੧॥

[ਪੰਜੇ ਕਪੜੇ=ਚੱਦਰ, ਪੱਗ, ਅੰਗਰੱਖਾ, ਅੰਗੋਛਾ, ਦੁਪੱਟਾ ਕਮਰਕੱਸੇ ਵਾਲਾ।]
[ਪੁਰਸਾਵਾਂ=ਮਰਦਾਵਾਂ। ਵੇਸੁ=ਡੀਲ, ਲਿਬਾਸ। ਦੂਰਬਲ=ਲਿੱਸਾ ਪਤਲਾ, ਛੀਟਕੀ, ਬਾਂਕਾ। ਪੰਚੀ ਪਰਵੇਸੁ=ਚੌਧਰੀ ਬਣੇ, ਚੌਧਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ।]
[ਮਾਹਰੁ ਦੜ ਦੀਬਾਣ ਵਿਚਿ=ਦੜੇ ਦਿਵਾਨਾ ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ।]
[ਪੁਰਖਤੁ ਵਿਣੁ=ਪੁਰਖਪੁਣੇ ਤੋਂ ਬਾਝ, ਹੀਜੜਾ।]

੧(ਹੀਜੜਾ) ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ (ਸਾਰਾ) ਵੇਸ ਕਰੇ, ਪੰਜ ਕਪੜੇ ਬੀ ਪਹਿਨ ਲਵੇ। ੨ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਦਾਹੜੀ ਬੀ ਸੋਹਣੀ (ਲਾ ਲਵੇ, ਯਾ ਹੋ ਪਵੇ ਤੇ) ਡੀਲ ਬੀ ਛੀਟਕੀ ਹੋਵੇ। ੩ਸੌ (ਸਾਰੇ) ਹਥਿਆਰ ਲਾਕੇ ਸੂਰਮਾਂ (ਬੀ ਬਣੇ ਤੇ) ਚੌਧਰੀ ਬਣ ਬੈਠੇ। ੪ਦੀਵਾਨ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਮੁਖੀਆ (ਬੀ ਹੋ ਜਾਵੇ) ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਉਸ ਨੂੰ (ਮੁਖੀਆ) ਜਾਣ ਬੀ ਲਵੇ। ੫ਪੁਰਖੱਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਰਖ ਨਾ ਗਿਣੋ

*ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ :—
ਸੈ ਹਥਿਆਰੀ ਸੂਰਮਾ ਜਾਣੈ ਸਭ ਦੇਸੁ ॥
ਮਾਹਰੁ ਦੜ ਦੀਬਾਣ ਵਿਚਿ ਪੰਚੀ ਪਰਵੇਸੁ ॥

(ਕਿਉਂਕਿ) ਵਹੁਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕਰੇ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਗਉਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਿਗੁਰੇ ਪੁਰਖ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਨਿਕੰਮੇ ਹਨ)। ੬ਜੋ ਗੁਰੂ ਹੀਨ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਕਉਣ ਮੱਥਾ ਟੇਕੇ ?

ਭਾਵ–"ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਉਧਾਰਦਾ ਭਾਈ ਦੇ ਨਾਵੈ ਏਕ ਕਣੀ" ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਕਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧੁਰ ਤੋਂ ਕਣੀ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਆਗਜਾ ਤੇ ਬਲ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਖੁਸਰੇ ਨਜਾਈ ਪੁਰਖੱਤ੍ਰ ਹੀਨ ਹੈ। ਸਿੱਖਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਆਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਲਿਵਲੀਨ, ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਨਿਵਾਜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਸ਼ਹੁ ਸੇਵਾ ਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ]।

੧ਗਲੀ ਜੇ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਤੋਤਾ ਕਿਉ ਫਾਸੈ।
੨ਮਿਲੈ ਨ ਬਹੁਤੁ ਸਿਆਣਪੈ ਕਾਂਉ ਗੂੰਹ ਗਿਰਾਸੈ।
੩ਜੋਰਾਵਰੀ ਨ ਜਿਪਈ* ਸੀਹ ਸਹਾ ਵਿਣਾਸੈ।
੪ਗੀਤ ਕਵਿਤੁ ਨ ਭਿਜਈ ਭਟ ਭੇਖ ਉਦਾਸੈ।
੫ਜੋਬਨ ਰੂਪ ਨ ਜੋਹੀਐ ਰੰਗੁ ਕੁਸੁੰਭ ਦੁਰਾਸੈ।
੬ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਦੋਹਾਗਣੀ ਪਿਰੁ ਮਿਲੈ ਨ ਹਾਸੈ ॥੧੨॥

[ਗਲੀ=ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ। ਸਿਆਣਪੈ=ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ।]
[ਸ਼ੀਹ ਸਹਾ ਵਿਣਾਸੈ=ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸਹੇ ਨੇ ਮਾਰਣਾ। ਦੁਰਾਸੈ=ਵਿਨਾਸ਼।]

੧ਜੇ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਹੁ ਮਿਲੇ (ਤਦ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਨੀ) ਤੋਤਾ ਕਿਉਂ ਫਸੇ (ਪਿੰਜਰੇ ਪਵੇ)। ੨ਜੇ ਅੱਤ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਮਿਲੇ (ਤਦ) ਕਾਉਂ ਗੰਦਗੀ ਕਿਉਂ ਖਾਵੇ। ੩ਤੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰੀ ਨਾਲ (ਬੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ (ਜੇ ਮਿਲੇ ਤਦ) ਸਹਿਆ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਲਵੇ†? ੪ਜੇ (ਨਿਰੇ) ਗੀਤਾਂ ਤੇ

*ਪਾ: ਜਾਪਈ।

†ਇਹ ਕਥਾ ਐਉਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬਨ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਠੇਕਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਜੰਤੂ ਤੇਰੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਆਪੇ ਰੋਜ਼ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਨ ਮਾਰਿਆ ਕਰ, ਸੋ ਇੱਕੁਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਸਹੇ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਇਹ ਵਕਤ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਰਾ ਚਿਰਾਕਾ ਪਹੁੰਚਾ। ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਘੂਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਓਇ ਗੀਦੀ! ਚਿਰਾਕਾ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈਂ? ਮੈਂ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਜੰਤੂ ਮਾਰ ਸੁਟਾਂਗਾ; ਸਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਹਾਰਾਜ! ਇਸ ਬਨ ਦੀ ਇਕਖੁੜੱਲ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ੇਰ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗੀ, ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਵੇਖਣਾ ਸਾਡੀ ਵੰਸ ਨਾ ਮੁਕਾ ਦੇਣੀ, ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉਪੱਦ੍ਰ ਕਰੇਗਾ ਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਚਾਓ'। ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਚਲ ਦੱਸ'। ਰੋਹ ਭਰਿਆ ਸ਼ੇਰ ਸਹੇ ਮਗਰ ਹੋ ਟੁਰਿਆ। ਇਕ ਚੋੜੇ ਖੂਹ ਤੇ ਲਿਜਾਕੇ ਸਹੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, 'ਦੇਖੋ ਮਹਾਰਾਜ! ਐਸ ਖੁੜੱਲ ਵਿਚ ਲੁਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਜਾਂ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਦ ਅਤੋਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇਖੀ ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸੱਚੀਂ ਸ਼ੇਰ ਹੈ, ਗਰਜਿਆ ਤਾਂ ਦੂਣੀ ਗਰਜ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਗੂੰਜ ਕੇ ਉਠੀ। ਹੁਣ ਨਿਸਚੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ, ਤਦ ਘੜੰਮ ਖੂਹ ਵਿਚ, ਡੁਬਕ ਡੁਬਕ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ, ਐਉਂ ਸਹੇ ਨੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ।

ਕਬਿੱਤਾਂ ਪਰ ਹੀ ਰੀਝੇ ਤਦ ਭੱਟ (ਕਿਉਂ) ਦਾਸ ਵੇਸ ਵਿਚ ਹਨ ? [५]ਜੋਬਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮੋਹੀਦਾ ਕੁਸੁੰਭੇ ਦਾ ਰੰਗ (ਤੇ ਜੋਬਨ-ਚੁਹਚੁਹਾਪਨ) ਨਾਸ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । [੬]ਹੇ ਦੁਹਾਗਣੀ! ਸੇਵਾ ਬਿਨ ਪਤੀ ਹਾਸਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।

ਭਾਵ-ਸੇਵਾ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ, "ਟਹਲ ਮਹਲ ਤਾਕਉ ਮਿਲੈ ਜਾਕਉ ਸਾਧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ" ।

੧੩. [ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨ ਨਿਸ਼ਫਲ] ।

[੧]ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆਂ ਪਾਈਐ ਚਮਗਿੱਦੜ ਜੂਹੇ* ।
[੨]ਮੜੀ ਮਸਾਣੀ ਜੇ ਮਿਲੈ ਵਿਚਿ ਖੁਡਾ ਚੂਹੇ ।
[੩]ਮਿਲੈ ਨ ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਬਿਸੀਅਰੁ ਵਿਹੁ ਲੂਹੇ ।
[੪]ਹੋਇ ਕੁਚੀਲੁ ਵਰਤੀਐ ਖਰ ਸੂਰ ਭਸੂਹੇ† ।
[੫]ਕੰਦਮੂਲ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ਆਈਅੜ ਵਣੁ ਧੂਹੇ ।
[੬]ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਜਿਉ ਘਰੁ ਵਿਣੁ ਬੂਹੇ ॥੧੩॥

[ਸਿਰ ਤਲਵਾਇਆਂ=ਮੂਧੇ ਸਿਰ । ਜੂਹੇ=ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ । ਭਸੂਹੇ=ਖੇਹ ਵਿਚ ਰੁਲਣਾ ।]
[ਅਈਅੜ=ਬੱਕਰੀਆਂ ਦਾ ਵਗ । ਵਣੁ ਧੂਹੇ=(ਬਕਰੀਆਂ ਦਾ ਅਈਅੜ) ਵਣ]
[ਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਬੂਹੇ=ਦਿਲ੍ਹੀਜ, ਤਖਤੇ ।]

[੧]ਜੇ ਸਿਰ ਹੇਠ ਕੀਤਿਆਂ (ਉਧਰ ਤਪ, ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨਾਲ ਟੰਗੀਜ ਕੇ) ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਚਮਗਿੱਦੜਾਂ (ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ) । [੨]ਜੇ ਮੜੀਆਂ ਮਸਾਣਾਂ (ਵਿਚ ਵਸਿਆਂ, ਯਾ ਅਗਨ ਤਪ ਤਪਿਆਂ) ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁੱਡਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ (ਖੁੱਡਾਂ ਕਬਰ ਸਮਾਨ ਕਹੀਆਂ ਹਨ)। [੩]ਵੱਡੀ ਉਮਰਾ ਨਾਲ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਸੱਪ (ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ) ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਲੂੰਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਯਾ ਚਿਰਜੀਵੇ ਜੋਗੀ ਮੁਕਤ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਉਮਰ ਵਧਾਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਰੂਪ ਵਿਹੁ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । [੪]ਜੇ ਕੁਚੀਲ (ਸ੍ਰਾਵਗੀ ਜਾਂ ਘੋਰੀ ਬਣਿਆਂ) ਵਰਤਣ ਵਰਤਿਆਂ (ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਤਦ) ਸੂਰ ਤੇ ਖੋਤੇ ਭਸ-ਖੇਹ-ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰੁਲਦੇ ? [੫]ਜੇ ਕੰਦ ਮੂਲ (ਫਲਾਂ ਫੁਲਾਂ) ਪੁਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਿਆਂ (ਬਨਬਾਸੀ ਹੋਇਆਂ ਫਲੋਹਾਰੀ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਦੇ) ਅੱਯੜ ਬਣ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ) । [੬]ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਬੂਹਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ (ਕਹੀਦਾ) ।

ਭਾਵ-ਝੂਠੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ, ਜੋ ਸਜਨ "ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਥ" ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸਤਿਸੰਗ ਗੁਰਮੁਖ ਮੇਲ ਪਾਕੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕਠਨ ਹੈ ।

੧੪. [ਤਪਾਂ ਹਠਾਂ ਭੇਖਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ] ।

[੧]ਮਿਲੈ ਜਿ ਤੀਰਥਿ ਨਾਤਿਆਂ ਡਡਾਂ ਜਲਵਾਸੀ ।
[੨]ਵਾਲ ਵਧਾਇਆਂ ਪਾਈਐ ਬੜ ਜਟਾਂ ਪਲਾਸੀ‡ ।
[੩]ਨੰਗੇ ਰਹਿਆਂ ਜੇ ਮਿਲੈ ਵਣਿ ਮਿਰਗ ਉਦਾਸੀ ।

*ਪਾ : ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਖੂਹੇ । †ਪਾ:-ਵਤਨਿ ਆਹੂਹੇ । ‡ਪਾ:-ਬੜ ਪਿਪਲ ਪਾਸੀ ।

੪ਭਸਮ ਲਾਇ ਜੇ ਪਾਈਐ ਖਰੁ ਖੇਹ ਨਿਵਾਸੀ।
੫ਜੇ ਪਾਈਐ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਪਸੂਆਂ ਜੜ ਹਾਸੀ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰ ਮਿਲੈ ਖਲਾਸੀ ॥੧੪॥

[ਡਡਾਂ=ਡੱਡੂ। ਬੜ=ਬੋਹੜ। ਜਟਾ ਪਲਾਸੀ=ਜੜਾਵਾਂ ਛਿਛਰਿਆਂ]
[ਵਾਂਗੂੰ ਭਾਵ ਲਮਕਦੀਆਂ। ਹਾਸੀ=ਹੈਨ (ਕ੍ਰਿਆ)।]

੧ਜੇ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ (ਮੁਕਤੀ) ਮਿਲਦੀ (ਤਾਂ) ਡੱਡਾਂ ਬੀ ਜਲ ਵਾਸੀ ਹਨ। ੨ਜਟਾਂ ਵਧਾਇਆਂ (ਬੀ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ), ਮਿਲਦੀ (ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ) ਬੋੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਵਾਂ (ਬਹੁਤ) ਲਮਕਦੀਆਂ ਹਨ। ੩(ਨਿਰੇ) ਨੰਗੇ ਰਿਹਾਂ ਜੇ (ਮੁਕਤ) ਮਿਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਰਗ (ਖਰੇ) ਉਦਾਸੀ (ਨਾਂਗੇ) ਹਨ। ੪ਜੇ ਬਿਭੂਤ (ਸੁਆਹ) ਲਾਇਆਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਖੋਤਾ ਖੇਹ ਵਿਚ ਹੀ ਲੇਟਦਾ ਹੈ। ੫ਜੇ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾ ਸਕੀਦੀ ਤਾਂ ਪਸੂ (ਸਭ) ਜੜ੍ਹ-(ਮੋਨ)-ਹੀ ਹਨ। ੬(ਪਰ) ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, (ਸੰਸਾਰ, ਆਵਾਗਵਨ, ਪਾਪ, ਸਭ ਤੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਗੁਰੂ (ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

੧੫. [ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨ ਨਿਸ਼ਫਲ]।

੧ਜੜੀਂ ਬੂਟੀਂ ਜੇ ਜੀਵੀਐ ਕਿਉ ਮਰੈ ਧਨੰਤਰੁ।
੨ਤੰਤ ਮੰਤੁ ਬਾਜੀਗਰਾ ਓਇ ਭਵਹਿ ਦਿਸੰਤਰੁ।
੩ਰੁਖੀ ਬਿਰਖੀ ਪਾਈਐ ਕਾਸਟ ਬੈਸੰਤਰੁ।
੪ਮਿਲੈ ਨ ਵੀਰਾਰਾਧੁ ਕਰਿ ਠਗ ਚੋਰ ਨ ਅੰਤਰੁ।
੫ਮਿਲੈ ਨ ਰਾਤੀ ਜਾਗਿਆਂ ਅਪਰਾਧਿ ਭਵੰਤਰੁ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਮਰੰਤਰੁ ॥੧੫॥

[ਧਨੰਤਰੁ=ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਵੈਦ। ਵੀਰਾਰਾਧੁ=ਬੀਰਾਂ ਦਾ ਆਰਾਧਨ, ਭੂਤ ਸੇਵਨ।]
[ਨ ਅੰਤਰੁ=ਅੰਤਰਾ ਨਹੀਂ। ਅਮਰੰਤਰੁ=ਅਮਰ ਤੇ ਅਮਰ ਕਾਰਕ।]

੧ਜੇ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਅ (ਦਵਾਵਾਂ) ਨਾਲ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤੀ ਜੀਵਨ) ਜੀਉ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਕਿਉਂ ਮਰਦਾ? ੨ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਮੰਤ੍ਰਾਂ (ਜਾਦੂਆਂ) ਨਾਲ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਜੀਵਨ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ) ਬਾਜੀਗਰ ਕਿਉਂ ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ (ਪੈਸੇ ਮੰਗਦੇ) ਫਿਰਦੇ? ੩ਜੇ ਰੁੱਖਾਂ ਬ੍ਰਿਛਾਂ (ਨਾਲ ਟੰਗੀਜਿਆਂ, ਜਾਂ ਤੁਲਸੀ ਪਿੱਪਲ ਆਦਿ ਪੂਜਿਆਂ ਮੁਕਤੀ) ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ ਤਾਂ ਕਾਠ ਨੂੰ ਅੱਗ (ਕਿਉਂ ਵਿਆਪਦੀ, ਕਾਠ ਆਪ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਵਿਪਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)। ੪ਭੂਤ ਸੇਵਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਚੋਰ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਭੂਤ ਸੇਵੀ, ਚੋਰ ਤੇ ਠੱਗਾਂ ਵਿਚ ਕੁਛ ਫਰਕ ਨਹੀਂ, ਭੂਤ ਸੇਵੀ ਠੱਗੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਧਨ ਮੁਛ ਲੈਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਰਾਤ ਜਾਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਪਰਾਧੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭੌਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਚੋਰ) ਜਾਰ ਜੁਆਰ, ਰਾਤ ਜਾਗਕੇ ਹੀ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਅਮਰ ਹਨ ਤੇ ਅਮਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਜੋ ਆਪ ਮੁਕਤੇ ਨਹੀਂ ਆਪ ਅਮਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਿੱਕੂੰ ਅਮਰ ਤੇ ਮੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਕਤ ਤੇ ਅਮਰ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਇਹ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਸਕਦਾ ਹੈ।

੧੬. [ਨਾਲਾਇਕਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਅਸੰਭਵ]।

੧ਘੰਟੁ ਘੜਾਇਆ ਚੂਹਿਆਂ ਗਲਿ ਬਿਲੀ ਪਾਈਐ।
੨ਮਤਾ ਮਤਾਇਆ ਮਖੀਆਂ ਘਿਅ ਅੰਦਰਿ ਨਾਈਐ।
੩ਸੂਤਕੁ ਲਹੈ ਨ ਕੀੜਿਆਂ ਕਿਉ ਝਥੁ ਲੰਘਾਈਐ।
੪ਸਾਵਣਿ ਰਹਿਣ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਜੇ ਪਾਰਿ ਵਸਾਈਐ।
੫ਕੂੰਜੜੀਆਂ ਵੈਸਾਖ ਵਿਚਿ ਜਿਉ ਜੂਹ ਪਰਾਈਐ।
੬ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਫਿਰਿ ਆਈਐ ਜਾਈਐ ॥੧੬॥

[ਪਾਰਿ ਵਸਾਈਐ=ਜਤਨ ਕਰੀਏ।]

੧ਚੂਹਿਆਂ ਨੇ ਘੜਿਆਲ ਬਨਵਾਇਆ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਗਲ ਪਾ ਦੇਈਏ, (ਤਾਂ ਜੋ, ਜਦ ਆਵੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮਾਸੀ ਆਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਬਾਤ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਚੂਹੇ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ)। ੨ਮੱਖੀਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਘਿਉ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀਏ (ਇਹ ਬੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ)। ੩ਕੀੜਿਆਂ (ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੂਤਕ ਲਾਹੀਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ) ਦਾ ਸੂਤਕ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦਾ, (ਓਹ ਪਲ ਪਲ ਪਿਛੋਂ ਮਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਵਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦਾ (ਇਹ ਬੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ) ੪ਜੇ ਜਤਨ (ਬੀ) ਕਰੀਏ ਸਾਵਣ ਦੇ ਭੰਬਟ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ (ਭੰਬਟ ਰਾਤ ਰਾਤ ਵਿਚ ਤੇ ਭੰਬੀਰੀਆਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਬੀ ਅਸੰਭਵ ਹੋਇਆ)। ੫ਵੈਸਾਖ ਵਿਚ ਜਿਕੂੰ ਕੂੰਜਾਂ ਪਰਾਈਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ (ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਦਾ ਓਥੇ ਰਖ ਲੈਣੀਆਂ ਅਸੰਭਵ ਹਨ)। ੬(ਤਿਵੇਂ ਅਸੰਭਵ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ (ਮੁਕਤੀ ਹੋਣੀ) ਆਵਾਗਵਨ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਮੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ।

ਭਾਵ-ਤਾਂ ਤੇ ਹੇ ਸੱਜਨੋਂ! ਗੁਰੂ ਸਚੇ ਦੀ, ਅਭੁੱਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਵੋ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਓ।

੧੭. [ਕੂੜ ਦਾ ਪਾਜ ਕੂੜ]।

੧ਜੇ ਖੁਥੀ ਬਿੰਡਾ ਬਹੈ ਕਿਉ ਹੋਇ ਬਜਾਜੁ।
੨ਕੁਤੇ ਦੇ ਗਲਿ ਵਾਸਣੀ ਨ ਸਰਾਫੀ ਸਾਜੁ।
੩ਰਤਨਮਣੀ ਗਲਿ ਬਾਂਦਰੈ ਜਉਹਰੀ ਨਹਿ ਕਾਜੁ।
੪ਗਦਹੁੰ ਚੰਦਨ ਲਦੀਐ ਨਹਿ ਗਾਂਧੀ ਗਾਜੁ।
੫ਜੇ ਮਖੀ ਮੁਹਿ ਮਕੜੀ ਕਿਉ ਹੋਵੈ ਬਾਜੁ।
੬ਸਚੁ ਸਚਾਵਾਂ ਕਾਂਢੀਐ ਕੂੜਿ ਕੂੜਾ ਪਾਜੁ ॥੧੭॥

[ਖੁਥੀ=ਥੈਕੀ, ਥਾਨਾਂ ਦੀ ਢੇਰੀ। ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ:-ਗੁੱਥੀ=ਥੈਲੀ।]
[ਵਾਸਣੀ=ਲੱਕ ਦੀ ਰੁਪੱਯਾਂ ਵਾਲੀ ਥੈਲੀ। ਗਾਜੁ=ਕਹੀਦਾ।]

੧ਜੇ ਬਿੰਡਾ ਥੇਕੀ ਪਰ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ਉਹ ਬਜਾਜ ਕਿਕੂੰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ੨ਜੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਗਲ ਵਾਂਸਲੀ (ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਈਏ) ਤਦ ਉਹ ਸਰਾਫ ਵਾਲਾ ਸਾਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ੩ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਗਲ ਰਤਨ ਮਾਣਕ (ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਈਏ) ਤਦ ਉਹ ਜੌਹਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ੪ਖੋਤੇ ਉਤੇ ਚੰਦਨ

ਲੱਦ ਦੇਵੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ । ੫ਜੇ ਮਕੜੀ (ਡੌਰੇ) ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮੱਖੀ (ਆ ਜਾਵੇ) ਉਹ ਬਾਜ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੬(ਤਿਵੇਂ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਸਚ ਨਾਲ ਲੱਭ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਕੂੜੇ ਦਾ ਕੰਮ (ਦਸ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ) ਝੂਠਾ (ਤਜਾਗਨੀਯ ਹੈ)।

੧੮. [ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪ ਗਣਾਵੇ ਸੋ ਮੂਰਖ]।

੧ਅੰਙਣਿ ਪੁਤੁ ਗਵਾਢਣੀ ਕੂੜਾਵਾ ਮਾਣਾ।
੨ਪਾਲੀ ਚਉਣਾ ਚਾਰਦਾ ਘਰ ਵਿਤੁ ਨ ਜਾਣਾ।
੩ਖਦਰਾ ਸਿਰਿ ਵੇਗਾਰੀਐ ਨਿਰਧਨੁ ਹੈਰਾਣਾ।
੪ਜਿਉ ਕਰਿ ਰਾਖਾ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ਨਾਹੀ ਕਿਰਸਾਣਾ।
੫ਪਰ ਘਰੁ ਜਾਣੈ ਆਪਣਾ ਮੂਰਖੁ ਮਿਹਮਾਣਾ।
੬ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦਾ ਓਹੁ ਵਡਾ ਅਜਾਣਾ ॥ ੧੮ ॥

[ਅੰਙਣਿ=ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ। ਪਾਲੀ=ਛੇੜੂ। ਚਉਣਾ=ਵੱਗ। ਘਰ ਵਿਤੁ]
[ਨ ਜਾਣਾ=ਘਰ ਦਾ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। ਹੈਰਾਣਾ=ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ।]

੧(ਆਪਣੇ) ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਗੁਆਂਢਣ ਦਾ ਪੁੱਤ (ਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਆਪਣਾ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਦਾ) ਮਾਣ ਕਰਣਾਂ ਝੂਠਾ ਹੈ । ੨ਛੇੜੂ ਵੱਗ ਨੂੰ ਚਾਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਵੱਗ ਨੂੰ) ਘਰ ਦਾ ਮਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ । ੩(ਰੁਪੱਯਾਂ ਦੀ) ਥੈਲੀ ਵੇਗਾਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਉਹ ਨਿਰਧਾਨ ਤੇ ਹੈਰਾਨ (ਦੁਖੀ) ਹੈ, (ਯਥਾ :-"ਖੇਦ ਭਇਓ ਬੇਗਾਰੀ ਨਿਆਈ ਘਰ ਕੇ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਆ') ੪ਜਿਕੂੰ ਰਾਖਾ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ (ਖੇਤ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ੫(ਉਹ) ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਮੂਰਖ ਹੈ ਜੋ ਪਰਾਏ ਘਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ੬(ਤਿਵੇਂ ਜੋ) ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਗਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੱਡਾ ਮੂਰਖ ਹੈ । (ਯਥਾ :-ਨਾਨਕ ਤੇ ਨਰ ਅਸਲ ਖਰ ਜਿ ਬਿਨੁ ਗੁਣ ਗਰਬੁ ਕਰੰਤ ॥")

੧੯. [ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪ ਗਣਾਊ ਗਵਾਰ ਹੈ]।

੧ਕੀੜੀ ਵਾਕ ਨ ਥੰਮੀਐ ਹਸਤੀ ਦਾ ਭਾਰ।
੨ਹਥ ਮਰੋੜੇ ਮਖੁ ਕਿਉ ਹੋਵੈ ਸੀਹ ਮਾਰੁ।
੩ਮਛਰ ਡੰਗੁ ਨ ਪੁਜਈ ਬਿਸੀਅਰੁ ਬੁਰਿਆਰੁ।
੪ਚਿਤ੍ਰੇ ਲਖ ਮਕਉੜਿਆ ਕਿਉ ਹੋਇ ਸਿਕਾਰੁ।
੫ਜੇ ਜੂਹ ਸਉੜੀ ਸੰਜਰੀ ਰਾਜਾ ਨ ਭਤਾਰ।
੬ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦਾ ਓਹ ਵਡਾ ਗਵਾਰ ॥ ੧੯ ॥

[ਕੀੜੀ ਵਾਕ=ਕੀੜੀ ਪਾਸੋਂ ਜਾਂ ਕੀੜੀ ਦੇ ਕਹੇ। ਚਿਤ੍ਰੇ=ਰੰਗ ਦੇਵੇ।]
[ਜੂਹ=ਜੂੰਆਂ। ਸਉੜੀ=ਰਜਾਈ, ਗੁੱਤ।]

੧ਕੀੜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਾਥੀ ਦਾ ਭਾਰ ਥੰਮ੍ਹੀਦਾ ਨਹੀਂ । ੨ਮੱਖ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਹੱਥ ਮਰੋੜੇ, ਕੀ ਸ਼ੀਂਹ ਮਾਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੱਖੀ ਮਰੋੜਕੇ ਸ਼ੀਂਹ ਮਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੩ਮਛਰ ਦਾ ਡੰਗ ਬੁਰਿਆਰ (ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ) ਸੱਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੪ਜੇਕਰ ਲੱਖਾਂ ਮਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ (ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ) ਚਿੱਤ੍ਰਕੇ (ਨਾਲ ਰਖੀਏ) ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? (ਪਰ ਅਸਲ ਅਰਥ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :- ਲਖ ਮਕੌੜਿਆਂ ਨਾਲ ਚਿੱਤ੍ਰੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਿਕੂੰ

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਾਂ ਲਖਾਂ ਮਕੌੜੇ ਮਾਰਕੇ ਚਿੜ੍ਹੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ) । ੫ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਉੜੀ (ਰਜਾਈ) ਵਿਚ ਬਾਹਲੀਆਂ ਜੂੰਆਂ ਮੰਜਰ ਜਾਣ (ਘਰ ਕਰ ਜਾਣ) ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਰਾਜਾ (ਇਸ ਲਈ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੂੰਆਂ ਦਾ ਲਸ਼ਕਰ ਬਾਹਲਾ ਹੈ) (ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਦੀ 'ਸਉੜੀ' ਗੁੱਤ ਵਿਖੇ ਜੂੰਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭਰਤਾ ਰਾਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਜੂੰਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਦੇਸ ਰੱਛਾ ਕਿੱਕੁਰ ਕਰ ਸਕੂ ?) ੬(ਜੋ ਲੋਕ) ਅਣਹੋਂਦ (ਅਸਮਰਥ) ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਗਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਓਹ ਵਡੇ ਗਵਾਰ ਹਨ ।

ਭਾਵ-ਡਿੰਭੀਆਂ ਤੇ ਮੂਰਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

੨੦. [ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਖ 'ਸੱਚ' ਹੈ]।

੧ਪੁਤੁ ਜਣੈ ਵੜਿ ਕੋਠੜੀ ਬਾਹਰਿ ਜਗੁ ਜਾਣੈ।
੨ਧਨੁ ਧਰਤੀ ਵਿਚਿ ਦਬੀਐ ਮਸਤਕੁ ਪਰਵਾਣੈ।
੩ਵਾਟ ਵਟਾਊ ਆਖਦੇ ਵੁਠੈ ਇੰਦ੍ਰਾਣੈ।
੪ਸਭੁ ਕੋ ਸੀਸੁ ਨਿਵਾਇਦਾ ਚੜਿਐ ਚੰਦ੍ਰਾਣੈ।
੫ਗੋਰਖ ਦੇ ਗਲਿ ਗੋਦੜੀ ਜਗੁਨਾਥੁ ਵਖਾਣੈ।
੬ਗੁਰ ਪਰਚੈ ਗੁਰੁ ਆਖੀਐ ਸਚਿ ਸਚੁ ਸਿਞਾਣੈ ॥ ੨੦ ॥

[ਮਸਤਕੁ=ਮੱਥੇ ਵਿਚੋਂ । ਪਰਵਾਣੈ-ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੁਠੈ=ਮੀਂਹ ਵਰਸਨਾ ।]
[ਚੰਦ੍ਰਾਣੈ=(ਦੂਤੀਆ ਦਾ) ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ । ਗੁਰ ਪਰਚੈ=ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ।]

੧(ਮਾਂ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਜਣਦੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨ਦੌਲਤ ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਦੱਬੀਦੀ ਹੈ, ਮੱਥੇ ਵਿਖੇ (ਲੋਕ ਦਮਕ ਵੇਖਕੇ) ਪਰਵਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩ਰਸਤੇ ਦੇ 'ਵਟਾਊ' (ਰਾਹੀ) ਲੋਕ ਬੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਰਖਾ ਗੁੱਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ) । ੪(ਦੂਜ ਦੇ) ਚੰਦ ਚੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ। ੫ਗੋਰਖ ਦੇ ਗਲ ਵਿਖੇ ਗੋਦੜੀ ਹੈ ਫਿਰ ਬੀ ਜਗਤ ਨਾਥ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਗੋਦੜੀ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਥ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਅਕਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਿਹਾਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਵੰਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਣ ਚਾਹੀਏ)। ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਆਖੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੱਚ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ-ਸੱਚ ਗੁੱਝਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਗੁਰੂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਛਿਪੇ ਪਰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਮਤਲਬ ਹੈ "ਲਾਖ ਜਤਨ ਕਰ ਹਿਰਦੇ ਰਾਖਿਆ ਰਤਨ ਨ ਛਿਪੈ ਛਪਾਇਆ" ਇਸ ਲਈ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਪਰਤੱਖ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਿਆਂ ਕੁਝ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਪਛਾਣਨਾ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਿੰਭੀਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਿਆਂ ਦੁੱਖ ਹੈ।

੨੧. [ਵੀਹ ਔਗੁਣ]।

੧ਹਉ ਅਪਰਾਧੀ1 ਗੁਨਹਗਾਰੁ2 ਹਉ ਬੇਮੁਖ3 ਮੰਦਾ4।
੨ਚੋਰੁ5 ਜਾਰੁ6 ਜੂਆਰਿ7 ਹਉ ਪਰ ਘਰਿ ਜੋਹੰਦਾ8।
੩ਨਿੰਦਕੁ9 ਦੁਸਟੁ10 ਹਰਾਮਖੋਰੁ11 ਠਗੁ12 ਦੇਸ ਠਗੰਦਾ।

੪ਕਾਮ13 ਕ੍ਰੋਧ14 ਮਦੁ15 ਲੋਭੁ16 ਮੋਹੁ17 ਅਹੰਕਾਰ ਕਰੰਦਾ18।
੫ਬਿਸਾਸਘਾਤੀ19 ਅਕਿਰਤਘਨ20 ਮੈ ਕੋ ਨ ਰਖੰਦਾ।
੬ਸਿਮਰਿ ਮੁਰੀਦਾ ਢਾਢੀਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਖਸੰਦਾ ॥੨੧॥੩੬॥

[ਗੁਨਹਗਾਰੁ=ਕਸੂਰੀ। ਜੋਹੰਦਾ=ਤੱਕਣ ਵਾਲਾ। ਠਗੰਦਾ=ਦਿਨ ਦੀਵੇਂ ਠੱਗਣ ਵਾਲਾ। ਸਿਮਰਿ=ਯਾਦ ਕਰ। ਮੁਰੀਦਾ=ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ, ਹੇ ਮੁਰੀਦ! ਢਾਢੀਆ=ਹੇ ਢਾਢੀ।]

੧ਮੈਂ 1ਅਪਰਾਧੀ, 2ਕਸੂਰ ਕਰਣ ਵਾਲਾ, 3ਬੇਮੁਖ ਅਤੇ 4ਮੰਦਾ ਹਾਂ। ੨5ਚੋਰ, 6ਯਾਰ, 7ਜੁਆਰੀਆ, ਅਰ 8ਪਰਾਏ ਘਰਾਂ ਦੇ ਤੱਕਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ੩6ਨਿੰਦਕ, 10ਦੁਸ਼ਟ, 11ਹਰਾਮ ਖੋਰ, 12ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਠਗਣ ਹਾਰਾ ਠੱਗ ਹਾਂ। ੪13ਕਾਮ, 14ਕ੍ਰੋਧ, 15ਮਦ, 16ਲੋਭ, 17ਮੋਹ ਤੇ 18 ਹੰਕਾਰ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ੪19ਵਿਸਾਹਘਾਤੀ, 20ਅਕਿਰਤਘਣ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਅਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?) ੬(ਇਕ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਮੇਰੇ ਜੇਹੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਰੱਖਯਕ ਹਨ ਇਸ ਲਈ) ਹੇ ਮੁਰੀਦ ਢਾਢੀ (ਜਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖ! ਅਜਿਹੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨੂੰ) ਸਿਮਰਣ ਕਰ, ਜੋ ਬਖਸ਼ੰਦ ਹੈ।

ਭਾਵ-"ਨਾਨਕ ਨਿਰਗੁਣਿ ਗੁਣੁ ਕਰੇ ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣੁ ਦੇ" ਨਿਰਗੁਣਿਆਂ ਪੁਰ ਉਪਕਾਰ ਇਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਣ ਹਾਰਿਆਂ ਪੁਰ ਹਰ ਕੋਈ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਆਪਣੇ ਵਿਖੇ ਉਕਤ ਅਵਗੁਣ ਦੱਸਕੇ ਅਸਮਦਾਦਿਕਾਂ ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਸਮਝਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਮੰਨਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਏਹ ਅੰਤਲੀ ਪੌੜੀ ਇਕ ਗੂੜ੍ਹ ਆਤਮਕ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਿੱਛੇ ਮੀਣੇ, ਬੇਮੁਖ, ਨਿੱਗੁਰੇ, ਕੂੜ ਪਾਜੇ ਤੇ ਅਣਹੋਂਦਾ ਗਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਦ ਔਗੁਣਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਕਹੇ ਤਦ ਸੁਤੇ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਮਲਿਨਤਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਬੀ ਬਣਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲਓ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੰਤਹਕਰਨ ਕੁੰਗੂ ਦਾ ਕੁੰਗੂ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਅਰ ਏਹ ਭੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ, ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਸਿੱਖਯਾ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅਤਿ ਨਿੰਮ੍ਰ ਤੇ ਸਾਫ ਸੀ।

--o--

ਵਾਰ ੩੭.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਕਾਦਰ ਦੇ ਚਲਿਤ]।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰ ਬਨਾਇਆ।

[੨]ਅੰਬਰਿ ਧਰਤਿ ਵਿਛੋੜਿਕੈ ਵਿਣੁ ਥੰਮਾ ਆਕਾਸਿ ਰਹਾਇਆ।
[੩]ਜਲ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਰਖੀਅਨਿ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਨੀਰੁ ਧਰਾਇਆ।
[੪]ਕਾਠੈ ਅੰਦਰਿ ਅਗੁ ਧਰਿ ਅਗੀ ਹੋਂਦੀ ਸੁਫਲੁ ਫਲਾਇਆ।
[੫]ਧਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਤਿੰਨੇ ਵੈਰੀ ਮੇਲੁ ਮਿਲਾਇਆ।
[੬]ਰਾਜਸ ਸਾਤਕ ਤਾਮਸੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਇਆ।
[੭]ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੁ ਚਲਿਤੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥੧॥

[ਵਿਛੋੜਿਕੇ=ਵਿਚ ਜੋੜਕੇ। ਪਉਣੁ, ਪਾਣੀ, ਬੈਸੰਤਰੋ=ਭਾਵ ਬਾਦੀ ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ।]
[ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੁ=ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ।]

(ਸੈਂਤੀਸਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ) [੧]ਅਕਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਪਾਸਰਾ ਕਰਕੇ 'ਅਕਾਰ' (ਸਰੂਪ) ਸਾਜਿਆ ਹੈ। [੨]ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੋੜਕੇ, ਥੰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ*। [੩](ਦੂਜਾ ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਧਰਤੀ ਰਖੀ ਹੈ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸੇ ਪਾਣੀ ਅਰ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਧਰਤੀ ਹੈ) ਅਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਗੱਭੇ ਭੀ ਪਾਣੀ ਹੈ (ਅਨੇਕਾਂ ਝੀਲਾਂ ਦਰਯਾ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹਨ)। [੪]ਲਕੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੱਗ ਰੱਖੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਅੱਗ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਾਯਾ ਹੈ (ਜੇ ਗਰਮੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਬ੍ਰਿਛ ਮੌਲ ਤੇ ਫਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ)। [੫](ਪਉਣ ਬਾਦੀ) ਪਾਣੀ (ਸਰਦੀ) ਬੈਸੰਤਰ (ਗਰਮੀ) (ਦਾ ਅਥਵਾ) ਤਿੰਨੇ (ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਜੋ ਭਾਵੇਂ) ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਹਨ (ਪਰੰਤੂ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਵਾਂਙੂ) ਮੇਲ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਹੈ)। [੬](ਕੀ ਆਪ ਕਜ਼ੀਆ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ,) (ਤਿੰਨ ਗੁਣ) ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨ ਮਹੇਸ਼ (ਤਿੰਨ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨ ਸੰਘਾਰ ਲਈ) ਰਚ ਦਿਤਾ ਹੈ। ("ਦਯੁ ਬੈਠਾ ਵੇਖੈ ਆਪ ਜੀਉ" ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਕ੍ਰਯ ਅਰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੋਕੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ)। [੭]ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਦਾ ਚਲਿੱਤ੍ਰ ਵਰਤਾਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਈਸ੍ਵਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆਂ ਜੋ ਅਸਚਰਜ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿੱਕੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਨਿਰ ਆਸਰੇ ਛੱਡੀ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਕੀ, ਖੁਸ਼ਕੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ, ਕਾਠ ਵਿਚ ਅੱਗ, ਗਰਮੀ, ਦਰਖਤ ਵਿਚ ਇਤਯਾਦਿ ਮੇਲ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚਿੱਤ੍ਰ ਰਚਨਾ ਹੈ।

੨. [ਈਸ਼੍ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ]।

[੧]ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਕਰਿ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਚਰਾਗ ਬਲਾਇਆ।
[੨]ਰਾਤੀ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਘਰਿ ਘਰਿ ਦੀਪਕ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇਆ।
[੩]ਸੂਰਜੁ ਏਕੰਕਾਰੁ ਦਿਹੁ ਤਾਰੇ ਦੀਪਕ ਰੂਪ ਲੁਕਾਇਆ।
[੪]ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਵਾਉ ਵਿਚਿ ਤੋਲ ਅਤੋਲੁ ਨ ਤੋਲਿ ਤੁਲਾਇਆ।
[੫]ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰੁ ਜਿਸਿ ਪਰਵਰਦਗਾਰੁ ਅਪਾਰੁ ਅਲਾਇਆ।
[੬]ਅਬਿਗਤਿ ਗਤਿ ਅਗੰਮ ਹੈ ਅਕਥ ਕਥਾ ਨਾ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
[੭]ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥੨॥

*'ਆਕਾਸ ਰਹਾਇਆ' ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਬਰ ਵਿਚ ਛੋੜਕੇ ਬਿਨਾਂ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਕੇਵਲ ਖਿੱਚ ਕਸ਼ਸ਼ ਨਾਲ) ਰਖਿਆ ਹੈ।

[ਸਿਵ=ਚੇਤਨ, ਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ (Soul)। ਸ਼ਕਤੀ=ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਉਤਪਤ ਤਾਕਤ (matter and force)। ਅਕਾਰ=ਸਰੂਪ। ਪਰਵਰਦਗਾਰ=ਪਾਲਕ। ਅਲਾਇਆ=ਕਿਹਾ ਗਿਆ।]

੧(ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਸਰੂਪ ਦੇਕੇ (ਇਸ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ) ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ। ੨ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰੇ ਭੀ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਅਰ ਘਰੇ ਘਰੀ ਦੀਪਕਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਭੀ ਜਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਘਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੀ ਚਾਨਣ ਹੋਵੇ)। ੩ਜਦ ਸੂਰਜ ਏਕੰਕਾਰ (ਇਕ ਆਕਾਰ) ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਨੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਲਖਾਂ) ਤਾਰੇ ਤੇ ਦੀਪਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੂਰਜ ਵਿਖੇ ਸਮਾਇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) (ਉਹ ਸੂਰਜ ਕੌਣ ਹੈ ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਹੈ)। ੪ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਆਉ (ਬ੍ਰਹਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ) ਉਸ ਦੇ ਕਵਾਉ (ਸਰੀਰ ਅਥਵਾ ਵਾਕ) ਵਿਖੇ ਹਨ ਤੋਲ ਤੋਂ ਅਤੋਲ ਹੈ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਥੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਤੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।) ੫ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਕਾਰ ⌒ ਸਰੂਪ ਹੈ, (ਇਹੋ ਓਅੰਕਾਰ ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ ਯਾ ਨਾਮ) ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ੧ ਓ ਸਰੂਪ ਹਾਂ) (ਫੇਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੈਸਾ ਹੈ ?) ਪਾਲਣੇਹਾਰਾ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਹੈ। ੬(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ (ਉਹਨਾਂ ਥੋਂ ਬੀ) 'ਅਗੰਮ' ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ) ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਲਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਾਇਆ। ੭(ਸਾਰੇ ਵਕਤਾ ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ) ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਆਖਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਦੇਖ ਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ)।

੩. [ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਵਚਿੱਤ੍ਰਤਾ]।

੧ਖਾਣੀ ਵਾਣੀ ਚਾਰ ਜੁਗ ਜਲ ਥਲ ਤਰੁਵਰੁ ਪਰਬਤ ਸਾਜੇ।
੨ਤਿੰਨ ਲੋਅ ਚੋਦਹ ਭਵਣ ਕਰਿ ਇਕੀਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨਿਵਾਜੇ।
੩ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਦੀਪ. ਸਤ ਨਉ ਖੰਡ ਦਹ ਦਿਸਿ ਵਜਣਿ ਵਾਜੇ।
੪ਇਕਸ ਇਕਸ ਖਾਣਿ ਵਿਚਿ ਇਕੀਹ ਇਕੀਹ ਲਖ ਉਪਾਜੇ।
੫ਇਕਤ ਇਕਤ ਜੂਨਿ ਵਿਚਿ ਜੀਅਜੰਤੁ ਅਣਗਣਤ ਬਿਰਾਜੇ।
੬ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਕਰਿ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਤਰੰਗ ਅਗਾਜੇ।
੭ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਘਰਿ ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ॥੩॥

[ਇਕੀਹ=ਇਕ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ। ਵਾਜੇ=ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ। ਇਕੀਹ ਇਕੀਹ ਲਖ=ਜੂਨਾਂ ੨੧ ਲਖ ਪ੍ਰਤਯੇਕ ਖਾਣੀ ਵਿਖੇ। ਤਰੰਗ=ਕੌਤਕ। ਲਹਿਰਾਂ। ਅਗਾਜੇ=ਪ੍ਰਗਟ, ਬਹੁਤ। ਘਰਿ=ਸਰੀਰ। ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ=ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ।]

੧ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ (ਅੰਡਜਾਦਿਕ) ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ (ਪਰਾ ਪਸੰਤਯਾਦਿਕ) ਚਾਰ ਜੁਗ (ਸਤ ਜੁਗਾਦਿਕ) ਜਲ ਥਲ ਬ੍ਰਿਛ ਪਹਾੜ (ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਥਾਉਂ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ) ਰਚ ਦਿੱਤੇ। ੨ਤਿੰਨ ਲੋਕ, ਚਉਦਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰਕੇ, ਫੇਰ ਇੱਕੀ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ (ਅਰਥਾਤ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਖੇ ਸਤ ਸਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚੇ ਅਥਵਾ 'ਇਕੀਹ' ਇਕ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਰਚੇ)। ੩ਚਾਰ ਕੂੰਟਾਂ, ਸਤ ਦੀਪ ਨਉ ਖੰਡ, ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਵਾਜੇ ਵਜ ਰਹੇ ਹਨ (ਜੀਵ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ)। ੪ਇਕ ਇਕ (ਅੰਡਜਾਦਿ) ਖਾਣੀ ਵਿਚ ਇੱਕੀ ਇੱਕੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਰਚੀਆਂ। ੫ਪ੍ਰਤਯੇਕ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਜੀਵ, ਜੰਤ, (ਸਥੂਲ ਸੂਖਮ) ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਰਚ ਦਿੱਤੇ। ੬ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਸੋਹਣੇ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਰੰਗਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ (ਜਲਾਂ) ਦੇ ਤਰੰਗ (ਭਾਵ ਨਹਿਰ ਨਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਅਗਾਜੇ') ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ੭ਪਉਣ ਪਾਣੀ (ਆਦਿ ਪੰਜ ਭੂਤਾਂ ਥੋਂ)

ਘਰ (ਸਰੀਰ ਬਣਾਕੇ) ਨਉਂ (ਗੋਲਕਾਂ ਦੇ) ਦਰਵਾਜੇ ਰਚੇ।

੪. [ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਵਚਿੱਤ੍ਰਤਾ]।

੧ਕਾਲਾ ਧਉਲਾ ਰਤੜਾ ਨੀਲਾ ਪੀਲਾ ਹਰਿਆ ਸਾਜੇ।
੨ਰਸੁ ਕਸੁ ਕਰਿ ਵਿਸਮਾਦ ਸਾਦ ਜੀਭਹੁ ਜਾਪਨ ਖਾਜ ਅਖਾਜੇ।
੩ਮਿਠਾ ਕਉੜਾ ਖਟ ਤੁਰਸੁ ਫਿਕਾ ਸਾਉ ਸਲੂਣਾ ਛਾਜੇ।
੪ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਅਵੇਸ ਕਰਿ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਕੇਸਰੁ ਕਾਜੇ।
੫ਮੇਦੁ ਕਥੂਰੀ ਪਾਨ ਫੁਲੁ ਅੰਬਰੁ ਚੂਰ ਕਪੂਰ ਅੰਦਾਜੇ।
੬ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ ਬਹੁ ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਅਨਹਦ ਗਾਜੇ।
੭ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਰੋੜ ਜਹਾਜੇ ॥੪॥

[ਸਾਉ=ਸੁਆਦ। ਛਾਜੇ=ਸਜ ਰਹੇ। ਕਾਜੇ=ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਲਾਇਕ। ਅੰਬਰੁ ਚੂਰ=ਅੰਬ]
[ਚੂਰ, ਮੁਸ਼ੱਬਰ। ਅੰਦਾਜੇ=ਮਰਿਯਾਦਾ ਯੁਕਤ। ਗਾਜੇ=ਵਜਦੇ ਹਨ।]

੧ਕਾਲਾ, ਚਿੱਟਾ, ਲਾਲ, ਨੀਲਾ, ਪੀਲਾ, ਹਰਿਆ (ਆਦਿਕ ਰੰਗ) ਬਨਾਏ। ੨ਮਿੱਠੇ ਖੱਟੇ, 'ਰਸ' ਅਚਰਜ ਸੁਆਦਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਪਰੰਤੂ ਜੀਭ ਥੋਂ ('ਖਾਜ ਅਖਾਜ') ਖਾਣ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩ਮਿੱਠਾ, ਕੌੜਾ, ਖਟਾ, ਤੁਰਸ਼, (ਅਰਥਾਤ 'ਖਟ ਮਿੱਠਾ') ਫਿੱਕਾ ਅੰਤੇ ਸਲੂਣਾ ਸਵਾਦ (ਜੀਭ ਥਾਣੀ) ਜਾਪੀਦਾ ਹੈ। ੪(ਕਈ) ਗੰਧੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਚੋਆ ਚੰਦਕ ਅਰ ਕੇਸਰ ਕੀਤੇ (ਅਥਵਾ ਕੰਮ ਲਾਇਕ ਬਣਾਏ)। ੫ਮੁਸ਼ਕ ਬਿਲਾਈ, ਕਸਤੂਰੀ, ਪਾਨ, ਫੁਲ, ਅੰਬਚੂਰ ਕਪੂਰ ਦੇ (ਅੰਦਾਜ਼ੇ) ਵਜ਼ਨ ਕੀਤੇ। ੬ਰਾਗ ਨਾਦਾਂ ਦੇ (ਸੰਬਾਦ) ਫੈਲਾਉ ਅਰ ਚਉਦਾਂ ਵਿਦਯਾ ਅਰ (ਅਨਹਦ ਗਾਜੇ) ਅਨਾਹਦ ਵਾਜੇ (ਵਜਾਏ)। ੭ਲਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਸਮੁੰਦਰ) ਰਚਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਰਚੇ (ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕੀਤਾ ਕਰਨ)।

੫. [ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੈ]।

੧ਸਤ ਸਮੁੰਦ ਅਥਾਹ ਕਰਿ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ।
੨ਮਹੀਅਲ ਖੇਤੀ ਅਉਖਧੀ ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਬਹੁ ਬਿਸਥਾਰਾ।
੩ਤਰੁਵਰ ਛਾਇਆ ਫੁਲ ਫਲ ਸਾਖਾ ਪਤ ਮੂਲ ਬਹੁ ਭਾਰਾ।
੪ਪਰਬਤ ਅੰਦਰਿ ਅਸ਼ਟਧਾਤੁ ਲਾਲੁ ਜਵਾਹਰੁ ਪਾਰਸੁ ਪਾਰਾ।
੫ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ ਮਿਲਮਿਲ ਵਿਛੜੇ ਵਡ ਪਰਵਾਰਾ।
੬ਜੰਮਣੁ ਜੀਵਣੁ ਮਰਣ ਵਿਚਿ ਭਵਜਲ ਪੂਰ ਭਰਾਇ ਹਜਾਰਾ।
੭ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥੫॥

[ਅਥਾਹ=ਡੂੰਘੇ। ਮਹੀ=ਧਰਤੀ। ਅਲ=ਪੂਰਣ। ਛਾਦਨ=ਕਪੜੇ।]

੧ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅਥਾਹ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਆਵੇ) (ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਰਚਕੇ ਰਤਨਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਦਿਤੇ। ੨ਧਰਤੀ ਰਚਕੇ ਖੇਤੀ ਅਰ ਅਉਖਧੀਆਂ ਨਾਲ (ਅਲ) ਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿਤੀ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ) ਕਪੜੇ ਆਦਿਕ ਭੋਜਨਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ੩ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਤੋਂ ਛਾਯਾ ਆਦਿ ਫੁਲ ਫਲ ਟਾਹਣੀਆਂ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਰ ਲੱਗੇ ਹਨ। ੪ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਖੇ (ਲੋਹਾ ਆਦਿਕ) ਅਸ਼ਟ

ਧਾਤਾਂ (ਰਚੀਆਂ), ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ ਅਰ ਪਾਰਸ 'ਪਾਰ:' (ਟੁਕੜੇ ਜਾਂ ਗੀਟੀਆਂ) ਰਚੀਆਂ, (ਜਾਂ ਪਾਰਸੁ ਰੂਪ ਪਾਰਾ ਜੋ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।) ੫ਚਉਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਰਚੀਆਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ] ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਡੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਛੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜਿੱਤ੍ਰ ਜਲ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਦਰੀਆਉ ਵਿਖੇ ਘਾਹ ਦੇ ਬੂਟੇ ਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਹੋਰ ਤੀਬਰ ਪਰਵਾਹ ਨਾਲ ਨਿੱਖੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਹਾ ਹੀ ਪਰਾਰਬਧ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਜੀਵ ਮਿਲਦੇ ਅਰ ਵਿਛੁੜਦੇ ਹਨ)। ੬ਜੰਮਣ, ਜੀਵਣ ਅਰ ਮਰਣ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਪੂਰ ਭਰੀਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਜੰਮਦੇ, ਜੀਂਵਦੇ ਅਰ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੭ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ (ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨਾਂ ਥੋਂ) ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਹੈ, ਇਤਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਖੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਕਰੇ ਉਹ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਂਗੂ ਹੇਠ ਉਤੇ ਹੋਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹੋਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨ ਤੱਨ ਤਾਂ ਇੰਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਹੀ ਜੋ "ਕਿਉਂ" ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਹੀ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਵੇਕ ਕਰਦੀ ਰਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਰਸ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚਕੇ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੬. [ਮਾਣਸ ਜਨਮ ਤੇ ਭੁੱਲ]।

੧ਮਾਣਸ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਛਿਣ ਭੰਗਰੁ ਛਲ ਦੇਹੀ ਛਾਰਾ।
੨ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਰਿ ਪੁਤਰਾ ਉਡੈ ਨ ਪਉਣੁ ਖੁਲੇ ਨਉ ਦੁਆਰਾ।
੩ਅਗਨਿ ਕੁੰਡ ਵਿਚਿ ਰਖਿਅਨਿ ਨਰਕ ਘੋਰ ਮਹਿ ਉਦਰੁ ਮਝਾਰਾ।
੪ਕਰੈ ਉਰਧ ਤਪੁ ਗਰਭ ਵਿਚਿ ਚਸਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ।
੫ਦਸੀ ਮਹੀਨੀ ਜੰਮਿਆਂ ਸਿਮਰਣ ਕਰੀ ਕਰੈ ਨਿਸਤਾਰਾ।
੬ਜੰਮਦੋ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਰਖਣ ਹਾਰਾ।
੭ਸਾਹੋਂ ਵਿਛੁੜਿਆ ਵਣਜਾਰਾ ॥ ੬ ॥

[ਛਾਰਾ=ਸੁਆਹ। ਨਿਸਤਾਰਾ=(ਉਦਰੋਂ) ਖਲਾਸੀ।]
[ਸਾਹੋਂ=ਸ਼ਾਹ ਥੋਂ। ਵਣਜਾਰਾ=ਜੀਵ।

੧ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਦੁਰਲੱਭ (ਪਦਾਰਥ) ਹੈ, (ਪਰ) ਖਿਣ ਭੰਗਰ ਅਤੇ ਛਲ ਰੂਪ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਦੇਹ ਹੈ। ੨(ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੀਰਜ ਅਰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਰਕਤ ਰੂਪ) ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੈ, ਨੌਂ ਗੋਲਕਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ (ਪਰ) ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਪੌਣ ਉਡਦੀ ਨਹੀਂ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। ੩(ਮਾਤਾ ਦੇ) ਉਦਰ ਘਰ ਨਰਕ ਦੇ ਅਗਨੀ ਕੁੰਡ ਵਿਖੇ (ਰੱਬ ਨੇ) ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੪ਉਲਟਾ ਹੋਕੇ (ਬਾਲਕ) ਤਪ ਕਰਦਾ ਅਰ ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਜਿੰਨਾ ਬੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਦਾ ਨਹੀਂ। ੫ਦਸਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਜੰਮਿਆਂ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ (ਉਦਰੋਂ) ਖਲਾਸੀ ਦਿੱਤੀ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਨੂੰ। ੬ਜੰਮਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮਾਯਾ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਮੋਹਿਤ ਕੀਤਾ (ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਖੇ) ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਹੁਣ) ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ੭(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪਣੇ) ਸ਼ਾਹ ਥੋਂ ਵਣਜਾਰਾ (ਜੀਵ) ਵਿਛੁੜ ਗਿਆ।

੭. [ਮਾਣਸ ਜਨਮ–ਮਾਯਾ ਜਾਲ]।

[੧]ਰੋਵੈ ਰਤਨੁ ਗਵਾਇਕੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਅਨ੍ਹੇਰੁ ਗੁਬਾਰਾ।
[੨]ਓਹੁ ਰੋਵੈ ਦੁਖੁ ਆਪਣਾ ਹਸਿ ਹਸਿ ਗਾਵੈ ਸਭ ਪਰਵਾਰਾ।
[੩]ਸਭਨਾ ਮਨਿ ਵਾਧਾਈਆਂ ਰੁਣ ਝੁੰਝਨੜਾ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰਾ।
[੪]ਨਾਨਕੁ ਦਾਦਕੁ ਸੋਹਲੇ ਦੇਨ ਅਸੀਸਾਂ ਬਾਲ ਪਿਆਰਾ।
[੫]ਚੁਖਹੁੰ ਬਿੰਦਕ ਬਿੰਦੁ ਕਰਿ ਬਿੰਦਹੁੰ ਕੀਤਾ ਪਰਬਤ ਭਾਰਾ।
[੬]ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਅਰਥੁ ਸੁਗਰਥ ਵਿਸਾਰ ਵਿਸਾਰਾ।
[੭]ਕਾਮ ਕਰੋਧੁ ਵਿਰੋਧੁ ਵਿਚਿ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਧ੍ਰੋਹ ਅਹੰਕਾਰਾ।
[੮]ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਫਾਥਾ ਵੇਚਾਰਾ ॥ ੭ ॥

[ਰੁਣ ਝੁੰਝਨੜਾ=ਮੰਗਲਾਚਾਰ। ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰਾ=ਢੋਲ ਢਮੱਕਾ।]
[ਚੁਖਹੁੰ ਬਿੰਦਕ=ਰਤੀ ਕੁ ਬੀਰਜ ਬੂੰਦ ਥੋਂ। ਬਿੰਦੁ=ਬੁਦਬੁਦਾ।]
[ਪਰਬਤ=ਸਰੀਰ। ਸੁਗਰਥ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਮਹਾਂ ਜਾਲ=ਵਡਾ ਜਾਲ।]

[੧]ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਭਾਰੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਖੇ (ਰੱਬ) ਰਤਨ ਨੂੰ ਗਵਾਕੇ (ਬਾਲਕ) ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੇ ਰੱਛਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਘਬਰਾ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)। [੨]ਸਾਰਾ ਕੁਟੰਬ ਹਸ ਹਸਕੇ (ਗੀਤ) ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਉਹ ਬਾਲਕ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਹੈ। [੩]ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਵਧਾਈਆਂ ਹਨ, ਆਨੰਦ ਮੰਗਲਾਚਾਰ ਅਰ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਨਾਨਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢੋਲ ਵੱਜਦੇ ਹਨ)। [੪]ਨਾਨਕੇ ਅਰ ਦਾਦਕੇ 'ਸੋਹਲੇ' (ਖੁਸ਼ੀਆਂ) ਕਰਕੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [੫]ਰਤਾ ਕੁ ਜਿੰਨੀ ਬੀਰਜ ਦੀ ਬੂੰਦ ਥੋਂ 'ਬਿੰਦ') ਬੁਦਬੁਦਾ ਬਣਿਆ ਅਰ ਬੁਦਬੁਦੇ ਤੋਂ ਭਾਰਾ ਪਰਬਤ ਕੀਤਾ (ਕਿ ਐਡੀ ਦੇਹਿ ਰਚ ਦਿੱਤੀ)। [੬](ਪਰ ਜੀਵ ਨੇ) ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ (ਅਰਥ ਸੁਗਰਥ)') ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਰਥ ਨੂੰ ਬੀ ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ (ਕਿ ਜਨਮ ਦਾ ਕੀ ਪਰਮਾਰਥ ਸੀ ?) [੭]ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਵਿਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਰ ਧ੍ਰੋਹ ਵਿਖੇ ਲਗਕੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੋਯਾ। [੮](ਮਾਯਾ ਦੇ) ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਵਿਖੇ ਵਿਚਾਰਾ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ।

੮: [ਬਾਲਕ ਬੁੱਧਿ ਅਚੇਤ]।

[੧]ਹੋਇ ਸੁਚੇਤ ਅਚੇਤ ਇਵ ਅਖੀਂ ਹੋਂਦੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਆ।
[੨]ਵੈਰੀ ਮਿਤੁ ਨ ਜਾਣਦਾ ਡਾਇਣੁ ਮਾਉ ਸੁਭਾਉ ਸਮੋਆ।
[੩]ਬੋਲਾ ਕੰਨੀ ਹੋਂਦਈ ਜਸੁ ਅਪਜਸੁ ਮੋਹੁ ਨ ਸੋਆ।
[੪]ਗੁੰਗਾ ਜੀਭੈ ਹੁੰਦਿਐ ਦੁਧੁ ਵਿਚਿ ਵਿਸੁ ਘੋਲਿ ਮੁਹਿ ਚੋਆ।
[੫]ਵਿਹੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮਸਰ ਪੀਐ ਮਰਣ ਜੀਵਨ ਆਸ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਢੋਆ।
[੬]ਸਰਪੁ ਅਗਨਿ ਵਲਿ ਹਥੁ ਪਾਇ ਕਰੈ ਮਨੋਰਥ ਪਕੜ ਖਲੋਆ।
[੭]ਸਮਝੈ ਨਾਹੀ ਟਿਬਾ ਟੋਆ ॥ ੮ ॥

[ਡਾਇਣੁ ਮਾਉ=ਡਾਇਣ ਅਤੇ ਮਾਂ। ਸਮੋਆ=ਬਰਾਬਰ ਜਾਣਨਾ।
[ਸੋਆ=ਕਨਸੋ। ਢੋਆ=ਢੰਗ। ਮਨੋਰਥ=ਸੰਕਲਪ।]

[੧]ਸਮਝਦਾਰ ਹੋਕੇ 'ਅਚਤ' (ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਅਰ) ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੁੰਦਿਆਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। [੨]ਵੈਰੀ ਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦੀ ਕੁਝ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਡਾਇਣ ਅਤੇ ਮਾਊਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਰਾਬਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। [੩]ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੋਲਾ, ਜਸ ਅਤੇ ਅਪਜਸ ਪ੍ਰੀਤ ਅਤੇ ਵੈਰ ਦੀ ਕਨਸੋ ਨਹੀਂ (ਪਰਖਦਾ)। [੪]ਜੀਭ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗੁੰਗਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦੁੱਧ ਵਿਖੇ ਵਿਹੁ ਘੋਲਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਕੋਈ) ਚੋ ਦੇਵੇ (ਅੱਗੋਂ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। [੫]ਵਿਹੁ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਰਾਬਰ ਕਰਕੇ ਪੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਣ ਦੀ ਆਸ ਅਤੇ ਮਰਣ ਤੋਂ ਤ੍ਰਾਸ ਦਾ (ਢੋਆ') ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। [੬]ਸਰਪ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਵਲ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਨੋਰਥ ਕਰਕੇ ਉਠ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ। [੭]ਟਿੱਬਾ ਟੋਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਭਾਵ–ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੁੱਖ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

੯. [ਬਾਲਕ ਵਿਚਾਰ ਹੀਨਤਾ]।

[੧]ਲੂਲਾ ਪੈਰੀ ਹੋਦਈ ਟੰਗਾਂ ਮਾਰਿ ਨ ਉਠਿ ਖਲੋਆ।
[੨]ਹਥੋ ਹਥੁ ਨਚਾਈਐ ਆਸਾ ਬੰਧੀ ਹਾਰੁ ਪਰੋਆ।
[੩]ਉਦਮ ਉਕਤਿ ਨ ਆਵਈ ਦੇਹਿ ਬਿਦੇਹ ਨ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਆ।
[੪]ਹਗਣ ਮੂਤਣ ਛਡਣਾ ਰੋਗੁ ਸੋਗੁ ਵਿਚਿ ਦੁਖੀਆ ਰੋਆ।
[੫]ਘੁਟੀ ਪੀਐ ਨ ਖੁਸੀ ਹੋਇ ਸਪਹੁ ਰਖਿਅੜਾ ਅਣਖੋਆ।
[੬]ਗੁਣੁ ਅਵਗੁਣ ਨ ਵਿਚਾਰਦਾ ਨ ਉਪਕਾਰੁ ਵਿਕਾਰੁ ਅਲੋਆ।
[੭]ਸਮਸਰ ਤਿਸੁ ਹਥਿਆਰ ਸੰਜੋਆ ॥੯॥

[ਆਸਾ ਬੰਧੀ=ਆਸਾਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਉਕਤਿ=ਬੁੱਧੀ, ਯੁਕਤੀ।]
[ਅਣਖੋਆ=ਅਣਖ। ਅਲੋਆ=ਦੇਖਣਾ।]

[੧]ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਲੂਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਟੰਗਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਠ ਨਹੀਂ ਖਲੋਂਦਾ। [੨](ਮਾਂ, ਭੈਣਾਂ) ਹਥੋ ਹੱਥ ਨਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਆਸਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਧੀਆਂ ਹਾਰ ਵਾਂਗੂੰ (ਬਾਲ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ) ਪਰੋ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ (ਜਥਾ :–'ਹਥੋ ਹਥਿ ਨਚਾਈਐ ਵਣਜਾਰਿਆ ਮਿਤ੍ਰਾ ਜਿਉਂ ਜਸੁਧਾ ਘਰਿ ਕਾਨ੍ਹ')। [੩]ਉੱਦਮ ਤੇ ਬੁੱਧੀ (ਬਾਲਕ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੇਹੋਂ ਬਿਦੇਹ ਹੋਕੇ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। [੪]ਹੱਗਣਾ ਮੂਤਣਾਦਿ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਖੇ ਅਰ ਰੋਗ ਸੋਗ ਵਿਖੇ ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ। [੫](ਮਾਂ) ਜੰਮਣ ਘੁੱਟੀ (ਦਿੰਦੀ ਹੈ) ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਪੀਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਸੱਪ ਤੋਂ (ਜਦ) ਰਖੇ ਤਦ ('ਅਣਖੋਆ') ਅਣਖ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੬](ਕਿਉਂ ਜੋ) ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਪਕਾਰ ਅਤੇ 'ਵਿਕਾਰ' (ਭਲਾ ਤੇ ਬੁਰਾ ਕੰਮ) ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, (ਭਈ ਭਲੇ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਬੁਰਾ ਮੰਨਾਂ)। [੭]ਹਥੀਆਰ ਅਤੇ ਸੰਜੋਅ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਸ਼ਕ ਤੇ ਰੱਖਯਕ ਇਕ ਸਮ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ।

੧੦. [ਮਾਤਾ ਉਪਕਾਰ]।

[੧]ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਮਿਲਿ ਨਿੰਮਿਆ ਆਸਵੰਤੀ ਉਦਰ ਮਝਾਰੇ।
[੨]ਰਸ ਕਸ ਖਾਇ ਨ ਲਜ ਹੋਇ ਛੁਹ ਛੁਹ ਧਰਣਿ ਧਰੇ ਪਗ ਧਾਰੇ।
[੩]ਪੇਟ ਵਿਚਿ ਦਸ ਮਾਹ ਰਖਿ ਪੀੜਾ ਖਾਇ ਜਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ।

੪ਜਣ ਕੈ ਪਾਲੈ ਕਸਟ ਕਰਿ ਖਾਨ ਪਾਨ ਵਿਚਿ ਸੰਜਮ ਸਾਰੇ।
੫ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇਇ ਪਿਆਲਿ ਦੁਧੁ ਘੁਟੀ ਵਟੀ ਦੇਇ ਨਿਹਾਰੇ।
੬ਛਾਦਨੁ ਭੋਜਨੁ ਪੋਖਿਆ ਝੰਡਨ* ਮੰਗਨ ਪੜ੍ਹਨ ਚਿਤਾਰੇ।
੭ਪਾਂਧੇ ਪਾਸ ਬਹਾਲਿਆ ਖਟਿ ਲੁਟਾਇ ਹੋਇਆ ਸੁਚਿਆਰੇ।
੮ਅਰਿਣਤ ਹੋਏ ਭਾਰੁ ਉਤਾਰੇ ॥੧੦॥

[ਨਿੰਮਿਆ=ਟਿਕਣਾ। ਛੁਹ ਛੁਹ=ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ। ਗੁੜ੍ਹਤੀ=ਗੋਲੀ, ਸ਼ਹਤ।
ਘੁਟੀ=ਸਿੱਪੀ ਨਾਲ ਦਾਰੂ ਦੇਣਾ। ਵਟੀ=ਰੂੰ ਦਾ ਬੁੜਾ ਚੋਣਾ, ਕਬਜ਼ ਵੇਲੇ ਸਾਬਣ
ਆਦਿ ਦੀ ਵੱਟੀ ਦੇਣੀ। ਖਟਿ=ਧਨ। ਸੁਚਿਆਰੇ=ਸੱਚੇ ਹੋਏ।
ਅਰਿਣਿਤ=ਸੁਰਖਰੂ।]

੧ਆਸਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਨਿੰਮਿਆ (ਬੀਰਜ ਤੇ ਰਕਤ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਹੋਇਆ)। ੨ਖੱਟਾ ਮਿੱਠਾ (ਮਾਂ) ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ 'ਲੱਜ') ਸ਼ੰਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚੇ) ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਧਰਤੀ ਪੁਰ ਪੈਰ ਟਿਕਾਉਂਕੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, (ਕਿ ਗਰਭ ਨਾਂ ਛੁਟ ਜਾਵੇ)। ੩ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਉਦਰ ਵਿਖੇ ਰੱਖਕੇ ਪੀੜਾ ਸਹਾਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਣਦੀ ਹੈ। ੪ਜਣਕੇ ਬੀ ਵੱਡੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਖਾਨ ਪਾਨ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਰਖਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ)। ੫ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦੇਂਦੀ ਦੁੱਧ ਪਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੰਮਣ ਘੁੱਟੀ (ਸਿੱਪੀ ਨਾਲ) ਕਦੀ ਵੱਟੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਲੋੜ ਮੂਜਬ। ੬(ਦਰਿਆਈ ਦੇ) ਕੱਪੜੇ ਅਰ ਚੰਗੇ ਭੋਜਨਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਦੀ ਹੈ, ਝੰਡ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਮੰਗੇਵਾ ਚਿਤਾਰਦੀ ਹੈ, (ਅਥਵਾ ਢੰਗਾਂ ਵਿਚ ਦਾਨ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।) ੭ਪਾਂਧੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਖਟ (ਧਨ) ਲੁਟਾਕੇ ਸਚੇ ਹੋਏ (ਕੀ ਸਚੇ ਹੋਏ ? ਹੇਠ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੮ਕਰਜ਼ ਦਾ ਭਾਰ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਏ, (ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਤਿੰਨ ਭਾਰ ਪੁੱਤ ਦੇ ਅਪਣੇ ਸਿਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਧਰਮ, ਸੰਸਕਾਰ, ਵਿਦਯਾ ਤੇ ਵਿਆਹ। ਧਰਮ ਤੇ ਪਾਂਧੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਦਾ ਅੱਗੇ ਆਵੇਗਾ)।

ਭਾਵ–ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ, ਕੇਵਲ ਮਨੁਖ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸਾਧਾਰਣ ਵਰਣਨ ਕ੍ਰਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਮ ਅਰਥ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਮਾਂ ਬੜੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗਰਭ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟਦੀ, ਫੇਰ ਪਾਲਦੀ, ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਤ ਅਗੋਂ ਕੀ ਫਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ? ਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਞੂ, ਪਾਂਧਾ, ਵਿਆਹ। ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੰਨਤ, ਮੁੱਲਾਂ, ਅਕਦ। ਜੇ ਸਿਖ ਹੈ ਤਾਂ ਜਨਮ ਸੰਸਕਾਰ, ਵਿਦਯਾ, ਸਦਾਚਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਚਾਉ ਤੇ ਪਰਬੰਧ ਕਰਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ।

੧੧. [ਮਾਤਾ ਉਪਕਾਰ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਪਕਾਰ]।

੧ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚਿ ਪੁਤੈ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਹੋਈ।
੨ਰਹਸੀ ਅੰਗ ਨ ਮਾਵਈ ਗਾਵੈ ਸੋਹਿਲੜੇ ਸੁਖ ਹੋਈ।
੩ਵਿਗਸੀ ਪੁਤ੍ਰ ਵਿਆਹਿਐ ਘੋੜੀ ਲਾਵਾਂ ਗਾਵ ਭਲੋਈ।
੪ਸੁਖਾਂ ਸੁਖੈ ਮਾਵੜੀ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰਹ ਦਾ ਮੇਲ ਅਲੋਈ।
੫ਨੁਹ ਨਿਤ ਕੰਤ ਕੁਮੰਤ ਦੇਇ ਵਿਹਰੇ ਹੋਵਨਿ ਸਸੁ ਵਿਗੋਈ।

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ–ਭੱਦਨ ਬੀ ਹੈ।

੬ਲਖ ਉਪਕਾਰੁ ਵਿਸਾਰਕੈ ਪੁਤ ਕੁਪੁਤ ਚਕੀ ਉਠਿ ਝੇਈ।
੭ਹੋਵੈ ਸਰਵਣ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ॥ ੧੧॥

[ਰਹਸੀ=ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ। ਵਿਗਸੀ=ਖਿੜੀ। ਮਾਵੜੀ=ਮਾਂ। ਅਲੋਈ=ਦੇਖਦੇ।]
[ਵਿਹਰੇ=ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣਾ ਸਸੁ ਵਿਗੋਈ=ਸੱਸ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ।]
[ਚਕੀ ਉਠ ਝੇਈ=ਭਾਵ ਮੇਹਣੇ ਮਾਰ ਲੜਨਾ।

੧ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਉ ਵਡੇ ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ (ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ) ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ! ੨ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਮਾਂ) ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੩(ਜਦ) ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ (ਮਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕੇ) ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਲਾਵਾਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੪ਮਾਂ (ਆਪਣੇ) ਪੁਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਦਾ 'ਮੇਲ' (ਜੋੜਾ) ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਜੋੜੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਰਹੇ ਤੇ ਮੀਜਾ ਪੈ ਜਾਵੇ)। ੫(ਪਰ) ਨੂੰਹ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਖੋਟੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਦੋਵੇਂ ਵਿਹਰੇ (ਸਾਹਮਣੇ) ਹੋ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸੱਸ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੬(ਪਿਛੇ ਕਹੇ) ਲੱਖਾਂ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਕੁਪੁੱਤ੍ਰ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ (ਝਗੜੇ ਦੀ) ਚੱਕੀ ਝੇਈ ਹੈ। (ਭਾਵ ਮਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ ਛੇੜਦਾ ਹੈ)। ੭ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸਰਵਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਕਪੁੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਵਣ-ਆਗਿਆਕਾਰੀ-ਪੁੱਤ੍ਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੨. [ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਵਿਸਾਰਨਾ ਪਾਪ ਹੈ]।

੧ਕਾਮਣਿ ਕਾਮਣਿਆਰੀਐ ਕੀਤੇ ਕਾਮਣ ਕੰਤ ਪਿਆਰੇ।
੨ਜੰਮੇ ਸਾਈਂ ਵਿਸਾਰਿਆ ਵੀਵਾਹਿਆਂ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵਿਸਾਰੇ।
੩ਸੁਖਾਂ ਸੁਖਿ ਵਿਵਾਹਿਆ ਸਉਣੁ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚਾਰਿ ਵਿਚਾਰੇ।
੪ਪੁਤ ਨੂੰਹੈਂ ਦਾ ਮੇਲੁ ਵੇਖਿ ਅੰਗ ਨ ਮਾਵਨਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵਾਰੇ।
੫ਨੂੰਹੁ ਨਿਤ ਮੰਤ ਕੁਮੰਤ ਦੇਇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਛਡਿ ਵਡੇ ਹਤਿਆਰੇ।
੬ਵਖ ਹੋਵੈ ਪੁਤੁ ਰੰਨਿ ਲੈ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਉਪਕਾਰੁ ਵਿਸਾਰੇ।
੭ਲੋਕਾਚਾਰਿ ਹੁਇ ਵਡੇ ਕੁਚਾਰੇ॥ ੧੨॥

[ਕਾਮਣਿ=ਤੀਵੀਂ। ਕਾਮਣਿਆਰੀ=ਟੂਣੇ ਵਾਲੀ। ਕਾਮਣ=ਟੂਣਾ।]
[ਸਾਈਂ=ਪਰਮੇਸਰ। ਸਉਣੁ=ਸ਼ਗਨ। ਲੋਕਾਚਾਰਿ=ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ।]

੧ਟੂਣੇ ਵਾਲੀ ਤੀਵੀਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਪਿਆਰੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ('ਕਾਮਣ') ਟੂਣਾ (ਐਸਾ) ਪਾ ਦਿਤਾ। ੨ਕਿ ਜੰਮਿਆਂ ਸੀ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਸਾਸੁ, (ਹੁਣ ਜਦ) ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮਾਂ ਅਤੇ ਪਿਉ ਦੋਵੇਂ ਭੁਲਾ ਦਿਤੇ। ੩ਚੰਗੇ ਸਗਨ ਅਰ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਦੇ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚਾਰਕੇ ਤ੍ਰਲੀ ਸੁਖਣਾਂ (ਮੰਨਤਾਂ) ਸੁੱਖਕੇ (ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ) ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੪ਫੇਰ ਮਾਪੇ ਨੂੰਹ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਮੇਲ ਵੇਖਕੇ (ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਫੁਲੇ ਨਹੀਂ ਮੇਉਂਦੇ ਸਨ (ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਖੱਟੀਆਂ ਖੱਟਕੇ ਖੁਆਊ)। ੫(ਪਰ) ਨੂੰਹ (ਅਜਿਹੀ ਭਾਗਭਰੀ ਉਠੀ ਕਿ) ਨਿਤ ਕੰਤ ਨੂੰ ਖੋਟੀ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਪੇ ਤੇਰੇ ਵਡੇ ਹਤਿਆਰੇ ਹਨ (ਤੇਰੇ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) (ਛੱਡ ਜੇ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ)। ੬ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਹੁਟੀ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਉਪਕਾਰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੭ਲੋਕਾਂ

ਦੇ ਕਰਤਬ ਬੜੇ ਕੁਚਾਰ (ਖੋਟੀ ਚਾਲ ਵਾਲੇ) ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਕਾਮਣਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਯਾ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ ਜੀਵ ਦੀ ਭੁੱਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਯਾ ਦਾ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਤੇ ਵਿਆਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

੧੩. [ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਅਪਕਾਰੀ ਦੇ ਜਪ ਤਪ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ]।

[੧]ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਸੁਣੈ ਵੇਦੁ ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ।
[੨]ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਤਪੁ ਵਣਖੰਡਿ ਭੁਲਾ ਫਿਰੈ ਬਿਬਾਣੀ।
[੩]ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਪੂਜੁ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ।
[੪]ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਨਾਵਣਾ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ।
[੫]ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਕਰੈ ਦਾਨ ਬੇਈਮਾਨ ਅਗਿਆਨ ਪਰਾਣੀ।
[੬]ਮਾਂ ਪਿਉ ਪਰਹਰਿ ਵਰਤ ਕਰਿ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੀ।
[੭]ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸਾਰੁ ਨ ਜਾਣੀ ॥ ੧੩ ॥

[ਪਰਹਰਿ=ਤਿਆਗਕੇ। ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀ=ਸੇਵਾ ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।]
[ਘੁੰਮਣ ਵਾਣੀ=ਘੁੰਮਣਘੇਰ ਦੇ ਗੋਤੇ ਖਾਣੇ, ਨਰਕਾਧਿਕਾਰੀ।]

[੧]ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਸੁਣੇ (ਉਹ ਭੇਦ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੇਗਾ, ਕਥਾ ਸੁਣੇ (ਤਾਂ ਉਹ) ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਹੈ। [੨]ਮਾ ਪਿਉ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਣਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਜੋ ਤਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੀਆਬਾਨਾਂ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ)। [੩]ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੇ ਛੱਡਕੇ ਜੋ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। [੪]ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜੋ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ ਵਿਖੇ ਪਿਆ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। [੫]ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਜੋ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ('ਬੇਈਮਾਨ') ਅਧਰਮੀ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। [੬]ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਵਰਤਨੇਮ ਕਰਨਹਾਰਾ (ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ) ਵਿਖੇ ਭਰਮ ਦਾ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। [੭]ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਸਾਰ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ।

ਭਾਵ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੱਗਯਤਾ ਨਹੀਂ, ਮਾਪਿਆਂ ਜੈਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪਯਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਉਹ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਯਾ ਹਉਂ ਦੇ ਬੰਧ ਵਿਚ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਸ ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੀਕੂੰ ਰੀਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।

੧੪. [ਉਪਕਾਰੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ]।

[੧]ਕਾਦਰੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਅੰਦਰਿ ਕਾਦਰੁ ਦਿਸੈ।
[੨]ਜੀਉ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਜਿਆ ਸਾਸ ਮਾਸ ਦੇ ਜਿਸੈ ਕਿਸੈ।
[੩]ਅਖੀਂ ਮੂਹੁੰ ਨਕੁ ਕੰਨੁ ਦੁਇ ਹਥੁ ਪੈਰੁ ਸਭਿ ਦਾਤ ਸੁ ਤਿਸੈ।
[੪]ਅਖੀਂ ਦੇਖੇ ਰੂਪ ਰੰਗੁ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਮੁਹਿ ਕੰਨ ਸਰਿਸੈ।
[੫]ਨਕ ਵਾਸ ਹਥੀਂ ਕਿਰਤ ਪੈਰੀ ਚਲਣ ਪਲ ਪਲ ਖਿਸੈ।
[੬]ਵਾਲ ਦੰਦ ਮੂੰਹ ਰੋਮ ਰੋਮ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਸਮਾਲਿ ਸਲਿਸੈ।

[੭]ਸਾਦੀ ਲਬੈ ਸਾਹਿਬੈ ਤਿਸ ਤੂੰ ਸੰਮਲ ਸੱਵੇਂ ਹਿਸੈ।
[੮]ਲੂਣ ਪਾਇ ਕਰਿ ਆਟੈ ਮਿਸੈ ॥੧੪॥

[ਸਰਿਸੈ=ਸਰਸ, ਵਿਸ਼ੇਖ। ਖਿਸੈ=ਖਿਸਕਣਾ। ਸਲਿਸੈ=ਸਾਥ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ।]
[ਸਾਦੀ ਲਬੈ=ਸੁਆਦਾਂ ਦੇ ਲੋਭ ਨਾਲ।]

[੧](ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਕਾਦਰ (ਆਪਣੀ) ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ (ਪਰਤੱਖ) ਦਿਸਦਾ ਹੈ। [੨]ਜੀਅ, ਪਿੰਡ, ਮਾਸ, ਸੁਆਸ ਦੇ ਕੇ ਹਰੇਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। [੩]ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ, ਨੱਕ, ਕੰਨ, ਦੋ ਹੱਥ, ਦੋ ਪੈਰ ਆਦਿ ਸਭ ਦਾਤਾਂ (ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਹਨ। [੪]ਅੱਖਾਂ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੂੰਹੋਂ ਸ਼ਬਦ (ਬੋਲਣ ਦੀ) ਕੰਨੋਂ (ਸਮਝਣ ਦੀ) ਸੁਰਤ (ਗਿਆਤ) ਵਿਸ਼ੇਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। [੫]ਨੱਕੋਂ ਵਾਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਹਥਾਂ (ਨਾਲ) ਕਿਰਤ (ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪਲ ਪਲ ਚੱਲਕੇ ਖਿਸਕਦਾ ਹੈ। [੬]ਸਿਰ ਤੇ ਵਾਲ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੰਦ ਹਨ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਅਤੇ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਸਲਿੱਸੈ (ਸਾਥ ਪ੍ਰੀਤ) ਦੇ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖ, (ਜੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰੇ ਕਿ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਵਿਚ ਸਮ੍ਹਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਬੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਖੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ)। [੭]ਸਾਹਿਬ ਸਵਾਦਾਂ ਦੇ ਲੱਬ ਨਾਲ ਸੇਂਵਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਪਰਮੇਸਰ ਨੂੰ ਸੱਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ (ਅੱਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। [੮]ਲੂਣ ਪਾ ਕੇ ਆਟੇ ਨੂੰ ਮਿੱਸਾ ਕਰ (ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪ ਆਟੇ ਨੂੰ ਲੂਣ ਵਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਿੱਸਾ ਕਰ। ਯਥਾ-"ਕਬੀਰ ਏਕ ਘੜੀ ਆਧੀ ਘਰੀ ਆਧੀ ਹੂੰ ਤੇ ਆਧ॥ ਭਗਤਨ ਸੇਤੀ ਗੋਸਟੇ ਜੋ ਕੀਨੇ ਸੋ ਲਾਭ॥")।

੧੫. [ਜਾਗਦਿਆ ਜੇਹੀ ਸੁਰਤ ਤੇਹੀ ਸੁਪਨ ਵਿਚ]।

[੧]ਦੇਹੀ ਵਿਚਿ ਨ ਜਾਪਈ ਨੀਂਦੁ ਭੁਖੁ ਤੇਹ ਕਿਥੈ ਵਸੈ।
[੨]ਹਸਣੁ ਰੋਵਣੁ ਗਾਵਣਾ ਛਿਕ ਡਿਕਾਰੁ ਖੰਘੂਰਣੁ ਦਸੈ।
[੩]ਆਲਕ ਤੇ ਅਗਵਾੜੀਆਂ ਹਿਡਕੀ ਖੁਰਕਣੁ ਪਰਸ ਪਰਸੈ।
[੪]ਉਭੇ ਸਾਹ ਉਬਾਸੀਆਂ ਚੁਟਕਾਰੀ ਤਾੜੀ ਸੁਣਿ ਕਿਸੈ।
[੫]ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਜੋਗੁ ਭੋਗੁ ਦੁਖੁ ਸੁਣਿ ਨ ਵਿਗਸੈ।
[੬]ਜਾਗਦਿਆਂ ਲਖ ਚਿਤਵਣੀ ਸੁਤਾ ਸੁਹਣ ਅੰਦਰਿ ਧਸੈ।
[੭]ਸੁਤਾ ਹੀ ਬਰੜਾਂਵਦਾ ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਵਿਚਿ ਜਸ ਅਪਜਸੈ।
[੮]ਤਿਸਨਾ ਅੰਦਰਿ ਘਣਾ ਤਰਸੈ ॥੧੫॥

[ਅਗਵਾੜੀਆਂ=ਆਕੜਾਂ। ਪਰਸ ਪਰਸੈ=ਆਪੋ ਵਿਚੀ। ਚੁਟਕਾਰੀਆਂ=ਚੁਟਕੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ। ਸੁਣਿ ਕਿਸੈ=ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਕੇ। ਸੁਹਣੰ=ਸੁਪਨੇ।]

[੧]ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਨੀਂਦ ਭੁੱਖ ਅਰ ਤੇਹ ਕਿੱਥੇ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ [੨]ਹੱਸਣਾ, ਰੋਣਾ, ਗਾਵਣਾ, ਨਿੱਛਣਾ, ਡਿਕਾਰਣਾ, ਖੰਘੂਰਨਾ (ਕੋਈ) ਦੱਸੇ। [੩]ਆਲਸ ਤੇ ਆਕੜਾਂ ਭੰਨਣੀਆਂ, ਹਿਡਕੀ ਲੈਣੀ, ਪਰਸਪਰ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਖੁਰਕਣਾ। [੪]('ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਉਭੇ ਸਾਹ') ਠੰਢੇ ਸਾਹ ਭਰਣੇ, ਉਬਾਸੀ ਲੈਣੀ, ਚੁਟਕੀ ਮਾਰਣੀ, ਕਿੱਸੇ (ਕਹਾਣੀਆਂ) ਸੁਣਕੇ (ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ) ਤਾੜੀ ਮਾਰਣੀ। [੫]ਆਸਾ, ਮਨਸਾ, ਹਰਖ, ਸੋਗ, ਕਦੀ ਜੋਗ ਕਦੀ ਭੋਗ, ਦੁੱਖ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਾ ਹੋਣਾ। [੬]ਜਾਗਦਿਆਂ ਏਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲਖਾਂ ਚਿਤਵਣੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੁੱਤਾ ਹੋਯਾ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦਾ ਹੈ, (ਗਲ ਕੀ ਛੀ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਦੱਸਕੇ ਸੱਤਵੀਂ ਅੱਠਵੀਂ ਵਿਖੇ ਸੁਪਨ

ਦੇ ਕੰਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । [੭](ਜਦ) ਸੌਂਦਾ (ਹੈ ਤਦ) ਬੜਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਉਪਜੀਵਕਾ ਵਿਖੇ ਜਸ ਅਪਜਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਸੁਪਨ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ। ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ 'ਜਿਸ ਅਵਜਿਸੇ' ਤੇ ਅਰਥ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਰਤ ਤੇ ਵਿਰਤ ਵਿਚ ਜਾਗਦਿਆਂ ਬੀ ਸੁੱਤਾ ਉਸੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਬਰੜਾਉਂਦਾ ਹੈ) । [੮]ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਿਖੇ (ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਪਨੇ ਵਿਖੇ ਬੀ) ਘਣਾਂ ਤਰਸਦਾ ਹੈ (ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਯਾ ਡਰਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਜਾਜ ਨੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਭਈ ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਗਜ ਹੀ ਲੱਠਾ ਲੈ ਜਾ, ਆਪਣੀ ਧੋਤੀ ਰੇਸ਼ਮੀ ਪਾੜ ਸਿਟੀ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਖੇ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਗਜ ਦੇਣਾ ਕਰਕੇ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਇਸੇ ਚਿੰਤਾ ਵਿਖੇ ਘਰ ਜਾਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਵਿਖੇ ਉਸ ਖਿਆਲ ਹੇਠ ਦਬਿਆ ਦਸਕੁ ਰੁਪਏ ਦੀ ਧੋਤੀ ਦਾ ਕੰਘਾ ਕਰ ਬੈਠਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦਾ ਬੱਧਾ ਜੀਵ ਜਸ ਅਤੇ ਅਪਜਸ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਖੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੁਪਨਾ ਵਿਖੇ ਭੀ ਸੁਭ ਸੰਸਕਾਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸ਼ੁਭ। ਭਾਵ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਕੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਸੁਪਨ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਮਰਨੇ ਪਰ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਬਣੇਗਾ।

੧੬. [ਦੁਰਮਤੀ-ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਬੀ ਨਹੀਂ ਸੌਰਦਾ]।

[੧]ਗੁਰਮਤਿ ਦੁਰਮਤਿ ਵਰਤਣਾ ਸਾਧੁ ਅਸਾਧੁ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਵਸੈ।
[੨]ਤਿੰਨਿ ਵੇਸ ਜਮਵਾਰ ਵਿਚਿ ਹੋਇ ਸਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਮੁਣਸੈ।
[੩]ਸਹਸ ਕੁਬਾਣ ਨ ਵਿਸਰੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ਵਿਸਾਰਿ ਵਿਗਸੈ।
[੪]ਪਰਨਾਰੀ ਪਰਦਰਬੁ ਹਿਤੁ ਪਰਨਿੰਦਾ ਪਰਪੰਚ ਰਹਸੈ।
[੫]ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨੁ ਤਜਿ ਕੀਰਤਨ ਕਥਾ ਨ ਸਾਧੁ ਪਰਸੈ।
[੬]ਕੁਤਾ ਚਉਕ ਚੜ੍ਹਾਈਐ ਚਕੀ ਚਟਣਿ ਕਾਰਣ ਨਸੈ।
[੭]ਅਵਗੁਣਆਰਾ ਗੁਣਿ ਨ ਸਰਸੈ ॥੧੬॥

[ਜਮਵਾਰ=ਜਨਮ ਵਿਚ। ਮੁਣਸੈ=ਮਨੁਖ। ਰਹਸੈ=ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਾ।]
[ਪਰਸੈ=ਮਿਲਣਾ। ਚਉਕ=ਤਖ਼ਤ। ਸਰਸੈ-ਪ੍ਰਸੰਨ।]

[੧]ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਕਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, (ਅਸਾਧਾਂ) ਬੁਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਖੋਟੀ ਮਤ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। [੨]ਜਨਮ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਵੇਸਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਸੁਖੋਪਤ ਅਥਵਾ ਬਾਲ ਯੁਬਾਦਿਕ ਅਵਸਥਾ) ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [੩](ਉਕਤ ਤਿੰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਖੋਟੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਭੁੱਲਦੀਆਂ ਨਹੀਂ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਉਤਪਤੀ ਕਰਨਹਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [੪]ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰਾਏ ਧਨ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵਲਾਂ ਛਲਾਂ ਵਿਖੇ ਖੁਸ਼ੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। [੫]ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ (ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ) ਛੱਡਕੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਅਰ ਭਲੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪਰਸਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। [੬]ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ (ਕਿਨ੍ਹਾ ਹੀ) ਤਖਤ ਪੁਰ ਬੈਠਾਈਏ, (ਫੇਰ ਬੀ) ਚੱਕੀ ਦੇ ਆਟੇ ਨੂੰ ਹੀ ਚਟਣ ਦੌੜੂ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਭਲੀ ਮੱਤ ਦਿਓ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲ ਹੀ ਦੌੜਦਾ ਹੈ) । [੭]ਅਵਗੁਣਿਆਰਾ (ਪਾਪੀ) ਗੁਣਾਂ ਪੁਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਉਕਤ ਤਿੰਨ ਜਾਗ੍ਰਤਾਦਿ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਅਥਵਾ

ਬਾਲ, ਜੁਬਾ, ਬ੍ਰਿਧ ਵਿਖੇ ਫਲ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਤੁਰੀਆ ਚੌਥੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਆਤਮਾਨੰਦ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਜਾਪਕ ਹੈ ਸੋ ਚੇਤ]।

੧ਜਿਉ ਬਹੁ ਵਰਨ ਵਣਾਸਪਤਿ ਮੂਲ ਪਤ੍ਰ ਫਲੁ ਫੁਲੁ ਘਨੇਰੇ।
੨ਇਕ ਵਰਣ ਬੈਸੰਤਰੈ ਸਭਸੈ ਅੰਦਰਿ ਕਰਦਾ ਡੇਰੇ।
੩ਰੂਪੁ ਅਨੂਪੁ ਅਨੇਕ ਹੋਇ ਰੰਗੁ ਸੁਰੰਗ ਸੁ ਵਾਸ ਚੰਗੇਰੇ।
੪ਵਾਂਸਹੁ ਓਠਿ ਉਪਠਿ ਕਰਿ ਜਾਲਿ ਕਰੰਦਾ ਭਸਮੈ ਢੇਰੇ।
੫ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਗਊ ਵੰਸ ਅੰਗੁ ਅੰਗੁ ਧਰਿ ਨਾਉ ਲਵੇਰੇ।
੬ਸੱਦੀ ਆਵੈ ਨਾਉ ਸੁਣਿ ਪਾਲੀ ਚਾਰੈ ਮੇਰੇ ਤੇਰੇ।
੭ਸਭਨਾ ਦਾ ਇਕੁ ਰੰਗੁ ਦੁਧੁ ਘਿਉ ਪਟ ਭਾਂਡੇ ਦੋਖ ਨ ਹੇਰੇ।
੮ਚਿਤੈ ਅੰਦਰਿ ਚੇਤੁ ਚਿਤੇਰੇ ॥ ੧੭ ॥

[ਵਰਣ=ਰੰਗ। ਓਠਿ=ਉਠਕੇ। ਉਪਠਿ ਕਰਿ= ਉਲਟਾਕੇ।]
[ਲਵੇਰੇ=ਲਵੇਰੀਆਂ। ਪਾਲੀ=ਵਾਗੀ। ਚਿਤੈ=ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰੀ।]

ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰੀ ਵਿਖੇ ਚਿਤੇਰਾ ਹੈ ਭਾਵ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਬਾਹਲੇ ਹਨ, ਚਿਤੇਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰਚਕੇ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਵਿਖੇ ਇਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੇਠਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

੧ਜਿਕੂਰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਦੇ ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਹਨ, ਮੂਲ, ਪੱਤ੍ਰ, ਫਲ ਫੁਲ, ਘਣੇ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ੨ਅਗਨੀ ਦਾ ਸਭਨਾਂ (ਬ੍ਰਿਛਾਂ) ਵਿਖੇ ਡੇਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੂਪ ਉਸ ਦਾ ਇਕੋ ਹੈ। ੩ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਸ ਚੰਗੇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੪ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਹਾਂ (ਬੈਸੰਤਰ) ਉੱਠਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪੱਠੇ ਕਰਕੇ ਸਾੜ ਸਾੜਕੇ ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, (ਦੂਜਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਗਊ ਦਾ ਦੇਕੇ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੫ਬਊ ਦੀ ਵੰਸ ਨਾਨਾ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਅਡੋ ਅਡ ਲਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ (ਗਵਾਲਾ) ਰਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਗਊ ਵੰਸ ਕਾਲੇ, ਪੀਲੇ, ਧੌੜੇ, ਆਦ)। ੬'ਪਾਲੀ' (ਗੁਜਰ) ਸਭਨਾ ਦੀਆ ਗਊਆ ਚਾਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸਦੀਆਂ) ਸੱਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਨਾਉਂ ਸੁਣਕੇ ਨੱਠੀਆਂ ਆਂਵਦੀਆਂ ਹਨ। ੭ਸਾਰੀਆਂ ਗਊ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਨਾਮ ਤੇ ਰੂਪ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਨ ਪਰੰਤੂ) ਦੁੱਧ ਦਾ ਰੰਗ ਇਕੋ ਹੀ ਹੋਊ (ਉਸ ਦੁੱਧ ਦੇ) ਘਿਉ ਵਿਖੇ ਅਰ 'ਪਟ' (ਕਹੀਏ ਰੇਸ਼ਮ) ਵਿਖੇ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਕੋਈ ਦੂਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਚੰਮ ਦੇ ਕੁੱਪਿਆਂ ਅਰ ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਹਾਕੁ 'ਘਿਅ ਪਟ ਭਾਂਡਾ ਕਹੈ ਨਾ ਕੋਇ ॥ ਐਸਾ ਭਗਤੁ ਵਰਨ ਮਹਿ ਹੋਇ"। ਅਰਥਾਤ ਭਗਤ ਕਿਸੇ ਵਰਣ ਵਿਖੇ ਹੋਵੇ, ਘਿਉ ਅਰ ਰੇਸ਼ਮ ਵਾਂਗੂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜਾਣੋਂ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਵਿਖੇ ਆਪ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਅਰ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਿੱਧਾਂਤ ਕਹਿਦੇ ਹਨ)। ੮ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰੀ (ਰਚਨਾ) ਵਿਚ ਚਿਤੇਰੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਚੇਤ (ਸਿਮਰਣ ਕਰ)।

ਭਾਵ ਕੁਦਰਤ ਦੇਖਕੇ ਭੁੱਲ ਨਾ ਜਾਹ, ਜਿਹੜੀ ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਇਕ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਨਾਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਤੇ ਆਸਰਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ।

੧੮. [ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ 'ਇਕ' ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਚੇਤਦਾ]।

੧ਧਰਤੀ ਪਾਣੀ ਵਾਸੁ ਹੈ ਫੁਲੀ ਵਾਸੁ ਨਿਵਾਸ ਚੰਗੇਰੀ।
੨ਤਿਲ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਫੁਲੇਲ ਘਵੇਰੀ।
੩ਅਖੀਂ ਦੇਖਿ ਅਨੇਰ ਕਰਿ ਮਨ ਅੰਧੇ ਤਨ ਅੰਧ ਅੰਧੇਰੀ।
੪ਛਿਅ ਰੁਤ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜ ਇਕ ਨ ਘੁਘੂ ਹੇਰੀ।
੫ਸਿਮਰਣ ਕੂੰਜ ਧਿਆਨ ਕਛੁ ਪਥਰ ਕੀੜੇ ਰਿਜਕ ਸਵੇਰੀ।
੬ਕਰਤੇ ਨੋ ਕੀਤਾ ਨ ਚਿਤੇਰੀ ॥ ੧੮ ॥

[ਘਵੇਰੀ=ਸੁਗੰਧੀ। ਸਵੇਰੀ=ਰੱਜ।]

੧ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਖੇ ਵਸਣ ਨਾਲ ਫੁਲਾਂ ਵਿਖੇ ਚੰਗੀ ਵਾਸਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨ਤਿਲ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਕੇ ਪਤਿਤ ਤੋਂ ਪੁਨੀਤ ('ਫੁਲੇਲ ਘਵੇਰੀ') ਫੁਲੇਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੩ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਦਾ ਹਨੇਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਤਨ ਵਲੋਂ ਅੰਧ ਅੰਧੇਰ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਚਿਤੇਰੇ ਨੂੰ ਚਿੱਤ੍ਰਕਾਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਬੀ ਖੋਟਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)। ੪ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਖੇ ਸੂਰਜ ਇਕੋ ਹੈ, (ਪਰ) ਉੱਲੂ (ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦਾ, (ਤਿਹਾ ਹੀ ਅਗਯਾਨੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। ੫ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਕੂੰਜ ਦੇ ਬੱਚੇ, ਅਰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕੱਛੂ ਦੇ ਪਲਦੇ ਹਨ, ਪੱਥਰ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਰੱਜ ਰਿਜਕ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ("ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾਕਾ ਰਿਜਕ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ" ॥ ਐਸਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਹੈ)। ੬(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਗਤ ਦੇ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ (ਜੀਵ) ਚਿਤਾਰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਭਾਵ-ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰਤਾਰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ।

੧੯. [ਮਨਮੁਖ ਸਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ]।

੧ਘੁਘੂ ਚਾਮਚੜਿਕ ਨੋ ਦੇਹੁ ਨ ਸੁਝੈ ਚਾਨਣ ਹੋਂਦੇ।
੨ਰਾਤ ਅਨ੍ਹੇਰੀ ਦੇਖਦੇ ਬੋਲੁ ਕੁਬੋਲੁ ਅਬੋਲੁ ਖਲੋਂਦੇ।
੩ਮਨਮੁਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਸੁਰਤਿ ਵਿਹੂਣੇ ਚਕੀ ਝੋਂਦੇ।
੪ਅਉਗੁਣ ਚੁਣ ਚੁਣਿ ਛਡਿ ਗੁਣ ਪਰਹਰਿ ਹੀਰੇ ਫਟਕ ਪਰੋਂਦੇ।
੫ਨਾਉ ਸੁਜਾਖੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਮਾਇਆ ਮਦ ਮਤਵਾਲੇ ਰੋਂਦੇ।
੬ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚਿ ਚਾਰੇ ਪੱਲੇ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਂਦੇ।
੭ਪਥਰ ਪਾਪ ਨ ਛੁਟਹਿ ਢੋਂਦੇ ॥ ੧੯ ॥

[ਬੋਲ ਕੁਬੋਲੁ=ਨਾ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਣੇ। ਅਬੋਲੁ=ਚੁੱਪ।]
[ਚਕੀ ਝੋਂਦੇ=ਲੜਾਈ, ਕਲਹ ਰੱਖਣੀ। ਫਟਕ=ਕਚ ਕੜੇ, ਕੱਚ ਦੇ ਮਣਕੇ।]
[ਚਾਰੇ ਪੱਲੇ=ਚਾਰੇ ਅੰਤਹਕਰਣ। ਧੋਂਦੇ=ਬੋਝੇ ਪੂੰਨ ਨਾਲ ਧੋਣਾ।]

੧ਉੱਲੂ ਅਤੇ ਚਾਮਚੜਿਕ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ) ਦਿਨੇ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ੨(ਪਰ) ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਵਿਖੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਖੋਟੇ ਬਚਨ ਨਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੋਲਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਅਬੋਲ=ਚੁੱਪ ਵੱਟਕੇ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ)। ੩ਮਨਮੁਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,

ਗਿਆਨ ਬਿਨਾਂ (ਝਗੜਿਆਂ ਦੀ) ਚੱਕੀ ਝੋਈ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਏਹ ਕਿ ਹਾਤ ਦਿਨ ਹੀ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਅਬੋਲ ਚੁੱਪ ਹੋਕੇ ਨਹੀਂ ਖਲੋਂਦੇ)। ੪ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਅਵਗੁਣ ਰੂਪੀ ਕਚਕੜੇ ਚੁਣ ਚੁਣਕੇ ਹਾਰ ਪਰੋ (ਗਲ) ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੫(ਮਨਮੁਖ) ਹੈਨ ਅੰਨ੍ਹੇ, ਨਾਉਂ ਰਖਿਆ ਹੈ ਸੁਜਾਖੇ (ਉਹ ਤਾਂ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਮਤਵਾਲੇ ਹੋਕੇ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ੬ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ (ਪੰਜੇ ਵਿਖਿਆਂ) ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪੱਲੇ (ਭਾਵ ਚਾਰੇ ਅੰਤਹਕਰਣ) ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਧੋਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ "ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ"। ਭਲਾ ਕਦੀ ਹਰਾਮ ਵਿਚ ਮਸਾਲਾ ਪਾਇਆ ਹਲਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਗੱਲ ਕੀ ਸਚੇ ਬਨਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਥੋੜੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਦਾ ਢੁੱਚਰ ਕੱਢ ਬੈਠਦੇ ਹਨ)। ੭ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪੱਥਰ ਢੋਂਦੇ ਹੋਏ ਛੁਟਦੇ ਨਹੀਂ, (ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਵੇਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟਾਤੁਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੨੦. [ਮਨਮੁਖ ਗੁਣ ਨੂੰ ਅਵਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ]।

੧ਥਲਾਂ ਅੰਦਰਿ ਅਕ ਉਗਵਨਿ ਵੁਠੇ ਮੀਂਹ ਪਵੈ ਮੁਹਿ ਮੋਆ।
੨ਪਤ ਟੁਟੈਂ ਦੁਧ ਵਹਿ ਚਲੈ ਪੀਤੈ ਕਾਲਕੂਟ ਓਹੁ ਹੋਆ।
੩ਅਕਹੁ ਫਲ ਹੋਇ ਖਖੜੀ ਨਿਹਫਲ ਸੋ ਫਲ ਅਕਤਿਡ ਭੋਆ।
੪ਵਿਹੁ ਨਸੈ ਅਕ ਦੁਧ ਤੇ ਸਪ ਖਾਧਾ ਖਾਇ ਅਕ ਨਰੋਆ।
੫ਸੋ ਅਕ ਚਰਿਕੈ ਬਕਰੀ ਦੇਇ ਦੁਧੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੋਹਿ ਚੋਆ।
੬ਸਪੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਲੀਐ ਵਿਸੁ ਉਗਾਲੇ ਪਾਸ ਖੜੋਆ।
੭ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਅਵਗੁਣ ਕਰਿ ਢੋਆ ॥੨੦॥

[ਥਲ=ਰੇਤਲੇ ਮੈਦਾਨ। ਪਵੈ ਮੁਹਿ ਮੋਆ=ਮੂੰਹ ਭਾਰ ਪੈਣਾ, ਝੁੱਕਣਾ।]
[ਕਾਲਕੂਟ=ਵਿਖ। ਭੋਆ=ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।]

੧ਰੇਤਲੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅੱਕਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਉੱਗਦੇ ਹਨ, ਮੀਂਹ ਦੇ ਵੱਸਿਆਂ (ਮੂੰਹ ਮੋਆ=) ਮੂੰਹ ਭਾਰ ਹੋ ਕੇ ਝੁਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਮੀਂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਹਿਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਮੌਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੨ਪੱਤ੍ਰ ਟੁਟਦੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਹਿ ਚਲਦਾ ਹੈ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅੱਕ ਦਾ ਦੁੱਧ ਵਿਹੁ ਹੈ)। ੩ਅੱਕ ਥੋਂ ਖੱਖੜੀ ਦਾ ਨਿਹਫਲ ਜਿਹਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕੇਵਲ) ਅੱਕ ਦੇ ਟਿੱਡੇ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਅੱਕ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ (ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਵਿਹੁ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ (ਬਾਜ਼ੇ) ਸੱਪ ਦਾ ਡੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਅੱਕ ਦੇ ਖਾਧਿਆਂ ਨਰੋਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫ਉਹੋ ਅੱਕ ਚਰਕੇ ਬਕਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਚੋਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਦੁਧ ਐਸਾ ਨਰੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾਂ ਚੋਂਦੇ ਹਨ)। ੬ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆਈਏ ਤਾਂ ਪਾਸ ਖੜੋਤਾ ਹੀ ਵਿਹੁ ਦੀ ਉਗਾਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੭ਗੁਣ ਦਾ ਅਵਗੁਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਬਕਰੀ ਅਵਗੁਣ ਦਾ ਗੁਣ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਸੱਪ ਗੁਣ ਦਾ ਅਵਗੁਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਅਰ ਮਨਮੁਖ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣੋ।

੨੧. [ਨਿਗੁਰਾ ਮਨਮੁਖ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ]।

੧ਕੁਹੈ ਕਸਾਈ ਬਕਰੀ ਲਾਇ ਲੂਣ ਸੀਖ ਮਾਸ ਪਰੋਆ।
੨ਹਸਿ ਹਸਿ ਬੋਲੈ ਕੁਹੀਦੀ ਖਾਧੇ ਅਕੁ ਹਾਲ ਇਹ ਹੋਆ।

[3]ਮਾਸ ਖਾਣ ਗਲ ਛੁਰੀ ਦੇ ਹਾਲ ਤਿਨਾੜਾ ਕਉਣੁ ਅਲੋਆ।
[4]ਜੀਭੈ ਹੰਦਾ ਫੇੜਿਐ ਖਉ ਦੰਦਾਂ ਮੁਹ ਭੰਨਿ ਵਿਗੋਆ।
[5]ਪਰਤਨ ਪਰਧਨ ਨਿੰਦ ਕਰਿ ਹੋਆ ਦੁਜੀਭਾ ਬਿਸੀਅਰ ਭੋਆ।
[6]ਵਸਿਆਵੈ ਗੁਰਮੰਤ ਸੁਣਿ ਨਿਗੁਰਾ ਮਨਮੁਖ ਸੁਣੈ ਨ ਸੋਆ।
[7]ਵੇਖਿ ਨ ਚਲੈ ਅਗੈ ਟੋਆ ॥੨੧॥

[ਅਲੋਆ=ਦੇਖਨਾ। ਦੁਜੀਭਾ ਬਿਸੀਅਰ=ਦੋ ਜੀਭਾ ਸੱਪ (ਜੀਭ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਤੇ]
[ਕੁਬਚਨ ਦੋ ਪਾਪ ਹਨ) ਇਸ ਲਈ ਦੁਜੀਭਾ ਸੱਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਮਨਮੁਖ)।]
[ਭੋਆ=ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਆ=ਸੋਭਾ।]

[1]ਕਸਾਈ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਕੋਂਹਦਾ ਹੈ ਮਾਸ ਨੂੰ ਲੂਣ ਲਾਕੇ ਸੀਖ ਉਤੇ ਪਰੋਂਦਾ ਹੈ। [2](ਬਕਰੀ) ਕੁਹੀਂਦੀ ਹੋਈ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ (ਭਈ) ਮੇਰਾ ਅੱਕ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਇਆ। [3](ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ) ਗਲ ਵਿਚ ਛੁਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਕੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਊ। [4]ਜੀਭ ਦਾ ਫੇੜਿਆ ਹੋਇਆ (ਖੋਟਾ ਕੰਮ) ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਖਉ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਭੰਨਕੇ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। [5]ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗਮਨ, ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੁਜੀਭਾ ਸੱਪ ਬਣਦਾ ਹੈ। [6]ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਸੁਣ ਕੇ (ਉਹ ਦੁਜੀਭਾ ਸੱਪ ਤਾਂ) ਵੱਸ ਵਿਖੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਨਿਗੁਰਾ ਮਨਮੁਖ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ (ਗੁਰ ਮੰਤਰ) ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। [7]ਅੱਗੇ ਟੋਆ ਟਿੱਬਾ ਵੇਖਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ।

੨੨. [ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹੈ]।

[1]ਆਪ ਨ ਵੰਞੈ ਸਾਹੁਰੈ ਲੋਕਾਂ ਮਤੀਂ ਦੇ ਸਮਝਾਏ।
[2]ਚਾਨਣ ਘਰ ਵਿਚਿ ਦੀਵਿਅਹੁ ਹੇਠ ਅੰਨੇਰੁ ਨ ਸਕੈ ਮਿਟਾਏ।
[3]ਹਥੁ ਦੀਵਾ ਫੜਿ ਆਖੁੜੈ ਹੁਇ ਚਕਚਉਧੀ ਪੈਰ ਥਿੜਾਏ।
[4]ਹਥ ਕੰਙਣੁ ਲੈ ਆਰਸੀ ਅਉਖਾ ਹੋਵੈ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਏ।
[5]ਦੀਵਾ ਇਕਤੁ ਹਥੁ ਲੈ ਆਰਸੀ ਦੂਜੈ ਹਥਿ ਫੜਾਏ।
[6]ਹੁੰਦੇ ਦੀਵੇ ਆਰਸੀ ਆਖਰੁ ਟੋਏ ਪਉਂਦਾ ਜਾਏ।
[7]ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕੁਦਾਉ ਹਰਾਏ ॥ ੨॥

[ਆਖੁੜੈ=ਠੁਡੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਕਚਉਧੀ=ਚੱਕ੍ਰਤ, ਅੱਚਣਚੇਤ।]
[ਥਿੜਾਏ=ਥਿੜਕਦਾ ਹੈ। ਟੋਏ ਪਉਂਦਾ=ਖਾਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਉਂ]
[ਜੋ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੇ ਦੀਵੇ ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਹੈ ਰਾਹ ਵਲ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ।]

[1]ਆਪ (ਵਹੁਟੀ) ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਵਹੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਵੱਸਣਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [2]ਘਰ ਵਿਖੇ ਦੀਵੇ ਕਰਕੇ ਚਾਨਣ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਦੀਵਾ ਆਪਣੇ) ਹੇਠੋਂ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ, (ਇਸੇ ਲਈ)। [3]ਹਥ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਬੀ ('ਆਖੁੜੇ') ਠੁਡੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਚੱਕ੍ਰਿਤ ਹੋਕੇ (ਜਾਂ) ਅੱਚਣਚੇਤ ਪੈਰ ਥਿੜਕਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸਦਾ ਚਾਨਣ ਨਿਰਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈ ਆਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। [4]ਹੱਥ ਦੇ ਕੰਙਣ ਨੂੰ ਜੇ ਆਰਸੀ ਲੈ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੇ ਉਹ ਦੇਖ ਦਿਖਾਉਣ ਵਿਖੇ ਅਉਖਾ ਹੋਊ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੱਥ ਦੇ ਕੜੇ ਨੂੰ ਆਰਸੀ ਕੀ

ਆਖੇ, ਲੌਕ ਠੰਡਾ ਕਰਨਗੇ)। ੫ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾ ਅਰ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਵਿਖੇ ਆਰਸੀ ਫੜ ਲਵੇ। ੬ਦੀਵੇ ਤੇ 'ਆਰਸੀ' ਹੁੰਦਿਆਂ ਠੁਡਾ ਖਾਕੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਪਉ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਸੀਸੇ ਵਿਚੋਂ ਰਾਹ ਤੱਕਣ ਵਲ ਧਿਆਨ ਰਹੂ, ਆਪਣਾ ਕੋਘਾ ਕਰ ਬੈਠੂ)। ੭ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਖੋਟਾ ਦਾਉ ਹਾਰ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਦੋ ਬੇੜੀਆਂ ਪੁਰ ਲੱਤ ਰੱਖਣਹਾਰਾ ਡੁਬਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੀ ਰਤਨ ਰੂਪ ਬਾਜੀ ਹਾਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ।

੨੩. [ਮਨਮੁਖ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਹੈ]।

੧ਅਮਿਅ ਸਰੋਵਰੁ ਮਰੈ ਡੁਬਿ ਤਰੈ ਨ ਮਨਤਾਰੂ ਸੁ ਅਵਾਈ।
੨ਪਾਰਸ ਪਰਸਿ ਨ ਪੱਥਰਹੁ ਕੰਚਨ ਹੋਇ ਨ ਅਘੜੁ ਘੜਾਈ।
੩ਬਿਸੀਅਰੁ ਵਿਸੁ ਨ ਪਰਹਰੈ ਅਠ ਪਹਿਰ ਚੰਨਣ ਲਪਟਾਈ।
੪ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਹੁ ਸਖਣਾ ਰੋਵੈ ਧਾਹਾ ਮਾਰਿ ਸੁਣਾਈ।
੫ਘੁਘੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਨ ਲੁਕੈ ਲੁਕਾਈ।
੬ਮਨਮੁਖ ਵਡਾ ਅਕਿਰਤਘਨ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਸੁਆਇ ਲੁਭਾਈ।
੭ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਨ ਚਿਤਿ ਵਸਾਈ ॥ ੨੩ ॥

[ਅਵਾਈ=ਪ੍ਰਸਿੱਧ, ਅਵੇੜਾ, ਕਹੇ ਨਾਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ।]

੧ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤਲਾਉ ਵਿਖੇ ਅਵੇੜਾ ਮਨਤਾਰੂ ਤਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਡੁਬ ਮਰਦਾ ਹੈ। ੨ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਪਰਸ ਕੇ ਪੱਥਰ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਉਹ ਅਘੜ (ਸੋਨੇ ਦੇ ਵਾਂਗੂ) ਘੜਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਚੰਦਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਪ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਲਪਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਆਪਣੀ) ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ੪ਸੰਖ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਧਾਹਾ ਮਾਰਕੇ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਥੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿਓ)। ੫ਉੱਲੂ ਨੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਜੋਤ ਤਾਂ ਲੁਕਾਈ ਹੋਈ ਲੁਕਦੀ ਨਹੀਂ (ਹੁਣ ਛੀਵੀਂ ਅਰ ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਉਪਰਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦੇ ਹਨ)। ੬ਮਨਮੁਖ ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ) ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਖੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ) ੭ਸਿਰਜਣਹਾਰ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ) ਚਿੱਤ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦਾ।

ਭਾਵ-''ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰਿਆ ਦਾਤਾਰਾ ॥' ਪੁਨਾ -''ਦੇਂਦੇ ਥਾਵਹੁ ਦਿਤਾ ਚੰਗਾ ਮਨਮੁਖਿ ਐਸਾ ਜਾਣੀਐ ॥''

੨੪. [ਨਿਗੁਰਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੁਰਾ]।

੧ਮਾਂ ਗਭਣ ਜੀਅ ਜਾਣਦੀ ਪੁਤੁ ਸਪੁਤੁ ਹੋਵੈ ਸੁਖਦਾਈ।
੨ਕੁਪੁਤਹੁ ਧੀ ਚੰਗੇਰੜੀ ਪਰ ਘਰਿ ਜਾਇ ਵਸਾਇ ਨ ਆਈ।
੩ਕੁਧੀਅਹੁ ਸਪ ਸਕਾਰਥਾ ਜਾਉ ਜਣੇਂਦੀ ਜਣਿ ਜਣਿ ਖਾਈ।
੪ਮਾਂ ਡਾਇਣ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ ਕਪਰੀ ਪੁਤੈ ਖਾਇ ਅਘਾਈ।
੫ਬਾਮਣ ਗਾਈ ਖਾਇ ਸਪ ਫਲ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪਵਾਇ ਪਿੜਾਈ।

੬ਨਿਗੁਰੇ ਤੁਲਿ ਨ ਹੋਰੁ ਕੋ ਸਿਰਜਣਹਾਰੇ ਸਿਰਠਿ ਉਪਾਈ।
੭ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨ ਗੁਰੁ ਸਰਣਾਈ ॥੨੪॥

[ਪਿੜਾਈ=ਪਿਟਾਰੀ।]

੧ਮਾਂ ਗਰਭਵੰਤੀ ਜੀ ਵਿਖੇ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁਤ੍ਰ ਸਪੁਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੇਵੇਗਾ। ੨(ਪਰੰਤੂ) ਕੁਪੁਤ੍ਰ (ਜੰਮਣ) ਨਾਲੋਂ ਧੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਰਾਏ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਵਸਾਊ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਆਊ। ੩ਧੀਂਟੀ ਧੀ ਨਾਲੋਂ ਸੱਪਣੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, (ਜਿਹੜੀ) ਬੱਚੇ ਜਣਦੀ ਹੈ, (ਫੇਰ ਆਪਣੇ) ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਪੀ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਵਣ)! ੪(ਸੱਪਣੀ ਨਾਲੋਂ) ਡਾਇਣ ਮਾਂ ਬੀ ਧੰਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਪਟੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ੫ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਤੇ ਗਊ ਨੂੰ ਸੱਪ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਕੇ ਪਿਟਾਰੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਸਪੇਰੇ ਦੀ ਬੀਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਵਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੬ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਨਿਗੁਰੇ ਸਮਾਨ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਨੀਚ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਰਚੀ (ਨਿਗੁਰੇ ਦਾ ਲੱਛਣ ਕੀ ਹੈ?) ੭ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਸੱਪ ਭਾਵੇਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਚ ਯੋਨੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਸਭ ਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰਣੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨੂ, ਨਿਗੁਰਾ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬੀ ਛਿੱਕੇ ਪੁਰ ਧਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

'ਨਿਗੁਰੇ ਕਉ ਗਤਿ ਕਾਈ ਨਾਹੀ ॥ ਅਵਗੁਣਿ ਮੁਠੇ ਚੋਟਾ ਖਾਹੀ॥''

੨੫. [ਨਿਗੁਰੇ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਬੁਰਾ ਹੈ]।

੧ਨਿਗੁਰੇ ਲਖ ਨ ਤੁਲ ਤਿਸ ਨਿਗੁਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣ ਨ ਆਏ।
੨ਜੋ ਗੁਰ ਗੋਪੈ ਆਪਣਾ ਤਿਸੁ ਡਿਠੇ ਨਿਗੁਰੇ ਸ਼ਰਮਾਏ।
੩ਸੀਹ ਸਉਹਾਂ ਜਾਣਾ ਭਲਾ ਨਾ ਤਿਸੁ ਬੇਮੁਖ ਸਉਹਾਂ ਜਾਏ।
੪ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹੁ ਫਿਰੈ ਤਿਸ ਮੁਹ ਲਗਣ ਵਡੀ ਬਲਾਏ।
੫ਜੇ ਤਿਸੁ ਮਾਰੈ ਧਰਮ ਹੈ ਮਾਰਿ ਨ ਹੰਘੈ ਆਪ ਹਟਾਇ।
੬ਸੁਆਮਿ ਧੋਹੀ ਅਕਿਰਤਘਣ ਬਾਮਨ ਗਊ ਵਿਸਾਹ ਮਰਾਏ।
੭ਬੇਮੁਖ ਲੂੰਅ ਨ ਤੁਲ ਤੁਲਾਏ ॥੨੫॥

[ਸਉਹਾਂ=ਸਾਹਮਣਾ। ਬਲਾਏ=ਉਪੱਦ੍ਰਵ। ਹੰਘੈ=ਸਕੇ।]
[ਸੁਆਮਿ ਧੋਹੀ=ਸ੍ਵਾਮੀ ਘਾਤੀ। ਵਿਸਾਹ=ਭਰੋਸਾ।]

੧ਉਸ ਨਿਗੁਰੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਲਖ ਨਿਗੁਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ, (ਜਿਹੜਾ) ਨਿਗੁਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ) ਸਰਨ ਨਾ ਆਵੇ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਹੜਾ ਨਿਗੁਰਾ) ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਹੋਰ ਨਿਗੁਰੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਇਹ ਘੋਰ ਪਾਪੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ)। ੩ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ (ਗੁਰ ਗੋਪੂ ਨਿਗੁਰੇ) ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਏ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਪੀੜਾ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਦੀ ਹੈ-ਇਥੇ ਚੌਰਾਸੀ ਭੋਗਣੀ ਪੈ ਜਾਊ)। ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜੋ ਮੂੰਹ ਫੇਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲੱਗਣਾ ਬੁਰੀ 'ਬਲਾਇ' (ਅਰਥਾਤ=ਉਪੱਦ੍ਰਵ) ਹੈ। ੫ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਪੁੰਨ ਹੈ ਜੇਕਰ (ਬਲੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਮਾਰ ਨਾ

ਸਕੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ (ਉਸ ਥੋਂ) ਹਟਾ ਲਵੇ* । ੬ਸ੍ਵਾਮ ਘਾਤੀ, ਅਕਿਰਤਘਣ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗਊ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣਾ ਭਰੋਸਾ ਦੇਕੇ ਮਰਵਾ ਸਿੱਟੇ, (ਐਸੇ ਪਾਪੀ) ੭(ਗੁਰੂ ਤੋਂ) ਬੇਮੁਖ ਦੇ ਲੂੰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਭਾਵ–ਨਿਗੁਰਾ ਆਦਮੀ ਕੇਂਦਰ ਹੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਧੂੰਏ ਵਾਂਙ ਸੁਰਤ ਦਾ ਖਿੰਡਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਕੀਹ ਕਰ ਘੱਤੇ।

੨੬. [ਜੁਆਰੀਏ ਦਾ ਜਨਮ ਹਾਰਨਾ]।

੧ਮਾਨਸ ਦੇਹਿ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਜੁਗਹ ਜੁਗੰਤਰਿ ਆਵੈ ਵਾਰੀ।
੨ਉਤਮ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਇਕ ਵਾਕੀ ਕੋੜਮਾ ਵੀਚਾਰੀ।
੩ਦੇਹਿ ਅਰੋਗ ਦੁਲੰਭ ਹੈ ਭਾਗਠੁ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਹਿਤਕਾਰੀ।
੪ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਭਗਤਿ ਪਿਆਰੀ।
੫ਫਾਥਾ ਮਾਇਆ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਪੰਜ ਦੂਤ ਜਮ ਕਾਲ ਸੁ ਭਾਰੀ।
੬ਜਿਉ ਕਰਿ ਸਹਾ ਵਹੀਰ ਵਿਚਿ ਪਰ ਹਥਪਾਸਾ ਪਉਛਕਿ ਸਾਰੀ।
੭ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਕੁਦਾਇਅੜ ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ ਸਾਰ ਸਿਰ ਮਾਰੀ।
੮ਆਵੈ ਜਾਇ ਭਵਾਈਐ ਭਵਜਲੁ ਅੰਦਰਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰੀ।
੯ਹਾਰੈ ਜਨਮ ਅਮੋਲ ਜੁਆਰੀ ॥੨੬॥

[ਇਕਵਾਕੀ=ਸਚ ਬੋਲਨ ਹਾਰੇ, ਸੱਤਜ ਵਾਕੀ। ਭਾਗਠੁ=ਧਨੀ।]
[ਸਹਾ=ਸਹਿਆ। ਵਹੀਰ=ਭੀੜ। ਪਉਛਕਿ ਸਾਰੀ=ਅਪੁੱਠੀ ਖੇਡ ਹੈ।]

੧ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਦੁਰਲਭ ਹੈ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ੨ਇਕ ਬਚਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕੋੜਮੇਂ ਵਿਖੇ ਉਤਮ ਜਨਮ (ਹੋਰ ਬੀ) ਦੁਰਲਭ ਹੈ । ੩ਦੇਹ ਦਾ ਅਰੋਗ ਹੋਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵਡਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਧਨਾਢ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਰ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੋਣ (ਏਹ ਹੋਰ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ)। ੪ਸਤਿਸੰਗ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਸੁਖ ਫਲ ਜਾਣਕੇ ਭਗਤੀ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। (ਹੁਣ ਆਮ ਦਸ਼ਾ ਕਥਦੇ ਹਨ) । ੫ਮਾਯਾ ਦੇ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਵਿਖੇ ਫਸਿਆ ਪੰਜ ਦੂਤਾਂ (ਕਾਮਾਦਕਾਂ) ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦਾ ਭਾਰੀ ਖੇਦ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੬ਜਿਕੁਰ ('ਵਹੀਰ'

---

*ਇਹ ਅਰਥ ਆਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਇਹ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਂਙ ਕਤਲ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਐਸੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਖੂੰਨੀ ਆਦਮੀ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੇ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਏਹ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨਿਗੁਰੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਜੇ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤਿਸ (ਉਸ ਸਿਖ ਨੂੰ ਨਿਗੁਰਾ) ਮਾਰੇ ਤਦ ਸਿਖ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪਰੇ ਹਟਾ ਲਵੇ । ਜੇ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇ 'ਤਦ ਮਾਰਨ ਦਾ' ਅਰਥ ਕਤਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਂਵੇ ਦੰਡ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਸੋ ਦੰਡ ਉਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁਸੰਗ ਤੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰ ਬਚੇ, ਯਾ ਮਾਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਉਹੋ ਅਰਥ ਹੈ ਤਾਂ ਬੀ ਇਹ ਕਤਲ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਆਗਜ਼ਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵੇ।

ਭੀੜ ਵਿਚ ਸਭੇ ਫਹੇ ਹੋਏ ਦੀ (ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ) ਪਰਾਏ ਹਥ ਵਿਚ ਪਾਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੇਡ ਪੁੱਠੀ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਦੇ ਕੁਦਾਉ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ ਪੁਰ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ। ੮ਆਵਣ ਜਾਣ ਵਿਚ ਭਵਾਈਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਭਸ ਖਰਾਬੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ੯ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ (ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿਹੜੀ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਪਿਛੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ) ਜੁਆਰੀਆ (ਐਵੇਂ) ਹਾਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚਨਾ-ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਖੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

੨੭. [ਚਉਪੜ ਦੀ ਖੇਲ ਵਾਙੂ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਗਦੇ ਹਨ]।

੧ਇਹੁ ਜਗੁ ਚਉਪੜ ਖੇਲੁ ਹੈ ਆਵਾਗਉਣ ਭਉਜਲ ਸੈਂਸਾਰੇ।
੨ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੋੜਾ ਸਾਧਸੰਗਿ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ।
੩ਲਗ ਜਾਇ ਸੋ ਪੁਗ ਜਾਇ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਪੰਜ ਨਿਵਾਰੇ।
੪ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਆਪਹੁੰ ਬੁਰਾ ਨ ਕਿਸੈ ਵਿਚਾਰੇ।
੫ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਵਧਾਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲੈ ਪਗ ਧਾਰੇ।
੬ਲੋਕ ਵੇਦ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਮਤਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਪਿਆਰੇ।
੭ਨਿਜ ਘਰਿ ਜਾਇ ਵਸੈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ॥ ੨੭ ॥

[ਲਗਜਾਇ=ਦਾਉ ਦਾ ਲੱਗਣਾ। ਪੁਗ=ਪੁੱਗ ਜਾਣਾ।]

੧ਇਹ ਜਗਤ ਚਉਂਪੜ ਦੀ ਖੇਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਇਸਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨ) ਭੌਜਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਵਾਗੌਣ ਦੀ (ਬਾਜ਼ੀ ਵਿਛੀ ਹੈ)। (ਜੀਵ ਨਰਦਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੋਨੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਛੇਕੜ ਘਰ ਮਨੁਖ ਦੇਹੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਨਰਦ ਜੋੜਾ ਨਾਂ ਬਣੇ ਤਾਂ ਕੱਚੀ ਰਹਿਕੇ ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਵਿਖੇ ਡੁਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੨ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੋੜੇ ਦੀਆਂ ਨਰਦਾਂ ਹਨ, 'ਸਤਿਗੁਰੂ' (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਪੂਰਨ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੩(ਜਿਹੜੀ ਨਰਦ ਉਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ) ਲਗ ਜਾਵੇ ਉਹ ਪੁੱਗ ਜਾਂਦੀ (ਅਰਥਾਤ ਸਮੁੰਦਰੀ ਗੋਤਿਆਂ ਥੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਂਦੀ) ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪੰਜੇ (ਕਾਮਾਦੀ ਦੂਤ) ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸ਼ਾਂਤਿ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ੫ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ (ਬੁੱਧੀ) ਦਾ ਪੈਰ ਟਿਕਾਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ। ੬ਲੋਕ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਖੇ ਪਿਆਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?) ੭ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਖੇ (ਅਰਥਾਤ ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਵਿਖੇ ਉਹ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਨਰਦ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਜਾ ਵੱਸਦੀ ਹੈ।

੨੮. [ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ]।

੧ਵਾਂਸ ਸੁਗੰਧਿ ਨ ਹੋਵਈ ਚਰਣੋਦਕ ਬਾਵਨ ਬੋਹਾਏ।
੨ਕਚਹੁ ਕੰਚਨ ਨਾ ਥੀਐ ਕਚਹੁੰ ਕੰਚਨ ਪਾਰਸ ਲਾਏ।
੩ਨਿਹਫਲ ਸਿੰਮਲ ਜਾਣੀਐ ਅਫਲ ਸਫਲ ਕਰਿ ਸਭ ਫਲ ਪਾਏ।
੪ਕਾਉਂ ਨ ਹੋਵਨਿ ਉਜਲੇ ਕਾਲੀ ਹੂੰ ਧਉਲੇ ਸਿਰਿ ਆਏ।
੫ਕਾਗਵੰਸ ਹੁਇ ਪਰਮ ਹੰਸ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਮੋਤੀ ਚੁਣਿ ਖਾਏ

੬ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਕਮਾਏ।
੭ਤਿਸ ਗੁਰ ਸਾਰ ਨ ਜਾਤੀਆ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਲੁਭਾਏ।
੮ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਗੂ ਸਾਥ ਮੁਹਾਏ ॥੨੮॥

[ਬਾਵਨ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਚੰਦਨ। ਬੋਹਾਏ=ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।]
[ਧਉਲੇ ਸਿਰਿ ਆਏ=ਚਿੱਟਾ ਸਿਰ ਹੋਇਆ।]

੧ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜਲ ਰੂਪੀ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਬਾਂਸ ਰੂਪ ਸਾਕਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ) ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨ਕੱਚ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਨਾਲ) ਛੋਹਿਆਂ ਕੱਚ ਤੋਂ ਕੰਚਨ ਬੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩ਸਿੰਮਲ ਨਿਹਫਲ ਵਸਤੂ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਚੰਦਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ) ਅਫਲੋਂ ਸਫਲ ਹੋ ਕਰ ਸਾਰੇ ਫਲ (ਧਰਮਾਦਿਕ) ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪ਕਾਉਂ ਕਦੇ ਚਿਟੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਲਿਆਂ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਧੌਲੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਜਾਣ, (ਭਾਵ ਸਿਰ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਧਰਦੇ) (ਪਰੰਤੂ) ੫ਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵੰਸ਼ (ਸਾਕਤ) ਗੁਰੂ (ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਪੁਰ) ਪਰਮ ਹੰਸ ਹੋ ਕਰ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਪਰਮ ਹੰਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬ਪਸੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਯਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭(ਹੇ ਮੂਰਖ ਨਿਗੁਰੇ! ਤੈਂ) ਐਸੇ (ਮਹਾਨ ਬਲੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਤੀ, (ਹੇ ਤੂੰ) ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਵਿਚ ਫਸੇ (ਹੋਏ ਅੰਨ੍ਹੇ!) ੮ਅੰਨ੍ਹਾ ਜਦ ਆਗੂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਾਥ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਦੁਰਮਤੀ! ਤੂੰ ਆਪ ਨਿਗੁਰਾ ਹੋਕੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਣੇਂ ਸਾਥ ਡੁਬਸੇਂ)।

ਭਾਵ–ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤਾਰਣਹਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੱਸਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਾਥ ਸਮੇਤ ਡੁਬੇਗਾ।

੨੯. [ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਉੱਤਮ ਉਪਦੇਸ਼]।

੧ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਅਕਿਰਤਘਣੁ ਹੈ ਭਿ ਨ ਹੋਆ ਹੋਵਣਿ ਹਾਰਾ।
੨ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਹਰਾਮ ਖੋਰੁ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਅਵਗੁਣਿਆਰਾ।
੩ਮੈ ਜੇਹਾ ਨਿੰਦਕੁ ਨ ਕੋਇ ਗੁਰੁ ਨਿੰਦਾ ਸਿਰਿ ਬਜਰੁ ਭਾਰਾ।
੪ਮੈ ਜੇਹਾ ਬੇਮੁਖੁ ਨ ਕੋਇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰਾ।
੫ਮੈ ਜੇਹਾ ਕੋ ਦੁਸਟ ਨਾਹਿ ਨਿਰਵੈਰੈ ਸਿਉ ਵੈਰ ਵਿਕਾਰਾ।
੬ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਵਿਸਾਸ ਧ੍ਰੋਹਿ ਬਗਲ ਸਮਾਧੀ ਮੀਨ ਅਹਾਰਾ।
੭ਬਜਰ ਲੇਪ ਨ ਉਤਰੈ ਪਿੰਡ ਅਪਰਚੈ ਅਉਚਰਿ ਚਾਰਾ।
੮ਮੈ ਜੇਹਾ ਨ ਦੁਬਾਜਰਾ ਤਜਿ ਗੁਰਮਤਿ ਹਿਤਕਾਰਾ।
੯ਨਾਉਂ ਮੁਰੀਦ ਨ ਸਬਦ ਵੀਚਾਰਾ ॥੨੯॥

[ਹਰਾਮ ਖੋਰੁ=ਹਰਾਮ ਖਾਣ ਵਾਲਾ। ਸਿਰਿ ਬਜਰੁ ਭਾਰਾ=ਭਾਰੀ ਭਾਰ ਸਿਰ ਤੇ।]
[ਵਿਸਾਸ ਧ੍ਰੋਹਿ=ਵਿਸ੍ਵਾਸ ਘਾਤੀ। ਮੀਨ ਅਹਾਰਾ=ਮੱਛੀ ਖਾਣੇ ਵਾਲਾ, ਬਗਲਾ।]
[ਪਿੰਡ=ਦੇਹ। ਅਪਰਚੈ=ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਝ। ਅਉਚਰਿ ਚਾਰਾ=ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਖਾਣੀ।]

ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਦੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕੋਈ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੇ

ਭਈ ਹੋਰਨਾਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਐਬ ਗਿਣਦੇ ਰਹੇ; ਆਪ ਨੂੰ ਉਤਮ ਸਮਝਿਆ ਹੋਊ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪੁਰ ਅਵਗੁਣ ਘਟਾਕੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

੧ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਹਾਂ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ (ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ) ਨਾ ਹੋਯਾ, ਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੋਊ। ੨ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਹਰਾਮਖੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ) ਅਉਗਣਹਾਰਾ ਹੈ। ੩ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਨਿੰਦਕ ਬੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਸਿਰ ਪੁਰ ਭਾਰੀ ਭਾਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੪ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹਤਿਆਰਾ ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਬੇਮੁਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੫ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਨਿਰਵੈਰਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਵਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ੬ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਵਿਸਾਹ ਘਾਤ ਬਗਲੇ ਵਾਂਙੂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਮਛੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ੭(ਮਨੁੱਖ) ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ ਅਪਰਚੇ (ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੇ ਬਾਝ ਜੋ ਲੋਕ) ਅਖਾਧ ਵਸਤੂ (ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ) ਖਾਂਦੇ (ਅਰ ਭਜਨ ਜਪ ਤਪ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ) ਬੱਜਰ ਦਾ ਲੇਪ (ਹੋਕੇ ਲਗਦਾ ਹੈ) (ਜੋ ਕਿਸੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਸਕਦਾ) (ਤਿਸਦਾ ਮੈਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਾਂ)। ੮ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦੁਬਾਜਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਯਾ ਛਡਕੇ ਦੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੯(ਮੈਂ) ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਤਾਂ (ਗੁਰੂ ਦਾ) ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਭਾਵ–ਜਿਕੂੰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਪੌੜੀ ਸੀ ਉਕਰ ਹੀ ਏਹ ਅੰਤ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੌੜੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਤਪਰਜ ਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਓਹੋ ਹੀ ਹੈ।

੩੦. [ਉਹੋ ਹੀ]।

੧ਬੇਮੁਖ ਹੋਵਨਿ ਬੇਮੁਖਾਂ ਮੈ ਜੇਹੇ ਬੇਮੁਖ ਮੁਖ ਡਿਠੇ।
੨ਬਜਰ ਪਾਪਾਂ ਬਜਰ ਪਾਪ ਮੈ ਜੇਹੇ ਕਰਿ ਵੈਰੀ ਇਠੇ।
੩ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਿੱਠਾਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਆਪਹੁ ਬੁਰੇ ਜਾਣਕੈ ਮਿਠੇ।
੪ਲਿਖ ਨ ਸਕਨਿ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਸਤ ਸਮੁੰਦ ਸਮਾਵਨ ਚਿਠੇ।
੫ਚਿਠੀ ਹੰ ਤੂਮਾਰ ਲਿਖਿ ਲਖ ਲਖ ਇਕਦੂੰ ਇਕ ਦੁਧਿਠੇ।
੬ਕਰਿ ਕਰਿ ਸਾਂਗ ਹੁਰੇਹਿਆਂ ਹੁਇ ਮਸਕਰਾ ਸਭਾ ਸਭਿ ਠਿਠੇ।
੭ਮੈਥਹ ਬੁਰਾ ਨ ਕੋਈ ਸਰਿਠੇ ॥੩੦॥

[ਇਠੇ=ਪਿਆਰੇ। ਸਿੱਠਾਂ=ਸਿੱਠਣੀਆਂ। ਮਿਠੇ=ਨਿੰਦੇ। ਚਿਠੇ=ਖਤ।]
[ਤੂਮਾਰ=ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ। ਦੁਧਿਠੇ=ਦੂਣੇ। ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ=ਦੁਪਿਠੇ=ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ।]
[ਹੁਰੇਹਿਆਂ=ਹੋਰਨਾਂ। ਹੋਲਿਆਂ, ਬੁਰਿਆਂ।]
[ਸਰਿਠੇ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ। (ਅ) ਸੇ੍ਸ਼ਟ।]

੧ਮੇਰੇ ਜੇਹੇ ਬੇਬੁਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਬੀ ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਓਹ ਦੇਖਣਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡਾ ਪਾਪੀ ਹੈ)। ੨ਬਜਰ ਥੋਂ ਜੋ ਮਹਾਂ ਬਜਰ ਪਾਪ ਹਨ ਮੈਂ ਜਿਹੇ ਵੈਰੀ ਨੇ (ਓਹ 'ਇਠੇ') ਪਜਾਰੇ ਕਪਕੇ ਕਰਕੇ ਮੰਨੇ ਹਨ। ੩(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਬੇਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ('ਸਿੱਠਾਂ') ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇਕੇ, ਆਪ ਥੋਂ ਬੁਰੇ ਜਾਣਕੇ ਮੈਂ ਨਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਤਾ ਤੇ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਠਾਂ ਬਨਾਈਆਂ)। ੪(ਗੱਲ ਕੀ ਮੇਰਾ ਲੇਖਾ) ਚਿੱਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਬੀ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, (ਇਕ 'ਚਿਠੇ') ਖਤ ਵਿਚ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ("ਜੇਤਾ ਸਮੁੰਦੁ ਸਾਗਰੁ ਨੀਰਿ ਭਰਿਆ ਤੇਤੇ ਅਉਗਣ

ਹਮਾਰੈ ॥")। ⁵ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੂਮਾਰ' (ਲੰਮੀ ਕਹਾਣੀ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਇਕ ਦੂ ਇਕ ਤੁਮਾਰ ਥੋਂ ਲਖ ਲਖ ('ਦੁਪਿਠੋ') ਦੂਣੇ ਕਾਗਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਥਵਾ ਧਾਠਾਤੂ 'ਦੁਪਿੱਠੋ' ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪੂਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। (ਮੈਂ ਐਨੀ ਨਿੰਦਿਆ ਲਿਖਨਹਾਰਾ ਹਾਂ)। ⁶'ਹੋਰਨਾਂ' ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਗਾਂ ਲਾ ਲਾਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ) ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਠਿੱਠ ਤੇ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਸਹਿਣ (ਦੇ ਯੋਗ ਹਾਂ)। ⁷ਐਥੋਂ ਬੁਰਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਇਵੇਂ ਹੋਰ ਇਕ ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਡਾ ਬੇਮੁਖ ਮੈਂ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਣਾ ਦੇ ਕਥਨ ਕੀਤਿਆਂ ਆਤਮਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਮੈਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਪਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਦਾਰੂ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੋੜੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਚਮੁਚ ਐਸੇ ਸਿਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਦਕ ਸਿੱਖੀ ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਯੋਗ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਗੁਰ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿਹਾ ਹੈ "ਤਿਸਕੈ ਭਾਣੈ ਕੋਇ ਨ ਭੂਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ" ॥

ਸੂਚਨਾ-ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਤੁਛਤਾ ਦਾ ਮਿਹਣਾ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਦੀ ਆਸਾ ਦੀ ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩੧. [ਗੁਰੂ ਦਰਗਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ]।

¹ਲੈਲੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਕੁਤਾ ਮਜਨੂੰ ਦੇਖਿ ਲੁਭਾਣਾ।
²ਕੁਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਵੈ ਹੜਿ ਹੜਿ ਹਸੈ ਲੋਕ ਵਿਡਾਣਾ।
³ਮੀਰਾਸੀ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਨਾਮ ਧਰੀਕੁ ਮੁਰੀਦ ਬਿਬਾਣਾ।
⁴ਕੁਤਾ ਡੂਮ ਵਖਾਣੀਐ ਕੁਤਾ ਵਿਚਿ ਕੁਤਿਆਂ ਨਿਮਾਣਾ।
⁵ਗੁਰ ਸਿਖ ਆਸਕ ਸਬਦ ਦੇ ਕੁਤੇ ਦਾ ਪੜਕੁਤਾ ਭਾਣਾ।
⁶ਕਟਨਿ ਚਟਨਿ ਕੁਤਿਆਂ ਮੋਹੁ ਨ ਧੋਹੁ ਧ੍ਰਿਗਸਤ ਕਮਾਣਾ।
⁷ਅਵਗੁਣਿਆਰੇ ਗੁਣ ਕਰਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੁਰਬਾਣਾ।
⁸ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਧ ਵਖਾਣਾ ॥ ੩੧ ॥ ੩੭ ॥

[ਦਰਗਾਹ=ਕਚਹਿਰੀ। ਹੜਿ ਹੜਿ=ਖਿੜ ਖਿੜ। ਨਾਮ ਧਰੀਕੁ=ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ।]
[ਬਿਬਾਣਾ=ਬਾਬੇ ਦਾ, ਬਿਬਾਨਾਧੂੜ। ਪੜਕੁਤਾ=ਨੀਵਾਂ ਨਖਿੱਧ ਕੁੱਤਾ।]

¹ਲੇਲੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਮਜਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਗਦ ਗਦ ਹੋ ਗਿਆ। ²ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੈਰੀਂ ਪਵੇ (ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰੇ) ਲੋਕ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹਸਣ। ³ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਵਿਚ (ਮਰਦਾਨਾ) ਮੀਰਾਸੀ ਬਾਬੇ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦਾ ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਮੁਰੀਦ ਸੀ, (ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਮੁਰੀਦੀ ਦਾ ਮਾਣ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਆਪਣੀ ਮੁਰੀਦੀ ਨੂੰ ਨਾਉਂ ਧਰੀਕ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ "ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ"। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦ ਪਾਲਕੇ ਉਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ) ਬਿਬਾਣ (ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਰਗ ਗਿਆ)। ⁴(ਇਕ ਤਾਂ ਲੋਕ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ) ਡੂੰਮ ਕੁੱਤੇ (ਵਾਂਗੂ) ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ, (ਦੂਜਾ ਮਰਦਾਨਾ ਮਰਾਸੀ) ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਮਾਣਾ ਗਰੀਬ ਕੁੱਤਾ (ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਾਤ ਦੇ ਮਿਰਾਸੀ ਉਸ ਨੂੰ

ਠਿੱਠਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਰਾਹੀਏ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਮਉੱਲਾ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਲਈ ਤਾਲ ਪੂਰਦਾ ਹੈ)। ੫(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰ ਦੇ ਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਪੜਕੁੱਤਾ ਹੀ ਭਾਇਆ (ਬਿਰਾਦਰੀ ਨੇ ਤਾਂ ਛੇਕਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਿਮਾਣੇ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਛਡਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਰਬਾਬੀ ਸਿੱਖ ਹੈ) ੬(ਕੱਟਣਾ ਚੱਟਣਾ, ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹ ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਿਆਂ ਕੱਟਦੇ ਅਰ) ਮੋਹ (ਨਾਲ ਚੱਟਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ) ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਧ੍ਰਿਗ ਹੈ (ਪਰ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਕੂੰ ?) ੭ਨਿਰਗੁਣਿਆਂ ਪੁਰ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਣ ਹਾਂ। ੮(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਇਕੇਰਾਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ ਮੀਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਆਪ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦਿਲੀਓਂ ਇਕ ਸਾਂਢਨੀ ਅਸਵਾਰ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਲੇਲੀ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਕੁੱਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਮਜਨੂੰ ਨੂੰ ਇਹ ਮਲੂਮ ਹੋਇਆ ਭਈ ਇਹ ਤਾਂ ਲੇਲੀ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ, ਤਿਵੇਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਤਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕੂਕਰ ਹੀ ਹੈ ("ਕਬੀਰ ਕੂਕਰੁ ਰਾਮ ਕੋ ਮੁਤੀਆ ਮੇਰੋ ਨਾਉ ॥") ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹੈ। ਧੁਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਕੂੰ ਉਸ ਪਤਿਤ ਮਿਰਾਸੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਵਾਜਕੇ 'ਭਾਈ' ਕੀਤਾ ਤੇ ਤਾਰਿਆ, ਤਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦਾ ਵਾਰਾਂ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮੀਰਾਸੀ ਨਾਉਂ ਧ੍ਰੀਕ ਸਿਖ ਮਰਦਾਨੇ ਵਾਂਙੂ ਕੁੱਤਾ ਹਾਂ, ਚੱਟਣਾ ਕੱਟਣਾ ਮੇਰਾ ਧ੍ਰਿਗ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਰਦ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੈ।

--o--

ਵਾਰ ੩੮.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਗੁਰਸਿਖ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ]।

੧ਕਾਮ ਲਖ ਕਰਿ ਕਾਮਨਾ ਬਹੁ ਰੂਪੀ ਸੋਹੈ।
੨ਲਖ ਕਰੋਪ ਕਰੋਧ ਕਰਿ ਦੁਸਮਨ ਹੁਇ ਜੋਹੈ।
੩ਲਖ ਲੋਭ ਲਖ ਲਖਮੀ ਹੁਇ ਧੋਹਣ ਧੋਹੈ।

੪ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਕਰੋੜ ਮਿਲਿ ਹੁਇ ਬਹੁ ਗੁਣ ਸੋਹੈ।
੫ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਿ ਹੰਕਾਰ ਲਖ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਛੋਹੈ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਨ ਪੋਹੈ ॥੧॥

[ਕਾਮਨਾ=ਦਲੀਲਾਂ। ਜੋਹੈ=ਤੱਕਦੇ ਹਨ। ਧੋਹਣ=ਧ੍ਰੋਹਣਹਾਰ, ਠੱਗ।]
[ਛੋਹੈ=ਕ੍ਰੋਧ। ਪੋਹੈ=ਚੰਬੜਨਾ।]

੧ਲਖਾਂ ('ਕਾਮਨਾਂ') ਦਲੀਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਬਾਹਲੇ (ਅਪੱਸਰਾਦਿਕਾਂ ਦੇ) ਰੂਪ ਕਰ ਕੇ ਕਾਮ ਦਿਖਾਲੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ੨ਲੱਖਾਂ 'ਕਰੋਪ' ਕਰੋਧ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀ ਹੋ ਕੇ ਤੱਕਦੇ ਹਨ। ੩ਲੱਖਾਂ ਲੋਭ, ਲੱਖਾਂ ਲਖਮੀਆਂ ਹੋਕੇ ਧ੍ਰੋਹ ਨਾਲ ਠੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ੪ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰੋੜਾਂ ਮਿਲਕੇ ਬਹੁਗੁਣੇ ਹੋਕੇ ਸੋਭ ਰਹੇ ਹਨ। ੫ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਸੰਘਾਰ ਦਾ (ਕਾਰਣ) ਹੰਕਾਰ ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਕਰਕੇ ('ਛੋਹੈ') ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ (ਦਾਉ ਤਾੜਦਾ ਹੈ)। ੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਜੋ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ੍ਯਾ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰਵਣ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਤਰਲੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਕਾਮਾਦਿਕ ਕੋਈ) ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਭਾਵ-ਗੁਰਸਿੱਖ ਅੱਗੇ ਵਿਕਾਰ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਰਿਖੀ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤੇ ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤੇ ਹਨ। ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, "ਹੇ ਕਾਮੰ ਨਰਕ ਬਿਸ੍ਰਾਮੰ ਬਹੁਜੋਨੀ ਭ੍ਰਮਾਵਣਹ" ॥ ਪੁਨਾ :-"ਨਿਮਖ ਕਾਮ ਸੁਆਦ ਕਾਰਣਿ ਕੋਟਿ ਦਿਨਸ ਦੂਖੁ ਪਾਵਹਿ" ॥ ਇਤ੍ਯਾਦਿਕ ਗੁਰੂ ਸਿਖ੍ਯਾ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਿਸ਼੍ਯਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸ; ਭੁੱਲਾਂ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ, ਦਾਤਾਂ ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਅਰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਤ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੨. [ਗੁਰਸਿਖ-ਕਾਮੀ ਨਹੀਂ]।

੧ਲਖ ਕਾਮਣਿ ਲਖ ਕਾਮ ਰੂਪ ਲਖ ਕਾਮਣਿਆਰੀ।
੨ਸੰਗਲਦੀਪਹੁੰ ਪਦਮਣੀ ਬਹੁ ਰੂਪਿ ਸੀਗਾਰੀ।
੩ਮੋਹਣੀਆ ਇੰਦ੍ਰਾਪੁਰੀ ਅਪਛਰਾਂ ਸੁਚਾਰੀ।
੪ਹੂਰਾਂ ਪਰੀਆਂ ਲਖ ਲਖ ਬਾਹਿਸਤ ਸਵਾਰੀ।
੫ਲਖ ਕਉਲਾਂ ਨਵ ਜੋਬਨੀ ਲਖ ਕਾਮ ਕਰਾਰੀ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ ॥੨॥

[ਕਾਮਣਿ=ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ। (ਅ) ਟੂਣੇ। ਕਾਮ ਰੂਪ=ਕਾਮ ਰੂਪ ਨਾਮੇ ਦੇਸ।]
[ਸੁਚਾਰੀ=ਚੰਗੇ ਅਚਾਰ ਵਾਲੀਆਂ, ਉੱਜਲ। ਬਾਹਿਸਤ ਸਵਾਰੀ=ਸੁਰਗ ਦੀਆਂ]
[ਸਵਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਕਾਮ ਕਰਾਰੀ=ਕਾਮ ਕਲਾ ਯੁਕਤ। ਪੋਹਿ=ਛੁਹਣਾ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ (ਜਾਦੂ ਵਾਂਙ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀਆਂ) ਲਖਾਂ ਕਾਮਰੂਪ (ਨਾਮੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ) ਅਰ ਲੱਖਾਂ ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਹਾਰੀਆਂ। ੨ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਦੀਆਂ ਪਦਮਣੀਆਂ ਬਾਹਲੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੀਂਗਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ੩ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ (ਸੁਰਗ) ਦੀਆਂ ਮੋਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ (ਰੰਭਾ ਉਰਵਸ਼ੀ ਨਾਮੇ) ਅਪੱਸਰਾਂ ਚੰਗੇ ਆਚਾਰ ਵਾਲੀਆਂ। ੪ਲੱਖਾਂ ਹੂਰਾਂ, ਲਖਾਂ ਪਰੀਆਂ, ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ੫ਲਖਾਂ 'ਕਵਲਾਂ' (ਲਛਮੀਆਂ) ਨਵੇਂ ਜੋਬਨ ਵਾਲੀਆਂ ਲਖਾਂ ('ਕਾਮਕਰਾਰੀ') ਕਾਮ ਕਲਾ ਵਾਲੀਆਂ। ੬ਗੁਰਮੁਖਾਂ (ਦੀ ਛਾਯਾ) ਨੂੰ (ਬੀ) ਛੁਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ (ਕਿਉਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ (ਵਾੜ) ਹੈ (ਇਸ ਵਾੜ ਦੇ ਆਸ਼੍ਰਯ ਗੁਰਮੁਖ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਉਪੱਦ੍ਰਵਾਂ ਥੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ ਤਪੀ ਪੁਰਖ ਭਲਾ ਬੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਸ ਮਰਦਾ ਹੈ)।

੩. [ਗੁਰਸਿਖ-ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਰੋਂ ਪਰੇ ਹਨ]।

੧ਲਖ ਦੁਰਜੋਧਨ ਕੰਸ ਲਖ ਲਖ ਦੈਤ ਲੜੰਦੇ।
੨ਲਖ ਰਾਵਣ ਕੁੰਭਕਰਣ ਲਖ ਲਖ ਰਾਕਸ ਮੰਦੇ।
੩ਪਰਸਰਾਮ ਲਖ ਸਹਸਬਾਹੁ ਕਰਿ ਖੁਦੀ ਖਹੰਦੇ।
੪ਹਰਨਕਸਪ ਹਰਣਾਕਸਾ ਨਰਸਿੰਘ ਬੁਕੰਦੇ।
੫ਲਖ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਰੋਧ ਲਖ ਲਖ ਵੈਰ ਕਰੰਦੇ।
੬ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਈ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਲੰਦੇ ॥੪॥

[ਲੜੰਦੇ=ਲੜਦੇ ਹਨ। ਖੁਦੀ=ਹੰਕਾਰ। ਖਹੰਦੇ=ਭਿੜਦੇ।]
[ਹਰਨਕਸਪ=ਸੋਨੇ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ। ਹਰਣਾਕਸ=ਸੋਨੇ ਵਾਂਙੂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ।]
[ਬੁਕੰਦੇ=ਗਰਜਦੇ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਦੁਰਜੋਧਨ, ਲੱਖਾਂ ਕੰਸ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਹੋਰ ਦੈਤ ਲੜਨ ਵਾਲੇ। ੨ਲੱਖਾਂ ਰਾਵਣ, ਲੱਖਾਂ ਕੁੰਭਕਰਣ, ਲੱਖ ਰਾਕਸ਼ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ। ੩ਲੱਖਾਂ ਪਰਸਰਾਮ ਤੇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਬਾਹੂ (ਜਿਹੇ ਰਾਜੇ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਖਹਿਣ ਵਾਲੇ। ੪ਹਿਰਣਕਸਜਪ, ਹਰਣਾਖਸ਼ ਅਰੁ ਨਰਸਿੰਘ ਗੱਜਣ ਵਾਲੇ। ੫ਲੱਖਾਂ ਕਰੋਧ, ਲੱਖਾਂ ਵਿਰੋਧ, ਲੱਖਾਂ ਵੈਰ ਕਰਣਹਾਰੇ, ੬ਗੁਰ ਸਿਖ ਉਪਰ ਕੋਈ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿ ਬੈਠਦੇ ਹਨ।

੪. [ਗੁਰਸਿੱਖ ਲੋਭੀ ਨਹੀਂ]।

੧ਸੋਇਨਾ ਰੂਪਾ ਲਖ ਮਨਾ ਲਖ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ।
੨ਮੋਤੀ ਮਾਣਿਕ ਹੀਰਿਆਂ ਬਹੁ ਮੋਲ ਅਪਾਰਾ।
੩ਦੇਸ ਵੇਸ ਲਖ ਰਾਜ ਭਾਗ ਪਰਗਣੇ ਹਜ਼ਾਰਾ।
੪ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਜੋਗ ਭੋਗ ਆਭਰਣ ਸੀਂਗਾਰਾ।
੫ਕਾਮਧੇਨੁ ਲਖ ਪਾਰਿਜਾਤ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਪਾਰਾ।
੬ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਸਗਲ ਫਲ ਲਖ ਲੋਭ ਉਭਾਰਾ।
੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੋਹ ਨ ਹੰਘਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਉਧਾਰਾ ॥੪॥

[ਵੇਸ=ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ। ਭਾਗ=ਹਿੱਸੇ। ਪਰਗਣੇ=ਇਲਾਕੇ।]
[ਆਭਰਣ=ਗਹਿਣੇ। ਉਭਾਰਾ=ਉਦੇ ਹੋਣਾ। ਹੰਘਨੀ=ਸੱਕਨਾ।]

੧ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੋਣ। ੨ਮੋਤੀ, ਮਾਣਕ, ਹੀਰੇ ਬਹੁਤ ਅਪਾਰ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ। ੩ਲੱਖਾਂ ਦੇਸ਼, ਲੱਖਾਂ ਸੋਹਣੇ ਭੇਖ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਅਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਇਲਾਕੇ। ੪ਰਿੱਧੀਆ (ਕਈ) ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਜੋਗ (ਮਿਲਾਪ) ਤੇ ਭੋਗ, ਕਈ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ। ੫ਲੱਖਾਂ ਕਾਮਧੇਨੁ (ਗਊਆਂ), ਲੱਖਾਂ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ। ੬ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਧਰਮਾਦਿ), ਸਾਰੇ ਫਲ, ਲੱਖਾਂ ਲੋਭਾਂ ਦੇ ('ਉਭਾਰ') ਉਦੇ ਹੋਣ। ੭ਗੁਰ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।

੫. [ਗੁਰਸਿਖ ਮੋਹ ਰਹਿਤ ਹੈ]।

¹ਪਿਉ ਪੁਤੁ ਮਾਵੜ ਧੀਵੜੀ ਹੁਇ ਭੈਣ ਭਿਰਾਵਾ।
²ਨਾਰਿ ਭਤਾਰੁ ਪਿਆਰ ਲਖ ਮਨ ਮੇਲ ਮਿਲਾਵਾ।
³ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਚਿਤ੍ਰਸਾਲ ਬਾਗ ਫੁਲ ਸੁਹਾਵਾ।
⁴ਰਾਗ ਰੰਗ ਰਸ ਰੂਪ ਲਖ ਬਹੁ ਭੋਗ ਭੁਲਾਵਾ।
⁵ਲਖ ਮਾਇਆ ਲਖ ਮੋਹਿ ਮਿਲਿ ਹੁਇ ਮੁਦਈ ਦਾਵਾ।
⁶ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਪੋਹਿ ਨ ਹੰਘਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸੁਹਾਵਾ ॥੫॥

[ਮਾਵੜ=ਮਾਤਾ। ਚਿਤ੍ਰਸਾਲ=ਬਾਰਾਂਦਰੀਆਂ। ਮੁਦਈ ਦਾਵਾ=ਮੁਦਈ ਹੋਕੇ ਦਾਵਾ ਬੰਨ੍ਹਣਾ, ਝਗੜਨਾ।]

¹ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਿਉ ਦਾ, ਮਾਂ ਧੀ ਦਾ, ਭੈਣ ਭਿਰਾਉ ਦਾ। ²ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਰ ਭਰਤਾ ਦਾ ਪਜਾਰ ਅਜਿਹੇ ਲਖਾਂ ਹੀ ਮਨ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚੀ ਦਿਲੀ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ³ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ, ਚਿਤ੍ਰ ਸਾਲਾ, ਬਾਗ ਅਰ ਸੋਭਨੀਕ ਫੁਲ। ⁴ਰਾਗ, ਰੰਗ, ਰਸ ਅਤੇ ਰੂਪ ਲਖਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਭੁਲਾਏ ਬਾਹਲੇ। ⁵ਲੱਖਾਂ ਮਾਇਆ, ਲੱਖਾਂ ਮੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਕੇ ਦਾਵੇਗੀਰ ਹੋਕੇ ਦਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹਣੇ। ⁶ਗੁਰਸਿਖ ਪੂਰ ਖਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੋਭਨੀਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਪਿਉ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ, ਚਿੱਤ੍ਰਸਾਲਾ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਕੇ ਇਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੀ ਦਿਲੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-"ਮੋਤੀ ਤ ਮੰਦਰ ਊਸਰਹਿ ਰਤਨੀ ਤ ਹੋਹਿ ਜੜਾਉ ॥ ਕਸਤੂਰਿ ਕੁੰਗੂ ਅਗਰਿ ਚੰਦਨ ਲੀਪਿ ਆਵੈ ਚਾਉ ॥ ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥" ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਵ ਘਟਾ ਰਹੇ ਹਨ।

੬. [ਗੁਰਸਿਖ-ਖੁਦੀ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ]।

¹ਵਰਨਾਵਰਨ ਨ ਭਾਵਨੀ ਕਰਿ ਖੁਦੀ ਖਹੰਦੇ।
²ਜੰਗਲ ਅੰਦਰਿ ਸੀਂਹ ਦੁਇ ਬਲਵੰਤ ਬੁਕੰਦੇ।
³ਹਾਥੀ ਹਥਿਆਈ ਕਰਨ ਮਤਵਾਲੇ ਹੁਇ ਅੜੀ ਅੜੰਦੇ।
⁴ਰਾਜ ਭੂਪ ਰਾਜੇ ਵਡੇ ਮਲ ਦੇਸ ਲੜੰਦੇ।
⁵ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਪਾਤਸਾਹ ਦੁਇ ਜਾਇ ਜੰਗ ਜੁੜੰਦੇ।
⁶ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਹੰਕਾਰ ਲਖ ਮਲ ਮਲ ਘੁਲੰਦੇ।
⁷ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕਨੀ ਸਾਧੁ ਸੰਗਿ ਵਸੰਦੇ ॥੬॥

[ਵਰਨਾ=ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ। ਖੁਦੀ=ਹੰਕਾਰ। ਹਥਿਆਈ=ਹਾਥੀ ਪੁਣਾ ਮਸਤੀ।]

¹ਇਕ ਵਰਨ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਵਰਨ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਇਸ ਲਈ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ। ²(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ) ਬਨ ਵਿਖੇ ਦੋ ਸ਼ੇਰ ਬਲ ਵਾਲੇ ਜਿੱਕਰ ਭਬਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਥੀ ਮਸਤੀ ਲਾ ਕੇ ਅੜੀਅਲ ਹੋ ਅੜ ਖਲੋਂਦੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਪੈਂਦੇ) ਹਨ। ⁴ਛੋਟੇ ਰਾਜੇ ਅਰ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੱਲ ਕੇ (ਆਪੋ ਵਿਚੀ ਜੁੱਧ ਅਤੇ) ਘਮਸਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ⁵(ਇਕ) ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਦੋ ਪਾਤਸਾਹ (ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ, ਦੋਵੇਂ) ਜੰਗ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉੱਦਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ⁶ਹਉਮੈਂ

ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਲੱਖਾਂ ਮੱਲ ਤੇ ਬਲਵਾਨ (ਜਿਦ ਬਜਿਦੀ ਘੁਲਕੇ) ਕੁਸਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭(ਇਹ ਦੋਸ਼) ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੋਹ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਗੱਲ ਕੀ ਇਕ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚ ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਅਰ ਦਸ ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਗੋਦੜੀ ਵਿਖੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਸੌਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਿਖੇ ਮੇਰ ਤੇਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

੭. [ਗੁਰਸਿਖ–ਨਿਰ ਹੰਕਾਰ ਜਤੀ ਹੈ]।

੧ਗੋਰਖ ਜਤੀ ਸਦਾਇੰਦਾ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਘਰਬਾਰੀ।
੨ਸੁਕਰ ਕਾਣਾ ਹੋਇਆ ਦੁਰਮੰਤ੍ਰ ਵੀਚਾਰੀ।
੩ਲਖਮਣ ਸਾਧੀ ਭੁਖ ਤੇਹ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰੀ।
੪ਹਨੂਮਾਨ ਬਲਵੰਤ ਹੋਇ ਚੰਚਲ ਮਤਿ ਖਾਰੀ।
੫ਭੈਰਉ ਭੂਤ ਕੁਸੂਤ ਸੰਗਿ ਦੁਰਮਤਿ ਉਰਧਾਰੀ।
੬ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਤੀ ਸਲਾਹੀਅਨ ਜਿਨਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥੭॥

[ਗੁਰ ਘਰਬਾਰੀ=ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਨਾਮੇ ਗੁਰੂ ਸੀ ਗੋਰਖ ਦਾ, ਜੋ ਕਾਮੀ ਹੋ ਕੇ]
[ਰਾਜੇ ਦੇ ਤਨ ਵਿਖੇ ਭੋਗ ਭੋਗਦਾ ਰਿਹਾ।]

੧ਗੋਰਖਨਾਥ ਜਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਮਛਿੰਦਰ ਨਾਥ) ਕਾਮੀ ਸੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਮ੍ਰਿਤਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਭੋਗ ਭੋਗਦਾ ਰਿਹਾ)। ੨ਸ਼ੁੱਕਰ ਕਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਖੋਟੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ (ਭਾਵ ਉਹ ਬੀ ਦਾਗੀ ਹੋ ਗਿਆ)। ੩ਲਛਮਨ ਨੇ (ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ) ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਸਾਧ ਲੀਤੀ ਸੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬਨ ਵਿਖੇ ਫਲਾਹਾਰੀ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਪਰੰਤੂ) ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹੀ ਰਿਹਾ। ੪ਹਨੂੰਮਾਨ ਬਲੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਤ ਉਸ ਦੀ ਚੰਚਲ ਤੇ ਖਾਰੀ ਸੀ। ੫ਭੈਰੋਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਕੁਸੂਤ੍ਰ ਬਣਿਆਂ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੇ ਬੀ) ਦੁਰਮਤ ਹੀ ਉਰ ਵਿਖੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਰੱਖੀ। ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜੱਤੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਣ ਦੇ ਜੋਗ ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਨ)।

ਭਾਵ–ਭਾਵੇਂ ਗੋਰਖਾਦਿਕ ਨਾਥ, ਹਨੂੰਮਾਨ ਆਦਿ ਨੇ ਬਲੀ ਹੋ ਕੇ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ, ਪਰੰਤੂ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਨਾ ਮਾਰਣ ਨਾਲ ਦਾਗੀ ਹੀ ਰਹੇ। ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹਨ ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ, ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਖੋਜ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਪਰ ਕਹੇ ਜਤੀ ਦਾਗ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਜਤੀ ਅਦਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਉਮੈਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।

੮. [ਗੁਰਸਿਖ–ਸਤੀ]।

੧ਹਰੀ ਚੰਦ ਸਤਿ ਰਖਿਆ ਜਾ ਨਿਖਾਸ ਵਿਕਾਣਾ।
੨ਬਲ ਛਲਿਆ ਸਤ ਪਾਲਦਾ ਪਾਤਾਲ ਸਿਧਾਣਾ।
੩ਕਰਨ ਸੁ ਕੰਚਨ ਦਾਨ ਕਰਿ ਅੰਤੁ ਪਛੋਤਾਣਾ।
੪ਸਤਿਵਾਦੀ ਹੋਇ ਧਰਮ ਪੁਤ੍ਰ ਕੂੜ ਜਮਪੁਰਿ ਜਾਣਾ।

[੫]ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਹਉਮੈ ਗਰਬਾਣਾ।
[੬]ਗੁਰ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਬਹੁ ਮਾਣ ਨਿਮਾਣਾ ॥੮॥

[ਨਿਖਾਸ=ਮੰਡੀ। ਚੰਚਨ=ਸੋਨਾ।]
[ਪਛੋਤਾਣਾ=ਪਛੁਤਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਨ ਦਾਨ ਕਿਉਂ ਨ ਕੀਤਾ ?]

[੧]ਹਰੀ ਚੰਦ ਰਾਜਾ (ਆਪਣੇ) ਸਤ ਰੱਖਣ (ਲਈ) ਮੰਡੀ ਵਿਖੇ ਵਿਕਿਆ (ਤੇ ਵਿਸਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਸੋ ਭਾਰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ) [੨]ਰਾਜਾ ਬਲ ਪਾਤਾਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਸਤ ਨਾ ਛਡਿਆ। [੩]ਕਰਣ ਸੋਨੇ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛੋਤਾਇਆ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕੇਰਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਇੰਦਰ ਨੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਸੋਨਾ ਮੰਗਿਆ ਉਹ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਤ੍ਵਚਾ ਉਧੇੜ ਦਿੱਤੀ, ਬਾਜ਼ੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਗੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਭਰਤ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਅੰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਬਾਹਲਾ ਕੀਤਾ) [੪]ਧਰਮ ਪੁਤ੍ਰ ਵੱਡਾ ਸਤਿਵਾਦੀ ਸੀ (ਪਰ ਇਕ) ਝੂਠ ਕਰਕੇ ਜਮਪੁਰੀ ਗਿਆ। [੫]ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਹੋਏ (ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਪਰ) ਹਉਮੈਂ ਤੇ ਗਰਬ ਵਿਚ ਹੋਏ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੁਖੀ ਨਾ ਹੋਏ)। [੬](ਏਹ ਸਾਰੇ) ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਦੇ ਰੋਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹ ਨਿਮਾਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਗੁਰਸਿਖ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਹਨ)।

ਭਾਵ-ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਆਦਿਕ ਜਦ ਹਉਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਰੀਦੇ ਹਨ ਤਦ ਅੰਦਰ ਰਸ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਦਾ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਤੇ ਟੇਕ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਧਾਰਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਹਉਮੈਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੂਰਨ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸੁਖੀਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੯. [ਗੁਰਸਿਖ--ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ]।

[੧]ਮੁਸਲਮਾਣਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਇ ਰਾਹ ਚਲਾਏ।
[੨]ਮਜਹਬ ਵਰਨ ਗਣਾਇੰਦੇ ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ਸਦਾਏ।
[੩]ਸਿਖ ਮੁਰੀਦ ਪਖੰਡ ਕਰਿ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਰਿੜਾਏ।
[੪]ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਧਿਆਇੰਦੇ ਹਉਮੈ ਗਰਬਾਏ।
[੫]ਮੱਕਾ ਗੰਗ ਬਨਾਰਸੀ ਪੂਜ ਜਾਰਤ ਆਏ।
[੬]ਰੋਜੇ ਵਰਤ ਨਮਾਜ ਕਰਿ ਡੰਡਉਤ ਕਰਾਏ।
[੭]ਗੁਰ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਜੋ ਆਪ ਗਵਾਏ ॥੯॥

[ਰਾਹ=ਪੰਥ। ਜਾਰਤ=ਯਾਤ੍ਰਾ। ਰੋਮ=ਵਾਲ।]

[੧]ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਦੋ ਰਸਤੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। [੨](ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਦਾ ਨਾਉਂ) ਮਜਹਬ, (ਅਰ ਹਿੰਦੂ) ਵਰਣ ਆਖਦੇ ਹਨ, (ਹਿੰਦੂ) ਗੁਰੂ (ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਪੀਰ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। [੩]ਸਿਖ ਅਰ ਮੁਰੀਦ ਵੱਡੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਨਾਲ ਫਸਾਉਂਦੇ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। [੪](ਹਿੰਦੂ) ਰਾਮ, (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਰਹੀਮ ਧਿਆਉਂਦੇ, ਹੰਕਾਰ ਅਰ ਗਰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੫](ਮੁਸਲਮਾਨ) ਮੱਕੇ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ (ਯਾਤਰਾ) (ਅਰ ਹਿੰਦੂ) ਗੰਗਾ ਅਰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ (ਭਾਵ ਉਥੇ ਮਰਣ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। [੬](ਮੁਸਲਮਾਨ) ਰੋਜ਼ੇ (ਹਿੰਦੂ) ਵਰਤ ਰੱਖਦੇ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਡੰਡਉਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ

ਹਨ) ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਇਕ ਰੋਮ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਆਪਾ ਗੁਆਉਂਦੇ ਹਨ।

੧੦. [ਗੁਰਸਿਖ ਹਿੰਦੀ ਮਤ ਮਤਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ]।

੧ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਵਰਤਾਇਆ ਚਉਦਹ ਖਨਵਾਦੇ।
੨ਘਰੈ ਘੁੰਮਿ ਘਰਬਾਰੀਆ ਅਸਵਾਰ ਪਿਆਦੇ।
੩ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਮ ਧਰਿ ਕਰਿ ਵਾਦ ਕਵਾਦੇ।
੪ਰਾਵਲ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਕਰਿ ਫਿਰਦੇ ਉਦਮਾਦੇ।
੫ਜੈਨੀ ਜੂਠ ਨ ਉਤਰੈ ਜੂਠੇ ਪਰਸਾਦੇ।
੬ਗੁਰ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਧੁਰਿ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੇ ॥੧੦॥

[ਚਉਦਹ ਖਨਵਾਦੇ=੧੪ ਵਿਦਜਾ ਵਿਚ ਝਗੜਦੇ। ਘਰੈ ਘੁੰਮਿ=ਘਰ ਦੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ।]
[ਘਰਬਾਰੀਆ=ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ। ਵਾਦ ਕਵਾਦੇ=ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵਾਦ।]
[ਉਦਮਾਦੇ=ਸੌਦਾਈ, ਮਸਤ।]

੧ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ ਚੌਦਹ ਵਿਦਜਾ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ੨ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਲੋਕ ਅਸਵਾਰ ਪਿਆਦੇ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ) ਘਰ ਦੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਵਿਖੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ("ਰੋਟੀਆ ਕਾਰਣ ਪੂਰਹਿ ਤਾਲ") ਹਨ। ੩ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ ਨਾਉਂ (ਗਿਰੀ ਪੁਰੀ ਆਦਿ) ਰਖਾਕੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੪ਰਾਵਲ (ਜੋਗੀ) ਲੋਕ ਬਾਰਾ ਪੰਥ ਬਣਾਕੇ (ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਮਦ ਪਾਨ ਕਰਕੇ) ਮਸਤ ਹੋਏ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੫ਜੈਨਮਾਰਗੀਆਂ ਦੀ ਜੂਠ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ) ਬੱਚਤ ਅੰਨ ਖਾਂਦੇ (ਅਰ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਧੋਣ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਅਰ ਨ੍ਹਾਉਣ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ) ਹਨ। ੬(ਇਹ ਸਭ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਇਕ ਰੋਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੁਰ (ਟੇਕ 'ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ') ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਰ ਹੈ।

ਭਾਵ-ਐਉਂ ਭੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਗੱਲ ਕੀ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਈ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਵਿਖੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਧਰ ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਚਤੁਰਾਈ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹਨ।

੧੧. [ਗੁਰ ਸਿਖ]।

[ਅੰਨਜ ਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਅੰਨਜ ਧਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ।]

੧ਬਹੁ ਸੁੰਨੀ ਸ਼ੀਆ ਰਾਫਜ਼ੀ ਮਜ਼ਹਬ ਮਨ ਭਾਣੇ।
੨ਮੁਲਹਿਦ ਹੋਇ ਮੁਨਾਫਕਾ ਸਭ ਭਰਮ ਭੁਲਾਣੇ।
੩ਈਸਾਈ ਮੂਸਾਈਆਂ ਹਉਮੈ ਹੈਰਾਣੇ।
੪ਹੋਇ ਫਿਰੰਗੀ ਅਰਮਨੀ ਰੂਮੀ ਗਰਬਾਣੇ।
੫ਕਾਲੀ ਪੋਸ ਕਲੰਦਰਾ ਦਰਵੇਸ ਦੁਗਾਣੇ।
੬ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਗੁਰ ਹਟਿ ਵਿਕਾਣੇ ॥੧੧॥

[ਸੁੰਨੀ, ਸ਼ੀਆ, ਰਾਫ਼ਜ਼ੀ=ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਫਿਰਕੇ ਹਨ।]
[ਦੁਗਾਣੇ=ਖੋਟੇ, ਦੋ ਗੰਡੇ ੮ ਕੌਡਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ।]

੧ਸੁੰਨੀ, ਸ਼ੀਏ, ਰਾਫਜ਼ੀ (ਆਦਿ) ਬਹੁਤੇ ਮਜ਼ਹਬ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਖੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗੇ ਹਨ। ੨ਮੁਲਹਿਦ, ਮੁਨਾਫਕ ਸਭ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਭੁੱਲੇ ਰਹੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਗਤ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘਾਹ ਤੋਂ ਘਾਹ ਵਾਂਗੂ ਆਪੇ ਜਗਤ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)। ੩ਈਸਾਈ ਲੋਕ ਅਰ ਮੂਸਾ ਪੈਗੰਬਰ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹਉਮੈ ਵਿਖੇ ਹੈਰਾਨ ਹਨ। ੪ਫਿਰੰਗਸਤਾਨੀ, 'ਇਰਮਨੀ' (ਆਰਮੀਨੀਆਂ ਵਾਸੀ) ਰੂਮੀ ਹੰਕਾਰ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਹਨ। ੫ਕਾਲੀ ਪੋਸ਼ (ਜੋ ਕਾਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਰਖਦੇ ਹਨ) ਕਲੰਦਰ ਅਤੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਲੋਕ (ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ਾਟਨ ਲਈ ਕਰੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ) ('ਦੁਗਾਣੇ') ਦੋ ਗੰਡੇ ਕੌਡਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ? ਜੋ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਕਰੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਕੌਡੀਓਂ ਖੋਟਾ ਹੈ)। ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਇਕ ਵਾਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਪੁਰ ਵਕ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲੇ ਗੋਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਟੇਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਵਾਸੀ ਤੇ ਉਚੇ ਹਨ।

੧੨. [ਗੁਰ ਸਿਖ]।

[ਕਰਮ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸੁਖਫਲ ਵਿਚ ਹੈ।]

੧ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਸਾਧਨਾ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਕਰਣੇ।
੨ਵਰਤ ਨੇਮ ਤੀਰਥ ਘਣੇ ਅਧਿਆਤਮ ਧਰਣੇ।
੩ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਦੇਹੁਰੇ ਪੂਜਾ ਪਰਵਰਣੇ।
੪ਹੋਮ ਜੱਗ ਬਹੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮੁਖ ਵੇਦ ਉਚਰਣੇ।
੫ਕਰਮ ਧਰਮ ਭੈ ਭਰਮ ਵਿਚਿ ਬਹੁ ਜੰਮਣ ਮਰਣੇ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਦੁਤਰੁ ਤਰਣੇ ॥ ੧੨ ॥

[ਅਧਿਆਤਮ=ਆਤਮਾ ਨਮਿੱਤ। ਪੂਜਾ ਵਰਵਰਣੇ=ਪੂਜਾ ਵਿਖੇ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋਏ।]

੧ਜਪ, ਤਪ, ਸੰਜਮ (ਇੰਦ੍ਰਯ ਰੋਕ ਦੀਆਂ) ਸਾਧਨਾਂ (ਤਪੱਸਯਾ,) ਹਠ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ ਕਰਣੀਆਂ। ੨ਵਰਤ, ਨੇਮ, ਤੀਰਥ ਬਾਹਲੇ ਆਤਮਾ ਨਮਿੱਤ ਕਰਨੇ। ੩ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵਤੇ, (ਦੇਹੁਰੇ) ਠਾਕਰ ਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਖੇ ਤਤਪਰ ਹੋਣਾ। ੪ਬਹੁਤੇ ਹੋਮ, ਜਗ ਦਾਨ ਕਰਣੇ, ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਮੁਖੋਂ ਪਾਠ ਕਰਣਾ। ੫ਕਰਮਾਂ, ਧਰਮਾਂ, ਭੈ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਲੇ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬(ਸੁਖ ਫਲ) ਸ੍ਵਰੂਪਾਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਕਠਨ (ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜੋ ਹਉਂ ਤੋਂ ਟੇਕ ਚੁਕਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਟੇਕ ਧਾਰਦੇ ਹਨ)।

੧੩. [ਗੁਰਸਿਖ]।

[ਪ੍ਰਤਾਪੀਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਚ ਹੈ।]

੧ਉਦੇ ਅਸਤਿ ਵਿਚਿ ਰਾਜ ਕਰਿ ਚਕ੍ਰਵਰਤਿ ਘਨੇਰੇ।
੨ਅਰਬ ਖਰਬ ਲੈ ਦਰਬ ਨਿਧਿ ਰਸ ਭੋਗਿ ਚੰਗੇਰੇ।
੩ਨਰਪਤਿ ਸੁਰਪਤਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਘੇਰੇ।
੪ਸਿਵ ਲੋਕਹੁ ਚੜ੍ਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਬੈਕੁੰਠ ਵਸੇਰੇ।
੫ਚਿਰ ਜੀਵਣ ਬਹੁ ਹੰਢਣਾ ਹੋਹਿ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ।
੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗਮ ਹੈ ਹੁਇ ਭਲੇ ਭਲੇਰੇ ॥ ੧੩ ॥

[ਨਰਪਤਿ=ਨਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ। ਸੁਰਪਤਿ ਛਤ੍ਰਪਤਿ=ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਛਤ੍ਰ ਦੇ ਪਤੀ,]
[ਰਾਜ ਖੋਹਣੇ ਵਾਲੇ, ਰਾਵਣਾਦਿ।]

੧ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਉਦਯ ਅਸਤ ਤੀਕ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਬਾਹਲੇ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ) ਹੋਏ। ੨ਅਰਬ ਖਰਬਾਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਧਾਂ (ਘਰ ਵਿਖੇ ਅਰ) ਰਸਾਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਚੰਗਿਆਂ ਥੋਂ ਚੰਗੇ (ਤਿਆਰ ਸਨ)। ੩ਨਰਪਤ ਲੋਕ, ਛਤ੍ਰ ਪਤੀ, ('ਸੁਰਪਤਿ') ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਹਉਮੈਂ ਵਿਖੇ ਘੇਰੇ ਰਹੇ। ੪ਸਿਵ ਲੋਕ ਥੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਕਈ ਰਾਜੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋਏ। ੫ਕਈ ਚਿਰਜੀਵੀ ਬਾਹਲੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵੱਡਿਆਂ ਥੋਂ ਵੱਡੇ ਹੋਏ। ੬('ਸੁਖ ਫਲ') ਸਰੂਪਾਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਗੁਰਮੁਖ ਉਪਰ ਕਹੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ) ਭਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਲੇਰੇ (ਉਤਮ) ਹਨ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤਾਤਮਾਂ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਦੇ)।

੧੪. [ਗੁਰਸਿਖ]।

[ਇੰਦ੍ਰਜ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਚ ਹੈ।]

੧ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਲਖ ਹੁਇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ।
੨ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੰਬਾਦ ਲਖ ਸੰਗਤਿ ਅਭੰਗੀ।
੩ਗੰਧ ਸੁਗੰਧਿ ਮਿਲਾਪ ਲਖ ਅਰਗਜੇ ਅਦੰਗੀ।
੪ਛਤੀਹ ਭੋਜਨ ਪਾਕਸਾਲ ਰਸ ਭੋਗ ਸੁਢੰਗੀ।
੫ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਗਹਿਣਿਆਂ ਸੋਹਹਿ ਸਰਬੰਗੀ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗਮ ਹੈ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਸਹਲੰਗੀ ॥੧੪॥

[ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ=ਮਿਸ਼ਰਤ ਰੰਗ। ਅਦੰਗੀ=ਸੁੱਧ। ਸੁਢੰਗੀ=ਚੰਗੇ।]
[ਸਰਬੰਗੀ=ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੇ, ਪੂਰੇ। ਅਗਮ=ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਗੰਮਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।]
[ਸਹਲੰਗੀ=ਸੰਬੰਧੀ।]

(ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ 'ਸਹਲੰਗੀ' ਸੰਬੰਧ ਅਥਵਾ ਮਿਲਾਪ ਰਖਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਏਹ ਨਿਬਾਹੂ ਸੁਖ ਹੈ, ਹੋਰ ਨਾਸ਼ੀ ਸੁਖ ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) :-੧'ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ' (ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰਿਤਮ ਸੋਹਣੇ ਰੂਪ, ਸਰੂਪ, ਜਾਤੀਯ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ) ਲੱਖਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਸ੍ਰਤ ਹੋਣ। ੨ਰਾਗਾਂ ਨਾਦਾਂ ਦੇ 'ਸੰਬਾਦ' (ਝਗੜੇ) ਲੱਖਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਇਕ ਰਸ (ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਦਵਾਨ) ਹੋਣ। ੩ਗੰਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਅਰ ਅਰਗਜੇ (ਬਾਹਲੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰਭੂਤ ਤੇਲ) ਸੁੱਧ। ੪ਰਸੋਈ ਵਿਖੇ ਛਤੀਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ

ਹੋਰ ਰਸਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ । ੫ਪੱਟ ਦੇ ਕਪੜੇ (ਪਹਿਰਨ ਨੂੰ) ਗਹਿਣੇ (ਸਰਬੰਗਾਂ) ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ (ਪੂਰਣ ਲਈ, ਕੜੇ, ਬੁਹੱਟੇ ਵਾਲੇ ਆਦਿ) ਸ਼ੋਭਦੇ ਹੋਣ । ੬(ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਸੁਖ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ (ਆਨੰਦ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ) ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ (ਆਨੰਦ ਅਨੰਤ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਹੋਰ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁਖ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਇਕ ਰਸ ਅਤੇ ਅਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ।)

੧੫. [ਗੁਰਸਿਖ]।

[ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਹੈ ।]

੧ਲਖ ਲਖ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਉਕਤਿ ਲਖ ਲਖ ਚਤੁਰਾਈ ।
੨ਲਖ ਬਲ ਬਚਨ ਬਿਬੇਕ ਲਖ ਪਰਕਿਰਤਿ ਕਮਾਈ ।
੩ਲਖ ਸਿਆਣਪ ਸੁਰਤਿ ਲਖ ਲਖ ਸੁਰਤਿ ਘੜਾਈ ।
੪ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਣ ਸਹੰਸ ਲਖ ਪਤਿ ਵਡਿਆਈ ।
੫ਹਉਮੈ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਣਾ ਦਰਿ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗਮ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੧੫॥

[ਪਰਕਿਰਤਿ=ਮਾਇਆ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਮਾਈ]

੧ਲੱਖਾਂ ਮਤ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥਿਕ) ਹਨ (ਸੁਧ) ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ (ਯਾ ਹੋਸ਼) ਉਕਤ (ਵਚਨਾਂ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ) ਅਰ ਹੋਰ ਲਖਾਂ ਚਾਤੁਰਤਾਈਆਂ ਹੋਣ। ੨ਲਖਾਂ ਬਲ (ਸਰੀਰਕ) ਬਚਨਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ, ਮਾਇਆ ਲਈ ਮਿਹਨਤਾਂ (ਅਥਵਾ ਪਰਾਈ ਕਿਰਤ ਕਰਣੀ) । ੩ਲੱਖਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਸੂਤੀਆਂ (ਪੜ੍ਹੇ), ਲੱਖਾਂ 'ਘੜਾਈ' ਦੀ ('ਸੁਰਤ') ਗਿਆਤ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਚੰਗੇ ਜਾਣੇ) । ੪ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਣ, ਲੱਖਾਂ ਪਤਿ ਅਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਹੋਣ, (ਪਰੰਤੂ ਸਾਰੇ ਉਕਤ ਸੁਖ ਤੁੱਛ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ੫ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਵਿਖੇ (ਏਹ ਸੁਖ) ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਖੇ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਅਗੰਮ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ) ਸ਼ਰਣੀ ਪਏ ਹਨ, (ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਰੱਖਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਉਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।)

੧੬. [ਗੁਰਸਿਖ]।

[ਸਤੋਗੁਣੀ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ ।]

੧ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ ਲਖ ਅਰਥ ਮਿਲਾਹੀ ।
੨ਧਰਤਿ ਅਗਾਸ ਪਾਣੀ ਪਵਣ ਲਖ ਤੇਜ ਤਪਾਹੀ ।
੩ਖਿਮਾ ਧੀਰਜ ਲਖ ਲਖ ਮਿਲਿ ਸੋਭਾ ਸਰਮਾਹੀ ।
੪ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਸੁਖ ਸੁਕ੍ਰਿਤਾ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਾਹੀ ।
੫ਸਗਲ ਪਦਾਰਥ ਸਗਲ ਫਲ ਆਨੰਦ ਵਧਾਹੀ ।
੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਇਕ ਤਿਲ ਨ ਪੁਜਾਹੀ ॥੧੬॥

[ਸਰਮਾਹੀ=ਸ਼ਰਮ ਕਰਨਾ, ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨਾ। ਸੁਕ੍ਰਿਤ=ਪੁੰਨ ਕਰਨੇ ।]

¹ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ ਤੇ ਧਰਮ, ਲੱਖਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਣਾ । ²ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀ, ਲਖ ਅਕਾਸ਼, ਲਖਾਂ ਪਾਣੀ, ਲਖਾਂ ਪਾਉਣਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਅੱਗਾਂ ਤਪਣੀਆਂ (ਭਾਵ ਅਪ, ਤੇਜ, ਵਾਇ, ਪ੍ਰਿਥਮੀ, ਅਕਾਸ਼, ਭਾਵ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ) । ³ਖਿਮਾਂ ਧੀਰਜ ਲਖਾਂ ਧਾਰਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਖੱਟਣੀ, ('ਸਰਮਾਹੀ') ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨਾ । ⁴ਸਾਂਤਿ (ਧਾਰਣੀ), ਧੀਰਜ ਦਾ ਸੁਖ (ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ), ਸੁਕ੍ਰਿਤ (ਪੁੰਨ ਕਰਣੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਣੀ । ⁵ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ, ਸਾਰੇ ਫਲ, ਆਨੰਦ ਵਧੀਕ ਹੋਣੇ । ⁶ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ (ਉਕਤ ਸੁਖ) ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਖ ਫਲ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਅਰ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿਖੇ ਅਭਿਮਾਨ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਮਾਤ੍ਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਬਾਤ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਹੈ ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਹੈ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਆਨੰਦ ਤੇ ਰਸ ਹੈ ।

੧੭. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਆਤਮ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਹੈ ।]

¹ਲਖ ਲਖ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਮਿਲਿ ਧਰ ਧਿਆਨ ਬਹੰਦੇ ।
²ਲਖ ਲਖ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧ ਨਿਜ ਆਸਣ ਸੰਦੇ ।
³ਲਖ ਸੇਖ ਸਿਮਰਣ ਕਰਹਿ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਗਣੰਦੇ ।
⁴ਮਹਿਮਾ ਲਖ ਮਹਾਤਮਾਂ ਜੈਕਾਰ ਕਰੰਦੇ ।
⁵ਉਸਤਤਿ ਉਪਮਾਂ ਲਖ ਲਖ ਲਖ ਭਗਤ ਜਪੰਦੇ ।
⁶ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਇਕ ਪਲ ਨ ਲਹੰਦੇ ॥੧੭॥

[ਸੰਨ ਸਮਾਧਿ=ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ । ਆਸਣ ਸੰਦੇ=ਆਸਣਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ।]
[ਗਣੰਦੇ=ਗਿਣਦੇ ਹਨ ।]

¹ਲੱਖਾਂ ਜੋਗੀ ਲੋਕ, ਲੱਖਾਂ ਧਿਆਨੀ ਮਿਲਕੇ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ । ²ਲੱਖਾਂ 'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ' (ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ ਵਾਲੇ) ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਆਸਣਾਂ (ਕਰਮਾਂ) ਨੂੰ ਸਾਧਦੇ ਹਨ। ³ਲੱਖਾਂ ਸ਼ੇਖਨਾਗ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਗੁਣੀ ਲੋਕ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ (ਗਿਆਨ ਗੋਦੜੀਆਂ ਲਾਂਦੇ ਹਨ) । ⁴ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਲੋਕ) ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ (ਤੇ ਨਿਮਸਕਾਰ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ⁵ਲੱਖਾਂ ਉਸਤਤ, ਲੱਖਾਂ ਉਪਮਾਂ (ਕੀਰਤਨ ਆਦਿ) ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਭਗਤ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ। ⁶(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰਮ ਰਸ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਇਕ ਪਲ ਨੂੰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਵ-ਇਕ ਅੱਖ ਫੁਰਕਣ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਉਕਤ ਜੋਗ ਧਿਆਨਾਦਿਕ ਧਿਆਨ ਵਾਰਨੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਯਥਾ:-"ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹਰਖ ਸੁਖ ਮਾਨ ਮਹਤ ਅਰੁ ਗਰਬ ॥ ਮੂਸਨ ਨਿਮਖਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਿ ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਦੇਂਉ ਸਰਬ ॥"

੧੮. [ਗੁਰਸਿਖ] ।

[ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਸਮਾਦ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ । 'ਵਾਹ ਵਾਹ']

੧ਅਚਰਜ ਨੋ ਆਚਰਜੁ ਹੈ ਅਚਰਜੁ ਹੋਵੰਦਾ।
੨ਵਿਸਮਾਦੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਰਹੰਦਾ।
੩ਹੈਰਾਣੇ ਹੈਰਾਣੁ ਹੈ ਹੈਰਾਣੁ ਕਰੰਦਾ।
੪ਅਬਿਗਤਹੁੰ ਅਬਿਗਤੀ ਹੈ ਨਹਿੰ ਅਲਖੁ ਲਖੰਦਾ।
੫ਅਕਥਹੁ ਅਕਥ ਅਲੇਖ ਹੈ ਨਿਤ ਨੇਤਿ ਸੁਣੰਦਾ।
੬ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਚਵੰਦਾ॥੧੮॥

[ਅਚਰਜ ਨੋ ਆਚਰਜੁ=ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ।]
[ਅਬਿਗਤ=ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਲਖੀ ਜਾਵੇ। ਚਵੰਦਾ=ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।]

੧ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਅਚਰਜ ਹੈ (ਉਹ ਬੀ) ਅਚਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨ਵਿਸਮਾਦ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰੀ ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ, ਉਹ ਬੀ ਵਿਸਮਾਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੩ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈਰਾਣ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਣ ਚੀਜ਼ ਹੈ, (ਉਹ ਬੀ) ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿ ਮੈਂ ਬੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈਰਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ)। ੪ਅਬਿਗਤ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਅਬਿਗਤ ਹੈ, (ਅਪ੍ਰਾਪਜ ਵਸਤੂ) ਉਹ ਬੀ ਅਲਖ ਨੂੰ ਲਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ੫ਅਕੱਥ ਤੋਂ ਅਕੱਥ ਤੇ ਅਲਿਖ ਹੈ, (ਜੱਗਜਾਸੂ) ਨਿਤਿ ਨੇਤਿ (ਇਹ ਨਹੀਂ ਉਹ ਨਹੀਂ) ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੋਰ ਬੀ ਹੈ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਸੁਖ ਫਲ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਿੱਤ) ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰਦੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਇਹ ਕਿ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਨਿਰਾ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਤੇ 'ਧੰਨ ਧੰਨ' ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਜਰ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਕਰਕੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਆਵਾਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

੧੯. [ਪਿਰਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ]।

[ਵਸੀਲਾ-ਗੁਰੂ ਸਤਿਸੰਗ, ਨਾਮ, ਹਉਮੈ ਤਯਾਗ।]

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਸਾਰੇ।
੨ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰੋੜ ਲਖ ਰੋਮ ਰੋਮ ਸੰਜਾਰੇ।
੩ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰੁ ਰੂਪ ਮੁਰਾਰੇ।
੪ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰੇ।
੫ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਹੈ ਵਾਚਾ ਨਿਰੰਕਾਰੇ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇਹਿ ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ॥੧੯॥

[ਸੰਜਾਰੇ=ਸੰਜਰੇ, ਮਿਲੇ ਹੋਏ। ਮੁਰਾਰੇ=ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ।]

੧ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤੇ। ੨ਕਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰਦੇ ਇਕ ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਲਖ ਲਖ (ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ) ਮਿਲਾ ਰਖੇ ਹਨ। ੩'ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ' (ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ) ਹੀ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਅਰਥਾਤ ਸਗੁਣ ਮੂਰਤੀ) ਗੁਰੂ ਰੂਪ (ਧਾਰਕੇ) ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ (ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤਾ)। ੪ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਚੇਲੇ ਦਾ ਰੂਪ (ਅਥਵਾ) ਚੇਲਾ (ਅੰਗਦ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਦਾ) ਰੂਪ (ਇਕ ਜੋਤਿ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਪਦਵੀ ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੀ ? ਗੁਰੂ ਦੇ) ਬਚਨ ਮੰਨਣ ਥੋਂ (ਕਿਉਂ

ਜੋ ਦੇਹ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਮਾਨ ਛਡਕੇ ਟਹਿਲ ਕੀਤੀ) । [੫](ਹੁਣ ਇਹ ਰਸ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ? ਉੱਤਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਸਥਾਨ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਵਾਚਾ') ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । [੬]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਦੇਹ ਦੀ ਹਉਮੈ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਵ–ਪਿਛਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ "ਵਾਹ" ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ "ਗੁਰੂ" ਦਾ ਅਰਥ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈਂ ਕੱਟਣ ਲਈ ਜੋ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਸੋ "ਗੁਰੂ" ਰੂਪ ਹੈ। "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਜਪਿਆਂ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਅਸਲ ਸਰਗੁਣ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਮਾਰੂ ਭਗਵੰਤ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਜਾਪ ਹੋਗਾ, (ਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸਰਗੁਣ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਰ ਸਰਗੁਣ (ਵਯਾਪਕ ਤੇ ਕਾਰਕ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਪਿਰਮ-ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੋ ਮਨ ਬੁਧੀ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਲਖ ਉਸ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਸਿੱਖਯਾ ਦਾਤਾ ਬਿਰਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਅੰਗਦ ਹੋ ਕੇ 'ਨਾਮ ਦੁਆਰੇ' ਏਹ ਰਸਤਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਵਾਸ ਹੈ ਉਹ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਕੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੨੦. [ਖਟ ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ]।

[੧]ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰੁ ਸੋਈ।
[੨]ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਗੁਰੁ ਅੰਗ ਤੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮੋਈ।
[੩]ਅਮਰਾਪਦ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦਹੁੰ ਹੁਇ ਜਾਣ ਜਣੋਈ।
[੪]ਗੁਰੂ ਅਮਰਹੁੰ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਭੋਈ।
[੫]ਰਾਮਦਾਸਹੁੰ ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਸਥੋਈ।
[੬]ਹਰਿਗੋਵਿੰਦ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨਹੁੰ ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦ ਹੋਈ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਪਿਰਮ ਰਸ ਸਤਿਸੰਗ ਅਲੋਈ।
[੮]ਗੁਰੁ ਗੋਵਿੰਦਹੁੰ ਬਾਹਿਰਾ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ।।੨੦।।੩੮।।

[ਅੰਗ ਤੇ=ਸਰੀਰ ਤੋਂ। ਜਣੋਈ=ਗਿਆਨਵਾਨ। ਭੋਈ=ਭਿੱਜ ਗਏ।]
[ਸਥੋਈ=ਧਾਰਨ ਵਾਲ। ਅਲੋਈ=ਦੇਖਣਾ।]

(ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਖੇ ਛੇਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

[੧]ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ 'ਦੇਉ' (ਪਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ) ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਓਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਦਾ ਸਰੂਪ) ਹੈ । [੨]ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੋਏ, ਜੋਤੀ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ) ਜੋਤਿ (ਉਸ ਵਿਖੇ ਸਮੋਈ) ਪਾ ਦਿੱਤੀ । [੩]ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਵਾਲੇ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ) ਹੋਏ, ('ਜਾਣ') ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ('ਜਣੋਈ') ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਹੋਏ, (ਅਥਵਾ 'ਜਾਣੋਂ' ਮੰਨੋ ਕਿ 'ਜਾਣੋਈ' ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਹਨ)। [੪]ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਹੋਏ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ (ਨਾਮ) ਦੇ ਰਸ ਵਿਖੇ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ (ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਣ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ) । [੫]ਰਾਮਦਾਸ ਤੋਂ ਅਰਜਨ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਸਥੋਈ) ਧਾਰਣ ਹਾਰੇ ਹੋਏ । [੬]ਗੁਰੂ

ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਏ । ੭(ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ) ਸਤਿਸੰਗ ਨੇ (ਰਚੇ ਜਾਕੇ) ਗੁਰਮੁਖ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੂਪੀ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇਖਿਆ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ)। ੮(ਤਾਂਤੇ) ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, (ਅਥਵਾ–ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਤੋਂ ਬਾਝ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ)।

---o---

ਵਾਰ ੩੯.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ]।

੧ਏਕੰਕਾਰੁ ਇਕਾਂਗ ਲਿਖਿ ਊੜਾ ਓਅੰਕਾਰ ਲਖਾਇਆ।
੨ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਹੁਇ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸਦਾਇਆ।
੩ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਪਰਤਖਿ ਸੋਇ ਨਾਉ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਭਾਇਆ।
੪ਗੁਰਪਰਸਾਦਿ ਸੁ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਹ ਜੁਗੰਤਰੁ ਹੋਂਦਾ ਆਇਆ।
੫ਹੈਭੀ ਹੋਸੀ ਸਚੁ ਨਾਉ ਸਚੁ ਦਰਸਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਿਖਾਇਆ।
੬ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਪਰਚਾ ਪਰਚਾਇਆ।
੭ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।
੮ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ ॥ ੧ ॥

੧ਇਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਇਕਾਂਗ ਲਿਖਕੇ ਊੜੇ (ਅੱਖਰ) ਤੋਂ ਓਅੰਕਾਰ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨(ਉਸ ਦਾ) ਨਾਮ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਜਾਪਕ ਹੈ, (ਉਸ ਨੇ) ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਮ ਰਖਾਇਆ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਹੀ ਭਯ ਤੇ ਵੈਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ, ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ)। ੩(ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਪਰਤੱਖ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫੇਰ) ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ, ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਨਾਮ ਕਹਾਉਣਾ) ਭਾਇਆ ("ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਅਨਕਾਲ ਸਰੂਪਾ"। ਅਜੋਨੀ=ਜੋ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ, ਸੈਭੰ=ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)। ੪(ਫਿਰ ਉਹ ਕੈਸਾ ਹੈ ?) ਵੱਡਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਰੂਪ ਹੈ (ਯਾ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਨੀਯ ਹੈ) ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਚੁ, ਜੁਗਾਂ ਜੁਗੰਤਰਾਂ (ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਅਬਾਧ ਸਰੂਪ ਇਕ ਰਸ) ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਆਯਾ ਹੈ। ੫(ਉਹ) ਹੈ ਬੀ, ਹੋਵੇਗਾ ਬੀ (ਇਕ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪੀ) ਸਚਾ ਨਾਉਂ, (ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜਪ ਤੇ ਗ੍ਯਾਨ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਸਚਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਨੇ (ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ੬ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰਤ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੭ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤਿ ਕਰਕੇ ਵੀਹ ਤੋਂ ਇਕੀਹਵੀਂ (ਭੂਮਿਕਾ) ਦਾ (ਜਿਸ ਨੇ) ਚੜ੍ਹਾਉ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਕ ਸੈਂਕੜੇ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।) (ਫਲ ਅੱਠਵੀ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੮(ਉਸ) ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲੇ ਨੂੰ)

ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਜੋ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਲਖਾ ਦਿੱਤਾ । (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਗੁਰ ਅਮਰ ਜੀ, ਗੁਰੁ ਅਮਰ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਅਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਈਸ੍ਵਰ ਸਰੂਪ ਹੋਏ ਆਦਿ; ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਅਲਖ ਸੁਖ ਫਲ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਖਾ ਦਿਤਾ) ।

੨. [ਪੰਜ ਗੁਰੂ]

੧ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਪਾਰ ਸਦਾਇਆ ।
੨ਓਅੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਾਇਆ ।
੩ਪੰਜ ਤਤ ਪਰਵਾਣ ਕਰਿ ਪੰਜ ਮਿਤ੍ਰ ਪੰਜ ਸਤ੍ਰ ਮਿਲਾਇਆ ।
੪ਪੰਜੇ ਤਿੰਨ ਅਸਾਧ ਸਾਧਿ ਸਾਧੁ ਸਦਾਇ ਸਾਧੁ ਬਿਰਦਾਇਆ ।
੫ਪੰਜੇ ਏਕੰਕਾਰ ਲਿਖਿ ਅਗੋਂ ਪਿਛੀਂ ਸਹਸ ਫਲਾਇਆ ।
੬ਪੰਜੇ ਅਖਰ ਪਰਧਾਨ ਕਰਿ ਪਰਮੇਸਰੁ ਹੁਇ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ ।
੭ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦੇਉ ਹੈ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਅੰਗਹੁ ਉਪਜਾਇਆ ।
੮ਅੰਗਦ ਤੇ ਗੁਰੁ ਅਮਰਪਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗੁਰੁ ਭਾਇਆ ।
੯ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਛਾਇਆ ॥੨॥

[ਪਰਵਾਨ=ਪ੍ਰਮਾਨ । ਵਜੂਦ ਵਾਲੇ । ਰਚਕੇ, ਬਣਾਕੇ, ਯਾ ਤੋਲ ਮਿਟ ਜਾਚਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ]
[ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਕੇ ਨਾਨਾਂ ਪਦਾਰਥ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੇ।]
[ਪੰਜ ਮਿਤ੍ਰ=ਸਤ ਸੰਤੋਖਾਦਿ । ਪੰਜ ਸਤ੍ਰ=ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦਿ ।]
[ਪੰਜੇ=ਪੰਜ ਤੱਤ । ਤਿੰਨ=ਤਿੰਨ ਗੁਣ । ਅਸਾਧ ਸਾਧਿ=ਜੋ ਸਾਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ]
[ਸੋ ਸਾਧ ਲੀਤੇ । ਪੰਜ ਅਖਰ=ਪੰਜ ਨਾਮ, ਪੰਜ ਗੁਰੂ ।]

੧ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਆਕਾਰ ਧਾਰਕੇ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਅਪਾਰ (ਹਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਸਰੂਪ ਕਹਾਇਆ । ੨ਆਕਾਰ ਕਰਕੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਨੇ ਇਕ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ । ੩ਪੰਜ ਤੱਤ ਰਚ ਕਰਕੇ, ਪੰਜ (ਸਤ ਸੰਤੋਖਾਦਿ) ਮਿੱਤ੍ਰ ਤੇ ਪੰਜ (ਕਾਮਾਦਿ) ਸ਼ਤਰੂ (ਇਸ ਵਿਖੇ) ਮਿਲਾਏ । ੪(ਜਿਸ ਨੇ) ਪੰਜੇ (ਸ਼ਤਰੂ ਕਾਮਾਦਿ ਅਰ) ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਜੋ 'ਅਸਾਧ' ਸਨ ਲੀਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਰੂਪ) ਸਾਧੂ ਸਦਾ ਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਬਿਰਦ (ਪੂਰਾ ਰਖਿਆ) ਹੈ । ੫ਪੰਜਾਂ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ) ਨੇ ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਲਿਖ ਕੇ (ਈਸ੍ਵਰੀਯ ਬਾਣੀ ਰਚਕੇ) ਇਸ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ) ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਫਲਵਾਨ ਕੀਤਾ । ੬ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਪਰਧਾਨ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਹੀ ਆਪ ਹੋ ਕੇ (ਆਪਣਾ) ਨਾਉਂ ਰਖਾਇਆ ਹੈ । ਯਥਾ) ੭(ਪਹਿਲਾ) ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ (ਅਪਨੇ) ਅੰਗ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ । ੮(ਫੇਰ) ਅੰਗਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਦੇਕੇ) ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੂ (ਥਾਪਣਾ) ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ । ੯ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ('ਛਾਇਆ') ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ।

੩. [ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ[।

੧ਦਸਤਗੀਰ ਹੁਇ ਪੰਜ ਪੀਰ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਅਤੋਲਾ ।
੨ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਪਾਤਸਾਹ ਪਾਤਸਾਹਾ ਪਾਤਸਾਹ ਅਡੋਲਾ ।

[੩]ਪੰਜ ਪਿਆਲੇ ਅਜਰੁ ਜਰਿ ਹੁਇ ਮਸਤਾਨ ਸੁਜਾਣ ਵਿਚੋਲਾ।
[੪]ਤੁਰੀਆ ਚੜ੍ਹਿ ਜਿਣਿ ਪਰਮਤਤੁ ਛਿਅ ਵਰਤਾਰੇ ਕੋਲੋ ਕੋਲਾ।
[੫]ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਇਕਸੁ ਦਰਸਨੁ ਅੰਦਰਿ ਗੋਲਾ।
[੬]ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਵਿਰੋਲਾ।
[੭]ਗਿਆਰਹ ਰੁਦ੍ਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚਿ ਮਰਿ ਜੀਵੇ ਤਿਸੁ ਰਤਨ ਅਮੋਲਾ।
[੮]ਬਾਰਹ ਸੋਲਾ ਮੇਲ ਕਰਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਚੜ੍ਹਾਉ ਹਿੰਡੋਲਾ।
[੯]ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਬਾਲਾ ਭੋਲਾ ॥੩॥

[ਦਸਤਗੀਰ=ਹਥ ਫੜਨ ਵਾਲੇ। ਪੰਜ ਪਿਆਲੇ=ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਯ,]
[ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਆਦਿ। ਵਿਚੋਲਾ=ਵਕੀਲ। ਛਿਅ ਵਰਤਾਰੇ=ਛੀ ਭੇਖ।]
[ਕੋਲੋ ਕੋਲਾ=ਆਸ ਪਾਸ ਰਹਿ ਗਏ।]
[ਵਿਰੋਲਾ=ਰਿੜਕਕੇ, ਭਾਵ ਅੰਤ ਪਾ ਲੀਤਾ।]

[੧]ਪੰਜ ਪੀਰ (ਪੰਜ ਗੁਰੂ) ਹਥ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ (ਹਰਿ ਸਰੂਪ), ਅਤੋਲ (ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। [੨]ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ ਅਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਚੱਲ ਮੂਰਤੀ ਹੈ। [੩]ਪੰਜ ਅਜਰ ਪਿਆਲੇ (ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਵੀਚਾਰ, ਨਾਮ, ਗੁਰਿਆਈ) ਜਰ ਲੀਤੇ, ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਵਡੇ ਸੁਜਾਣ ਵਿਚੋਲੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਲਣ ਹਾਰੇ) ਹਨ। [੪]ਤੁਰੀਆ (ਭੂਮਕਾ ਵਿਖੇ) ਚੜ੍ਹਕੇ ਪਰਮ ਤਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਛੀ ਵਰਤਾਰੇ (ਮਤ) ਆਸ ਪਾਸ (ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। [੫]ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਕਸ ਦਰਸ਼ਨ (ਗੁਰੂ ਘਰ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੋਲੇ ਬਨਾ ਦਿੱਤੇ। [੬]ਜਤੀ ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ, ਸਿਖ ਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਸਾਰੇ 'ਵਿਰੋਲ' ਲੀਤੇ, (ਭਾਵ ਸਭ ਦਾ ਸਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਫੋਗ ਵਾਂਗੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ)। [੭]ਯਾਰਾਂ ਰੁਦਰ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਿਦੇ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਹਨ, (ਜੋ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ) ਮਾਰਕੇ ਜੀਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੮]ਬਾਰਾਂ (ਰਾਸ਼ੀ ਸੂਰਜ) ਸੋਲਾਂ (ਕਲਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ) ਮਿਲਕੇ 'ਵੀਹ ਇਕੀਹ' ਜੀਵੇਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਹਿੰਡੋਲੇ ਦੇ ਝੂਲਣ ਵਿਖੇ ਝੂਲਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸ਼ਿਵ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਸੂਰਜਾਦਿ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਨ)। [੯](ਫੇਰ ਗੁਰੂ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੋਕੇ ਬਾਲਾ ਭੋਲਾ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।)

੪. [ਗੁਰੂ ਚਰਣੋਦਕ ਮਹਿਮਾ]।

[੧]ਗੁਰਗੋਬਿੰਦ ਖੁਦਾਇ ਪੀਰ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਹੋਆ।
[੨]ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਕਾਰੁ ਪਛੋਆ।
[੩]ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰੁ ਲਖ ਲਖ ਦਰੀਯਾਉ ਕਰੇਂਦੇ ਢੋਆ।
[੪]ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚਿ ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਗੜਾੜ ਸਮੋਆ।
[੫]ਲਖ ਗੜਾੜ ਕੜਾਹ ਵਿਚਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦਝਹਿੰ ਸੀਖ ਪਰੋਆ।
[੬]ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਬੂੰਦ ਇਕੁ ਠੰਢੇ ਤਤੇ ਹੋਇ ਖਲੋਆ।
[੭]ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਲਖ ਲਖ ਚਰਣ ਕਵਲ ਚਰਣੋਦਕੁ ਹੋਆ।
[੮]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਅਲੋਆ।

੯ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦ ਛਤ੍ਰ ਚੰਦੋਆ ॥੪॥

[ਪਛੋਆ=ਪਿੱਛੇ ਹੈ। ਢੋਆ=ਨਿਕਲਨਾ। ਗੜਾੜ=ਵੱਡਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ।]
[ਸੀਖ ਪਰੋਆ=ਸੀਖ ਵਿਚ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ। ਠੰਢੇ ਤਤੇ=ਤਤੇ ਥੋਂ ਠੰਢੇ ਹੋਣਾ।]
[ਅਲੋਆ=ਨਿਰਨੇ ਕਰਨਾ। ਚੰਦੋਆ=ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦਾ ਹੈ।]

੧ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਪੀਰ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਇੱਕੋ ਰੂਪ ਹਨ)। ੨ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਕਾਰ ਧਾਰਿਆ, (ਪਹਿਲੇ) ਏਕੰਕਾਰ (ਰਚਿਆ, ਹੋਰ) ਆਕਾਰ ('ਪਿਛੋਆ') ਪਿਛੋਂ (ਰਚਿਆ) (ਅਰਥਾਤ) ਇਕਾਂਗ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਓਅੰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ, ਵਾਸਤਵ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹਨ)। ੩ਓਅੰਕਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ('ਆਕਾਰ') ਸਰੂਪ (ਜਗਤ) ਲੱਖ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਢੋਆ) ਨਿਕਲੇ ਹਨ ('ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ')। ੪ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਸੱਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿਖੇ ਖਪਦੇ ਹਨ। ੫(ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਕੜਾਹ (ਬੜਵਾਗਨੀ) ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰਾਂ (ਸਰੀਖੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਜੀਵ ਕਬਾਬ ਵਾਂਗੂੰ) ਸੀਖ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ। ੬(ਏਹ ਸੜਨਹਾਰੇ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਤਤਿਓਂ ਠੰਢੇ ਹੋਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਕਿਹੜਾ ਹੈ)। ੭(ਉਹ) ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਜਿਸਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਨਾਲ ਬੜਵਾਗਨੀ ਦੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ ਠੰਢੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਚਰਣੋਦਕ (ਤੋਂ ਹੋਏ ਹਨ)। ੮(ਜਿਸ ਚਰਣੋਦਕ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅੱਗ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਪਲਖਤ ਛੀਏ ਗੁਰਾਂ) ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ (ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ) ਦੇਖ ਲਿਆ (ਅਥਵਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਧਾਰੀ ਹੈ। ਆਦਿ ਪੁਰਖ, 'ਆਦੇਸ' ਕਹੀਏ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਬਾਝ 'ਅਲੋਇਆ' ਨਿਰਣੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੯ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਦਾ ਛਤਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, (ਭਾਵ ਜਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਛਤਰ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਆਪ ਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ, ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤਿ ਅਰ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਮੁਕਤੀਦਾਇਕ ਹਨ। ਅਥਵਾ–ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ, ਸਿਖੀ ਦਾ ਗੁਰੂ–ਕਲਯਾਨ ਕਰਤਾ, ਸ਼ਬਦ ਦਾਤਾ–ਛੱਤ੍ਰਪਤਿ ਤੇ ਚੰਦੋਆ–ਆਸਰਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਜਸ ਮੁਕਤੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਪਰਨੇ)।

੫. [ਉਪਕਾਰੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ]।

੧ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰਿ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵੈਰੁ ਵਿਰੋਧੁ ਉਠਾਵੈ ਕੇਤੇ।
੨ਸੂਰਜ ਆਵੈ ਚੰਦ੍ਰ ਘਰਿ ਵੈਰੁ ਵਿਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ ਹੇਤੇ।
੩ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇਕੈ ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਚਿਤਿ ਚੇਤੇ।
੪ਲੋਕ ਭੇਦ ਗਣੁ ਗਿਆਨੁ ਮਿਲਿ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਮਜਲਸ ਭੇਤੇ।
੫ਛਿਅ ਰੁਤੀ ਛਿਅ ਦਰਸਨਾ ਇਕੁ ਸੂਰਜੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸਮੇਤੇ।
੬ਮਜਹਬ ਵਰਨ ਸਪਰਸ ਕਰਿ ਅਸਟਧਾਤ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ਸੁਖੇਤੇ।
੭ਨਉ ਘਰ ਥਾਪੇ ਨਵੈ ਅੰਗ ਦਸਮਾਂ ਸੁੰਨ ਲੰਘਾਇ ਅਗੇਤੇ।
੮ਨੀਲ ਅਨੀਲ ਅਨਾਹਦੋ ਨਿਝਰੁ ਧਾਰਿ ਅਪਾਰ ਸਨੇਤੇ।

[੯]ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਅਲੇਪ ਲੇਖ ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਨ ਸਤਿਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤੇ।
[੧੦]ਚਾਰ ਵਰਨ ਤੰਬੋਲ ਰਸ ਦੇਵ ਕਰੇਂਦਾ ਪਸੂ ਪਰੇਤੇ।
[੧੧]ਫਕਰ ਦੇਸ ਕਿਉਂ ਮਿਲੈ ਦਮੋਤੇ ॥੫॥

[ਚਿਤਿ ਚੇਤੇ=ਚਿਤ ਵਿਖੇ ਚੇਤਦੇ ਹਨ। ਸਮੇਤੇ=ਸਮਾਨ। ਸੁਖੇਤੇ=ਸੁਖੇਨ।]
[ਅਗੇਤੇ=ਅੱਗ ਨੂੰ। ਸਨੇਤੇ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਲੱਗਣ ਨਾਲ। ਫਰਕ ਦੇਸ=ਸਾਧ ਸੰਗਤ।]

[੧]ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਚੰਦ੍ਮਾਂ ਪਵੇ ਤਦ ਕਈ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਉਠਦੇ ਹਨ, (ਰਾਸ ਬਦਲਨ ਵੇਲੇ ਅਮਸਿਆ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਚੰਦ ਆਵੇ ਤਾਂ ਖਰਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਜਯੋਤਸ਼ ਵਿਦ੍ਯਾ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)। [੨]ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਸੂਰਜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਵੈਰ ਹਟਕੇ ਹਿਤ ਵਧਦਾ ਹੈ (ਤਿਹਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਕਤੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੀਤ ਲਾ ਦੇਣ, ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਉਪਕ੍ਰਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਣ, ਸੁਖ ਦੇਣ, ਹੰਕਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਾਣ ਤਦ ਖਰਾਬੀ ਹੋਵੇ ਪਰੰਤੂ ਸੰਤ ਲੋਕ ਜਜੋਤਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ?) [੩]ਜੋਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਧੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਚਿਤ ਵਿਖੇ ਚੇਤਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਈਸ੍ਵਰ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਮੰਗਵੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਸਮਤਾਂ ਵਿਚਾਰਨ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ)। [੪]ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ ਵਿਖੇ ਮਿਲਕੇ ਪੀਂਦੇ ਲੋਕ (ਸੰਸਾਰ) ਗੁਣ ਤੇ ਗਯਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। [੫]ਛੀ ਰੁਤਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸੂਰਜ (ਗਿਰਦੇ) ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂ ਇਕੋ (ਅਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਯਥਾਰਥ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। [੬](ਸਾਰੇ) ਮਜਹਬ, ਵਰਣ (ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਨਾਲ) ਮਿਲਕੇ ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧਾਤ ਸੁਖੇਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। [੭]ਨਉਂ ਘਰ (ਨੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ, ਅੱਖਾਂ ੨, ਨੱਕ ੨, ਕੰਨ ੨, ਮੂੰਹ ੧ ਆਦਿ) ਨੌਂ ਅੰਗ ਬਣਾਏ: ਜੋ ਅੱਗੇ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ) ਦਸਵਾਂ ਘਰ ਸੁੰਨ ਬਨਾਇਆ, (ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਸਮਾਂ ਦੁਆਰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਹਜ ਪਦ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ—ਜਿਵੇਂ ਨੌਂ ਅੰਗ ਤੇ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਸੁੰਨ ਏਥੇ ਦੇਹੁਰੀ ਦੀਪਕ ਹੈ, ਸੁੰਨ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਲ ਬੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ੧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੯ ਤਕ ਅੰਗ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌ ਗੋਲਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਵਾਂ ਅੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਉਕਤ ਦਸਮਾਂ ਦੁਆਰ ਸੁੰਨ ਹੈ, ਸੁੰਨ '੦' ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਤਿਵੇਂ ਸੁੰਨ=ਸੁੰਨ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਨਵਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਬਿੰਦੀ ਨਾਲ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਵਾਂ ਗੋਲਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਜਦ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਸੁੰਨਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਦ ਉਹੋ ਸੁਰਤ ਅਮੋਲਕ ਹੋਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਗੇ ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [੮]"ਨੀਲ ਅਨੀਲ" ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਕੇ ਅਨਾਹਦ (ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ) ਇਕ ਤਾਰ (ਤੇਲ ਧਾਰਾ ਵਤ) ਲੱਗਕੇ ਅਪਾਰ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਫੇਰ) [੯]ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਤੋਂ ਪਾਰ (ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ) ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਅਲੇਖ (ਨਾਨਕ ਜਿਨ੍ ਕਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਤਿਨ੍ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨਿਬੜਿਆ) ਸੰਖ ਤੋਂ ਅਸੰਖ (ਮਾਨੁਖੀ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਸੱਦ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਐਸਾ ਕਿ) ਸਤਿਜੁਗ (ਦੁਆਪਰ) ਤ੍ਰੇਤੇ (ਆਦਿ ਵਿਚ ਉਸ ਸਰੀਖਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)। (ਅਥਵਾ--ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬੀ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।) (ਫੇਰ) [੧੦]'ਚਹੁੰਵਰਨਾਂ' (ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ) ਨੂੰ ਪਾਨ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਗ (ਇਕ ਰੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਪਸੂ (ਸਰੀਖੇ) ਮੂਰਖਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਤ (ਸਰੀਖੇ ਸੁਰਤ ਖਿੰਡੇ) ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ

ਬਨਾਉਣ ਨੂੰ (ਸਮਰੱਥ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਪੁਨਾ:–) ੧੧ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ) ਦੰਮਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ।

ਭਾਵ--ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਹੈ ਅੱਗੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਿਉਂ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਦੱਸਣਗੇ।

੬. [ਸੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ]।

੧ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਮਜਹਬ ਵਰਨ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ।
੨ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਵਿਚਿ ਵਣਜ ਕਰਿ ਚਉਦਹ ਹਟ ਸਾਹ ਵਣਜਾਰਾ।
੩ਸਚ ਵਣਜ ਗੁਰੁ ਹਟੀਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੀਰਤਿ ਕਰਤਾਰਾ।
੪ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਨ ਸਦਾ ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਭਉ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰਾ।
੫ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਰਤਨ ਵਾਪਾਰਾ।
੬ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚਖੰਡ ਵਾਸਾ ਨਿਰੰਕਾਰਾ।
੭ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਸੋਧਿਕੈ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲ ਸਚ ਪਿਆਰਾ।
੮ਸਚਹੁੰ ਓਰੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਉਪਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚ ਆਚਾਰਾ।
੯ਚੰਦਨ ਵਾਸ ਵਣਾਸਪਤਿ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਤਰੈ ਸੈਸਾਰਾ।
੧੦ਅਪਿਉ ਪੀਐ ਗੁਰਮਤਿ ਹੁਸੀਆਰਾ ॥੬॥

[ਚਾਰਿ ਮਜਹਬ=(ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ) ਚਾਰ ਮਤ। ਵਰਤਾਰਾ=ਕੌਤਕ। ਸਿਵ ਸਕਤੀ=ਸਤੋ ਤਮੋ।]
[ਰਤਨ=ਭਾਵ ਵੈਰਾਗ। ਚੰਦਨ ਵਾਸ=ਗੁਰੂ ਚੰਦਨ, ਗੁਰੂਪਦੇਸ।]

੧(ਮੁਸਲਮਾਨੀ) ਚਾਰ ਮਜ਼ਹਬ, ਚਾਰੇ) ਖੱਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਦਿਕ ਹਿੰਦੂ) ਵਰਣ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਸਾਂਖ, ਜੋਗ, ਵੇਦਾਂਤ ਆਦਿ) ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ। ੨ਚੌਦਾਂ ਹੱਟ (ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ) ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਵਣਜਾਰੇ. (ਧਨੀ ਵਪਾਰੀ ਲੋਕ) ਸਤੋ, ਤਮੋ, ਰਜੋ, (ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਖੇ ਝੂਠਾ) ਵਣਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, (ਸੱਚਾ ਵਣਜ ਕਿਥੇ ਹੈ?)। ੩ਸੱਚਾ ਵਣਜ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹੈ, (ਉਥੇ ਵਪਾਰ) ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ) ੪ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ (ਅਰ ਕਰਤਾਰ ਦਾ) ਸਿਮਰਣ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵੀਚਾਰ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ) ੫ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਖੇ ਰਤਨਾਂ (ਵੈਰਾਗਾਦਿ ਗੁਣਾਂ) ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ) ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ, ਨਿਰੰ-ਕਾਰ ਦੇ ਸਚ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੭(ਤਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਹੋਏ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਚਉਦ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਸੋਧਕੇ ਸਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੁਖ ਫਲ ਕੱਢ ਲੀਤਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ)। ੮(ਹੋਰ) ਸਭ ਕੁਝ (ਸਾਧਨਾਦਿ, ਪਦਾਰਥਾਦਿ) ਸਚ ਤੋਂ ਉਰੇ ਹਨ, ਸਚ (ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ) ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ, ਆਚਾਰ (ਕਰਨੀ) ਸਚ (ਉੱਤੇ ਟਿਕ ਰਹੀ) ਹੈ। ੯(ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਚ ਦੇ ਚੰਦਨ ਰੂਪ ਹੋਕੇ, ਸਚ ਦੀ ਗੰਧੀ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ:--) ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਬਨਾਸਪਤੀ ਚੰਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤਿਵੇਂ) ਸੰਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ (ਸਚ ਰੂਪੀ) ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੦ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦਾ ਐਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੀਤਾ ਹੈ, (ਉਹ ਅਮਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬੇਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਗੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਵਿਚ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਫਲਤ ਤੇ ਪੜਦੇ ਪਾੜ ਸਿੱਟੇ ਹਨ

ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤਾਂ ਤਮੋਗੁਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਤੁਰੀਆ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਹੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਕੀ, ਪੂਰਨ ਹੋਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਉੱਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਮਗਨਤਾ ਵਿਚ ਹਨ)।

੭. [ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ]।

[੧]ਅਮਲੀ ਸੋਫੀ ਚਾਕਰਾਂ ਆਪੁ ਆਪਣੇ ਲਾਗੇ ਬੰਨੇ।
[੨]ਮਹਰਮ ਹੋਇ ਵਜੀਰ ਸੋ ਮੰਤ੍ਰ ਪਿਆਲਾ ਮੂਲ ਨ ਮੰਨੇ।
[੩]ਨਾ ਮਹਰਮ ਹੁਸਿਆਰ ਮਸਤ ਮਰਦਾਨੀ ਮਜਲਸ ਕਰਿ ਭੰਨੇ।
[੪]ਤਕਰੀਰੀ ਤਹਰੀਰ ਵਿਚਿ ਪੀਰ ਪਰਸਤ ਮੁਰੀਦ ਉਪੰਨੇ।
[੫]ਗੁਰਮਤਿ ਅਲਖ ਨ ਲਖੀਐ ਅਮਲੀ ਸੂਫੀ ਲਗੈ ਨ ਕੰਨੇ।
[੬]ਅਮਲੀ ਜਾਣਨਿ ਅਮਲੀਆਂ ਸੋਫੀ ਜਾਣਨਿ ਸੋਫੀ ਵੰਨੇ।
[੭]ਹੇਤੁ ਵਜੀਰੇ ਪਾਤਿਸਾਹਿ ਦੁਇ ਖੋੜੀ ਇਕੁ ਜੀਉ ਸਿਧੰਨੇ।
[੮]ਜਿਉ ਸਮਸੇਰ ਮਿਆਨ ਵਿਚਿ ਇਕਤੁ ਥੇਕੁ ਰਹਨ ਦੁਇ ਖੰਨੇ।
[੯]ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਜਿਵੈ ਰਸ ਗੰਨੇ ॥੭॥

[ਬੰਨੇ=ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ। ਮੰਤ੍ਰ=ਸਲਾਹ। ਤਕਰੀਰੀ=ਬਾਣੀ। ਤਹਰੀਰ=ਲਿਖਤ।]
[ਪੀਰ ਪਰਸਤ=ਗੁਰੂ ਪੂਜਕ। ਮੁਰੀਦ ਉਪੰਨੇ=ਚੇਲੇ ਹੋਏ। ਕੰਨੇ=ਪਾਸ।]
[ਖੋੜੀ=ਦੇਹ। ਸਿਧੰਨੇ=ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।]

[੧]ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਸੋਫੀ (ਜੋ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ) ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ ਦੋਵੇਂ ਚਾਕਰ ਹੋਕੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। [੨](ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ) ਮਹਿਰਮ (ਮਿੱਤ੍ਰ) ਹੈ ਉਹ ਵਜ਼ੀਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਮੰਤਰ (ਸਲਾਹ) ਦਾ ਪਿਆਲਾ ('ਮੂਲ') ਕਦਾਚਿਤ ਮਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। [੩](ਅਰ) ਜੋ ਮਹਿਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਚਾਹੇ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਵੇ (ਭਾਵੇਂ) ਸੁਸਤ ਮਰਦਾਨੀ ਮਜਲਸ (ਅਰਥਾਤ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ) ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਮਹਿਰਮ ਕੌਣ ਹਨ ? ਇਸ ਸ਼ੰਕਾ ਵਿਖੇ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੪](ਤਕਰੀਰੀ) ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ (ਅਰ ਤਹਰੀਰ) ਲਿਖਤ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪੀਰ ਪਰਸਤ ਮੁਰੀਦ ਹੋਏ ਹਨ, (ਯਾ ਉਪੰਨੇ) ਪ੍ਰਗਟ ਹਨ। (ਭਾਵ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਹਿਰਮ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ)। [੫](ਅਰ ਜੋ) ਗੁਰਮਤ ਲੈਕੇ ਅਲਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਦੇ ਉਹ ਸੋਫੀ ਹਨ– ਅਮਲੀਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਸਕਦੇ। (ਜੋ ਨਿਰੇ ਜੀਭ ਦੇ ਗਜਾਨੀ ਹਨ, ਪਿਰਮ ਰਸ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ)। [੬](ਕਿਉਂਕਿ) ਅਮਲ ਵਾਲੇ ਅਮਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, (ਤਥਾ) ਸੋਫੀ ਸੋਫੀਆਂ ਦੇ ('ਵੰਨੇ') ਰੰਗ ਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। [੭]ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ (ਅਜਿਹਾ ਕਿ) ਦੋ ਦੇਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜੀਵ ('ਸਿਧੰਨੇ') ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, (ਅੱਗੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੮]ਜਿੱਕੁਰ ('ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ') ਤਲਵਾਰ ਮਿਜਾਨਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਹਿਣ ਦੇ (ਖੰਨੇ) ਖਾਨੇ ਦੋ ਭਾਵੇਂ ਹਨ, (ਪਰ ਸਭਨਾਂ ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚ) ('ਥੇਕ) ਵਸਤੂ) ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਕ ਜਾਤ ਹਨ, (ਭਾਵੇਹ ਕਿ ਦੋ ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਕੋ ਜਾਤ ਹਨ, ਮਿਆਨਾਂ ਚਾਹੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹੋਣ ਤਿਵੇਂ ਦੇਹਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਹਨ ਪਰ ਮੰਤਰ ਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। [੯]ਵੀਹ ਤੋਂ ਇਕੀਹ (ਸੰਖਯਾ ਦਾ ਜਿੱਕੁਰ ਮੇਲ ਹੈ ਤਿਹਾ ਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਗੰਨੇ ਦੇ ਰਸ ਵਾਂਗੂੰ (ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ। ਗੰਨੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਜਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੋਣ ਮਿਠਾਸ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ੨੦ ਤੇ ੨੧ ਦੇ

ਰੂਪ ਦੋ ਹਨ, ਪਰ ਦੁਹਾ ਵਿਚ ਦੁਆਗ ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਅਸਲ ਭਾਵ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਤੋਂ ਪਾਰ ਤੁਰੀਆਂ ਪਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲਾ ਐਉਂ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅੱਡੋ ਅੱਡ ਗੰਨਿਆਂ ਦਾ ਰਸ ਗੰਨੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਰਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ-ਗੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਸੋ ਗੁਰਮੁਖ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਭੇਖੀ, ਕਥਾ ਯਾ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਯਾ ਸਾਧਕ ਗੁਰਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਚਾਕਰ ਹੈ, ਗੁਰਮੁਖ ਉਹ ਜੋ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਰਸੀਆ ਹੈ .-

੮. [ਰਸੀਏ ਤੇ ਗਿਆਨੀ]।

੧ਚਾਕਰ ਅਮਲੀ ਸੋਫੀਆਂ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦੀ ਚਉਕੀ ਆਏ।
੨ਹਾਜਰ ਹਾਜਰਾਂ ਲਿਖੀਅਨਿ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਗੈਰ-ਹਾਜਰ ਲਾਏ।
੩ਲਾਇਕ ਦੇ ਵੀਚਾਰਿਕੈ ਵਿਰਲੇ ਮਜਲਸ ਵਿਚਿ ਸਦਾਏ।
੪ਪਾਤਿਸਾਹ ਹੁਸੀਆਰ ਮਸਤ ਖੁਸ਼ ਫਹਿਮੀ ਦੋਵੇ ਪਰਚਾਏ।
੫ਦੇਨਿ ਪਿਆਲੇ ਅਮਲੀਆਂ ਸੋਫੀ ਸਭ ਪਿਆਵਣ ਲਾਏ।
੬ਮਤਵਾਲੇ ਅਮਲੀ ਹੋਏ ਪੀ ਪੀ ਚੜ੍ਹੇ ਸਹਿਜ ਘਰ ਜਾਏ।
੭ਸੂਫੀ ਮਾਰਨਿ ਟਕਰਾਂ ਪੂਜ ਨਿਵਾਜੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਏ।
੮ਵੇਦ ਕਿਤਾਬ ਅਜਾਬ ਵਿਚਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਖੁਦੀ ਬਹਸ ਬਹਸਾਏ।
੯ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਰਲਾ ਪਾਏ ॥੮॥

[ਅਮਲੀ=ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦ ਹਨ।]
[ਸੋਫੀ=ਜੋ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਨੁਭਵ ਰਹਿਤ ਹਨ।]
[ਖੁਸ਼ ਫਹਮ=ਸਮਝ ਦੇ ਚੰਗੇ। ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਗਿਆਨ ਵਿਖੇ ਸਿਆਣੇ।]

੧ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਸੋਫੀ ਦੋਵੇਂ ਚਾਕਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ ਬੁਲਾਏ ਗਏ। ੨ਜੋ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਹਾਜ਼ਰ ਲਿਖੇ ਅਰ ਜੋ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਗੈਰ ਹਾਜਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ (ਸਨਮੁਖ ਹਾਜਰ, ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ। ਜੋ ਹਰ ਦਮ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਨ ਸੋ ਹਾਜ਼ਰ ਜੋ ਵਿਸਾਰੇ ਵਿਚ ਹਨ ਚਾਹੇ ਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ। 'ਦੂਖੁ ਘਨੋ ਜਬ ਹੋਤੇ ਦੂਰਿ ॥ ਅਬ ਮਸਲਤਿ ਮੋਹਿ ਮਿਲੀ ਹਦੂਰਿ ॥')। ੩(ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਚੰਗੇ) ਲਾਇਕ ਹਨ ਓਹ ਚੋਣਵੇਂ ਵੀਚਾਰਕੇ ਸਭਾ ਵਿਖੇ ਬੁਲਾਏ ਗਏ, (ਭਾਵ ਸਨਮੁਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਚੁਣੇ ਗਏ)। ੪ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ (ਹੈ ਉਸ ਨੇ) ਮਸਤ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਫਹਮੀ ਦੋਵੇਂ ਪਰਚਾ ਦਿਤੇ (ਭਾਵ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)। ੫ਅਮਲੀਆਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰੇਮ) ਪਿਆਲੇ ਪਿਆਵਣ ਲਈ ਸੋਫੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ, (ਭਾਵ ਪੰਡਤ ਮੁੱਲਾਂ ਭਾਈ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੁਣਕੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੬ਮਤਵਾਲੇ ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਅਮਲੀ ਹੋ ਗਏ, (ਸਹਿਜ ਘਰ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ੭(ਅਰ ਜੋ ਸੋਫੀ (ਹੀ ਰਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਆਪ ਪਿਆਲਾ ਨਾ ਪੀਤਾ) ਓਹ ਟਕਰਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰਕੇ ਪੂਜਾ ਅਰ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੱਥੇ ਭੰਨਣ ਲਗੇ। ੮ਵੇਦਾਂ (ਅਰ ਸ਼ਰੀਅਤ ਆਦਿ) ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਵਿਖੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਜਿਦਾਂ ਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿ ਗਏ। ੯ਵਿਰਲਾ (ਕੋਈ; ਜੋ)

ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਵੇ ਸੋ) ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਯਥਾ–'ਤੇਰਾ ਜਨੁ ਏਕੁ ਆਧੁ ਕੋਈ' ॥ 'ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ' ॥ ਭਾਵ ਸੋਫੀ ਬਾਹਲੇ ਹਨ ਅਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਅਮਲੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ)।

ਭਾਵ–ਸੋਫੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਜਾਨੀ ਨੂੰ, ਅਰ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੋਫੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਕਟਾਖਯ ਮਿਲਾਕੇ 'ਸੋਫੀ' ਨਾਮ, ਰਸ ਰਹਤ, ਪ੍ਰੇਮ ਹੀਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਰਖਿਆ ਹੈ।

੯. [ਰਸੀਆਂ ਨੇ ਗਜਾਨੀਆਂ ਨੂੰ]।

[ਦੇਣਾ ਤੇ ਗਜਾਨੀਆਂ ਦੀ ਨਾਂਹ।]

੧ਬਹੈ ਝਰੋਖੇ ਪਾਤਿਸਾਹ ਖਿੜਕੀ ਖੋਲਿ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਵੈ।
੨ਅੰਦਰਿ ਚਉਕੀ ਮਹਲ ਦੀ ਬਾਹਰਿ ਮਰਦਾਨਾ ਮਿਲਿ ਆਵੈ।
੩ਪੀਐ ਪਿਆਲਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਅੰਦਰਿ ਖਾਸਾਂ ਮਹਲਿ ਪਿਲਾਵੈ।
੪ਦੇਵਨ ਅਮਲੀ ਸੂਫੀਆਂ ਅਵਲ ਦੋਮ ਦੇਖਿ ਦਿਖਲਾਵੈ।
੫ਕਰੈ ਮਨਾਹ ਸਰਾਬ ਦੀ ਪੀਐ ਆਪੁ ਨ ਹੋਰੁ ਸੁਖਾਵੈ।
੬ਉਲਸ ਪਿਆਲਾ ਮਿਹਰ ਕਰਿ ਵਿਰਲੇ ਦੇਇ ਨ ਪਛੋਤਾਵੈ।
੭ਕਿਹੁ ਨ ਵਸਾਵੈ ਕਿਹੈ ਦਾ ਗੁਨਹ ਕਰਾਇ ਹੁਕਮ ਬਖਸਾਵੈ।
੮ਹੋਰੁ ਨ ਜਾਣੈ ਪਿਰਮ ਰਸ ਜਾਣੈ ਆਪ ਕੈ ਜਿਸੈ ਜਣਾਵੈ।
੯ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਲਖ ਲਖਾਵੈ ॥ ੯ ॥

[ਝਰੋਖੇ=ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ। ਖਿੜਕੀ=ਬਾਰੀ ਭਾਵ ਬਾਣੀ। ਦੀਵਾਨ=ਸਿਖ ਸਭਾ।]
[ਚਉਕੀ ਮਹਲ ਦੀ=ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਅੰਤਰੰਗ ਸਭਾ।]
[ਬਾਹਰਿ ਮਰਦਾਨਾ=ਆਮ ਲੋਕ, ਭਾਵ ਬਹਰੰਗ ਸਾਧਨਾਂ ਵਾਲੇ।]
[ਉਲਸ=ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।]

੧(ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ) ਝਰੋਖੇ ਵਿਚ) (ਗੁਰੂ) ਪਾਤਸਾਹ ਬੈਠਕੇ ਆਪਣੀ (ਬਾਣੀ ਦੀ) ਖਿੜਕੀ ਦੀਵਾਨ ਲਾਕੇ ਖੋਹਲਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵੰਡਦੇ ਹਨ)। ੨ਅੰਦਰ ਅੰਤਰੰਗ ਸਭਾ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਬਾਹਰ, ('ਮਰਦਾਨਾ') ਬਹਰੰਗ ਸਾਧਨਾ ਵਾਲੇ ਮਿਲਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੩(ਗੁਰੂ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਆਪ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕਰਕੇ ਖਾਸ ਚੁਣਵੇਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ(ਨੂੰ ਮਹਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪ਅਮਲੀ (ਭਾਵ ਗੁਰਮੁਖ) ਸੋਫੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਲਾ ਅੱਵਲ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਆਪ ਦੇਖਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਪੀਣ)। ੫(ਪਰੰਤੂ ਸੋਫੀ ਲੋਕ) ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਪੀਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਦੇਖ ਸੁਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ੬(ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰੂ ਜੀ (ਆਪਣੇ) ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਜਦ ਕੋਸੀ ਨਾ ਪੀਵੇ) ਤਾਂ ਪਛੋਤਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ। ੭(ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਵੱਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਨਾਹ (ਏਹ ਨਾਂਹ) ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਏਸ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ) ਬਖਸ਼ਾਵੇ, (ਉਸ ਦਾ) ਹੁਕਮ (ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਬਖਸ਼ਣੇ ਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਹ ਕਿ ਅੰਤਹਕਰਨ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਜੋ ਮੈਲ ਹੈ ਸੋ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਂਦੀ, ਏਹ ਮੈਲ ਨਾਂਹ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਅੰਤਹਕਰਨ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰੇ ਤਦ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਚੰਗਾ ਲਗੇ)। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ

ਜਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਆਪ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ('ਇਹੁ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਖਸਮ ਕਾ ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੈ ਦੇਇ')। ੯(ਵਿਰਲੇ (ਨੂੰ ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੈ, ਅਲਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣਾ ਆਪ) ਲਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵ--ਸੂਫੀ ਇਕ ਫਿਰਕਾ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਸੂਫੀ' ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੂਫੀ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੇ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ, ਜੋ ਅਨੁਭਵ ਰਹਿਤ ਹਨ, ਭਾਵ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਝਗੜਾਲੂ ਧਰਮ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹ ਲੈਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਰ ਪੰਡਤਾਈ ਦੇ ਮਾਨ ਦੀ ਮੈਲ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ

੧੦. [ਬੇਅਮਲੀਆਂ (ਗਜਾਨੀਆਂ) ਦਾ ਹਾਲ]।

੧ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਵਖਾਣਦੇ ਸੂਫੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣਾ
੨ਮੁਸਲਮਾਣ ਖੁਦਾਇ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਹਰਿ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਭਾਣਾ।
੩ਕਲਮਾਂ ਸੁੰਨਤ ਸਿਦਕ ਧਰਿ ਪਾਇ ਜਨੇਊ ਤਿਲਕੁ ਸੁਖਾਣਾ।
੪ਮਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਹਿੰਦੂਵਾਣਾ।
੫ਰੋਜੇ ਰਖਿ ਨਿਮਾਜ ਕਰਿ ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਅੰਦਰ ਹੈਰਾਣਾ।
੬ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਮਜ਼ਹਬ ਵਰਨ ਛਿਅ ਘਰਿ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਵਖਾਣਾ।
੭ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਰੀਦ ਪੀਰ ਗੁਰ ਸਿਖੀ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਣਾ।
੮ਹਿੰਦੂ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਕਰਿ ਮੁਸਲਮਾਣ ਇਕੋ ਰਹਿਮਾਣਾ।
੯ਖਿੰਜੋਤਾਣ ਕਰੇਨਿ ਧਿਙਾਣਾ ॥ ੧੦ ॥

[ਘਰਿ=ਮਤ। ਰਹਿਮਾਣਾ=ਖੁਦਾ।[

੧ਹਿੰਦੂ (ਰਿਗ, ਯੁਜਰ, ਸ਼ਾਮ, ਅਥਰਬਨ) ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਤਰੀਕਤ, ਹਕੀਕਤ, ਸ਼ਰੀਅਤ ਮਾਰਫਤ ਯਾ ਕੁਰਾਨ ਅੰਜੀਲ, ਤੌਰੇਤ ਜ਼ੰਬੂਰ ਚਾਰ) ਕਤੇਬਾਂ ਦਾ ਵਖਯਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ ਦੋਵੇਂ) ਸੂਫੀ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਤੋਂ ਰਹਤ ਬੇਅਮਲੀ ਹਨ)। ੨ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ, ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਦਾ ਨਾਮ) ਹਰੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩ਕਲਮਾਂ ਅਰ ਸੁੰਨਤ ਪੁਰ ਭਰੋਸਾ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ), ਜਨੇਉ ਪਾਉਣਾ ਅਰ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣਾ (ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ) ਸੁਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੪ਮੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ (ਤੀਰਥ) ਹੈ ਅਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਹੈ। ੫(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਰੋਜੇ ਰਖਣ ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਅਰ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿਖੇ ਦੋਵੇਂ ਹੈਰਾਣ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੬ਚਾਰੇ ਮਜ਼ਹਬ, ਚਾਰੇ ਵਰਣ, ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਛੀ ਦੇ ਮਤ ਤੇ ਛੀ ਗੁਰੂ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੭ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰ (ਆਪਣੇ) ਮੁਰੀਦਾਂ ਪਰ (ਅਰ) ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ (ਆਗੂ ਆਪਣੀਆਂ) ਪੱਧਤਾਂ ਪੁਰ ਲੋਭ ਰਹੇ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ) ਪੰਥ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੮ਹਿੰਦੂ ਦਸਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਪੁਰ ਅਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕੋ ('ਰਹਮਾਣ') ਖੁਦਾ ਪੁਰ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹਨ। ੯(ਗੱਲ ਕੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ) ਧਿੰਗਾ ਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚਾ ਖਿੱਚੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਵ--ਸਭ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬੰਨ੍ਹਕੇ

ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਰਸ ਵਲੋਂ ਸੋਫੀ ਹਨ, ਨਾ ਮਹਿਰਮ ਹਨ।

੧੧. [ਖਾਸ ਅਮਲੀ (ਰਸੀਆਂ) ਦਾ ਹਾਲ]।

੧ਅਮਲੀ ਖਾਸੇ ਮਜਲਸੀ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
੨ਮਾਲਾ ਤਸਬੀ ਤੋੜਿਕੈ ਜਿਉ ਸਉ ਤਿਵੈ ਅਠੋਤਰੁ ਲਾਇਆ।
੩ਮੇਰੁ ਇਮਾਮ ਰਲਾਇਕੈ ਰਾਮੁ ਰਹੀਮੁ ਨ ਨਾਉਂ ਗਣਾਇਆ।
੪ਦੁਇ ਮਿਲਿ ਇਕੁ ਵਜੂਦ ਹੁਇ ਚਉਪੜ ਸਾਰੀਜੋੜਿ ਜੁੜਾਇਆ।
੫ਸਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਨੋ ਲੰਘਿਕੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਨਿਜ ਘਰਿ ਆਇਆ।
੬ਰਾਜਸੁ ਤਾਮਸੁ ਸਾਂਤਕੋ ਤੀਨੋ ਲੰਘਿ ਚਉਥਾ ਪਦੁ ਪਾਇਆ।
੭ਗੁਰਗੋਵਿੰਦ ਖੁਦਾਇ ਪੀਰੁ ਗੁਰਸਿਖ ਪੀਰੁ ਮੁਰੀਦੁ ਲਖਾਇਆ।
੮ਸਚੁ ਸਬਦ ਪਰਗਾਸ ਕਰਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਚੁ ਸਚੁ ਮਿਲਾਇਆ।
੯ਸਚਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਚੁ ਭਾਇਆ ॥੧੧॥

[ਮਜਲਸੀ=ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ। ਮੇਰੁ=ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦਾ ਮਣਕਾ। ਇਮਾਮ=ਤਸਬੀ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦਾ ਮਣਕਾ। ਇਕੁ ਵਜੂਦ=ਇਕ ਰੂਪ। ਦੁਇ=ਦਵੈਤ।]

੧(ਜਿਹੜੇ) ਖਾਸ ਮਜਲਸ (ਅਰਥਾਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਤਿਸੰਗਤ) ਦੇ ਅਮਲੀ ਹਨ, ਓਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਕੇ ਅਲਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਲਖਦੇ ਹਨ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਤੇ ਹਰਦਮ ਲਿਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਥਨ ਅਗੇ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੨ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਤਸਬੀ* ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਜਿੱਕੁਰ ਸੌ ਤਿਵੇਂ ਅੱਠ ਉਪਰ ਸੌ ਜਾਣਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, "ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਸਦ ਕਾਮ ॥" ਏਹ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੩ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦਾ ਮਣਕਾ ਅਤੇ ਇਮਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਣਿਆਂ†, ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆਂ (ਗਿਣਤੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ)। ੪(ਗੱਲ ਕੀ) ਦੁਹਾਂ (ਉਕਤ ਰਾਮ ਰਹੀਮ) ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਸਮਝਕੇ ਸਾਰੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਚਉਪੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਜੋੜ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ੫ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲੰਘਕੇ (ਦ੍ਵੰਦਾਤੀਤ ਹੋਕੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੬ਸਤੋ, ਤਮੋ, ਰਜੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ('ਚੌਥਾ ਪਦ') ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਖੇ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੭ਗੋਬਿੰਦ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਗੁਰੂ ਹੈ, ਖੁਦਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪੀਰ ਹੈ 'ਗੁਰ ਸਿਖ' ਤੇ 'ਪੀਰ ਦਾ ਮੁਰੀਦ' ਇਕੋ ਲਖਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ-ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅੱਖਰਾਂ ਪਰ ਨਹੀਂ ਲੜਦੇ)। ੮ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਲਾਕੇ ਸਚ ਵਿਚ ਸਚ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੯(ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਜਾਣਦੇ ਅਰ) ਸੱਚ ਨਾਲ (ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ) ਪ੍ਰੀਤਿ ਰਖਦੇ ਹਨ।

੧੨. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਵਾਸ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ]।

੧ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਵਸੈ।
੨ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਆਰਾਧੀਐ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਭੈ ਸਹਜ ਵਿਗਸੈ।

*ਹਿੰਦੂਮਾਲਾ ੧੦੮, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ੧੦੦ਦਾਣੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
†ਹਿੰਦੂ ਮਾਲਾ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦੇ ਮਣਕੇ ਨੂੰ ਮੇਰੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਇਮਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

[੩]ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਸੋਗੁ ਹੋਇ ਦੇਂਦਾ ਰਹੈ ਨ ਭੋਗੁ ਵਿਣਸੈ।
[੪]ਗੁਰੂ ਸਮਾਣਾ ਆਖੀਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹਸੈ।
[੫]ਛੇਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਪੀੜੀ ਕੋ ਦਸੈ।
[੬]ਸਚੁ ਨਾਉ ਸਚੁ ਦਰਸਨੋ ਸਚਖੰਡ ਸਤਿਸੰਗ ਸਰਸੈ।
[੭]ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧਸੰਗਿ ਭਗਤ ਵਛਲੁ ਪਾਰਸੁ ਪਰਸੈ।
[੮]ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਹੋਇ ਅਕਾਲ ਅਜੋਨੀ ਜਸੈ।
[੯]ਸਚਾ ਸਚੁ ਕਸਉਟੀ ਕਸੈ ॥ ੧੨ ॥

[ਵਿਗਸੈ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ।]

[੧]ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ (ਸਰਗੁਣ ਮੂਰਤੀ ਹੋਕੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੂਪ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। [੨]ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਲਾਕੇ (ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਅਰ ਭੈ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਕਰੀਏ (ਤਾਂ) ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਦਾ ਹੈ। [੩]ਉਹ ਕਦੇ ਮਰਦਾ (ਜਨਮਦਾ ਨਹੀਂ) ਅਰ ਨਾ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਹ ਸਦਾ) ਦੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਦਾ) ਭੋਗ ਕਦੇ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਭਾਵ-ਉਹ ਅਜੋਨਿ, ਅਮਰ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਾਤ ਬੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। [੪](ਲੋਕ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਮਾ ਗਿਆ (ਅਰਥਾਤ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨੂੰ) ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ (ਜਾਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਹੱਸਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ)। [੫]ਛੀਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ (ਅਰਥਾਤ) ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀ) ਕਿਹੜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ? (ਉੱਤਰ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹੈ)। [੬]ਸੱਚਾ ਨਾਉਂ, ਸੱਚਾ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਹੈ, ਤਿੱਥੇ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹਨ, (ਪੁਨਾ:-ਕਰੇ ਕੀ?) [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਓ ਜਿਥੇ ਭਗਤ ਵੱਛਲ ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ (ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ) ਪਰਸੋ। [੮](ਉੱਥੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਅਕਾਲ ਤੇ ਅਜੋਨੀ ਦਾ ਜੱਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। [੯]ਸੱਚਾ ਸੱਚ ਦੀ ਕਸਉਟੀ ਤੇ ਕਸ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜਗਜਾਸੂ ਬੀ ਸੱਚਾ ਚਾਹੀਏ, ਵਿਤੰਡਾ ਵਾਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ)।

ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਭੌਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜਿਕੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਸਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। ਪਿਰਮ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਦਾਤ ਸਦਾ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਮਲੀ ਲੋਕ ਸਤਿਸੰਗੀ ਹਨ, ਸੂਫੀ ਲੋਕ ਏਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੂਫੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਛ ਹੈ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਅਮਲੀਆਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪਿਰਮ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੧੩. [ਸਤਿਸੰਗ-ਸਚਖੰਡ ਹੈ]।

[੧]ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰਿ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਪੰਜ ਤਤ ਉਪਜਾਇਆ।
[੨]ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਸਾਜਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਚਲਿਤ ਵਰਤਾਇਆ।
[੩]ਛਿਅ ਰੁਤਿ ਬਾਰਹ ਮਾਹ ਕਰਿ ਸਤਿ ਵਾਰ ਸੈਂਸਾਰ ਉਪਾਇਆ।
[੪]ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸੁਣਾਇਆ।

[੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਥਿਤ ਨ ਵਾਰੁ ਨ ਮਾਹੁ ਲਿਖਾਇਆ।
[੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚੁ ਖੰਡ ਹੈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਸਾਇਆ।
[੭]ਬਿਰਖਹੁ ਫਲ ਫਲ ਤੇ ਬਿਰਖ ਅਕਲ ਕਲਾ ਕਹਿ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ।
[੮]ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਇਆ।
[੯]ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਾਤਨੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਇਕੁ ਸੂਤ ਬਣਾਇਆ।
[੧੦]ਵਿਸਮਾਦੇ ਵਿਸਮਾਦੁ ਮਿਲਾਇਆ ॥੧੩॥

[੧]ਓਅੰਕਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਤੱਤ ਰਚੇ। [੨]ਬ੍ਰਹਮਾਂ (ਰਜੋ ਗੁਣ), ਬਿਸਨੂੰ (ਸਤੋ ਗੁਣ) ਮਹੇਸ (ਤਮੋਗੁਣ ਬਣਾਕੇ) ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦਾ ਖੇਲ ਰਚ ਦਿੱਤਾ। [੩]ਛੀ ਰੁੱਤਾਂ, ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਕਰਕੇ ਸੱਤ ਵਾਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਬਣਾਏ (ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੋਂ ਜੀਵ ਵਿਹਾਰ ਤੋਰਿਆ ਕਰਨ)। [੪](ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ, ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ (ਸਾਸਤ੍ਰ ਅਰ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ) ਸੁਣਾਏ, (ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਣਗੇ ਕਿ ਏਹ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਬਣਾਏ)। [੫]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਆਦ ਅੰਤ ਦਾ ਥਿਤ ਵਾਰ ਮਹੀਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਇਆ, (ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਇਆ ?) [੬]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸਚਖੰਡ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਵਸਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਬਚਨ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਬ੍ਰਿਛ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। [੭]ਬ੍ਰਿਛ ਥੋਂ ਫਲ, ਫਲ ਥੋਂ ਬ੍ਰਿਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਆਦ ਕਾਰਣ ਪਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤਿਹਾ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੱਚਾ ਖੰਡ ਬੀ ਅਨਾਦੀ ਹੈ) 'ਅਕਲ' (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੇ (ਆਪਣੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਅਲੱਖ (ਵਸਤੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। [੮]ਆਦੀ ਪੁਰਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਜੋ 'ਆਦੇਸ਼' (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਯਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਭੇਦ ਥੋਂ ਰਹਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ਓਹ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਅਥਵਾ-ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਥੋਂ ਆਦੇਸ-ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਾਕੇ ਆਦਿ ਪੁਰਖ-ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਵਾਈ ਹੈ, ਇਹ ਅਰਥ ਸੁਧ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)। [੯]ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੁਰਖ (ਵਜੂਦ) ਸਨਾਤਨ ਹੈ, ਤਾਣਾ ਪੇਟਾ ਇਕੋ ਸੂਤ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਂਗੂ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਪਰ ਉਂਵ ਦੋਵੇਂ ਸੂਤ ਹਨ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਜੂਦ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਢ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਸਨਾਤਨ ਹੈ। ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੋ ਅਨਾਦੀ ਰੱਬ ਹਨ, ਪਰ ਏਹ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਸੁਧਾਰਕ ਕਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ, ਯਾ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ-'ਜਹ ਅਬਿਗਤੁ ਭਗਤੁ ਤਹ ਆਪਿ'-ਯਾ 'ਥਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੋ ਸੇਵਕ ਥਿਰੁ ਹੋਸੀ' ॥ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਸਦਾ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [੧੦]ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਮਿਲੇ ਹਨ।

ਸੂਚਨਾ-ਤਿੰਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਅੱਗੇ ਦੱਸਣਗੇ।

੧੪. [ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਕਰਤੱਵ]।

[੧]ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਿਤੇ ਵੇਦ ਚਾਰ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਆਸਰਮ ਉਪਜਾਏ।
[੨]ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ ਭੇਸ ਵਰਤਾਏ।
[੩]ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਦੀਪ ਸਤ ਨਉ ਖੰਡ ਦਹਦਿਸਿ ਵੰਡ ਵੰਡਾਏ।
[੪]ਜਲ ਥਲ ਵਣ ਖੰਡ ਪਰਬਤਾਂ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਬਣਾਏ।

[੫]ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਿ ਦਾਨ ਕਰਾਏ।
[੬]ਨਿਰੰਕਾਰ ਨ ਪਛਾਣਿਆ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦਸੈ ਨ ਦਸਾਏ।
[੭]ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਣੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ॥੧੪॥

[ਦਸੈ ਨ ਦਸਾਏ=ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਥੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ।]

[੧]ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਵੇਦ ਦਿਤੇ, ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ ਉਤਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। [੨]ਛੀ ਦਰਸਨ, ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਛੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਭੇਖ (ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ) ਵਰਤਾਏ ਹਨ। [੩]ਚਾਰ ਕੂੰਡਾਂ, ਸੱਤ ਦੀਪ, ਨਵ ਖੰਡ, ਦਸ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। [੪]ਜਲ ਅਤੇ ਥਲ ਬਣ ਖੰਡਾਦਿਕ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਸਥਾਨ ਰਚੇ। [੫]ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜੱਗ ਦਾਨ ਧਰਮ (ਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ) ਬਣਾਏ। [੬]ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਛਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਜੀਵ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਥੋਂ 'ਨ ਦਸਾਏ') ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ। [੭]ਅਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਕਹਿਕੇ ਸੁਣਾਂਵਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਸਰਬ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਤਰ ਜੀਵ ਹੋਰ ਕਿੱਸੇ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਰਤਾ ਦਾ ਪਛਾਣੂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੈ, ਪਛਾਣ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਤਿਸੰਗ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ ਉਸ ਨੇ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪਤਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਲੇਖੇ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਜੋ ਸੁਣਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਤੇ ਜੋ ਸੁਣਿਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਉਹ ਕੁਛ ਹੀ ਓਹ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ **ਇਹ** ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਹੈ ਅਰ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮੰਡਲ ਹੈ। ਪਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਚੇਰੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪਜਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹਨ ਏਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਲ ਆਓ।

੧੫. [ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰਤੱਵ]।

[੧]ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਬਿਸਨੁ ਹੋਇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਜੋਧ ਲੜਵਾਏ।
[੨]ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਕਰਿ ਦੁਇ ਧੜੇ ਦੈਤ ਹਰਾਏ ਦੇਵ ਜਿਤਾਏ।
[੩]ਮਛ ਕਛ ਵੈਰਾਹ ਰੂਪ ਨਰ ਬਿਆ ਬਾਵਨ ਬੋਧ ਉਪਾਏ।
[੪]ਪਰਸਰਾਮ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨੁ ਹੋਇ ਕਿਲਕ ਕਲੰਕੀ ਨਾਉ ਗਣਾਏ।
[੫]ਚੰਚਲ ਚਲਿਤ ਪਖੰਡ ਬਹੁ ਵਲ ਛਲ ਕਰਿ ਪਰਪੰਚ ਵਧਾਏ।
[੬]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨ ਦਿਖਾਏ।
[੭]ਖਤ੍ਰੀ ਮਾਰਿ ਸੰਘਾਰ ਕਰਿ ਰਾਮਾਯਣ ਮਹਾਭਾਰਥ ਭਾਏ।
[੮]ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਨ ਮਾਰਿਓ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਨ ਜਾਏ।
[੯]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣੁ ਜਨਮ ਗਵਾਏ ॥੧੫॥

[ਧੜੇ=ਪੱਖ। ਨਰ ਬਿਆ=ਦੋ ਨਰ; ਨਰ ਨਾਰਾਇਣ।]
[ਕਿਲਕ=ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ, (ਅ) ਚੀਖ ਮਾਰਕੇ। ਪਰਪੰਚ=ਪਸਾਰਾ।]

[੧]ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਪਾ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਲੜਾਏ। [੨]ਦੇਵ ਅਤੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੋ ਧੜੇ ਬਣਾ ਦੈਂਤ ਹਰਾ ਦਿਤੇ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਜਿਤਾਏ (ਫਤੇਮੰਦ ਕੀਤੇ)। [੩,੪]ਮੱਛ ੧, ਕੱਛ ੨, ਸੂਕਰਾਵਤਾਰ ੩, (ਨਰਬਿਆ) ਨਰ ਨਾਰਾਇਣਾ ੪, ਬਾਵਨਾਂਵਤਾਰ ੫, ਬੋਧ ੬. ਪਰਸਰਾਮ

੭, ਰਾਮ ੮, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ੯, ਕਿਲਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਕਲਕੀਵਤਾਰ ੧੦, ਨਾਵ ਰਖਾਏ । [੫]ਚੰਤਲਤਾਈ ਦੇ ਕੌਤਕ, ਪਖੰਡ, ਵਲ ਛਲ ਕਰਕੇ ਕਈ (ਪਰਪੰਚ) ਪਸਾਰੇ ਵਧਾ ਦਿਤੇ । [੬]ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ, ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ) (ਕਿਸੇ ਨੇ) ਨਾ ਦਿਖਾਇਆ, (ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ)। [੭](ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ) ਖੱਤ੍ਰੀ (੨੧ ਵਾਰ) ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ (ਜੁੱਧ ਪੁਸਤਕ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਭਾਏ । [੮]ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਖਜਾ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਨਾ ਮਾਰੇ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਗਿਆ। [੯]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਥੋਂ ਬਾਝ ਜਨਮ (ਬਿਰਥਾ) ਗਵਾਏ।

ਭਾਵ='ਨੀਕੀ ਸਾਧ ਸੰਗਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਹਰ ਮੂਰਤ ਪਲ ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਵਖਾਨੀ' ॥ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਘੜੀ ਭਜਨ ਵਿਖੇ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਜ ਬਲ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ । ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਬੀ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਏ।

੧੬. [ਸ਼ਿਵ ਕਰਤੱਵ]।

[੧]ਇਕਦੂੰ ਗਿਆਰਹ ਰੁਦ੍ਰ ਹੋਇ ਘਰਬਾਰੀ ਅਉਧੂਤ ਸਦਾਇਆ ।
[੨]ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਕਰਿ ਪਰਚਾ ਲਾਇਆ।
[੩]ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਸ਼ ਨਾਵ ਧਰਿ ਜੋਗੀ ਬਾਰਹ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ।
[੪]ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਿਧਿ ਰਸਾਇਣਾਂ ਤੰਤ ਮੰਤ ਚੇਟਕ ਵਰਤਾਇਆ।
[੫]ਮੇਲਾ ਕਰਿ ਸਿਵਰਾਤ ਦਾ ਕਰਾਮਾਤ ਵਿਚਿ ਵਾਦ ਵਧਾਇਆ।
[੬]ਪੋਸਤ ਭੰਗ ਸਰਾਬ ਦਾ ਚਲੈ ਪਿਆਲਾ ਭਗਤ ਭੁੰਚਾਇਆ।
[੭]ਵਜਨਿ ਬੁਰਗੂ ਸਿੰਙੀਆਂ ਸੰਖ ਨਾਦ ਰਹਰਾਸਿ ਕਰਾਇਆ।
[੮]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਆਦੇਸ ਕਰਿ ਅਲਖ ਜਗਾਇ ਨ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ।
[੯]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਣ ਭਰਮ ਭੁਲਾਇਆ ॥੧੬॥

[ਘਰਬਾਰੀ=ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ। ਪਰਚਾ=ਸ਼ਕਤੀਆਂ। ਚੇਟਕ=ਚਟਕ, ਪ੍ਰੇਮ।]
[ਬੁਰਗੂ=ਨਾਦ ਵਿਸ਼ੇਖ।]

[੧]ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਇਕ (ਮੂੰਹ) ਥੋਂ ਯਾਰਾਂ (ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ) ਹੋ ਕੇ ਘਰਬਾਰੀ (ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ) ਹੋਕੇ ਅਵਧੂਤ ਸਦਾਇਆ । [੨]ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀਆਂ, ਸਿੱਧਾਂ ਨਾਥਾਂ ਨੇ ਪਰਚਾ (ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ) ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ (ਸਿੱਧੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ) । [੩]ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਦਸ ਨਾਉਂ (ਗਿਰੀ ਪੁਰੀ ਭਾਰਤੀ ਆਦਿਕ) ਰਖ ਲੀਤੇ, ਜੋਗੀਆਂ (ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ) ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ ਚਲਾ ਦਿਤੇ। [੪]ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ, ਨਿਧਾਂ, ਤੰਤਰ, ਮੰਤਰਾਂ, ਰਸਾਇਣਾਂ ਦਾ ਚੇਟਕ ਵਟਤਾ ਦਿੱਤਾ, (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਚੇਟਕ ਲੱਗ ਗਿਆ) । [੫](ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ) ਸ਼ਿਵਰਾਤ ਦਾ (ਵਟਾਲੇ ਵਿਖੇ) ਮੇਲਾ ਬਣਾਕੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ) (ਕੋਈ ਤੂੰਬੀ ਕੋਈ ਫਹੁੜੀ ਉਡਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ)। [੬]ਪੋਸਤ ਤੇ ਭੰਗ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਪਿਆਲੇ (ਜੋਗੀ ਪੀ ਕੇ) ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ('ਭਗਤੀਆਂ') ਲੱਡੂ ਪੇੜਿਆਂ ਦੇ ਗਫੇ ਦੇਣ ਲਗੇ, [੭](ਫਕੀਰ ਲੋਕ) ਬੁਰਗੂ ਨਾਦ ਪੂਰਣ, (ਜੋਗੀ) ਸਿੰਙੀਆਂ ਵਜਾਉਣ (ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ) ਸੰਖਾਂ ਦਾ ਨਾਦ ਕਰਕੇ ਰਾਹੁਰੀਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । [੮]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਦੇਸ ਕਰਕੇ ਅਲੱਖ ਜਗਾਇਆ (ਆਲੱਖ ਆਲੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰੇ), ਪਰੰਤੂ ਅਲਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ) ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਲਖਿਆ । [੯]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬਾਝ ਭਰਮ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਉਕਤ ਸ਼ਿਵ, ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਸਿੱਧ,

ਨਾਥ) ਭੁੱਲੇ ਰਹੇ।

ਭਾਵ-ਤਿੰਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰਮ ਦੱਸਕੇ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਬੀ ਪਰਮ ਪਰਮਾਰਥ ਨਾ ਸਿੱਧ ਕਰ ਸਕੇ।

ਉਪਰਲੀਆਂ ਤ੍ਰੈਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਬਿਸ਼ਨ ਮਹੇਸ਼ ਆਦਿ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਸਣ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਧਨ, ਅਰ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮਾ ਰਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਨਿਤ ਮੰਡਲ 'ਸਤਿਸੰਗ' ਰਚਨੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਨਿੰਦਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਹੀਂ, 'ਦੇਸ ਕਾਲ, ਨਮਿੱਤ' ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਮੁੱਖਤਾ ਦੇਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਚਲਾਯਾ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੱਸਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਪਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਨੇਕੀਆਂ, ਜਪ ਤਪ, ਉਪਕਾਰ ਜੋ ਕੁਛ ਵਰਤਿਆ, ਸਭ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ ਵਿਚ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਵਰਤਿਆ। ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਹਿਸਾਬਾਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਨਮਿੱਤ ਤੋਂ ਪਾਰਲਾ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਮੁਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਰਖਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਤਿਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਓਸ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਅੱਪੜਨਾ ਸਿਖਾਲਿਆ ਤੇ ਪਰਪੰਚ ਨੂੰ ਪਰਪੰਚ ਦਾ ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਦਾ ਫੇਰ ਸਫਾ ਰਸਤਾ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦਾ ਦੱਸਿਆ। ਅਗੋਂ ਹੋਰ ਖੋਹਲਦੇ ਹਨ :-

੧੭. [ਸਚੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਮੁਕਤਿ ਮਾਰਗ]।

੧ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਰ ਕਰਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਅਬਿਨਾਸੀ।
੨ਪੀਰਾਂ ਪੀਰ ਵਖਾਣੀਐ ਨਾਥਾਂ ਨਾਥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਵਾਸੀ।
੩ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਚਲਾਇਆ ਗੁਰਸਿਖੁ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੀ।
੪ਸਨਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਪੰਚ ਆਖੀਅਨਿ ਬਿਰਦ ਪੰਚ ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਪਾਸੀ।
੫ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਬਿਲਾਸੀ।
੬ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਗੁਰ ਸਬਦ ਹੈ ਨਿਜ ਘਰਿ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਰਹਿਰਾਸੀ।
੭ਮਿਠਾ ਬੋਲਣੁ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਖਟਿ ਖਵਾਲਣੁ ਆਸ ਨਿਰਾਸੀ।
੮ਸਦਾ ਸਹਜਿ ਬੈਰਾਗੁ ਹੈ ਕਲੀ ਕਾਲ ਅੰਦਰਿ ਪਰਗਾਸੀ।
੯ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ॥੧੭॥

[ਸਤਿਗੁਰੁ=ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ। ਪੰਚ=ਸੰਤ। ਬਿਰਦ=ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਿਰਦ।]
[ਪਾਸੀ=ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਈਸ਼੍ਵਰ ਪਾਸੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਸਚਖੰਡ ਬਿਲਾਸੀ=ਸਚਖੰਡ ਦੀ ਗਿਆਨ ਗੋਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।]

੧ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਕਾਰ ('ਸਤਿਗੁਰੂ') ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਆਪ) ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਬੀ ਗੁਰੂ (ਅਤੇ) ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹਨ। ੨ਪੀਰਾਂ ਦੇ ਪੀਰ ਅਰ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ਕਹੀਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਵਸਦੇ ਹਨ। ੩ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ (ਆਪ ਨੇ) ਤੋਰਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਮਾਇਆ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ (ਭਾਵ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਹੀ) ਉਦਾਸ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, (ਐਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਤੋਰੀ ਹੈ)। ੪ਜੋ ਸਨਮੁਖ ਹੋਕੇ ਮਿਲਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ('ਪੰਚਾ') ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਿਰਦ (ਧਰਮ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨੇੜੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ)। ੫ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਮੇਲ ਹੀ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਹੈ (ਜਿਹਾ ਜਪੁਜੀ ਵਿਖੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ-'ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ

ਪਰਧਾਨ ॥ ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ ॥") ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ('ਬਿਲਾਸੀ') ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸੰਤ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਮਿਲਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ)। [੬]ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਮਤ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ('ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ')। (ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਮਾ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ (ਨਾਲ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜਾਣਦੇ ਕੌਣ ਹਨ? 'ਨਿਜ ਘਰ' ਆਪ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰਹਰਾਸੀ ਅਰਥਾਤ ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੀ ਰਹੁਰੀਤ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? [੭]ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ, ਨਿਵਕੇ ਚੱਲਣਾ, ਖੱਟ ਕੇ ਖਵਾਲਣਾ (ਸ੍ਵੈ ਉਦਰ ਪੋਖੀ ਨਾ ਹੋਣਾ ਵੰਡਕੇ ਛਕਣਾ,) ਆਸਾ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਨਿਰਾਸ ਰਹਿਣਾ, (ਅਰਥਾਤ ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿਣਾ)। [੮]ਸਦੀਵਕਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਰਹਿਣਾ, ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਖੇ (ਸਹਜ ਵਿਚ ਹੀ) ਪਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਰਹਿਣਾ, (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇਣਾ)। [੯](ਉਕਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਖੇ (ਚੌਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਸੀ ਥੋਂ) ਬੰਦ ਖਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਅਭ੍ਯਾਸ ਰਖਣਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)।

੧੮. [ਗੁਰਮੁਖ ਪੀਹੜੀ]।

[੧]ਨਾਰੀ ਪੁਰਖੁ ਪਿਆਰੁ ਹੈ ਪੁਰਖੁ ਪਿਆਰ ਕਰੇਂਦੇ ਨਾਰੀ।
[੨]ਨਾਰਿ ਭਤਾਰੁ ਸੰਜੋਗ ਮਿਲਿ ਪੁਤ੍ਰ ਸੁਪੁਤ੍ਰ ਕੁਪੁਤ੍ਰ ਸੈਂਸਾਰੀ।
[੩]ਪੁਰਖਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਜੋ ਰਚਨਿ ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰੰਕਾਰੀ।
[੪]ਪੁਰਖਹੁੰ ਪੁਰਖਾ ਉਪਜਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਚੇਲਾ ਸਬਦ ਵਿਚਾਰੀ।
[੫]ਪਾਰਸ ਹੋਆ ਪਾਰਸਹੁ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਣਕਾਰੀ।
[੬]ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੰਸੀ ਪਰਸਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ।
[੭]ਗੁਰਭਾਈ ਗੁਰਭਾਈਆਂ ਸਾਕ ਸਚਾ ਗੁਰਵਾਕ ਜੁਹਾਰੀ।
[੮]ਪਰਤਨੁ ਪਰਧਨੁ ਪਰਹਰੇ ਪਰਨਿੰਦਾ ਹਉਮੈ ਪਰਹਾਰੀ।
[੯]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੧੮॥

[ਪੁਰਖੁ=ਪਤੀ। ਉਪਜਦਾ=ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ।]
[ਪੁਰਖ=ਆਦਮੀ। ਪੁਰਖ=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ।]
[ਪੁਰਖਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਰਚਣਾ=ਭਾਵ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ਆਪਸ ਵਿਖੇ ਪਰਚਾਨਾ।]

[੧]ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ('ਪੁਰਖ' ਆਪਣੇ) ਪਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਅਰ ਪਤੀ (ਆਪਣੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। [੨]ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਤੇ ਭਰਤੇ ਦੇ ਜੋੜੇ ਦੇ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਪੁਤ੍ਰ ਸਪੁਤ੍ਰ (ਲਾਇਕ ਪੁਤ੍ਰ ਅਰ) ਕਪੁਤ੍ਰ (ਨਲੈਕ ਪੁਤ੍ਰ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। [੩]ਉਹ ਨਿਰਮੱਲ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਰਾਇਣ ਪੁਰਖ ਵਿਰਲੇ ਹਨ ਜੋ ਪੁਰਖ (ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਯਾ ਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਜੋਗਜਾਸੂ ਹੋਕੇ ਰਚਦੇ ਹਨ। [੪]ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਪੁਰਖ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਹੜਾ ਪੁਰਖ ਉਤਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਥੋਂ ਚੇਲਾ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ (ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। [੫]ਪਾਰਸ ਥੋਂ ਪਾਰਸ ਹੋਇਆ (ਅਰਥਾਤ) ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਦੋਵੇਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ (ਪਰੋਪਕਾਰਾਂ ਦੇ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। [੬]ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪਰਸਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ 'ਵੰਸ' (ਪੀਹੜੀ ਚਲੀ) ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਸੰਤ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੋਏ। [੭]ਗੁਰ ਭਾਈ ਦਾ ਗੁਰ ਭਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸੱਚਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਪੁਰ (ਸਾਰ

ਜੁਹਾਰਦੇ, ਮੱਥੇ ਪੂਰ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ) ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ । ੮ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਅਰ ਹਉਮੈਂ (ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਤਿਆਗ ਛੱਡੀ ਹੈ । ੯(ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ, (ਧੰਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਹਨ ਜੋ ਉਕਤ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਪੁਰ ਚਲਦੇ ਹਨ) ।

ਭਾਵ-ਮੁਕਤਿ ਮਾਰਗ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਅਗੇ ਕਿਕੂੰ ਟੁਰਿਆ ਤੇ ਟੁਰਿਆ ਰਹੇਗਾ ? ਇਸ ਦਾ ਭੇਤ ਦੱਸਿਆ ਨੇ । ਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਤੋਂ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਏ, ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਟੁਰ ਪਈ । ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿਖ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਗੁਰ ਸਿਖ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਟੁਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਬਚਲ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ ।

੧੯. [ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਾਕ ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਹੈ] ।

੧ਪਿਉ ਦਾਦਾ ਪੜਦਾਦਿਓਂ ਪੁਤੁ ਪੋਤਾ ਪੜਪੋਤਾ ਨਤਾ ।
੨ਮਾਂ ਦਾਦੀ ਪੜਦਾਦੀਓਂ ਫੁਫੀ ਭੈਣ ਧੀਅ ਸਣਖਤਾ ।
੩ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ ਆਖੀਐ ਪੜਨਾਨਾ ਪੜਨਾਨੀ ਪਤਾ ।
੪ਤਾਇਆ ਚਾਚਾ ਜਾਣੀਐ ਤਾਈ ਚਾਚੀ ਮਾਇਆ ਮਤਾ ।
੫ਮਾਮੇ ਤੈ ਮਾਮਾਣੀਆਂ ਮਾਸੀ ਮਾਸੜ ਦੇ ਰੰਗ ਰਤਾ ।
੬ਮਾਸੜ ਫੁਫੜ ਸਾਕ ਸਭ ਸਹੁਰਾ ਸਸ ਸਾਲੀ ਸਾਲਤਾ ।
੭ਤਾਏਰ ਪਿਤੀਏਰ ਮੇਲ ਮਿਲਿ ਮਉਲੇਰ ਫੁਫੇਰ ਅਵਤਾ ।
੮ਸਾਂਢੂ ਕੁੜਮ ਕੁਟੰਬ ਸਭ ਨਦੀ ਨਾਵ ਸੰਜੋਗ ਨਿਸਤਾ ।
੯ਸਚਾ ਸਾਕੁ ਨ ਵਿਛੜੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਭਾਈ ਭਤਾ ।
੧੦ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਵਿਚਿ ਜੋਗ ਜੁਗਤਾ ॥੧੯॥

[ਸਣਖਤਾ=ਕਰਮਾਂ ਸਹਿਤ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ਪਤਾ=ਪਤਾ ਦਿੰਦੇ=ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।]
[ਮਤਾ=ਮਸਤ । ਸਾਲਤਾ=ਸਾਲੇ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ । ਤਾਏਰ=ਤਾਏ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ।]
[ਪਿਤੀਏਰ=ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ । ਮਉਲੇਰ=ਮਾਮੇ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ।]
[ਫੁਫੇਰ=ਭੂਆ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ । ਅਵਤਾ=ਆਕੜਦਾ ਹੈ ।]
[ਨਿਸਤਾ=ਝੂਠਾ । ਭਤਾ=ਤਰ੍ਹਾਂ । ਜੁਗਤਾ=ਜੁੜਨਾ ।]

੧ਪਿਉ ਥੋਂ, ਪੁੱਤ੍ਰ, ਦਾਦਿਓਂ ਪੋਤ੍ਰਾ, ਪੜਦਾਦਿਓਂ ਪੜਪੋਤ੍ਰਾ (ਪੜਪੋਤ੍ਰੇ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ) ਨੱਤਾ (ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ੨ਮਾਂ, ਦਾਦੀ ਅਰ ਪੜਦਾਦੀਓਂ ਲੈਕੇ ਭੂਆ, ਭੈਣ, ਧੀਆਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ । ੩ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ, ਪੜਨਾਨਾਂ, ਪੜਨਾਨੀ ਦੇ ਪਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੜ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਸਾਕ ਘੱਟ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) । ੪ਤਾਏ, ਚਾਚੇ, ਤਾਈਆਂ, ਚਾਚੀਆਂ ਦੀ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੫ਮਾਮੇਂ, ਮਾਮੀਆਂ, ਮਾਸੀ, ਮਾਸੜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੬ਮਾਸੜ ਫੁੱਫੜ, ਸਹੁਰਾ, ਸੱਸ, ਸਾਲੀ, ਸਾਲੇ ਦਾ ਪੁਤ, ਸਾਰੇ ਸਾਕ । ੭(ਕੋਈ) ਤਾਏ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤਰੇ, ਮਾਮੇ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੋਤਰੇ, ਭੂਆ ਦੀ ਸੰਤਾਨ (ਵਿਖੇ) ਆਕੜਿਆ (ਫਿਰਦਾ) ਹੈ । ੮ਸਾਂਢੂ, ਕੁੜਮ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨਦੀ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦੇ ਪੂਰ ਵਾਂਗੂ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਏਹ ਕੱਠ) ਝੂਠਾ ਹੈ, (ਜਦ ਅਵਧ ਪੁਜਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਕੌਣ ਹੈ ?) ੯ਸੱਚਾ ਸਾਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ ਜੋ ਕਦੀ ਨਾ ਵਿਛੁੜੇ, ਜੋ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਭਾਂਤ ਵਰਤਦੇ ਹਨ (ਯਾ ਜੋ ਭੱਤੇ ਵਾਂਙ ਗੁਰ ਭਾਈ

ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੧੦ਭੋਗ ਦੀ ਭੁਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਖੇ ਰਹਿਕੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰਬੰਧਨ ਅਰ ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।

੨੦. [ਸਤਿਗੁਰ ਪਿਆਰ]।

੧ਪੀਉ ਦੇ ਨਾਂਹ ਪਿਆਰ ਤੁਲਿ ਨ ਫੁਫੀ ਨਾ ਪਿਤੀਏ ਤਾਏ।
੨ਮਾਊ ਹੇਤੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਹੇਤੁ ਨ ਮਾਮੇ ਮਾਸੀ ਜਾਏ।
੩ਅੰਬਾਂ ਸਧਰ ਨਾ ਲਹੈ ਆਣ ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਜੇ ਖਾਏ।
੪ਮੂਲੀ ਪਾਨ ਪਟੰਤਰਾ ਵਾਸ ਡਕਾਰ ਪਰਗਟੀ ਆਏ।
੫ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਨ ਪੁਜਨੀ ਦੀਵੇ ਲਖ ਤਾਰੇ ਚਮਕਾਏ।
੬ਰੰਗ ਮਜੀਠ ਕੁਸੁੰਭ ਦਾ ਸਦਾ ਸਥੋਈ ਵੇਸ ਵਟਾਏ।
੭ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੁਲਿ ਨ ਮਿਹਰਵਾਨ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨ ਦੇਵ ਸਬਾਏ।
੮ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਠੋਕਿ ਵਜਾਏ ॥ ੨੦ ॥

[ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ=ਅੰਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਛਿੱਲ। ਪਟੰਤਰਾ=ਫਰਕ।]
[ਸਥੋਈ=ਸਾਥੀ। ਵੇਸ ਵਟਾਏ=(ਕੁਸੁੰਭਾ) ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।]

੧ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚਚੇਰ ਭਿਰਾਵ, ਭੂਆ ਅਤੇ ਤਾਏ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹ ਸਾਰੇ ਸ੍ਵਾਰਥ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਮੋਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੨ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਹੇਤ ਨਾਲ ਮਾਮੇ ਮਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ। ੩ਅੰਬਾਂ ਦੀ ਸੱਧਰ ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਕਦ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅੰਬ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅੰਬਾਕੜੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹਨ)। ੪ਮੂਲੀ ਅਤੇ ਪਾਨ ਦਾ ਭੇਦ ਡਿਕਾਰ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਥੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਮੋਹ ਮੂਲੀ ਦੇ ਡਿਕਾਰ ਵਾਂਗੂੰ ਗੰਦੇ ਹਨ)। ੫ਸੂਰਜ ਅੱਗੇ ਲਖਾਂ ਦੀਵੇ ਅਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੱਖਾਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕੀਲੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ, (ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੬(ਜਿਵੇਂ) ਮਜੀਠ ਦਾ ਰੰਗ ਸਦਾ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਤੇ ਕੁਸੁੰਭੇ ਦਾ (ਚਾਰ ਦਿਨੀਂ) ਵੇਸ ਵਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੭ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਕੋਈ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨਹੀਂ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਅਰ ਦੇਵਤੇ। ੮ਸਾਰੇ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਨੇ ਕਰਕੇ) ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਭਾਵ–ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਪਿਤਾ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਾਤਲੋਕ ਤੋਂ ਚੁੱਕਕੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨੇ ਹਾਰਾ ਹੈ, ਤਦ ਇਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਆਪ ਵਿਚ ਐਡੇ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸਨਬੰਧੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਕੂੰ ੧੯ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਨੇ, ਕੋਟੀ ਸਾਕ ਉਹ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਅਗੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮੇਹਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਮੇਹਰ ਹੈ :–

੨੧. [ਓਹੋ ਹੀ]।

੧ਮਾਪੇ ਹੇਤੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਹੇਤੁ ਸੁਚੇਤ ਸਹਾਈ।
੨ਸਾਹ ਵਿਸਾਹ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹ ਅਥਾਹ ਸਮਾਈ।

[3]ਸਾਹਿਬ ਤੁਲਿ ਨ ਸਾਹਿਬੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਚਾ ਸਾਈਂ।
[4]ਦਾਤੇ ਦਾਤਿ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਾ ਸਚ ਦ੍ਰਿੜਾਈ।
[5]ਵੈਦ ਨ ਪੁਜਨਿ ਵੈਦਗੀ ਸਤਿਗੁਰ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਮਿਟਾਈ।
[6]ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵ ਤੁਲ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ।
[7]ਸਾਇਰ ਰਤਨ ਨ ਪੁਜਨੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਸੁਭਾਈ।
[8]ਅਕਥ ਕਥਾ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੧੨ ॥ ੩੯ ।

[ਮਾਪੇ ਹੇਤੁ=ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ। ਸਾਹਿਬ ਤੁਲਿ=ਰਾਜੇ ਤੁੱਲ।]
[ਵੈਦਗੀ=ਹਕੀਮੀ। ਸੁਭਾਈ=ਸ਼ੋਭਨੀਕ।]

[1]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਰਾਬਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਪਿਆਰ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਹਨ--ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਿਆਰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਖੇ ਬੀ) ਸੁਚੇਤ ਹੈ (ਅਰ ਅੱਗੇ ਦਾ ਬੀ) ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । [2](ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸ਼ਾਹ ਬੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ਼ਾਹ ਅਥਾਹ ਹਨ (ਅਰ ਹਰੇਕ ਦੀ) ਸਮਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਅਰ ਸੱਭ ਦੇ ਪਾਲਕ ਹਨ, ਕਦੇ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਹੈ) । [3]ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ (ਅਰਥਾਤ ਸਾਮਰਥ ਪੁਰਖ ਦੀ) ਸਾਹਿਬੀ ਤੁੱਲਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, (ਹੋਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹਨ) । [4](ਕਿਸੇ ਦਾਤੇ ਦੀ ਦਾਤ (ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਸੱਚ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਹੋਰ ਦਾਤਿਆਂ ਦੀ ਦਾਤ ਬਿਲਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੱਚ ਰੂਪੀ ਦਾਤ ਆਤਮਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ)। [5]ਹਕੀਮ ਲੋਕ ਵੈਦਗੀ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਆਪਣੀ ਚਕਿਤਸਾ ਨਾਲ ਸਿਖ ਦੇ) ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਹਕੀਮ ਦੇਹ ਦਾ ਰੋਗ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਹਉਮੈਂ ਰੋਗ ਕੱਟਦੇ ਹਨ) । [6]ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ (ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, (ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਦਾ ਦੀ ਸੁਖਦਾਤੀ ਹੈ, (ਇਧਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਨਾਸ਼ੀ ਹੈ ਅਰ ਹਉਮੈਂ ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ)। [7]ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਰਤਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ (ਅਨਗਿਣਤ ਰਤਨ ਸੁਭਾਈ ਅਰਥਾਤ) ਪਰਕਾਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ। [8]ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥਨੀਯ ਹੈ ਅਰ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

--o--

ਵਾਰ ੪੦.

੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ॥

੧. [ਮੰਗਲਾਚਰਨ—ਸਤਿਗੁਰ]।

[1]ਸਉਦਾ ਇਕਤੁ ਹਟਿ ਹੈ ਪੀਰਾਂ ਪੀਰੁ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ।

²ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣੁ ਦੁਖੁ ਹਰਣੁ ਅਸਰਣੁ ਸਰਣਿ ਵਚਨ ਦਾ ਸੂਰਾ।
³ਅਉਗੁਣ ਲੈ ਗੁਣ ਵਿਕਣੈ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਵਿਸਰਾਇ ਵਿਸੂਰਾ।
⁴ਕੋਟ ਵਿਕਾਰ ਹਜਾਰ ਲਖ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸਦਾ ਹਜੂਰਾ।
⁵ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਨ ਕਦਹੀ ਊਰਾ।
⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਚਖੰਡ ਵਸਿ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ਤੂਰਾ।
⁷ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਕਰੇ ਚਕਚੂਰਾ ॥੧॥

[ਵਿਸਰਾਇ=ਦੂਰ ਕਰਨਾ। ਵਿਸੂਰਾ=ਝੋਰੇ। ਊਰਾ=ਊਣਾ, ਘੱਟ।]
[ਤੂਰਾ=ਵਾਜੇ। ਚਕਚੂਰਾ=ਨਾਸ਼।]

(ਚਾਲੀਸਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਸਤੂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ¹(ਨਾਮ ਦਾ) ਸਉਦਾ ਇਕੋ ਹੱਟ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, (ਹੱਟ ਕੌਣ ਹੈ?), ਪੀਰਾਂ ਦਾ ਪੀਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ) ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਹੈ। (ਅਗੇ ਹੇਤੁ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ²ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਅਰ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ (ਕਾਰਣ ਹੈ), ਅਸ਼ਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਅਰ ਬਚਨ ਪਾਲਕ ਹੈ (ਹੋਰ ਹੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ)। ³ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣ ਲੈਕੇ (ਹਟਾ ਕੇ) ਗੁਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਝੋਰੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ⁴ਹਜ਼ਾਰ ਲੱਖਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਨੂੰ ਕੱਟਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ਪਰੋਪਕਾਰੀ ਹਨ ਅਰ ਸਦਾ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਹਾਜ਼ਰਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ⁵ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੈ), (ਆਪ) ਸਤ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਕਦੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ (ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਬਾਧ ਹਨ)। ⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਨਾਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਦਾ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਜੈਸੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਧੁਨੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਵੇ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਅਨਾਹਦ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਦਾ ਇਕ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ; ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਘੂੰ ਘੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ⁷ਦੂਜੇ ਭਾਵ (ਅਗਯਾਨ) ਨੂੰ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ]।

¹ਪਾਰਸ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਿ ਜਾਤ ਨ ਅਸਟ ਧਾਤ ਵੀਚਾਰੇ।
²ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਬੋਹਿੰਦਾ ਅਫਲ ਸਫਲ ਨ ਜੁਗਤਿ ਉਰਧਾਰੇ।
³ਸਭ ਤੇ ਇੰਦਰ ਵਰਸਦਾ ਥਾਉ ਕੁਥਾਉ ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੇ।
⁴ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤ ਕਰਿ ਓਤਪੋਤ ਹੋ ਕਿਰਣ ਪਸਾਰੇ।
⁵ਧਰਤੀ ਅੰਦਰਿ ਸਹਨ ਸੀਲ ਪਰਮਲ ਹਰੇ ਅਵਗੁਣ ਨ ਚਿਤਾਰੇ।
⁶ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ ਮਣਿ ਲੋਹਾ ਸੁਇਨਾ ਪਾਰਸ ਜਾਤਿ ਬਿਚਾਰੇ।
⁷ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰੇ ॥੨॥

[ਜੁਗਤਿ=ਰੀਤਿ। ਥਾਉ ਕੁਥਾਉ=ਚੰਗੀ ਮੰਦੀ ਜਗਾ।]
[ਅੰਮ੍ਰਿਤ=ਜਲ। ਓਤਪੋਤ=ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼।]

¹ਪਾਰਸ ਪਰੋਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦਾ (ਕਿ ਇਹ ਧਾਤ ਕਿਹੜੀ ਜਾਤ ਦੀ ਹੈ)। ²ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਬੀ ਅਫਲ ਸਫਲ (ਸਭ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ) ਸੁਗੰਧੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਜੁਗਤੀ ਨਹੀਂ ਉਰ ਵਿਖੇ ਧਾਰਦਾ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਗਾੜ

ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ)। [੩]ਇੰਦਰ ਬੀ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਪੁਰ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਥਾਓਂ ਕੁਥਾਓਂ ਵਿਚਾਰਕੇ ਜਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ (ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਪੁਰ ਸਮਾਨ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ)। [੪]ਸੂਰਜ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਉਦਯ ਕਰਕੇ ('ਓਤ ਪੋਤ' ਕਹੀਏ) ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਪਸਾਰਦਾ ਹੈ (ਨੀਵੀਂ ਉੱਚੀ ਥਾਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ)। [੫]ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸਹਿਣ ਸ਼ੀਲਤਾ ਹੈ ਪਰਾਈ ਮੈਲ ਉਸ ਤੋਂ ਹਟਾਕੇ (ਆਪ ਲੈਂਦੀ) ਅਵਗੁਣਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। (ਹੁਣ ਅੰਤਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਉਪਰਲੇ ਕਥਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੬]ਲਾਲ ਜਵਾਹਰ, ਮਣੀ ਅਰ ਪਾਰਸ ਨਾਲ ਪਰਸਕੇ ਜੋ ਲੋਹੇ ਥੋਂ ਸੋਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ) ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। [੭]ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪਾਰ (ਉਰਾਰ ਦਾ ਕੁਝ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ, (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਜਾਤੀ ਅਭਿਮਾਨ ਬੀ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

੩. [ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ-ਸਭ ਫਲਦਾਤੀ]।

[੧]ਪਾਰਸ ਧਾਤ ਕੰਚਨ ਕਰੈ ਹੋਇ ਮਨੂਰ ਨ ਕੰਚਨ ਝੂਰੈ।
[੨]ਬਾਵਨ ਬੁਹੈ ਬਨਾਸਪਤਿ ਬਾਂਸ ਨਿਗੰਧ ਨ ਬੁਹੈ ਹਜੂਰੋਂ।
[੩]ਖੇਤੀ ਜੰਮੈ ਸਹਸ ਗੁਣ ਕਲਰ ਖੇਤਿ ਨ ਬੀਜ ਉਗੂਰੈ।
[੪]ਉਲੂ ਸੁਝ ਨ ਸੁਝਈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਝ ਸੁਝਾਇ ਹਜੂਰੈ।
[੫]ਧਰਤੀ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਾ ਸਭ ਫਲ ਚੂਰੈ।
[੬]ਬੋਹਿਥ ਪਵੈ ਸੁ ਨਿਕਲੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਧੁ ਅਸਾਧੁ ਨ ਦੂਰੈ।
[੭]ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁੰ ਦੇਵ ਵਿਚੂਰੈ ॥੩॥

[ਮਨੂਰ=ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੈਲ। ਨਿਗੰਧ=ਜੋ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਉਗੂਰੈ=ਉੱਗਦਾ।]
[ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਝ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੂਰਜ। ਸੁਝਾਇ ਹਜੂਰੈ=ਪਰਮੇਸੁਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵੇ।]
[ਚੂਰੈ=ਪ੍ਰਾਪਤ। ਵਿਚੂਰੈ=ਵਿਚਾਰਦੇ ਜਾਂ ਵਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।]

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਾਰਸਾਦਿਕਾਂ ਥੋਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :-

[੧]ਪਾਰਸ ਧਾਤ ਨੂੰ ਕੰਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਧਾਤ ਹੋਵੇ) (ਪਰੰਤੂ) ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੈਲ ਕੰਚਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਝੂਰਦੀ ਹੈ। [੨]ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ (ਸਾਰੀ) ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਨਿਗੰਧ ਬਾਂਸ (ਉਸਦੇ) ਕੋਲ ਰਹਿਕੇ ਭੀ ਸੁਗੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। [੩](ਬਰਖਾ ਹੋਇਆਂ) ਖੇਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਹੋ ਕੇ ਜੰਮਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਕੱਲਰੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਉੱਗਦਾ। [੪]ਉਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਪਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੂਰਜ ਥੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ)। [੫]ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਜੋ ਬੀਜੀਏ ਸੋ ਕੱਟੀਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ (ਧਰਮਾਦਿ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। [੬]ਜਹਾਜ਼ ਵਿਖੇ ਜੋ ਵਸਤੂ ਪਾਈਦੀ (ਲੱਦੀਦੀ) ਹੈ, ਉਹੋ ਨਿਕਲੇਗੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਭੈੜੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਸਤਾਂ (ਹੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ)। [੭]ਪਸੂਆਂ ਅਤੇ ਪਰੇਤਾਂ ਥੋਂ ਦੇਵਤਾ (ਅਗਜਾਨੀ ਥੋਂ ਗਿਆਨੀ, ਨੀਚ ਯੋਨੀ ਥੋਂ ਉਤਮ ਯਨੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ।

੪. [ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ]।

[੧]ਕੰਚਨ ਹੋਵੈ ਪਾਰਸਹੁ ਕੰਚਨ ਕਰੈ ਨ ਕੰਚਨ ਹੋਰੀ।
[੨]ਚੰਦਨ ਬਾਵਨ ਚੰਦਨਹੁ ਓਦੂੰ ਹੋਰੁ ਨ ਪਵੈ ਕਰੋਰੀ।

³ਵੁਠੇ ਜੰਮੇ ਬੀਜਿਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਤਿ ਚਿਤਵੈ ਫਲ ਭੇਰੀ।
⁴ਰਾਤਿ ਪਵੈ ਦਿਹ ਆਥਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰ ਪੂਰਣ ਧੁਰ ਧੋਰੀ।
⁵ਬੋਹਿਥਾ ਪਰਬਤ ਨਾ ਚੜ੍ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਨ ਲਹੋਰੀ।
⁶ਧਰਤੀ ਨੋ ਭੂੰਚਾਲ ਡਰ ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਹਚਲ ਚਲੈ ਨ ਚੋਰੀ।
⁷ਸਤਿਗੁਰ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬੋਰੀ ॥੪॥

[ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ। ਕਰੈ ਨ ਕੰਚਨ=ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਕਰੋਰੀ=ਸੁਗੰਧੀ,]
[(ਅ) ਕਰੋੜਾਂ ਖਲੋਤੇ ਹਨ। ਫਲ ਭੋਰੀ=ਫਲ ਛੇਤੀ। ਧੁਰ ਧੋਰੀ=ਮਰਿਯਾਦਾ ਧਾਰਕ।]
[ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਨ ਲਹੋਰੀ=ਗੁਰ ਬੋਹਿਥ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ।]
[ਗੁਰਮਤਿ=ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ। ਚਲੈ ਨ ਚੋਰੀ=ਮਾੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਚਲਣਾ।]

¹ਪਾਰਸ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਕੰਚਨ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਇਥੇ ਸਿਖ ਬੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)। ²ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਤੋਂ ਚੰਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਥੋਂ ਹੋਰ ਬੂਟੇ ਵਿਚ ('ਕਰੋਰੀ') ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਅਥਵਾ ਕਰੋੜਾਂ ਬੂਟੇ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ³ਮੀਂਹ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਚਿਤਵਣ ਨਾਲ ਹੀ ਛੇਤੀ ਫਲ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ)। ⁴ਰਾਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਦੋਂ ('ਦਿਨ') ਸੂਰਜ ਡੁਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 'ਸਤਿਗੁਰ' (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਜੀ ਪੂਰਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਧਾਰਣ ਹਾਰੇ (ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ। ⁵ਪਰਬਤ ਜਹਾਜ਼ ਪਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਪਰਬਤ ਸਰੀਖੇ) ਹਠੀ ਸੁਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦੇ ਹਨ। ⁶ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭੁਚਾਲ ਦਾ ਭ ਜ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਅਚੱਲ ਹੈ, ਮਾੜਿਆ ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੀ। ⁷ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ (ਵੈਰਾਗ ਪਦਾਰਥ) ਦੀ ਬੋਰੀ (ਭਰੇ ਹੋਏ) ਹਨ।

੫. [ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ]।

¹ਸੂਰਜ ਚੜਿਐ ਜਾਨਿ ਲੁਕ ਉਲੂ ਅੰਧ ਕੰਧ ਜਗ ਮਾਹੀ।
²ਬੁਕੇ ਸਿੰਘ ਉਦਿਆਨ ਮਹਿ ਜੰਬੁਕ ਮਿਰਗ ਨ ਖੋਜੇ ਪਾਹੀ।
³ਚੜਿਆ ਚੰਦ ਅਕਾਸ ਤੇ ਵਿਚ ਕੁਨਾਲੀ ਲੁਕੈ ਨਾਹੀ।
⁴ਪੰਖੀ ਜੇਤੇ ਬਨ ਬਿਖੈ ਡਿਠੇ ਬਾਜ ਨ ਠਉਰਿ ਰਹਾਹੀ।
⁵ਚੋਰ ਜਾਰ ਹਰਾਮਖੋਰ ਦਿਹੁ ਚੜਿਆ ਕੋ ਦਿਸੈ ਨਾਹੀ।
⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਟਹੁੰ ਬਲਿ ਜਾਹੀ ॥੫॥

[ਅੰਧ ਕੰਧ=ਅੰਨ੍ਹੇ ਕੰਧ ਵਾਂਗੂੰ। ਜੰਬੁਕ=ਗਿੱਦੜ। ਵਿਟਹੁੰ=ਉਪਰੋਂ।]

¹ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦਯ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉੱਲੂ ਕੰਧ ਵਾਂਗੂੰ ਅੰਧੇ (ਅਥਵਾ ਅੰਧੇ ਸਰੀਰ ਦੇ) ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ (ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਖੇ ਛਿਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ²('ਜਦ ਸਿੰਘ') ਸ਼ੇਰ ਜਗਲ ਵਿਖੇ ਭਬਕਦਾ ਹੈ, ਗਿੱਦੜ ਤੇ ਮਿਰਗਾਂ ਦਾ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ³ਅਕਾਸ਼ ਪੁਰ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ (ਕੋਈ) ਕੁਨਾਲੀ (ਨਾਲ ਲੁਕਾਇਆ ਚਾਹੇ ਤਾਂ) ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ। ⁴ਜਿਤਨੇ ਬਨ ਵਿਖੇ ਪੰਖੀ ਹਨ ਬਾਜ ਦੇ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਛਡ ਕੇ ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ⁵ਚੋਰ ਯਾਰ, ਅਤੇ ਹਰਾਮਖੋਰ (ਧਾੜਵੀ ਆਦਿ ਲੁਟੇਰੇ) ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ। ⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪੁਰੋਂ ਅਸੀਂ

ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ (ਜਿਸ ਦੀ ਦਇਆ ਨਾਲ ਘੋਰ ਪਾਪ ਅਰ ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਯ ਵਿਕਾਰ ਤਿੱਤਰ ਬਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-"ਨੀਕੀ ਸਾਧ ਸੰਗਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਹਰ ਮੂਰਤ ਪਲ ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਵਖਾਨੀ ॥")।

ਭਾਵ-ਧੰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਸਮਯ ਵਿਖੇ ਕੀਰਤਨ ਜਾਂ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਜਸ ਦਾ ਵਯਾਖਯਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੬. [ਸਾਧ ਸੰਗ-ਧੰਨ ਹੈ]।

੧ਰਾਤਿ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਚਮਕਦੇ ਲਖ ਕਰੋੜੀ ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ।
੨ਚੜ੍ਹਿਐ ਚੰਦ ਮਲੀਣ ਹੋਇ ਕੋ ਲੁਕੈ ਕੋ ਬੁਕੈ ਬਬਾਰੇ।
੩ਸੂਰਜ ਜੋਤਿ ਉਦੋਤ ਕਰਿ ਤਾਰੇ ਚੰਦ ਨ ਰੈਣ ਅੰਧਾਰੇ।
੪ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਨ ਸੇਵਕਾਂ ਤੰਤ ਨ ਮੰਤ ਨ ਫੁਰਨ ਵਿਚਾਰੇ।
੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਅਸਟਧਾਤ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦ ਸਵਾਰੇ।
੬ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਸੁਹਾਵੜਾ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਗਟੁ ਸੰਸਾਰੇ ॥੬॥

[ਅੰਬਰਿ=ਆਕਾਸ਼। ਲੁਕੈ=ਛਿਪਦਾ ਹੈ। ਬੁਕੈ=ਬੋਲਦਾ ਹੈ।]
[ਬਬਾਰੇ=ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਕੇ ਅਥਵਾ 'ਹਾਇ ਬਾਬਾ' ਕਰਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜੋਤ]
[ਨਾ ਰਹੀ। ਸੇਵਕ=ਸ਼ਿਵੋਪਾਸ਼ਕ।]

੧ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਤਾਰੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ। ੨ਚੰਦ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਮੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਲੁਕਦਾ, ('ਬੁਕੈ ਬਬਾਰੇ') ਬੁੜ ਬੁੜ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ (ਰਤਾ ਰਤਾ ਅੱਖਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ)। ੩(ਜਦ) ਸੂਰਜ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਉਜਾਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਾਰੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਅਰ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਰਾਤ ਤਿੰਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੇ, (ਭਾਵ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਊਰੇ ਗੁਰੂ, ਅਵਿੱਦਯਾ ਦੇ ਝੂਠੇ ਭੇਖ ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਇਸੇ ਦਾ ਹੋਰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ)। ੪ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵਤੇ, ਸ਼ਿਵੋਪਾਸ਼ਕ ਅਰ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਬੀ ਵਿਚਾਰੇ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦੇ (ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ੫ਵੇਦ ਕਤੇਬਾਂ ਅਰ 'ਅੱਠ ਧਾਤਾਂ' (ਚਾਰ ਵਰਣ ਚਾਰ ਆਸ਼ਰਮ), ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਿਨਾਂ ਸੰਵਰਦੇ ਨਹੀਂ, (ਭਾਵ ਫਲੀ ਭੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ)। ੬ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਪੰਥ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ) ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹਨ ਅਰ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਯਾਰੇ ਹਨ। ੭ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ)। (ਯਥਾ-"ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ ॥"

੭. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਾਹਕ]।

੧ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਚਾਰਿ ਮਜ਼ਹਬ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਵਰਤਨ ਵਰਤਾਰੇ।
੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹਜਾਰ ਨਾਵ ਥਾਨ ਮੁਕਾਮ ਸਭੇ ਵਣਜਾਰੇ।
੩ਇਕਤੁ ਹਟਹੁ ਵਣਜ ਲੈ ਦੇਸ ਦਿਸੰਤਰਿ ਕਰਨ ਪਸਾਰੇ।
੪ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਸਾਹੁ ਹੈ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ਅਥਾਹ ਭੰਡਾਰੇ।

੫ਲੈ ਲੈ ਮੁਕਰ ਪਾਨ ਸਭ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਇ ਨ ਦੇਂਦਾ ਹਾਰੇ।
੬ਇਕੁ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਕਰਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਸਵਾਰੇ।
੭ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥੭॥

[ਥਾਨ ਮੁਕਾਮ=ਸਥਿਤ ਥਾਉਂ। ਵਣਜਾਰੇ=ਖਰੀਦਾਰ, ਗਾਹਕ।]

੧ਚਾਰੇ (ਹਿੰਦੂ) ਵਰਣ, ਚਾਰੇ (ਮੁਸਲਮਾਨੀ) ਮਜ਼ਹਬ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ (ਜਿੰਨੇ) ਵਰਤਾਰੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ੨ਦਸ ਅਵਤਾਰ (ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਦਿਕ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਂਵ ਅਰ ਮੁਕਾਮੀ ਥਾਨਾਂ ਵਾਲੇ (ਲੋਮਸਾਦਿਕ ਰਿਖੀ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਸਭ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੀ) ਵਣਜਾਰੇ (ਖਰੀਦਾਰ, ਗਾਹਕ) ਹਨ, (ਅਥਵਾ ਚੰਦ ਰੋਜ਼ੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਹਨ)। ੩ਇਕ ਹੱਟੋਂ ਹੀ ਸੌਦਾ ਲੈ ਕੇ ਦੇਸ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਖੇ 'ਪਸਾਰੇ' (ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਫੈਲਾਉ) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਕੌਣ ਹੈ?) ੪(ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :-) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਪੂਰਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਨਿਰਲੋਭ ਹੈ, (ਅਰ ਉਸ ਦੇ) ਭੰਡਾਰੇ (ਨਾਮ ਦੇ) ਅਥਾਹ (ਅਨਗਿਣਤ) ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੫ਗਾਹਕ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੁੱਕਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰੰਤੂ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਈ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹਾਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੬ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਹੀ ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ 'ਆਕਾਰ' (ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ) ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੭(ਓਹੀ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ) ਹੈ, (ਮੈਂ ਉਸ ਪੂਰੇ) ਬਲਿਹਾਰ (ਜਾਂਦਾ) ਹਾਂ।

੮. [ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਗਤਿ ਨਹੀਂ]।

੧ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਔਲੀਏ ਗੌਸ ਕੁਤਬ ਉਲਮਾਉ ਘਨੇਰੇ।
੨ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਸਾਦਕਾਂ ਸੁਹਦੇ ਔਰੁ ਸਹੀਦ ਬਹੁਤੇਰੇ।
੩ਕਾਜੀ ਮੁਲਾਂ ਮਉਲਵੀ ਮੁਫਤੀ ਦਾਨਸਵੰਦ ਬੰਦੇਰੇ।
੪ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਦਿਗੰਬਰਾ ਕਾਲਖ ਕਰਾਮਾਤ ਅਗਲੇਰੇ।
੫ਸਾਧਕ ਸਿਧ ਅਗਣਤ ਹੈਨਿ ਆਪ ਜਣਾਇਨਿ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ।
੬ਬਿਨ ਗੁਰ ਕੋਇ ਨ ਸਿਝਈ ਹਉਮੈ ਵਧਦੀ ਜਾਇ ਵਧੇਰੇ।
੭ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਬਿਨ ਹਉਮੈ ਹੇਰੇ ॥੮॥

[ਮਸਾਇਕ=ਸੇਖ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ। ਮੁਫਤੀ=ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ]
[ਧਾਰਮਕ ਦਰਜਾ ਹੈ। ਦਾਨਸਵੰਦ=ਅਕਲਈਏ। ਬੰਦੇਰੇ=ਦਾਸ।]
[ਸਿਝਈ=ਮੁਕਤ ਪੇਉਣਾ। ਹੇਰੇ=ਦੇਖਦੀ ਭਾਵ ਤਾੜਦੀ ਹੈ।]

੨ਪੀਰ, ਪੈਕੰਬਰ, ਔਲੀਆ, ਗੌਸ, ਕੁਤਬ, ਆਲਮ ਲੋਕ (ਵਿਦਵਾਨ) ਘਣੇ (ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ) ਹਨ। ੨ਸ਼ੇਖ ਮਸ਼ਾਇਖ, ਸਿਦਕੀ ਲੋਕ, ('ਸੁਹਦੇ') ਗਰੀਬ, ('ਸ਼ਹੀਦ') ਸੂਰਬੀਰ ਬਾਹਲੇ। ੩ਕਾਜ਼ੀ, ਮੁਲਾਂ, ਮੌਲਵੀ, ਮੁਫਤੀ, ਅਕਲਈਏ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ) ਬੰਦੇ। ੪ਰਿਖੀ, ਮੁਨੀ, ਨਾਂਗੇ ਕਰਾਮਾਤ ਦੀ ਕਾਲਖ ਵਾਲੇ ਬਾਹਲੇ। ੫ਸਾਧਕ, ਸਿੱਧ ਕਈ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਜਣਾਉਂਦੇ ਹਨ–ਵੱਡਿਆਂ ਥੋਂ ਵਡੇ ਹੋਕੇ। (ਛੀਵੀਂ ਤੇ ਸਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸਭ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਦਸਦੇ ਹਨ)। ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਾਝ ਕੋਈ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਸਗੋਂ) ਹੰਤਾ ਤੇ ਮਮਤਾ ਬਾਹਲੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੨(ਕਿਉਂ ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਾਝ ਹਉਮੈਂ ਤਾੜਦੀ ਹੈ (ਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਦੋਵੇਂ ਡਾਇਣਾਂ ਵਾਂਗੂ ਹ੍ਰਿਦਯ ਦੀ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀ

ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਬਾਝ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਨ ਬਾਝ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਗੁਰੂ ਬਿਨ ਨਹੀਂ, ਤਾਂਤੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ) ।

੯. [ਹਉਮੈ-ਓਅੰਕਾਰ] ।

੧ਕਿਸੈ ਰਿਧਿ, ਸਿਧਿ ਕਿਸੈ ਦੇਇ, ਕਿਸੈ ਨਿਧਿ, ਕਰਾਮਾਤ ਸੁ ਕਿਸੈ ।
੨ਕਿਸੈ ਰਸਾਇਣ, ਕਿਸੈ ਮਣਿ, ਕਿਸਿ ਪਾਰਸ, ਕਿਸੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਿਸੈ ।
੩ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਪਾਖੰਡ ਕਿਸੈ ਵੀਰਾਰਾਧ ਦਿਸੰਤਰੁ ਦਿਸੈ ।
੪ਕਿਸੈ ਕਾਮਧੇਨੁ ਪਾਰਜਾਤ ਕਿਸੈ ਲਖਮੀ ਦੇਵੈ ਜਿਸੈ ।
੫ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਆਸਣਾ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭਰਮ ਭਉ ਮਿਸੈ ।
੬ਜੋਗੀ ਭੋਗੀ ਜੋਗੁ ਭੋਗੁ ਸਦਾ ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਸਲਿਸੈ ।
੭ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਸੁ ਤਿਸੈ ॥੯॥

[ਰਿਸੈ=ਨਿਕਲਣਾ । ਵੀਰਾਰਾਧ=ਮਸਾਣ ਜਗਾਣੇ, ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਰੂਹ ਸੇਵਨੀ ।]
[ਮਿਸੈ=ਬਹਾਨੇ ਕਰਨਾ । ਸਲਿਸੈ=ਵਿਸ਼ੇਖ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ।]

੧ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਿਧੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿਧੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਧੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ । ੨ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਣੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਰਸ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਿਸੈ ਹੈ । ੩ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੰਤ ਮੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਖੰਡ, ਕੋਈ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਵਿਚ ਹੀ (ਤਤਪਰ) ਹੈ, ਕੋਈ ('ਦਿਸੰਤਰ ਦਿਸੈ' ਅਰਥਾਤ) ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ (ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ) ; ੪ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਾਮਧੇਨੁ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਖਮੀ ਹੀ ਦੇ ਰੱਖੀ ਹੈ (ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ) । ੫ਕੋਈ ਖਿਲਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਖੇਲਾਂ ਕਰਦੇ (ਕੋਈ 'ਚੇਟਕ') ਚਟਕ ਲਾਕੇ ਵਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਈ ਆਸਣਾਂ, ਕਈ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ, ਨੇਤੀ ਧੋਤੀਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਅੰਤੇ ਭਾਉ ਵਿਖੇ ('ਮਿਸੇ') ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਜਾਂ ਬਹਾਨੇ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੬ਕਈ ('ਜੋਗੀ') ਜੋਗ ਦੇ ('ਭੋਗੀ') ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜਗ ਵਿਚ (ਸਲਿੱਸੇ) ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਰਕੇ (ਮਿਲਤ ਹਨ) ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ । (ਏਹ ਸਭ. ਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛੇ ਕਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ) ੭ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਆਕਾਰ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ ।

੧੦. [ਮਾਣਸ ਜਨਮੋਤਮਤਾ] ।

੧ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਜੁਗ ਚਾਰਿ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੂਨਿ ਉਪਾਈ ।
੨ਉਤਮ ਜੂਨਿ ਵਖਾਣੀਐ ਮਾਨਸ ਜੂਨਿ ਦੁਲੰਭ ਦਿਖਾਈ ।
੩ਸਭ ਜੂਨੀ ਕਰਿ ਵਸ ਤਿਸੁ ਮਾਣਸ ਨੋ ਦਿਤੀ ਵਡਿਆਈ ।
੪ਬਹੁਤੇ ਮਾਣਸ ਜਗਤ ਵਿਚਿ ਪਰਾਧੀਨ ਕਿਛੁ ਸਮਝ ਨ ਪਾਈ ।
੫ਤਿਨ ਮੈ ਸੋ ਆਧੀਨ ਜੋ ਮੰਦੀ ਕੰਮੀ ਜਨਮੁ ਗਵਾਈ ।
੬ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵੁਠਿਆਂ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਫੇਰ ਮਿਟਾਈ ।
੭ਗੁਰੁ ਸਬਦੀ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧੦॥

੧ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ, ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ, ਚਾਰ ਜੁਗ ਬਣਾਕੇ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀ (ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੇ) ਉਤਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੨ਮਨੁੱਖ ਯੋਨੀ ਉੱਤਮ ਯੋਨੀ ਕਹੀਦੀ ਹੈ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਦੁਰਲੱਭ ਦੱਸੀ ਹੈ

(ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੁਲੰਭੁ ਹੈ ਹੋਇ ਨ ਬਾਰੰਬਾਰ' । ਕਿਉਂ ਦੁਲੰਭ ਹੈ ?) ³ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਨੀਆਂ ਇਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, (ਇਸੇ) ਮਾਣਸ ਜੂਨੀ ਨੂੰ ਹੀ (ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਨੀਆਂ ਦੀ) ਸ਼ਿਰੋਮਣਤਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ⁴ਬਾਹਲੇ ਮਨੁੱਖ ਜਗਤ ਵਿਖੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ) ਪਰਾਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ) ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਭੈੜੇ ਪਰਾਧੀਨ ਹਨ, ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ) । ⁵ਉਨ੍ਹਾ ਵਿਚੋਂ ਓਹ ਲੋਕ ਪਰਾਧੀਨ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਭੈੜਿਆਂ (ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਆਦਿ) ਕੰਮਾਂ ਵਿਖੇ (ਹੀਰਾ) ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। (ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਦਾ ਫੇਰ ਕਿੱਕਰ ਮਿਟੇ ?) ⁶ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ('ਵੂਠਿਆਂ') ਵਰਖਾ ਕੀਤਿਆਂ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਦਾ ਦੌਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ⁷ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ (ਜਦ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ।

੧੧. [ਗਾਡੀ ਰਾਹ (ਨਿੱਤ ਕ੍ਰਿਯਾ)] ।

¹ਗੁਰਮੁਖ ਭਲਕੇ ਉਠ ਕਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਰੁ ਨ੍ਹਾਵੰਦਾ।
²ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨ ਉਚਾਰਿਕੈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਕਰੰਦਾ।
³ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚਿ ਜਾਇਕੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਣੰਦਾ।
⁴ਸੰਕਾ ਮਨਹੁ ਮਿਟਾਇਕੈ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵ ਕਰੰਦਾ।
⁵ਕਿਰਤ ਵਿਰਤ ਕਰਿ ਧਰਮੁ ਦੀ ਲੈ ਪਰਸਾਦ ਆਣਿ ਵਰਤੰਦਾ।
⁶ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੋ ਦੇਇ ਕਰਿ ਪਿਛੋਂ ਬਚਿਆ ਆਪ ਖਵੰਦਾ।
⁷ਕਲੀਕਾਲ ਪਰਗਾਸ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਚੇਲਾ ਗੁਰ ਸੰਦਾ।
⁸ਗੁਰਮੁਖ ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਚਲੰਦਾ ॥੧੧॥

[ਭਲਕੇ=ਸਦੀਵ । ਸਵੇਰੇ। ਸਰੁ=ਤਲਾਵਾਦਿਕ । ਸੁਰੰਤਿ=ਪ੍ਰੀਤਿ ।]
[ਪਰਸਾਦ=ਕੜਾਹ ਪਰਸਾਦ ਅਥਵਾ ਭੋਜਨਾਦਿਕ ।]

¹ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਸਦੀਵ ਉਠਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 'ਸਰ' (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਥਵਾ ਕੂਪਾ, ਤਲਾਵ ਪੁਰ) ਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ²ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ (ਜਪੁਜੀ ਆਦਿ ਬਾਣੀ) ਪੜਕੇ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਦੀ ('ਸੁਰਤਿ') ਸਿਮ੍ਰਤੀ। (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੀਤਿ) ਕਰਦਾ ਹੈ । ³ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਆਦਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ । ⁴ਮਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ⁵(ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ) ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਅਥਵਾ (ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੰਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ) ਲੈਕੇ (ਵਿਰਤ) ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵਰਤਾਉਂਦਾ ਹੈ । ⁶(ਪਹਿਲੇ) ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਕੇ (ਛਕਾ ਕੇ) ਜੋ ਬਚ ਰਹੇ ਆਪ ਛਕਦਾ ਹੈ । (ਸੱਤਵੀ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ) । ⁷ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਪਰਗਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ (ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ⁸ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਏ ਹੋਏ) ਗਾਡੀ ਰਾਹ (ਪਧਰੇ ਰਾਹ) ਪੁਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ–ਆਪ ਚੌਥੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਖੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :–

"ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥ ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ

ਜਾਪੈ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖਿ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥ ਫਿਰਿ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਜੋ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਏ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੋ ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥"

੧੨. [ਗੁਰ ਆਗਜਾ ਵਿਚ ਲੀਨ]।

[੧]ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖੁ ਸਿਰੰਦਾ ਸੋਈ।
[੨]ਇਕ ਕਵਾਉ ਪਸਾਉ ਜਿਸ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਲੋਈ।
[੩]ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਮਿਲਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਬੀਚਾਰ ਨ ਹੋਈ।
[੪]ਭੇਦ ਨ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨੋ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਨ ਜਣੋਈ।
[੫]ਉਤਮ ਜਨਮ ਸਕਾਰਥਾ ਚਰਣ ਸਰਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਰਲੋਈ।
[੬]ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੁਣਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਹੁਇ ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੁ ਕੋਈ।
[੭]ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਰਿਸਤਾਨ ਸਮੋਈ ॥੧੨॥

[ਗੋਰਿਸਤਾਨ ਸਮੋਈ=ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਗੋਰ (ਕਬਰ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਵੇ।]

[੧]ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਹੈ (ਸੋਈ) ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਰਚਨਹਾਰਾ ਹੈ। [੨]ਇਕ ਵਾਕ ਥੋਂ ਜਿਸ ਨੇ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦਾ ਰਿੜਕਨਾ ਕੀਤਾ। [੩]ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼, ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬੀ (ਉਸ ਓਅੰਕਾਰ ਦਾ) ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। [੪]ਨਾ ਬੇਦਾਂ ਨਾ ਕਤੇਬਾਂ, ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। [੫](ਮਾਨੁਖ) ਜਨਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ (ਪਰ) ਸਫਲ (ਉਸੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। [੬]ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਅਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਕੇ ਜੋ ਮੁਰੀਦ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਸੋ ਕੋਈ ਹੀ ਹੈ, ('ਕੋਇ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ')। [੭]ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਗੋਰ ਜਾਣਕੇ ਸਮਾਏ ਰਹੇ। (ਭਾਵ–ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਣ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਕੇ ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ)।

੧੩. [ਗੁਰਸਿਖ ਸ਼ੁਭ ਸਾਧਕਾਂ ਤੋਂ ਵਡੇ ਹਨ]।

[੧]ਜਪ ਤਪ ਹਠ ਨਿਗ੍ਰਹ ਘਣੇ ਚਉਦਹ ਵਿਦਿਆ ਵੇਦ ਵਖਾਣੇ।
[੨]ਸੇਖ ਨਾਗ ਸਨਕਾਦਿਕਾ ਲੋਮਸ ਅੰਤ ਅਨੰਤ ਨ ਜਾਣੇ।
[੩]ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਹੁਇ ਨਾਥ ਭੁਲਾਣੇ।
[੪]ਪੀਰ ਪੈਕੰਬਰ ਅਉਲੀਏ ਬੁਜ਼ਰਕ ਵਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਹੈਰਾਣੇ।
[੫]ਜੋਗ ਭੋਗ ਲਖ ਰੋਗ ਸੋਗ ਲਖ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਵਿਡਾਣੇ।
[੬]ਦਸ ਨਾਉ ਸਨਿਆਸੀਆਂ ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ ਖਾਇ ਭੁਲਾਣੇ।
[੭]ਗੁਰ ਸਿਖ ਜੋਗੀ ਜਾਗਦੇ ਹੋਰ ਸਭੇ ਬਨਵਾਸ ਲੁਕਾਣੇ।
[੮]ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਨਾਮ ਵਖਾਣੇ ॥੧੩॥

[ਭੁਲਾਣੇ=ਭੁੱਲ ਰਹੇ। ਬੁਜ਼ਰਕ ਵਾਰ=ਮਹੰਤ, ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਾਲੇ। ਭੰਭਲ ਭੂਸੇ=ਡੱਕੋ ਡੋਲੇ।]

[੧]ਕਈ ਜਪ, ਕਈ ਤਪ ਹੀ ਹਠ ਧਾਰਕੇ ਕਰਦੇ, ਕਈ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਯਾ ਸਿੱਖਦੇ, ਕਈ ਵੇਦਾਂ

ਦਾ ਹਾਂ ਵਗਯਖਗਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ ਸਨਕਾਦਿਕ, ਲੋਮਸ਼ ਰਿਖੀ, ਅਨੰਤ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੩ਜਤੀ, ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ ਸਿਧ (ਨੌਂ) ਨਾਥ ਸਾਰੇ ਆਪ ਨੂੰ ('ਨਾਥ') ਸੁਆਮੀ ਮੰਨਦੇ (ਹੰਕਾਰ ਵਿਖੇ) ਭੁੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ੪ਪੀਰ, ਪੈਕੰਬਰ, ਔਲੀਏ ਮਹੰਤ ਲੋਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੫ਲਖਾਂ ਜੋਗ ਭੋਗ ਵਿਚ, ਲਖਾਂ ਰੋਗ ਸੋਗ ਵਿਚ, ਲੱਖਾਂ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਵਿਖੇ ਹੀ ('ਵਿਡਾਣੇਂ') ਹੱਕੇ ਬੱਕੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੬ਦਸ ਪੰਥ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਡਕੋ ਡੋਲੇ ਖਾਕੇ ਭੁਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। (ਹੇਠਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਖੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। ੭ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ (ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ) ਜੋਗੀ ਹਨ, ਅਰ (ਜਾਗਦੇ) ਸਾਵਧਾਨ ਹਨ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਬਨਬਾਸਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੮ਜੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਨਾਮ ਦਾ ਵਗਯਖਗਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਹਨ ਇਤਰ ਜੀਵ ਬਨਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਭਟਕਦੇ ਚੌਰਾਸੀ ਭੋਗਦੇ ਹਨ)।

੧੪. [ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖ੍ਯਾ]।

੧ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਲਖ ਚਾਨਣੇ ਤਿਲ ਨ ਪੁਜਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਤੀ।
੨ਲਖ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ ਲਖ ਉਚੀ ਨੀਵੀ ਕਿਰਣ ਨ ਰਤੀ।
੩ਲਖ ਬਾਣੀ ਲਖ ਪਉਣ ਮਿਲਿ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗ ਤਰੰਗਨ ਵਤੀ।
੪ਆਦਿ ਨ ਅੰਤ ਨ ਮਧ ਪਲ ਲਖ ਪਰਲਉ ਲਖ ਲਖ ਉਤਪਤੀ।
੫ਧੀਰਜ ਧਰਮ ਨ ਪੁਜਨੀ ਲਖ ਲਖ ਪਰਬਤ ਲਖ ਧਰਤੀ।
੬ਲਖ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਖ ਤੁਲਿ ਨ ਤੁਲੀਐ ਤਿਲ ਗੁਰਮਤੀ।
੭ਸਿਮਰਣ ਕਿਰਣ ਘਣੀਂ ਘੋਲ ਘਤੀ ॥੧੪॥

[ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਤੀ=ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ। ਕਿਰਣ ਨ ਰਤੀ=ਭਾਵ ਗੁਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਹੈ। ਤਰੰਗਨ ਵਤੀ=ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ। ਘੋਲ ਘਤੀ=ਵਾਰਨੇ ਕਰਨਾ।]

੧ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖ੍ਯਾ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ, (ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਨਣਿਆਂ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਚੇਤਨ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਏਹ ਚਾਨਣਾ ਜੜ੍ਹ ਹੈ)। ੨ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਾਲ, ਲੱਖਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਖੇ (ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ) ਕਿਰਣ ਰਤੀ ਬੀ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ (ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਵਿਚ ਊਚ ਨੀਚਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੇੜੇ ਪੈਂਦੀ, ਦੂਰ ਘਟ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ)। ੩ਲੱਖਾਂ ('ਪਾਣੀ') ਦਰੀਆਉ, ਲਖ ਪਉਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀ ਤਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਓਹ ਬੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ)। ੪ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਉਤਪੱਤੀ, ਅੰਤ ਵਿਖੇ ਪਰਲਉ ਅਰ ਮੱਧ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਉਤਪਤੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ੫ਧੀਰਜ, ਧਰਮ ਲੱਖਾਂ ਪਰਬਤ, ਲੱਖਾਂ ਧਰਤੀਆਂ (ਗੁਰੂ ਧੀਰਜ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ। ੬ਲੱਖਾਂ ਗਿਆਨ ਲਖਾਂ ਧਿਆਨ, ਗੁਰ ਸਿੱਖ੍ਯਾ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਹਉਮੈਂ ਅਤੀਤ ਕਰਕੇ ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੭(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ 'ਸਿਮਰਣ') ਯਾਦਗੀਰੀ ਥੋਂ ਘਣੀਆਂ (ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ) ਕਿਰਣਾਂ ਵਾਰਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵ-ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਾਂ ਦਵਾਰੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਖੇ ਸਿਮਰਣ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਗ੍ਯਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

੧੫. [ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ]।

੧ਲਖ ਦਰੀਆਉ ਕਵਾਉ ਵਿਚ ਲਖ ਲਖ ਲਹਿਰ ਤਰੰਗ ਉਠੰਦੇ।
੨ਇਕਸ ਲਹਰ ਤਰੰਗ ਵਿਚਿ ਲੇਖ ਲੱਖ ਦਰੀਆਉ ਵਹੰਦੇ।
੩ਇਕਸ ਇਕਸ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ਲਖ ਅਵਤਾਰ ਅਕਾਰ ਫਿਰੰਦੇ।
੪ਮਛ ਕਛ ਮਰਜੀਵੜੇ ਅਗਮ ਅਥਾਹ ਨ ਥਾਹ ਲਹੰਦੇ।
੫ਪਰਵਦਗਾਰ ਅਪਾਰ ਹੈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨ ਲਹਿਰ ਤਰੰਦੇ।
੬ਅਜਰਾਵਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਗੁਰਮਤਿ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਅਜਰ ਜਰੰਦੇ।
੭ਕਰਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ॥੧੫॥

[ਦਰੀਆਉ=ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਰੀਆਉ=ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ। ਮਰਜੀਵੜੇ=ਅਵਤਾਰ।]

੧(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਕਵਾਉ') ਸਰੀਰ (ਯਾ ਵਾਕ) ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ (ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਹਨ, (ਉਹਨਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਥੋਂ) ਲਖਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਤਰੰਗ ਉਠਦੇ ਹਨ। ੨ਇਕ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਹਿਰ ਦੇ) ਤਰੰਗ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਦਰੀਆਉ ਵਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਲਖਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬਣਦੇ ਹਨ)। ੩ਫੇਰ ਇਕ ਇਕ ਦਰੀਆਉ (ਬ੍ਰਹਮੰਡ) ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਅਵਤਾਰ ਆਕਾਰ ਧਾਰਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ੪ਮਛ, ਕਛ ਆਦਿਕ ('ਮਰਜੀਵੜੇ') ਅਵਤਾਰ ਓਹ ਬੀ ਅਗਮ ਅਥਾਹ (ਮਨ ਬਾਣੀਓਂ ਪਰੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ੫ਪਰਵਰਦਗਾਰ (ਸਭ ਦਾ ਪਾਲਕ) ਅਪਾਰ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ 'ਲਹਿਰ') ਮਾਯਾ ਦਾ ਹੀ ਤਾਰੂ ਲੋਕ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ (ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾਂ ਦਰੀਆਉ ਹਨ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਕੌਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ੬ਅਜਰ ਅਤੇ ਅਵਰ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਸਤਿਗੁਰ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਅਜਰ (ਕਾਮਾਦਿਕ ਵਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਅਹੰਕਾਰ ਅਥਵਾ ਨਾ ਜਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਆਤਮ ਦਾਤ) ਨੂੰ ਜਰਦੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਆਤਮਾਂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਪਾ ਕੇ ਬੀ ਜਣਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ)। ੭(ਅਜਿਹੇ) ਬੰਦਗੀ (ਭਗਤੀ) ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ('ਤੇਰਾ ਜਨ ਏਕੁ ਆਧ ਕੋਈ')।

੧੬. [ਆਦਿ ਪੁਰਖ]।

੧ਇਕ ਕਵਾਉ ਅਮਾਉ ਜਿਸ ਕੇਵਡ ਵਡੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ।
੨ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਜਿਸ ਤਿਸੁ ਦਾ ਅੰਤੁ ਨ ਕੋਊ ਪਾਈ।
੩ਅਧਾ ਸਾਹੁ ਅਥਾਹੁ ਜਿਸੁ ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਗਣਤ ਨ ਆਈ।
੪ਕੁਦਰਤਿ ਕੀਮ ਨ ਜਾਣੀਐ ਕਾਦਰੁ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਈ।
੫ਦਾਤ ਨ ਕੀਮ ਨ ਰਾਤਿ ਦਿਹੁ ਬੇਸੁਮਾਰ ਦਾਤਾਰ ਖੁਦਾਈ।
੬ਅਬਿਗਤ ਗਤਿ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਅਕਥ ਕਥਾ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਅਲਾਈ।
੭ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਆਦੇਸੁ ਕਰਾਈ ॥੧੬॥

[ਅਮਾਉ=ਜੋ ਮਿਣਿਆਂ ਨਾ ਜਾਏ। ਖੁਦਾਈ=ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ। ਅਬਿਗਤ=ਜੋ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ।]

੧ਜਿਸਦਾ ਇਕ ਵਾਕ ਹੀ ਮਿਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਵੱਡੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੇਡੀ ਕੁ ਵੱਡੀ (ਆਖੀਏ)। ੨ਓਅੰਕਾਰ' ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਂਵਦਾ। ੩ਜਿਸਦਾ ਅੱਧਾ ਸਾਹ ਅਥਾਹ ਹੈ ("ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੇਰੁ") ਉਸ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਰਜਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ (ਅਰਥਾਤ ਕੂੜੀ ਆਰਜਾ ਵਾਲੇ ਉਸਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ)। [੪](ਉਸਦੀ 'ਕੁਦਰਤ') ਰਚਨਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦੀ, ਕਾਦਰ (ਆਪ ਕਿੰਨਾ ਵਧੀਕ) ਅਲੱਖ ਹੈ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। [੫]ਦਿਨ ਬਣਾਕੇ ਰਾਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ (ਪਾ ਸਕਦਾ, ਗੱਲ ਕੀ) ਉਸ ਦਾਤਾਰ ਦੀ ('ਖੁਦਾਈ') ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਬੇਸੁਮਾਰ ਹੈ ("ਜਿਨਿ ਦਿਨੁ ਕਰਿਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤ ॥ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ ॥") [੬]ਉਸਦੀ ਅਬਿਗਤ ਗਤੀ ਹੈ, ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ, ਕਥਾ ਉਸ ਦੀ ਅਕੱਥ (ਸਾਰੇ) ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਆਖਦੇ ਹਨ; [੭]ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ('ਆਦੇਸ') ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੧੭. [ਕਰਮ ਨਿਖੇਧ]।

[੧]ਸਿਰ ਕਲਵਤ ਲੈ ਲਖ ਵਾਰ ਹੋਮੇ ਕਟਿ ਕਟਿ ਤਿਲ ਤਿਲ ਦੇਹੀ।
[੨]ਗਲੈ ਹਿਮਾਚਲ ਲਖ ਵਾਰਿ ਕਰੈ ਉਰਧ ਤਪ ਜੁਗਤਿ ਸਨੇਹੀ।
[੩]ਜਲ ਤਪ ਸਾਧੇ ਅਗਨਿ ਤਪ ਅਰਧ ਤਾਪ ਕਰਿ ਹੋਇ ਵਿਦੇਹੀ।
[੪]ਵਰਤ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਘਣੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਅਸਥਾਨ ਭਵੇਹੀ।
[੫]ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਸਿਧਾਸਣ ਸਿੰਘਾਸਣਿ ਬੇਹੀ।
[੬]ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਇਅੰਗਮਾ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚ ਕਰੇਹੀ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਸਰ ਨ ਸਰੇਹੀ ॥੧੭॥

[ਜੁਗਤਿ ਸਨੇਹੀ=ਇਸ ਰੀਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਰਖੇ। ਰੇਚ ਕਰੇਹੀ=ਰੇਚਕ ਕਰੇ।]

[੧]ਸਿਰ ਪੁਰ ਕਲਵੱਤ੍ਰ ਭਾਵੇਂ ਲਖ ਵਾਰ ਲਵੇ ਤੇ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਰਤਾ ਰਤਾ ਕਟਾਕੇ ਹਵਣ ਕਰੇ। [੨]ਹਿਮਾਲਾ ਪਹਾੜ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਲਖ ਵਾਰ ਗਲੇ, ਬਾਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਰਧ ਤਪ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵਿਖੇ ('ਸਨੇਹੀ') ਪ੍ਰੇਮ ਰਖੇ। [੩](ਸਰਦੀ ਵਿਖੇ) ਜਲ ਧਾਰਾ ਲਵੇ, ਗਰਮੀ ਵਿਖੇ (ਪੰਜ ਧੂਣੀਆਂ ਅਗਨ ਤਪੇ ਵਿਦੇਹੀ (ਅਰਥਾਤ ਜਨਕ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਕੇ) ਅਰਧ ਤਪ ਕਰੇ (ਇਕ ਹੱਥ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਕੁਚਾਂ ਪਰ ਦੂਜਾ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਪਾਵੇ)। [੪]ਕਈ ਬਰਤ ਨੇਮਾਦਿ ਕਰੇ, ਕਈ ਦੇਵੀਆਂ ਅਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾ ਕਰੇ। [੫]ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਕਰੇ, ਸਿੱਧਾਂ ਵਾਲੇ ਆਸਣ, ਬੀਰਾਸਣ ਕਰੇ, ('ਬੇਹੀ') ਲਿੰਗ ਵਿਖੇ ਛੇਕ ਕਰ ਕੜਾ ਮਾਰੇ (ਅਥਵਾ ਬੀਰਾਸਣ ਮਾਰ ਬੈਠੇ)। [੬]ਨਾਤੀ ਧੋਤੀ ਕਰੇ, ਭੁਯੰਗ ਨਾੜੀ ਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰੇ, ਪੂਰਕ ਕੁੰਭਕ ਰੇਚਕਾਦਿ ਕਰਮ ਕਰੇ। (ਸੱਤਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚੇ ਨਿਚੋੜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ)। [੭]ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਬਰ ਬਰ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦੇ।

੧੮. [ਸੁਖ ਫਲ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ]।

[੧]ਸਹਸ ਸਿਆਣੇ ਸਾਪੁਰਸ ਸਹਸ ਸਿਆਣਪ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈ।
[੨]ਸਰਸ ਸੁਘੜ ਸੁਘੜਾਈਆਂ ਤੁਲਿ ਨ ਸਹਸ ਚਤੁਰ ਚਤੁਰਾਈ।
[੩]ਲਖ ਹਕੀਮ ਲਖ ਹਿਕਮਤੀ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਵਡੇ ਦੁਨਿਆਈ।
[੪]ਲਖ ਸਾਹ ਪਾਤਿਸਾਹ ਲਖ ਵਜ਼ੀਰ ਨ ਮਸਲਤ ਕਾਈ।
[੫]ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀਆ ਸਿਧ ਨਾਥ ਮਿਲਿ ਹਾਥ ਨ ਪਾਈ।
[੬]ਚਾਰ ਵਰਨ ਚਾਰ ਮਜਹਬਾ ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਨਹਿ ਅਲਖ ਲਖਾਈ।
[੭]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ॥੧੮॥

[ਸਾਪੁਰਸ=ਉੱਦਮ। ਸੁਘੜਾਈਆਂ=ਕਾਰੀਗਰੀਆਂ। ਦੁਨਿਆਈ=ਮਾਲਦਾਰ।]

੧ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਅਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਾਲ ਲੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ੨ਹਜ਼ਾਰਾਂ ('ਸੁਘੜਾਂ') ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰੀਗਰੀਆਂ ਅਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚਾਤੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੩ਲੱਖਾਂ ਹਕੀਮ ਲੱਖਾਂ ਹਿਕਮਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਾਯਾਵੀ ਲੋਕ ਵਡੇ ਮਾਲਦਾਰ ਹਨ। ੪ਲੱਖਾਂ ਸ਼ਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਲੱਖਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ('ਮਸਲਤ') ਸਲਾਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ। ੫ਜਤੀ ਸਤੀ ਆਦਿਕ ਸਿਧ ਨਾਥ ਮਿਲਕੇ ਹਥ ਪਾਉਣ ਤਾਂ ਪੈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੬ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਚਾਰੇ ਮਜ਼ਹਬ, ਛੀ ਦਰਸ਼ਨ, ਅਲੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਖਦੇ। ੭ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ (ਸ੍ਵਰੂਪਾਨੰਦ ਦੀ) ਵੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

੧੯. [ਪੀਰ ਮੁਰਦੀ]।

੧ਪੀਰ ਮੁਰੀਦੀ ਗਾਖੜੀ ਪੀਰਾਂ ਪੀਰੁ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੁ ਜਾਣੈ।
੨ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਵੀਹ ਇਕੀਹ ਉਲੰਘਿ ਸਿਵਾਣੈ।
੩ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦ ਸੋ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜਾਇ ਸਮਾਇ ਬਬਾਣੈ।
੪ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਪਾਖ਼ਾਕ ਹੋਇ ਤਿਸੁ ਪਾਖ਼ਾਕ ਪਾਕੁ ਪਤੀਆਣੈ।
੫ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵੈ ਜਾਇ ਪਛਾਣੈ।
੬ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ ਅਵੇਸੁ ਕਰਿ ਕੀੜੀ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਵਾਂਗ ਵਖਾਣੈ।
੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਉਣ ਆਖਿ ਵਖਾਵੈ ॥੧੯॥

[ਪੀਰ ਮੁਰਦੀ=ਪੀਰ ਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ। ਗਾਖੜੀ=ਕਠਨ। ਬਬਾਣੈ=ਬਾਬੇ ਦੀ ਵੰਸ਼ ਹੋਏ।]

੧(ਪੀਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦੀ ਕਠਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਪੀਰ ਅਰ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੨ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਕੇ ਵੀਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਲੰਘਕੇ ਇਕੀਹ (ਇਕ ਆਤਮਾਂ) ਦੀ (ਹੀ ਸਮਾਧੀ) ਨੂੰ ਸਿਵਾਣੇ (ਧੁਨੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਵਲ ਕੱਢਦੇ ਹਨ)। ੩ਮੁਰਦਾ ਹੋਕੇ ਮੁਰੀਦ ਬਣੇ ਅਰ ਉਹ ਗੁਰ ਸਿਖ ਹੋਕੇ ਬਬਾਣੇ (ਅਰਥਾਤ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਪੀਹੜੀ) ਵਿਖੇ ਸਮਾਣੇ (ਗੁਰੂ ਗੋਰ ਵਿਚ ਵੱਸੇ)। ੪(ਗੁਰੂ ਦੀ) ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਹੋਕੇ ਡਿੱਗੇ (ਫਲ ਇਹ ਕਿ) ਤਿਸ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੀ) ਚਰਣ ਧੂੜ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਲੋਕ ਪਤੀਜੇ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀ ਕਲਯਾਨ ਹੋਈ)। ੫(ਇਸ ਲਈ) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਅਗੰਮ ਹੈ, ਇਥੇ ਮਰ ਮਰਕੇ (ਅਰਥਾਤ ਹੰਕਾਰ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮਰ ਕੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ) ਜੀਵੇ ਫੇਰ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ੬ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ ਘਰ ਕਰਕੇ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਨਾਮੇ ਕੀੜੇ ਵਾਂਗੂੰ ਅਚਰਜ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਭ੍ਰਿੰਗੀ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੭ਅਕਥ ਕਥਾ ਹੈ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕੇ ? (ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਰੀਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਫਲ ਇਕ ਓਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ)।

੨੦. [ਸੁਖ ਫਲ]।

੧ਚਾਰ ਵਰਨ ਮਿਲਿ ਸਾਧ ਸੰਗ ਚਾਰ ਚਵੱਕਾ ਸੋਲਹਿ ਜਾਣੈ।
੨ਪੰਜ ਸਬਦ ਗੁਰ ਸਬਦ ਲਿਵ ਪੰਜੂ ਪੰਜੇ ਪੰਜੀਹ ਲਾਣੈ।
੩ਛਿਅ ਦਰਸਣ ਇਕ ਦਰਸਣੋ ਛਿਅ ਛਕੇ ਛਤੀਹ ਸਮਾਣੈ।

[4]ਸਤ ਦੀਪ ਇਕ ਦੀਪਕੋ ਸਤ ਸਤੇ ਉਣਵੰਜਹਿ ਭਾਣੇ।
[5]ਅਸਟ ਧਾਤ ਇਕ ਧਾਤ ਕਰਿ ਅਠੂ ਅਠੇ ਚਉਹਠ ਮਾਣੇ।
[6]ਨਉ ਨਾਥ ਇਕ ਨਾਥ ਹੈ ਨਉ ਨਾਏ ਏਕਾਸੀਹ ਦਾਣੇ।
[7]ਦਸ ਦੁਆਰ ਨਿਰਧਾਰ ਕਰਿ ਦਾਹੋ ਦਾਹੇ ਸਉ ਪਰਵਾਣੇ।
[8]ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖਫਲ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣੇ ॥੨੦॥

[ਸੋਲਹ=ਸੋਲਾਂ ਕਲਾਂ=੧੦ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ, ੫ ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ੧ ਅੰਤਹਕਰਣ।]
[ਪੰਜੀਹ=੨੫ ਪਰਕਿਰਤਾਂ। ਲਾਣੈ=ਜਿੱਤੀਆਂ। ਛਤੀਹ=੩੬ ਆਸਣ ਜਾਂ]
[੩੬ ਪਖੰਡ ਜਿੱਤ ਲੀਤੇ। ਉਣਵੰਜਹਿ=ਉਣੰਜਾ ਪਉਣਾਂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ।]

[1]ਚਾਰੇ ਵਰਣ (ਖੱਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਦਿਕ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਚਾਰ ਗਣਾਂ ਹ ਕੇ ੧੬ ਕਲਾਂ ਸਪੰਨ ਜਾਣੇ ਗਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਹੈ ਓਹ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ੧੦ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ੫ ਪ੍ਰਾਣ ੧ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲੀਤਾ ਹੈ)। [2]ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ (ਦੀ ਥਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਜੋ ਲਿਵ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਪੰਜ ਗੁਣਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਪੰਝੀ ਪਰਕਿਰਤਾਂ) ਵਾਲੇ 'ਸਰੀਰ ਨੂੰ ('ਲਾਣੇ') ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। [3]ਛੀ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦਾ ਜੋ ਇਕ ਦਰਸ਼ਨ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ) ਹੋਏ, ਛੀ ਗੁਣਾਂ (ਅਰਥਾਤ) ਛੱਤੀ ਆਸਣ ਅਥਵਾ ਛੱਤੀ ਪਖੰਡ (ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ)। [4]ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਇਕ ਦੀਪਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤ) ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਸਤ ਸਾਤੇ ਉਣੰਜਾ (ਪੌਣਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਭਾਣੇ') ਹੁਕਮ ਵਿਖੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। [5]ਅੱਠਾਂ ਧਾਤਾਂ ਦੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਧਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਾਰਸ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਉਹ ਅੱਠੂ ਆਠੇ ਚੌਂਸਠ ਵਿਦਯਾ (ਦੇ ਆਨੰਦ) ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। [6]ਨਉਂ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਨਾਥ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਜੋ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਨਉਂ ਨਾਏਂ ਇਕਾਸੀ (ਖੰਡਾਂ ਦਾ) ਨਾਥ (ਬਣਦਾ) ਹੈ (ਭਾਵ ਨਵਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਇਕਾਸੀ (ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਜੇ ਗਯਾਨੀ 'ਇਕ' ਦੀ 'ਆਸਾ' ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ)। [7]ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਰਧਾਰ) ਵੱਸ ਕਰ ਲੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਪੂਰੇ ਦਾਹੂ ਦਾਹੇ ਸੌ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਖੇ ਆਏ ਹਨ, (ਭਾਵ ਪੂਰਣ ਜੋਗੀਸ਼ਰ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਖੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਖਤਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। [8]) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਫਲ ਦਾ ('ਚੋਜ') ਕੌਤਕ ('ਵਿਡਾਣੇ') ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ। (ਸੁਖ ਫਲ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀ)।

੨੧. [ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਿਮਾਂ]।

[1]ਸੌ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਸਿਖ ਸੰਤ ਇਕੋਤਰ ਸੌ ਸਤਿਗੁਰ ਅਬਿਨਾਸੀ।
[2]ਸਦਾ ਸਦੀਵ ਦੀਬਾਣ ਜਿਸ ਅਸਥਿਰ ਸਦਾ ਨ ਆਵੈ ਜਾਸੀ।
[3]ਇਕ ਮਨ ਜਿਨ੍ਹੈਂ ਧਿਆਇਆ ਕਾਟੀ ਗਲਹੁ ਤਿਸੈ ਜਮ ਫਾਸੀ।
[4]ਇਕੋ ਇਕ ਵਰਤਦਾ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਣਾਸੀ।
[5]ਬਿਨ ਦਰਸਨੁ ਗੁਰੁ ਮੂਰਤੋਂ ਭ੍ਰਮਤਿ ਫਿਰੈ ਲਖ ਜੂਨ ਚਉਰਾਸੀ।
[6]ਬਿਨ ਦੀਖਿਆ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਰਿ ਜਨਮੇ ਵਿਚਿ ਨਰਕ ਪਵਾਸੀ।
[7]ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਰਲਾ ਕੋ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮਾਸੀ।

੮ਬਿਨ ਗੁਰੁ ਓਟ ਨ ਹੋਰੁ ਕੋ ਸਚੀ ਓਟ ਨ ਕਦੇ ਬਿਨਾਸੀ।
੯ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਆਦਿ ਅੰਤ ਥਿਰੁ ਗੁਰੂ ਰਹਾਸੀ।
੧੦ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜ ਸਮਾਸੀ ॥੨੧॥

[ਸੰ ਵਿਚ ਵਰਤੇ=ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।]

੧ਸਿਖ ਸੰਤ ਸਾਰੇ ਸੌ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰ ਨਾਨਕ) ਜੀ (ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ) ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਉੱਪਰ ਸੌ (ਅਰਥਾਤ ਇਕੋਤਰ ਸੌ) ਕਹੀਦੇ ਹਨ। (ਅੱਗੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) । ੨ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਿਸ ਦਾ 'ਦੀਵਾਨ' (ਸਤਿਸੰਗ) ਹੈ (ਆਪ ਬੀ) ਸਦਾ ਸਥਿਰ, ਆਉਣ ਜਾਣ ਰਹਤ (ਆਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ) ਹਨ । ੩ਇਕਾਗਰ ਮਨ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਉਸ ਦੇ ਗਲੋਂ ਜਮ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਹੈ। ੪ਇਕੋ ਆਤਮਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੁਰਤ ਇਹ ਗਿਆਨ ਕਰਾਵੇਗਾ । ੫ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ, ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਖੇ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ੬ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ('ਦੀਖਿਆ') ਸਿਖਯਾ ਤੋਂ ਬਾਝ ਮਰਣ ਜਨਮ ਦੇ ਨਰਕ ਵਿਖੇ ਪਵੇਗਾ । ੭ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਕੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸਮਾਏਗਾ। ੮ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਓਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਹੋ ਸੱਚੀ ਓਟ ਹੈ) ਸੱਚੀ ਓਟ ਕਦੇ ਬਿਨਾਸੀ ਨਹੀਂ । ੯ਗੁਰੂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਆਦਿ ਅੰਤ ਵਿਚ ਥਿਰ ਗੁਰੂ ਰਹੇਗਾ । ੧੦ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਜੋ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਊ, ਸੋ ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਮਾਏਗਾ।

ਭਾਵ-ਇਸ ਵਾਰ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਤ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਸੇ ਅਰ ਸਨਾਤਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸੇ; ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, 'ਇਕ ਪਰਮੇਸੁਰ ਇਕ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਸੋ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸੇ, ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਪਦ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ । ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਗੁਰੂ ਕਰਨੇ ਪਏ, ਓਹ ਗੁਰੂ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮ ਗੁਰੂ ਸੇ, ਜੋ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਸੇ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈ।

੨੨. [ਮੂਲ ਵਰਣਨ]।

੧ਧਿਆਨ ਮੂਲ ਮੂਰਤ ਗੁਰੂ ਪੂਜ ਮੂਲ ਗੁਰੁ ਚਰਣ ਪੁਜਾਏ।
੨ਮੰਤ੍ਰ ਮੂਲ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਣਾਏ।
੩ਚਰਣੋਦਕ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਧੁਆਏ।
੪ਚਰਣਾਂਮ੍ਰਿਤ ਕਸਮਲ ਕਟੇ ਗੁਰੁ ਧੂਰੀ ਬੁਰੇ ਲੇਖ ਮਿਟਾਏ।
੫ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚਿ ਰਿਦੈ ਸਮਾਏ।
੬ਬਾਰਹ ਤਿਲਕ ਮਿਟਾਇ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖ ਤਿਲਕ ਨੀਸਾਣ ਚੜ੍ਹਾਏ।
੭ਰਹੁਰਾਸੀ ਰਹੁਰਾਸਿ ਏਹੁ ਇਕੋ ਜਪੀਐ ਹੋਰੁ ਤਜਾਏ।
੮ਬਿਨ ਗੁਰ ਦਰਸਣੁ ਦੇਖਣਾ ਭ੍ਰਮਤਾ ਫਿਰੇ ਠਉਰ ਨਹੀਂ ਪਾਏ।
੯ਬਿਨ ਗੁਰੁ ਪੂਰੇ ਆਇ ਜਾਏ ॥੨੨॥੪੦॥

[1]ਧਿਆਨ ਦਾ 'ਮੂਲ' (ਮੁੱਢ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰ ਮੂਰਤੀ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਧਿਆਨ ਹਨ), (ਤਿਹਾ ਹੀ) ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। [2]ਮੰਤਰਾ ਦਾ ਮੂਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੱਚਾ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਣਾਂਵਦਾ ਹੈ। [3]ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਧੋਂਦੇ ਹਨ ਓਹ ਚਰਣੋਦਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ। [4]ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ('ਕਸਮਲ') ਭਾਰੀ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂਰੀ ਖੋਟੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। [5](੧ਓ) ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ (ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਪੁ ॥ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ) ਇਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਗੁਰਮੰਤਰ) ਨੂੰ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਵੇ। [6]ਬਾਰਾਂ ਤਿਲਕ (ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੇ) ਮਿਟਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦਾ ਤਿਲਕ ਚੜ੍ਹਾਵੇ (ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਿਲਕ ਸੁਰਤ ਉੱਚੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਲਾਵੇ)। [7]ਹੋਰ ਰਹੁਰਾਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੀ 'ਰਹਿਰਾਸ' (ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ) ਜਾਣਕੇ ਇਸਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਹੋਰ (ਜਾਪ) ਛੱਡ ਦੇਵੇ (ਅਥਵਾ ਰਾਹੁ ਰੀਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕੋ ਰਾਹੁਰੀਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਜਾਪ ਛੱਡਕੇ ਇਕ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੇ)। [8]ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਥੋਂ ਜੋ ਹੋਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭਟਕਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਖਾਂਦਾ ਕਿਧਰੇ ਟਿਕਾਉ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। [9]ਬਿਨਾਂ ਪੂਰਣ ਗੁਰੂ ਦੇ (ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਖੇ) ਮਰਦਾ ਜੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ*।

ਭਾਵ–ਤਾਂਤੇ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰ, ਸਤਿਗੁਰ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਵੇ।

–o–

*ਕਈ ਲੋਕ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਲੀਵੀਂ ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਖ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ ਵਿਚ ੪੦ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਕ੍ਰਿਤ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :–

''ਵਾਰ ਚਾਲੀਸ ਰਚੋ ਤੁਮ ਪੂਰੀ ॥ ਜਾਕੇ ਪੜੇ ਹੋਇ ਭ੍ਰਮ ਦੂਰੀ ॥'' [ਧਿਆਇ ੪, ਅੰਕ ੩੬੩

ਚਾਲੀਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਖਯਾਲ ਤੇ ਬੋਲੀ ਸਭ ਪਹਿਲੀਆਂ ੩੯ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੀ ੪੦ ਵਾਰਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਮਝਣੀਆਂ ਠੀਕ ਹਨ।

ਵਾਰ ੪੧.

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕੀ* ।

†ਹਰਿ ਸੱਚੇ ਤਖਤ ਰਚਾਇਆ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾ।
ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚਿ ਸਿਧਾਂ ਖੇਲਾ।

---

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਐਉਂ ਬੀ ਹਨ–'ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਂ ੧੦ ॥"
ਪੁਨਾ:–"ਉਪਮਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥"
†ਛਾਪੇ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਇਹ ਇਬਾਰਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :–

"ਪ੍ਰਥਮ ੩੯ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜਾ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਹਨ, ਉਪਰੰਤ ੪੦ਵੀਂ ਵਾਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਛੇਕੜਲੀ ੧ ਵਾਰ ਹੋਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਹੋਯਾ ਹੈ ਤਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ।"

ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਯਤਨ ਵੀ ਹੋਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਇਸ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਐਉਂ ਪਾਠ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। "ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੇਂ ਕੀ ੧੦ ॥ ਬੋਲਣਾ ਗੁਰਦਾਸ ਭੱਲੇ ਜੀ ਕਾ ॥" ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਨੁਸਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਇਕ ਦੋਹਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਹੋਰ 'ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ' ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਹੈ, ਯਥਾ:–

ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਪੂਰਨ ਕੀਓ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਤ੍ਰੈ ਚਾਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਹਿਲੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਭੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਪੇਕੇ ਸਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਿਰਾਉ ਲਗਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜੋ ਤੀਜੇ, ਚੌਥੇ, ਪੰਜਵੇਂ ਤੇ ਛੀਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਵਾਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਚਨਾਂ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਚੌਰ ਬਰਦਾਰ 'ਕੀਰਤੀਏ' ਸਿੱਖ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ। ਤੀਸਰੇ ਭਾਈ ਬਹਿਲੋ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਮਸੰਦ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬਾਬਾ ਰਾਮਰਾਇ ਜੀ ਪਾਸ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਕੌਰ ਪਾਸ ਰਹੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗ ਕੇ ਆ ਟਿਕੇ। ਇਹ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਈ 'ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ' ਨਾਮੀ ਕਵੀ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਵਾਰ ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਖੇ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਉਥੇ ਇਕ ਦੋਹਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ ਐਉਂ ਹੈ:–

ਸੰਬਤ ਸਤਰਾਂ ਸੈ ਭਏ ਬਰਖ ਸਤਵੰਜਾ ਜਾਨ।
ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਪੂਰਨ ਕੀਓ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਗ੍ਰਿਥ ਪ੍ਰਮਾਨ।

[ਬਾਕੀ ਟੂਕ ਦੇਖੋ ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਹੇਠ]

ਗੁਰੂ ਦਾਸ* ਮਨਾਈ ਕਾਲਕਾ[੧] ਖੰਡੇ ਕੀ ਵੇਲਾ[੨]।
ਪੀਵਹੁ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡੇਧਾਰ[੩] ਹੁਇ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ[੪]।
ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਕੀਨੀ ਖਾਲਸਾ ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ[੫]।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ[੬]॥੧॥

ਸੱਚਾ ਅਮਰ[੭] ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਸੁਣ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ।
ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾਪ ਕਰਿ ਪੰਚ ਦੂਤ[੮] ਸੰਘਾਰੇ[੯]।
ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਢੋਈ[੧੦] ਨਾਂ ਲਹਿਨਿ ਜੋ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰੇ।
ਗੁਰਮੁਖਿ† ਮਥੇ ਉਜਲੇ ਸੱਚੇ ਦਰਬਾਰੇ।
ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਧਿਆਈਐ ਸਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ॥੨॥
ਹਉਮੈ‡ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਦੀ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸਬਾਈ।
ਇਕਿ ਆਪੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੀਤਿਓਨ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮ ਮਨਾਈ।

---

[੧]ਕਾਲਕਾ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਲਿੰਗ ਹੈ। ਅਲਿੰਗ ਨੂੰ ਹਰ ਲਿੰਗ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ, 'ਮਾਤਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੁਧ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਖੋ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰੁਤ ੩ ਅੰਸੂ ੧੨ ਦੇ ਅੰਤਲੀ ਟੂਕ। [੨]ਖੰਡੇ ਵੇਲੇ, ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ। [੩]ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਵਾਲਾ, ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ। [੪]ਸੁਖੀ। [੫]ਦੁਖੀ। [੬]'ਗੁਰ ਚੇਲਾ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਛਕਿਆ ਸੀ। [੭]ਹੁਕਮ [ਫਾ:, ਅਮਰ]। [੮]ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ। [੯]ਮਾਰੇ। [੧੦]ਆਸਰਾ।

*ਪਾ:-ਸਿਮਰ। †ਪਾ:-ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ। ‡ਪਾ:-ਹੁਕਮੈ।

[ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਟੂਕ]

ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਖੋਜ ਕੀਤਿਆਂ ਇਹ ਵਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਵਾਰ ਦੀ ਪਉੜੀ ੧੯ ਦੀ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸਤਰ "ਯਹ ਬਾਰਹ ਸਦੀ ਨਿਬੇੜ ਕਰ ਗੁਰ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ॥" ਇਹ ਤੁਕ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ੧੨ਵੀਂ ਸਦੀ ਹਿਜਰੀ ਨਿੱਬੜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੋ ੧੮੪੪ ਬਿਕਰਮੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੱਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਗਯਾਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਟੀਕਾ ਕੀਤੀਆਂ ਇਹ ਵਾਰਾਂ ਜਦ ਪਹਿਲੇ ਛਪੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਇਸ (ਦੀ ਚੌਥੀ) ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਗਯਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਤਾਂ ਕੋਰਿਆਂ ਸਫਿਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਹੈ, ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ ਹੋਯਾ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਯਾਯ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ਾਯਦ ਸਮੇਂ ਨੇ ਆਗਯਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੋ ਕੇ ਬੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਨਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਇਹ ਵਾਰ ਇਸ (ਚਉਥੀ) ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪ੍ਰਯਾਯ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਵਾਰ ਸੁਖੈਨ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀ ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਕਿ ਆਪੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਇਓਿ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਲਾਈ।
ਇਕਨਾ ਨੋ ਨਾਮੁ ਬਖਸਿਓਨ ਹੁਇ ਆਪ ਸਹਾਈ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਥਾ[1] ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੩॥

ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਤਿਨ ਭਾਈਆ[2] ਜਿਨਿ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗ।
ਮਨਮੁਖਿ ਛੁਟੜਿ ਕਾਮਣੀ[3] ਗੁਰਮੁਖ ਸੋਹਾਗ।
ਗੁਰਮੁਖੁ ਉਜਲ ਹੰਸੁ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਹੈ ਕਾਗ।
ਮਨਮੁਖ ਊਂਧੇ[4] ਕਵਲ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਜਾਗ।
ਮਨਮੁਖਿ ਜੋਨਿ ਭਵਾਈਅਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਮੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੪॥

ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਅਮਰ ਸਚੁ ਸਚੀ ਗੁਰਬਾਣੀ।
ਸਚੇ ਸੇਤੀ ਰੱਤਿਆ ਸੁਖ ਦਰਗਹ ਮਾਣੀ।
ਜਿਨਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚਾ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸੁਖ ਵਿਹਾਣੀ।
ਮਨਮੁਖਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਰੀਅਨ੍ਹਿ ਤਿਲ ਪੀੜੇ ਘਾਣੀ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਨਮ ਸਦਾ ਸੁਖੀ* ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੫॥

ਗੁਰਮੁਖ† ਨਾਮ ਅਮੋਲ ਹੈ ਵਡਭਾਗੀ ਸੁਣੀਐ।
ਸਤਿਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਾਈਐ ਨਿਤ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗੁਣੀਐ।
ਧਰਮ ਖੇਤ ਕਲਿਜੁਗ ਸਰੀਰ ਬੋਈਐ ਸੋ ਲੁਣੀਐ[5]।
ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸਚ ਨਿਆਉਂ ਪਾਣੀ ਜਿਉਂ ਪੁਣੀਐ।
ਵਿਚਿ ਸੰਗਤਿ ਸਚ ਵਰਤਦਾ ਨਿਤ ਨੇਹੁ‡ ਨਵੇਲਾ[6]।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੬॥

ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ[7] ਆਪ ਹੈ ਹੋਸੀ ਆਪੇ।
ਓਹੀ ਉਪਾਵਨਹਾਰ[8] ਹੈ ਗੁਰੁ ਸਬਦੀ ਜਾਪੇ[9]।
ਖਿਨ ਮਹਿ ਢਾਹਿ ਉਸਾਰਦਾ ਤਿਸੁ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੇ।
ਕਲੀਕਾਲ ਗੁਰੁ ਸੇਵੀਐ ਤਾਂ ਦੂਖ ਨ ਸੰਤਾਪੇ[10]।

---

[1]ਸਫਲਾ [2]ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। [3]ਛੁੱਟੜ ਇਸਤ੍ਰੀ। [4]ਉਲਟੇ। [5]ਵੱਢੀਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। [6]ਨਵਾਂ। (ਅ) ਨ+ਵੇਲਾ=ਵੇਲਾ (ਸਮਾਂ) ਨਹਾਂ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੋ ਸਦਾ ਵਰਤੇ। [7]ਸਰੂਪ। [8]ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਉਤਪਤ, ਕਰਨ ਵਾਲਾ। [9]ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ। [10]ਦੁਖ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ।

*ਪਾ:–ਸਕਾਰਥਾ। †ਪਾ:–ਸੱਚਾ। ‡ਪਾ:–ਅੰਤ ਬੋਓ।

ਸਭ ਜਗ* ਤੇਰਾ ਖੇਲ ਹੈ ਤੂੰ ਗੁਣੀ ਗਹੇਲਾ[੧]।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ॥੭॥

ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਨਭੈ† ਅਨੰਤ[੨] ਗੁਰੁ ਅੰਤ ਨ ਪਾਈਐ।
ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਅਗੰਮ ਆਦਿ‡ ਜਿਸ ਲਖੀ ਨ ਜਾਈਐ।
ਅਮਰ[੩] ਅਜਾਚੀ[੪] ਸਤਿਨਾਮੁ ਸਦ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ।
ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵੀਐ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ[੫] ਪਾਈਐ+।
ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਧਰ ਪ੍ਰਗਟਿਆ() ਹੈ ਏਕ ਅਕੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੮॥

ਅਬਿਨਾਸੀ[੬] ਅਨੰਤ[] ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ[੭] ਦਿਸਟਾਇਆ।
ਅਘਨਾਸੀ[੮] ਆਤਮ ਅਭੁਲ ਨਹੀਂ ਭੁਲੈ ਭੁਲਾਇਆ।
ਹਰਿਅਲਖ[੯] ਅਕਾਲ ਅਡੋਲ ਹੈ+ ਗੁਰ ਸਬਦ ਲਖਾਇਆ।
ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ ਅਲੇਪ[੧੦] ਹੈ ਜਿਸੁ ਲਗੈ ਨ ਮਾਇਆ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮ ਧਿਆਈਐ ਜਿਤੁ ਲੰਘੇ ਵਹੇਲਾ[੧੧]।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੯॥

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਰਹਰਿ[੧੨] ਨਿਧਾਨ[੧੩] ਨਿਰਵੈਰੁ ਧਿਆਈਐ।
ਨਾਰਾਇਣ ਨਿਰਬਾਣ[੧੪] ਨਾਥ ਮਨ ਅਨਦਿਨ[੧੫] ਗਾਈਐ।
ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣ ਦੁਖ ਦਲਤ ਜਪਿ ਨਰਕ ਨ ਜਾਈਏ।
ਦੇਨਹਾਰ ਦਇਆਲ ਨਾਥ ਜੋ ਦੇਇ ਸੁ ਪਾਈਐ।
ਦੁਖ ਭੰਜਨ[੧੬] ਸੁਖ ਹਰਿ ਧਿਆਨ ਮਾਇਆ ਰਚਿ ਖੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੧੦॥

ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ** ਪਰਮੇਸੁਰ ਦਾਤਾ।
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ[੧੭] ਪਰਮਾਤਮਾ ਸ੍ਰਬ ਅੰਤਰਿ ਜਾਤਾ [੧੮]।

---

[੧]ਸਮੁੰਦ੍ਰ। (ਅ) ਰੰਗ ਰਸ ਮੱਤਾ। [੨]ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। [੩]ਜੋ ਨਾ ਮਰੇ। [੪]ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਦੇਵੇ। (ਅ) ਸੰਪੰਨ, ਪੂਰਨ। [੫]ਮਨ ਇੱਛਤ। [੬]ਜੋ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। [੭]ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। [੮]ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ। [੯]ਜੋ ਲਖਿਆ ਨਾ ਸਕੇ। [੧੦]ਜੋ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। [੧੧]ਛੇਤੀ। [੧੨]ਨਰਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ। [੧੩]ਖਜ਼ਾਨਾ। [੧੪]ਬਾਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਮਾਇਆ ਅਤੀਤ। ਸ਼ੁਧ। [੧੫]ਰਾਤ ਦਿਨੇ। [੧੬]ਦੁਖ ਨਾਸ਼ਕ। [੧੭]ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। [੧੮]ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ।

*ਪਾ ਜੁਗ। †ਪਾ:–ਅੰਤਰ। ‡ਪਾ:--ਅਨੰਦ। +ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ--ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੀਐ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਪਾਈਐ। ()ਪਾ: ਅਨਿਕ ਭਾਂਤਿ ਹੁਇ ਪਸਰਿਆ। []ਪਾ:–ਪੁਰਖ
×ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ–ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਅਲਾਹ ਅਲਖ। **ਪਾ:--ਪੁਰਖ।

ਹਰਿ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ[੧] ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਬੇਅੰਤ ਬਿਧ ਤਾ[੨]।
ਬਨਵਾਰੀ ਬਖਸਿੰਦ ਆਪਿ ਆਪੇ ਪਿਤ ਮਾਤਾ।
ਇਹ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਅਮੋਲ ਹੈ ਮਿਲਨੇ ਕੀ ਵੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੧ ॥

ਭੈ ਭੰਜਨ ਭਗਵਾਨ ਭਜੋ ਭੈ ਨਾਸ਼ਨ ਭੋਗੀ।
ਭਗਤਵਛਲ[੩] ਭੈ ਭੰਜਨੋ ਜਪ ਸਦਾ ਅਰੋਗੀ।
ਮਨ ਮੋਹਨਿ ਮੂਰਤਿ ਮੁਕੰਦ[੪] ਪ੍ਰਭੂ ਜੋਗ ਸੰਜੋਗੀ।
ਰਸੀਆ ਰਖਵਾਲਾ ਰਚਨਹਾਰ ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਗੀ।
ਮਧੁਸੂਦਨ[੫] ਮਾਧੋ[੬] ਮੁਰਾਰਿ[੭] ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਖੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੧੨॥
ਲੋਚਾ ਪੂਰਨ[੮] ਲਿਖਨਹਾਰੁ ਲੇਖਕ ਲੇਖਾਰੀ।
ਹਰਿ ਲਾਲਨ[੯] ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ[੧੦] ਸਚ ਸਚਾ ਵਾਪਾਰੀ।
ਰਾਵਨਹਾਰ ਰਹੀਮ ਰਾਮ ਆਪੇ ਨਰ ਨਾਰੀ।
ਰਿਖੀਕੇਸ[੧੧] ਰਘੁਨਾਥ[੧੨] ਜਪਿ ਜਾਈਐ ਬਲਿਹਾਰੀ*।
ਪਰਮਹੰਸ[੧੩] ਭੈ ਤ੍ਰਾਸ ਨਾਸ ਜਪਿ ਰਿਦੇ ਸੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੩ ॥

ਪ੍ਰਾਨ ਮੀਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖੋਤਮ ਪੂਰਾ।
ਪੋਖਨਹਾਰਾ[੧੪] ਪਾਤਿਸਾਹ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨ ਊਰਾ।
ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਸਦ ਸਦਾ ਹਜੂਰਾ।
ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ† ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸੂਰਾ।,
ਅਨਦ ਬਿਨੋਦੀ ਜੀਅ ਜਪਿ ਸਚੁ ਸਚੀ ਵੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੪ ॥

ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਦਸਵਾਂ ਅਵਤਾਰਾ‡।

---

[੧]ਜਾਣਨ ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ। [੨]ਰਚਣਹਾਰ [੩]ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ। [੪]ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ। [੫]ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਯ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੂਰ। (ਅ) ਕਰਮ ਨਾਸ਼ਕ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। [੬]ਮਾਧਵ=ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੁਆਮੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। [੭]ਅਗਜਾਨ ਅਥਵਾ ਹੰਕਾਰ ਨਾਸ਼ਕ। [੮]ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨਹਾਰਾ। [੯]ਪਿਆਰਾ। [੧੦]ਰੰਗ ਰਸ ਰੱਤਾ। (ਅ) ਅਤਿ ਉੱਜਲ। [੧੧]ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤੀ। [੧੨]ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਸੁਆਮੀ। [੧੩]ਪਰਮਾਤਮਾ। [੧੪]ਪਾਲਣਹਾਰਾ।

*ਪਾ: ਰਿਖੀ ਕੇਸ ਰਘੁਨਾਥ ਰਾਇ ਜਪੀਏ ਬਨਵਾਰੀ।

†ਪਾ:--ਪ੍ਰਗਟ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਿਤਮਾਉ।

‡ਓਹ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਹੁਇ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਦਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰਾ।

ਜਿਨ ਅਲਖ ਅਪਾਰ* ਨਿਰੰਜਨਾ ਜਪਿਓ ਕਰਤਾਰਾ।
ਨਿਜ ਪੰਥ ਚਲਾਇਓ† ਖਾਲਸਾ ਧਰਿ[1] ਤੇਜ ਕਰਾਰਾ।
ਸਿਰ ਕੇਸ ਧਾਰਿ ਕਰ[2]‡ ਖੜਗ ਕੋ ਸਭ ਦੁਸਟ ਪਛਾਰਾ।
ਸੀਲ ਜਤ ਕੀ ਕਛ ਪਹਿਰਿ ਪਕੜਿਓ ਹਥਿਆਰਾ।
ਸਚ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜੀਤਿਓ ਰਣ ਭਾਰਾ।
ਸਭ ਦੈਤ ਅਰਿਨਿ[3] ਕੋ ਘੇਰ ਕਰਿ ਕੀਜੈ ਪਰਿਹਾਰਾ[4]।
ਜਬ ਸਹਿਜੇ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਜਗਤ ਮੈਂ ਗੁਰੁ ਜਾਪ ਅਪਾਰਾ।
ਯੋਂ ਉਪਜੇ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀਏ[5] ਨੀਲੰਬਰ [6]ਧਾਰਾ।
ਤੁਰਕ ਦੁਸਟ ਸਭ ਛੈ[7] ਕੀਏ ਹਰਿਨਾਮ ਉਚਾਰਾ।
ਤਿਨ ਆਗੈ ਕੋਇ ਨ ਠਹਿਰਿਓ ਭਾਗੇ ਸਿਰਦਾਰਾ।
ਜਹ ਰਾਜੇ ਸ਼ਾਹ ਅਮੀਰੜੇ ਹੋਏ ਸਭ ਛਾਰਾ[8]।
ਫਿਰ ਸੁਨ ਕਰਿ ਐਸੀ ਧਮਕ ਕੋ ਕਾਂਪੇ ਗਿਰਿ ਭਾਰਾ।
ਤਬ ਸਭ ਧਰਤੀ ਹਲਚਲ ਭਈ[9] ਛਾਡੇ 'ਘਰ ਬਾਰਾ।
ਇਉਂ ਐਸੇ ਦੁੰਦ[10] ਕਲੇਸ਼ ਮੈਂ ਥਪਿਓ ਸੰਸਾਰਾ।
ਤਹਿੰ ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੋ ਹੈ ਨਹੀਂ ਭੈ ਕਾਟਨਹਾਰਾ।
ਗਹਿ ਐਸੇ ਖੜਗ ਦਿਖਾਇਅਨ ਕੋ ਸਕੈ ਨ ਝੇਲਾ[11]।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ॥੧੫॥

ਗੁਰੁਬਰ ਅਕਾਲ[12] ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੋਂ ਉਪਜਿਓ ਬਿਗਿਆਨਾ[13]।
ਤਬ ਸਹਿਜੇ ਰਚਿਓ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਬਤ ਮਰਦਾਨਾ।
ਇਉਂ ਉਠੇ ਸਿੰਘ ਭਭਕਾਰਕੇ[14] ਸਭ ਜਗ ਡਰਪਾਨਾ।
ਮੜੀ ਦੇਵਲ[15] ਗੋਰ[16] ਮਸੀਤ ਢਾਹਿ ਕੀਏ ਮੈਦਾਨਾ।
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਫੁਨ ਮਿਟੀ ਕੁਰਾਨਾ।
ਬਾਂਗ ਸ਼ਲਾਤ[17] ਮਿਟਾਇ ਕਰਿ ਮਾਰੇ ਸੁਲਤਾਨਾ।
ਮੀਰ ਪੀਰ ਸਭ ਛਪਿ ਗਏ ਮਜ਼ਬੋਂ ਉਲਟਾਨਾ।
ਮਲਵਾਨੇ ਕਾਜ਼ੀ ਫਿਰਿ ਥਕੇ ਕੁਛ ਮਰਮ[18] ਨ ਜਾਨਾ।

---

[1]ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ। [2]ਹੱਥ ਵਿਚ (ਫੜਕੇ)। [3]ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਰੂਪੀ ਵੈਰੀਆਂ। [4]ਨਾਸ਼। [5]ਸੂਰਮੇ, ਯੋਧੇ। [6]ਨੀਲੇ ਵਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰਕੇ। [7]ਨਾਸ਼। [8]ਖੇਹ, ਨਾਸ਼। [9]ਡੋਲ ਗਈ। [10]ਦੁੱਖ, ਹਲਾਚਲੀ। [11]ਕੋਈ ਝੱਲ ਨਾ ਸਕਿਆ। [12]ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਤਿਗੁਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। [13]ਆਤਮ ਗਿਆਨ। [14]ਗੱਜਕੇ। [15]ਦੇਵਾਲਯ। ਉਹ ਥਾਂ ਜਿੱਥੇ ਮੂਰਤਾਂ ਰਖਕੇ ਪੂਜੀਆਂ ਜਾਣ। ਦੇਵੀ ਆਲਯ=ਦੇਵੀ ਦਾ ਮੰਦਰ। [16]ਕਬਰਾਂ। [17]ਬਾਂਗ ਦਰੂਦ ਆਦਿਕ। [18]ਭੇਦ।

*ਪਾ:-ਅਕਾਲ। †ਪਾ:-ਰਚਾਇਓ। ‡ਪਾ:-ਗਹਿ।

ਲਖ ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਹਮਨ ਜੋਤਕੀ ਬਿਖਰਸ[੧] ਉਰਝਾਨਾ[੨]।
ਫੁਨ ਪਾਥਰ ਦੇਵਲ ਪੂਜਿਕੈ ਅਤਿਹੀ ਭਖਲਾਨਾ[੩]*।
ਇਉਂ ਦੋਨੋਂ ਫਿਰਕੇ ਕਪਟ ਮੈਂ ਰਚ ਰਹ ਨਿਦਾਨਾ[੪]।
ਇਹ ਤੀਸਰ ਮਜ਼ਹਬ ਖਾਲਸਾ ਉਪਜਿਓ ਪਰਧਾਨਾ[੫]।
ਜਿਨ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੋਂ ਗਹਿ ਖੜਗ ਦਿਖਾਨਾ।
ਤਿਹ ਸਭ ਦੁਸਟਨ† ਕਉ ਛੇਦਿਕੈ ਅਕਾਲ ਜਪਾਨਾ।
ਫਿਰ ਐਸਾ ਹੁਕਮ ਅਕਾਲ ਕਾ ਜਗ ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਟਾਨਾ।
ਤਬ ਸੁੰਨਤ ਕੋਇ ਨ ਕਰਿ ਸਕੈ ਕਾਂਪਿਓ ਤੁਰਕਾਨਾ।
ਇਉਂ ਉੱਮਤ ਸਭ ਮੁਹੰਮਦੀ ਖਪਿ ਗਈ ਨਿਦਾਨਾ[੬]।
ਤਬ ਫਤੇ ਡੰਕ ਜਗ ਮੈਂ ਘੁਰੇ[੭] ਦੁਖ ਦੁੰਦ ਮਿਟਾਨਾ।
ਇਉਂ ਤੀਸਰ ਪੰਥ ਰਚਾਇਅਨ‡ ਵਡ ਸੂਰ ਗਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੧੬॥

ਜਗੇ ਸਿੰਘ ਬਲਵੰਤ ਬੀਰ ਸਭ ਦੁਸਟ ਖਪਾਏ।
ਦੀਨ ਮੁਹੰਮਦ ਉਠ ਗਇਓ ਹਿੰਦਕ[੮] ਠਹਿਰਾਏ।
ਤਹਿ ਕਲਮਾ ਕੋਇ ਨ ਪੜ੍ਹਿ ਸਕੈ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿਕਰੁ[੯] ਅਲਾਏ।
ਨਿਵਾਜ਼ ਦਰੂਦ ਨ ਫਾਤਿਹਾ ਨਹ ਲੰਡ ਕਟਾਏ[੧੦]।
ਯਹ ਰਾਹ ਸ਼ਰੀਅਤ ਮੇਟ ਕਰਿ ਮੁਸਲਮ ਭਰਮਾਏ।
ਗੁਰੂ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਸਭਨ ਕਉ ਸਚ ਖੇਲ ਰਚਾਏ।
ਨਿਜ ਦੋਹੀ ਫਿਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਅੱਕਾਲ ਜਪਾਏ।
ਸਭ ਜਗ ਤਿਨਹੂੰ ਘੇਰ+ਕਰਿ ਤੁਰਕਾ ਚੁਣਿ ਖਾਏ।
ਫਿਰ ਸੁਖ ਉਪਜਾਏ ਜਗਤ ਮੈਂ ਸਭ ਦੁਖ ਬਿਸਰਾਏ।
ਨਿਜ ਸੂਰੇ ਸਿੰਘ ਵਰਿਆਮੜੇ ਬਹੁ ਲਾਖ ਜਗਾਏ।
ਤਹਿ ਨਿਰਭਉ ਰਾਜ ਕਮਾਇਅਨੁ ਸਚ ਅਦਲ ਚਲਾਏ।
ਇਉਂ ਕਲਿਜੁਗ ਮੈਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿ ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤਾਏ।
ਸਭ ਤੁਰਕ ਮਲੇਛ ਖਪਾਇ ਕਰਿ ਸਚ ਬਣਤ ਬਨਾਏ।
ਤਬ ਸਕਲ ਜਗਤ ਕਉ ਸੁਖ ਦੀਓ ਦੁਖ ਮਾਰਿ ਹਟਾਏ।

---

[੧]ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਵਿਚ। [੨]ਫਸ ਗਏ। [੩]ਭੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। (ਅ) ਬਰੜਾਏ। [੪]ਅਤਿ ਹੀ। (ਅ) ਮੂਰਖ ਹੋਕੇ। [੫]ਸ਼ਰੋਮਣੀ। [੬]ਅੰਤ ਨੂੰ। [੭]ਵੱਜੇ। [੮]ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਾਲੇ। [੯]ਕਲਮੇਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। [੧੦]ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਸਚੇ ਉਠ ਗਏ। *ਪਾ:-ਭਰਮਾਨਾ।

†ਪਾ:-ਦੁਸ਼ਮਨ। ‡ਪਾ:-ਚਲਾਇਅਨ। +ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਲੂਟ।

ਇਉਂ ਹੁਕਮ ਭਇਓ ਕਰਤਾਰ ਕਾ ਸਭ ਦੂੰਦ ਮਿਟਾਏ।
ਤਬ ਸਹਜੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸ ਗਾਏ।
ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਮਰਦ ਅਗੰਮੜਾ[1] ਵਰੀਆਮ[2] ਇਕੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ॥ ੧੭ ॥

ਨਿਜ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀਨੋ ਉਜੀਆਰਾ।
ਝੂਠ ਕਪਟ ਸਭ ਛੈ ਭਇਓ ਸਚ ਸਚ ਵਰਤਾਰਾ।
ਫਿਰ ਜੱਗ ਹੋਮ ਠਹਿਰਾਇਕੈ ਨਿਜ ਧਰਮ ਸਵਾਰਾ।
ਤੁਰਕ ਦੂੰਦ ਸਭ ਉਠ ਗਇਓ ਰਚਿਓ ਜੈਕਾਰਾ।
ਜਹ ਉਪਜੇ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂਬਲੀ ਖ਼ਾਲਸ ਨਿਰਧਾਰਾ।
ਸਭ ਜਗ ਤਿਨਹੂੰ ਬਸ ਕੀਓ ਜਪ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ।
ਗੁਰ ਧਰਮ ਸਿਮਰ ਜਗ ਚਮਕਿਓ* ਮਿਟਿਓ ਅੰਧਿਆਰਾ।
ਤਬ ਕੁਸਲ ਖੇਮ ਆਨੰਦ ਸਿਉਂ[3] ਬਸਿਓ ਸੰਸਾਰਾ।
ਹਰਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤਰ ਅਗੰਮ ਜਗ ਤਾਰਨ ਹਾਰਾ।
ਜੋ ਸਿਮਰਹਿ ਨਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਦਰਬਾਰਾ।
ਸਭ ਪਕੜੇ ਚਰਨ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਛਾਡੇ ਜੰਜਾਰਾ।
ਨਾਤਰੁ ਦਰਗਹ ਕੁਟੀਅਨ ਮਨਮੁਖਿ ਕੂੜਿਆਰਾ।
ਤਹ ਛੂਟੇ†ਸੋਈ ਜੁ ਹਰਿ ਭਜੇ ਸਭ ਤਜੇ ਬਿਕਾਰਾ।
ਇਸ ਮਨ ਚੰਚਲ ਕਉ ਘੇਰ ਕਰਿ ਸਿਮਰੇ ਕਰਤਾਰਾ।
ਤਬ ਪਹੁਚੇ ਹਰਿ ਹੁਕਮ ਸਿਉਂ ਨਿਜ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰਾ।
ਫਿਰ ਇਉ ਸਹਿਜੇ ਭੇਟੈ ਗਗਨ ਮੈਂ[4]‡ ਆਤਮ ਨਿਰਧਾਰਾ।
ਤਬ ਵੈ ਨਿਰਖੈਂਗੇ ਸੁਰਗ ਮਨ** ਆਨੰਦ ਸੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੮ ॥

ਵਹ ਉਪਜਿਓ ਚੇਲਾ ਮਰਦ ਕਾ ਮਰਦਾਨ ਸਦਾਏ।
ਜਿਨਿ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕਉ ਜੀਤ ਕਰਿ ਨੀਸਾਨ[5] ਝੁਲਾਏ।
ਤਬ ਸਿੰਘਨ ਕਉ ਬਖਸ ਕਰਿ ਬਹੁ ਸੁਖ ਦਿਖਲਾਏ।
ਫਿਰ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੇ ਊਪਰੇ ਹਾਕਮ ਠਹਿਰਾਏ।
ਤਿਨਹੂੰ ਜਗਤ ਸੰਭਾਲ ਕਰਿ ਆਨੰਦ ਰਚਾਏ।
ਤਹ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਅਕਾਲ ਕਉ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਏ।

[1]ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ, ਅਗੰਮ। [2]ਅਤਿਰਥੀ ਯੋਧਾ, ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਾ। [3]ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ ਤੇ ਆਨੰਦ ਨਾਲ। [4]ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ। (ਅ) ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ। ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ। [5]ਝੰਡੇ। *ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ–ਜਗਮਗ ਚਮਕਜੋ।

†ਪਾ:–ਪਹੁਚੇ। ‡ਪਾ:–ਮਨ। **ਪਾ:–ਮੈਂ।

ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਜ਼ੀ[1] ਸਬਲ[2] ਜਿਨਿ ਸਿੰਘ ਜਗਾਏ ।
ਤਬ ਭਇਓ ਜਗਤ ਸਭ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮਨ ਮੁਖ ਭਰਮਾਏ ।
ਇਉਂ ਉਠ ਭਬਕੇ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਸਤਰ ਝਮਕਾਏ ।
ਤਬ ਸਬ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਛੇਦ ਕਰਿ ਆਕਾਲ ਜਪਾਏ ।
ਸਭ ਛੱਤ੍ਰਪਤੀ[3] ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਹਤੇ ਕਹੂੰ ਟਿਕਨਿ ਨ ਪਾਏ ।
ਤਬ ਜਗ ਮੈਂ ਧਰਮ ਪ੍ਰਗਾਸਿਓ ਸਚੁ ਹੁਕਮ ਚਲਾਏ ।
ਯਹ ਬਾਰਹ ਸਦੀ ਨਿਬੇੜ ਕਰਿ ਗੁਰ ਫ਼ਤੇ ਬੁਲਾਏ ।
ਤਬ ਸਭ ਦੁਸਟਾ ਸਹਿਜੇ ਖਪੇ ਛਲ ਕਪਟ ਉਡਾਏ ।
ਇਉਂ ਹਰਿ ਅਕਾਲ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੈਂ ਰਣ ਜੁੱਧ ਮਚਾਏ ।
ਤਬ ਕੂਦੇ ਸਿੰਘ ਭੁਜੰਗੀਏ ਦਲ ਕਟਕ[4] ਉਡਾਏ ।
ਇਉਂ ਫ਼ਤੇ ਭਈ ਜਗ ਜੀਤ ਕਰਿ ਸਚ ਤਖ਼ਤ ਰਚਾਏ ।
ਬਹੁ ਦੀਓ ਦਿਲਾਸਾ ਜਗਤ ਕੋ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਦਿੜਾਏ ।
ਤਬ ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸੁਖੀਆ ਭਈ ਦੁਖ ਦਰਦ ਗਵਾਏ ।
ਫਿਰ ਸੁਖ ਨਿਹਚਲ ਬਖਸ਼ਿਓ ਜਗਤ ਭੈ* ਤ੍ਰਾਸ ਚੁਕਾਏ ।
ਗੁਰਦਾਸ ਖੜਾ ਦਰ ਪਕੜਿ ਕੈ ਇਉਂ ਉਚਰਿ ਸੁਣਾਏ ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੰਜਾਲ ਤੇ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਛਡਾਏ ।
ਜਬ ਹਉ ਦਾਸਨ ਕੋ ਦਾਸਰਾ[5] ਗੁਰ ਟਹਿਲ ਕਮਾਏ ।
ਤਬ ਛੂਟੇ ਬੰਧਨ ਸਕਲ ਫੁਨ ਫਿਰਿ ਨਰਕ ਨ ਜਾਏ ।
ਹਰਿਦਾਸਾਂ ਚਿੰਦਿਆ[6] ਸਦਾ ਸਦਾ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾ ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥ ੧੯ ॥

ਸੰਤ ਭਗਤ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਹਹਿ ਜਗ ਤਾਰਨ ਆਏ ।
ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜਗਤ ਮੈਂ ਗੁਰੁ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਾਏ ।
ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਸਾਧ ਕਰਿ ਗੁਰ ਭਗਤਿ ਕਮਾਏ ।
ਤਹਿ ਸੇਵਕ ਸੋ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜਾਏ† ।
ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਫੁਨ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਚੁਕਾਏ ।
ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਘਟਿ ਸਾਧ ਹਰਿ ਪਉਣਾ ਠਹਿਰਾਏ ।
ਤਬ ਖਟ ਚਕਰਾ ਸਹਿਜੇ ਖਿੜੇ, ਗਗਨਾ ਘਰਿ ਛਾਏ ।
ਨਿਜ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਕੈ ਆਨੰਦ ਲਿਵ ਲਾਏ ।
ਤਬ ਦਰਗਹ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਪਤਿ ਸਿਉਂ ਘਰਿ ਜਾਏ ।
ਕਲੀਕਾਲ ਮਰਦਾਨ ਮਰਦ ਨਾਨਕ ਗੁਨ ਗਾਏ ।

---

[1]ਧਰਮ ਪਿਛੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਾ । [2]ਬਲਵਾਨ । [3]ਨਵਾਬ ਆਦਿ । [4]ਸੈਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ । [5]ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ । [6]ਚਾਹਿਆ, ਇੱਛਿਆ, ਲੋੜਿਆ ।

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ–ਮੈਂ । †ਪਾ:–ਧਿਆਏ ।

ਯਹ ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਜੋ ਪੜੈ ਅਮਰਾਪਦ[1] ਪਾਏ।
ਤਹ ਦੂਖ ਸੰਤਾਪ ਨ ਕਛੂ ਲਗੈ ਆਨੰਦ ਵਰਤਾਏ।
ਫਿਰ ਜੋ ਚਿਤਵੈ ਸੋਈ ਲਹੈ ਘਟਿ ਅਲਖ ਲਖਾਏ[2]।
ਤਬ ਨਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਵਾਰ ਕਉ ਮੁਖ ਪਾਠ ਸੁਨਾਏ।
ਸੋ ਲਹੈ ਪਦਾਰਥ ਮੁਕਤਿ ਪਦ ਚੜਿ ਗਗਨ ਸਮਾਏ।
ਤਬ ਕਛੂ ਨ ਪੂਛੇ* ਜਮ ਧਰਮ[3] ਸਭ ਪਾਪ ਮਿਟਾਏ।
ਤਬ ਲਗੈ ਨ ਉਸ ਜਮ ਡੰਡ ਦੂਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇ ਦੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ ॥੨੦॥

ਹਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ†।
ਅੰਗਦ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਅਲਖ ਲਖਾਇਆ‡।
ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਹਲ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਓ।
ਦੁਤੀਏ ਅੰਗਦ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇਓ।
ਤੀਸਰ ਮਹਲ ਅਮਰ ਪਰਧਾਨਾ+।
ਜਿਨ ਘਟ ਮਹਿ ਨਿਰਖੇ[4] ਹਰਿ ਭਗਵਾਨਾ।
ਜਲ ਭਰਿਓ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਦੁਆਰੇ।
ਤਬ ਇਹ ਪਾਇਓ ਮਹਲ[5] ਅਪਾਰੇ।
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਚਉਥੇ ਪਰਗਾਸਾ।
ਜਿਨਿ ਰਟੇ ਨਿਰੰਜਨ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸਾ।
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪੰਚਮ ਠਹਿਰਾਇਓ।
ਜਿਨ ਸ਼ਬਦ ਸੁਧਾਰ ਗਰੰਥ ਬਣਾਇਓ।
ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾਇ ਉਚਾਰ ਸੁਨਾਇਆ।
ਤਬ ਸਰਬ ਜਗਤ ਮੈਂ ਪਾਠ ਰਚਾਇਆ।
ਕਰਿ ਪਾਠ ਗ੍ਰੰਥ ਜਗਤ ਸਭ ਤਰਿਓ।
ਜਿਹ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਚਰਿਓ।
ਗੁਰ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਖਸਟਮ ਅਵਤਾਰੇ।
ਜਿਨਿ ਪਕੜ ਤੇਗ ਬਹੁ ਦੁਸਟ ਪਛਾਰੇ।
ਇਉ ਸਭ ਮੁਗਲਨ ਕਾ ਮਨ ਬਉਰਾਨਾ।
ਤਬ ਹਰਿ ਭਗਤਨ ਸੋ ਦੂੰਦ ਰਚਾਨਾ।
ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ** ਗੁਰਦਾਸ . ਪੁਕਾਰਾ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥੨੧॥

---

[1]ਮੁਕਤੀ ਪਦਵੀ। [2]ਹਿਰਦੇ ਵਿਖੇ ਅਲੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ) ਲਖ ਲਏਗਾ।
[3]ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਯਮਦੂਤ ਤੇ ਧਰਮ ਰਾਜ। [4]ਦੇਖੇ। [5]ਰੁਤਬਾ, ਮਰਤਬਾ, ਦਰਜਾ।
*ਪਾ:-ਪੂਜੇ। †ਪਾ:-ਰਚਾਯੰ। ‡ਪਾ:-ਲਖਾਯੰ। +ਪਾ:-ਪਦ ਧਿਆਨਾ। **ਪਾ:-ਹੀ।

ਸਪਤਮ ਮਹਿਲ ਅਗਮ ਹਰਿਰਾਇਆ।
ਜਿਨ ਸੁੰਨ ਧਿਆਨ ਕਰਿ ਜੋਗ ਕਮਾਇਆ।
ਚੜ ਗਗਨ ਗੁਫਾ ਮਹਿ ਰਹਿਓ ਸਮਾਈ।
ਜਹਿ ਬੈਠ ਅਡੋਲ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਈ।
ਸਭ ਕਲਾ ਖੈਂਚ ਕਰਿ ਗੁਪਤ ਰਹਾਯੰ।
ਤਹਿ ਅਪਨ ਰੂਪ ਕੋ ਨਹਿੰ ਦਿਖਲਾਯੰ।
ਇਉਂ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਗੁਬਾਰ ਮਚਾਇਓ।
ਤਹ ਦੇਵ ਅੰਸ ਕੋ ਬਹੁ ਚਮਕਾਇਓ।
ਹਰਿਕਿਸਨ ਭਯੋ ਅਸਟਮ ਬਲਬੀਰਾ।
ਜਿਨ ਪਹੁੰਚ ਦਹੇਲੀ[1] ਤਜਿਓ ਸਰੀਰਾ।
ਬਾਲ ਰੂਪ ਧਰਿਓ ਸ੍ਵਾਂਗ ਰਚਾਇ।
ਤਬ ਸਹਿਜੇ ਤਨ ਕੋ ਛੋਡਿ ਸਿਧਾਇ।
ਇਉ ਮੁਗਲਨ ਸੀਸ ਪਰੀ ਬਹੁ ਛਾਰਾ।
ਵੇ ਖੁਦ ਪਤਿ ਸੋ[2] ਪਹੁੰਚੇ ਦਰਬਾਰਾ।
ਔਰੰਗੇ ਇਹ ਸਾਦ ਰਚਾਇਓ।
ਤਿਨ ਅਪਨਾ ਕੁਲ ਸਭ ਨਾਸ ਕਰਾਇਓ†।
ਇਉਂ ਠਹਿਕ ਠਹਿਕ ਮੁਗਲਾਂ ਸਿਰ ਝਾਰੀ।
ਫੁਨ ਹੋਏ ਪਾਪੀ ਵਹੁ ਨਰਕ ਸਿਧਾਰੀ।
ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ‡ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥੨੨॥

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਭ ਕੇ ਸ਼ਿਰ ਤਾਜਾ।
ਜਿਸ ਕਉ ਸਿਵਰਿ ਸਰੇ ਸਭ ਕਾਜਾ।
ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੁਆਂਗ ਰਚਾਇਅੰ।
ਜਿਹ ਅਪਨ ਸੀਸ ਦੇ ਜਗ ਠਹਰਾਯੰ।
ਇਸ ਬਿਧਿ ਮੁਗਲਣ ਕੋ ਭਰਮਾਇਓ।
ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪਨਾ ਬਲ ਨ ਜਨਾਇਓ।
ਪ੍ਰਭੁ ਹੁਕਮ ਬੁਝਿ ਪਹੁੰਚੇ ਦਰਬਾਰਾ।
ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਨੀ ਮਿਹਰ ਅਪਾਰਾ।
ਇਹ ਮੁਗਲਨ ਕੋ ਦੋਖ ਲਗਾਨਾ।
ਹੋਇ ਖਰਾਬ ਖਪਿ ਗਏ ਨਿਦਾਨਾ।
ਇਉ ਨਉ ਮਹਿਲੋਂ ਕੀ ਜੁਗਤਿ ਸੁਨਾਈ।

[1]ਦਿੱਲੀ। [2]ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸ। (ਅ) ਆਪ ਇਜ਼ਤ ਨਾਲ।
†ਇਸ ਤੋਂ ਬੀ ਸਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਵੰਸ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ‡ਪਾ:-ਹੀ।

ਜਿਹ ਕਰਿ ਸਿਮਰਨ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਰਚਾਈ।
ਹਰਿ ਭਗਤ ਰਚਾਇ ਮੁਗਲ ਪਰਹਾਰੇ*
ਤਬ ਸਭ ਜਗ ਮੈਂ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਜੈਕਾਰੇ।
ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ† ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੩ ॥

ਓਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਸਵਾਂ ਅਵਤਾਰਾ।
ਜਿਨ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅਚਿੰਤ‡ ਸੁਧਾਰਾ।
ਤੁਰਕ ਦੁਸਟ ਸਭ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰੇ।
ਸਭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੀਨੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰੇ।
ਜੋ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂ ਬਲਬੀਰਾ।
ਤਿਨ ਆਗੇ ਕੋਈ ਧਰੇ ਨ ਧੀਰਾ।
ਫਤੇ ਭਈ ਦੁਖ ਦੂੰਦ ਮਿਟਾਏ।
ਤਹਿ ਹਰਿ ਅਕਾਲ ਕਾ ਜਾਪ ਜਪਾਏ।
ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਹਲ ਸਿਮਰਿਓ ਕਰਤਾਰਾ।
ਤਬ ਸਭ ਧਰਤੀ ਕੋ ਲੀਓ ਉਬਾਰਾ।
ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ਨਰੂ ਸਭ ਤਾਰੇ।
ਜਬ ਆਗਿਆ ਕੀਨੀ ਅਲਖ ਅਪਾਰੇ।
ਇਉਂ ਸੰਤ ਭਗਤ ਕਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਯੰ।
ਜਹ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਯੰ।
ਯੋਂ ਕਰਿ ਹੈ† ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੪ ॥

ਤੂੰ ਹੈ ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਵਾ।
ਜਿਹ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸ਼ਨੁ ਸ਼ਿਵ ਲਖੈ ਨ ਭੇਵਾ।
ਤੁਮ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਗਹਰ ਗੰਭੀਰੇ।
ਤੁਮ ਚਰਨਨ ਸੋਂ ਬਾਂਧੋਂ ਧੀਰੇ।
ਅਬ ਗਹਿ ਪਕਰਿਓ ਤੁਮਰਾ ਦਰਬਾਰਾ।
ਜਿਉਂ ਜਾਨਹੁ ਤਿਉਂ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ।
ਹਮ ਕਾਮੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਅਤਿ ਕੂੜਿਆਰੇ।
ਤੁਮ ਹੀ ਠਾਕੁਰ ਬਖਸਨ ਹਾਰੇ।
ਨਹੀ ਤੁਮ ਬਿਨ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਮਾਰਾ।
ਜੋ ਕਰਿ ਹੈ ਹਮਰਾ ਨਿਸਤਾਰਾ**।
ਤੁਮ ਅਗਮ ਅਡੋਲ ਅਤੋਲ ਮੁਰਾਰੇ।
ਸਭ ਜਗ ਕੀ ਕਰਿ ਹੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੇ।

*ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ-ਨਿਸਤਾਰੇ। †ਪਾ:-ਹੀ। ‡ਪਾ:-ਅਜੀਤ। **ਪਾ:-ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਾ।

ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ[1] ਹੁਕਮ ਤੁਮਾਰਾ।
ਤੁਮ ਕਉ ਸਿਮਰਿ ਤਰੇ ਸੰਸਾਰਾ।
ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ* ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੫ ॥

ਤੁਮ ਅਛਲ[2] ਅਛੇਦ[3] ਅਭੇਦ[4] ਕਹਾਯੰ।
ਜਿਹ ਬੈਠਿ ਤਖਤ ਪਰ ਹੁਕਮ ਚਲਾਯੰ।
ਤੁਝ ਬਿਨ ਦੂਸਰਿ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ।
ਤੁਮ ਏਕ ਹੀ ਏਕ ਨਿਰੰਜਨ ਸੋਈ।
ਓਅੰਕਾਰ ਧਰਿ ਖੇਲ ਰਚਾਯੰ।
ਤੁਮ ਆਪ ਅਗੋਚਰ[5] ਗੁਪਤ ਰਹਾਯੰ।
ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਰਾ ਖੇਲ ਅਗੰਮ ਨਿਰਧਾਰੇ[6]।
ਤੁਮ ਸਭ ਘਟ ਭੀਤਰ ਸਭ ਤੇ ਨਯਾਰੇ।
ਤੁਮ ਐਸੋ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਬਨਾਇਓ।
ਇਹ ਸਭ ਜਗ ਝੂਠੇ ਧੰਧੇ ਖਪਾਇਓ†।
ਬਿਨ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਛੂਟੇ ਨ ਕੋਈ।
ਤੁਮ ਕੋ ਭਜੈ ਸੁ ਮੁਕਤਾ ਹੋਈ।
ਗੁਰਦਾਸ ਗਰੀਬ ਤੁਮਨ ਕਾ ਚੇਲਾ।
ਜਪਿ ਜਪਿ ਤੁਮ ਕਉ ਭਇਓ ਸੁਹੇਲਾ।
ਇਹ ਭੂਲ ਚੂਕ ਸਭ ਬਖਸ਼ ਕਰੀਜੈ।
ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਲਾਮ[7] ਅਪਨਾ ਕਰਿ ਲੀਜੈ।
ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥ ੨੬ ॥

ਇਹ ਕਵਨ ਕੀਟ ਗੁਰਦਾਸ ਬਿਚਾਰਾ।
ਜੋ ਅਗਮ ਨਿਗਮ[8] ਕੀ ਲਖੈ ਸੁਮਾਰਾ।
ਜਬ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰ ਬੂਝ ਬੁਝਾਈ[9]।
ਤਬ ਇਹ ਕਥਾ ਉਚਾਰਿ ਸੁਨਾਈ।

[1]ਵਿਚ। (ਅ) ਜ਼ਿਮੀਂ ਅਸਮਾਨ (ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋਸ਼ ਖਾਲਸਾ ਟਰੈਕਟ ਸੁਸਾਇਟੀ)। [2]ਨਾ ਛਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। [3]ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਘਾਉ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ। [4]ਭੇਦ ਰਹਿਤ। (ਅ) ਬੇਅੰਤ। [5]ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰਯ ਵਿਸ਼ਯ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। [6]ਬੇਅੰਤ ਨਿਰਨੇ ਕੀਤਾ।
[7]ਦਾਸ, ਬੰਦਾ। [8]ਗੁਰੂ ਜੋ ਅਗੰਮ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਨਹੀਂ। (ਅ) ਜੋ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। [9]ਸਮਝ ਬਖਸ਼ੀ, ਗਯਾਤ ਦਿੱਤੀ।

*ਪਾ:-ਹੀ। †ਪਾ:-ਜਿਹ ਲਾਖ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕੋ ਧਾਰ ਖਪਾਇਓ।

ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਇਕ ਝੂਲੈ ਨ ਪਾਤਾ ।
ਫੁਨ ਹੋਹੈ ਸੋਇ ਜੋ ਕਰੈ ਬਿਧਾਤਾ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸਗਲ ਅਕਾਰੇ ।
ਬੂਝੇ ਹੁਕਮ ਸੁ ਉਤਰੇ ਪਾਰੇ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ਼ਾ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸੁਰ ਨਰ ਸ਼ੇਸ਼ਾ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਬਿਸਨੁ ਬਨਾਏ ।
ਜਿਨ ਹੁਕਮ ਬੁਝਿ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਏ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਧਰਮ ਰਚਾਇਐਂ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਾਯੰ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸਸਿ[1] ਅਰੁ ਸੂਰੇ[2] ।
ਸਭ ਹਰਿ ਚਰਨ ਕੀ ਬਾਂਛਹਿ ਧੂਰੇ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਧਰਨਿ ਅਕਾਸ ।
ਹੁਕਮੈ* ਅੰਦਰਿ ਸਾਜਿ ਗਿਰਾਸਾ ।
ਜਿਹ ਬਿਨਾ ਹੁਕਮ ਕੋਈ ਮਰੈ ਨ ਜੀਵੈ ।
ਬੂਝੇ ਹੁਕਮ ਸੋ ਨਿਹਚਲ ਥੀਵੈ ।
ਇਉ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥੨੭॥

ਇਹ ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਮਹਾਂ ਪੁਨੀਤੇ[3] ।
ਜਿਸ ਉਤਰਤਿ ਉਪਜਤਿ ਪਰਤੀਤੇ[4] ।
ਜੋ ਇਸ ਵਾਰ ਸੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾਵੈ ।
ਸੋਈ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਵੈ ।
ਮਿਟਹਿੰ ਸਗਲ ਦੁਖ ਦਰਦ ਕਲੇਸਾ ।
ਫੁਨ ਪ੍ਰਗਟੈ ਬਹੁ ਸੁਖ ਪਰਵੇਸਾ ।
ਜੋ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਰਟਹਿ ਇਹ ਵਾਰੇ ।
ਸੋ ਪਹੁੰਚੇ ਧੁਰ ਹਰਿ ਦਰਬਾਰੇ ।
ਇਹ ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਸਮਾਪਤਿ ਕੀਨੀ ।
ਤਬ ਘਟ ਬਿਦਿਆ ਕੀ ਸਭ ਬਿਧਿ ਚੀਨੀ ।
ਇਉ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹਿਬ ਭਏ ਦੈਆਲਾ ।
ਤਬ ਛੂਟ ਗਏ ਸਭ ਹੀ ਜੰਜਾਲਾ ।
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਹਰਿ ਗਿਰਧਾਰੇ[5] ।

[1]ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ । [2]ਸੂਰਜ । [3]ਅਤਿ ਪਵਿੱਤ੍ਰ । [4]ਭਰੋਸਾ, ਸਿਦਕ । [5]ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਹਰੀ (ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ [ਗਿਰ=ਬਾਣੀ। ਧਾਰੇ=ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੁਆਮੀ] । *ਪਾ:-ਹੁਕਮ ।

ਤਹ ਪਕੜਿ ਬਾਂਹ ਭਉਜਲ[1] ਤੇ ਤਾਰੇ ।
ਇਉਂ ਕਰਿ ਹੈ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਕਾਰਾ ।
ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੁਹਿ ਲੇਹੁ ਉਬਾਰਾ ॥੨੮॥੪੧॥

–ਇਤਿ–

[1]ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ।

ਸੰਤ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਧਾਰਮਕ, ਸਾਹਿਤਕ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਵੇਕਲਾ ਹੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹਰ ਕੌਮ, ਦੇਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੈ। ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ, ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਧਾਰਮਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਬਪੱਖੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਦਰਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਗੂੜ੍ਹ ਵਿਆਖਿਆ ਰਚਿਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ 1899 'ਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸਪਤਾਹਿਕ ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰ ਹੈ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110 001

ਫ਼ੋਨ: 3363510, ਫ਼ੈਕਸ: 3734347